

OPUS

37

OPUS

International Journal of
Society Researches

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 17 • Sayı Issue 37 • Mayıs May 2021 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

SAYI
37

ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 17, Sayı Issue – 37

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches
Sayı *Issue* –37 • Mayıs *May* 2021
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Őti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri M¼d¼r¼ • General Director
¼zg¼r T¼lebaęa

Edit¼rler • Editors

Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Susran Erkan EROğLU (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)

Yayın Edit¼r¼ • Publish Editor

Edit¼r Yardımcısı • Assistant Editor

¼zg¼r T¼LEBAęA (ADAMOR Toplum Araştırmaları Merkezi)

Alan Edit¼rleri • Field Editors

Prof. Dr. Sait AKBAŐLI (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ (Erciyes University)
Prof. Dr. Mustafa AKDAğ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahattin Avşaroğlu (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergun Kara (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç.Dr.Fikret G¼LAÇI (Erzincan Binali Yıldıırım University)
Doç. Dr.Jolanta BIELÁUSKÁITÉ (European Humanities University)
Doç. Dr.Ayřeg¼l DERMAN (Necmettin Erbakan University)
Doç. Dr. Savaş KARAG¼Z (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. ¼zden TAŐGIN (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. M¼jdat AVCI (Osmaniye Korkut Ata University)
Doç. Dr. Mehmet MURAT (Gaziantep Üniversitesi)
Dr.Iwona FLOREK (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)
Dr. ¼ęr. ¼yesi Mustafa PAMUK (Selçuk University)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Ása Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz), Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Çelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa G¼çlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance Management in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szeged University -Macaristan), şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye), Verda Canbey Özg¼ler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljuljana -Slovenya), Yasin Aktay (Yıldıırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldıırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

* Ada g¼re alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjenjuk (Alcide De Gasperi University of Euroregional
Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy
in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özeydin (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue - 37, 2021

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş Publisher

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Mayıs May 2021

İletişim Correspondence

Nasuh Akar Mahallesi,
Prof. Dr. Osman Turan Sokak, No:4/2,
Çankaya/ANKARA

Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net ve ERIHPLUS tarafından indekslenmektedir.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published four issues a year in March, June, September and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net and ERIHPLUS

İçindekiler / Contents

- 3976 *Hatice DEMİR, Muhammed ZİNCİRLİ*
The Relationship between Teachers' Perceptions of Organizational Justice and Authentic Leadership and Their Levels of Organizational Happiness
Öğretmenlerin Örgütsel Adalet ve Otantik Liderlik Alguları ile Örgütsel Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişki
- 3999 *Kenan ORÇANLI, Mustafa BEKMEZCİ, Hasan BOZTOPRAK*
Adaptation of Academic Success Inventory Scale for College Students to Turkish: Validity and Reliability Study
Üniversite Öğrencileri İçin Akademik Başarı Envanteri Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
- 4027 *Hatice YALÇIN, Murat DEMİREKİN*
Games & Drama Applications in Language Acquisition
Dil Ediniminde Oyun ve Drama Uygulamaları
- 4049 *Fatma BALIK, Münise DURAN*
Resimli Hikaye ve Masal Kitaplarında Geçen Vicdan Gelişimine Yönelik İfadelerin İncelenmesi
Examination Of Expressions Regarding Development Of Conscience In Illustrated Story And Tale Books
- 4072 *Muhittin SAĞIRLI, Leyla COŞKUN*
Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Okuma Yazma Sürecine Etkisi
The Effect of Student' School Maturity on the Literacy Process
- 4104 *Nazlı Sıla YERLİYURT, Mustafa ERSOY*
Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Dergipark'ta Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi: 2013-2020
An Examination of Articles Published in Dergipark Regarding Preschool Education Program
- 4154 *Bilge AKSAY*
Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarında Bilgi Paylaşma Korkusu
Knowledge Sharing Fear Among Public And Private Sector Employees
- 4181 *Zafer ÖZOMAY, Bekir KESKİN, Cengiz ŞAHİN*
Color Preferences of Visual Communication Design Students in Sectoral Logo
Görsel İletişim Tasarım Bölümü Öğrencilerinin Sektörel Logolardaki Renk Tercihleri
- 4199 *Olca KORKMAZ, Ersan ÇİFTÇİ*
Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Özsaygı Düzeylerine Etkisi
Effect of Music Education Activities With Game and Dance Content on Self-Esteem Levels of Children in 9-10 Age Group
- 4230 *Pinar ERDOĞAN*
Pozitif Psikolojik Sermayenin Örgütsel Sinizme Etkisinde Tükenmişliğin Aracı Rolü: Sağlık Sektöründe Bir Çalışma
The Mediating Role of Burnout in the Effects of Positive Psychological Capital on Organizational Cynicism: A Study in the Health Sector

- 4253 Nevzat TARHAN, Aylın TUTGUN-ÜNAL, Yücel EKİNCİ
Yeni Kuşak Hastalığı Siberkondri: Yeni Medya Çağında Kuşakların Siberkondri Düzeyleri İle Sağlık Okur-yazarlığı İlişkisi
New Generation Disease Cyberchondria: Relationship Between Cyberchondria And Health Literacy of Generations in the New Media Age
- 4298 Filiz ÇOPUROĞLU
Tüketicilerin Sosyal Medya Kullanımı, FoMO ve Hedonik Tüketim Arasındaki İlişki
The Relationship Between Consumers' Use of Social Media, FoMO and Hedonic Consumption
- 4327 Mehmet Ozan CİNEL, Hamza KANDEMİR
Evaluation of Organizational Culture in the Context of Strategic Planning Attitude
Evaluation of Organizational Culture in the Context of Strategic Planning Attitude
- 4352 Nurgün OKTİK, Mehmet TUNCER
Kuşaklararası Tüketim İlişkilerine Sosyoekonomik Bir Bakış
A Socioeconomic Investigation On Changing Consumption Relations Between Generations
- 4376 Yakup DİNÇ, Taner KÖMÜR, Mehmet Oğuzhan İLBAN
Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi İçin Bir Model Önerisi: Ayvalık Örneği
A Model Proposal For Sustainable Destination Management: The Case Of Ayvalık
- 4400 Hicran Özlem İLGIN, Şaziye Ceren ULUPINAR
Kamu Hizmet Aracı Olarak Web Sitelerinin Kullanılabilirliği: EBA Örneği
Usability Of Websites As A Public Service Tool: EBA Example
- 4429 Ecenur UÇURLU YILDIRIM
Ekonomik Büyüme ve Finansal Kalkınma Seviyesine Göre Belirsizliğin Etkisi: Türkiye Örneği
Impact of Uncertainty Depending on the Economic Growth and Financial Development Level: The Case of Turkey
- 4450 Hasan GÜL
Matematiğin Kökenlerini Muhasebede Aramak
Seeking the Origins of Mathematics in Accounting
- 4473 Rozi MİZRAHI, Berna TEKTAŞ, Aygülen KAYAHAN KARAKUL
Fuzzy Multi Criteria Group Decision for Determining the Relative Importance of Critical Success Factors in Accounting Information Systems
Bulanık Çok Kriterli Grup Kararı Verme Yöntemi ile Muhasebe Bilgi Sisteminde Kritik Başarı Faktörlerinin Göreceli Öneminin Belirlenmesi
- 4487 Filiz YETİZ, Ayşe ERGİN ÜNAL
Banka Kredileri, Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği
Relationship Between Bank Loans, Money Supply And Economic Growth: Turkey Example
- 4510 Kasım KAYA
Banka Çalışanlarında İşe Yabancılaşma, İş Doyumu Ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki
The Relationship Between Job Satisfaction, Alienation And Fatigue In Bank Employees
- 4535 Emine AYDINHAN, Serhat ERAT
Web Sayfası Canlı Desteğin, Web Sayfası Güven Ve Web Sayfası Kullanım Kalitesine Etkisi: Online Alış-veriş Siteleri Üzerine Bir Araştırma
The Impact of Live Support on The Web Page Trust and Web Page Usage Quality: A Research on Online Shopping Sites

- 4563 Ercan TURAL, Sedat KAHYA, Abdullah TIRYAKI, Mehmet ÇEBİ, Levent CEYLAN
Serbest Stil Güreşçilerde 8 Haftalık Core Egzersizlerinin Maksimal Kuvvet, Dikey Sıçrama Ve Esneklik Üzerine Olan Etkisinin İncelenmesi
Investigation of The Effects of 8 Weeks of Core Exercises on Maximal Strength, Vertical Jump and Flexibility in Free Style Wrestlers
- 4581 Zuhal AKBAYIR, Betül KILIÇ TARAN
Görsel Marka Kimliğinin Instagram'daki Yansıması
Reflections of Visual Brand Identity on Instagram
- 4619 Mehmet Başaran, İrmak Gül Ülger, Merve Demirtaş, Elif Kara, Ceylan Geyik, Ömer Faruk Vural
Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğretmenlerin Teknoloji Kullanım Durumlarının İncelenmesi
Investigation of Teachers' Use of Technology in the Distance Education Process
- 4646 Eda ERDAŞ KARTAL, Günkut MESCİ
Teoriden Uygulamaya Bilimsel Sorgulama ve Bilimsel Sorgulamanın Doğası
Scientific Inquiry and Nature Of Scientific Inquiry From Theory To Practice
- 4677 Duygu İLKHAN SÖYLEMEZ
Sanat Sosyolojisi Açısından Nuruosmaniye Camisi
Nuruosmaniye Mosque in Terms of Art Sociology
- 4702 Dilek BAŞERER
Örnek Olay Üzerinden Mantıksal ve Eleştirel Bakış Açısı
Logical and Critical Perspective on Case Study
- 4721 Behçet BATUR
Sosyolojik Yaşamak
Sociological Living
- 4738 Hasan YILMAZ, Alpcan ACAR
Sosyal Devlet Olabilmenin Anahtarı: Sosyal Politikalar Geliştirebilmek
The Key To Being A Socialstate: Developing Social Policies
- 4759 Adem Yılmaz, Seyit Aydın
Determination of Quality Standards for Management and Administrative Services in Science Teacher Training Programs
Fen Bilgisi Öğretmen Yetiştirme Programlarında Yönetim ve İdari Hizmetlere Yönelik Kalite Standartlarının Belirlenmesi
- 4783 İpek Ağçadağ Çelik
Suriyelilerin Sınır Kentlerdeki Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma
A Study on the Social Acceptance and Cohesion Processes of Syrians in Border Cities
- 4823 Begümhan Yüksel
Öğretmen Algılarına Göre Okul Öncesi Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışları: Antalya İli Örneği
Ethical Leadership Behaviors of Preschool Managers According to Teacher Perceptions: Case of Antalya
- 4846 Ali KAHRAMANOĞLU
Sigorta Acentelerinde Kurumsallaşma Algısı
Institutionalization Perception in Insurance Agencies
- 4872 Elçin Güven
Sağlık Yönetiminde Hasta Memnuniyeti: Bir Devlet Hastanesi Örneği
Patient Satisfaction In Helath Care Management: An Example Of Public Hospital

Editörden

2021 yılının beşinci sayısı ile yeniden karşınızdayız. Yıllar önce yayın hayatına başlarken araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2021 yılının beşinci sayısı olan 37. Sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

37. sayımızda yine topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 30 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi yayın periyodunu değiştirerek, aylık periyotta yılda 12 sayı olarak yayınlanacaktır. Tüm yazar, hakem ve okuyucularımızın bilgisine sunarız.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş güne sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 37. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür eder, tüm yazarlarımıza; huzur, başarı ve sağlık dileriz.

Editörler

The Relationship between Teachers' Perceptions of Organizational Justice and Authentic Leadership and Their Levels of Organizational Happiness¹

DOI: 10.26466/opus.877220

*

Hatice Demir* - Muhammed Zincirli **

* Teacher, Ministry of Education

E-Mail: hatice.yes@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-7784-3426](https://orcid.org/0000-0001-7784-3426)

**Asst. Prof, Firat University

E-Mail: mzincirli@firat.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0716-6794](https://orcid.org/0000-0003-0716-6794)

Abstract

The purpose of this study is to determine the relationship between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their organizational happiness levels. The research was carried out in survey model. The population of the study consists of teachers working in public schools in Elazığ province center in the 2019-2020 academic year. The sample of the research was determined by quota sampling method, and the research was carried out by analyzing the data obtained from 436 teachers serving at various grades. Within the scope of the research, the data were collected with the Organizational Justice Scale (OJS), the Authentic Leadership Scale (ALS), the Organizational Happiness Scale (OHS) and the personal information form prepared by the researcher. The data obtained were analyzed with reliability, percentage, frequencies, t-test, Pearson Correlation Analysis and Multiple Regression Analysis. According to the findings obtained from the study, it was observed that teachers' organizational justice, authentic leadership and organizational happiness scores did not differ significantly according to their gender and marital status. According to the results of Pearson correlation analysis, there are positive and significant relationships between the organizational justice and authentic leadership perceptions of the participants and their organizational happiness levels. Finally, because of the multiple regression analysis, it was determined that the participants' perceptions of organizational justice and authentic leadership (relational transparency sub-dimension) significantly predicted their organizational happiness levels, and these two variables explained approximately 18% of the change in organizational happiness. According to these results, it can be said that organizational justice and authentic leadership behaviors play a role in teachers' organizational happiness levels.

Keywords: Organizational justice, authentic leadership, organizational happiness, teacher.

¹ This study was produced from Hatice Demir's master thesis accepted by Firat University Institute of Educational Sciences under the supervision of Muhammed Zincirli.

Öğretmenlerin Örgütsel Adalet ve Otantik Liderlik Algıları ile Örgütsel Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişki

*

Öz

Bu çalışmanın amacı; öğretmenlerin örgütsel adalet ve otantik liderlik algıları ile örgütsel mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini, 2019-2020 Eğitim Öğretim yılında Elazığ il merkezindeki resmi okullarda görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini kota örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olup, araştırma çeşitli kademelerde görev yapan 436 öğretmenden alınan verilerin analizi yapılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında veriler, Örgütsel Adalet Ölçeği (ÖAÖ), Otantik Liderlik Ölçeği (OLÖ), Örgütsel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ) ve araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Elde edilen veriler, güvenilirlik, yüzde, frekanslar, t-testi, Pearson Korelasyon analizi ve Çoklu Regresyon Analizine tutulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, öğretmenlerin örgütsel adalet, otantik liderlik ve örgütsel mutluluk puanları, cinsiyet ve medeni durum değişkenleri açısından anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Katılımcıların örgütsel adalet ve otantik liderlik algıları ile örgütsel mutluluk düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır. Katılımcıların örgütsel adalet ve otantik liderlik (ilişkilerde şeffaflık alt boyutu) algıları örgütsel mutluluk düzeylerini anlamlı şekilde yordamakta ve bu iki değişken örgütsel mutluluktaki toplam değişimin yaklaşık %18'ini açıklamaktadır. Bu bulgulara göre öğretmenlerin örgütsel mutluluk düzeylerinde örgütsel adaletin ve otantik liderlik davranışlarının rolü olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel adalet, otantik liderlik, örgütsel mutluluk, öğretmen

Introduction

Organizations are one of the major environments where people have the most intensive relationship with individuals. In order to achieve the goals of the organization, the feelings, thoughts, attitudes and perceptions of its employees are highly important. These feelings and perceptions of employees also determine their satisfaction with the organization. Employees want an emotionally pleasant, beautiful and happy environment in the organizations in which they work. It can be suggested that the personal characteristics of executives and employees are influenced by their behaviors. A person who is happy in the organization where he/she works can also affect the happiness of other employees by showing almost a domino effect. In this context, it is highlighted that the energy of executives and the emotions they radiate are significant in organizations (Alparslan, Yastioglu and Stone, 2019). According to Scott, being happy at work is one of the fundamental factors of satisfaction with life. Because the work that a person does is an integral part of his/her identity. Moreover, the professional roles that a person takes on in his/her professional life are an important factor in their self-worth and self-respect (Scott, 2008). Individual happiness can also affect the happiness of the organization consisting of individuals. Thus, the resulting state of happiness in the organization is defined as organizational happiness (Moçoşoğlu and Kaya, 2018). Organizational happiness supports people to handle all kinds of problems, pressures and issues that may hinder their managerial or functional activities for realizing their goals and objectives. In this regard, organizational happiness shows the extent to which the goals of individual and organization are achieved together (Bulut, 2015). There are many factors that affect the happiness and satisfaction levels of individuals working in organizations. The existence of some factors that are thought to affect the happiness of teachers working in schools, which is an educational organization, is the starting point of this study. In the literature review conducted in this direction, organizational justice and perception of authentic leadership were identified as the factors that could affect teachers' happiness levels.

Organizational justice refers to level that individuals or groups perceive the attitudes and behaviours towards them in the organization to be fair (Balci, 2020). Organizational justice deals with employee evaluations of whether the work and operations of the organizations in which they work are

fair, and the impact of these evaluations on the organization (Moorman, 1991). It is noted that high perception of organizational justice in an organization is a sign that employers respect and trust their employees (Demirtaş and Kılıç, 2016). At the same time, it can be put forward that organizational justice has a number of effects on the productivity of the organization and on the individuals working in the organization. The leader has an important role to reveal these effects. Considering the importance of collecting accurate information to make a fair decision, it is known that monitoring the leader is essential for influencing an employee's perception of fair treatment. The fact that a leader takes steps to collect information about the performance of subordinates will lead to the idea that the distribution of rewards is fair. On the contrary, if the subordinate thinks that his/her executive has less knowledge about his/her job, he may have the idea that the distribution of rewards is unfair (Niehoff and Moorman, 1993). Therefore, it can be suggested that organizational justice has a number of effects on the productivity of the organization and on the individuals working in the organization. Individuals working in an organization expect leaders to behave fairly. Similarly, Yılmaz (2010) notes that people want to be treated fairly and equally. In this regard, organizational justice plays a significant role in teachers' fondness for their profession and occupation of the teaching profession an important place in their lives (Turhan, Erol, Demirkol, and Özdemir, 2019). Therefore, it was also included in this study to examine the perception of organizational justice as one of the variables that predicts teachers' happiness.

Leadership is defined as "the ability to influence the group to achieve goals or vision" (Robbins and Judge, 2017). Leadership has always been harder in troubled times. These tough environments that organizations face make it necessary to focus on what factors constitute real leadership. In life, new challenges are constantly emerging in organizations, and the leader must focus on overcoming these challenges in a short time, and restore trust, hope and optimism in the organization, anticipating the negative issues that may arise and flexing these difficult situations (Avolio and Gardner, 2005). Based on these considerations, it can be suggested that the leadership factor is of great importance in organizations, and that leadership is an effective factor to achieve the organization's goal. In this scope, another variable of this research is authentic leadership. The word authentic is an adjective that means "original, bearing the features that have existed for a very long time"

(Turkish Language Association, 2020). At the core of authenticity is the fact that a person knows, recognizes, accepts himself/herself as he/she is, and can be honest with himself/herself (Kesken and Ayyıldız, 2008). In line with these clarifications, it is possible to say that the authentic leader is a leader who has leadership characteristics inherently, and knows his/her strengths and weaknesses, and who is at peace with himself/herself and is an honest leader inherently. Given that research on positive psychology has been conducted more frequently over the past quarter of a century, it is difficult to say that these studies are yet in adequate quantity. Therefore, it is believed that the study of positive leadership characteristics will contribute to the literature. Authentic leadership is one of the types of positive leadership, and it is thought that research on this topic will make significant contributions to the literature. As a result, the study of teachers' perceptions of authentic leadership was included in the study.

Organizational happiness is one of the indispensable elements that people working in organizations care about the most. A significant part of the lives of children, who are adults of the future, is spent at schools. Students interact with their teachers at schools more than their families and other adults around them. At this point, the duties and responsibilities of teachers are considered to be very important. It can be put forward that the high levels of organizational happiness in the organizations where teachers work while performing their profession will influence their performance and professional development processes. In this context, it is regarded significant to study teachers' organizational happiness.

It is considered important to study the relationship between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness. However, although there are studies that address teachers' perception of organizational justice, authentic leadership and organizational happiness separately, no research that examines the relationship between these three variables has been found. In this context, it is believed that this research will contribute to the literature and shed light on further researches.

The aim of this research is to examine the relationship between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness. Along with this general aim, it was tried to answer the following questions:

1. Do teachers' perceptions of organizational justice, authentic leadership and organizational happiness differ by their gender and marital status?
2. Is there a significant relationship between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness?
3. Do teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership significantly predict their organizational happiness?

Method

Model of research

This study, which investigates the relationship between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness, adopts the survey model (Karasar 2010, p. 81). It is noted that researches conducted in the survey model are generally designed to describe an already-existing situation as it is. However, it is highlighted that it is possible, in the survey model, to gather the perceptions, attitudes, opinions and beliefs of individuals about any subject by means of appropriate measuring instruments, and to investigate the relationships between variables through proper statistical methods (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, and Demirel, 2010, p.231-232; Toker -Gokce, 2018, p.240).

Population and Sample

The population of this research consists of the teachers working at four different education levels including official kindergarten, primary school, secondary school and high school, in the city centre of Elazığ in the 2019-2020 academic year. The quota sampling method was used to select the sample. In the quota sampling method, the mass to be investigated is divided into parts by taking into account certain selection criteria, and samples are taken from these parts, and the quotas to be taken from these groups are determined, and hence the research is conducted accordingly (Küçük, 2016, p. 98). Aziz (2015, pp.54-55) highlights that in the quota sampling method, the researcher must take samples until reaching the number of members representing each group, and it is important to pay attention to determining these people as objectively

as possible. Numerical information about other demographic characteristics of participants is presented in Table 1.

Table 1. Demographic Characteristics of Participants

Demographic Variable	Groups	(n)	(%)
Gender	Female	256	58.7
	Male	180	41.3
	Total	436	100
Marital status	Married	361	82.8
	Single	75	17.2
	Total	436	100
Training Level	kindergarten	81	18.6
	primary school	129	29.6
	secondary school	98	22.5
	high school	128	29.4
	Total	436	100
Branş	pre-school teachers	97	22.2
	primary-school teachers	106	24.3
	social-sciences teachers	77	17.7
	science teachers	50	11.5
	sports/fine arts/other branch teachers	106	24.3
	Total	436	100

Considering Table 1, 58.7% of 436 teachers participating in the study are female and 41.3% are male. 82.8% of teachers are married and 17.2% are single. 18.6% of the teachers work at kindergarten, 29% at primary school, 22.5% at secondary school and 29.4% at high school. In terms of branches, 22.2% of the teachers are pre-school teachers, 24.3% of them are primary-school teachers, and 17.7% social-sciences teachers, 11.5% science teachers and 14.3% sports/fine arts/other branch teachers.

Data Collection Tools

In this study, as the fundamental data collection tools, the Authentic Leadership Questionnaire (ALQ), Organizational Justice Index (OJI), and Organizational Happiness Scale (WBWS) as well as the Personal Information Form (PIF) prepared by the researcher to identify the demographic characteristics of the participants were used. The Personal Information Form consists of the items on the types of schools the participants work, their branches, and their seniority status, etc.

The Organizational Justice Index (OJI), developed by Hoy and Tarter (2004), was adapted to the Turkish language by Taştan and Yılmaz (2008). The index consists of a single factor and 10 items, as in the original form. Some of the items in the scale include: "There is no privileged treatment at this school. The principal adheres to high ethical standards. Teachers agree with the decisions that affect them". It was determined in the Explanatory Factor Analysis (EFA) that it consists of a single factor. It was seen, in the studies for adaptation of the scale to the Turkish language, that the factor loads of the scale varied between .44 and .89, and this one-dimensional structure accounts for around 62% of the total variance. OJI, which is originally a 7 likert-type index, was adapted to the Turkish language as a 5 likert-type index. The scores that can be obtained from the index range between 10-50. High scores obtained from the index indicate a high perception of organizational justice at school. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the index was calculated as .92 for the whole scale.

The Authentic Leadership Questionnaire (ALQ) was developed by Walumbwa, Avolio, Gardner, Wernsing and Peterson (2008) and adapted to the Turkish language by Tabak, Polat, Coşar and Türköz (2012). The questionnaire consists of 16 items, and it is designed as a 5 likert-type scale, as in its original version. The dimensions of ALQ are called as "*relational transparency* (5 items)", "*internalized moral perspective* (4 items)", "*balanced processing* (3 items)" and "*self-awareness* (4 items)". The sample items regarding the dimension of *relational transparency* are the following: "He/she clearly says what he/she wants to say. The feelings he/she reveals are exactly the same as what he/she feels". The sample items regarding the dimension of *internalized moral perspective* are the following: "What my leader does is consistent with what he/she believes. He/she makes his/her decisions according to his/her value judgments". The sample items regarding the dimension of *balanced processing* are the following: "He/she examines the relevant information thoroughly before making a decision. He/she listens carefully to different opinions before reaching a conclusion". The sample items regarding the dimension of *self-awareness* are the following: "He/she knows how his/her abilities are evaluated by others. He/she knows when to reassess his/her attitude on important issues". In the Confirmatory Factor Analysis (CFA), it was found that the fit index values of this four-factor structure were within acceptable limits

($\chi^2/sd=2.53$, GFI=.92, RMSEA=.06, IFI=.95). The Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the questionnaire was calculated as .86 for the dimension of relational transparency, .83 for the dimension of internalized moral perspective, .85 for the dimension of balanced processing, .90 for the dimension of self-awareness and .93 for the whole questionnaire.

Organizational happiness Scale (WBWS) was developed by Demo and Paschoal (2013) and adapted to the Turkish language by Arslan and Polat (2017). Adaptation studies of the scale were carried out with the data obtained from 242 teacher participants. WBWS consists of 3 sub-dimensions and 29 items. It was found in CFA that the fit index values of this three-factor structure were within acceptable limits ($\chi^2/sd=3.95$, CFI=.97, RMSEA=.09, NNFI=.97). Some of the items in the scale are the following: "I've felt happy in my job for the last six months. I've felt peaceful in my job for the last six months. I've been using my potential in my job. I've been progressing in my job in line with the goals I've set for my life". It was seen that the item factor loads of the scale varied between .51 and .85. The sub-dimensions of the scale cannot be scored separately and the scale is assessed over the total score. WBWS is designed as a 5 likert-type scale. High scores obtained from the scale indicate a high level of organizational happiness. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as .96 for the whole scale.

Collection of Data and Permissions

Before collection of data, the ethical permission from Firat University Social and Human Sciences Research Ethics Committee (Number: 97132852/302.14.01), and then the application permission from the Elazig Directorate of National Education (Number: 79137285-605.01-E.21858305) were obtained. After the necessary permissions were obtained, the researcher went to the schools, and the forms containing the measurement tools were applied to the teachers who stated that they were willing to participate in the research.

Data Analysis

Before the analyses to be carried out in this study were determined, it was examined, by looking at the skewness and kurtosis values, whether the collected data showed normal distribution. It is seen that the coefficients of

skewness vary between -.847 and -.625, while the coefficients of kurtosis vary between .265 and .906. According to these results, it is possible to suggest that the data shows normal distribution (Can, 2013, p. 85; Özdemir, 2018, p. 143). Therefore, it was decided to use parametric tests in the research. *t* test was conducted in order to find whether there was a significant difference between binary groups in the study, while the relationships between variables were examined using Pearson correlation analysis. Finally, the predictability of organizational justice and authentic leadership variables on organizational happiness was studied by performing multiple regression analysis.

Findings

This part presents the findings obtained from the research. In this context, the findings were reached by analysing the data, obtained from the teachers participating in the study, through *t* test, Pearson correlation analysis and multiple regression analysis.

Findings Regarding the Variable of Gender

It was examined, by *t* test, whether the teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness differed significantly by their gender, and the findings are presented in Table 2.

Table 2. Findings of *t* Test on Whether the Teachers' Perceptions of Organizational Justice and Authentic Leadership and Their Levels of Organizational happiness Differed Significantly by Their Gender

variables	gender	n	\bar{x}	SD	t	p
Organizational Justice	Female	256	39.78	7.65	-1.671	.095
	Male	180	40.97	6.84		
Authentic Leadership	Female	256	62.81	10.82	-1.020	.308
	Male	180	63.86	10.07		
1.relational transparency	Female	256	20.00	3.61	-.518	.605
	Male	180	20.18	3.59		
2.internalized moral perspective	Female	256	15.72	2.99	-1.440	.151
	Male	180	16.13	2.75		
3.balanced processing	Female	256	11.34	2.40	-1.087	.282
	Male	180	11.58	2.21		
4.self-awareness	Female	256	15.75	3.29	-.735	.463
	Male	180	15.97	2.74		
Organizational Happiness	Female	256	116.61	15.90	.468	.640
	Male	180	115.90	15.09		

Considering the table in terms of organizational justice score, it was discovered that the organizational justice perceptions of the participants did not differ significantly by their gender ($t=-1.671$; $p=.095$, $p>.05$). This finding shows that there are no statistically significant differences between teachers' perceptions of authentic leadership and their gender.

It was determined that the participants' total scores of authentic leadership ($t=-1.020$; $p=.308$, $p>.05$), scores of relational transparency dimension ($t=-.518$; $p=.605$, $p>.05$), scores of internalized moral perspective dimension ($t=-1.440$; $p=.151$, $p>.05$), scores of balanced processing dimension ($t=-1.077$; $p=.282$, $p>.05$), and scores of self-awareness dimension ($t=-.735$; $p=.463$, $p>.05$) didn't differ significantly by their gender. This finding indicates that there are no statistically significant differences, by gender, in the teachers' total score of authentic leadership and scores of all dimensions of authentic leadership.

Considering the participants' scores of organizational happiness in terms of their gender, no significant differentiation was found ($t=.468$; $p=.640$, $p>.05$). According to this finding, the teachers' levels of organizational happiness did not differ by their gender.

Findings Regarding the Variable of Marital Status

It was examined, by t test, whether the teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness differed significantly by their marital status, and the findings are presented in Table 3.

Table 3. Findings of t Test on Whether the Teachers' Perceptions of Organizational Justice and Authentic Leadership and Their Levels of Organizational happiness Differed Significantly by Their Marital Status

Variables	Marital status	n	\bar{x}	SD	t	p
Organizational Justice	Married	361	40.24	7.48	-.216	.829
	Single	75	40.44	6.70		
Authentic Leadership	Married	361	63.31	10.75	.280	.780
	Single	75	62.93	9.39		
1. relational transparency	Married	361	20.05	3.71	-.305	.760
	Single	75	20.19	3.03		
2. internalized moral perspective	Married	361	15.91	2.97	.339	.735
	Single	75	15.79	2.53		
3. balanced processing	Married	361	11.50	2.32	1.093	.275
	Single	75	11.17	2.34		

4.self-awareness	Married	361	15.85	3.06	.171	.865
	Single	75	15.79	3.16		
Organizational Happiness	Married	361	115.98	15.79	-.997	.319
	Single	75	117.95	14.38		
N=436						

Considering the table, it was discovered that *the organizational justice perceptions* of the participants did not differ significantly by their marital status ($t=-.216$; $p=.829$, $p>.05$). According to this finding, there is no statistically significant differentiation between teachers' perceptions of organizational justice and their marital status.

Considering the perception of authentic leadership, it was determined that there was no significant difference in the total score of authentic leadership ($t=.280$; $p=.780$, $p>.05$), *its relational transparency dimension* ($t=-.305$; $p=.760$, $p>.05$), *its internalized moral perspective dimension* ($t=.339$; $p=.735$, $p>.05$), *its balanced processing dimension* ($t=1.093$; $p=.275$, $p>.05$) and *its self-awareness dimension* ($t=.171$; $p=.865$, $p>.05$). This finding indicates that there are no statistically significant differences, by marital status, in the teachers' total score of authentic leadership and scores of all dimensions of authentic leadership.

Considering the organizational happiness, no statistically significant differentiation was revealed ($t=-.997$; $p=.319$, $p>.05$). According to this finding, it can be suggested that there is no statistically significant differentiation between the teachers' perception of organizational happiness and their marital status.

Findings Regarding the Relationship between the Variables

The relationships between the teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness were examined by Pearson Correlation Analysis, and the findings are presented in Table 4.

Table 4. Findings of Pearson Correlation Analysis on Examination of Relationships between the Teachers' Perceptions of Organizational Justice and Authentic Leadership and Their Levels of Organizational happiness

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
(1) Organizational Happiness	1						
(2) Organizational Justice	.383**	1					
(3) Authentic Leadership	.382**	.719**	1				
(4) (relational transparency)	.372**	.653**	.903**	1			
(5) (internalized moral perspective)	.295**	.611**	.869**	.711**	1		
(6) (balanced processing)	.310**	.578**	.845**	.658**	.664**	1	
(7) (self-awareness)	.357**	.682**	.905**	.752**	.698**	.740**	1

**p<.01, N=436

When Table 4 is examined, it is seen that there are positive significant relationships between teachers' organizational happiness, and organizational justice at moderate degree ($r=.383$; $p<.01$), and the total score of authentic leadership at moderate degree ($r=.382$; $p<.01$), and *relational transparency dimension* at moderate degree ($r=.372$; $p<.01$), and *internalized moral perspective* at high degree ($r=.295$; $p<.01$), and *balanced processing dimension* at high degree ($r=.310$; $p<.01$), and *self-awareness dimension* at moderate degree ($r=.357$; $p<.01$). According to this finding of the study, it can be put forward that as teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership increase, their levels of organizational happiness increase. Namely, as teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership decrease, their levels of organizational happiness decrease.

Secondly, it is seen in the table that there are positive significant relationships between teachers' perceptions of organizational justice, and the total score of authentic leadership at high degree ($r=.719$; $p<.01$), and *relational transparency dimension* at moderate degree ($r=.653$; $p<.01$), and *internalized moral perspective* at moderate degree ($r=.611$; $p<.01$), and *balanced processing dimension* at moderate degree ($r=.578$; $p<.01$), and *self-awareness dimension* at moderate degree ($r=.682$; $p<.01$). According to this finding of the study, it can be suggested that as teachers' perceptions of organizational justice increase, their authentic leadership perceptions (in total scores and all sub-dimensions) increase. Namely, it can be put forward that as teachers' perceptions of organizational justice decrease, their authentic leadership perceptions (in total scores and in all sub-dimensions) will also decrease.

Findings Regarding Prediction of Organizational Happiness

A multiple regression analysis was performed on how teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership predict their levels of organizational happiness, and the findings are presented in Table 5.

Table 5. Findings of Multiple Regression Analysis on How Teachers' Perceptions of Organizational Justice and Authentic Leadership Predict Their Levels of Organizational Happiness

Predicted Variable	Predictive Variables	B	Standart Error	B	t	p
Organizational Happiness	Constant	76.880	4.348		17.683	.000
	Organizational Justice	.466	.134	.220	3.467	.001**
	relational transparency	.756	.321	.175	2.352	.019*
	internalized moral perspective	-.236	.372	-.044	-.635	.526
	balanced processing	.269	.461	.040	.582	.561
	self-awareness	.389	.411	.077	.947	.344

R=.420, R²=.176,

Adjusted ΔR²=.167, F (5,430)= 18.409, p=000, **p<.01

When Table 5 is examined, it is seen that the organizational justice perception and the dimensions of authentic leadership, e.g. *relational transparency*, *internalized moral perspective*, *balanced processing* and *self-awareness* significantly predict teachers' organizational happiness (R=.420, R²=.176, F (5,430)=18.409, p=000, p<.01). Considering *t* values for regression coefficients, it is revealed that organizational justice and dimension of *relational transparency* of authentic leadership predict the organizational happiness at a statistically significant level. It is evident that other three dimensions of authentic leadership (e.g. *internalized moral perspective*, *balanced processing* and *self-awareness*) do not predict the organizational happiness at a significant level. Based on this result, it can be suggested that organizational justice and *relational transparency* account for around 18% of the total variance in the organizational happiness.

Discussion, Results and Recommendations

The research firstly investigated the teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness by the variable of gender. According to the results obtained from the study, it was concluded that teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness did not differ

significantly by their gender. This result suggests that the female and male teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness are close to each other. There are studies in the literature that show similarities and differences with this result of the research. For example, the study performed by Cömert, Demirtaş, Üstüner, and Özer (2008) with teachers working at high schools in Malatya revealed that teachers' perceptions of organizational justice did not differ according to their gender. In the study carried out by Korkut (2019) with primary school teachers working in Malatya, it was discovered that teachers' perceptions of organizational justice and organizational happiness did not differ by their gender. Similarly, the study, conducted by Toplu (2010) with employees in an organization, found that the employees' perceptions of organizational justice did not differ significantly by their gender. These results support the results of this research. On the other hand, Demirbilek (2018) and Yoldaş (2018) report in their study that male teachers' perceptions of organizational justice are higher than those of women. Polat and Celep (2008), in their study with teachers working in vocational and technical high schools, evaluated the leadership of male teachers as fairer than that of female teachers. The study by Cesur (2019) found that female teachers' perceptions of organizational justice were higher than those of male teachers. The results of this study that the perception of organizational justice does not differ by gender show similarities with some studies and differences from some in the literature. According to this result, it can be suggested that gender is not a determining factor in teachers' perceptions of organizational justice.

In this study, it was concluded that teachers' perceptions of authentic leadership were not significantly differentiated by their gender when examined in terms of total score and sub-dimensions. In the study conducted by Yaraş (2017) with classroom teachers working at primary schools, it was found that the authentic leadership perceptions of the participants did not differ by their gender, both in terms of total scores and sub-dimensions. As a result of the research performed by Koçak (2019) with teachers working at various levels in Siirt province, it was found that participants' perceptions of authentic leadership were not significantly differentiated in terms of their gender. The research conducted by Başaran (2018) with teachers discovered that there was no significant differentiation by gender in the internalized moral perspective dimension of the authentic leadership. These results are similar to the results

of this research. The fact that organizational justice and authentic leadership are not perceived differently by the gender of teachers can be explained by school administrators' avoidance of exhibiting attitudes towards the gender variable of teachers. Namely, it can be interpreted in the way that school administrators are not focused on the variable of gender in their attitudes towards male and female teachers.

The results of the studies, which were performed by Brouskeli, Kaltsi, and Loumakou (2018), Çetin (2019), Gürbüz (2020), Kotoğlu (2019), Uğur (2019) and Korkut (2019) with teachers and revealed that teachers' levels of organizational happiness did not differ by their gender, are similar to the results of this research. On the other hand, the study, conducted by Düzgün (2016) with secondary school teachers, found that the male teachers' levels of organizational happiness were significantly higher than those of female teachers. Similarly, Sharma's (2012) study concluded that male teachers are happier than female teachers. On the other side, the study, carried out by Köse (2020) with teachers working at primary and high schools, determined that female teachers had higher levels of organizational happiness than male teachers. When the results are assessed together, it can be said that the organizational happiness is not clear in terms of gender. The concept of organizational happiness is a subject of research that has started to be addressed recently and the studies in this field are relatively limited, which makes it difficult to assess the organizational happiness in terms of gender. In Turkey, the parameters that may be influential on teachers' organizational happiness may be created by the variables other than gender.

The research secondly investigated the teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness by the variable of marital status. As a result of the research, it was concluded that there was no significant differentiation between these variables and marital status. This conclusion on organizational justice corresponds to the result of Yoldaş's research (2018). On the other hand, the study by Korkut (2019) found that married teachers' perceptions of organizational justice were significantly higher than those of single teachers.

This study reached the result that the authentic leadership perceptions of the participants did not differ based on whether the teachers were married or single. Considering the literature, it was seen that similar results were reached by the study conducted by Koçak (2019) with teachers. The results of

Başaran's research (2018) that there is no significant difference in both the total score and sub-dimensions of authentic leadership by marital status support the results of this study. Accordingly, it can be suggested that marital status is not a determining factor in teachers' perceptions of authentic leadership of school administrators.

The studies performed by Uğur (2019) and Düzü (2016) determined that teachers' levels of organizational happiness did not differ by their marital status. This finding supports the result of the present research. On the other side, the study by Korkut (2019) concluded that the married teachers' levels of organizational happiness were significantly higher than that of single teachers. Based on this result, it can be said that the marital status of teachers is not a determining factor in their organizational happiness.

The research thirdly investigated the relationships between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness. As a result of the research, it was found that there were positive relationships between the participants' levels of organizational happiness and their perceptions of organizational justice and authentic leadership (total score and all sub-dimensions). The fact that the studies conducted by Çetin (2019) and Korkut (2019) found positive relationships between teachers' perception of organizational justice and their levels of organizational happiness corresponds to the results of this study. Researchers highlight that there are positive relationships between the perception of organizational justice and employee happiness (Jandaghi, Alimadadi, Fard, and Golverdi, 2012), and negative relationships between organizational happiness and professional burnout (Reza and Leyli, 2016). In addition, as a result of the research, it was found that there were positive relationships between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership (total score and all sub-dimensions). A study conducted with healthcare professionals in South Korea found a positive correlation between participants' perceptions of organizational justice and authentic leadership (Song and Seomun, 2014). In a study conducted with teachers in Brazil, it was revealed that teachers' perceptions of authentic leadership was a variable that has a positive impact on their perceptions of organizational justice (Alinezhad, Abbasian, and Behrangi, 2015). The present study found moderate and high-degree positive relationships between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness.

Accordingly, as the teachers' perception of organizational justice increases, their perception of authentic leadership and level of organizational happiness increase. Namely, as the teachers' perception of organizational justice decreases, their perception of authentic leadership and level of organizational happiness decrease.

The research finally investigated how the teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership predict their levels of organizational happiness. The research reached the result that the organizational justice perception and *the relational transparency dimension* of authentic leadership predicted the organizational happiness significantly and positively. Çetin's study (2019) reports that organizational justice among teachers positively predicts the organizational happiness. Teachers' high perception of authentic leadership is a factor that has a positive impact on motivation and job satisfaction (Kılıç, 2019). A different study concluded that organizational justice positively affected teachers' organizational happiness (Korkut, 2019). As a matter of fact, it is highlighted that when individuals have a positive perception of justice for the organization where they work, they will be happier, because they will produce relatively more successful, productive and qualified products (Karademir and Çoban, 2010). The high level of organizational justice perceived by teachers has a positive impact on their quality of work life (Akar, 2017). It is noted that the increasing the level of organizational happiness contributes to the individuals' preparing themselves for development, to improving their tendency to follow the rules of the organization, and to developing their skills and acting in harmony with other employees (Azar and Bahrami, 2019). In this context, the fact that teachers feel happy at the schools where they work can have positive reflections in terms of their personal performance and professional output. Actually, it is emphasized that teachers who are happy at the schools where they work have high organizational commitment (Uzun and Kesicioğlu, 2019).

In line with the results obtained from this research, the following recommendations are made to researchers and practitioners:

- This study reveals that authentic leadership characteristics is a factor affecting teachers' organizational happiness. In this context, the leadership competencies of executive candidates can also be taken into account.
- This study determined a positive relationship between authentic leadership characteristics and teachers' levels of organizational happiness. In

order to contribute to increasing the teachers' organizational happiness, executives can be given trainings on the importance of authentic leadership characteristics.

This study reveals that organizational justice is positively related to teachers' organizational happiness, and it is a factor that affects it. Based on this finding, in-service trainings can be given to improve executives' awareness of organizational justice.

Kaynakça / References

- Alinezhad, M., Abbasian, H., and Behrang, M. R. (2015). Investigating the effects of authentic leadership of managers on organizational commitment of teachers with organizational justice as the mediator variable. *Ciência e Natura*, 37, 407-416.
- Alparslan, A. M., Yastioğlu, S. and Taş, M. A. (2019). *Happy managers*. Ankara: Nobel Scientific Works
- Arslan, Y., and Polat, S. (2017). Adaptation of the organizational happiness scale to Turkish. *Educational Administration: Theory and Practice*, 23(4), 603-622.
- Avolio, B. J., Luthans, F., and Walumbwa, F. O. (2004). *Authentic leadership: Theory building for veritable sustained performance*. Working paper: Gallup Leadership Institute, University of Nebraska-Lincoln.
- Azar, M., and Bahrami, R. (2019). An investigation of organizational happiness impact on the working life quality; (Case study: Isfahan University's Staff). *International Journal of Advanced Studies in Humanities and Social Science*, 8(3), 255-265.
- Aziz, A. (2015). *Research methods and techniques in social sciences*. (10th Edition). Ankara: Nobel Academy.
- Balcı, A. (2020). *Annotated glossary of educational management terms*. Ankara: Pegem Academy (5th Edition).
- Başaran, R. (2018). *The relationship between authentic leadership and work commitment in secondary schools*. Unpublished Master's Thesis, Aydın Adnan Menders University Institute of Social Sciences, Aydın.
- Brouskeli, V., Kaltsi, V., and Loumakou, M. (2018). Resilience and occupational well-being of secondary education teachers in Greece. *Issues in Educational Research*, 28(1), 43-60.
- Bulut, A. (2015). *Investigation of secondary school teachers' perceptions of organizational happiness: A norm study*. Published Doctoral Thesis, Gaziantep University Institute of Educational Sciences, Gaziantep.

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., and Demirel, F. (2010). *Scientific research methods*. (5. Baki). Ankara: Pegem Academy.
- Can, A. (2013). *Quantitative data analysis with SPSS*. Ankara: Pegem Academy.
- Cesur, A. (2019). *Relationship between nepotism and organizational justice in school administration: The case of Afyonkarahisar*. Unpublished Master's Thesis, Kütahya Dumlupınar University Institute of Educational Sciences, Kütahya.
- Cömert, M., Demirtaş, H., Üstüner, M., and Özer, N. (2008). High school teachers' perceptions of organizational justice. *Educational Sciences and Application*, 7(13), 3-22.
- Çetin, S. (2019). *The relationship between secondary school teachers' organizational justice perception levels and organizational happiness levels*. Unpublished Master's Thesis, Kocaeli University Institute of Social Sciences, Kocaeli
- Demirbilek, N. (2018). *The effect of client-oriented behaviors of school principals on teachers' perceptions of organizational justice and trust in principals*. Unpublished Doctoral Thesis. İnönü University Institute of Educational Sciences, Malatya.
- Demirtaş, Z. and Kılıç, Y. (2016). The relationship levels between high school teachers' perceptions of organizational justice and job satisfaction. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Education Faculty*, 28, 259-267. doi: 10.14582/DUZGEF.727
- Demo, G., and Paschoal, T. (2013). Well-Being at work scale: Exploratory and confirmatory validation in the United States comprising affective and cognitive components. *Proceeding XXXVII Encontro da ANPAD*, 7-11 September 2013. Rio de Janeiro.
- Düzgün, O. (2016). *The relationship between the happiness levels of the teachers working in secondary school and their classroom management skills*. Unpublished Master's Thesis, Gaziosmanpaşa University Institute of Educational Sciences, Tokat.
- Gürbüz, G. (2020). *The relationship between teachers' organizational happiness perceptions and organizational trust levels*. Unpublished Master's Thesis, Bahçeşehir University Institute of Educational Sciences, İstanbul.
- Hoy, W. K. and Tarter, C. J. (2004). Organizational justice in schools: No justice without trust. *International Journal of Educational Management*, 18(4), 250-259. Doi: 10.1108/09513540410538831.
- Jandaghi, G., Alimadadi, A., Fard, S. M. H., and Golverdi, M. (2012). Relationship between organizational justice and staff happiness in the institutes of standard and industrial research of Qom province and jihad agricultural management in Qom city. *Human Resource Management*, 43, 6618-6626.
- Karasar, N. (2010). *Scientific research method*. (21st Edition). Ankara: Nobel Publication Distribution

- Kesken, J., and Ayyildiz, N. A. (2008). New perspectives in leadership approaches: Positive and authentic leadership. *Ege Academic Overview* 8(2), 729-754.
- Koçak, O. (2019). *The relationship between school administrators' authentic leadership behaviors and teachers' organizational citizenship behaviors and organizational commitment levels*. Unpublished Doctoral Thesis, Firat University Institute of Educational Sciences, Elazığ.
- Korkut, A. (2019). *Analysis of teachers' perceptions of organizational happiness, organizational cynicism and organizational justice*. Unpublished Doctorate Thesis, İnönü University Institute of Educational Sciences, Malatya.
- Kotaoğlu, Z. (2019). *The relationship between the trust of teachers working in primary education institutions in their administrators and organizational happiness levels*. Unpublished Master's Thesis, Sakarya University Institute of Educational Sciences, Sakarya.
- Köse, Ö. (2020). *Investigation of the relationship between school DNA profiles and organizational happiness levels according to teachers' perceptions*. Unpublished Master's Thesis, Recep Tayyip Erdogan University Institute of Social Sciences, Rize.
- Küçük, O. (2016). *Scientific research methods*. Bursa: Ekin Publishing House.
- Moçoşoğlu, B., and Kaya, A. (2018). The relationship between organizational silence and organizational happiness levels of school administrators and teachers: The case of Şanlıurfa. *Harran Education Journal*, 3(1), 52-70.
- Moorman, R. H. (1991). Relationship between organizational justice and organizational citizenship behaviors: Do fairness perceptions influence employee citizenship? *Journal of Applied Psychology*, 76(6), 845-855.
- Niehoff, B. P., and Moorman, R. H. (1993). Justice as a mediator of the relationship between methods of monitoring and organizational citizenship behavior. *Academy of Management Journal*, 36(3), 527-556.
- Özdemir, M. (2018). Data analysis methods: Quantitative and qualitative data analysis. K. Beycioğlu, N.Özer and Y. Kondakçı (Editors), In *Research in educational management* (p.133-167). Ankara: Pegem Academy.
- Polat, S., and Celep, C. (2008). Secondary school teachers' perceptions of organizational justice, organizational trust, organizational citizenship behaviors. *Educational Administration: Theory and Practice*, 14(2), 307-331.
- Reza, A. H., and Leyli, B. E. (2016). Investigating the role of organizational happiness in teachers' occupational burnout. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*, 8(2), 1444-1465.
- Robbins, S. P., and Judge, T. A. (2017). *Organizational behavior* (Translation editor: İ. Erdem, translation from 14th edition). Ankara: Nobel Publishing House.

- Scott, D. E. (2008). *Happiness at work*. Tennessee Nurses Association. 26 May. 2019. <https://www.thefreelibrary.com/Happiness+at+work.-a0191286519>.
- Sharma, A. (2012). Happiness of high school teachers: The role of school, gender and their interaction effect. *Arts, Social Sciences*, 1(2), 74-81.
- Song, B., and Seomun, G. (2014). The influential factors related to organizational citizenship behavior of nurses: With focus on authentic leadership and organizational justice. *Journal of Korean Academy of Nursing Administration*, 20(2), 237-246.
- Tabak, A., Polat, M., Coşar, S., and Türköz, T. (2012). Authentic leadership scale: Reliability and validity study. *İŞGÜÇ Industrial Relations and Human Resources Magazine*, 14(4), 89-106.
- Taştan, M., and Yılmaz, K. (2008). Organizational citizenship and organizational justice scales' adaptation to Turkish. *Education and Science*, 33(150), 87-96.
- Toker-Gökçe, A. (2018). Sampling methods and sampling process. In K.Beycioğlu, N. Özer and Y. Kondakçı (Editors), *Research in educational management* (p.239-268). Ankara: Pegem Academy.
- Toplu, D. (2010). *The effect of organizational justice on trust in managers and a research*. Unpublished Master's Thesis, Istanbul University Institute of Social Sciences, Istanbul.
- Turhan, M., Erol, Y. C., Demirkol, M., and Özdemir, T. Y. (2019). The relationship between organizational justice perception and job involvement in teachers. *SDU International Journal of Educational Studies*, 6(2), 161-173. doi:10.33710/sduies.637366
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2020). *Glossary of science and art terms*. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Uğur, S. (2019). *The relationship between the learning school and school happiness*. Unpublished Master's Thesis, Van Yüzüncü Yıl University Institute of Educational Sciences, Van.
- Uzun, T. and Kesicioglu, O.S. (2019). Examining the relationships between preschool teachers' organizational happiness, job satisfaction and organizational commitment. *Mediterranean Journal of Educational Research*, 13(29), 39-52. doi: 10.29329/mjer.2019.210.3
- Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S., and Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management*, 34(1), 89-126.
- Yaraş, Z. (2017). *The effect of authentic and holistic leadership styles of school administrators on positive organizational behavior: Application of artificial neural networks*. Unpublished Doctorate Thesis, Firat University Institute of Educational Sciences, Elazığ.

- Yılmaz, K. (2010). Organizational justice perceptions of teachers working in public secondary schools. *Education in Theory and Practice*, 10(1), 579-616.
- Yoldaş, A. (2018). *Investigation of the effects of school administrators' ethical leadership behaviors on teachers' perceptions of organizational justice*. Unpublished Master's Thesis, Bahçeşehir University Institute of Educational Sciences, İstanbul.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Zincirli, M. and Demir, H. (2021). The relationship between teachers' perceptions of organizational justice and authentic leadership and their levels of organizational happiness. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(37), 3976-3998. DOI: 10.26466/opus.877220

Adaptation of Academic Success Inventory Scale for College Students to Turkish: Validity and Reliability Study

DOI: 10.26466/opus.879645

*

Kenan Orçanlı * Mustafa Bekmezci ** Hasan Boztoprak ***

* Asst. Prof. Dr, Toros University, Department of EASS, Business, Mersin

E-Posta: kenanorcanli@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5716-4004](https://orcid.org/0000-0001-5716-4004)

** Prof. Dr., Toros University, Department of EASS, Business, Mersin

E-Posta: mustafa.bekmezci@toros.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1206-690X](https://orcid.org/0000-0002-1206-690X)

* Asst. Prof. Dr, Beykent University, Department of EASS, Business, İstanbul

E-Posta: hasanboztoprak@beykent.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7560-367X](https://orcid.org/0000-0002-7560-367X)

Abstract

The approach that "One can not manage without measuring" has brought up the idea that intangible concepts should also be measured into the agenda. Measurement of intangible concepts, in other words defining them in numerical terms is quite difficult and different methods are proposed for measurement of these concepts. Measuring academic success is also considered in this context. In national literature, academic success is generally considered as class passing grade or graduation grade. However, the expression of academic success with the grades taken from the exams does not fully reflect the fact. Because other factors affecting the grades obtained from exams are ignored. Therefore, it is considered that there is a need for a scale that will help both advisors and students and to measure academic success more clearly. With the Turkish adaptation of the Academic Success Inventory for College Students (ASICS), which was developed by Prevatt et al. (2011) to fill this gap in national literature with the aim to measure the academic success of university students as being used successfully in many countries, validity and reliability study has been done. The data were collected by convenience sampling method from university students studying in Mersin between the dates June 18 and July 18, 2020. The survey was created with Google Form and the survey link was shared with the social communication network application. Data analysis was done with R programming language, and SPSS and AMOS softwares. Explanatory and confirmatory factor analysis were used in the analyses. Cronbach's alpha value of the total scale is 0.937. The values of goodness of fit in the 1st level multifactorial structure were calculated as RMSEA: 0.075, CFI: 0.998, TLI: 0.978, NFI: 0.988 and χ^2/df : 2.220. Calculated values are compatible with reference values. It was evaluated that Academic Success Inventory Scale could also be used in Turkey and more accurate results could be obtained on academic success.

Keywords: Academic Success, The Academic Success Inventory for College Students, ASICS, scale, reliability, validity.

Üniversite Öğrencileri İçin Akademik Başarı Envanteri Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması

*

Öz

“Ölçmeden yönetemezsin” yaklaşımı, soyut kavramların da ölçülmesi gerektiği düşüncesini gündeme taşımıştır. Soyut kavramların ölçülmesi, diğer bir anlatımla sayısal olarak ifade edilmesi oldukça güçtür ve bu kavramların ölçülmesi için farklı yöntemler önerilmektedir. Akademik başarının ölçülmesi de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Ulusal yazında akademik başarı, genellikle sınıf geçme notu veya mezuniyet derecesi olarak ele alınmaktadır. Ancak akademik başarının sınavlardan alınan notlarla ifade edilmesi gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü sınavlardan alınan notları etkileyen diğer unsurlar göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla hem danışmanlara hem de öğrencilere yardımcı olacak, akademik başarıyı daha net ölçen bir ölçeğe ihtiyaç olduğu değerlendirilmiştir. Ulusal yazındaki bu eksikliği gidermek için Prevatt vd. (2011) tarafından üniversite öğrencilerinin akademik başarısını ölçmek için geliştirilen ve pek çok ülkede başarıyla kullanılan Akademik Başarı Envanteri Ölçeği (Academic Success Inventory (ASICS))'nin Türkçe uyarlaması ile geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Veriler 18 Haziran-18 Temmuz 2020 tarihleri arasında, Mersin'de öğrenim gören üniversite öğrencilerinden, kolayda örnekleme yöntemi ile toplanmıştır. Anket, Google Form ile oluşturulmuş, anket linki WhatsApp uygulaması ile paylaşılmıştır. Verilerin analizi R programlama dili, SPSS ve AMOS paket programları ile yapılmıştır. Analizlerde açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile korelasyon analizi kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.937, 1'inci düzey çok faktörlü yapıda uyum iyiliği değerleri; RMSEA: 0.075, CFI: 0.998, TLI: 0.978, NFI: 0.988 ve χ^2/df : 2.220 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan değerler referans değerleri ile uyumludur. Akademik Başarı Envanteri Ölçeği'nin Türkiye'de de kullanılabilceği ve akademik başarı konusunda daha doğru sonuçlar elde edilebileceği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akademik Başarı, Akademik Başarı Envanter Ölçeği, ASICS, Ölçek, Güvenirlilik, Geçerlik

Introduction

Universities are important education institutions that improve intellectual level of people, enable gaining of scientific thinking ethics, and develop qualified labor force. Universities affect society with respect to academic, social, and cultural aspects and they become the pioneer for change and development (Saygın and Bekmezci, 2019, p. 109). When it is evaluated in this context, it is seen that high academic success of university students is of great importance in terms of both individual and professional qualification of graduates. On the other hand, universities also attach importance to the academic success of their students in terms of revealing the quality of the university. University students' success is generally tried to be estimated by using demographic and academic variables (Alay and Koçak, 2003; Alver, 2005; Kadim and Şişman, 2017). However, it is stated that these variables are insufficient to explain academic achievement (Pritchard and Wilson, 2003; Prevatt et al., 2011). Hence, although graduation from university makes a big difference in terms of people's employment, income and respect in society, a total of 1 million 115 thousand and 530 students have leaved university or frozen their registration in the last 5 years according to official figures in Turkey, whereas within 2013-2014 academic year, their number was 135 thousand and 137; within 2014-2015 academic year, their number was 161 thousand and 193; within 2015-2016 period their number was 197 thousand and 482; within 2016-2017 academic year, their number was 212 thousand and 770; within 2017-2018 academic year, their number was 408 thousand and 948 students. (Sozcu, 2019). Considering the success of the students in the university entrance exam as a result of their efforts to enter the university, it can be said that this situation is a significant loss for both students and the country. Necessary measures can be taken for students to stay at the university and to be successful if the reasons for leaving the university or freezing enrollment are determined.

Academic achievement of university students in Turkey is usually measured by average test scores or graduation rate. However, the exam grade or graduation grade is not sufficient to evaluate academic success. There are many factors affecting the exam grade or graduation grade. The purpose of this study is to adapt Academic Success Inventory for College Students (ASICS) developed by Prevatt et al (2011) for university students with the

aim to measure academic success of university students in a more healthier way and to prevent failure of students having probability to fail, into Turkish and to gain it to Turkish literature.

Academic success and its measurement

Education is the building block of both individual and social development. As a matter of fact, human beings want to grasp, understand and explain concrete and abstract facts and events related to themselves and in their environment, and they create disciplinary knowledge within the framework of positivist understanding of science. It is important to use knowledge in practical life as well as the production of specific knowledge. In this context, educational institutions play a primary role in the systematic transfer of knowledge to certain segments of society. Effective and efficient transfer of knowledge affects both the studying person and the entire society. In this context, the extent to which students acquire the information transferred becomes an important issue. This situation is important in terms of ensuring both individual success and institutional effectiveness. This issue is discussed and measured in the literature within the framework of academic achievement.

In the researches about the academic success of students, academic achievement is generally evaluated on the grade point average (Alay and Koçak, 2003; Alver, 2005; Chamorro-Premuzic and Furnham, 2003; Kadim and Şişman, 2017; Rana and Mahmood, 2010; Treffers-Daller and Milton, 2013; Vaez and Laflamme, 2008; York et al., 2015; Zwick and Sklar, 2005). Although this application measuring the student's current knowledge and previous gains, is easy and useful, it is also known that there are different variables that have indirect effects on academic success. As a matter of fact, this assessment which is expressed as traditional success criteria, explains 25% of the variance in the overall grade average of the university (Festa-Dreher, 2012, p. 2). Other variables affecting academic achievement include discipline, family, groups of friends, self-confidence, school environment, extra-curricular activities (Prevatt et al., 2011, p. 26). As a result of the meta-analysis on 109 studies, Robbins et al. (2004) found the psycho-social and work skills factors that determine academic achievement being success motivation, academic goals, institutional commitment, perceived social support,

social participation, academic self-efficacy, general self-perception, academic ability and contextual effects. They determined that the best predictors for GPA are academic self-efficacy and motivation for achievement. These factors identified by Robbins et al. (2004) actually refer to non-traditional assessment factors related to academic achievement other than traditional and standardized assessments. Most of these unconventional evaluations are based on theories such as self-determination theory, cognitive evaluation theory, achievement goal theory and self-regulation theory (Festa-Dreher, 2012, p. 9-11).

Self-determination theory asserts that people have a desire to expand and develop their interests (Festa-Dreher, 2012, p. 9). Self-determination theory focuses on one's interest in learning and enhancing the value of education, self-confidence and effectiveness. Cognitive assessment theory focuses solely on self-motivation. It acknowledges that outcomes such as rewards, evaluations or feedback have a special meaning or functional significance that predicts their effect on intrinsic motivation. This is largely related to the effect of such results on autonomy or competence (Ryan and Deci, 2017, p. 123). Cognitive assessment theory classifies innate human needs into three categories as competence, relationship and autonomy (Deci et al., 1991, p. 327). competence refers to one's sense of skill or ability rather than actual success; autonomy is an internal locus of control from which behavior is initiated spontaneously; relationship refers to making meaningful connections with other individuals. It is stated that facilitating people's competence, autonomy and relationship needs in education will create more subjective well-being, better exam results, higher grade point average and more motivation for the desired career in the future (Sheldon and Krieger, 2007). Success is the state of achieving a goal defined positively at the individual level, and achieving a desired goal (Demir and Acar, 2020, p. 35). Achievement goals are specific and are related to what a student hopes to achieve academically (Festa-Dreher, 2012, p. 14). Goals and a person's interest affect academic performance (Daniels et al., 2009; Harackiewicz et al., 2002). Self-control is a process that involves a person's ability to know, monitor his behavior and motivation in order to achieve his goal (Pintrich, 1999). Students with self-control, approach learning in a systematic, cont-

rolled and planned manner, and take responsibility for learning (Zimmerman, 1990). Academic performance improves as self-control increases (Nota et al, 2004).

Prevatt et al (2011) who stated that scales have been determined as focusing on different aspects of academic success of university students such as their life stress (Gadzella, 1994), motivation (Vallerand et al, 1992), learning and working strategies (Weinstein and Palmer, 2002; Prevatt et al, 2006), university attendance (Davidson et al, 2009) but that a reliable and valid scale measuring different aspects of academic success has not been developed, have developed Academic Success Inventory for College Students (ASICS) for university students. ASICS was developed to identify students who are likely to fail, and it is a comprehensive scale that determines the strengths and weaknesses of these students in order to prevent their failure and helps to make appropriate interventions in this context and is easily applicable (Prevatt et al., 2011, p. 27). The ASICS scale consists of 10 sub-dimensions and 50 questions. The sub-dimensions of the scale are as follows (Prevatt et al, 2011, p. 27):

General Academic Skills (12 items) - a combination of effort expended, study skill and self-organizational strategies.

Internal Motivation/Confidence (8 items) - belief in one's ability to perform well academically, as well as satisfaction and challenge associated with performance.

Perceived Instructor Efficacy (5 items) - perception of the ability of the instructor to hold the attention of the student, organize, teach, and assess the progress of the student.

Concentration (4 items) - ability to concentrate and pay close mental attention.

External Motivation/Future (4 items) - an awareness of the future relevance or importance of the class, with an emphasis on external job-related issues.

Socializing (4 items) - appropriate levels of socializing or drinking such that one's academic performance is not hindered.

Career Decidedness (4 items) - progress towards and certainty of one's decision about a career goal.

Lack of Anxiety (3 items) - lack of anxiety or nervousness with regard to studying or test taking.

Personal Adjustment (3 items) - lack of personal issues that detract from one's ability to perform academically.

External Motivation/Current (3 items) - motivation to perform, with an emphasis on current external factors such as grades, parents or approval of others.

In the researches conducted in relation to academic success inventory, Cronbach alpha values of sub-dimensions of scale were reported by Prevatt et al (2011) as 0.62-0.93; by Ashkzari et al (2018) as 0.74-0.92; by Sadeghi-Gandomani and Adib-Hajbaghery (2018) as 0.51-0.75; by Howard et al (2019) as 0.52-0.90.

Method

In this chapter; information is given about population and sample, data collection method and tools, and analysis methods used.

Participants

The data were collected from undergraduate university students studying in Mersin between June 18 and July 18, 2020. Therefore, the main body of the study consists of university students studying at undergraduate level in Mersin. It was determined that there were 23.107 undergraduates studying in Mersin at the time of the survey (YOK ATLAS, 2020). The minimum sample size was calculated with the formula (1) (Eygü and Güllüce, 2017, p. 276).

$$n = \frac{NpqZ^2}{(N-1)d^2 + pqZ^2} = \frac{23107 * 0,5 * 0,5 * 1,96 * 1,96}{(23.106 * 0,05 * 0,05) + (0,5 * 0,5 * 1,96 * 1,96)} = 380 \quad (1)$$

The convenience sampling method was used to collect the data. In the literature, it is stated that when the data is needed in a short time and with the least cost, the data can be collected with the non-probabilistic sampling method (Eygü and Kılınc, 2019, p. 1027).

The questionnaire is consisting of two parts: (1) Demographic information, (2) Academic Success Inventory for College Students. We communicated online survey form via social networks and obtained a data set consisting 403 respondents. Then we analyzed the questionnaires, 21 respondents

were not found suitable for analysis, the remaining 382 respondents were analyzed.

In the analyzes, the data were divided into two groups (1st Sample: 182 surveys and 2nd Sample: 200 surveys). The first sample data were used in the explanatory factor analysis to control the construct validity of the scale, and the second sample data were used in the analyzes conducted within the scope of the confirmatory factor analysis and reliability studies (Eskioğlu, 2017, p. 75). The demographic information of the participants for both samples are given in Table-1 and Table-2.

Table 1. Demographic information relating with 1th sample

Variable		f	%	Variable		f	%
Gender	Female	68	68	Class	Preparatory	22	12
	Male	114	114		1. Class	57	31
	Total	182	100		2. Class	46	25
					3. Class	39	21
					4. Class	14	8
				5. Class	2	1	
				6. Class	2	1	
				Total	182	100	
From what field he entered the university	Digital	46	25	Yaş	17-19	20	11
	Verbal	69	38		20-22	64	35
	Equal weight	54	30		23-25	46	25
	Foreign language	11	6		26-28	41	23
	Private skills	2	1		28 and above	11	6
	Total	182	100		Total	182	100

Table 2. Demographic information relating with 2nd sample

Variable		f	%	Variable		f	%
Gender	Female	76	38	Class	Preparatory	27	14
	Male	124	62		1. Class	60	30
	Total	200	100		2. Class	50	25
					3. Class	45	22
					4. Class	14	7
				5. Class	2	1	
				6. Class	2	1	
				Total	200	100	
From what field he entered the university	Digital	60	30	Age	17-19	28	14
	Verbal	69	35		20-22	60	30
	Equal weight	54	27		23-25	50	25
	Foreign language	15	7		26-28	51	26
	Private skills	2	1		28 and above	11	5
	Total	200	100		Total	200	100

Academic Success Inventory Scale

Academic Success Inventory Scale for College Students has been developed by Prevatt et al (2011) with the aim to measure academic success of university students in general terms. The scale consists of 10 sub-dimensions (1. General Academic Skills, 2. Internal Motivation/Confidence, 3. Perceived Instructor Efficacy, 4. Concentration, 5. External Motivation/Future, 6. Socializing, 7. Career Decidedness, 8. Lack of Anxiety, 9. Personal Adjustment, 10. External Motivation/Current) and 50 questions. The answers in the scale were taken with 7-point Likert (poles from '1' (strongly disagree) to '7' (strongly agree)). Cronbach's alpha coefficient of the scale was reported to be 0.93 for the 1st subscale, 0.86 for the 2nd subscale, 0.92 for the 3rd subscale, 0.87 for the 4th subscale, 0.88 for the 5th subscale, 0.84 for the 6th subscale, 0.87 for the seventh subscale, 0.77 for the 8th subscale, 0.86 for the 9th subscale, and 0.62 for the 10th subscale. The total variance explained is 64%. It was stated that the unification and dissociation validity of the scale was also provided.

Tools Used During Data Analysis

In this study, SPSS and AMOS package programs and R programming language have been used. With SPSS package program, explanatory factor analysis and confidence analysis were made and with AMOS package program, confirmatory factor analysis was made and multi-variable normal distribution of data were controlled with R programming language.

Results

In this section, some calculations made based on expert opinion within the content and logical validity of the scale, results of explanatory and confirmatory factor analysis made within the scope of construct validity and statistical values obtained within the scope of reliability study are included.

Adaptation of scale to Turkish

The method suggested by Brislin (1970) was used in the adaptation of the Academic Achievement Inventory to Turkish. First of all, a group of five

people having expertise is English, translated the scale from English to Turkish separately and created a translation form. On the translation form created afterwards, two people specialized in Turkish language have combined translations with people specialized in English language and they were prepared by ensuring scale language equivalent values. In order to control whether the items of the scale fully meet the purpose specified in Turkish, the English version and the Turkish version of the scale were applied separately to two sample groups of 25 people and the relationship status was checked. Subsequently, the scale was translated from Turkish to English, it was checked whether there was any loss of meaning.

Content And Logical Validity Of Scale

Expert opinion was consulted for the content and logical validity of the Academic Success Inventory Scale. The scale items were shown to an expert group of 20 people, and these people were asked to evaluate each item as “necessary”, “necessary but insufficient” and “insufficient” within the scope of the purpose. The Content Validity Ratio (CVR) and Content Validity Index (CVI) required for the evaluation of expert opinions and scale items are given in Table 3.

Table 3. Expert Opinions on the Items of the Academic Success Scale

Subscale and Items	N*	NI*	I*	CVR	CVI
General Academic Skills (GAS)					
I studied the correct material when preparing for tests in this class (GAS1)	19	1	-	0.80	
I worked hard to prove I could get a good grade (GAS2)	19	1	-	0.80	
I tried everything I could to do well in this class (GAS3)	19	1	-	0.80	
I worked really hard in this class (GAS4)	19	1	-	0.80	
I kept on a good study schedule in this class (GAS5)	18	2	-	0.60	
I worked hard in this class because I wanted to understand the material (GAS6)	18	2	-	0.60	0.80
I studied a lot for this class (GAS7)	19	1	-	0.80	
I think I used good study skills when working in this class (GAS8)	19	1	-	0.80	
I made good use of tools such as planners, calendars and organizers in this class (GAS9)	19	1	-	0.80	
I used a goal setting as a strategy in this class. (GAS10)	20	-	-	1.00	
I was good at setting specific homework goals (GAS11)	19	1	-	0.80	
I was well organized (GAS12)	20	-	-	1.00	

Subscale and Items	N*	NI*	I*	CVR	CVI
Internal Motivation/Confidence (IM)					
I got satisfaction from learning new material in this class (IM1)	20	-	-	1.00	
I enjoyed the challenge of just learning for learning's sake in this class (IM2)	19	1	-	0.80	
I felt confident I could understand even the most difficult material in this class (IM3)	19	1	-	0.80	0.80
I was pretty sure I could make an A or B in this class (IM4)	19	1	-	0.80	
I knew that if I worked hard, I could do well in this class (IM5)	19	1	-	0.80	
I worried a lot about failing this class (IM6)	19	1	-	0.80	
I was pretty sure I would get a good grade in this class (IM7)	18	2	-	0.60	
I felt pretty confident in my skills and abilities in this class (IM8)	19	1	-	0.80	
Perceived Instructor Efficacy (PIE)					
I was disappointed with the quality of the teaching (PIE1)	19	1	-	0.80	
I did poorly because the instructor was not effective (PIE2)	19	1	-	0.80	
I would have done better if my instructor were better (PIE3)	19	1	-	0.80	0.80
The instructor in this class really motivated me to do well (PIE4)	19	1	-	0.80	
Anything I learned, I learned on my own. The instructor in this class was not a good teacher (PIE5)	19	1	-	0.80	
Concentration (C)					
It was easy to keep my mind from wandering in this class (C1)	20	-	-	1.00	
I had an easy time concentrating in this class (C2)	19	1	-	0.80	0.85
I had a hard time concentrating in this class (C3)	19	1	-	0.80	
I got easily distracted in this class (C4)	19	1	-	0.80	
External Motivation/Future (EM)					
I needed to do well in this class to get a good job later on (EM1)	19	1	-	0.80	
This class will be very useful to me in my career (EM2)	18	2	-	0.60	0.85
This class is important to my future success (EM3)	20	-	-	1.00	
I think in the future I will really use the material I learned in this class (EM4)	20	-	-	1.00	
Socializing (S)					
Sometimes I partied when I should have been studying (S1)	19	1	-	0.80	
My grades suffered because of my active social life (S2)	19	1	-	0.80	
I got behind in this class because I spent too much time partying or hanging out with my friends (S3)	19	1	-	0.80	0.80
Sometimes my drinking behavior interfered with my studying (S4)	19	1	-	0.80	
Career Decidedness (CD)					
I am certain about what occupation I want after I graduate (CD1)	18	2	-	0.60	0.85
I know what I want to do after I graduate (CD2)	20	-	-	1.00	
I am having a hard time choosing a major (CD3)	20	-	-	1.00	
I am certain that my major is a good fit for me (CD4)	19	1	-	0.80	
Lack of Anxiety (LA)					
I was nervous for tests even when I was well prepared (LA1)	19	1	-	0.80	0.87
Studying for this class made me anxious (LA2)	20	-	-	1.00	

Adaptation of Academic Success Inventory Scale for College Students to Turkish:
Validity and Reliability Study

Subscale and Items	N*	N I*	I*	CVR	CVI
I got anxious when taking tests in this class (LA3)	19	1	-	0.80	
Personal Adjustment (PA)					
Personal problems kept me from doing well in this class (PA1)	20	-	-	1.00	
I would have done much better in this class if I didn't have to deal with other problems in my life (PA2)	19	1	-	0.80	080
I had some personal difficulties that affected my performance in this class (PA3)	18	2	-	0.60	
External Motivation/Current (EMC)					
It was important to get a good grade in this class for external reasons (my parents, A scholarship, university regulations) (EMC1)	19	1	-	0.80	080
I worked hard in this class because I wanted others to think I was smart (EMC2)	19	1	-	0.80	
I needed good grades in this class to keep up my GPA (EMC3)	19	1	-	0.80	

* N: Necessary, N/I: Necessary but Insufficient, I: Insufficient

According to the values in Table 3, the Content Validity Ratio (CVR) and Content Validity Index (CVI) values were calculated to decide which items should remain in the scale or which items should be excluded from the scale. CVR is one less $((N / (n / 2) - 1)$ obtained with half of the total number of experts (n) of the number of experts (G) marking the expression "Necessary". CVI is the arithmetic mean of the CVR values of the items remaining in the scale as a result of the statistical evaluation. In the evaluation made according to the expert group of 20 people at 0.05 significance level, the CVR value should be above the critical value of 0.42 and the CVI values should be above the critical value of 0.67 (Alpar, 2012, p. 415). In this context, it was observed that the scope and logical validity of the scale was achieved with the values obtained in the calculation made according to the CVR and CVI values of the scale items in Table 3, and there was no need to remove any scale item.

Construct Validity of the Scale and Explanatory and Confirmatory Factor Analysis

Explanatory factor analysis was performed in order to ensure the content validity of the data and to determine the measured dimensions correctly (Can, 2018; Seçer, 2015; Tavşancıl, 2014). At this stage, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Barlett's tests were used to decide whether the data were suitable for explanatory factor analysis. By using Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)

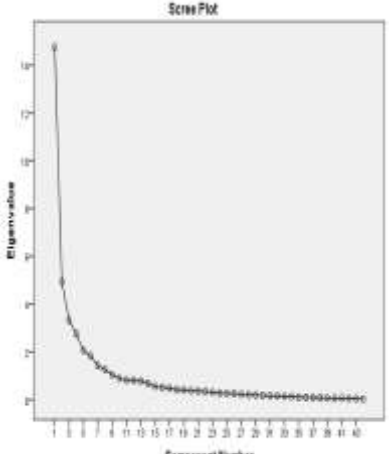
and Barlett's test, the sample is tested to be of suitable size and quality for exploratory factor analysis (Pallant, 2017; Tabachnick and Fidell, 2001). In the explanatory factor analysis, the lowest value that item factor loads should take is accepted as "0.30" and application should be made on factors with eigenvalues greater than "1" (Alyılmaz and Polatcan, 2018; Neale and Liebert, 1980; Pallant, 2017; Tabachnick and Fidel, 2001). For this reason, items with item factor loads below 0.30 and factors with eigenvalues lower than 1 were not evaluated as a result of the explanatory factor analysis.

After the explanatory factor analysis, a confirmatory factor analysis (Kayapalı-Yıldırım and Ekinci, 2019; Naktiyok, 2019; Şencan, 2005) was performed, which enables the factor structure of the scale to be verified and the connection between existing variables and hidden variables to be determined. Confirmatory factor analysis is the factor analysis used to test the compatibility of the factors determined by explanatory factor analysis with the factor structures determined by the hypothesis. Explanatory factor analysis is used to test which variable groups are highly associated with which factor, while confirmatory factor analysis is used to determine whether the variable groups that contribute to the determined number of factors are adequately represented by these factors. Before performing a confirmatory factor analysis, values such as normality, multicollinearity, and sample size related to the distribution should be determined and the values reached should meet the reference values (Gürbüz and Şahin, 2014; Kline, 2005; Tavşancıl, 2014). For this reason, normality, multicollinearity, sample size analyzes were applied and the results obtained were compared with the reference values of RMSEA, SRMR, GFI, AGFI, NFI, χ^2 / df , TLI and CFI fit criteria. While > 0.90 is acceptable value for CFI, GFI, AGFI, NFI and TLI in confirmatory factor analysis, > 0.95 is an extremely good value. For SRMR and RMSEA, < 0.1 is an acceptable value, while < 0.05 is considered an extremely good value (Gürbüz and Şahin, 2014; Kayapalı-Yıldırım and Ekinci, 2019; Marcoulides and Schumacher, 2001; Özdamar, 2017; Schumacher and Lomax, 2004; Seçer, 2015; Yıldırım and Naktiyok, 2017).

The construct validity of the scale was performed with explanatory and confirmatory factor analyzes using two different samples. For the analysis, attention has been paid to the fact that the samples are composed of different individuals with similar characteristics.

First, whether the data of both samples show normal distribution with multivariate, which is one of the assumptions of explanatory and confirmatory factor analyzes, was checked in R package program using Henze-Zirks Test, MVN, readxl packages and MVN, readxl libraries. As a result of the normality tests, it was found that both samples were multivariate normally distributed ($p(0.1846839, 0.2134676) > 0.05$, HZ1 test: 0.1725467, HZ2 test: 0.18546254 and MVN: YES). Subsequently, explanatory factor analysis was performed for the construct validity of the scale and the results obtained are shown in Table-4. However, as a result of the analysis performed with explanatory factor analysis, four items (IM6, S1, EMC1 and EMC2 items) were removed from the scale due to the factor loadings being below 0.30.

Table 4. Academic Success Inventory Scale Explanatory Factor Analysis Statistics

Scree Plot	Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	0,837
	Chi-square	5671,545
	sd	990
Bartlett's Test of Sphericity	p	0,000

Items	Factors								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
GAS5	0,912								
GAS4	0,912								
GAS3	0,906								
GAS7	0,906								
GAS8	0,891								
GAS6	0,856								
GAS11	0,853								
GAS10	0,826								
GAS12	0,817								
GAS2	0,764								

GAS9	0,733					
GAS1	0,708					
IM1	0,688					
EMC3	0,599					
IM7	0,584					
IM2	0,531					
C3	0,403					
PIE2	0,875					
PIE3	0,862					
PIE5	0,845					
PIE1	0,780					
PIE4	0,585					
IM3	0,806					
IM8	0,717					
IM4	0,686					
IM5	0,586					
CD3	0,417					
PA3	0,892					
PA2	0,886					
PA1	0,851					
EM3	0,764					
EM1	0,740					
EM2	0,700					
EM4	0,685					
S3	0,871					
S4	0,869					
S2	0,780					
CD2	0,916					
CD1	0,896					
CD4	0,463					
LA1	0,846					
LA3	0,769					
LA2	0,665					
C1	0,776					
C2	0,667					
C4	0,452					
Total variance explained						
Factors	Total	% Variance	% Cumulative	Total	% Variance	% Cumulative
1	14,811	32,914	32,914	14,811	32,914	32,914
2	4,970	11,045	43,959	4,970	11,045	43,959
3	3,452	7,671	51,630	3,452	7,671	51,630
4	2,904	6,453	58,083	2,904	6,453	58,083
5	2,076	4,614	62,697	2,076	4,614	62,697
6	1,861	4,135	66,832	1,861	4,135	66,832
7	1,426	3,170	70,002	1,426	3,170	70,002
8	1,264	2,809	72,811	1,264	2,809	72,811
9	1,056	2,348	75,158	1,056	2,348	75,158

When the results of the explanatory factor analysis regarding the Academic Success Inventory for College Students Scale in Table 4 are examined, unlike the original scale of the scale, except for the "External Motivation/Current" dimension, it was seen that the 1st factor is "General academic skills", the 2nd factor is "Perceived instructor efficacy", the 3rd factor is "Internal motivation/confidence", the 4th factor is "Personal adjustment", the 5th factor is "External motivation/future", the 6th factor is "Socializing", the 7th factor is "Career decidedness", the 8th factor is "Lack of anxiety", the 9th factor is "Concentration". According to KMO value and results of Bartlett's Sphericity test, it was determined that the factor analysis is suitable for research data ($KMO > 0.80$ and $p < 0.05$), the subscales of the scale have values in the range of 0.403-0.912 for the 1st subscale, 0.585-0.85 for the 2nd subscale, 0.417-0.806 for the 3rd subscale, 0.851-0.892 for the 4th subscale, 0.685-0.764 for the 5th subscale, It took values between 0.780-0.871 for the 6th subscale, 0.463-0.916 for the 7th subscale, 0.665-0.846 for the 8th subscale and 0.667-0.776 for the 9th subscale (All factor loads > 0.30), and that the variance of nine subscales explained the total variance by 75.158%.

The conformity of the structure obtained after the explanatory factor analysis was checked by confirmatory factor analysis. In this context, the results of the confirmatory factor analysis made on the Academic Success Inventory for College Students Scale are given in Table 5.

Table 5. Academic Success Inventory Scale Goodness of Fit Values

Fit criteria	Good fit	Acceptable fit	Unrelated model	Single factor model	1th level multi-factor Model	2nd level multi-factor Model
RMSEA*	$0 < RMSEA < 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,1$	Values outside the reference limits	Values outside the reference limits	0.075	0.085
CFI*	$0,97 \leq CFI \leq 1$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$			0.998	0.964
TLI*	$0,95 \leq TFI \leq 1$	$0,90 \leq TFI \leq 0,95$			0.978	0.949
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI \leq 0,94$			0.988	0.946
χ^2 / df	< 3	< 5			5.127	3.214

* RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation; CFI: Comparative Fit Index; TLI: Tucker-Lewis Index; NFI: Normed Fit Index

It has been determined that the goodness of fit values of the unrelated model in Table 5 and the single factor model are outside the reference limits, and the goodness of fit values of the 1st and 2nd level multi-factor models

are all within the reference limits. However, according to the values of goodness of fit, it has been determined that the 1st level multi-factor model is better than the 2nd level multi-factor model and it was evaluated that it would be appropriate to use the 1st level multi-factor model in the studies to be conducted in the social sciences area in relation to structural equation model in Turkey.

Reliability Analysis of the Scale

The reliability of the data collection tool was checked by calculating the internal consistency coefficient (Cronbach's alpha) for both the whole scale and all its sub-dimensions. The Cronbach's alpha coefficient is a measure of the internal consistency (homogeneity) of the items in the scale. In other words, it gives information about questioning whether the 'k' items in the scale form a whole in order to explain or question a homogeneous structure with alpha coefficient. Cronbach's alpha value takes a value in the range of 0-1, and the closer this value is to 1, the higher the reliability and internal consistency of the scale (Can, 2018; Karadeniz et al, 2019). Reference intervals of Cronbach's alpha internal consistency coefficient determined by Özdamar (1997) are in the form of "0.00 ≤ α ≤ 0.40 = unreliable, 0.40 ≤ α ≤ 0.60 = low reliable, 0.60 ≤ α ≤ 0.80 = highly reliable, 0.80 ≤ α ≤ 1.00 = highly reliable". In this context, Cronbach's alpha coefficient values obtained in relation to nine sub-dimensions of ASICS consisting of 46 items are given in Table 6.

Table 6. Reliability Statistics

	Item no	Cronbach Alpha Coefficient Values	Standardized Cronbach Alpha Coefficient Values
The whole scale	46	0,937	0,937
General academic skills subscale	17	0,964	0,965
Perceived instructor efficacy subscale	5	0,872	0,868
Internal motivation/confidence subscale	5	0,751	0,772
Personal adjustment subscale	3	0,898	0,898
External motivation/future subscale	4	0,898	0,898
Socializing subscale	3	0,837	0,846
Career decidedness subscale	3	0,797	0,793
Lack of anxiety subscale	3	0,789	0,793
Concentration subscale	3	0,746	0,746

When the standardized / non-standardized Cronbach's alpha coefficient values in Table 6 were examined, it was seen that all values were above the reference value (>0.70), and it was concluded that the scale is a reliable scale.

Item analysis should also be done regarding reliability. Item analysis is the operations performed to examine the contribution of the items in the scale to the scale. Within the scope of item analysis, evaluation is made according to the results obtained by calculating the values of "scale average when item is deleted", "scale variance when item is deleted", "corrected item whole correlation", "multiple correlation coefficient", "Cronbach alpha coefficient when item is deleted". ((1) Scale mean when the item is deleted: When the item is deleted, it is desired that there is no large variation in the averages. (2) Scale variance when the item is deleted: When the item is deleted, it is desired that there is no large variation in the values of the calculated variances. (3) Corrected Item Whole Correlation: It is desirable that this coefficient should not be negative and have values above 0.20-0.25. (4) Multiple Correlation Coefficient: It is desirable that the obtained value be quite high. Because the square of this coefficient is the coefficient of certainty and shows the percentage of the explanation of the dependent variable. (5) Cronbach alpha coefficient when the item is deleted: When an item is removed from the scale if the alpha coefficient is lower than the alpha coefficient calculated for the whole scale, that item should remain in the scale.) Values calculated within the scope of item analysis related to Academic Achievement Scale are given in Table 7.

Table 7. Item analysis statistics

	Scale average when item is deleted (1)	Scale variance when item is deleted (2)	Whole correlation of corrected item (3)	Multi- correlation coefficient (4)	Cronbach's Alpha Coefficient when item is deleted (5)
GAS1	212,95	1945,075	0,742	0,785	0,933
GAS2	212,71	1952,208	0,642	0,831	0,934
GAS3	212,51	1942,221	0,700	0,935	0,933
GAS4	212,82	1932,880	0,710	0,916	0,933
GAS5	213,16	1936,927	0,737	0,897	0,933
GAS6	212,75	1938,051	0,747	0,884	0,933
GAS7	212,67	1941,665	0,725	0,947	0,933
GAS8	212,70	1929,173	0,775	0,906	0,933
GAS9	213,65	1935,329	0,636	0,808	0,934
GAS10	213,19	1938,141	0,666	0,853	0,933
GAS11	212,70	1941,855	0,686	0,885	0,933

	Scale average when item is deleted (1)	Scale variance when item is deleted (2)	Whole correlation of corrected item (3)	Multi- correlation coefficient (4)	Cronbach's Alpha Coefficient when item is deleted (5)
GAS12	212,55	1945,071	0,779	0,881	0,933
IM1	212,96	1912,177	0,780	0,821	0,932
IM2	213,72	1933,554	0,649	0,720	0,933
IM3	213,09	1973,309	0,493	0,788	0,935
IM4	213,14	1947,314	0,653	0,805	0,934
IM5	212,81	1999,211	0,324	0,587	0,936
IM7	212,80	1951,169	0,656	0,793	0,934
IM8	212,25	1998,327	0,532	0,755	0,935
PIE1	215,00	1963,132	0,487	0,731	0,935
PIE2	214,18	1983,237	0,375	0,873	0,936
PIE3	214,84	1994,074	0,329	0,840	0,936
PIE4	213,75	1997,427	0,348	0,584	0,936
PIE5	214,25	1993,183	0,327	0,781	0,936
C1	213,75	1993,850	0,362	0,726	0,936
C2	213,75	1957,598	0,558	0,721	0,934
C3	214,55	1954,668	0,554	0,582	0,934
C4	213,57	1962,617	0,517	0,567	0,937
EM1	212,83	1968,808	0,513	0,773	0,935
EM2	213,04	1946,332	0,651	0,880	0,934
EM3	213,11	1931,415	0,672	0,908	0,933
EM4	213,11	1938,438	0,642	0,805	0,934
S2	212,82	1989,030	0,377	0,813	0,936
S3	212,26	2022,148	0,257	0,840	0,936
S4	211,82	2044,116	0,312	0,728	0,937
CD1	212,67	2014,595	0,249	0,885	0,937
CD2	212,52	2014,779	0,274	0,886	0,936
CD3	213,18	2002,601	0,288	0,675	0,936
CD4	212,55	1995,227	0,409	0,719	0,935
LA1	215,67	2056,952	0,324	0,714	0,937
LA2	215,18	2060,121	0,314	0,775	0,936
LA3	215,55	2022,420	0,268	0,781	0,937
PA1	213,30	2013,591	0,251	0,798	0,937
PA2	213,96	2005,851	0,250	0,835	0,937
PA3	214,03	2011,735	0,275	0,793	0,937
EMC3	212,65	1958,851	0,521	0,714	0,935

When the item analysis statistics in Table 7 are examined, it has been determined that all values correspond to the reference values. Therefore, ASICS can be used in the form of 9 dimensions and 46 items.

Discussion, Conclusion and Recommendations

In this study, it was aimed to adapt the Academic Success Inventory for College Students Scale into Turkish, to study its validity and reliability and to add it to Turkish literature. Original scale consists of 50 questions and ten subscales being 1. General Academic Skills, 2. Internal Motivation/Confidence, 3. Perceived Instructor Efficacy, 4. Concentration, 5. External Motivation/Future, 6. Socializing, 7. Career Decidedness, 8. Lack of Anxiety, 9. Personal Adjustment, 10. External Motivation/Current. The data used in this study were collected from students studying at two universities in Mersin province in July 2020 of the scale. As a result of the analysis, it was seen that the scale, unlike the original one, consists of 9 sub-dimensions and 46 items.

The Academic Success for College Students Inventory Scale will provide an alternative perspective to the measurement of academic achievement based on quantitative values that are dominant in national literature. Measurements based on academic achievement grade point average do not fully reveal students' interest, knowledge and orientation in certain courses. A measurement that includes qualitative conditions rather than grade point average can give better results in determining the academic success of students. This approach is expected to provide important data in evaluating both the academic performance of students and the effectiveness of educational institutions.

While academic achievement affects an individual's continuing education, professional career, social status, income, intellectual gains and social life, it is also a subject that influences the effectiveness of educational institutions, social welfare, economic development, technological innovation and socio-cultural development. As a matter of fact, the focus of national education policies and corporate education strategies is to increase the academic success of its students. In this context, it will enable the development of different perspectives to measure this issue, and the production of sound foresights and policies that will reinforce the practices. Test grade based measurement, which is widely used in the literature, does not fully reflect the academic development of the students. As a matter of fact, there are other factors that affect the academic development of students apart from lecture

grades, and these factors should also be focused on in order to increase academic success. The Academic Achievement Inventory for College Students Scale has an important guiding feature in both academic studies and practical applications, as it takes these ignored points into account. Inclusion of the scale in national literature will contribute to the development of national literature and will be an important tool for practitioners. In particular, practitioners can make the necessary updates in educational activities by making a comprehensive evaluation according to the subscales of the scale.

The study has limitations due to its scope and content. The process of translating the scale from English to Turkish, applying the questionnaire only to students studying at four universities in Mersin province, data collection time and applied analysis techniques are the limitations of the study. Studies conducted on a sample of students studying at other universities may produce different results. Using the Academic Success Inventory for College Students Scale with other variables in the education system can be offered to researchers as a suggestion.

There are some limitations in this study. The study is limited to two universities in Mersin province, Mersin province where the research was conducted, the questionnaire form in which the data was collected and the study period, analysis methods used in the study.

Kaynakça / References

- Alay, S. ve Koçak, S. (2003). Üniversite öğrencilerinin zaman yönetimleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki. *Eğitim Yönetimi*, 35, 326-335.
- Alpar, R. (2012). *Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlik*. Detay, Ankara.
- Alver, B. (2005). Üniversite öğrencilerinin problem çözme becerileri ve akademik başarılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 75-88.
- Alyılmaz, S. ve Polatcan, F. (2018). İletişim kurma istekliliği ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 447-458.
- Ashkzari, M.K., Piryaei, S. ve Kamelifar, L. (2018). Designing a causal model for fostering academic engagement and verification of its effect on educational performance. *International Journal of Psychology*, 12(1), 136-161.
- Brislin, R.W. (1970). Back-translation for cross-cultural research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1(3), 185-216.

- Can, A. (2018). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. (6. Ed.), Pegem Akademi, Ankara.
- Chamorro-Premuzic, T. ve Furnham, A. (2003). Personality predicts academic performance: Evidence from Two Longitudinal University Samples. *Journal of Research in Personality*, 37, 319-338
- Daniels, L.M., Stupnisky, R.H., Pekrun, R., Haynes, T.L., Perry, R.P. ve Newall, N.E. (2009). A longitudinal analysis of achievement goals: from affective antecedents to emotional effects and achievement outcomes. *Journal of Educational Psychology*, 101(4), 948-963.
- Davidson, W.B., Beck, H.P. ve Milligan, M. (2009). The college persistence questionnaire: development and validation of an instrument that predicts student attrition. *Journal of College Student Development*, 50(4), 373-390.
- Deci, E.L., Vallerand, R.J., Pelletier, L.G. ve Ryan, R.M. (1991). Motivation and Education: The Self-Determination Perspective. *Educational Psychologist*, 26(3and4), 325-346.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (2020). *Sosyal bilimler sözlüğü* (7.b.). LiteraTürk, Konya.
- Eygü, H. ve Güllüce, A.Ç. (2017). Determination of customer satisfaction in conservative concept hotels by ordinal logistic regression analysis. *Journal of Financial Risk Management*, 6, 269-284.
- Eygü, H. ve Kılınc, A. (2019). Sosyo-ekonomik gelişmişlik algısı üzerinde etkili olan faktörlerin sıralı logit model yardımıyla araştırılması: Erzurum-Kayseri örneği. *Journal of Academic Value Studies*, 5(5), 1023-1040.
- Festa-Dreher, D.V. (2012). *The academic success inventory for college students: An item response theory analysis*. Electronic Theses, Florida State University College of Education, USA.
- Gadzella, B.M. (1994). Student-life stress inventory: Identification of and reactions to stressors. *Psychological Reports*, 74, 395-402.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem analiz*. (2. Ed.), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Harackiewicz, J.M., Barron, K.E., Tauer, J.M. ve Elliot, A.J. (2002). Predicting success in college: A longitudinal study of achievement goals and ability measures as predictors of interest and performance from freshman year through graduation. *Journal of Educational Psychology*, 94(3), 562-575.
- Howard, J.M., Nicholson, B.C. ve Chesnut, S.R. (2019). Relationships between Positive Parenting, Overparenting, Grit, and Academic Success. *Journal of College Student Development*, 60(2), 189-202.

- Kadim, M. ve Şişman, Y.A. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin akademik başarı düzeylerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Yükseköğretimde Mesleki Eğitim ve Öğretim Sempozyumu*, 12-14 Ekim 2017, Kahramankazan, 60.
- Karadeniz, E., Koşan, L., Geçgin, E. ve Beyazgül, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin analizi: Kafkas Üniversitesi Sankamış Kampüsünde bir araştırma. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 325-345
- Kayapalı-Yıldırım, S. ve Ekinci, O. (2019). Siber mobbing ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mavi Atlas*, 7(2), 294-320.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (2. Ed.), Guilford Publications, Inc, NY.
- Marcoulides, G. ve Schumacher, R. (2001). *New developments and techniques in structural equation modeling*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London.
- Naktiyok, S. (2019). Otel çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışlarının iş performansı üzerine etkisi: Sivas ilinde bir uygulama. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1057-1076.
- Neale, M.N. ve Liebert, R.M. (1980). *Science and behavior: An introduction to methods of research*. Prentice Hall International, Inc, London.
- Nota, L., Soresi, S. ve Zimmerman, B.J. (2004). Self-regulation and academic achievement and resilience: A longitudinal study. *International Journal of Educational Research*, 41, 198-215.
- Özdamar, K. (1997). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özdamar, K. (2017). *Ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi ibm spss, ibm spss amos ve mntab uygulamalı*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Pallant, J. (2017). *SPSS kullanma klavuzu spss ile adım adım veri analizi*. (Trans. S. Balcı, B. Ahi), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Pintrich, P.R. (1999). Taking control of research on volitional control: Challenges for future theory and research. *Learning and Individual Differences. Special Issue: Maintaining the Motivation to Learn*, 11(3), 335-354.
- Prevatt, F., Petscher, Y., Proctor, B.E., Hurst, A. ve Adams, K. (2006). The revised learning and study strategies inventory: An evaluation of competing models. *Educational and Psychological Measurement*, 66(3), 448-458.
- Prevatt, F., Li, H., Welles, T., Festa-Dreher, D., Yelland, S. ve Lee, Jiyoung (2011). The academic success inventory for college students: Scale development and practical implications for use with students. *Journal of College Admission*, 26-31.
- Pritchard, M.E. ve Wilson, G.S. (2003). Using emotional and social factors to predict student success. *Journal of College Student Development*, 44(1), 18-28.

- Rana, R.A. ve Mahmood, N. (2010). The relationship between test anxiety and academic achievement. *Bulletin of Education and Research*, 32(2), 63-74.
- Robbins, S.B., Lauver, K., Le, H, Davis, D., Langley, R. ve Carlstrom, A. (2004). Do psychosocial and study skill factors predict college outcomes? A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 130(2), 261-288.
- Ryan, R.M. ve Deci, E.L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford Press, USA.
- Sadeghi-Gandomani, H. ve Adib-Hajbaghery, M. (2018). Psychometric properties of Persian Version of academic success inventory for college students. *Nursing and Midwifery Studies*, 7, 174-179.
- Saygın, M. ve Bekmezci, M. (2019). Mersin ilinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri: Devlet ve vakıf üniversitesi karşılaştırması. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 108-123.
- Schumacher, R. ve Lomax, R. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci spss ve lisrel uygulamaları*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sheldon, K.M. ve Krieger, L.S. (2007). Understanding the negative effects of legal education on law students: A longitudinal test of self-determination theory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(6), 883-897.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenirlik ve geçerlik*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistic*. (4. Ed.), Needman Heights, MA, Allyand Bacon.
- Tavşanlı, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. (5. Ed.), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Treffers-Daller, J. ve Milton, J. (2013). Vocabulary size revisited: T link between vocabulary size and academic achievement. *Applied Linguistics Review*, 4(1), 151-172.
- Vaez, M. ve Laflamme, L. (2008). Experienced stress, psychological symptoms, self-rated health and academic achievement: A longitudinal study of swedish university students. *Social Behavior and Personality*, 36(2), 183-196.
- Vallerand, R.J., Pelletier, L.G., Blais, M.R, Brière, N.M., Senécal, C. ve Vallières, E.F. (1992). The academic motivation scale: A measure of intrinsic, extrinsic, and amotivation in education. *Educational and Psychological Measurement*, 52, 1003-1017.
- Weinstein, C.E. ve Palmer, D.R. (2002). *Learning and study strategies inventory (LASSI): User's manual*. (2. Ed.), Clearwater, FL, H and H Publishing.

- Yaşlıoğlu, M.M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *Istanbul University Journal of the School of Business*, 46(Special Volume), 74-85.
- Yıldırım, F. ve Naktiyok, S. (2017). The mediating role of organizational support in the effect of transformational leadership on employee empowerment. *Polish Journal of Management Studies*, 16(1), 292-303.
- York, T.T., Gibson, C. ve Rankin, S. (2015). Defining and academic success. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 20(20), 1-20.
- Zimmerman, B.J. (1990). Self-regulated learning and academic achievement: An Overview. *Educational Psychologist*, 25(1), 3-17.
- Zwick, R. ve Sklar, J. (2005). Predicting college grades and degree completion using high school grades and sat scores: The role of student ethnicity and first language. *American Educational Research Journal*, 42, 439-464.
- 1.1 milyon öğrenci okulu bıraktı. (2019). SOZCU. January, 12, 2019. <https://www.sozcu.com.tr/2019/ekonomi/1-1-milyon-ogrenci-okulu-birakti-3092464/> (Access Date: 09.06.2020).
- YOK ATLAS. (2020). *Üniversitelerimiz*. <https://yokatlas.yok.gov.tr/universite.php> (Access Date: 15.06.2020).

Appendix

Adaptation of Academic Success Inventory Scale for College Students to Turkish

1. Genel akademik başarı

- 1.1.Bu sene iyi bir çalışma programı uyguladım. (GAS5)
- 1.2.Bu sene gerçekten çok sıkı çalıştım. (GAS4)
- 1.3.Bu sene başarılı olabilmek için yapabileceğim her şeyi denedim. (GAS3)
- 1.4.Bu sene çok çalıştım. (GAS7)
- 1.5.Bu sene ders çalışma konusunda yeteneklerimi çok iyi kullandığımı düşünüyorum. (GAS8)
- 1.6.Bu sene çok sıkı çalıştım, çünkü bu senenin konularını anlamak istedim. (GAS6)
- 1.7.Bu sene ödevler konusunda çok iyidim. (GAS11)
- 1.8.Bu sene hedef belirleme stratejisini kullandım. (GAS10)
- 1.9.İyi hazırlandım. (GAS12)

- 1.10.İyi bir not alabileceğimi ispatlamak için sıkı çalıştım. (GAS2)
- 1.11.Bu sene ajanda ve takvim gibi planlama araçlarını çok iyi kullandım. (GAS9)
- 1.12.Bu sene sınavlara hazırlanırken doğru konulara çalıştım. (GAS1)
- 1.13.Bu sene yeni konular öğrenmekten çok memnunum. (IM1)
- 1.14.Bu sene sadece öğrenmek uğruna öğrenme zorluğundan zevk aldım. (EMC3)
- 1.15.Bu sene notlarımın iyi olacağından oldukça emindim. (IM7)
- 1.16.Not ortalamamı korumak için bu sene iyi notlar almam gerekiyordu. (IM2)
- 1.17.Bu sene derslere odaklanmakta zorlandım.* (C3)

2. Algılanan öğretmen etkinliği

- 2.1.Öğretmen etkili olmadığı için zayıf aldım.*(PIE2)
- 2.2.Öğretmenim daha iyi olsaydı çok daha iyisini yapardım.*(PIE3)
- 2.3.Ne öğrendiysem, kendi çabamla öğrendim. Bu seneki derslerin öğretmenleri iyi değil.* (PIE5)
- 2.4.Öğretim kalitesi beni hayal kırıklığına uğrattı.*(PIE1)
- 2.5.Bu seneki derslerin öğretmenleri daha iyisini yapmam için beni gerçekten motive etti. (PIE4)

3. İçsel motivasyon/inanç

- 3.1.Bu senenin derslerinin en zor konularını bile anlayabileceğimden emindim (IM3)
- 3.2.Bu senenin gerektirdiği beceri ve yeteneklere sahip olduğumdan oldukça emindim (IM8)
- 3.3.Bu senenin derslerinden A veya B alabileceğimden oldukça emindim (IM4)
- 3.4.Sıkı çalışsaydım, daha iyisini yapabilirdim (IM5)
- 3.5.Okuyacağım bölümü (Anadal) seçmekte çok zorlanıyorum.*(CD3)

4. Kişisel düzenleme/durum

- 4.1.Bu sene performansımı etkileyen bazı kişisel sorunlarım vardı (PA3)

4.2.Hayatımdaki diğer problemlerle uğraşmak zorunda kalmasaydım bu sene çok daha başarılı olurdu.*(PA2)

4.3.Kişisel sorunlarımdan dolayı bu sene derslerimde başarılı olamadım.*(PA1)

5. Dış motivasyon/gelecek

5.1.Gelecekte başarılı olmam için bu sene çok önemli. (EM3)

5.2.İleride/gelecekte iyi bir işe girmek için bu derste başarılı olmak zorundaydım. (EM1)

5.3.Bu senenin kariyerime çok faydası olacak. (EM2)

5.4.Bu sene öğrendiğim konuları gelecekte gerçekten kullanacağımı düşünüyorum. (EM4)

6. Sosyalleşme

6.1.Çok fazla partiye/eğlenceye katıldığım veya dışarıda arkadaşlarımla takıldığım için sınıfta geri kaldım (S3)

6.2.Alkol kullanmak, bazen ders çalışmamı engelledi.*(S4)

6.3.Faal bir sosyal hayatım olduğu için notlarım kötüye gitti.*(S2)

7. Kariyer kararlılığı

7.1.Mezun olduktan sonra hangi işi yapmak istediğimden eminim. (CD2)

7.2.Mezun olduktan sonra ne yapmak istediğimi biliyorum. (CD1)

7.3.Okuduğum bölümün tam bana göre olduğundan eminim. (CD4)

8. Kaygısızlık

8.1.Ne kadar iyi hazırlanmış olursam olayım sınavlar bende gerginlik yarattı.*(LA1)

8.2.Bu senenin sınavları beni endişelendirdi.*(LA3)

8.3.Bu sene beni endişelendirdi.*(LA2)

9. Odaklanma

9.1.Bu sene derslerimde dalıp gitmemi engellemek çok kolaydı.(C1)

9.2.Bu sene derslere odaklanmakta zorluk yaşamadım.(C2)

9.3.Bu sene derslerde dikkatim çok kısa sürede dağıldı.*(C4)

Cevaplar: 7'li Likert (1= Kesinlikle katılmıyorum; 2= Kısmen katılmıyorum; 3= Biraz katılmıyorum; 4= Kararsızım; 5= Biraz katılıyorum; 6= Kısmen katılıyorum; 7; Kesinlikle katılıyorum)

* Tersten kodlanan ölçek maddeleridir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Orçanlı, K., Bekmezci, M. and Boztoprak, H. (2021). Adaptation of academic success inventory scale for college students to Turkish: Validity and reliability study. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(37), 3999-4026. DOI: 10.26466/opus.879645

Games & Drama Applications in Language Acquisition

DOI: 10.26466/opus.881111

*

Murat Demirekin – Hatice Yalçın **

** Dr., Private Academy BLC English Course

E-Mail: mdemirekin@gmail.com

ORCID: [000-0001-6757-0487](https://orcid.org/000-0001-6757-0487)

* Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay University, Child Development, Konya/Turkey

E-Mail hatice.yalcin@karatay.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3557-86490](https://orcid.org/0000-0003-3557-86490)

Abstract

This research aims to reveal the effects of games and drama practical applications on language acquisition for pre-school children. "Game & Drama in Language Acquisition" training program has been applied to 4-6-year-old children attending pre-school educational institutions, and the results were analyzed respectively. The study comprises 126 volunteering parents and 126 children attending pre-school institutions. At the same time, 32 teachers have evaluated the activities. The content of the training program includes modules with game & drama activities that aim to strengthen language acquisition in pre-school children. Data collection tools were the Vocabulary Performance Checklist to analyze the concepts and words acquired by children; Identification Scale of Preschool Teachers' Opinions on Game Activities to reveal the parents' views. In the data analysis, in order to determine the differences of the answers reported by the experimental and control groups in the pre-test and post-test, analyzes were performed for independent groups using t-test, variance analysis, and Mann Whitney U test. The statistical results of the data have revealed that games and drama activities supporting language acquisition increase the level of effectiveness significantly when applied together with parental training and that using games and drama in the preschool period is an effective method for the children's development of self-expression and language using skills consciously.

Keywords: Language acquisition, preschool children, games, drama, vocabulary test

Dil Ediniminde Oyun ve Drama Uygulamaları

*

Öz

Bu araştırmada amaç; okul öncesi dönemdeki çocuklara dil edinimi sağlanmasında oyun ve drama uygulamalarının etkisinin değerlendirilmesidir. Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4-6 yaş çocuklara "Dil Ediniminde Oyun ve Drama" eğitim programı uygulanmış ve sonuçları değerlendirilmiştir. İki okul öncesi eğitim kurumundaki ebeveynler arasından araştırmaya katılmaya gönüllü olan 126 ebeveyn ve 126 çocuk çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Aynı zamanda etkinlikleri 32 öğretmen de değerlendirmiştir. Eğitim programının içeriğinde okul öncesi dönemdeki çocuklarda dil edinimini güçlendiren oyun ve drama etkinliklerini içeren modüller bulunmaktadır. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, çocukların edindikleri kavram ve kelimeleri değerlendirmek amacıyla Kelime Performans Kontrol Listesi; öğretmen görüşlerini değerlendirmek amacıyla Okul Öncesi Öğretmenlerinin Oyun Etkinliklerine İlişkin Görüş Belirleme Ölçeği kullanılmıştır. Veri analizinde deney ve kontrol grubunun öntest ve sonteste verdikleri cevapların gruplara göre farklılığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar için t testi, varyans analizi ve Mann Whitney U testi ile analizler yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel sonuçları, dil edinimini destekleyen oyun ve drama etkinliklerinin, ebeveyn eğitimleri ile birlikte uygulanması durumunda etkililik düzeyini anlamlı derecede artırdığını, okul öncesi dönemde oyun ve dramanın çocukta kendini ifade etme ve dili bilinçli kullanma becerilerinin geliştirilmesinde etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Dil edinimi, okul öncesi dönemde çocuk, oyun, drama, kelime testi*

Introduction

Drama is a type of activity where an individual is asked to depict himself/herself or another person in an imaginary situation (Khan, 2019). Okvuran (2002) defines drama as an activity based on "role-playing" and states it as an entertaining method in which the individual projects a situation in all its details. A game is an important means of communication that enables children to comprehend the world, to interact with other children, to control and express their emotions, and to develop symbolic representation skills (Yalçın, 2010). On the other hand, the main aim of drama is to develop language, communication, and empathy skills. The game & drama education given from an early age provides great benefits in terms of gaining naturalness and language skills to a child (Cunico, 207). The drama method is a process-oriented teaching technique that allows children to express themselves freely without the fear of making mistakes (Lee, Patall, Cawthon and Steingut, 2015). In addition, the information learned through fun and drama tends to be permanent. Especially when children use their bodies and minds, they seem to learn more effectively and permanently. Using games and drama is also an important learning tool in this respect (Andersen, 2004). O'Hara (1984) points out that the drama method should be preferred among teaching methods due to its relaxing feature. Metinnam (2019) emphasizes that the "inability to express oneself", which lies behind most failures in the language and social development process, can be overcome with the game & drama method. Aydın (2019) underlines that the drama method is an important strategy in language development, that it has benefits such as self-confidence when speaking, fluent speaking, increasing vocabulary, expressing thoughts, improving communicative skills, using language in different situations, defining, discussing, and evaluating the relevant skills.

Considering the drama applications in Turkey, the concepts "show, role-playing, improvisation, bazaars, theater" were regarded in the same sense prior to the 1980 (Adıgüzel, 2017). In 1926, stage shows called as "dramatization" were performed in the form of sketch, song, theater, and stage performance as a teaching method in primary school programs. After 1980, drama method began to be used in language teaching in universities within the academic scope (Aydın, 2019). After this period, which was considered as the beginning of the contemporary sense of drama practices in Turkey, creative

drama, psychodrama, educational drama and socio-drama applications began to be implemented starting from preschools (Adigüzel, 2017).

Underlining the benefits of games and improvisation methods in language development in pre-school period, Montessori (1966) emphasizes that activities that attract the attention of the child, stimulate and make them 'meaningful' for the child, provide permanent learning, as well as the fact that such a method in language teaching is important in using language purposefully. Language teaching focuses on interaction just like drama. Following different strategies that cover the basic skills of language such as listening, comprehension, speaking, and writing in language teaching strengthen the relevant language acquisition process (Paesani, 2011).

The concept of "language acquisition" is defined as the purposeful, conscious, and appropriate use of language (Andersen, 2004; Tzu-Jung, Justice, Emery, Mashburn & Pentimonti, 2017). Bloom (1970) points out that activities including game and body movements are quite effective methods in language acquisition. Besides the fact that game & drama technique is effective in gaining the social relationship, bonding, starting and ending communication skills, it is also influential in strategies to use language correctly, thus it is an effective method that provides language acquisition (Wright, 2006).

As with the use of all language activities, game & drama activities become more successful when well-prepared and what kind of drama to teach using proper language strategy is well designed accordingly (Genc, 2003). In the use of drama techniques in language teaching, one should consider the relevance of activities to the curriculum, whether there is a feature to increase the awareness of linguistic features, the duration of the lesson, the number of participants, and feasibility in terms of space. Thus, game & drama technique ensures continuity in learning, and language acquisition takes place respectively (Ozdemir and Ulas, 2017; Vaidyanathan, 1991).

Language acquisition is mainly affected by the learning environments offered to an individual (Hoff, 2003). Participation in interactive language learning activities contributes to the development of children's language skills and also provides benefits in issues such as strengthening communication with their peers (Tzu-Jung, Justice, Emery, Mashburn & Pentimonti, 2017). Saeid and Eslaminejad (2017) have found that there is a positive relationship between inclusion in the learning process and the acquisition of children's language skills.

The necessity of developing strategies for teaching individuals language skills in order to achieve language acquisition is emphasized in many studies (Demirekin, 2017; Genc, 2003; Hoff, 2003; Khan, 2019; March, 2019; Paesani, 2014). Strategy development studies for qualified and permanent language acquisition started in the 1970s, and have continued with the investigation of the relationship between the uses of different teaching methods since the 1990s. The Inventory of Language Learning Strategies by Oxford (1990) emphasizes the importance of using applied methods such as games and drama for language acquisition. Permanent learning of the individual in a language acquisition process can be enabled thanks to his/her interactive participation. In this context, it appears that language teaching should be realized using games and drama activities (Demirekin, 2017).

Preschool children tend to be creative and they have distinctive developmental characteristics such as daydreaming and imagining. They frequently experience the need to express their feelings and thoughts; but, because of the limited number of words they know, they have difficulty expressing themselves and try different expressions (Yalçın, 2010). If drama activities are planned systematically and consciously and if appropriate methods are chosen respectively, children's reflecting their rich inner worlds can turn into a better form of expression (Aydin, 2019).

We believe that this study, which is fun and involves parents by using the drama technique, which is a permanent strategy in language acquisition, will draw attention to an important gap to fill in the field of language education for children. While there are many studies on the use of language learning strategies and the factors affecting them, the inadequacy of dream-oriented games and drama studies also seems to be an important gap in this field. Therefore, our study contains outstanding data in terms of getting some knowledge about children's language comprehension and language learning techniques. There are very few studies published on how and to what extent the strategies that children use while learning a language. Our study presents some considerable outcomes regarding method and content, especially in terms of "learning to learn" as well as game and drama. The results of the research present the details of game & drama techniques to institutions that work on language teaching. In addition, our study includes various data on areas such as child development, psychology, social services, psychological counseling and guidance, family counseling, and language teaching. In our

study, suggestions are made on the introduction of game & drama techniques that can be used with preschool children and their parents, as well as focusing on “permanent language learning”. In addition, the research findings will contribute to the development of theories, methods and techniques in the field of child education and language teaching by enabling researchers and educators to recognize the characteristics of language learners.

In this study, we have aimed to reveal the effects of games and drama practices that provide language acquisition to preschool children. Within the framework of this main objective, we have examined whether the study group differentiated according to socio-demographic variables, and thus we have sought to answer the following research questions:

- Are pre-school children's attitude scores towards creative drama after game & drama applications significantly different from their previous attitude scores?
- Do pre-school children's attitude scores towards creative drama after game & drama practices differ significantly in terms of demographic characteristics?
- Is there a significant difference between the opinions of parents with the children in pre-school period about a training program that supports language acquisition and their demographic variables?

Method

Aim

The aim of this research is to reveal the effects of games and drama practices that provide language acquisition for preschool children.

“Game & drama for Language Acquisition” (GDLA) training program was applied to 4-6-year-old children attending pre-school education institutions, and the findings were assessed by receiving the opinions of teachers and parents. The content of this training program includes modules that support language development in preschool children besides games and drama activities focusing on daydreaming which is supposed to improve verbal and non-verbal expression skills.

Research Design

This study was carried out as an experimental design; in this context, experimental and control groups were used in the research. The compliance of the study with ethical rules was approved by the KTO Karatay University Medical Device Ethics Committee with the decision number 2021-049 and the board decision dated 12.01.2021. While a training supporting language acquisition through game & drama was provided to the experimental group, the control group was given a formal training in accordance with the routine curriculum as in all schools. Studies conducted with the experimental design are considered as the ones in which the most accurate results can be obtained among scientific methods. Comparable processes are implemented, and then the effects of these processes are investigated in such a design (Merriam, 2013). The "Vocabulary Performance Checklist (VPCL)" and "Identification Scale of Preschool Teachers' Opinions on Game Activities (ISPTOGA)" applied to children in the experimental group constitute the quantitative dimension of the study.

This research is also a descriptive study based on qualitative analysis that includes parents' and teachers' views on game & drama training that support language acquisition, and the "case study design" (McMillan & Schumacher, 2010) has been used accordingly. The basic characteristic of qualitative case studies is the in-depth investigation of different situations (Yıldırım & Şimşek, 2013). In this study, teachers' evaluations were taken to reveal the situation, and at the same time, parents were asked to report their opinions to the school once each module was completed.

When forming the study group, "easily accessible situation sampling" was used, which is among purposeful sampling methods. Two kindergartens close to the university campus were selected due to the fact that the sample group of the kindergartens where the study was conducted seemed suitable for the research purposes and the positive relations established with the teachers and administrators of the schools in terms of ease of the study. In the easily accessible case sampling method, the researcher chooses a study group that is easy to reach. This method provides speed and practicality to the research process (Yıldırım & Şimşek, 2013). Table 1 presents the research design applied to the children in the study group.

Table 1. Research Design

Group	Pretest	Application	Posttest
Experimental	Vocabulary	Game & Drama for Language Acquisition	Vocabulary
	Performance Checklist		Performance Checklist
Control	Vocabulary	Routine educational system practices	Vocabulary
	Performance Checklist		Performance Checklist

Study Group

After obtaining the necessary permissions from two different pre-school education institutions where the research would be conducted, detailed information was given about the modules of Game & Drama in Language Acquisition in the meetings held with parents. 126 parents and 126 children, who volunteered to participate in the research upon reading the text containing meeting information given to the institutions, were included in the study.

Within the scope of this study, teachers' opinions were also received to determine the activities carried out, and 32 teachers who volunteered to evaluate the study were included in the study group. Table 2a shows the demographic characteristics of the children in the study group.

Table 2a. Demographic Characteristics of Participant Children (N = 126) and Parents (N = 126)

Socio-demographic variables		n	%
Age	4	37	29.3
	5	49	38.8
	6	40	31.7
Gender	Female	61	48.4
	Male	65	51.5
Number of siblings	Only child	41	32.5
	2 siblings	49	38.8
	3 and more siblings	36	28.5
Mother's educational status	Primary school	65	51.5
	High school graduate	37	29.3
	University graduate	24	19
Father's educational status	Primary school	21	16.6
	High school graduate	62	49.2
	University graduate	43	34.1

38.8% of the children in the study group were 5 years old, 51.5% of them were boys. 38.8% of them were two siblings. 51.5% of the mothers participating in the study were primary school graduates, 49.2% of the fathers were high school graduates. Table 2b illustrates the socio-demographic characteristics of the teachers in the research group.

Table 2b. Demographic Characteristics of the Teachers in the Study Group

Teacher's Age	Younger than 25	11	34.3
	26-35	14	43.7
	Older than 36	7	21.8
Teacher's graduation status	High school	5	15.6
	Associate Degree	14	43.7
	University graduate	13	40.6
Teacher's status of receiving language development training	Received	4	12.5
	Partially received	7	21.8
	Not received	21	65.6

43.7% of the teachers in the pre-school education institution participating in the study were between the ages of 26-35; 43.7% of them were associate degree graduates, and 65.6% did not receive a training program that supports language acquisition for children in pre-school period after graduation.

Data Collection Tools

The following have been used as data collection tools: Personal Information Form to identify the participants; Vocabulary Performance Checklist (VPCL) to analyze the concepts and words acquired by children; Identification Scale of Preschool Teachers' Opinions on Game Activities (ISPTOGA) has been used to reveal the parents' views.

Personal Information Form: It includes questions about the age, gender, number of siblings, educational levels of the mother and father, and whether or not they have received drama education before.

Vocabulary Performance Checklist (VPCL): It contains a list of the concepts and words that preschool children are expected to acquire. The teaching method of Frankel and Wallen (2006) regarding research design and evaluation in training was taken as basis in the study: Thus, the evaluation criteria were created by the researchers based on the data with the aspects such as learning materials, questions to be asked to the participants, and then the relevant list was prepared accordingly. Their method is an easy-to-apply, fast, and functional tool that clearly measures learning status in terms of language acquisition. In mother tongue or a second language teaching, concepts are asked together with visuals and 1 point is given to each word known successfully. Words consist of concepts and objects suitable for children's understanding and learning process. Words that are related to the environment and

real lives of preschool children such as parts of the body, concepts of place or direction, emotions, objects, animals, etc. are added to the list. In order to avoid scoring or grading stress, it is recommended to note the child's answer in a way that the child cannot see the commenting as "true or false". Children are taken into a different room one by one, and the application is realized by asking for concepts in the form of color images in the typical A4 size paper. You had better set aside 10 to 15 minutes to spend with each child. For example, they are asked to select the butterfly among a few visuals, and 1 point is given if the answer is correct after waiting 10 seconds. A maximum grade of 33 marks is earned from the test.

Identification Scale of Preschool Teachers' Opinions on Game Activities (ISPTOGA): Developed by Dilekmen and Bozan Tüzün (2018), the scale includes 14 items with the adults' views on the role of games in education and training in preschool children. The form was applied to preschool teachers, then item and factor analysis were performed respectively. The data obtained from the validity and reliability analysis of the scale showed that the scale had three sub-dimensions: "effect of games on learning", "effect of games on development", and "effect of games on practice". In this study, the Cronbach Alpha value, which was performed to measure the reliability of the scale, was found as .86.

Process & Data Analysis

After the Ethics Committee and official permissions were obtained for the applications to be carried out within the scope of the study, two different preschool institution administrators were interviewed, and detailed information was offered to the parents and teachers in a meeting attended by the parents as well. Volunteering parents, children, and teachers were included in the study. The Vocabulary Performance Checklist was administered to the children in the study group as a pretest, followed by an eight-week training program of Game & Drama for Language Acquisition (GDLA) training program. The training programs were carried out twice a week and in the form of activities lasting 30 minutes each time. At the end of the process, evaluations were made upon the applications of the Vocabulary Performance Checklist to the children as a posttest again and the ISPTOGA as a posttest to the teachers respectively.

One of the schools was determined as the experimental group (n = 61) and the other as the control group (n = 65), and within the scope of the study, games & drama activities supporting language acquisition were prepared for the children in the experimental group. Active participation of children was encouraged in these activities. For instance, firstly, acquaintance activities were held to get to know the researchers, and the role-playing behaviors in which the children introduced themselves by imitating their family members were supported and encouraged accordingly. Pictures of different professions, foods, or items were shown, and then the children were asked to describe them and revive their memories about these images. The daily life memory regarding a mole was described with the narrator's intense body language and a puppet. By showing the pictures of a mole, some information was given about how they live, their species, and physical characteristics; besides, children wearing mole masks were allowed to have an improvised conversation with other children, and their questions were answered accordingly. To reinforce, the children painted the mole drawings; then, more drawings of the moles to paint were given as homework. They were set on improvising the imitation behaviors related to the life of a mole in nature. A story was told by showing the children some pictures. After that, the children were asked to act out the story, we made sure that the participation of the whole class and actively talking of all the children. Occasionally, activities were carried out to facilitate them to learn new words through imagination. All children were asked to close their eyes and imagine that they were playing with their favorite friend in a messy room and that they lost their toys among their belongings due to the mess. The children were given time to think, and after opening their eyes, they were asked to express the thoughts they envisioned in their minds. In each module, drama activities were held such as "little pink soap", "the tree that goes out for a walk", "the friends of the elephant with a red trunk", "Keloğlan and Nasreddin's balloon trip".

These activities were implemented with the children in the institution, and they were asked to do the same activities with their parents at home. Every week, feedback notes were taken from the parents who express their opinions about these games, and once the module training was completed, the Identification Scale of Preschool Teachers' Opinions on Game Activities was applied to the participant teachers. Drama activities lasted 8 weeks.

In the study, frequency and percentage analysis were performed by using descriptive statistical methods. The data were assessed by using one-way analysis of variance (ANOVA) and Pearson correlation coefficient via SPSS 26.0 package program. In the data analysis, a t-test was conducted for independent groups in order to determine the difference between the answers given by the experimental and control groups regarding the pre and posttests. In these analyzes, the significance level was considered as 05. Alpha values were calculated for the reliability of the pre and posttests. The alpha value of the internal consistency coefficient for the reliability analysis of the VPCL applied for pretest and posttest was revealed as .79, and the alpha value of the ISPTOGA was .86. This study also included real reporting statements of participating parents to enrich the findings.

Results

The data obtained in the study are given in a table. Table 3 contains data on the comparison of the VPCL pre-test mean scores of the children in the experimental and control groups.

Table 3. Comparison of VPCL Pre-Test Scores of Experimental and Control Groups

Group	N	\bar{x}	s	SD	t	p
Experimental	61	23.36	11.538	124	.624	.548
Control	65	24.62	12.636			

Table 3 revealed that there was no significant difference ($p > 0.05$) between the pre-test average scores of the experimental group and the control group ($t = 0.624$; $p = .548$). The pre-test average of the experimental group was $\bar{x} = 23.36$, and the average of the pre-test scores of the control group was $\bar{x} = 24.62$. VPCL pretest results showed that both groups were successful at a good level; the experimental and control groups were at a similar success level before the research; thus we may claim that the applications have started with the similar characteristics of these two groups. The data regarding the comparison of the VPCL posttest average scores of the children in the experimental and control groups are shown in Table 4.

Table 4. Comparison of VPCL post-test mean scores of the experimental and control groups

Group	N	\bar{x}	s	SD	t	p
Experimental	61	31.84	8.425	124	4.272	.000
Control	65	25.72	7.126			

The comparison of the posttest scores of the experimental and control groups in Table 4 revealed that there was a significant difference ($p < 0.05$) between the experimental group and the control group's posttest scores ($t = 4.272$ and $p = .000$). The posttest average score of the experimental group was $\bar{x} = 31.84$, and the posttest score average of the control group was $\bar{x} = 25.72$. The arithmetic mean of the posttest scores of the experimental group was found to be higher than the scores of the control group. This result shows that a training program that supports language acquisition through game & drama positively affects success.

We analyzed the opinions of teachers working in preschool institutions about game & drama activities for language acquisition (GDLA) and investigated whether there was a significant difference in terms of the age variable for the teachers. For this purpose, one-factor analysis of variance-ANOVA was applied, and the relevant findings obtained are presented in Table 5.

Table 5. Variance Analysis Results of the Scale on the Teachers' Opinions about GDLA Program based on the Age Variable (N = 32)

Sub-dimensions of the scale	Age	n	\bar{x}	F	p
Effect of the program on learning	Younger than 25	11	7.23	3.262	.032*
	26-35	14	9.02		
	Older than 36	7	11.84		
Effect of the program on development	Younger than 25	11	3.15	3.724	.028
	26-35	14	3.08		
	Older than 36	7	4.26		
Effect of the program on practice	Younger than 25	11	6.72	.282	.730
	26-35	14	5.88		
	Older than 36	7	6.36		

We have determined that ISPTOGA is included in the "Effect of the program on learning" sub-dimension, and there was a significant difference ($F_{32} = 3.262$ and $p < 0.05$) in favor of the teachers over the age of 26. There was also an outcome referring to in the sub-dimension of "the effect of the program on development", and a significant difference ($F_{32} = 3.724$ and $p < 0.05$) was

found to the detriment of the teachers over 36 years old. There was no significant differentiation found in the "effect of the program on practice" sub-dimension ($F_{32} = .282$ and $p > 0.05$). We investigated whether there was a significant difference in terms of teachers' opinions about the GDLA program according to their graduation status, and the results are illustrated in Table 6.

Table 6. Mann Whitney U Test Analysis Results of the Scale on the Teachers' Opinions about GDLA Program Based on Their Graduation Status (N = 32)

Sub-dimensions of the scale	Graduation Status	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	p
Effect of the program on learning	High school	5	8.04	7236.5	630.5	.580
	Associate degree	14	11.26	9826.5		
	University	13	9.36	8012.5		
Effect of the program on development	High school	5	6.12	763.5	672.5	.268
	Associate degree	14	7.65	1124.5		
	University	13	9.02	1016.5		
Effect of the program on practice	High school	5	5.16	1124.5	626.5	.282
	Associate degree	14	7.18	7812.5		
	University	13	6.42	6278.5		

Regarding the graduation status of teachers, there was no significant difference in terms of the three sub-dimensions of "the effect of the GDLA program on learning, development and practice" in the scale. Therefore, we may state that there is no significant difference found between the graduation status of teachers and their opinions on games & drama activities that support language acquisition.

Within the scope of the research, a weekly fact sheet was sent to the parents about the training given to the children, and they were asked to report their opinions after each module. Some of the parents' opinions were as follows:

- E7: "My daughter is usually shy. She feels excited and has difficulty in speaking in which we conducted in crowd. But since she was given the task of doing what she had done that day when she came from school, she taught us games after each training, and asked us to repeat the new words she learned. She even started talking to our guests who came to the house, her vocabulary improved considerably."
- E21: "My son is never willing to share because he is an only child. Now he shares his own stuff and toys with his cousins, even this improvement is important to us."

- E28: *“Coming from work, my husband always said that he was tired, and then he spent a long time in front of the television. Now he tends to play games with my son. Recently, they have involved even their old grandfather in the game. The sentences that my son told have become a source of joy for our home.”*
- E41: *“They taught poetry at school. While I was taking my son to school, he made us memorize the poem. Now it’s time to learn new songs. Thanks to the school training, we started to do things we had never experienced in our childhood.”*
- E63: *“My daughter has an imaginary friend. She talks to her. While teaching games at school, she narrates whatever teachers exactly say to her imaginary friend. In this way, we find out how and what is taught at school.”*
- E84: *“I don’t usually sing, my voice is very bad. But I have a lot of fun singing with my daughter.”*
- E87: *“I don’t understand why it only takes eight weeks. Children love these games. Why aren’t such activities held until the end of the school year?”*
- E101: *“I and my wife are teachers. We never express some words at home. My son uses conjunctions and adjectives so meaningfully at home that even the students in my high school cannot use such words in this way. We are very surprised, and we are proud of our son.”*
- E106: *“My daughter said, you performed a play called ‘A tree that likes to travel’. My daughter came home crying today. You matched her with the friend N, she had a fight before, as pairs, and the “two played the tulip flower role. It seems my daughter cried, but you didn’t stop the game because she was supposed to get used to teamwork in the game.”*
- E109: *“We no longer speak slang or offensive words when speaking at home because our kid S. immediately warns us. He corrects us if we say the word wrong. We look as if we were taking a diction lesson. The little boy has turned into a teacher who corrects our speech.”*

Discussion and Conclusion

The findings of the research revealed that the training program supporting language acquisition applied to the experimental group was successful, and the arithmetic mean of the posttest scores was higher than the scores of the control group. This result shows that a training program through games and drama increases the success of language acquisition in children. The analysis we conducted within the scope of this research indicates that there is an increasing

interest in the use of game & drama method in language learning, and that the game & drama method is particularly effective in the development of children's communicative skills.

The Vocabulary Performance Checklist pre-test results applied to the experimental and control groups before the training program manifest that the arithmetic means of both groups are close to each other. Thus, language development and vocabulary levels of children in both groups appeared to be similar before the training.

A significant difference has been detected between the pre-test and post-test results of the experimental group and the game & drama technique, which supports language acquisition in the institution where preschool children are educated, and also provides parental participation. The reason for this difference lies in the fact that applied expressions such as game & drama bring about active and permanent learning in children, have positive contributions to language acquisition, increasing the number of words as well as the permanence of knowledge. This result seems to be in line with the findings of many studies conducted on preschool children through game & drama (Adıguzel, 2017; Andersen, 2004; Batdı & Batdı, 2015; Genc, 2003; Karadag, 2007; Kuzucu, 2018; Lee, Patall, Cawthon & Steingut, 2015; Ozdemir & Ulas, 2017). Those who lack vocabulary will also have difficulty in learning new information as they will have difficulty understanding language (Cunico, 2007). One can learn new information with different learning styles (Demirekin, 2017). Especially at an early age, once activities attracting the attention of children and arouse curiosity are presented, they tend to learn more permanently (Vaidyanathan, 1991). Having examined the drama method in course curriculum content, O'Hara (1984) emphasizes that the more rich materials used in vocabulary teaching, the more permanently children can learn.

In our study, the results of the scale regarding the teachers' opinions about the curriculum revealed that the scale averages of the preschool teachers did not differ significantly according to the graduation status variable. These findings suggest that teachers' views on pre-school game & drama were not different regardless of their graduation levels. In this study, the teachers over the age of 26 reported on the positive effects of the program on training ($F_{32} = 3.724$ and $p < 0.05$). Therefore, we may assume that the teachers are conscious about the development process and language acquisition of children, which is an expected result, since teachers working in pre-school institutions have provided

with enough space for the children. Teaching words with the gasification method called "taboo", Hulu (2019) has found that the content, materials and structure of the taboo game are extremely effective in attracting students with different characteristics and increasing their success levels.

There are many studies showing that game & drama method supports children's developmental areas. Alton (2019) has investigated the effect of drama in language teaching to improve communication and pointed out that when traditional methods are used, students feel bored, distracted, only the students with a better mood at that time remain active in the classroom, but the majority of students are distracted quite often. Premkumar, Vinod, and Sathishkumar (2018), in their study investigating the readiness of medical students to learn, have stated that teacher-centered learning bores, pacifies and limits students, however applying teaching techniques such as drama provide motivation for learning. Examining the relationship between learning and achievement, Saeid & Eslaminejad (2018) underlines that information is conveyed instantly when participating in practice; and in the drama method, the individual accesses information through his/her real-life experiences. Greveson and Spencer (2005), in their study investigating self-learning and concept teaching, have pointed out that the improvisation method provides permanent learning in dramatizing the plot of an event; They explain that activities that stimulate the senses such as touching, seeing, hearing, and tasting within the scope of drama must be used as teaching techniques. Brits, Potgieter, & Potgieter (2014), in their research on the use of puppet shows, have found that organizing games using puppets has effects on self-knowledge and concretizing life experiences. Batdı & Batdı (2015) have conducted game & drama activities by asking reminder closed-ended questions to reinforce language acquisition, and determined an increase in children's language development levels. Demircioğlu (2008) investigated the effect of drama while teaching children vocabulary through drama. The study has revealed that drama method positively affects children's vocabulary in language teaching in accordance with the scores obtained from the exams used in analytical thinking skills. Galante & Thomson (2017) created a drama-based language training program, comparing the development of verbal skills between control and experimental groups. At the end of the study, they observed that the children in the drama-based language training program came up with significant differences in their fluent speech compared to the control group. Kuimoval, Uzunboyly, Startseval, & Devyatoval (2016) highlighted

the benefits of drama activities in language teaching and found that not only language learning, but also the culture, moral values, attitudes and behaviors of that language are obtained in the relevant process. Ozdemir and Ulas (2017), in their study on the use of drama as a method in teaching Turkish as a mother tongue, also stressed on the feelings of the participants while reflecting Turkish figures through drama. In the study, they investigated the groups who performed role playing Nasreddin Hodja, Keloğlan, and Karacaoğlan, who were the famous figures among important genres of Turkish folk literature. While performing as a real-life experience, the participants reported that they did not wonder who these roles were or what they were doing; however they seemed to have found out more about Karacaoğlan; for example, while dramatizing Karacaoğlan, they were curious about him, and such impulse led to getting further information about the Karacaoğlan figure. In this case, we may state that curiosity is the priority in language learning, and the drama method imposes such feelings on children.

Teaching languages also refers to teaching the culture of the relevant native speakers. The use of the drama method in language teaching is useful in explaining the similarities between cultures and the differences reflected in language use (Khan, 2019). Starting from preschool period, drama in training has the potential to achieve desired objectives in developing communicative skills. Drama is based on real life conversations; therefore, it allows children to practice language for real purposes (San, 2006). In the study in which drama activity plans applied in pre-school education were examined in terms of various variables, Türkmen (2018); investigated the results related to the formal characteristics of drama activities and revealed that the most integrated activity with drama was Turkish language learning activities. The results of the Vocabulary Performance Checklist used as an assessment tool in our study also reveal the same findings.

In our study, the objectives in the curriculum supporting the field of language development for preschool children were taken as a basis while organizing game & drama practices. The aims and objectives in the field of language development in early childhood intend to develop the skills of children to understand, speak, and use the relevant language properly. The results of the activities applied in this study show that such gains have been achieved.

The statistical results of the data obtained in the research revealed that game & drama activities that support language acquisition increase the level of effectiveness significantly when applied together with parental training, and that game & drama practice in the preschool period is an effective method for the development of self-expression and language conscious use skills in children. We have found that none of the parents in the study group had a negative perception of the game & drama method, that drama supports all development areas of preschool children, but is the most beneficial in language acquisition and social development, and brings about the creativity skills for the participants.

Once this study, which supports active participation employing game & drama, is considered as group work, these activities seem to contribute to the children's cooperation and positive communication with each other. Furthermore, with the activities to increase their vocabulary, the children have developed the ability to talk in front of the community, and they have gained the skills of making quick decisions and expressing different words while explaining the words in different ways. Both parents and teachers stated that children's interest and motivation for learning and finding out new words increased, and their kids tried to learn new words outside of the lesson as well.

Suggestions

It is important to carry out comprehensive studies on game & drama technique in order to design individual language teaching processes properly. Language activities focusing on role-playing are useful in language teaching as they involve in real-world scenarios that enable children to learn skills such as collaboration, debate, and teamwork. The application of these skills in real-life situations motivates children to use a language for real purposes.

The findings of our research have revealed that teaching methods in which the child actively participates should be emphasized instead of traditional teaching methods in which the teacher is active and the child is passive within educational activities in schools. Drama classrooms should be created in schools to use the game & drama method in a proper way for language acquisition and vocabulary development.

As a result of the study, we have observed that the drama method has positively affected not only language acquisition but also motivation and social

skills in children. According to the findings, it is recommended that those working in the field of education in the early childhood period use game & drama methods so as to support language acquisition processes.

Kaynakça / References

- Adıguzel, O. (2017). *Eğitimde yaratıcı drama* (10. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayın.
- Altun, M. (2019). Drama: a neglected source in language teaching to improve communication, *International Journal of English Linguistics*, 9(5), 242-253. Doi:10.5539/ijel.v9n5p242
- Andersen, C. (2004). Learning in "as-if" worlds: Cognition in drama in education. *Theory into Practice*, 43(4), 268–274. Doi: 10.1207/s15430421tip4304_6
- Aydin, G. (2019), *Drama yoluyla okul öncesi dönemde İngilizce dil eğitimi*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Drama ve Eğitimi Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Batdı, V. and Batdı, H. (2015). Effect of creative drama on academic achievement: A meta-analytic and thematic analysis. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 15(6), 1459–1470. Doi:10.12738/estp.2015.6.0156
- Bloom, L.M. (1970). *Language development, form and function in emerging grammars*. Cambridge, MA: M.I.T. Press.
- Brits, J. S., Potgieter, A. and Potgieter, M.J. (2014). Exploring the use of puppet shows in presenting nanotechnology lessons in early childhood education. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)*, 5(4), 1798–1803.
- Cunico, S. (2007). Teaching language and intercultural competence through drama: Some suggestions for a neglected resource. *The Language Learning Journal*, 31(1), 21–29. Doi:10.1080/09571730585200051
- Demirekin, M. (2017). *Yabancı dil olarak Türkçenin anlamlandırılmasında kelime ve dil öğrenme stratejileri kullanımı*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi. Ankara.
- Fraenkel, J.R. and Wallen, N.E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (Sixth edition). Boston: McGraw-Hill Pub.
- Genc, H., (2003). Yabancı dil öğretiminde öğretim tekniği olarak dramanın kullanımı ve bir örnek. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi (Güzel Sanatlar Eğitimi Özel Sayı)*, 8(1), 267-276.
- Greveson, G.C. & Spencer, J.A. (2005). Self-directed learning-the importance of concepts and contexts. *Medical Education*, 39(1), 348-349. Doi:10.1111/j.1365-2929.2005.02115

- Hoff, E. (2003). The specificity of environmental influence: Socioeconomic status affects early vocabulary development via maternal speech. *Child Development*, 74(1), 1368-1378.
- Karadag, E. (2007). Öğrenme kuramları ve drama yöntemi ilişkisi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 338(1), 39-44.
- Khan, M.O. (2019), Counteractive measures for the tribulations faced by intermediate students of selected colleges of lucknow, while teaching and learning English. *Journal of Language Teaching and Research*, 10(3), 516-527. Doi:10.17507/jltr.1003.15
- Kuzucu, F.B. (2018). *Okul öncesi eğitime devam eden 48-60 aylık çocukların İngilizce dil ediniminde fiziksel aktiviteler ile birleştirilmiş İngilizce müzik ve müzikli oyunların etkisi*. Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Lee, B.K., Patall, E.A., Cawthon, S.W. and Steingut, R.R. (2015). The effect of drama-based pedagogy on preK-16 outcomes: A meta-analysis of research from 1985 to 2012. *Review of Educational Research*, 85(1), 3-49. Doi:10.3102/0034654314540477
- Mart, C. T. (2019). Reflections on discussions of literature: A language learning environment to promote speaking skills. *The Journal of Social Sciences Research*, 5(4), 846-850. Doi:10.32861/jssr.54.846.850
- McMillan, J. H., and Schumacher, S. (2010). *Research in education: evidence-based inquiry*. (7th ed.). New York: Pearson Publishing.
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Metinnam, İ. (2019). Sınıf öğretmenliği adaylarının yaratıcı drama oturumu planlama sürecinde yaşadıkları sorunların incelenmesi, *Yaratıcı Drama Dergisi*, 14(2), 219-242.
- Montessori, M. (1966). *The discovery of child*. Adyar, India: Kalakshetra Publications.
- O'Hara, M. (1984). Drama in education: A curriculum dilemma. *Theory into Practice*, 23(4), 314-320.
- Okvuran, A. (2002). Dramanın öğretimi ve dramaya dayalı öğrenme. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 1(1), 115-131.
- Ozdemir, M., Ulas, A.H. (2017), Drama as a method in teaching the mother tongue: the Turkish language case, *Modern Journal of Language Teaching Methods*, 7(9), 691-708.
- Paesani, K. (2011). Research in language-literature instruction: Meeting the call for change? *Annual Review of Applied Linguistics*, 31(1), 161-181. Doi:10.1017/S0267190511000043
- Premkumar, K., Vinod, E., and Sathishkumar, S. (2018). Self-directed learning readiness of Indian medical students: A mixed method study. *BMC Medical Education*, 18(134), 1-10. Doi:10.1186/s12909-018-244-9.

- Saeid, N. and Eslaminejad, T. (2017). Relationship between student's self-directed-learning readiness and academic selfefficacy and achievement motivation in students. *International Education Studies*, 10(1), 225-232. Doi:10.5539/ies.v10n1p225.
- San, İ. (2006). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Saxton, M. (2010). *Child language acquisition and development*. SAGE Publications.
- Türkmen, S. (2018). *Okul öncesi eğitimde uygulanan drama etkinlik planlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tzu-Jung, L., Justice, L.M., Emery, A.A., Mashburn, A.J. and Pentimonti, J.M. (2017). Impacts of teacher-child managed whole-group language and literacy instruction on the depth of preschoolers' social interaction. *Early Education and Development*, 28(4), 457-474.
- Ulu, A. (2019). *Ortaokul 7. sınıflarda oyunlaştırma yöntemi ile kelime öğretimi (örneklem: tabu)*. Yüksek lisans tezi, Ağrı İbrahim Cecen Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bilim Dalı. Ağrı.
- Uslu, B. (2018). The study of the effect of "life-focused foreign language acquisition program" on preschool children's english learning. *Education and Science*, 43(195), 79-96
- Vaidyanathan, R. (1991). Development of forms and functions of negation in the early stages of language acquisition, a study in Tamil. *Journal of Child Language*, 18(1), 51-66.
- Wright, R. P. (2006). Drama education and development of self: my thorreality? *Social Psychology and Education*, 9(1), 43-65
- Yalçın, H. (2010). *Çocuk Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı) Ankara: Seçkin Yayınevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demirekin, M and Yalçın, H. (2021). Games & drama applications in language acquisition. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(37), 4027-4048. DOI: 10.26466/opus.881111

Resimli Hikaye ve Masal Kitaplarında Geçen Vicdan Gelişimine Yönelik İfadelerin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.865378

*

Fatma Balık* – Munise Duran**

*Milli Eğitim Müdürlüğü, Diclekent Anaokulu, Diyarbakır/Türkiye

E-Posta: fatmabalik1992@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8601-4619](https://orcid.org/0000-0002-8601-4619)

**Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya/Türkiye

E-Posta: munise.durdu@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8912-2669](https://orcid.org/0000-0001-8912-2669)

Öz

Bu araştırma, okul öncesi döneme ait resimli hikâye ve masal kitaplarında vicdan gelişimini destekleyen ifadelerin neler olduğunu ve bu ifadelere ne oranda yer verildiğini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini, okul öncesi dönem resimli hikâye ve masal kitaplarından amaçlı örnekleme yöntemleri ile seçilmiş; daha çok kapağında karakter veya değerler eğitimi yazan, 2009-2020 yılları arasında yayımlanan 155 kitaptır. Araştırmada içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Her bir kitap araştırmacılar tarafından iki kez dikkatle okunmuş ve vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadeler araştırmacılar tarafından düzenlenen forma kaydedilmiştir. Bu ifadelere incelenmiş olan 155 kitaptan 91 kitapta rastlanmış; 64 kitapta ise hiç rastlanılmamıştır. Vicdan gelişimini desteklediği düşünülen 23 farklı ifade kaydedilmiştir. Bu ifadelerden kitaplarda en çok rastlanan üç ifade sırasıyla; “zor durumda-yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım etmek”, “hatasını anlamak”, “başkalarına üzülme-acıma-merhamet etmek” şeklindedir. Bu ifadelere rastlanan sayfa sayısının incelenen tüm sayfa sayısına oranı %11, 55 olarak bulunmuştur. Bu oran ve her bir ifadenin yer aldığı kitap sayısı düşük bulunmuştur. Çocuk eğitiminde yeri yadsınamayacak çocuk kitaplarında vicdan gelişimini destekleyen bu ifadelere daha çok yer verilmesi çocuğun bu ifadeleri içselleştirmesine ve kendi vicdan sistemini genişletip derinleşmesine katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi dönem, vicdan, vicdan gelişimi, çocuk kitapları

Examination of Expressions Regarding Development of Conscience in Illustrated Story and Tale Books

*

Abstract

This research was carried out in order to determine the expressions that support the development of conscience in the picture story and tale books of the pre-school period and to what extent these expressions are included. The sample of the research was selected from preschool picture story and tale books, published in 2009-2020, with a prefix: 155 books with character or values education on the cover. Content analysis method was used in the research. Each book was carefully read twice by the researcher and the expressions thought to support the development of conscience were recorded in the form prepared by the researcher. The statements have been found in 91 books: they have never been found in 64 books. 23 different expressions that were thought to support the development of conscience were recorded. Among these expressions the most common three expressions in books is; "helping people in a difficult situation- helping people in need of help", "understanding the mistake", "pitying others-pity-compassion". The rate of the number of pages encountered with these expressions to the total number of pages examined was found to be % 11,55. This rate and the number of books with each statement were found to be quite low. Including these expressions that support the development of conscience in children's book, which cannot be denied in children's education, will contribute to the child's internalization of these expressions and to expand and deepen his own conscience system.

Keywords: *Conscience, development of conscience, children's books*

Giriş

Çocuğun kendisini bir birey olarak diğerlerinden farklı olarak algılamaya başladığı okul öncesi dönem sosyalleşme, toplumsallaşma ve bu bağlamda ahlak gelişimi açısından son derece önemlidir. Ahlak gelişimi, kişilik gelişiminin önemli bir parçasıdır ve çocukların içinde buldukları toplumsal hayata uyum sağlayabilmelerinde gerekli kuralları öğrenmelerini ve benimsemelerini barındırmaktadır (Aydın, 2014; Tuzcuoğlu, 2014).

Ahlak gelişimi, bebeğin dünyaya gelmesiyle birlikte çevre ile etkileşim sonucu başlar ve özellikle iki yaşından itibaren çevreyle etkileşim arttıkça benimsenen toplumsal ilkeler de artarak ilerler (Özgün, 2012). Ahlak gelişimiyle ilgilenen araştırmacılara göre, kişilerin ahlaki değerleri zamanla kişiler fiziksel, zihinsel ve bilişsel açıdan ilerledikçe gelişmektedir. Ve bu gelişim süreci içerisinde ahlak gelişimi de diğer alanlar gibi gelişim göstermektedir (Torun, Özşahin ve Sütçügil, 2009). Çocuklar gelişim alanlarında ilerledikçe ahlaki açıdan düşüncelerini hızlandırarak arttırma yoluna giderler (Berk, 2013 b, s.567).

Çocuk gelişimi uzmanları ahlaki gelişim ile çocukların toplumsal hayata uyum sağlayabilmeleri için gerekli kuralları fark edip anlamalarını anlatmak istemişlerdir (Özeri, 2004). Ahlak gelişiminde en çok üzerinde durulması gereken konulardan biri; çocuğun küçük yaşlardan itibaren ahlaki kurallara inanmasını, bu kurallara ılımlı yaklaşım tarzı geliştirmesini ve bu kuralları davranışa dönüştürmesini gerçekleştirmedir (MEB, 2013, s.3).

Çocuk içinde yaşadığı toplumun inanç, değer ve ahlakını benimser ve tüm yaşamını bunlara uygun olarak devam ettirir. Bu durum bize çocuğun yaşamının ilk yıllarından itibaren toplumun değer yargılarına uygun bir eğitim programının gerekliliğini hatırlatır. Bu eğitim programlarının en çok tartışılan konularından biri de iyi bir insanın nasıl yetiştirileceğidir. İşte bu sorun ahlakın alanına girmektedir ve ahlak, eğitimin önemli bir konusu olmaktadır (Oruç, 2010).

Ahlak eğitiminin merkezinde vicdan eğitimi yer alır. Çünkü çocuğun ahlaklı olabilmesi güçlü bir vicdan barındırmasına bağlıdır (Yavuz, 1994). Vicdan iyi şeyler yaptığında kişiyi mutlu eden; kötü şeyler yaptığında kişinin mutsuz olmasına neden olan bir duygudur. Kişiyi doğru olana yönlendirip yanlışlardan uzaklaştırır. Fakat kişi yalnızca vicdanıyla doğruyu bu-

lamaz. Vicdan kesinlikle iyi yönde eğitilmeli ve yönlendirilmelidir (Kahveci, 2012).

Vicdanlı kişi içerisinde kendisini denetleyen ve yönlendiren bir sistem barındırır. Vicdanlı kişiler taşıdıkları ahlaki kural ve değerlerin tüm yer ve zamanlarda geçerli olduğunu düşünürler. Ahlaki eğitim yalnızca çocuğa ahlaki açıdan bilgi verip çocuğun ahlaki kararlar almasını hedeflemez. Bunların yanında çocuğun ahlaki davranışı seçebilmesine yardımcı olan iç ve dış güçlerin dengelenmesini ve ahlaki nitelikleri içselleştirmiş, düzenli çalışan uyanık ve kuvvetli bir vicdan barındıran kişi olmasını amaçlar (Yavuz, 1994).

Çocuğun yaşamının ilk altı yılı kişilik gelişiminde oldukça kritiktir. Çünkü çocuk altı yaşına geldiğinde kişiliğin ana hatları belirlenmiş olacaktır. Bu hatlar çocuğun geleceğini her anlamda etkileyecek ve belirleyecektir. Vicdan gelişimi yaşamın geri kalan kısımlarında devam etse de yaşamın ilk yıllarındaki kısmı diğer dönemlere de etki etmektedir (Dodson, 1999). Küçük bir çocuk verdiği sözü tuttuğunda bunun ahlaki veya doğru bir davranış olduğunu algılayamayabilir. Fakat vicdan gelişim düzeyi arttıkça sözünü tutma davranışı ileriki dönemde çocukta sorumluluk ve görev bilincinin temelini oluşturmuş olacaktır (Rousseau, 2002).

Çocuklar için hazırlanan eserler öncelikle edebiyat ürünü olsalar da ahlak eğitimine de hizmet ederler. Bu eserler direkt olarak çocuğu eğitmek üzere yazılmasalar da çocukta iyi izlenim ve etkiler oluşturmayı hedefler. Çocukları erdemli olabilmeleri için mücadeleye teşvik eder, doğru kararlar almada onlara yardımcı olur, çocukların değer sistemi geliştirmelerini destekler, karşılaşılabilecekleri olay ve durumlar karşısında olumlu tutum ve davranış ortaya koymalarını sağlar (Bohlin, 2005; Gibbs ve Earley, 1994; Karatay, 2007).

Okul öncesi dönem hikaye kitaplarını konu alan çalışmalar incelendiğinde vicdan gelişimini konu edinen araştırmaların sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Grinder 1964'te orta çocukluk döneminde vicdanın davranışsal ve bilişsel boyutlarını incelemiştir. Göllner, Damian, Rose, Spengler, Trautwein, Nagengas, Roberts (2017) tarafından ev ödevleri ve vicdan arasındaki ilişki incelenmiştir. Çocukluk döneminde vicdani gelişimi ele alan çalışmalar ile birlikte ayrıca, vicdani boyutta bazı ölçekler geliştirilmiştir (Aksan and Kochanska, 2005; Kochanska and Murray, 2000; Marjanovic, Struthers, Cribbie and Greenglass, 2014). Ahlak gelişiminin önemli

bir parçası olan vicdan gelişiminin okul öncesi dönemde üzerinde durulması gereken bir konu olduğuna dikkat çekmek için böyle bir araştırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Araştırmanın bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara, yazarlara, eğitimcilere, ebeveynlere ve okul öncesi dönem çocuklarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmada 2009-2020 yılları arasında yayımlanan okul öncesi dönem resimli hikâye ve masal kitaplarının vicdan gelişimini destekleyen unsurlar yönünden incelenmesi amaçlanmıştır. Bu unsurlar ele alınırken; vicdanın davranış üzerindeki biçimlendirici, yönlendirici, engelleyici ve sorgulayıcı etkisi göz önünde bulundurulmuştur.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modelinden, veri toplama aracından, verilerin toplanması ve analizi sürecinden bahsedilmiştir.

Araştırmanın Modeli

2009-2020 yılları arasında yayımlanmış okul öncesi dönem resimli hikâye ve masal kitaplarındaki vicdan gelişimini destekleyen öğeleri incelemeyi hedefleyen bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi modelinde bir çalışmadır. Nitel araştırma, araştırdığı problem durumuna ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı ve problemin doğal ortamındaki biçimini anlamaya yönelik bir yöntemdir (Guba ve Lincoln, 1994; Klenke, 2016). Bir problemin çözümüne ilişkin veri toplama yöntemlerinden gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi teknikleri kullanan nitel araştırma, probleme ilişkin doğal olguların gerçekçi bir şekilde ele alınmasına yönelik öznel-yorumlayıcı bir süreci izlemektedir (Baltacı, 2019; Seale, 1999).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini okul öncesi döneme hitap eden resimli masal ve hikâye kitapları oluşturmaktadır. Örneklemi ise 2009-2020 yılında yayımlanmış, okul öncesi dönem resimli hikâye ve masal kitaplarından amaçlı örnekleme yöntemleri ile belirlenmiş kapağında daha çok karakter veya değerler eğitimi yazan 155 kitap oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme; araştırmanın amacına uygun, bilgi bakımından zengin durumların tercih edilerek derinlemesine araştırma imkanı sunar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün,

Karadeniz ve Demirel, 2016). Örneklemede yer alan kitaplar Diyarbakır il merkezinde yer alan anaokullarının kitaplıklarından temin edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen kitapların özellikleri tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Kitapların bazı değişkenlere göre dağılımı

Sayfa Sayısı	F	%
10-20	115	74,19
20-30	2	1,29
30-40	38	24,52
Karakter	F	%
İnsan	17	10,97
Hayvan	131	84,52
Diğer	7	4,52
Yayınevi	F	%
Gendaş	24	15,48
Yumurcak	10	6,45
Coşku	10	6,45
Nar Çocuk	20	12,90
Timaş	60	38,71
Tanışır	10	6,45
MEB Kültür	14	9,03
Afs	7	4,52
Basım Yılı	F	%
2009	12	7,74
2010	8	5,16
2011	11	7,10
2012	1	0,65
2013	8	5,16
2014	79	50,97
2015	7	4,52
2017	15	9,68
2020	14	9,03
Yazım Dili	F	%
Yerli	101	65,16
Çeviri	54	34,84
Yazar Sayısı	F	%
Tek Yazarlı	132	85,17
İki Yazarlı	9	5,80
Komisyon	14	9,03
Yazar Cinsiyet	F	%
Kadın	15	65,21
Erkek	7	30,43
Yazar Uzmanlık Alan	F	%
Okul öncesi / Çocuk gelişimi	6	26,08
Sınıf öğretmenliği	1	4,34
Dil bilim / Edebiyat	15	65,21
MEB / ÖYGM	1	4,34

Tablo 1'e göre; araştırmaya dahil edilen okul öncesi döneme ait 155 resimli hikaye ve masal kitabının 115 tanesinin (% 74,19) sayfa sayısının 10-20 aralığında; 2 tanesinin (% 1,29) sayfa sayısının 20-30 aralığında; 38 tanesinin (% 24,52) sayfa sayısının 30-40 aralığında olduğu görülmektedir. Kitapların sayfa sayıları yazılırken son sayfaya verilen sayı baz alınmıştır.

131 tanesinin (% 84,52) karakterlerinin hayvanlardan oluştuğu, 17 tanesinin (% 10,97) karakterlerinin insanlardan oluştuğu, 7 tanesinin (% 4,52) karakterlerinin insan veya hayvan dışında (bitki, bulut, nesne) olduğu görülmektedir.

24 tanesinin (% 15,48) Gendaş yayınlarına ; 10 tanesinin (% 6,45) Yumurcak yayınlarına ; 10 tanesinin (% 6,45) Coşku yayınlarına; 20 tanesinin (% 12,90) Nar Çocuk yayınlarına; 60 tanesinin (% 38,71) Timaş yayınlarına; 10 tanesinin (% 6,45) Tanışır yayınlarına; 14 tanesinin (% 9,03) MEB Kültür yayınlarına; 7 tanesinin (% 4,52) Afs yayınlarına ait olduğu görülmektedir.

12 tanesinin (% 7,74) 2009 yılında basıldığı; 8 tanesinin (% 5,16) 2010 yılında basıldığı, 11 tanesinin (% 7,10) 2011 yılında basıldığı; 1 tanesinin (% 0,65) 2012 yılında basıldığı; 8 tanesinin (% 5,16) 2013 yılında basıldığı, 79 tanesinin (% 50,97) 2014 yılında basıldığı; 7 tanesinin (% 4,52) 2015 yılında basıldığı; 15 tanesinin (% 9,68) 2017 yılında basıldığı; 14 tanesinin (% 9,03) 2020 yılında basıldığı görülmektedir.

101 tanesinin (% 65,16) yerli olduğu; 54 tanesinin (% 34,84) çeviri olduğu görülmektedir. 132 tanesinin (% 85,17) tek yazarlı, 9 tanesinin (% 5,80) iki yazarlı, 14 tanesinin (% 9,03) ise komisyon çalışması ürünü olduğu görülmektedir.

23 farklı yazarın 15 tanesinin (% 65,21) kadın, 7 tanesinin (% 30,43) erkek, 1 tanesinin ise komisyon olduğu görülmektedir.

23 farklı yazarın 6 tanesinin (% 26,08) "okul öncesi / çocuk gelişimi" alan uzmanı, 1 tanesinin (% 4,34) "sınıf öğretmenliği" alan uzmanı, 15 tanesinin (% 65,21) "dil bilim/edebiyat" alan uzmanı, 1 tanesinin ise Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü olduğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırma için araştırmacılar tarafından 3 maddelik analiz formu hazırlanmıştır. Bu formda, kitaplarda vicdan gelişimini destekleyen ifadelerin

olup olmadığı, vicdan gelişimini destekleyen ifade varsa kitabın kaç sayfasında bunlara yer verildiği, bu ifadelerin neler olduğu ve ifadelerin geçtiği cümleler bölümlerine yer verilmiştir. Bu araştırmada kullanılan tüm kitaplar araştırmacılar tarafından tek tek ve dikkatle okunmuş analiz formundaki ilgili yerlere bilgiler yazılmış ve gerekli kodlamalar yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada verilerin analiz edilmesinde içerik analizinden faydalanılmıştır. İçerik analizinde yazılı ya da resimli dökümanların detaylı bir şekilde incelenip analiz edilmesi söz konusudur (Ary, Razevieh ve Sorensen, 2006; Frankel ve Wallen, 2000; Patton, 2002). İçerik analizi ile elde edilen verilerin sayısal olarak ifade edilmesi sağlanmıştır. Nitel veriler bulguların yorumlanmasının kolaylaştırılması amacıyla nicel ifadelerle desteklenmiştir. İçerik analizinde esas olan verilerin belirli kategoriler ve amaçlar doğrultusunda ortak yönlerle birleştirilip anlaşılır hale getirilip değerlendirilmesidir (Büyüköztürk vd., 2016). Örnekleme dahil olan 155 çalışmanın analizinde 3 soru kullanılmıştır. Bu sorulardan her biri aynı zamanda içerik analizi için bir tema olarak kullanılmıştır. Araştırmada geçerliği sağlama yollarından biri de kapsam geçerliliğidir. Soruların amaca ne derece hizmet ettiği kapsam geçerliliği ile ilgilidir. Araştırmacılar kapsam geçerliliğini artırmak için hazırladığı soruları alandaki uzman akademisyenlere göstermiş ve onlardan bu soruların amaca uygun olup olmadığını belirlemeleri, ekleyecekleri başka soru varsa belirtmeleri istenmiştir. Onlardan gelen geri dönütlerle son hali verilen araştırma soruları şu şekildedir:

1. Kitapların vicdan gelişimine yönelik ifadeleri içermesine göre dağılımı nasıldır?
2. Kitapların içerdiği vicdan gelişimine yönelik kelimelerin dağılımı nasıldır?
3. Vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadelerin yer aldığı sayfa sayısının dağılımı nasıldır?

155 çalışmanın analizinde 3 tema için alt temalar belirlenmiş ve kodlamalar yapılmıştır. Kodlamadaki iç tutarlılığı (güvenirliği) sağlamak amacıyla veriler araştırmacılar tarafından bağımsız olarak iki farklı zamanda olmak üzere iki kez kodlanmıştır. İkinci kodlama, birinci kodlamadan iki hafta sonra gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kodlamalar üç farklı okul öncesi öğretme-

nine daha okutulmuş ve onlardan oluşturulan temalar ve alt temalar doğrultusunda kodlama yapmaları istenmiştir. Daha sonra, kodlamalar birbiriyle karşılaştırılmış ve güvenilirlik Miles ve Huberman (1994)'ın formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı X 100) kullanılarak hesaplanmıştır. Bu araştırmaya özgü olarak gerçekleştirilen güvenilirlik bu kodlamalar arasındaki uyum % 100 olarak hesaplanmıştır.

Kodlanan verilerin çözümlenmesi için SPSS paket programı kullanılmıştır. Bu amaçla öncelikle bütün temalar ve alt temalar SPSS paket programına aktarılmıştır. Daha sonra, ilgili temanın/alt temanın çalışmalarda mevcut olup olmadığına ("var" veya "yok" şeklinde) bakılmış ve bu temaların kaç kez tekrarlandığı frekans (f) ve yüzde (%) olarak hesaplanmış, tablolaştırılarak verilmiştir.

Bulgular

2009-2020 yılları arasında yayımlanmış okul öncesi döneme ait 155 resimli masal ve hikâye kitabının analizi araştırma sorularına uygun olarak yapılmıştır. Elde edilen bulgular araştırma soruları doğrultusunda aşağıda yer almaktadır.

Kitapların Vicdan Gelişimini Destekleyen İfadeleri İçerme Durumuna Göre Dağılımı

Kitapların vicdan gelişimini destekleyen ifadeleri içerme durumuna göre dağılımları Tablo 2'da gösterilmiştir.

Tablo 2. Kitapların Vicdan Gelişimini Destekleyen İfadeleri İçerme Durumuna Göre Dağılımı

Vicdani Bulgular	F	%
Var	91	58,71
Yok	64	41,29

Tablo 2 incelendiğinde; araştırmaya dahil edilen okul öncesi döneme ait 155 resimli hikaye ve masal kitabının 91 tanesinde (% 58,71) vicdan gelişimini destekleyen ifadelere rastlandığı; 64 tanesinde (% 41,29) vicdan gelişimini destekleyen ifadelerin varlığına rastlanmadığı görülmektedir.

Kitaplarda Geçen Vicdan Gelişimini Desteklediği Düşünülen İfadeler

Vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadelerin neler olduğu, kaç farklı kitapta bu ifadelere yer verildiği ve bu ifadelerin yer aldığı kitap sayılarının tüm kitap sayısına oranına tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Vicdan Gelişimini Desteklediği Düşünülen İfadelerin Rastlandıkları Kitap Sayısına Göre Oranları

İfade	f	%
Yaptığından utanmak	12	7,74
Özür dilemek, af dilemek	21	13,54
Zor durumda olan-yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım etmek	35	22,58
Haksızlık yapmak, haksızlığa uğramak	3	1,93
Hatasını anlamak	33	21,29
Adil olmak	5	3,22
Başkaları için üzölmek, acımak, merhamet	23	14,83
Başkalarının yaşadıklarını anlama, empati	11	7,09
Başkalarının haklarına saygı duymak	10	6,45
Yapılan davranışın doğruluğunu-yanlışlığını sorgulamak, muhakeme yapmak, kendini eleştirmek	8	5,16
Fedakârlık yapmak	5	3,22
Pişman olmak	22	14,19
Dürüstlük, yalan söylememek	4	2,58
Haksızlığa karşı isyan etmek	2	1,29
Olaylardan ders çıkarmak	1	0,64
Başkalarının mutluluğuna sevinmek	2	1,29
Affetmek, bağışlamak	4	2,58
Şefkat	2	1,29
Temiz-iyi kalpli	2	1,29
Doğru davranışı takdir etmek	6	3,87
Alçakgönüllü olmak	2	1,29
Başkaları için faydalı olmak	2	1,29
Paylaşmak	2	1,29

Tablo 3 incelendiğinde; araştırmaya dâhil edilen okul öncesi döneme ait 155 resimli hikâye ve masal kitabında vicdan gelişimini desteklediği düşünölen 23 farklı ifadeye rastlandığı görölmektedir. İncelenen kitapların 12 tanesinde (% 7,74) “yaptığından utanmak” ifadelerine; 21 tanesinde (% 13,54) “özür dilemek-af dilemek” ifadelerine; 35 tanesinde (% 22,58) “zor durumda kalan kişilere yardım etmek” ifadelerine; 3 tanesinde (% 1,93) “haksızlık yapılması-haksızlığa uğramak” ifadelerine; 33 tanesinde (% 21,29) “hatasını anlamak” ifadelerine; 5 tanesinde (% 3,22) “adil olmak” ifadelerine; 23 tanesinde (% 14,83) “başkaları için üzölmek-başkalarına acımak-merhamet etmek” ifadelerine; 11 tanesinde (% 7,09) “başkalarının ya-

şadıklarının anlamak-empati yapmak” ifadelerine; 10 tanesinde (% 6,45) “başkalarının haklarına saygı duymak” ifadelerine; 8 tanesinde (% 5,16) “yapılan davranışın doğruluğunu-yanlışlığını sorgulamak-muhakeme yapmak-kendini yargılamak” ifadelerine; 5 tanesinde (% 3,22) “fedakarlık yapmak” ifadelerine; 22 tanesinde (% 14,19) “pişman olmak” ifadelerine; 4 tanesinde (% 2,58) “dürüstlük-yalan söylememek” ifadelerine; 2 tanesinde (% 1,29) “haksızlığa karşı isyan etmek” ifadelerine; 1 tanesinde (% 0,64) “olaylardan ders çıkarmak” ifadelerine; 2 tanesinde (% 1,29) “başkalarının mutluluğuna sevinmek” ifadelerine; 4 tanesinde (% 2,58) “afletmek-bağışlamak” ifadelerine; 2 tanesinde (% 1,29) “şefkat” ifadelerine; 2 tanesinde (% 1,29) “temiz kalpli” ifadelerine; 6 tanesinde (% 3,87) “doğru davranışı takdir etme” ifadelerine; 2 tanesinde (% 1,29) “alçakgönüllü olmak” ifadelerine; 2 tanesinde (% 1,29) “başkaları için faydalı olmak” ifadelerine; 2 tanesinde (% 1,29) “paylaşmak” ifadelerine rastlanmıştır.

Vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadeler arasında en çok “zor durumda olan- yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım etmek” (% 22,58) ve “hatasını anlamak” (% 21,29) ifadelerine; en az ise “olaylardan ders çıkarmak” (% 0,64) ifadelerine yer verildiği görülmektedir.

Vicdan Gelişimini Desteklediği Düşünülen İfadelerin Yer Aldığı Sayfa Sayısının Toplam Sayfa Sayısına Oranı

Sayfa sayılarına ve oranına tablo 4’de yer verilmiştir.

Tablo 4. Vicdan Gelişimini Desteklediği Düşünülen İfadelerin Sayfa Sayısına Göre Oranı

	F	%
Vicdan Gelişimini Desteklediği Düşünülen İfadelerin Yer Aldığı Toplam Sayfa Sayısı	335	11,55

Tablo 4 incelendiğinde; vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadelerin yer aldığı sayfa sayısının 335, bunun tüm incelenen sayfa sayılarına oranının %11, 55 olduğu görülmektedir.

Hikaye ve Masal Kitaplarında Geçen Vicdan Gelişimini Desteklediği Düşünülen İfadelere Dair Alıntılar

Aşağıda okul öncesi döneme ait resimli hikaye ve masal kitaplarında geçen ve vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadelerin yer aldığı cümlelerden alıntılara yer verilmiştir.

Yaptığından Utanmak: “Karınca kendini beğenmiş davranışlarından çok utanmış.” (Andersen, 2015, ‘Kibirli Karınca’ kitabından s.14).

“Diğerleri de Bony’dan özür dilediler. Onunla alay ettikleri için çok utanıyorlardı.” (Çakta, 2014, ‘Tombul Fil Boni’ kitabından s. 16).

Özür Dilemek-Af Dilemek: “Afedersin, sana sormadan oyuncuğımı aldığım için özür dilerim. Yaptığım doğru değil.” (Sönmez, 2014, ‘Köstebek Çıtırık’ kitabından s.18).

“Derste seninle dalga geçtiğim için özür dilerim Todi. Çok yanlış davrandım.” (Şeyhi, 2014, ‘Bıcırık Todi’ kitabından s.22).

Zor Durumda Olan-Yardıma İhtiyacı Olan Kişilere Yardım Etmek: “Ama anne dışarıyı çok tehlikeli dedi yavru kaplan. Dostluklar zor günler içindir dedi Sura. Baro’nun yardıma ihtiyacı var.” (Çakta, 2014, ‘Yaşlı Kaplan Sura’ kitabından s. 11).

“Hemen arkadaşlarını kurtarmak için çalışmaya başladılar. Evsiz kalan tavuk ve kazlara komşuları sahip çıktılar. Bu zamana kadar hiç yardım etmediği hayvan arkadaşları onu bile yalnız bırakmamışlardı. Tembel Tavuk gerçekten çok etkilenmişti.” (Bozcan, 2011, ‘Yardımsever Tavuk’ kitabından s. 8-12-13).

“Sarı sincap, komşulukların böyle günler için varolduğunu söyleyerek Mavi Sincap’a ambarından yeteri kadar yiyecek vermiş. Ayrıca yiyecekleri borç olarak vermediğini, ihtiyaçları olduğunda çekinmeden tekrar gelebileceğini söylemiş. Mavi Sincap komşularının davranışlarından çok etkilenmiş.” (Tayfur, 2009, ‘Sincap Ailesi’ kitabından s.15).

Haksızlık Yapmak, Haksızlığa Uğramak: “Nazik Hanım: Haksızlığa uğradığımız durumlarda bile kendimizi kaybetmemeliyiz. Öfkene kapılmadığım için seni kutlarım yavrum.” (Sönmez, 2014, ‘Köstebek Çıtırık’ kitabından s.22).

Hatasını Anlamak: “Birden kendi yaptıkları aklına gelmiş. Aynı saygısızlığı daha önce defalarca kendisi yapmıştı. Hatasını anlamış ve çok utanmış.” (Tanışır, 2017, ‘Kurbağa Vurak’ kitabından s.14).

“Şaşıyor, Pumpum’u izliyor, kendi hatalarını anlıyormuş. Haklıymışım. Ben gerçekten kötü bir şoförmüşüm. Otobüsüme çok kötü davranmışım. Bundan sonra

daha sakin ve dikkatli olacağım.” (Gasemnia, 2014, ‘Otobüs Tostos’ kitabından s. 28).

Adil Olmak: *“Tarla faresi çok adaletli bir hakimdi. Kimsenin hakkını kimseye geçirmezdi. Yüce mahkememiz, davacı Tavşan Bey’i haklı bulmuştur dedi. Yapılan iyi bir şey olsa bile sahibinden izin alınmadan yapılmıştı. Meğer iyilik yapmak, adaletle yaşamak ve başkaları tarafından sevilme ne güzeldi.” (Bozcan, 2011, ‘Hakimin Adaleti’ s.12-13).*

Başkaları İçin Üzülme, Acı, Merhamet: *“Tarla faresi; “çok uzun zamandır hiçbir şey yemedim.” dedi. Minik zebra tarla faresi için çok üzüldü.” (Çakta, 2014, ‘Minik Zebra ile Tarla Faresi’ kitabından s.10).*

Başkalarının Yaşadıklarını Anlamak, Empati: *“Ama kimse Topiş’le oynamak istemedi. Nasıl üzüldüğünü görmeliydin baba. Kendimi onun yerine koyunca çok üzüldüm. Babası Şıpşıp’ ı dikkatle dinledi. Sonra şunları söyledi: Aferin yavrum. Topiş’in neler hissettiğini anlamaya çalışmışsın. Bence bu konuyu arkadaşlarıyla da konuşmalısın. Şıpşıp arkadaşlarına: Dün Topiş’e çok kötü davrandık. Onu oyuna almayınca kendini çok yalnız hissetmiş olmalı. Onun yerinde siz olsaydınız ne hissederdiniz diye sordu.” (Sönmez, 2014, ‘Japon Balığı Şıpşıp’ kitabından s.19-20-21).*

Başkalarının Haklarına Saygı Duymak: *“Topaç senin olabilir ama onların haklarına saygı göstermeliydin. Bence onlardan özür dilerse yeniden birlikte oynayabilirsiniz.” (Çakta, 2014, ‘Moli’nin Topacı’ kitabından s.15).*

Yapılan Davranışın Doğruluğunu-Yanlışlığını Sorgulamak, Muhakeme Yapmak, Kendini Eleştirmek: *“Timbo’nun kızgınlığı yavaş yavaş geçiyordu. Yaptığı davranıştan rahatsız olmaya başlamıştı. Acaba arkadaşına haksızlık mı etmişti? Şimdi pişmandı. Ama özür dilemek zoruna gidiyordu. “Özür dilerim, seni kışkırdığım için kötü davrandım” demek kolay değildi. Timbo, Zimbo’ nun iyi davranışlarını düşünüyordu: “Yiyeceklerini hep benimle paylaşır, boya kalemlerini kullanmama izin verir. Ninemin hastalığına bile üzülmişti.” Olanları düşündükçe Timbo’nun pişmanlığı arttı.” (Sönmez, 2014, ‘Timbo ile Zimbo’ kitabından s. 14-15).*

Fedakarlık Yapmak: *“Vatanımızı düşmanlardan kurtarmak için her türlü fedakarlığı yaptık.” (Çakta, 2014, ‘Geçit Töreni’ s. 11).*

Pişman Olmak: “Yalan söylerken keyif aldığımı düşündü. Şimdiyse sadece pişmandı. Bütün hayvanlardan kendisini affetmelerini istedi.” (Kasımı, 2010, ‘Yalan Söyleyen Kurbağa’ kitabından s.10).

Dürüstlük, Yalan Söylememek: “Hayvanların birbirlerine karşı dürüst davranmalarına, kimsenin kimseye yalan söylememesine çok önem verirdi.” (Bozcan, 2011, ‘Kral Cimbo’ kitabından s. 1).

Haksızlığa Karşı İsyan Etmek: “Bu duruma önce kuşlar isyan etmiş.” (Tayfur, 2009, ‘Aslanın Krallığı’ kitabından s.6).

Olaylardan Ders Çıkarmak: “Bu olay sayesinde Timbo şunları öğrendi: Kıskançlık rahatsız edici bir duyguydu ve yanlış davranışlara neden olabiliyordu. Ayrıca özür dilemesi gereken durumlarda acele etmeliydi.” (Sönmez, 2014, ‘Timbo ile Zimbo’ kitabından s.31).

Başkalarının Mutluluğuna Sevinmek: “Küçük Kurbi’ nin annesine kavuştuğunu gören tüm hayvanlar çok sevinmiş.” (Şeyhi, 2014, ‘Küçük Kurbi’ kitabından s.31).

Affetmek, Bağışlamak: “Tabiki affederim Meluş, diye cevap vermiş.” (Şeyhi, 2014, ‘Cup Cup/Muşmuş’un Kuyruğu’ kitabından s.195).

“Gerçeği söylediğin için seni affediyorum Tintin.” (Sönmez, 2014, ‘Tintin ile Posti’ kitabından s. 26).

Şefkat: “Kirpi Topik şefkatli bir kirpiymiş. Çatçat’a kırgın olsa da yardım etmek istemiş. (Gasemnia, 2014, ‘Acı Biber Çatçat’ kitabından s. 26).

Temiz- İyi Kalpli: “Evladım, sen çok temiz kalpli ve dürüst bir insanmışsın.” (MEB, 2020, ‘Altın Balta’ kitabından s. 10).

Doğru Davranışı Takdir Etmek: “Annesi doğru davrandığı için onu tebrik etmiş.” Çiçekleri koparsaydın üzülürdüm yavrucuğum” demiş.” (Gasemnia, 2014, ‘Kanguru Hopidik’ kitabından s. 26).

“Aferin sana Fati, bana doğruyu söylemen beni çok mutlu etti.” (Çakta, 2014, ‘Sincap Kardeşler’ kitabından s.14).

Alçak Gönüllü Olmak: *“Serçe Hanım: “Ama böyle böbürlenmen hoş değil. Kendini başkalarından üstün görüp övünmek yerine alçak gönüllü olmalısın.” diye ona nasihatte bulunmuş.”* (Şeyhi, 2014 ‘Cup Cup / Hoş Geldin Kardan Adam’ kitabından s. 362).

Başkaları İçin Faydalı Olmak: *“Ama sen bir çivisin. Senin görevin bu! Görevini yerine getirerek başkalarına faydalı olman gerekiyor. Çiçi, görevlerini yerine getirip faydalı olmanın önemini anlamış.”* (Şeyhi, 2014, ‘Paslı Çivi Çiçi’ kitabından s. 235, 243).

Paylaşmak: *“Ama bu olay sayesinde paylaşmanın önemini anlamışlar.”* (Şeyhi, 2014, ‘Cup Cup/ Yünlü ile Kahve’ kitabından sayfa 324).

Tartışma ve Sonuç

Çocuğun geleceğine yön vermesi, çocukta olumlu benlik algısı gelişmesi, çocukta pek çok ahlaki değer, yargı ve inançların oluştuğu, ailenin aktif olarak yer aldığı dönem olması bakımından okul öncesi eğitim süreci oldukça önemli bir dönemdir (Oktay ve Polat Unutkan, 2005).

Vicdan gelişimi; ahlak gelişiminin önemli bir parçasıdır. Çünkü kişinin ahlaki olabilmesi kuvvetli bir vicdan barındırmasına bağlı görülmektedir (Yavuz, 1994). Resimli masal ve hikaye kitapları çocuk gelişiminde olduğu kadar ahlak eğitiminde de ebeveyn ve eğitimciler için en büyük yardımcılarıdır. Çocuklar kitaplar sayesinde olumlu rolleri görüp model alarak bu rolleri kendi hayatlarına taşırlar (Mardi, 2006). Bu sebeple bu çalışmada okul öncesi döneme hitap eden resimli hikaye ve masal kitapları vicdan gelişimini destekleyen ifadeler bakımından incelenmiştir.

Araştırma kapsamında okul öncesi döneme ait 155 tane resimli masal ve hikaye kitabı incelenmiştir. Bu kitapların 91 tanesinde vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadeler rastlanmıştır; 64 tanesinde bu ifadeler rastlanmamıştır. Vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadelerin çeşitliliği geniş tutulduğundan bu oranın düşük olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında incelenen toplam sayfa sayısı 2900'dür. Vicdan gelişimini desteklediği düşünülen 23 farklı ifadenin yer aldığı toplam sayfa sayısı ise 335 olarak belirlenmiştir. Bu oran %11,55'e denk gelmektedir. İncelenen kitapların pek çoğunun sayfa sayısının yarısında metin olmayıp yalnızca resim olduğu düşünüldüğünde bu oran daha yüksek çıksa da yine de ortalama bir seviyededir. Dirican ve Dağlıoğlu (2014), Resimli Hikaye Kitaplarının Bazı Temel Değerler Açısından İncelenmesi çalışmasında kitaplardaki değer ifade eden cümlelerin toplam cümleye %28 oranı ile yüksek bulduklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma sırasında kitaplarda vicdan gelişimini desteklediği düşünülen 23 farklı ifade kaydedilmiştir. Bu ifadeler: "yaptığından utanmak", "özür dilemek-af dilemek", "zor durumda kalan kişilere yardım etmek", "haksızlık yapılması-haksızlığa uğramak", "hatasını anlamak", "adil olmak", "başkaları için üzölmek-başkalarına acımak-merhamet etmek", "başkalarının yaşadıklarını anlamak-empati yapmak", "başkalarının haklarına saygı duymak", "yapılan davranışın doğruluğunu-yanlışlığını sorgulamak-muhakeme yapmak-kendini yargılamak", "fedakarlık yapmak", "pişman olmak", "dürüstlük-yalan söylememek", "haksızlığa karşı isyan etmek", "olaylardan ders çıkarmak", "başkalarının mutluluğuna sevinmek", "affetmek-bağışlamak", "şefkat", "temiz kalpli", "doğru davranışı takdir etmek", "alçakgönüllü olmak", "başkaları için faydalı olmak", "paylaşmak" ifadeleridir. Bu ifadeler rastlandıkları kitaplarda farklı oranlarda yer almaktadır. Kitaplarda vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadelerden en çok rastlanan üç ifade sırasıyla; "zor durumda olan-yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım etmek", "hatasını anlamak" ve "başkaları için üzölmek, acımak, merhamet" tir. En az rastlanan ifade ise; "olaylardan ders çıkarmak" tir.

Kıral (2016);'nın sınıf öğretmenleriyle yaptığı araştırmanın sonuçları bu çalışmadan elde edilen verilerle aynı doğrultudadır. Öğretmenler "vicdanlı çocuk" özelliklerini sıralarken ortaya koydukları ifadeler bu çalışmada bulguların 23 ifadeyi de içerisinde barındırmaktadır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar arasında "vicdanlı çocuk" en çok yaptıklarından pişmanlık duyan ve yardımsever olarak belirtilmiştir. Kılıç (2009); Türk ve Batı klasiklerinde "adalet" unsuruna sık rastlanıldığını fakat okul öncesi dönem kitaplarında ise "adalet" unsuruna oldukça az yer verildiğini ifade etmiştir. Bu çalışmada da incelenen kitapların yalnızca 5 tanesinde "adalet" ifadesine rastlanmıştır. Karatay (2011); MEB' in tavsiye ettiği 100 Temel Eser üzerine

yaptığı araştırmada “dürüstlük” ögesine oldukça az yer verildiğini ortaya koymuştur. Bu bulgu araştırmamızın verileriyle orantılıdır. “Dürüstlük” ifadesi kaydedilen 23 ifade arasından rastlanma oranına göre 15. sırada yer almaktadır. Court ve Rosental (2007), İsrail’deki anaokulları kitaplığında bulunan çocuk kitapları üzerinde yaptıkları araştırmada kitaplarda en çok “karşılıklı saygı” ifadelerine yer verildiğini belirtmişlerdir. Oysa araştırmamızdaki kitapların tamamı da anaokulları kitaplığından alınmış olsa da “başkalarının haklarına saygı duyma” ifadelerine yalnızca 10 farklı kitapta rastlanmıştır. Bunun istenen düzeyde olmadığı söylenebilir.

Sonuç olarak okul öncesi dönem çocukları için masal ve hikaye kitaplarının eğitici yönü düşünüldüğünde vicdan gelişimini desteklediği düşünülen ifadelerin çocuk kitaplarında yer alma oranı ve bu ifadelerin buldukları sayfa sayıları oranının yeterli düzeyde olmadığı düşünülmektedir. Nitekim araştırmaya dahil edilen bu kitapların karakter ve değerler ile ilgili olduğu düşünüldüğünde bu oranın az olduğu görülmektedir. Bu oranların yükseltilmeye çalışılması çocukta vicdan gelişiminin temellerinin daha güçlü bir şekilde atılmasına katkı sunacaktır.

Bu bilgiler doğrultusunda öneriler şöyle sıralanabilir:

- Yazarlar ve yayınevleri çocuklarda vicdan gelişimini desteklemeyi amaçlayan çocuk kitapları hazırlayabilirler.
- Alan uzmanları okul öncesi dönem vicdan gelişimi konusunda çalışmalar yaparak yazarlarla paylaşabilirler.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of Expressions Regarding Development
of Conscience in Illustrated Story and Tale Books**

*

Fatma Balık – Munise Duran
İnönü University

The child adopts the belief, values and morals of the society which he lives in and maintains his entire life in accordance with these. This situation reminds us the necessity of an education program in line with value judgments of the society as from the first years of the child's life. One of the most-discussed issues of these education programs is how to raise a good person. Thus, this question is within the field of morals and morals becomes an important subject of education (Oruç, 2010).

Conscience education is in the centre of moral education since the fact that the child is well-behaved depends on his having a strong conscience (Yavuz, 1994). Conscience is an emotion that makes the person happy when he does good things and makes him unhappy when he does bad things. It leads the individual to what is right and keeps him away from the wrongs; however, he cannot find the truth only through his conscience. Conscience should certainly be trained and directed positively (Kahveci, 2012).

Even if the works created for children are primarily literary works, they also serve to moral education. Though these works are not written directly to train the child, they aim at having good impressions and influences on the child. They encourage the children for struggle to be virtuous, help them make right decisions, supports the children to develop a value system and enables them to have positive attitudes and behaviours in case of events and situations they may encounter (Bohlin, 2005; Gibbs and Earley, 1994; Karatay, 2007).

When the studies about the pre-school story books are analysed, it is seen that the number of the studies dealing with conscience development is very few. Such a study has been needed to draw attention to the fact that conscience development, which is an important part of moral development, is a subject to be considered in pre-school period. It is thought that the study

will contribute to researchers who want to study in this field, authors, educationists, parents and preschool children. Accordingly, it was aimed in this study to examine preschool illustrated story and tale books published between 2009 and 2020 in terms of the elements supporting conscience development. While dealing with these elements, formative, directive, preventive and interrogative effects of conscience on behaviour were taken into consideration.

This study is in content analysis model that is one of the qualitative research methods. The population of the study includes illustrated tale and story books appealing preschool period. The sample is composed of 155 books on the covers of which character or values education is written and that were determined with purposeful sampling method among preschool illustrated story and tale books published between 2009 and 2020. The books in the sample were provided from kindergarten libraries in Diyarbakır city centre.

3-item analysis form was prepared by the researchers for this study. The form has sections about whether there are expressions supporting conscience development in books; if there are any, how many pages of the books include them; what these expressions are and the sentences emphasizing these expressions. All the books used in this study were read one by one and carefully by the researchers, information was written in the relevant places in the analysis form and required coding was made. To ensure the internal consistency (reliability) in coding, the data were independently coded twice by the researchers at two different times. Second coding was made two weeks later than the first one. In addition, coding was read by three preschool teachers from different schools and they were requested to make coding in line with themes and subthemes created. Afterwards, coding was compared and reliability was calculated by using Miles and Huberman's formula ($\text{Reliability} = \frac{\text{consensus}}{\text{consensus} + \text{disagreement}} \times 100$) (1994). The consistency between these coding within the context of reliability particular to this study was calculated as 100%.

It was seen that among 155 preschool illustrated story and tale books included in the study, expressions supporting conscience development were found in 91 books (58,71 %) and 64 of these books (41,29 %) did not include expressions regarding conscience development. 23 different expressions considered to support conscience development in 155 preschool illustrated sto-

ry and tale books included in the study were recorded. The expressions of “being embarrassed”, “apologizing”, “helping people who are in a difficult situation”, “to be subjected to injustice”, “understanding his own mistakes”, “being fair”, “feeling sorry for others –pity others-to show mercy”, “understanding what others go through –empathy”, “respect for others’ rights”, “questioning whether the behaviour is right or wrong-judgement-self-judgment”, “to sacrifice”, “to regret”, “honesty-not tell lies”, “to rebel against injustice”, “learning from the events”, “be pleased for others’ happiness”, “to forgive”, “affection”, “ingenuous”, “appreciate the right behaviour”, “to be unpretentious”, “to be helpful for others” and “to share” were found in 12(7,74%), 21(13,54%), 35(22,58%), 3(1,93%), 33(21,29%), 5(3,22%), 23(14,83%), 11(7,09%), 10(6,45%), 8(5,16%), 5(3,22%), 22(14,19%), 4(2,58%), 2(1,29%), 1(0,64%), 2(1,29%), 4(2,58%), 2(1,29%), 2(1,29%), 6(3,87%), 2(1,29%), 2(1,29%) and 2(1,29%) of the books, respectively.

It was seen that among the expressions that are considered to support conscience development, “helping people who are in a difficult situation” (% 22,58) and “understanding his own mistakes” (% 21,29) were the most common expressions and “learning from the events” (% 0,64) is the one that is the least included. It was found that the number of pages including expressions about conscience development was 335 and the ratio of this number to the whole analysed pages was 11,55 %. When it is regarded that there are not texts but only illustrations on the half of the pages of most of the books analysed, even if this rate is higher, it is still at an average level. Dirican and Dağlıoğlu (2014) indicated in their study called *Analysing Some Basic Values in Illustrated Story Books* that they found the ratio (28%) of the sentences expressing a value to all the sentences in the books was high.

Consequently, when the educational aspect of tale and story books for preschool children are considered, it is thought that the ratio of expressions supporting conscience development in children’s books and the number of pages on which these expressions are available are not sufficient. As a matter of fact, when it is considered that these books included in the study are about character and values, this ratio becomes low. Trying to increase these rates will contribute to ensuring a stronger foundation of conscience development in the child.

Kaynakça / References

- Aksan, N. ve Kochanska, G. (2005). Conscience in childhood: old questions, new answers. *Developmental Psychology*, 41(3), 506.
- Ary, D., Jacobs, L., Razevieh, A., and Sorensen, C. (2006). Introduction to research in education. Belmont, CA: Wadsworth. Brooks J.G. & Brooks, M.G. In *Search of understanding: The case for Constructivist Classrooms. Association for Supervision and Curriculum Development. Association for Supervision and Curriculum Development Alexandria, Virginia.* <http://www.ascd.org>.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Berk, E. L. (2013b). *Çocuk gelişimi*. (Çev. A. Dönmez). Ankara: İmge.
- Bohlin, K. E. (2005). *Teaching character education thorough literature*. USA: Routledge.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Court, D. ve Rosental, E. (2007). Values embodied in children's literature used in early childhood education in Israeli state schools. *Early Childhood Education Journal*, 34(6), 407-414.
- Dirican, R , Dağlıoğlu, H . (2014). 3-6 Yaş Grubu Çocuklarına Yönelik Yayımlanan Resimli Hikaye Kitaplarının Bazı Temel Değerler Açısından İncelenmesi . *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* , 3 (2) , 44-69 . DOI: 10.30703/cije.321341
- Dodson, F. (1999). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. (Çev. A. Durmaz). İstanbul: Ravza Yayınları.
- Frankel, J., and Wallen, N. (2000). *How to design and evaluate research in education*. Boston, MA: McGraw-Hill Higher Education.
- Gibbs, L. J. ve Earley, E. J. (1994). *Using children's literature to develop core values*. Bloomington: Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Göllner, R., Damian, R. I., Rose, N., Spengler, M., Trautwein, U., Nagengast, B., ve Roberts, B. W. (2017). Is doing your homework associated with becoming more conscientious? *Journal of Research in Personality*, 71, 1-12.
- Grinder, E.R. (1964). Relations between Behavioral and Cognitive Dimensions of Conscience in Middle Childhood. *Child Development*, 35(3), 881-891.
- Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2(105), 163-194.
- Kahveci, A. (2012). J.J. Rousseau'da Ahlâkî Vicdan ve Değeri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 205-213.

- Karatay, H. (2007). *Değer Aktarımı Açısından Yerli ve Yabancı Çocuk Edebiyatı Ürünleri*. 38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi'nde Sunulmuştur. Ankara.
- Karatay, H. (2011). Transfer of values in the Turkish and Western children's literary works: character education in Turkey. *Educational Research and Reviews*, 6(6), 472-480.
- Kılıç, A. İ. (2009). *Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kıral, B.(2016). Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi Programında Yer Alması Gereken Bir Değer: Vicdan ve Vicdanlı Öğrenciler. *USBES V, 2016 Bildiriler Kitabı*, 185-195.
- Klenke, K. (2016). *Qualitative research in the study of leadership*. Emerald Group Publishing Limited.
- Kochanska, G., ve Murray, K. T. (2000). Mother-child mutually responsive orientation and conscience development: From toddler to early school age. *Child development*, 71(2), 417-431.
- Mardi, H. Ö. (2006). *Çocuk kitapları resimlemede karakter yaratma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Marjanovic, Z., Struthers, C. W., Cribbie, R., ve Greenglass, E. R. (2014). The Conscientious Responders Scale: A new tool for discriminating between conscientious and random responders. *Sage Open*, 4(3), 2158244014545964.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Çocuk gelişimi ve eğitimi-ahlak gelişimi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2. ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Oktay, A. ve Polat Unutkan, Ö. (2005). *Okul öncesi eğitimde güncel konular*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Oruç, C. (2010). Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 1(2), 37-60.
- Özeri, Z. N. (2004). *Okul öncesi din ve ahlak eğitimi*. (1. Basım). İstanbul: Dem Yayınevi.
- Özgün, Ö. (2012). Ahlak gelişimi. E. Deniz (Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim*, (4.baskı içinde (s. 267-285). Ankara: Maya Akademi.
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Rousseau, J.J.(2002). *Emile*. (Çev: M. Baştürk, Y. Kızılçim). Erzurum: Babil Yayınları.
- Seale, C. (1999). Quality in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 5(4), 465-478.

- Torun, N.Y., Özşahin, A. ve Sütçügil, L. (2009). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun yetişkinlikteki yansımaları. *Klinik Psikiyatri*, 12, 43-50. <http://www.klinikpsikiyatri.org/>.
- Tuzcuoğlu, S. (2014). Kişilik gelişimi. B. Aydın. (Ed.). *Eğitim Psikolojisi* (gelişim ve öğrenme) (3. baskı) içinde (s. 123-155). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yavuz, K. (1994). *99 soruda çocuk ve din*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Balık, F. ve Duran, M.(2021).Resimli hikaye ve masal kitaplarında geçen vicdan gelişimine yönelik ifadelerin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4049-4071.DOI: 10.26466/opus.865378

Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Okuma Yazma Sürecine Etkisi

DOI: 10.26466/opus.913538

*

Muhittin Sağırlı* – **Leyla Coşkun ****

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üni. – Cerrahpaşa / Hasan Âli Yücel Eğitim Fak., İstanbul / Türkiye

E-Posta: muhittinsagirli@istanbul.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9558-3891](https://orcid.org/0000-0001-9558-3891)

** Sınıf Öğr. ve Marmara Üniv.Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Sınıf Öğretmenliği Doktora Programı Öğrencisi / İstanbul / Türkiye

E-Posta: lleylacoskun@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4932-2927](https://orcid.org/0000-0003-4932-2927)

Öz

Birinci sınıfa başlayan öğrenciler, yalnızca takvim yaşları dikkate alınarak okula başlatılmaktadır. Bu durum öğrencilerin okul olgunlukları düzeylerinin göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Okul olgunluk düzeyleri dikkate alınmadan okula başlayan çocuklar, okulla birlikte çoğu ilk kez olmak üzere ciddi süreçler ile karşı karşıya gelmektedir. Bu süreçlerden biri de öğrencilerin, ilkokul 1. sınıfta ilk olarak karşılaştıkları okuma yazma sürecidir. Bu araştırmanın amacı, ilkokul 1. sınıfa başlayan öğrencilerin, okul olgunluklarının okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada, öğrencilerin okul olgunluklarının okula uyum, motor beceri, sosyal beceriler, kurallara uyma ve öz bakım becerisi bakımından okuma yazma sürecine olan etkisi öğretmen görüşleri ile incelenmiştir. Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim - öğretim döneminde İstanbul iline bağlı farklı devlet okullarında görev yapmakta olan, en az iki kez birinci sınıfta eğitim-öğretimi yürütmüş 15 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde, nitel veri analizi tekniklerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle ilkokul 1.sınıf öğrencilerinin okul olgunluklarının okula uyum, sosyal beceriler, kurallara uyma ve öz bakım becerisi bakımından okuma yazma sürecini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Olgunluğu, İlk okuma yazma Süreci, İlkokul Birinci Sınıf, Birinci Sınıf Öğretmeni.

The Effect of Student' School Maturity on the Literacy Process

*

Abstract

Students start the first year of school only based on their age which means ignoring their school maturity levels. Children who start school regardless of their school maturity level are faced with the processes brought about by the school. One of these processes is the literacy process that students first encounter when they start primary school. The aim of this study is to examine teachers' opinions about the effect of school maturity of students starting the first grade of primary school on the literacy process. In the study, the effect of students' school readiness on the literacy process in terms of school adjustment, motor skills, social skills, obedience to rules and self-care skills was examined with the teachers' opinions. In this study, one of the qualitative research designs, case study was used. The sample of the research consists of 15 easily accessible classroom teachers who work in different public schools in Istanbul during the 2020-2021 academic year and have taught first grades for at least two times. In the research, a semi-structured interview form created by the researchers was used as the data collection tool. Descriptive analysis, one of the qualitative data analysis techniques, was used in the analysis of the data. Based on the findings of the study, it was concluded that the school maturity of primary school first grade students affected the literacy process in terms of school adaptation, social skills, obedience to rules and self-care skills.

Keywords: *School Maturity, First Literacy Teaching Process, First Grade, First Grade Teacher*

Giriş

Bireylerin ilkokul yaşamları, ilk okuma yazma süreciyle başlamaktadır. Okullarımızda, ilk okuma yazma öğretimi, birinci sınıfa başlayan her öğrenciye Türkçe dersi kapsamında verilmektedir. Öğrencinin birinci sınıfa başlaması için temel alınan kıstas ise bireyin takvim yaşıdır. Ülkemizde ilkokul birinci sınıfa başlayacak çocuklar, aşağıdaki maddeler doğrultusunda okula başlatılmaktadır (Resmi Gazete, 2019).

- a) “ İlkokulların birinci sınıfına, kayıtların yapıldığı yılın eylül ayı sonu itibarıyla 69 ayını dolduran çocukların kaydı yapılır. Ayrıca 66, 67 ve 68 aylık çocuklardan velisinin yazılı isteği bulunanlar da ilkokul birinci sınıfa kaydedilir.
- b) Okul müdürlükleri, yaşça kayıt hakkını elde eden çocuklardan 69, 70 ve 71 aylık olanları velisinin yazılı talebi bulunması halinde okul öncesi eğitime yönlendirir veya kayıtlarını bir yıl erteler.”

Bu maddelerde belirtilen yaş aralıkları, çocuğun okula başlamasıyla ilgili genel bir bilgi vermektedir. Bu genel bilgi göz önüne alınarak okula başlayan öğrencinin okuma yazma sürecine hazır olduğu kabul edilmektedir. Böylece öğrencilerin, yalnızca buldukları yaş aralıklarının dikkate alınmasıyla, okulda geçirecekleri süreçlerde başarılı olmaları için gerekli olgunluk seviyelerine ulaşmış oldukları varsayılmaktadır. Ancak burada, öğrencilerin okul yaşantılarına dolayısıyla bu yaşantının önemli bir basamağı olan okuma yazma öğretim sürecine etki etmekte olan okul olgunluğu kavramı ve öğrencilerin okul olgunluk düzeyleri karşımıza çıkmaktadır. İlgili literatüre bakıldığında okul olgunluğu ile ilgili değişik tanımlar yapıldığı görülmektedir. Okul olgunluğu, öğrenmeye hazır olma ve sınıf içinde uygun davranışlar göstermeye hazır olma durumlarını içeren bir kavramdır (Carlton ve Winsler, 1999). Yavuzer'e (2002) göre okul olgunluğu; çocuğun kazanması beklenen becerilere ve okula bedensel, zihinsel ve sosyal açıdan hazır olmasıdır. Oktay'a (1983) (Akt. Cinkılıç, 2009) göre ise okul olgunluğu; öğrencinin okuma yazma öğrenmesi için gerekli olgunlukta olmasına ilaveten bu süreç için gereken bilgi, beceri ve tutuma da sahip olmasıdır. Okul olgunluğu, çocuğun okul içinde bir birey olarak genel başarı gösterme durumudur.

Okul olgunluğu; çocuğun sağlıklı ve düzenli bir aile ortamında bedensel, zihinsel ve duygusal yönden belirli düzeyde gelişimini sağlayıp ruhsal ve toplumsal yönden evinden, yakın çevresinden süreli ayrılacak olgunluğa

gelmiş olmasıdır. Bu açıdan düşünüldüğünde okul olgunluğu 1. sınıfa başlayacak olan çocuğun anneden ayrılma, okuldaki çevresiyle iletişime geçme, yeni arkadaşlıklar edinme, okul kurallarına uyma, okul içinde sınıfını ve öğretmenini kabullenme, okulda bulunduğu sürede tuvalet ihtiyacını ve beslenme ihtiyacını karşılayabilme, derslerde başarılı olabileceğine inanma, özgüvene sahip olma gibi birçok açıdan belirli düzeyde gelişmiş olmasını ifade etmektedir (Sağırılı, 2019).

Birinci sınıfa başlamadan önce çocukların okul olgunlukları ile ilgili herhangi bir kıstas üzerinden değerlendirme yapılmamaktadır. Bu da 1.sınıfa başlayan çocukta yukarıda bahsettiğimiz gibi okula bedensel, zihinsel ve sosyal açıdan hazır olma durumlarının göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Oysa okuma yazma sürecinde edinilen beceriler ve bu süreçteki deneyimler çocuğun ileride yaşayacağı deneyim ve becerilerin temelini oluşturmaktadır (Babayiğit ve Erkuş, 2016).

Farklı alanlardaki beceriler bakımından gelişmiş seviyeye ulaşabilen çocukların okul hayatlarında daha mutlu, uyumlu ve başarılı olma ihtimalleri diğer çocuklara göre daha yüksektir (Tuğrul 2003; akt: Erkan, 2011). Çocuğun okuma yazma sürecine hazır olmadığı bir ortama sokulması okula ve okulla birlikte edineceği yaşantılara karşı olumsuz bir tutum edinmesine sebep olmaktadır (Arı ve Özcan, 2014).

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, çocukların okul olgunluğuna erişip erişemediklerine bakılmaksızın birinci sınıfa başlatılmalarının okuma yazma sürecine etki ettiği görülmektedir. Bu durum araştırmanın çıkış noktası olmuştur.

Bu araştırmanın amacı, 1.sınıfa başlayan öğrencilerin okul olgunluklarının okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada, öğrencilerin okul olgunluklarının okula uyum, motor beceri, sosyal beceriler, kurallara uyma ve öz bakım becerisi bakımından okuma yazma sürecine olan etkisi öğretmen görüşleri ile incelenmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrencilerin okul olgunluklarının okula uyum bakımından okuma yazma sürecine etkisi nasıldır?
2. Öğrencilerin okul olgunluklarının motor gelişim bakımından okuma yazma sürecine etkisi nasıldır?
3. Öğrencilerin okul olgunluklarının sosyal beceriler bakımından okuma yazma sürecine etkisi nasıldır?

4. Öğrencilerin okul olgunluklarının öz bakım becerileri bakımından okuma yazma sürecine etkisi nasıldır?
5. Öğrencilerin okul olgunluklarının kurallara uyma bakımından okuma yazma sürecine etkisi nasıldır?

Ülkemizde ilkokula başlama çağına gelen çocukların, okula kayıt sırasında yalnızca yaş aralığına bakılarak kaydedilmeleri farklı okul olgunluklarına sahip çocukların aynı sınıflarda eğitim öğretime başlamalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle, aynı yaş aralığında olmalarına rağmen farklı okul olgunluğuna sahip olmaları öğrencilerin okuma yazma sürecine etki etmektedir.

Bu araştırma, ilkokul 1. sınıf öğrencilerinin okul olgunluklarının okuma yazma sürecine etkisinin okula uyum, sosyal beceriler, kurallara uyma, öz bakım becerisi bakımından incelenmesi açısından ve alan yazında okul olgunluğu kavramının okuma yazmaya etkisini bu bakımlardan inceleyen çok sayıda çalışmaya rastlanmaması nedeniyle alan yazına farklı bir katkı sağlanması açısından önemlidir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada ilkokul 1.sınıf öğrencilerinin okul olgunluklarının okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşleri incelenmiştir. Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. “Durum çalışmalarında, bir birey, bir kurum, bir grup, bir ortam çalışılacak durumlara örnek oluşturabilir. Amaç belli bir duruma ilişkin sonuçları ortaya koymaktır. Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler, vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Örnekleme

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim- öğretim döneminde İstanbul iline bağlı farklı devlet okullarında görev yapmakta ve en az iki defa birinci sınıfta eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmüş 15 sınıf öğretmeni

oluşturmaktadır. Çalışma grubunu belirlerken yöntem olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. “Kolay ulaşılabilir durum örnekleme, araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır. Bu yöntemde araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay bir durumu seçer” (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Aşağıda araştırmaya katılan öğretmenlerinin demografik özellikleri Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişken	Grup	f
Cinsiyet	Kadın	9
	Erkek	6
Yaş	25-30	2
	31-35	7
	36-40	3
	41-45	2
	50-55	1
Mesleki Kıdem	2-5	3
	6-10	7
	10-15	4
	30 ve Üstü	1
1. Sınıflarda Eğitim Öğretim Yürütme Sayısı	2	4
	3	6
	4	2
	6	1
	9	1
	12	1
Toplam		15

Tablo 1’e göre; araştırmaya katılan 15 sınıf öğretmenin, 9 tanesi kadın ve 6 tanesi erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin en az 2 kez, en çok 12 kez birinci sınıflarda eğitim- öğretim yürüttükleri görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma, gerekli Etik Kurul izni alınarak yapılmıştır (2021/55 Sayılı E. K. Onayı Sayı: E-74555795-050.01.04-54302). Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasının kullanıldığı araştırmada veri toplamak amacıyla katılımcılara, araştırmacılar tarafından oluşturulmuş açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu gönderilmiştir. Araştırma, 2020-2021 eğitim-

öğretim yılında yürütölmüştür. Bu nedenle Covid19 salgını döneminde uygulanan anketler katılımcılara Google Form olarak iletilmiştir. Katılımcıların anketlere vermiş oldukları cevaplar Google form üzerinde alınmış ve kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri analizinde nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde, benzer veriler belli kavramlar ve temalar çerçevesinde toplanarak, düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bu doğrultuda toplanan veriler; öğretmen 1 (Ö1), öğretmen 2 (Ö2), ... şeklinde kodlanarak tek tek okunmuştur. Elde edilen verilerden benzer kodlar oluşturulmuş, oluşan kodlar temalar altında toplanarak incelenmiştir. Cevaplar sayısallaştırılmış ve elde edilen toplam sayılar tablolarda verilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler araştırmanın güvenilirliğini arttırmak amacı ile katılımcıların cevaplarından birebir alıntılar yapılarak tema ve kodlar açıklanmaya çalışılmıştır. Kodlamalarda araştırmacının etkisini en aza indirmek için veriler farklı kodlayıcılar tarafından kodlanarak güvenilirlik hesaplamaları yapılmıştır. Ayrıca katılımcıların tanımlanması, elde edilen verilerin analizinde kullanılan kavramsal çerçeve ve varsayımların tanımlanması ile veri toplama ve analiz yöntemlerine ilişkin açıklamaların yapılması dış güvenilirliğin sağlanmasında alınacak önlemlerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu kapsamda, araştırmada veri kaynakları tanımlanmış, benzer araştırma yapan kişilerin veri kaynaklarını belirlemeleri yol gösterici nitelikte olacağı düşünölmüştür. Elde edilen bulguların da literatürle tartışılması teyit edilebilirlik açısından önem taşımaktadır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma sonucunda elde edilen bulgular tablolar halinde düzenlenmiş ve doğrudan alıntılar yapılarak özetlenmiştir.

Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Okula Uyum Bakımından Okuma Yazma Sürecine Etkisi

Öğrencilerin okul olgunluklarının okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşlerinin analizleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin okul olgunluklarının okula uyum bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşleri

	(f)
Olumlu	24
Kolay adaptasyon	7
Yüksek motivasyon	5
Anasınıfına gitmiş olma	5
Okula sempati duyma	4
Güvenli aile ortamında yetişmiş olma	3
Olumsuz	30
Anne, aileden ayrılma sorunu	6
Duygusal sorunları olan	6
Okul fobisi	5
Sorumluluk bilinci olmayan	5
Aşırı koruyucu ailede yetişme	4
Ailevi sorunları olan	3
Dil becerisi gelişmemiş olması	1
Toplam	54

Tablo 2’ de görüldüğü gibi öğretmenlerin, öğrencilerin okul olgunluklarının okula uyum bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili soruya verdiği cevaplar analiz edildiğinde olumlu ve olumsuz kavramlar şeklinde iki grup olarak sınıflandırılmıştır.

Öğretmenler, okul olgunluğu yüksek öğrencilerin okuma yazma sürecinin olumlu yönde etkilendiğini ifade ederken (f:24), aynı zaman okul olgunluğu düşük öğrencilerin okuma yazma sürecinin olumsuz yönde etkilendiğini (f:30) ifade etmişlerdir.

Öğretmenler, okul olgunluğuna erişmiş öğrencilerin okuma yazma sürecine olumlu etkisinin en çok okula daha kolay adapte olmaları (f:7) şeklinde ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra okul olgunluğu yüksek öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha yüksek motivasyona sahip olma(f:5), okula sempati duyma (f:3) gibi olumlu etkilerinin olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler okul öncesi eğitim almış olan öğrencilerin okul olgunluklarının

yüksek olduğunu ve bunun okuma yazma sürecine olumlu etki ettiğini belirtmişlerdir. Aşağıda buna ilişkin bazı öğretmen ifadeleri verilmiştir.

- Ö1: “Okula daha hazır olarak gelen öğrenciler daha kolay uyum sağlıyor, derslere daha iyi motive oluyor, okuma yazmayı daha kolay öğreniyor. Genellikle anasınınına gitmiş olanlar bu özellikleri sergiliyor.”
- Ö3: “Okul olgunluğu gelişmiş bir öğrenci okula daha kolay adapte olduğu için derslere daha kolay motive oluyor böylelikle öğrenmeye hazır hale geliyor.”
- Ö5: “Eğer anasınınına gitmişse okul olgunluğu kazanmış olarak geliyor, daha kolay motive olup kolay uyum sağlıyor ve okuma yazmayı daha kolay öğreniyor.”
- Ö10: “Ailelerin, okula uyum konusunda okul olgunluğu kazanamamış öğrencilerin duygusal olarak yaşadıkları sorunlara yönelik aşırı hassas ve koruyucu davranıp okula devamlılığında kararlı olamamaları ve tam ters tepki olarak, öğrenciyi okula gitmesi konusunda zorlayıcı davranmalarını, öğrencilerin okula karşı tutum ve davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Okula karşı sempati duymayan bir öğrenci için okuma yazma öğrenimi daha zor ve istenmeyen bir süreç haline gelmektedir. Bu nedenle okula hazır olmak, okul uyumunu kolaylaştırdığı için okuma yazma öğrenimine geçiş ve uyumda kolay olmaktadır.”
- Ö11: “Güvenli bir aile ortamında yetişmiş çocuklar okulda bulunduğu süre içerisinde ailesinden ayrılma da bu sürenin sonunda ailesine kavuşacağını bilir. Bu da öğrenciyi güven vermektedir. Bu da öğrencinin okuldaki kaygı düzeyini düşürecektir. Kaygı düzeyi düşük olan öğrenciler ilgi ve dikkatini okuma yazma süreçlerine verecek ve okuma yazma becerisine hızlı ve başarılı bir şekilde gerçekleştirecektir.”
- Ö13: “Okul olgunluğuna ulaşmış öğrenciler okula gelmekten korkmuyor, okulu daha kolay sevip, benimsiyor. Zaten okula karşı bir sempati duyarak geliyor ve kolay adapte oluyor. Bu yüzden daha kolay okuma yazma sürecini tamamlıyor.”

Sınıf öğretmenlerinden okul olgunlukları düşük öğrencilerin okula uyum bakımından okuma yazma sürecinin olumsuz (f:30) etkilendiğini ifade edenler bunun nedeni olarak aşırı koruyucu ailelerde yetişmiş olma (f:6), duygusal sorunlar (f:6) ve anneden ayrılma korkusu (f:6) olduğunu belirtmişlerdir.

Bunun yanı sıra diğer etkenleri okul fobisi (f:5), gelişmemiş sorumluluk duygusu (f:5), ailevi sorunlar (f:3), gelişmemiş dil becerisi (f:1) şeklinde ifade etmişlerdir. Bu cevapları veren bazı öğretmenlerin ifadeleri şöyledir:

- Ö4: “Öğrencilerden bazıları okula uyum sürecinde sıkıntılar yaşayabiliyor. Özellikle ilk haftalarda yanı başında derste anne babası olsun istiyor, ağlıyor. Bu gibi durumlar okula uyum sürecini, dolayısıyla okuma yazma sürecini olumsuz etkiliyor.”
- Ö5: “Aileden ayrılma problemi olan çocuklar zor öğrenmekte.”
- Ö7: “Öğrenciler okula gelirken zihni evde anne babada kaldığı zaman en başta okula uyum konusunda problem yaşıyor. İçine kapanık sürekli ağlamaya meyilli öğretime kapalı olarak karşımıza çıkıyor.”
- Ö9: “Şayet veli çocuğuna yeteri kadar kendini tanıyabilme, bir şeyleri başarabilme ile ilgili sorumluluk bilinci kazandırmadı ise ya da hiç yalnız bırakmadı ise çocuğun okuma yazma öğrenmesinde sıkıntı olabiliyor.”
- Ö10: “Okul olgunluğu kazanmış bir öğrenci, bu konuda yeterince hazır olmayan öğrencilere göre, kendisi için yeni ve farklı bir ortam olan okula ve okul kurallarına hızlı şekilde uyum göstermektedir. Aksi durumda ortaya çıkan okulun ilk günleri anneden ayrılmak istememe, korkma, endişe duyma, güvensizlik hissetme gibi duygusal sorunların yaşanması, bulunduğu sınıfı bulamama, yanlış alanlara girip kaybolma ve çaresiz hissetme, sürekli öğretmenin ya da varsa üst sınıflarda okuyan tanıdığı bir öğrencinin yanında kalmayı isteme gibi davranışlar öğrencinin okula uyum sürecini fazlasıyla uzatmakta ve çözümlenmediği sürece de okuma yazma gibi önemli bir bilişsel süreç öğrenci için gecikmektedir.”
- Ö11: “Okulu bir korku ve tehdit aracı olarak kullanan velilerin öğrencileri okula karşı önyargılı yaklaşmakta okula uyumu reddetmektedir. Okulu kaygı ve korkunun merkezi olarak gören öğrenciler okuma yazma süreçlerinde başarılı olamamaktadır.”

Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Motor Gelişim Bakımından Okuma Yazma Sürecine Etkisi

Öğrencilerin okul olgunluklarının motor gelişim bakımından okuma yazma sürecine etkisine ilişkin bulgular Tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin okul olgunluklarının motor gelişim bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşleri (f)

Olumlu	31
Anasınıfına gitmiş olma	7
Doğru kalem tutma	5
Yazı yönünü doğru yapma	4
Çizgileri takip etme	4
Özgüveni yüksek olma	3
Kitapla tanışmış olma	3
Kelimeler arası boşluk bırakma	3
Sırada oturma	2
Olumsuz	16
Çabuk sıkılma	4
Motive olamama	4
Dikkat dağınıklığı	3
Düzensiz yazma	3
Sırada oturamama	2
Toplam	47

Tablo 3'te öğretmenlerin, öğrencilerin okul olgunluklarının motor gelişim bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili soruya verdiği cevaplar görülmektedir. Öğretmenlerin, öğrencilerin okul olgunluklarının motor gelişim bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili soruya verdiği cevaplar analiz edilerek, olumlu ve olumsuz kavramlar şeklinde iki grup olarak sınıflandırılmıştır.

Öğretmenler öğrencilerin motor gelişim açısından okul olgunluğu yüksek olanların okuma yazma sürecinin olumlu yönde (f: 31) etkilendiğini ifade etmişlerdir. Bu olumlu etkinin nedenlerini ise anasınıfına gitmiş olma (f:7), kalemi doğru tutma (f:5), çizgileri takip etme (f:4), yazı yönünü doğru yazma (f:4), özgüveni yüksek olma (f:3), kitapla tanışmış olma (f:3), sırada oturma (f:2) gibi becerileri gelişmiş öğrencilerin okuma yazma sürecinde daha başarılı olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, öğrencilerin içinde buldukları yaşın kaçınıcı ayında olduklarının motor beceri düzeylerini ve bu sebeple okuma yazma sürecini etkilediğini ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu görüşlerini ifade ettikleri cevaplardan bazıları verilmiştir.

- Ö1: “Genelde anaokuluna gitmiş öğrenciler motor becerileri gelişmiş olarak okula başlıyor. Bu durum onların okuma yazma sürecini olumlu etkiliyor. Harfleri doğru yönde başlatıp bitiriyorlar, defterde çizgilerin arasına daha kolay yazıyorlar yani özellikle yazma becerilerini kolay kazanıyorlar.”

- Ö3: “Okuma yazmaya hazırlık sürecinde özellikle, okul öncesi eğitimi almış, okul olgunluğuna erişmiş çocuklarda düzenli ve düzensiz çizgilerin yazımında olumlu yönde etkisini görüyoruz. Yazarken çizgiler, yazım yönleri daha düzgün oluyor.”
- Ö5: “Çocuk, başardıkça özgüveni yerine gelir istekli olur. Okula başlayan çocuğun, kalem tutmayı becerebilmesi, okuma yazmaya hazırlık çizgilerini doğru çekmesi bile onu, okuma yazma sürecinde başarılı ve istekli kılıyor.”
- Ö8: “Olgunluk düzeyi yüksek öğrenci okula geldiğinde ilk karşılaştığı çizgi çalışmaları, boyama çalışmaları gibi etkinlikleri kolaylıkla tamamlıyor. Böylece okulda başarısızlık duygusuna kapılmıyor, özgüveni yüksek oluyor ve okuma yazmada da başarılı oluyor.”
- Ö10: “Kitapla tanışma, kalem tutma, makas kullanma, hamur oyunları, fiziksel oyunlar vb. etkinlikleri yapmış olan ve okul öncesi eğitimi alarak bu becerilerini daha da geliştirme fırsatı bulan öğrenciler okuma yazma sürecinde kalem tutma, sırada düzenli oturma, defter kullanımı, çizgileri takip edebilme vb. motor becerilerde zorluk yaşamamaktadır. Bu durum okuma yazma sürecinin daha rahat başlamasını ve verimli şekilde ilerlemesini sağlamaktadır.”

Ayrıca öğretmenler motor gelişim düzeyi düşük olan öğrencilerin okuma yazma sürecinin olumsuz yönde etkilendiğini (f:16) ifade etmişlerdir. Öğretmenler motor gelişim düzeyi düşük öğrencilerin çabuk sıkılma (f:4), motive olamama (f:4), dikkat dağınıklığı (f:3), düzensiz yazma (f:3) ve sırada oturmama (f:2) gibi nedenlerle okuma yazma sürecinin olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu görüşlerini ifade ettikleri cevaplardan bazıları verilmiştir.
- Ö2: “Kalem tutma olsun, sırada oturma süresi olsun yazmaya hazırlık çalışmaları olsun yeterli tecrübeleri ya da kendilerine yol gösterici birileri olmadığından diğer çocuklara oranla hep geç öğreniyorlar.”
- Ö4: “Okuma yazma öğrenirken kalem, defter, kitap vb. araçlarla ilk kez okulda karşılaşan öğrencilerde okuma yazmaya uyum süreci zor ve gecikmeli olmaktadır. Öğrenci zorlandıkça yapamadığını düşünmekte, motive olamamakta, çalışmayı yapmayı reddetmektedir.”

- Ö7: “Motor becerilerde yaşanan bu zorluk çabuk yorulmalarına ve çalışmayı eksik bırakmalarına yol açmaktadır. Okuma yazma sürecinde düzenli ve okunaklı yazı yazma, defter düzeni oluşturma gibi becerileri de olumsuz etkileyebilmektedir.”
- Ö12: “Aileden ayrı kalmak, bilmediği bir ortamda okuma yazma gibi yüksek düzeyde algılamasını gerektiren durumlarda daha da çok zorlanmalarına, yaşları küçük olan çocukların özellikle kas gelişimi ve motor becerileri yeterli seviyede de olmadığı için bu kaygılar başarısızlıkla birleşerek bu süreci diğerlerinden daha geç tamamlamalarına, yazmada isteksizliğe sebep olmaktadır.”
- Ö13: “Okuma ve yazma süreci oldukça meşakkatli bir süreç, bu süreç için çocuk yeterince olgunlaşmamış ise sırasında düzgün oturamıyor, rahat edemiyor, motivasyonu aşırı düşük oluyor ve tabii zor öğreniyor.”
- Ö14: “Çocuğun olgunluk düzeyi düşükse çok çabuk sıkılıyor, dikkatini veremiyor, sıkıldığı için hemen yapıp bitirmek istiyor bu yüzden düzgün ve doğru yazamıyor.”

Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Sosyal Beceriler Bakımından Okuma Yazma Sürecine Etkisi

Öğrencilerin okul olgunluklarının sosyal beceriler bakımından okuma yazma sürecine etkisine ilişkin bulgular Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Öğrencilerin okul olgunluklarının sosyal beceriler bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşleri (f)

Olumlu	25
Çevresi ile iletişimi iyi olan	8
Kendini ifade etme becerisi yüksek olma	6
Özgüveni yüksek olma	4
Kolay motivasyon	4
Okulun çekici gelmesi	3
Olumsuz	18
İletişim kopukluğu yaşayan	7
Özgüven eksikliği	5
Çekingen, içine kapamalık	3
Gruba dâhil olamama	3
Toplam	43

Tablo 4'te öğretmenlerin, öğrencilerin okul olgunluklarının sosyal beceriler bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili soruya verdiği cevaplar görülmektedir. Bu soruya öğretmenlerin verdiği cevaplar, olumlu etkiler (f:25) ve olumsuz etkiler (f:18) şeklinde gruplanmıştır.

Öğretmenler okul olgunluğu yüksek öğrencilerin çevresi ile iletişimleri güçlü (f:8), kendini ifade etme becerileri yüksek (f:6), kolay motive olan (f:4), özgüveni yüksek (f:4) ve okulu çekici bulan (f:3) öğrenciler olduklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler bu özelliklere sahip öğrencilerin sosyal beceriler bakımından güçlü ve okuma yazma süreçlerinin daha başarılı geçiren öğrenciler olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşü destekleyen öğretmen ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

- Ö3: "Okul olgunluğu olumlu yönde gelişmiş öğrenci, öğretmenine ve arkadaşlarına daha kolay uyum sağlıyor. Öğretmenine, böylelikle derslere daha ilgili olduğu için daha hızlı bir öğrenme gerçekleştiriyor."
- Ö6: "Okul olgunluğu gelişmiş öğrencilerin arkadaşlarıyla iletişiminde sıkıntı olmamakta. Arkadaşlarıyla ilişkilerinde olumlu tutum ve davranışlara sahip öğrenciler çok daha rahat öğreniyor. Akran öğretiminin okuma yazma sürecinde olumlu etkisi var."
- Ö10: "Okul olgunluğuna sahip öğrenciler bu yeni ortamda tanıştığı kişileri merak eder, tanımaya çalışır, iletişime açıktır. Kendini tanıtabilir, ifade edebilir, duygularını ve düşüncelerini paylaşmaktan çekinmez. Arkadaşlarıyla oyunlara katılır, bundan keyif alır, öğretmenine iletişim halinde olmayı, kendisine yönelik olumlu tepkiler almayı ister. Bu konuda oluşan bu sağlıklı iletişim, öğrenme sürecinde de olumlu etkiler yaratır. Okuma yazma sürecinde zorlandığı yerde yardım ister, anlamadığı yerlerde çekinmeden sorar, okuma yazma çalışması yaparken yanlış yapmaktan korkmaz. Arkadaşlarıyla birlikte çalışmalar yapmaya istek duyar."
- Ö11: "Belirli bir olgunluğa erişmiş öğrencinin kendini güveni yerinde olacaktır. Kendine güveni olan ve dilsel becerileri gelişmiş öğrenciler çevresi ile daha iyi iletişim kurmaktadır. İletişimi iyi olan öğrenciler istek ve sorunlarını öğretmen ve arkadaşlarına doğru şekilde ifade edebilecektir. Okuma yazma süreçlerinde anlayamadığı yerleri öğretmenine ve arkadaşlarına sormaktan çekinmeyecektir. Sosyal becerileri gelişmiş

öğrenciler arkadaşlarının okuma yazma süreçlerine de destek olmaktadır. Akran öğretiminde önemli görevler alıp öğretmene yardımcı olmaktadır.”

Öğretmenler okul olgunluğu kazanmamış öğrencilerin sosyal beceriler bakımından iletişim kopukluğu (f:7), özgüven eksikliği (f:5), gruba dâhil olamama (f:3) ve içine kapanıklık (f:3) gibi nedenlerden dolayı sınıf içinde okuma yazma sürecine etkin katılım gösteremediğini ve okuma yazma öğrenme sürecinin bu nedenlerden olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir. Bu görüşleri bildiren bazı öğretmenlerin cevapları şöyledir:

- Ö1: “Bu grup öğrencilerde yaşadığımız en temel sıkıntı arkadaşları ile iletişiminden ziyade öğretmenleri ile olan ilişkilerde kopukluk olması. Ne yazık ki aradaki dil farkı bu olgunluğu kazanamamış öğrencilerde özellikle öğretmeni ile sosyal ilişki kuramamasına neden oluyor. Öğretmeni anlamadığı için okuma yazma sürecine de etkin bir şekilde katılamıyor.”
- Ö5: “Okul olgunluğu kazanmamış öğrenciler okula başladığında ne arkadaşıyla ne öğretmeniyle ne de okul çalışanıyla iletişime geçiyor. Derdini söyleyemiyor, öğretmenini anlamasa anlamadım diyemiyor. Arkadaşlarına ben de oynamak istiyorum diyemiyor. Arkadaşlarıyla bir olamıyor. Kendini sınıfına okuluna ait hissetmiyor. Bu yüzden okuldan uzaklaşıyor derslerden soğuyor. Okuma yazmayı da geç öğreniyor.”
- Ö10: “İletişim konusunda kendini açmayan, bu konuda gerekli okul olgunluğu edinememiş öğrencilerde sınıf içinde kendini ait hissetmeme, çekingen davranma, yalnız kalma, gruba dahil olamama, kendini ifade edememe ve özgüvensizlik duyma gibi sorunlar görülebilmektedir. Okuma yazma sürecinde zorlandığı anlarda iletişim kuramaması çözüm bulmasını zorlaştırmaktadır. Arkadaşları ve öğretmeni ile birlikte bir sınıfın üyesi olma hissini yaşamayan öğrenciler için bu alanda yapılan çalışma ve öğrenme süreçleri de anlamlı ve istek uyandırıcı olamamaktadır.”
- Ö11: “İçine kapanık, sosyal becerisi gelişmemiş öğrenciler anlayamadığı yerleri sormakta çekinmektedir. Okuma yazma süreçlerinin büyük bir bölümü konuşma ve etkin dinlemeyle öğrenebilecek becerilerdir. İletişim becerisi iyi olan öğrenci öğretmenin anlattıklarını etkin bir şekilde dinlemektedir. Bu da okuma yazma süreçlerinin hızlı bir şekilde kavranmasını sağlamaktadır.”

Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Kurallara Uyma Bakımından Okuma Yazma Sürecine Etkisi

Öğrencilerin okul olgunluklarının kurallara uyma bakımından okuma yazma sürecine etkisine ilişkin bulgular Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Öğrencilerin okul olgunluklarının kurallara uyma bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşleri

	(f)
Olumlu	28
Kuralları kolay benimser	5
Yönergeleri kolay takip etme	5
Sınıf düzenini bozmama	4
Sorumluluk bilinci hızlı gelişir	4
Planlı çalışma	4
Uyuşmazlık yaşamama	3
Derse hazırlıklı gelme	3
Olumsuz	3
İstenmedik davranışlarda bulunma	3
Etkisi yoktur	1
Toplam	32

Tablo 5'te öğrencilerin okul olgunluklarının, kurallara uyma bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili soruya öğretmenlerin verdiği cevaplar görülmektedir. Bu soruya öğretmenlerin verdiği cevaplar olumlu etkiler, olumsuz etkiler ve etkisi yoktur şeklinde gruplanmıştır.

Öğretmenler, öğrencilerin okul olgunluklarının kurallara uyma bakımından okuma yazmaya olumlu etkilerini kuralları kolay benimseme (f:5) , yönergeleri takip edebilme (f:5), planlı çalışma (f:4), sınıf düzenini bozmama (f:4) ve uyumsuzluk yaşamama (f:3) şeklinde ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin öğrencilerde gelişmiş kural bilincinin ödevleri zamanında ve düzenli yapma, derse hazırlıklı gelme, sınıf içindeki kurallara uyararak istenmeyen davranış sergilememe gibi davranışları kolaylıkla kabullenmelerinin okuma yazma sürecini hızlandırdığını ifade ettikleri görülmüştür. Bu görüşü destekleyen bazı öğretmen ifadeleri aşağıda verilmiştir.

- Ö1: "Olgunluğa sahip öğrenciler kuralları çok daha kolay benimseyip bunu zorunluluk olarak görmek yerine isteyerek uyguluyorlar. Öğrencilerin mutluluğu okuma yazma öğrenme sürecine olumlu yansıyor."

- Ö3: “Okul olgunluğu gelişmiş bir öğrenci özellikle anasınıfına gitmiş bir öğrenci sınıfta hangi kuralları takip etmesi gerektiğini daha hızlı benimsemekte böylece uyumsuzluk yaşamadığı için derslere odaklanabilmektedir.”
- Ö4: “Okul olgunluğuna erişmiş çocuklar kendilerini daha rahat ifade edebildikleri için okuma yazma sürecinde sınıf içi kurallar oluşturmaya katkı sağlıyorlar, verilen görevleri daha çabuk anlıyor ve yerine getiriyorlar, sorumluluk bilinciyle okuma yazma süreci daha rahat ve kendiliğinden gelişiyor.”
- Ö7: “Okul giriş çıkış saatlerine beslenme saatine öğretmen tarafından verilen yönergelere uyması çocuğun okul olgunluğuna ulaştığının önemli göstergesidir. Okuma yazma sürecinde belki de en önemli etken çocuğun sorumluluğunu bilmesi verilen yönergelere uyması onun okuma yazma geçişini hızlandıracaktır.”
- Ö10: “Okuma ve yazma öğrenimi ciddi ve dikkat edilmesi gereken bir süreçtir. Bu süreçte yaşanan bir sıkıntı ya da gecikme sonraki öğrenmeleri önemli ölçüde etkilediği için öğrencilerin bu sürece uygun şekilde katılmaları, çalışmalarını düzenli ve zamanında gerçekleştirmeleri, araç gereç hazırlığından, ödev yapma, tekrar etme gibi davranışları edinmeleri gerekli durumlardır. Okul ile başlayan bu kurallar ve sorumluluklar öğrenciler tarafından kabullenilmesi ve yerine getirilmesi için okul olgunluğu gereklidir.”
- Ö11: “Çocukların kuralları sevmeyi düşünülse de çocukların kuralları sevdiğini düşünüyorum. Çocuklar için az kural öz kural olmalıdır. Ev ortamında belirli kurallara uyup okula gelen öğrenciler, okuldaki kurallara uymakta zorlanmamakta, sınıf ve okul düzenini bozmamaktadır. Evde kitap okunmuş, belirli görevler verilmiş ya da etkinlik yapılmış öğrencilerin yönergelere uyması, yapmayanlara göre daha kolaydır. Okuma yazma süreçlerinde öğretmen, belirli bölümlerde yönergeler vermekte ve öğrencinin bazı işlemleri yapmasını istemektedir. Öğretmenin vermiş olduğu yönergeyi doğru anlayıp gerçekleştiren öğrenciler, okuma yazma konusunda daha başarılı olmaktadır.”

Öğretmenler öğrencilerin okul olgunluklarının kurallara uyma bakımında okuma yazmaya olumsuz etkilerine istenmeyen davranışlar sergileme

(f:3) gibi nedenlerle okuma yazma sürecine adapte olamadıkları için bu sürecin olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Bu durumu ifade eden bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir.

- Ö10: “Bu konuda hazır olmayan öğrenciler için okuma yazma öğrenimi zor, yorucu gelmekte, derse hazırlıklı gelmek, ders yönergelerine uymak, ödev yapma alışkanlığı ve sorumluluğu kazanmak kolay olmamaktadır. Bu konuda yaşanan sıkıntılar, okuma yazma sürecinin düzenli ve verimli ilerlemesini engellemektedir. Ayrıca sınıf içinde kurallara uymama, gürültü yapma, ders dinlememe, ders araç gereçlerini hazırlamama, yazı yazmama vb. durumlar sağlıklı bir öğrenme ortamını ve sürecini aksatmaktadır.”
- Ö11: “Evde kuralları olmayan çocuklar, okulun da kuralları olmayan bir yer olduğunu düşünmektedir. Sınıf ortamında kurallara uyulmaması sınıfta bir kargaşa ve düzensizlik ortamı oluşturmaktadır. Kargaşa ortamında anlatılan konunun kavranması ve okuma yazma becerilerinin kazanılması mümkün değildir.”
- Ö13: “Çocuklar kurallara uyması gerektiğini anlayacak olgunlukta değilken okula başladıklarında sınıf içinde istenmeyen davranışlar gösteriyorlar. Örneğin, ders esnasında öğretmenini dinlemesi gerektiğini kabullenmiyor ve arkadaşlarıyla konuşuyor. Dersi dinlemediği için de geri kalıyor.”

Bu soruya Ö8 olarak tanımlanan öğretmen, okul olgunluğunun kurallara uyma bakımından bir etkisi olmadığını dolayısıyla bu durumun okuma yazma sürecine de etkisinin bulunmadığını ifade etmiştir. Bu öğretmenin görüşü aşağıda verilmiştir.

Ö8: “Öğretmenler okulun ilk aylarında belli kuralları kavratırlar, böylece okuma yazma sürecinde sıkıntı ortadan kaldırılmaktadır.”

Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Öz Bakım Becerileri Bakımından Okuma Yazma Sürecine Etkisi

Öğrencilerin okul olgunluklarının öz bakım becerileri bakımından okuma yazma sürecine etkisine ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin okul olgunluklarının öz bakım becerileri bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili öğretmen görüşleri

	(f)
Olumlu	14
Daha yüksek özgüven	6
Doğru, rahat iletişim kurma	3
Bölünmeyen ders	3
Daha düzenli yazma becerisi	2
Olumsuz	25
Düşük adaptasyon	5
Okuldan uzaklaşma	5
Öğretmene yaklaşmak istememesi	4
Derslerin bölünmesine sebep olma	3
Düşük özgüven	3
Temiz olmamaktan utanma	3
Doğru beslenememe	2
Toplam	39

Tablo 6’da öğrencilerin okul olgunluklarının öz bakım becerileri bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili soruya öğretmenlerin verdiği cevaplar görülmektedir. Bu soruya öğretmenlerin verdiği cevaplar olumlu etkiler (f:14) ve olumsuz etkiler (f:25) şeklinde gruplanmıştır.

Öğretmen görüşlerine göre okul olgunluğunu kazanmış öğrencilerin öz bakım becerilerinin gelişmiş olduğu belirtilmiştir. Öğretmenler öz bakım becerilerine sahip bir öğrencinin daha yüksek özgüvene sahip olma (f:6), doğru rahat iletişim kurabilme (f:3), dersleri bütün bir şekilde takip edebilme (f:3) ve daha düzenli yazma becerisine sahip olma (f:2) gibi okuma yazma sürecine olumlu etki sağlayacak becerileri etkilediğini belirtmişlerdir. Bu soruya öğretmenlerin verdiği cevaplardan bazıları şunlardır:

- Ö3: “Öz bakım becerilerini geliştirmiş bir öğrenci, derslerde daha az bölünme yaşıyor. Dersi takip etmesi bölünmediği için okuma yazmayı bölünene göre daha kolay ve çabuk öğreniyor.”
- Ö4: “Defter düzeni ve temizliği, yazmadaki özeni olumlu yönde etkiliyor.”
- Ö9: “Tuvalet, beslenme gibi ihtiyaçlarını kendi başına gideren çocuğun kendine öz güveni yüksek oluyor. Tabii ki bu özgüven, okuma yazma öğrenmesine olumlu katkılar sağlıyor.”
- Ö14: “Öz bakımını yapabilen çocuk, temiz olduğu için rahat hareket ediyor, çekinmiyor, kendini ifade edebiliyor okulda yaşadığı tüm süreçler gibi okuma yazma süreci de bundan olumlu etkileniyor.”

Gelişmiş öz bakım becerisine sahip olmayan çocukların yeterli okul olgunluğunu kazanmamış olduğunu belirten öğretmenler bu durumun, öğrencilerin düşük adaptasyon (f:5), okuldan uzaklaşma (f:5), öğretmene yaklaşmak istememe (f:4), derslerin bölünmesi (f:3), yeterince temiz olamama (f:3), düşük özgüven (f:3) ve doğru beslenememe (f:2) gibi olumsuzluklar yaşadıklarını ve bu durumun okuma yazma sürecini etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu görüşü destekleyen bazı öğretmen cevapları şöyledir:

- Ö1: “Tüm birinci sınıf öğrencilerinde karşılaştığımız temel sorun tuvalet ve zamanı etkin kullanamama. Özellikle ders esnasında sürekli tuvaleti gelen öğrencilerimiz oluyor. İzin vermek zorundayız fakat çocuk o bölünmeden sonra tekrar motivasyonunu toplamakta zorluk yaşıyor.”
- Ö6: “Öz bakım becerilerini geliştiremeyen çocukların özgüvenleri de düşük oluyor, dolayısıyla okuma yazma da başarısız oluyorlar.”
- Ö10: “Tuvalete gittiğinde alanı düzgün kullanamayan, kıyafetlerini düzeltemeyen, üzerine ıslatma gibi sorunlar yaşayan öğrenciler öncelikle duygusal olarak etkilenmektedir. Böyle bir durum yaşayan öğrenciler ya utanmakta ve yardım istemekten çekinmekte ya da arkadaşları tarafından eleştirilince, ağlayıp eve gitmek, okuldan ayrılmak istemektedir. Temizlik kurallarına uymayan, el yıkama, kıyafetlerini temiz tutma, kişisel bakım konularında gerekli becerileri sergilemeyen öğrenciler hem öğretmen hem de öğrenciler için rahatsızlık verici olmaktadır. Beslenme konusunda kurallara uygun yemek yememek, görgü kurallarına uymamak benzer şekilde öğrencinin çevresinden tepki görmesine yol açmaktadır. Tüm bu öz bakım yönünden okula hazır olmama durumu sınıf içindeki okuma yazma sürecini olumsuz etkilemektedir.”
- Ö11: “Elleri kirli, tırnakları uzun öğrenciler yazma işleminde rahat edememekte, ellerini ya da tırnaklarını arkadaşlarını görmemesi için hızlıca yazmaktadır. Rahat edemeyen ve hızlıca yazan öğrencilerin yazma başarıları düşük olmaktadır.”

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada birinci sınıfa başlayan öğrencilerin okul olgunluklarının okuma yazma sürecine etkisi, öğretmen görüşlerine göre incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Öğrencilerin okul olgunluklarının, okula uyum bakımından okuma yazma sürecini etkilediği, okul olgunluğu düşük öğrencilerin özellikle aileden ayrılmak istememe, okuldan korkma, ailede yaşanan sorunlar ve aşırı koruyucu ailelerde yetişmiş olma gibi durumları okula uyum sürecini yavaşlattığı için okuma yazma sürecini olumsuz etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca okul olgunluğu kazanmış öğrencilerin okula karşı sempati duymaları, okul ortamına kolay adapte olmaları ve okula karşı yüksek motivasyona sahip olmalarının okuma yazma sürecini olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Alan yazında, çalışmamız sonuçları ile benzerlik gösteren çalışmalar yer almaktadır. Erbasan ve Erbasan (2019) çalışmasında, hazır bulunuşluk düzeyleri okuma yazma öğretimi için uygun olmayan öğrencilerde okula uyum sağlayamama, kalem tutamama, öz bakım becerilerini tam olarak yerine getirememe ve derslerden çabuk sıkılma gibi çeşitli sorunlarla karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Güler (2016) çalışmasında ise, öğrencilerin okula başlama yaşı ilerledikçe hazır bulunuşlukları ve böylece okula uyum düzeyleri ve okuma yazma becerileri ölçeklerinden aldıkları puanların arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada okula uyum sürecinde okul öncesi eğitim almış olmanın okuma yazma sürecini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yoleri ve Tanış (2014) çalışmasında ise ilköğretim öncesinde, okul öncesi eğitim alan öğrencilerin uyum düzeylerinin almayanlara göre yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde okul öncesi eğitimin okula uyumu ve okuma yazma sürecini etkilediğini destekler benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Ekinci, 2001; Kaytaş, 2005; Pehlivan, 2006; Oktay, 2005).

Araştırma bulgularından ulaşılan sonuçlardan biri de; motor gelişim bakımından okul olgunluğu düzeyleri yüksek olan öğrencilerin kalemi doğru tutma, çizgileri takip etme, sırada oturma, yazı yönünü doğru yazma gibi becerilerinin daha gelişmiş olmasının öğrencilerin okuma yazma sürecinde daha başarılı olmalarına etki ettiği sonucudur. Bunun yanı sıra, motor gelişimi yüksek olan öğrencilerin özgüveninin yüksek olmasına fayda sağladığı ve kitapla tanışmış olmanın göz koordinasyonuna olumlu etki ettiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, anasınıfına gitmiş olma durumunun ve öğrencilerin içinde buldukları yaşın kaçınıcı ayında olduklarının motor beceri düzeylerini dolayısıyla da okuma yazma sürecini etkilemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma sonuçlarımız ile benzerlik gösteren Bozgün ve

Sağır (2018) çalışmalarında, okul öncesi eğitim almış öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor beceriler bakımından daha yüksek hazır bulunuşluk düzeylerinin olduğu ve çizgi çalışmaları, örüntü kurma, dinleme ve ses çalışmalarını okul öncesi eğitimde alan öğrencilerin okuma yazma sürecine daha hızlı adapte olduklarını belirtmişlerdir. Özcan ve Özcan (2016), öğrencilerin motor gelişimiyle ilgili olan kalem tutma ve görsel algılarının gelişmemiş olmasından kaynaklanan satır kavramına sahip olamama gibi sorunlar yaşamalarının yazmayı öğrenme sürecine olumsuz etki ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Çökük (2019), okula hazır bulunuşluk olgusunu incelediği çalışmasında farklı yaş aralığındaki çocukların aynı sınıfta bulunmalarının psikomotor becerilerden kalem tutma ve çizgi çalışması gibi etkinliklerde farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Vatansver-Bayraktar ve Kendirci (2018), ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula hazır bulunuşluk düzeylerinin incelenmesi isimli çalışmalarında, ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula hazır bulunuşluk düzeylerini duyuşsal beceriler, psikomotor beceriler, öz bakım becerileri ve bilişsel becerilerin alt boyutları ile incelemişler ve 72 ay ve üstü olan öğrencilerin okula hazır bulunuşluk düzeylerinin daha yüksek olduğu, bunu 66-71 ay arası ve 60-65 ay arası olan öğrencilerin izlediği sonucuna ulaşmışlardır. Aynı çalışmada öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri bakımından okul öncesi eğitim alan öğrenciler lehine anlamlı bir fark olduğu sonucuna varmışlardır. Gündüz ve Çalışkan (2013), 60-66, 66-72, 72-84 aylık çocukların okul olgunluk ve okuma yazma becerilerini kazanma düzeylerinin incelenmesi isimli çalışmalarında, öğrencilerin yaş gruplarına göre okul olgunlukları düzeylerini incelemişler ve okul olgunluk düzeyi düşük olan yaş gruplarının okuma yazma sürecinde kavrama güçlüğü, parmak kas gelişimi yetersizliği, yavaş öğrenme, çabuk yorulma ve kurallara uymada bazı güçlükler yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırma sonuçlarından bir diğeri ise, sosyal beceriler açısından okul olgunluğu kazanmış öğrenciler, kendilerini ifade etmekte zorluk çekmedikleri için ders esnasında yaşadıkları sıkıntıları dile getirmekte çekinmemekte, anlamadıkları yerleri sorabilmekte, arkadaşları ve öğretmenleriyle iletişim kurmakta zorlanmamaktadırlar. Bu durum öğrencinin okuma yazma sürecine etkin katılım sağlamasına, süreç esnasında eksiklerini tamamlamasına ve böylece süreçte başarılı olmasına olumlu etki etmektedir. Sosyal beceriler açısından okul olgunluğu düzeyine erişememiş öğrenciler ise, özgüven problemi yaşamakta, soru sormakta çekinmekte, grubun gerisinde kalmakta

ve arkadaşlarıyla iletişime geçmekte zorlandıkları için gruba dâhil olmadıklarını hissetmektedirler. Bu durumun öğrencilerin okuma yazma sürecinde geri kalmalarına sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna benzer olarak Babayiğit ve Erkuş (2016), okul olgunluğuna ulaşmamış çocuklarda başaramama kaygısı, beğenilmeme korkusu, geçmiş yaşantı eksikliklerinden ya da olumsuzluklarından kaynaklanan, kendine olan güvensizlik gibi nedenlerin okuma yazma öğrenme sürecini olumsuz etkileyerek, gecikmelere neden olduğu sonucuna varmışlardır. Bunun yanı sıra sorumluluk duygusu gelişmemiş öğrencilerin okula başladıklarında verilen görevleri yapmakta isteksiz olmaları, ödev yapmamaları ve derse katılmama sorunlarıyla karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, öğrencilerin okul olgunluklarının kurallara uyma bakımından okuma yazma sürecine etkisi ile ilgili olarak şu sonuca ulaşılmıştır. Okul olgunluğu kazanmış öğrencilerde kurallara uyma, derse hazırlıklı gelme, ödevleri zamanında yapma, düzenli tekrar yapma, sınıf içinde istenmedik davranış sergilememe, yönergeleri takip edebilme gibi becerilere sahip oldukları ve bu nedenle okuma yazma sürecinde daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Okul olgunluğu kazanamamış öğrencilerin, kurallara uygun davranmakta zorlandığı için ders esnasında dersi dinlememe, ders sonrasında ödev, tekrar gibi sorumluklarını yerine getirmek istememe gibi davranışlarda bulduklarına ve bu nedenlerle okuma yazma sürecinde geri kaldıklarına ve böylelikle, sürecin olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır. Güzel ve Özyurt (2018) çalışmalarında, okul olgunluğu kazanmış öğrencilerin okul kurallarını anlayıp kurallara uyma ve bunları uygulayabilme özelliği gösterdiğini belirtmişlerdir. Gündüz ve Çalışkan (2013) ise, okul olgunluk düzeyi düşük olan öğrencilerin kurallara uymada bazı güçlükler yaşadıkları sonucuna varmışlardır.

Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç ise; öz bakım becerileri bakımından okul olgunluğu kazanamayan öğrencilerin okuma yazma süreçlerinin olumsuz etkilendiğidir. Öz bakım becerisi kazanamamış öğrencilerin, beslenme yaparken çekindiği ve bunun sonucunda aç kalarak derse adapte olamamasının ve etkin katılım gösterememesinin, okuma yazma sürecini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra tuvalet ihtiyacını teneffüslerde karşılamayı bilmeyen ya da kıyafetlerini düzenleyemediği için tuvalete gitmekten çekinen öğrencilerin, dersi takip etmekte zorlandığı, ders esnasında tuvalete gitmek durumunda kaldığından dersten çıkıp dersin

bölünmesi nedeniyle süreci etkin takip edememesinin okuma yazma sürecini olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca öz bakım yönünden yeterli olmayan öğrencilerin, yeterince temiz olamama durum ve düşüncesi öğrencinin, öğretmene yaklaşımdan çekinmesine neden olduğuna ve bu durumun okuma yazma sürecini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Başar (2013) çalışmasında ilkokula 60-66 ay aralığında başlayan öğrencilerin kişisel öz bakım ve ilk okuma yazma becerilerini değerlendirmiş ve çocukların öz bakım becerilerinin yeterince gelişmediğini, bu çocukların okula uyum problemi yaşadıklarını belirtmiştir. Erbasan ve Erbasan (2019), okul öncesi eğitim almayan öğrencilerin hazır bulunuşluklarının okuma yazma öğretimi için yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu öğrencilerin, öz bakım becerilerini tam olarak yerine getirememe ve derslerden çabuk sıkılma gibi çeşitli sorunlarla karşılaştığı sonucuna varmıştır.

Sonuç olarak, bu araştırmada ilkokul 1.sınıf öğrencilerinin okul olgunluklarının okula uyum, sosyal beceriler, kurallara uyma ve öz bakım becerisi bakımından okuma yazma sürecini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Arı ve Özcan (2014), birinci sınıf öğrencilerinin okul olgunluğu düzeylerinin, okuma yazmayı öğrenmelerine etkisi isimli çalışmalarında, okul olgunluğu ve okuma yazma becerisini karşılaştırmışlar, okul olgunluğu arttıkça öğrencilerin okuma yazma becerilerinin arttığı sonucuna ve okul olgunluğu zayıf olan öğrencilerin farkı kapatamadıkları ve bu durumun okuma yazma becerilerini etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir çalışma olan Yangın (2009), çalışmasında ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin hazır bulunuşlukları ile okuma yazma başarıları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve hazır bulunuşluğun ve okul olgunluğunun okuma yazma başarılarında çok önemli bir değişken olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda şu öneriler getirilebilir:

- İlkokul 1.sınıfa başlayacak öğrencinin, takvim yaşına göre belirlenmesi yerine, her ilçede bulunan Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından okul olgunluk düzeylerini ölçen test sonuçlarına ve uzman raporuna göre öğrencinin okula başlatılmasına karar verilebilir.
- Okul olgunluğunu henüz yakalayamamış veya yeterli düzeye gelmeden okula başlatılmış olan öğrencilerin için rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, okul idaresi ve veli iş birliği ile destekleyici programlar gerçekleştirilebilir.

- Bu araştırma, araştırma sürecine veli görüşleri katılarak genişletilebilir.
- Araştırmacılar tarafından okul olgunluğunun farklı derslere etkisi incelemek yeni araştırmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Student' School Maturity on the Literacy Process

*

Muhittin Sağrılı – Leyla Coşkun

İstanbul University – Cerrahpaşa – PhD Student at Marmara University Educational Sciences

The aim of this study is to examine teachers' opinions about the effect of school maturity of first grade students on the literacy process. In the study, teachers' views of the effect of students' school maturity on the literacy process in terms of school adjustment, motor skills, social skills, obedience to rules and self-care skills were examined. Accordingly, the following questions were sought:

1. What is the effect of students' school maturity on the literacy process in terms of adaptation to school?
2. What is the effect of students' school maturity on the literacy process in terms of motor development?
3. What is the effect of students' school maturity on the literacy process in terms of social skills?
4. What is the effect of students' school maturity on the literacy process in terms of their self-care skills?
5. What is the effect of students' school maturity on the literacy process in terms of obeying the rules?

In the study, teachers' views on the effect of primary school first grade students' school maturity on the literacy process were examined. In this study, one of the qualitative research designs, case study was used. In case studies, an individual, an institution, a group, a setting can be examples of situations to be studied. The aim is to present the results for a particular situation. The most basic feature of the qualitative case study is the in-depth investigation of one or a few situations. In other words, the factors (environment, individuals, events, processes, etc.) related to a situation are investigated with a holistic approach and the focus is on how they affect the relevant situation and

how they are affected by the relevant situation "(Yıldırım and Şimşek, 2018, p.73).

The sample of the research consists of 15 easily accessible classroom teachers who work in different public schools in Istanbul during the 2020-2021 academic year and have taught first grades for at least two times. While determining the sample group, convenience sampling, which is one of the purposeful sampling methods, was used as a method.

In the study, a semi-structured interview form consisting of open-ended questions prepared by the researchers was used for the participants to collect data. Due to the Covid-19 epidemic, the interview forms were delivered to the participants as Google Form, and their answers were received and recorded on the Google Form.

In this study, content analysis, one of the qualitative data analysis methods, was performed in data analysis. In content analysis, similar data are collected, arranged and interpreted within the framework of certain concepts and themes. (Yıldırım and Şimşek, 2018). In this direction, the collected data were read one by one by coding as teacher 1 (T1), teacher 2 (T2), similar codes were created from the obtained data, and the generated codes were collected and analyzed under themes. The answers are digitized and the total numbers obtained are given in the tables.

In this study, the effect of school maturity of students who started the first grade on the literacy process was examined according to the teachers' opinions. In the light of the findings, the following conclusions have been reached:

According to the opinions of the classroom teachers, it was concluded that the school maturity of the students affected the literacy process in terms of adaptation to the school. From the opinions of the teachers, it was concluded that low school maturity negatively affected the student's literacy process, especially because of not wanting to leave the family, being afraid of school, family problems and being raised in overprotective families, which slowed down the adaptation process to school. In addition, it was concluded that students who have reached school maturity have a positive effect on the literacy process because they feel sympathy for the school, adapt easily to the school environment and have high motivation towards school.

One of the results obtained from the research findings is that students with high levels of school maturity in terms of motor development have more advanced skills such as holding the pencil correctly, following the lines, sitting

in a row, and writing the direction of writing correctly, which has an effect on students' being more successful in the literacy process. In addition, it was concluded that students with high motor development benefit high self-confidence, and being acquainted with the book has a positive effect on eye coordination. In addition, according to the opinions of the teachers, it was concluded that whether the students have attended kindergarten and the month of the students' age affect the motor skill levels and, thus, the literacy process.

Another result of the study is that students who have gained school maturity in terms of social skills do not hesitate to express their difficulties during the lesson, as they do not have difficulty in expressing themselves, they can ask what they do not understand, and do not have difficulty in communicating with their friends and teachers. This situation positively affects the student's active participation in the literacy process as they can correct their mistakes during the process and thus be successful. Students who have not reached the level of school maturity in terms of social skills have self-esteem problems, hesitate to ask questions and feel that they are not included in the group as they feel behind and have difficulty in communicating with their friends. It was concluded that this situation caused students to be delayed in the literacy process.

According to the opinions of the teachers, the following conclusion was reached regarding the effect of students' school maturity on the literacy process in terms of obeying the rules. Students who have gained school maturity have skills such as obeying the rules, coming prepared for the lesson, doing homework on time, studying regularly, not exhibiting unwanted behaviors in the classroom, and being able to follow instructions and therefore they are more successful in the literacy process. On the other hand, the students who did not gain school maturity had difficulty in acting in accordance with the rules, such as not listening to the lesson during the lesson, not wanting to fulfill their responsibilities such as homework which delays their literacy process and therefore the process was negatively affected.

Another result obtained in the study is that the literacy processes of the students who have not gained school maturity in terms of self-care skills are negatively affected. Students who could not acquire self-care skills were embarrassed during lunch at school and as a result, their inability to adapt to the lesson due to being hungry negatively affected the literacy process. In addition, it was concluded that students who do not know how to meet their toilet

needs during breaks, or who are embarrassed to go to the toilet because they cannot change their clothes, have difficulty following the lesson, and their inability to follow the process effectively due to the fact that they have to go to the toilet during the lesson negatively affects the literacy process. In addition, it was concluded that the insufficient cleanliness of the students who are not mature enough to meet their self-care causes the student to hesitate to approach the teacher and this situation affects the literacy process.

Considering the results obtained from the research, the following suggestions can be made:

- Instead of determining the students who will start primary school only by age, it would be healthier to make the decision in the light of scientific data by subjecting students to tests measuring their school maturity levels by the Guidance Research Centers in each district which reports to the Ministry of Education.
- Programs can be offered in cooperation with counselors, classroom teachers, school administration and parents in order to close the gap between students who have not reached school maturity or who have started school with poor school maturity and students who have reached school maturity.
- This research can be expanded by including parents' opinions in the research process.
- New research can be done by researchers by examining the effect of school maturity on different lessons.

Kaynakça / References

- Arı, A. ve Özcan, E. (2014). Birinci sınıf öğrencilerinin okul olgunluğu düzeylerinin, okuma yazmayı öğrenmelerine etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (47), 74-90.
- Babayiğit, Ö. ve Erkuş, B. (2017). İlk okuma yazma öğretimi sürecinde sorunlar ve çözüm önerileri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 271-284.
- Başar, M. ve Gürbüz, H. M. (2020). İlk okuma yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8(1), 1-20.
- Carlton, M. P. ve Winsler, A. (1999). School readiness: The need for a paradigm shift. *School psychology review*, 28(3), 338-352.

- Cinkılıç, H. (2009). *Okul öncesi eğitimin ilköğretim 1.sınıf öğrencilerinin okul olgunluğuna etkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çelenk, S. (2008). İlköğretim okulları birinci sınıf öğrencilerinin ilkokuma ve yazma öğretimine hazırlık düzeyleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 83-90.
- Çökük, K. (2019). *Farklı yaşlarda ilkokula başlayan öğrencilerin okula hazırbulunuşlukları ve uyum sorunları*. Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Ekinci, O. (2001). Okul öncesi eğitimin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin başarısına etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Erkan, S. ve Kırca, A. (2010). Okul öncesi eğitimin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okula hazırbulunuşluklarına etkisinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 94-106.
- Erkan, S. (2011). Farklı sosyoekonomik düzeydeki ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okula hazırbulunuşluklarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 186-197.
- Erbasan, Ö. ve Erbasan, Ü. (2020). Sınıf öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde karşılaştığı sorunlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1), 113-125.
- Gündüz, F. ve Çalışkan, M. (2013). 60-66, 66-72, 72-84 aylık çocukların okul olgunluk ve okuma yazma becerilerini kazanma düzeylerinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 8(8), 379-398.
- Gündüz, H. B. ve Özarlan, N. (2017). Farklı yaş kategorilerinde ilkokula başlayan öğrencilerin okul olgunluğu ve öğretmen görüşlerine göre okula uyum problemleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1),212-230.
- Karakaş, B. (2015). Okul öncesi eğitim alan 60-72 aylık çocuklarda "okula hazırlık eğitimi" nin ilkokula hazırbulunuşluk düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kaytaz, M. (2005). Türkiye'de okulöncesi eğitimin fayda-maliyet analizi. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Koçyiğit, S. (2009). İlköğretim birinci sınıf öğretmenlerinin ve ebeveynlerin görüşleri ışığında okula hazırbulunuşluk olgusu ve okul öncesi eğitime ilişkin sonuçları. *Yüksek lisans tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Oktay A. ve Unutkan Ö.P. (2005). İlköğretime hazır oluş ve okul öncesi eğitimle ilköğretimin karşılaştırılması. Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar içinde. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

- Özcan, A. O. ve Özcan, A. F. (2014). Türk çocuklarının ses gelişim özellikleri ve ilk okuma yazma öğrenme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 67-86.
- Özbek, A. (2003). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden ve etmeyen çocukların ilköğretim birinci sınıfta sosyal gelişim açısından öğretmen görüşüne dayalı incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Öztürk, E. ve Uysal, K. (2013). İlkokul 1.sınıf öğrencilerinin okuma-yazma süreçlerinin takvim yaşı yönünden. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1041-1054.
- Özyurt, M. ve Güzel, N. (2018). Okul öncesi eğitimi alan çocukların okul olgunluğu düzeylerinin ve okul olgunluğuna ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 1250-1267.
- Pehlivan, D. (2006). Okul öncesi eğitimi alan ve almayan öğrencilerin ilk okuma yazmaya geçiş sürecinin, öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sağ, R., Arslan, D., ve Karataş, Z. (2015). Comparing the written work of two age groups at the first grade. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 473-481.
- Sağırılı, M. (2019). İlkokuma yazma öğretiminin önemi, amacı ve birinci sınıf öğretmenliği. Ö. Yılar (Edt.), *İlkokuma ve yazma öğretimi* (s. 1-30). Ankara: Pegem Akademi.
- Tutal, Ö. ve Oral, B. (2015). İlk okuma- yazma öğrenmede okula başlama yaşının okuma-yazma başarısına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (24), 96-121.
- Vatansever-Bayraktar, H. ve Kendirci, M. (2018). Investigation of Primary School Students' School Readiness Levels. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 9 (31), 808-853.
- Yangın B. (2007). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki altı yaş çocuklarının yazmayı öğrenmeye hazır bulunuşluk düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 32, 294-305.
- Yavuzer, H. (2010). *Çocuğun İlk 6 Yılı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11.Baskı). Ankara:Seçkin Yayıncılık.
- Yoleri, S. ve Tanış, H. M. (2014). İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum düzeylerini etkileyen değişkenlerin incelenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 130-141 .

Yüce, S. ve Canbulat, A.N. (2017). Sınıf öğretmenlerinin ilkokuma yazma öğretiminde okul olgunluğu belirleme ve kullanma yeterliklerine ilişkin görüşleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching* , 5(1), 101-123.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Sağırılı, M. ve Coşkun, L. (2021). Öğrencilerin okul olgunluklarının okuma yazma sürecine etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4072-4103. DOI: 10.26466/opus.913538

Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Dergipark'ta Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi: 2013-2020¹

DOI: 10.26466/opus.866620

*

Nazlı Sıla Yerliyurt* – Mustafa Ersoy **

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sivas/Türkiye

E-Posta: nazli_sila@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-6926-8000](https://orcid.org/0000-0002-6926-8000)

** Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sivas/Türkiye

E-Posta: mstfrsy@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7320-8844](https://orcid.org/0000-0002-7320-8844)

Öz

Bu araştırmada, nitelikli bir okul öncesi eğitim programının çocuğun bütün hayatı üzerinde etkili olması nedeniyle daha detaylı incelenmesi ve yaşadığı sorunların saptanarak bu sorunların çözümünü için faydalı olacak saptamalar yapılması, alan yazında eksik görülen konuların belirlenerek ilerleyen yıllarda araştırmacılara ışık tutması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu amaçsal örnekleme bir çeşidi olan ölçüt örnekleme yöntemine göre seçilmiş, 2013 yılından sonra yapılan program güncellemesi dikkate alınarak 7 yılda (2013-2020) yayımlanan okul öncesi eğitim programı içerikli 201 adet makale oluşturmuştur. Araştırma kapsamında veriler Dergipark veritabanında yer alan 2013-2020 yılları arasında yazılmış okul öncesi eğitim programı hakkındaki makalelerin alan yazın taraması yapılarak toplanmış, uzman görüşleri alınarak kuramsallaştırılmış ve her makaleye birden başlayarak sayılar verilmiştir. Toplanan veriler MAXQDA programı ile analiz edilmiş, kategoriler ve kodlar oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda okul öncesi eğitime dış faktörlerin oldukça büyük etkisi olduğu, programın çocukların gelişim özelliklerini dikkate alarak ve diğer derslerin eğitim programları ile sarmal bir ilişki gözeterek hazırlandığı, öğretmenlerin fiziksel yetersizlikler ve deneyim eksikliği nedeniyle uygulama aşamasında sorunlar yaşayabildiği ortaya çıkmıştır. Okul öncesi eğitim programı uygulanırken öğretmenlere hizmet içi eğitimler düzenlenmesine önem verilmesi, aile eğitimleri konusunda daha fazla çalışma yapılması ve çocukların araştırıcılık özelliğini geliştirmek üzerine yapılacak çalışmaların artırılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Okul Öncesi Eğitim Programı, İçerik Analizi, MAXQDA Programı

¹ "Okul Öncesi Eğitim Programı ile İlgili Dergipark'ta Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi: 2013-2020" adlı çalışmamıza "Bu çalışma birinci yazar olarak ismi geçen Nazlı Sıla YERLİYURT'un Mustafa ERSOY danışmanlığında tamamladığı yüksek lisans tezinden uyarlanarak gerçekleşmiştir.

An Examination of Articles Published in Dergipark Regarding Preschool Education Program

*

Abstract

This study aimed to examine a qualified preschool education program in more detail, to reveal the problems experienced by the child and to make useful determinations for the solutions of them and to shed light on the researchers in the following years by contributing to the literature. The study group of the study, selected according to the criterion sampling method, consisted of 201 articles on preschool education program published in the last 7 years (2013-2020) within the scope of the program updated in 2013. The data were collected by scanning the relevant articles published between 2013-2020 in the Dergipark database. Categories and codes were created with the content analysis through MAXQDA program. The results revealed that non-school factors had a great influence on preschool education, the program was prepared by considering the developmental characteristics of the children and a spiral relationship with educational programs of other courses, and teachers may have problems during the implementation phase due to physical inadequacies and lack of experience. While implementing the pre-school education program, it was suggested that in-service training programs for teachers should be organized, more studies on family education and developing the research skills of children. should be carried out.

Keywords: *Preschool Education, Preschool Education Program, Content Analysis, MAXQDA program*

Giriş

Eğitim, insanoğlu öğrenmeye başladığı andan itibaren ortaya çıkar ve kişinin yaşamı boyunca devam ederek kalıcı öğrenmeler sağlar (Aydın, 2006). Bütün bu kalıcı öğrenmelere yol açması ile eğitim, yüksek bir yaşam düzeyine ulaşmanın ve toplum olarak daha ileri düzeye gitmemizin kaynağı olarak görülmektedir (Livatyalı, 2011). Tüm bu sebeplerle bütün ülkeler her geçen gün eğitime daha çok önem vermekte ve kaynaklarını daha fazla ayırmaktadırlar (Kale, 2010). 1959 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğun haklarını eşitlik temeli doğrultusunda koruyarak çocuklara toplumun yararlı bir üyesi olmayı sağlayacak eğitimi vermektedir. Çocuk, dünyanın neresinde doğduğuna bakılmaksızın sağlıklı bir şekilde yetişme hakkına sahiptir ve bu nedenle okul öncesi eğitim bütün eğitim sistemi içinde riske atılmayacak kadar önemli bir basamak olarak görülmektedir (Yılmaz, 2003).

Okul öncesi dönem, yaşamın ve eğitimin temelidir (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010). Bu dönem çocukların hızla büyüyüp geliştiği bir dönemdir ve gelişim alanlarında yeterli duruma büyük bir hızla gelirler (MEB, 2013). Okul öncesi eğitim, çocuğun doğumundan ilkokula başlayacağı güne kadar olan yılları kapsayan ve çocukların bütün hayatı boyunca önemli etkisi olan, bedensel, motor, sosyal duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük bir kısmının tamamlanarak kişiliklerinin şekil aldığı, hem ailede hem de kurumlarda verilebilen eğitim sürecidir (Aral, Baran, Bulut ve Çimen, 2002). Bloom'un araştırma sonuçlarında çocukların yaşamlarının ilk 4 yılında zihinsel gelişimlerinin %50'sinin tamamlandığı görülmektedir. Aynı çalışmada çocukların geriye kalan gelişimlerinin %30'unun dört-sekiz yaşları arasında, %20'sinin ise sekiz-on yedi yaşları arasında tamamlandığından söz edilmektedir (Bloom, 1956; akt: Fidan ve Erden, 1993). Bu sebeplerden dolayı bu gelişim dönemlerinde alınan okul öncesi eğitim büyük bir önem taşımaktadır (Ekici, 2014; Pehlivan, 2006; Uyanık ve Kandır, 2010).

Türkiye'de özel okullarda ve kamu kurumlarında karma olarak yürütülen okul öncesi eğitime maliyetinin yüksek olması ve diğer kademelerde de gözlenebilir özelliklerinin olduğunun düşünülmesi nedeniyle yeterli kaynak ayrılmadığı için okul öncesi eğitim ailelerin ve yerel yönetimlerin sorumluluğuna bırakılmıştır (Oktay, 1999; Saklan ve Erginer, 2016). Son yıllarda ise okul öncesi eğitimin önemi giderek artmakta ve Milli Eğitim Bakanlığı bün-

yesindeki bağımsız anaokulları, ilkokul, ortaokul ve liseler kapsamında açılan anasınıfları, kız meslek liselerine bağlı uygulama anaokulları ve anasınıfları ile Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, üniversiteler, Çalışma Bakanlığı ve çeşitli vakıf, derneklere bağlı olarak açılan okul öncesi eğitim kurumları gibi yerlerde eğitim devam etmektedir (Oktay, 2000). Okullaşma çabaları devam etmekte olup okul öncesi eğitim kapsamında 31.813 kurum, 1.564.813 öğrenci, 93.302 öğretmen ve 81.297 derslik bulunmaktadır (MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2018).

Okul öncesi eğitimin sistemli bir şekilde yürütülebilmesi için okul öncesi eğitim programının gerekliliği önemli bir unsurdur (Bertrand, 2012). Bu anlamda çocuğun gelişim alanlarını destekleyecek ve süreci düzgün yürütmeye yardımcı olacak şekilde okul öncesi eğitim programı hazırlanmalıdır (MEB, 2013). Okul öncesi eğitim programları çocuğun ilk öğrenme deneyimlerini oluşturmaktadır (Bertrand, 2012). Program yenilikçi, yaratıcı, problem çözme yeteneğine sahip, olayları değerlendirebilen, kendi kültürünün ve diğer kültürlerin değer yargılarını yorumlayabilen ve bütün iyi özelliklerini insanlık için kullanabilen bireyler oluşturmayı amaçlar (Tuğrul, 2006). Türkiye'de okul öncesi eğitim programlarının güncellenme tarihleri 1952, 1989, 1994, 2002, 2006 ve 2013 olarak sıralanmaktadır. Yeni okul öncesi eğitim programı 2006 yılında uygulamaya konulmuştur fakat 2013 yılında tekrar gözden geçirilmiştir (MEB, 2013).

2013 yılı okul öncesi eğitim programında amaç ve kazanım ifadeleri yerine kazanım ve gösterge ifadeleri gelmiştir. Sınıfta bulunan ilgi köşeleri öğrenme merkezi olarak değiştirilmiş ve bu merkezlerin dolap, halı gibi ürünler kullanılarak birbirlerinden ayrılması önerilmiştir. Rehberlik ve özel eğitim hizmetlerine diğer programlara göre daha fazla önem verilerek hazırlanmıştır (Çalışandemir, 2014). Okul Öncesi Eğitim Programı ile çocuğun yeni karşılaştığı olaylar karşısında nasıl davranması gerektiği ve yeni tanıdığı kişilerle nasıl doğru iletişim kurması gerektiği, yaşadığı toplum ile uyum için yaşaması için ne yapması gerektiği sunulmuştur (MEB, 2013; Özsırkıntı, Akay ve Yılmaz-Bolat, 2014). Ülkemizde bu zamana kadar uygulanan okul öncesi eğitim programlarının özelliklerine bakıldığı zaman esnek, öğrenciyi merkezde tutan ve çocukların gelişim alanlarını destekleyici olarak hazırlandığı ve alınan dönütler sonucunda ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması için güncellendiği söylenebilir (Düşek ve Dönmez, 2012). Bu güncellemeler doğrultusunda Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığı za-

man da (Örneğin: Dağlı, 2007; Erbay, 2008; Taner ve Başal, 2005; Erkan ve Kırca, 2010; Uysal ve Balkan, 2015) okul öncesi eğitimi alan çocuklar ile almayan çocuklar arasında ilköğretimin ilk yıllarında gelişim alanlarında farklılıklar olduğu görülmektedir (Tantekin Erden ve Altun, 2014). Okul öncesi eğitim programı, öncelikle temel yaşam becerilerini öğreten ve çocuğu fizyolojik, zihinsel, çevresel, duygusal faktörler açısından ilkokula hazırlamayı kendine öncelik edinen bir programdır (Güldalı ve Demirbaş, 2017). Okul Öncesi Eğitim Programı, ilerlemecilik felsefesini benimseyen, farklı eğitim yaklaşımlarını yansıtan eklektik ve sarmal bir programdır (Gürkan ve Koran, 2014). Türkiye’de okul öncesi eğitimde sadece MEB Talim Terbiye Kurulu’nun onayladığı Okul Öncesi Eğitim Programı uygulanmamaktadır. Bunların yanı sıra özellikle kreşlerde ve özel anaokullarında PYP, Montessori, High Scope ve Reggio Emilio gibi okul öncesi ile ilişkili farklı eğitim modelleri de uygulanmaktadır (Yiğit, Özyurt ve Adıyaman, 2019). Okul öncesi eğitim programının nitelikli olması için çocukların bütün gelişim alanlarını desteklemesi gerekmektedir (Morrison, 2012; Zembat, 2007). Bütün gelişim alanlarının desteklenmesi doğrultusunda hazırlanan programda çocuklara beceri kazandırmak için gelişim alanlarını destekleyecek etkinlikler yer almalıdır (MEB, 2013). Okul öncesi eğitim programında Fen, Türkçe, Matematik, Okuma-Yazmaya Hazırlık, Müzik, Alan Gezileri, Hareket, Oyun, Drama ve Sanat etkinlikleri yer almaktadır (MEB, 2013). Program çocukların oyun yoluyla keşfederek öğrenmesini temel alır. Çok yönlü değerlendirme yapan programda özel eğitim gereksinimi olan çocuklara uyarlamalar yapılmaktadır. Çocuğun çok yönlü desteklenmesine yardımcı olan programı diğer okul öncesi programlarından ayıran fark rehber öğretmenler ile daha çok iletişim kurması ve aile katılımına öncelikli olarak yer vermesidir (MEB, 2013).

İlgili literatür incelendiğinde şu araştırmalara rastlanmaktadır. Kök, Koçyiğit, Tuğluk ve Bay (2008), okul öncesi eğitimin çocukların psikolojik problemlerinin tespitinde çok önemli bir rolü olduğunu ve okul öncesi öğretmenlerinin iyi gözlem yaptıkları takdirde sorunları erkenden tespit edebileceklerini vurgulamışlardır. Aslanargun ve Tapan (2011), okul öncesi eğitim alan çocukların kendilerini ifade etme becerilerinin geliştiğini, sosyalleştiklerini, akranları ve öğretmenleriyle daha kolay iletişime geçtiklerini vurgulamışlardır. Düşek ve Dönmez (2012), okul öncesi eğitim programlarının gerekliliğine değinmiş ve geçmişten bugüne ülkemizde uygulanmış ve

halen uygulanmakta olan okul öncesi eğitim programlarını inceleyerek özellikleri hakkında bilgi vermişlerdir. Sapsağlam (2013), ülkemizde kullanılan okul öncesi eğitim programlarının değerlendirme süreçlerini incelemiş ve ülkemizde uygulanan ve hala uygulanmakta olan programlar hakkında bilgi vermişlerdir. Özsırkıntı, Akay ve Yılmaz Bolat (2014), öğretmenlerin programı öğrenci merkezli ve aktif öğrenmeye olanak sağladığı yönünde değerlendirdiklerini, kazanım göstergelerin açık ve anlaşılır olduğunu düşündüklerini, fiziksel imkansızlıkların uygulama aşamasında zorluk çıkarttığını söylediklerini ve hizmet içi eğitimlere olumlu baktıklarını dile getirmişlerdir. Coşkun ve Baş (2015), velilerin çocuk yetiştirirken daha çok kendi anne babalarından gördükleri yöntemleri uyguladıklarına ve anneler ile babaların görüşleri arasında belli bir farklılık olmadığı sonucuna da değinmişlerdir. Gürkan ve Koran (2015), okul öncesi eğitim programının dolaylı yollardan da olsa çocukların katılım hakkına yer verdiğini, aykırı bir durum gözlenmediğini ifade etmişlerdir. Kartal ve Güner (2016), okul öncesi eğitim programında dil gelişimi alanı içinde yer alan ses bilgisi farkındalığı ile ilgili kazanımları içeren etkinlikleri inceleyerek, yeterli sayıda etkinlik bulunmadığını ve etkinliklerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Gülay Ögelman ve Karakuzu (2016), sınıfların çoğunluğunda sanat ve geçici ilgi merkezi olmadığı, yazı ve resim çalışmalarının beklenen düzeyden daha aşağıda olduğu, merkezlerin birbirinden düzgün ayrılmadığını belirtmişlerdir. Koç Akran ve Kocaman (2018), öğretmenlerin veli toplantılarını belli bir plan doğrultusunda gerçekleştirdiğini ve kadın velilerin toplantılara daha çok katılım sağlayarak çocukların durumları hakkında daha çok soru sorduklarını belirtmişlerdir. Bildiren (2018), okul öncesi dönemdeki çocukların bilişsel yetenekleri ve problem çözme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Bartan ve Başal (2018), öğretmenlerin bilimsel süreç becerileri hakkında orta düzeyde bilgi sahibi olduklarını ve sınıf içi uygulamalarda yetersiz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Deniz ve Yıldız (2018), cinsel eğitim ile ilgili eksik bulunan kazanımların tespit edilerek programa dahil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Erşan (2019), eğitim düzeyi yüksek ailelerin yabancı dil ve sosyal aktivite konusunda daha hassas olduklarından ve velilerin öğretmenden çocuklarına karşı olumlu tutum sergilemesini beklediklerinden söz etmiştir. Güzelyurt, Birge ve Ökten (2019), okul öncesi öğretmenlerinin ailelerle iletişim kurarken sorun yaşamaması ve deneyim eksikliği yaşamaları sebebiyle aile eğitimini önemsemediklerini ve aile eğitimi

uygulamalarında yetersiz olduklarını ifade etmişlerdir. Ayyıldız ve Kahraman (2019), öğretmenlerin sınıfların fiziksel durumundan şikayetçi olduklarını ve iyileştirmeler yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Kutlu Abu ve Kayar (2020), ailelerin aile katılımı konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığı, okul dışı etkinliklerin daha çok planlanmasına özen gösterilmesi ve etkinliklerin uygulanması için öğretmenlere ve ebeveynlere nitelikli eğitimlerin düzenlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Yalçın, Durmuşoğlu Saltalı ve Ateş (2020), okul öncesi öğretmenlerinin çocuğuyla kaliteli zaman geçiren, okulda öğrenilenleri evde tekrar eden ve saygıya dayalı iletişim kuran velileri daha çok istediklerini vurgulamışlardır. Muşlu Kaygısız (2020), okul öncesi eğitim programında yer alan kazanımların çevre eğitimi açısından yetersiz olduğunu ve çevre problemlerinin çözümüne yönelik önerilerde fen bilimleri dersi ile ortak hedefler içinde bulunduğunu vurgulamıştır. Özenç (2020), okul öncesi eğitim programının dil, motor ve öz bakım becerileri anlamında ilkökul programı ile uyumlu olduğunu fakat sosyal duygusal ve bilişsel gelişim alanlarında uyumsuzluklar olduğunu ifade etmiştir. Sapsağlam (2020), okul öncesi eğitim programlarının milli kavramlar açısından incelenmesi adlı çalışmasında okul öncesi eğitim programında milli kavramlara yeterli düzeyde yer verilmediğini vurgulamıştır.

Bu çalışmada, nitelikli bir okul öncesi eğitim programının çocuğun bütün hayatı üzerinde etkili olması nedeniyle daha detaylı incelenmesi ve yaşadığı sorunların saptanarak bu sorunların çözümü için faydalı olacak saptamalar yapılması, alan yazında eksik görülen konuların belirlenerek ilerleyen yıllarda araştırmacılara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Alt Amaçlar

1. Okul Öncesi Eğitim Programına etki eden okul dışı faktörler nelerdir?
2. Okul Öncesi Eğitim Programlarının özellikleri nelerdir?
3. Okul Öncesi Eğitim Programının içerdiği ölçütlere ulaşma ve ulaşamama sebepleri nelerdir?
4. Okul Öncesi Eğitim Programları uygulanırken yaşanan sorunlar nelerdir?

Yöntem

Bu araştırmada 2013-2020 yılları arasında okul öncesi eğitim programı alanında yazılan makaleleri incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi meta analiz, meta sentez ve betimsel içerik olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır (Çalık ve Sözbilir, 2014). Bu çalışmada betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır.

Nitel araştırma yönteminde nitel veriler üzerinde yapılan veri analizleri kullanılmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2011). Nitel araştırma desenlerinde tümevarımsal bir yol izlenmektedir. Disiplinlerarası bütüncül bir bakış açısı kullanarak araştırma problemini yorumlayan nitel araştırmalarda, araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınır ve insanlar onlara anlamlar yükleyerek yorumlarlar (Altunışık ve Diğerleri, 2010). Nitel araştırma, sosyal yaşam ve insanların problemlerinin özgün metodlarla sorgulandığı ve anlamlandırıldığı bir süreçtir (Creswell, 1998). Araştırma esnasında veriler teker teker okunduktan sonra kodlama yapılır ve kategorize edilir. Bu kodlar ve kategoriler ışığında araştırma sonuçları ortaya koyulur (Merriam, 1998).

Bu araştırmada kullanılan içerik analizi özellikle sosyal bilimler alanında kullanılan ve insan davranışları üzerinde doğrudan olmayan davranışlarla çalışmaya imkân tanıyan bir tekniktir. İçerik analizi, metnin bazı kısımları kodlamalarla daha küçük içerik kategorilerine ayrılarak sistematik bir şekilde özetlenir (Büyüköztürk vd., 2008). Metinlerin düzenlenmesi, sınıflandırılması, karşılaştırılması ve metinlerden teorik sonuçlar çıkarılmasından oluşan bir araştırma tekniğidir (Cohen, Manion ve Morrison, 2007). İçerik analizi her türlü yazılı, sözlü materyal için objektif bir değerlendirme yapılabilmesini sağlar (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu amaçsal örnekleme bir çeşidi olan ölçüt örnekleme yöntemine göre ve okul öncesi eğitim programının son güncellenme tarihi ile günümüz dikkate alınarak seçilen 2013-2020 yılları arasında okul öncesi eğitim programı alanında yazılmış olan ve Dergipark'ta yayımlanmış olan 201 adet makale oluşturmuştur. Ölçüt örnekleme, araştırmada

belli bir dizi ölçütü ya da araştırmacı tarafından belirlenen belli bir ölçütün kullanılması ile olan araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Çalışmada birinci ölçüt olarak makalelerin Dergipark'ta yayımlanmış olması, ikinci ölçüt olarak 2013-2020 yılları arasında yayımlanmış olması, üçüncü ölçüt olarak “okul öncesi eğitim programı”, “okul öncesi eğitim”, “okul öncesi eğitimde nitelik”, “eğitim programları” anahtar kelimelerin yer alması kullanılmıştır. Araştırmada sadece okul öncesi eğitim programı hakkında yanıt aradığımız sorulara cevap verebilecek içeriğe sahip makaleler kullanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında Dergipark sitesinde yer alan 2013-2020 yılları arasında yazılmış okul öncesi eğitim programı hakkındaki makalelerin araması yapılmıştır. İlgili literatür taraması uzman görüşleri yardımıyla değerlendirilerek kuramsal boyut oluşturulmuştur. Makaleler pdf formatında bilgisayar ortamına aktarılmış ve her aktarılan makaleye birden başlayarak bir sayı verilmiştir. Araştırmaların konusu belirlenirken 201 makalenin özet ve tam metinleri incelenmiştir. Çalışmanın içerik analizinin uygulanması dört aşamada gerçekleştirilmiştir:

1. Verilerin kodlanması,
2. Temaların bulunması,
3. Kodların ve temaların düzenlenmesi,
4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması.

Çalışmada kodlama yapılmadan önce çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği çalışmaları yapılmıştır. Veri toplama aracının içerik geçerliği, alan eğitiminde uzman iki Doç. Dr., bir Dr. Öğr. Üyesi incelemesi doğrultusunda incelenerek çalışmanın amacına uygun olduğuna karar verilmiştir.

Araştırmanın Geçerlik Güvenirliği

Nitel araştırmalarda geçerlik güvenilirlik koşullarının sağlanması gerekmektedir. Araştırmacılara çalışma süresince esnek yaklaşım sağlanması verileri kişisel deneyimler doğrultusunda yorumlanmasına açık hale getirmektedir. Bu nedenle araştırmaların daha kaliteli ve kapsamlı olması amaçlanarak çalışmaya katkı sağlayan özelliklerin planlı ve kontrollü kullanılması önem arz etmektedir. Açık, anlaşılır ve net bir biçimde açıklamaları gerekli kılan

araştırma süreci bu nedenle güvenilirlik ve geçerlik koşullarına uyarak gerçekleştirilmelidir (Batdı, 2019).

Güvenirliğin alt kavramları inanırlık, aktarılabirlik, güvenilebilirlik ve kanıtlanabilirliktir. Çalışmalara katılan katılımcıların buldukları verilerin gerçeklikle örtüşme durumlarına inanırlık denmektedir. Bu çalışmada araştırmaya dahil edilen araştırmalarda yer alan direkt alıntılara yer verilmesi ile inanırlığın sağlanması amaçlanmıştır.

Aktarılabirlik ise, bir çalışmada elde edilen bulguların başka çalışmalara ve durumlara uyarlanabilme durumudur. Çalışmanın dış geçerliği akatarılabirliğini yansıtmaktadır. Bu çalışmada ölçüt örnekleme yer verilerek dahil etme kriterlerin ortaya konulması, dahil edilen makalelere yönelik ayrıntılı verilere yer verilmesi çalışmanın aktarılabirliğini ortaya koymaktadır.

Güvenilebilirlik, çalışmanın sonunda elde edilen bulguların kendi aralarındaki uyumu ve tutarlılıkları olarak açıklanmıştır. Bu çalışmada araştırma yönteminin ve araştırma aşamalarının ayrıntılı açıklamasına yer verilmesi ile çalışmanın güvenilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Teyit edilebilirlik, çalışmadan elde edilen bulguların içeriklerinin, uygulamada fikri inceleme katılımcıların ifadelerine ve deneyimlerine göre elde edildiğini ispat etmek anlamına gelmektedir (Shenton, 2004). Bu çalışmada bireysel katılımcılara yer verilmediği için toplanan verilerden çıkarılan anlam bulgu ve yorumlara yönelik oluşturulan bir raporun katılımcı teyidini almak için katılımcılara gönderilmesi işlemine başvurulmamıştır.

Ayrıca çalışmada içerik analizinde veri seti iki kodlayıcı tarafından kodlanmış ve kodlayıcılar arasındaki uyum değerlerinin belirlenmesinde kodlayıcı güvenilirliği Miles ve Huberman (1994) formülü ile $[görüş\ birliği / (görüş\ birliği + görüş\ ayrılığı) \times 100]$ hesaplanmış ve kodlayıcılar arasındaki uyum oranı %93 olarak tespit edilmiştir. Bu formüle göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 80 olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Dolayısıyla bu çalışmada ulaşılan uyum oranı sonuçların güvenilir olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Yapılan araştırmada verilerin analizi içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi, amaçlarının belirlenmesi, kavramları tanımlamak,

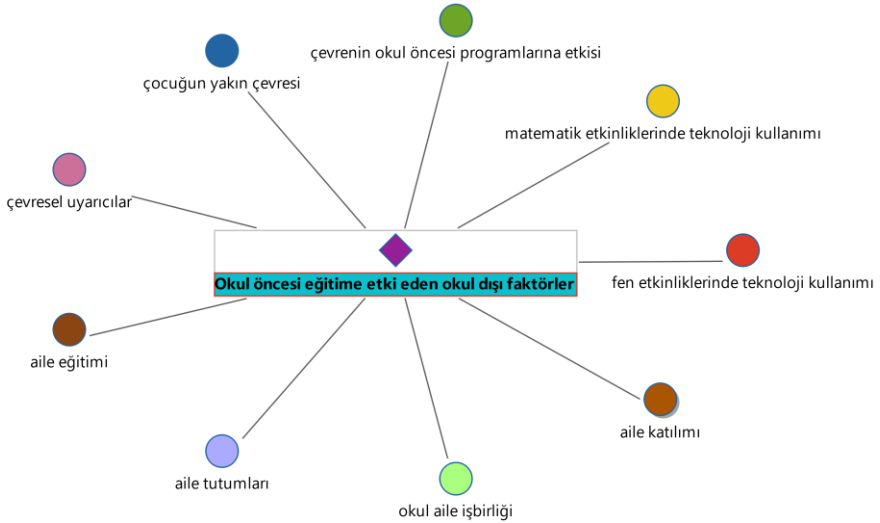
analiz birimlerini belirlemek, konu ile ilgili verilerin yerini belirlemek, mantıksal bir yapının geliştirilmesi, örneklem planı geliştirmek, kodlama kategorilerini belirlemek ve verilerin analizi bölümlerinden oluşmaktadır (Büyükoztürk vd., 2009). Analiz süreci veri toplama süreci ile eş zamanlı ilerleyebilmektedir. Kategori oluşturma aşamasında veri analizi de yapılabilmektedir. İlerleyen zamanlarda analize ağırlık verilmektedir (Merriam, 2013).

Bu çalışmada toplanan veriler önce kavramsallaştırılmıştır. Daha sonra ortaya çıkan kavramlara göre düzenlenmiş, buna göre veriyi açıklayan temalar saptanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi uygulanarak veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere isim verilmiştir. Elde edilen kavramlar birbirleriyle belirli bir tema altında sınıflandırılmıştır. Kavramların incelenmesi sonucunda birbirleriyle olan ilişkileri ortaya çıkarılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi okul öncesi eğitim programı alanında yapılmış makalelerden 2013-2020 yılları arasında yapılan 201 makale incelenmiştir. Bu makaleler eğitim programlarında en çok değinilen konulara göre gruplandırılmıştır. Makalelerin özellikleri MAXQDA programı kullanılarak analiz edilmiş olup şekil ve grafiklerde gösterilmiştir.

Bulgular

Çalışmada elde edilen bulgular araştırma soruları temel alınarak analiz edilmiş ve aşağıda sunulmuştur.

Araştırmanın birinci alt amacı *Okul Öncesi Eğitim Programına etki eden okul dışı faktörler nelerdir?* şeklinde ifade edilmiştir. Tema ve kodlara ait bulgular Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Okul öncesi eğitime etki eden okul dışı faktörler

Şekil 1’de görüldüğü gibi okul öncesi eğitime etki eden okul dışı faktörler aile, çevre ve teknoloji temaları altında toplanmıştır. Aile teması incelendiğinde 25 adet makalede ailenin okul öncesi eğitime olan katkısından bahsedildiği görülmüştür. “Okul öncesi eğitimde ailenin eğitime dahil olması, çocuğun çok yönlü gelişimine katkı sağlamaktadır.” (M1,syf:157), “Aile desteğinden yoksun okul öncesi eğitimin hedeflerine tam olarak ulaşılması beklenemez. Annebaba katılımı sağlanmaksızın okul öncesi eğitimde istenen kalitenin yakalanması zordur.” (M2, syf:57), “Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan eğitim programları ne kadar kaliteli olursa olsun aileler tarafından desteklenmedikçe istenen hedeflere ulaşmak güçtür.” (M3, syf:28), “ailelerden beklentileri, ailelerin seminerlere, konferanslara katılarak bilgi sahibi olmaları gerektiği; aileler ve öğretmenlerin okul yönetiminden beklentileri ise toplantı ve konferansların arttırılarak yapılması gerektiği yönündedir.” (M4, syf:59), “Aile katılımı çalışmalarının çocukların bilişsel, dil, sosyal duygusal, psikomotor ve fiziksel gelişim gibi tüm gelişim alanlarını ve aynı zamanda akademik başarılarını da desteklediği bilinmektedir” (M5, syf:22), “Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüyebilmesi, gelişebilmesi ve öğrenmeye karşı olumlu tutumlar geliştirebilmesi için nitelikli bilişsel uyarıncıların, zengin dil etkileşimlerinin, olumlu sosyal ve duygusal deneyimlerin çocuğa sunulduğu ve çocuğun bağımsızlığının desteklendiği bir çevrenin yaratılmasına ihtiyaç vardır. Bu ise ancak sağlıklı bir aile ortamı ve nitelikli bir okul öncesi eğitim ile mümkündür. (M6,

syf:43), “Çocuklar zamanlarının büyük bir bölümünü aile ortamında geçirdiklerinden her aile bireyi çocuğun potansiyelini ortaya koyması, kullanması ve kendini gerçekleştirme için uygun ortam ve koşulları hazırlama, onu teşvik etme, başarısını arttırma ve destekleme için potansiyel bir güce sahiptir. (M7, syf:197), “Çocukların okul öncesi eğitime dahil olabilmeleri açısından ebeveynlerin bilinçlendirilmesi, yönlendirilmesi ve gerekli durumlarda desteklenmesi gerekir. Çocuk üzerinde en büyük hak ve sorumluluğa sahip aileler bu şekilde çocuklarının erken eğitim almaları konusunda teşvik edilebilir. (M8, syf:53), “Başarılı bir okul öncesi eğitim için ailelerde eğitimin içine katılarak, anne- baba da eğitim sürecine dahil edilmelidir.”(M9, syf:681), “Ailenin çocuğun eğitim sürecine katılımında, okul ve ailede verilen eğitim birbirinden kopuk olmamalıdır.” (M10, syf:63), “Aile ve öğretmenin etkili bir iletişim içerisinde bulunmasının çocuğun gelişimi ve eğitimi açısından oldukça önemli olduğu unutulmamalıdır.” (M11, syf:176), “Bir bakıma, anne ve babalar sıfır altı yaş döneminde hem çocukların tüm ihtiyaçlarının karşılanmasında en yakınında olan kişiler, hem de ilk öğretmenleridirler. Kişiliğin gelişimsel temellerinin sıfır altı yaş döneminde atıldığı göz önüne alındığında, eğitsel kimliğin belirlenmesinde ebeveynlerin rollerinin önemi daha da iyi anlaşılmış olur.” (M12, syf:48), “Erken dönemde çocuğun çevresi önce aile daha sonra okul öncesi eğitim kurumlarıdır.” (M13, syf:1175) kısımları okul öncesi eğitimde ailenin önemini kanıtlar nitelikte olan cümleler olarak yer almaktadır. (M103, syf:66), (M104, syf:743), (M105, syf:50), (M106, syf:186), (M107, syf:1312), (M108, syf:61), (M109, syf:466), (M110, syf:2), (M115, syf:30), (M120, syf:98), (M130, syf:230) ve (M187, syf:403) numaralı makalelerde konu ile ilgili benzer nitelikte cümleler yer almaktadır.

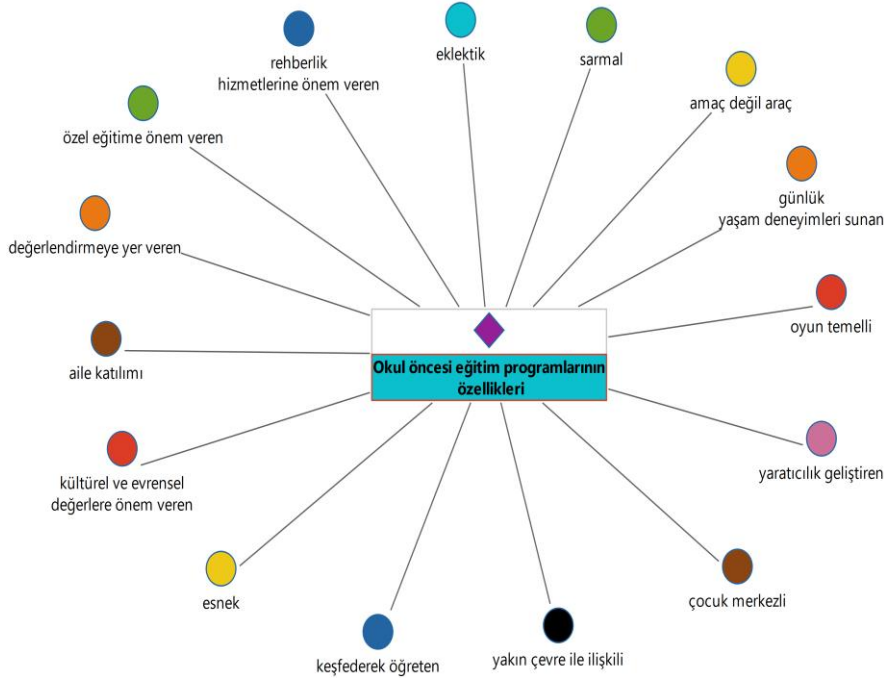
Çevre teması incelendiğinde 25 adet makalede çevrenin okul öncesi eğitim üzerindeki etkisinin yer aldığı gözlemlenmiştir. “Çocuk, okul öncesi dönemde çevresel uyarıcılara karşı oldukça duyarlıdır. Olumlu ya da olumsuz sayılabilecek tüm davranışları hızlıca kazanır.” (M3, syf:24), “Çocukların ne kadar keşfedebileceği, neler öğrenebileceği ve hangi hızla öğrenebileceği onların çevresinin ne kadar destekleyici olduğuyla ve onlara ne gibi olanaklar sunulduğuyla yakından ilişkilidir.” (M6, syf:43), “Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüyebilmesi, gelişebilmesi ve öğrenmeye karşı olumlu tutumlar geliştirebilmesi için nitelikli bilişsel uyarıcıların, zengin dil etkileşimlerinin, olumlu sosyal ve duygusal deneyimlerin çocuğa sunulduğu ve çocuğun bağımsızlığının desteklendiği bir çevreye ihtiyaç vardır.” (M7, syf:196), “Okul öncesi dönem bireylerin tüm gelişim alan ve özelliklerinde hızlı gelişim gösterdikleri bir dönemdir. Aynı zamanda potansiyellerini daha ileri

boyutlara taşıyabilmeleri açısından en duyarlı ve hazır oldukları, önemli bir dönemdedir. Bireylerin bu dönemde yaşadıkları olumlu veya olumsuz deneyimler onların gelecekteki yaşamlarını ve bunun bir parçası olan öğrenme hayatlarını çok yakından etkileyecektir." (M8, syf:44), "Okul öncesi eğitim; doğumdan ilköğretime kadar olan çocukluk yıllarını içine kapsayan, 0-6 yaş çocuklarının gelişimsel özelliklerine uygun, uyarıcı çevre olanaklarını sunan, çocukların gelişimlerini ahlaki ve kültürel değerler doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren eğitim sürecidir." (M10, syf:62), "Araştırmalar, çocuğun neleri, hangi hızla ve nasıl öğrenebileceğinin çevre desteği ve sunulan olanaklarla yakından ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır." (M11, syf:161), "Değerlerin çocuğa kazandırılmasında çevre faktörü özellikle de okul çok büyük bir öneme sahiptir." (M14, syf:1077), "Gelişimin ve öğrenmenin en hızlı olduğu dönem olarak ele alınan erken çocukluk döneminde, çocuklar çevrelerini gözlemleyerek ve inceleyerek bilgiye ulaşmaya çalışırlar." (M16, syf:1173), "2013 Okul öncesi eğitim programı günlük yaşam deneyimlerinin ve yakın çevre olanaklarının eğitim amaçlı kullanılmasını teşvik eder." (M20, syf:46), "Okul öncesi dönem çocuğun çevreden gelen etkilere en açık olduğu dönemdir." (M92, syf:1) kısımları okul öncesi eğitimde çevrenin önemini açıklayan cümleler olarak gözlemlenmiştir. (M112, syf:796), (M113, syf:105), (M118, syf:3), (M121, syf:65), (M122, syf:1107), (M123, syf:2), (M124, syf:181), (M125, syf:65), (M126, syf:422), (M127, syf:193), (M128, syf:109), (M131, syf:549), (M143, syf:290), (M173, syf:923) ve (M185, syf:52) numaralı makalelerde benzer nitelikte cümleler yer almaktadır.

Teknoloji teması incelendiğinde 12 makalede teknolojinin okul öncesi eğitim programı üzerindeki etkilerinden bahsedildiği görülmüştür. "Son yüzyılda matematik, fen ve teknoloji alanlarında yaşanan gelişmeler, ülkelerin bu alanlara eğilimini artırmış ve hazırladıkları eğitim politikalarında fen ve matematik eğitimine daha fazla odaklanmalarına yol açmıştır). Bu doğrultuda, erken çocukluk yıllarının birçok matematik kavramının temellerinin kazanıldığı sihirli yıllar olduğu düşünüldüğünde okul öncesi eğitim alan ve almayan tüm yaş grubu çocukların matematik becerilerinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir (M18, syf:396-414), "Okul öncesi dönem bireyin temel fen kaoramları kazanacağı ve fen ve teknolojiye ilişkin olumlu veya olumsuz tutum geliştirebileceği bir zaman dilimi olduğundan, bu alanda görev yapacak öğretmen adaylarının nitelikli yetiştirilmesi önem taşımaktadır." (M28, syf:99), "Gelişen bilişim teknolojileri insanların kendilerine ve çevrelerine olan bakış açılarını yeniden şekillendirmiş, buna paralel olarak eğitim alanında da değişim ve gelişimin aynı hızla gerçekleşmesini kaçınılmaz hale

getirmiştir.” (M30, syf:123), “Bilim ve teknoloji alanındaki hızlı ilerleme, bilginin en değerli kazanım olduğu gerçeğini daha net bir biçimde önümüze koymaktadır. Bir toplumun geleceğini inşa edecek olan çocukların ve gençlerin tüm bu değişim sürecine yabancı kalmamaları, çağın gerektirdiği bilgi ve donanuma sahip olmaları ise, eğitim sistemleri ve bilimsel gelişmeler arasında uyumun sağlanabilmesi ile yakından ilgilidir.” (M32, syf:116) kısımları incelendiğinde okul öncesi eğitim programında teknolojinin önemi ile ilgili cümleler gözlemlenmiştir. (M119, syf:565), (M133, syf:197), (M135, syf:832), (M141, syf:138), (M151, syf:245), (M152, syf:160), (M163, syf:7) ve (M179, syf:4) numaralı makalelerde benzer nitelikte cümleler yer almaktadır.

Araştırmanın ikinci alt amacı “Okul öncesi eğitim programlarının özellikleri nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Tema ve kodlara ait bulgular Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Okul öncesi eğitim programının özellikleri

Şekil 2’de de görüldüğü üzere okul öncesi programının özellikleri çocuk merkezli, esnek, sarmal, eklektik, dengeli, oyun temelli, keşfederek öğrenen, yaratıcılık geliştiren, günlük yaşam deneyimleri ve yakın çevre ile ilişkili,

amaç değil araç, kültürel ve evrensel değerlere önem veren, aile katılımına yer veren, değerlendirme yapan, özel eğitime önem veren ve rehberlik hizmetlerine önem veren olmak üzere 15 tema altında toplanmıştır. Programın çocuk merkezli olması teması incelendiğinde 10 adet makalede bu konuya yer verildiği görülmüştür. “Gelişimsel bir programdır (Çocuğun bütünsel gelişimini destekler, bütüncül bir yaklaşımla, çocuğun sosyal ve duygusal, motor, bilişsel, dil gelişim alanları ile öz bakım becerilerini birlikte ele alır.), Sarmal özellik gösterir, Model olarak “eklektik”tir., Çocuk merkezlidir.” (M90, syf:2231), “MEB 2013 programı çocuk merkezli bir programdır.” (M63, syf:665), “Çocuk merkezli olan program, çocuğun oyun yoluyla, keşfederek öğrenmesini ve yaratıcılığının geliştirilmesini ön plana almakta, öğrenme ortamlarının öğrenme merkezleri şeklinde düzenlenmesini, süreç içinde günlük yaşam deneyimleri ve öğrenme ortamlarından yararlanılmasını, özel gereksinimli çocuklar için uyarlamaların yapılmasını ve değerlendirmenin çok yönlü yapılmasını öngörmektedir.” (M93, syf:4), “Çocuk merkezli programlar her çocuğun ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda oluşturulduğundan, çocuklara tercih yapma ve karar verme imkanı tanıdığından, kaynaştırma ve farklılıklara karşı duyarlı olduğundan, çocuklar ve yetişkinler arasında sosyal etkileşime fırsat verdiğinden, çocuklara etkinlik başlatma ve yönlendirme fırsatı sunduğundan dolayı katılım hakkının niteliklerini destekler bir çerçevede oluşturmaktadır.” (M89, syf:206) cümleleri güncellenen programın çocuk merkezli olarak hazırlandığını kanıtlar niteliktedir. (M20, syf:46), (M23, syf:105),(M91, syf: 682), (M95, syf:65), (M96, syf:30) ve (M97, syf:383)'de benzer cümlelerin yer aldığı gözlemlenmiştir.

İkinci tema olan programın esnek olması incelendiğinde 11 adet makalede konuyla ilgili cümleler yer aldığı gözlemlenmiştir. “Bu eğitim programı çocuk merkezli ve esnek bir program olarak hazırlanmıştır. Ancak programın genelde çocuk hakları özelde ise çocuğun katılım hakkına yer verme durumunun değerlendirilmesi yapılmamıştır.” (M89, syf:206), “Gelişimsel bir programdır (Çocuğun bütünsel gelişimini destekler, bütüncül bir yaklaşımla, çocuğun sosyal ve duygusal, motor, bilişsel, dil gelişim alanları ile özbakım becerilerini birlikte ele alır.), Sarmal özellik gösterir, Model olarak “eklektik” tir., Çocuk merkezlidir., Esnektir.” (M90, syf:2231), “Programda, yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesi temel alınmış ve farklı imkanlara sahip bölgelerde uygun etkinliklere imkan sağlayan esnek bir program olma özelliği taşımaktadır” (M63, syf:665), “Program çocuk merkezli, esnek, dengeli ve oyun temellidir.” (M20, syf:46), “Program özelliklerine bakıldığında MEB Okul Öncesi Eğitim Programı çocuk merkezli, esnek, oyun temelli bir programdır.”

(M23, syf:105), *“okul öncesi eğitim programının kazanım ve göstergeler üzerine yapılandırıldığı, belli bir içeriğe sahip olmadığı, öğretmenin program planlamada esnekliğe sahip olduğu görülmektedir.”* (M24, syf:1087) cümlelerinde programın esnek olarak düzenlendiği gözlemlenmiştir. (M93, syf:22), (M98, syf:314), (M97, syf:383), (M62, syf:495), (M51, syf:491) numaralı makalelerde de programın esnek olmasını destekleyen nitelikte benzer cümleler yer almaktadır.

Üçüncü tema olan programın sarmal olması incelendiğinde 4 adet makalede konuyla ilgili cümleler olduğu görülmüştür. *“2012 Okul Öncesi Eğitim Programı, çocukların gelişim düzeylerine ve özelliklerine dayanan bu bağlamda, tüm gelişim alanlarının geliştirilmesini esas alan, “ gelişimsel” bir programdır. Program yaklaşımı olarak “sarmal” özellik gösteren bu program, model olarak “eklektik”tir.”* (M98, syf:323), *“Okul öncesi eğitim programı okul öncesi dönemde çocuğun tüm gelişimini destekleyecek eklektik ve sarmal bir programdır.”* (M97, syf:382), *“Erken çocukluk ile ilkökul arasındaki kurulacak güçlü bir köprü ve sarmal eğitimsel devamlılık pozitif öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğrenme ortamları sağlar.”* (M24, syf:1085) cümlelerinde programın sarmal yapıda olduğunu gösteren cümleler yer almaktadır. (M90, syf:2230) da programın sarmallığına dair benzer cümleler bulunmaktadır.

Dördüncü tema olan programın eklektik olması incelendiğinde 8 adet makalede konu ile ilgili cümleler olduğu görülmüştür. *“Güncel okul öncesi eğitim programı 2013 yılında MEB tarafından yayımlanmıştır. Çocuk merkezli, esnek, eklektik, dengeli, oyun temelli keşfederek öğrenme gibi özellikleri barındıran bu program dokuz bölümden oluşmaktadır.”* (M23, syf:105), *“Mevcut okul öncesi eğitim programında doğrudan tarih, coğrafya ya da vatandaşlık ile ilgili kazanımlara sahip olmasa bile programın eklektik ve esnek yapısı (MEB, 2013) örtük olarak ya da tematik yaklaşım desteği ile temel bilgi ve beceriler kazandırabilir.”* (M24, syf:1100), *“Okul Öncesi Eğitim Programının eklektik özelliği şöyle açıklanmıştır. “Çeşitli ülkelerdeki okul öncesi eğitimi programları incelendiğinde, programların farklı yaklaşım ve modelleri temel alarak oluşturulduğu görülmüştür. Bu programda 21. yüzyılın gereksinim duyduğu bireyi yetiştirmek, ulusal özellik ve gereksinimleri karşılamak amacıyla farklı öğrenme kuram ve modellerindeki çocuk merkezli uygulamalardan yararlanılarak bir senteze ulaşılmıştır”* (M96, syf:30), *“Çocuğun tüm gelişim alanlarını dengeli biçimde desteklemeyi hedeflemesi bakımından gelişimsel ve dengeli, öğrenmelerin kalıcılığını hedeflemesi ve bilimsel çalışmalara dayanması bakımından da eklektiktir.”* (M93, syf:4), *“Okul öncesi eğitim programı model olarak eklektiktir.”* (M90, syf:2239), *“Okul öncesi eğitim programı okul önce-*

si dönemde çocuğun tüm gelişimini destekleyecek eklektik ve sarmal bir programdır." (M97, syf:382) cümleleri programın eklektik olduğunu kanıtlar niteliklerdir. (M98, syf:315) ve (M75, syf:2) numaralı makalelerde de programın eklektik olduğunu anlatan benzer cümleler yer almaktadır.

Beşinci tema olan programın dengeli olması incelendiğinde toplam 7 makalede konuyla ilgili cümleler geçtiği görülmüştür. "Program esnek, sarmaldır, eklektiktir, dengelidir ve oyun temelli bir programdır." (M63, syf:665), "Program çocuğun tüm gelişim alanlarını dengeli biçimde desteklemeyi hedeflemesi bakımından gelişimsel ve dengelidir." (M93, syf:4), "Kitaplardaki çalışma sayfaları MEB 2013 OÖEP'inde yer alan kazanımlara ve kavramlara kapsamlı ve dengeli bir şekilde yer vermelidir." (M90, syf:2242), "Programın temel özellikleri çocuk merkezli, dengeli ve oyun temelli olmasıdır." (M48, syf:204), "Program çocuk merkezli, esnek, dengeli ve oyun temellidir." (M20, syf:46) kısımlarında da görüldüğü gibi yeni düzenlenen program dengeli şekilde oluşturulmuştur. (M97, syf:383) ve (M23, syf:105)'te de programın dengeli hazırlandığını kanıtlayan niteliklerde benzer cümleler yer almaktadır.

Altıncı tema olan programın oyun temelli olması incelendiğinde toplam 20 makalede konuyla ilgili cümleler geçtiği görülmüştür. "Çocuk merkezli olan program, çocuğun oyun yoluyla, keşfederek öğrenmesini ve yaratıcılığının geliştirilmesini ön plana almakta, öğrenme ortamlarının öğrenme merkezleri şeklinde düzenlenmesini, süreç içinde günlük yaşam deneyimleri ve öğrenme ortamlarından yararlanılmasını, özel gereksinimli çocuklar için uyarlamaların yapılmasını ve değerlendirmenin çok yönlü yapılmasını öngörmektedir." (M93, syf:4), "Program çocuk merkezli, esnek, dengeli ve oyun temellidir." (M20, syf:46), "MEB 2013 programı oyun temelli bir programdır." (M63, syf:665), "Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2013 yılında uygulamaya koyulan Okul Öncesi Eğitim Programının temel özelliklerinden biri oyun temelli olmasıdır." (M68, syf:804), "Programda kazanım ve göstergeler ele alınırken oyunun bir yöntem ve/veya etkinlik olarak kullanılması özellikle önerilmektedir. Oyun aracılığıyla öğrenme bu programın ve okul öncesi eğitiminin ayrılmaz parçası olarak görülmektedir." (M48, syf:204), "MEB Okul Öncesi Eğitim Programı, bireysel farklılıklara, demokratik öğrenme ortamının yaratılmasına, oyun temelli öğrenmeye, değerlendirmeye ve aile katılımına vurgu yapmıştır." (M23, syf:105) kısımlarında görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programında oyun önemli bir yer kaplamaktadır. (M90, syf:2230), (M98, syf:315), (M64, syf:27), (M45, syf:169), (M24, syf:1085), (M60, syf:46), (M62, syf:495), (M174, syf:115), (M181, syf:63), (M197, syf:2163), (M201, syf:189) ve

(M132, syf:527) numaralı makalelerde de okul öncesi eğitim programında oyunun önemli bir yere sahip olduğuna dair benzer cümleler olduğu gözlemlenmiştir.

Yedinci tema olan programın keşfederek öğretmesi başlığı incelendiğinde toplam 5 makalede konuyla ilgili cümleler geçtiği görülmüştür. *“Programda çocukların keşfederek öğrenmelerine öncelik verilmektedir ve çocukların yaratıcılıkları desteklenmektedir.”* (M63, syf:665), *“Çocuk merkezli olan program, çocuğun oyun yoluyla, keşfederek öğrenmesini ve yaratıcılığının geliştirilmesini ön plana almakta, öğrenme ortamlarının öğrenme merkezleri şeklinde düzenlenmesini, süreç içinde günlük yaşam deneyimleri ve öğrenme ortamlarından yararlanılmasını, özel gereksinimli çocuklar için uyarlamaların yapılmasını ve değerlendirmenin çok yönlü yapılmasını öngörmektedir.”* (M93, syf:4), *“Programın temel özellikleri arasında yer alan ‘Çocuk merkezlidir’, ‘Keşfederek öğrenme önceliklidir’, ‘Öğrenme merkezleri önemlidir’, ‘Değerlendirme süreci çok yönlüdür’ özelliklerinin katılım hakkına doğrudan yer verdiği saptanmıştır.”* (M89, syf:208), *“Bu programın temel özellikleri; çocuk merkezli olması esnek olması, temaların/konuların amaç değil araç olarak vurgulanması, oyun temelli olması, keşfederek öğrenme öncelikli olması, öğrenme merkezlerinin öneminin artırılması yaratıcılığın geliştirilmesinin ön planda tutulması, evrensel ve toplumsal değerlere yer verilmesi, değerlendirme sürecinin çok yönlü olması, özel gereksinimli çocuklar için uyarlamalara yer verilmesi, rehberlik hizmetlerine önemin artması ve öğretmene özgürlük tanınmasıdır”* (M98, syf:315), *“Program keşfederek öğrenme önceliklidir.”* (M90, syf:2231) kısımlarında görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programında keşfederek öğrenme önemli bir yer kaplamaktadır.

Sekizinci tema olan okul öncesi eğitim programının yaratıcılık geliştirilmesi incelendiğinde toplam 7 makalede konuyla ilgili cümlelerin geçtiği görülmüştür. *“Programda çocukların keşfederek öğrenmelerine öncelik verilmektedir ve çocukların yaratıcılıkları desteklenmektedir.”* (M63, syf:665), *“Okul öncesi eğitim programında yer alan kazanımlar ilkökul programında yer alan problem çözme stratejileri geliştirebilme, akıl yürütme, ilişkilendirme, karar verme gibi zihinsel işlem becerileri ile, sorumluluk alma ve yerine getirme, eleştirel düşünme ve iletişim kurma, çevre bilinci ve yaratıcılık gibi becerileri de kapsar.”* (M97, syf:382) kısımlarında görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programı yaratıcılığı geliştirmeye yönelik hazırlanan bir programdır. (M100, syf:72), (M101, syf:85), (M102, syf:54), (M90, syf:2239) ve (M158, syf:2) numaralı makalelerde benzer nitelikte cümleler olduğu görülmüştür.

Dokuzuncu tema olan okul öncesi eğitim programının günlük yaşam deneyimleri ve yakın çevre ile ilişkili olması incelendiğinde toplam 7 makalede konuyla ilgili cümlelerin geçtiği görülmüştür. *"Programda günlük yaşam ve yakın çevre olanaklarının kullanılması desteklenmektedir."* (M63, syf:665), *"Program günlük yaşam deneyimlerinin ve yakın çevre olanaklarının eğitim amaçlı kullanılmasını teşvik eder."* (M20, syf:46), *"Çocuk merkezli olan program, çocuğun oyun yoluyla, keşfederek öğrenmesini ve yaratıcılığının geliştirilmesini ön plana almakta, öğrenme ortamlarının öğrenme merkezleri şeklinde düzenlenmesini, süreç içinde günlük yaşam deneyimleri ve öğrenme ortamlarından yararlanılmasını, özel gereksinimli çocuklar için uyarlamaların yapılmasını ve değerlendirmenin çok yönlü yapılmasını öngörmektedir."* (M93, syf:4), *"Çocuklara sosyal alan öğretimi kendileri, çevrelerinde insanlar, yaşadıkları yakın çevre hakkında bilgi birikimi ve beceri edinmelerini sağlar."* (M24, syf:1086) kısımlarında da görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programında günlük yaşam deneyimleri ve yakın çevre ile ilişkilere yer verildiği görülmüştür. (M97, syf:383), (M90, syf:2239), (M66, syf:69) numaralı makalelerde de benzer cümlelere rastlanmaktadır.

Onuncu tema olan program amaç değil araçtır başlığı incelendiğinde toplam 6 makalede konuyla ilgili cümlelerin geçtiği görülmüştür. *"Türkiye'de ise 2013 okul öncesi programının özelliklerine bakıldığında, tema bir amaç olarak değil bir araç olarak yer almakta, bu bağlamda öğretmen kazanım ve göstergelere uygun konuları araç olarak belirlemektedir."* (M24, syf:1087), *"Programda öngörülen hedef ve hedef davranışlara ulaşılması için konular esas alınmıştır. Konuların öğretimi amaç değil hedef ve davranışlara ulaşılması için araçtır."* (M95, syf:66), *"2013 okul öncesi eğitim programında temalar/konular amaç değil araçtır."* (M20, syf:46) kısımlarında görüldüğü üzere çocuklara verilecek olan temalar amaç değil araçtır. (M90, syf:2230), (M97, syf:383) ve (M98, syf:315)'de bu durumu kanıtlar nitelikte benzer cümlelere rastlanmaktadır.

On birinci tema olan programın kültürel ve evrensel değerlere önem vermesi incelendiğinde toplam 9 makalede konuyla ilgili cümlelerin geçtiği görülmüştür. *"Okul Öncesi Eğitim Programında öğrenme merkezleri önemlidir, kültürel ve evrensel değerleri dikkate alır."* (M24, syf:1090), *"Okul öncesi eğitim programı kültürel ve evrensel değerleri dikkate alır."* (M20, syf:46), *"Programda çocuğun yaşadığı kültürün değerlerini tanımalarına ve kültürel ve evrensel değerleri benimsemelerine önem verilmektedir."* (M63, syf:665) kısımlarında görüldüğü üzere güncellenen okul öncesi eğitim programı kültürel ve evrensel değerlere değer verecek şekilde hazırlanmıştır. (M97, syf:383), (M34, syf:91), (M10,

syf:65), (M55, syf:70), (M90, syf:2239) ve (M14, syf:1076)'te de bu durumu ifade eden benzer cümleler bulunmaktadır.

On ikinci tema olan aile katılımı incelendiğinde toplam 14 makalede konuyla ilgili cümlelerin geçtiği görülmüştür. *“Nitelikli okul öncesi eğitim programlarının bileşenleri; program, aile katılımı, aile-öğretmen-çocuk arasındaki ilişkiler, eğitim ve değerlendirme olarak ifade edilmektedir.”* (M63, syf:664), *“Aile katılımı, okulöncesi eğitim programının önemli bir parçasını oluşturmalı ve kurumda verilen eğitimin devamlılığı, ailenin çocuğunu daha iyi tanıması, program konusunda bilgi sahibi olabilmesi gibi nedenlerle mutlaka planlı olarak yapılmalıdır.”* (M2, syf:58), *“okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanmakta olan okul öncesi eğitim programı aile katılımı çalışmalarını da içermektedir.”* (M13, syf:1176), *“Programda çocuğun aktif katılımının sağlanmasını amaçlayan, çocuğun yaparak yaşayarak öğrenmesinin, farklı deneyimler kazanmasının, aile katılımının ve çocuklar arasındaki bireysel farklılıkların ve ilgilerinin göz önünde bulundurulması temel özellik olarak benimsenmiştir.”* (M83, syf:336), *“Okul öncesi eğitimin temel ilkeleri ile ilgili olarak MEB Okul Öncesi Eğitim Programı, bireysel farklılıklara, demokratik öğrenme ortamının yaratılmasına, oyun temelli öğrenmeye, değerlendirmeye ve aile katılımına vurgu yapmıştır.”* (M23, syf:105), *“Okul öncesi eğitim alanında çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar, aile katılımı sağlayan programlarda yetişen çocukların gelişimlerdeki olumlu etkilerin kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır.”* (M6, syf:43), *“aile katılımı çocukların sağlıklı gelişimlerini sürdürebilmesi ve okula hazırlanması amacıyla düzenlenen eğitim etkinliklerini gerçekleştirmek için öğretmenin ve aile bireylerinin birlikte hareket ederek çaba göstermeleri gerekmektedir.”* (M9, syf:681), *“Okulöncesi eğitim programlarına aile katılımı; okul ve ev arasındaki devamlılığı sağlayacaktır.”* (M97, syf:383), *“okul öncesi eğitimin amaç ve ilkeleri, kazanımlar, öğrenme merkezleri, etkinlikler, planlama, aile katılımı ve değerlendirmedir.”* (M93, syf:8) kısımlarında okul öncesi eğitim programında aile katılımının önemine vurgu yapılmaktadır. (M98, syf:318), (M48, syf:204), (M1, syf:158), (M95, syf:72) ve (M34, syf:96) numaralı makalelerde de konuyla ilgili benzer cümleler yer almaktadır.

On üçüncü tema olan değerlendirme incelendiğinde toplam 13 makalede konuyla ilgili cümlelerin geçtiği görülmüştür. *“Gelişimsel açıdan tutarlı programlarda “değerlendirme” oldukça önemlidir.”* (M94, syf:3), *“Okul öncesi eğitim programını değerlendirme araştırmalarının, öğretmen görüşlerine ve öğrenci başarısına dayalı, programın tamamını veya belirli bir bölümünü ele alan çalışmaların olduğu görülmektedir.”*(M93, syf:5), *“Okul Öncesi Eğitim Programında değerlendirme*

dirme süreci çok yönlüdür.” (M89, syf:208), “Değerlendirme süreci programın güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarır.” (M95, syf:63), “Okul öncesi eğitimde değerlendirme süreci çok önemlidir.” (M98, syf:321), “Okul öncesi eğitim programında ana öğelerden biride değerlendirme sürecinin olması ve çok yönlülüğüdür.” (M97, syf:383), “Okul öncesinde çocukları tanımak, değerlendirmek ve eğitim planını ona göre şekil vermek oldukça geniş ve kapsamlı bir süreç gerektirir.” (M29, syf:202), “Değerlendirme, her bir öğretim sürecinin sonunda yer verilmesi gereken bir bölümdür.” (M34, syf:95), “Yeni okul öncesi eğitim programları ile ilgili olarak da çeşitli değerlendirmeler yapılarak programın sürdürülmesi veya geliştirilmesine ilişkin kararlar verilmelidir.” (M91, syf:662) kısımlarında görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programında değerlendirmeye önem verilmektedir. (M90, syf:2230), (M63, syf:664), (M167, syf:903) ve (M73, syf:693)'te okul öncesi eğitim programında değerlendirmenin önemini kanıtlar nitelikte cümleler yer almaktadır.

On dördüncü tema olan programın özel eğitime önem vermesi incelendiğinde toplam 11 tane makalede konuyla ilgili cümlelerin yer aldığı gözlemlenmiştir. *“Özellikle okul öncesi eğitim alanında özel eğitime ihtiyacı olan çocukları belirlemenin önemli bir gayret gerektirdiği herkes tarafından kabul edilmektedir.” (M63, syf:668), “program bu hassasiyetle uygulandığı zaman özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar içinde kullanılabileceği ve program eğitimcinin deneyimleri ile birleştiğinde ve çocukların çeşitli özelliklerine göre uyarlandığında (yaş, cinsiyet, bireysel farklılıklar gibi) başarılı olabileceği de dile getirilmiştir” (M29, syf:206), “Okul öncesi eğitim programı özel gereksinimli çocuklar için uyarlamalara yer vermektedir.” (M20, syf:46) kısımlarında görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programında özel eğitime önem verilmektedir. (M93, syf:26), (M140, syf:167), (M159, syf:35), (M164, syf:488), (M175, syf:1708), (M178, syf:86), (M196, syf:114) ve (M62, syf:483)'de bunu destekleyen nitelikte benzer cümleler yer almaktadır.*

On beşinci tema olan programın rehberlik hizmetlerine hizmet etmesi incelendiğinde toplam 9 tane makalede konuyla ilgili cümlelerin yer aldığı gözlemlenmiştir. *“Okul öncesi öğretmenlerine okul öncesi eğitimde rehberlik hizmetleri ile ilgili eğitim verilmesi, rehber öğretmenlerin okul öncesi eğitime rehberlik desteği sunması ve okul öncesi öğretmenlerinin rehber öğretmenlerle işbirliği yapması durumunda okul öncesi eğitim programının okul öncesi eğitimin amaç ve ilkelerine ilişkin ölçütlere tamamen ulaşmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.” (M93, syf:26), “Okul öncesi eğitim programı rehberlik hizmetlerine önem*

farklı yöntem ve tekniklerin kullanılabilmesi, merkezlerin uygulanabilirliği, farklı yaklaşımlar kullanabilme ve kazanımlara ulaşma durumları olmak üzere 7 tema altında toplanmıştır. Sınıfların fiziksel özellikler i incelendiğinde 4 adet makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmüştür. *“Okul öncesinin tüm yaşam boyunca süren etkisi düşünüldüğünde, bu eğitimin kalitesini etkileyen bir faktör olarak okul öncesi sınıflarının fiziksel özelliklerinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Okul öncesinin tüm yaşam boyunca süren etkisi düşünüldüğünde, bu eğitimin kalitesini etkileyen bir faktör olarak okul öncesi sınıflarının fiziksel özelliklerinin önemi de ortaya çıkmaktadır.”* (M77, syf:48) cümleleri okul öncesi eğitim programının içerdiği ölçütlere ulaşmasında sınıfların fiziksel özelliklerinin önemini ortaya koymaktadır. (M156, syf:45), (M157, syf:227) ve (M160, syf:263) numaralı makalelerde benzer nitelikte cümlelerin yer aldığı görülmüştür.

İkinci alt tema olan çocukların bireysel özelliklerinin gelişmesi için uygun ortam incelendiğinde 1 adet makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmüştür. *“Gelişimin en hızlı olduğu okul öncesi dönem içerisinde çocukları gözlemleyerek ilgi, yetenek ve beceri düzeylerini belirlemek ve eğitim sürecinde buna dönük önlemler almak son derece önemlidir. çocukların diğer akranları ile birlikte oldukları eğitim ortamlarında bütün çocukların gelişimlerini en üst noktada gerçekleştirebilecekleri bireysel yetenek, ilgi ve becerilerini belirleyip buna göre uygun eğitim imkânları sunulması gerekmektedir.”* (M78, syf:900) cümlelerinde görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programının içerdiği ölçütlere ulaşmasında çocukların bireysel özelliklerinin gelişmesi için uygun ortam oluşturmak önemlidir.

Üçüncü alt tema olan teknoloji kullanımı incelendiğinde toplam 14 makalede konu ile ilgili cümlelerin geçtiği gözlemlenmiştir. *“Kitap, tebeşir, kara tahta gibi geleneksel materyallerin kullanıldığı okullarda eğitimin daha çok eğitimci merkezli olduğu, fakat teknolojik materyallerin dahil edildiği sınıflarda eğitimin daha çok çocuk merkezli olduğu düşünülmektedir.”* (M79, syf:20), *“Ülkemizde 2012 yılından itibaren okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki tüm okulları kapsayacak şekilde uygulanmaya başlanan FATİH Projesi ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitimde etkin olarak kullanılması amaçlanmıştır.”* (M83, syf:336) kısımlarında görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programının içerdiği ölçütlere ulaşmasında teknoloji kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. (M18, syf:397), (M32, syf:116), (M28, syf:98), (M30, syf:124), (M119, syf:565), (M133, syf:197), (135, syf:833), (M141, syf:123), (M151, syf:232), (M152, syf:161),

(M163, syf:7) ve (M179, syf:2) numaralı makalelerde benzer nitelikte cümlelerin yer aldığı görülmüştür.

Dördüncü alt tema olan farklı yöntem ve tekniklerin kullanılabilmesi incelendiğinde toplam 3 makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmüştür. *“Okul öncesi dönemde, çocuklara uygun ortam sağlanması, gerçek hayata yakın oyunlar kurulması ve değişik yöntemlerin sınıf ortamında yürütülmesi mümkündür.”* (M80, syf:24), *“Okul öncesi dönemde sunulacak eğitimde rehber olarak alınan 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı’nda farklı yöntem ve teknikler kullanılarak çocukların bildiklerini uygulamaları, yani aktif öğrenme yöntemlerinin kullanılması büyük önem taşımaktadır.”* (M83, syf:336) kısımlarına bakıldığında okul öncesi eğitim programının içerdiği ölçütlere ulaşmasında farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasının önemi görülmektedir. (M171, syf:45) numaralı makalede konu ile ilgili benzer nitelikte cümleler olduğu görülmüştür.

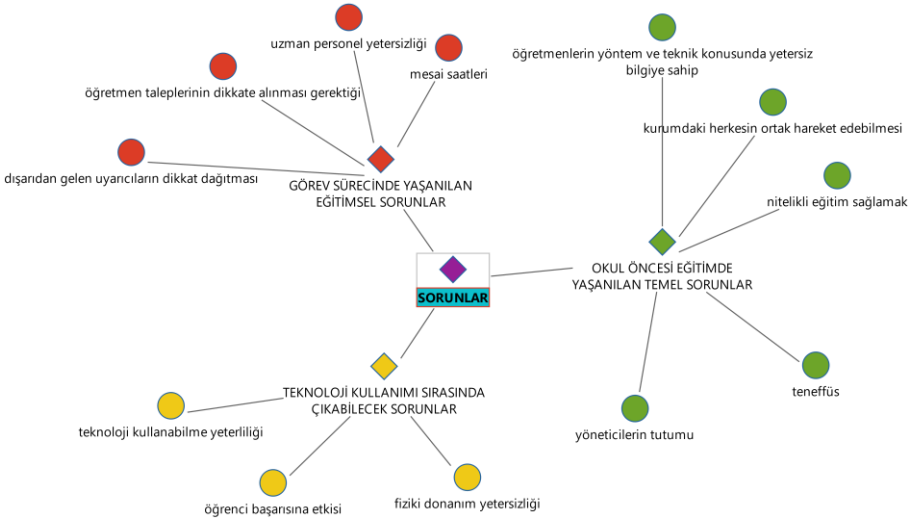
Beşinci alt tema olan merkezlerin uygulanabilirliği incelendiğinde toplam 2 makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmektedir. *“Yapılan araştırmalar fiziksel yapı ve öğrenci sayısı nedeniyle sınıflarda öğrenme merkezleri oluşturmakta sorun yaşandığını, uygun zamanda yeterli hizmet içi eğitim sağlanmadığını, ancak programa ve yapılan yeniliklere yönelik olumlu tutum sergilendiğini saptamıştır.”* (M82, syf:161), *“Çocuklar merkezlere ulaşmada sorun yaşarlarsa, sorun yaşamadıkları merkeze yönelme olasılıkları artabilir. Böylece ulaşamadıkları merkezdeki öğrenme fırsatlarından uzaklaşmış olabilirler. Bununla birlikte çocukların okul öncesi eğitimden en uygun şekilde yararlanabilmelerinin, ihtiyaç duydukları her şeye ulaşabilmeleri, kendilerini rahat ifade edebilmeleri, yaratıcı düşünebilmeleri ve çevre hakkında merak duyabilmelerine bağlı olduğu belirtilmektedir.”* (M81, syf:94) kısımlarında okul öncesi eğitim programının içerdiği ölçütlere ulaşmasında merkezlerin uygulanabilirliğinin ve bu konuda bilgilendirilmenin önemi görülmektedir.

Altıncı alt tema olan farklı yaklaşımlar kullanabilme incelendiğinde 1 makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmektedir. *“Öğrenenin merkeze alınması ve teknolojik gelişmelerin de etkisi ile yeni materyaller, yeni yöntemler ve yeni yaklaşımlar geliştirilmiş, ayrıca geliştirilmeye de devam etmektedir.”* (M84, syf:431) cümlesi okul öncesi eğitim programının içerdiği ölçütlere ulaşmasında farklı yaklaşımlar kullanıldığını göstermektedir.

Yedinci alt tema olan kazanımlara ulaşma durumu incelendiğinde 1 adet makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmüştür. *“Programda çocukların dâhil olduğu tek değerlendirme uygulaması ise yapılan etkinliklerin etkinlik*

sonrasında öğrencilerle değerlendirilmesidir. Burada öğretmenden beklenen betimleyici, duyuşsal, kazanımlara ilişkin ve yaşamla ilişkilendirmeye yönelik sorularla etkinliklerin uygulama sonrası öğrencilerle değerlendirilmesidir.” (M85, syf:239) cümlelerinde görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programının içerdiği ölçütlere ulaşmasında kazanımlara ulaşma durumunun değerlendirmesi yapılmaktadır.

Araştırmanın dördüncü alt amacı “Okul Öncesi Eğitim Programları uygulanırken yaşanan sorunlar nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Tema ve kodlara ait bulgular Şekil 4’de gösterilmiştir.

Şekil 4. Okul öncesi eğitim programları uygulanırken yaşanan sorunlar

Şekil 4’de görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programlarının düzenlenmesi okul öncesi eğitimde yaşanan temel sorunlar, teknoloji kullanımı sırasında çıkabilecek sorunlar ve görev sürecinde yaşanan eğitimsel sorunlar olmak üzere 3 tema altında toplanmıştır. Okul öncesi eğitimde yaşanan temel sorunlar başlığı incelendiğinde toplam 7 makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmüştür. “Öğretmenlere göre, rehberlik ve denetim sistemindeki yetersizlikler, öğretmenlerin teneffüs sürelerinin olmaması, ikili eğitim uygulaması, personel yetersizliği ve mevzuat yetersizliği okul öncesi eğitimdeki temel sorunlar arasındadır.” (M51, syf:483) ve yine aynı makalede bulunan “Okul öncesi eğitim altında yaşanan temel sorunların belirlenmesi ve sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmesi, yaygınlaşma sürecinde altyapı ihtiyaçlarının

belirlenerek iyileştirmeye gidilmesi, sürecin verimli bir şekilde yürütülmesi ve nitelikli bir eğitim verilebilmesi açısından son derece önemlidir.” (syf:486), “Süreçte öğretmenler, sosyal ve duygusal sorunları sınıfta etkili biçimde çözemedikleri takdirde çocukların uyum davranışları zayıflamakta, sınıf içerisinde yürütülmekte olan eğitim süreci de sekteye uğramaktadır.” (M52, syf:89), “Okul öncesi eğitim programı hakkında yapılan araştırmalar incelendiğinde öğretmenlerin yoğun olarak fiziksel ortam ve eğitimin değerlendirilmesi konusunda sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir.” (M54, syf:69), “okul öncesi öğretmenlerinin iş verimlerinde niteliğin artırılması; çalışma koşullarının düzenlenmesine ve sorunlarının ortaya koyulup etkili bir şekilde çözülmesine bağlıdır.” (M55, syf:72) kısımlarında görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programında temel sorunlar tespit edilmekte ve çözüm önerileri üretilmektedir. (M53, syf: 162), (M158, syf:8) ve (M72, syf:29) numaralı makalelerde de konuyu destekleyen nitelikte benzer cümleler yer almaktadır.

İkinci alt tema olan teknoloji kullanımı sırasında çıkabilecek sorunlar incelendiğinde toplam 3 makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmüştür. “Öğretmenlerin teknoloji kullanımına yönelik bakış açılarının olumlu olduğu ancak matematik uygulamaları sırasında teknolojiden yeterince yararlanamadıkları, öğretmen merkezli yöntemlere ağırlık verdikleri ortaya çıkmıştır.” (M18, syf:413), “Çocukların birçoğu uyuma ihtiyacı dışında kalan bütün etkinliklerden çok teknolojiyle zaman geçirmektedir. Öğretmenler bu durumu avantaja dönüştürerek etkinlik saatlerinde kullandıkları materyallere teknolojiyi dahil ettiklerinde çocuklar üst düzeyde güdülenecek ve yapılan etkinliğe aktif olarak katılmak isteyecektir Böylece etkinlik saatlerinde kullanılan teknoloji öğrenci başarısını olumlu yönde etkileyecektir. Aynı zamanda öğretmen, etkinlik saatlerinde teknolojik materyaller kullanarak teknolojiyi bilinçsiz şekilde kullanan okul öncesi çocuklarında teknolojiyi iyi yönde kullanma bilincini oluşturabilecektir.” (M70, syf:87) kısımlarında görüldüğü üzere okul öncesi eğitim programında teknoloji kullanımı önemlidir ve kullanımındaki eksiklikler saptanmaya çalışılmaktadır. (M51, syf:498) numaralı makalede de konuyu destekleyen nitelikte benzer cümleler yer almaktadır.

Üçüncü alt tema olan görev sürecinde yaşanan eğitimsel sorunlar incelendiğinde 3 adet makalede konu ile ilgili cümlelerin yer aldığı görülmüştür. “Temel öğelerinin insan olmasından dolayı eğitim kurumlarından sorunların yaşanması doğal karşılanmalıdır. Eğitim kurumlarında, kişiler arası çatışma durumları, birey ile üstleri, birey ile astları ve birey ile meslektaşları (denk olan kişiler)

arasında yaşanmaktadır.” (M55, syf:72) cümlelerinde okul öncesi eğitim programı uygulanırken görev sırasında yaşanan sorunlar görülmektedir. (M161, syf:77) ve (M199, syf:71) numaralı makalelerde konu ile ilgili benzer nitelikte cümleler yer almaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Dergipark'ta Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi (2013-2020) konulu çalışmada toplam 201 makale üzerinde inceleme yapılmış olup 4 tane alt amaç oluşturulmuştur. Bu alt başlıklar en çok içerdikleri konular dikkate alınarak kendi aralarında gruplara ayrılmıştır. Birinci alt amaç olan okul öncesi eğitime etki eden okul dışı faktörler arasında en etkili olan faktörün aile olduğu görülmüştür. Aktaş ve Arnas (2011) yaptıkları araştırmalarda aile katılımının okul öncesi başarıya olan katkısından bahsederlerken Hamamcı ve Akyol (2003) çalışmalarında çocukların aileyi rol model olarak ve onları taklit ederek hayatı öğrendiklerini savunmuşlardır. Gürşimşek'in (2003) yaptığı bir araştırmada öğretmen okul aile işbirliğinin önemli bir ögesi ve aile katılımı çalışmaları ile okul aile işbirliğini en iyi şekilde organize eden kişi olarak açıklanmıştır. Bozyiğit (2013), ailelerin tutumlarının çocukların gelişimi üzerindeki etkilerinden bahsetmiştir. Küçüktüran, Altun ve Akbaba-Altun (2013) çalışmalarında ailelerin çocukları okul öncesi eğitime teşvik edecek ve bilinçlendirecek kişileri olduklarını söylerken, Ok (2016) yaptığı çalışmada ailenin eğitim kalitesini en üst seviyeye çıkarmakta önemli bir etken olduğunu dile getirmiştir.

Okul öncesi eğitime etki eden okul dışı faktörlerden en çok bahsedilen bir diğer faktörün çevre olduğu görülmüştür. Kıldan (2012), Oğuzkan ve Oral (1992), Unutkan (2007) ve Ünal (2013) yaptıkları çalışmalarda çocuğun okul öncesi dönemde çevresel uyarıcılara çok açık olduğunu ve olumlu veya olumsuz denebilecek bütün davranışları çok hızlı bir şekilde kazandıklarını ifade etmişlerdir. MEB (2013)'te çevre etkisi çocukların keşfetme becerisi üzerine katkısı ve neleri hangi hızla öğreneceklerine olan etkisi çerçevesinde anlatılmıştır. Çevre etkisini aileler açısından inceleyen Aktaş ve Arnas'a (2002) göre çocuğunu okul öncesi kurumlara gönderecek olan bireyler edinmek istedikleri bilgileri yakın çevrelerinden, arkadaşlarından ve başka ailelerden edinirler. Ayrıca velilerin başarı algısı üzerinde çevrenin etkili olduğu Ok (2016) tarafından yapılan çalışmada da ortaya çıkarılmıştır. Hals-

tead ve Taylor (2000), değerler eğitiminin çocuklara aktarılmasında çevre etkisinden bahsetmişlerdir.

Okul öncesi eğitime etki eden okul dışı faktörlerin üçüncüsü olan teknoloji faktörü üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında Bağcı ve İvrendi (2016) okul öncesi eğitimde matematik kullanımı sırasında teknolojiden yararlanma durumunu incelerken, Uyanık-Balat (2011), okul öncesi eğitimde fen eğitimi sırasında teknoloji kullanarak bilimsel okur yazarlığı kazandırılması konusunu ele almışlardır. Bu çalışmalara benzer çalışmalar olarak Hacısalihoğlu-Karadeniz (2014) ve Kayhan ve Kılıç (2014) çalışmalar yapmış olup matematik ve fen etkinliklerinde teknoloji kullanımı üzerine bilgiler vermişlerdir. Alan yazın incelendiğinde okul öncesinde teknoloji kullanımı anlamında matematik ve fen etkinlikleri dışında bir boyutun ele alınmadığı ve bu doğrultudaki çalışmalarda eksiklik olduğu görülmüştür.

İkinci alt amaç olan okul öncesi eğitim programının özellikleri incelendiğinde ilk olarak çocuk merkezi olması ile ilgili çalışmaların daha çok olduğu gözlemlenmiştir. Çocuk merkezli eğitim programları üzerine çalışma yapan Demirel (2011), çocukların etkili bir öğrenme gerçekleştirebilmeleri için yapılan etkinliklere etkin katılım sağlamaları gerektiğini dile getirirken Gordon ve Browne (2007), her çocuğun ayrı ayrı çok özel olduğunu ve hazırlanan etkinliklerin onların bireysel özelliklerine göre planlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Çocuğun kendi yararına olan etkinlikleri seçme ve aktif olarak katılmasına olanak sağlayan katılım hakkı üzerine çalışmalar yapan Gürkan (2013), katılım hakkının somut bir duruma getirilmesini ve çocuğun özgürleştirilebilmesini çocuk merkezli programların uygulanmasına bağlamıştır.

Okul öncesi eğitim programının bir diğer özelliği esnek yapıda olmasıdır (MEB,2013). Başaran ve Ulubey'in (2018), etkinlikler hakkında öğretmen görüşleri olarak yaptıkları çalışmalarında öğretmenlerin birçoğunun programın esnek olmasının etkinlikleri uygulamada kolaylık sağladığını ifade etmişlerdir. Demirel (2005), okul öncesi dönemin temel becerilerine ulaşmayı kolaylaştıran ve yeterlilikleri geliştirebilen esnek bir programa ihtiyaç duyulduğunu ifade ederken, Özsirkıntı vd. (2014), esnek programların öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmesine fırsat tanıdığını belirtmişlerdir.

Bir diğer özellik ise programın sarmal olmasıdır (MEB, 2013). Okul öncesi eğitim programı hakkında öğretmen görüşleri olarak çalışan Köksal, Balaban Dağal ve Duman'ın (2016) çalışmalarında öğretmenlerin sürenin ye-

tersiz gelmesi nedeniyle yetiştiremedikleri etkinlikleri programın sarmal özelliği sayesinde başka etkinliklerde telafi edebildiklerini belirtmişlerdir.

Okul öncesi eğitim programının özellikleri arasında eklektik olması da bulunmaktadır (MEB, 2013). Gülçiçek, Tonga ve Tanteğin Erden (2019), programın farklı yaklaşımlardan etkilenecek oluşturulduğunu ifade ederken, Zembat, Günşen ve Gök Çolak (2019) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin planın birçok kazanımı içerdiği için eklektik olduğunu söylediklerini ama bu kazanımları tam olarak ifade edemediklerini dile getirmişlerdir.

Okul öncesi eğitim programı çocukların tüm gelişim alanlarını desteklenmesi açısından dengeli hazırlanmıştır (MEB, 2013). Bu programın çocukların gelişim özelliklerini gözetdiği ve desteklediği Alak ve Alabay (2017), Başaran ve Ulubey (2018), Göle ve Temel (2015), Gülçiçek, Tonga ve Tanteğin Erden (2019), Koçyiğit (2014) ve Köksal, Balaban Dağal ve Duman'ın (2016) çalışmalarında da yer almaktadır.

Okul öncesi eğitim programı oyun temelli olması gözetilerek hazırlanmıştır. Başaran ve Ulubey (2018), yaptıkları çalışma sonucunda öğretmenlerin birçoğunun uyguladıkları etkinliklerde yöntem ve teknik olarak oyunu tercih ettiklerini söylemişlerdir. Özyürek, Özkan, Begde ve Yavuz (2015) oyun çocuğun hayatında çok önemli bir yer tuttuğu için oyun temelli okul öncesi eğitim programı hazırlanması gerektiğini söylemişlerdir. Çocukların birçok sosyal beceriyi kazandığı okul öncesi dönem üzerine araştırma yapan Aksoy'da (2014), araştırmasında oyun temelli yöntem kullanıldığı takdirde kendini kontrol etme, atılganlık boyutundaki sosyal beceriler davranışlar üzerinde önemli gelişmeler olabileceğini ifade etmiştir.

Okul öncesi eğitim programının bir diğer özelliği de keşfederek öğrenmeyi ön planda tutmasıdır (MEB, 2013). NAEYC ve NAECS/SDE (2003), programın çocuğun her bilgiyi keşfetmesine uygun ortam hazırladığını ve yetersizlik durumlarına da uygun olarak seçildiğini dile getirerek aynı görüşü belirtmişlerdir. Gürkan ve Koran (2014), yaptıkları çalışmada programın keşfederek öğrenme üzerine hazırlanmasının çocuğun katılım hakkına yer verdiğini ve özgür bir ortamda öğrenmesi için fırsat tanınmasına katkısı olduğunu söylemişlerdir.

Okul öncesi eğitim programının özelliklerinden birisi yaratıcılıktır MEB (2013). Köksal, Balaban Dağal ve Duman (2016), okul öncesi ve ilkökul programları üzerine çalışma yürütmüş olup çalışmalarında her iki programda da yaratıcılık kavramının ele alındığını ve önemli bir yeri olduğunu

ifade etmişlerdir. Feeney ve Moravick (1987), çocukların yaratıcılık ve estetik duygularının erken yaşlarda destek görmediği takdirde ilerleyen yıllarda üretken bireyler olmalarına engel olabileceğini söylemişlerdir.

Okul öncesi eğitim programının bir diğer özelliği günlük yaşam ve yakın çevre ile ilişkili olarak hazırlanmış olmasıdır (MEB, 2013). Programın günlük yaşamdaki semboller ile ilişkili olduğu Başaran ve Ulubey (2018) tarafından yapılan çalışmada da ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan etkinliklerde kullanılan kitap ve çalışma kağıtlarının günlük yaşam ile ilgili olduğu (Alak ve Alabay, 2013), öz bakım becerileri ile ilgili kazanımlar arasında günlük yaşam becerileri için gerekli araç gereç kullanımının yer aldığı (Güldalı ve Demirbaş, 2017) aşikardır.

Okul öncesi eğitim programında temalar amaç değil araçtır (MEB, 2013). Bu doğrultuda Tuncer (2015), çağdaş yaklaşımların tema ve konularının okul öncesi eğitim programı ile benzer olduğunu söylemiştir.

Okul öncesi eğitim programı kültürel ve evrensel değerlere önem vermektedir (MEB, 2013). Gürkan (2012), okul öncesi eğitim programı ile sosyokültürel dinamizme uygun, nitelikli insan gücünün yetiştirilebileceğini ifade etmiştir. Okul öncesi dönem eğitimi, toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda çocuğu yönlendiren en kritik süreçtir (Kandır, 1999; Öktem, 1986; Poyraz, 2003; Turaşlı, 2007).

MEB (2013), aile katılımını programın temel özelliklerinden biri olarak benimsemektedir. Zembat ve Unutkan (2001), ailenin eğitim sürecine dahil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Okul öncesinde aile katılımı Cömert ve Erdem'in (2011) çalışmalarında aile eğitim etkinlikleri, aile iletişim etkinlikleri, ailelerin eğitim etkinliklerine katılımı, ev ziyaretleri ve evde yapılabilecek etkinlikler, bireysel görüşmeler, toplantılar, yönetim ve karar verme süreçlerine katılım gibi çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Değerlendirme boyutunda da aile katılımının yeri olduğu Sapsağlam (2013) tarafından belirtilmiştir.

Okul öncesi eğitim programının temel özelliklerinden biri olan değerlendirme çok yönlü ve öğretmen tarafından yürütülen önemli bir süreçtir (MEB, 2013; Fetihi, 1998; Senemoğlu, 1994). Gürkan ve Koran (2014), değerlendirme sürecinin çocuğun katılım hakkını yansıttığını belirtmişlerdir. Lewy (1977) program değerlendirmenin programı geliştirmek ve daha kolay kararlar alınmasını sağlamak için önemli bir unsur olduğunu söylerken,

Aknoğlu (2005), Bilasa (2006) Demirel (2003), Cömert (2004) değerlendirmelerin eğitim programlarının niteliğini artırdığını ifade etmişlerdir.

Okul öncesi eğitim programının bir diğer özelliği özel eğitime önem veriyor olmasıdır ve programda ilk kez özel eğitilmiş çocuklar için uyarılma kısmı yer almış, özel düzenlemeler yapılmasına özen gösterilmiştir (MEB, 2013). Okul öncesinde yapılan değerlendirmeler özel eğitilmiş öğrencilerin saptanmasında önemli rol oynarken okul öncesi öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin özel eğitim öğrencilerini saptama ve onlara rehberlik etme konusunda yetersiz kalabildikleri durumlar olabilmektedir (Başaran ve Ulubey, 2018). Deniz (2001) yaptığı çalışmada bu kararlara uyma konusunda sıkıntılar olduğunu ve istenilen hedeflere tam olarak ulaşamadığını ifade etmiştir. Çocukların sosyal kabul görmesini kolaylaştıran kaynaştırma eğitimi sayesinde, çocuklar ilerideki hayatlarında daha başarılı olmaktadır (Batu ve Yükselen, 2014). Kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşmasının şartı, çocuğun aktif olarak sürece katılmasıdır (UNESCO, 1994).

Okul öncesi eğitim programı rehberlik hizmetlerine önem vermektedir (MEB, 2013). Çalışandemir' de (2014) yaptığı çalışmada rehberlik hizmetlerinin program için önemli bir öge olduğunu söyleyerek planın özelliğini aktarmıştır. Temel, Kandır, Erdemir ve Koçer-Çiftçi (2005), okul öncesi eğitimin amaçlarına doğru şekilde ulaşabilmesinin rehberlik hizmetleri ile sağlandığını söylerken Gülçiçek, Tonga ve Tantekin Erden (2019) yayımlanan son okul öncesi programı olan 2013 yılı programının diğer yıllardaki programlardan farklı olma sebeplerinden biri olarak rehberlik hizmetlerine önem vermesini göstermişlerdir.

Üçüncü alt amaç olan okul öncesi eğitim programının ölçütlere ulaşma ve ulaşamama sebepleri incelendiğinde ilk olarak sınıfların fiziksel özellikleri gözlemlenmiştir. Ayyıldız ve Kahraman (2019) yaptıkları araştırma sonucunda okul öncesi sınıflarında genellikle materyal eksikliği olduğunu, var olan materyallerin de yetersiz kalabildiğini belirtmiştir. Kıldan (2010) ise sadece sınıfın etkili olmadığını, okul dışının düzenlenmesinin de eğitim ortamlarına büyük etkisi olduğunu söylemiştir. Canbeldek ve Işıkoğlu Erdoğan (2017), sınıfta bulunan çocuk sayısının eğitime olan etkisi üzerine araştırma yapmış ve kalabalık gruplar ile daha az sayıda öğrenci bulunan sınıflardaki eğitim durumunda büyük farklılıklar olduğunu söylemişlerdir.

Okul öncesi eğitim programının ölçütlere ulaşmasında önemli bir etken çocukların bireysel özelliklerinin dikkate alınmasıdır. Dağlıoğlu, Turupcu

Doğan ve Basit (2017) yaptıkları araştırma sonucunda Türkiye'deki öğretmenlerin öğrencilerin bireysel özelliklerine dikkat ederek çalışmalar yapma konusunda yeterince duyarlı olmadıklarını, bunun en çok gözüktüğü alanın da özel eğitimli öğrenciler üzerinde olduğunu ifade etmişlerdir.

Okul öncesi eğitim programının ölçütlere ulaşmasında bir etken olarak teknoloji kullanımı da gösterilmektedir. Teknolojik gelişmeler nedeniyle çocukların günlük hayatlarında teknolojiyi kullanmaları kaçınılmaz hale gelmiş ve bu nedenle de bilgisayarların eğitim materyalleri olarak kullanılması artmıştır (Önal ve Keleş, 2012; Miller, 2005; Ulu ve Baş, 2020). Ergülec ve Kiremit (2019), teknolojik gelişmeler sonucunda ülkemizde gerçekleştirilen FATİH projesini anlatmışlar ve projenin başarılı ilerleme gösterdiğini söylemişlerdir. Bağcı ve İvrendi (2016), öğretmenlerin matematik derslerindeki teknoloji kullanımlarını araştırmış ve teknolojiye olumlu baktıkları halde kullanma konusunda yetersiz kaldıklarını söylemiştir. Kardeş (2020), teknolojinin olumsuz yönlerine de değinerek çocukların teknolojiden yararlanma ve sosyal medya kullanımı sırasında öğretmen denetimi altında olmaları gerektiğini belirtmiştir.

Okul öncesi eğitim programının ölçütlere ulaşmasında farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması da önemli bir etken olarak görülmektedir. Kaya, Günay ve Aydın (2015), okul öncesi dönemde farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasının önemli olduğunu söylemiş ve bu çalışmalarında hikaye ve drama tekniklerinin sık kullanılan yöntemler olduğu üzerine araştırma yapmışlardır. Yalçın ve Uzun (2018), öğretmenlerin ders başarısını artırmak ve hedeflediği kazanımlara ulaşabilmesi için çocuklara uygun yöntem ve teknikleri seçmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.

Okul öncesi eğitim programının ölçütlere ulaşmasını kolaylaştıran bir diğer belirleyici merkezlerin uygulanabilirliğidir. Gülay Ögelman ve Karakuzu (2016), yaptıkları araştırma sonucunda sınıflarda en çok bulunan merkezin dramatik oyun merkezi olduğunu bunu da fen, blok ve kitap merkezinin takip ettiğini söylemişlerdir. Özkubat (2013) çocuklar bir merkeze ulaşmada sorun yaşarlarsa diğer merkezlere ulaşma olasılıklarının artacağını söylemiştir. Vogel (2012), merkezlerde resim ve yazı kullanmanın öğrenmeyi çok desteklediği yönünde çalışmalar yaparak görseller ile desteklenen merkezlerin daha kalıcı öğrenmelere yol açtığını belirtmiştir.

Okul öncesi eğitim programının ölçütlere ulaşmasını etkileyen etmenler arasında farklı yaklaşımları kullanabilmek de önemli bir etkidir. Çelik ve

Buluç (2016), eski zamanlardan kalan öğrenci pasifliğini yıkararak öğrenciyi aktif kılan bilişsel yaklaşım üzerine çalışmalar yürütürken, Yıldız Demirtaş (2015) aktif öğrenme yaklaşımının sosyal becerilere olan etkisi üzerine çalışmalar yürütmüştür. Torun Yeterge, Yıldız Demirtaş, Coşkun ve Vardarcı Kaçar (2019), aktif öğrenme yaklaşımının bütün öğretmenlere ve öğretmen adaylarına hizmet içi eğitim kapsamında sunulması gerektiğini söylemişlerdir.

Okul öncesi eğitim programı ölçütlere ulaşırken hedeflenen kazanımlara ulaşma durumunu da dikkate almıştır. Programdaki kazanımlar çok yönlü değerlendirmeyi içermelidir (MEB, 2013). Okul öncesi eğitim programı kazanımlarının ayrıntılı ve profesyonel olarak değerlendirilmesinde eksiklikler olduğu yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır (Durmuşçelebi ve Akkaya, 2011; Özsırkıntı, Akay ve Bolat, 2014).

Dördüncü alt amaç olan okul öncesi eğitim programı uygulanırken yaşanan sorunlar ve bu sorunların nasıl düzeltilebileceği konusunda temel sorunlar ele alınmıştır. İncelenen çalışmalarda değinilen en önemli sorunlardan birisi yöneticilerin sınıflara ilgisiz kalmasıdır (Ardıç,2011). Bu soruna istinaden Can ve Bayramoğlu(2016), alınan kararlara yöneticilerin öğretmenleri de dahil etmesi durumunda yaşanan sorunların daha aza indirgenebileceğini belirtmişlerdir. Diğer bir sorun olarak okul öncesinde teneffüs olmaması ortaya çıkmıştır. Bu sorun hem fiziksel ihtiyaçları karşılamak anlamında hem de meslektaşlar ile sosyalleşmeyi engellemesi açısından çalışmalarda ele alınmıştır (örn. Can ve Serençelik, 2017; Sabancı, Altun ve Uçar Altun, 2018; Tok, 2002). Öğretmenlerin sınıf içindeki problemleri çözüme konusunda yeterli derecede yöntem ve strateji bilmemeleri diğer bir sorun olarak ele alınmıştır (Beyazkürk ve Kesner, 2005; Bursalıoğlu, 2008; Zembat, 2012). Bu kapsamda sorunların çözümü için önce sorunun kaynağının bulunmasının ve eğitim kurumundaki herkesin ortak hareket edebilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır(Bursalıoğlu, 2008; Zembat, 2012).

Okul öncesi eğitim programının teknoloji alanında da sorun yaşayabileceği düşünülmüş ve araştırmalar yapılmıştır. Sınıflarda teknolojik donanımın bulunmaması ve öğretmenlerin bu eksikliği gidermekte zorlanmaları en çok karşılaşılan sorunlardan biridir (Can ve Kılıç, 2019). Diğer bir teknolojik sorun olarak öğretmenlerin teknolojiyi kullanma yeteneklerinin sınırlı olması ortaya çıkmıştır. Bu sorun doğrultusunda yeterli düzeyde teknoloji bilgisine sahip olmayan öğretmenlerin sınıflarda uygulama konusunda

eksik kalabilmeleri çalışmalara konu olmuştur (Bağcı ve İvrendi, 2016; Usta ve Korkmaz, 2010). Teknolojinin düzgün bir şekilde kullanılabildiği etkinliklerde öğrenci başarısı arttığı vurgulanmıştır (Kuzgun ve Özdiñ, 2017).

Okul öncesi eğitim programının sorun yaşayabileceği düşünülen konular arasında görev sürecinde yaşanan eğitimsel sorunlar yer almaktadır. Dışarıdan gelen uyarıcılar ortam dikkatli bir şekilde düzenlenmediyse çocukların dikkatini kolay bir şekilde dağıtabilmektedir (Bartan, 2018). Aynı zamanda, mesai saatlerinin iyi düzenlenmemiş olması ve uzman personel konusunda yaşanan yetersizlikler de çalışma ortamında sorunlar çıkmasına yol açabilmektedir (Tok, 2002). Fiziksel alt yapı nedeniyle yaşanan sorunlar da sıklıkla görülmektedir fakat öğretmenlerin talepleri dikkate alındığı takdirde ve bütün okul bir araya gelerek sorunların çözülmesi için uğraştığında bu sorunların daha kısa sürede ortadan kalkacağı ifade edilmiştir (Dikici Sığırtmacı vd., 2011; Okutan, 2003).

İlgili alan yazın incelendiğinde yapılan çalışmalara bakılarak bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Okul öncesi eğitime okul dışı etmenler olarak bilinen aile, çevre ve teknolojinin büyük etki ettiği görülmektedir. Aynı zamanda okul öncesi eğitim programının hedeflediği kazanımlara ulaşması için çocukların bireysel özelliklerine dikkat edilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Sınıflarda yaşanan fiziksel donanım anlamındaki eksikliklerin eğitimi olumsuz etkilediği ve öğretmenlerin yaşadığı sorunlara çözüm bulmak için taleplerinin dikkate alınmasının önemli olduğu da sonuçlar arasında yer almaktadır.

Ulaşılan bulgu ve sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Aile katılımının bütün eğitim sürecine ciddi etkileri olması sebebiyle aileleri bu konuda bilgilendirmek ve sürece dahil olmak için daha istekli olmalarını sağlamak amacıyla çeşitli eğitimler verilebilir.
2. Teknolojinin etkinlikler ile olan ilişkisi incelendiğinde genellikle matematik ve fen etkinliklerinin teknoloji ile ilişkisinin incelendiği diğer etkinliklere yer veren çalışmaların eksik kaldığı gözlemlenmiştir. Okul öncesinde yer alan diğer etkinliklerin teknoloji ile ilişkisi üzerine daha fazla çalışmaya yer verilebilir.
3. Okul öncesi dönemi çocuklarının öğrenmesinde en etkili yöntemin oyun olarak görülmesi sebebiyle yapılan her etkinlikte oyuna daha fazla yer verilebilir.

4. Okul öncesi dönem yaratıcılığın gelişmesi için kritik dönem olarak görüldüğünden bu yaş grubundaki çocuklar kurallara bağlılık yerine daha özgür bırakılabilir ve yaratıcılıklarına daha fazla destek olunabilir.
5. Değerlendirme sürecin nitelikli yürümesi ve gerekli durumlarda eksikliklerin düzeltilmesi için en önemli öge olarak görülmüş fakat öğretmenlerin değerlendirme yaparken çok yönlü değerlendirme konusunda eksiklikler yaşayabildikleri gözlemlenmiştir. Bu nedenle sürecin daha verimli ilerlemesi için öğretmenlere değerlendirme konusunda hizmet içi eğitimler sağlanabilir.
6. Özel eğitimli öğrencilere rehberlik etme konusunda ve kaynaştırma eğitime olan bakış anlamında sorunlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Özel eğitim üzerine yalnızca öğretmenlerin değil, eğitim sürecine dahil olan idarecilere, öğrencilere, okul personeline ve velilere kadar herkese eğitici seminerler düzenlenebilir.
7. Çocuklara teknoloji eğitimi verilirken teknolojinin olumsuz yönlerinden korumak ve teknolojiyi sağlıklı kullanabilmelerine yardımcı olmak amacıyla medya okuryazarlığı eğitimlerine önem verilebilir.
8. Okul öncesi dönem çocuklarının araştırmacılık özelliklerinin geliştirilmesi üzerine alan yazında yeterli çalışma olmadığı görülmüştür. Bu anlamda çalışmalara yer verilebilir.
9. Okul öncesi sınıflarında fiziksel donanım anlamında eksikliklerin sık yaşandığı ve bu eksikliğin öğretmenleri ve öğrencileri olumsuz etkilediği görülmüştür. Sınıfları fiziksel anlamda yeterli koşullara ulaştırabilmek için daha fazla çalışma yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**An Examination of Articles Published in Dergipark
Regarding Preschool Education Program**

*

Nazlı Sıla Yerliyurt – Mustafa Ersoy
Sivas Cumhuriyet University

Education emerges from the moment human beings begin to learn and provides permanent learning by continuing throughout one's life(Aydın, 2006). Therefore, countries give more importance to education and allocate their resources more and more every day (Kale, 2010). The United Nations Convention on the Rights of the Child, adopted in 1959, provides education to ensure that children become a useful member of the society by protecting the rights of children in line with the basis of equality. The child has the right to grow up in a healthy way regardless of where he / she was born, therefore, pre-school education is seen as an important step that cannot be put at risk in the whole education system (Yılmaz, 2003).

Since pre-school education programs constitute the child's first learning experiences, necessity of a pre-school education program is an important element to carry out pre-school education systematically (Bertrand, 2012). In this sense, a pre-school education program should be prepared in a way that will support the developmental areas of the child and help manage the process properly (MoNE, 2013). Bertrand, 2012). Updating dates of preschool education programs in Turkey are listed as 1952, 1989, 1994, 2002, 2006 and 2013. The new preschool education program was put into practice in 2006, but it was revised in 2013 (MoNE, 2013).

This study aimed to examine a qualified preschool education program in more detail because it affects the whole life of the child, to determine the problems s/he experiences and to make determinations that will be useful for the solution of these problems, and to shed light on the researchers in the following years by determining the missing issues in the literature. The sub-aims of the study are as follows:

1. What are the out-of-school factors affecting the Preschool Education Program?

2. What are the features of Pre-School Education Programs?
3. What are the reasons for reaching and not reaching the criteria included in the Preschool Education Program?
4. What are the problems encountered while applying Pre-School Education Programs?

The content analysis method, one of the qualitative research methods, was used in order to examine the articles written in the field of preschool education between 2013-2020. The content analysis method consists of three headings: meta-analysis, meta-synthesis, and descriptive content (Çalık and Sözbilir, 2014). The content analysis is a technique that enables some parts of the text to be systematically summarized by dividing them into smaller content categories with coding (Büyüköztürk et al., 2008) and consists of organizing, classifying, comparing texts and drawing theoretical conclusions from texts (Cohen, Ma-nion, and Morrison, 2007). The study group of the study consisted of 201 articles, selected according to the criterion sampling method, on preschool education program and published in the last 7 years (2013-2020) within the scope of the program updated in 2013. The data were collected by scanning the relevant articles published between 2013-2020 in the Dergipark database. Themes and codes were created with the content analysis through MAXQDA program. The emerging themes were "Out-of-school factors affecting the Preschool Education Program" "Features of pre-school education programs", "Reasons for reaching and not reaching the criteria included in the Preschool Education Program" and, "Problems encountered while applying pre-school education programs". The codes "family", "environment" and "technology" were taken place under the first theme.

Some direct quotes regarding the first theme are as follows: "The involvement of the family in pre-school education contributes to the multifaceted development of the child. " (A1, p. 157), "The goals of pre-school education without family support cannot be expected to be fully achieved. It is difficult to achieve the desired quality in pre-school education without parental involvement. " (A2, p. 57), "No matter how high quality the education programs implemented in pre-school education institutions are, it is difficult to reach the desired goals unless they are supported

by families." (A3, p. 28). When the environment theme was examined, it was observed that the effect of the environment on preschool education was observed in 25 articles. "The child is very sensitive to environmental stimuli in the preschool period. It quickly wins all behaviors that can be considered positive or negative. " (A3, p. 24), "How much children can discover, what they can learn, and how fast they can learn is closely related to how supportive their environment is and what opportunities are offered to them." (A6, p. 43), "In order for the child to grow up and develop positive attitudes towards learning, there is a need for an environment where qualified cognitive stimuli, rich language interactions, positive social and emotional experiences are offered to the child and the child's independence is supported. " (A7, p. 196). Regarding the theme "technology", it was seen that the effects of technology on preschool education program were mentioned in 12 articles. "Developments in the fields of mathematics, science and technology in the last century have increased the tendency of countries to these fields and have led them to focus more on science and mathematics education in their education policies. In this respect, considering that the early childhood years are magical years in which the foundations of many mathematical concepts are acquired, it is important to examine the mathematics skills of children of all age groups who have and do not receive preschool education (A18, p. 396-414).

Some codes taking part in the theme "Features of pre-school education programs" were being child-centered, flexible, spiral, eclectic, balanced, game-based, learning by discovering and developing creativity. For example, the quotation regarding the flexibility of the program is as follows: "This education program has been prepared as a child-centered and flexible program. However, it has not been evaluated whether the program includes children's rights in general and the child's right to participate in particular. " (A89, p. 206).

The codes physical characteristics of classrooms, suitable environment for the development of individual characteristics of children, the use of technology, the ability to use different methods and techniques, the applicability of the centers and, the ability to use different approaches took place under the theme of "Reasons for reaching and not reaching the criteria included in the Preschool Education Program." For

example, the quotation *Considering the effect of preschool throughout life, the importance of physical characteristics of preschool classrooms as a factor affecting the quality of this education becomes clear* (A77, p. 48) reveals the importance of the physical properties of the classes in reaching the criteria included in the pre-school education program.

The problems regarding the last theme were aligned as "The main problems encountered in pre-school education", "the problems that may arise during the use of technology", and "the educational problems experienced during the task process." An article in the scope of the study mentions that "According to the teachers, the inadequacies in the guidance and supervision system, the lack of recess times for the teachers, dual education practice, lack of personnel and legislation are among the main problems in pre-school education" (A51, p. 483).

The results revealed that non-school factors had a great influence on preschool education, the program was prepared by considering the developmental characteristics of the children and a spiral relationship with educational programs of other courses, and teachers may have problems during the implementation phase due to physical inadequacies and lack of experience. While implementing the pre-school education program, it was suggested that in-service training programs for teachers should be organized, more studies on family education and developing the research skills of children should be carried out.

Kaynakça / References

- Aktaş Arnas, Y. (2002). *Okul öncesi dönemde matematik eğitimi*. Adana: Nobel.
- Aktaş Arnas, Y. (2011). *Aile eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Aksoy, N. C. (2014). *Dijital oyun tabanlı matematik öğretiminin ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin başarılarına, başarı güdüsü, öz-yeterlilik ve tutum özelliklerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara:Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Alak, S.A. ve Alabay, E. (2017). Pamuk şekerim i-ii kitaplarının meb okul öncesi eğitim programı (2013) açısından değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6), 2229-2244.

- Alisinanoğlu, F. ve Kesicioğlu, O.S. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Giresun İli Örneği. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3 (1), 93-110.
- Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. ve Çimen, S. (2002). *Çocuk gelişimi 1*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Ardıç, Ü.Ü. (2011). *Okul öncesi eğitiminde kalitenin geliştirilmesine ilişkin idareci, öğretmen ve veli görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslanargun, E. ve Tapan, F. (2011). Okul öncesi eğitim ve çocuklar üzerindeki etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 219 – 238.
- Aydın, A. (2006). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Ayyıldız, E. ve Kahraman, E. (2019). Türkiye’de okul öncesi sınıflarının fiziksel özellikleri ve tasarımları üzerine yapılmış çalışmaların incelenmesi. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 47-60.
- Bağcı, B. ve İvrendi, A. (2016). Türkiye’de okul öncesi dönem matematik becerileri ve eğitimi araştırmaları: Sentez çalışması. *Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science and Mathematics Education*, 10(2), 391-425.
- Bartan, M. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin etkinliklerde kullandıkları dikkat çekme ve dikkati sürdürme şekillerinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 227-244.
- Bartan, M. ve Başal, H.A. (2018). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin bilimsel süreç becerilerine ilişkin görüşleri ve sınıf içi uygulamaları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(4), 1938-1959.
- Başaran, S. T. ve Ulubey, Ö. (2018). 2013 okul öncesi eğitim programının değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(2), 1-38.
- Batdı, V. (2019). *Tam öğrenme modelinin çoklu bütüncül yaklaşımla analizi bağlamında türkçe öğretim programında kullanılmasının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kilis.
- Batu, E.S. ve Yükselen, A. (2014). Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim 1. E, N. Metin, A. İ. Yükselen (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Kaynaştırma Uygulamaları* içinde (s.330 – 350), Ankara: Hedef Yayınları.
- Bertrand J. (2012). Preschool programs: Effective curriculum. comments on kagan and kauerz and on schweinhart. In: Tremblay Re, Barr Rg, Peters Rdev, Eds. Encyclopedia On Early Childhood Development. Montreal, Quebec: Centre of Excellence for Early Childhood Development, 1-7.

- Beyazkürk, D. ve Kesner, J. E. (2005). Teacher-child relationships in Turkish and united states schools: A cross-cultural study. *International Education Journal*, 6 (5),547-554.
- Bilasa, P. (2006). *NLP (Neuro linguistic programming) (Beyin dili programlaması) pratisy-enlik eğitim programının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, .Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bildiren, A. (2018). Okul öncesi dönemde bilişsel yetenek ile problem çözme becerilerinin arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(1), 291-308.
- Bozyiğit, S. (2013). *Çocukların Çevre bilinçli tüketici olarak sosyalleşmesinde annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının rolü*. Doktora tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bursalıoğlu, Z. (2008). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Can, E. ve Bayramoğlu, A. (2016). Ortaöğretimde okul yönetimine katılım. K.Beycioğlu, N.Özer, K.Koşar Ve İ.Şahin (Ed.), *Eğitim Yönetimi Araştırmaları İçinde*, (s.104-125), Ankara: Pegem Akademi.
- Can, E. ve Kılıç, Ş. (2019). Okul öncesi eğitim: Temel sorunlar ve çözüm önerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 483-519.
- Can ve Serençelik (2017). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin okul yönetimine katılımlarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 525-542.
- Canbeldek, M. ve Işıkoğlu Erdoğan, N. (2017). The effects of early childhood classroom size and duration on development of children. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 17(68), 257-271.
- Coşkun, Y. ve Baş, A. (2015). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların anne babalarının çocuk yetiştirmeye yönelik görüşlerinin karşılaştırılması. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2). 195-210.
- Cömert, S. (2004). Okulöncesi eğitim programı hakkında öğretmen görüşleri ve uygulamaları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 135-150.
- Cömert, D. ve Erdem, E. (2011). *Erken çocukluk döneminde aile katılım etkinlikleri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çalışandemir, F. (2014). *Oyunun önemi. yaşamın ilk yıllarında oyun: Oyuna çok yönlü bakış*. Ankara: Pegem Akademi, 17-30.
- Çelik, Ö. ve Buluç, B. (2016). Disiplinler arası yaklaşımla değer öğretiminde yaratıcı drama yönteminin kullanılması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 67-88.

- Dağlı, A. (2007). *Okul öncesi eğitimi alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin türkçe ve matematik derslerindeki akademik başarılarının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- Dağlıoğlu, H.E., Turupcu Doğan, A. ve Basit, O. (2017). Kapsayıcı okul öncesi eğitim ortamlarında öğretmenler çocukların bireysel yeteneklerini belirlemek ve geliştirmek için neler yapıyor?. *GEFAD / GUJGEF*, 37(3), 883-910.
- Demirel, Ö. (2005). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Deniz, M. (2001). *Milli Eğitim şuralarının tarihçesi ve eğitim politikalarına etkileri*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi.
- Deniz, Ü. ve Yıldız, R. (2018). Milli Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim programında cinsel gelişim ve cinsel eğitim. *GEFAD / GUJGEF*, 38(2), 431-447.
- Dikici Sığırtmaç, A., Hoş, G. ve Abbak, B. S. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara yönelik kullandıkları çözüm yolları ve önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(4), 205-223.
- Durmuşçelebi M. ve Akkaya D. (2011). 2006 okul öncesi eğitim programının uygulanmasının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi : Kayseri ili örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 255-272.
- Düşek, G. ve Dönmez, B. (2012). Türkiye’de yayımlanan okul öncesi eğitim programları. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 1(1), 68-75.
- Ekici, F. (2014). Aile özellikleri ile okul öncesi eğitime devam eden çocukların problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 70-108.
- Erbay, E. (2008). *Okul öncesi eğitim alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin sosyal becerilere sahip olma düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı, Pamukkale.
- Ergüleç, F. ve Kiremit, R. F. (2019). Tablet bilgisayarların okul öncesi dönemde resim çiziminde kullanılması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(1), 17-36.
- Erkan, S. ve Kırca, A. (2010). Okul öncesi eğitimin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okula hazır bulunuşluklarına etkisinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(38), 94-106.

- Erşan, Ş. (2019). Ebeveynlerin okul öncesi eğitim kurumundan ve öğretmenlerden beklentilerinin incelenmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 161-178.
- Feeney, S.ve Moravick, E.(1987). A thing of beauty: Aesthetic development in young children. *Young Children*, September; 7-15.
- Fetih, L. (1998). *Okul öncesi eğitimde yönetici-öğretmen ilişkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Fidan, N. V. ve Erden, M.(1993). *Eğitime Giriş*. Ankara: Meteksan Matbaacılık.
- Gordon, M ve Browne, K.W. (2007). *Beginning Essentials In Early Childhood Education: Canada*.
- Gökdemir, M. A. (2019). Problems encountered by preschool education teachers in art activities and solution offers (Mardin Sample). *SDU International Journal Of Educational Studies*, 6(2), 1-14.
- Göle, M.O. ve Temel, Z.F. (2015). Okul öncesi öğretmenlerinin nitelikli bir okul öncesi eğitim programında bulunması gereken özelliklere ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 663-684.
- Gülay Ögelman, H. ve Karakuzu, E. (2016). Meb 2013 okul öncesi eğitim programında belirtilen öğrenme merkezlerinin uygulamaya yansımalarının incelenmesi: Aydın ili örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 73-98.
- Gülçiçek, T., Tonga, F.E. ve Tantekin Erden, F. (2019). Examining Turkish early childhood education curriculum in terms of mainstream curriculum models. *OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2019, 38(2), 77-106.
- Güldalı, Ş. ve Demirbaş, İ. (2017). Okul öncesi eğitim programı ile ilkökul hayat bilgisi öğretim programının sarmallığının incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1084-1105.
- Gürsimsek, İ. (2003) Okulöncesi Eğitime Aile Katılımı Ve Psikososyal Gelişim. *KUYEB*, 3(1), 125-144.
- Gürkan, T. (2013). Okul Öncesi Eğitim Programı. R.Zembat(Ed.). *Okul Öncesinde Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gürkan, T. ve Koran, N. (2015). 36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programının Çocuğun Katılım Hakkına Yer Verme Durumu Açısından İncelenmesi. *Journal of Teacher Education and Educators*, 3(2), 203-226.
- Güzelyurt, T., Birge, F. ve Ökten, A. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin aile katılımına ilişkin görüşleri. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 2(1), 64-74.

- Hacısalihoglu Karadeniz, M. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin matematik eğitiminde teknolojiden yararlanma durumlarının belirlenmesi. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 2014, 4(2), 119-144.
- Halstead, J. M. ve Taylor, J. M. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Hamamcı, Z. ve Akyol, A.K. (2003). Çocuklarda empati gelişimi ve bilişsel gelişimin incelenmesi. kültürlerin buluşması: Erken Çocukluk Gelişimi Ve Eğitime Yansımaları. *OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı, Kuşadası/Türkiye*.
- Kale, M. (2010). *Eğitimin temel kavramları*. (Ed.). E. Karip, Eğitim Bilimine Giriş, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kandır, A. (1999). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Etkinliklerin Planlanması*. Gazi Üniversitesi Anaokulu-Anasınıfı Öğretmeni El Kitabı. İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama.
- Kardeş, S. ve Güney Karaman N. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin çocuğun cinsel eğitimine ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1554-1570.
- Kartal, H. ve Güner, F. (2016). Okul öncesi eğitim programı etkinlik kitabındaki etkinliklerin ses bilgisi farkındalığı açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*. 5(1), 14-30.
- Kaya, Y., Günay, R. ve Aydın, H. (2016). Okul öncesi eğitimde drama yöntemi ile işlenen değerler eğitimi derslerinin farkındalık düzeyi üzerindeki etkisi. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 23-37.
- Kayhan, N. ve Kılıç, D. (2014). Türkiye ve bazı avrupa birliği ülkelerinde okul öncesi öğretmenliği programlarında fen eğitiminin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(2), 83-102.
- Kıldan, A. O. (2012). Okul öncesi eğitimin amacına yönelik öğretmen ve veli görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 135-150.
- Koç Akran, S. ve Kocaman, İ. (2018). Öğretmenlerin ve velilerin okul öncesi eğitim kurumlarındaki veli toplantılarına ilişkin algıları. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(2), 97-110.
- Koçyiğit, S. (2014). Çocukların Bakış Açısıyla Okul Öncesi Eğitim. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 36, 203-214.
- Kök, M., Koçyiğit, S., Tuğluk, M.N. ve Bay, E. (2008). Okul öncesi dönem çocuklarında görülen sorunların öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 82-93.

- Köksal, Ö., Balaban Dağal, A. ve Duman, A. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitim programı hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi. *International Journal of Social Science, Sayı 46*, 379-394.
- Kutlu Abu, N. ve Kayar, Z. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin aile katılımına yönelik görüşlerinin derinlemesine incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 54, 156-183.
- Kuzgun, H. ve Özdiç, F. (2017). Okul öncesi eğitimde teknoloji kullanımına yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(-ERTE Özel Sayısı), 83-102.
- Küçükturan, A. G. ve Altun A., Akbaba-Altun, S. (2013). Türkiye'de okul öncesi eğitimin geliştirilmesine yönelik uygulamalar. *The Journal of Academic Social Studies*. 6(7). 783-801.
- Livatyalı, H. (2011). *Okul ve okulda zaman yönetimi*. (Edt. Gürsel M.), Konya: Eğitim Akademi.
- Manolova Yalçın, O., Durmuşoğlu Saltalı, N. ve Ateş, M. A. (2020). Okul öncesi eğitimde aranan veli profili. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED*, 2(2), 1-23.
- MEB. (2013). *Okulöncesi eğitim programı*, Ankara: MEB.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. (2nd ed.). Thousand.
- Miller, E. (2005). Fighting technology for toddlers. *Education Digest: Essential Readings Condensed For Quick Review*, 71(3), 55-58.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *Strateji geliştirme başkanlığı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Morrison, G. (2012). *Early childhood education today*. Boston: Pearson.
- Muşlu Kaygısız, G. (2020). Fen bilimleri dersi öğretim programı ve okul öncesi eğitim programındaki kazanımların çevre eğitimi açısından incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 29-47.
- NAEYC & NAECS/SDE (National Association for the Education of Young Children & National Association of Early Childhood Specialists in State Departments of Education) (2003). *Early childhood curriculum, assessments and program evaluation: Building an affective, accountable system in programs for children birth through age 8*, 1- 30.
- Oğuzkan, Ş. ve Oral, G. (1997). *Okulöncesi eğitimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ok, S. (2016). Öğretmen ve ailelere göre okul öncesi eğitimde okul-aile işbirliğinin önemi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 32, 61-79.

- Okutan, N. (2003). *Erken çocukluk eğitimi politikaları: Yaygınlaşma, yönetim ve yapılar toplantısı raporu*. Ankara: M.E.B., AÇEV, UNICEF ve Eğitim Reformu Girişimi.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları (İkinci Baskı)*. İstanbul: Epsilon.
- Öktem, T. (1986). *S.S.Y.B. sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu genel müdürlüğü kuruluşlarında okulöncesi eğitimi ve yaygınlaşması çalışmaları*. 4. Ya-Pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırma Semineri. Ankara: Ya-Pa Yayınları.
- Önal N. ve Keleş O. (2012). Teachers' views regarding the use of technological materials in pre-school educational institutions. *Mediterranean Journal of Educational Research*, 14a, 820-824.
- Özenç M. (2020). Okul öncesi eğitimi programındaki kazanımlar ile ilkokul 1. sınıf kazanımları ne kadar uyumlu?. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 11(21), 97 – 110.
- Özkubat, S. (2013). Okul öncesi kurumlarında eğitim ortamlarının düzenlenmesi ve donanım. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 58-66.
- Özsırkıntı, D., Akay, C. ve Yılmaz Bolat, E. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitim programı hakkındaki görüşleri: Adana İli örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 15(1), 313-331.
- Özyürek, A., Özkan, İ., Begde, Z. ve Yavuz, N.F. (2015). Okul öncesi dönem çocuklar için hareket ve sosyal becerilerin gelişiminin desteklenmesine yönelik eğitim programı. *Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Dergisi*, 3(11), 323–340.
- Pehlivan, D.(2006). *Okul öncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin ilkokuma yazmaya geçiş sürecinin, öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Poyraz, H. (2003). *Okul öncesi eğitimin ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sabancı, A. Altun, M. ve Uçar Altun, S. (2018). Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin görüşlerine göre ana sınıfı eğitiminde karşılaşılan sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitimi Yönetimi Dergisi*, 24(2), 339-385.
- Saklan, E. ve Erginer, A. (2016). Türkiye’de okul öncesi eğitime ilişkin politika ve finansman uygulamaları. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 15-44.
- Sapsağlam, Ö. (2013). Değerlendirme boyutuyla okul öncesi eğitim programları(1952-2013). *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 63-73.

- Sapsağlam, Ö. (2020). Okul öncesi eğitim programlarının milli kavramlar açısından incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 1-17.
- Senemoğlu, N. (1994). Okulöncesi eğitim programı hangi yeterlikleri kazandırmalıdır? *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(10), 21-30.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research Project. *Education for information*, 22(2), 63-75.
- Taner, M. ve Başal, H.A (2005). Farklı sosyoekonomik düzeylerde okulöncesi eğitimi alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin dil gelişimlerinin cinsiyete göre karşılaştırılması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 395-420.
- Tantekin Erden, F. ve Altun, D. (2014). Sınıf öğretmenlerinin okul öncesi eğitim ve ilköğretime geçiş süreci hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 13(2), 481-502.
- Temel, Z. F., Kandır, A., Erdemir, N., ve Koçer-Çiftçibaşı, H., (2005), *Okul öncesi eğitimde proje yaklaşımı ve program örnekleri*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Tok, E. (2002). *Okul öncesi eğitim kurumlarında yönetim sorunları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Torun Yeterge, H., Yıldız Demirtaş, V., Coşkun, U. H., Vardarcı Kaçar, G. (2020). Aktif öğrenme yaklaşımına dayalı hazırlanan okul öncesi eğitim programının çocukların sosyal yetkinlik düzeylerine etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(2), 429-443.
- Tuğrul, B. (2006). Okul öncesi dönemde düşünme becerilerinin gelişmesinde yaratıcı bir süreç olarak drama. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(2), 1343-1381.
- Tuncer, B. (2015). Okul öncesi eğitimdeki çağdaş yaklaşımların incelenmesi ve meb okul öncesi programıyla karşılaştırılması. *Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri*, 1(2), 39-58.
- Turaşlı, N. (2007). *Okulöncesi eğitime giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ulu, H., ve Baş, Ö. (2020). Öğretmen adaylarının sosyal ağ sitelerini kullanım amaçları, eleştirel düşünme eğilimleri ve medya okuryazarlıkları arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(3), 556-574.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural organization (UNESCO), (1994). *The salamanca statement and framework for action on special needs education*. Paris.

- Unutkan, Ö.P. (2007). Okul öncesi dönem çocuklarının matematik becerileri açısından ilköğretime hazır bulunmuşluğunun incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 243-254.
- Usta, E. ve Korkmaz, Ö. (2010). Öğretmen adaylarının bilgisayar yeterlikleri ve teknoloji kullanımına ilişkin algıları ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1335-1349.
- Uyanık Balat, G. (2011). Fen nedir ve çocuklar feni nasıl öğrenir? (Ed.) B. Akman, Gülden Uyanık Balat, Tülin Güler. *Okul Öncesi Dönemde Fen Eğitimi*. Ankara: PegemA.
- Uyanık, Ö ve Kandır, A.(2010). Okul öncesi dönemde erken akademik beceriler. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(2), 118-134.
- Uysal, A. ve Balkan, İ.K. (2015). Sosyal beceri eğitimi alan ve almayan okul öncesi çocukların, sosyal beceri ve benlik kavramı düzeyleri açısından karşılaştırılması. *Psikolojik Çalışmaları*, 35(1), 27-56.
- Ünal, F. (2013). Aile eğitiminde ebeveyn hakları ile ilgili yasalar ve etik kurallar. F. Temel (Ed.), *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Vogel, N. (2012). Arranging the active learning environment: *Setting Up The Pre-school Classroom. Resource*. 11-14.
- Yalçın, V. ve Uzun, H. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin öğretim yöntem ve teknikleri kullanma düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi (Kilis ve Gaziantep İli Örneği). *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 42-54.
- Yıldız Demirtaş, V. (2015). Aktif öğrenme ve işbirlikli öğrenme yöntem ve teknikleri. İçinde B. Doğan ve V. Alkan (Eds.) *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. 245-288. Ankara: Eğiten Kitap.
- Yılmaz, N. (2003). *Türkiye’de okulöncesi eğitimi erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Yiğit, C., Özyurt, M., ve Adıyaman, H. (2019). Okul öncesi öğrencilerinin programın kazanımlarına ulaşma durumlarının değerlendirilmesine ilişkin bir model önerisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(3), 237-252.
- Zembat, R. (2007). *Okul öncesi eğitimde nitelik. Okul öncesi eğitimde güncel konular*. İstanbul: Morpa Yayınları, 25-44.
- Zembat, R. (2012). Okul öncesi öğretmenlerinin okul yöneticisi, meslektaşları ve aileler bağlamında algıladıkları çatışma durumlarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37, 163.

Zembat, R., Günşen, G. ve Gök Çolak, F. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin erken çocukluk eğitiminde uygulanan farklı yaklaşımlar hakkındaki bilişsel haritaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 1-19.

Zembat, R., ve Unutkan Polat, Ö. (2001). *Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yeri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yerliyurt, N. S. ve Ersoy, M. (2021). Okul öncesi eğitim programı ile ilgili dergipark'ta yayımlanan makalelerin incelenmesi: 2013-2020. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4104-4153. DOI: 10.26466/opus.866620

Kamu Hizmet Aracı Olarak Web Sitelerinin Kullanılabilirliği: EBA Örneği

DOI: 10.26466/opus.860386

*

Hicran Özlem Ilgın* – Şaziye Ceren Ulupınar**

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üni., Ezine M.Y.O. Çanakkale /Türkiye

E-Posta: hicranilgin@comu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0549-0710](https://orcid.org/0000-0002-0549-0710)

** Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üni., Ezine M.Y.O. Çanakkale /Türkiye

E-Posta: cerenuzunay@comu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2895-5437](https://orcid.org/0000-0002-2895-5437)

Öz

Teknolojinin gelişimi ile internetin dünyayı saran hızı ve mekansızlığı içinde kamusal hizmetler de payını almış ve dönüşen ortamlar içinde e-hizmetler kamu ve devlet arasında etkileşimi artıran bir nitelik kazanmıştır. Özellikle pandemi döneminde dijital dönüşümün hızı artmış ve dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eğitim uzaktan eğitim formatına dönüşerek 2012’den bu yana kullanılan EBA web sitesiyle öğrenci, öğretmen ve velilerin kullanımında hızlı bir artış ile kullanılır olmuştur. Bu çalışmada bir kamu hizmeti olarak eğitimin dijital ortamda gerçekleştirilebilmesi amacıyla oluşturulan EBA web sitesinin veliler açısından kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi amacıyla “web sitesi kullanılabilirliği anketi” uygulanmıştır. Bu kapsamda anketin pandemi döneminde gerçekleştirilmiş olması nedeniyle çevrimiçi gerçekleştirilen anketler, çocuğu EBA web sitesi üzerinden eğitim alan velilere gönüllülük esasıyla uygulanmıştır. Anket 06-07 Ocak 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve sosyal medya yoluyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Çevrimiçi ankete 602 veli katılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların değerlendirilen dört kategoride web sitesinin içeriği, düzeni ve okunabilirliği, web sitesi içinde gezinebilme ve bağlantıları değerlendirme, web sitesinin ara yüzünü değerlendirme ve sayfanın performansı ve etkililiğini değerlendirme kategorilerinde EBA web sitesinin “kullanılabilir olduğunu” orta düzey üstünde bir oran ile belirttikleri kayıt altına alınmıştır. Çalışma sonucuna göre bir kamu hizmeti olarak değerlendirilen EBA eğitim platformu, veliler tarafından kullanılabilir olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Hizmeti, Halkla İlişkiler, Dijital İletişim, Web Sitesi, EBA

Usability of Websites as a Public Service Tool: EBA Example

*

Abstract

With the development of technology, public services have also taken their share in the speed and spacelessness of the internet that surrounds the world and e-services have gained a quality that increases the interaction between the public and the state in the transforming environments. Especially pandemic period digital conversion speed is increased and, as in the world and in Turkey used since 2012 by transforming into education distance learning formats EBA website with students in the use of teachers and parents has been used with a rapid increase. In this study, a "web site usability questionnaire" was applied in order to evaluate the usability of the EBA web site, which was created in order to provide education in a digital environment as a public service. In this context, since the survey was conducted during the pandemic period, online surveys were applied on a voluntary basis to parents whose children receive education on the EBA website. The survey was conducted between 06-07 January 2021 and delivered to the participants via social media. 602 parents took part in the online survey. As a result of the research, it was recorded that the participants stated that the EBA website was "usable" with a rate above medium level in the categories of content, layout and readability of the website, navigating within the website and evaluating the links, evaluating the interface of the website and evaluating the performance and effectiveness of the page. has been taken. According to the results of the study, it can be said that the EBA education platform, which is considered a public service, is considered to be usable by parents.

Keywords: *Public Service, Public Relations, Digital Communication, Website, EBA*

Giriş

Yaşanan teknolojik gelişmeler bilginin üretilmesi, bilimin üretilmesi, bilgiden bilginin üretilmesi ve aktarılması noktasında hayatımızın hemen hemen her alanında değişiklikleri de beraberinde getirdiği görülmektedir. Günümüzde yaşamın içinde yapılacak işlerin birçoğunu online olarak yapabilmek bireyler için zaman kaybının önüne geçebileceği gibi görece avantajlar sağlamaktadır. Bugün devletlerin hizmetlerini sunma aracı haline de dönüşen internet, yönetim anlayışı perspektifinden baktığımızda ise şeffaf, demokratik, katılımcı ve hesap verebilirlik kavramlarını da olumlu bir biçimde yapılandıran bir kavramdır. Bu bağlamda internetin zaman ve mekân sınırı tanımayan interaktif ortamı iletişim açısından efektif olarak kullanıldığında devlet hizmetlerinin üretilmesi noktasında avantaja dönüşmektedir. Devletin kamu hizmetlerinden eğitimin teknoloji ile beraberinde değişimi meydana getirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günümüzde eğitime entegre edilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır.

Türkiye’de Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından, Eğitim Bilişim Ağı (EBA) öğretmen, öğrencilerin ve velilerin kullanımına ücretsiz bir şekilde çevrimiçi sosyal eğitim platformu oluşturulmuştur. Bu sistem ile öğretmen, öğrenci ve veliler eğitsel içeriklere yazı, ses, resim özelliklerinin yanı sıra videolu anlatım gibi kaynaklara da erişebilme imkânına sahiptirler. Eğitim ve öğretim kaynaklarının elektronik ortamda sunulması, öğrencilerin bilgiye erişimine katkı sağlayarak, öğrenme süreçlerine destek sağlamaktadır. Bunun yanı sıra EBA öğrenciye ilişkin performans bilgilerine veli tarafından ulaşabilme imkânı sunmaktadır. Bu da EBA’nın öğrenci, öğretmen ve veli etkileşimli ortamını ortaya koymakta bu noktadan hareketle velileri de hedef kitle haline getirmektedir. Özellikle pandemi döneminde yüz yüze eğitimin okullarda devam edemediği ve evden dijital olarak gerçekleştirilen bir eğitim döneminde veli, öğretmen ve öğrenci üçgeninde EBA web sitesi önemli bir eğitim ortamı olarak bir kamu hizmeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktalardan hareketle bu çalışmada pandemi döneminde önemini hissettiren elektronik öğrenme ortamı olan EBA web sitesinin bir devlet e-hizmeti olarak veliler tarafından değerlendirilmesini konu almaktadır. Çalışmanın literatür bölümünde kamu hizmet aracı olarak web siteleri ve örnekleri ile EBA ortamına ilişkin yazınlar değerlendirilecektir. Çalışmada çevrimiçi

anket yöntemi ile uygulanan web sitesi kullanılabilirlik değerlendirilmesi bulgular bölümünde yapılacaktır.

Kamu Hizmet Aracı Olarak Web Siteleri

1990'lı yıllardan sonra devrim niteliği taşıyan Tim Berners-Lee ve ekibi, Avrupa Parça Fiziği Laboratuvarı'nda (CERN) bilgi dağıtımını amacıyla yeni bir protokol önermişlerdir. 1991 yılında adı anılmaya başlanan "World Wide Web" (www) diye adlandırılan protokol kullanılmaya başlamasıyla hızla bu yapı yenilikler üretmeye başlamıştır. Gelişimin devam etmesiyle ihtiyaçların belirlenmesine göre internet farklı internet sitelerine evrilmeye başlamış ve web teknolojilerinin temelleri atılmıştır. Daha sonrasında Webs 1.0 yetersizliğinden dolayı web 2.0 doğmuştur. Web 2.0 insan etkileşimli olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda İnternet kullanıcılarının belli platformlarda paylaşarak ve ortaklaşa oluşturduğu sistemi tanımlamaktadır. Web 3.0 ise internet kontrolünün insan elinden çıktığı bir web dünyası olarak tanımlanmaktadır. Cihazlar arası etkileşimle internetin web dünyası olarak söylenebilir (Kutup,2010, s.12-13). Bu sayede her biri sahip olduğu farklılıklarla internet dünyasına yeni anlam ve özellikler kazandırmaktadır. Kullanıcıların ihtiyaçlarını fark ederek o alana yönelik iyileştirme çalışmaları yapabilmeye imkânı ortaya çıkmaktadır. Özellikle günümüzde giderek önem kazanan dijital iletişim alanında da önemli yenilikler sunabilmektedir.

Günümüzde kar amacı güden ve kar amacı gütmeyen kurumlar çeşitli hedef kitlelerle iletişim kurarlar ve bu iletişimden olumlu sonuçlar elde etmek isterler. Çevre ile kurulan iletişim dâhilinde kurumlar için olumlu sonuçlar çıkarılması hedeflenen çalışmalarına yön verebilmektedir. Kurumların şeffaf olması hedef kitleleriyle doğrudan iletişime geçebilmelerine olanak tanımaktadır (Kazancı, 1997, s.30). Bu nedenle web siteleri kurumlar ile ilgili bilgileri sunma noktasında şeffaflık yaratabilmektedir. Mükemmel halkla ilişkiler çalışmalarının temelinde çift yönlü iletişime dayandırılrsa da günümüzde bilgilendirme yönüyle tek taraflı iletişimi barındıran halkla ilişkiler çalışmaları da varlığını sürdürmektedir (Grunig 2005, s.330). Bu bağlamda web sayfalarında hedef kitlenin kurumu tanınması, bilgi edinmesi ve olumlu izlenimlerin oluşması bakımından önem arz etmektedir. Kurumlar web sayfa kanalını kullanarak kuruluş amacı, yöneticiler, organizasyonlar, faaliyetler vb. bilgiler ile hizmetlerini hedef kitle ile paylaşarak bilgilenmesini sağlamaktadır.

Web sitesi deteseğiyle gerçekleşen e-devlet; kamu hizmetlerinin, tarafların doğrudan bağlantı kurmaya ya da fiziksel değiş tokuş yapmaya gerek kalmadan açık veya sınırlı kullanıcıların ulaşabildiği kapalı ağlar üzerinden elektronik olarak yapılabilmesi şeklinde tanımlanabilir (Çukurçayır ve Eşki, 2001,s.104). E-devletin anlamı, devletin vatandaşlara karşı yerine getirmekte yükümlü olduğu görev ve hizmetler ile vatandaşların buna karşılık devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin karşılıklı olarak elektronik iletişim ve işlem ortamlarında kesintisiz ve güvenli olarak yürütülmesidir. E-devlet çalışmalarıyla dilimize birçok “e” ile başlayan kavram eklenmiştir (TBD, 2006, s.8). Bu bağlamda e-okul uygulaması bir kamu hizmeti olarak öğrenci, öğretmen ve velilerin kullanımına sunulmuş bir e-devlet hizmetidir.

Hedef kitleye ulaşmada yeni iletişim türünün ortaya çıkardığı kavramlardan biri de e-katılımcılıktır. Birleşmiş Milletler E-devlet 2008 Araştırma Raporuna göre devlet uygulamalarında bilgi teknolojilerinin en önemli bileşenlerden birisi olan e-katılım için etkili bir platformun sunulması gerektiği belirtilmiştir. Devlette daha fazla şeffaflık olma yolunda önemli adım olan e-katılımcılık, bireylere etki kanallarını kullanma yolunu da açmaktadır. Bu bakımdan uygulamaların ve web sitesi işlevselliğinin şu özelliklere sahip olması gereklidir (Erkul, 2009, s.3):

- Yayıncıdan bağımsız olarak kullanıcıların olması,
- Kullanıcı taraflı içeriklerin olması,
- Kullanıcıların arasında etkileşimin var olması,
- Zaman ve mekân sınırlamasının olmaması.

Kamu kurumlarının web siteleri tasarım bakımından hizmet kalitesini arttıracak ve bireyleri tatmin edecek seviyede olması beklenmektedir. Genellikle web site tasarımlarında site özellikleri ve görsellik üzerine yoğunlaşmaktadır. Kullanıcı merkezli bir web site tasarımı ise daha kullanışlı olabilmektedir. Kullanıcı merkezli tasarımın temelinde, kullanıcı beklentilerine göre şekil alan, deneme ve tasarım aşamalarında ise kullanıcıları odak noktasına yerleştiren bir tasarım felsefesi olarak da açıklanabilir. Tablo 1’ de ifade edildiği gibi kullanıcı merkezli yaklaşım üç farklı açıdan değerlendirilmektedir. Bunlar; işlevsellik, kullanılabilirlik ve erişilebilirlik özellikleridir (Bertot ve Jaeger, 2008, s.150-153):

Tablo 1. Kullanıcı Odaklı Tasarım Yaklaşımı

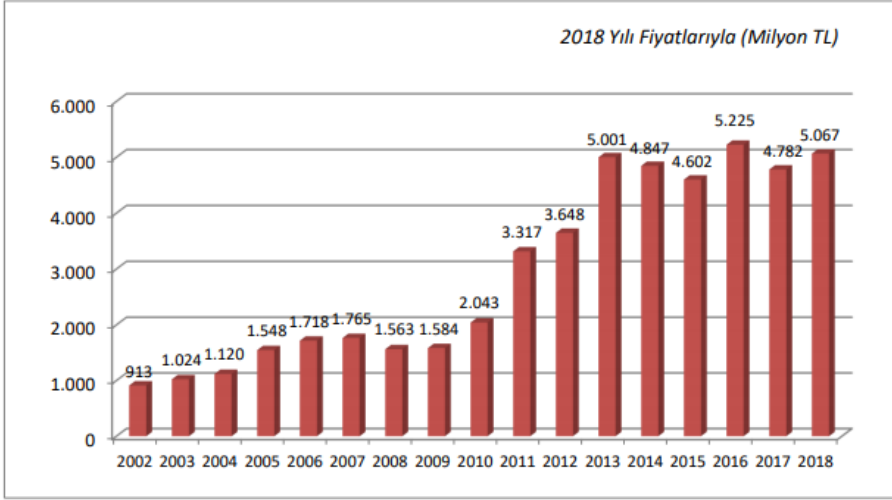
Yöntem	Amaç
İşlevsel Özellikleri	Web sitesinde hedeflenen işlemlerin ne kadar etkin bir şekilde gerçekleştiği değerlendirilmektedir. Web sitesinin tasarlanan ve beklenen işlevleri yerine getirilip getirilmediğine bakılmaktadır.
Kullanılabilirlik Özellikleri	Kullanılabilirlik özelliği web sitesini kullanım bakımından verimlilik, kolaylık gibi genel kaliteyi değerlendirmek için kullanılmaktadır.
Erişilebilirlik Özellikleri	Erişilebilirlik testleri ise, web sitesinin kullanıcılara eşit imkan erişim imkanı sağlayıp sağlamadığını denemek amacıyla kullanılmaktadır.

Literatür incelendiğinde, eğitimde teknoloji kullanımının önemini ortaya koyan çalışmalara rastlanmaktadır. Bu bağlamda web sitelerinin kullanılabilirliğini ölçen çalışmalar mevcuttur. West (2004, s.15-27) çalışmasında, kamuda araştırma, hizmet sunumunu ve demokratik duyarlılığı geliştirmek ve iyileştirmek amacıyla e-devlet içeriğini incelemiştir. Durmuş ve Çağıltay (2012, s.293-322) ise 33 kamu kurumunun web sitesi bu bağlamda içerik analiziyle incelemiştir. Kocabulut ve Albayrak (2017, s.293-303), ulusal bir havayoluna ait işletmenin web sitesinin kullanılabilirlik memnuniyetini karşılaştırma yoluyla araştırmasında yer vermiştir. Yılmaz vd. (2020) ise araştırmalarında pandemi sürecinde öğretmen ve öğrencilerin yararlandığı MEB'in uzaktan eğitim faaliyetlerini veli görüşlerine göre ölçmeye çalışmışlardır. Bu noktada bu çalışma veliler açısından web sitesinin kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi noktasında önem arz etmektedir.

Teknolojik gelişmelere uyum sağlamak ve enformasyon çağının bir parçası olmak amacıyla Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren bu alanda oldukça önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında kamu hizmetinin birçok alanda elektronik ortam sunumlarının başlaması öngörülmüştür. Bu amaç kapsamında önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda ki çalışmalar ise (Durmuş ve Çağıltay, 2012, s.296-298):

- 2005 – DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Birlikte Çalışabilirlik Esasları
- 2006 – Kamu Kurumları İnternet Sitesi Kılavuzu
- 2006 – Sayıştay Başkanlığı Performans Denetim Raporu
- 2009 – TÜRKSAT Kamu Kurumları İnternet Siteleri Standartları ve Önerileri Rehberi
- 2011 – TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Bilgi Toplumu İstatistikleri

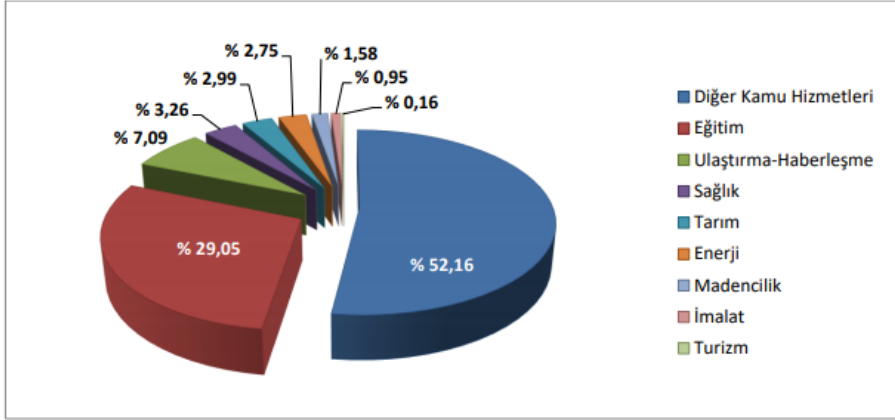
Elektronik ortamda yapılan önemli adımlarda 2000'li yılların başından itibaren bu alandaki yatırımlar olduğu görülmektedir. Şekil 1. de Kamu bilgi teknolojileri yatırımları gösterilmektedir.

Şekil 1. Kamu Bilgi Teknolojileri Yatırımları (2002-2018)(<http://www.bilgitop-lumu.gov.tr/timeline>)

2002 yılında kamu bilgi teknolojilerinin yatırıma 913 milyon TL ile başladığı görülmektedir. 2007 yılına kadar BİT(Bilgi İletişim Teknolojileri) yatırımlarının arttığı görülmektedir. 2008 yılında 202 milyon TL lik bir yatırım düşüşünün ardından 2011 yılından sonra yaşanan büyük artış görülmektedir. 2018 yılı yatırım fiyatlarıyla aradan geçen 16 yıllık süre dâhilinde 5 kattan daha fazla bir artış kaydedilmiştir. BİT yatırımlarına 2018 yılında ise projeler için 5 milyar 67 milyon TL ödenek tahsis edildiği Şekil 1. de görülmektedir.

BİT 2002-2018 yılları arası yatırımlarından sonra yapılan bu yatırımların hangi sektörlere yapıldığı ise Şekil 2. de gösterilmektedir.

Şekil 2: Kamu BİT Yatırımları Sektörel Dağılımı, 2018
(<http://www.bilgitoplumu.gov.tr/timeline/>)

Kamu BİT yatırımları için öngörülen 2018 yılı sektörler arası dağılımı Şekil 2. de gösterilmektedir. Şekle bakıldığında birinci sırada %52.16'lık payla diğer kamu hizmetlerinin olduğu görülmektedir. Diğer kamu hizmetleri kategorisine giren; İçişleri Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Adalet Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kurumlardır. E-devlet projeleri kapsamında bu kurumlara yatırım yapıldığı bilinmektedir. Yatırımların 2. sırasında yer alan sektör ise eğitim alanıdır. Milli eğitim bakanlığı ve üniversitelere ait olan bu yatırımlar %29,05'lik bir payla yer almaktadır. 3. sırada ise %7.09'luk bir payla ulaştırma-haberleşme sektörü eğitim sektörünü takip etmektedir. Diğer sektörel yatırım dağılımları sırasıyla; sağlık, tarım, enerji, madencilik, imalat ve turizmdir.

Bir E-Hizmet Olarak Uzaktan Eğitim ve Eğitim Bilişim Sistemleri(EBA)

Teknolojinin gündelik hayatın birçok aşamasında kullanılması, eğitim alanında kullanılan öğretim modellerinin de bu alanda kullanmayı beraberinde getirmiştir. Bu öğretim modeli öğrenciyi aktif ve daha hızlı öğretim ortamlarına dahil edebilen, kişisel olarak çalışmasına olanak sağlayan, çoklu duyu organlarından yaralanarak öğrenmeye katkıda bulunan ve tekrar etme imkanı sunan son zamanların vazgeçilmezi durumuna gelmiştir (Çakmak ve Taşkiran, 2017, s.284).

Bu alanda Türkiye’de resmi anlamda ilk adımlar 2012 yılından itibaren atılmıştır. Bu adımların ilki “Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi” (FATİH) hayata geçirilmiştir. Hayata geçirilen bu projede öğrenim sürecini etkileyen “e-içeriğin sağlanması ve yönetilmesi” olmuştur. Eğitim ve öğretimi kapsayan bu süreç için Milli Eğitim Bakanlığı(MEB) Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (YEGİTEK) tarafından güvenilir e-içeriklerin hazırlanması bakımından Eğitim Bilişim Ağı (EBA) 2012 yılında hizmete sunulmuştur. EBA her sınıf seviyesine uygun bir şekilde eğitim-öğretim içeriklerinin güvenilir olduğu bir platform olarak sunulmuştur. EBA’nın kuruluş amacını MEB “ evde, okulda ya da ihtiyaç duyulan her yerde bilgi teknolojilerini kullanarak materyali en etkin şekilde kullanarak teknolojinin eğitime uyumunu sağlamaktadır” şeklinde belirtmiştir (Öner, 2017: 228). 2015-2016 eğitim-öğretim yılından itibaren belirli aralıklarla MEB öğretmenlere EBA hakkında hizmet içi eğitim olanağı sunmaktadır. Bu kapsamda fırsat eşitliğine ve farklı öğrenme stiline sahip öğrencilere imkân tanıyan EBA ‘ya öğretmenlerin öğrencilerini dâhil etmeleri beklenmektedir. EBA herkes tarafından ulaşılabilen ve çeşitli içeriklere sahip modüllerden oluşmaktadır.

EBA platformu (Bal ve Boz, 2017, s.6);

- İnteraktif, zengin, farklı ve eğitici içerikler sunmak, eğitimde bilişim anlayışını yaygınlaştırarak kullanılmasını sağlamak,
- İçeriklerle ilgili kullanıcı ihtiyaçlarına cevap vermek, sosyal ağ platformuyla bilgi alışverişlerinin oluşmasını sağlamak,
- Gittikçe büyüyen arşiviyle ve zengin içeriğiyle derslere katkı, öğrenirken aynı zamanda bilgiden bilgi üretmek,
- Farklı öğrenme biçimlerine (sayısal, sözel, sosyal, görsel, işitsel, bireysel, öğrenme) sahip olan öğrencileri kapsamak,
- Öğretmenleri ortak bir paydada buluşturarak eğitime yön vermelerini ve katkı vermelerini sağlamak,
- Her geçen gün gelişim gösteren teknolojiyi eğitim hayatında amaç olarak değil araç olarak kullanmayı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

2019 yılında Coronavirüs pandemisinin ortaya çıkmasıyla uzaktan eğitim platformları da önemli bir öğrenme kaynağı durumuna gelmiştir. Dünya genelinde eğitim üzerinde pandeminin etkisi de farklı ihtiyaç ve yaklaşımları da ön plana çıkarmıştır. Pandemi, öğrenme sürecinin sekteye uğratılmadan sürdürülmesinin gerektiğini, uzaktan eğitime daha fazla ihtiyacın olduğu ve

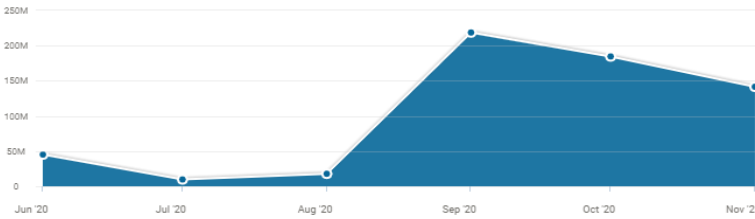
bu alana yatırımın yapılması gerektiğini, alternatif öğrenme yaklaşımlarına önemin gerektiğinden fazla verilmesini göstermiştir. Uzaktan eğitim uygulamalarının normal öğretim zamanlarının dışında da doğal afetler, savaşlar, salgın hastalıklar, vb. kriz durumlarının olabileceği ortamlar düşünülerek bu uygulamalar dikkate alınmalıdır (Can, 2020, s.12). Bu bağlamda EBA gibi uzaktan eğitim platformları kriz zamanlarında karşılaşılan sorunların çözümünde önemli bir eğitim-öğretim platformu haline gelmiştir. Böylece yüz yüze verilen eğitimi desteklemek amacıyla EBA platformu, pandemi süreciyle beraberinde eğitim faaliyetlerinin sürdürüldüğü bir ortam haline gelmiştir. Tüm öğrencilere erişim imkânlarının aynı olamayacağı düşünülerek TRT, EBA TV ve videolar ile EBA platformu ilkökul, ortaokul, lise olmak üzere kategorize edilerek yayınlanmıştır (<http://www.eba.gov.tr/nasil-tv.html>).

Ünlü arama motoru olan Google'ın 2020 yılı arama trendlerine göre birinci sırada EBA en çok aranan kelime olmuştur (<https://trends.google.com.tr/trends/yis/2020/TR/>). Coronavirüs pandemi sürecinde ulusal ölçekte uzaktan eğitim-öğretim ağı olan EBA, internet trafiği kriterlerine göre ve kullanım miktarlarına göre eğitim alanındaki tüm web siteleri arasında dünyada birinci sıraya yükselmiştir. Son olarak da 1 Ekim 2020 tarihinden itibaren önceki aylara göre 27 basamak daha yükselerek küresel platformda eğitim alanında 1. sıraya çıkmıştır (<http://yegitek.meb.gov.tr/www/eba-egitim-platformu-dunyada-1-siraya-yerlesti/icerik/3092>).

Eba.gov.tr'ye Toplam Ziyaret ①

Eba.gov.tr'ye zaman içinde büyüme ve toplam ziyaret

Masaüstü ve mobil web'de, son 6 ayda

Şekil 3. EBA web sitesi istatistikleri (Haziran-Kasım 2020)
(<https://www.similarweb.com/website/EBA.gov.tr/#overview>)

Şekil 3. de EBA web istatistikleri (Haziran-Ağustos 2020) verilmiştir. 6 aylık süreçte kaç milyon masaüstü ve mobil web ortamında ziyaretler gösterilmektedir. Bu süreçte 6 aylık toplam ziyaret sayısı 617 milyon 431 bin 463 olarak kayda geçmiştir. Eğitim-öğretim yılının son ayları olan Haziran ayında EBA'ya ortalama ziyaret sayısı 50 milyon olarak görülmektedir. Yaz dönemiyle birlikte ziyaretçi sayılarında düşmeler görülmektedir. Temmuz ve Ağustos aylarında ise bu rakam 50 milyonun altına düşmektedir. 2020-2021 eğitim-öğretim yılının başlamasıyla birlikte Eylül ayında ziyaretçi sayısı 200 milyonu geçmiştir. Ekim ayında ise 184 milyon ziyaretçisiyle Eylül ayına göre düşüş göstermektedir. Kasım ayında ise 141 milyon ziyaretçi sayısı ile son iki aya göre düşüş görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde yine bu ekseninde EBA, web sitesi kullanılabilirlik ve uzaktan eğitim hakkında çalışmalar görülmektedir. EBA platformunda öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine dair kavram haritalarının incelendiği (Karaçorlu ve Atıcı,2019, s.84-102), öğretmenlerin EBA algılarıyla ilgili bir modelleme yoluyla incelendiği (Dündar ve Karaağaçlı,2019, s.247-259), EBA katılım portalının nicel ve nitel olarak incelendiği (Demir, Özdiñç ve Ünal, 2018, s.407-422), uzaktan eğitim programların betimsel olarak incelendiği (Kaçan ve Gelen,2020, s.21), uzaktan eğitimi alan yazını taraması ile incelendiği (Akyürek,2020,s.1-9) gibi birçok çalışma bulunmaktadır.

Uzaktan eğitim ve yapılan diğer yenilikler artık belli plan ve program, zaman ve yer kısıtlamasının olduğu geleneksel eğitimi değil; esnekliğin, bağımsızlığın interaktif eğitimin var olduğu hayat boyu eğitim anlayışının yolu açılmıştır. Uzaktan eğitim süreci yüz yüze olmayı gerektirmediği için teknolojik araçlarla sağlanabilmektedir. Bu araçlar yoluyla sağlanan eğitim, öğrenci etkileşimli ve yararlı eğitim ortamını oluşturabilmektedir. Bu anlayışın yola çıkarak uzaktan eğitim konusu dünyadaki yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de gelişme göstermiştir. İnternet alt yapılı uygulamalardan biri olan EBA uzaktan eğitim yolunda öğretmen ve öğrenciler için interaktif bir platform olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın konusu Covid 19 pandemisi döneminde çocuğu EBA sisteminin web yüzünü kullanan ebeveynlerin web sitesinin kullanılabilirliğine

ilişkin düşünceleridir. Araştırmanın amacı uzaktan eğitim döneminde değerlendirilen EBA uzaktan eğitim platformunun veliler nezdinde ne ölçüde kullanılabilir olduğunu ortaya koymaktır. EBA'ya ilişkin yapılan araştırmaların öğretmen ve öğrenci olmasından hareketle veliler ile yapılan bir araştırmanın alan yazında önem taşıyacağı düşünülmektedir.

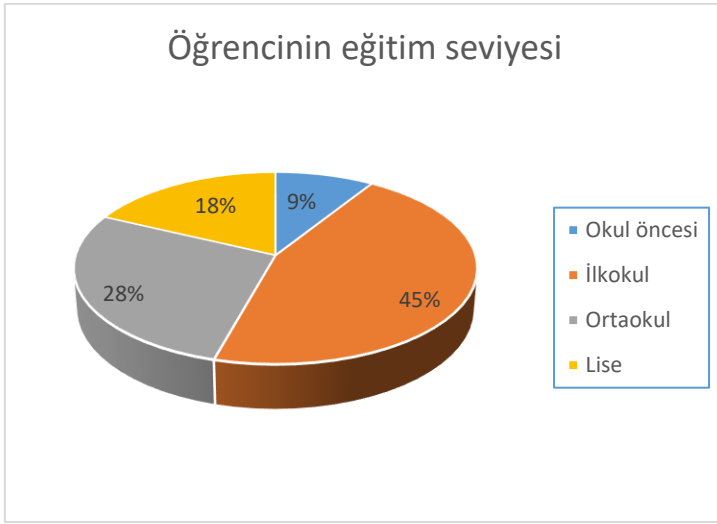
Araştırmanın yönteminde Chiew ve Salim'in (2003, s.47-57) geliştirdiği ve "Webuse: Website Usability Evaluation Tool" çalışmasında yer alan 24 soruluk ölçek, çevrimiçi anket yöntemi ile kullanılmıştır. Ankette kullanılacak ölçek Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun almış olduğu 04/01/2021 tarih ve 01/24 sayılı karar ile Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul ilkelerine uygun olduğuna oy birliği ile karar verilerek değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırmada sorulan sorular; web sitesinin içeriği, düzeni ve okunabilirliği 6 soru, web sitesi içinde gezinebilme ve bağlantıları değerlendirme 6 soru, web sitesinin ara yüzünü değerlendirme 6 soru ve sayfanın performansı ve etkililiğini değerlendirme olmak üzere 6 soru ve 4 ana kategori altında değerlendirilmiştir. Ankette aynı zamanda demografik değerlendirmeleri yapabilmek amacıyla katılımcıların cinsiyeti, yaşı, mesleği, yaşadığı şehir, eğitim durumu, çocuğun eğitim düzeyi ve EBA erişimi sağladıkları cihaz da sorulmuştur. Anket pandemi döneminde gerçekleştirilmesi nedeniyle çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Anket ön değerlendirme amacıyla başlatılmadan önce dijital platformda 20 katılımcıya uygulanmış, güvenilirlik sonuçları değerlendirilmiş ve 06-07 Ocak 2021 tarihleri arasında Google Docs üzerinden hazırlanan anket sosyal medya platformlarında açık katılıma sunulmuştur. Anket örneklemini için belirlenen 384 rakamına ulaşılması anket uygulama süresi için ana koşul olarak belirlenmiş bu süre içinde online olarak katılımlar gerçekleştirilmiştir. Belirlenen bu sürenin içinde planlanan rakamın üzerine katılımcıya ulaşılmıştır.

Araştırma örneklemini çocuğu EBA internet sitesi üzerinden eğitimini gerçekleştiren velilerden oluşmaktadır. Anketin çevrimiçi gerçekleştirilmesi nedeniyle her hangi bir coğrafik sınırlama bulunmamaktadır. Araştırmanın çevrimiçi olması ve sosyal medya kanalıyla Türkiye genelinde gerçekleştirilmesi nedeniyle hedeflenen örneklem rakamı 384'tür. Araştırma için ayrılan süre kapsamında bu rakamın üstüne çıkılarak toplam olarak 602 kişiye/veliye ulaşılmıştır. Buna göre katılımcıların 495'i, %82.2'si kadın, 107'si, %17.8'i erkek olarak kayıt altına alınmıştır. Katılımcıların 27'si %4.5'u 25 yaş ve altı, 197'si %32.7'si 26-35 yaş arası, 309'u %51,3'ü 36-45 yaş arası, 65'i %10,8'i 46-

55 yaş arası ve 4'ü %0.57'si 55 yaş üstüdür. Katılımcıların 133'ü %22.1'i ilkokul, 83'ü %13.8'i ortaokul, 134'ü %22.3'ü lise, 221'i %36.7'si üniversite ve 31'i %5.1'i lisansüstü eğitim düzeyindedir.

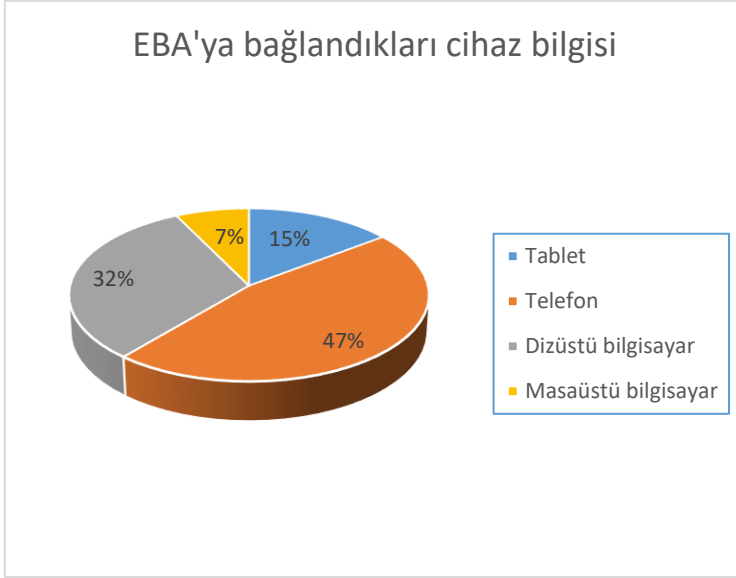
Araştırma Bulguları

Araştırmaya katılan velilerin çocuklarının eğitim durumu 54 frekans %9 oran ile okul öncesi, 273 frekans %45.6 ile ilkokul, 167 frekans %28 oran ile ortaokul, 108 frekans %18 oran ile lise olarak kayıt altına alınmıştır.

Şekil 4. Katılımcıların EBA'dan eğitim alan çocuğunun eğitim seviyesi

Öğrencilerin öncelikli olarak hangi cihaz ile EBA platformuna bağlandıklarını arayan soruya katılımcıların 44 frekans %7 oran ile masaüstü bilgisayar, 88 frekans %15 oran ile tablet, 190 frekans %32 oran ile dizüstü bilgisayar, 280 frekans %47 oran ile cep telefonu yanıtı alınmıştır.

Şekil 5. EBA'ya bağlandıkları cihaz bilgisi

Araştırma bulguları araştırma ölçeğinden hareketle dört bölümde değerlendirilecektir. Buna göre web sitesinin içeriği, düzeni ve okunabilirliği, web sitesi içinde gezinebilme ve bağlantıları değerlendirme, web sitesinin ara yüzünü değerlendirme ve sayfanın performansı ve etkililiğini değerlendirme olmak üzere 4 ana kategori bulgulara verilecektir.

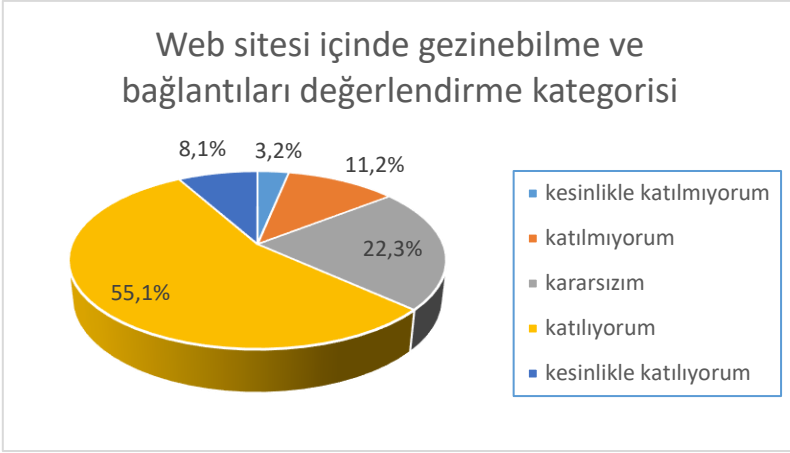
Web sitesinin içeriği, düzeni ve okunabilirliği kategorisinde katılımcılara 6 soru sorulmuştur. Buna göre EBA web sitesinin eğitim için gerekli konuları içerdiği yargısına katılımcıların 51 %8.5'u kesinlikle katılıyorum, 272'si %45.2 oranla katılıyorum, 151'i %25.1 ile kararsızım, 99'u %16.4'ü katılmıyorum, 29'u %4.8'i kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. EBA web sitesinde istediklerimi buluyorum yargısına 46'sı %7.6 oran ile kesinlikle katılıyorum, 270'i %44.9'u katılıyorum, 154'ü %25.6 ile kararsızım, 103'ü %17.1'i katılmıyorum, 29'u %4.8 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. EBA web sitesinin EBA web sitesi içeriğinin iyi organize dildiğine ilişkin yargıya katılımcıların 43'ü %7.1 kesinlikle katılıyorum, 296 %23.4'ü oranla katılıyorum, 141 ile %23.4'ü kararsızım, 88'i %14.6'sı katılmıyorum, 34'ü %5.6'sı kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. EBA web sitesinde içerik okumak kolaydır yargısına katılımcıların 43 %7.1 kesinlikle katılıyorum, 345'i

%57.3 oranla katılıyorum, 121'i %20.1 ile kararsızım, 69'u %11.5'i katılmıyorum, 24'ü %4'ü kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. EBA web sitesinde kullanılan dile aşına olmama yargısına katılımcıların 68'i %11.3 ile kesinlikle katılıyorum, 379'u %63 ile katılıyorum, 83'ü %13.8'i kararsızım, 53'ü %8.8 oran ile katılmıyorum, 19'u %3.2 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. EBA web sitesinde sayfayı okurken sola sağa kaydırmanın gerekliliği yargısına katılımcıların 53 ile %8.8 oran ile kesinlikle katılıyorum, 299'u %49.7 ile katılıyorum, 117'si 19.4 ile kararsızım, 105'i %17.4 ile katılmıyorum, 28'i %4.7'si kesinlikle katılmıyorum yanıtı kayıt altına alınmıştır. Aşağıdaki pasta grafikte web sitesinin içeriği, düzeni ve okunabilirliği kategorisinin ağırlıklı ortalama oranları verilmiştir. EBA web sitesinin içeriği, düzeni ve okunabilirliği kategorisinde “kullanılabilir” olduğuna ilişkin katılımcıların %8.4 oranında kesinlikle katılıyorum, %51.5 oranında katılıyorum, %21.2 oranında kararsızım, %14.3 oranında katılmıyorum, %4.5 oranında kesinlikle katılmıyorum yanıtını verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu verilere göre EBA web sitesinin veliler tarafından sitenin içeriği, düzeni ve okunabilirliği kategorisinde orta düzeyin üstünde kullanılabilir olduğuna ilişkin fikir beyan ettiği söylenebilir.

Şekil 6. Web Sitesinin İçeriği, Düzeni Ve Okunabilirliği Ağırlıklı Ortalama Grafiği

Katılımcılara ikinci kategoride web sitesi içinde gezinebilme ve bağlantıları değerlendirme üzerine 6 soru sorulmuştur. Velilerin EBA web sitesini kullanırken sitenin neresinde olduğunu bildiklerine ilişkin yargıya katılımcıların 50'si %8.3'ü kesinlikle katılıyorum, 350'si %58.1 ile katılıyorum, 112'si %18.6 ile kararsızım, 72'si %12 ile katılmıyorum, 18'i %3 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. EBA web sitesinin istenen bilgileri almak için faydalı ipuçları ve bağlantıları sağladığı yargısına katılımcıların 46'sı %7.6 ile kesinlikle katılıyorum, 314'ü %52.2 ile katılıyorum, 149'u %24.8 ile kararsızım, 75'i %12.5'i katılmıyorum, 18'i %3 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını ile kayıt altına alınmıştır. Katılımcılara tarayıcının bağlantılarını ve geri düğmesini kullanarak sitede dolaşmanın kolay olduğu yargısı verilmiş, katılımcıların 41'i %6.8 ile kesinlikle katılıyorum, 332'si %55.1 ile katılıyorum, 123'ü %20.4 ile kararsızım, 82'si %13.6 ile katılmıyorum, 24'ü %4 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Katılımcılar web sitesinin güvenilirlik düzeyi yüksektir, bilgilerimi korur yargısına 63'ü %5 ile kesinlikle katılıyorum, 284'ü %47.2 ile katılıyorum, 185'i %30.7 ile kararsızım, 53'ü %8.8 ile katılmıyorum, 17'si %2.8 ile katılmıyorum cevabını vermiştir. EBA web sitesindeyken kullanıcıların çok fazla sayfa açmasına gerek olmayacağına ilişkin yargıya katılımcıların 42'si %7 kesinlikle katılıyorum, 324'ü %53.8 katılıyorum, 150'si %24.9 kararsızım, 69'u %11.5 katılmıyorum, 17'si kesinlikle katılmıyorum demiştir. EBA web sitesinin menüsü standarttır, kolayca anlarım yargısına katılımcıların 51'i %8.5 oran ile kesinlikle katılıyorum, 388'i %64.5oran ile katılıyorum, 87'si %14.5 ile kararsızım, 55'i %9.1 oran ile katılmıyorum, 21'i %3.5 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Aşağıda EBA web sitesi içinde gezinebilme ve bağlantıları değerlendirme kategorisi ağırlıklı ortalama grafiği yer almaktadır. Katılımcılar bu kategoride EBA web sitesinin kullanılabilir olduğuna ilişkin %8.1 ile kesinlikle katılıyorum, %55.1 ile katılıyorum, %22.3 ile kararsızım, %11.2 ile katılmıyorum, %3.2 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre velilerin EBA web sitesinde gezinebilme ve bağlantıların kullanılabilirliği kategorisinde orta düzey üstünde kullanılabilir olduğunu belirttiği kayıt altına alınmıştır.

Şekil 7. EBA Web Sitesi İçinde Gezinebilme ve Bağlantıları Değerlendirme Kategorisi Ağırlıklı Ortalama Grafiği

Velilere üçüncü kategoride web sitesinin ara yüzünün kullanılabilirliğine ilişkin 6 yargı verilmiştir. Buna göre EBA web sitesinin tasarımının çekici olduğuna ilişkin yargıya katılımcılar 37 frekans %6.1 ile kesinlikle katılıyorum, 249 frekans %41.4 ile katılıyorum, 167 frekans %27.7 ile kararsızım, 117 frekans %19.4 oran ile katılmıyorum, 32 frekans %5.3 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. EBA web sitesinde kullanılan renkler konusunda rahat olduklarına ilişkin yargıya ise 43 frekans %7.1 oran ile kesinlikle katılıyorum, 386 frekans %64.1 ile katılıyorum, 114 frekans %18.9 ile kararsızım, 42 frekans %7 oran ile katılmıyorum, 17 frekans %2.8 oran ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Web sitesinde döngülü animasyonların ve yanıp sönen metinlerin rahatsız etmediğine ilişkin yargıya katılımcıların 60'ı %10 ile kesinlikle katılıyorum, 395'i %65.6 oran ile katılıyorum, 89'u %14.8 ile kararsızım, 39'u %6.6 ile katılmıyorum, 19'u %3.2'si kesinlikle katılmıyorum cevabı ile kayıt altına alınmıştır. EBA web sitesinin tutal bir his ve görünümüne sahip olduğuna ilişkin yargıya katılımcıların 41'i %6.8 ile kesinlikle katılıyorum, 363'ü %60.3'ü katılıyorum, 124'ü %20.6 oran ile kararsızım, 52'si %8.6'sı katılmıyorum 22'si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. EBA web sitesinin fazla reklam içermediğine ilişkin yargıya katılımcıların 91'i %15.1'i kesinlikle katılıyorum, 389'u %64.6 ile katılıyorum, 65'i %10.8 ile kararsızım, 38'i %6.3 ile katılmıyorum, 19'u %3.2 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını verdiği kayıt altına alınmıştır. EBA web sitesinin tasarımın anlamlı olduğu ve nasıl

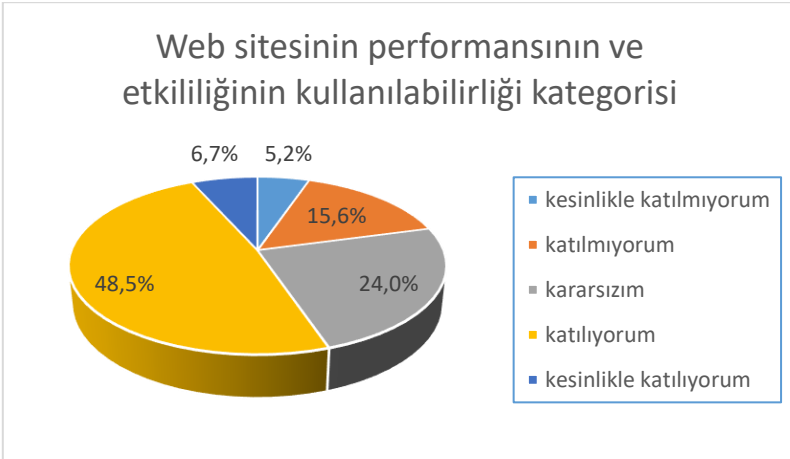
kullanılacağına öğrenilmesinin kolay olduğuna ilişkin yargıya katılımcıların 68'i %11.3 ile kesinlikle katılıyorum, 376'sı %62.5 ile katılıyorum, 97'si %16.1 ile kararsızım, 45'i %7.5 ile katılmıyorum, 16'sı %2.7 oran ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını verdiği kaydedilmiştir. Aşağıda EBA web sitesinin ara yüzünün kullanılabilirliğine ilişkin verilen yanıtların ağırlıklandırılmış ortalamalarını gösteren pasta grafik bulunmaktadır. Katılımcıların web sitesinin ara yüzünün kullanılabilir olduğuna ilişkin yargıları %9.4 oranında kesinlikle katılıyorum, %59.7 katılıyorum, %18.2 kararsızım, %9.2 katılmıyorum, %3.5 kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu verilere göre EBA web sitesinin ara yüzünün kullanılabilirliğine ilişkin veliler orta düzeyin üstünde yargı belirtmişlerdir.

Şekil 8. EBA Web Sitesinin Ara Yüzünün Kullanılabilirliği Kategorisi Ağırlıklı Ortalama Grafiği

Araştırmanın dördüncü kategorisinde sayfanın performansı ve etkililiğine ilişkin değerlendirme yargıları verilmiştir. Katılımcılar EBA web sitesinde ziyaret ettikleri ve etmedikleri bağlantıları kolayca ayırt edebildiklerine ilişkin yargıya 35 frekans %5.8 ile kesinlikle katılıyorum, 292 frekans ile %48.5 oran ile katılıyorum, 177 frekans %29.4 oran ile kararsızım, 77 frekans %12.8 ile katılmıyorum ve 21 frekans %3.5 oranla kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. EBA web sitesine çoğu zaman erişebiliyorum yargısına katılımcıların 41 frekans ile %6.8'i kesinlikle katılıyorum, 316'sı %52.5 ile katılıyorum, 96 frekans ile %15.9'u kararsızım, 104 frekans ile %17.3'ü katılmıyorum, 45

frekans ile %7.5'i kesinlikle katılmıyorum cevabını verdiği kayıt altına alınmıştır. EBA web sitesinin velilerin eylemlerine beklendiği gibi, yanıt verdiğine ilişkin yargıya katılımcıların 31 frekans ile %5.1'i kesinlikle katılmıyorum, 289 frekans ile %48'i katılıyorum, 152 frekans ile %25.2'si kararsızım, 103 frekans ile %17.1'i katılmıyorum ve 27 frekans ile %4.5'i kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. EBA web sitesini kullanmanın etkili olduğuna ilişkin yargıya katılımcıların 45 frekans ile %7.5'i kesinlikle katılıyorum, 336'sı %55.8'i katılıyorum, 129 frekans ile %21.4'ü kararsızım, 69 frekans ile %11.5'i katılmıyorum, 23'ü %3.8'i kesinlikle katılmıyorum demiştir. EBA web sitesinin içinde nasıl ilerleyeceğini bilmediğinde her zaman açık ve faydalı mesajlar verir yargısına katılımcıların 47 frekans ile %7.8 kesinlikle katılıyorum, 278 frekans ile %46.2 oranla katılıyorum, 167 frekans ile %27.7 oran ile kararsızım, 70 frekans ile %13.1 katılıyorum, 31 frekans ile %5.1 oranla kesinlikle katılmıyorum yanıtı kayıt altına alınmıştır. Aşağıda EBA web sitesinin performansı ve etkililiğine ilişkin verdikleri yanıtların ağırlıklandırılmış ortalamalarını gösteren pasta grafik bulunmaktadır. EBA web sitesinin performansı ve etkililiğine ilişkin velilere göre katılımcıların %6.7 si kesinlikle katılıyorum, %48.5'inin katılıyorum, %24'ünün kararsızım, %15.6'sının katılmıyorum, %5.2'sinin kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu verilere göre EBA web sitesinin kullanan velilerin web sitesinin performansı ve etkililiğine ilişkin orta düzey üstünde kullanılabilir olarak değerlendirdiği söylenebilir.

Şekil 9. EBA Web Sitesinin Performansının ve Etkililiğinin Kullanılabilirliği Kategorisi Ağırlıklı Ortalama Grafiği

Sonuç ve Tartışma

Teknolojik gelişmelerin 2000'li yıllarla insan yaşamına hızlı entegrasyonu devletleri de aynı ölçüde e hizmetler çerçevesinde itici bir güçle yenilenmeye yönelttiği bilinmektedir. Devletler sundukları hizmetleri vatandaşın fiziksel yakınlık arz etmeden gerçekleştirebileceği güvenli, hızlı ve mekânsız bir anlayışla ele almakta ve her alanda e-hizmet üretmek için yatırımlar gerçekleştirmektedir. Çeşitli alanlarda üretilen bu hizmetler özellikle pandemi ile insan sağlığı ve insanlar arasındaki mesafelerin önemli olduğu bir dönemde daha da öne çıkmış bu noktada ulaştığı hedef kitle açısından hızla artan bir ivme göstermiştir. Eğitim bu alanlardan sadece biridir. Ve dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de var olan yatırımlar ile geliştirilen EBA platformu uzaktan eğitim sürecinin resmi olarak tüm ülkede uygulanmaya başladığı andan itibaren kullanıcı rakamlarını katlamıştır. Bu noktada öğrenci, öğretmen ve veli üçgeninde her hedef kitle için ayrı nitelikleriyle değerlendirilen EBA bir e-hizmet olarak çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmada özellikle evden eğitim süreci içerisinde daha fazla rol üstelenen velilerin EBA platformuna ilişkin kullanılabilirlik alanında görüşleri araştırılmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Araştırmanın çevrimiçi anket uygulaması yöntemiyle gerçekleşmiş olması göz önüne alınarak gönüllü katılımcıların özellikle kadınlar olması dikkat çekici bir sonuçtur. Ankete katılımın sağlanması amacıyla Whatsapp grupları üzerinden yayılımın sağlanmasının sonucu olarak veli sınıf gruplarında paylaşılması bu nedenle kadınların daha yüksek oranda katılım sağladığı öngörüsünü ortaya koyabilir diğer yandan bu konu da ayrı bir çalışma konusu olarak değerlendirilebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların çocuklarının öncelikli olarak cep telefonlarını kullanarak EBA'ya bağlandığı ve yine bu öğrencilerin öncelikli olarak ilkökul seviyesinde eğitim aldığı söylenebilir. EBA web sitesinin içeriği, düzeni ve okunabilirliği kategorisinde "kullanılabilir" olduğuna ilişkin katılımcıların %8.4 oranında kesinlikle katılıyorum, %51.5 oranında katılıyorum, %21.2 oranında kararsızım, %14.3 oranında katılmıyorum, %4.5 oranında kesinlikle katılmıyorum yanıtını verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu verilere göre EBA web sitesinin veliler tarafından sitenin içeriği, düzeni ve okunabilirliği kategorisinde orta düzeyin üstünde kullanılabilir olduğuna ilişkin fikir beyan ettiği söylenebilir. Katılımcılar web sitesi içinde gezinebilme ve bağlantıları değerlendirme kategorisinde

EBA web sitesinin kullanılabilir olduğuna ilişkin %8.1 ile kesinlikle katılıyorum, %55.1 ile katılıyorum, %22.3 ile kararsızım, %11.2 ile katılmıyorum, %3.2 ile kesinlikle katılmıyorum yanıtını verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre velilerin EBA web sitesinde gezinebilme ve bağlantıların kullanılabilirliği kategorisinde orta düzey üstünde kullanılabilir olduğunu belirttiği kayıt altına alınmıştır. Katılımcıların web sitesinin ara yüzünün kullanılabilir olduğuna ilişkin yargıları %9.4 oranında kesinlikle katılıyorum, %59.7 katılıyorum, %18.2 kararsızım, %9.2 katılmıyorum, %3.5 kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu verilere göre EBA web sitesinin ara yüzünün kullanılabilirliğine ilişkin veliler orta düzeyin üstünde yargı belirtmişlerdir. EBA web sitesinin performansı ve etkililiğine ilişkin velilere göre katılımcıların %6.7 si kesinlikle katılıyorum, %48.5'inin katılıyorum, %24'ünün kararsızım, %15.6'sının katılmıyorum, %5.2'sinin kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu verilere göre EBA web sitesinin kullanan velilerin web sitesinin performansı ve etkililiğine ilişkin orta düzey üstünde kullanılabilir olarak değerlendirdiği söylenebilir.

E-anket yöntemi ile web sitesi kullanılabilirliği anketi ile dört ayrı kategoride değerlendirilen sonuçlar ile velilerin orta düzeyin üstünde EBA web sitesinin kullanılabilir olduğu görüşüne sahip olduğu ortaya konmuştur. Bu noktadan hareketle bugün Türkiye'de devlet okullarında pandemi sürecinde EBA platformundan eğitim alan öğrencilerin velileri sitenin kullanılabilirlik düzeyi açısından değerlendirildiğinde kullanılabilir olarak değerlendirildiği kayıt altına alınmıştır. Diğer yandan bir tartışma alanı olarak araştırmanın sınırlılığı olarak değerlendirilen husus; anketin ulaştırıldığı bazı noktalardan internetin sağlıklı olarak ulaşamadığı köylerde öğrencilerin EBA web sitesine bağlanamadıkları geri dönütünün alınması olmuştur. Bu noktada web sitesinin kullanılabilirliğinin değerlendirildiği bu araştırma EBA öğretim sisteminin yaygınlığı ile ilişkili değildir.

Kamu hizmetinin bilgi ve teknoloji çağının en etkin yaşandığı günümüzde, hizmetin verildiği web sitelerinin "kullanılabilirliği" önemli bir gündem oluşturmaktadır. Devletin özellikle pandemi döneminde kamuya sağladığı hizmetlerin ön sıralarında gelen dijital eğitim platformu olarak EBA platformunun veliler nezdinde ne ölçüde kullanılabilir olduğunu ortaya koymak da aynı önemi işaret etmektedir. Geleneksel eğitimin işlevselliğini arttırmak amacıyla uzaktan eğitim yöntemleri Türkiye'de pandemi öncesinde ha-

yata geçirilmiştir. Pandemi döneminde evdeki öğretmenlere dönüşmeye başlayan veliler için EBA web sitesinin kendi açılarından kullanılabilirliğinin ortaya konması bu noktada önemli görülerek değerlendirilmiş ve araştırmaya katılan veliler tarafından EBA web sitesinin kullanılabilirliğinin orta düzey üstünde olduğu sonucuna ulaşılmıştır

EXTENDED ABSTRACT

**Usability of Websites as a Public Service Tool: EBA
Example**

*

Hicran Özlem Ilgın – Şaziye Ceren Ulupınar
Çanakkale Onsekiz Mart University- Çanakkale Onsekiz Mart University

Today, being able to do most of the work to be done online can prevent loss of time for individuals and provides relative advantages. Today, the internet, which has become a means of providing the services of states, is a concept that positively structures the concepts of transparent, democratic, participatory and accountability when we look at it from the perspective of administration. In this context, when the interactive environment of the internet, which does not know the time and place limits, is used effectively in terms of communication, it turns into an advantage in the production of government services. Education from the public services of the state has brought about change along with technology. Efforts are being made to integrate information and communication technologies into education today. In Turkey, by the General Directorate of Innovation and Educational Technologies, Education Informatics Network (EBA) has been created free of charge for the use of teachers, students and parents. With this system, teachers, students and parents have the opportunity to access resources such as video narration as well as text, sound and picture features with educational contents. The provision of educational and training resources in electronic environment contributes to students' access to information and supports their learning processes. In addition, EBA offers the opportunity to reach the performance information of the student by the parents. This reveals the interactive environment of EBA with students, teachers and parents, and from this point on, it turns parents into a target mass. Especially during the pandemic period, face-to-face education cannot continue in schools and in an education period that is carried out digitally from home, the EBA website appears as an important educational environment as a public service in the triangle of parents, teachers and students.

Based on these points, this study focuses on the evaluation of the EBA website, which is an electronic learning environment that made its importance felt during the pandemic period, as a government e-service by parents. In the literature section of the study, the web sites as a public service tool and their examples and the literature on the EBA environment have been evaluated. With the emergence of the Coronavirus pandemic in 2019, distance education platforms have also become an important learning resource. The impact of the pandemic on education around the world has also highlighted different needs and approaches. The pandemic showed that the learning process should be continued without interruption, there is a greater need for distance education and investment should be made in this field, and alternative learning approaches should be given more importance than necessary.

The subject of this research is the thoughts of parents whose children use the web face of the EBA system during the Covid 19 pandemic about the usability of the website. The aim of the study is to reveal to what extent the EBA distance education platform, which is evaluated during the distance education period, can be used by parents. Based on the fact that the studies on EBA are teachers and students, it is thought that a research with parents will be important in the literature.

In the method of the study, the 24-question scale developed by Chiew and Salim (2003, p.47-57) and included in the "Webuse: Website Usability Evaluation Tool" study was used with the online survey method. The scale to be used in the questionnaire can be unanimously evaluated by the decision of the Scientific Research Ethics Committee of Çanakkale Onsekiz Mart University Graduate Education Institute, dated 04/01/2021 and numbered 01/24, that it complies with the principles of the Scientific Research Ethics Committee. has been taken. Questions asked in the research; The content, layout and readability of the website were evaluated under 6 questions and 4 main categories: 6 questions to navigate the website and evaluate the links, 6 questions to evaluate the interface of the website, and to evaluate the performance and effectiveness of the page. In the questionnaire, in order to make demographic evaluations, the gender, age, occupation, city of residence, educational status of the child, education level of the child and the device they provide access to EBA were also asked in the questionnaire. The survey was conducted online as it was conducted during the pandemic period. Before the questionnaire was initiated for pre-evaluation purposes, it was applied to 20 participants on

a digital platform, its reliability results were evaluated, and the questionnaire prepared on Google Docs between 06-07 January 2021 was presented to open participation on social media platforms. Reaching the 384 number determined for the survey sample was determined as the main condition for the survey implementation period, during this period, online participation was made. Within this specified period, the number of participants was reached beyond the planned number.

With the e-survey method and the results evaluated in four different categories with the web site usability questionnaire, it was revealed that the parents had the opinion that the EBA web site could be used above the middle level. From this point of view, it has been recorded that the parents of the students who receive education from the EBA platform during the pandemic process in public schools in Turkey are considered usable when evaluated in terms of the usability level of the site. On the other hand, the issue considered as the limitation of the research as a discussion area; In villages where internet is not accessible from some points where the questionnaire was delivered, the feedbacks of the students who could not connect to the EBA website were received. At this point, this study, in which the usability of the website is evaluated, is not related to the prevalence of the EBA teaching system.

Kaynakça / References

- Akyürek, M. İ. (2020). Uzaktan eğitim bir alanyazın taraması. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*,1, 1-9.
- Bal, H. ve Boz, M. S.(2017). *Eğitim bilişim ağı (eba) kullanılabilirlik düzeyinin ölçülmesi*. Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bertot, J. ve Jaeger, P. (2008). The e-government paradox: better customer service doesn't necessarily cost less. *Government Information Quarterly*, 25(2), 149-154.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Chiew, T. K. ve Salim, S. S. (2003). Webuse: Website usability evaluation tool, *Malaysian Journal of Computer Science*, 16(1), 47-57.
- Çakmak, Z. ve Taşkıran, C. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin perspektifinden eğitim bilişim ağı (EBA) platformu. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 284-295.
- Çukurçayır, M. A. ve Eşki, H. (2001). Kamu hizmeti sunumunda yeni yöntemler. S. Ü. *İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 89-109.

- Demir, D., Özdiñç, F. ve Ünal, E. (2018). Eğitim bilişim ağı(eba) portalına katılımın incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 407-422.
- Durmuş, S. ve Çağltay, K. (2012). *Kamu kurumu web siteleri ve kullanılabilirlik*, (Ed.), M. Z. Sobacı ve M. Yıldız. *E-devlet kamu yönetimi ve teknoloji ilişkisinde güncel gelişmeler*, içinde (s.293-322). İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Dündar, E. ve Karaağaçlı, M. (2019). Öğretmenlerin EBA (Eğitim Bilişim Ağı) İle İlgili Algılarının Eğretilmeler Aracılığıyla Belirlenmesi. *Social and Human Scientific*, 6, 247-259.
- Erkul, E. (2009). Sosyal medya araçlarının (web 2.0) kamu hizmetleri ve uygulamalarında kullanılabilirliği. *Türkiye Bilişim Derneği*, 116, 96-101.
- Grunig, J. E. ve Grunig, L. A. (2005). *Halkla ilişkiler ve iletişim modelleri, halkla ilişkiler ve iletişim yönetiminde mükemmellik*, (Çev: E. Özsayar). İstanbul: Rota Yayınları.
- Kaçan, A. ve Gelen, İ. (2020). Türkiye'deki uzaktan eğitim programlarına bir bakış. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6, 1-21
- Karaçorlu, A. T. ve Atıcı, B. (2019). EBA platformundaki kavram haritaları ve infografiklerin kullanımına dair öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 83-105.
- Kazancı, M. (1997). *Halkla ilişkiler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kocabulut, Ö. ve Albayrak, T. (2017). Web sitesi hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetine etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28(2), 293-303.
- Kutup, N. (2010). İnternet ve Sanat, Yeni Medya ve net.art. *Akademik Bilişim'10- XII. Akademik Bilişim Konferansı*, 10-12 Şubat, Muğla Üniversitesi, 9-20.
- Öner, G. (2017). Sosyal bilgiler ve tarih dersleri için alternatif bir kaynak: EBA.gov.tr. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 227-257.
- Türk Bilişim Derneği (TBD), (2006). *e-Devlet Kavramları El Kitabı. VIII*, Ankara, Kamu Bilişim Platformu.
- West, D. M. (2004). E-government and the transformation of service delivery and citizen attitudes. *Public Administration Review*, 64 (1), 15-27.
- Yılmaz, E., Güner, B., Mutlu, H., Doğanay, G., Yılmaz, D. (2020). *Veli algısına göre pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinin niteliği*. Konya: Palet Yayınları, 25.12.2020 tarihinde http://paletyayinlari.com.tr/wp-content/uploads/2020/Uzaktan_egitim_surecinin_niteligi.pdf. adresinden erişildi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Nasıl TV*. 17.12.2020. tarihinde <http://www.eba.gov.tr/nasil-tv.html>. adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dairesi (2020), *Bilgi toplumu* 10.12.2020. tarihinde <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/timeline/>. adresinden erişildi.

Similar Web (2020). *Similar web*. 17.12.2020 tarihinde <https://www.similarweb.com/website/EBA.gov.tr/#overview>. Adresinden erişildi

Google (2020). *Google*. 20.12.2020 tarihinde <https://trends.google.com.tr/trends/yis/2020/TR/> adresinden erişildi.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Eba eğitim platformu Dünyada birinci sıraya yerleştir*. 19.12.2020 tarihinde <http://yegitek.meb.gov.tr/www/eba-egitim-platformu-dunyada-1-siraya-yerlesti/icerik/3092> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

İlgın, H. Ö., Ulupınar, C. (2021). Kamu hizmet aracı olarak web sitelerinin kullanılabilirliği: EBA örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4154 - 4180. DOI: 10.26466/opus.860386

Görsel İletişim Tasarım Bölümü Öğrencilerinin Sektörel Logolardaki Renk Tercihleri

DOI: 10.26466/opus.905191

*

Zafer Özomay* - Bekir Keskin** - Cengiz Şahin***

* Dr., Marmara Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye

E-Posta: ozomay@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7650-733X](https://orcid.org/0000-0002-7650-733X)

** Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı SBMYO, Ankara, Türkiye

E-Posta: bekir.keskin@hbv.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9552-6272](https://orcid.org/0000-0001-9552-6272)

* Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Ankara, Türkiye

E-Posta: cengizsahin18@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8348-0913](https://orcid.org/0000-0002-8348-0913)

Öz

Firmaların kurumsal kimlik ve logo tasarımında kullanılan renkler, hedef kitle ve müşteri algısının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Seçilen renkler, marka imajı ve firma hakkında ilk izlenimin oluşmasındaki etkisi bakımından oldukça önemlidir. İşletmeler kurumsal kimliklerini etkili hale getirmek ve hedef kitleye doğrudan ulaşmak üzere; kişilerin ilgisini çekecek, isteklerine hitap edecek renklere logo tasarımında yer vermelidir. İşletmelerin başarısının logo ve ambalaj seçimlerinde kullanılan renklerle ilişkili olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Bu çalışmada, farklı sektörlerde faaliyet gösteren 10 farklı sektör için tasarlanabilecek logolarda görsel tasarım eğitimi alan 319 öğrencinin tercih edecekleri renkler incelenmiştir. Öncelikle öğrencilerin bölümleri ile ilgili düşünceleri ve kendilerini tanımak için belirlenen sorular sorulmuştur. Araştırma kapsamına göre belirlenen sağlık, gıda, otomotiv, yazılım, elektronik, eğitim gibi şirketlerde hangi renklerde logo belirledikleri cinsiyet, yaş, bir işte çalışıp çalışmamaları, mezun olduktan sonra çalışmak istedikleri alan gibi kriterler ile değerlendirilmiştir. Bu araştırma, görsel iletişim tasarımı bölümü öğrencilerinin gelişen tasarım ve renk belirleme konularına önemli teorik katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Görsel İletişim, Sektörel Logo, Renk, Tasarım

Color Preferences of Visual Communication Design Students in Sectoral Logos

*

Abstract

The colors used in the corporate identity and logo design of the companies have a great effect on shaping the target audience and customer perception. The colors chosen are very important in terms of the brand image and their effect on the first impression of the company. Businesses in order to make their corporate identities effective and reach the target audience directly; The colors that will attract people's attention and appeal to their requests should be included in the logo design. Various studies have revealed that the success of businesses is related to the colors used in logo and packaging choices. In this study, the colors preferred by 319 students studying visual design in logos that can be designed for 10 different sectors operating in different sectors were examined. First of all, the questions determined to get to know the thoughts of the students about their departments and themselves were asked. According to the scope of the research, the colors of the logo in companies such as health, food, automotive, software, electronics, education were evaluated with criteria such as gender, age, whether they work in a job, and the field they want to work after graduation. This research provides important theoretical contributions to the developing design and color determination issues of the students of the visual communication design department.

Anahtar Kelimeler: *Visual Communication, Sectoral Logo, Color, Design*

Giriş

Renkler; hayatımızı şekillendirmekte, insanların çevre ve nesnelere ile ilgili fikirlerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Özalp ve Gökay, 2018, s.1310). Renklerin insanlar için anlamları dünyaya gelmeleri ile başlar ve yaşam boyunca devam eder. Renkler ve etkileri üzerine çok çeşitli araştırmalar yapılmaktadır (Boz vd., 2020, s. 9; Ceyhun Sezgin ve Ayyıldız, 2019, s.885). Bu araştırmaların sonuçları, insanların renkleri genel ve özel durumlarına bağlı olarak farklı algıladıklarını göstermektedir (Oduncu, 2019, s.511). Renklerin pozitif ve negatif anlamları renk seçimi aşamasına büyük önem kazanmaktadır (Ustaoglu ve Bayçu, 2019, s.34). Seçilen renk marka-ürün imajına büyük oranda etki etmektedir (Balci vd., 2020, s. 4). Şöyle ki; tasarımda kullanılacak yeşil, kırmızı ya da mor rengin tüketici davranışları üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri oluşabilmektedir (Girard ve Hallman, 2017, s.74).

Renk, pazarlama stratejisi bakımından tüketicilere mesaj gönderen ve onların algılarının belirlenmesinde yön veren önemli bir iletişim aracıdır (Machado vd., 2021, s.159; El-Abbadi vd., 2020, s. 5). Pazarlama iletişimi renklerin amacı insanların ilgisini çekmek ve olabildiğince uzun süre akılda kalmaktır (Mazlum, 2015, s.128). Ürünün hangi yaş grubuna, cinsiyete ya da sektöre yönelik olduğunu bilmek tasarımsal planlamada önemlidir (Özomay, 2020, s.142). Çeşitli araştırmalarda, ürün seçimi kararlarının verilmesinde yaklaşık % 90 civarında bir oranla bilinçaltında bulunan renklerin önemli bir alanı oluşturduğu vurgulanmıştır (Mert, 2019, s.32). Ürün tercihlerinde, ürün hakkındaki fikir oluşmasının görme zamanından sonraki 90 saniye içinde gerçekleştiği öne sürülmektedir (Akkaya ve Kılınç, 2009, s. 2770). Bu gibi durumlardan dolayı tasarım aşamasında renklerin seçimi çok büyük önem kazanmaktadır.

Renkler psikolojik olarak bilinçaltımızı doğrudan etkileyerek insanlar üzerinde olumlu ya da olumsuz bir algı oluşturmaktadır (Tekvar, 2017, s.149). Belirli bir rengin her insan üzerinde farklı bir etkisi olabilmekle birlikte ve insanların algıladıkları renklere verdikleri anlamlarda farklılık göstermektedir (Sağocak, 2005, s.80) (Bilirdönmez, 2020, s.876). Bazı renkler ırksal, dini veya cinsel sınırlamalar olan evrensel bir mesaj iletebilmektedir.

Görsel tasarım eğitimi sürecinde, renk seçimleri öğretimi önemli bir yer oluşturmaktadır (Şahin, Keskin ve Köse, 2016, s.53). Öğrenciler, tasarım

dersinde boyutsal çerçeveyi ve yazı sistemlerinin kökenlerini gelişim süreci içerisinde bir bütün olarak tanımaktadırlar (Akkaya, 2008, s.58). Ayrıca çok boyutlu algılama, tasarlayıp uygulayabilme becerileri ile tasarım sürecinde kullanacakları renkleri belirleme becerileri zaman içerisinde gelişmektedir (Arabi, 2017, s.4).

Yapılan araştırmada, görsel iletişim tasarımı eğitiminde önemli bir yere sahip olan grafik tasarım konusunda öğrencilerin farkındalıkları çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Tüm tasarım çalışmalarında farklı renk ve efektler kullanma eğiliminde olan öğrenciler, logo tasarımında rengin çok önemli bir unsur olduğunu yaptıkları proje ve çalışmalarla göstermektedirler.

Tipografik bir tercih olarak da düşünülebilecek olan logo tasarımlarında farklı figür ve şekillerden yararlanılmaktadır (Lipson vd., 2018, s. 5; Çalışkan ve Kılıç, 2014, s.75). Belediyeleri temsil eden logolarda da bölgenin coğrafi yapısı ve kültürel özelliklerinin yanı sıra kentsel kimlikleri de anlatan semboller ve renkler tespit edilmiştir (Bilirdönmez ve Şahin, 2019, s.46). Logoların görsel olarak vermek istedikleri mesajların etkili ve hedef kitleyi uyurabilecek düzeyde olması kullanılan figür-şekil ve renkler sayesinde sağlanabilmektedir (Uzuner, 2014, s.47).

Belirtilen durumlar dikkate alındığında; logo tasarımı ve renk seçimi konusunda, görsel tasarım eğitimi almakta olan öğrencilerden elde edilen verilerin istatistiksel olarak işlenmesi sayesinde ulaşılabilecek sonuçların renk seçimlerinde ve karar alma süreçlerinde rehberlik edici bilgiler sunacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Yöntemi

Görsel İletişim Tasarım Bölümü öğrencilerinin sektörel logolardaki renk tercihlerini betimlemeye yönelik bu araştırma, tarama araştırması (survey research) niteliğindedir. Tarama araştırmasının en önemli avantajı, rastgele seçilen geniş bir grubun belli konulardaki tutum ve davranışlarını öğrenmeye imkân sunmasıdır (VanderStoep & Johnson, 2009).

Bu araştırmanın genel amacı Görsel İletişim Tasarım Bölümü öğrencilerinin sektörel logolardaki renk tercihlerini belirleyebilmektir.

Yukarıda tespit edilen genel amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

- Öğrencilerin logo tasarımı yaparken renk seçimlerini etkileyen unsurlar nelerdir?
- Öğrencilerin logo tasarımı yaparken en fazla tercih ettikleri renk hangisidir?
- Sağlık sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Otomotiv sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Gıda sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Eğitim sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Tekstil sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Yazılım ve Teknoloji sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- İnşaat sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Turizm sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Bankacılık sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Ulaştırma sektörü için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renk nedir?
- Öğrencilerin renk tercihlerine sebep olan unsurlar ile renk seçimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin genel renk tercihleri ile sektörel renk seçimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Everen ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Türkiye’de Görsel İletişim Tasarım Bölümü’nde okuyan tüm öğrencilerdir. Araştırmanın örneklemini ise bu evrenden rastgele seçilen kadın (n=198) ve erkek (n=121) toplam 319 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın Örnekleminin Özellikleri

Araştırma örnekleminin; cinsiyet, yaş, kaçınıcı sınıfta okuduğu ve bölümünü tercih sırası ile ilgili demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyet, Yaş, Kaçınıcı Sınıfta Okuduğu ve Bölümünü Tercih Sırası ile İlgili Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Özellikler	Seçenek	Sıklık (f)	Yüzde (%)	Toplam (%)
Cinsiyet	Kadın	198	62,1	100
	Erkek	121	37,9	
Yaş	17-19	102	32	100
	20-22	165	51,7	
	23-25	43	13,5	
	26 üzeri	9	2,8	
Sınıf	1	135	42,3	100
	2	137	42,9	
	3	15	4,7	
	4	32	10	
Tercih Sırası	1-3	192	60,2	100
	4-6	70	21,9	
	7-10	27	8,5	
	11-15	20	6,3	
	15 üzeri	10	3,1	

Tablo 1'e göre araştırmada anket uygulanan öğrencilerin %62'si kadın, %38'i erkektir. Ankete katılan öğrencilerin yarısı 20-22 yaş aralığındadır. Ankete katılan öğrencilerin %42'si 1. sınıf, %43'ü 2. sınıf, %5'i 3. sınıf ve %10'u 4. sınıf öğrencisidir. Ankete katılan öğrencilerin %80'inden fazlası ilk 6 tercihinde Görsel İletişim Tasarım Bölümü'nü tercih etmiş, dolayısıyla bu alanda eğitim almayı ve bölümlerini isteyerek seçen öğrencilerdir.

Sayıtlılar

- 1) Araştırma kapsamındaki grupların anket sorularına verdikleri cevaplar doğrudur.
- 2) Literatürden elde edilen bilgiler doğrudur.
- 3) Çalışmaya dahil edilen örneklem grubu evreni temsil edecek niteliktedir.

Sınırlılıklar

Araştırma konu olarak Görsel İletişim Tasarım Bölümü öğrencilerinin sektörel logolardaki renk tercihleri ile sınırlı tutulmuştur. Bu araştırma Ekim 2020 ile Şubat 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Tekniği

Bu araştırmanın literatür bilgileri çeşitli kitap, dergi ve süreli yayınlardan ve internet üzerinden yapılan taramalardan faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu çalışmada kullanılan veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan veri toplama aracı ile toplanmıştır. Veri toplama aracının ilk bölümünü cinsiyet, yaş, kaçınıcı sınıfta okuduğu ve okunan bölümün tercih sırası gibi demografik özellikler ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise genel renk tercihleri, logolarda kullandığı renkleri tercih nedeni, farklı sektörlerin logoları için renk tercihleri ile ilgili sorular geliştirilmiş ve oluşturulan anket örneklem grubundaki öğrencilere online ortamda uygulanmıştır.

Veri Analiz Tekniği

Araştırma verileri bilgisayara girilirken öğrenci değişkenleri kodlanarak girilmiştir. Kodlama işleminden sonra verilerin analizi SPSS 24.0 paket programı kullanılarak yapılmış olup, çalışma grubunun tamamına temel tanımlayıcı istatistik yöntemleri uygulanmıştır. Yapılan analiz iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada öğrencilerin tüm sorulara verdikleri yanıtlar yüzde-frekans tabloları ile gösterilmiştir. İkinci aşamada ise öğrencilerin renk tercihlerine sebep olan unsurlar ile renk seçimleri arasındaki ilişki ile genel renk tercihleri ile sektörel renk seçimleri arasındaki ilişki ki-kare testi ile açıklanmıştır. Verilerin analizinde önem düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgu ve Yorumlar

Öğrencilerin Renk Tercihlerine Dair Bulgular

Betimleyici analizde sıklık (frekans) ve yüzde (%) kullanılmıştır.

Tablo 2. Görsel İletişim Tasarım Bölümü Öğrencilerinin Logo Tasarımı Yaparken Renk Seçimlerini Etkileyen Unsurların Dağılımı

Renk Seçimlerini Etkileyen Unsurlar	N (f)	% (%)
Ürün renk uyumu	107	33,5
Firmanın sektörü	89	27,9
Müşteri isteği	31	9,7
Hedef kitle	87	27,3
Diğer	5	1,6
Toplam	319	100,0

Tablo 2'ye göre Görsel İletişim Tasarım Bölümü öğrencilerinin logo tasarımı yaparken renk seçimlerini etkileyen unsurların dağılımı incelendiğinde öğrencilerin %33'ünün renk seçimlerinde logosunu tasarladıkları ürünün renginden etkilendikleri; öğrencilerin %28'inin logosunu tasarladıkları firmanın bağlı olduğu sektörden etkilendikleri; benzer bir oranla öğrencilerin %27'sinin hedef kitleden etkilendiği; yaklaşık %10'unun da müşterinin isteği doğrultusunda renk belirlediği tespit edilmiştir. Anket sorusunda yer alan diğer seçeneğini işaretleyen 5 öğrencinin etkilendiği diğer unsurlar ise: Temsil edilen objeyle renk uyumu sağlama, akılda kalıcılık, firmanın işlevselliği ve hedef kitle ile yönlendirmede ısrarcılık olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3. Görsel İletişim Tasarım Bölümü Öğrencilerinin Logo Tasarımı Yaparken En Fazla Tercih Ettikleri Renklerin Dağılımı

Renkler	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Kırmızı	82	25,7
Sarı	12	3,8
Siyah	95	29,8
Mavi	58	18,2
Mor	8	2,5
Turuncu	20	6,3
Pembe	5	1,6
Kahverengi	3	,9
Yeşil	10	3,1
Beyaz	15	4,7
Diğer	11	3,4
Toplam	319	100,0

Tablo 3'e göre Görsel İletişim Tasarım Bölümü öğrencilerinin logo tasarımı yaparken en fazla tercih ettikleri renklerin dağılımı incelendiğinde öğrencilerin %30'unun siyah renk tercih ettiği, %26 gibi yakın bir oranla kırmızı rengi tercih ettikleri ve öğrencilerin %18'inin de mavi renk tercih ettiği tespit edilmiştir. En yüksek oranda tercih edilen bu 3 rengin dışında kalan renkler %6 ve daha altında bir oranla tercih edilmişlerdir. Bu renkler tercih yüzdesine göre sırasıyla; turuncu, beyaz, sarı, yeşil, mor, pembe ve kahverengidir. Anket sorusunda yer alan diğer seçeneğini işaretleyen 11 öğrencinin 3'ü logo tasarımında en çok gri rengi tercih ettiğini, diğer öğrenciler ise; üreticinin isteklerine göre, soft, soft-nude, turkuaz, karışık renkli, en az iki

renkli, kurumsal renk ve altın sarısı vb. renkleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4. Görsel İletişim Tasarım Bölümü Öğrencilerinin Sağlık, Otomotiv, Gıda, Eğitim ve Tekstil Sektörleri İçin Logo Tasarımı Yaparken Tercih Ettikleri Renklerin Dağılımı

Sektörler	Sağlık Sektörü		Otomotiv Sektörü		Gıda Sektörü		Eğitim Sektörü		Tekstil Sektörü	
	N (f)	% (%)	N (f)	% (%)	N (f)	% (%)	N (f)	% (%)	N (f)	% (%)
Kırmızı	69	21,6	58	18,2	108	33,9	44	13,8	31	9,7
Sarı	8	2,5	11	3,4	40	12,5	38	11,9	30	9,4
Siyah	1	,3	143	44,8	2	,6	4	1,3	21	6,6
Mavi	85	26,6	59	18,5	1	,3	95	29,8	10	3,1
Mor	1	,3	3	,9	3	,9	9	2,8	51	16,0
Turuncu	4	1,3	16	5,0	50	15,7	48	15,0	43	13,5
Pembe	11	3,4	-	-	6	1,9	11	3,4	49	15,4
Kahverengi	-	-	8	2,5	9	2,8	5	1,6	47	14,7
Yeşil	55	17,2	4	1,3	91	28,5	30	9,4	12	3,8
Beyaz	85	26,6	17	5,3	9	2,8	35	11,0	25	7,8
Toplam	319	100,0	319	100,0	319	100,0	319	100,0	319	100,0

Tablo 4'te verilen Görsel İletişim Tasarım Bölümü öğrencilerinin sağlık, otomotiv, gıda, eğitim ve tekstil sektörleri için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renklerin dağılımı şu şekildedir:

Sağlık sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %26'sının aynı oranla mavi ve beyaz renk tercih ettikleri, %22'sinin kırmızı, %17'sinin ise yeşil renk tercih ettiği tespit edilmiştir. Sağlık sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renkler ise sırasıyla; pembe, sarı, turuncu, siyah ve mordur. Kahverengi ise öğrenciler tarafından sağlık sektörü logoları için tercih edilmemiştir.

Otomotiv sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %45'inin siyah renk tercih ettikleri, %18'inin aynı oranla kırmızı ve mavi renk tercih ettikleri tespit edilmiştir. Otomotiv sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renkler ise sırasıyla; beyaz, turuncu, sarı, kahverengi, yeşil ve mordur. Pembe renginin ise öğrenciler tarafından otomotiv sektörü logoları için tercih edilmediği belirlenmiştir.

Gıda sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %34'ünün kırmızı renk tercih ettikleri, %28'inin yeşil, %16'sının turuncu, %12'sinin ise sarı renk ter-

cih ettiği tespit edilmiştir. Gıda sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renkler ise sırasıyla; kahverengi, beyaz, pembe, mor, siyah ve mavidir.

Eğitim sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %30'unun mavi renk tercih ettikleri, %15'inin turuncu, %14'ünün kırmızı, %12'sinin sarı, %11'inin beyaz ve %9'unun yeşil renk tercih ettiği tespit edilmiştir. Eğitim sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renklerin ise sırasıyla; pembe, mor, kahverengi ve siyah olduğu tespit edilmiştir.

Tekstil sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin diğer sektörlerde olduğunun aksine birkaç renk üzerine yoğunlaşmadıkları tespit edilmiştir. %16 ile %13 arasında değişen oranlarda en çok sırasıyla mor, pembe, kahverengi ve turuncu renkleri tercih ettikleri; %10 ile %7 arasında değişen oranlarda en çok sırasıyla kırmızı, sarı, beyaz ve siyah renkleri tercih ettikleri tespit edilmiştir. Tekstil sektörü için logo tasarlarken en az tercih edilen renklerin ise yeşil ve mavi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. Görsel İletişim Tasarım Bölümü Öğrencilerinin Yazılım-Teknoloji, İnşaat, Turizm, Bankacılık ve Ulaştırma Sektörleri İçin Logo Tasarımı Yaparken Tercih Ettikleri Renklerin Dağılımı

Sektörler	Yazılım Teknoloji		İnşaat Sektörü		Turizm Sektörü		Bankacılık Sektörü		Ulaştırma Sektörü	
	N (f)	% (%)	N (f)	% (%)	N (f)	% (%)	N (f)	% (%)	N (f)	% (%)
Kırmızı	37	11,6	28	8,8	27	8,5	59	18,5	41	12,9
Sarı	24	7,5	45	14,1	45	14,1	15	4,7	44	13,8
Siyah	65	20,4	62	19,4	6	1,9	10	3,1	26	8,2
Mavi	85	26,6	20	6,3	85	26,6	91	28,5	92	28,8
Mor	19	6,0	4	1,3	20	6,3	11	3,4	11	3,4
Turuncu	31	9,7	43	13,5	45	14,1	30	9,4	30	9,4
Pembe	2	,6	3	,9	21	6,6	6	1,9	7	2,2
Kahverengi	9	2,8	77	24,1	6	1,9	7	2,2	13	4,1
Yeşil	15	4,7	13	4,1	50	15,7	62	19,4	25	7,8
Beyaz	32	10,0	24	7,5	14	4,4	28	8,8	30	9,4
Toplam	319	100,0	319	100,0	319	100,0	319	100,0	319	100,0

Tablo 5'te verilen Görsel İletişim Tasarım Bölümü öğrencilerinin yazılım-teknoloji, inşaat, turizm, bankacılık ve ulaştırma sektörleri için logo tasarımı yaparken tercih ettikleri renklerin dağılımı şu şekildedir:

Yazılım-teknoloji sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %27'sinin mavi renk tercih ettiği, %20'sinin siyah, %11'inin kırmızı ve %10'unun ise

aynı oranla beyaz ve turuncu renk tercih ettikleri tespit edilmiştir. Yazılım-teknoloji sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renkler ise sırasıyla; sarı, mor, yeşil, kahverengi ve pembe.

İnşaat sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %24'ünün kahverengi renk tercih ettikleri, %19'unun siyah, %14'ünün aynı oranla sarı ve turuncu renkleri tercih ettikleri tespit edilmiştir. İnşaat sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renklerin ise sırasıyla; kırmızı, beyaz, mavi, yeşil, mor ve pembe olduğu belirlenmiştir.

Turizm sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %27'sinin mavi renk tercih ettikleri, %16'sının yeşil, %14'ünün aynı oranla sarı ve turuncu renk tercih ettiği tespit edilmiştir. Turizm sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renkler ise sırasıyla; kırmızı, pembe, mor, beyaz, siyah ve kahverengidir.

Bankacılık sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %29'unun mavi renk tercih ettikleri, %19'unun aynı oranla yeşil ve kırmızı renk tercih ettiği tespit edilmiştir. Bankacılık sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renklerin ise sırasıyla; turuncu, beyaz, sarı, mor, siyah, kahverengi ve pembe renkleri olduğu belirlenmiştir.

Ulaştırma sektörü için logo tasarlarken öğrencilerin %29'unun mavi renk tercih ettikleri, %14'ünün sarı, %13'ünün kırmızı ve %9'unun aynı oranla turuncu ve beyaz renkleri tercih ettikleri tespit edilmiştir. Ulaştırma sektörü için tasarlanan logolarda en az tercih edilen renkler ise sırasıyla; siyah, yeşil, kahverengi, mor ve pembe.

Değişkenlerin İlişki Durumlarına Dair Bulgular

Görsel İletişim Tasarım Bölümü öğrencilerinin sektörel logolardaki renk tercihleri konusundaki anket sorularına verilen cevaplarda anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının araştırılmasında "Ki-Kare" yöntemi kullanılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin çeşitli değişken ve diğer sorularla yapılan Ki-Kare testi değerlendirmesinde kurulan hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H0: İlişki yoktur.

H1: İlişki vardır.

Verilerin analizinde önem düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir. Yani hesaplanan değer 0,05'ten büyükse H0 kabul edilmiş, dolayısıyla değişken-

ler arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı; hesaplanan değer 0,05'ten küçükse H1 kabul edilmiştir. Bu durumda da değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın bu aşamasında nitel bir değişken olan renk tercihlerine sebep olan unsurlar ile yine nitel birer değişken olan farklı sektörlere yönelik hazırlanacak olan logolarda tercih edilen renkler arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. İlgili analizlerde değişkenlerin nitel değişkenler olması nedeniyle uygulanan ki-kare bağımsızlık testi analiz sonuçları Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6. Renk Tercihlerine Sebep Olan Unsurlar ile Genel ve Sektörel Bazda Renk Seçimleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

	Sektör Renk Tercihi	X ²	p	Kabul /Red
	En fazla renk tercihi edilen renk seçimi	2053.971 ^a	,000	Kabul
	Sağlık sektörü renk seçimi	213.337 ^a	,000	Kabul
	Otomotiv sektörü renk seçimi	181.214 ^a	,000	Kabul
	Gıda sektörü renk seçimi	169.469 ^a	,000	Kabul
Renk tercihlerine sebep olan unsurlar ile	Eğitim sektörün renk seçimi	785.453 ^a	,000	Kabul
	Tekstil sektörün renk seçimi	367.795 ^a	,000	Kabul
	Yazılım-teknoloji sektörü renk seçimi	312.850 ^a	,000	Kabul
	İnşaat sektörün renk seçimi	282.725 ^a	,000	Kabul
	Turizm sektörü renk seçimi	305.099 ^a	,000	Kabul
	Bankacılık sektörü renk seçimi	252.386 ^a	,000	Kabul
	Ulaştırma sektörün renk seçimi	278.217 ^a	,000	Kabul

“Öğrencilerin renk tercihlerine sebep olan ‘Ürün renk uyumu’, ‘Firmanın sektörü’, ‘Müşteri isteği’ ve ‘Hedef kitle’ gibi unsurlar ile en fazla tercih edilen renk seçimleri arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezine ilişkin uygulanan ki-kare analizinde P=0,000 <0,05’tir. Bu nedenle H0 hipotezi reddedilerek H1 hipotezi kabul edilir. Renk tercihlerine sebep olan unsurlar ile genel renk seçimleri arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. P değeri 0,000 olduğu için ilişkinin güçlü olduğu söylenebilir.

“Öğrencilerin renk tercihlerine sebep olan ‘Ürün renk uyumu’, ‘Firmanın sektörü’, ‘Müşteri isteği’ ve ‘Hedef kitle’ gibi unsurlar ile sağlık, otomotiv, gıda, eğitim, tekstil, yazılım-teknoloji, inşaat, turizm, bankacılık ve ulaştırma sektörleri için logo tasarımında tercih edilen renkler arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezine ilişkin uygulanan ki-kare analizinde P=0,000 <0,05’tir. Bu nedenle H0 hipotezi reddedilerek H1 hipotezi kabul edilir.

Renk tercihlerine sebep olan unsurlar ile sektörel bazda tercih edilen renk seçimleri arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. P değeri 0,000 olduğu için ilişkinin güçlü olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Logolarda Genel Renk Tercihleri ile Farklı Sektörlere Yönelik Renk Tercihleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Sektör Renk Tercihi	X ²	p	Kabul /Red
Sağlık sektörü renk seçimi	1696.293 ^a	,000	Kabul
Otomotiv sektörü renk seçimi	1402.268 ^a	,000	Kabul
Gıda sektörü renk seçimi	1209.922 ^a	,000	Kabul
Eğitim sektörün renk seçimi	1249.409 ^a	,000	Kabul
Tekstil sektörü renk seçimi	1683.113 ^a	,000	Kabul
Yazılım-teknoloji sektörü renk seçimi	1496.298 ^a	,000	Kabul
İnşaat sektörün renk seçimi	1512.870 ^a	,000	Kabul
Turizm sektörü renk seçimi	1362.430 ^a	,000	Kabul
Bankacılık sektörü renk seçimi	1527.735 ^a	,000	Kabul
Ulaştırma sektörün renk seçimi	1734.127 ^a	,000	Kabul

“Öğrencilerin logo tasarımı yaparken en fazla tercih ettikleri renkler ile sağlık, otomotiv, gıda, eğitim, tekstil, yazılım-teknoloji, inşaat, turizm, bankacılık ve ulaştırma sektörleri için logo tasarımında en fazla tercih ettikleri renkler arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezine ilişkin uygulanan ki-kare analizinde $P=0,000 < 0,05'$ tir. Bu nedenle H0 hipotezi reddedilerek H1 hipotezi kabul edilir. En fazla tercih ettikleri renkler ile sektörel bazda tercih edilen renk seçimleri arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. P değeri 0,000 olduğu için ilişkinin güçlü olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Çalışma yakın gelecekte iki/üç boyutlu tasarım, animasyon, modelleme, karakter tasarımı, baskı vb. sektörlerde çalışacak potansiyel tasarımcıların tasarımın en önemli unsurlarından biri olan renk tercihleri noktasında önemli sonuçları ortaya koymaktadır. Katılımcı sayısının Türkiye genelindeki Görsel İletişim Tasarımı bölümü öğrencilerini önemli ölçüde temsil etmesi de gelecekte sektör çalışanlarının eğilimlerini tespit etmek ve eğitimleri devam ederken doğru yönlendirmelerin yapılabilmesi açısından akademiye de yol gösterici niteliktedir.

Çalışmanın en önemli sonuçlarından biri Tablo 1’de elde verilerden elde edilen bulgulardır. Tabloya göre çalışmanın amacından bağımsız şekilde önemli bir sosyal sonucun ortaya çıkabileceği öngörülmektedir. Çalışma hayatında kadınların erkekler kadar yer bulamamasına karşılık Tablo 1’ e göre Görsel İletişim Tasarımı alanında okuyan öğrencilerin cinsiyet açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin %62’ sinin kadın olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçla gelecekte sektör çalışanları içinde kadınlar lehine bir gelişme olacağı söylenebilir.

Sektör isminden bağımsız olarak sonuçlar irdelendiğinde katılımcıların renk tercihinde ürün renk uyumu, firmanın yer aldığı sektör ve hedef kitle seçeneklerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Sektörden bağımsız olarak öğrencilerin logo tasarımlarında heyecan ve enerjinin temsilcisi Kırmızı, sadakat, sebat, güç, bilgelik ve güvenilirlik temsilcisi Siyah ve kararlılık, bağlılık ve dinlendiriciliğin sembolü Mavi renkler en çok tercih edilen renklerdir.

İstatistiksel analiz sonucunda katılımcıların renk uyumu, firmanın sektörü, müşteri isteği, hedef kitle özellikleri gibi unsurlarla logo renk tercihleri arasında güçlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların genel renk tercihleri ile logo tasarımında kullandıkları renkler arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak; tasarımda renk tercihleri tasarımcının genel eğilimleri ve firmaların sektörleri, hedef kitle, müşteri isteği gibi faktörlerden etkilenmektedir. Renk tercihlerinin şekillenmesinde tasarımcıların tecrübe ve deneyimleri ile sıralanan bu faktörlerin etkili olduğu belirlenmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

**Color Preferences of Visual Communication Design
Students in Sectoral Logos**

*

Zafer Özomay – Bekir Keskin – Cengiz Şahin

Marmara Üniversitesi, Ankara Hacı Bayram-ı Veli University, Yıldırım Beyazıt University

The colors used in the corporate identity and logo design of the companies have a great effect on shaping the target audience and customer perception. The colors chosen are very important in terms of the brand image and their effect on the first impression of the company. Businesses in order to make their corporate identities effective and reach the target audience directly; The colors that will attract people's attention and appeal to their requests should be included in the logo design. Various studies have revealed that the success of businesses is related to the colors used in logo and packaging choices. In this study, the colors preferred by 319 students studying visual design in logos that can be designed for 10 different sectors operating in different sectors were examined. First of all, the questions determined to get to know the thoughts of the students about their departments and themselves were asked. According to the scope of the research, the colors of the logo in companies such as health, food, automotive, software, electronics, education were evaluated with criteria such as gender, age, whether they work in a job, and the field they want to work after graduation. This research provides important theoretical contributions to the developing design and color determination issues of the students of the visual communication design department.

The work will be in two / three dimensions design, animation, modeling, character design, printing etc. in the near future. It reveals important results in terms of color preferences, which is one of the most important design of the potential designers who will work in the sectors. It is also a guide for the academy to convey the important thoughts of its number to the employees of the Visual Communication Design department throughout Turkey, and not to provide guidance while their training continues.

One of the most important results of the study is the findings obtained in Table 1. According to the table, it is predicted that a result may arise regardless of its social purpose. Despite not being able to find a place in working life as much as men, if the gender studying in the field of Visual Communication Design is criticized according to Table 1, it has been determined that 62% of them are women. With this result, the result can be tested and an improvement can be made in favor of women.

When the results are examined regardless of the name of the sector, it is seen that the color harmony of the participants, the sector in which the company is located and the target audience options come to the fore in the color preference of the participants.

Regardless of the industry, the colors representing excitement and energy in green logo designs are Red, loyalty, persistence, power, wisdom and reliability Black and blue, the symbol of usability, loyalty and relaxation, are the most preferred colors.

The other target is that there is a strong relationship between the color harmony of the participants, the sector of the company, customer demand, target audience characteristics and logo color preferences. In addition, it was observed that there was a strong relationship between the general color preferences of the participants and the colors they used in logo design.

As a result; Color preferences in design are influenced by factors such as the general trends of the designer and the sectors of the companies, target audience and customer requests. It has been determined that these factors, which are listed with the experience and experience of the designers, are effective in shaping the color preferences.

Kaynakça / References

- Akkaya, M. (2008). *Türkiye’de giyim eğitimi veren meslek liselerindeki öğrencilerin sanayi uygulamalarının işletmeler, öğrenciler ve koordinatör öğretmenler açısından değerlendirilmesi*. Master tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, M., ve Kılınc, N. (2009). A survey on coordinator instructors involved in industrial practices of students in vocational training high schools offering clothing education in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2768-2775.
- Arabi, A. (2017). Influence of colors on consumer behavior" conceptual and theoretical approaches". *Annals of Constantin Brancusi'University of Targu-Jiu*. Economy Series, 3.

- Balcı, Ş, Kaya, E, Karadeniz, B, Abaylı, H. (2020). Aday imajı oluşumunda etkili faktörler: 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri örneği. *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*, 50, 1-27. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/İkad/Issue/56157/738722>
- Bilirdönmez, K. (2020). Tipografide renk ve rengin kullanımı. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10 (4), 863-883. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/johut/issue/58659/847490>
- Bilirdönmez, T, Şahin, C. (2019). Doğu Karadeniz Bölgesi şehirlerinin belediye logolarındaki tanıtıcı sembollerin analizi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2), 38-47. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/mamusbbd/issue/51575/633102>
- Boz, Z., Korhonen, V., ve Koelsch Sand, C. (2020). Consumer considerations for the implementation of sustainable packaging: A review. *Sustainability*, 12(6), 2192.
- Çalışkan, N, ve Kılıç, E. (2014). Farklı kültürlerde ve eğitimsel süreçte renklerin dili. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (3), 69-85. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Kefad/Issue/59454/854164>
- Ceyhun Sezgin, A, ve Ayyıldız, S. (2019). Çocukların tükettiği atıştırmalık gıdalarda kullanılan renklendiricilere ilişkin bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11 (18), 877-913. DOI: 10.26466/opus.552795470120
- El-Abbadi, N. H., Taylor, S. F., Micha, R., ve Blumberg, J. B. (2020). Nutrient Profiling Systems, Front of Pack Labeling, and Consumer Behavior. *Current atherosclerosis reports*, 22(8), 1-10.
- Girard, T., ve Hallman, L. (2017). Linking Education to Industry: A Collaborative Logo Design Project. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 17(6), 71-77.
- Lipson, S. K., Kern, A., Eisenberg, D., ve Breland-Noble, A. M. (2018). Mental health disparities among college students of color. *Journal of Adolescent Health*, 63(3), 348-356.
- Machado, J. C., Fonseca, B., ve Martins, C. (2021). Brand logo and brand gender: examining the effects of natural logo designs and color on brand gender perceptions and affect. *Journal of Brand Management*, 28(2), 152-170.
- Mazlum, Ö. (2011). Rengin Kültürel Çağrışımları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/dpusbe/issue/4773/65707>
- Mert, Ö. (2019). Marmaray istasyonlarında yer alan bilgilendirme grafiklerinin incelenmesi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2), 25-37. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/mamusbbd/issue/51575/621852>

- Oduncu, S. (2020). Kitap kapağı tasarımlarında renk kullanımının cinsiyet odağında değerlendirilmesi. *Ulakbilge*, 507-519. Doi: 10.7816/Ulakbilge-08-48-02
- Özalp, H, ve Gökay, M. (2018). Farklı kültürler içerisinde eğitim gören 12-17 yaş grubu Türk Çocuklarının estetik beğeni düzeylerinin karşılaştırılması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9 (16), 1307-1368. DOI: 10.26466/opus.
- Özomay, Z. (2020), Matbaa çalışanlarının renk algılarının tespiti ile ilgili değerlendirme, *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Teori ve Araştırmalar, Gece Kitaplığı*, 139-155.
- Sağocak, M. D. (2005). Ergonomik tasarımda renk. *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 6(1), 77-83.
- Şahin, C, Keskin, B, ve Köse, E. (2016). Meslek Yüksekokulları grafik tasarımı ders programlarında matbaa derslerinin yeri: İstanbul örneği . *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 6(1), 48-55. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ejovoc/issue/36628/416991>
- Tekvar, S. (2017). Pazarlama odaklı halkla ilişkilerde ürün paketleme ve sergileme stratejilerinin önemi. *Kesit Akademi Dergisi*, 7, 145-159. Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Kesitakademi/Issue/59839/864722>
- Ustaoglu, F. D., ve Bayçu, S. U. (2015). Kurum kimliği: Logo ve rengin çağrışımları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 27-40.
- Uzuner, E. (2014). *Renklerin ürün kimliğine etkisi ve çözümleri*. Doktora tezi, İstanbul Arel Üniversitesi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özomay, Z., Keskin, B. and Şahin, C. (2021). Görsel iletişim tasarım bölümü öğrencilerinin sektörel logolardaki renk tercihleri. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(37), 4181-4198. DOI: 10.26466/opus.905191

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Özsaygı Düzeylerine Etkisi¹

DOI: 10.26466/opus.860756

*

Olçay Korkmaz* – Ersan Çiftci **

*Öğr.Gör. Dr., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya/Türkiye

E-Posta: olcay.korkmaz@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5150-9243](https://orcid.org/0000-0001-5150-9243)

** Prof. Dr., Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya/Türkiye

E-Posta: ersan.ciftci@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9889-3078](https://orcid.org/0000-0001-9889-3078)

Öz

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin 9-10 yaş grubu çocukların özsaygı düzeyine etkisinin olup olmadığını araştırmak, bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın yöntemi, nicel araştırma yöntemlerinden öntest-sontest kontrol gruplu deneysel desendir. Deney ve kontrol gruplarını oluşturmak amacıyla Malatya ilindeki özel bir ilkokulda 3. ve 4. sınıfta okumakta olan 9-10 yaş grubu toplam 96 çocuğa Coopersmith Özsaygı Ölçeği uygulanarak özsaygı düzeyleri düşük, aynı zamanda puanları birbirine yakın olan 30 çocuk seçilerek, seçkisiz atama yöntemi ile deney kontrol grupları oluşturulmuştur. Deney grubundaki çocuklara 10 hafta boyunca haftada iki ders saati, araştırmacı tarafından uzman görüşler alınarak çağdaş öğretim yöntemleriyle aktif öğrenmeye dayalı olarak geliştirilmiş, oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin yer aldığı müzik eğitimi programı uygulanmıştır. Kontrol grubundaki deneklere ise bir uygulama yapılmamıştır. 10 haftalık programının uygulanmasının sonunda sontest olarak deney ve kontrol grubundaki öğrencilere Coopersmith Özsaygı Ölçeği tekrar uygulanmıştır. Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların özsaygı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olup olmadığını sınınamak amacıyla tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Araştırmanın sontest sonuçlarına göre, oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin deney grubundaki çocukların toplam, genel ve akademik özsaygı boyutlarında anlamlı düzeyde olumlu etkilerinin olduğu, sosyal ve ev-aile özsaygısı boyutlarında ise anlamlı düzeyde bir değişiklik görülmediği saptanmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilerin ise toplam, genel, akademik, sosyal ve ev-aile özsaygı puanlarının düşük oranda azaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Oyun, Dans, Müzik Eğitimi, Özsaygı.*

¹ Bu makale Olçay KORKMAZ'ın doktora tezinden hazırlanmıştır.

Effect of Music Education Activities With Game and Dance Content on Self-Esteem Levels of Children in 9-10 Age Group

*

Abstract

The main purpose of this study is to investigate whether the musical education activities with play and dance content have an effect on the self-esteem level of 9-10 age group children. The method of the research is the pretest-posttest control group experimental design among quantitative research methods. The experiment-control groups were created by the random assignment method and the Coopersmith Self-Esteem Inventory was applied to 96 children in the 9-10 age group at the 3rd and 4th grades in a private primary school in Malatya, and 30 children with low self-esteem levels whose scores were close to each other were selected. The children in the experimental group were applied a music education curriculum developed by the researcher by obtaining expert opinions and based on active learning with modern teaching methods for two hours per week for 10 weeks. The subjects in the control group were not applied any practice. At the end of the 10-week program, the Coopersmith Self-Esteem Inventory was applied to the students in the experimental and control groups again as a posttest.

The two-way ANOVA test was used for repeated measurements to test whether music education activities with game and dance content had a statistically significant effect on the self-esteem levels of children. According to the quantitative posttest results of the study, it was found that music education activities with game and dance content had a significant positive effect on the total, general and academic self-esteem levels of the children in the experimental group, but no significant change was observed in social and home-family self-esteem levels. It was observed that total, general, academic, social and home-family self-esteem scores of the students in the control group decreased slightly.

Keywords: Games, Dance, Music Education, Self-Esteem.

Giriş

Bir toplumun gelişmişlik düzeyi, iyi eğitim almış, psikolojik ve fiziksel olarak sağlıklı bireylerin yetişmiş olmasıyla bağlantılıdır. Bu sebepten eğitim çok yönlü olmalı ve bireyin psikolojik, fiziksel ve bilişsel olarak gelişimini hedeflemelidir.

Bireyin psikolojik ve sosyal yönden gelişiminde sanat eğitiminin yeri büyüktür. Sanat eğitiminin en etkin alanlarından biri müzik eğitimidir. Müzik eğitiminin her dönemde, çocukların bedensel, bilişsel ve sosyal gelişimlerinde önemli etkileri vardır.

Sağlıklı ve iyi eğitim almış bireyler yetiştirmek bir toplumun en önemli hedefleri arasındadır. Sağlıklı bir kişiliğin ön koşulu olan özsaygı, kişinin toplumun etkin ve katılımcı bir üyesi olmasında önemli rol oynar. Çağımızda, özgüven duygusu ve problem çözme becerisi gelişmiş, üretken çalışan, uyumlu, yenilikçi, kendisiyle ve hayatla barışık, alanında başarılı bireylerin yetişmesinde doğru ve etkili eğitimin rolü büyüktür. Sanat eğitimi özellikle sanat eğitiminin önemli bir kolu olan müzik eğitimi eğitimin ayrılmaz parçası olmalıdır (Korkmaz, 2019, s.7)

Özsaygı benlik kavramı algısıyla gelişen, sağlıklı insan psikolojisinin temel boyutlarından biridir. Sağlıklı bir insandan beklenen, ideal benlik kavramı adı altında toplanan hedeflere ulaşmasıdır.

Kendini planlama, kendini temsil, kendini tanımlama, kendini anlama, kendini önemseme ve kendiliğini değerlendirme terimleriyle tanımlanan benlik tasarımı müzik eğitiminin içeriğine ilişkilendirildiğinde, müzik eğitiminin ilke ve amaçlarıyla doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. Müzik eğitiminin ilke ve amaçları içinde bireyin kendini ifade etme, duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde açığa vurma gibi özellikler vardır. Bu nedenle, müzik eğitiminin bireyin benlik tasarımı üzerinde olumlu etkiler yarattığı söylenebilir (Barış, 2002, s. 73,74).

Genellikle teorik bilgi aktarımı ve kulaktan şarkı öğretimi ile gerçekleştirilen müzik dersleri, öğrencinin en çok bilişsel yönünü ön plana çıkartmakta, bu da diğer davranışlarının az gelişmesine ya da hiç gelişmemesine neden olmaktadır. Müzik eğitimi kapsamında yer alması gereken işitme, çalma, müzik dinleme ve yaratıcılığı geliştirme etkinliklerine yeterince yer verilmediği düşüncesi doğrultusunda; toplumların gelişmesinde önemli bir yeri olan

müzik eğitiminin sürekli değerlendirilmesi, çağın gereklerini yerine getirmesi ve buna bağlı olarak da yeni öğrenme- öğretme etkinliklerini geliştirmesi gerekmektedir. Yeni öğrenme öğretme etkinlikleri içinde ritim, hareket, dans, oyun ve şarkı öğretimini kapsamalı, müziği çocuğa bu yollarla öğretmeli ve sevdirmelidir (Tufan ve Sökezoğlu, 2009, s. 207).

20. yy.'da geliştirilmiş olan eğitim modelleri, özellikle müzik eğitimi modelleri bu tanıma uyan öğretim yöntemleri geliştirmişlerdir. Orff, Kodaly, Dalcroze, merkezinde oyun ve dans olan hareket temelli aktif eğitime dayalı müzik eğitimi yöntemleri geliştirmişlerdir. Bu yöntemler, müziğin temel işlevlerini gerçekleştirmek, müziği çocuklara sevdirmek, müziği bedeninde hissettirmek, müzik yoluyla mutlu, kişisel olarak sağlıklı bireyler yetişmesine yardımcı olmak, her şeyden önce milli değerlerine sahip çıkan iyi yurttaşlar yetiştirmek gibi amaçları bünyesinde barındırmaktadır.

Ülkemizde müzik dersi diğer dersler kadar önemsenmeyip ilkökulda haftada 1 ders saati ortaöğretim ve lise kademesinde ise seçmeli ders olarak programda yer almaktadır. Verilen müzik dersleri de daha çok geleneksel eğitim modeliyle işlenmektedir. Her çocuğun kendine özgü yeteneğinin olduğunu kabul eden, oyun ve dansla işlenen grup etkinliklerinin yer aldığı, aktif öğrenmeye dayalı, çocuğun kendini daha rahat ifade edebileceği bir eğitim ortamı sunan, kalıcı öğrenmeyi sağlayan, sosyal becerilerin ve kişiliğin gelişimine katkıda bulunan, estetik ve duyarlı bireylerin yetiştirilmesini hedefleyen, öğrenci merkezli, yaratıcı bir süreç içeren, amacı sadece müzik eğitimi kazanımları olmayıp bunun yanında bilişsel olarak sağlıklı, donanımlı iyi birer yurttaş ve insan yetiştirmek olan müzik eğitiminin önemi yadsınmaz.

Son yıllarda eğitimin birçok alanında kalıcı öğrenme sağlamak için, aktif eğitim sistemine geçilmektedir. "Yaparak-yaşayarak öğrenme" de denilebilecek bu sistem müzik eğitimi için son derece uygundur. Çağdaş müzik eğitimcileri Emile Dalcroze, Zoltan Kodaly, Carl Orff, öğrencilerin aktif olarak müzik yaptıkları, hareket ettikleri, dans ettikleri müzik dersleri önermişlerdir. Böylesi bir katılımla müzik derslerinin daha etkili geçeceği düşünülmüştür. Bu konuda Dalcroze, bu tarz bir ders sayesinde tam bir müzikal anlama gerçekleşeceğini söyler. "Çünkü öğrenciler bu tarz bir derste müziği birden fazla boyutta deneyimler: kulaktan ve bedenden" (Shenan,1990, s. 362).

Çağdaş müzik eğitimi yaklaşımları, öğrencinin aktif olduğu, yaparak ve yaşayarak öğrendiği; yaratıcı potansiyeli ortaya çıkaran etkinlikler ve oyunlardan oluşan bir öğrenme sürecidir. Bu eğitim yaklaşımları kemikleşmiş bazı kalıpları kırarak bireyin kimi nedenlerden dolayı içinde sakladığı yaratıcı yetenekleri keşfetmesini sağlamaktadır. Birey yarattıkça kendisine güven artmakta ve böylelikle dış dünya ile daha sağlıklı ve dengeli iletişim kurmaktadır (Gürgen, 2006, s. 83).

Aktif öğrenme müzik eğitimi alanında da etkili olmuştur. Okul öncesinden üniversite düzeyine kadar akademik başarı, şarkı söyleme ve müziksel işitme becerileri, çalgı performansı, dans performansı, özgüven, özyeterlik, tutum, motivasyon üzerinde etkililiği kanıtlanmış çok sayıda araştırma bulgusu vardır.

Aktif müzik eğitiminin amaçları arasında yer alan nitelikli birey kavramının önemli bir bileşeni de özsaygı düzeyidir.

Sağlıklı bir kişiliğin ön koşulu olan özsaygı, kişinin toplumun etkin ve katılımcı bir üyesi olmasında önemli rol oynar. Topluma etkin bir şekilde katılım, kişisel başarı ve mutluluğu da beraberinde getirir. Coopersmith'e (1967) göre; yüksek özsaygı, kişinin çevre ile ilişkilerinde daha etkili, hareketli ve güvenli olmasına neden olur (Güloğlu ve Aydın, 2001, s. 66).

İnsan en başından beri sosyal bir canlıdır. Buna bağlı olarak kendini anlatma, ifade etme ve bu yolla çevresi ile iletişim kurma gereksinimi kurar. Bu iletişimin düzeyi, içinde bulunan gelişim evresine göre değişiklik gösteren konuşma, müzik, hareket ve dans; agulamak ile başlayıp sanatsal sunuma kadar varır. İnsan bunu yaparken bütün bedenini yaşa, engellere ve sosyal çevreye bağlı olarak değişen farklı seviyelerde de olsa kullanır. Bu ifade alanları ve kişisel donanım becerilerinin gelişimini olabildiğince erken desteklemek elementer müzik ve hareket pedagojisinin en önem verdiği konudur (Grüner ve Wieblitz 2011, s. 32).

Şarkı söylemek, çalgı çalmak, dans etmek, çeşitli devinimlerde bulunmak gibi etkinliklerin, çocuğun bedensel ve psikomotor gelişimine yardımcı olduğu yapılan araştırmalarla da kanıtlanmıştır. Küçük yaşlardan itibaren iyi müziklerle büyüyen çocuklar, ileriki yaşamlarında müzisyen olmasalar bile, iyi müzikten anlayan, iyi müziği seven ve seçen yetişkinler olacaklardır (Sökezoğlu, 2010, s. 40).

Müzik ve dans aynı zamanda aynı zamanda devinimsel, duygusal, zihinsel ve sosyal olarak, insanı tüm antropolojik boyutları ile içine alır. Müziğin

sadece dinleyicisi olmayıp, müziğin içinde yaparak- yaşayarak yer alan çocuk, kendi gelişim özelliklerine uygun düşen oyunlar içinde farkında olmadan öğrenir (Bilen, Özevin ve Canakay, 2011, s. 25).

Oyun, çocukların dünyayı nasıl yorumladıklarını dile getiren, aynı zamanda çocuk gelişimine katkıda bulunan bir etkinliktir. Bu nedenle oyun çocukla etkileşimde bulunan yetişkinlerin (anne, baba, öğretmen) hem çocukları ve onların dünyayı nasıl anlayıp yorumladıklarını kavramada, hem de onların gelişim ve eğitimleri için oyunu bir öğretim aracı olarak nasıl kullanacağını planlamada anahtar rol oynar (Şen, 2010, s. 404).

Oyun belli bir amacı olan ya da olmayan kurallı gerçekleştirilen, her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal ve ruhsal gelişiminin temeli olan çocuk için etkin bir öğretim sürecinin temeli olarak değerlendirilebilir. Oyun binlerce yıldır insanoğlunun bedenini ve ruhunu tanımak, bilişsel, fiziksel sosyal açıdan yetişkinliğe ulaşmak için yaptığı bir faaliyettir. Davranış biçimleri oyun ile elde edilebilir. Böylece oyun genellikle çocukluk dönemiyle özleştirilir. Oyun, yetişkinlik dönemindeki eylem ve çabalara bir hazırlık olarak tanımlanır (Nutku, 1998, s. 16).

Maria Montessori, "Oyun çocukların işidir" der; Piaget ile Vygotsky de bu konuda ona katılırlar. American Academy of Pediatrics (Amerikan Pediyatri Akademisi) oyunun gelişim için esas olduğunu, çünkü oyun oynamanın çocuklarla gençlerin bilişsel, fiziksel, sosyal duygusal durumlarını geliştirme yönünde olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir (Ginsburg, 2007, s. 182).

Friedrich Wilhelm August Fröbel (1782-1852)'de çocukların eğitimi için gereken en önemli faktörlerin öz- aktivite ve çocuğun kendisi tarafından yönlendirilen oyun olduğunu düşünüyordu. Ona göre oyun, bir taraftan bireysel, hayal ürünü ve yaratıcı bir davranış; diğer taraftan da bireyin kendini anlamak ve ifade etmek için doğuştan getirdiği bir güdü ve içsel bir ihtiyaçtır (Jungmair, 2003, s. 18-22; akt. Kotzian, 2018, s. 34). Fröbel bu fikirleri ve çocukların ihtiyaçları ve yetenekleri üzerine odaklanan düşünceleriyle Almanya'daki modern eğitimin ve anaokulu kavramının temellerini atmıştır (Kotzian, 2018, s. 34).

Oyun yoluyla çocuğun dünyasından kopmadan aynı dili konuşarak etkili öğrenmeyi sağlamak mümkündür. Günümüzde, oyun ve dans etkinlikleri çağdaş öğrenme yöntemlerinin en önemli boyutları, çağdaş müzik eğitimi yöntemlerinin de ortak dilidir.

Bütün bunların yanında, oyun ve dansın çocuklar için bir mutluluk aracı olduğunu unutmamak gerekir. Oyun ve dansı öğretim aracı olarak kullanmak, sınıf ortamını sosyal ortama dönüştürmeye, ilgi ve konsantrasyonu arttırmaya, katılımcı ve yaratıcı davranışların ön plana çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Dans ve oyun içerikli müzik etkinliklerinin sınıf içinde iletişim, uyum ve paylaşım gibi sosyal becerileri geliştirerek öğrenme sürecini hızlandırdığı söylenebilir.

Oyun, dans etkinlikleriyle zenginleştirilmiş müzik eğitimi, aktif eğitim sistemini destekleyerek, müziği birçok boyutuyla çocuğa öğretmektedir.

Yöntem

Araştırmanın yöntemi nicel araştırma yöntemlerinden öntest-sontest kontrol gruplu deneysel desendir.

Öntest- sontest kontrol gruplu seçkisiz desen olarak da bilinen bu desen, eğitim ve psikolojide çok sık kullanılan deneysel desenlerden biridir. Burada ilk olarak daha önce belirlenen denek havuzundan seçkisiz atama ile iki grup oluşturulur. Gruplardan biri deney, diğeri kontrol grubu seçkisiz bir şekilde belirlenir. Daha sonra iki grupta yer alan deneklerin, uygulama öncesinde bağımlı değişkenle ilgili ölçümleri alınır. Uygulama sürecinde ise etkisi test edilen deneysel işlem deney grubuna verilirken kontrol grubuna verilmez. Son olarak gruplardaki deneklerin bağımlı değişkene ait ölçümleri aynı araç ya da eş formu kullanılarak tekrar edilir (Büyüköztürk, 2016, s. 205).

Bu deneysel araştırmada bağımsız değişken, deney grubuna uygulanacak olan "Müzik Eğitimi Programı", bağımlı değişken ise "Çocukların Özsaygı Düzeyleri" dir.

Deney ve kontrol gruplarını oluşturmak amacıyla 9-10 yaş grubu çocuklara Coopersmith Özsaygı Ölçeği uygulanarak özsaygı düzeyleri düşük, aynı zamanda puanları birbirine yakın olan 30 öğrenci seçilmiştir. Bu denek havuzundan seçkisiz atama yöntemi ile deney kontrol grupları oluşturulmuştur. Deneye başlanmadan önce gerekli izinler ve etik kurul onayı alınmıştır. Deney grubuna katılan öğrencilere 10 hafta boyunca haftada iki ders saati müzik eğitimi programı uygulanmıştır. Bu program, araştırmacı tarafından farklı üniversitelerdeki alanında uzman 3 öğretim üyesinden, uzman görüşler alı-

arak, çağdaş öğretim yöntemleriyle aktif öğrenmeye dayalı olarak geliştirilmiştir. Kontrol grubundaki deneklere ise bir uygulama yapılmamıştır. 10 haftalık programının uygulanmasının sonunda deney ve kontrol grubundaki öğrencilere Coopersmith Özsaygı Ölçeği tekrar uygulanarak elde edilen araştırma verilerinin çözümlenmesi sonucunda, deney grubunun öntest ve son test puan farkları ile kontrol grubunun ön test ve son test puan farklarının olup olmadığına bakılarak değerlendirilmiştir.

Şekil 1' de desen görselleştirilerek sunulmuştur (Büyüköztürk, Çakmak vd., 2016, s. 205).

Şekil 1. Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Seçkisiz Desen

Grup	Öntest	İşlem	Sontest
R Deney O ₁	X	O ₃	
R Kontrol O ₂			O ₄

R deneklerin gruplara seçkisiz atandığını gösterir. Öntest-sontest kontrol gruplu seçkisiz desen bir ilişkili desendir. Çünkü aynı kişiler bağımlı değişken üzerinde iki kez ölçülürler. Aynı zamanda ilişkisiz bir desen niteliğine sahiptir. Çünkü farklı deneklerden oluşan deney ve kontrol gruplarının ölçümleri karşılaştırılmaktadır. Bundan dolayı öntest-sontest kontrol gruplu desen bir karışık desendir (Howiit,1997; akt. Büyüköztürk, Çakmak vd., 2016, s. 205). Desen, bir denekler havuzunu gerektirir ve denekler yansız atama ile iki gruba ayrılır.

Verilerin Analizi

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların özsaygı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olup olmadığını sınamak amacıyla tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi yapılmıştır.

Bu testin güvenilirliğini sağlamanın üç koşulu vardır.

1. Bağımlı değişkene ait, en az aralık ölçeğindeki veriler, her bir alt grup içinde (deney ve kontrol gruplarının, ön test ve son testlerinde olmak üzere 4 ayrı grup için) normal dağılım özelliklerini taşımalıdır (Can, 2019, s. 247).
2. Aynı anda birden fazla grupta yapılan her bir ölçümde, (deney ve kontrol grubunun ön testi gibi) grupların varyansları homojen olma-

lıdır (Can, 2019, s. 247). (Bunun kontrolü, “grupların varyansları arasında anlamlı fark yoktur” şeklindeki yokluk hipotezini sınanan Levene Testi ile yapılmaktadır.)

3. Ölçüm gruplarının ikili kombinasyonları için grupların kovaryansları arasında anlamlı fark olmamalıdır. Bu da Box’s Test of Equality of Covariance Matrices (Box Kovaryans Matrislerinin Eşitliği) Testi ile kontrol edilmektedir (Can, 2019, s. 247).

İstatistiksel çözümlenelerde, eğer gruplar normal dağılım gösteriyorsa parametrik testler, normal dağılım göstermiyorlarsa non- parametrik testler kullanılmaktadır. Analiz öncesinde verilerin normallik koşulu Shapiro-Wilk testi ile sınanmış ve deney ve kontrol grubunun özsaygı düzeylerine ilişkin öntest ve sontest verilerinin normal dağıldığı görülmüştür ($p > .05$). Bu sonuç doğrultusunda araştırmada parametrik istatistik tekniklerinin uygulanması uygun görülmüştür.

Box’s M testi yapıp bu testin sonucuna göre deney ve kontrol gruplarının kovaryans matrislerinin eşitliği koşulu sağlanmıştır. Ayrıca ön ve son test puanları için hata varyanslarının eşitliği önkoşulu Levene testi ile sınanmış ve hem öntest hem de son test özsaygı puanları için hata varyansları arasında fark olmadığı anlaşılmıştır

Hesaplanan kısmi Eta kare değeriyle öğrencilerin özsaygı puanlarına ait varyansın yaklaşık yüzde oranına göre ne kadar bir kısmının oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinden kaynaklandığı hesaplanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu bölümünde, deney ve kontrol gruplarının öntest-sontest puanlarına ilişkin bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlar yer alacaktır.

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Toplam Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Bulgular ve Yorum

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların özsaygı düzeylerine etkisinin test edildiği araştırmada deney ve kontrol grubundaki çocukların deneysel işlem öncesi ve sonrasındaki Toplam Özsaygı Puanlarına ait ortalama ve standart sapma değerleri tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Toplam Özsaygı Düzeylerine İlişkin Öntest ve Sontest Puanları

Gruplar	ÖNTEST			SONTEST		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Deney	15	56	4,78	15	67,07	5,7
Kontrol	15	56,27	5,23	15	52,8	6,13

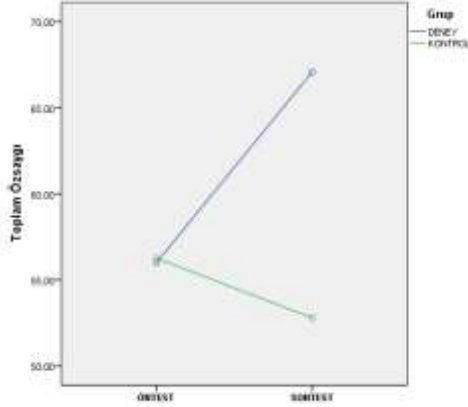
Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların özsaygı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olup olmadığını sınamak amacıyla tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin normallik koşulu Shapiro-Wilk testi ile sınanmış ve deney ve kontrol grubunun özsaygı düzeylerine ilişkin öntest ve sontest verilerinin normal dağıldığı görülmüştür ($p > .05$). Box's M Testi sonucuna göre deney ve kontrol gruplarının kovaryans matrislerinin eşitliği koşulu sağlanmıştır (Box's M= ,339; F=,104; $p > .05$). Ayrıca öntest ve sontest puanları için hata varyanslarının eşitliği ön koşulu Levene Testi ile sınanmış ve hem öntest hem de sontest özsaygı puanları için hata varyansları arasında fark olmadığı anlaşılmıştır [$F(\text{Öntest_Toplam_Özsaygı}) = ,030$; $p > .05$ ve $F(\text{Sontest_Toplam_Özsaygı}) = ,097$; $p > .05$]. Varsayımlarının karşılanması ardından yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testinin sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. 2. Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin Çocukların Toplam Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P	Kısmi Eta kare
Gruplararası	1917,933	29				
Grup	735,000	1	735,000	17,397	,000	,383
Hata (Grup)	1182,933	28	42,248			
Grupları içi	1510,000	30				
Ölçüm	216,600	1	216,600	12,097	,002	,302
Ölçüm*Grup	792,067	1	792,067	44,238	,000	,612
Hata (Ölçüm)	501,333	28	17,905			
Toplam	3427,933	59				

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Toplam Özsaygı düzeylerini artırıp artırmadığını test etmek için yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi sonucunda Ölçüm*Grup ortak etkisinin istatistiksel açıdan manidar olduğu görülmüştür [$F(1-28)=44,238$; $p < .05$]. Buradan hareketle oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların toplam özsaygı puanlarını anlamlı düzeyde artırdığı söylenebilir. Hesapla-

nan kısmi Eta kare değerine ($\eta^2= ,612$) göre öğrencilerin Toplam Özsaygı puanlarına ait varyansın yaklaşık %61'i oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Şekil 2 incelendiğinde öntestler itibariyle özsaygı düzeyleri benzer olan öğrencilerin [$\bar{x}_{(Deney)}= 56$ ve $\bar{x}_{(Kontrol)}= 56,27$] Toplam Özsaygı düzeyleri deneysel işlemin ardından deney grubunda $\bar{x}=67,07$ 'ye yükselirken, kontrol grubunda $\bar{x}=52,8$ 'e düşmüştür.

Şekil 2. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Toplam Özsaygı Düzeylerine Ait Öntest ve Sontest Puanları

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Genel Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Bulgular ve Yorum

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların özsaygı düzeylerine etkisinin test edildiği çalışmada deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin deneysel işlem öncesi ve sonrasındaki Genel Özsaygı puanlarına ait ortalama ve standart sapma değerleri tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Genel Özsaygı Düzeylerine İlişkin Öntest ve Sontest Puanları

Gruplar	ÖNTEST			SONTEST		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Deney	15	28	4,34	15	32,67	4,34
Kontrol	15	26,80	3,61	15	25,07	4,53

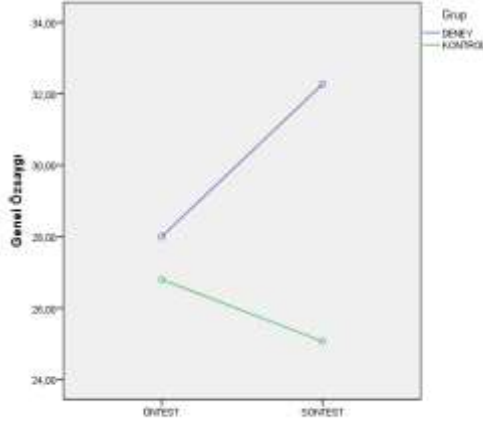
Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Genel Özsaygı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olup olma-

düğünü sınamak amacıyla tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin normallik koşulu ShapiroWilk testi ile sınanmış ve deney ve kontrol grubunun genel özsayı düzeylerine ilişkin öntest ve sontest verilerinin normal dağıldığı görülmüştür ($p > .05$). Box's M testi sonucuna göre deney ve kontrol gruplarının kovaryans matrislerinin eşitliği koşulu sağlanmıştır (Box's M= 1,297; F=,399; $p > .05$). Ayrıca ön ve sontest puanları için hata varyanslarının eşitliği ön koşulu Levene testi ile sınanmış ve hem öntest hem de sontest genel özsayı puanları için hata varyansları arasında fark olmadığı anlaşılmıştır [$F_{(\text{Öntest_Genel_Özsayı})} = ,013$; $p > .05$ ve $F_{(\text{Sontest_Genel_Özsayı})} = ,572$; $p > .05$]. Varsayımlarının karşılanmasının ardından yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testinin sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin Çocukların Genel Özsayı Düzeylerine Etkisine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Kısmi Eta kare
Gruplararası	809,993	29				
Grup	264,600	1	264,600	13,586	,001	,327
Hata (Grup)	545,333	28	19,476			
Grupları içi	618	30				
Ölçüm	24,067	1	24,067	1,468	,236	,050
Ölçüm*Grup	135,000	1	135,000	8,236	,008	,227
Hata (Ölçüm)	458,933	28	16,390			
Toplam	1427,993	59				

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Genel Özsayı puanlarını artırıp artırmadığını test etmek için yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi sonucunda Ölçüm*Grup ortak etkisinin istatistiksel açıdan manidar olduğu görülmüştür [$F(1-28)=8,236$; $p < .05$]. Buradan hareketle oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Genel Özsayı puanlarını anlamlı düzeyde artırdığı söylenebilir. Hesaplanan kısmi Eta kare değerine ($\eta^2 = ,227$) göre öğrencilerin özsayı puanlarına ait varyansın yaklaşık %23'ü oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Şekil 3 incelendiğinde öntestler itibarıyla Genel Özsayı düzeyleri benzer olan öğrencilerin [$\bar{x}_{(\text{Deney})}=28$ ve $\bar{x}_{(\text{Kontrol})}=26,80$] özsayı düzeyleri deneysel işlemin ardından deney grubunda $\bar{x}=32,67$ 'ye yükselirken, kontrol grubunda $\bar{x}=25,07$ 'ye düşmüştür.

Şekil 3. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Genel Özsaygı Düzeylerine Ait Öntest ve Sontest Puanları

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Bulgular ve Yorum

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların özsaygı düzeylerine etkisinin test edildiği araştırmada deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin deneysel işlem öncesi ve sonrasındaki Sosyal Özsaygı puanlarına ait ortalama ve standart sapma değerleri tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Özsaygı Düzeylerine İlişkin Öntest ve Sontest Puanları

Gruplar	ÖNTEST			SONTEST		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Deney	15	9,2	2,11	15	11,46	2,56
Kontrol	15	9,6	2,74	15	9,87	3,5

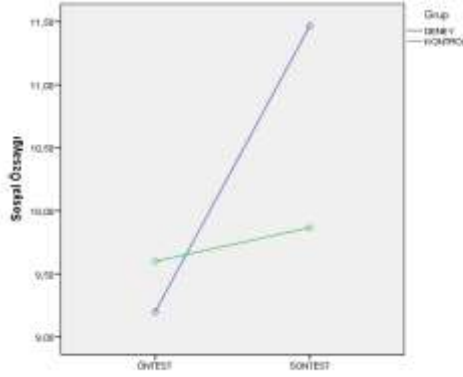
Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Sosyal Özsaygı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olup olmadığını sınamak amacıyla tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin normallik koşulu ShapiroWilk testi ile sınanmış ve deney ve kontrol grubunun Sosyal Özsaygı düzeylerine ilişkin öntest ve sontest verilerinin normal dağıldığı görülmüştür ($p > .05$). Box’s M testi sonucuna göre deney ve kontrol gruplarının kovaryans matrislerinin eşitliği

koşulu sağlanmıştır (Box's $M=2,544$; $F=,782$; $p>.05$). Ayrıca ön ve sön test puanları için hata varyanslarının eşitliği ön koşulu Levene testi ile sınınmış ve hem öntest hem de son test Sosyal Özsaygı puanları için hata varyansları arasında fark olmadığı anlaşılmıştır [$F_{(Öntest_Sosyal_Özsaygı)} = ,824$; $p>.05$ ve $F_{(Sontest_Sosyal_Özsaygı)} = 1,904$; $p>.05$]. Varsayımlarının karşılanmasının ardından yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testinin sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin Çocukların Sosyal Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P	Kısmi Eta kare
Gruplararası	297,993	29				
Grup	5,400	1	5,400	,517	,478	,018
Hata (Grup)	292,533	28	10,448			
Grupları içi	178	30				
Ölçüm	24,067	1	24,067	4,850	,036	,148
Ölçüm*Grup	15,000	1	15,000	3,023	,093	,097
Hata (Ölçüm)	138,933	28	4,962			
Toplam	475,933	59				

Oyun ve dans içerikli müzik eğitiminin öğrencilerin Sosyal Özsaygı puanlarını artırıp artırmadığını test etmek için yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi sonucunda Ölçüm*Grup ortak etkisinin istatistiksel açıdan manidar olmadığı görülmüştür [$F(1-28)=3,023$; $p>.05$]. Buradan hareketle oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Sosyal Özsaygı puanlarını anlamlı düzeyde artırmadığı söylenebilir. Hesaplanan kısmi Eta kare değerine ($\eta^2= ,097$) göre öğrencilerin Sosyal Özsaygı puanlarına ait varyansın yaklaşık %10'u oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Şekil 4 incelendiğinde öntestler itibarıyla Sosyal Özsaygı düzeyleri benzer olan öğrencilerin [$\bar{x}_{(Deney)}=9,2$ ve $\bar{x}_{(Kontrol)}=9,6$] özsaygı düzeyleri deneysel işlemin ardından deney grubunda $\bar{x}=11,46$ 'ya yükselirken, kontrol grubunda $\bar{x}=9,87$ 'ye yükselmiştir.

Şekil 4. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Sosyal Özsaygı Düzeylerine Ait Öntest ve Sontest Puanları

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Ev ve Aile Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Sonuçlar

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların özsaygı düzeylerine etkisinin test edildiği araştırmada deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin deneysel işlem öncesi ve sonrasındaki Ev ve Aile Özsaygısı puanlarına ait ortalama ve standart sapma değerleri tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Ev ve Aile Özsaygısı Düzeylerine İlişkin Öntest ve Sontest Puanları

Gruplar	ÖNTEST			SONTEST		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Deney	15	11,06	2,25	15	10,40	3,79
Kontrol	15	11,20	2,36	15	9,73	1,98

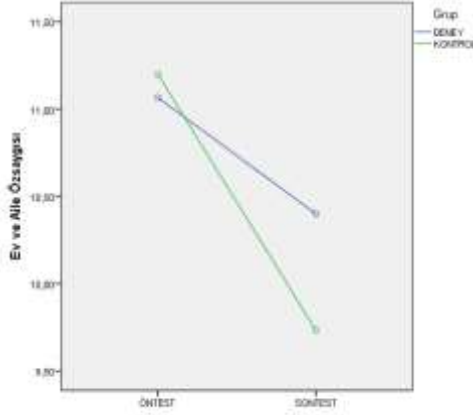
Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Ev ve Aile özsaygısı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olup olmadığını sınamak amacıyla tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin normallik koşulu Shapiro-Wilk testi ile sınanmış ve deney ve kontrol grubunun Ev ve Aile özsaygı düzeylerine ilişkin öntest ve sontest verilerinin normal dağıldığı görülmüştür ($p > .05$). Box’s M testi sonucuna göre deney ve kontrol gruplarının kovaryans matrislerinin eşitliği koşulu sağlanmıştır (Box’s M= 6,432; F=1,978; $p > .05$). Ayrıca ön ve sontest puanları için hata varyanslarının eşitliği ön koşulu Levene testi ile sınanmış ve hem öntest hem de son test Ev ve Aile Özsaygı puanları için hata

varyansları arasında fark olmadığı anlaşılmıştır [$F_{(\text{Öntest_Ev ve Aile_Özsaygı})} = ,001$; $p > .05$ ve $F_{(\text{Sontest_Ev ve Aile_Özsaygı})} = 3,895$; $p > .05$]. Varsayımlarının karşılanması nedeniyle yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testinin sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitiminin Öğrencilerin Ev ve Aile Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P	Kısmi Eta kare
Gruplararası	306,04	29				
Grup	1,067	1	1,067	,098	,757	,003
Hata (Grup)	305,333	28	10,905			
Grupları içi	120	30				
Ölçüm	17,067	1	17,067	4,753	,038	,145
Ölçüm*Grup	2,400	1	2,400	,668	,421	,023
Hata (Ölçüm)	100,533	28	3,590			
Toplam	426,04	59				

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Ev ve Aile Özsaygı puanlarını artırıp artırmadığını test etmek için yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi sonucunda Ölçüm*Grup ortak etkisinin istatistiksel açıdan manidar olmadığı görülmüştür [$F(1-28)=,668$; $p > .05$]. Buradan hareketle oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Ev ve Aile Özsaygı puanlarını anlamlı düzeyde artırmadığı söylenebilir. Hesaplanan kısmi Eta kare değerine ($\eta^2 = ,023$) göre öğrencilerin Ev ve Aile Özsaygı puanlarına ait varyansın yaklaşık %2’si oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Şekil 5 incelendiğinde öntestler itibarıyla Ev ve Aile Özsaygı düzeyleri benzer olan öğrencilerin [$\bar{x}_{(\text{Deney})} = 11,06$ ve $\bar{x}_{(\text{Kontrol})} = 11,20$] Ev ve Aile Özsaygı düzeyleri deneysel işlemin ardından deney grubunda $\bar{x} = 10,40$ ’a düşerken, kontrol grubunda $\bar{x} = 9,73$ ’e gerilemiştir.

Şekil 5. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Ev ve Aile Özsaygı Düzeylerine Ait Öntest ve Sontest Puanları

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Akademik Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Bulgular ve Yorum

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların özsaygı düzeylerine etkisinin test edildiği araştırmada deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin deneysel işlem öncesi ve sonrasındaki Akademik Özsaygı puanlarına ait ortalama ve standart sapma değerleri tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Akademik Özsaygı Düzeylerine İlişkin Öntest ve Sontest Puanları

Gruplar	ÖNTEST			SONTEST		
	N	\bar{x}	S	n	\bar{x}	S
Deney	15	7,73	2,25	15	12	1,85
Kontrol	15	8,66	2,22	15	7,2	3

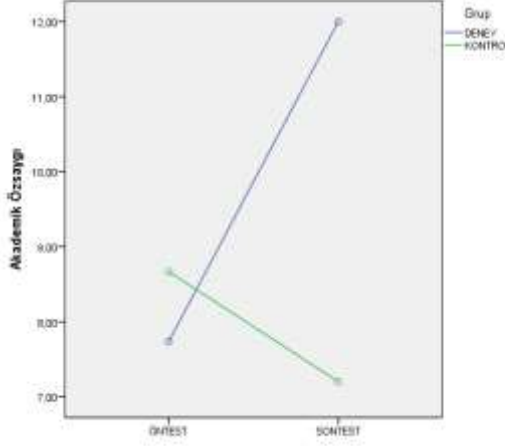
Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Akademik Özsaygı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olup olmadığını sınamak amacıyla tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin normallik koşulu Shapiro-Wilk testi ile sınanmış ve deney ve kontrol grubunun Akademik Özsaygı düzeylerine ilişkin öntest ve sontest verilerinin normal dağıldığı görülmüştür ($p > .05$). Box’s M testi sonucuna göre deney ve kontrol gruplarının kovaryans matrislerinin eşitliği koşulu sağlanmıştır (Box’s M= 6,065; F=1,865; $p > .05$). Ayrıca öntest ve

sontest puanları için hata varyanslarının eşitliği ön koşulu Levene testi ile sınanmış ve hem öntest hem de sontest Akademik Özsayı puanları için hata varyansları arasında fark olmadığı anlaşılmıştır [$F_{(\text{Öntest_Akademik_Özsayı})} = ,033$; $p > .05$ ve $F_{(\text{Sontest_Akademik_Özsayı})} = 4,585$; $p > .05$]. Varsayımlarının karşılanması nedeniyle yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testinin sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin Çocukların Akademik Özsayı Düzeylerine Etkisine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Kısmi Eta kare
Gruplararası	245,40	29				
Grup	56,067	1	56,067	8,292	,008	,228
Hata (Grup)	189,333	28	6,762			
Grupları içi	278	30				
Ölçüm	29,400	1	29,400	6,568	,016	,190
Ölçüm*Grup	123,267	1	123,267	27,538	,000	,496
Hata (Ölçüm)	125,333	28	4,476			
Toplam	523,40	59				

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Akademik Özsayı puanlarını artırıp artırmadığını test etmek için yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi sonucunda Ölçüm*Grup ortak etkisinin istatistiksel açıdan manidar olduğu görülmüştür [$F(1-28)=27,538$; $p < .05$]. Buradan hareketle oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların Akademik Özsayı puanlarını anlamlı düzeyde artırdığı söylenebilir. Hesaplanan kısmi Eta kare değerine ($\eta^2 = ,496$) göre öğrencilerin Akademik Özsayı puanlarına ait varyansın yaklaşık %50'si oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Şekil 6 incelendiğinde öntestler itibarıyla Akademik Özsayı düzeyleri benzer olan öğrencilerin [$\bar{x}_{(\text{Deney})}=7,73$ ve $\bar{x}_{(\text{Kontrol})}=8,66$] Akademik Özsayı düzeyleri deneysel işlemin ardından deney grubunda $\bar{x}=12$ puana çıkarken, kontrol grubunda $\bar{x}=7,2$ 'ye gerilemiştir.

Şekil 6. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Akademik Özsaygı Düzeylerine Ait Öntest ve Sontest Puanları

Tartışma ve Sonuç

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Toplam Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Sonuçlar

Bu bulgular sonucunda oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çalışma grubundaki çocukların toplam özsaygı düzeylerini yükselttiğini söyleyebiliriz.

Bulgular sonucunda çalışma grubundaki çocukların özsaygı puanlarında anlamlı düzeyde artış görülürken, kontrol grubundaki çocukların özsaygı puanlarının düşmekte olduğunu görülmektedir. Kontrol grubundaki çocukların özsaygı puanlarının sontest sonuçlarına göre düşük çıkmasını (Johnson ve Christensen 2014, s. 251; çev. Öztürk) olgunlaşma ve test etme başlıkları altında açıklayabiliriz.

Olgunlaşma zamanla bireylerde meydana gelebilen yaş, öğrenme, bıkkınlık, açlık ya da yorgunluk gibi fiziksel ya da zihinsel değişimler ile ilgili bir terimdir. Bu tür değişiklikler bağımsız değişkende performans değişikliği yapar.

Test etme ise bir testin ikinci kez uygulanması ile elde edilen katılımcı puanlarında, bu testin önceden de uygulanmış olması dolayısıyla meydana gelen değişiklikleri ifade eder. Katılımcının teste aşına olması sonuçları etkileyebilmektedir.

Diğer bir yönden, Lau-Siu-Chik benlik algısının gelişim aşamalarını ve dönemsel geçiş farklarını inceledikleri boylamsal bir araştırmanın sonuçları bu açıdan oldukça anlamlıdır. Sonuçlar, okul öncesi yaşlarda çocukların genel olarak benlik algısı bakımından oldukça iyimser olduklarını ancak yeterli destek almazlarsa ilköğretime geçişle birlikte benlik algısının zayıfladığını ve hızla bir düşüş eğilimi yaşandığını göstermiştir. Olumlu benlik algısının en hızlı azalışı özellikle ilköğretim birinci sınıfta ve birinci üçüncü sınıflar arasında yaşanmaktadır (Lau-Siu-Chik, 1998, s. 69-90).

Araştırma sonuçları, kontrol grubuna herhangi bir özsaygı geliştirme programının uygulanmaması, zaten yaşları gereği özsaygı düşüşünün yaşandığı bu doğal süreci desteklemektedir.

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Genel Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Sonuçlar

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların genel özsaygı puanlarını artırıp artırmadığını test etmek için yapılan tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testi sonucunda Ölçüm*Grup ortak etkisinin istatistiksel açıdan manidar olduğu görülmüştür [F(1-28)=8,236; p<.05]. Buradan hareketle oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların genel özsaygı puanlarını anlamlı düzeyde artırdığı söylenebilir. Hesaplanan kısmi Eta kare değerine ($\eta^2= ,227$) göre öğrencilerin özsaygı puanlarına ait varyansın yaklaşık %23'ü dans ve oyun içerikli müzik eğitiminden kaynaklanmaktadır. Öntestler itibariyle genel özsaygı düzeyleri benzer olan öğrencilerin [$\bar{x}_{(Deney)}=28$ ve $\bar{x}_{(Kontrol)}=26,80$] özsaygı düzeyleri deneysel işlemin ardından deney grubunda $\bar{x}=32,67$ 'ye yükselirken, kontrol grubunda $\bar{x}=25,07$ 'ye düşmüştür.

Barış (2002), müzik eğitimi alan ve almayan lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerini incelediği çalışmasında, müzik eğitimi alan öğrencilerin benlik tasarımlarını, müzik eğitimi almayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek bulmuştur.

Hylton (1981), koro faaliyetlerine katılan 673 lise öğrencisiyle yürüttüğü çalışmada koroda şarkı söyleme etkinliğinin öğrencilerin benlik tasarımlarında olumlu yönde etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. "...müzik tecrübesinden kazanılan kişisel bilgiler, güçlendirilmiş bir kendine değer ve benlik kavramına neden olabilir" demiştir (s.289). Araştırma sonunda koroya katılan grup üyelerinin koro ile ilgili izlenimlerinin oldukça olumlu olduğu ve "kendimi daha iyi tanımama yardımcı oldu, kendimi daha rahat hissetmemi sağladı, kendimle barışık olmama yardımcı oldu" gibi ifadeler kullandıkları görülmüştür.

Otacıoğlu (2017) profesyonel müzik eğitimi alan 30'u Müzik Öğretmenliği son sınıf öğrencisi, 20'si konservatuar öğrencisi olmak üzere toplam 50 öğrenciyle yaptığı çalışmada öğrencilerin benlik saygı (özsaygı) düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucunda profesyonel müzik eğitimi alan öğrencilerin genel özsaygı düzeylerinin ortalama özsaygı düzeyinin üzerinde olduğunu tespit etmiştir.

Literatür de yer alan benzer çalışmalar bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir denilebilir.

Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinlikleri, grup çalışmaları, şarkı söyleme, dans etme, oyun oynama, elementer çalgıların kullanımını içeren, hareket temelli, çocuğun kendini ifade edebilecek ortamı sağlayarak kendini ifade edip gerçekleştirmesine, ön planda olmasına olanak sağlayan, grup etkinlikleri ve görevleri ile arkadaşlarıyla olan iletişimin artmasına imkan tanıyan bir programdır.

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Sonuçlar

Bu bulgular doğrultusunda oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların sosyal özsaygı düzeylerini anlamlı düzeyde arttırmadığı söylenebilir.

Bu yaş grubundaki çocukların özellikle akranları, ailesi ve öğretmenleriyle ilişkileri sosyal özsaygı boyutunu etkilemektedir. Deney grubundaki öğrenciler farklı sınıflardan daha önce çok fazla iletişim halinde olmadıkları bir grupla çalışmayı yürütmüşlerdir. Çalışma grubu için oluşturulan sınıfla sadece haftada 2 gün 2 ders saati iletişim içinde olabilmüşlerdir. Buradaki grup

çalışmaları ve yeni kurulan arkadaşlık ilişkileri sadece çalışma saatleriyle sınırlı kalmıştır. Kendi sınıfında ise sosyal özsaygı boyutunu oluşturan arkadaşlık ilişkileri ve öğretmenlerle iletişimi çalışma saatlerine göre önceki rutiniyle yoğun olarak devam etmiştir. Çalışma sadece deney grubunu kapsadığı için, bu çocukların sosyal çevrelerine herhangi bir etkisi olmamıştır. Kişi çevresinden gördüğü davranışlar ve değerlendirmeler ile kendi özsaygı düzeyini belirlemektedir. Deney grubundaki öğrencilere göre çevresinden algıladığı sosyal özsaygı boyutunda anlamlı sayılabilecek bir değişim gözlenmemiştir.

Özsaygı gelişiminde, bireyler arası ilişkilerin kalitesi ve çocuğun çevresindeki kişilerin davranışlarını algılama biçiminin etkili olduğu ileri sürülmektedir. Rogers, bireylerin dış dünyaya uyumlarını sağlayan kendilerine ait bir öz imaj geliştirdiklerini belirtir. Rogers'a göre; bu imaj çevre ile etkileşim sonucunda ortaya çıkar. Çevreden gelen olumsuz tepkiler bireyin kendine ilişkin yeterlik ve değerlilik yargılarını etkilerler (Güçray,1993, s. 60).

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Ev ve Aile Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Sonuçlar

Bu bulgular doğrultusunda oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin çocukların ev ve aile özsaygı düzeylerini anlamlı düzeyde arttırmadığı söylenebilir.

Bu çalışmada çalışma grubu öğrencilerinin öntest ve sontest puanlarına göre ev ve aile özsaygısıyla sosyal özsaygı düzeylerinde anlamlı bir gelişme görülmemiştir.

Bu bağlamda ev ve aile özsaygı düzeylerinde herhangi bir ilerleme görülmeyen çalışma grubu öğrencilerinin, sosyal özsaygı düzeylerinin de ev ve aile özsaygı düzeyiyle etkileşim içerisinde olarak gelişme göstermediğini söyleyebiliriz.

Ev ve aile özsaygısıyla sosyal özsaygı düzeylerine ait sonuçlar paralellik göstermektedir. Literatür tarandığında, ev ve aile özsaygısıyla sosyal özsaygının birbirini etkilediği, ev ve aile özsaygısı düşük olan çocukların sosyal özsaygılarının da düşük olduğu görülmektedir.

Özsaygı gelişimi çocuğun ilk sosyal çevresi olan ailesiyle etkileşimi sonucunda oluşmaya başlar. Çocuğa karşı olumlu ebeveyn tutumları özellikle anne sevgisinin doyurucu düzeyde olması çocuktaki ilk benlik kavramının

sağlıklı olmasını bunun sonucunda da kendini sevmeye değer görerek sosyal özsaygılarının olumlu gelişim gösterdiğini söylenebilir.

Ülküer ve Boz (1988, s. 57)' a göre; Bireyin içinde doğup büyüdüğü çevreden birincisi ve en önemlisi aile çevresidir. Ailenin sağlamış olduğu öğrenme yaşantıları ve sunduğu modeller, çocuğun önemli sosyal davranış ve değerler geliştirmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Ailede küçük yaşta edinilen deneyimlerin özsaygı üzerindeki etkilerinin önemli olduğu, özsaygının kişiler arası ilişkiler sürecinde oluştuğu, ailenin de bu konuda merkez olduğu ileri sürülmektedir (Coopersmith, 1974; akt. Çetin, 2018, s. 25).

Ev ve aile özsaygı düzeyindeki olumlu gelişim için aile yapısı, ebeveyn ve diğer aile fertlerinin çocukla karşılıklı olumlu iletişimi önemlidir. Bu çalışma programında sadece çocuğa yönelik bir çalışma programı uygulandığı için, aileye göre çocuğun davranışlarında olumlu gelişmeler olsa da, ebeveyn ve diğer aile fertlerinin davranışlarını etkileyecek herhangi bir müdahale olmamıştır.

Bu da ev ve aile özsaygısı düzeyinde ailenin rolünün önemini göstermektedir.

Oyun ve Dans İçerikli Müzik Eğitimi Etkinliklerinin 9-10 Yaş Grubu Çocukların Akademik Özsaygı Düzeylerine Etkisine İlişkin Sonuçlar

Bu bulgular doğrultusunda oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerin çocukların akademik özsaygı düzeylerini anlamlı düzeyde arttırdığı söylenebilir.

Aileden sonra çocuğun gelişiminde önemli etkisi olan diğer bir sosyal çevre de okuldur.

Okul, planlı, programlı etkinlikleri sayesinde bireyin sosyal gelişimine, kendini tanımasına, gelişimine ve kendini gerçekleştirmesine zemin hazırlar. Okulun üyesi olmak için belli şartları yerine getirmek ve belli özelliklere sahip olmak gerekir. Etkinlikler tesadüfi değil, amaca yönelik olduğu için planlı ve programlıdır. Okuldaki bütün çabaların sonunda başarı ya da başarısızlık kavramları ortaya çıkar. Okuldaki başarı ya da başarısızlık ve de başarı ve başarısızlığın bireyin kendi ve çevresince algılanış biçimi direkt olarak bireyin akademik benlik kavramının oluşumuna etki etmektedir. Başarısızlıkları öğretmenleri tarafından amansızca eleştirilen ya da cezalandırılan ve başarı

için gerekli zaman tanınmayan öğrenciler, olumsuz bir akademik benlik kavramı geliştirdikleri gibi okula olan ilgilerini de yitirmeye başlamaktadırlar (Kenç ve Oktay, 2002, s. 74)

Reddy (1978), öğrencilerinin benlik kavramları ile okul ilgileri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 30'u kız 40'ı erkek olmak üzere toplam 70 öğrenci üzerinde yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin okul ilgileri ile benlik kavramları arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır (Kenç, Oktay, 2002, s. 74).

Yapılan araştırmalar okuldaki eğitsel etkinliklerin yanı sıra, okul içi ilişkiler, okula ilgi başarı beklentisi gibi benlik, benlik saygısı (özsaygı) ve akademik benlik saygısı kavramını etkilediğini açığa çıkarmıştır (Kenç, Oktay, 2002, s. 74)

Tezel (1987) "İlkokul 5. sınıf Öğrencilerinde Benlik Kavramının Akademik Başarı üzerine Etkisi" konulu yüksek lisans tezinde 47'si erkek, 63'ü kız olmak üzere toplam 110 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada benlik algıları olumlu olan öğrencilerin akademik başarıları düzeylerini yüksek, benlik algıları olumsuz olan öğrencilerin akademik başarıları düzeylerini düşük bulmuştur.

Yavuzer (1989) "İlkokul Dördüncü sınıf Öğrencilerinde Benlik Kavramının Akademik Başarıya Etkisinin İncelenmesi" konulu çocuk sağlığı ve bilim uzmanlığı tezinde, benlik kavramları olumlu olan bunun sonucunda özsaygı düzeyleri yüksek olan öğrencilerin akademik başarı puan ortalamalarının yüksek olduğu, benlik kavramları olumsuz olan bunun sonucunda özsaygı düzeyleri düşük olan öğrencilerin akademik başarı puan ortalamalarının düşük olduğu bulgularından yola çıkarak olumlu benlik algısının akademik başarı düzeyini arttırdığı sonucuna varmıştır.

Çalışma grubunda çocukların genel özsaygı ve toplam özsaygı puanlarındaki anlamlı düzeydeki artış bu çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir. Çalışma grubundaki çocukların toplam ve genel özsaygı düzeylerindeki anlamlı artışın akademik özsaygı düzeylerini de olumlu yönde etkilediğini söylenebilir.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda çalışma ile ilgili geliştirilen öneriler şunlardır;

- Yapılan araştırmalarda bireyin doğumundan itibaren kazandığı özsaygı düzeyinde çevresel faktörlerin etkisinin büyük olduğu, insanın ilk çevresi olan ailenin daha sonra okulun özsaygı düzeyinde belirleyici etkileri olduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında ailelere ve okuldaki öğretmenlere, özsaygı ve çocuklardaki özsaygı düzeyinin geliştirilmesine yönelik seminer ve bilgilendirme çalışmaları yapılması önerilmektedir.
- Psikolojinin en önemli boyutlarından olan özsaygı düzeyinin kişilik gelişiminde önemli etkileri olduğu birçok bilimsel çalışmada görülmektedir. Özsaygı düzeyinin özellikle ilkökul çağlarında değişken olduğu göz önünde bulundurulursa bu dönemdeki özsaygı geliştirmeye yönelik çalışmaların önemi yadsınamaz. Özellikle ilkökulda belli periyotlarda çocuklara özsaygı düzeylerini ölçmeye yönelik testler yapılmalı ve özsaygı düzeyi düşük çocuklar belirlenerek bu çocuklarla özsaygılarını geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerin çocukların toplam özsaygı düzeylerine olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir. Müzik dersi dışında diğer derslerin de oyun ve dans içerikli etkinliklerle zenginleştirilerek özsaygı düzeyine etkileri araştırılabilir.
- Müzik eğitimi alanında lisansüstü eğitim yapan araştırmacılar, çağdaş müzik öğrenimi yaklaşım ve yöntemlerine ilişkin araştırmalar yapmaya yönlendirilmeli ve bu araştırmaları Üniversitelerle birlikte Milli Eğitim Bakanlığı da desteklemelidir.
- Müzik derslerinin içeriği programlanırken genel hedeflerin iyi saptanması gerekir. Genel hedefler arasında müziksel davranışları kazandırmanın yanında, duygusal, bilişsel gelişime katkıda bulunacak, kültürel bilinçlenmeyi sağlayacak, psikomotor ve sosyal gelişim gibi eğitimin birçok boyutu da yer almalıdır.
- Müzik derslerinin daha rahat ve amacına uygun işlenebilmesi için uygun ortam ve sınıflar oluşturulmalıdır. Bu sınıflarda orff çalgıları, piyano, görsel dökümanlar, bilgisayar, ses sistemi ve akıllı tahta gibi araç gereçler bulundurulmalıdır.
- Araştırma sonuçları okuldaki eğitimin tek başına ev ve aile özsaygısını geliştirmede yeterli olmadığını göstermektedir. Bundan sonra yapılacak çalışmaların en azından bir bölümünün aileyi de kapsayacak şekilde programlanması çalışmanın sonuçlarını daha etkili kılacaktır.

- Ulusal veri tabanında müzik eğitiminde özsaygı konusunda çok az deneysel çalışmaya rastlanılmış ve bu çalışmalardaki yöntemlerde nitel çalışmaların da yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Müzik araştırmacılarının bu alana yönelik çalışma yapmaları desteklenmeli ve teşvik edilmelidir.
- Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinlikleri ve farklı içerikli müzik öğretim yöntemleriyle yapılacak deneysel çalışmalar farklı yaş gruplarıyla, bilişsel ve duyuşsal pek çok değişken açısından ele alınarak Alan yazına katkı sağlanabilir. Ayrıca oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin sonrasında belirli aralıklarla deney grubundaki çocuklara özsaygı envanteri uygulanarak çalışmanın uzun vadeli etkililiği ve kalıcılığı sınanabilir.
- Psikolojinin temel boyutlarından biri olan özsaygı, bireyin tüm hayatını etkilemektedir. Bu araştırmada, oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin 10 hafta gibi kısa bir sürede bile çocukların özsaygı düzeyindeki artışına etkisi ve buna bağlı olarak çocukların davranışlarında görülen birçok olumlu değişim, müzik eğitiminin önemini ispatlamaktadır. Yurt içi ve yurt dışındaki çalışmalar incelendiğinde farklı müzik eğitimi etkinlikleriyle programlanmış deneysel çalışmalar bu sonuçları destekler sonuçlar sunmaktadır. Buna rağmen ülkemizde müzik ders saatleri, eğitimin en önemli basamaklarından olan ilkokullarda haftada 1 saatle sınırlandırılmaktadır. Bu sonuçlara göre müzik dersinin çocuk gelişimindeki önemi göz önünde bulundurularak ders saatleri arttırılmalı ve branş öğretmenleri tarafından verilmelidir. Ayrıca müzik öğretmenlerine çağdaş müzik öğretim yöntemlerini içinde barındıran hareket temelli, oyun ve dans içerikli müzik eğitime yönelik hizmet içi eğitim imkanları sunulmalıdır.
- Müzik, en eski çağlardan günümüze kadar tedavi aracı olarak da kullanılmıştır. Fakat, bu çalışma ve literatürdeki benzer çalışmalar müzik terapinin yanında müzik eğitiminin de insanı iyileştirebileceğini göstermiştir. Bu yöndeki araştırmalar sadece okullarda değil, hastanelerin psikiyatri bölümlerinde veya tedavi görmekte olan diğer bölümlerdeki hastalarla ve hasta çocuklarla çalışılarak müzik eğitiminin etkileri farklı değişkenlere göre ölçülerek araştırılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Effect of Music Education Activities With Game and Dance Content on Self-Esteem Levels of Children in 9-10 Age Group

*

Olca Korkmaz – Ersan Çiftci
İnönü University

Level of development in a society is associated with the growth of well-educated individuals in good psychological and physical health. Self-esteem, which is the precondition of a healthy personality, plays an important role for individuals to become active and participatory members of the society. Self-esteem is one of the basic dimensions of healthy human psychology, which develops with self-perception. A healthy individual is expected to achieve the goals listed under the title of ideal self.

When self-representation, which is defined using the terminology of self-planning, self-advocacy, self-definition, self-understanding, self-regard and self-evaluation, is associated with the content of music education, it is observed to be directly related to the principles and objectives of music education. Within the principles and objectives of music education, there are characteristics such as expressing oneself and expressing feelings and thoughts comfortably. Therefore, it can be stated that music education creates positive effects on self-representation (Barış, 2002, p.73, 74).

Music lessons, which are usually carried out with the transmission of theoretical knowledge and teaching songs by ear, mostly focus on the cognitive aspects of the student, and this causes the underdevelopment or failure in development of other behaviors. In the light of the opinion that the activities such as hearing, playing, listening to music and improving creativity, which should be included within the scope of music education, are not included sufficiently, music education, which has an important place in the development of societies, should be constantly evaluated, meet the requirements of the current age, and accordingly, new learning and teaching activities should be developed. New learning and teaching activities should include the teaching of rhythm, movement, dance, games and songs, and

teach music to the children using these methods and gaining their appreciation (Tufan and Sökezoğlu, 2009, p. 207).

Education models developed in the 20th Century, particularly music education models have developed teaching methods that fit to this description. Music education methods of Orff, Kodaly and Dalcroze, which involve games and dancing, and are based on movement and active education, have been accepted and spread globally among the modern education methods. These methods include the aims, such as realizing the basic functions of music, ensuring that children like music, enabling that music is felt in the entire body, helping the development of happy individuals with healthy personalities through music, and cultivating good citizens, who prioritize preserving their national values.

The fact that the importance of music education, which agrees that each child has a unique skill, includes groups activities with games and dancing, is based on active learning, provides an educational environment where the children can express themselves comfortably, ensures permanent learning, contributes to the development of social skills and personality, aims to develop esthetic and sensitive individuals, involves a student-centered and creative process, and strives to cultivate cognitively healthy and well-equipped good citizens and individuals in addition to simply achieving the attainments of music education is undeniable.

Considering the effect of music education on the development of children, the aim this study is to investigate whether the music education activities involving games and dancing have any effect on the self-esteem levels of children at 9-10 years of age.

The study was carried out in the experimental design with pre and post-test control groups, which was one of the quantitative research methods. Coopersmith Self-Esteem Inventory was administered to 96 children between 9 and 10 years of age, who were enrolled at Grades 3 and 4 in a private school in Malatya, in order to create the experimental and control groups. As a result, 30 children with low levels of self-esteem and similar scores were selected. Experimental and control groups were created using the random assignment method. A music education program including music education activities with games and dance was applied to the children in the experimental group for 10 weeks, two lessons per week, develo-

ped based on active learning with contemporary teaching methods by taking expert opinions by the researcher. No application was applied to the children in the control group. At the end of the 10-week program, the Coopersmith Self-Esteem Inventory was applied again as a posttest to the students in the experimental and control groups. In the statistical analyses, the normality of data distribution was tested using the Shapiro-Wilk test before the analysis, and it was found that the pretest and posttest data for the self-esteem levels of the experimental and control groups were distributed normally. In line with this finding, it was considered appropriate to apply parametric statistical techniques in the research. The two-way ANOVA test was used for repeated measurements to test whether music education activities with game and dance content had a statistically significant effect on the self-esteem levels of children. Line and distribution charts were created for the scores obtained, and comparisons were made using these charts. According to the results of the posttest, it was found that music education activities involving games and dancing had a significant positive effect on the total, general and academic self-esteem levels of the students in the experimental group; however, no significant difference was observed in social and home-family self-esteem levels. It was observed that total, general, academic, social and home-family self-esteem scores of the students in the control group slightly decreased.

In the light of the results obtained from the study, it is recommended that families and teachers at schools should be provided with seminars and training studies to develop the level of self-esteem in children, other course subjects can be enriched with activities involving games and dancing, and investigated in terms of their effects on levels of self-esteem, the researchers, who are enrolled in postgraduate education in the field of music education, should be encouraged to conduct studies on modern music education approaches and methods, these studies should be supported by the Ministry of National Education in addition to the universities, course hours of music education should be increased and it should be taught by specialist teachers considering the importance of music education in the development of children, and music teachers should be provided with in-service training opportunities for movement-based music education involving modern music education methods including games and dancing.

Kaynakça / References

- Barış, D. A. (2002). *Müzik eğitimi alan ve almayan lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bilen, S., Özevin, B. ve Canakay, E.U. (2011). *Orff destekli etkinliklerle müzik eğitimi*. (2.Baskı). Ankara: Müzik Eğitimi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (20. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (23. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Can, A. (2019). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. (7. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çetin, C. N. (2018). Dördüncü Sınıf öğrencilerinin özsaygı düzeylerinin ana baba tutumları ve empati düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 01, 21-47.
- Gingsburg, K. R. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parentchild bonds. *Pediatrics*, 119, 182-191.
- Grüner, M., ve Wieblitz, E., (2011). Konuşma ve müzik elementleri. *Orff İnfö Dergisi*, 20,32-34.
- Güçray, S. S. (1993). ÖSE-Öz-saygı envanteri'nin geçerlik ve güvenilirliği. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1(9), 31-45.
- Güloğlu, B., Aydın, G. (2001). Coopersmith özsaygı envanterinin faktör yapısı. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 26 (122), 66-71.
- Gürgen, E.T. (2006). Müzik eğitiminde yaratıcılığı geliştiren yöntem ve yaklaşımlar. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 7 (12), 81-93.
- Hylton, J. B. (1981). Dimensionality in high school student participants' perceptions of the meaning of choral singing experience. *Journal of Research in Music Education*, 29(4), 287-303.
- Johnson, B., ve Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları*. (Çev. Edt: S. B. Demir). (4. Baskıdan Çeviri). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Kenç, M. F., Oktay, B. (2002). Akademik benlik kavramı ve akademik başarı arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 27 (124), 71-79.
- Korkmaz, O. (2019). *Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin 9-10 yaş grubu çocukların özsaygı düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kotzian, E. Y. (2018). *Orff - Schulwerk elementer müzik ve hareket pedagojisinin temelleri*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

- Lau S., Siu C., Chik M. P. Y. (1998), The Self-Concept Development of Chinese Primary School children: A longitudinal study. *Childhood: A Global Journal of Child Research* 5(1), 69-97.
- Nutku, Ö. (1998) *Çocuk ve tiyatro*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Otacıoğlu, C. (2017). Profesyonel müzik eğitimi alan öğrencilerin benlik saygı düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 187-196.
- Şen, M. (2010). Erken çocukluk eğitiminde oyun ve önemi. Diken, İ., H. (Ed.). *Erken Çocukluk Eğitimi*. İçinde (s. 404-431). (1.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Shean, P. K. (1990). Movement in the music education of children. Wilson, F.R., Roehman, F.L. (Edit.), *Music and child development*. MMB Music: USA.
- Sökezoğlu, D. (2010). *Ritim, hareket ve şarkı öğretimi temelli müzik eğitiminin 7 - 11 yaş grubu çocuk yuvası öğrencilerinin sosyal gelişimleri üzerine etkisi: Afyonkarahisar İli örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tufan, S. ve Sökezoğlu, D. (2009, 23-25 Eylül). Oyun, hareket, dans ve ritim yoluyla müzik eğitiminin 7-11 yaş grubu çocuk yuvası öğrencilerinin sosyal gelişimleri üzerine etkisi. 8. *Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumunda* sunuldu, Samsun.
- Ülkier, N. S., Buz, S. (1988) 5-6 yaş çocukları anne babaların ödüllendirme ve cezalandırma yöntemleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi Eğitim Hizmet Ödülleri Özel Sayısı*. 69, 56-62
- Yavuzer, G. (1989). *İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinde benlik kavramının akademik başarıya etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Çocuk Sağlığı ve Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Korkmaz, O. ve Çiftci, E. (2021). Oyun ve dans içerikli müzik eğitimi etkinliklerinin 9-10 yaş grubu çocukların özsaygı düzeylerine etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4199-4229. DOI: 10.26466/opus.860756

Pozitif Psikolojik Sermayenin Örgütsel Sinizme Etkisinde Tükenmişliğin Aracı Rolü: Sağlık Sektöründe Bir Çalışma¹

DOI: 10.26466/opus.849324

Pınar Erdoğan *

* Dr.Öğr.Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

E-Posta: perdogan@kmu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7817-1342](https://orcid.org/0000-0001-7817-1342)

Öz

Bu çalışmanın amacı pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizme etkisinde tükenmişliğin aracılık rolünün incelenmesidir. Çalışma kapsamında pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizm ve tükenmişliğe; tükenmişliğin ise örgütsel sinizme etkisi de incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak değişkenler arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar incelenerek hipotezler oluşturulmuştur. Çalışmanın evrenini Karaman İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı 2.basamak sağlık hizmeti veren iki devlet hastanesinde çalışan toplam 825 sağlık personeli, örneklemini ise tesadüfi yöntemle seçilen 300 sağlık personeli oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında oluşturulan 4 hipotez anket tekniğiyle toplanan verilerle test edilmiştir. Elde edilen verilerin yapısal geçerliliğini tespit etmek için doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. SPSS, Amos ve SPSS Process Makro programları aracılığıyla yapılan analizler sonucunda pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizmi ve tükenmişliği olumsuz yönde, tükenmişliğin ise örgütsel sinizmi olumlu yönde etkilediği bulgulanmıştır. Ayrıca tükenmişliğin örgütsel sinizm üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu ve dolayısıyla da tükenmişliğin pozitif psikolojik sermaye ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkiye yüksek düzeyde aracılık ettiği yapılan analizlerle tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *pozitif psikolojik sermaye, örgütsel sinizm, tükenmişlik*

¹ Bu çalışma "Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel sinizm ve tükenmişlik üzerine etkisi: Sağlık sektöründe bir uygulama" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

The Mediating Role of Burnout in the Effects of Positive Psychological Capital on Organizational Cynicism: A Study in the Health Sector

*

Abstract

The aim of this study is to examine the mediating role of burnout in the effect of positive psychological capital on organizational cynicism. Within the scope of the study, positive psychological capital to organizational cynicism and burnout; The effect of burnout on organizational cynicism is also examined. In the study, firstly, hypotheses were formed by examining the studies investigating the relationship between variables. The population of the study consists of 825 health personnel working in two state hospitals that provide second level health services affiliated to the Karaman Provincial Health Directorate, and the sample consists of 300 health personnel randomly selected. The 4 hypotheses created within the scope of the study were tested with the data collected by the questionnaire technique. Confirmatory factor analysis and reliability analysis were performed to determine the structural validity of the data obtained. As a result of the analyzes made through SPSS, Amos and SPSS Process Macro programs, it was found that positive psychological capital affects organizational cynicism and burnout negatively, and burnout positively affects organizational cynicism. In addition, it was determined by the analysis that the indirect effect of burnout on organizational cynicism was significant and thus, burnout mediated the relationship between positive psychological capital and organizational cynicism.

Keywords: *positive psychological capital, organizational cynicism, burnout*

Giriş

İşletmelerin amaçlarına ulaşmasını sağlayan en önemli örgütsel kaynak çok çeşitli yetenek, beceri ve donanıma sahip işletme çalışanlarıdır. Çalışanların işletmeler için sahip olduğu bu üst düzey önem işletme yöneticilerine, çalışanların fiziksel ve psikolojik sağlığını koruma ve mücadele etme konusunda önemli görevler yükler hale gelmiştir. Çalışanların psikolojik açıdan güçlü yönlerine odaklanılması felsefesi üzerine inşa edilen psikolojik sermaye kavramı özellikle 2000' li yılların başından itibaren çok fazla araştırılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pozitif psikolojik sermaye yaklaşımı pozitif psikoloji akımının etkisiyle ortaya çıkan pozitif düşünce sistemi ve pozitif örgütsel davranışın insan kaynağına yansımalarıyla ortaya çıkmıştır. Çalışanların örgüt içinde pozitif davranışlarını geliştirerek sahip oldukları tüm potansiyellerini örgüte aktarmalarını hedeflemektedir.

Örgütsel sinizm ve tükenmişlik ise pozitif psikolojik sermayenin aksine örgütlerce istenmeyen iki olumsuz durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışanların örgütlerine karşı hissettikleri nefreti yansıtan örgütsel sinizm ve çalışanların bitmişlik durumunu ifade eden tükenmişlik negatif bir psikoloji sonucu oluşan durumlardır.

Bu çalışmada pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizm üzerine etkisinde tükenmişliğin aracı etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Örgütlerde psikolojik sermayesi yüksek çalışanların düşük olanlara göre daha az sinik olacakları ve daha az tükenmişlik yaşayacakları ve pozitif psikolojinin örgütsel sinizme etkisinde tükenmişliğin aracı olacağı düşünülmektedir.

Pozitif psikoloji akımı; akıl hastalarını tedavi etmek, problemleri insanları mutlu etmek ve insanların yaratıcılık ve üstün yeteneklerini geliştirme amacını taşıyan psikoloji biliminin (Seligman, 2002, s. 3), 2. Dünya savaşı sonucunda çeşitli nedenlerle yönünü bu 3 temel amaçtan sadece birine -akıl hastalarının iyileştirilmesi- (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000; Luthans, 2002) yoğunlaştırmasına tepki olarak doğmuştur. Bireylerin olumlu özelliklerine, güçlü yanlarına ve erdemlerine odaklanan, hastalık modelini temel alan geleneksel psikolojinin aksine sağlık modelini temel alan pozitif psikoloji (Hefferon ve Boniwell, 2014), insanların güç ve erdemlerinin bilimsel olarak incelenmesidir (Sheldon ve King, 2001, s. 216). Pennsylvania Üniversitesi profesörü Martin E. P. Seligman öncülüğünde gelişen pozitif psikoloji ha-

reketinin odak noktası bireylerin güçlü yönleri ve bireyin mutluluğudur (Hefferon ve Boniwell, 2014).

Pozitif psikoloji örgütsel anlamda, pozitif örgüt okulu ve pozitif örgütsel davranış olarak iki hareketi teşvik etmiştir (Luthans, Youssef, Avolio ve Norman 2007, s.10). Pozitif örgütsel bilim hareketi Michigan Üniversitesi'ndeki bilim adamlarınca geliştirilmiş, kriz ve olumsuz koşullarda örgütsel hayatta kalma ve etkinliği artıracak özellikleri vurgulamıştır. Pozitif örgütsel davranış, Luthans (2002a; 2002b) tarafından pozitif olarak yönlendirilen çalışanların işyerinde performans gelişimi için ölçülebilen ve yönetilebilen psikolojik kabiliyetleri olarak tanımlanmış ve yöneticilerin ve çalışanların performansını etkileyen psikolojik kapasiteleri üzerine eğilmiştir. Bireylerin psikolojik kapasiteleri özyeterlilik /güven, umut, iyimserlik ve dayanıklılık/esneklik olarak belirlenip, bu kapasitelerin tamamı da pozitif psikoloji sermaye olarak adlandırılmıştır (Luthan ve Youssef, 2004; Luthans vd., 2007). Bugün ve gelecekte başarılı olabilmek olasılığına dair olumlu yönde beklentisi yüksek olanlar (iyimser olmak), yüksek çaba gerektiren işlerde başarılı olmak için gereken çabayı göstermeyi sağlayacak güvene sahip olanlar (özyeterliliğe sahip olmak), problemlerle karşılaşınca ısrarcı bir şekilde kendini toparlayabilme gücü olanlar (dayanıklı olmak) ve hedeflere ulaşma noktasında azimli olanlar (umutlu olmak) pozitif psikolojik sermayesi yüksek olan bireylerdir (Luthans, Avey, Avolio, Norman ve Combs, 2006, s.388). Bu sermaye türü özgün, ölçülebilir, geliştirilebilir olmasının yanında aynı zamanda performans üzerinde etkili bir sermayedir (Luthans ve Jensen, 2002, s.305; Luthans ve Youssef, 2004, s.152).

Araştırmada incelenecek bir diğer değişken örgütsel sinizmdir. "Bireylerin yalnız kendi çıkarlarını gözettiğine inanan ve buna göre herkesi çıkarıcı kabul eden kimseye sinik ve bunu açıklamaya çalışan düşünceye sinizm denilmektedir."(Bedük, 2010, s. 233). Sinizm kavramı literatürde insanın doğuştan getirdiği kişilik özellikleriyle ilişkili olan genel sinizm ve bireyin örgütüne karşı duyduğu olumsuz duyguları ifade eden örgütsel sinizm olarak iki farklı şekilde ele alınmaktadır.

Yöneticilerin beklentileri karşılamada başarısız olacağı inancı olarak tanımlanabilen örgütsel sinizm, özellikle karmaşık ve değişen çevre, güçlü dış kuvvetler ve örgüt yöneticilerinin organizasyon dışından olmaları gibi nedenlerden dolayı yaygınlaşmaktadır (Dean, 1995). Sinizimden etkilenen kişiler olarak adlandırılan sinikler, örgütlerine karşı öfke hissederler. Sinik

çalışanlar çalıştıkları kurum akıllarına geldiğinde tiksinti, sıkıntı ve hatta utanç duyarlar. Sinikler dürüstlük eksikliği, samimiyetsizlik konularında örgütü sert bir şekilde eleştirirler (Brandes, Dharwadkar ve Dean, 1999). Örgütsel sinikler, yönetim tarafından önerilenlerin başarısı konusunda kötümserdirler ve örgütteki değişiklikler ve değişiklik girişimlerinin başarısızlığından yöneticileri sorumlu tutarlar (Eaton, 2000, s. 3).

Örgütsel sinizmin en basit ve yaygın tanımı Dean, Brandes, Dharwadkar (1998, s.345) tarafından yapılan, “çalışanların örgütlerine karşı negatif tutumları” şeklindedir. Çalışanların bu tutumları, örgütün dürüstlükten yoksun olduğu inancı (bilişsel boyut), örgüte karşı geliştirilen negatif tutum (duyuşsal boyut) ve örgütü hor gören, aşağılayıcı eylemler ve eleştirel davranışlar geliştirme (davranışsal boyut) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu tutumlar sinizmin boyutları olarak adlandırılmakta ve araştırmalarda kullanılmaktadır. Bu boyutlar bilişsel boyut, duyuşsal boyut ve davranışsal boyut olarak adlandırılmaktadır (Dean vd., 1998, s. 345). Örgütsel sinizmde, çalışanların örgütsel bağlılığı azalmakta, çalışanlar örgütlerine karşı güvensiz olmakta ve örgütün adil olmadığına inandıklarından hem örgütün etkinliği hem de verimliliği azalmaktadır. Bu olumsuz sonuçlar nedeniyle örgütlerde sinizm olgusunun etkin stratejilerle yönetilmesi gerekmektedir (Bedük, 2011, s.116).

Sinizmin; umutsuzluk, hayal kırıklığı ve güvensizlik ile ilişkilendirilen bir tutum olması nedeniyle iyimserlik, umut, dayanıklılık ve özyeterliliği yüksek bireylerin iş yaşamlarında daha az sinizm yaşayacakları düşünülmektedir. Nitekim literatürdeki çalışma sonuçları da bu düşüncüyü desteklemektedir (Çalışkan, 2014; Karacaoğlu ve İnce, 2013). Avey, Wernsing ve Luthans (2008) tarafından yapılan çalışma sonucunda psikolojik sermaye ve sinizm arasındaki anlamlı, olumsuz ilişki bulgulanmıştır. Avey, Luthans, Youssef, (2010) tarafından yapılan bir başka çalışmada psikolojik sermaye ile örgütsel sinizm arasında bir kez daha olumsuz ilişki bulgulanmıştır.

Çalışmamızda aracılık etkisi araştırılan değişken tükenmişliktir. Günümüzde en çok kabul gören tükenmişlik tanımı Maslach ve Jakson (1981) tarafından yapılan özellikle hizmet sektöründe görülen “duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık hissi ile karakterize bir sendromdur.” TDK sözlüğünde tükenmişlik “gücünü yitirmiş olma, çaba göstermeme durumu” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020).Tükenmiş çalışan, işinin kronik duygusal stresini başarıyla ele alamamakta ve bu başarısızlık da

düşük moral, bozulmuş performans, devamsızlık gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Maslach, 1978, s. 113).

Tükenme kavramı ilk olarak Selye'nin 1936 yılında yayınladığı Genel Adaptasyon Sendromu'nda ortaya atılmış (Aytaç, 2009), 1974 yılında Freudenberger tarafından ilk kez tanımlanmıştır (Izgar, 2012, s.129). Tükenme teriminin kullanılması ise 1970' lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde, özellikle hizmet sektöründe çalışan insanlar arasında ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Maslach, Schaufeli ve Leiter 2001, s. 398).

Tükenmişlik, uzun vadeli bir stres reaksiyonudur ve nedensel ajanlara maruz kalma ile semptomların ortaya çıkması arasında önemli bir zaman aralığının var olduğu anlamına gelir (Schaufeli,1998: 190). Tükenmişliğin sebepleri incelendiği zaman bir çok sebepten bahsedildiği görülmektedir. Yaş, medenidurum, çocuksayısı, işe aşırı bağlılık, kişisel beklentiler, motivasyon, stres, mesleki doyum gibi pek çok bireysel özellik tükenmişliğe neden olabilmektedir (Izgar, 2012, s. 134). Tükenmişliğe neden olan bireysel özellikler, kişilik özelliği, beklenti düzeyleri, benlik imajı ve demografik özellikler olarak belirtilirken, çevresel nedenler, ailevi, toplumsal, ekonomik ve örgütsel faktörler olarak belirtilmiştir (Dolgun, 2012, s. 294-296). İş ortamında, iş yükü ve belirsizlik gibi çeşitli stres faktörlerinin tükenme ile ilişkili olduğu ve bunların bazılarının bireysel benlik seviyesi ve kişilik özellikleri ile etkileşimde bulunduğu görülmektedir (Maslach, ve Jackson, 1981, s. 100). Tükenmişlik kendini kişiden kişiye farklı semptom ve derecede gösterir ve örgütlerde tükenmişlik, çalışmaya başladıktan yaklaşık bir yıl sonra, genellikle bu noktada bir takım faktörlerin oyuna girmeye başlaması nedeniyle oluşmaktadır (Freudenberger, 1974, s.160).

Tükenmişlik verilen hizmetin kalitesinde ve bireylerin fiziksel, davranışsal ve psikolojik sağlığında olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Izgar, 2012, s. 131). Tükenmişliğin sebep olduğu bu olumsuz sonuçlar, çalışanları ve çevrelerini derinden etkilemektedir (Dolgun, 2012, s. 299).

Tükenmişliğin, pozitif psikolojik sermayesi yüksek olan çalışanlarda daha az yaşanması beklenen bir sonuç olarak öngörüldüğünden, iki değişken arasında bu doğrultuda negatif ilişki olacağı düşünülmektedir. Literatürdeki çalışma sonuçları da bu düşüncüyü desteklemektedir (Wang, Chang, Fu ve Wang, 2012; Çetin, Şeşen ve Basım,2013; Çalışkan, 2014; Oral, Tösten ve Elçiçek , 2017; Törsten, Arslantaş ve Şahin, 2017). Psikolojik sermaye ile tükenmişlik algısı arasındaki ilişkiyi araştıran Topçu ve Ocak (2012) psikolojik

sermaye ile tükenmişlik algısı arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulgulamışlardır. Tükenmişlik ile pozitif psikolojik sermaye arasındaki ilişkiyi hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada inceleyen Ko, Park ve Le (2013) çalışma sonucunda yine iki değişken arasında negatif ilişki bulgulamıştır.

Örgütsel sinizm ve tükenmişlik, örgütsel düzeyde son derece olumsuz sonuçlar yaratan ve örgüt çalışanları arasında olmaması arzulanan iki olumsuz durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nedenleri ve sonuçları bağlamında değerlendirildiğinde benzer özellikler öngörülmektedir. Bu bağlamda tükenmişlik yaşayan bir çalışanın örgütüne karşı olumsuz duygular beslemesi beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmakta ve iki değişken arasında olumlu bir ilişki olması beklenmektedir. İncelenen çalışma sonuçları da bu beklentiyi desteklemektedir (Johnson ve O'Leary-Kelly, 2003; İncesu, Yorulmaz ve Evirgen, 2017; İbrahimoglu ve Can, 2017; Gün ve Başkan 2017; Ercan ve Kazançoğlu, 2019)

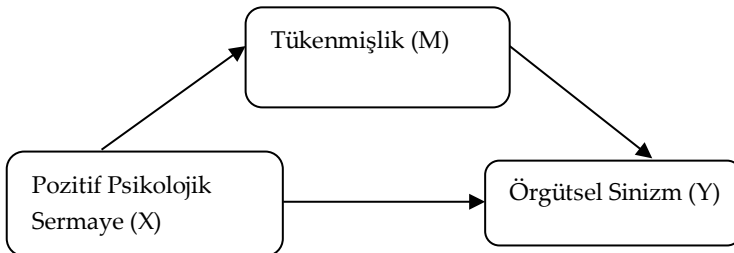
Yöntem

Araştırmanın Hipotezleri ve Modeli

Literatür taraması neticesinde elde edilen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen hipotezler ve bu doğrultuda geliştirilen model aşağıda sunulmuştur.

- H1: Pozitif psikolojik sermaye örgütsel sinizmi olumsuz yönde etkiler.
- H2: Pozitif psikolojik sermaye tükenmişliği olumsuz yönde etkiler.
- H3: Tükenmişlik örgütsel sinizmi olumlu yönde etkiler.
- H4: Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizme etkisinde tükenmişliğin aracı rolü vardır.

Yukarıda belirttiğimiz hipotezler doğrultusunda araştırma modeli oluşturulmuş ve Şekil 1'de sunulmuştur:

Şekil 1: Test edilecek aracılık modeli

Araştırmanın Amacı, Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın amacı, pozitif psikolojik sermayenin, örgütsel sinizme etkisinde tükenmişliğin aracı rolünü belirlemektir. Ayrıca araştırmada pozitif psikolojik sermayenin tükenmişlik ve örgütsel sinizme etkisi de belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın evrenini Karaman İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı 2. basamak sağlık hizmeti veren Karaman Devlet Hastanesi ve Ermenek Devlet hastanesinde görev yapmakta olan 825 sağlık personeli oluşturmaktadır. Araştırma için ilgili kurumdan izin alınmıştır. Araştırma evreninden %95 güven düzeyinde %5'lik hata ile yeterli örneklem büyüklüğü 262 olarak belirlenmiştir (surveysystem.com/). Dolayısıyla örneklem sayımız olan 300 evreni temsil edecek büyüklüktedir.

Ölçekler

Araştırmada sağlık personelinin pozitif psikolojik sermaye, örgütsel sinizm ve tükenmişlik ile ilgili verileri, geçerlilikleri ve güvenilirlikleri test edilmiş ölçüm araçları ile elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan pozitif psikolojik sermaye ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliği Erkuş ve Fındıklı (2013) tarafından yapılmıştır. Yapılan geçerlik çalışmasında 24 maddeden oluşan ölçeğin 3 maddesi düşük güvenilirlik nedeniyle ölçek dışı bırakılmıştır. 4 boyuttan oluşan ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik kat sayısı Erkuş ve Fındıklı tarafından 0,89 olarak bulgulanmıştır (Erkuş ve Fındıklı,2013). Çalışmada kullanılan örgütsel sinizm ölçeği Brandes, Dharwadkar ve Dean (1999) tarafından geliştirilen ve Kalağan (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 13 maddeli ölçektir. Kalağan (2009) tarafından ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik kat sayısı 0,93 olarak bulgulanmıştır. Çalışmada kullanılan son ölçek Maslach tükenmişlik ölçeğidir. Ölçeğin boyutlarının güvenilirlik katsayıları; duygusal tükenme 0,83, duyarsızlaşma 0,72 ve kişisel başarı 0,67 olarak bulgulanmıştır (Akt: Sayıl, Haran, Ölmez ve Özgüven, 1997).

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde SPSS programının 22. versiyonunu kullanılmıştır. Ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliklerini ortaya koymak için doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Araştırmanın hipotezleri Hayes tarafından geliştirilen Process Macro (SPSS için) programı kullanılarak analiz edilmiş ve elde edilen sonuçların yorumlanmasında

Bootstrapping tekniği kullanılmıştır. Bootstrapping tekniğinde hesaplamalar orijinal verilerdeki gözlemler tekrarlanarak oluşturulan yeni gözlem seti ile yapılmaktadır (Gürbüz, 2019, s.56).

Bulgular

Demografik Bulgular

Araştırma örnekleminde yer alan 300 sağlık personeline ilişkin demografik veriler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların demografik verileri

Değişken	Kategori	Frekans	(%)
Cinsiyet	Kadın	212	70,7
	Erkek	88	29,3
Unvan	Doktor	45	15
	Hemşire	137	45,7
	Ebe	37	12,3
	Sağlık Memuru	50	16,7
	Diğer	31	10,3
Medeni Durum	Evli	224	74,7
	Bekâr	76	25,3
Toplam	SağlıkPersoneli	300	100

Ölçeklere İlişkin Normallik, Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliğinin kontrolü doğrulamalı faktör analizi (DFA) ile yapılmıştır. Doğrulamalı faktör analizi (DFA) genellikle teorik zemin ve yapının oluşturulmasından sonra teyit ve doğrulama amaçlı kullanılmaktadır (Meydan ve şeşen, 2011; Akbıyık ve Coşkun, 2013). Pozitif psikolojik sermaye ölçeğine yapılan doğrulamalı faktör analizi sonucu ölçeğin 4 faktörlü yapısını doğrulamıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0,92 olarak bulgulanmıştır. Çalışmada kullanılan örgütsel sinizm ölçeğinin doğrulamalı faktör analizi sonucu ölçeğin 3 faktörlü yapısını doğrulamıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0,85 olarak bulgulanmıştır. Çalışmada kullanılan tükenmişlik ölçeğinin doğrulamalı faktör analizi sonucu ölçeğin 3 faktörlü yapısını doğrulamıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0,84 olarak bulgulanmıştır Araştırmada kullanılan ölçeklerin uyum indeksleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksi sonuçları

Index	Pozitif Psikolojik Sermaye		Örgütsel Sinizm		Tükenmişlik	
χ^2 / sd	2,93	mükemmel uyum	3,621	iyi uyum	3,32	iyi uyum
RMSEA	0,80	iyi uyum	0,093	iyi uyum	0,08	iyi uyum
CFI	0,93	iyi uyum	0,93	iyi uyum	0,93	iyi uyum
NNFI	0,96	iyi uyum	0,91	iyi uyum	0,92	iyi uyum
GFI	0,90	iyi uyum	0,90	iyi uyum	0,91	iyi uyum

Hipotez Testleri

Aracılık modelinin analizinde Baron ve Kenny yöntemine (geleneksel yaklaşım) getirilen eleştiriler neticesinde ileri sürülen çağdaş yaklaşım referans alınmıştır. Aracılık analizlerinde dolaylı etki değerlerin hesaplanması ve bu değerlerden çıkarımlar yapılması çağdaş yaklaşımın odak noktasıdır. Dolaylı etki “a yolu” ile “b yolu” nun çarpılması ile bulunur. a yolu bağımsız değişkenin (X), aracı değişken (M) üzerindeki etkisi, b yolu ise aracı değişkenin (M) sonuç değişkeni (Y) üzerindeki etkisidir. Dolaylı etkinin anlamlı olması (a.b sonucunun bootstrap testi sonucuna göre) durumunda aracılık modeli doğrulanmış kabul edilecek, başka bir test yapılmayacaktır (Gürbüz, 2019,s.55). Çağdaş yaklaşımın varsayımları şunlardır (Gürbüz, 2019, s.55):

- X' in Y' ye etkisi olan toplam etkinin istatistiksel olarak anlamlı olması zorunlu değildir.
- X'in M' ye etkisinin (a yolu) istatistiksel olarak anlamlı olması zorunlu değildir.
- M kontrol edilirken X' in Y' ye etkisinin (c' yolu) tek başına anlamlı olması zorunlu değildir.
- Kısmi ve tam aracılık kavramları yerine doğrudan etki (c'), dolaylı etki (a.b.) ve toplam etkinin (c= c'+ab) raporlanması daha bilimseldir.

Bu varsayımlar doğrultusunda pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizm etkisinde tükenmişliğin aracılık rolü olup olmadığını test etmek amacıyla bootstrap yöntemini esas alan regresyon analizi yapılmıştır. Bootstrap yönteminin, Baron ve Kenny' nin (1986) geleneksel yönteminden ve Sobel testinden daha güvenilir sonuçlar verdiği öne sürülmektedir (Gürbüz, 2019). Analizlerde bootstrap tekniği ile 5000 yeniden örneklem seçeneği tercih edilmiştir. Bootstrap tekniği ile yapılan aracılık etki analizlerinde,

araştırma hipotezinin desteklenebilmesi için analiz neticesinde elde edilen %95 güven aralığındaki değerlerin sıfır (0) değerini kapsamaması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te paylaşılmıştır.

Tablo 3. Değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları (n= 300)

Tahmin Değişkenleri	M (Tükenmişlik)		Y (Örgütsel Sinizm)	
	b	S.H.	b	S.H.
X (Pozitif Psikolojik Sermaye)	a -0,556***	0,046	c' 0,0707	0,084
M (Tükenmişlik)			b 0,792***	0,086
Sabit	İM 3,677***	0,180	İY -1,296**	0,416
	R ² =0,327		R ² =,275	
	F (1;298)= 144,83; p ,000<,001		F (2: F (2;297);56,313; p 000<,001	

Not. * p<,05; ** p<,01; ***p<,001; S.H.: Standart Hata, Standardize edilmemiş beta katsayıları (b) raporlanmıştır

Tablo 3'e göre pozitif psikolojik sermaye, tükenmişliği (a yolu) anlamlı düzeyde negatif yönde etkilemektedir ($b=-,556$; %95CI [-,6468 ; -,4650; $t=-12,035$; $p: 0,000<,001$). Pozitif psikolojik sermayenin tükenmişliğe etkisini gösteren b (standardize olmayan beta) değerinin anlamlı olduğu hem p değerinin 0,001'den küçük olmasından hem de CI değerlerinin 0 (sıfır) değerini kapsamamasından anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre pozitif psikolojik sermaye tükenmişlikteki değişimin yaklaşık %33'ünü açıklamaktadır.

Aracı değişkenimiz olan tükenmişliğin örgütsel sinizme etkisi (b yolu) istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu yönde bulgulanmıştır ($b=,792$; %95 CI [,6215; ,9617]; $t=9,159$; $p: ,000<,001$). Pozitif psikolojik sermaye tükenmişlik (c' yolu= doğrudan etki) ile birlikte regresyona dahil edildiği zaman bulguların doğrudan etki değeri istatistiksel olarak anlamlı bulgulanmamıştır ($c'=-,0707$; %95 CI [-,0947; ,2360]; $t= ,8412$; $p: ,40 >,05$). Aracı değişkenimiz olan tükenmişliğin olmadığı bir modelde pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizm üzerindeki etki değeri (c yolu=toplam etki) istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bulgulanmıştır ($c=-,3694$; $R^2= ,070$; %95 CI [-,5227; -,2161]; $t=-4,7411$; $p: ,000<,001$).

Son olarak tükenmişliğin örgütsel sinizme dolaylı etkisinin anlamlı olup olmadığı Bootstrap yöntemi ile elde edilen güven aralıklarına göre tespit edilmiştir. Bootstrap tekniği ile yapılan aracılık etki analizlerinde, araştırma hipotezinin desteklenebilmesi için analiz neticesinde elde edilen %95 güven

aralığındaki değerlerin sıfır (0) değerini kapsamaması gerekmektedir. Sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizme etkisinde tükenmişliğin dolaylı etkisi

Dolaylı Etki Değeri(a.b)	Effect	S.H.	%95 Güven Aralığı	
			BootLLCI	BootULCI
Tükenmişlik	-,4401	,0620	-,5649	-,3235

Tablo 4' e göre, tükenmişliğin örgütsel sinizm üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu ve dolayısıyla da tükenmişliğin pozitif psikolojik sermaye ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkiye (yüzdelik yöntem ile elde edilen Bootstrap alt ve üst güven aralığı değerleri 0 (sıfır) değerini kapsamadığı için) aracılık ettiği tespit edilmiştir. Dolaylı etki değeri olan -,4401 değeri, diğer çalışan kişiden pozitif psikolojik sermaye düzeyi 1 birim yüksek olan çalışanın (pozitif psikolojik sermaye düzeyi yüksek çalışanların tükenmişliklerinin düşük olması ve tükenmişliği düşük olan çalışanların örgütsel sinizm düzeylerinin daha düşük olması nedeniyle) örgütsel sinizm düzeylerinin ,4401 birim daha düşük olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

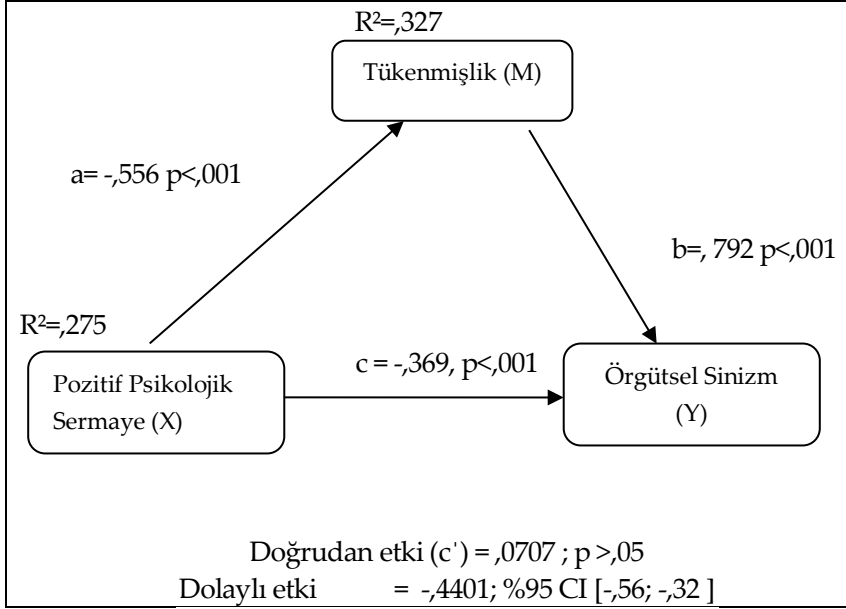
Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizm üzerindeki tam standardize etki büyüklüğünün derecesi Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Aracılık etkisinin tam standardize etki büyüklüğü(K²)

Tükenmişlik	Effect	S.H.	%95 Güven Aralığı	
			BootLLCI	BootULCI
Tam Standardize Etki Büyüklüğü	-,3155	,0409	-,3964	-,2359

Tablo 5'e göre etki büyüklüğündeki güven aralıkları 0 (sıfır) değerini kapsamadığından anlamlıdır. Tam standardize etki büyüklüğü değeri -,3155'dir. Gürbüz'e (2019: 64) göre K² değeri ,01'e yakın ise düşük etki, K² değeri ,09'a yakın ise orta etki, K² değeri ,25' yakın ise yüksek etki şeklinde yorumlanır. Bu değerlere göre test ettiğimiz modeldeki aracılık etkisi yüksek değere yakındır.

Bu sonuçlar doğrultusunda araştırmanın 4 hipotezi de kabul edilmiştir. Analiz sonuçlarının araştırma modeli üzerindeki gösterimi Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Analiz sonuçlarının model üzerinde gösterimi

Sonuçlar ve Tartışma

Bu araştırmada pozitif psikolojik sermayenin sağlık personelinin örgütsel sinizmi üzerine etkisi ve bu etki üzerinde tükenmişliğin aracı rolünün araştırılması amacı, araştırma kapsamında belirlenen 4 hipotezle belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda sağlık personelinin veriler toplanmıştır.

Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizme etkisinin (c yolu=toplam etki) araştırıldığı analiz sonucunda anlamlı düzeyde negatif ilişki bulunmuştur. Pozitif psikolojik sermaye örgütsel sinizm ilişkisi ile ilgili elde ettiğimiz sonuç geçmiş çalışmaların (Çalışkan, 2014; Karacaoğlu ve İnce, 2013; Avey vd., 2010) sonuçlarıyla paralellik göstermiştir. Pozitif psikolojik sermayenin tükenmişliğe etkisinin (a yolu) araştırıldığı analiz sonucunda anlamlı düzeyde negatif ilişki bulunmuştur. Pozitif psikolojik sermaye tükenmişlik ilişkisi ile ilgili elde ettiğimiz sonuç geçmiş çalışmaların (Wang vd., 2012; Topçu ve Ocağ 2012; Ko vd. 2013; Çetin vd.,2013; Oral vd., 2015; Törsten vd., 2017) sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Aracı değişken

olan tükenmişliğin örgütsel sinizme etkisi (b yolu) istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu yönde bulgulanmış ve bu sonucun geçmiş çalışmaların (Özler ve Atalay 2011; Karcioğlu ve Naktiyok 2015; Eryeşil ve Öztürk, 2016; İncesu ve Yorulmaz, 2017; Özer, Tekin Şener, Kaya Önay ve Şirin; 2018; Tunç, 2018) sonuçlarıyla paralel olduğu bulgulanmıştır. Pozitif psikolojik sermayenin tükenmişlik ile birlikte regresyona dahil edildiği (c' yolu= doğrudan etki) zaman bulgulanan doğrudan etki değeri istatistiksel olarak anlamlı bulgulanmamıştır. X' in Y üzerindeki toplam etkisi anlamlı, M' nin Y üzerindeki etkisi anlamlı olmasına karşın X ve M birlikte regresyona dahil edilince ortaya çıkan doğrudan etki değeri anlamsızlaşmaktadır.

Son olarak tükenmişliğin örgütsel sinizme dolaylı etkisinin anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan analiz sonucunda; tükenmişliğin örgütsel sinizm üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu ve dolayısıyla da tükenmişliğin pozitif psikolojik sermaye ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkiye aracılık ettiği tespit edilmiş ve bu aracılık etkisinin yüksek düzeyde bir etki olduğu bulgulanmıştır. Bu sonuca göre işletmelerde çalışanların güçlü yanlarına odaklanılarak pozitif psikolojik sermayeleri yükseltilebilirse çalışanlar daha az tükenmişlik yaşayacaklar ve bunun sonucunda da örgütlerini daha çok severek daha az örgütsel sinizm yaşayacaklardır.

Pozitif psikolojik sermayenin çıkış noktası daha iyimser, umutlu, dayanıklı ve öz yeterliliği yüksek insanların daha mutlu ve daha başarılı olacağına dair düşüncedir. Tükenmişlik kavramının ortaya çıkış noktası ise bazı bireylerin stresten daha fazla etkilenmeleri iken örgütsel sinizm çalışanların çeşitli sebeplerle örgütlerini sevmemeleri hatta nefret etmeleridir. Üç kavram örgüt düzeyinde değerlendirildiğinde pozitif psikolojik sermayesi yüksek olan çalışanların performanslarının daha yüksek olması beklendiğinden örgüt açısından istenilen bir durumdur. Tükenmiş ve örgütten nefret eden çalışanların performanslarının düşük olması muhtemelel olduğundan ve olumsuz ruh hallerinin tüm örgüt çalışanlarını olumsuz etkileyebilme riskinden ötürü örgüt düzleminde arzu edilmeyen iki durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla pozitif psikolojik sermayesi yüksek olan çalışanların daha az tükenmişlik yaşamaları ve hayata daha olumlu bakacakları için örgütsel sinizm düzeylerinin daha düşük olması beklenen bir sonuçtur ve çalışma bulgularımızda beklediğimiz sonuçlar doğrulanmıştır.

Bu sonuçlar çalışanların pozitif psikolojik sermayelerinin örgütler için son derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Pozitif psikolojik sermaye

ye kişilerin doğuştan getirdiği birtakım özelliklerle ilişkili olabileceği gibi, sonradan yaşadığı olaylardan da etkilenebilmektedir. Unutulmamalıdır ki insanlarda pozitif psikolojinin zayıflaması tükenmişliğe neden olmaktadır. Tükenmişliğe neden olan en önemli nedenler ise örgütsel faktörlerdir. Bu bağlamda kişilerin pozitif psikolojik sermayelerini artırmak için hem bireysel hem de örgütsel düzeyde mücadele etmesi gerekmektedir. Örgüt yöneticileri çalışanların sadece fiziksel sağlığıyla değil psikolojik sağlığıyla da ilgilenmeli, özellikle örgütten kaynaklanan sorunları çözmede etkin rol oynamalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Mediating Role of Burnout in the Effects of
Positive Psychological Capital on Organizational
Cynicism: A Study in the Health Sector**

*

Pınar Erdoğan

Karamanoğlu Mehmetbey University

Positive psychological capital approach emerged with the reflection of positive thinking system and positive organizational behavior that emerged with the effect of positive psychology trend on human resources. It aims to develop the positive behavior of employees within the organization and to transfer all their potential to the organization.

Organizational cynicism and burnout, on the contrary to positive psychological capital, are two negative situations that are undesirable by organizations. Organizational cynicism, which reflects the hatred of employees towards their organizations, and burnout, which expresses the state of exhaustion of employees, are the results of a negative psychology.

In this study, it is aimed to investigate the mediating effect of burnout on the effect of positive psychological capital on organizational cynicism. It is thought that employees with high psychological capital in organizations will be less cynical and experience less burnout compared to those with low psychological capital, and that burnout will be a tool of positive psychology under the effect of organizational cynicism.

The population of the study consists of 825 healthcare professionals working in the Karaman State Hospital and Ermenek State Hospital, which provide second line health services affiliated to the Karaman Provincial Health Directorate, and the sample consists of 300 health personnel.

In the study, the data of the healthcare personnel on positive psychological capital, organizational cynicism and burnout were obtained using measurement tools whose validity and reliability were tested. The validity and reliability of the positive psychological capital scale used in the study was made by Erkuş and Fındıklı (2013). The organizational cynicism scale used

in the study is a 13-item scale developed by Brandes, Dharwadkar and Dean (1999) and adapted to Turkish by Kalağan (2009). The last scale used in the study is the Maslach burnout scale.

The 22nd version of the SPSS program was used to analyze the data obtained in the study. The research hypotheses were analyzed using the Process Macro (for SPSS) program developed by Hayes, and the Bootstrapping technique was used to interpret the results obtained.

The construct validity control of the scales used in the study was done by confirmatory factor analysis (CFA). Confirmatory factor analysis on the positive psychological capital scale confirmed the 4-factor structure of the scale. The confirmatory factor analysis of the organizational cynicism scale confirmed the 3-factor structure of the scale, and the 3-factor structure of the scale as a result of the confirmatory factor analysis of the burnout scale.

Regression analysis based on bootstrap method was conducted to test whether burnout has a mediating role in the effect of organizational cynicism of positive psychological capital. It is suggested that the Bootstrap method gives more reliable results than the traditional method of Baron and Kenny (1986) and the Sobel test (Gürbüz, 2019). In the analyzes, 5000 re-sampling option was preferred with the bootstrap technique. In the mediation effect analysis performed with the Bootstrap technique, the values obtained as a result of the analysis at the 95% confidence interval should not include the zero (0) value in order to support the research hypothesis.

According to the analysis, positive psychological capital significantly negatively affects burnout (path a) ($b = -, 556$; 95% CI $(-, 6468; -, 4650)$; $t = -12.035$; $p: 0.000 <, 001$). It is understood that the b (non-standardized beta) value, which shows the effect of positive psychological capital on burnout, is significant both because the p value is less than 0.001 and the CI values do not include the 0 (zero) value. According to this result, positive psychological capital explains approximately 33% of the change in burnout.

The organizational cynicism effect (b-path) of our mediator variable, burnout, was found statistically significant and positively ($b =, 792$; 95% CI $[, 6215;, 9617]$; $t = 9.159$; $p: .000 <.001$). When positive psychological capital was included in the regression with burnout (c' path = direct effect), the direct effect value found was not statistically significant ($c' = - .0707$; 95% CI $[-, 0947;, 2360]$; $t =, 8412$; p In a model without burnout, which is our mediator variable, the effect value of positive psychological capital on organizational

cynicism (path c = total effect) was found to be statistically significant and negative ($c = -, 3694$; $R^2 = , 070$;%). 95 CI $[-, 5227$; $-, 2161$]; $t = -4.7411$; $p: 000 < 0.001$).

Finally, whether the indirect effect of burnout on organizational cynicism is significant or not was determined according to the confidence intervals obtained by the Bootstrap method. It has been determined that the indirect effect of burnout on organizational cynicism is significant, and consequently, burnout mediates the relationship between positive psychological capital and organizational cynicism (since Bootstrap lower and upper confidence interval values obtained by the percentage method do not include 0 (zero) value). The organizational cynicism level of the employee, whose indirect impact value is 4401, positive psychological capital level 1 unit higher than the other employee (due to the low burnout of employees with high positive psychological capital level and lower organizational cynicism levels of employees with low burnout), it has been interpreted as lower.

In line with these results, all 4 hypotheses of the research were accepted. The starting point of positive psychological capital is the idea that more optimistic, hopeful, resilient and self-efficacious people will be happier and more successful. The emergence of the concept of burnout is that some individuals are more affected by stress, while organizational cynicism is that employees do not like or even hate their organizations for various reasons. When the three concepts are evaluated at the organizational level, it is a desired situation for the organization, as the performance of employees with high positive psychological capital is expected to be higher. Because of the possibility of low performance of exhausted employees who hate the organization and the risk of negative moods affecting all employees of the organization, they appear as two undesirable situations at the organizational level. Therefore, it is an expected result that employees with high positive psychological capital experience less burnout and have a lower level of organizational cynicism, and the results we expected in our study findings have been confirmed.

Kaynakça / References

- Akbiyık, A. ve Coşkun, E. (2013). Eğitsel sosyal yazılımların kabul ve kullanımına yönelik bir model. *AJIT-E: Online Academic Journal of Information Technology*, 4(13), 39-62.
- Avey, J. B., Wernsing, T. S. ve Luthans, F. (2008). Can positive employees help positive organizational change? Impact of psychological capital and emotions on relevant attitudes and behaviors. *The Journal Of Applied Behavioral Science*, 44(1), 48-70.
- Avey, J. B., Luthans, F. ve Youssef, C. M. (2010). The additive value of positive psychological capital in predicting work attitudes and behaviors. *Journal Of Management*, 36(2), 430-452.
- Aytaç, S. (2009). İş stresi yönetimi el kitabı iş stresi: oluşumu, nedenleri, başa çıkma yolları, yönetimi. *Uludağ Üniversitesi İİBF*, 1-34.
- Bedük, A. (2010). *Karşılaştırmalı İşletme-Yönetim Terimleri Sözlüğü*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Bedük, A. (2011). *Örgüt psikolojisi: Yeni Yaklaşımlar, Güncel Konular*. Konya: Atlas Akademi.
- Brandes, P., Dharwadkar, R., ve Dean, J. W. (1999). Does organizational cynicism matter? employee and supervisor perspectives on work outcomes. *In Eastern Academy Of Management Proceedings (1999)*, 150-153.
- Çalışkan, S. C. (2014). Pozitif örgütsel davranış değişkenleri ile yeni araştırma modelleri geliştirme arayışları: pozitif örgütsel davranış değişkenlerinin işe adanmışlık, tükenmişlik ve sinizm üzerine etkileri ve bu etkileşimde örgütsel adalet algısının aracılık rolü üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 363-382.
- Çetin, F., Şeşen, H., & Basım, H. N. (2013). Örgütsel psikolojik sermayenin tükenmişlik sürecine etkileri: kamu sektöründe bir araştırma. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 13(3).
- Dean, J. W. (1995). *Cynicism in organizations. École de paris du management*. 04.10.2020 tarihinde <http://www.ecole.org> adresinden erişilmiştir.
- Dean, J. W., Brandes P. ve Dharwadkar, R (1998). Organizational cynicism, *Academy Of Management Review*, 2 (23), 341-352.
- Dolgun, U. (2012). *Tükenmişlik sendromu*. (Ed. D. E. Özler) Örgütsel davranışta güncel konular. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 287-312.
- Örnekleme Büyüklüğü Hesaplama (2020). 01.09.2020 tarihinde <http://www.surveysystem.com/sscalc.html> adresinden erişilmiştir.

- Eaton, J. A. (2000). *A social motivation approach to organizational cynicism*. Unpublished Doctoral Dissertation, Graduate Program In Psychology, York University, Toronto.
- Erkuş, A. ve Fındıklı, M. A. (2013). Psikolojik sermayenin iş tatmini, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42(2), 302-318.
- Eryeşil, K., ve Öztürk, M. (2016, May). the relationship between organizational cynicism and burnout: A field research in health sector. In *Second Sarajevo International Conference on Social Sciences*, 47-56.
- Ercan, A., ve Kazançoğlu, İ. (2019). Algılanan örgütsel sinizmin mesleki tükenmişlik olgusuyla ilişkisi: Satış personeli üzerine bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 1-19.
- Freudenberger, H. J. (1974). *Staff Burn-Out*. Journal Of Social Issues: 30(1), 159-165.
- Gün, F. ve Baskan, G. A. (2016). Öğretim elemanlarının algularına göre örgütsel sinizm ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe University Journal of Education*, 3.
- Gürbüz, S. (2019). *Sosyal bilimlerde aracı, düzenleyici ve durumsal etki analizleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Hefferon, K. ve Boniwell, I. (2014). *Positive psychology theory, researc and applications*. (Çev. Edi. T. Doğan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (2011).
- Izgar, H.(2012). *Çalışanlarda stres ve tükenmişlik*. (Ed. H. Izgar). Endüstri ve örgüt psikolojisi. Konya: Eğitim Yayınevi, 127-140.
- İncesu, E., Yorulmaz, M. ve Evirgen, H. (2017). Örgütsel sinizmin tükenmişlik üzerine etkisi: hastane çalışanları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(3), 370-380.
- İbrahimağaoğlu, Ö. ve Can, E. (2017). Örgütsel sinizm ile örgütsel tükenmişlik arasındaki ilişkinin incelenmesi: hizmet sektörü çalışanları üzerine ampirik bir araştırma. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 181-205.
- Johnson, J. L. ve O'Leary-Kelly, A.M. (2003). The effects of psychological contract breach and organizational cynicism: Not all social exchange violations are created equal. *Journal of Organizational Behavior*, 24(5), 627-647.
- Kalağan, G. (2009). *Araştırma görevlilerinin örgütsel destek alguları örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya

- Karacaoğlu, K., İnce, F. (2013). Pozitif örgütsel davranışın örgütsel sinizim üzerindeki etkileri: Kayseri ilindeki imalat sanayii işletmelerinde bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18, 181-202.
- Karcioğlu, M. S. ve Naktiyok, A. (2015). Örgütsel ortamda algılanan güven düzeyinin sinizm üzerindeki rolü: Atatürk Üniversitesi idari personeli üzerinde bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 19-34.
- Ko, J. O., Park, S. K. ve Lee, M. H. (2013). Factors affecting burnout among clinical nurses according to positive psychological capital. *Journal of Korean Academy of Nursing Administration*, 19(2), 304-314.
- Luthans, F. (2002a). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal Of Organizational Behavior*, 23 (6), 695-706.
- Luthans, F. (2002b). Positive organizational behavior: developing and managing psychological strengths. *Academy Of Management Executive*, 16(1), 57-72.
- Luthans, F., ve Jensen, S. M. (2002). Hope: A new positive strength for human resource development. *Human resource development review*, 1(3), 304-322.
- Luthans, F.ve Youssef, C. M. (2004). Human, social, and now positive psychological capital management: investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics*, 33(2), 143-160.
- Luthans, F., Avey, J. B., Avolio, B. J., Norman, S. M. ve Combs, G. M. (2006). Psychological capital development: toward a micro-intervention. *Journal Of Organizational Behavior*, 27(3), 387-393.
- Luthans, F., Youssef, C. M., ve Avolio, B. J. (2007). Psychological capital: Investing and developing positive organizational behavior. *Positive organizational behavior*, 1(2), 9-24.
- Maslach, C. (1978). The client role in staff burn-out. *Journal Of Social Issues*: 34(4), 111-124.
- Maslach, C. ve Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burn-out. *Journal Of Organizational Behavior*, 2(2), 99-113.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B. ve Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual review of psychology*, 52(1), 397-422.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara:Detay Yayıncılık.

- Oral, B., Tösten, R. Ve Elçiçek, Z. (2017). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermaye algıları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(11), 77-87.
- Özer, Z., Tekin Şener, Z., Kaya Önav, A. ve Şirin, A. (2018). Dâhili kliniklerde çalışan hemşirelerin örgütsel sinizm ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi. *Çekmece İzzü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 135 – 154.
- Özler, D. E. ve Atalay, C. G. (2011). A research to determine the relationship between organizational cynicism and burnout levels of employees in health sector. *Business and management review*, 1(4), 26-38.
- Sayıl, I., Haran, S., Ölmez, Ş. ve Özgüven, H. D. (1997). Ankara üniversitesi hastanelerinde çalışan doktor ve hemşirelerin tükenmişlik düzeyleri. *Kriz Dergisi*, 5(2), 71-77.
- Schaufeli, W. Ve Enzmann, D. (1998). *The burnout companion to study and practice: A critical analysis*. CRC pres.
- Seligman, M. E. ve Csikszentmihalyi, M. (2000), Positive psychology: An introduction, *American Psychologist*, 55, 5-14.
- Seligman, M. E. (2002). Positive psychology, positive prevention and positive therapy. *Handbook Of Positive Psychology*, 2, 3-12.
- Sheldon, K. M. ve King, L. (2001). Why positive psychology is necessary. *American psychologist*, 56(3), 216.
- Topçu, M. K. ve Ocağ, M. (2012). Psikolojik sermayenin tükenmişlik algısı üzerine etkisinde iş tatmininin aracılık rolü: Türkiye ve Bosna-Hersek sağlık çalışanları örneği. 20. *Ulusal Yönetim Ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 24-26.
- Tösten, R., Arslantaş, H. İ. ve Şahin, G. (2017). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermayelerinin tükenmişliğe etkisi. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 726-744.
- Tunç, B. (2018). *Sağlık kurumlarında örgütsel vatandaşlık davranışı, iş özerkliği, örgütsel güven iklimi, duygusal zekâ, sinizm ve tükenmişlik arasındaki ilişkiler ve bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sozluk.(t.y). *Tükenmişlik nedir?* 28.12.2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Wang, Y., Chang, Y., Fu, J., Wang, L. (2012). Work-family conflict and burnout among Chinese female nurses: The mediating effect of psychological capital. *BMC Public Health*, 12, 915-922.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdoğan, P. (2021). Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel sinizme etkisinde tükenmişliğin aracı rolü: Sağlık sektöründe bir çalışma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4230-4252.
DOI: 10.26466/opus.849324

Yeni Kuşak Hastalığı Siberkondri: Yeni Medya Çağında Kuşakların Siberkondri Düzeyleri İle Sağlık Okuryazarlığı İlişkisi¹

DOI: 10.26466/opus.855959

*

Nevzat Tarhan* - Aylin Tutgun-Ünal** - Yücel Ekinci***

* Prof. Dr., Psikoloji Bölümü, Üsküdar Üniversitesi, Nİstanbul Nöropsikiyatri Hastanesi, İstanbul

E-Posta: nevzat.tarhan@uskudar.edu.tr ORCID: [0000-0002-6810-7096](https://orcid.org/0000-0002-6810-7096)

** Doç. Dr. Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul/ Türkiye

E-Posta: aylin.tutgununal@uskudar.edu.tr ORCID: [0000-0003-2430-6322](https://orcid.org/0000-0003-2430-6322)

*** Yüksek Lisans Mezunu, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul/ Türkiye

E-Posta: yucel.ekinci.47@gmail.com ORCID: [0000-0001-5954-5337](https://orcid.org/0000-0001-5954-5337)

Öz

Günümüzde artan internet kullanımı, araştırmanın temel konusunu oluşturan yeni internet hastalıklarını (e-hastalıklar) ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada yeni internet hastalıklarından olan "siberkondri" (internetten hastalık arama hastalığı) üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, İstanbul'da yaşayan 18-75 yaş arası bireylerin demografik açıdan siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri karşılaştırılmış ve kuşak teorisi bağlamında analiz edilmiştir. Araştırma genel tarama modeline göre yürütülmüş olup olasılıklı örneklem türlerinden tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İstanbul'da yaşayan 18-75 yaş arası 1196 kişiye "Katılımcı Anket Formu", "Siberkondri Ciddiyet Ölçeği (SCÖ-33)" ve "Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (TSOY-32)" uygulanmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre, kuşaklar "orta düzeyde" siberkondrik, "sorumlu/sınırlı düzeyde" sağlık okuryazarlığı seviyesinde bulunmuştur. Araştırmada elde edilen birtakım bulgular şu şekildedir: (a) Kuşaklar arasında en yüksek siberkondri düzeyi Z kuşağıdır; (b) Sosyal medya kullananların kullanmayanlara göre siberkondri düzeyi yüksektir; (c) Kuşakların eğitim düzeyi arttıkça sağlık okuryazarlığı seviyesi artmakta, siberkondri seviyesi düşmektedir; (d) Kadınların sağlık okuryazarlığı düzeyi "Sorumlu/Sınırlı sağlık okuryazarlığı" seviyesinde, erkeklerin "Yetersiz sağlık okuryazarlığı" seviyesinde bulunmuştur; (e) Sağlık konusunda ilk başvurduğu merkez "Aile sağlığı merkezi" diyenlerin siberkondri seviyesi "devlet hastanesi" ve "özel hastane" diyenlere göre yüksek bulunmuştur. Bu araştırma sonuçlarının; "internet hastalıkları ve siberkondri", sağlık okuryazarlığı, "yeni medya ve sosyal medya" alanında alanyazına katkı sağlayacağı ve araştırmacılara yol göstereceği düşünülmektedir. Ayrıca, toplumdaki yeni nesil dijital hastalık olan ve psikometrik ölçüm aracı değerlendirilebilen siberkondri düzeyinin tespit edilmesi ve alınacak önlemlere yönelik ipucu vermesi açısından önemli görülmektedir. Ülkemizde sağlık okuryazarlığı ile siberkondri ilişkisine yönelik ilk çalışma olması yönüyle de önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Siberkondri, İnternet Hastalıkları, Yeni Medya, Kuşaklar, Sağlık Okuryazarlığı, Z Kuşağı

¹ Bu çalışma Ekinci'nin(2020) "Yeni Medya Çağında Kuşakların Siberkondri Düzeyleri ile Sağlık Okuryazarlığı İlişkisi" isimli tez çalışmasını kapsamaktadır.

New Generation Disease Cyberchondria: Relationship Between Cyberchondria And Health Literacy of Generations in the New Media Age

*

Abstract

Today, the increasing internet use has revealed new internet diseases (e-diseases) that constitute the main subject of the research. In this study, "cyberchondria" (disease search disease on the internet), which is one of the new internet diseases, has been focused on. In this context, demographic cyberchondria levels and health literacy levels of individuals aged 18-75 living in Istanbul were compared and analyzed in the context of generation theory.

The research was carried out according to the general screening model and stratified sampling method was used among the probabilistic sampling types. 1196 people aged 18-75 living in Istanbul "Participant Survey Form", "Cyberchondria Severity Scale (SCO-33)" and "Turkey Health Literacy Scale (Tsoy-32)" was applied. According to the results of this research, the generations were found to be at the "moderate" level of cyberchondria, and the "problematic / limited" level of health literacy. Some of the findings of the study are as follows: (a) The highest level of cyberchondria among generations is in the Z; (b) Social media users have a higher level of cyberchondria than non-users; (c) As the education level of generations increases, the level of health literacy increases and the level of cyberchondria decreases; (d) The health literacy level of women was found to be at the "Problem / Limited health literacy" level and the level of "Poor health literacy" for men; (e) The level of cyberchondria of those who call the center they applied for health first "family health center" is higher than those who say "state hospital" and "private hospital". This research results is thought that it will contribute to the literature and guide researchers in the fields of "internet diseases and cyberchondria", health literacy, "new media and social media". In addition, it is considered important in terms of determining the level of cyberchondria, which is a new generation digital disease in the society and which can be evaluated with a psychometric measurement tool, and gives clues about the measures to be taken. It is also important as it is the first study on the relationship between health literacy and cyberchondria in our country.

Keywords: Cyberchondria, Internet Diseases, New Media, Generations, Health Literacy, Generation Z

Giriş

Günümüz teknolojileri insanların hayatını birçok yönden kolaylaştırmaktadır. İnternet ile beraber iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişim, dünyada ve özellikle son on yılda ülkemizde hızla artmaktadır. Küreselleşen dünyada internete erişimin de ucuzlamasıyla neredeyse her birey internete ulaşabilir konuma gelmiştir. Bu sebeple internet kullanıcı sayısı her geçen gün artmaya devam etmektedir.

İnternet World Stats 2019 yılı "Dünya İnternet Kullanım İstatistikleri" araştırmasında; Asya %50,7, Avrupa %16,0, Afrika %11,5, Latin Amerika %10,0, Kuzey Amerika %7,2, Ortadoğu %3,9, Okyanusya/Avustralya %0,6 oranında internet kullanımına sahip olduğu belirtilmiştir (İnternet World Stats, 2020). Yine araştırmaya göre dünya (7.716.223.209) nüfusunun %58,8'i (4.536.248.808) internet kullanmaktadır. 2000 yılına göre 2019 yılındaki internet kullanım oranı %1.157 artmıştır. Araştırmada nüfusa göre internet kullanım oranı incelendiğinde; Avrupa %87,7 ile en yüksek iken, Afrika %39,6 oranı ile en düşük internet kullanımına sahip ülke konumundadır. Diğer bir araştırmaya göre, We Are Social ve Hootsuite'in birlikte yayınladığı "Digital in 2019" raporunda; Dünyada 4,38 milyar aktif internet kullanıcısı olduğu ve bu da dünya nüfusunun yaklaşık olarak %57'sini oluşturduğu belirtilmektedir (Dijilopedi, 2019).

Türkiye'de TÜİK haberleşme istatistiklerine göre internet aboneliği sayısı 2009 yılında 8.849.779 kişi iken, 2019 yılında 77.048.026 kişiye ulaşmış ve son on yıllık artış %771 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020). 2018 yılına göre ise %3,42 artmıştır (74.500.089). Türkiye'de 2019 yılı itibarıyla ülke nüfusunun; %92,6'sı "internet aboneliği", %99,6'sı "cep telefonu aboneliği" ve %13,88'i "sabit telefon aboneliği"dir. TÜİK tarafından yapılan Türkiye'nin internet kullanım alışkanlıkları araştırmasında "Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı" sonuçlarına göre 2018 yılında evden internete erişim imkânına sahipliği oranı %83,3 iken, 2019 yılında bu oranın %5 artarak %88,3 olduğu belirtilmiştir.

İnternet kullanımındaki hızlı artış, eşi görülmemiş büyüklükte bir bilgi devrimini tetiklemiştir. Araştırmaya konu olan sağlık bilgilerine erişim, internet sayesinde daha da kolaylaşmıştır. İnternetin popülerleşmesi, sağlık bilgilerine benzeri görülmemiş bir erişim imkânı sunmuş ve bu bilgilerin yayılmasında önemli katkıda bulunmuştur. Yapılan araştırmalar incelendiğinde internet üzerinden sağlık bilgisi aramalarında büyük artış görülmüş ve sağlık

aramaları ön sıralarda yerini almıştır. TÜİK “İnternet kullanan bireylerin interneti kişisel kullanma amaçları” 2019 yılı araştırması incelendiğinde erkeklerin %65,9’unun, kadınların %73,2’sinin “sağlıkla ilgili bilgi araması” yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte, toplamda %69,3 oranında sağlıkla ilgili bilgi araması yapıldığı ortaya çıkmıştır. Araştırmalar internetin değerli bir tıbbi bilgi kaynağı olduğunu göstermektedir. Çünkü internet, modern insanın ihtiyacı olan bilgiye eşit imkânlarla daha kolay ve hızlı ulaşmasının bir yoludur. Bu sebeple internet ortamında sağlıklı ve güvenilir bilgiye ulaşmak çok önemlidir. İnternet ortamında her konu ile ilgili doğru veya yanlış bilgiler paylaşılmaktadır. Bu kaynaklardan edindiğimiz bilgiler sağlığımız ile ilgili olduğunda hayatımızda olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Toplumda tıbbi bilgi seviyesi düşük olan bireyler, internet ortamındaki sağlık bilgilerini bilinçli kullanamadıklarında, internetin endişe ve kaygıları arttırma potansiyeli taşıdığı bildirilmektedir (Aiken ve Kirwan, 2012; Altındış vd., 2018; Durak-Batıgün vd., 2018; Horvitz ve White, 2009; Starcevic ve Berle, 2013; Starcevic ve Aboujaoude, 2015 ve Uzun ve Zencir, 2018).

Gelişmiş toplumların karakteristik özelliklerinden biri okuryazar oranının yüksek olmasıdır. Sağlıkla ilgili internet kullanım alışkanlıkları araştırmasında, bu toplumların sosyo-ekonomik özelliklerinin sağlık okuryazarlığı üzerinde etkisi incelenmiş ve sağlık okuryazarlığı ile internete erişim ve kullanımı arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur (Estacio vd., 2017). Sağlık okuryazarlığı terimi, insanların sağlık ortamında etkin bir şekilde çalışması için ihtiyaç duydukları bir dizi beceriyi ifade etmektedir. Bu beceriler arasında metni okuma, anlama, belgelerdeki bilgileri bulma ve yorumlamadır (Berkman vd., 2011). Diğer bir tanımda sağlık okuryazarlığı; bireyin sağlığını koruyucu, geliştirici ve bozulan sağlığını iyileştirici şekilde temel sağlık ve ilişkili bilgileri ve hizmetleri edinebilme, yorumlayabilme, anlayabilme ve bunlara ilişkin olarak harekete geçebilme kapasitesi olarak ele alınmaktadır (Berkman vd., 2011; Durusu Tanrıöver vd., 2014; HLS-EU Consortium, 2012; Nutbeam, 2000; Nielsen-Bohlman vd., 2004; Peerson ve Saunders, 2009; Sorensen vd., 2012;).

Ayrıca insanların sağlık bilgilerine erişimini ve bunları etkin bir şekilde kullanma kapasitelerini geliştirmede kritik önem taşımaktadır. Araştırmalarda interneti bilinçli kullanabilen toplumların kendilerini zararlı olabilecek olumsuz bilgilerden (*enformasyonlardan*) koruyabildiği belirtilmektedir (Aktan, 2018; Altındış ve diğerleri, 2018; Olcay, 2018; Savcı ve Aysan, 2017). Bu

doğrultuda, internet (*web sağlayıcıları*) üzerinden sağlık/hastalık bilgisi arayan/edinen bilinçli bir birey daha kontrollü olacağı için endişe ve kaygı düzeyinin düşük olması beklenmektedir. Buna bağlı olarak internet kullanımının artması sonucu bazı internet hastalıkları (*Blog İfşacılığı, Cheesepodding, CrackBerry, Ego Sörfü, Enfornografi, Facebook Depresyonu, Fare-Klavye Hastalığı, FOBO, FOMO, Google Takibi, Hikikomori Fenomeni, İnternet Siniri, JOMO, Myspace Taklitçiliği, Netlessfobi, Nintendinitis, Nomofobi, Photolurking, RSI, Selfitis, Siberkondri, Stalklama, Wikipedializm, Youtube Narsizmi vb.*) görülmeye başlamıştır (Tarhan ve Tutgun-Ünal, 2021). Bu hastalıkların içinde son yılların internet hastalığı olarak **siberkondri** dikkat çekmektedir.

Siberkondri; bireyin var olduğunu düşündüğü hastalıkları hakkında internet ortamında bilgi, belge ve tedavi yöntemleri araştırarak kendisine tanı koymaya çalışma ya da tedavi etme uğraşında olma durumudur. Alanyazın incelendiğinde bu hastalık, burada acaba gözümden kaçan bir bilgi/belge var mı diye günlerce hatta haftalarca tekrarlayarak hastalığı konusunda araştırma yapan kullanıcıda gelişen kaygı (*anksiyete*) bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (Aiken ve Kirwan, 2012; Barke vd., 2016; Başoğlu, 2018; Batı vd., 2018; Güleşen, 2019; Horvitz ve White, 2009; Starcevic ve Berle, 2013; Tiritöglü, 2019; Tüter, 2019; Uzun ve Zencir, 2018). Diğer bir deyişle siberkondri, bireylerin internetten sağlık/hastalık bilgisi aramaları, bu bilgileri güvenilir bulmaları ve edindikleri bilgiler doğrultusunda kendi kendilerine yanlış teşhislerde bulunma ve gereksiz endişe yaratma eylemidir. Alanyazın incelemesinde siberkondri ile ilgili oldukça sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Ülkemizde siberkondri ile ilgili ilk çalışma Süleyman Utku (2016) tarafından yapılmıştır (Uzun, 2016). Siberkonri hakkında yapılan çalışmalarda, henüz tanı kriterleri oluşturulmadığı, düşük örneklemler ve klinik veri açısından kısıtlı olduğu görülmektedir. Ayrıca ülkemizde internetin sağlık üzerine olan etkisi ile ilgili alanyazında çok az çalışma bulunmaktadır. Siberkondri ciddiyet ölçeğinin daha geniş toplumsal kesimlerinde, farklı sosyo-ekonomik düzeylerde (Gökçe ve Dündar-Erbay, 2017) ve farklı çalışma gruplarında araştırılması, temsiliyet gücünü ve çalışmanın alanyazına katkısını arttıracaktır. Bu araştırmada, siberkondri düzeyi ile sağlık okuryazarlığı düzeyi; kuşaklar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırma, geniş kapsayıcılığı bakımından özellikle ileride yapılacak araştırmalar için büyük önem taşımaktadır.

Siberkondri düzeylerinin ölçülmesine yönelik alanyazın incelemelerinde ise sadece siberkondri düzeylerinin ölçüldüğü görülmüş olup sınıfsal olarak

siberkondri düzeylerini gösteren herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma ile siberkondri düzeylerinin puan durumunun sınıfsal olarak tanımlanması amacıyla “Siberkondri ciddiyet ölçeği puan ve düzeyleri” tablosu oluşturulmuş ve SCÖ düzeyleri bu doğrultuda ölçülmüştür. Bu kapsamda araştırmada, bireylerin sosyo-demografik ve ekonomik yönünden siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri ölçülerek, kuşakların siberkondri ile sağlık okuryazarlığı ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Kuşak Kavramı ve Özellikleri

Günümüz toplumu 21.yüzyılın “Yeni Bilgi Çağı”nda dijital teknolojiyle çevrili bir yaşam sürmektedir. Dijital teknolojilerin, yeni kuşakların yaşam tarzlarının ayrılmaz bir parçası olduğu günümüzde aşikâr olmuştur. 1950 ve öncesi dönemlerde bilimin ve teknolojinin gelişimi daha yavaş olduğu için kuşaklar arasındaki farklılıklar daha net görülmekteydi. Bu toplumlarda kuşakların farklılaşması uzun yıllar sürmekteydi. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde ve özellikle 21. yüzyılda teknolojinin günlük yaşamımızda yaptığı hızlı değişim, nesil farklılıklarını daha kısa zaman aralıklarına sıkıştırmış ve kuşaklar arasındaki yaş aralığını daraltmıştır. Günümüz toplumu önceki kuşaklara nazaran daha kısa sürede daha çok bilgiyle donanmıştır (Acar, 2020).

Her toplumun ve dönemin kendine özgü kuşakları vardır. Toplumlar tarihsel olayları farklı algılayabildiğinden kuşaklar arasında, cinsiyet, sosyal sınıf, etnik grup gibi yapısal özellikler gelişebilmekte ve değişiklik gösterebilmektedir. Toplumları etkileyen olaylar (*Sosyal, tarihi, ekonomik ve siyasal gibi*) incelendiğinde, kuşaklar aynı olaylara farklı tepkiler verebilmekte ve olaylardan farklı şekilde etkilenebilmektedir (Pilcher, 1994; Wong, 2001; Zemke vd., 2013). Dünya genelindeki kuşaklara çeşitli adlandırmalar verilmiştir. Yaygın olarak kuşaklar; Sessiz Kuşak (1927-1945), Baby Boomers (1946-1964), X Kuşağı (1965-1979), Y Kuşağı (1980-1999) ve Z Kuşağı (2000 ve sonrası) olarak adlandırılmaktadır (Çakmak ve Çelik, 2017; Dewanti ve Indrajit, 2018; Pilcher, 1994; Selwiyn, 2009; 2011; Toruntay, 2011). Diğer taraftan dönemin özelliklerine göre kuşaklara farklı isimler de (X Jenerasyonu, Y Jenerasyonu ve Z Jenerasyonu gibi) verilebilmektedir (Pilcher, 1994). Modern dünyanın bilgi toplumu olarak adlandırılan bu dönem, toplumsal yapılarda yeni dinamikler (kuşaklar) ortaya çıkarmıştır. Bu dinamiklere; dijital yerliler (Prensky, 2001), ağ jenerasyonu-net nesil (Tapscott, 2009), dijital doğanlar (Palfrey ve Gasser,

2008), medya aileleri (Rideout ve Hammel, 2006), milenyum öğrencileri (Pedro, 2006) gibi isimler verilmiştir (Selwiyn, 2009; 2011). Bu alanda kuşakların sosyal medya bağımlılığı araştırmalarını yürüten yazarlar BB, X, Y ve Z kuşaklarına “Sosyal Medya Kuşakları” olarak da adlandırmıştır (Tutgun-Ünal ve Deniz, 2020a,2020b; Tutgun-Ünal, 2020a,2020b). Kuşakları gruplandırırken yaş ile birlikte belirli bir zaman dilimindeki olaylar da dikkate alınarak değerlendirilmektedir (Akdemir ve diğerleri, 2013; Çetin Aydın ve Başol, 2014; Dinç ve Aydemir, 2015; İnce, 2018; Latif ve Serbest, 2014; Macky vd., 2008; Martin ve Tulgan, 2002). Bu ayırım yapılırken dikkat edilmesi gereken konu kuşakların çok net başlangıç ve bitiş tarihlerinin olmamasıdır.

Alanyazında “Nesil” olarak da yer edinen “Kuşak”; yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, yükümlülüğünü ve benzer ödevlerini yerine getiren bireylerden oluşan topluluktur (TDK, 2020). Kuşaklar, belirli bir süre içinde aynı önemli olayları yaşayan ve sınırlandırılmış (*kuşaklar yaklaşık olarak 20 ile 30 yıl arası yaş kümelerinden oluşan, bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon vb.*) bir nüfus içindeki insanlar topluluğu/grubudur. Kuşakları çağa göre sınırlandırılmış toplum olarak da ifade edebiliriz (Socialmarketing, 2020). Kuşak çalışmaları ile ilgili 1830-1840 yıllarında ilk bilimsel araştırmayı yapan Auguste Comte (1974), kuşaksal değişikliklerin tarihsel süreç içerisinde hareket eden kuvvetler olduğunu ortaya koyarak, sosyal ilerlemenin ancak bir kuşağın bir sonraki kuşağa aktaracağı birikimler ile mümkün olduğunu belirtmiştir. 20. yüzyılda geliştirilen sosyal bilimsel araştırma metodlarını kullanarak ilk kez sistemli kuşak araştırmalarını yapan Karl Mannheim (1950, 1952) çalışmasında, kuşakları ortak alışkanlıkları ve kültürü paylaşan topluluklar olarak tanımlamıştır. Mannheim, kuşaklar için gerçek bir bütünlük oluşturabilmenin yolu, aynı tarihsel süreçte ve sosyal dönemde doğmaktan geçtiğini belirtmiştir. Ayrıca kuşakların tarihsel ve kültürel miraslarına bağlılıklarını da vazgeçilmez bir zorunluluk olarak görmüştür. Jean-Claude Lagree (1989) ise kuşak kavramını, aynı tarihsel olaylar içinde, aynı dönemi yaşamış, aynı toplumsal koşulları ve aynı ortak kimliğe ait bireylerden oluşan gruplar olarak tanımlamıştır. Latif ve Serbest’e (2014) göre, kuşak aynı zaman aralığında doğmuş, belirli bir dönemin olaylarını yaşamış ve şekillendirilmiş insan öbekleridir. Kuşak kavramı, genellikle toplumların yaş özellikleri dikkate alınarak belirli zaman dilimlerine ayrılmasıyla tutum ve davranışlarının farklılaşması olarak tanımlanmıştır (Deniz ve Tutgun-Ünal, 2019; Tutgun-Ünal, 2021; Tutgun-Ünal ve Deniz, 2020a,2020b). McCrindle ve Wolfinger’e

(2010) göre, ebeveynler ile çocuklarının doğumları arasındaki ortalama zaman aralığıdır. Her kuşağın kendine özgü değerleri ve özellikleri bulunmaktadır (Inglehart, 1997; Lover, 2008). Ülkemizde kuşaklar 2000’li yılların başında araştırmalara konu olmaya başlamıştır (Ekşili ve Antalyalı, 2017; Gürbüz, 2015; Özdemir, 2017; Tarhan ve Tutgun-Ünal, 2021).

Bu kapsamda araştırmaya konu olan kuşaklar; BB kuşağı, X kuşağı, Y kuşağı ve Z kuşağı ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Söz konusu kuşakların buldukları dönemleri esas alınarak araştırmaya devam edilmiş ve her kuşak kendi özellikleri içinde değerlendirilmiştir. Kuşakların yaş aralıkları konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, bu araştırmada Tablo 1’de verilen yaş aralıklarına göre kuşaklar gruplandırılmıştır. Alanyazına uygun olması ve araştırmadan daha sağlıklı bir sonuç elde edilmesi adına BB, X, Y ve Z kuşakları incelenmiş ve dört kuşak olacak şekilde analiz yapılmıştır.

Tablo 1. Kuşakların zaman ve yaş aralığı tablosu

Kuşakların Zaman ve Yaş Aralığı Tablosu		
Kuşak Adı	Tahmini Zaman Aralığı	2020 Yılına Göre Yaş Aralığı
Sessiz Kuşak (SK)*	1925-1945	75 +
Baby Boomer (BB)	1946-1964	56-74
X Kuşağı (X)	1965-1979	41-55
Y Kuşağı (Y)	1980-1999	21-40
Z Kuşağı (Z)	2000-2010	10-20
Alpha (Alfa) Kuşağı (α)**	2011 ve sonrası	1-9

* Bu araştırma 18-75 yaş arası bireyleri kapsadığı için Sessiz Kuşak (SK) ve Alpha Kuşağı (α) çalışmamıştır.

Diğer yandan kuşaklar farklı şekillerde sınıflandırıldığına rastlanmaktadır. Buna göre, Tarhan (2020) kuşakları, radyo kuşağı (X kuşağı; 45 yaş üzeri), televizyon kuşağı (Y kuşağı; 30-45 yaş aralığında) ve sosyal medya kuşağı (Z kuşağı; 15-30 yaş aralığında) olarak tanımlamaktadır. Alfa kuşağı (15 yaşın altındakiler) tanımlanmasını ise dünyadaki hızlı dönüşümün bir sonucu olarak görmektedir (www.nevzattarhan.com).

Siberkondri (Cyberchondria) Kavramının Tanımı ve Özellikleri

Siberkondri, dijital çağın getirdiği yeni bir hastalıktır (Sezer-Korucu ve Kocabaş, 2018; Sezer-Korucu, Oksay ve Kocabaş, 2018). Dijital çağda yaşanan teknolojik gelişmeler, yaşamın birçok yönünü değiştirdiği gibi sağlıkla ilgili bilgilerin elde edilme biçimini de değiştirmiştir (Starcevic, 2017). Bireyler artık

bedensel (Altındış ve İnci, 2017; Altındış ve diğerleri, 2018) sağlık bilgi arayışlarını internet üzerinden gerçekleştirmektedir (Aiken ve Kirvan, 2012; Batı, Mandıracıoğlu, Gökmen ve Çam, 2018; Elciyar ve Taşçı, 2017; Ertaş, Kırac ve Ünal, 2020). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi, her türlü bilgiye erişimi kolaylaştırmış ve sağlıkla ilgili bilgilere erişmek için internet kullanımını arttırmıştır (Durak-Batıgün, Gör, Kömürcü ve Şenkal-Ertürk, 2018). İnternet sayesinde birçok hizmete ve bilgiye ücretsiz veya makul bir ücret karşılığında ulaşım mümkün hale gelmiştir. Deneyimli internet sağlığı kullanıcıları, interneti hem sağlık profesyonellerine ulaşmak hem de akranlarıyla iletişim kurmak için aktif bir iletişim kanalı olarak kullanmaktadır (Kummer-vold ve diğerleri, 2008). Birçok insan için internet, sağlık ve hastalık hakkında daha fazla bilgi edinme ihtiyacı için ilk başvuru noktası, belirli hastalıklar veya tedaviler hakkında bilgi almak veya sağlıklı kalmakla ilgili konularda iletişim aracıdır. İnternet tabanlı sağlık bilgilerine, kuruluşlar tarafından işletilen web siteleri, bireyler tarafından işletilen ana sayfalar (kişisel web siteleri vb.) ve insanların sağlık bilgileri ve bloglarını aktif olarak paylaştıkları çevrimiçi destek grupları da dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklardan erişilmektedir (Higgins ve diğerleri, 2011).

Siberkondri; bireyin var olduğunu düşündüğü hastalıkları hakkında internet ortamında bilgi, belge ve tedavi yöntemleri araştırarak kendisine tanı koymaya çalışma ya da tedavi etme uğraşında olma durumu; acaba gözüm-den kaçan bir bilgi/belge var mı diye günlerce hatta haftalarca tekrar tekrar hastalığı konusunda araştırma yapan kullanıcıda gelişen kaygı (anksiyete) bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (Aiken ve Kirvan, 2012; Barke vd., 2016; Başoğlu, 2018; Batı vd., 2018; Güleşen, 2019; Horvitz ve White, 2009; Starcevic ve Berle, 2013; Tiritioğlu, 2019; Tüter, 2019; Uzun ve Zencir, 2018). Siberkondri kavramı Collins Sözlüğünde, “sağlık ve tıbbi web sitelerini ziyaret ederek sağlığının durumu ile ilgili asılsız endişe” olarak geçmektedir (Collins Dictionary, 2020). Siberkondri, genel anlamda dört bileşenden oluşur; tekrarlar, sıkıntının şiddetlenmesi, günlük yaşamın kesintiye uğraması ve daha fazla güvence arayışının yaratılmasıdır (Fergus, 2014; McElroy ve Shevlin, 2014).

Siberkondri (Cyberchondriac) terimi, 2012 yılında “Oxford İngilizce Sözlüğü”ne (Oxford English Dictionary-OED) eklenmiş bir kelimedir (Wordability, 2012) ve ilk olarak 1996 yılında “Business Wire” adlı yayın şirketi tarafından yayımlanan haber makalesinde geçtiği belirtilmektedir (Loos, 2013;

Nancyfriedman, 2008; Wordwizard, 2008). Diğer yandan bu terimi, 1998 yılında The Independent gazetesinde yazan Rober Dogson “Doctors warn the cybersick” adlı köşe yazısında kullanmıştır (Dobson, 1998). Bir sonraki yılda (1999) The Harris Poll şirketi tarafından yapılan anket ve kamuoyu araştırmalarında kullanıldığı görülmektedir (Ivanova, 2013; Taylor, 1999). Aynı yılda (1999) Ann Carrns adlı yazar tarafından Wall Street Journal gazetesinde bahsedilmiştir (Carrns, 1999; Loos, 2013; Starcevic ve Berle, 2013). 2000’li yıllardan sonra İngiltere’deki Sunday Times, The Independent, BBC gibi popüler haber araçlarında yer almaya başlamıştır (BBC News, 2001; Loos, 2013; Stone ve Sharpe, 2003; Valley, 2001). Türkiye’de ise 2000’li yıllardan sonra bu terimden bahsedilmeye başlanmıştır (Uzun, 2016). İzleyen yıllarda teknolojinin gelişmesi ile birlikte dünyada ve ülkemizde siberkondri kelimesinin kullanılabilirliği hızla artmıştır (Sezer-Korucu, Oksay ve Kocabaş; 2018: 212).

Siberkondri terimi 2000 yılından sonra tıp literatürüne geçmiş bir kavramdır (Uzun, 2016). Siberkondrinin “yeni” bir hastalık olduğu ilk kez 2001 tarihli The Independent gazetesinde yayımlanan makalede (*New disorder, cyberchondria, sweeps the internet*) ele alınmıştır (Starcevic ve Berle, 2013; Valley, 2001). İlerleyen yıllarda araştırmacılar siberkondrinin neredeyse resmi bir tanı haline geldiğini belirtmişlerdir (Belling, 2006). Alanyazında siberkondri ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; siberkondrilerin tanınabilirliği hakkında daha fazla araştırma yapılması gerektiği belirtilmiştir (Menon ve diğerleri, 2020).

Teknoloji ve internet bağımlılığı yaşayan insanlar öz kontrol seviyesi düşük olduğu için siberkondri hastalığına daha hızlı yakalanabilmektedir (Akgül, 2020). Siberkondrili kişilerin yanlış uyguladıkları tedavi yöntemleri çok sayıda olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Tekayak ve Akpınar, 2017). Siberkondrili bireyler vücutlarının aşırı farkında olduğundan, yanlış bilgilendirme endişelerini artırabilir, bu da semptomlarını etkili bir şekilde daha kötü hale getirebilir ve daha yüksek stres derecelerine yol açabilmektedir. Stres, sırayla yüksek tansiyona, baş ağrılarına, kas gerginliğine ve zayıf bir bağışıklık sistemine neden olabilmektedir. Siberkondrinin birçok sosyal ve ekonomik sonuçları vardır (Menon ve diğerleri, 2020). Bunlardan bir kısmı, yüksek sağlık maliyetleri (Dwyer ve Liu, 2013) ve doktor ziyaretleri (Tanis ve diğerleri, 2016) gibi durumlar ve bunlara bağlı olarak artan hizmet kullanımları (Suziedelyte, 2012) gösterilebilir. Siberkondri, ekonomik maliyeti arttırarak

sağlık hizmetinin fazla kullanılmasına da neden olabilmektedir (Crane, 2014; Uzun, 2016; Uzun, Akbay, Özdemir ve Zencir, 2017; Uzun ve Zencir, 2018).

Siberkondri ayrıca tıbbi olmayan sorunlara da yol açabilir. Kişinin ailesi ve arkadaşları bireye ait sağlık kaygılarını duymaktan yorulması-bıkması bireyin çevresiyle olan ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Siberkondri, algılanan hastalıkları nedeniyle bir kişinin iş kariyerine de zarar verebilir. Bu duruma sahip insanlar, hem eksik işlerin bir sonucu olarak hem de pahalı tıbbi testler talep etmeleri veya internette pahalı tedaviler satın almaları nedeniyle finansal zorluklara maruz kalabilirler. Yavuz'a (2017) göre siberkondrik kişi, hastalıklarıyla ilgili kendisiyle ve internetle fazla meşgul olduğunda sosyal ilişkilerinde yeteri kadar zaman ayıramamakta ve bunun sonucunda ilişkileri zarar görebilmektedir. Bu kişiler çalışma hayatından uzaklaşmaları için maddi anlamda sıkıntılar yaşayabilmekte ve bu da aile ilişkilerinde sorunlara neden olabilmektedir (Işıkdere, 2016). İnsanların siberkondriyi yönetmek için atabileceği adımlar bulunmaktadır. Genel olarak, çevrimiçi bilgi ararken bilimsel ve tıbbi araştırmalarla desteklenen güvenilir kaynaklara bağlı kalmak ve internet kullanımına mola vermek, siberkondrinin gelişmesini önleyecek en yararlı yol olarak görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada çağımızın yeni hastalığı olarak tanımlanan siberkondri "internetten hastalık arama hastalığı" konusu ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Kuşakların siberkondri düzeyleri ile sağlık okuryazarlığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mı?
2. Kuşakların siberkondri düzeyleri ile sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?
3. Kuşaklarda cinsiyete göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?
4. Kuşakların eğitim durumuna göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?
5. Kuşakların çalışma durumuna göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?

6. Kuşakların internet kullanım özelliklerine göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?
7. Kuşakların sosyal medya kullanım özelliklerine göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?
8. Kuşakların internetten elde ettikleri sağlık bilgilerine yönelik tutumlarına göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?
9. Kuşakların sağlık verilerine göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?
10. Kuşakların herhangi bir sağlık sorununda başvuracağı kaynağa göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir ve farklılaşmakta mıdır?
11. Kuşakların İstanbul’da yaşadıkları ilçeye göre siberkondri düzeyleri ve sağlık okuryazarlığı düzeyleri hangi seviyededir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, katılımcılardan toplanan verilerin nicel çözümlemesi yapıldığından niceliksel betimleme yöntemi kullanılmış olup var olan durumun ortaya koyulması amaçlandığından genel tarama modeline göre yürütülmüştür. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2016, s:111).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, İstanbul’da yaşayan 18 ile 75 yaş arasındaki tüm bireyleri kapsamaktadır. Bu amaçla, araştırmada olasılıklı örneklem türlerinden tabakalı/katmanlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma örneklemini, TÜİK İBBS3 (İl Düzeyi) nüfus verileri doğrultusunda İstanbul’un 2019 yılı nüfusu incelenmiş ve 18-75 yaş arasındaki bireylerin eğitim durumu nüfusa oranlanarak katılımcılar eşit sayıda belirlenmiştir.

tır. Ayrıca örneklem büyüklüğü seçiminde kaynaklar incelendiğinde birbirinden farklı yazarların görüşleri bulunmaktadır. Örneklem büyüklüğünün; Kline (1994) madde sayısının 10 katı, Bryman ve Cramer (2001) madde sayısının 5 ya da 10 katı, DeVellis (2003) madde sayısının 10 katı kadar olmasını önermektedir. Araştırmada örneklem büyüklüğünü belirlemede, büyüklüğü belli olan evren için $p < .05$ örneklem büyüklükleri tablosundan yararlanılmıştır (Balci, 2018; Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s:89). İlgili tabloda 1.000.000+ (bir milyon ve üstü) kişilik evrende % 5'lik örnekleme hatası ile çalışmak için örneklem büyüklüğü 384 olarak belirlenmiştir. Örneklemede evreni temsil etme gücü yönünden karşılaştırmalı araştırmalarda her bir grup ya da gözenekte en az 30 kişi olması gerekmektedir (Akarsu, 2019; Büyüköztürk vd., 2018; Fraenkel vd., 2012; Kalof vd., 2008). Bu doğrultuda verilerin SPSS programında istatistiksel olarak anlamlandırılabilmesi için her bir gözenekte örneklem sayısı en az $n > 30$ olarak belirlenmiştir. İstanbul nüfusunun demografik yapısı göz önünde bulundurularak, kuşaklarda erişilmek istenen katılımcı sayısı "998" olarak hedeflenmiştir. Böylelikle araştırmada hedeflenen temsiliet oranı Kline (1994), Bryman ve Cramer (2001) ve Yazıcıoğlu ve Erdoğan'a (2004) göre sağlanmıştır. Araştırma örneklemini Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumu, kuşaklar (yaş) ve cinsiyete göre dağılımı

Kuşaklar ve Nüfus	BB			X			Y			Z			Toplam		
	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K*	E*	T*
Eğitim Durumu															
Okuryazar	13	3	16	5	3	8	12	4	16	1	0	1	31	10	41
İlköğretim	25	26	51	53	52	105	157	141	298	12	5	17	247	224	471
Lise	11	7	18	23	25	48	80	101	181	23	33	56	137	166	303
Ön lisans - Lisans	9	7	16	14	17	31	86	85	171	46	43	89	155	152	307
Yüksek Lisans	0	3	3	16	5	21	14	16	30	4	0	4	34	24	58
Doktora	1	3	4	1	0	1	4	7	11	0	0	0	6	10	16
Toplam	59	49	108	112	102	214	353	354	707	86	81	167	610	586	1.196

*K:Kadın, E:Erkek, T:Toplam

Örneklemin genel yaş ortalaması $34,97 \pm 12,99$ olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya toplamda 1196 katılımcı dâhil olmuş, aykırı değerler (outliers) tespit edilerek analizden çıkarılmıştır. Aykırı değer; diğer değerlerle karşılaştırıldığında veri setine uygun olmadığı tespit edilen aşırı değerler ya da doğruluğu konusunda şüphe duyulan değerlerdir (Bayse, 2019). Ayıklanan veriler neticesinde toplamda 1035 katılımcı verisi ile analiz gerçekleştirilmiştir. Kadın katılımcı oranı %50,7 (n=525), erkek katılımcı oranı %49,3'tür (n=510).

Veri Toplama Araçları

Katılımcı Anket Formu: Araştırmada kullanılmak üzere ilgili alanyazın incelenerek hazırlanan katılımcı anket formu; İstanbul’da yaşayan bireylerin sosyo-demografik özellikleri (*cinsiyet, yaş, medeni durumu, eğitim durumu, çalışma durumu ve meslek*), internet kullanım alışkanlıkları (*ne zamandan beri kullandığı, günlük kullanım süresi, erişilen cihaz türü*), sosyal ağ kullanım alışkanlıkları (*Facebook, Twitter, Instagram, Youtube gibi uygulamalardan hangilerini kullandığı*), internet üzerinden sağlık/hastalık bilgisi arama davranışları (*sağlık bilgilerinin güvenilirliği, kullanılan mecralar, hastalık bilgisi araması, takip edilen yayınlar*) ve genel sağlık durumu hakkında çeşitli formlarda sorular sorarak katılımcı anket formu ile bilgiler toplanmıştır. Araştırmada kullanılan katılımcı anket formunda birbirinden bağımsız değişkenlerden oluşan toplam 38 soru bulunmaktadır.

Siberkondri Ciddiyet Ölçeği (SCÖ-33): Araştırmada kullanılan Siberkondri Ciddiyet Ölçeği (SCÖ-33), bireylerin siberkondri düzeylerinin ölçülmesi için McElroy ve Shevlin (2014) tarafından geliştirilmiş psikometrik (*ruh ölçümü, davranışların ölçülmesi ve değerlendirilmesi*) bir ölçektir. SCÖ, bireyin internet üzerinden sağlık bilgisi arayışı ile ilgili kaygı ve davranışları, tıbbi yardım almaya yönelik bilişsel tepkilerini değerlendiren standartlaştırılmış 33 maddelik bir öz bildirim ölçeğidir. Siberkondri Ciddiyet Ölçeği’nin dil ve kapsam geçerliliği ile Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Uzun ve Zencir tarafından 2016 yılında yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapan Süleyman Utku UZUN’dan e-posta ile kullanma izni alınmıştır. Siberkondri Ciddiyet Ölçeği 5 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler; 8 sorudan (3-6-8-12-14-17-24-25) oluşan günlük yaşamda davranışsal girişim çevrimiçi aramaların sonucu zorlantı (compulsion), 8 sorudan (5-7-10-20-22-23-29-31) oluşan aşırı kaygı (distress), 8 sorudan (1-2-11-13-18-19-21-30) oluşan tıbbi bilgileri aşırı ve tekrarlayan biçimde internet araştırmaları aşırılık (excessiveness), 6 sorudan (4-15-16-26-27-32) oluşan artan olumsuz etkiler için aşırı aramalar yaparken içini rahatlatma (reassurance), 3 sorudan (9-28-33) oluşan tekrarlanan girişimlerde çevrimiçi aramalar sırasında edinilen bilgilere dayanarak tıp uzmanlarından doktora güvensizlik (mistrust of medical Professional) olarak adlandırılmıştır. Ölçek 33 önermeden oluşan 5’li Likert tipinde (1-Hiçbir Zaman, 2-Nadiren, 3-Bazen, 4-Genellikle, 5-Her Zaman) ve 5 alt ölçekten oluşan

bir ölçektir. Likert tipi ölçek, Rensis Likert tarafından 1932 yılında geliştirilen dereceleme toplamlarıyla ölçekleme yaklaşımıdır. Ölçülmek istenen tutuma ilişkin doğru ve amacına uygun olumlu ve olumsuz soruların/ıfadenin çok sayıda katılımcıya uygulanmasıdır (Güriş ve Astar, 2014; Tezbaşaran, 2008).

Uzun ve Zencir'in (2016) Türkçe'ye uyarlayarak güvenilirlik çalışmalarını yaptığı SCÖ'nün güvenilirliği için hesaplanan iç tutarlılık (Cronbach Alpha) katsayısı ölçeğin toplamında 0,89 bulunmuştur. Bu araştırmada ise, 33 maddelik SCÖ'nün iç tutarlılık (Cronbach Alpha) katsayısı 0,93 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte bulunan her bir maddeden elde edilen puanlar, toplam siberkondri skorunu hesaplamak için toplanmakta olup, elde edilen puanlar ne kadar yüksekse bireyin siberkondri düzeyi de o derece yüksek demektir.

Tablo 3. Siberkondri ciddiye ölçeği puan ve düzeyleri

Ölçek	Puan	Düzye
(1) Hiçbir Zaman	0-33	Çok düşük
(2) Nadiren	>33-66	Düşük
(3) Bazen	>66-99	Orta
(4) Genellikle	>99-132	Yüksek
(5) Her Zaman	>132-165	Çok Yüksek

Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (TSOY-32): Ölçek, kavramsal çerçeveye dayanan Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Araştırma Konsorsiyumu (HLS-EU CONSORTIUM, 2012) tarafından geliştirilen Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin Türkçeye uyarlanmış halidir. Ölçek, on beş yaş ve üzeri ile okuryazar olan bireylerde sağlık okuryazarlığını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği-32 (TSOY-32), T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü Sağlık Teşviki Daire Başkanlığı ve Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı işbirliğinde 2016 yılında hazırlanmıştır.

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Okyay ve Abacıgil (2016) tarafından yapılmıştır. Ölçeği kullanma izni geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapan Pınar OKYAY'dan e-posta yoluyla alınmıştır. Ölçeğin Türkçede güvenilirliği; iç tutarlılık (Cronbach Alpha) ile değerlendirilmiş olup ,927 bulunmuştur. Bu araştırmada ise, 32 maddelik TSOY'un iç tutarlılık (Cronbach Alpha) katsayısı 0,90 hesaplanmıştır. TSOY-32'de iki temel boyut hedef alınmış ve 2x4'lük bir matrise dayanarak yapılandırılmıştır. Buna göre ölçeğin boyut sürec ve bileşeni; tedavi ve hizmet, hastalıklardan korunma/sağlığın geliştirilmesi, iki boyut ile dört süreç, sağlıkla ilgili bilgiye ulaşma, sağlıkla ilgili bilgiyi

anlama, sağlıkla ilgili bilgiyi değerlendirme, sağlıkla ilgili bilgiyi kullanma/uygulama olmak üzere toplam sekiz bileşenden oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda gruplar ayrıntılı olarak verilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. TSOY-32'nin 2x4'lük matris bileşenleri ve madde numaraları

Boyut	Süreç	Sağlıkla ilgili bilgiye ulaşma	Sağlıkla ilgili bilgiyi anlama	Sağlıkla ilgili bilgiyi değerlendirme	Sağlıkla ilgili bilgiyi kullanma/uygulama
Tedavi ve hizmet		1, 4, 5, 7	2, 8, 11, 13	3, 9, 12, 15	6, 10, 14, 16
Hastalıklardan korunma/ Sağlık geliştirilmesi		18, 20, 22, 27	19, 21, 23, 25	24, 26, 28, 32	17, 29, 30, 31

Ölçek 32 maddeden oluşmakta olup her biri 0-4 arasında puanlanan ve “1-Çok Kolay, 2-Kolay, 3-Zor, 4-Çok Zor ve 5-Fikrim Yok” şeklinde kodlanan 5’li Likert tipinde bir ölçektir. Her bir soruda belirtilen davranışın ne kadar “Kolay” veya “Zor” olduğu sorgulanarak bireyin kendi davranışı değerlendirilmektedir. Okyay ve Abacıgil (2016) tarafından oluşturulan indeks ile anketeye dâhil olan katılımcılar verdiği cevaba göre TSOY ölçeğinden 0 ile 50 arasında puan almaktadır. Ölçekte, 0 değeri en düşük sağlık okuryazarlığı düzeyini, 50 değeri en yüksek sağlık okuryazarlığı düzeyini ifade etmektedir. TSOY ölçeğine ait formül ve indeks hesaplamaları (*Yetersiz sağlık okuryazarlığı* 0-25; *Sorunlu/Sınırlı sağlık okuryazarlığı* >25-33; *Yeterli sağlık okuryazarlığı* >33-42; *Mükemmel sağlık okuryazarlığı* >42-50) dört grup halinde düzenlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri; araştırmacılar tarafından ilgili alanyazın incelenerek hazırlanan Katılımcı Anket Formu, Siberkondri Ciddiyet Ölçeği-33 ve Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği-32 kullanılarak Kasım-Aralık 2019 yılı içerisinde katılımcılara çevrimiçi ve yüz yüze olacak şekilde sormacaya dayalı teknik ile uygulanmıştır. Her bir anket formunun doldurulması için ortalama 10 dakika süre yeterli bulunmuştur. Bilgilendirilmiş gönüllülük formu ile tüm katılımcılar gönüllülük esasına göre katılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada katılımcı anket formu ve ölçekler ile elde edilen bulgular SPSS 22 (*Statistical Package for the Social Sciences Version 22.0*) istatistik programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırma verileri öncelikle betimleyici istatistiklerden olan frekans, ortalama, standart sapma, yüzde değerleri hesaplanarak değerlendirilmiştir. Araştırma verilerinin normal dağılıp dağılmadığını bulmak amacıyla Kolmogorov Smirnov ve Shapiro Wilk testleri uygulanmıştır. Ölçeklerin güvenilirliğine Cronbach's- Alpha kat sayını test edilerek bakılmıştır. Normal dağılımın ölçülmesiyle ilgili testler neticesinde verilerin normal dağılıma sahip olmadığı belirlenmiştir. İstatistiki açıdan parametrik olmayan (non parametrik) yöntemler uygulanması uygun görülmüştür. İki gruptan oluşan değişkenlerimiz için gruplar arasında fark olup olmadığı Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi ile hesaplanmıştır. Grupların birbirinden farklı olduğunu belirleyebilmek adına Post-Hoc (*varyans analizinde anlamlı sonuç elde edilmesi durumunda farkın kaynağının belirlenmesi için yapılan testlerin genel adı*) testlerine başvurulmuştur. Son olarak iki ölçek arasındaki ilişkinin kuvveti ve yönünü belirlemek için Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırma hedefine uygun olarak anket formu ve ölçeklerle İstanbul genelinde katılımcılardan toplanan veriler istatistiksel olarak analiz edilmiş ve bu analizler sonucunda elde edilen bulgular araştırma soruları eşliğinde sunulmuştur.

Kuşakların Siberkondri Düzeyleri ile Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri

Tablo 5. SCÖ ile TSOY arasındaki ilişki

Ölçekler	N	r	p
Siberkondri Ciddiyet Ölçeği (SCÖ)	1035	-0,300*	0,000
Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (TSOY)			

*Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

Tablo 5'e göre, Spearman korelasyon analizi sonucunda siberkondri düzeyi ile sağlık okuryazarlığı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmuştur ($p < 0,01$). Buna göre, SCÖ ile TSOY arasında ters

yönde negatif (-) zayıf bir ilişki olduğu söylenebilir. İki değişken arasında ters yönlü ilişkide, değişkenlerden biri artarken diğeri azalmaktadır.

Kuşakların Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ve Fark

Tablo 6. Kuşakların siberkondri düzeyleri ve farklılaşmaları

Kuşaklar	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
BB	37	3,6	86,24	17,01	50,00	131,00			p<0,05
X	176	17,0	92,84	21,05	43,00	142,00			BB<Z
Y	671	64,8	96,83	21,30	42,00	138,00	24,910	0,000	X<Z
Z	151	14,6	101,68	22,68	42,00	134,00			BB<Y
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			Y<Z

Tablo 6’da görüldüğü gibi; kuşak farklılıklarını belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Farklılaşmanın hangi kuşaklar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) analizleri incelendiğinde; BB kuşağı Z kuşağına göre, X kuşağı Z kuşağına göre, BB kuşağı Y kuşağına göre ve Y kuşağı Z kuşağına göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır (p<0,05). Siberkondri ciddiyet ölçeğinden elde edilen ortalama toplam puan 96,48 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten en az 33 en fazla 165 puan alınmaktadır. Bu doğrultuda alınan ortalama toplam puana göre, kuşakların siberkondri düzeyi “orta düzeyde” bulunmuştur. Elde edilen ortalama toplam puanlara göre siberkondri düzeyi; BB kuşağı, X Kuşağı ve Y kuşağında “orta düzeyde”; Z kuşağında ise “yüksek düzeyde” bulunmuştur. Kuşaklar arasında en yüksek siberkondri düzeyi Z kuşağındadır. BB kuşağının siberkondri düzeyi en düşüktür.

Tablo 7. Kuşakların sağlık okuryazarlığı düzeyleri ve farklılaşmaları

Kuşaklar	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
BB	37	3,6	29,06	9,71	11,46	44,79			
X	176	17,0	27,31	8,80	4,69	46,35			p<0,05
Y	671	64,8	25,15	8,11	-7,81	45,83	15,974	0,001	X>Y
Z	151	14,6	26,77	8,13	0,00	46,88			BB>Y
Toplam	1035	100	25,89	8,35	-7,81	46,88			

Tablo 7 incelendiğinde, kuşakların sağlık okuryazarlığı düzeylerine yönelik yapılan Kruskal-Wallis testine göre anlamlı farklılık bulunmuştur (p<0,05). Farklılaşmanın hangi kuşaklar arasında olduğunu bulabilmek için

Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; X kuşağı Y kuşağına göre ve BB kuşağı Y kuşağına göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($p < 0,05$). Buna göre, kuşaklar arasında en yüksek sağlık okuryazarlığı seviyesinin BB kuşağında olduğu görülmektedir. Türkiye sağlık okuryazarlığı ölçeğinden elde edilen ortalama toplam puan 25,89 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten 0 ile 50 arasında puan alınmaktadır. Bu doğrultuda alınan ortalama toplam puana göre, kuşakların sağlık okuryazarlığı düzeyi “Sorunlu/Sınırlı sağlık okuryazarlığı seviyesinde” bulunmuştur.

Kuşakların Cinsiyete Göre Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ve Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Tablo 8. Kuşakların cinsiyete göre siberkondri düzeyleri ve farklılaşma

Kuşaklar	Cinsiyet	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	U	p	Fark
BB	Kadın	18	48,6	88,72	17,38	52,00	131,00	144,000	0,425	$p > 0,05$
	Erkek	19	51,4	83,89	16,78	50,00	115,00			
X	Kadın	92	52,3	90,36	21,51	47,00	142,00	4576,500	0,035	$p < 0,05$ Kadın < Erkek
	Erkek	84	47,7	95,54	20,31	43,00	130,00			
Y	Kadın	337	50,2	95,80	22,41	42,00	138,00	59540,500	0,194	$p > 0,05$
	Erkek	334	49,8	97,88	20,11	42,00	137,00			
Z	Kadın	78	51,7	103,42	24,13	42,00	134,00	2436,000	0,126	$p > 0,05$
	Erkek	73	48,3	99,82	21,02	51,00	132,00			
Toplam	Kadın	525	50,7	95,74	22,65	42,00	142,00	139548,000	0,238	$p > 0,05$
	Erkek	510	49,3	97,25	20,31	42,00	137,00			

Tablo 8’de yer alan kuşakların cinsiyete göre siberkondri düzeylerinin farklılaşmasına yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, farklılaşma bulunmamıştır ($p > 0,05$). Ancak X kuşağında cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark vardır ($p < 0,05$). X kuşağında kadınların siberkondri düzeyinin erkeklere göre düşük seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 9. Kuşaklarda cinsiyete göre sağlık okuryazarlığı düzeyleri ve fark

Kuşaklar	Cinsiyet	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	U	p	Fark
BB	Kadın	18	48,6	30,67	10,26	11,46	44,79	144,500	0,425	$p > 0,05$
	Erkek	19	51,4	27,54	9,16	12,50	41,67			
X	Kadın	92	52,3	28,90	8,38	4,69	46,35	3005,500	0,011	$p < 0,05$ Kadın > Erkek
	Erkek	84	47,7	25,56	8,97	9,90	45,83			
Y	Kadın	337	50,2	25,90	7,97	4,69	45,83	52091,000	0,095	$p > 0,05$
	Erkek	334	49,8	24,39	8,18	-7,81	45,31			
Z	Kadın	78	51,7	27,07	7,48	3,65	46,35	2669,500	0,508	$p > 0,05$

	Erkek	73	48,3	26,46	8,82	0,00	46,88			
Toplam	Kadın	525	50,7	26,76	8,15	3,65	46,35	120323,500	0,005	p<0,05 Kadın>Erkek
	Erkek	510	49,3	24,99	8,47	-7,81	46,88			

Tablo 9’da yer alan kuşakların cinsiyete göre sağlık okuryazarlığı seviyesinin farklılaşmasına yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Kadınların sağlık okuryazarlığı seviyesinin tüm kuşaklarda erkeklere göre biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre kuşaklar ayrı ayrı incelendiğinde; X kuşağında kadınlar lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur ($p<0,05$). BB kuşağı, Y kuşağı ve Z kuşağında kadın erkek arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Elde edilen ortalama toplam puan incelendiğinde; kadınların sağlık okuryazarlığı düzeyi “Sorunlu/Sınırlı sağlık okuryazarlığı seviyesinde”; erkeklerin sağlık okuryazarlığı düzeyi “Yetersiz sağlık okuryazarlığı seviyesinde” bulunmuştur.

Kuşakların Eğitim Durumuna Göre Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ve Farklılaşmalarına Yönelik Bulgular

Tablo 10. Eğitim durumuna göre siberkondri düzeyleri ve farklılaşması

Eğitim Durumu	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Okuryazar +İlköğretim	419	40,5	101,56	19,99	50,00	142,00			
Lise	266	25,7	99,19	20,55	42,00	137,00			
Önlisans +Lisans	288	27,8	90,56	21,80	42,00	134,00	91,762	0,000	p<0,05 *
Yüksek Lisans +Doktora	62	6,0	78,01	18,14	44,00	129,00			
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			

*Yüksek Lisans+Doktora<Önlisans+Lisans; Yüksek Lisans+Doktora<Lise; Yüksek Lisans+Doktora< Okuryazar+İlköğretim; Önlisans+Lisans<Lise; Önlisans+Lisans<Okuryazar+İlköğretim

Tablo 10’da kuşakların eğitim durumuna göre siberkondri düzeylerinin farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farklılaşmanın hangi eğitim durumları arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; eğitim durumu Yüksek Lisans+Doktora olanların Önlisans+Lisans, Lise ve Okuryazar+İlköğretime göre; eğitim durumu Önlisans+Lisans olanların Lise ve Okuryazar+İlköğretime göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($p<0,05$). Buna göre eğitim düzeyi arttıkça siberkondri düşmektedir.

Tablo 11. Eğitim durumuna göre sağlık okuryazarlığı düzeyleri ve fark

Eğitim Durumu	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Okuryazar +İlköğretim	419	40,5	23,03	6,67	-1,04	46,35	216,327	0,000	P<0,05 *
Lise	266	25,7	23,76	8,80	,00	46,88			
Önlisans +Lisans	288	27,8	30,37	7,41	-7,81	45,83			
Yüksek Lisans +Doktora	62	6,0	33,60	7,23	15,10	45,83			
Toplam	1035	100,0	25,89	8,35	-7,81	46,88			

*Yüksek Lisans+Doktora> Lise; Yüksek Lisans+Doktora> Okuryazar+İlköğretim; Önlisans+Lisans>Lise; Önlisans+Lisans>Okuryazar+İlköğretim

Tablo 11’de kuşakların eğitim durumuna göre sağlık okuryazarlığı seviyelerinin farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal-Wallis testine göre, anlamlı farklılık bulunmuştur (p<0,05). Buna göre eğitim/öğretim düzeyi arttıkça sağlık okuryazarlığının arttığı sonucuna varılmıştır.

Kuşakların Çalışma Durumuna Göre Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ve Farklılaşmalarına Yönelik Bulgular

Tablo 12. Çalışma durumuna göre SCÖ düzeyleri ve farklılaşmalar

Çalışma Durumu	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	U	p	Fark
Çalışıyor **	847	81,8	97,39	21,28	42,00	142,00	69991,500	0,009	P<0,05 *
Çalışmıyor ***	188	18,2	92,37	22,23	42,00	134,00			
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			

*Çalışıyor>Çalışmıyor

**Ücretli-maaşlı çalışıyor + Kendi hesabına çalışıyor-serbest meslek-nitelikli uzman

***Gelir getiren bir işi yok-çalışmıyor

Tablo 12’de kuşakların çalışma durumuna göre siberkondri düzeylerinin farklılaşmasına yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur (p<0,05). Buna göre, “çalışanların” siberkondri düzeyi “çalışmayanlardan” yüksek çıkmıştır. Elde edilen puanlara göre siberkondri düzeyi; çalışan ve çalışmayanlar için “orta düzeyde” bulunmuştur.

Kuşakların İnternet Kullanım Özelliklerine Göre Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ve Farklılaşmalarına Yönelik Bulgular

Tablo 13. İnternet kullanım sürelerine göre SCÖ düzeyleri ve fark

Süre	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
1 yıldan az	11	1,1	96,81	24,81	63,00	131,00	52,234	0,000	P<0,05 *
1-3 yıl arası	74	7,1	96,31	19,91	60,00	133,00			
4-6 yıl arası	164	15,8	99,88	21,76	42,00	142,00			

7-9 yıl arası	342	33,0	101,88	18,93	46,00	138,00
10 yıldan fazla	444	42,9	91,09	22,30	42,00	137,00
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00

*10 yıldan fazla<7-9 yıl arası; 10 yıldan fazla<4-6 yıl arası

Tablo 13'te internet kullanım sürelerine göre siberkondri düzeylerinin farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). İnternet kullanım süresi arttıkça siberkondri düzeyinin arttığı görülmektedir.

Tablo 14. İnternet kullanım sürelerine göre TSOY düzeyleri ve fark

Süre	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
1 yıldan az	11	1,1	23,76	11,35	4,69	42,19			
1-3 yıl arası	74	7,1	24,50	9,04	4,69	46,35			
4-6 yıl arası	164	15,8	26,14	7,81	1,56	45,83	42,454	0,000	$p<0,05$
7-9 yıl arası	342	33,0	23,98	7,58	-1,04	46,35			*
10 yıldan fazla	444	42,9	27,56	8,58	-7,81	46,88			
Toplam	1035	100,0	25,89	8,35	-7,81	46,88			

*10 yıldan fazla>7-9 yıl arası; 10 yıldan fazla>1-3 yıl arası

Tablo 14'te internet kullanım sürelerine göre sağlık okuryazarlığının farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; 10 yıldan fazla kullanıyorum diyenler 7-9 yıl arası ve 1-3 yıl arası diyenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşmıştır ($p<0,05$).

Tablo 15'te internete günlük bağlanma sürelerine göre siberkondri düzeylerinin farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; devamlı bağlıyım diyenlerin 1 saatten az, 1-3 saat arası ve 4-6 saat arası diyenlere göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($p<0,05$). Buna göre internete günlük bağlanma süresi arttıkça siberkondri düzeyi düşmektedir.

Tablo 15. İnternete günlük bağlanma sürelerine göre SCÖ düzeyi

Süre	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
1 saatten az	128	12,4	101,64	22,12	42,00	142,00			
1-3 saat arası	396	38,3	98,60	21,13	42,00	135,00	30,318	0,000	$p<0,05$
4-6 saat arası	305	29,5	95,20	19,72	42,00	138,00			*

7 saatten fazla	128	12,4	94,92	22,55	44,00	137,00
Devamlı bağılyım	78	7,5	84,84	23,23	42,00	135,00
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00

*Devamlı bağılyım<1 saatten az; Devamlı bağılyım<1-3 saat arası; Devamlı bağılyım<4-6 saat arası

Tablo 16. İnternete erişilen cihaz türüne göre SCÖ düzeyleri ve fark

Cihaz türü	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Masaüstü Bilgisayar	91	8,8	90,79	21,00	45,00	134,00	15,756	0,000	p<0,05 *
Akıllı Telefon	912	88,1	97,49	21,35	42,00	142,00			
Taşınabilir Cihazlar	32	3,1	83,96	22,56	43,00	125,00			
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			

*Taşınabilir Cihazlar (tablet, laptop vb.)< Akıllı Telefon; Taşınabilir Cihazlar< Masaüstü Bilgisayar

Tablo 16’da internete erişilen cihaz türüne göre siberkondri düzeyinin farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı bir fark çıkmıştır (p<0,05). Farklılaşmanın hangi cihazlar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; taşınabilir cihazlar (tablet, laptop vb.) üzerinden internete erişim diyenlerin siberkondri düzeyi diğer cihaz türlerinden anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Ayrıca, akıllı telefon üzerinden internete bağlanırım diyenlerin diğer cihaz türlerine göre daha yüksek puan aldığı görülmektedir.

Kuşakların Sosyal Medya Kullanım Özelliklerine Göre Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ve Farklılaşmaları

Tablo 17. Sosyal medya kullanım durumuna göre SCÖ düzeyleri ve fark

Durumu	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	U	p	Fark
Sosyal medya kullanıyorum	997	96,3	96,99	21,37	42,00	142,00	12127,500	0,000	P<0,05 *
Sosyal medya kullanmıyorum	38	3,7	83,23	22,00	43,00	129,00			
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			

*Sosyal medya kullanıyorum>Sosyal medya kullanmıyorum

Tablo 17’de yer alan sosyal medya kullanım durumuna göre siberkondri düzeyinin farklılaşmasına yönelik yapılan Mann-Whitney U testi anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Sosyal medya “kullanıcıların” siberkondri düzeyi “kullanmayanlardan” yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 18. Sosyal medya kullanım sürelerine göre TSOY düzeyleri ve fark

Süre	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
1 yıldan az	16	1,6	21,84	9,93	4,69	36,98	29,571	0,000	p<0,05*
1-3 yıl arası	102	10,3	26,02	8,04	6,77	46,35			
4-6 yıl arası	215	21,7	26,47	8,40	,00	45,83			
7-9 yıl arası	378	38,1	24,38	8,30	-1,04	46,88			
10 yıldan fazla	281	28,3	27,53	7,86	9,38	46,35			
Toplam	992	100,0	25,85	8,30	-1,04	46,88			

*7-9 yıl arası<10 yıldan fazla

Tablo 18’de sosyal medya kullanım sürelerine göre sağlık okuryazarlığı düzeylerinin farklılaşmasına yönelik yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır (p<0,05). Farklaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; en yüksek sağlık okuryazarlığı seviyesi 10 yıldan fazla kullananlarda çıkmıştır.

Tablo 19. Sosyal medyaya günlük bağlanma süreleri ve TSOY düzeyi

Süre	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
1 saatten az	174	17,5	25,90	8,05	2,08	45,83	20,920	0,000	P<0,05*
1-3 saat arası	412	41,4	26,79	7,85	,00	46,35			
4-6 saat arası	285	28,6	24,24	8,47	-1,04	46,35			
7 saatten fazla	82	8,2	27,09	7,67	10,42	45,83			
Devamlı bağliyım	43	4,3	24,87	11,30	3,65	46,88			
Toplam	996	100,0	25,85	8,29	-1,04	46,88			

*4-6 saat arası<1-3 saat arası; 4-6 saat arası<1 saatten az

Tablo 19’a göre sosyal medyaya günlük bağlanma sürelerine göre sağlık okuryazarlığı düzeyleri Kruskal-Wallis testi sonucunda farklılaşmıştır (p<0,05). Farklaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; 4-6 saat arası ve devamlı bağliyım diyenlerin sağlık okuryazarlığı düzeyi diğer sosyal medyaya günlük bağlanma sürelerinden düşük bulunmuştur.

Tablo 20. En sık kullanılan sosyal medya uygulaması ve SCÖ düzeyleri

Uygulama	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Facebook	281	28,9	99,51	20,95	45,00	137,00	10,167	0,017	P<0,05*
Youtube	76	7,8	92,15	23,19	48,00	135,00			
Twitter	144	14,8	93,95	21,87	43,00	133,00			
Instagram	470	48,4	97,01	20,86	42,00	142,00			
Toplam	971	100,0	96,90	21,31	42,00	142,00			

* Youtube<Facebook

Tablo 20'ye göre en sık kullanılan sosyal medya uygulamasına göre siberkondri düzeyleri Kruskal-Wallis testi sonucunda farklılaşmıştır ($p<0,05$). Facebook kullananlar "yüksek düzeyde", diğer uygulamaları kullananlar "orta düzeyde" siberkondrik bulunmuştur.

Tablo 21. En sık kullanılan sosyal medya uygulaması ve TSOY düzeyleri

Uygulama	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Facebook	281	28,9	24,67	8,06	-1,04	44,27	32,024	0,000	P<0,05 *
Youtube	76	7,8	28,37	8,49	,00	45,31			
Twitter	144	14,8	28,75	8,20	9,38	46,35			
Instagram	470	48,4	25,30	8,11	1,56	46,88			
Toplam	971	100,0	25,87	8,27	-1,04	46,88			

*Facebook<Twitter; Facebook<Youtube; Instagram<Twitter; Instagram<Youtube

Tablo 21'e göre en sık kullanılan sosyal medya uygulamasına göre sağlık okuryazarlığı düzeyleri Kruskal-Wallis testi sonucunda farklılaşmıştır ($p<0,05$). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; Facebook kullananların sağlık okuryazarlığı düzeyi diğer sosyal medya uygulamalarını kullananlardan düşük bulunmuştur.

Kuşakların İnternetteki Sağlık Bilgilerine Yönelik Tutumlarına göre Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ve Farklılaşmaları

Tablo 22. İnternetteki sağlık bilgilerini güvenli bulma durumu ve SCÖ

Durum	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Evet	259	25,0	103,94	20,47	49,00	142,00	114,220	0,000	p<0,05 *
Hayır	203	19,6	82,49	19,32	42,00	131,00			
Kararsızım	573	55,4	98,07	20,51	42,00	137,00			
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			

*Hayır<Evet; Hayır<Kararsızım; Kararsızım<Evet

Tablo 22'ye göre internetteki sağlık bilgilerini güvenli bulma durumu siberkondri seviyesini Kruskal-Wallis testi sonucunda farklılaştırmıştır ($p<0,05$). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; güvenli bulmayanların güvenli bulanlara ve kararsız olanlara göre siberkondri seviyesi anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır.

Tablo 23. Kuşakların internetten elde ettiği bilgiler doğrultusunda sağlıkları hakkında karar alma durumu

Durum	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Her zaman	71	6,9	103,32	14,40	70,00	137,00	110,125	0,000	p<0,05 *
Sıklıkla	119	11,5	110,57	18,00	66,00	142,00			
Bazen	339	32,8	98,99	20,45	49,00	137,00			
Nadiren	386	37,3	92,75	21,65	42,00	135,00			
Hiçbir zaman	120	11,6	83,39	20,46	42,00	131,00			
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			

*Hiçbir zaman<Sıklıkla; Hiçbir zaman<Bazen; Hiçbir zaman<Nadiren; Hiçbir zaman<Her zaman; Nadiren<Sıklıkla; Nadiren<Her zaman; Nadiren<Bazen; Bazen<Sıklıkla

Tablo 23'e göre kuşakların internetten elde ettiği bilgiler doğrultusunda sağlıkları hakkında karar alma durumları Kruskal-Wallis testi sonucunda farklılaşmıştır (p<0,05). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) analizleri incelendiğinde; "hiçbir zaman" diyenlerin siberkondri düzeyi düşük, "sıklıkla" diyenlerin ise yüksek bulunmuştur.

Tablo 24. İnternetten elde ettiği bilgilere göre sağlıkları hakkında karar alma

Durum	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Her zaman	71	6,9	22,02	8,61	11,46	44,79	37,062	0,000	p<0,05 *
Sıklıkla	119	11,5	24,54	9,56	-7,81	45,83			
Bazen	339	32,8	26,16	7,74	6,77	46,35			
Nadiren	386	37,3	27,15	7,59	-1,04	46,88			
Hiçbir zaman	120	11,6	24,72	9,90	3,65	45,83			
Toplam	1035	100,0	25,89	8,35	-7,81	46,88			

*Her zaman<Bazen; Her zaman<Nadiren; Sıklıkla<Nadiren; Hiçbir zaman<Nadiren

Tablo 24'te yer alan Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı bir fark çıkmıştır (p<0,05). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; "Her zaman" diyenlerin sağlık okuryazarlığı düzeyi düşük, "Nadiren" diyenlerin yüksek çıkmıştır.

Tablo 25. İnternetten ailesi ile ilgili herhangi bir hastalık arama durumuna göre SCÖ düzeyleri ve farklılaşma

Durum	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Her zaman	95	9,2	100,23	19,19	42,00	135,00	76,130	0,000	p<0,05 *
Sıklıkla	244	23,6	104,40	20,24	50,00	142,00			
Bazen	413	39,9	96,65	21,07	42,00	134,00			
Nadiren	227	21,9	88,99	20,88	42,00	135,00			
Hiçbir zaman	56	5,4	84,75	22,14	42,00	127,00			
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			

*Hiçbir zaman<Bazen; Hiçbir zaman<Her zaman; Hiçbir zaman<Sıklıkla; Nadiren<Her zaman; Nadiren<Sıklıkla; Nadiren<Bazen; Bazen<Sıklıkla

Tablo 25'te yer alan Kruskal-Wallis testi sonucuna göre anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Farklılaşmanın hangi durumlar arasında olduğunu bulabilmek için Kruskal-Wallis testi ikili karşılaştırmalar (pairwise comparisons) incelendiğinde; en yüksek siberkondri düzeyi "sıklıkla" diyenlerde, en düşük düzey ise "Hiçbir zaman" diyenlerde çıkmıştır.

Kuşakların Sağlık Verilerine Göre Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ve Farklılaşmalarına Yönelik Bulgular

Tablo 26. Kuşakların genel sağlık değerlerine göre SCÖ düzeyleri ve fark

Sağlık Değerleri	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Mükemmel	55	5,3	96,63	23,59	43,00	142,00	32,516	0,000	p<0,05 Orta<İyi Kötü<İyi
İyi	726	70,1	98,82	21,22	42,00	138,00			
Orta	216	20,9	90,10	20,83	42,00	135,00			
Kötü	37	3,6	88,02	19,77	46,00	126,00			
Çok kötü	1	0,1	80,00	.	80,00	80,00			
Toplam	1035	100,0	96,48	21,53	42,00	142,00			

Tablo 26'da kuşakların genel sağlık değerlerine göre yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Buna göre; sağlık değeri "orta" diyenlerin "iyi" diyenlere göre; sağlık değeri "kötü" diyenlerin "iyi" diyenlere göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür (p<0,05). Genel sağlık değerleri "iyi" ve "mükemmel" diyenlerin siberkondri düzeyi anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

Tablo 27. Henüz tamsı konulamamış bir hastalığa sahip olma ve SCÖ

Hastalık Durumu	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	U	p	Fark
Evet	230	22,2	102,06	21,47	42,00	138,00	75252,000	0,000	p<0,05 Evet> Hayır
Hayır	804	77,8	94,94	21,27	42,00	142,00			
Toplam	1034	100,0	96,52	21,51	42,00	142,00			

Tablo 27’de yer alan henüz tanısı konulamamış bir hastalığa sahip olma durumuna göre yapılan Mann-Whitney testi sonucunda anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Henüz tanısı konulamamış bir hastalığa sahip olduğunu belirtenlerin siberkondri düzeyi diğerine göre anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Sağlık okuryazarlığı düzeylerinin farklılaşmasına yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda ise anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 28. Tanısı konulan bir hastalığa sahip olma durumuna göre SCÖ

Hastalık Durumu	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	U	p	Fark
Evet	234	22,6	92,16	24,03	42,00	135,00			$p<0,05$
Hayır	800	77,4	97,75	20,61	42,00	142,00	105875,000	0,002	Evet<
Toplam	1034	100,0	96,49	21,54	42,00	142,00			Hayır

Tablo 28’e göre tanısı konulan bir hastalığa sahip olma durumuna göre siberkondri düzeyi Mann-Whitney U testi sonucunda farklılaşmıştır ($p<0,05$). Buna göre, tanısı konulan bir hastalığa sahip olmadığını belirtenlerin siberkondri düzeyi daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 29. Tanısı konulan bir hastalığa sahip olma durumuna göre TSOY

Hastalık Durumu	Du-	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	U	p	Fark
Evet		234	22,6	27,42	8,96	,00	46,35			$P<0,05$
Hayır		800	77,4	25,45	8,12	-7,81	46,88	81710,000	0,003	Evet> Ha-
Toplam		1034	100,0	25,90	8,36	-7,81	46,88			yır

Tablo 29’da tanısı konulan bir hastalığa sahip olma durumuna göre yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda anlamlı bir fark bulunmuş ($p<0,05$), tanısı konulan bir hastalığa sahip olduğunu belirtenlerin sağlık okuryazarlığı düzeyi sahip olmadığını belirtenlerden yüksek çıkmıştır.

Kuşakların Herhangi Bir Hastalık/Rahatsızlık Durumunda İlk Başvuracağı Kaynağa Göre Siberkondri/Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri

Tablo 30. Herhangi bir hastalık/rahatsızlık durumunda ilk başvuru kaynağına göre SCÖ düzeyleri farklılaşması

Kaynak Durumu	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	U	p	Fark
İnternet	261	25,3	104,85	19,46	42,00	142,00			
Sağlık T.	770	74,7	93,75	21,46	42,00	137,00	70517,500	0,000	$p<0,05$ *
Toplam	1031	100,0	96,56	21,51	42,00	142,00			

*İnternet>Sağlık Tesisi

Tablo 30’da kuşakların herhangi bir hastalık/rahatsızlık durumunda ilk başvuracağı kaynağa göre yapılan Mann-Whitney testi sonucunda anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre, ilk başvuracağı kaynağı “internet” olanların siberkondri düzeyi, “sağlık tesisi” olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 31. Herhangi bir sağlık sorunu/hastalık durumunda ilk başvurulacak sağlık merkezine göre SCÖ sonuçları

Sağlık Merkezi	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Aile Sağlığı Merkezi	357	35,1	101,54	20,87	42,00	142,00			
Devlet Hastanesi	421	41,4	92,69	20,76	42,00	138,00			
Üniversite Hastanesi	58	5,7	97,58	24,76	42,00	137,00	38,550	0,000	$p<0,05$ *
Özel Hastane	180	17,7	96,17	21,66	44,00	134,00			
Toplam	1016	100,0	96,70	21,52	42,00	142,00			

*Devlet Hastanesi<Aile Sağlığı Merkezi; Özel Hastane<Aile Sağlığı Merkezi

Tablo 31’de kuşakların herhangi bir sağlık sorunu/hastalık durumunda ilk başvuracağı sağlık merkezine göre yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). İlk başvuracağı sağlık merkezi “Aile sağlığı merkezi” olanların siberkondri düzeyi yüksektir ve “devlet hastanesi” ve “özel hastane” olanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 32’de kuşakların herhangi bir sağlık sorunu/hastalık durumunda ilk başvuracağı sağlık merkezine göre yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı bir fark çıkmıştır ($p<0,05$). İlk başvuracağı sağlık merkezi “özel hastane” olanların sağlık okuryazarlığı düzeyi diğer sağlık merkezlerinden daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca ilk başvuracağı sağlık merkezi “aile sağlığı merkezi” olanların sağlık okuryazarlığı düzeyi “Yetersiz sağlık okuryazarlığı seviyesinde”, diğerlerinin ise “Sorunlu/Sınırlı sağlık okuryazarlığı seviyesinde” olduğu bulunmuştur.

Tablo 32. Herhangi bir sağlık sorunu/hastalık durumunda ilk başvurulacak sağlık merkezine göre TSOY sonuçları

Sağlık Merkezi	N	%	\bar{X}	ss	Min.	Max.	H	p	Fark
Aile Sağlığı Merkezi	357	35,1	24,41	7,99	3,65	46,88			
Devlet Hastanesi	421	41,4	26,24	8,31	-1,04	46,35			
Üniversite Hastanesi	58	5,7	25,70	9,10	-7,81	40,10	26,206	0,000	$p<0,05$ *
Özel Hastane	180	17,7	27,95	8,38	,00	45,83			
Toplam	1016	100,0	25,87	8,34	-7,81	46,88			

*Aile Sağlığı Merkezi<Özel Hastane; Aile Sağlığı Merkezi<Devlet Hastanesi

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada İstanbul'un siberkondri düzeyi orta düzeyde, sağlık okuryazarlığı düzeyi "Sorunlu/Sınırlı sağlık okuryazarlığı seviyesinde" bulunmuştur. Kuşaklar açısından siberkondri düzeyi BB kuşağından Z kuşağına doğru yaşın küçülmesine bağlı olarak artmıştır. Kuşaklarda sağlık okuryazarlığı seviyesi yükseldikçe siberkondri düzeyi düşmüştür. Buna yönelik sağlık okuryazarlığı bilincinin daha erken yaşlarda kazandırılmasının önemi ortaya çıkmıştır.

Cinsiyete göre yapılan incelemelerde, kadınların sağlık okuryazarlığı seviyesi sınırlı, erkeklerin sağlık okuryazarlığı seviyesi yetersiz çıkmıştır. Bununla birlikte, erkeklerin siberkondrisinin kadınlardan yüksek seviyede seyretmesi, erkeklerin sağlık okuryazarlığı seviyesinin yetersiz olmasından kaynaklandığı yönünde ipucu sağlamaktadır. Araştırmada ayrıca çalışanların siberkondrisi de yüksek çıkmıştır. Çalışan grubun %62,8 Y kuşağında bulunmaktadır ve erkeklerin oranı %63,8 ile daha yüksektir. Z kuşağında kadınların ve erkeklerin siberkondrisi anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır.

Araştırmada, eğitim seviyesi düşük olan katılımcıların siberkondrisi yüksek, sağlık okuryazarlığı seviyesi yetersiz çıkmıştır. Bu araştırmanın sonucu bizlere eğitimin, bireylerin tüm yaşamında ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından kıymetlidir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, eğitim seviyesi yüksek olanların sağlık okuryazarlığı yeterli düzeydedir, diğer ifadeyle mükemmele yakındır. Diğer taraftan eğitim seviyesi yüksek kişiler en düşük siberkondri düzeyine sahiptir. Araştırmalar, yüksek eğitim seviyesinin siberkondri üzerindeki olumlu etkisine işaret etmiştir (Başoğlu, 2018). Bu araştırma sonuçlarına göre, İstanbul'un %40,5'i okuryazar ve ilköğretim düzeyinde bulunmaktadır. Bu oran İstanbul nüfusunun yaklaşık yarısına yakındır. Bireylerin eğitim seviyesinin sosyal yaşamda toplumlar için ne kadar önemli olduğu düşünüldüğünde, İstanbul gibi mega kentte bu oran oldukça yüksektir.

İnternete günlük bağlanma süreleri incelendiğinde, kişilerin internete günlük bağlanma süresi arttıkça siberkondrisi düşmüş, sağlık okuryazarlığı seviyesi artmıştır. Bu sonuçlara göre; internete günlük bağlanma sürelerinde, internette geçirilen süreden çok, internetteyken zamanını nasıl geçirdiğinin daha önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, internette geçirilen sürelerde kişinin bu zamanını nerelerde harcadığı (örnek, tüm gün bilgisayar

başında online bir çalışan olabilir) pek çok araştırmaya konu olmuştur (Christakis vd., 2011; Li vd., 2015; Rotunda vd., 2003; Tarhan ve Nurmedov, 2019).

Araştırmada sosyal medya kullanan kişilerin siberkondrisi yüksek çıkmıştır. Ancak sosyal medya kullanım yılının ve günlük bağlanma süresinin siberkondri ve sağlık okuryazarlığı üzerinde etkisi oldukça düşüktür. Bu anlamda internette olduğu gibi sosyal medyada geçirilen sürenin ne şekilde harcadığı, insanların interneti ve sosyal medyayı ne kadar bilinçli kullandıkları daha önemlidir. Araştırmalarda sosyal medyanın sağlıkla ilgili konularda tercih edilen önemli bir referans kaynağı olduğu belirtilmektedir (Başoğlu, 2018; Tutgun-Ünal, 2020a).

Diğer taraftan sosyal medya uygulamalarından Facebook kullananların diğer uygulamaları kullananlara göre siberkondrisi yüksek çıkmıştır ve yetersiz sağlık okuryazarlığı seviyesindedir. Bu gruptaki kişilerin %87,2'si lise ve altı eğitim düzeyinde, %51,2'si BB ve X kuşağındadır. Bu sonuçlar, eğitim ve yaş faktörünün hem siberkondri üzerinde hem de sağlık okuryazarlığı üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda son yıllarda sosyal medya okuryazarlığının gündeme geldiği görülmektedir (Durak ve Seferoğlu, 2016).

Araştırmada, internetteki bilgilere göre kendi sağlığı veya ailesinin sağlığı hakkında karar alan kişiler anlamlı şekilde yüksek düzeyde siberkondrik çıkmıştır. Kendi sağlığı ile ilgili sürekli karar alan kişiler yetersiz sağlık okuryazarlığı seviyesindedir. Bu sonuçlar, internet üzerinden elde edilen bilgilerin kişinin/ailesinin sağlığı veya herhangi bir rahatsızlığı/hastalığı ile ilgili karar verme sürecindeki etkisini göstermiştir. Bilinçli kullanıma yönelik pek çok araştırmada, internette yayımlanan her bilgiye şüpheyle yaklaşmak, güvenilir resmi kaynakları kullanmanın önemli olduğu vurgulanmaktadır (Can vd., 2014; Tutgun-Ünal, 2020a). İnternet üzerinden elde edilen bilgilerin ancak kısmi olarak yol gösterdiği, herhangi bir sağlık sorununda öncelikle sağlık profesyonellerine/merkezlerine başvurmak en sağlıklı olan yol olduğu üzerinde durulmaktadır.

Herhangi bir sağlık sorunu veya hastalık durumunda ilk internete başvurular anlamlı şekilde yüksek düzeyde siberkondrik çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, bireyin sağlığı üzerinde internetin olumsuz etkisinden bahsetmek mümkündür. İnternet, sağlık hizmeti kullanım davranışlarında etkili bir kanaldır. İlk internete başvuran kişilerin %66,9'u lise ve altı eğitim düzeyine sahiptir. Bu kişiler, internetteki bilgilere göre sağlıkları hakkında yüksek bir

oranda karar almaktadır. Araştırmanın sonucuna göre, herhangi bir sağlık sorununda ilk internete başvuranlarda endişenin gelişebileceği, bu bilgilere güvenip karar alma sonucunda da bu endişenin arttığını söyleyebiliriz. Bu durum, kişilerin siberkondri düzeyini yükseltebilmekte ve daha ileri durumlarda siberkondri hastalığına götürebilmektedir. Bu anlamda internet kullanımında bilinçli bir kullanıcı olmak önemlidir. Araştırmacılar medya okuryazarlığı, sosyal medya okuryazarlığı gibi konuların yanı sıra “e-sağlık okuryazarlığı” konusunu gündeme getirmeye başlamıştır (Deniz, 2020; NPİstanbul, 2020).

Araştırmada herhangi bir sağlık sorununda veya hastalıkta ilk “aile sağlığı merkezine” başvuran kişiler anlamlı şekilde yüksek düzeyde siberkondrik, yetersiz düzeyde sağlık okuryazarlığı seviyesinde çıkmıştır. Aile sağlığı merkezine başvuran kişilerin %63,7’si Y kuşağında ve %69,6’sı lise ve altı eğitim düzeyindedir. Diğer taraftan ilk özel hastaneye başvuran kişilerin sağlık okuryazarlığı düzeyi diğerlerine göre yüksek çıkmıştır. Özel hastaneye başvuran kişilerin %43,4’ü üniversite ve üstü eğitim düzeyinde iken, aile sağlığı merkezine başvuran kişilerde bu oran %30,4’tür. Bu sonuçlara göre, ilk aile sağlığı merkezine başvuran kişilerin siberkondri düzeyinin yüksek olması oldukça anlamlıdır. Bu sonuçlara göre, aile sağlığı merkezine başvuran kişilere yönelik siberkondri seviyelerini düşürecek ve sağlık okuryazarlığı seviyelerini yükseltecek önlemler alınması konusu gündeme gelmiştir.

Araştırma sonucunda, İstanbul’un siberkondri düzeyi benzer araştırmalara göre yüksek çıkmıştır. Genel ortalama toplam puanlara göre İstanbul “orta düzeyde” siberkondriktir ve sorunlu/sınırlı düzeyde sağlık okuryazarlığı seviyesine sahiptir. Bu araştırmaya göre İstanbul’un %88,9’u internet kullanıcısıdır. İstanbul’un %40,5’i okuryazar ve ilköğretim düzeyinde, %65,4’ü lise ve altı düzeyinde bulunmuştur. Üniversite ve üstü çalışan sayısı, üniversite ve üstü çalışmayan sayısından fazla iken; lise ve altı çalışmayan sayısı, lise ve altı çalışan sayısından daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç oldukça anlamlıdır. Diğer taraftan İstanbul’da çalışanların %39,3’ü ilköğretim düzeyi ile ilk sırada, %27,5’i üniversite düzeyi ile ikinci sırada; çalışmayanların ise %66,7’si lise ve altı düzeyinde, %33,3’ü üniversite ve üstü düzeyinde bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda İstanbul’un sağlık okuryazarlığı düzeyinin sorunlu/sınırlı seviyeden yeterli seviyeye getirilmesi için çalışmaların yapılması önemli görülmektedir. Diğer yandan yüksek oranda (%63,8) inter-

net kullanan ve en çok (%62,8) çalışan sayısına sahip olan Y kuşağının siberkondri düzeyleri ayrıca incelenebilir. Z kuşağının en yüksek siberkondri seviyesinde bulunması genç kuşaklara yönelik yapılacak çalışmalara ve alınacak önlemlere ihtiyacı ortaya koymuştur. Bu araştırmada “dijital sağlık okuryazarlığı” konusunda çalışmaların yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Z kuşağının “kayıp kuşak” olmaması için bu yaş grubuna özellikle bilgelik becerilerinin kazandırılmasına yönelik psiko-eğitimleri içeren çalışmaların başlatılması gerekliliği gündeme gelmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

**New Generation Disease Cyberchondria:
Relationship Between Cyberchondria And Health
Literacy of Generations in the New Media Age**

*

Nevezat Tarhan – Aylin Tutgun Ünal – Yücel Ekinci
Üsküdar University

Although the developing technology contributes positively to human life, many studies have revealed that it has some health risks. Especially the widespread use of computers and mobile devices has caused the internet to be accessible by almost everyone and thus to health problems (psychological and physical) caused by internet use.

Some internet diseases as a result of the increase in internet usage (Blog Disclosure, Cheese podding, CrackBerry, Ego Surf, Enfornography, Facebook Depression, Mouse-Keyboard Disease, FOBO, FOMO, Google Tracking, Hikikomori Phenomenon, Internet Nerve, JOMO, Myspace Imitation, Net-lesophobia, Nintendinitis, Nomophobia, Photolurking, RSI, Selfitis, Cyberchondria, Stalklama, Wikipedialism, Youtube Narcissism etc.) have begun to appear. Among these diseases, cyberchondria draws attention as the internet disease of recent years.

Cyberchondria; It is the state of trying to diagnose or treat an individual by searching information, documents and treatment methods over the internet about the diseases he / she thinks is present. When the literature is reviewed, this disease is defined as an anxiety disorder that develops in the user who researches the disease for days or even weeks because I wonder if there is any information / document that I missed (Aiken and Kirwan, 2012; Barke et al., 2016; Başoğlu, 2018; Batı et al., 2018; Gülenen, 2019; Horvitz and White, 2009; Starcevic and Berle, 2013; Tiritoglu, 2019; Tüter, 2019; Uzun and Zencir, 2018). Misuse of cyberchondrial treatment methods can lead to many negative consequences (Tekayak & Akpınar, 2017). Because cyberchondrial individuals are overly aware of their bodies, misinformation can increase their anxiety, which can effectively worsen their symptoms and lead to higher levels of stress.

A very limited number of studies on cyberchondria were found in the literature review. Cyberchondria is a new disease brought about by the digital age. It is a concept that has entered the medical literature after 2000. Nowadays, especially the interactions and intensive use of new generations, who are growing with technology, with the internet make it necessary to conduct research on current digital diseases. Especially the Z generation has the risk of becoming a "lost generation" due to the use of technology (Tarhan, 2020). Because, while the transfer of value from generation to generation was previously limited to the immediate environment, nowadays value transfer with global internet networks has become complex. It can adopt different cultural values even from the other side of the world. Thus, the Z generation and later the alpha generation are equipped with different values system, different cultural values and different habits. The new youth, especially the generation Z, which are also called social media generations, are a fast consuming generation and they tend to do all their work quickly online, including health seeking, and overuse the internet. In this context, health literacy comes to the fore as well as social media literacy. The sufficiently health literate individual is defined as: "Has the ability to take responsibility for his own health and adapt to ongoing new health-related processes" (Zarcadoolas, Pleasant, and Greer, 2003).

The aim of this study is to examine cyberchondria disease in terms of various variables in the context of the relationship between cyberchondria and health literacy. The quantitative descriptive method was used in the study as the data collected from the participants were analyzed quantitatively. The research sample was formed by the stratified / stratified sampling method from 1196 people between 18-75 living in Istanbul. Research data "participant questionnaire," McElroy and Shevlin (2014) and developed by Long and Black's (2016) by Turkish adapted to the "cyberchondria the scale of seriousness" and the validity and reliability Okyay and Abacıgil (2016) made by Turkey "health literacy scale". In the analysis of the data, the differences in terms of BB, X, Y, Z generations were examined using various non-parametric difference tests (Mann Whitney U, Kruskal Wallis).

Some of the findings obtained in the study are as follows: (a) Cyberchondria level of the generations is medium level; (b) The highest cyberchondria level among generations is in Z generation; the lowest cyberchondria level is in the BB zone; (c) The cyberchondria level of social media users is higher than

those who do not; (d) As the education level of generations increases, their health literacy levels increase and their levels of cyberchondria decrease; (e) In the studies made by gender, the level of cyberchondria in the generations did not differ; Only women of Generation X had lower cyberchondria than men; (f) The health literacy level of the generations was found to be at the "Problem / Limited health literacy" level; (g) Health literacy level of women "at the problematic / limited level of health literacy"; The health literacy level of males was found to be "at the level of poor health literacy"; (h) The center I applied for health care was found to be higher in those who said "family health center", than those who said "state hospital" and "private hospital".

This research results; It is thought to contribute to the literature and guide researchers in the field of "internet diseases and cyberchondria", "health literacy" and "new media and social media". In addition, it is considered important in terms of determining the level of cyberchondria, which is a new generation digital disease in the society and which can be evaluated with a psychometric measurement tool, and gives clues about the measures to be taken. It is also important in that it is the first study on the relationship between health literacy and cyberchondria in our country. In this study, it was concluded that studies should be conducted on "digital health literacy". In order for the generation Z not to be a "lost generation", it has been brought to the agenda that studies involving psychoeducation should be initiated to help this age group gain wisdom skills.

Kaynakça/References

- Acar, A. C. (2020). *İnsan timi* (<http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/ikyau206.pdf> b.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Aiken, M., ve Kirwan, G. (2012). Prognoses for diagnoses: medical search online and "cyberchondria". *BMC Proceedings*, 6(4), 30.
- Akarsu, B., ve Akarsu, B. (2019). *Bilimsel araştırma tasarımı: Nicel, nitel ve karma araştırma yaklaşımları*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Akdemir, A., Konakay, G., Demirkaya, H., Noyan, A., Demir, B., Ağ, C., vd. (2013). Y kuşağının kariyer algısı, kariyer değişimi ve liderlik tarzı beklentilerinin araştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 11-42.
- Akgül, Ö. (2020, 07 06). *Sizde Bu İnternet Hastalıklarından Var mı?* www.kimpsikoloji.com: <https://www.kimpsikoloji.com/sizde-bu-internet-hastaliklarindan-var-mi/> adresinden alınmıştır

- Aktan, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin sosyal üniversite öğrencilerinin sosyal değişkenlere göre incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 4, 405-421.
- Altındış, S., ve İnci, M. B. (2017). Siberkondria: İnternette sağlık bilgisi arama ve ilişkili faktörler. *1.Uluslararası Hasta Güvenliği ve Sağlık Finansmanı Kongresi* (s. 59-60). Antalya: Uluslararası Hasta Güvenliği ve Sağlık Finansmanı Araştırmaları Merkezi (UHGSfam).
- Altındış, S., İnci, M. B., Aslan, F. G., ve Altındış, M. (2018). Üniversite Çalışanlarında Siberkondria Düzeyleri ve İlişkili Faktörlerin İncelenmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 359-370.
- Balcı, A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Barke, A., Bleichhardt, G., Rief, W., ve Doering, B. K. (2016). The Cyberchondria Severity Scale (CSS): German Validation and Development of a Short Form. *International Journal of Behavioral Medicine*, 23(5), 595-605.
- Başoğlu, M. A. (2018). *Edirne İl Merkezinde 15-49 Yaş Grubu Kadınlarda Siberkondrinin Sürekli Kaygı ve Psikolojik İyi Oluş İle İlişkinin İncelenmesi*. Uzmanlık Tezi.Edirne, Trakya Üniversitesi.
- Batı, A. H., Mandıracıoğlu, A., Gökmen, F., ve Çam, O. (2018). Sağlık Bilimleri Öğrencilerinde Sağlık Anksiyetesi ve Siberkondri. *X. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi (UTEK)* (s. 4). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Bayse, R. (2019). Analyzing basic health indicators of Turkish health system (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul, Türkiye: Yeditepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- BBC News. (2001, 04 13). 'Cyberchondria' hits web users. [http://news.bbc.co.uk/](http://news.bbc.co.uk/http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/1274438.stm) adresinden alınmıştır
- Belling, C. (2006). Hypochondriac Hermeneutics: Medicine and the Anxiety of Interpretation. *Literature and medicine*, 25(2), 376-401.
- Berkman, N. D., Sheridan, S. L., Donahue, K. E., Halpern, D. J., ve Crotty, K. (2011). Low health literacy and health outcomes: An updated systematic review. *Annals of Internal Medicine*, 155(2), 97-108.
- Bryman, A., ve Cramer, D. (2001). *Quantitative data analysis with spss release 10 for windows: A Guide for Social Scientists*. New York: Routledge.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. B., Sönmez, E., Özer, F., Ayva, G., Bacı, H., Kaya, H. E., vd. (2014). Sağlık arama davranışı olarak internet kullanımını inceleyen bir araştırma. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 36(4), 486-494.

- Carns, A. (1999, 10 05). *On the internet, diseases are rampant, playing to worries of hypochondriacs*. The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/SB939076866193196830> adresinden alınmıştır
- Christakis, D. A., Moreno, M. M., Jelenchick, L., Myaing, M. T., ve C. Z. (2011). Problematic internet usage in US college students: a pilot study. *BMC Medicine*, 9(77), PMID: 21696582.
- Collins Dictionary. (2020, 07 21). *Definition of 'cyberchondria'*. www.collinsdictionary.com <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/cyberchondria> adresinden alınmıştır
- Comte, A. (1974). *The positive philosophy with an introduction*. (A. S. Blumberg, Dü.) New York: AMS Press.
- Crane, K. (2014, 06 16). *Cyberchondria: How the Internet Can Afflict Your (Mental) Health*. health.usnews.com: <https://health.usnews.com/health-news/patient-advice/articles/2014/06/16/cyberchondria-how-the-internet-can-afflict-your-mental-health> adresinden alınmıştır
- Çakmak, F., ve Çelik, M. Y. (2017). Türkiye’de İstihdamın Kuşaklara Göre Analizi. *Sayıştay Dergisi*(104), 65-86.
- Çetin Aydın, G., ve Başol, O. (2014). X ve Y kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme var mı? *EJOVOC (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(4), 1-15.
- Deniz, L., & Tutgun-Ünal, A. (2019). Sosyal medya çağında kuşakların sosyal medya kullanımı ve değerlerine yönelik bir dizi ölçek geliştirme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1025-1057.
- Deniz, S. (2020). Bireylerin E-Sağlık okuryazarlığı ve siberkondri düzeylerinin incelenmesi. *İnsan ve İnsan*, 7(24), 84-96.
- DeVellis, R. F. (2003). *Scale development : Theory and applications* (2nd edition b.). New York: SAGE Publications.
- Dewanti, P., ve Indrajit, R. E. (2018). The effect of XYZ generation characteristics to e-commerce C-to-C: A review. *Ikraith-Informatika*, 2(2), 56-60.
- Dijilopedi. (2019). *Dünyada internet kullanımı ve sosyal medya istatistikleri*. 05 02, 2020 tarihinde dijilopedi.com: <https://dijilopedi.com/2019-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/> adresinden alındı
- Dinç, M. S., ve Aydemir, M. (2015). İş ve yaşam dengesi arayışında kuşak farklılıklarının ve kuşakların iş değerlerinin etkisi üzerine bir model çalışması. 23. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*. 2, s. 867-873. Muğla: Bildiri Kitabı.
- Dobson, R. (1998, 06 28). *Doctors warn the cybersick*. www.independent.co.uk: <https://www.independent.co.uk/news/doctors-warn-the-cybersick-1168119.html> adresinden alınmıştır

- Durak Batugün, A., Gör, N., Kömürçü, B., ve Şenkal Ertürk, İ. (2018). Cyberchondria Scale (CS): Development, validity and reliability study. *Dusumen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31(2), 148-162.
- Durak, H., ve Seferoğlu, S. S. (2016). Türkiye de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örutülerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 526-535.
- Durusu Tanrıöver, M., Yıldırım, H. H., Demiray Ready, N., Çakır, B., ve Akalın, E. (2014). *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması*. Ankara: Sağlık-Sen Yayınları-25.
- Dwyer, D. S., ve Liu, H. (2013). The impact of consumer health information on the demand for health services. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 53(1), 1-11.
- Ekşili, N., ve Antalyalı, Ö. L. (2017). Türkiye’de Y kuşaağı özelliklerini belirlemeye yönelik bir çalışma: Okul yöneticileri üzerine bir araştırma. *Humanities Sciences (NWSAHS)*, 12(3), 90-111.
- Elciyar, K., ve Taşçı, D. (2017). Siberkondri Ciddiyet Ölçeğı’nin Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi öğrencilerine uygulanması. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 57-70.
- Ertaş, H., Kırac, R., ve Ünal, S. N. (2020). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin siberkondri düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(23), 1746-1764.
- Estacio, E. V., Whittle, R., ve Protheroe, J. (2017). The digital divide: Examining socio-demographic factors associated with health literacy, access and use of internet to seek health information. *Journal of Health Psychology*, 24(12), 1668-1675.
- Fergus, T. A. (2014). The Cyberchondria Severity Scale (CSS): an examination of structure and relations with health anxiety in a community sample. *Journal of Anxiety Disorders*, 28(6), 504-510.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., ve Hyun, H. H. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education*. New York: McGraw-Hill Education.
- Gökçe, E., ve DüNDAR-Erbay, P. (2017). Manisa Şehzadeler Eğitim Araştırma Toplum Sağlığı Merkezi’nde (EATSM) Seçilen Aile Sağlığı Birimlerinde Yetişkinlerde Siberkondri Düzeyi ve İlişkili Değışkenler. 19. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi* (s. 536). Antalya: HASUDER.
- Güleşen, A. (2019). *Kalp hastası kadınlarda siberkondri düzeyi ve etkileyen faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi.
- Gürbüz, S. (2015). Kuşak Farklılıkları: Mit mi, Gerçek mi? *İş ve İnsan Dergisi*, 2(1), 39-57.

- Güriş, S., & Astar, M. (2014). *Bilimsel araştırmalarda spss ile istatistik*. İstanbul: DER Kitabevi.
- Higgins, O., Sixsmith, J., Barry, M. M., ve Domegan, C. T. (2011). *A literature review on health information seeking behaviour on the web: A health consumer and health professional perspective*. Stockholm: ECDC (Technical Report).
- HLS-EU Consortium. (2012). Comparative Report of Health Literacy in Eight EU Member States. *The European Health Literacy Survey HLS-EU. European Journal of Public Health*.
- Horvitz, E., ve White, R. (2009). Cyberchondria: Studies of the Escalation of Medical Concerns in Web Search. *ACM Trans. Inf. Syst.*, 27(4), 23.
- İnce, F. (2018). Z kuşağının girişimcilik eğilimi: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 105-113.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Internet World Stats. (2020). *Internet world stats usage and population statistics*. 01 25, 2020 tarihinde <https://www.internetworldstats.com/>: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> adresinden alındı
- Işıkdere, A. (2016, 12 8). *Sosyal medya hastalıkları*. bilimdili.com: <https://bilimdili.com/doga-cevre/tip/sosyal-medya-hastaliklari/> adresinden alınmıştır
- Ivanova, E. (2013). Internet addiction and cyberchondria - Their relationship with Well-Being. *Journal of Education Culture and Society*, 1, 57-70.
- Kalof, L., Emy, D., ve Dietz, T. (2008). *Essentials of Social Research*. New York: Open University Press.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler* (33 b.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kline, P. (1994). *An Easy Guide to Factor Analysis* (First b.). New York: Routledge.
- Kummervold, P. E., Chronaki, C., Lausen, B., ve Prokosch, H.-U. (2008). eHealth Trends in Europe 2005-2007: A Population-Based Survey. *Journal of Medical Internet Research*, 10(4), e42.
- Lagree, J. C. (1989). *Les générations se suivent et ne se ressemblent pas : deux cohortes de nouveaux retraités parisiens de 1972 et 1984*. Paris: Editions Cujas.
- Latif, H., ve Serbest, S. (2014). Türkiye'de 2000 kuşağı ve 2000 kuşağının iş ve çalışma anlayışı. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 132-163.
- Li, W., O'Brien, J. E., Snyder, S. M., ve Howard, M. O. (2015). Characteristics of internet addiction/pathological internet use in U.S. university students: A qualitative-method investigation. *PLOS One*, 1-19.
- Likert, R. (1932). *A technique for the measurement of attitudes*. New York: The Science Press.

- Loos, A. (2013). Cyberchondria: Too much information for the health anxious patient? *Journal of Consumer Health on the Internet*, 17(4), 439-445.
- Lower, J. (2008). Brace yourself here comes generation Y. *Critical Care Nurse*, 25(8), 80-84.
- Macky, K., Gardner, D., ve Forsyth, S. (2008). Generational Differences at Work: Introduction and Overview. *Journal of Managerial Psychology*, 23(8), 857-861.
- Mannheim, K. (1950). *Freedom, power, and democratic planning*. New York: Oxford University Press.
- Martin, C. A., ve Tulgan, B. (2002). *Managing the Generation Mix: From Collision to Collaboration*. Massachusetts: Human Resource Development Press.
- McElroy, E., ve Shevlin, M. (2014). The Development and Initial Validation of the Cyberchondria Severity Scale (CSS). *Journal of anxiety disorders*, 28(2), 259-265.
- Menon, V., Kar, S. K., Tripathi, A., ve Nebhinani, N. (2020). Cyberchondria: conceptual relation with health anxiety, assessment, management and prevention. *Asian Journal of Psychiatry*, 53.
- Nancyfriedman. (2008, 12 01). *Word of the Week: Cyberchondria*. nancyfriedman.ty-pepad.com: https://nancyfriedman.ty-pepad.com/away_with_words/2008/11/word-of-the-week-cyberchondria.html adresinden alınmıştır
- Nielsen-Bohman, L. T., Panzer, A. M., ve Kinding, D. A. (2004). Health Literacy: A Prescription to End Confusion. *US National Library of Medicine*, 31-55.
- NPİstanbul. (2020, 12 08). *Sosyal Medyadaki "Duygusal Bulaşmaya" Dikkat!* npistanbul.com: <https://npistanbul.com/koronavirus/sosyal-medyadaki-duygusal-bulasmaya-dikkat> adresinden alınmıştır
- Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health Promotion International*, 15(3), 259-267.
- Okuyay, P., ve Abacıgil, F. (2016). T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye sağlık okuryazarlığı ölçekleri güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. 1. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayın No : 1025.
- Olçay, S. (2018). Sosyalleşmenin dijitalleşmesi olarak sosyal medya ve resimler arasında kaybolma bozukluğu: Photolurking. *Yeni Medya Elektronik Dergi - eJNM*, 2(2), 90-104.
- Özdemir, Ş. (2017). *Kuşaklar teorisine göre Türkiye'deki gençlerin medya kullanım alışkanlıkları ve İstanbul örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Palfrey, J., & Gasser, U. (2008). *Born digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*. New York: Basic Books.
- Pedro, F. (2006, 06 17). *The new millennium learners: Challenging our Views on ICT and Learning*. 1-17. ABD. <https://publications.iadb.org/en/new-millennium-learners-challenging-our-views-ict-and-learning> adresinden alınmıştır
- Peerson, A., ve Saunders, M. (2009). Health literacy revisited: what do we mean and why does it matter? *Health Promotion International*, 24(3), 285-296.
- Pilcher, J. (1994). Mannheim's sociology of generations: An Undervalued Legacy. *The British Journal of Sociology*, 45(3), 481-495.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *From On the Horizon (MCB University Press)*, 9(5), 1-6.
- Rideout, V., & Hamel, E. (2006). *The media family: Electronic media in the lives of infants, toddlers, preschoolers, and their parents*. Menlo Park - California: Kaiser Family Foundation.
- Rotunda, R. J., Kass, S. J., Sutton, M. A., ve Leon, D. T. (2003). Internet Use and Misuse: Preliminary Findings from a New Assessment Instrument. *Behaviour Modification*, 484-504.
- Savcı, M., ve Aysan, F. (2017). Teknolojik bağımlılıklar ve sosyal bağıllık: İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve akıllı telefon bağımlılığının sosyal bağıllığı yordayıcı etkisi. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 30(3), 202-216.
- SB Sözlüğü. (2011). *Sağlığın teşviği ve geliştirilmesi sözlüğü* (1. b.). Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Selwyn, N. (2009). The digital native -myth and reality. *Emerald Insight*, 1(4), 364-379.
- Selwyn, N. (2011). Educating the 'digital natives'? *Education and Technology*, 1-26.
- Sezer-Korucu, K., ve Kocabaş, D. (2018). The relationship between nomophobia and cyberchondria: A research on the patients applying to the university hospital. H. Kapucu, & C. Akar *Changing Organizations: From the Psychological & Technological Perspectives* içinde, (s. 199-209). London: IJOPEC Publication.
- Sezer-Korucu, K., Oksay, A., ve Kocabaş, D. (2018). Online Health Concern: Cyberchondria. H. Kapucu, & C. Akar içinde, *Changing Organizations: From the Psychological & Technological Perspectives* (s. 211-218). London: IJOPEC Publication.
- Socialmarketing. (2020, 06 15). *Generations x,y, z and the others*. <http://socialmarketing.org>: <http://socialmarketing.org/archives/generations-xy-z-and-the-others/> adresinden alınmıştır

- Sorensen, K., Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z., et al. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*, 12(1), 80-93.
- Starcevic, V. (2017). Cyberchondria: Challenges of problematic online searches for health-related information. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 86(3), 129-133.
- Starcevic, V., ve Aboujaoude, E. (2015). Cyberchondria, cyberbullying, cybersuicide, cybersex: "new" psychopathologies for the 21st century? *World Psychiatry*, 14(1), 97-100.
- Starcevic, V., ve Berle, D. (2013). Cyberchondria: towards a better understanding of excessive health-related Internet use. *Expert Review of Neurotherapeutics*, 13(2), 205-213.
- Stone, J., ve Sharpe, M. (2003). Internet resources for psychiatry and neuropsychiatry. *Journal of Neurology Neurosurgery & Psychiatry*, 74(1), 10-12.
- Suziedelyte, A. (2012). How does searching for health information on the Internet affect individuals' demand for health care services? *Social Science & Medicine*, 75(10), 1828-1835.
- Tanis, M., Hartmann, T., ve Poel, F. (2016). Online health anxiety and consultation satisfaction: A quantitative exploratory study on their relations. *Patient Education and Counseling*, 99(7), 1227-1232.
- Tapscott, D. (2009). *Grown up digital: How the net generation is changing your world*. New York: McGraw-Hill Education.
- Tarhan, N. (2020, 09). *Doğru bir politika üretemezsek z kuşağı kayıp kuşak olacak*. <https://www.nevzattarhan.com/>: <https://www.nevzattarhan.com/dogru-bir-politika-uretemezsek-z-kusagi-kayip-kusak-olacak.html> adresinden alınmıştır
- Tarhan, N., ve Nurmedov, S. (2019). *Bağımlılık: Sanal veya gerçek*. İstanbul: Timaş.
- Tarhan, N., ve Tutgun-Ünal, A. (2021). *Sosyal medya psikolojisi*. Der Yayınları, İstanbul.
- Taylor, H. (1999, 02 17). *Explosive growth of a new breed of "cyberchondriacs*. The Harris Poll.
- Tekayak, H. V., ve Akpınar, E. (2017). Tıp alanında yeni bir dönem: Dijital çağda doğan yeni hastalıklar. *Eurasian Journal of Family Medicine*, 6(3), 93-100.
- Tezbaşaran, A. A. (2008). *Likert tipi ölçek hazırlama klavuzu (e-kitap)* (3 b.). Mersin: Türk Psikologlar Derneği.
- Tiritoğlu, S. (2019). *Diyetisyene Başvuran Bireylerin Beslenme ve Diyet Hakkındaki Düşünceleri İle Siberkondri İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi.

- Toruntay, H. (2011). Takım rolleri çalışması: X ve Y kuşağı üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul .
- Tutgun-Ünal, A. (2020a). A comparative study of social media addiction among Turkish and Korean university students. *Journal of Economy Culture and Society*, (62), 307-322. DOI: 10.26650/JECS2020-0064
- Tutgun-Ünal, A. (2020b). Social media addiction of new media and journalism students. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 19(2), 1-12.
- Tutgun-Ünal, A. (2021). Social media generations' levels of acceptance of diversity. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 20(2), 155-168.
- Tutgun-Ünal, A., ve Deniz, L. (2020a). Sosyal medya kuşaklarının sosyal medya kullanım seviyeleri ve tercihleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(22), 125-144.
- Tutgun-Ünal, A., ve Deniz, L. (2020b). The comparison of work values of social media generations in terms of giving importance to work and obeying the rules in Turkey. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*, 690(1), 199-220.
<http://dx.doi.org/10.29228/edu.102>
- TÜİK. (2020, 06 26). *Hanelerde bilişim teknolojileri kullanımı*. TÜİK: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alınmıştır
- Türk Dil Kurumu. (2020). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK)*. 01 25, 2020 tarihinde <http://tdk.gov.tr/>: <http://tdk.gov.tr/icerik/duyurular/tdk-genel-ag-internet-say-fasi-sanal-saldiriya-ugradi/> adresinden alındı
- Tüter, M. (2019). *Aile Hekimliği Polikliniğine Başvuran Hastalarda Siberkondri Düzeyinin ve İlişkili Faktörlerin Değerlendirilmesi* . Tıpta Uzmanlık Tezi.İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
- Uzun, S. (2016). *Pamukkale Üniversitesi Çalışanlarında Siberkondri Düzeyi ve Etkileyen Etmenler*. Uzmanlık Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Uzun, S. U., & Zencir, M. (2018). Reliability and validity study of the Turkish version of cyberchondria severity scale. *Current Psychology*.
- Uzun, S. U., Akbay, B., Özdemir, C., ve Zencir, M. (2017). Siberkondri Ciddiyet Ölçeğinin ve Kısa Formunun Üniversite Öğrencilerinde Geçerlilik-Güvenilirliği. 19. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi* içinde (s. 626). İzmir: HASUDER.
- Valley, P. (2001, 04 27). *New disorder, cyberchondria, sweeps the internet*. www.nzherald.co.nz: https://www.nzherald.co.nz/technology/news/article.cfm?c_id=5&objectid=185422 adresinden alınmıştır
- Wong, L. (2001). *Generations apart: Xers and boomers in the officer corps*. Ashburn DC: Strategic Studies Institute (SSI).

- Wordability. (2012, 03). *Cyberchondria and Babe Magnets Come Of Age*. wordability.net: <https://wordability.net/2012/03/08/cyberchondria-and-babe-magnets-come-of-age/> adresinden alınmıştır
- Wordwizard. (2008, 08 24). *Cyberchondria - consulting Dr Google*. <http://www.wordwizard.com/>: <http://www.wordwizard.com/phpbb3/viewtopic.php?t=20760> adresinden alınmıştır
- Yavuz, M. (2017, 04 25). *Siberhondrik nedir? Nasıl bir hastalıktır?* hthayat.haberturk.com: <https://hthayat.haberturk.com/saglik/haber/1022931-siberhondrik-nedir-nasil-bir-hastaliktir> adresinden alınmıştır
- Yazıcıoğlu, Y., ve Erdoğan, S. (2014). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay.
- Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (2013). *Generations at work: managing the clash of boomers, Gen Xers, and Gen Yers in the workplace* (2nd b.). New York: American Management Association.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tarhan, N., Tutgun-Ünal, A., ve Ekinci, Y. (2021). Yeni kuşak hastalığı siberkondri: Yeni medya çağında kuşakların siberkondri düzeyleri ile sağlık okuryazarlığı ilişkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4253-4297. DOI:10.26466//opus.855959

Tüketicilerin Sosyal Medya Kullanımı, FoMO ve Hedonik Tüketim Arasındaki İlişki

DOI: 10.26466/opus.845545

Filiz Çopuroğlu *

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi

E-Posta: filizcokay@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1528-1541](https://orcid.org/0000-0002-1528-1541)

Öz

Teknolojinin ve globalleşmenin hızla gelişmekte olduğu günümüzde geleneksel iletişim araçlarının yerini sosyal medya platformları almıştır. İnsanların birbirleri ile kolay ve hızlı bir şekilde iletişim kurabildikleri sosyal medya platformları ile tüketiciler birbirlerinden daha fazla etkilenmeye başlamıştır. Bu etkileşimden hareketle tüketicilerin sosyal medya kullanımı neticesindeki davranışlarının pazarlama kısmı, üzerinde durulması gereken bir inceleme konusudur. Bu çalışmanın temel amacı sosyal medyanın FoMO ve hedonik tüketim üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda nicel bir araştırma tasarlanmış ve Gaziantep ilinde yaşayan 400 kişi üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde FoMO Ölçeği ve Hedonik Alışveriş Motivasyonları ölçeği kullanılmıştır. Anket online olarak uygulanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler, faktör analizi, korelasyon ve regresyon analizleri, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizi gibi istatistiksel tekniklerle incelenmiştir. Elde edilen bulgular sosyal medya kullanımının FoMO ve hedonik tüketim üzerinde etkili olduğunu ve FoMO'nun hedonik tüketimi etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinden gelir düzeyi ile hedonik tüketim arasında anlamlı farklılık görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, Tüketici Davranışları, Sosyal Medya, FoMO, Hedonik Tüketim.

The Relationship Between Consumers' Use of Social Media, FoMO and Hedonic Consumption

*

Abstract

In today's world where technology and globalization are developing rapidly, traditional communication tools have been replaced by social media platforms. With social media platforms where people can communicate with each other easily and quickly, consumers have begun to be more influenced by each other. Based on this interaction the marketing part of consumers' behavior as a result of using social media is a subject of study that should be emphasized. The main purpose of this study is to examine the effects of social media on FoMO and hedonic consumption. For this purpose, a quantitative research was designed and conducted on 400 people living in Gaziantep. FoMO Scale and Hedonic Shopping Motivations Scale were used to obtain research data. The survey was conducted online. The data obtained within the scope of the study were analyzed with statistical techniques such as factor analysis, correlation and regression analysis, independent sample t-test and one-way variance (ANOVA) analysis. The findings revealed that the use of social media affects FoMO and hedonic consumption and that FoMO affects hedonic consumption.. In addition, a significant difference was observed between the income level and hedonic consumption of the participants.

Keywords: *Consumer, Consumer Behavior, Social Media, FoMO, Hedonic Consumption.*

Giriş

Tüm dünyada milyonlarca insan tarafından kullanılan sosyal medya platformları, insanların yaşamlarında büyük bir yer edinmiş ve insanların bu sosyal medya platformlarında vakit geçirmeleri doğal bir davranış biçimine dönüşmüştür (Kemp, 2017a, b).

Sosyal medya Web 2.0'ın ideolojik ve teknolojik temelleri üzerine inşa edilen ve içeriğin oluşturulmasında ve içeriğin değişiminde kullanıcılara olanak sağlayan bir internet tabanlı uygulama grubu olarak tanımlanmaktadır (Olanrewaju vd., 2020, s.90) ve insanların sosyalleşmek için kullandıkları bir medya türüdür (Safko, 2010, s.3).

Teknolojinin gelişmesi ve internetin hızlanması ile sosyal medyaya olan bağlılık artmıştır. Özellikle tüm dünyanın mücadele ettiği Covid-19 pandemisinin ortaya çıkması ile insanlar sosyalleşmek için sadece sanal ağları kullanmak zorunda kalmıştır. 2019 yılı verilerine göre 4.38 milyar internet kullanıcısı (dünya nüfusunun yaklaşık %60'ı) tespit edilirken, akıllı telefonlar, tabletler ve diğer cihazlar aracılığı ile mobil internet kullanıcısı sayısı ise 3.98 milyardır (Sarıecek, 2019, s.590). "We Are Social" 2020 raporunda dünya nüfusunun %59'unun yani yaklaşık 4, 54 milyar insanın internet kullanıcısı ve dünya nüfusunun %49'unun yani yaklaşık 3,8 milyar insanın ise sosyal medya kullanıcısı olduğu belirtilmiştir (www.wearesocial.com).

Sosyal medya, insanların birbirleri ile iletişim kurmasının sağlarken, aynı zamanda işletmelerin de tüketicilere kolayca ulaşmasını sağlamakta ve etkileşimde bulunma açısından farklı seçenekler sunmaktadır (Appel vd., 2020, s.79). Sosyal medya insanların birbirleri ile olan iletişim şekillerini değiştirmenin yanında, tketicim alışkanlıklarını da değişirmiştir. Sosyal medyanın getirdiği "pazarlama rahatlığı" kavramı (Jacopson vd., 2019) tüketicilerin, kullanıcı yorumlarını dikkate alarak ürünleri değerlendirmesine ve neredeyse tüm sosyal medya platformları aracılığı ile kolayca sipariş vermesini ifade etmektedir. Bunun yanında işletmeler de tüketicilere sosyal medyadan kolaylıkla ulaşmakta ve onları etkilemek için birçok kanalı aynı anda kullanabilmektedir. Sosyal medyanın işletmeler ve pazarlamacılar için önemi ve onlara sunduğu faydalar birçok bilimsel araştırmaya konu olmuştur ve literatürde sosyal medya ve pazarlama ilişkisini inceleyen birçok çalışma mevcuttur. Örneğin sosyal medya ağlarında yer alan reklamların tüketiciler üzerindeki etkisi (Khang, 2012; şimşek, 2013; Yıldız ve Avcı, 2019;

Sarıalp ve Tengilimoğlu, 2020), sosyal medyanın markaya yönelik tutum üzerindeki etkisi (McClure ve Seock, 2020; Ebrahim, 2020), sosyal medyada yer alan kullanıcı yorumlarının tüketiciler üzerindeki etkisi (Cengiz ve Aslan, 2014; Akdoğan ve Akyol, 2016; Gürce ve Benli, 2017; Başkol ve Kıranoğlu, 2020); sosyal medyanın tüketicilerin satın alma davranışı üzerindeki etkisi (Sin, vd. 2012; Hajli, 2014; Jacobson vd., 2019; Şener ve Yücel, 2020; Al-Samydai vd., 2020; Sargın, Oralhan ve Üvenç, 2020) gibi konular pazarlama ve sosyal medya ilişkisini ortaya koymaktadır.

Sosyal ağlar üzerinden çevrimiçi dijital içerik veya bilgi aktarımının yapıldığı dijital ortamların başında Twitter, Facebook, Instagram gibi ana platformlar yer almaktadır. Amazon şirketinin yapmış olduğu araştırmaya göre dünyada en popüler ve en çok bilinen sosyal medya siteleri Google, Youtube, Facebook, Instagram, Twitter'dır. Türkiye' de en sık kullanılan sosyal medya platformları ise Google, Youtube, Facebook, Instagram, Twitter, Whatsapp'tır (www.alex.com/topsites). Sosyal medya etkinlikler, organizasyonlar, toplantılar gibi sosyal aktivitelere kolay ve hızlı erişim sağlamak ve gündemin kolay takip edilmesine olanak vermektedir. Sosyal medya platformlarından kaynaklı bu sürekli güncelleme ve izleme davranışı yabancı literatürde FoMO (Fear of Missing Out) olarak adlandırılan gelişmeleri kaçırma korkusu kavramının gelişmesine neden olmuştur (Fox ve Moreland, 2015, s.170).

Bu araştırmada sosyal medyanın tüketici davranışı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla tüketicilerin sosyal medya kullanımının FoMO (gelişmeleri kaçırma korkusu) ve hedonik tüketim üzerindeki etkisi araştırma konusu olarak seçilmiştir. Bununla birlikte, sosyal medya kullanıcıları olan tüketicilerin FoMO'nun hedonik tüketime etkisi de incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde FoMO- Gelişmeleri Kaçırma Korkusu kavramı Hedonik Tüketim kavramı ile ilgili literatür araştırması yer almaktadır. Daha sonra FoMO ve Hedonik Tüketim üzerinde etkili olduğu düşünülen sosyal medya kullanımına yönelik anket uygulamasına ve araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Son olarak, elde edilecek bulgular ortaya konulmaya çalışılacaktır.

FoMO – Gelişmeleri Kaçırma Korkusu

Sosyal medya, günümüzün dijital odaklı toplumlarında kullanıcılarına sosyal alanlarını etkileşimli evrimii ortamlarda geliştirme ve sürdürme yeteneği sunar. Sosyal medyaya artan bağlılık, insanların sosyal medyada bağlantılı oldukları kişilerin çok daha ilginç ve arzu edilen hayatlar yaşamasından endişe duyması, psikolojik bir durum olan gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) olarak tanımlanmıştır (Buglass, 2017, s.248). Bu anlamda FoMO; kişinin bulunduğu sosyal ortam içerisinde geri kalma, dışlanma, çevresi ile iletişimde olamama korkusu olarak tanımlanabilir.

Gelişmeleri kaçırma korkusunun; bir şeyleri kaçırma korkusu ve bir şeylerden geri kalma korkusu, gündemi takip edememe, kaçırma korkusu ve sosyal bir etkinlikten haberdar olmama durumunda yaşanılan sosyal kaygı gibi tanımları bulunmaktadır (Tozkoparan ve Kuzu, 2019, s.88). FoMO, bireylerin psikolojik durumlarının bir türünü yansıtmaktadır (Song vd., 2017, s.734). Gelişmeleri Kaçırma Korkusu, sosyal medya kullanıcılarının platform içerisinde başkalarının ne yaptığını izleyememe durumunda hissedilen korku olarak tanımlandığı için kişilerin başkalarıyla sürekli bağlantıda olma isteği ile ilişkilidir (Uzun vd., 2019, s.46). Sosyal medya kullananların yaklaşık dörtte üçü, arkadaşlarının neler yaptığını kaçırma riskiyle karşılaştıklarında kendilerini tedirgin hissetmektedir (Baker vd., 2016, s.275).

Alan yazınında FoMO (Gelişmeleri Kaçırma Korkusu), cinsiyet, yaş, sahip olunan sosyal medya sayısı, popülerlik ihtiyacı, aidiyet, nomofobi, zdenetim (Hodkinson, 2016; Gezgin, Hamutoğlu, Gemikonaklı ve Raman, 2017; Hoşgör, Tütüncü, Hoşgör ve Tandoğan, 2017; Beyens, Frison ve Ergenler, 2016; Karakuyu, 2019; Keinan ve Kivetz 2008) gibi konularla ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmada ise FoMO sosyal medya kullanımı ve hedonik tüketim konuları ile ilişkilendirilecektir.

Hedonik Tüketim

Tüketim faaliyetleri hem faydacı hem de hedonik unsurları kapsar. Faydacı tüketim, alışveriş faaliyetlerinde tüketicilerin rasyonelliğine hitap ederken, hedonik tüketim alışveriş deneyiminin duygusal ve duyusal yönlerine bağlıdır (Liu, 2020, s.2). Hedonik tüketim; tüketicilerin zevk ve keyif alarak duygusal tatmin sağlamak için yaptıkları alışveriş olarak tanımlanabilir.

Hedonik ve faydacı alışveriş değerinin sınıflandırılması, tüketicilerin alışveriş eylemine karşı genel yatkınlıklarına dayanmaktadır (Cheng, 2020, s.64). Hedonik tüketimde insanlar zevk almak ve haz elde etmek için alışveriş yapmaktadırlar (Fettahlıoğlu, Yıldız ve Birin, 2014, s.309). Hedonik değer ise; eğlence, keyif alma ve duyuların memnuniyeti ile ilişkili olmasının yanında genel olarak anlık memnuniyet, bireyselci materyalizm bencil davranış olarak da ifade edilmektedir (Karaca ve Yemez, 2020, s.772). İnsanları alışverişe yönlendiren hedonik tüketim güdülleri bulunmaktadır (Arnold ve Reynolds, 2003). Bu güdüler; macera alışverişi, sosyal alışveriş, değer alışverişi, fikir alışverişi, başkalarının memnun etme amaçlı rol alışverişi ve rahatlama alışverişidir (Solunoğlu ve Nalçalı İkiz, 2020, s.2346). Hedonik tüketim güdüsüyle alışveriş yapan tüketicilerin alışveriş yapmayı sevme nedeni olarak alışveriş yaptığı süreçten zevk almaları gösterilmektedir (To, Liao ve Lin, 2007, s.775).

Tüketim eyleminin amacı olarak hazzı seçen bir satın alma süreci olan hedonik tüketim, anında tatmin olmayı isteme özelliği ile sabırsız, tatminin ertelenmesine karşı tahammülsüz kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir (Güven, 2009, s.69). Kişiler hedonik tüketimi başka bir dünyaya ait olma hissi, farklı heyecanlar arama, sosyal çevresi ile vakit geçirme, sosyalleşme, bağ kurma, sosyal çevresinden kabul görme, yeni trendlere ve moda uyum sağlama gibi duygularını tatmin etmek için gerçekleştirmektedir (Arnold ve Reynolds, 2003, s.80-81). Sosyal medyanın bahsi geçen duyguları arttırdığı ve insanlarda sosyal çevredeki gelişmeleri kaçırma duygusunun artmasının sonucu olarak hedonik tüketimin artacağı düşünüldüğünden bu kavramlar arasındaki ilişki incelenecektir.

Alan yazınında hedonik tüketim kişisel satın alma eğilimi, ağızdan ağza iletişim, alışveriş motivasyonları, yardımseverlik, kendine yönelme, plansız alışveriş, anlık satın alma, davranışsal yaklaşım, gelir, mağaza atmosferi, cinsiyet, sosyal medya, yeşil tüketim, çevrimiçi alışveriş konuları ile ilişkilendirilmiştir (Okutan, Bora ve Altunışi, 2013; Uygun, Mete ve Güner, 2014; Güler, 2014; Öz ve Mucuk, 2015; Aytakin ve Ay, 2015; Arslan, 2016; Akram vd., 2016; Haq ve Abbasi, 2016; Wahyuddin, Setyawan ve Nugroho, 2017; Meydan ve Tunca, 2018; Cheng, 2020; Liu, 2020). Bu çalışmada ise hedonik tüketim kavramı, FoMO ve sosyal medya konuları ile ilişkilendirilecektir.

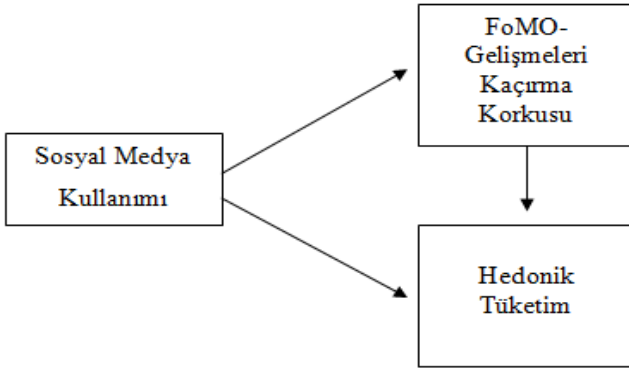
Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacına, araştırmanın modeline ve hipotezlerine, araştırmanın veri toplama aracına ve yöntemine, araştırma kapsamına ve araştırma kısıtlarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Araştırmanın Modeli

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte sosyal medya kullanımı çok hızlı bir artış göstermiş ve son dönemlerde bir davranış biçimi haline dönüşmüştür. İnsanlar sosyal medyaya bağımlı bir hale gelmiş, gündelik işlerini hallederken dahi sosyal medyada yer almaya çalışmaktadır. İnsanlar ihtiyacın dışında sosyal medyada paylaşım yapma amaçlı alışveriş yapar hale gelmiştir. Tüketicilerin başkalarının yaptığı sosyal medya paylaşımlarından fazlaca etkilendiğini, başkalarından geri kalmak istemediğini ve bu düşüncelerinden hareketle alışverişlerini şekillendirdiklerini düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, sosyal medyanın FoMO ve hedonik tüketimi üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın temel amacı sosyal medya kullanımının tüketicilerin FoMO ve hedonik tüketim düzeyleri üzerinde etkili olduğunun vurgulanmasıdır. Bu nedenle tüketicilerin sosyal medya kullanımlarının FoMO ve hedonik tüketim ile ilişkisi ölçmek amacıyla bir model geliştirilmiştir. Model Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma modeli

Araştırma modeline göre sosyal medya FoMO ve hedonik tüketimin belirleyicileri olarak ele alındığından bağımsız değişkendir. FoMO ve hedonik

tüketim ise modelin bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. Aynı zamanda araştırmada FoMO ve hedonik tüketim arasındaki ilişki de incelenmiştir. Araştırma modeli kapsamında oluşturulan hipotezler aşağıda sunulmuştur:

H_{1(a)(b)(c)(d)(e)}: Tüketicilerin FoMO düzeyleri, hedonik tüketimi (tüm boyu larını) etkilemektedir.

H_{2(a)(b)(c)(d)(e)(f)}: Tüketicilerin FoMO düzeyleri demografik özelliklere göre farklılık göstermektedir.

H_{3(a)(b)(c)(d)(e)(f)}: Tüketicilerin hedonik tüketim düzeyleri demografik özelliklere göre farklılık göstermektedir.

H₄: Sosyal medya kullanımı ile tüketicilerin FoMO düzeyleri arasında farklılık vardır.

- **H_{4(a)}**: Tüketicilerin FoMO düzeyleri sosyal medyayı kullanım sıklığına göre farklılık göstermektedir.
- **H_{4(b)}**: Tüketicilerin FoMO düzeyleri sosyal medyanın kişisel kararları etkileme durumuna göre farklılık göstermektedir.
- **H_{4(c)}**: Tüketicilerin FoMO düzeyleri sosyal medya değerlendirme biçimine göre farklılık göstermektedir.

H₅: Sosyal medya kullanımı, tüketicilerin hedonik tüketim düzeylerini etkilemektedir.

- **H_{5(a)}**: Tüketicilerin hedonik tüketim düzeylerini sosyal medyayı kullanım sıklığına göre farklılık göstermektedir.
- **H_{5(b)}**: Tüketicilerin hedonik tüketim düzeylerini sosyal medyanın kişisel kararları etkileme durumuna göre farklılık göstermektedir.
- **H_{5(c)}**: Tüketicilerin hedonik tüketim düzeylerini sosyal medya değerlendirme biçimine göre farklılık göstermektedir.

H₆: Sosyal medya platformları ve tüketicilerin FoMO düzeyleri ve hedonik tüketim düzeyi arasında ilişki vardır.

- **H_{6(a)}**: Sosyal medya platformları ve tüketicilerin FoMO düzeyleri arasında ilişki vardır.
- **H_{6(b)}**: Sosyal medya platformları ve tüketicilerin hedonik tüketim düzeyleri arasında ilişki vardır.

Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Ölçüm Araçları

Bu araştırma, nicel araştırma olup, araştırma verileri anket yöntemi ile toplanmıştır. Veri toplamak amacıyla, Gaziantep ili ana kütle olarak seçilmiş ve “kolayda örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Online anket yöntemi ile dağıtımı yapılan anketler 420 kişi tarafından doldurulmuş, ancak bazıları doldurulmasındaki eksik ve hatalardan dolayı araştırma kapsamından çıkarılmış ve 400 anket analize tabi tutulmuştur.

Araştırma verilerinin toplanabilmesi için Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 06/07/2020 tarih ve 11 nolu karar ile etik kurul onayı ve yazılı izinler alındıktan sonra Covid-19 salgını nedeniyle online anket formu hazırlanmıştır. Araştırma anketi 3 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini ve sosyal medya platformlarını kullanımını ölçmeye ilişkin hangi sosyal medya araçlarının kullanıldığı, hangi sıklıkta kullanıldığı, ne kadar zaman geçirildiği gibi sorular yer almaktadır.

Anketin ikinci bölümünde katılımcıların gelişmeleri kaçırma korkusunu ölçmek amacıyla FoMO- Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ölçeği kullanılmıştır. İkinci bölümde Przybylski ve çalışma arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen 10 ifadeden ve tek boyut oluşan likert tipi FoMO-Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (GKK) ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçme aracının orijinal formuna ilişkin Cronbach α katsayısı 0,75 olarak hesaplanmıştır (Przybylski vd., 2013, s.1844).

Araştırmanın üçüncü ve son bölümünde ise katılımcıların hedonik tüketim algılarını ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Üçüncü bölümde Arnold ve Reynolds (2003) tarafından geliştirilen 20 ifadeden oluşan likert tipi Hedonik Alışveriş Motivasyonları Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin orijinalinde 7’li likert kullanılmış olup, macera için alışveriş (3 madde), rahatlamak için alışveriş (3 madde), sosyal amaçlı alışveriş (3 madde), fikir edinmek için alışveriş (3 madde), başkalarını memnun etmek için alışveriş (3 madde) ve yarış heyecanı (fırsatları yakalamak için) alışverişi (3 madde) olmak üzere 6 boyutu bulunmaktadır. Ölçme aracının orijinal formuna ilişkin Cronbach α katsayılarını macera için alışveriş 0,86, rahatlamak için alışveriş 0,79, sosyal amaçlı alışveriş 0,85, fikir edinmek için alışveriş 0,84, başkalarını memnun

etmek için alışveriş 0,83 ve yarış heyecanı 0,85 ve ölçüm aracının tamamı için 0,86 olarak hesaplanmıştır (Arnold ve Reynolds, 2003, s.78).

Araştırma kapsamında hem FoMO ölçeği hem de Hedonik Tüketim Ölçeği beşli likert yanıt formuna göre katılımcılara sunulmuştur.

Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Araştırma 15 Kasım 2020 ile 15 Aralık 2020 tarihleri arasında Gaziantep ilinde yaşayan kişilere online anket sunularak yürütülmüştür. Araştırma örnekleminin bir il merkezi ile sınırlı tutulması araştırmanın en önemli kısıtını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın sosyal ayırım yapılmadan tüm kişilere uygulanması sosyal medyanın FoMO ve hedonik tüketim üzerindeki etkisinin tüm sosyal gruplar açısından görülmesini sağlamaktadır. Elde edilecek sonuçlar hem sosyal medyanın FoMO üzerindeki etkisine işaret edecek olması, hem de hedonik tüketim üzerindeki etkisine işaret etmesi alan yazırına önemli çıktılar sağlayabilecektir.

Araştırma Bulguları

Gaziantep ilinde ikamet eden 400 katılımcıdan elde edilen verilerin analizi SPSS 21.0 programı kullanılarak yapılmış ve %95 güven düzeyinde çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan tüketicilerin %71,8'i (287 kişi) kadın ve %28,2'i (113 kişi) erkek olmasının yanı sıra %25,8 (103 kişi) 14-20 yaş aralığında, %42,3 (170 kişi) 21-27 yaş aralığında, %13,8 (55 kişi) 28-34 yaş aralığında, %11,5 (46 kişi) 35-41 yaş aralığında ve %4,5 (18 kişi) 42-48 yaş aralığında, %1,8 (7 kişi) 49-55 yaş aralığında ve %0,3 (1 kişi) 56 yaş ve üzerindedir. Medeni durum açısından katılımcıların %28,8'inin (115 kişi) evli ve %71,2'ünün (285 kişi) bekâr olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumlarına göre katılımcıların %1,3'ü (5 kişi) ilk okul, %3'ü (12 kişi) orta okul, %24,5'i (98 kişi) lise, %19,5'i (78 kişi) ön lisans, %45,4'i (182 kişi) lisans, %4,5'i (18 kişi) yüksek lisans ve %1,8'i doktora derecesine sahiptir. Gelir durumu açısından katılımcıların %57,7'i (231 kişi) 2500 TL ve daha az, %19,8'i (79 kişi) 2500 TL ve 4500TL arasında, %11'i 4501 TL ve 6500 TL, %5'i 6501 TL ve 8500 TL, %3,5'i 8501 TL ve 10500 TL ve %3'ü ise 10501 TL ve daha fazla gelire sahiptir. Meslek durumu açısından katılımcıların %1,8'i (7 kişi) akademisyen, %3,3'ü (13 kişi) doktor, %13,3'ü (53 kişi) öğretmen, %6,8'i (27 kişi) esnaf, %3,3'ü (13 kişi)

yönetici, %8,5'i (34 kişi) ev hanımı, %37,5'i (150 kişi) öğrenci, %5,5'i (22 kişi) teknisyen, %7,8'i (31 kişi) işsiz ve %12,5'i ise (50 kişi) diğer meslek grubundandır.

Katılımcılara sosyal medya kullanımı ile ilgili 4 soru sorulmuştur. Katılımcılara hangi sosyal medya platformlarını kullandığı sorulmuştur. Katılımcıların %30,1'i (120 kişi) facebook, %47,9'u (191 kişi) twitter, %86,5'i (345 kişi) instagram, %70,9'u (283 kişi) youtube, %5,8'i (28 kişi) linkedin, %93'ü (371 kişi) whatsapp, %1,3'ü (5 kişi) vine, %9,5'i (38 kişi) tiktok ve %6,3'ü (25 kişi) diğer sosyal medya platformlarını kullandığı tespit edilmiştir. Katılımcılara sosyal medya platformlarında ne kadar vakit geçirdiği sorulmuş, katılımcıların %36,3'ünün (146 kişi) günde 1-2 saat, %48,3'ünün (194 kişi) günde 3-5 saat, %14,9'unun (60 kişi) günde 6 saat ve üzeri vakit geçirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal medyanın kişisel kararlarını etkileyip etkilemediği sorusuna, %16,4 (66 kişi) evet, %44,3 (178 kişi) kısmen, %38,8 (156 kişi) hayır cevabı verilirken, sosyal medyayı nasıl değerlendiriyorsunuz sorusuna, %26,6 (107 kişi) "olmazsa olmazım" ve %73,3 (293 kişi) "olmasa da olur" cevabı verilmiştir.

Bu araştırma kapsamında öncelikle FoMO ve Hedonik Alışveriş Motivasyonları ölçeklerinin geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek amacıyla faktör analizi yapılmış ve Cronbach α katsayısı hesaplanmıştır. Daha sonra verilerin normal dağılım sağlayıp sağlamadığı tespit edildiği için ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Araştırma hipotezleri test etmek için de korelasyon, regresyon, T testi ve ANOVA analizleri kullanılmıştır.

Ölçeklerin Geçerliliği ve Güvenirliliği

Araştırmada kullanılan "FoMO- Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Ölçeği" ve "Hedonik Alışveriş Motivasyonları Ölçeği"ne ilişkin güvenilirlik ve geçerlilik değerlerine Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçeklere ilişkin güvenilirlik ve geçerlilik analizi sonuçları

FoMO ve Hedonik Alışveriş Motivasyonları Ölçeklerine İlişkin Faktörler		İfade Sayısı	Öz Değer	Varyans %	Cronbach α	Açıklanan Varyans	Ölçek Cronbach α	K-M-O Değeri
FoMO	FoMO							
	Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Ölçeği Tek Boyut	10	4,485	44,799	0,8558	72,626	0,8558	0,792
Hedonik Alışveriş Motivasyonu Ölçeği	Faktör 1: Macera Arayışı ve Rahatlamak için Alışveriş Yapma	6	4,951	29,123	0,927			
	Faktör 2: Sosyal Amaçlı Alışveriş Yapma	3	2,101	12,358	0,739			
	Faktör 3: Başkaları için Alışveriş Yapma	3	1,917	11,274	0,756	70,955	0,871	0,919
	Faktör 4: Fikir Edinmek İçin Alışveriş Yapma	3	1,694	9,996	0,716			
	Faktör 5: Yarış Heyecanı	2	1,400	8,234	0,694			

Tablo 1’de FoMO ve Hedonik Alışveriş Motivasyonları ölçeklerinin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri sonuçlarına yer verilmiştir. FoMO ölçeğinin tek boyutlu olduğu ve %72,626 toplam varyans açıklandığı; Hedonik Alışveriş Motivasyonları Ölçeğinin ise 5 alt boyutu ile %70,955 toplam varyans açıklandığı tespit edilmiştir. Hedonik alışveriş motivasyonları ölçeğinde yer alan macera arayışı ve rahatlamak için alışveriş yapma boyutları tek boyut altında toplanmıştır. FoMO ölçeğinin Cronbach α katsayısının 0,792 ve Hedonik Alışveriş Motivasyonları ölçeğinin Cronbach α katsayısının ise 0,919 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cronbach α katsayısı 0,60-0,79 arasında olduğunda güvenilir, 0,80-1 arasında olduğunda ise yüksek derecede güvenilir olarak değerlendirilmiştir (Özdamar, 2002). Her iki ölçüm aracı için de Cronbach α katsayılarının kabul edilebilir seviyede olması nedeniyle, ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik şartlarını sağladığı söylenebilir.

Tablo 2’de araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri yer almaktadır.

Tablo 2. Ölçeklere ilişkin ortalama, standard sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri

FoMO ve Hedonik Alışveriş Motivasyonları İlişkin Faktörler		N	Ortalama	Varyans %	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
FoMO	FoMO Gelişmeleri	400	2,31	0,559	0,747	0,168	-0,501
	Kaçırma Korkusu Ölçeği Tek Boyut						
Hedonik Tüketim	Faktör 1: Macera Arayışı ve Rahatlamak için Alışveriş Yapma	400	2,65	1,172	1,08	0,284	-0,847
	Faktör 2: Sosyal Amaçlı Alışveriş Yapma	400	2,36	0,911	0,954	0,519	-0,267
	Faktör 3: Başkaları için Alışveriş Yapma	400	2,49	1,054	1,02	0,450	-0,389
	Faktör 4: Fikir Edinmek için Alışveriş Yapma	400	2,21	0,841	0,916	0,722	0,237
	Faktör 5: Yarış Heyecanı	400	2,12	1,04	1,09	1,17	1,24

Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcıların FoMO ve Hedonik Alışveriş ölçeklerine ait alt boyutların ortalamalarının 2 ile 3 arasında değiştiği; standart sapma değerlerinin 0,747 ile 1,09 arasında değiştiği; ± 2 sınırları içinde çarpıklık değerlerinin 0,168 ile 1,17 arasında değiştiği ve basıklık değerlerinin -0,501 ile 1,24 arasında değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3’te araştırma modeli kapsamında geliştirilen hipotezlerden H₁’i test etmek amacıyla FoMO ve hedonik tüketim arasındaki ilişkilerin yönünü ve ilişkilerin derecesini tespit etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3. FoMO ile hedonik tüketim arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon matrisi

Değişkenler	Macera Arayışı ve Rahatlamak için Alışveriş Yapma	Sosyal Amaçlı Alışveriş Yapma	Başkaları için Alışveriş Yapma	Fikir Edinmek için Alışveriş Yapma	Yarış Heyecanı	Genel Olarak Hedonik Tüketim Arasındaki İlişki
FoMO	r ,446**	,200**	,404**	,351**	-,076	
	p ,000	,000	,000	,000	,130	
Genel Olarak FoMO	r					,463**
	p					,000

Tablo 3’deki korelasyon analizi sonuçları değerlendirildiğinde FoMO ile Hedonik Tüketimin alt boyutlarından biri olan macera arayışı ve rahatlamak için alışveriş yapma ($r=,446$; $p<0.01$) arasında orta düzeyde pozitif yönlü, sosyal amaçlı alışveriş yapma ($r=,200$ $p<0.01$) ile düşük düzeyde pozitif

yönlü, başkaları için alışveriş yapma ($r=.404$; $p<0.01$) arasında orta düzeyde pozitif yönlü, fikir edinmek için alışveriş yapma ($r=.351$; $p<0.01$) arasında düşük düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Ancak FoMO ile yarış heyecanı boyutu arasında bir ilişki tespit edilememiştir. FoMO ile genel olarak Hedonik Tüketim ($r=.463$; $p<0.01$) arasında ise orta düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gürdin'in (2019) yaptığı çalışma da sonuçlarımızı destekler niteliktedir.

Tablo 4'te araştırma modeli kapsamında geliştirilen H_1 hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi yer almaktadır.

Tablo 4. FoMO'nun hedonik tüketim üzerine etkisi

Hipotezler	Anova		Model Özeti		Etkiler		
	F	Sig. F	R	R ²	β	t	Sig.
H_1	108,8	,000	,463	,215	,463	10,435	,000***
H_{1a}	98,78	,000	,446	,199	,446	9,93	,000***
H_{1b}	16,60	,000	,200	,040	,200	4,07	,000***
H_{1c}	77,72	,000	,404	,163	,404	8,81	,000***
H_{1d}	55,98	,000	,351	,123	,351	8,72	,000***
H_{1e}	2,305	,130	,076	,006	-,076	-1,518	,130

Tablo 4'te yer alan ANOVA testi sonucuna göre modelin anlamlı (F: 108,8; $p<0,001$) olduğu söylenebilir. Analiz sonucu FoMO (Gelişmeleri Korkusu)'nun ($\beta = ,463$; $p<0,001$) hedonik tüketim üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkilerinin olduğu söylenebilir. FoMO' nun etkisi hedonik tüketimin alt boyutları üzerinde incelendiğinde "macera arayışı ve rahatlamak için alışveriş" ($\beta = ,446$; $p<0,001$); "sosyal amaçlı alışveriş" ($\beta = ,200$; $p<0,05$); başkaları için alışveriş" ($\beta = ,404$; $p<0,05$) "fikir edinmek için alışveriş" ($\beta = ,351$; $p<0,05$) boyutu üzerinde FoMO' nun pozitif yönlü anlamlı etkilerinin olduğu; ancak "yarış heyecanı" ($\beta = -,076$; $p>0,05$) boyutu üzerinde ise FoMO'nun anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Elde edilen bu regresyon modeli ile FoMO' nun Hedonik Tüketimin %21,5'ini açıkladığı ($R^2 = ,215$) ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, $H_{1(a)}$, $H_{1(b)}$, $H_{1(c)}$, $H_{1(d)}$, hipotezleri kabul edilmiş, $H_{1(e)}$ hipotezi red edilmiş, bu nedenle H_1 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Araştırma kapsamında, katılımcıların demografik özellikleri (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, meslek) ve sosyal medya kullanım sıklığı ile FoMO düzeyleri ve hedonik tüketim algıları arasında

anlamli farklılık bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla yapılan T testi sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Ölçeklere ilişkin T testi sonuçları

Hipotez	Değişken	Cinsiyet	N	Ort.	p	t	df	Sonuç
H _{2(a)}	Katılımcıların FoMO Düzeyi	Kadın	287	2,32	,576	,559	398	Red
		Erkek	113	2,27				
H _{3(a)}	Katılımcıların Hedonik Tüketim Düzeyi	Kadın	287	2,46	,273	1,098	398	Red
		Erkek	113	2,37				
Hipotez	Değişken	Medeni Durum	N	Ort.	p	t	df	Sonuç
H _{2(b)}	Katılımcıların FoMO Düzeyi	Evli	115	2,22	,136	-1,494	398	Red
		Bekar	285	2,34				
H _{3(b)}	Katılımcıların Hedonik Tüketim Düzeyi	Evli	115	2,42	,770	-,293	398	Red
		Bekar	285	2,44				
Hipotez	Değişken	Sosyal Medya Değerlendirme Biçimi	N	Ort.	p	t	df	Sonuç
H _{4(c)}	Katılımcıların FoMO Düzeyi	Olmazsa Olmazım	107	2,52	,000	3,52	398	Kabul
		Olmasa da Olur	293	2,23				
H _{5(c)}	Katılımcıların Hedonik Tüketim Düzeyi	Olmazsa Olmazım	107	2,60	,005	2,85	398	Kabul
		Olmasa da Olur	293	2,37				

Tablo 5’de görüldüğü üzere katılımcıların demografik özellikleri ile FoMO düzeyleri arasında cinsiyet ($p=,576$) ve medeni durum ($p=,136$) değişkenlerine göre ve katılımcıların demografik özellikleri ile hedonik tüketim düzeyleri arasında cinsiyet ($p=,273$) ve medeni durum ($p=,770$) değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Sonuç olarak, **H_{2(a)}**, **H_{2(b)}** ve **H_{3(a)}**, **H_{3(b)}** hipotezleri reddedilmiştir. Katılımcıların sosyal medya değerlendirme biçimleri ile FoMO düzeyleri arasında ($p=,000$) ve hedonik tüketim düzeyleri ($p=,005$) anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu nedenle, **H_{4(c)}** ve **H_{5(c)}** hipotezleri kabul edilmiştir.

Araştırma kapsamında tüketicilerin yaş, eğitim durumu, gelir durumu ve meslekleri ile FoMO düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla kurulan hipotezleri test edebilmek için ANOVA analizi yapılmıştır. ANOVA analizi sonuçları Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Tüketicilerin FoMO düzeylerine ilişkin Anova analizi sonuçları

Hipotez	Yaş	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
H _{1(a)} :Tüketicilerin FoMO düzeyleri tüketicilerin yaşına göre farklılık göstermektedir.	14-20 yaş	103	2,2961	,7955	,243	1,329	RED
	21-27yaş	170	2,3894	,7763			
	28-35 yaş	55	2,2018	,6966			
	36-42 yaş	46	2,3565	,6333			

		N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
	43-48 yaş	18	2,1167	,6317			
	49-55 yaş	7	1,7857	,44881			
	56 yaş ve üzeri	1	2,40				
Hipotez	Eğitim	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
H ₂₀ : Tüketicilerin FoMO düzeyleri tüketicilerin eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.	İlk öğretim	5	1,78	,5974	,278	1,254	RED
	Orta öğretim	12	2,05	,9867			
	Lise	98	2,3490	,7421			
	Ön Lisans	78	2,2372	,8284			
	Lisans	182	2,3264	,7131			
	Yüksek Lisans	18	2,5444	,5962			
	Doktora	7	2,5429	,6347			
Hipotez	Gelir Durumu	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
H ₂₁ : Tüketicilerin FoMO düzeyleri tüketicilerin gelir durumuna göre farklılık göstermektedir.	2500 ₺ ve altı	231	2,3463	,7900	,332	11,153	RED
	2501 TL- 4500 TL	79	2,1582	,7057			
	4501 TL- 6500 TL	44	2,4250	,6955			
	6501 TL- 8500 TL	20	2,42	,5136			
	8501 TL- 10500 TL	14	2,1786	,7856			
	10501 TL ve üzeri	12	2,2583	,5759			
H ₂₂ : Tüketicilerin FoMO düzeyleri tüketicilerin mesleklerine göre farklılık göstermektedir.	Akademisyen	7	2,5571	,6133	,558	1,910	RED
	Doktor	13	2,3462	,4647			
	Öğretmen	53	2,3358	,7830			
	Asker	5	2,64	,6066			
	Fizyoterapist	3	3,00	,0000			
	Mimar	4	2,35	,2380			
	Polis	5	1,92	,6300			
	Esnaf	27	2,1370	,8953			
	Yönetici	13	2,2846	,8254			
	Ev hanımı	34	2,2559	,7985			
	Öğrenci	150	2,3733	,7454			
	İşsiz	31	2,2452	,7433			
	Muhasebeci	17	2,064	,7524			
	Mühendis	11	2,3364	,6360			
Teknisyen	22	2,2955	,7114				
Eczacı	5	2,04	,6730				

Tablo 6’da analiz sonuçlarına göre tüketicilerin FoMO düzeyleri ile yaş, eğitim, gelir ve meslek durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu nedenle H_{2(0)(a)(e)(θ)} reddedilmiştir.

Tüketicilerin yaş, eğitim durumu, gelir ve meslek durumu ile hedonik tüketim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla kurulan hipotezleri test edebilmek için ANOVA analizi yapılmıştır. ANOVA analizi sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Tüketicilerin hedonik tüketim düzeylerine ilişkin ANOVA analizi sonuçları

Hipotez	Yaş	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
$H_{3(a)}$: Tüketicilerin hedonik tüketim düzeyleri yaş aralığına göre farklılık göstermektedir.	14-20 yaş	103	2,2924	,6349	,084	1,873	RED
	21-27yaş	170	2,5173	,7196			
	28-35 yaş	55	2,4364	,7023			
	36-42 yaş	46	2,5793	,7431			
	43-48 yaş	18	2,3105	,7257			
	49-55 yaş	7	2,0672	,4832			
	56 yaş ve üzeri	1	2,2941				
Hipotez	Eğitim	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
$H_{3(a)}$: Tüketicilerin hedonik tüketim düzeyleri eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.	İlk öğretim	5	2,0471	,7594	,694	,645	RED
	Orta öğretim	12	2,2794	,8402			
	Lise	98	2,3968	,6557			
	Ön Lisans	78	2,4811	,8065			
	Lisans	182	2,4451	,6739			
	Yüksek Lisans	18	2,5163	,5966			
	Doktora	7	2,6807	,8057			
Hipotez	Gelir Durumu	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
$H_{3(a)}$: Tüketicilerin hedonik tüketim düzeyleri tüketicilerin gelir durumuna göre farklılık göstermektedir.	2500 ₺ ve altı	231	2,3993	,7058	,024	12,623	KABUL
	2501 TL- 4500 TL	79	2,3321	,7004			
	4501 TL- 6500 TL	44	2,5548	,6701			
	6501 TL- 8500 TL	20	2,5059	,6756			
	8501 TL- 10500 TL	14	2,8655	,4831			
	10501 TL ve üzeri	12	2,8284	,7232			
H _{3(a)} : Tüketicilerin FoMO düzeyleri tüketicilerin mesleklerine göre farklılık göstermektedir.	Akademisyen	7	2,647	,8249	,547	1,920	RED
Doktor	13	2,6154	,3732				
Öğretmen	53	2,4062	,7146				
Asker	5	3,1294	,7245				
Fizyoterapist	3	2,8529	,0000				
Mimar	4	2,35088	,4489				
Polis	5	2,3412	,7433				
Esnaf	27	2,2789	,7560				
Yönetici	13	2,4932	,7396				
Ev hanımı	34	2,4931	,8244				
Öğrenci	150	2,4329	,6730				
İşsiz	31	2,3491	,6819				
Muhasebeci	17	2,2526	,7343				
Mühendis	11	2,7326	,4831				
Teknisyen	22	2,5027	,8087				
Eczacı	5	2,04	,6033				

Tablo 7’de verilen analiz sonuçlarına göre tüketicilerin hedonik tüketim düzeyleri ile gelir düzeyi ($p= ,024$) arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Post Hoc testleri (Tamhane testi) uygulanmıştır. Ancak tüketicilerin hedonik tüketim düzeyleri ile yaş, eğitim, mesleki durumlarına göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu nedenle $H_{3(a)}$ kabul, $H_{3(c)(d)(f)}$ reddedilmiştir.

ANOVA analizi sonrası yapılan Tamhane testi sonucu gelir durumu 2501 TL- 4500TL olanlar ile gelir durumu 8501 TL ve 10500 TL ($p=,026$) olanlar arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Sonuç olarak, 8501TL ve 10500 TL arasında gelire sahip olan tüketicilerin ($\bar{x}=2,8655$), 2501 TL-4500TL gelire sahip olan tüketicilere ($\bar{x}=2,3321$) göre daha yüksek hedonik tüketim düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Gelir durumu ile hedonik tüketim arasında olan istatistiksel anlamlılığın daha önce yapılan çalışmalarda bulunması (Aytekin ve Ay, 2015; Öz ve Mucuk, 2015; Meydan ve Tuna, 2018) mevcut çalışmayı destekler niteliktedir.

Tüketicilerin sosyal medya kullanım sıklığı ve sosyal medyanın kişisel kararları etkileyip etkilememe durumu ile tüketicilerin FoMO düzeyleri ve hedonik tüketim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla kurulan hipotezleri test edebilmek için ANOVA analizi yapılmıştır. ANOVA analizi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Tüketicilerin FoMO düzeyleri ile hedonik tüketim düzeylerine ilişkin anova analizi sonuçları

Hipotez	Sosyal Medya Kullanım Sıklığı	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
H_{10b} : Tüketicilerin sosyal medya kullanım sıklığı ile FoMO düzeyleri arasında farklılık vardır.	Günde 1-2 saat	146	2,2781	,6795	,621	,477	RED
	Günde 3-5 saat	194	2,3155	,7552			
	Günde 6 saat ve üzeri	60	2,3900	,8786			
Hipotez	Sosyal Medya Kullanım Sıklığı	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
H_{10c} : Tüketicilerin sosyal medya kullanım sıklığı ile hedonik tüketim düzeyleri arasında farklılık vardır.	Günde 1-2 saat	146	2,3711	,6372	,176	1,746	RED
	Günde 3-5 saat	194	2,4469	,7102			
	Günde 6 saat ve üzeri	60	2,5696	,7007			
Hipotez	Kişisel Kararları Etkileme Durumu	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
H_{10d} : Sosyal medyanın tüketicilerin kişisel kararlarını etkileme durumu ile FoMO düzeyleri arasında farklılık vardır.	Evet	66	2,3333	,9155	,000	10,298	KABUL
	Kısmen	178	2,4787	,7028			
	Hayır	156	2,1154	,6729			
Hipotez	Kişisel Kararları Etkileme Durumu	N	\bar{x}	SS	p	F	Sonuç
H_{10e} : Sosyal medyanın tüketicilerin kişisel kararlarını etkileme durumu ile hedonik tüketim düzeyleri arasında farklılık vardır.	Evet	66	2,5437	,1055	,012	14,499	KABUL
	Kısmen	178	2,5119	,6810			
	Hayır	156	2,3081	,6311			

Tablo 9’da verilen analiz sonuçlarına göre tüketicilerin sosyal medya kullanım sıklığı ile FoMO düzeyleri ve hedonik tüketim düzeyleri arasında

anlamli bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu nedenle $H_{4(a)}$ ve $H_{5(a)}$ reddedilmiştir. Ancak sosyal medyanın kişisel kararlarını etkileme durumu ve tüketicilerin FoMO düzeyleri arasında ($p=,000$) ve sosyal medyanın kişisel kararlarını etkileme durumu ve tüketicilerin hedonik tüketim düzeyleri arasında ($p=,012$) anlamli farklılıklar tespit edilmiştir. Levene istatistiği sonucunu ($p=,000$) olduğundan dolayı Brown Forsythe testlerine geçilmiştir. Gruplar arasındaki farklılıkların hangi gruptan olduğunu bulmak için ANOVA sonrası Post Hoc analizinden Tamhane' ye bakılmıştır. $H_{4(b)}$ için kısmen diyenlerin ortalamasının ($\bar{x}= 2,4787$) hayır diyenlerin ortalamasından ($\bar{x}=2,1154$) daha büyük olduğu ve tüketicilerin FoMO düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. $H_{5(b)}$ için Kısmen ve Hayır arasında farklılık çıkmıştır. Sonuç olarak, kısmen diyenlerin ortalamasının ($\bar{x}= 2,5119$) hayır diyenlerin ortalamasından ($\bar{x}=2,3081$) daha büyük olduğu ve hedonik tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle $H_{4(b)}$ ve $H_{5(b)}$ kabul edilmiştir.

Tablo 10'da araştırma modeli kapsamında geliştirilen hipotezlerden $H_{6(a)}$ ve $H_{6(b)}$ 'i test etmek amacıyla Sosyal medya platformları ile FoMO ve hedonik tüketim değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve ilişkilerin derecesini tespit etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 10. FoMO ve hedonik tüketim değişkenlerine ilişkin korelasyon analizi

Değişkenler		Facebook	Twitter	Instagram	Youtube	Linkedin	Whatsapp
$H_{6(a)}$	FoMO	r	-,172**	-,172**	-,179**	-,075	-,058
		p	,001	,001	,001	,289	,622
$H_{6(b)}$	Hedonik Tüketim	r	-,091	-,128*	-,161**	-,143*	-,088
		p	,071	,013	,004	,042	,452

Tablo deki korelasyon analizi sonuçları değerlendirildiğinde FoMO ile sosyal medya platformlarından facebook ($r=-,172$; $p<0.01$) arasında düşük düzeyde negatif yönlü, twitter ($r=-,172$ $p<0.01$) ile düşük düzeyde negatif yönlü, instagram ($r=-,179$; $p<0.01$) arasında düşük düzeyde negatif yönlü bir ilişki varken, diğer platformlar ile FoMO arasında bir ilişki saptanamamıştır. Hedonik tüketim ile sosyal medya platformları incelendiğinde ise twitter ($r=-,128$ $p<0.05$) ile düşük düzeyde negatif yönlü, instagram ($r=-,161$; $p<0.01$) ile arasında düşük düzeyde negatif yönlü bir ilişki, youtube ($r=-,143$; $p<0.05$) ile arasında düşük düzeyde negatif yönlü bir ilişki varken, diğer sosyal medya platformları ile hedonik tüketim arasında bir ilişki saptanamamıştır.

Yapılan analizler sonucunda araştırma kapsamında geliştirilen hipotezlerden **H₁, H₃, H₄, H₅ ve H₆** kabul edilirken, **H₂** reddedilmiştir.

Sonuç

Sosyal medya kullanımının yaygınlaşması sonucunda tüketicilerin davranışları ve ihtiyaç algıları değişmiştir. Tüketiciler kendi ihtiyaçlarından çok başkalarının gözündeki arttırmak sosyal statü geliştirmek için alışveriş şekillerini değiştirmektedir. Bu çalışmada, sosyal medyanın FoMO ve hedonik tüketime etkilerini ölçebilmek amacıyla sosyal medya platformlarını kullanım şekillerinin ve sürelerinin, sosyal medyanın kişiler için öneminin, FoMO düzeyine ve hedonik düzeyine etkileri tespit etmek amacıyla online anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Gaziantep ilinde kolayda örnekleme yolu ile 400 katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada önemli bulgular elde edilmiştir. Yapılan korelasyon ve regresyon analizi sonucunda FoMO' nun hedonik tüketim ile ilişkili olduğu ve FoMO' nun hedonik tüketimin %21,5'ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların demografik özelliklerinden cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, meslek ile FoMO ve Hedonik tüketim arasında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Ancak gelir durumu ile Hedonik tüketim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan tüketicilerin sosyal medya değerlendirme biçimi ile FoMO ve hedonik tüketim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılıklar tespit edilmiş, sosyal medya için "olmazsa olmazım" cevabı verenlerin, "olmasa da olur" cevabı verenlere kıyasla hem FoMO hem de hedonik tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal medya kullanım sıklığı ile FoMO ve hedonik tüketim düzeyi arasında bir ilişki bulunamamıştır. Sosyal medyanın kişisel kararları etkileme durumu incelendiğinde ise, sosyal medya kişisel kararlarını "kısmen" etkiler cevabı verenlerin FoMO düzeylerinin daha yüksek olduğu, "evet" cevabı verenlerin ise hedonik tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların kullandığı sosyal medya platformları ile FoMO ve hedonik tüketim düzeyleri arasındaki ilişki incelemesi sonucunda; facebook, twitter ve instagram kullanımı ile FoMO arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunurken, hedonik tüketim ile twitter, instagram ve youtube kullanımı arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Diğer sosyal medya plat-

formları ile FoMO ve hedonik tükretim arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır.

Çalışmanın yalnız bir ilde, sınırlı sayıda katılımcı üzerinde gerçekleştirilmesi araştırmanın kısıtlarından biridir. Daha kapsamlı bir örneklem seçilmesi sonuçların genelleştirilebilirliğini arttıracaktır. İleride yapılacak olan çalışmalarda hedonik tükretim ve FoMO ilişkisi sektörel bazda incelenebilir. Bunun yanında marka algısı da bu konuda yapılacak sonraki çalışmalara dâhil edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Relationship Between Consumers' Use of Social Media, FoMO and Hedonic Consumption

*

Filiz Çopuroğlu
Gaziantep University

It is thought that consumers are excessively influenced by social media posts made by others, they do not want to be deprived and they fashion their shopping style after this point of view. Therefore, it is aimed to examine the effect of social media on FoMO and hedonic consumption in this study.

In this research a model is developed to test the association between the consumers' social media usage and FoMO and hedonic consumption. According to research model, social media is independent variable as determiner of FoMO and hedonic consumption. FoMO and hedonic consumption are the dependent variables of this model. This research is quantitative and collects data by using survey method. In order collect data people living in Gaziantep province is chosen as the main population and convenience sampling method was carried out. The survey reached to 400 participants who reside in Gaziantep. The data collected through the questionnaire was analyzed by using Statistical Package for the Social Sciences(SPSS 21.0) and confidence level was scaled as %95. The application of this study to all people without social discrimination allows the effect of social media on FoMO and hedonic consumption to be seen in terms of all social groups.

The research survey consists of 3 parts. In first part there are questions which includes participants' demographic features, to evaluate social media platforms' usage, which social media tools are used, how often they are used and how much times is spent. In the second part of survey FoMO (Fear of Missing Out) scale is used to measure the participants' fear of missing out. In the third and last part of survey the questions are asked to participants to measure their hedonic consumption aesthesis. Within the context of research both FoMO and Hedonic Consumption scales are exhibited according to five point likert scale to the participants.

Within the context of research factor analysis is implemented and Cronbach α is calculated in order to determine whether the FoMO and Hedonic Shopping Motivations scales are reliable and valid. Average, standard deviation, deviancy and flatness are calculated because the data was distributed normally. Correlation, regression, T test and ANOVA analysis are used to test research hypothesis.

According to the results of FoMO and Hedonic Shopping Motivations scales' reliability and validity analysis it is contained FoMo scale is unidimensional and explained %72,626 total variance; Hedonic Shopping Motivation scale is 5 bottom dimension and explained %70,955 total variance. The shopping styles which take places in Hedonic Shopping Motivation scale are done to seek for adventure and feel comfortable and they are combined in one dimension. It was reached that Cronbach α for the FoMO scale is 0,792 and Cronbach α for the Hedonic Shopping Motivation scale is 0,919. It was utilized if Cronbach α is between 0,60-0,79 it is reliable, 0,80-1 it is highly reliable (Özdamar,2002). It is possible to say that scales fulfil the conditions of reliability and validity because both measurement tools has acceptable Cronbach α parameter.

According to results of correlation analysis which aimed to determine the way and degree of relation between FoMO and hedonic consumption; it has been seen that seeking for adventure and shopping for comfort which one of the sub-dimension of FoMO and Hedonic Consumption is($r=446;p<0.01$) in moderate level positive direction, social shopping($r=200;p<0.01$) in low level positive direction, shopping for others ($r=404;p<0.01$) in moderate level positive direction, shopping for form an opinion($r=351;p<0.01$) in low level positive direction. But there was no correlation determined between FoMO and excitement of competition. The results has been reached that between FoMO and Hedonic Consumption($r=463;p<0.01$) there were a general correlation in moderate level and positive direction.

As the result of regression analysis which was purposed of determining the effect of FoMO on Hedonic Consumption, it was determined that FoMO($\beta=463;p<0.01$) had significant positive effects on Hedonic Consumption. When the effect of FoMo is examined on the sub-dimensions of Hedonic Consumption, seeking for adventure and "shopping for comfort" ($\beta=446;p<0.01$), "social shopping"($\beta=200;p<0.05$); "shopping for others"

($\beta=404$; $p<0.05$); "shopping for have an idea" ($\beta=351$; <0.05) has significant positive effects of FoMO on the dimensions. However, on the dimension of 'excitement of competition' it was seen that FoMO had no significant effect. As a result of regression analysis, the result has been reached that FoMO is related to Hedonic Consumption and FoMO explained %21,5 of Hedonic Consumption.

Among the demographic features of the participants, there were no significant differences found between gender, age, marital status, education, occupation and FoMO and Hedonic consumption. However, a statistically significant difference was found between Hedonic consumption and income. Significant differences were determined between FoMO and hedonic consumption levels of the consumers who participate in the research according to their evaluation format of social media, and it was concluded that those who answered 'indispensable' for social media have higher FoMO and Hedonic Consumption levels than those who answered 'not necessarily'. No connection was found between frequency of social social media usage and the level of FoMO and Hedonic Consumption. When examining the effect of social media on personal decisions, it was found that those who answered social media affects my personal decisions 'partially' had higher FoMO levels, on the other hand those who answered social media affects my personal decisions 'yes' had higher Hedonic Consumption levels. As a result of the relevance between the social media platforms used by the participants and FoMO and Hedonic Consumption levels, it was found that while there is a significant relationship in negative direction between the use of Facebook, Twitter, Instagram and FoMO; there is a significant relationship in negative direction between the use of Twitter, Instagram, Youtube and Hedonic Consumption. There were no relationship has been found between other social media platforms and FoMO and Hedonic Consumption.

Kaynakça / References

Akdoğan, Ç. ve Akyol, A. (2016). Online tüketici yorumlarına ait genel tutum ile ağızdan ağıza pazarlama arasındaki ilişki. *Trakya University Journal of Social Science*, 18(1), 117-134.

- Akram, U., Hui, P., Kaleem Khan, M., Hashim, M. ve Rasheed S. (2016). Impact of store atmosphere on impulse buying behaviour: Moderating effect of demographic variables. *International Journal of u- and e-Service , Science and Technology*, 9(7), 43-60.
- Alexa. (t.y). Topsites. <https://www.alexacom/topsites>.
- Al-Samydai, M.J., Qrimea, I. A., Yousif , R.O., Al-Samydai, A. Ve Aldin, M.K. (2020). The impact of social media on consumers' health behavior towards choosing herbal cosmetics. *Journal Of Critical Reviews*, 7 (9), 1171-1176. Doi:10.31838/Jcr.07.09.214.
- Appel, G., Grewal, L., Hadi, R., ve Stephen, A. T. (2020). The future of social media in marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 79-95. <https://doi.org/10.1007/s11747-019-00695-1>.
- Arnold, M. J. ve Reynolds, K. E. (2003). Hedonic shopping motivations. *Journal of Retailing*, 79, 77-95.
- Arslan, B. (2016). Satın alma ortamının hedonik alışverişe etkisi. N. Tüfekçi, (Ed.), *Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Kapsamında Stratejik Araştırmalar: Güncel Konular, Tartışmalar ve Uygulamalar içinde*, (s.101-124). Antalya, Lambert Academic Publishing.
- Aytekin, P. ve Ay, C. (2015). Hedonik tüketim ve anlık satın alma ilişkisi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 141-156.
- Baker, Z.G., Krieger, H., ve LeRoy, A.S. (2016). Fear of missing out: relationships with depression, mindfulness, and physical symptoms. *Translational Issues in Psychological Science*, 2(3), 275-282.
- Başkol, M. ve Kiranoğlu, O. (2020). Sosyal medya yorumlarının tüketici satın alma niyeti üzerine etkisi; bartın ili uygulaması. *Sakarya İktisat Dergisi*, 9(9), 23-38.
- Beyens, I., Frison, E., ve Eggermont, S. (2016). I don't want to miss a thing: Adolescents' fear of missing out and its Relationship to adolescents' social needs, Facebook use, and Facebook related stress. *Computers in Human Behavior*, 64, 1-8.
- Buglass, S.L., Binder, J.F., Betts, L.R. ve Underwood, J.D.W. (2017). Motivators of online vulnerability: The impact of social network site use and FOMO. *Computers in Human Behavior*, 66, 248-255, ISSN 0747-5632, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.09.055>.
- Cengiz, E. ve Aslan, Z. (2014). Sosyal forum sitelerinde paylaşılan öneri ve yorumların satın almadavranışı üzerine etkisi: facebook örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 9, 76-89.

- Cheng, ZH., Chang, CT. ve Lee, YK. (2020). Linking hedonic and utilitarian shopping values to consumer skepticism and green consumption: the roles of environmental involvement and locus of control. *Rev Manag Sci*, 14, 61–85 <https://doi.org/10.1007/s11846-018-0286-z>
- Ebrahim, R. S. (2020). The role of trust in understanding the impact of social media marketing on brand equity and brand loyalty. *Journal of Relationship Marketing*, 19(4), 287-308, DOI: [10.1080/15332667.2019.1705742](https://doi.org/10.1080/15332667.2019.1705742).
- Fettahloğlu, H. S., Yıldız, A. ve Birin, C. (2014). Hedonik tüketim davranışları: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ve Adıyaman Üniversitesi öğrencilerinin hedonik alışveriş davranışlarında demografik faktörlerin etkisinin karşılaştırmalı olarak analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 307- 331.
- Gezgin, D. M., Hamutoğlu, N. B., Sezen-Gültekin, G. ve Yıldırım, S. (2019). Preservice teachers' metaphorical perceptions on smartphone, no mobile phone phobia (nomophobia) and fear of missing out (fomo). *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 8(2), 733-783.
- Güler, Y. B. (2014). Values and hedonic consumption behavior: A field research in Kırıkkale. *Asian Journal of Empirical Research*, 4(3), 159-171.
- Gürce, M. Y., ve Benli, M. (2017). The effects of online consumer reviews on purchase intention: A study for young consumers. *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 7(1), 133-150.
- Gürdin, B. (2019). Sosyal medyanın hedonik tüketimi ve FoMO' nun gücü. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(3), 1259-1278 .
- Güven, E.Ö. (2009). Hedonik tüketim: Kavramsal bir inceleme. *ABMYO Dergisi*, 13, 65-72.
- Hajli, M.N. (2014). A study of the impact of social media on consumers. *International Journal of Market Research*. 56(3), 387-404. doi:[10.2501/IJMR-2014-025](https://doi.org/10.2501/IJMR-2014-025).
- Haq, M. A. ve Abbasi, S. (2016). Indirect impact of hedonic consumption and emotions on impulse purchase behavior: A double mediation model. *Journal of Management Sciences*, 3(2), 108- 122.
- Hodkinson, C. (2016). 'Fear of Missing Out' (FOMO) marketing appeals: A conceptual model. *Journal of Marketing Communications*, 25(1), 1-24.
- Hoşgör, H., Tütüncü, Ö. G. S. K., Hoşgör, Ö. G. D. G., ve Tandoğan, Ö. G. Ö. (2017). Üniversite öğrencileri arasında sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkusu yaygınlığının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*,3(17), 213-223.

- Jacobson, J., Gruzd, A. and Hernandez-Garca, A. (2019). Social media marketing: Who is watching the watchers? *Journal of Retailing and Consumer Services*.
- Karakuyu, A. (2019). Meslek yuksekokulu ogrencilerinin sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkuları ve yalnızlık durumlarının nomofobilerine katkısı. *Anadolu Bil Meslek Yuksekokulu Dergisi*, 14 (54) , 93-106. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abmyoder/issue/51704/654701>
- Keinan, A., and Kivetz, R. (2008). Remediying hyperopia: The effects of self-control regret on consumer behavior. *Journal of Marketing Research*, 45 (6), 676–689.
- Kemp, S. (2017a). *Digital in 2017: Global overview*. 6 Aralık 2020 tarihinde <http://wearesocial.com/uk/blog/2017/01/digital-in-2017-global-overview> adresinden erişilmiştir.
- Kemp, S. (2017b). *Digital in 2017: Global overview*. 6 Aralık 2020 tarihinde from: <https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview> adresinden erişilmiştir.
- Khang, H., Ki, E. J., ve Ye, L. (2012). Social media research in advertising, communication, marketing, and public relations, 1997–2010. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(2), 279-298.
- Liu, F., Lim, E.T.K., Li, H., Tan, C.W. ve Cyr, D. (2020). Disentangling utilitarian and hedonic consumption behavior in online shopping: An expectation disconfirmation perspective. *Information & Management*, 57(3), 1-34, 103199, ISSN 0378-7206, <https://doi.org/10.1016/j.im.2019.103199>.
- McClure, C. ve Seock, Y.K. (2020). The role of involvement: Investigating the effect of brand's social media pages on consumer purchase intention. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 53, ISSN 0969 6989, <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.101975>. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969698918307604>.
- Metin-Orta, . (2020). Fear of missing out, internet addiction and their relationship to psychological symptoms. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 7(1), 67-73.
- Meydan, B. ve Tunca, M.Z. (2018). Sosyal medyanın hedonik satın alma davranışlarına etkileri uzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy niversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(26), 832-854.
- Okutan, S., Bora, B. ve Altunışık, R. (2013). Keşifselsatın alma eğilimleri ve bu eğilimlerin plansız, kompulsif ve hedonik satın alma tarzlarıyla olan ilişkisinin incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi niversitesi İİBF Dergisi*, 8(3), 117-136.

- Olanrewaju, A.T., Hossain, M.A., Whiteside, N., ve Mercieca, P. (2020). Social media and entrepreneurship research: A literature review. *International Journal of Information Management*, 50, 90-110. ISSN 0268-4012. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.05.011>.
- Öz, M. ve Mucuk, S. (2015). Tüketici satın alma davranışı kapsamında hedonik (hazcı) tüketimin plansız alışveriş üzerine etkilerinin incelenmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 1(2), 37-60.
- Özdamar, K. (2002). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi. 4. Baskı. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Przybylski, A.K., Murayama, K., DeHaan, C.R., ve Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 29(4), 1841-1848.
- Safko, L. (2010). *The social media bible*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Sargın, S., Oralhan, B. ve Üvenç, A. S. (2020). Sosyal medya reklamcılığının tüketici satın alma davranışı üzerine etkisinin yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 20, 632-639.
- Sarıalp, S. Ve Tengilimoğlu, D. (2020). Sağlık sektöründe, tüketici satın alma davranışında sosyal medya reklamlarının etik boyutu. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(1), 93-114.
- Sarıççek, R. (2019). Dijital çağda denetim. *ICOAEF VI International Conference on Applied Economics and Finance, & Extended With Social Sciences*, Balıkesir. 589-598.
- Şener, A. ve Yücel, S. (2020). Sosyal medyanın Y kuşağı satın alma davranışları üzerindeki etkisi: Bir literatür incelemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 65, 265-284.
- Şimşek, G. (2013). Kişisel mecralarda reklam yayını: Kişilerin sosyal medyada reklam paylaşım motivasyonları. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, 8(3), 213-239.
- Sin, S. S., Nor, K. M., ve Al-Agaga, A. M. (2012). Factors affecting Malaysian young consumers' online purchase intention in social media websites. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 40, 326-333. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.03.195>
- Solunoğlu, A., İkiz Nalçacı, A. (2020). Beş faktör kişilik özelliklerinin hedonik tüketim üzerine etkisinin incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), 2344-2361.
- Song, X., Zhang, X., Zhao, Y., ve Song, S. (2017). Fearing of Missing Out (FoMO) in mobil social media environment: conceptual development and measurement scale. *In iConference 2017 Proceedings*: 733-738.
- To, P. L., Liao, C., ve Lin, T. H. (2007). Shopping motivations on internet: A study based on utilitarian and hedonic value. *Technovation*, 27(12), 774-787.

- Tozkoparan, S. ve Kuzu, A . (2019). The relationship between Fear of Missing Out (FoMO) levels and cyberloafing behaviors of teacher candidates . *Anadolu Journal of Educational Sciences International* , 9(1) , 87-110 . DOI: 10.18039/ajesi.520825.
- Uygun, M., Mete, S. ve Güner, E. (2014). Tüketicilerin alışveriş motivasyonları ile ağızdan ağıza iletişim davranışları arasındaki ilişkiler. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 35- 56.
- Uzun, V., Gözükara, E. ve Bilgin, M. (2019). Bazı sosyal medya değişkenleri açısından ergen ve genç yetişkinlerin FoMO düzeylerinin incelenmesi. *International journal of arts and social studies*, 2, 43-59.
- Wahyuddin, M., Setyawan A. A. ve Nugroho, S. P. (2017). Shopping behavior among urban women. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 8(1), 306-311.
- Wearesocial. (t.y). *Main page*. <https://wearesocial.com/>
- Yıldız, E. ve Avcı, İ (2019). Instagram fenomenlerinin görsel ve sözel paylaşmalarının marka tutumu, marka değiştirme ve elektronik kulaktan kulağa pazarlama üzerine etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 25, 179-198.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

opuroğlu, F. (2021). Tüketicilerin sosyal medya kullanımı, fomo ve hedonik tüketim arasındaki ilişki. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4298-4326. DOI: 10.26466/opus.845545

Evaluation of Organizational Culture in the Context of Strategic Planning Attitude

DOI: 10.26466/opus.895536

*

Mehmet Ozan Cinel * - Hamza Kandemir **

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-Mail: ozan.cinel@giresun.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4606-8097](https://orcid.org/0000-0003-4606-8097)

** Öğr. Gör. Dr. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu

E-Mail kandemir.hamza@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3672-5970](https://orcid.org/0000-0003-3672-5970)

Abstract

Developments in the economy have led to competitive and strategic thinking in organizations. In order to keep up with the developments in this sense, organizations should give importance to organizational culture and strategic planning activities. Strategic planning refers to a set of efforts that are disciplined to generate actions and make decisions that would guide what an organization is, what it does, and why. Organizational culture is an important element in strategic planning studies. Organizations adopting strategic thinking and planning in their organizational culture carry out this process more effectively and efficiently. Strategic planning activities of organizations are important for the implementation of strategic management. In this study, 120 people from the managers and employees of the international logistics company operating in the center of Trabzon were selected as samples to examine the effect of organizational culture on strategic planning attitude. The data obtained by the survey method were analyzed by SmartPLS software and the findings obtained from the analyses were interpreted. In the analysis of Structural Equation Modeling (SEM) with the Partial Least Squares (PLS) approach, path models were established between the sub-dimensions of the organizational culture scale and the sub-dimensions of the strategic planning attitude scale. According to the results of the research, the effect of organizational culture on strategic planning attitude has been put forward. According to these results; hierarchy, a sub-dimension of organizational culture that has an independent variable position, is effective on organizational development, distrust, productivity, and effectiveness which are sub-dimensions of strategic planning as the dependent variable.

Keywords: organization, culture, organization culture, strategic plan.

Örgüt Kültürünün Stratejik Planlama Tutumu Bağlamında Değerlendirilmesi

*

Öz

Ekonomilerde meydana gelen gelişmeler örgütlerde rekabetçi ve stratejik düşünmeye yol açmıştır. Örgütlerin bu anlamda gelişmelere ayak uydurabilmeleri için stratejik planlama çalışmalarına önem vermeleri gerekmektedir. Stratejik planlama, bir organizasyonun ne olduğuna, neyi niçin yaptığına rehber olacak eylemleri ve kararları üretebilmek için disipline edilen çabalar bütünüdür.

Örgüt kültürü stratejik planlama çalışmalarında önemli bir unsurdur. Örgütsel kültürlerinde stratejik düşünceyi ve planlamayı benimseyen örgütler bu süreci daha etkin ve verimli bir şekilde yürütmektedir. Stratejik yönetimin uygulanabilmesi için ise örgütlerin stratejik planlama çalışmaları önem taşımaktadır. Bu çalışmada örgüt kültürünün stratejik planlama tutumu üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla Trabzon ili merkezinde faaliyet gösteren uluslararası lojistik şirketi yönetici ve çalışanları arasından seçilen 120 kişi örneklem olarak belirlenmiştir. Anket yöntemiyle elde edilen veriler SmartPLS programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Kısmi en küçük kareler (KEKK) yaklaşımı ile yapısal eşitlik modellemesine (YEM) ilişkin yapılan analizlerde örgüt kültürü ölçeğinin alt boyutları ile stratejik planlama tutumu ölçeğinin alt boyutları arasında yol modelleri kurulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, örgüt kültürünün stratejik planlama tutumu üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre bağımsız değişken konumuna sahip örgüt kültürünün alt boyutu olan hiyerarşi, bağımlı değişken konumuna sahip stratejik planlamanın alt boyutları olan örgüt geliştirme, güvensizlik, verimlilik ve etkililik üzerinde etkilidir.

Anahtar Kelimeler: örgüt, kültür, örgüt kültürü, stratejik plan

Introduction

Until today, there have been improvements in economic, social, and technological domains. Nonetheless, it has become inevitable to integrate the organizational culture and strategic planning comprehension, which have an impact on the competitive advantage among the organizations, into organizations over time. All organizations wish to be at the top of their fields of activity. Organizations strive to fulfill their duties regarding the subjects within their fields of activity in the most proper manner and to achieve the desired basic goals. Organizations are required to have effective strategic planning in order to efficiently perform their functions pertinent to their activities. In this context, in order for strategic planning to become successful, it is necessary to benefit from the organizational culture throughout the preparation and implementation phases of the strategic plan.

There have been studies conducted on the fields of organizational culture and strategic planning in the literature in recent years. These studies have been conducted on the association and impacts of organizational culture and strategic planning both between themselves and with other issues.

In this study, the impact of organizational culture on strategic planning attitude has gained a theoretical framework by courtesy of the literature review. Within the scope of the study, first of all, the concepts of organization, culture, and organizational culture are tried to be explained. In the second part, a conceptual analysis of strategic planning is carried out. Besides, a theoretical framework is constructed by presenting the relationship between organizational culture and strategic planning. Subsequently, the obtained findings are discussed and interpreted within the scope of the research study.

Organizational Culture

The organization is expressed as the rational allocation of human activities through a division of labor within the framework of authority and responsibility hierarchy to achieve a common goal (Schein, 1978). Culture, on the other hand, refers a set of values, attitudes, and connotations that emerged through a community and affected the material as well as the moral lifestyle of the society (Tayeb, 1992). Organizational culture, pertaining to the structuring and management of organizations, is one of the channels through which the differences among social cultures are reflected (Kandemir, 2020).

The concept of organizational culture is expressed as a road map for determining the extent to which an organization would follow a strategic path, set goals, achieve those goals, sustain its improvement, measure such an improvement, and generate the product and the market. Moreover, organizational culture is described as a set of rules that determine to what extent individuals would react whenever they encounter a situation they are unfamiliar with (Peters and Waterman, 1987).

Schein, on the other hand, explains organizational culture as a model of hypotheses that are revealed by members to solve external and internal adaptation problems, which are learned, developed, and conveyed to members who would join the organization as a way of perceiving, thinking and feeling those problems (Schein, 2006). Organizational culture looms large especially in cases where written policies do not exist and it indicates an important quality that is essential for decision-making (Cinel and Kandemir, 2020).

Each organization has a culture, either strong or weak. The strength of culture is associated with the homogeneity of group members as well as the abundance of common experiences of the group. Acquiring a strong and distinctive culture depends solely on the sustainability of organizations, having a profound history, being able to cope with the difficulties, and eventually succeed (Schein, 1984).

Organizational culture is a frequently discussed and considered concept in terms of organizations and management. Culture has a unifying feature that enables individuals to coexist (Ott, 1989). Besides being an organizational variable, this concept strongly affects organizational behavior and performance as a factor that forms other variables within the organization (Scholl, 1981).

In order for an organization to activate its mission and strategy, it is necessary to ensure efficiency and productivity in terms of organization, and at the same time, members must sincerely believe in organizational culture (Simpson and Cacioppe, 2001). Such a belief accompanies commitment towards the organization. According to Kandemir (2017), the culture of the organization is among the factors influencing organizational commitment (Kandemir, 2017).

Organizational culture not only enables the employees of the organization to apprehend how things work, but also contributes to the formation of the

organization's character and, hence, the manner in which the employees conduct business (Hartmann, 2006).

The types of culture included in Cameron and Quinn's Competitive Values model can be listed as follows:

Clan Culture: This culture can be defined as the type of culture in which employees share many things and have a friendly working atmosphere. Its organizational goal involves the formation of a group and commitment to the measure of success. In organizations with this type of culture, the roles of unification, participation, group work, and family consciousness prevail (Paylı, 2017).

Adhocracy Culture: Innovation and entrepreneurship are supported in the adhocracy culture. A dynamic and entrepreneurial working environment prevails. It is compatible with the matrix organizational structure. The strength that holds the organization together involves being open to innovations and the courage to implement them. Leaders are entrepreneurial and innovative people and they motivate employees to become innovative and take risks. Employees consist of people who are pervious to innovation and improvement. Leaders are prepared for various unexpected situations to happen, they are expected to be constantly ready for the change and new opportunities. In extreme cases, it leads to an environment of anarchy (Goodman et al., 2001).

Hierarchy Culture: Formality is dominant in the hierarchy culture, and there is a coordinator or organizer. Formal policies and rules are what protect people as a whole. Besides being able to remain unchanged and stable, hierarchy is the main characteristic of this type of culture. Time is insignificant, task acceptance is essential. All transactions are carried out according to procedures. It is aimed to generate a problem-free and perpetual system. In the long-run, it is crucial to make decisions regarding stability, productivity, and the future. In extreme cases, it causes rigid bureaucracy (Hooijberg & Petrock, 1993).

Market Culture: Market culture is defined as a type of culture that accepts productivity and efficiency as the main components of success in order to achieve a certain goal (Berrio, 2003; Pennington et al., 2003). In organizations that prevail this type of culture, there are especially target achievements and

competition (Masood et al., 2006). Also, it concentrates on activities with the environment outside the organization instead of on internal protection (Yu and Wu, 2009). Employees in organizations with market culture tend to act by considering their personal interests (Ouchi, 1987).

Strategic Planning Attitude

Strategy refers to a program that enables the organization to achieve its goals which is expressed as the process of determining long-term goals and objectives of the company as well as the selection of the means to achieve these goals of the organization (Dinçer, 2011).

Planning, on the other hand, corresponds to a knowledge-based effort in terms of activating resources for effective and efficient usage and obtaining results in order to achieve the predetermined goals (Waterson, 1965).

Today's changes are closely associated with the future of organizations and have caused managers to make strategic plans in order not to be adversely affected by those changes. Strategic planning is described as a principled effort to create a set of activities and develop behaviors by making basic decisions about what an organization is, what it does, how, and why it does it (Bryson, 1995).

In other words, strategic planning involves developing alternative strategies as well as determining the goals and strategies that would enable the organization to achieve its goals (Yüzbaşıoğlu, 2004).

Strategic planning is the managerial process of developing and maintaining a strategic harmony between the organization and the changing market opportunities. Strategic planning is based on developing a business portfolio consisting of missions or strategic direction, goals and objectives, growth strategies, markets, and outputs (Paley, 2006).

Strategic planning, which is known to provide various benefits to organizations, is among the indispensable components for the public sector as well as the private sector. Organizations that attach the necessary importance to the strategic planning process and realize these stages, carefully and meticulously maintain their progress on the path toward success in a much more confident and healthy manner (Renkal, 2012).

The Relationship between Organization Culture and Strategic Planning Attitude

As of today, organizational culture plays a quite crucial role in providing institutions and organizations with competitive advantages. Organizational culture has a powerful impact on the formation of the goals, strategies, and policies of the company. As to managers, it would be claimed to be an instrument that either facilitates preferred strategies or renders them difficult to be realized. While making strategic plans; beliefs, values, assumptions, and related results are taken into consideration, and alternatives are evaluated. Strategies are based upon shared values regarding the structure of the corporate environment. The validity of these values has a significant impact on the success of the organization. Since the change in strategy often requires a change in organizational culture, it has become necessary to explicate this issue in detail. Essentially, the change starts out with beliefs and values. Strategies are built on this fact. Therefore, those who would determine the strategies in the organization examine the domains on which culture is focused within the organization. Because the strategies of organizations are directly proportional to their structures. Organizational culture is quite effective in developing the organization's mission and strategies, creating organizational activity, and managing the change. The more the harmony of strategy and culture of an organization, the higher its management capability. Therefore, organizations that can determine strategies compatible with their culture would be able to achieve success (Şahinyan, 2011).

An aspect of organizational culture has always been encountered at each stage of strategic planning. For instance, the aspects of culture that render strategic planning easier and more difficult are determined throughout the strategy development phase. During the next phase, that is, the implementation of the strategies, the aim is to ensure and preserve the formation of an organizational culture that would comply with the chosen strategy. In this phase, the differences between the organizational culture to be applied and the current organizational culture are determined, and the necessary arrangements are made. The driving force undertaken by the organizational culture in terms of strategic management is recognized at the final phase (Eşki, 2009).

The relationship between organizational culture and strategic planning is illustrated in Figure 1 in detail.

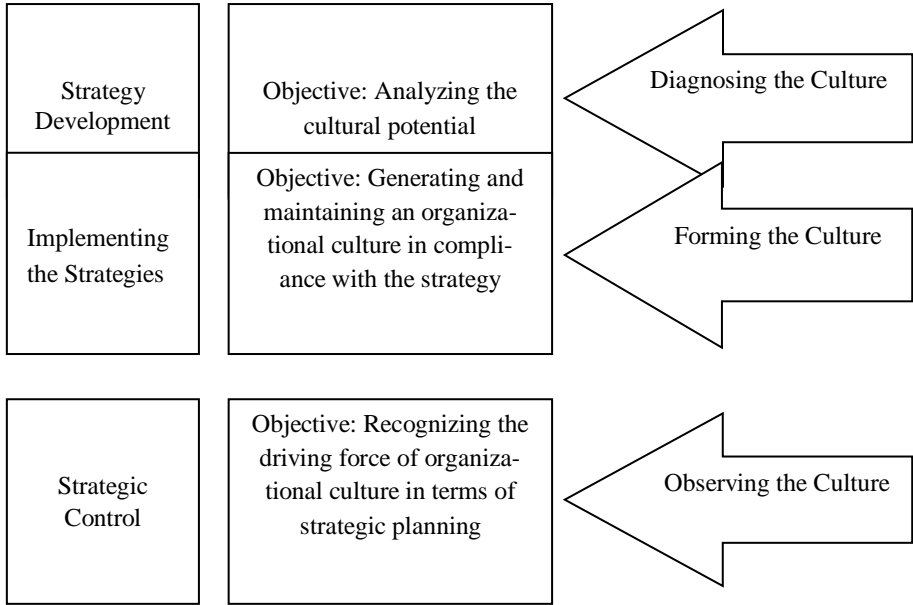

Figure 1. The Place and Importance of Organization Culture Throughout the Planning Process

As a result of the studies conducted to comprehend the importance of the relationship between organizational culture and strategic planning, it is determined that behaviors, attitudes, common values, etc. that constitute the components of organizational culture have common features with vision and mission, which are evaluated within the elements of strategic planning. Mission and vision express the common values and behaviors shared by individuals within the organization. To be able to mention organizational culture; values, attitudes, and behaviors are required to be shared by individuals within the organization (Dursun, 2013).

As a result, the company cares about the extent to which the organizational culture is reflected effectively and efficiently into the strategic plan. Along with the realization of the necessary changes and developments in terms of organizational culture in companies, as well as the increase of unity and com-

mitment to the organization, it would be possible for the members of the organization to improve their careers and adapt more easily to environmental conditions (Paylı, 2017).

Research Methodology

The methodology part of the research study includes the aim, methods, population, and sample as well as the obtained findings.

Aim of the Study

In this study, the impact of the organizational culture of the international logistics company operating in Trabzon province on the strategic planning attitude is tried to be measured. As a result of the literature reviews, the relationship between the sub-dimensions of organizational culture (hierarchy, adhocracy, clan, and market cultures) in the model developed by Quinn and Cameron and the sub-dimensions of strategic planning (organizational development, productivity, efficiency, distrust, and resistance) developed by Baloğlu, Karadağ, and Karaman is tried to be examined by establishing hypotheses. With this study, it is thought that the relationship between organizational culture and strategic planning attitude would contribute to organizations.

Research Models and Hypotheses

In the study, the sub-dimensions of the organizational culture, namely, hierarchy culture, market culture, clan culture, and adhocracy culture are included in the model as independent variables; whereas organizational development, distrust, productivity, efficiency, and resistance, which are the sub-dimensions of strategic planning attitude, are included in the model as dependent variables. The diagram of the research model is illustrated in Figure 2 in detail.

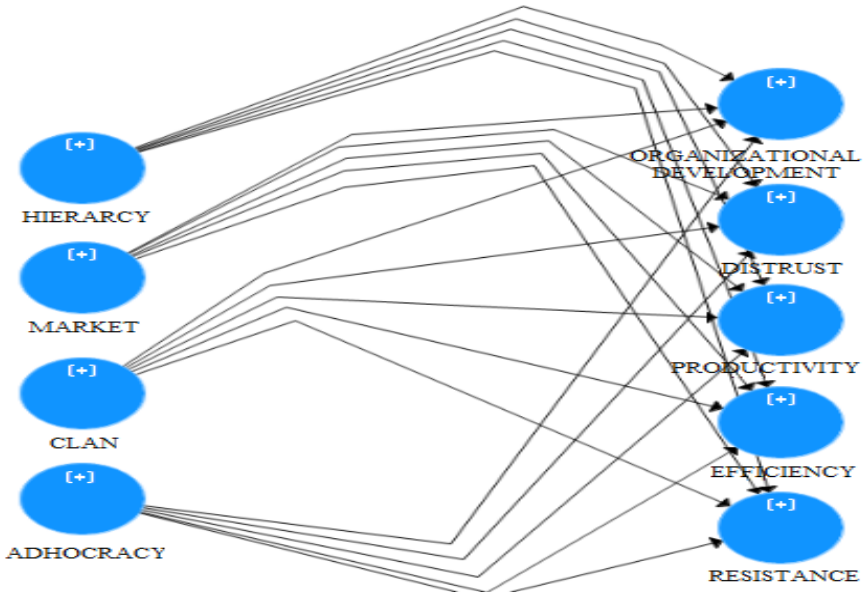

Figure 2: Research Model

Research Hypotheses:

- H_{1.1}: Hierarchy culture has an impact on organizational development.
- H_{1.2}: Hierarchy culture has an impact on distrust.
- H_{1.3}: Hierarchy culture has an impact on productivity.
- H_{1.4}: Hierarchy culture has an impact on efficiency.
- H_{1.5}: Hierarchy culture has an impact on resistance.
- H_{2.1}: Market culture has an impact on organizational development.
- H_{2.2}: Market culture has an impact on distrust.
- H_{2.3}: Market culture has an impact on productivity.
- H_{2.4}: Market culture has an impact on efficiency.
- H_{2.5}: Market culture has an impact on resistance.
- H_{3.1}: Clan culture has an impact on organizational development.
- H_{3.2}: Clan culture has an impact on distrust.
- H_{3.3}: Clan culture has an impact on productivity.
- H_{3.4}: Clan culture has an impact on efficiency.
- H_{3.5}: Clan culture has an impact on resistance.
- H_{4.1}: Adhocracy culture has an impact on organizational development.
- H_{4.2}: Adhocracy culture has an impact on distrust.

- H_{4.3}: Adhocracy culture has an impact on productivity.
- H_{4.4}: Adhocracy culture has an impact on efficiency.
- H_{4.5}: Adhocracy culture has an impact on resistance.

Research Methodology

A survey questionnaire method is used as a data collection tool in the study. The questionnaire consists of 3 parts. In the first part, there are scale questions developed by Cameron and Quinn (2006) whose validity and reliability were made by Karakılıç (2019) to test the sub-dimensions of organizational culture (adhocracy culture, clan culture, market culture, and hierarchy culture) (Cameron and Quinn, 2006; Karakılıç, 2019). Out of 16 questions, each of 4 consequent questions are used to measure the adhocracy culture dimension, the clan culture dimension, the market culture dimension, and the hierarchy culture dimensions of the organizational culture, respectively.

In the second part of the questionnaire, the Strategic Planning Attitude Scale, consisting of 32 questions in total, is developed by Baloğlu N., Karadağ E., and Karaman H. (2008) to measure the sub-dimensions of strategic planning attitude (Baloğlu et al., 2008).

In the last part of the questionnaire; there are 5 questions pertaining to the demographic characteristics (gender, age, education level, duration of employment, employment position) of the participants in the research study. A 5-point Likert-type scale is utilized to respond to the questions in the questionnaire used in the research study (1: Strongly Disagree,, 5: Strongly Agree).

Research Population and Sample

The research population consists of the employees and managers of the international logistics company operating in the city center of Trabzon province. The survey questionnaire forms are applied to 120 out of 500 employees. The questionnaires are administered via face-to-face interviews on a voluntary basis over the period March-May, 2019.

According to Yazıcıoğlu and Erdoğan (2004), a sample size of 80 to 217 in population size of 100-500 with 0.05 sampling error is sufficient. This indicates that 120 individuals who constitute the sample of the research study are

qualified to represent the population. Findings obtained from the 120 questionnaires applied in the research study are presented below.

Research Findings

The research findings consist of demographic findings and findings related to the path analysis that is performed via the Partial Least Squares (PLS) method.

Demographic Findings

The demographic findings resulting from the performed analysis are presented in Table 1.

Table 1. Demographic Findings of the Employees

n=120		f	%
Gender	Female	20	16.7
	Male	99	82.5
Age	18-24	4	3.3
	25-35	38	31.7
	36-49	46	38.3
	50-65	32	26.7
Education Level	High School	47	39.2
	Undergraduate	64	53.3
	Graduate	9	7.5
Duration of Employment	Less than 1 year	14	11.7
	1-5 years	25	20.8
	6-10 years	29	24.2
	11-15 years	21	17.5
	16 years and longer	31	25.8
Employment Position	Manager	20	16.7
	Employee	100	83.3

As seen in Table 1, 16.7% of the employees participating in the research study are female, whereas 82.5% are male. The low rate of female employees is noteworthy. Upon considering the age ranges, the share of employees between the ages of 18-24 is 3.3%, the rate of those between the ages of 25-35 is 31.7%, the rate of those between the ages of 36-49 is 38.3%, and the rate of those between the ages of 50-65 is 26.7%. It can be claimed that the vast majority of the employees are between the ages of 25-49, and therefore, they have

a certain level of experience. Upon examining the distribution of the education level of the employees, the share of those with high school diplomas is 39.2%, the share of those with an undergraduate degree is 53.3%, and the share of those with a graduate degree is 7.5%. Upon considering the duration of employment, the shares of those with employment experiences up to 1 year, between 1-5, 6-10, 11-15, and 16 years and longer are found as 11.7%, 20.8%, 24.2%, 17.5%, and 25.8%, respectively. Consequently, upon evaluating the obtained data in accordance with the employment positions, 16.7% of the participants in the survey questionnaire are managers, whereas 83.3% are salaried employees.

Analysis Findings of the Structural Equation Modeling (SEM) with the Partial Least Squares (PLS) Approach

Reliability and Validity: The reliability and validity values for the sub-dimensions of the organizational culture (adhocracy culture, clan culture, market culture, and hierarchy culture) and the sub-dimensions of strategic planning attitude (organization development, productivity, efficiency, distrust, and resistance) of the international logistics company participating in the study are presented in Table 2. The Cronbach's Alpha value is frequently used in the Likert-type scales. The acceptable ranges of Cronbach's Alpha values are as follows (Yıldız & Uzunsakal, 2018):

No reliability if $0 < \alpha < 0.40$, Low reliability if $0.40 < \alpha < 0.60$, Moderate reliability if $0.60 < \alpha < 0.80$, and High reliability if $0.80 < \alpha < 1.00$.

Table 2. Cronbach's Alpha Values

Dimensions	Cronbach's Alpha Values
Hierarchy Culture	0.816
Organizational Development	0.912
Distrust	0.663
Productivity	0.804
Efficiency	0.728

Table 2 is formed as a result of excluding the dimensions whose reliability coefficients' factor loadings are lower than 0.40 from the analysis. Following the exclusion of the values with Cronbach's Alpha value below 0.40 from the analysis, it is seen that all of them are within the ranges of $0.80 < \alpha < 1.00$ and

$0.60 < \alpha < 0.80$, and therefore, the scales are reliable in measuring the construct. These values are indicated as highly reliable for hierarchy culture ($0.80 < 0.816 < 1.00$), organizational development ($0.80 < 0.912 < 1.00$), and productivity ($0.80 < 0.804 < 1.00$); whereas they are quite reliable for distrust ($0.60 < 0.663 < 0.80$) and efficiency ($0.60 < 0.728 < 0.80$).

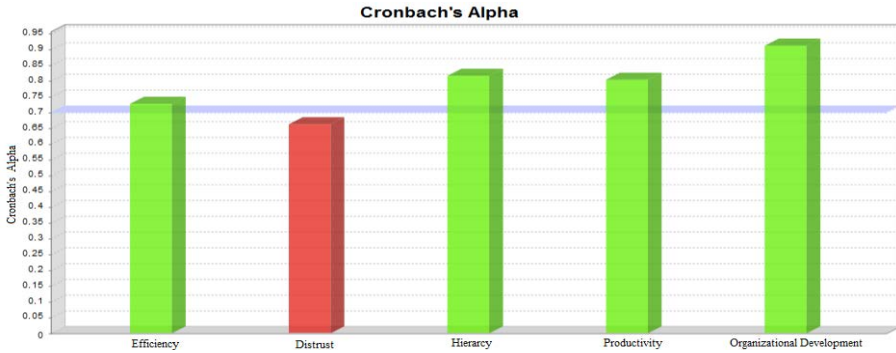

Chart 1. Cronbach's Alpha Values

As seen in Chart 1, Cronbach's Alpha values indicating internal reliability are higher than 0.70 except for the distrust dimension which is the sub-dimension of strategic planning in the model. From these results, the measurement model is asserted to be highly reliable, and it reveals that the variables used to measure each factor measure only one factor.

As a result of the performed analyses, the validity coefficients of the sub-dimensions of both clan and market cultures are lower than 0.60, so these dimensions are excluded from the analysis. The validity coefficient of the adhocracy culture sub-dimension is sufficient, however, since the regression paths leading to the strategic planning dimension in the model are insignificant in terms of "p" values and there is no variable with any impact left in the model, it is again excluded from the analysis.

The 4th expression of the hierarchy culture dimension in the study is excluded from the analysis since it is lower than the 0.40-factor loading coefficient. The resistance variable, the sub-dimension of strategic planning attitude, is excluded from the analysis since it does not have a sufficient level of validity coefficient.

Average Variance Extracted (AVE) Values: Convergent validity theories (AVE) are found by dividing the squares of factor loadings by the number of items. Here, all factors are evaluated separately. The AVE value indicates the average amount of change that a latent construct can explain in the variables with which it is theoretically associated (Farrell, 2010). According to this analysis, the average variance extracted (AVE) value must be higher than 0.50 to fulfill convergent validity (Fornell and Lacker, 1981).

If the AVE values presented in Table 3 exceed 0.50, it indicates that the convergent validity of the reflective model is sufficient. The AVE value presented in Table 3 is also known as the communality value, and it reveals to what extent the latent variable explains the change in its observed variable.

Table 3. Average Variance Extracted (AVE) Values

Dimensions	AVE Values
Hierarchy Culture	0.732
Organizational Development	0.511
Distrust	0.440
Productivity	0.506
Efficiency	0.542

In this case, the AVE value, which is the most important value of the model, is within the acceptable limits for the sub-dimensions of hierarchy culture (0.732), organizational development (0.511), productivity (0.506), and efficiency (0.542) in the model established for the employees participating in the research study. It remains lower than the value of 0.50 only for the distrust (0.440) sub-dimension, but it is included in the model since it is quite close to 0.50. This situation is depicted in detail in Chart 2 and the value(s) lower than 0.50 are shown in red color.

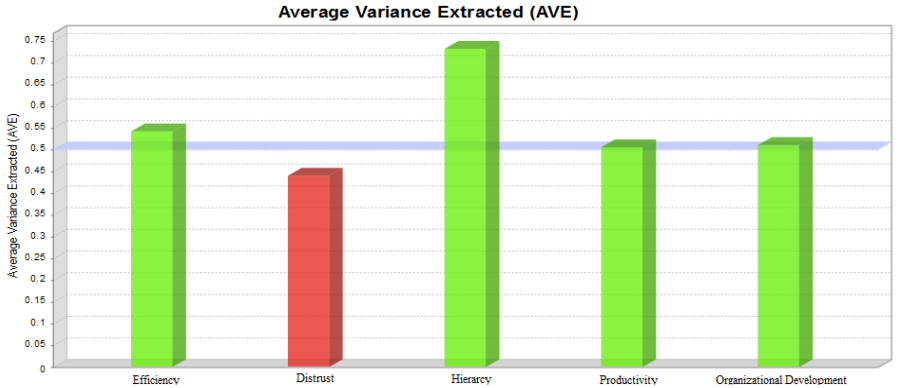

Chart 2: AVE Values

Composite Reliability Values (CR): Upon estimating actual reliability is estimated using structural equation modeling, the resulting estimate is typically referred to as composite reliability (CR). The composite reliability value (CR) must exceed 0.70.

Table 4. Composite Reliability (CR) Values

Dimensions	Composite Reliability (CR) Values
Hierarchy Culture	0.891
Organizational Development	0.925
Distrust	0.742
Productivity	0.859
Efficiency	0.822

Upon considering Table 4, all CR values including hierarchy culture [CR (0.891) > 0.70], organizational development [CR (0.925) > 0.70], distrust [CR (0.742) > 0.70], productivity [CR (0.859) > 0.70], and efficiency [CR (0.822) > 0.70] are within the acceptable limits.

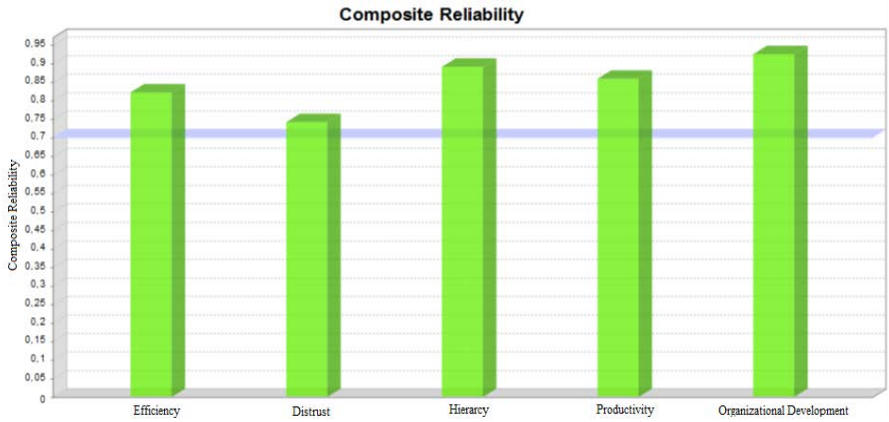

Chart 3. Composite Reliability Values (CR)

As can be seen in Chart 3, the dimensions of the construct are consistent in terms of methodology, and they are included in the analysis in terms of the CR value.

R² (R-Squared) Values: R^2 (R-Squared) value is the most common coefficient of determination used to evaluate the model (Hair et al., 2016). This coefficient is a measure of the predictive power of the model and is calculated as the square correlation between the actual and predicted values of a given endogenous construct. The coefficient represents the combined impacts of exogenous latent variables on the endogenous latent variable. Hence, the coefficient represents the amount of variance in endogenous constructs. The R^2 value is expected to range between 0 and 1. A powerful impact is seen as the R^2 value approaches 1, and a low impact is observed as the R^2 value approaches 0 (Özdevicioğlu & Karaca, 2015).

Table 5. R^2 (R-Squared) Values

Dimensions	R^2 Values
Organizational Development	0.290
Distrust	0.212
Productivity	0.212
Efficiency	0.359

As seen in Table 5, R^2 values for organizational development (0.290), for distrust (0.212), for productivity (0.284), and for efficiency (0.359) are closer to 0. Therefore, it can be claimed that a weak impact is present.

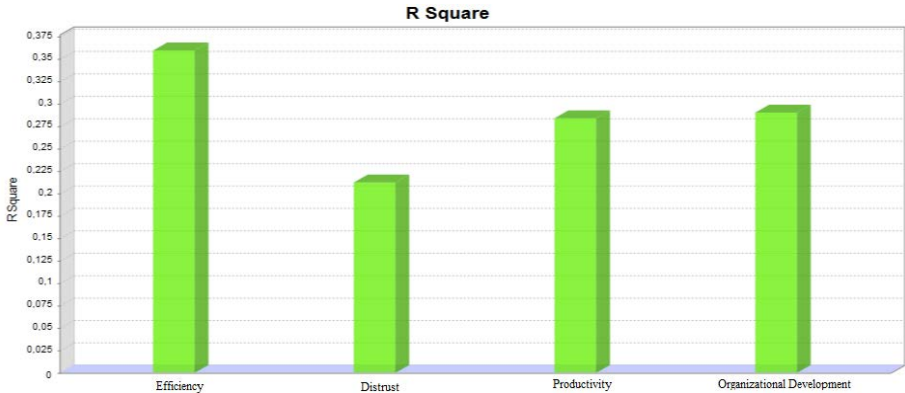

Chart 4. R^2 Values

It is seen that the sub-dimension of the organizational culture, hierarchy, which has the position of the independent variable for R^2 values in Chart 4, affects organization development by 29%, distrust by 21.2%, productivity by 28.4%, and efficiency by 35.9%, which are sub-dimensions of strategic planning that have a dependent variable position.

SEM Path Coefficients and Significance Results of Path Coefficients: In the research study, the impact of organizational culture on strategic planning attitude is examined, and the path analysis results are illustrated in Figure 3.

Figure 3 below illustrates the partial least squares path analysis results and the model established in compliance with the study. The circular shapes in Figure 3 represent the independent and dependent variables of the model. The arrows between dependent and independent variables represent regression paths. These regression paths indicate the predictive power of the independent variable on dependent variables. The model also tests whether or not the constructs in the analysis have mediating effects based on the literature.

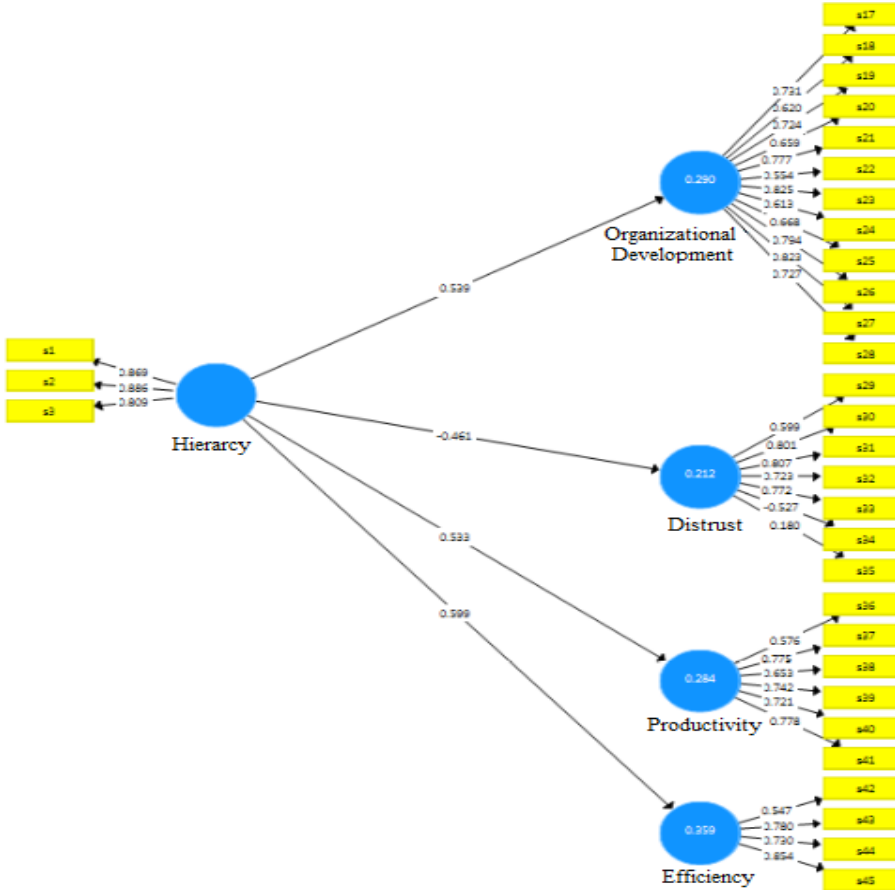

Figure 3: Partial Least Squares (PLS) Path Analysis Results

According to the performed analysis, it is seen that hierarchy, which is the sub-dimension of organizational culture that has an independent variable position, affects organization development, distrust, productivity, and efficiency, which are sub-dimensions of strategic planning with a dependent variable position. The numerical values on the arrows are called path coefficients and indicate the factor loads representing the explanation power of one variable over another.

Table 6. SEM Path Coefficients and Significance Results of Path Coefficients

Path	Path Coefficient	T	p
Hierarchy Culture-Organizational Development	0.539	9.697	0.000
Hierarchy Culture-Distrust	-0.461	6.933	0.000
Hierarchy Culture-Productivity	0.533	8.329	0.000
Hierarchy Culture-Efficiency	0.599	8.000	0.000

Since the path coefficients in the model are found to be statistically significant, some of the hypotheses are accepted ($H_{1.1}$, $H_{1.2}$, $H_{1.3}$, $H_{1.4}$); whereas others are rejected. Upon considering the path coefficient values presented in Table 6, the greatest impact of the hierarchy sub-dimension is detected to be on the efficiency sub-dimension, followed by the organizational development and productivity sub-dimensions. Again, upon examining the path coefficients, it is seen that the hierarchy culture has an adverse impact on the distrust sub-dimension.

Conclusion and Evaluation

As there is a reason for the existence of every individual and society, there is a reason for the emergence of organizations. Organizations sustain their activities by acting within some plans in order to realize and maintain their purpose of emergence. Nonetheless, organizations must have a solid organizational culture in order to implement their plans.

There are various features that render the organization different from other organizations, and the organizational structure is one of these features. The organizational culture and strategic planning are intertwined in line with the idea that people do everything. Because they are the members of the organization that make and implement the strategic plans. Organizations, whose organizational structure is based on dynamic and solid foundations, may be more successful and effective compared to other organizations. Organizations should make and implement their strategic plans by devoting the necessary sensitivity to the organizational culture and making the necessary changes and positioning.

As a result of the statistical analysis performed in the research study, it is found that the sub-dimensions of the organizational culture have impacts on the sub-dimensions of strategic planning. In the path analysis, the impact of

hierarchy, which is the sub-dimension of the organizational culture, on the sub-dimensions of strategic planning is statistically predicated.

According to these results, the H_{1.1} hypothesis is accepted. Accordingly, it is concluded that hierarchy culture affects the organizational development dimension (path coefficient: 0.539, t: 9.697, $p < 0.05$). In this case, it can be stated that acquiring a hierarchy culture would contribute to the organizational development of the employees and a 1-unit rise in the hierarchy culture has a 53% positive impact on the employees in the direction of organization development.

The H_{1.2} hypothesis included in the study is also accepted. Accordingly, it is concluded that the hierarchy culture negatively affects the distrust dimension (path coefficient: - 0.461, t: 6.933, $p < 0.05$). In this case, it can be stated that acquiring a hierarchy culture lowers the distrust of employees compared to strategic planning studies, and a 1-unit rise in the hierarchy culture has a 46% negative impact on the distrust of the employees. Again, the H_{1.3} hypothesis is accepted in the study. Upon examining the path coefficients and significance results, it is concluded that the hierarchy culture affects the productivity dimension (path coefficient: 0.533, t: 8.329, $p < 0.05$). In this case, it can be stated that acquiring a hierarchy culture would contribute to the productivity of the employees, and a 1-unit rise in the hierarchy culture has a 53% positive impact on employees in terms of productivity.

Consequently, the H_{1.4} hypothesis is also accepted. Upon examining the path coefficients and significance results, it is concluded that the hierarchy culture affects the efficiency dimension (path coefficient: 0.599, t: 8.000, $p < 0.05$). In this case, it can be stated that acquiring a hierarchy culture would contribute to the efficiency of strategic planning studies, and a 1-unit rise in the hierarchy culture has a positive impact of approximately 60% on the employees. Upon examining the literature, it is seen that there are studies with similar results. Accordingly; Paylı (2017) detected a positive relationship between organizational culture and strategic planning upon examining the relationship between organizational culture and strategic planning in municipalities as local government units. In another study, Koçak (2016) concluded that a relationship existed between school culture and strategic planning perception. Yakut (2011) examined organizational climate, organizational culture, perception, participation, and leadership dimensions among the necessary dimensions for the effectiveness of strategic planning and detected that

the organizational culture was associated with the strategic planning perception, process, and strategic planning implementation principles and level. Özçubuk (2019), in his study on the relationship between organizational culture and strategic planning, concluded that there was a correlational relationship between the 'adaptation' feature of the organizational culture and the positive dimensions of the strategic planning attitude scale (institutional development, effectiveness, productivity). These results indicate that organizational culture is an important factor in strategic planning attitude. In other words, the powerful relationship between the organizational culture and the strategic plan would enable the organization to achieve the desired basic goals and become successful. Researchers who choose to conduct studies on similar issues would contribute more to the literature upon investigating different sectors with different sample sizes.

Kaynakça / References

- Baloğlu, N., Karadağ, E. ve Karaman, H. (2008). Stratejik planlama tutum ölçeği: açım-
layıcı ve doğrulayıcı faktör analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Der-
gisi*, 8, 407-437.
- Berrio, A. A. (2003), An organizational culture assessment using the competing values
framework: a profile of Ohio State University extension, *Journal of Extension*,
41(2), 1-10.
- Bryson, J. M. (1995). *Strategic planning for public and nonprofit organizations (a guide to
strengthening and sustaining organizational achievement)*. Jossey Publishers: San
Francisco.
- Cameron, K. S. ve Quinn, R. E. (2006). *Diagnosing and changing organizational culture*, Jos-
sey-Bass: San Francisco.
- Cinel, M. O. ve Kandemir, H. (2020). Müsamahacı ve kısıtlayıcı örgüt kültürünün çalı-
şanların iş tatmini üzerine etkisinde lider-üye etkileşiminin aracılık etkisi: pa-
rakende sektörü üzerine bir araştırma, *Politik Ekonomik Kuram*, 4(2), 187-199.
- Dinçer, S. (2011). *Stratejik planlama ve veri zarflama analizinde etkinlik ölçümü*, Der Yayınları:
İstanbul.
- Dursun, İ. T. (2013). Örgüt kültürü ve strateji ilişkisi: Hofstede'nin boyutları açısından
bir değerlendirme, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4), 43-56.
- Eşki, H. (2009). Stratejik yönetim ve örgüt kültürü: ilişkisel bir analiz, *Dumlupınar Üni-
versitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 165-172.
- Farrell, A. M. (2010). Insufficient discriminant validity: a comment on Bove, Pervan, Be-
atty, and Shiu (2009), *Journal of Business Research*, 63(3), 324-327.

- Fornell, C. D. ve Lacker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18, 39-50.
- Goodman, E. A., Zammuto, R. F. ve Gifford, B. D. (2001). The competing value framework: understanding the impact of organizational culture on the quality of work life, *Organizational Development Journal*, 19(3), 58-68.
- Hair JR, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. ve Sarstedt, M. (2016). A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM), Sage Publications: London.
- Hartmann, A. (2006). The role of organizational culture in motivating innovative behavior in construction firms, *Construction Innovation*, 6(3), 159-172.
- Hooijberg, R. ve Petrock, F. (1993). On cultural change: using the competing values framework to help leaders to a transformational strategy, *Human Resource Management*, 32, 29-51.
- Kandemir, H. (2017). Akademisyenler üzerinde yapılmış örgütsel bağlılık araştırmalarına yönelik nitel analiz, *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 194-200.
- Kandemir, H. (2020). Toplumsal kültürün örgüt kültürü aracılığı ile örgütsel değişim tutumları üzerine etkisi, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 18-36.
- Karakılıç Yörük, N. (2019). Cameron ve Quinn örgüt kültürü ölçeğinin güvenilirlik ve geçerliliğinin test edilmesi, *Kocatepe İİBF Dergisi*, 21(1), 19-30.
- Koçak, S. (2016). *İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin stratejik planlama ile okul kültürüne yönelik algıları*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Masood, S. A., Dani, S. S., Burns N. D. ve Backhouse, C. J. (2006). Transformational leadership and organizational culture: The situational strength perspective, *Proc. Imeche*, 220, 943-944.
- Ott, J. S. (1989). *The organizational culture perspective*, Dorsey Press: Chicago.
- Ouchi, W. G. (1987). *Teori Z: Japonların yönetim tarzı nasıl işliyor?*, Çeviri: Yakut Güneri, İlgı Yayıncılık: İstanbul.
- Özçubuk, İ.E. (2019). *Örgüt kültürü-stratejik planlama ilişkisinin yerel yönetimlerde incelenmesi: Kahramankazan belediyesi örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdevecioğlu, M. ve Karaca M. (2015). *Girişimcilik girişimci kişilik: kavram ve uygulama*, Eğitim Kitabevi: Konya.
- Paley, N. (2006). *Stratejik pazarlama planı nasıl hazırlanır?*, Çev: Ender Orfanlı, Mediacat Yayınları: İstanbul.

- Paylı, M. (2017). *Örgüt kültürü ve stratejik plamlama süreci; karaman belediyesinde bir uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Pennington, P., Townsend, C. ve Cummings, R. (2003). The relationship of leadership practices to culture, *Journal of Leadership Education*, 2(1), 31-44.
- Peters, T. J. and Waterman, R. H. (1987). *Yönetme ve yükselme sanatı: Mükemmeli Arayış*, Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul.
- Renkal, S. (2012). *Büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarındaki misyon, vizyon ve stratejik amaçların içerik analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Schein, E. H. (1978). *Örgüt psikolojisi*, Çev: M. Tosun, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları: Ankara.
- Schein, E. H. (1984). Coming to a new awareness of organizational culture, *Sloan Management Review*, 25, (2), 3-16.
- Schein, E. H. (2006). *Organizational culture and leadership*, Jossey-Bass: San Francisco.
- Scholl, R. W. (1981). Differentiating commitment from expectancy as a motivation force, *Academy of Management Review*, 6, 589-599.
- Simpson, S. ve Cacioppe, R. (2001). Unwritten ground rules: transforming organization culture to achieve key business objectives and outstanding customer service, *Leadership and Organization Development Journal*, 22(8), 394-401.
- Şahinyan, M. (2011). *Örgüt kültürünün örgütsel başarıya etkisi ve bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tayeb, M. H. (1992). *The global business environment*, Sage Publications: London.
- Uzunsakal, E. ve Yıldız, D. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama, *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 14-28.
- Yakut, H. (2011). *Örgütsel değişkenlerin belediyelerdeki stratejik planlamaya etkileri: Ankara belediyeleri örneği*, Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yazıcıoğlu, Y.ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Yu, T. ve Wu, N. (2009). A review of study on the competing values framework, *International Journal of Business and Management*, 4(7), 37- 42.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2004). *2000'li yıllarda strateji ve planlama*, Çizgi Kitabevi: Konya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cinel, M. O. and Kandemir, H. (2021). Evaluation of organizational culture in the context of strategic planning attitude. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 17(37), 4327-4351. DOI: 10.26466/opus.895536

Kuşaklararası Tüketim İlişkilerine Sosyoekonomik Bir Bakış¹

DOI: 10.26466/opus.765680

Mehmet Cenker Tuncer* –Nurgün Oktik**

*Arş. Gör., Maltepe Üniversitesi

E-Posta: mehmetcenkertuncer@maltepe.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9513-150X](https://orcid.org/0000-0002-9513-150X)

**Prof. Dr., Maltepe Üniversitesi

E-Posta: nurgunoktik@maltepe.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4910-9464](https://orcid.org/0000-0003-4910-9464)

Öz

Bu çalışma İstanbul ilinde ikamet eden Bebek Patlaması, X ve Y kuşaklarına mensup bireyler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın konusu kuşaklararası tüketim ilişkilerinin incelenmesidir. Araştırma kapsamında 180 kişiye anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bebek Patlaması Kuşağı her şeyden önce, eğitimde göstermiş oldukları atılım açısından oldukça dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Bebek Patlaması Kuşağı diğer nesiller arasında en çok “yiyecek ve içecek”, “giyim” ve “yardım” a harcama yapan nesildir. X kuşağı, kredi kartı sahipliğinde diğer nesiller arasında ilk sırada yer almaktadır. Aynı zamanda X Kuşağı, Bebek Patlaması Kuşağında çevrimiçi platformlara üyelik, çevrimiçi gazete okuma alışkanlıkları ve lüks tüketim alışkanlıkları gibi nispeten düşük olan yeni tüketim kalıplarına yönelmiştir. Y kuşağı, diğer nesiller arasında harcamalarında eğlencenin en büyük payını paylaşan nesildir. Kredi kartı sahipliği ve çevrimiçi platformlarda zaman harcamak gibi bulgular X Kuşağı ile benzer olsa da çevrimiçi platformlardan alışveriş konusunda X Kuşağı'nı geride bırakmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre kuşakların Türkiye'nin özel tarihinden etkilenmekle beraber evrensel bir anlatımın da bir parçası olduğu gözlemlenmiştir.

AnahtarKelimeler: Tüketim, Kuşaklar, Tüketim İlişkileri, Üretim İlişkileri, Kuşaklararası Aktarım

Bu makale, Mehmet Cenker Tuncer'in Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Nurgün OKTİK danışmanlığında hazırladığı “Kuşaklar Arası Değişen Tüketim İlişkileri Üzerine Sosyoekonomik Bir İnceleme” başlıklı (2019) yayımlanmamış yüksek lisans tezinin bir kısmındaki niceliksel araştırma üzerinden üretilmiştir.

A Socioeconomic Investigation On Changing Consumption Relations Between Generations

*

Abstract

This study was conducted within individuals belonging to the Baby Boomer, X and Y generation residing in Istanbul. The subject of the research is the examination of inter generational consumption relations. Within the scope of the research, 180 people were surveyed. The data obtained were analyzed using SPSS 25.0 program. The Baby Boomer Generation is first and foremost remarkable in terms of their breakthrough in education. Withal, the Baby Boomer generation is the generation that spends the most on "food and beverage", "apparel" and "aid". Generation X ranks first among other generations in credit card ownership. Generation X has turned towards new consumption patterns that are relatively low in the Baby Boomer generation, such as membership in online platforms, online newspaper reading and luxury consumption habits. Generation Y is the generation that allocates the most share of entertainment in its spending among other generations. Although the findings such as credit card ownership and spending time on online platforms are the same as the X Generation, they have passed the X Generation far behind in shopping from online platforms. According to the findings, it has been observed that, although affected by Turkey's specific conditions, generations are part of a universal narrative of history.

Keywords: Consumption, Generations, Relations of Consumption, Relations of Production, Intergenerational Transfer

Giriş

Tarihsel süreçlerde değişimi anlayabilmek, değerlendirmek ve ait oldukları tarihsel dönemi betimleyebilmek adına farklı kavramsallaştırmalar bulunmaktadır. Kuşak kavramı bunlardan birisidir. Comte, kuşakların insanlığın ortak bilgisinin aktarıcısı olduğunu iddia eder. Kuşaklar aracılığı ile tarih ve tarihin içerisinde yaşanmış her türlü olay bir sonraki nesle aktarılır. Dolayısıyla bilginin aktarıcısı olarak kuşaklar toplumun devamlılığı ve yenilenmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Mannheim (1952), kuşak bilinci üzerinden oluşturduğu kuşak teorisinde bireylerin sadece aynı tarih aralığı içerisinde doğmuş olmalarının onları bir kuşak olarak değerlendirmek için yeterli bir unsur olmadığını düşünür. Bireyler içerisinde yaşadıkları dönem ile bağ kuramadığı ve ortak olayları tecrübe etseler bile bir anlam dünyasında buluşturamadıkları sürece kuşak olmak özelliğinden yoksun kalacaklardır. Mannheim kuşakları mekan, güncellik ve kuşak birliği adını verdiği üç temel özellikte tanımlar. Bu tanım içerisinde mekânsal birlik kuşakların aynı tarihsel ve kültürel bağı taşımaları açısından önemlidir (Mannheim, 2013, s276-321).

Kuşakları değerlendiren Inglehart (1997), değişen sosyal değerlere odaklanırken sosyo ekonomik koşulların değişiminin kuşakları da değiştirdiğini ve Batıdaki kuşak farkının kökenlerinde de yaşlı kuşağa sunulan refah ve sosyal güvenliğin genç nesillere de aktarılması sonucu genç neslin, yaşlı kuşaklara göre, “kendini ifade etmeyi ve gerçekleştirme” daha değerli bulduğu görülmektedir (Inglehart’ dan aktaran Erkenecli vd., 2012, s.36).

Strauss ve Howe (1997), *TheFourthTurning*” çalışmalarında doğum yıllarına göre kuşak teorilerini sistematikleştirmiştir. Strauss ve Howe, kuşakların sınırları kesin olarak çizilebilir adına inanç, davranışlar, aidiyet algısı ve mekân niteliklerinin ortak olarak bulunması gerektiğini iddia ederler. Strauss ve Howe tarafından oluşturulan kuşak kuramı, dört temel tarihi dönemden oluşmaktadır. Her bir toplumsal dönem, ortalama olarak 15 ve 20 yıllık süreçleri kapsamaktadır. Bu dört dönemin tamamlanması yaklaşık olarak 80-90 yıl kadar sürmekte ve dört aşama tamamlandıktan sonra kendini tekrar yenilemektedir” (Çorum, 2012, s.11). Bu dört aşama; kâhin (prophet), göçebe (nomad), kahraman (hero) ve sanatçı (artist) olarak yazarlar tarafından karakterize edilmişlerdir. Bu karakter tipleri, günümüzde de kullanılan üç önemli kuşağı temsil etmektedir; “Bebek Patlaması Kuşağı”,

“X kuşağı” ve “Y kuşağı”. “Ancak kuram, 2005 yılında belirsiz olarak sonlandırılmıştır. Bu nedenle Strauss ve Howe kuramının sistematüğinden yola çıkılarak, 2005 ve sonrası doğan sanatçı kuşağının da bulunduğu batılı kuşak kuramları ortaya çıkmıştır. Bu kuramların sahipleri, sırasıyla Martin ve Tulgan, Oblinger ve Oblinger, Don Tapscott, Zemke ve diğerleridir” (Şalap, 2016, s.16).

Özetle kuşaklar, kavramı tanımlayan ve bir teorik çerçeve içerisinde konumlandıran her bir yorumcu için ortak bir anlatıya konu olan, ortak bir anlatının deneyimleyicisi ve aktarıcısı olan ve ortak bir tarihin bilinci ile ortak bir dönemi ve mekânı paylaşan gruplar olarak tanımlanmışlardır. Dolayısıyla kuşakların her birinin yaşadığı dönem kuşakların ortak bilincine etki etmiştir ve aynı şekilde kuşaklar tarafından şekillendirilmiştir. Bu ortak bilincin oluşması aşamasında en büyük etkenlerden biri ekonomik yapı olarak kabul edilebilir.

Kuşaklar kimi zaman birbirini takip eden kimi zaman ise sıçramalar gösteren ortak bir ekonomik tarihin doğal olarak üretim ve tüketim ilişkilerinin bir parçasıdır. Werner Sombart (1912) *Burjuva* adlı eserinde kuşakların ortak bir ekonomik zihniyetin aktarıcısı olduklarını ilk iddia eden Alman sosyal bilimcidir. Sombart kendisinin tarihçilerle ve tarihsel dönemlerle görüş ayrılığının kaynağında her dönemde farklı şekillerde yönlendirilmiş ekonomik öznelerin tarihsel dönemlerle sınırlı olamayacağını belirtir. Sombart: “... ekonomik zihniyet gerçekten de bir kişiden diğerine ve bir dönemden diğerine değişiyorsa, bu durumda belli bir döneme ait zihniyetten ve çeşitli dönemlere özgü ekonomik zihniyetlerin tarihsel dönemlerle sınırlandırılmasından söz edebilmek mümkün müdür? O zaman da her dönemde farklı bir şekilde yönlendirilmiş birbirlerinden farklı ve ayrı zihniyetlere sahip ekonomik öznelerin varlığından söz etmek daha doğru olmaz mı?” sorgulamasını yapar (Sombart, 2008, s.40).

Buradan hareketle kuşaklar ekonomik dönüşümlerin hem aktörü hem de etkilenen nesnesi konumuna gelmektedirler. Dolayısıyla her bir kuşak için ekonomik ve sosyal etkenler tarafından şekillendirilen ortak bir anlatıdan söz edebilme imkânı doğmaktadır. Aynı şekilde Sombart, *Burjuva* adlı kitabında “...bir ekonomik dönemi belirleyen şey onu egemenliği altına almış olan ekonomik sistemdir” derken, kapitalizmin neden Avrupa’da oluştuğu sorusunu yanıt arayan Weber’in ortak bir ulus bilinci ve diğer

sosyal etmenler olarak tanımının kuşaklar için de kullanılabilir bir kavram olarak değerlendirilebilir. (Sombart, 2008, s.76).

Sombart'ın ekonomik belirlenimci yorumunun altında yatan düşünce kuşaklar ve ekonomik ilişkinin devamlılığı konusunda oldukça aydınlatıcıdır. Kuşaklar buldukları konum gereği kimi zaman birbirlerinden ayrı bir birliktelik sergilemeler de onları ve tüm dünyayı birbirine bağlayan ve aynı dönemi yaşamalarıyla oluşmuş ortak bir değerler kümesi bulunmaktadır. Dolayısıyla kendi özel durumunda incelendiklerinde dahi kuşaklar genel bir tarihin parçaları konumundadırlar.

Bu bilgilerden hareketle kuşak olgusu aynı zamanda değişimi birlikte yaşayan gruplar olarak genellenebilir.

Sosyolojide tüketim olgusu bilindik insanlık tarihinden bu yana var olan bir eylem olarak betimlenebilirken insanlığın yerleşik yaşama geçmeden önce de doğayı tüketmeleriyle başlamıştır ve üretim ilişkilerinin değişim süreçlerine bağlı olarak da değişimler göstermiştir. Ekonomik eylemin merkezinde yer alan tüketim kavramı her bir dönüşüm dönemi içinde yaşayan kuşakları etkisi altına alır ve kuşaklar tarafından etkilenir. Chaney (1999), tüketim alışkanlıklarındaki makro düzeydeki değişimin tüketim yoluyla "ürünlere ve düşüncelere" yansiyarak "kültürün parçası" haline geldiğini "ürünlerin kullanım şekline ve ürünlerle ilişki kurma biçimine ilişkin bu yeni eğilimin, sosyal yapıyı biçimlendirerek kültürün dönüştürülmesine beşiklik ettiğini" belirtir (Chaney'den aktaran Başfıncı, 2011).

Bu bağlamda dünyada değişen tüketim ilişkileri ve onu kapsayan ekonomik ilişkiler kuşaklar üzerinden ortak kültürel ve zamansal çizgilerle izlenebilir. Kuşaklar hem tüketimi eylemler hem de tüketim tarafından değiştirilir. Edgel ve Hetherington da, "sosyal ilişkilerin tüketim deneyimini şekillendirmekte" olduğunu ve bu sürecin sonucunda da "tüketicinin sosyal inşası"nın gerçekleştiğine vurgu yaparak bu görüşü desteklerler (Edgel ve Hetherington, 1996, s.5).

Bu çalışmada kuşakları incelemek tüketicilerin kategorileştirilmesi için gerekli olmasının yanı sıra, kuşakların tüketimde yaşanan değişimlerin tarihsel bir bütün olarak değerlendirmesine de katkı sağlayabilir.

Bebek Patlaması Kuşağı ve Tüketim

1946-1964 dönemini içeren Bebek Patlaması dönemi adını ikinci dünya savaşından sonra hızla artan nüfustan almıştır. Türkiye ikinci dünya savaşına

girmese de savaşın çok yakınında bir ülke olarak asker bulundurmak ve savaş ekonomisi uygulamak konumunda kalmıştır. Buna bağlı olarak Türkiye’de o dönemi yaşamış kuşaklar için zor ve sıkıntılı dönemleri beraberinde getirmiştir. Savaş sonrası ekonomik yapıyı güçlendirmek ve üretimi iyileştirmek adına dünyada hızlı bir değişim süreci başlamıştır.

Bu çalışmada bebek patlaması kuşağının Türkiye’ye özgü durumunu anlamak için XX. Yüzyıldan başlamak doğru olacaktır.

Türkiye 1908-1922 yılları arasında, arka arkaya yaşamış olduğu savaşlar ve yıkımlar sebebi ile dünyanın genelinde yaşanan sanayileşme, makineleşme ve kitle üretimi gibi alanlardan görece olarak uzakta kalmıştır. Bu dönemde Amerika ve Avrupa’nın bir bölümünde yaşanan gelişmeler ve özellikle fordizmin etkisi, ulusal bir kapitalizm, Fordist bir üretim-tüketim modeli yaratılmak istense de, Türkiye’nin yaşadığı üretim ve tüketim ilişkileri üzerinde etkisi zayıf kalmıştır. Yeni cumhuriyet ile Osmanlı’dan alınmış olunan ekonomik miras ve dünyadaki hızlı ekonomik değişimlerle üretim ve tüketimin düzenlenmesi 1920’lerin sonunda önemli bir hedef olarak tanımlanabilir. Lozan antlaşması, İzmir İktisat Kongresinde sanayileşme kapsamında alınan liberal ekonomi kararları ve çabalarının yerini 1929 büyük buhran sonrasında rafa kaldırılmıştır. Bu süreçte “yerli ve milli burjuvazi” oluşturma çabaları devletin ekonomide aktif rol alarak belirleyici olması söz konusu olmuş ve görece planlı ekonomiye geçilmeye çalışılarak sanayi planları hazırlanmıştır (Keyder, 2001, Boratav, 2005, s.40). Bununla beraber tüm dünyada yaşanan gerilimler nedeniyle sanayide beklenen ölçüde bir gelişme yaşanmamıştır.

1930- 1939 sürecinde başlayan ve en önemli ekonomik politikayı oluşturan korumacılık ve devletçilikle Boratav’ın belirttiği gibi “ilk sanayileşme dönemi” olarak kabul edilebilir (Boratav, 2005, s.59). Büyük buhran, Türkiye için kendi sanayi yapılanmasını oluşturmada çok büyük bir etkiye sahip olmuştur. Kapitalist dünya sisteminin merkezini derinden sarsan 1929 buhranının, bu sistemin bağımlı ve az gelişmiş çevresini oluşturan ülkelerde ilk kez kendi öz dinamikleriyle, ulusal bir sanayileşmeye yönelme fırsatı yarattığı, 1950 sonrasında "bağımlılık okulu" adı altında toplanan pek çok çağdaş yazarın benimsediği bir tezdır” (Boratav, 2005, s.65). Türkiye’nin göstermiş olduğu bu atılım ikinci dünya savaşının baş göstermesi ile bir kesintiye uğramıştır.

İkinci dünya savaşının hemen ardından hem dünyanın yeni dinamikleri ve savaş sonrası yaşanan yıkım hem de kendi içerisinde iç siyaset sorunları ile yeni bir iktisadi döneme girmiştir. Türkiye kendi üretim-tüketim ilişkileri sistemini kurmaya çalıştığı bu dönemlerde, sürekli olarak yaşanan değişimlerden etkilenmiştir. 1930'lu yıllarda başlayıp 1946 yılına kadar süren dışa kapalı ve devlet tarafından korunan bu dönemi Boratav, dış denge merkezli ve "içe dönük iktisat politikaları"nın yavaş yavaş terkedildiği bir dönem olarak açıklar (Boratav, 2005, s.94).

1947 yılında Marshall Planı'nın Türkiye'yi de kapsamıyla birlikte tarımsal kredi ile alınan tarım araçları sayesinde kırsal kesimde bir hareketlilik sağlanmıştır. O dönemde ürünler dış pazarlardan alıcı bulurken, bir yandan da pazarı genişletici bir yol politikası ile karayolları yapımına ağırlık verilmiş ve kentler ile köyler arasında ulaşım yolları kurulmuştur.

1961 yılına kadar olan dönemi Boratav (2005), "... korumacı, iç pazara dönük ve ithal ikameci görüntüsüyle 1930'lu yıllarda bilinçli olarak başlatılan yaygın tüketim mallarında ithal ikamesi 1954 sonrasının dış tıkanma koşullarında zorunlu olarak sürdürülmüş" olduğunu belirtir (Boratav, 2005, s.118).

1960'larda ekonomi politikalarında köklü değişikliklere gidilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulması ile birlikte 1963 yılında uygulanmaya başlanan birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Pamuk'a göre "ekonominin rotası iç pazara yönelik sanayileşme yönünde" oluşturulmuştu (Pamuk, 2018, s.235).

Türkiye Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlamış olduğu bir takım ekonomik reform ve yapılaşma hareketlerini dünyanın 1950'lere kadar yaşamış olduğu yoğun dönem yüzünden istediği anlamda ortaya koymayı başaramamıştır. Dolayısıyla Bebek Patlaması Kuşağı tüm dünya ile oldukça benzer koşullar içerisinde Türkiye'de yaşamıştır. Özellikle "savaş ekonomisi" olarak adlandırılan yıllar ve devamında sürece damga vuran Marshall Planı bu kuşağın birçok farklı ekonomik yapıyı bir arada deneyimlemesine sebep olmuştur. Dış koşulların iç koşulları yönlendirmesi, kıtlık ekonomisi, tüketimin daha çok iç pazarla sınırlı kaldığı kendi kendine yetme süreçleri nedeniyle bu dönem kuşağı dünya genelinde benzerlik göstermektedir.

X Kuşağı ve Tüketim

1965-1979 dönemlerini kapsayan X kuşağı, Türkiye’de yeni bir dönem olan “ithal ikameci” sanayileşme politikası ile büyümüştür. Bu dönemde, özel teşebbüslere devlet desteği ve yeniden tahsis edilmeye çalışılan üretim-tüketim ilişkileri damga vurmuştur. Boratav (2005) bu dönemin, “İthal ikamesi süreci, iç pazarın genişliği ve canlılığı üzerine inşa edilmiş” olduğunu belirtir (Boratav, 2005, s.124). Türkiye’nin dünya ekonomik sürecine eklenmesinde yaşanan bu gelişme kendi iç dinamiği bakımından oldukça farklıdır. Pamuk (2018), ekonomide devletin etkin bir rol oynamaya devam ettiğini ancak karma ekonomi modelinin geçerli olduğu 1960’larda, “kamu kesimi ile özel kesim arasında yeni bir iş bölümü” oluşmaya başladığını iddia eder (Pamuk, 2018, s.237).

Türkiye’de yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra, İkinci Dünya Savaşından sonra, üretimde, hızlı bir ivme gösteren Avrupa ülkelerinde işçi açığı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye’den Avrupa’ya işçi göçleri başlamıştır. İşçi göçleri ile birlikte Türkiye, Avrupa pazarı ile tam anlamıyla bir tanışma gerçekleştirmiş ve tüketim ilişkileri de buna bağlı olarak hızlı bir değişime göstermiştir. Keyder’in de belirttiği gibi köy ve kentlerden yurt dışına göç hızlanması “modern anlamda tüketim kültürü ve modern yaşam tarzı ile gerçek bir tanışma” ya neden olmuştur. Göç edenler de “yeni yaşam tarzlarını” köy ve kentlere taşıyarak “işçi dövizleri ve Almanya’ dan getirdikleri metaller yeni tüketim kalıbının kasabalar ve köylere kadar yayılmasını” sağlamıştır. Göçmenlerle birlikte ortaya çıkan yeni yaşam tarzı “dayanıklı tüketim mallarıyla, yeni tüketim alışkanlıklarının göstergesi olmuştur (Keyder, 2001, s.252).

1960’lı yıllardan başlayan ve 1970’li yılların sonuna kadar devam eden ekonomik iyileşmeden Türkiye özellikle tüketim anlamında büyük bir değişim yaşamış ve dünya ile paralel bir çizgiye oturmayı neredeyse başarmıştır. “Türkiye’de açılan yabancı şirketlerin şubeleriyle Batılı tüketim ürünlerine ulaşmak kolaylaşmış, tüketim ihtiyaçları yeniden belirlenmeye başlanmıştır. Buzdolabı, televizyon, çamaşır makinesi gibi nesnelere zorunlu ihtiyaçlar arasında yerlerini almıştır. Türkiye’de kentlerden kırsal kesimde yaşayanlara kadar artık herkes tüketimin bir öznesi haline gelmiştir” (Aydemir, 2006, s.209). Ancak 1970 yılında Amerika’dan tüm dünyaya yayılan

ekonomik krizler, ekonomik ambargolar ve petrol krizleri 1960'larda başlayan refahın önünü kesmiştir.

Bebek Patlaması kuşağını takip eden X Kuşağı dönemi Türkiye için bir ihtilalle başlamıştır. Aynı şekilde X Kuşağını takip eden Y Kuşağı için de yeni dönem bir darbe ile açılmıştır. 1970'li yılların ortalarından itibaren gelişen olumsuz ekonomik koşullar, Türkiye'nin siyasi havasını da derinden etkilemiştir ve ülke içi çatışmalar kontrol edilemez bir hale gelmiştir. 24 Ocak 1980 Kararları "karaborsayı önlemek, piyasayı yeniden normal işleyişine" kavuşturabilmek için yeni bir ekonomik planı uygulamaya girmiştir (Eğilmez, 2018, s.147).

Y Kuşağı ve Tüketim

1980-1999 yıllarını içeren bu evre, dünyada ortaya çıkan "tüketim merkezli" ve pazarın genişlemesine yol açarak ekonomide izlenmiş olduğu, 'devletçilik' ve 'korumacılık' gibi yöntemleri bırakmasına neden olarak Türkiye'nin küresel ekonomiye eklenmesini sağladı. 1980'li yıllar hem ekonominin hem de üretim-tüketim ilişkileri dengesinin değiştiği yıllar olarak kabul edilebilir. Boratav (2005), Türkiye'nin izlenmiş olduğu dış ticaret politikasının özgün bir üretim-tüketim ilişkisi oluşturmak bakımından oldukça yetersiz hatta engelleyici olduğunu iddia eder. Türkiye'nin yaşamış olduğu hızlı değişim ve dünyaya açılma, üretim ilişkileri ekseninde bir kaymaya sebep olmuştur (Boratav, 2005, s.162). Sanayi sektörü 1980'li yıllardan sonra, dışa açılmanın etkisi ile verimliliğini kaybetmiştir. Bu süreçte inşaat ve hizmet sektörleri ekonomiyi sürükleyen alanlar olmuştur.

1980'li yıllardan sonra dünya genelinde neoliberal politikaların hâkim hale gelmesi ile dünyaya açılma politikaları üretim-tüketim ilişkilerinde dengesiz bir dağılım oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Üretim-tüketim ilişkilerinde üretimin ucuz işgücü piyasalarına ve uzak doğuya kayması ile birlikte geniş bir tüketici sınıf ortaya çıkmıştır.

Buradan hareketle, Türkiye'nin son yüz yılda kendi ürettiğini tüketen bir toplum ideali, dışa açılma ve küreselleşmenin etkisiyle, üretmeden tüketen bir topluma dönüşmesi bu çalışmada önemli bir hareket noktasıdır. Dolayısıyla, üretim-tüketim ilişkilerinin sosyal ve ekonomik boyutunu da göz önüne alarak, kuşaklara etkisini anlamak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma tüketim ilişkilerini tarihsel bir perspektiften üretimi dışlamaksızın anlamayı ve kuşakların üretim- tüketim ilişkilerinin tarihsel sürekliliğini, değişen yaşam evreleri üzerinden dönemselleştirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın evreni, İstanbul'da ikamet eden Bebek Patlaması, X ve Y kuşaklarında bulunan kişilerin tamamını kapsamaktadır. Bununla beraber araştırmanın evreninin tanımlanması araştırmanın sınırlarını belirleyecek olan örneklemin ortaya koyabilmesi açısından ilk adımı oluşturmaktadır. "Örneklem, belli kurallara göre, belli bir evrenden seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar çoğunlukla örneklem kümeler üzerinde yapılır ve elde edilen sonuçlar ilgili evrenlere genellenir." (Karasar, 2005, s. 110-111).

Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini küme örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Küme örnekleme tekniği olasılıklı örneklem teknikleri içerisinde yer almaktadır. Kolay ulaşılabilirlik ve zaman açısından tercih edilen bir teknik olmakla birlikte aralarında coğrafi uzaklıklar bulunan ve evren olarak çok geniş bir kitleyi kapsayan araştırmalar için kullanılmaktadır. Örnekleme giren kümeler içinden belirli sayıda birey, basit, tesadüfi ya da tabakalı örnekleme yoluyla seçilir. Bir küme, örnekleme unsurlarını, yani örnekleme seçeceğimiz birimleri kapsar ancak kümelerin kendileri geçici örnekleme unsurlarıdır (Neuman, 2019, s.340). Farklı sosyo-ekonomik 3 kuşaktan 180 katılımcı ile oluşturulan anket uygulanmıştır. Bu katılımcılar sosyo-ekonomik statüleri temelinde seçilerek kuşak, cinsiyet ve SES (sosyo-ekonomik statü) dikkate alınmıştır. Her bir kuşaktan 30 kadın ve 30 erkek katılımcı ile yine her cinsiyet grubu içerisinde 10 alt, 10 orta ve 10 üst sosyo-ekonomik statü grubuna dahil katılımcılara anket uygulanmıştır.

Anket hazırlanırken araştırmanın merkezi tüketim kavramı üzerinden oluşturulmuştur. İkinci kavram, tüketim ilişkilerini daha anlaşılabilir kılmak adına, özellikle tarihsel bir perspektiften ve bir arka plan okuması olarak kullanılan üretim kavramıdır. Üçüncü olarak ise çalışmanın evrenini ve inceleme odağını oluşturan kuşak kavramı gelmektedir. Kuşak kavramı, değişen üretim tüketim ilişkilerinin tarihsel sürekliliğini, değişen yaşam evreleri üzerinden gözlemleyebilme ve daha önemlisi belirli dönemselleştirmelere imkân tanınması bakımından oldukça önemli bir noktada yer almıştır.

Kuşaklararası tüketim ilişkilerine odaklanan çalışmanın sorusu Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik süreçler farklı kuşaktan ve sosyoekonomik arka plandan bireyler tarafından nasıl algılanmıştır/algılanmaktadır olarak belirlenmiştir. Bu temel soruya yanıt ararken araştırmada kuşakların tüketime ilişkin tutum ve farklılıklarını belirlemek adına öncül araştırma soruları ve hipotezler oluşturulmuştur;

- 1- Üç kuşağın yaşam pratikleri içerisinde tüketim rolü nasıl bir değişim göstermiştir?
- 2- Kuşaklar arasında tüketimin önemi ve gündelik hayatlarındaki işlevi açısından farklılıklar var mıdır?
- 3- Kuşaklararası lüks tüketime ilişkin tutum hangi ürün ve hizmetler açısından değişiklik göstermektedir?
- 4- Marka ve tüketim ilişkisi kuşaklararası nasıl farklılaşmaktadır?
- 5- Dünya ve Türkiye arasında tüketim ilişkilerinin seyri bakımından nasıl bir birliktelik ya da farklılık ilişkisi bulunabilir?

Veri analizi sürecinde ise toplanan anketler SPSS 25.0 programı kullanılarak incelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Demografik Özellikler Tablosu

Kuşakların Dağılımı	N	%
Bebek Patlaması Kuşağı	60	%33,3
X Kuşağı	60	%33,3
Y Kuşağı	60	%33,3
Toplam	180	%100
Cinsiyet	N	%
Erkek	90	%50
Kadın	90	%50
Toplam	180	%100
Medeni Hal	N	%
Evli	105	%58,3
Bekâr	54	%30,0
Dul	14	%7,8
Ayrılmış	7	%3,9
Toplam	180	%100
Eğitim	N	%
İlkokul ve Ortaokul	21	%11,8
Lise	44	%24,4
Yüksek Okul	17	%9,4
Üniversite	76	%42,2
Yüksek Lisans/Doktora	22	%12,2

Toplam	180	%100
Meslek	N	%
Beyaz Yakalı Çalışan	50	%27,8
Mavi Yakalı Çalışan	9	%5
Memur	24	%13,3
Ev Hanımı	22	%12,2
Serbest Meslek	34	%18,9
Sanatkâr	4	%2,2
İşveren	5	%2,8
Diğer	32	%17,8
Toplam	180	%100

Tablo 2. Katılımcıların Maddi Durumlarını Değerlendirme Tablosu

Maddi Durum Nasıl?	N	%
İyi	41	%22,8
Orta	120	%66,7
Kötü	19	%10,6
Toplam	180	%100

Ankette 180 katılımcının yarısından fazlası (%58,3) evli ve yarısına yakınının (%42,2) üniversite mezunudur. Katılımcıların meslek gruplarında ise dengeli bir dağılım olduğu gözükmemektedir. En yoğun meslek grubu %27,8 ile beyaz yakalı çalışanlar olarak saptanmıştır.

Tablo 3. Bebek Patlaması, X ve Y Kuşaklarının Harcamalarını Nelere Ayırdıkları

	Bebek Patlaması- Kuşağı		X- Kuşağı		Y- Kuşağı	
	N	%	N	%	N	%
Yiyecek-İçecek/Zorunlu Harcamalar	58	41,10%	57	26,30%	57	23,80%
Eğlence Harcamaları	10	7,10%	22	10,10%	37	15,50%
Giyim-Kuşam Harcamaları	32	22,70%	35	16,10%	50	20,90%
Başkalarına Yardım	17	12,10%	14	6,50%	12	5,00%
Eğitim Harcamaları	3	2,10%	37	17,10%	21	8,80%
Kira Harcamaları	5	3,50%	15	6,90%	22	9,20%
Borç Harcamaları	10	7,10%	21	9,70%	23	9,60%
Yatırım	6	4,30%	16	7,40%	17	7,10%
Toplam	100%		100%		100%	

Katılımcılardan Bebek Patlaması kuşağının önceliğinin temel ihtiyaçları (yiyecek-içecek ve giyim-kuşam), için harcama yapmak yönünde olduğunu X ve Y kuşağına mensup katılımcılar belirtmiştir. Bebek Patlaması Kuşağı %41,1 ile Yiyecek-İçecek harcamasına ve %22,7 ile Giyim-kuşam harcaması-

na en büyük payı ayıran kuşaktır. Bebek Patlaması kuşağının başkalarına yardıma diğer kuşaklara nazaran %12,1 ile büyük bir pay ayırmaktadır. Y kuşağı, diğer kuşaklara nazaran eğlenceye %15,5 pay ayırmaktayken, X kuşağındaki katılımcıların yaş itibariyle çocuk sahibi olmaları göz önüne alındığında en çok %17,1 gibi bir payı eğitime ayırmaktadırlar. Y kuşağındaki katılımcıların kira için harcadıkları miktar diğer kuşaklara göre daha fazladır.

Tablo 4. Bebek Patlaması, X ve Y Kuşaklarının Günlük Tüketim Alışkanlıkları (Yüzdelik hesaplamalar her bir kategorinin değerleri içerisinde hesaplanmıştır)

	Kredi Kartı		Cep Telefonu		Dizüstü Bilgisayar	
	N	%	N	%	N	%
Bebek Patlaması Kuşağı	37	27,4%	59	33,1%	24	24,0%
X Kuşağı	51	37,8%	59	33,1%	30	30,0%
Y Kuşağı	47	34,8%	60	33,8%	46	46,0%
Toplam	135	100%	178	100%	100	100%

Kuşakların Kredi Kartı, Cep Telefonu ve Dizüstü Bilgisayar Sahiplik Oranları

Kredi kartı ve dizüstü bilgisayara sahip olma oranları X ve Y kuşakları için bebek patlaması kuşağına mensup bireyleri geride bırakırken, cep telefonunun tüm kuşaklar için artık bir olmazsa olmaz halini aldığı gözlemlenmektedir. Y kuşağına mensup bireyler %46'lık bir oran ile dizüstü bilgisayara sahip olma konusunda diğer kuşakların oldukça üstünde yer alırken kredi kartı sahipliği konusunda bebek patlaması kuşağı %27,4 ile en alt sırada yer almaktadır.

Tablo 5. Bebek Patlaması, X ve Y Kuşaklarının Günlük Tüketim Alışkanlıkları (Yüzdelik hesaplamalar "Katılıyorum", "Katılmıyorum" ve "Kararsızım" seçeneklerinin her birindeki özgün dağılıma göre gösterilmiştir)

		Evinde Uydu Bulunur		
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	49	11	60
	%	81,7%	18,3%	100,0%
X-Kuşağı	N	43	17	60
	%	71,7%	28,3%	100,0%
Y-Kuşağı	N	47	13	60

Kuşaklararası Tüketim İlişkilerine Sosyoekonomik Bir Bakış

	%	78,3%		21,7%	100,0%
Total	N	139		41	180
	%	77,2%		22,8%	100,0%
<i>Netflix ya da Diğer Online Platformlara Üyeyim</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	9	47	4	60
	%	15,0%	78,3%	6,7%	100,0%
X-Kuşağı	N	22	37	1	60
	%	36,7%	61,7%	1,7%	100,0%
Y-Kuşağı	N	33	25	2	60
	%	55%	47,1%	3,3%	100,0%
Total	N	64	109	7	180
	%	35,6%	60,6%	3,9%	100,0%
<i>Günlük Gazete Takip Ederim</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	40	18	2	60
	%	66,7%	30,0%	3,3%	100,0%
X-Kuşağı	N	33	23	4	60
	%	55,0%	38,3%	6,7%	100,0%
Y-Kuşağı	N	12	42	6	60
	%	20%	70%	10%	100,0%
Total	N	85	83	12	180
	%	47,2%	46,1%	6,7%	100,0%
<i>Gazeteleri İnternet Üzerinden Takip Ederim</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	21	36	3	60
	%	35,0%	60,0%	5,0%	100,0%
X-Kuşağı	N	43	14	3	60
	%	71,7%	23,3%	5,0%	100,0%
Y-Kuşağı	N	43	14	3	60
	%	71,7%	23,3%	5,0%	100,0%
Total	N	107	64	9	180
	%	59,4%	35,6%	5,0%	100,0%

Her üç kuşak için de evinde uydu ve/veya Digitürk vb. televizyona yönelik yayın araçlarının bulunma oranı birbirlerine yakın seyretmektedir. Bununla beraber anketin önceki sorularına uyumlu bir şekilde Netflix gibi online aboneliklerde bebek patlaması kuşağı 14,1% ile en az sahiplik oranı belirtirken, X kuşağı 34,4% ile ondan daha fazla ve en yüksek oran 51,6% ile Y kuşağı mensubu bireylerde görülmektedir. Benzer bir şekilde "evimde internet vardır" sorusu için en düşük cevabı %27,0 ile Bebek Patlaması kuşağı vermiştir. Evcil hayvana sahip olma konusunda ise kuşaklararası yakın oranlara rağmen Bebek Patlaması kuşağı %42,9 ile çoğunlukta bulunmaktadır. Günlük basılı gazete takip etme oranları Bebek patlamasından %47.1 ile

Y kuşağında %14,1 oranına kadar belirgin bir düşüş göstermektedir. Tam karşıt olarak internetten gazete takip etme oranları ise Y kuşağından %40,2 ile Bebek Patlaması kuşağında %19,6 oranına gerilemiştir.

Tablo 6. Kuşakların Lüks Tüketim Alışkanlıkları-1 (Yüzdeler hesaplamalar “Katılıyorum”, “Katılmıyorum” ve “Kararsızım” seçeneklerinin her birindeki özgün dağılıma göre gösterilmiştir

		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
<i>Alışveriş Yaparken En Ucuzunu Alırım</i>					
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	18	12	30	60
	%	30,0%	20,0%	50,0%	100,0%
X-Kuşağı	N	15	13	32	60
	%	25,0%	21,7%	53,3%	100,0%
Y-Kuşağı	N	14	16	30	60
	%	23,3%	26,7%	50,0%	100,0%
<i>Fiyatı Yükseldikçe Daha Kaliteli Ürünler Olduğunu Düşünürüm</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	23	12	25	60
	%	38,3%	20,0%	41,7%	100,0%
X-Kuşağı	N	19	9	32	60
	%	31,7%	15,0%	53,3%	100,0%
Y-Kuşağı	N	10	17	33	60
	%	16,7%	28,3%	55,0%	100,0%
<i>İyi Bir Taklit Ürün Bulursam Orijinali Yerine Alırım</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	35	4	21	60
	%	58,3%	6,7%	35,0%	100,0%
X-Kuşağı	N	26	11	23	60
	%	43,3%	18,4%	38,3%	100,0%
Y-Kuşağı	N	27	6	27	60
	%	45,0%	10,0%	45,0%	100,0%
<i>İyi Bir Taklit Ürün Bulursam Orijinali Yerine Alırım</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	35	4	21	60
	%	58,3%	6,7%	35,0%	100,0%
X-Kuşağı	N	26	11	23	60
	%	43,3%	18,4%	38,3%	100,0%
Y-Kuşağı	N	27	6	27	60
	%	45,0%	10,0%	45,0%	100,0%
<i>Markalara Sahip Olmak İyi Hissettirir</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	32	2	26	60
	%	53,3%	3,4%	43,3%	100,0%
X-Kuşağı	N	24	6	30	60
	%	40,0%	10,0%	50,0%	100,0%
Y-Kuşağı	N	37	8	15	60
	%	61,7%	13,3%	25,0%	100,0%

Bebek Patlaması Kuşağına mensup bireyler bir ürünün en ucuzu alma konusunda %38,3'lük ile diğer kuşaklara göre daha esnek bir tutum sergilemedirler. Bu oran kademeli olarak düşüş göstermektedir. En düşük noktası olan Y Kuşağında %29,8'e kadar gerilemiştir. Bunun tersi bir şekilde Bebek Patlaması Kuşağı bir ürünün fiyatının yükseldikçe daha kaliteli olacağını, %44,2'lik bir oran ile en çok düşünen kuşak olarak gözükmektedir. Markaların iyi bir taklidini kullanmak konusunda Bebek Patlaması kuşağı en esnek tutumu sergilemektedir. Markaların, kullanan kişileri iyi hissettireceği konusunda ise Y Kuşağı %39,8'lik bir oran ile bu düşünceye en çok katılan kuşak olmuştur.

Tablo 7. Kuşakların Lüks Tüketim Alışkanlıkları-2 (Yüzdeler hesaplamalar "Katılıyorum", "Katılmıyorum" ve "Kararsızım" seçeneklerinin her birindeki özgün dağılıma göre gösterilmiştir)

<i>Markalar Lüzumsuzdur</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	15	9	36	60
	%	25,0%	15,0%	60,0%	100,0%
X-Kuşağı	N	6	19	35	60
	%	10,0%	31,7%	58,3%	100,0%
Y-Kuşağı	N	11	28	21	60
	%	18,3%	35,0%	46,7%	100,0%
<i>Arkadaşlarımda Gördüğüm Bir Markayı Ben de İsterim</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	10	1	49	60
	%	10,7%	1,6%	81,7%	100,0%
X-Kuşağı	N	6	49	5	60
	%	10,0%	8,3%	81,7%	100,0%
Y-Kuşağı	N	11	12	37	60
	%	18,3%	20,0%	61,7%	100,0%
<i>Ünlü Markalar Toplumun Üst Kesimini Yansıtır</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	31	5	24	60
	%	51,7%	8,3%	40,0%	100,0%
X-Kuşağı	N	20	12	28	60
	%	33,3%	20,0%	46,7%	100,0%
Y-Kuşağı	N	21	11	28	60
	%	35,0%	18,3%	46,7%	100,0%
<i>Satın Almadan Önce Başkalarının Düşüncelerine Önem Veririm</i>					
		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	38	6	16	60
	%	63,3%	10,0%	26,7%	100,0%
X-Kuşağı	N	37	7	16	60

	%	61,7%	11,7%	26,6%	100,0%
Y-Kuşağı	N	44	1	15	60
	%	73,3%	1,7%	25,0%	100,0%

Markaların lüzumsuz olduğu görüşü %46,9'la en çok Bebek Patlaması Kuşağında belirtilmiştir. Y kuşağı ise %34,4 ile Bebek Patlaması kuşağına oldukça yakındır. X Kuşağına mensup bireyler ise %18,8 ile markaların lüzumsuz olmadığını düşünmektedirler. Benzer yanıtlar, arkadaşlarımda gördüğüm bir markayı isterim sorusu için de görülmektedir. Ünlü markaların toplumun üst kesimlerini yansıttığını ise %43,1 ile en çok Bebek Patlaması Kuşağı düşünmektedir. Bu noktada X ve Y kuşakları benzer tutumları belirtmişlerdir. Satın almadan önce diğerlerinin düşüncelerine önem veren Y Kuşağı %73,3 ile en yüksek yanıtı vermiştir.

Tablo 8. Kuşakların Yeme-İçme Tüketimi Alışkanlıkları

Ayda Bir Kez Şık Bir Restoranda Yemek Beni Mutlu Eder

		Katlıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	26	7	27	60
	%	43,3%	11,7%	45,0%	100,0%
X-Kuşağı	N	39	-	21	60
	%	65,5%	0,0%	35,5%	100,0%
Y-Kuşağı	N	31	24	5	60
	%	51,7%	8,3%	40,0%	100,0%

Günlük Yeme Alışkanlıklarına Soya, Kinoa, Açai vb. Ürünleri Katmaya Çalışırım

		Katlıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	15	10	35	60
	%	25,0%	16,7%	58,3%	100,0%
X-Kuşağı	N	14	6	40	60
	%	23,3%	10,0%	66,7%	100,0%
Y-Kuşağı	N	8	39	13	60
	%	13,3%	21,7%	65,0%	100,0%

Haftada Bir Fast-Food Tüketirim

		Katlıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Total
Bebek-Patlaması Kuşağı	N	8	2	50	60
	%	13,3%	3,3%	83,3%	100,0%
X-Kuşağı	N	14	4	42	60
	%	23,3%	6,7%	70,0%	100,0%
Y-Kuşağı	N	46	6	8	60
	%	76,7%	10,0%	13,3%	100,0%

Kuşakların yeme-içme alışkanlıklarında “ayda bir kez şık bir restoranda yemek beni mutlu eder” önermesini %65,5 ile en yüksek olumlayan X Kuşağı iken, Y Kuşağı %51,7 ile ikinci sıradadır. Son yıllarda tüm dünyada

moda olan sağlıklı bir diyet izlemek konusunda ise Bebek Patlaması Kuşağı %38,6 ile bu durumu en çok önemseyen kuşak olduğunu belirtmiştir. Bu önerme için de ilk önermeye karşıt olarak Y Kuşağı en az katılan kuşak olarak gözükmektedir.

Her üç kuşakta benzer oranlarda beslenme konusunda son gelişmeleri takip ettiklerini belirtmişlerdir. Bununla beraber her üç kuşakta beslenme alışkanlıklarının içine soya, kinoa, açai gibi yeni ürünleri koymak konusunda çekimser gözükmektedir. Bu konuda en çekimser kuşak ise %21,6 oranında kararsızım diyen Y kuşağıdır. Haftada bir fast-food tüketim önermesine en çok katılan kuşak %67,6 ile Y Kuşağı olup, Bebek Patlaması Kuşağı %11,8 ile en az fastfood tüketen kuşaktır.

Tartışma ve Sonuç

Bilinçli ya da bilinçsiz bir edim olarak tüketim yaşamımızı sürdürebilmemiz için zorunludur. Ancak tüketimin nasıl yapıldığı bu olguyu farklılaştırmaktadır. Özellikle son iki yüz elli yıldır tüketim, zorunlu ya da lüks tüketim modernitenin ana konularından birisi olmuştur. Bu araştırmada tüketim kuşaklar bağlamında incelenmeye çalışılırken, tüketimi gerçekleştiren bireylerin birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmezse hangi üst gruba veya gruplara dâhil olabileceği sorusu sorulmuştur. Araştırmanın sorusu olan kuşaklar tüketim gruplarını belirlemek için kullanılabilir mi? sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

İlgili sorunun yanıtını bulmak için araştırmada, İstanbul'da ikamet eden 180 kişiye kuşaklar kategorileştirilerek hazırlanan anket uygulanmıştır.

Bebek Patlaması kuşağı için dikkat çekici bulgular arasında ilk olarak eğitim konusunda göstermiş oldukları atılım göze çarpmaktadır. Annesi-Babasının eğitim durumu açısından en geride olan kuşak olmalarına karşın kendilerini ve doğal olarak kendilerinden sonra gelen kuşakları ileri taşımayı başarmışlardır. Bu çalışmada Bebek Patlaması kuşağı diğer kuşaklar arasında "yiyecek-içecek ve zorunlu harcamalar", "giyim-kuşam" ve "başkalarına yardım" alanlarında en çok harcamayı gerçekleştiren kuşaklardır. Kredi kartı kullanım oranları diğer kuşaklara göre düşüktür ve geleneksel tüketim alışkanlıklarını devam ettirmektedirler. Bunun en kayda değer örneği de günlük gazete okumayı sürdürüyor olmalarıdır.

X Kuşağı, Bebek Patlaması Kuşağından gelen birtakım özellikleri korumakla beraber yeni seçeneklere uyum sağlama ve tüketim konusunda Bebek Patlaması kuşağına göre daha cesur olabilme özelliklerini göstermektedir. Kredi kartı kullanma sayısı en yüksek olan X Kuşağı olup online platformlara üyelik, online gazete okuma alışkanlıkları, lüks tüketim alışkanlıkları gibi Bebek Patlaması kuşağında görece düşük olan yeni tüketim biçimlerine yönelmiş olmalarıdır. Bununla beraber eski alışkanlıklarından da tam olarak vazgeçememişlerdir ve TV'den alışveriş, online alışveriş konusunda Y Kuşağının bir hayli gerisinde kalmışlardır.

Araştırmanın bulgularına göre, Y Kuşağı tüketim konusunda dünyadaki genel yapı ile birleşen ve belki de gerçek anlamda tüketimin içine doğan bir kuşak olarak diğer kuşaklar arasında eğlenceye en çok pay ayıran kuşaktır. Kredi kartı sahipliği, online platformlarda vakit geçirmek gibi bulguları X Kuşağı ile aynı olmakla beraber bu platformdan alışveriş yapma konusunda X Kuşağını bir hayli geride bırakmışlardır. Aynı şekilde günlük gazete okuma alışkanlığını da büyük bir ölçüde geride bırakarak aradaki köprüleri ortadan kaldıran bir kuşak olma görünümü sergilemektedirler. Benzer bir bulgu fast-food tüketiminde de görülmektedir. Y Kuşağı diğer kuşaklara nazaran haftada bir kez fast-food tüketim sorusuna katılıyor demektir.

Sonuç olarak, üç kuşağın, yaşam pratikleri içerisinde tüketim rolünde, tüketimin önemi ve gündelik hayatlarındaki işlevinde, lüks tüketime bakışlarında, marka ve tüketim ilişkilerinde dünyaya paralel olarak değişim yaşadığı saptanmıştır.

Türkiye'nin kendi içerisinde yaşamış olduğu özgün durumlar olsa da kuşakların ortak hafızalarındaki tüketim gerçekliği, literatürle paralellikler göstermektedir. Araştırmada çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde, bu üç kuşağın tüketim şekilleri arasındaki farkların en önemli nedeni teknolojik atılımın rolüdür. Bununla beraber kuşakların dönemin şartları, Türkiye'nin özel şartları, eğitim, çalışma gibi birçok kavrama bağlı olarak tüketimi değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Bu da çalışmanın yola çıkarken sorduğu soruların ve varsayımlarının çok büyük bir ölçüde doğrulandığını göstermektedir.

Tüketim ilişkilerinde yaşanan hızlı dönüşümler Türkiye'de de etkisini göstererek küreselleşmenin etkisiyle hızlı dışa açılma yeni bir tüketim sistemi ortaya çıkarmıştır. Tüketimin son dönemde ekonominin temelini oluşturması üretim-tüketim ilişkisinde dengeyi yok ederken bu ilişkinin kuşak-

lar tarafından nasıl algılandığı da oldukça önemlidir. Türkiye’de yaşanan dönüşümün dünyadan oldukça farklı ve içsel dinamikleri bağlamında gerçekleştiğini söylemek imkânsız gözükmektedir. Bununla beraber, Türkiye’nin yaşamış olduğu üretim ilişkilerinde yaşanan dönüşümle dünyaya açılması ve neoliberal politikalar ile beraber dönüşen tüketim ilişkileri kuşaklarca, bir anlamda, “üretimi de tüketen bir sistem” olarak sürdürülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Socioeconomic Investigation On Changing
Consumption Relations Between Generations**

*

Mehmet Cenker Tuncer-Nurgün Oktik
Maltepe Üniversitesi

In historical processes, there are different conceptualizations to understand and evaluate change and to describe the historical period to which they belong. The concept of generation is one of them. Comte asserts that generations are transmitters of the common knowledge of humanity. Through generations, history and all kinds of events that have happened in history are passed on to the next generation. Therefore, generations as transmitters of knowledge have a very important place in terms of continuity and renewal of society.

Generations are defined as groups that are the subject of a common narrative for each interpreter who defines the concept and positions it within a theoretical framework, are the experiencers and transmitters of a common narrative, and share a common period and space with the consciousness of a common history. Consequently, the period in which each of the generations lived affected the common consciousness of the generations and was shaped by the generations in the same way. One of the biggest factors in the formation of this common consciousness can be considered as economic structure.

While the phenomenon of consumption in sociology can be described as an action that has existed since the known human history, it started with the consumption of nature before the settled life of humanity and has shown changes depending on the processes of change of production relations. The concept of consumption, which is at the center of economic action, affects the generations living in each transformation period and is affected by the generations. In addition to the fact that studying generations is necessary for categorizing consumers in this study, it can also contribute to the assessment of generations of changes in consumption as a historical whole.

The baby boomer period, which included the period 1946-1964, took its name from the rapidly growing population after the Second World War. Although Turkey did not enter the Second World War, as a country very close to the war, it remained in the position of keeping troops and implementing a war economy. Accordingly, it has brought with it difficult and troubled periods for the generations who lived in this period in Turkey. After the war, a process of rapid change began in the world in order to strengthen the economic structure and improve production. The baby boomer generation lived in Turkey under very similar conditions to the whole world.

The Baby Boomer Generation is similar around the world due to the external conditions, the famine economy and the self-sufficiency processes that develop due to the consumption being limited to the domestic market.

Generation X, which covers the periods 1965-1979, has grown with the "import-substitution" industrialization policy, which is a new period in Turkey. In addition to these developments in Turkey, after the Second World War, there was a shortage of workers in European countries that showed rapid acceleration in production.

During this period, migrations of workers from Turkey to Europe began. Along with the migrations of workers, Turkey has made a complete acquaintance with the European market, and consumption relations have changed rapidly accordingly. From the economic recovery that began in the 1960s and continued until the end of the 1970s, Turkey experienced a great change, especially in terms of consumption, and almost managed to sit in a parallel line with the world.

This phase, which includes the years 1980-1999, led to the expansion of the market and the "consumption-centered" that emerged in the world, causing Turkey to abandon the methods that it followed in the economy, such as 'statism' and 'protectionism', which enabled Turkey to articulate to the global economy. The 1980s can be considered as the years when both the economy and the balance of production-consumption relations changed.

After the 1980s, neoliberal policies became dominant throughout the world, and the policies of opening to the world have created an unbalanced distribution in the relations of production and consumption. Wide class of consumers has emerged with the shift of production to cheap labor markets and the Far East in production-consumption relations.

In accordance with the purpose of the research to examine the change of consumption relations through generations, a survey was applied to 180 people living in Istanbul.

Among the remarkable findings for the baby boomer generation, their breakthrough in education stands out. Although they are the generation behind in terms of their mother and father's educational status, they have managed to move themselves and the generations that naturally came after them forward. In this study, the Baby Boomer generation is the generation that spend the most on "food and beverage and compulsory expenses", "clothing" and "helping others" among other generations.

Generation X, while maintaining several characteristics from the Baby Boom Generation, shows the ability to adapt to new options and be bolder in consumption than the Baby Boom generation. Generation X, which has the highest number of credit card uses, is that they have turned to new forms of consumption that are relatively low in the baby boomer generation, such as membership in online platforms, online newspaper reading habits, luxury consumption habits.

According to the findings of the study, Generation Y is the generation that shares the most share of entertainment among other generations as a generation that combines with the general structure of consumption in the world and is perhaps born into consumption in a real sense. Credit card ownership, such as spending time on online platforms, is the same as Generation X, but they have far left Generation X behind when it comes to shopping on this platform.

As a result, it has been determined that three generations have experienced changes in the role of consumption in life practices, the importance of consumption and its function in their daily lives, their view of luxury consumption, brand, and consumption relations in parallel with the world.

Kaynakça / References

- Aydemir, M. (2006). Yetinen toplumdaki tüketen topluma; Türkiye’de Modern tüketim kültürünün tarihsel ve toplumsal gelişim seyri. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 201-214
- Başfıncı, Ç. (2011). Modern Türk tüketim kültürüne yönelik bir araştırma. *Milli Folklor*, 9, 115-129.
- Boratav, K., (2005), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara: İmge Yayınları

- Çorum, A. A. (2012). *Y Kuşağına yönelik insan kaynakları uygulamaları ve bir şirket örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Edgell, S., Hetherington, K., ve Warde, A. (1996). *Consumption matters: the production and experience of consumption*.
- Eğilmez, M., (2018), *Değişim Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Erkenekli, M., Uzun, Z., ve Gümüş, Ö. D. (2012). Sosyoekonomik statü ve sosyal değerler ilişkisine yönelik bir inceleme. *Journal of Defense Sciences/Savunma Bilimleri Dergisi*, 11(2).
- Howe, N. (2009). *The fourth turning*. Crown/Archetype.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Keyder, Ç. (2001). *Türkiye’de devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2018). *Türkiye’nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları
- Mannheim, K. (2013). *Essays sociology knowledge* (Vol. 5). Routledge
- Neuman, W. L. (2009). *Toplumsal araştırmaya yöntemleri: nitel ve nicel yaklaşımlar: 1. cilt*. Ankara: Yayınodası.
- Sombart, W. (2008). *Burjuva: Modern ekonominin kökeni ve insanın mahlak ve zekâ tarihine katkı*. (çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Şalap, K. O. (2016). *Çalışma yaşamında kuşaklar: Kuşakların iş ve özel yaşam dengesine ilişkin yaklaşımları*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M., ve Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz olan Z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031-1048.
- Yerasimos, S. (1966). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tuncer, C. M. ve Oktik, N.(2021). Kuşaklararası tüketim ilişkilerine sosyoekonomik bir bakış. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4352-4375. DOI: 10.26466/opus.765680

Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi İçin Bir Model Önerisi: Ayvalık Örneği¹

DOI: 10.26466/opus.896321

*

Yakup Dinç* - Taner Kömür** - Mehmet Oğuzhan İlban***

* Dr. Öğretim Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Ayvalık Meslek Yüksekokulu, Balıkesir/Türkiye

E-Posta: yakdin@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-6533-3987](https://orcid.org/0000-0002-6533-3987)

** Bilim Uzmanı, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir/Türkiye

E-Posta: tanerkomur@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-8348-540X](https://orcid.org/0000-0001-8348-540X)

*** Prof Dr., Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Balıkesir/Türkiye

E-Posta: ilban@balikesir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7557-9817](https://orcid.org/0000-0002-7557-9817)

Öz

Destinasyonların rekabet avantajı elde etmek için doğal, kültürel kaynaklarını kontrollü biçimde kullanarak korunması ve sürdürülebilir turizm konusuna önem vermeleri gerekmektedir. Bu noktada; destinasyon yönetimini oluşturan paydaşların ürün geliştirme, ziyaretçi yönetimi, destinasyon pazarlaması, ortak rekabet gücü yaratma, lobcilik, piyasa düzenlemesi, kriz yönetimi, finansal kaynak bulma gibi sürdürülebilir destinasyonun yaratılmasında gerekli işlevleri yerine getirmesi ve ortak kararlar alabilmesi için örgütlenme çok önemlidir.

Araştırmanın amacı; turizm ve zeytin kenti olan Ayvalık'ın daha sürdürülebilir bir destinasyon olmasını sağlayacak öneriler geliştirmek, bunun için yapılması gerekenleri paydaşlara iletebilmek ve Ayvalık'ın sürdürülebilir destinasyon olarak yönetilebilmesi amacıyla paydaşlar için bir model geliştirmektir. Bu çalışmada geliştirilen modelin, Ayvalık'ta uygulanması ve sonuçlarının hem Ayvalık hem de diğer destinasyonlar için yapılacak çalışmalara yardımcı olması amaçlanmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Veriler, katılımcı görüşleri ve araştırmacının gözlemlerinden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve diğer (yerel halk, turistler, vs.) kategorileri altında toplam 42 paydaşla görüşülmüştür. Verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bulgular, gözlemler ve literatür taramasından yola çıkarak Ayvalık'ın sürdürülebilir destinasyon yönetimi için "Örgütlenme Modeli" ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilir Turizm, Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi, Destinasyon Yönetim Modeli, Ayvalık.*

¹ Bu makale, Taner KÖMÜR'ün yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

A Model Proposal For Sustainable Destination Management: The Case Of Ayvalık

*

Abstract

Destinations need to conserve natural and cultural resources by using in a controlled manner and attach importance to sustainable tourism to be able to obtain competition advantage. At this point; organizing among the stakeholders consisting destination management is very important for shared decision making and carrying out necessary functions such as product development, visitor management, destination marketing, creating common competitive power, lobbying, market regulatory, crisis management and finding financial resource.

The purpose of research is to develop suggestions that provide Ayvalık, tourism and olive oil city, to become more sustainable destination, conveying of things to do to the stakeholders and develop a model to manage Ayvalık as a sustainable destination. The model developed in this study is aimed to apply in Ayvalık and help new researchs that will be implemented in Ayvalık and other destinations in future. In this research, semi-structured interview technique has been performed. Data consists of comments of participants and author's observations. Within research, forty two stakeholders under the categories of centralized administration, local administration, private sector, non-governmental organizations and other (local community, tourists, etc.) have been interviewed. Descriptive and content analyses have been performed in analysing of the data. "Organization Model" for sustainable destination management of Ayvalık has been put forward based on findings, observations and literature search.

Keywords: *Sustainable Tourism, Sustainable Destination Management, Destination Management Model, Ayvalık.*

Giriş

Sürdürülebilirlik; çevre, büyüme ve kalkınma arasındaki ilişkilerde olumsuz etkilerin azaltılması ve toplumların işlerini bozulmadan, yaşamın ana kaynaklarını aşırı tüketmeden devam ettirebilmesi için gerekli dengeyi sağlamaktır (Demircan, 2016, s.19; Gündüz, 2016, s.104). Sürdürülebilir turizm; kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamın devamlılığını sağlarken ekonomik, sosyal ile estetik ihtiyaçların karşılanması ve tüm kaynakların yönetimidir. Bu yaklaşım; gelecek planlamasının geliştirildiği, turistlerin ve yerel halkın ihtiyaçlarının karşılandığı bir turizm anlayışıdır (Gündüz, 2016, s.105; Uca, 2019, s.117).

Destinasyonlar; küresel trendlere uyum sağlamak ve rekabet avantajı için sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir destinasyon konularına önem vermedir. Kaynaklarını yeterli değerlendiremeyen, yaratıcı pazarlama gerçekleştiremeyen ve sürdürülebilir gelişimi sağlayamayan destinasyonlar pazardaki konumlarını kaybederler (Yılmaz, 2014, s.279). Sürdürülebilir turizm; tüm paydaşların gelişimden faydalanmasıdır. Bu bakış açısı; destinasyon yönetim mantığının çok paydaşlı, ortak karar ve faaliyet gerçekleştirmeye öncelik veren yapısıyla benzerdir ve bütüncül yaklaşım için yapılacaklar belirlenmelidir (Türkay, 2014, s.234; Artun, 2016, s.138).

Uluslararası literatürde sürdürülebilir turizm ile ilgili çok sayıda yayın ve model olmasına karşın ülkemizde gerek kavramsal gerekse sektöre yönelik uygulamalar ile ilgili yeterli sayıda modele sahip olunmadığı görülmektedir. 2007 yılında yayınlanan 2023 Türkiye Turizm Stratejik Planında yerel, bölgesel ile ulusal konseylerin oluşturulması ve destinasyon yönetiminin bu konseyler tarafından yürütülerek turizmin geliştirilmesi planlanmıştır. Fakat bu ifadeye rağmen Türkiye’de az sayıda destinasyon yönetim konseyleri oluşturulmuştur (2023 Türkiye Turizm Stratejisi, 2007, s.45; Şanlıöz-Özgen, 2016, s.149; İlban, 2019, s.84).

Destinasyonların doğal ve kültürel özellikleri farklıdır ve her destinasyonun kendine özgü bir yönetim modeli geliştirmesi gerekmektedir (Özdemir, 2014, s.34). Destinasyonların turizme ürün çeşitliliği kazandırmaları için sürdürülebilir turizm çalışmaları yapmaları gerekmektedir. Bu sebeple günümüzde destinasyon yönetim örgütlerinin oluşturulması ve merkezi yönetimi rahatlatacak önerilerin geliştirilmesinin önemi artmıştır. Ayvalık destinasyonunun sürdürülebilirliğini sağlamak için doğal, tarihi ve kültürel kaynakları

korunmalı, yerel halkın sürdürülebilir turizme katılımı ile bilinçlendirmesi sağlanmalıdır. Destinasyon bazında sürdürülebilir yönetim ve pazarlama yapılması gerekmektedir. Benzer şekilde Pearce (2016, s.47), Yeni Zelanda'da destinasyon fonksiyonlarının koordinasyonu için bütüncül yaklaşımın gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Ali vd., (2018, s.182), Malezya'nın Port Dickson destinasyonunda turizm gelişim stratejisinin paydaşların istek ve beklentileriyle uyumlu geliştirilmesine paydaşların olumlu yaklaşım sergileyeceği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde Fyall ve Garrod (2019, s.168), turistlerle halkın ortak amaçlarda birleştirilmesi, teknolojinin hızlı büyümesi, rekabetçi destinasyon sürdürülebilirliği ve turist memnuniyeti için bilgi alışverişini destinasyon düzeyinde yönetmek gerektiği sonucunu elde etmiştir.

Ayvalık'ın kendine has "Destinasyon Yönetim Modeli" oluşturması bölgeye katkı sağlayacaktır. Bu noktadan hareketle araştırmanın amacı; mevcut durum analizi yapmak, turizm ve zeytin kenti olan Ayvalık'ın sürdürülebilir destinasyon olmasını sağlayacak turizme ivme kazandıracak öneriler geliştirerek bölgeye katkı sağlamak ve sürdürülebilir destinasyon yönetimi için bir örgütlenme modeli geliştirmektir. Bu modelin, Ayvalık'ta uygulanması ve sonuçlarının hem Ayvalık hem de diğer destinasyonlardaki çalışmalara yardımcı olması amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışmada, araştırma amacıyla okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir çerçeve sunmak, bu konuda katılımcıların görüş ve deneyimlerini doğrudan aktarabilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.48).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Ayvalık'ta turizm faaliyetlerini etkileyen ve turizmden etkilenen paydaşlardır. Örneklemi ise görüşme yapılan merkezi ve yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, yerel halk ve turistler olmak üzere 42 turizm paydaşı oluşturmaktadır. Bu çalışmada erişilmesi kolay olan durum seçilerek hız ve kolaylık sağlanması için çok amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolayda ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır.

Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan mülakat (görüşme), bir yönüyle yüz yüze anket yöntemine benzese de bu yöntemde alınan cevaba göre yeni sorularla daha derinlemesine bilgi edinilmesi mümkündür (İslamoğlu ve Alınacı, 2016, s.221). Araştırmacı, mülakat boyunca gözlem yaparak görüşülenlerin tutum, davranış, jest ve mimikleriyle açıklanmak istenen bilgi olup olmadığı konusunda ipuçlarına ulaşabilir. Böyle bir durumda araştırmacı, yeni ürettiği sorularla örtülme istenen bilgiye ulaşabilir (İslamoğlu ve Alınacı, 2016, s.223). Bu çalışmada, katılımcılarla görüşmede farklı sorular sorabilmek ve böylelikle daha zengin verilere ulaşabilmek amacıyla yarı yapılandırılmış mülakat (görüşme) tekniğinden yararlanılmıştır. 42 kişiyle yüz yüze görüşmeler yapılmış, 4 açık uçlu sorunun cevapları izin alınarak ses kaydına alınmıştır.

Araştırmanın görüşme formu, “Ayvalık’ı daha sürdürülebilir bir destinasyon olmasını sağlayacak öneriler ve sürdürülebilir destinasyon yönetimi için bir model geliştirmek” ana temasından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Genç (2013, s.109) çalışmasında kullandığı sorular, Ayvalık’a uyarlanarak değiştirilmiş ve mülakat soruları hazırlanmıştır. Bu sorularda destinasyon yönetim örgütünün (DYÖ) yapılanması ve yapması gereken çalışmalara yönelik paydaş görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, aşağıda yer alan sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır:

Muhtemel Örgütlenme ve Öneriler İle İlgili Sorular

1. Sürdürülebilirliği sağlamak adına Ayvalık’ta oluşturulacak bir Destinasyon Yönetim Örgütü’ne kimler dahil edilmelidir? Önerilerinizi sıralayınız.
2. Oluşturulacak Destinasyon Yönetim Örgütü’nün liderliğini hangi kurum/kuruluş veya işletmeler yapmalıdır? Nedenini açıklayınız.
3. Örgütün sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik faaliyetleri (doğal, tarihi ve kültürel mirası koruma) neler olmalıdır?
4. Oluşturulacak Destinasyon Yönetim Örgütü’nün sürdürülebilirliği için finansal kaynaklar nasıl sağlanmalıdır? Önerilerinizi sıralayınız.

Veri Toplama Süreci

Görüşülmek istenenler katılımcılar aranarak araştırmanın amacı bilgisi verilerek randevu talep edilmiştir. 2019 Ekim ve 2020 Şubat aylarında 4 ay katılımcıların görev yaptıkları yerlere gidilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri; bu süreçte 9 kamu kurumu yetkilisi, 8 sivil toplum kuruluşu temsilcisi, 16 turizm işletmesi yetkilisi, 5 yerel halk ve 4 turist olmak üzere toplam 42 kişiden elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Görüşmelerde ses kaydı yapılmış ve daha sonra elde edilen ses kayıtları yazılı doküman haline getirilmiştir. Görüşülen katılımcılar *K1, K2, K3 ve K42* şeklinde kodlanmış, analizlerde bu kodlara yer verilmiştir. Verilerin toplanmasında veri yeterliliği tanımlanmış ve verilen cevaplarda herhangi bir yeni bilgiye ulaşılamıyor ise araştırmada doygunluğa ulaşılmıştır demektir (Morse, 1995, s.147). Araştırmada verilen cevaplar, bir noktadan sonra tekrar ettiği ve yeni bilgilere ulaşamadığından çalışma 42 kişi ile tamamlanmıştır. Katılımcıların çalıştıkları pozisyon, çalışılan yıl, cinsiyet, yaş ve öğrenim durumları ile ilgili tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular 4 temaya göre hazırlanmıştır. Görüşme verileri kullanılarak içerik analizi ve betimsel analiz yapılmıştır. Çalışmanın geçerliliği için verilerin toplanması ve analizine ilişkin detaylı bilgi verilerek **dış geçerliliğin** artırılması hedeflenmiştir. Mülakatlar yazılı dokümana dönüştürülmesinden sonra başka bir uzman tesadüfi 5 katılımcının ses kayıtları ile yazılı dokümanları karşılaştırmış ve analiz yapılacak yazılı dokümanların doğrulanması sağlanmıştır. Araştırmacı, analizinde farklı zamanlarda olguları aynı şekilde kodlamış ve **zamana bağlı güvenilirlik** sağlanmıştır. Ayrıca bir öğretim üyesinin de araştırma verilerini kodlaması istenmiş, araştırmadaki olguların farklı araştırmacıların aynı şekilde kodlanması % 91 oranında ortaya çıkmış ve farklı kodlanan olguların iki araştırmacının birlikte kodlanması sağlanmıştır. İki araştırmacının *bir olguyu aynı şekilde kodlaması gözleme bağlı güvenilirlik* şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.257). Böylece **gözleme bağlı güvenilirlik** de sağlanmıştır. Nitel araştırmalarda iç geçerlilik, *bir olgunun olduğu gibi mümkünse doğrudan*

alıntılarla yansız bir şekilde aktarılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.257). Araştırmanın iç geçerliliğini artırmak için katılımcıların yorumlarından doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde; turizm ve zeytin kenti olan Ayvalık'ı sürdürülebilir bir destinasyon olmasını sağlayacak öneriler geliştirmek ve sürdürülebilir destinasyon yönetimi modelini ortaya çıkarmak için verilerin analiz ve yorumlarına yer verilmiştir. Katılımcılar, sorulara cevap olarak fikirlerini, önerileri ve yorumlarını aktarmışlardır. Görüşme formunun ilk kısmında, demografik bilgilere ve sonraki bölümündeki cevapların detaylı analizleri sonucunda oluşturulan kod ve temalara yer verilmiştir.

Tablo 1’de katılımcılar K1, K2,...K3 şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların pozisyonları, çalışma yılı, yaş, cinsiyet ve öğrenim durumunu içeren profilleri yer almaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (% 90,47) erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik ve Mesleki Özellikleri

Kod	Mesleği	Çalışma Yılı	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu
K1	Kamu Kurumu Yetkilisi	17	37	Kadın	Lisansüstü
K2	Kamu Kurumu Yetkilisi	14	37	Erkek	Lisansüstü
K3	Kamu Kurumu Yetkilisi	26	52	Erkek	Lisans
K4	Kamu Kurumu Yetkilisi	23	43	Erkek	Lisansüstü
K5	Kamu Kurumu Yetkilisi	20	47	Kadın	Lisans
K6	Kamu Kurumu Yetkilisi	30	56	Erkek	Lisansüstü
K7	Kamu Kurumu Yetkilisi	25	50	Erkek	Lisans
K8	Kamu Kurumu Yetkilisi	22	43	Erkek	Lisans
K9	STK Yetkilisi	35	56	Erkek	Lise
K10	STK Yetkilisi	30	55	Erkek	Lisansüstü
K11	STK Yetkilisi	35	58	Erkek	Lisans
K12	STK Yetkilisi	45	66	Kadın	Lisans
K13	STK Yetkilisi	37	69	Erkek	Lisans
K14	STK Yetkilisi	36	53	Erkek	Lise
K15	STK Yetkilisi	30	60	Erkek	Lisans
K16	STK Yetkilisi	20	36	Erkek	Lise
K17	Otel Sahibi	30	50	Erkek	Lisans
K18	Otel Sahibi	12	31	Erkek	Lisans
K19	Otel Sahibi	30	50	Erkek	Lisans
K20	Otel Sahibi	17	35	Erkek	Lisans
K21	Otel Sahibi	31	51	Erkek	Lise
K22	Otel Sahibi	22	40	Erkek	Lisans

Tablo 1 – Devamı

Kod	Mesleği	Çalışma Yılı	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu
K23	Restoran Sahibi	27	42	Erkek	Lise
K24	Restoran Sahibi	30	45	Erkek	Ortaokul
K25	Restoran Sahibi	17	51	Erkek	Lise
K26	Seyahat Acenta Sahibi	35	53	Erkek	Lise
K27	Seyahat Acenta Sahibi	34	51	Erkek	Lise
K28	Gezi Teknesi ve Gemi Acentası Sahibi	23	38	Erkek	Lisans
K29	Sualtı Dalış Teknesi Sahibi	15	35	Erkek	Lisans
K30	Zeytin İşletmesi Sahibi	10	25	Erkek	Lise
K31	Zeytin İşletmesi Sahibi	26	50	Erkek	Lisans
K32	Zeytin İşletmesi Sahibi	10	27	Erkek	Lisansüstü
K33	Yerel Halk	30	58	Erkek	Lise
K34	Yerel Halk	12	32	Erkek	Lisans
K35	Kamu Kurumu Yetkilisi	34	51	Erkek	Önlisans
K36	Yerel Halk	18	43	Erkek	Lisans
K37	Yerel Halk	22	46	Kadın	Lisans
K38	Yerel Halk	31	53	Erkek	Önlisans
K39	Turist	26	50	Erkek	Lisans
K40	Turist	35	60	Erkek	Lisans
K41	Turist	5	33	Erkek	Lisansüstü
K42	Turist	20	43	Erkek	Lisans

Görüşülen kişilerin önemli bir bölümü (% 52,38) 50 yaş ile üzerinde ve önemli bir kısmının da (% 69,04) en az lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu (% 57,14) özel sektörde çalışmaktadır. Araştırma sonucunda 4 araştırma sorusuna alınan cevapların düzenlenmiş hali aşağıdaki gibidir.

Tablo 2’de katılımcıların Ayvalık Destinasyon Yönetim Örgütü’nde yer alacak paydaşların belirlenmesine yönelik görüşlerini ifade ettikleri görüşmelerin analizi sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 2. Destinasyon Yönetim Örgütünde Yer Alacak Paydaşların Belirlenmesine Yönelik Katılımcı Görüşleri

Tema: 1 – Örgüt Modeli (45)	
Alt Temalar	Kodlar
1.1. Kamu-Özel sektör ortaklığı	Kamu-Özel sektör ortaklığı (31) ✓ Tüm Kurumlar (26)
1.2. Özel sektör ağırlıklı	✓ Belediye yeterli (5) Özel sektör ağırlıklı (12)
1.3. Hakem olmalı	✓ Sadece turizm işletmeleri (9) ✓ Esnaf olabilir (3)
1.4. Örgüte ihtiyaç yok	Hakem olmalı (1) Örgüte ihtiyaç yok (1)

Katılımcıların destinasyon yönetim örgütü paydaşlarına yönelik değerlendirmeleri dört alt temada toplanmıştır. Kodlamaların % 69'u (31) *kamu-özel sektör ortaklığı* alt temasındadır. Bu alt temada; tüm kurumların örgüte dahil edilmesi ile Belediyenin örgütte yer almasının yeterli olduğu ve diğer kurumların sadece destek vermesine yönelik ifadeler yer almaktadır.

Kodlamaların % 27'si (12) *özel sektör ağırlıklı* alt temasındadır. Bu alt temada; örgüt üyelerinin sadece turizm işletmelerinden oluşması ve kamunun destek vermesi ile esnafın da örgüte dahil edilmesi ifadeleri yer almaktadır.

Diğer bir alt tema olan *hakem olmalı* (% 2) örgütte hakemlik görevini üstlenecek bir kişinin dahil edilmesini ifade etmektedir. Son alt tema olan *örgüte ihtiyaç yok* (% 2) ise örgüt kurulmasına ihtiyaç olmadığını ve mevcut sistemin çeşitli düzenlemelerle etkinleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Ayvalık Destinasyon Yönetim Örgütü'nde yer alacak paydaşlara yönelik katılımcı söylemi şu şekildedir:

- **K12:** Bu süreçte tüm paydaşların olması gerekiyor. Bu örgütte Ticaret Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Belediye Başkanlığı, turizm işletmeleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ve Ayvalıklıların temsilen STK'lar yer almalıdır. Bence bütün bu paydaşlarla beraber beyin fırtınası yapılarak karar verilmelidir. Sonuçta burası, Ayvalıklıların şehridir. Dolayısıyla yapılacak etkinlikler, önce onlara fayda sağlamak için planlanıyor. Hem kamu hem özel sektör olmalıdır. Yani herkesin fikri alınarak bu örgütün oluşturulması gerekiyor. Eğer biz mükemmelik ulaşmak istiyorsak bazen bir çocuktan da o mükemmellik adına ipucunu yakalayabiliriz.

Tablo 3'te katılımcıların Ayvalık Destinasyon Yönetim Örgütü liderinin belirlenmesine yönelik görüşlerini ifade ettikleri görüşmelerin analizi sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 3. Destinasyon Yönetim Örgütü Liderinin Belirlenmesine Yönelik Katılımcı Görüşleri

Tema: 2 – Liderin Belirlenmesi (42)	
Alt Temalar	Kodlar
2.1. Kamu Kurumu	Kamu Kurumu (27) ✓ Belediye (15) ✓ Kaymakamlık (8)
2.2. Özel sektör	✓ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2) ✓ Turizm Akademisyeni (2)

2.3. Yuvarlak masa yöntemi	Özel sektör (11)
	✓ Turizm işletmesi (9)
2.4. Farketmez, seçilmeli	✓ Seçimle belirlenmeli (2)
	Yuvarlak masa yöntemi (3)
	Farketmez, seçilmeli (1)

Katılımcıların örgüt liderinin belirlenmesine yönelik değerlendirmeleri dört alt temada toplanmıştır. Kodlamaların % 64'ü (27) *kamu kurumu* alt temasındadır. Bu alt temada; hangi kamu kurumlarının örgüte liderlik etmesi gerektiğine yönelik ifadelerle sırasıyla yer verilmiştir. Kodlamaların yaklaşık % 26'sı (11) *özel sektör* alt temasındadır. Bu alt temada; destinasyonda faaliyet gösteren bir turizm işletmesinin veya özel sektörden seçimle belirlenecek bir işletmenin örgüte liderlik etmesine yönelik ifadeler yer almaktadır.

Diğer bir alt tema olan *yuvarlak masa yöntemi* (% 7) liderlik yerine paydaşların eşit olduğu yuvarlak masa yöntemiyle kararların alınmasını ifade etmektedir. Son alt tema olan *farketmez, seçilmeli* (% 3) ise liderin kamu veya özel sektörden seçimle belirlenmesini ifade etmektedir.

Destinasyon Yönetim Örgütü liderinin belirlenmesine yönelik katılımcı söylemi şu şekildedir:

- **K11:** Bu bir devlet kurumu olmadığından lider yerine yuvarlak masa toplantısı olabilir. Herkesin eşit ve demokratik hareket edebileceği bir yapı olabilir. Örgütün aldığı kararlar ile turizmin amaç değil araç olarak kullanılması önlenmelidir. Önemli olan destinasyon olarak karar alabilmektir. Yeni bir örgüt kurmak yerine AYTUGEB, herkesin katkı sağladığı ve herkesin denetlediği bir yer olabilir. AYTUGEB'i; Kaymakamlık veya Belediye denetleyebilir. Bu örgüt; kurumlardan talepte bulunabilir, işletmelere zorlayıcı gücü ile şekil verebilir ve turizm sektörünün Ayvalık'taki danışmayı olabilir. Yani işletmeler oraya yapılması gereken ile ilgili danışmalar ve o da bir karar verebilir.

Tablo 4'te katılımcıların örgütün Ayvalık'ta sürdürülebilirliğin sağlanması için yapması gereken faaliyetlere yönelik görüşlerini ifade ettikleri görüşmelerin analizi sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 4. Örgütün Sürdürülebilirlik Faaliyetlerine Yönelik Katılımcı Görüşleri

Tema: 3 – Sürdürülebilirlik Faaliyetleri (95)	
Alt Temalar	Kodlar
	Tarihi ve kültürel mirası koruma (40)
3.1. Tarihi ve kültürel mirası koruma	✓ Tarihi bina restorasyonu (20) ✓ Envanter çalışması (8) ✓ Belediyenin çalışmaları (4) ✓ Sokak iyileştirmesi (4)
3.2. Doğal mirası koruma	✓ Örgütlenme (2) ✓ Tanıtım (2)
3.3. Halkın bilinçlendirilmesi	Doğal mirası koruma (25) ✓ Koruma faaliyetleri (17) ✓ Temizliğe özendirme (4) ✓ Envanter çalışması (2) ✓ Örgütlenme (2)
3.4. Sadece turizmin yönetilmesi	Halkın bilinçlendirilmesi (22) ✓ Eğitim (18) ✓ Kent aidiyeti (3) ✓ Zeytinyağı tüketimi Sadece turizmin yönetilmesi (8)

Katılımcıların örgütün sürdürülebilirlik faaliyetlerine ilişkin değerlendirmeleri dört alt temada toplanmıştır. Kodlamaların % 42'si (40) *tarihi ve kültürel mirası koruma* alt temasındadır. Bu alt temada; tarihi binaların kamu eliyle restore ettirilmesi, restorasyonda bina çevresinin kapatılması, GMKA veya Kültür ve Turizm Bakanlığından kaynak sağlanması, tarihi yapıların aynı renge boyanması, eski insanların video kaydı alınması, anıt ağaçların koruma kanunu çıkarılması, bina dış cephesi ile tabelada sokak iyileştirmesi, turist rehberi sayısının artırılması, merkezin trafiğe kapatılarak turistlere kulaklık sesli yayını ile tarih anlatılması, Belediyenin; destinasyon tanıtımına ağırlık vermesi, tarihi sokaklarda park etme yasağı koyması, ev pansiyonculuğunu kayıt altına alması ve turizm müdürlüğü kurması ifadeleri bulunmaktadır.

Kodlamaların % 27'sini (25) *doğal mirası koruma* alt temasındadır. Bu alt temada; sit alanları, doğal güzelliklerin korunmasıyla turistler ile yerel halkın doğayı kirletmesinin ve tarım arazilerinin imarının önlenmesi, örnek destinasyonların incelenip koruma kullanma dengesi planı hazırlanması, piknik alanları denetiminin artırılması, "Ayvalık'ı Ayvalık'ta yaşayan korur" sloganıyla temizlik kampanyaları düzenlenmesi, sokaklarda kente özgü renk kullanılması, Doğa ve Milli Parklar temsilcisinin DYÖ'ne dahil edilmesi ifadeleri bulunmaktadır.

Diğer alt tema *halkın bilinçlendirilmesi* ise kodlamaların % 23'ünü (22) oluşturmuştur ve koruma, sürdürülebilirlik eğitimleri verilmesi, UNESCO bilgilendirme çalışmaları, sosyal medyada kısa film, vurucu reklam ile bilinçlendirme, kent aidiyetinin oluşması ile tarihi restorasyon için halkın bilinçlendirilmesi, tarihi yapı hikayelerinin derlenmesi, zeytinyağının sağlığa faydaları anlatılması ifadeleri bulunmaktadır. Ayrıca *sadece turizmin yönetilmesi* (% 8) alt teması ise örgütün Ayvalık turizm faaliyetlerini organize etmesini ve koruma çalışmalarının ise ilgili kurumlar tarafından yapılması gerektiğini (8 katılımcı) ifade etmektedir.

Örgütün Ayvalık'ta sürdürülebilirliği sağlamak için yapması gereken faaliyetlere yönelik katılımcı söylemi şu şekildedir:

- **K1:** En başta destinasyonun doğal, tarihi ve kültürel miras envanterinin çıkarılması, master planının hazırlanması ve sürdürülebilir olmasını sağlayacak faaliyetler belirlenmesi gerekiyor. Bu amaçla bu miras koruma altına alınarak geliştirilmeye çalışılır, müzeler oluşturulabilir, bu alanların korunması için ofisler açılır ve ilgili kişiler ofislerde görevlendirilir. Bina yapılaşmasının vizyonlu ve nitelikli oteller inşa ederek turizme katkı sağlayacak şekilde yapılması teşvik edilebilir. Avrupa'daki doğa konseptli otellerde arka bahçede atlara binerek spor yapıyorlar ve isteyen mutfakta kendi yemeğini hazırlıyor. Bu tür doğal yaşamı seven turistlerin tercih edebileceği tesisler inşa edilebilir. Arka bahçesinde folluktan yumurtanı alabileceğin, zeytin döneminde ise zeytin hasadına katılabileceğin ve oradaki yerel imkanların sunulacağı tesisler olabilir.

Tablo 5'te katılımcıların örgütün finansal kaynak sağlamasına yönelik görüşlerini ifade ettikleri görüşmelerin analizi sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 5. Örgütün Finansal Kaynak Sağlamasına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Tema: 4 – Finansal Kaynak Sağlama (58)	
Alt Temalar	Kodlar
4.1. Aidat	Aidat (38) <ul style="list-style-type: none">✓ Turizm işletmeleri (25)✓ Esnaf dahil edilebilir (5)✓ Şeffaf olma (5)✓ Tutarın belirlenmesi (3)

4.2. Kurumlar

Kurumlar (20)

- ✓ Düzenlemeler (6)
 - ✓ Projeler (4)
 - ✓ Plaj (3)
 - ✓ İşletme kurulması (2)
 - ✓ Festival (2)
 - ✓ Odalar
 - ✓ Müze geliri
 - ✓ Sponsorluk
-

Katılımcıların finansal kaynak sağlanmasına yönelik değerlendirmeleri iki alt temada toplanmıştır. Kodlamaların % 66'sı (38) *aidat* alt temasındadır. Bu alt temada; otellerden yatak başına ücret ile diğer turizm işletmelerinden yıllık aidat alınması, fuara katılan işletmelerden ücret alınması, aidatın yasal yaptırımı olması, danışmanlık hizmetiyle veya tanıtım broşürü satarak işletmelerden kaynak sağlanması, esnaftan sembolik ücret alınması, kaynak kullanımının şeffaf açıklanmasıyla güven verilmesi ve aidat tutarını Ticaret ile Esnaf Odası veya işletmelerin belirlemesi ifadeleri bulunmaktadır.

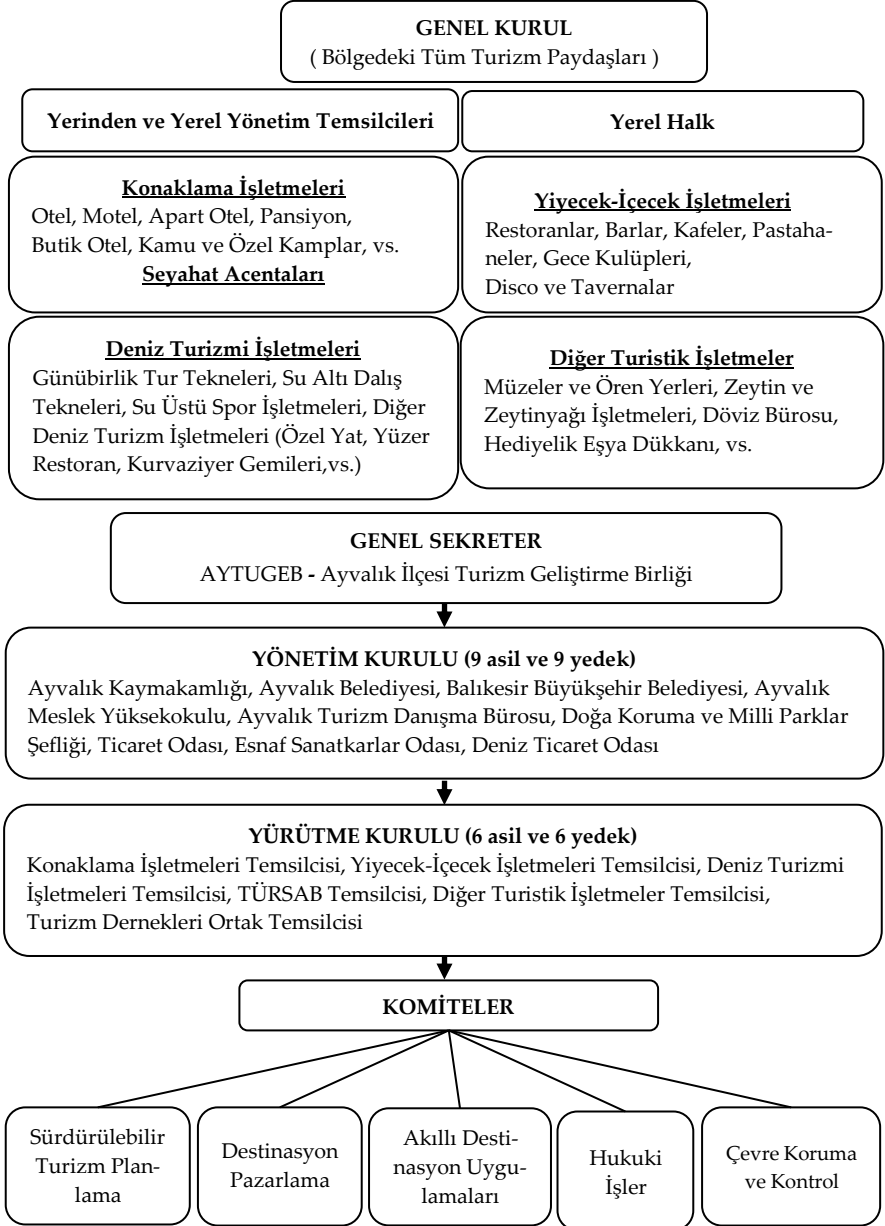
Diğer alt tema *Kurumlar* ise kodlamaların % 34'ünü (20) oluşturmuştur. Bu alt temada; kurumlar ve turizm işletmelerinin eşit katkı sağlaması, Kaymakam liderliğinde kent turizm gelirinin belli yüzdesinin örgüte aktarılması, Bakanlıkların hibe destek projelerine başvurulması, halk plajı, müzeler veya festival sponsor stant gelirinin bir kısmının verilmesi, örgütün işletmeler kurması, projelerle sponsor aranması ve Odaların üyelerinden kupon karşılığı katkı payı toplamasına yönelik ifadeler yer almaktadır.

Örgütün finansal kaynak sağlanmasına yönelik katılımcı söylemi şu şekildedir:

K33: Finansal kaynaklarının büyük bir kısmı, turizm yelpazesindeki bütün turizm işletmecileri tarafından paylaşılarak karşılanmalıdır. Yerel yönetim, Odalar ve diğer kurumların da bütçe ayırması gerekiyor. Kaynakların tamamını Odaların veya yerel yönetimlerin karşılanmasını doğru bulmuyorum. O zaman, örgüt sürdürülebilir olmuyor. Hangi sektör para kazanıyorsa bu işten herkes taşın altına elini koymalı. Bu şehre en iyi bakacak insanlar, en başta turizm işletmeleri olmalı. Turizm işletmelerinin; şehrin temizliği, görseli, doğası ve her şeyine gözleri gibi bakmaları gerekiyor. Çünkü o işten para kazanıyorlar ve birçok insan da bu işletmelerde çalışarak o işten ekmek yiyor. O yüzden esnaf da dahil özel sektörün bu şehre gözü gibi bakması gerekiyor.

Ayvalık'ın Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi için Model Önerisi

Şekil 1'de "Ayvalık Destinasyonu Yönetim Örgütü Model Önerisi" görülmektedir. Şekil oluşturulurken yapılan saha araştırmalarında destinasyonda turizmden etkilenen ve turizmi etkileyen 42 paydaş ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, yazarın gözlemleri, literatür taramasından elde edilen teorik çerçeveye ilişkin ikincil veriler ve Gökdeniz'in (2019), kitabında yer alan Ayvalık Destinasyon Yönetim Örgütü Modelinden yararlanılmıştır.

*Şekil 1. Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi İçin "Örgütlenme Modeli"
Model içeriğindeki bilgiler; katılımcılardan elde edilen verilerin analizi, literatür ta-
raması ve gözlemlerin sonucunda yazar tarafından oluşturulmuştur.*

Bu modelde belirtilen Resmî Kurumlar ile Oda Başkanlıkları; yönetim kurulunun doğal üyeleridir. Her komite, üç üye ve bir başkandan oluşmaktadır. Bölgedeki paydaşların yer aldığı genel kurul tarafından üç yılda bir yapılacak toplantıda yürütme kurulu, komitelerin üyeleri ve başkanları seçim yaparak belirlenir. Paydaşlar, bilgi sahibi olduğu ve faaliyet gösterdiği sektörü temsil eden komitelerde üye veya başkan olarak seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Komiteler; Sürdürülebilir Turizm Planlama, Destinasyon Pazarlama, Akıllı Şehir Teknolojisi, Hukuk İşleri, Çevre Koruma ve Kontrol olmak üzere beş gruba ayrılmıştır. Aynı şekilde turizm işletmeleri, yürütme kurulunda grup temsilcisi (konaklama işletmeleri, yiyecek içecek işletmeleri, deniz turizmi işletmeleri ve diğer turistik işletmeler) olarak seçme ve seçilme hakkına sahiptirler.

Ayvalık Kaymakamlığı, Balıkesir Valiliğiyle ve Ayvalık Belediye Başkanlığı ise Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanlığıyla iletişimi sağlayarak köprü görevi göreceklerdir. Bu Kurumlar, örgütün resmî işlemlerinde, hukuksal süreçlerindeki destekleri ile yönetimin sürdürülebilir ve etkili olmasını sağlayacaklardır. Yapılacak çalışmaların işleyişinde sorun çıktığında ilgili Bakanlıklar ile görüşerek işlerin sorunsuz ilerlemesinde etkili olacaklardır.

Genel sekreter; kurullar, komiteler ve turizm paydaşlarını kapsayacak şekilde tüm işleyişin koordinasyonun sağlamasından sorumlu olacaktır. Genel Sekreter, 11 yıldır destinasyonda faaliyet gösteren Ayvalık İlçesi Turizm Geliştirme Birliği (AYTUGEB) olabilir. Birlik ile Ayvalık Turizm Danışma Bürosu sektörde yaşadıkları deneyimlerini paylaşarak gerekli turizm vizyon ve stratejilerinin oluşumuna katkı sağlayabilir. AYTUGEB; Ayvalık'taki tüm turizm işletmelerine hitap etmek amacıyla kurulan bir çatı örgütüdür. Bu birlik, yerel yönetimden belirli bir destek sağlamasına karşın turizm işletmelerinden yeterli desteği alamadığı için verimli çalışmalar yapamamıştır.

Komiteler, yürütme kurulu üyeleriyle birlikte yaptıkları çalışma sonuçlarını genel sekreter ile paylaşmalıdır. Genel sekreter, yürütme kurulu ve komite başkanları; bu konuları daha da olgunlaştırıp uygulanabilir hale getirdikten sonra yönetim kuruluna gerekçeleriyle beraber sunarak işleyişe katkı sağlamalıdır. Yönetim kurulu, çalışma sonucunda uygulanması önerilen proje ile işleri destinasyona ve örgütün mevzuatına uygunluğuna oy çokluğuyla karar verir.

Örgütün finansal kaynakları kamu kurumları ve özel sektör tarafından sağlanabilir. GMKA ile Bakanlıklara hibe destek projesi yazılarak kaynak

sağlanabilir. Konaklama tesislerinden yatak başına belli bir ücret ve diğer turizm işletmelerinden yılda bir kere üyelik aidatı toplanabilir. Belediye, imkanları elverdiği ölçüde gelirinin bir kısmını (AYTUGEB'in tüzüğüne göre) turizmi geliştirmek için örgüte aktarabilir. Bunların yanı sıra örgütte yer alan kurum ve kuruluşlar, örgüte fayda sağlamak için bağlı oldukları bakanlıkların desteklerine başvurabilirler.

Gündem asayiş ve güvenlik konuları olduğunda; İlçe Emniyet Müdürlüğü, İlçe Jandarma Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Kuzey Ege Grup Komutanlığı toplantılara davet edilebilir. Bunun yanı sıra temizlik ile hijyen için İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, deniz ile havuz temizliği ve kapalı alanda sigara kullanımı denetimi için İlçe Sağlık Müdürlüğü, kanalizasyon ve su gibi konular gündemde yer alıyorsa Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi (BASKİ) Ayvalık Şube Müdürlüğü yapılacak toplantılara davet edilebilir.

DYÖ, yapılacak ilk toplantısında sürdürülebilir ve stratejik bir turizm planı ile bu planın nasıl ve ne kadar sürede uygulanacağını gösteren eylem planlarını hazırlamalıdır. Destinasyona gelen yerli ve yabancı turist sayıları göz önüne alınıp hedef kitle belirlendikten sonra destinasyonun kısa ve uzun vadeli olarak nasıl pazarlanacağı, yurt içinde ve yurt dışında hangi fuarlara katılım sağlanacağı gibi konular oy çokluğuyla karara bağlanmalıdır.

Tartışma ve Sonuç

Ayvalık; Ege'nin pırl pırl denizini, uçsuz bucaksız kumsallarıyla kucaklayan, tarihi ve doğasıyla tadına doyamayacağınız bir Batı Anadolu şehridir. Denizin üzerine serpilmiş gibi duran Adalar, altında benzersiz mercan resifleri ve yeşille bütünleşmiş koylarıyla eşsiz bir doğa harikasıdır (www.ayvalikturizmdanismanburosusu.ktb.gov.tr).

Bu araştırmanın amacı; turizm ve zeytin kenti olan Ayvalık'ı sürdürülebilir bir destinasyon olmasını sağlayacak öneriler geliştirmek ve Ayvalık'ın sürdürülebilir destinasyon yönetimi için bir model geliştirmektir. Görüşmeler, gözlemlerden ve literatürden yola çıkarak Ayvalık'ın Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi için "**Örgütlenme Modeli**" ortaya konmuştur.

Yerel halk, turizm işletmeleri ile onları temsil eden STK'lar ve diğer paydaşların yönetime katılımının istenilen düzeyde olmadığı görülmüştür. Turizmin tek elden yönetilmesiyle güçlü ve kararlı adımlar atılması gerekmektedir.

tedir. Bu amaçla kurulacak DYÖ, önemli bir araç olacaktır. DYÖ'nün aynı çalışanların sendikası gibi işletmelerin haklarını koruyan bir örgüt olması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizmin önünde bir sorun olduğunda örgütün işletmelerden önce yerel yönetime veya ilgili kurumlara başvurması, işletmeler ile birlikte hareket etmesi, gerektiğinde işletmeden daha çok işletme hakkını araması ve sorunlara çözüm bulması gerekmektedir. Merkezi ve yerel yönetim yetkililerinin de örgütlenme temelinin sağlamlığı için paydaşları bu örgüte yönlendirmeleri, destek ve güven vermeleri sağlanmalıdır. Örgütlenmeyle yapılacak sürdürülebilir turizm çalışmaları; yerel halkın yaşam kalitesini iyileştirir, turist memnuniyetini artırır, bakımsız kalmış birçok değer ortaya çıkartılarak ekonomik fayda oluşturulur ve gelecek nesillere kalması sağlanır.

Alan yazında bu araştırma sonuçlarına benzer sonuçlara ulaşan, örgütlenmenin önemi ve destinasyonların sürdürülebilir yönetilmesi için DYÖ'lerinin oluşturulması gerekli olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan Yoon (2002, s.165), DYÖ'lerin yerel yönetimlerin desteği ile "kolaylaştırıcı", destinasyon pazarlamada "liderlik" ve farklı hizmet yatırımlarını "planlama" gibi önemli rollerini belirtmiştir. David ve Tozser (2009, s.84), DYÖ'nün faaliyetlerini turistlere iyi bir tatil, halka ekonomik avantaj için bağımsız bir örgütle uzmanlar tarafından yürütmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Pearce ve Shaenzel (2013, s.144), Genç (2013, s.99) ve Adeyinka-Ojo, Khoo-Lattimore ve Nair (2014, s.161), destinasyonlarda kaynakların yönetimi, destinasyon markası yaratılması, turistlerin destinasyon sadakati kazanması gibi rollerin yerine getirilmesi ve paydaş işbirliği için Yerel DYÖ'lerin kurulması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak sürdürülebilir turizmin bölgede etkili şekilde uygulanması ve sürdürülebilir destinasyon oluşturulması için merkezi ile yerel yönetime, destinasyonu pazarlayanlara, turizm işletmelerine ve gelecekte bu konuda araştırma yapacak akademisyenlere önerilerde bulunulmuştur.

"Ayvalık Uzun Devreli Gelişme Plan"ında turizm faaliyetlerinin nasıl uygulanacağına yer verilmemiştir. Doğa Koruma ve Milli Parklar Şefliği ve ilgili Kurumlar, koruma kullanma dengesini gösterecek bir eylem planını hazırlayabilir. Bu plan ve turist sayılarına göre uzun devreli gelişme planı revize edilebilir. Ayvalık, "Endüstriyel Peyzaj" alanında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ndedir. Kültürel destinasyon imajı için doğal, tarihi ve kültürel

kaynaklar ile UNESCO ambleminin olduğu tek sayfa tanıtım hazırlanarak işletmelere dağıtılabilir. Ayvalık merkez, Cunda ve Sarımsaklı'daki taşıma kapasitesi akademik çalışmalarla belirlenerek sınırın aşıldığı saatlerde destinasyona girişler sınırlanabilir.

Mimari yapılar, bir kentteki korunmuş tarihin simgeleridir. 2030 tarihi yapıya sahip olan Ayvalık, Türkiye'de en fazla tescilli yapıya sahip ilçelerden biridir (Bezirgan ve Kömür, 2020, s.307). 2018 yılında Bölge Koruma Kurulu kurulmuş olsa da Bölge Koruma Kurulu kuruluna yapılan restorasyon başvuruları, yavaş sonuçlanabilmekte ve yatırım yapacak girişimciler olumsuz etkilenabilmektedir. Bu amaçla Ayvalık Belediyesi bünyesinde tarihi yapıları, mimari dokuyu, binalardaki genel bozulmaları bilen bir birim kurulabilir. İlgililer, Bölge Koruma Kuruluna başvurmadan önce bu birime projesinin uygunluğu ile ilgili danışabilir.

Kültürel mirasın korunması için bölge kültürüne hakim yerel halkla görüşülebilir ve anıları kayıt altına alınarak "Yaşayan Ayvalık" arşivi oluşturulabilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Halk Eğitim Merkezinin vereceği eğitimlere turizm personelini teşvik etmek için sınavlar yapılarak her alanda en iyilere ödüller verilebilir. Kaymakamlık başkanlığında en iyi turizm işletmelerini belirleme komisyonu kurulabilir. İlgili Kurumlar, kendi alanlarındaki en iyileri belirler. Her yıl etkinlikle en iyiler duyurulabilir ve medya davet edilerek destinasyona dikkat çekilebilir. Turizm işletmeleri arasında futbol, voleybol turnuvaları ve gözü kapalı şekilde yöresel ot ismini bilme yarışmaları düzenlenerek kazanan takımlara ödüller verilebilir.

Bu çalışma; daha önce bu konudaki çalışma sayısının az olması nedeniyle nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Sadece Ayvalık turizm paydaşları ile sınırlandırılmış ve sonuçları genellenememiştir. Bir diğer sınırlılık ise verilerin Ekim 2019 – Şubat 2020 tarihlerinde toplanmasıdır. Ancak bu araştırma; turizmden gelir sağlayan Ayvalık ve diğer kentlerde uygulanabilecek bir "**Örgütlenme Modeli**" oluşturması açısından büyük önem arz etmektedir. Modelin oluşturulması için sadece literatürden faydalanılmamış ve tüm paydaşların ihtiyaçlarına uygun model geliştirilmiştir. Sonraki çalışmalarda bu çalışma sonuçları dikkate alınarak farklı destinasyonlar için model oluşturulabilir. Böylece turizm örgütlenmelerinin daha sağlıklı oluşturulmasıyla turizm planlamasına katkı sağlanabilir. Destinasyonlar karşılaştırılarak farklılıklar belirlenebilir veya daha geniş bölgeyi kapsayan bölgesel bir yönetim örgütü modeli de oluşturulabilir.

EXTENDED ABSTRACT

A Model Proposal For Sustainable Destination Management: The Case Of Ayvalık

*

Yakup Dinç – Taner Kömür – Mehmet Oğuzhan İlban
Balıkesir University

Destinations need to conserve natural and cultural resources by using in a controlled manner and attach importance to sustainable tourism to be able to obtain competition advantage. At this point; organizing among the stakeholders consisting destination management is very important for shared decision making and carrying out necessary functions such as product development, visitor management, destination marketing, creating common competitive power, lobbying, market regulation, crisis management and finding financial resource.

The purpose of research is to develop of suggestions that provides Ayvalık, tourism and olive oil city, to become more sustainable destination, conveying of things to do to the stakeholders and develop a model to manage Ayvalık as a sustainable destination. The model developed in this study is aimed to apply in Ayvalık and help new researchs that will be implemented in Ayvalık and other destinations in future.

In this research, semi-structured interview technique has been performed. Data consists of comments of participants and author's observations. Within research, forty-two stakeholders which are under the categories of centralized administration, local administration, private sector, non-governmental organizations (NGOs) and other (local community, tourists, etc.) have been interviewed. Descriptive and content analyses have been performed in analysing of the data. "**Organization Model**" for sustainable destination management of Ayvalık has been put forward based on findings, observations and literature search.

Codetermination of locals, tourism establishments and NGOs are not enough. A Destination Management Organization (DMO) should be established to be able to take joint action of stakeholders. And this DMO should act as a labour union by defending establishments' rights, apply

for local administration and related bodies, solve problem by seeking establishments' rights more than them. It should be given a clear message to tourists for a strong destination image and be implemented holistic destination marketing approach.

Public enterprises and non-governmental organizations stated in the proposed model are member as of right of the board of management. Each committee consists of 3 member and 1 president. Executive board, members and president of the committees are identified with election every 3 years in the general assembly consisting of all the stakeholders in the destination. Stakeholders have an right to void and stand as a candidate of member or president at election of committee in the field which they have knowledge of and carry on a business. Committees are separated into 5 groups: Sustainable Tourism Planning, Destination Marketing, Smart City Technologies, Legal Affairs, Environment Protection and Control. Likewise, the tourism establishments have an right to void and stand as a group representative of executive board member (Accommodation establishments, food and drink establishments, marine tourism establishments and other touristic establishments).

Secretary general is responsible of the coordination of all the processes including boards, committees and tourism stakeholders. Secretary general can be Ayvalık Tourism Development Union (AYTUGEB) acting in the region for 11 years.

Financial resources of this organization can be met by public enterprises and private sector. Besides they can be provided by writing projects to development agency of the the region (GMKA) and related ministries. Certain fee per bed from the accommodation facilities and certain fee per year from other tourism establishments can be collected. The municipality can transfer certain amount of its revenue to the organization within the bounds of possibility (As stated in the union charter of AYTUGEB).

In the first meeting which will be hold by Destination Management Organization should be prepared sustainable and strategic tourism plan of the destination, action plans explaining how and how long time this plan will be implemented. First it should be determined the target market by taking into account the number of domestic and foreign tourists visiting the destination. After that the issues of how the destination will be marketed in the short and long term, which domestic and abroad fairs will be

attended as a destination should be decided by majority of votes of the stakeholders.

“Organization Model” for sustainable destination management of Ayvalık has been put forward based on findings, observations and literature search. Destinations need to conserve natural, historical, cultural resources and provide public participation by raising awareness for sustainability of destination. Sustainable management and marketing activities need to be carried out on the basis of destination.

The authorities of centralized and local administration need to support the DMO and direct the stakeholders to this organization. Performing of sustainable tourism works; enhances the quality of life and tourist satisfaction, achieves economic benefit by revealing lots of values and provides these values handing down to the next generations. A municipality department which knows historical structures, architectural texture and general problems in buildings can be established. This department checks the restoration projects of the historical buildings and thus the process of restoration applications can speed up.

Based on the research results, it has been made suggestions to implement effectively sustainable tourism in the region.

Long-term development plan can be revised to organize tourism activities considering number of tourists. Carrying capacity of destination can be determined and visitors can be restricted in the hours exceeding this limit.

Locals having knowledge of region culture can be interviewed and recorded their memories to conserve cultural heritage by constituting city records. Ayvalık is an UNESCO World Cultural Heritage. So a flyer informing that feature can be prepared and it can be delivered to all the tourism establishments to promote cultural destination image.

Tourism and environment training should be provided for tourism establishments to raise awareness. A commission consisting related bodies under the leadership of district governership can determine the best tourism establishments in the region according to certain criteria. And these establishments can be declared through an event every year and drawn attention to destination via media. Football, volleyball tournaments and competitions to guess blindly the name of the local herbs can be organized among the tourism establishments and awarded winner teams.

Kaynakça / References

- Adeyinka-Ojo, S. F., Khoo-Lattimore, C. and Nair, V. (2014). A framework for rural tourism destination management and marketing organisations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 144(144), 151-163.
- Ali, F., Hussain, K., Nair, V. and Nair, P. K. (2017). Stakeholders' perceptions & attitudes towards tourism development in a mature destination. *Turizam: medunarodni znanstveno-stručni časopis*, 65(2), 173-186.
- Artun, C. (2016). Sürdürülebilir turizmin başarı koşulları ve etkin bir turizm politikasının belirlenmesine etki eden etmenler. H. Çeken (Edi.), *Sürdürülebilir turizm içinde* (s. 117-138). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bezirgan, M. ve Kömür, T. (2020). Konaklama arz yapısı bakımından turistik destinasyonlarda dış çevre analizi: Ayvalık örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 295-311.
- David, L. and Tozser, A. (2009). Destination management: necessity and tasks of tourism destination management in Hungary. *APSTRACT: Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 5(1033-2016-83957), 81-84.
- Demircan, Ş. (2016). Sürdürülebilirliğin boyutları. H. Çeken (Ed.), *Sürdürülebilir turizm içinde* (s. 11-23). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Fyall, A. and Garrod, B. (2019). Destination management: a perspective article. *Tourism Review*, 75(1), 165-169.
- Genç, K. (2013). *Sürdürülebilir destinasyon yaratma sürecinde örgütlenmenin önemi: Çanakkale turizmi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökdeniz, A. (2019). *Ayvalık stratejik turizm planı (2019-2023) ve destinasyon yönetim örgütü modeli*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gündüz, C. (2016). Sürdürülebilir turizmin ilke, amaç ve hedefleri. H. Çeken (Editor), *Sürdürülebilir turizm içinde* (s. 104-115). Ankara: Detay Yayıncılık.
- İlban, M. O. (2019). 2023 Türkiye turizm stratejilerinde kilit unsur: Destinasyon yönetimi. *General Management Turizm & Yönetim Dergisi*. 132, 82-84.
- İslamoğlu, H. ve Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*, 5. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Morse, J. M. (1995). The Significance of Saturation, *Qualitative Health Research*, 5(2), 147-149.
- Özdemir, G. (2014). *Destinasyon yönetimi ve pazarlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Pearce, D. (2016). Interdependent destination management functions. *Tourism Recreation Research*, 41(1), 37-48.

- Pearce, D. G. and Schänzel, H. A. (2013). Destination management: The Tourists' Perspective. *Journal of Destination Marketing & Management*, 2(3), 137-145.
- Şanlıöz-Özgen, H. K. (2016). Sürdürülebilir turizm yönetiminde örgütlenme. N. Koçak (Editör), *Sürdürülebilir turizm yönetimi içinde* (s. 148-172). Ankara: Detay Yayıncılık.
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Türkiye turizm stratejisi 2023 eylem planı 2007-2013*, Yayın No: 3085, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ayvalık Turizm Danışma Bürosu Resmi İnternet Sitesi. Genel bilgiler. 02.08.2020 <http://www.ayvalikturizmdanismaburosu.ktb.gov.tr/TR-142815/genel-bilgiler.html> adresinden erişilmiştir.
- Türkay, O. (2014). *Destinasyon yönetimi yönetimbilim bakış açısıyla işlevler, yaklaşımlar ve araçlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uca, S. (2019). *Şehir turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ö. D. (2014). Sürdürülebilir turizm ve destinasyon yönetimi. M. Kozak (Editör), *Sürdürülebilir turizm kavramlar-uygulamalar içinde* (s. 275-291). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yoon, Y. (2002). *Development of a structural model for tourism destination competitiveness from stakeholders' perspectives*. Doctoral Thesis. Virginia: State University, Virginia Polytechnic Institute.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dinç, Y., Kömür, T. ve İlban, M. O. (2021). Sürdürülebilir destinasyon yönetimi için bir model önerisi: Ayvalık örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4376-4399. DOI: 10.26466/opus.896321

Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarında Bilgi Paylaşma Korkusu

DOI: 10.26466/opus.868237

*

Bilge Aksay *

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
İşletme Fakültesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Adana/ Türkiye

E-Posta: baksay@atu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0563-7778](https://orcid.org/0000-0002-0563-7778)

Öz

Günümüz işletmelerinin en değerli varlıkları bilgiye dayanan öz yetkinlikleridir. Örgütlerde bilgi paylaşımının nasıl artırılabilceğine dair pek çok araştırma bulunmasına karşın, bilgi saklamaya dair çok az çalışma vardır. Çalışanın bilgisini paylaştığı takdirde özgün değerini kaybedeceğine yönelik algısını ifade eden "bilgi paylaşma korkusu" 2020 Aralık itibarıyla google akademik üzerinden aratılmış ve Türkçe hiçbir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmanın amacı bilgi paylaşma korkusunun Türkçe alanyazına tanıtılması, psikolojik sahiplik teorisi temelinde cinsiyete ve sektör ile pozisyona göre bilgi paylaşma korkusunda farklılık olup olmadığının araştırılmasıdır. Renzl (2008) tarafından geliştirilen bilgi paylaşma korkusu ölçeği kullanılarak, araştırma hipotezleri 225 erkek, 158 kadın beyaz yakalı çalışandan elde edilen verilerle sınanmıştır. Psikolojik sahiplik teorisine göre çalışanlar, üzerinde emek ve zaman harcadıkları şeylere daha çok bağlanarak, sahip oldukları üzerinden kimliklerini tanımlar. Bu çalışmada cinsiyete göre bilgi paylaşma korkusunda farklılık olmadığı varsayımı desteklenmiştir. 2*2 faktöriyel varyans analizi ile kamu ve özel sektörde, yönetici ve çalışan pozisyonunda bulunanların bilgi paylaşma korkusu değerlendirilmiştir. Özel sektörde yönetici pozisyonunda bulunanlarda bilgi paylaşma korkusunun istatistiki açıdan anlamlı ve diğer gruplardan daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi paylaşma korkusu, 2*2 faktöriyel desen, beyaz yakalı çalışanlar

Knowledge Sharing Fear Among Public And Private Sector Employees

*

Abstract

*The most valuable asset of today's businesses is their core competencies based on knowledge. Despite the considerable research on how to increase knowledge sharing in organizations, there is only a limited number of studies on knowledge hiding. No Turkish study has been found in google academic for December 2020 including "knowledge sharing fear" that expresses the perception that the employee will lose his/her original value if he/she shares his/her knowledge. This study aims to introduce knowledge sharing fear concept to Turkish literature and to investigate whether knowledge sharing fear differs according to gender and position in public or private sectors based on psychological ownership theory. Research hypotheses were tested using the knowledge sharing fear scale developed by Renzl (2008) with data gathered from 225 male and 158 female white-collar employees. According to psychological ownership theory, employees identify their identity through what they have by connecting more to what they spend energy and time on. In this study, the assumption that there was no difference in knowledge sharing fear by gender was supported. With 2*2 factorial analysis, sectors as public and private, in addition to the position as manager and employee were evaluated. It has been found that knowledge sharing fear in those who are in managerial positions in the private sector is statistically significant and higher than other groups.*

Keywords: *Knowledge sharing fear, 2*2 factorial design, white-collar employees.*

Giriş

Hem ülke ekonomileri hem de işletmeler açısından, çalışanlar arasında bilgi paylaşımının en üst düzeyde olması istenmektedir. Çünkü günümüz işletmelerinin en değerli varlıkları bilgiye dayanan öz yetkinlikleridir. Bu nedenle akademik çalışmalarda da bilgi paylaşımının nasıl arttırılabileceği ele alınmıştır (Göksel, Aydınlan ve Bingöl, 2010; Ipe, 2003; Razmerita, Kirchner ve Nielsen, 2016; Şentürk ve Carman, 2019). Bilgi paylaşma sürecini etkileyen faktörler arasında örgüt kültürü (Gurteen, 1999), bilgi paylaşımının ödüllendirilmesi (Tohidinia ve Mosakhani, 2010), taraflar arasındaki bilgi farklılığı düzeyi (Wendling, Oliveira ve Carlos Gastaud Maçada, 2013), örgütsel adalet (Dirik, 2019; Lin, 2007; Şentürk ve Carman, 2019), örgütsel iletişimin niteliği ve sıklığı (Monteiro, Arvidsson ve Birkinshaw, 2008), mesleki bağlılık ve özyeterlilik (Çetin, Erenler ve Şentürk, 2016) sayılmaktadır. Görüldüğü üzere bilgi paylaşımının nasıl arttırılabileceğine yönelik araştırmalar fazla olmasına rağmen, bilgi saklamaya yönelik yeterince çalışma yapılmadığı belirtilmektedir (Dirik, 2019; Riege, 2005; Witherspoon, Bergner, Cockrell ve Stone, 2013).

2004 yılında yapılan bir araştırmaya göre bilgi saklamanın Fortune 500 şirketlerine yıllık maliyeti 31,5 milyon dolardır (Babcock, 2004). Bilgi saklamanın öncüllerinden olan bilgi paylaşma korkusu, çalışanın bilgisini paylaştığı takdirde özgün değerini kaybedeceğine yönelik algısıdır (Renzl, 2008). Bilgi paylaşma korkusu, farklı nedenlerle ortaya çıkabilir. Öncelikle bilgisini paylaşan, paylaştığı iş arkadaşının kendisine rakip olmasına neden olabilir (Butt, 2019). Daha da önemlisi çalışan bilgisini paylaştığı için işini kaybetmeye yönelik korku geliştirebilir ve bu korkuda haklılık payı bulunabilir (Butt, 2019; Jha ve Varkkey, 2018; Navimipour ve Charband, 2016). Olumsuz bir örgüt ikliminde, çalışanlar paylaştıkları bilginin karşılığını alamayacakları yönünde korku geliştirebilirler (Huo, Cai, Luo, Men ve Jia, 2016).

Aralık 2020 itibariyle Google akademik üzerinden “bilgi paylaşma korkusu” anahtar kelimeleriyle yapılan aramada hiçbir sonuç bulunamamıştır. Bu nedenle bilgi paylaşma korkusunun Türkçe alanyazında incelenmesinin katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bilgi paylaşma korkusunun teorik çerçevesinin irdelenmesi, psikoloji, yönetim ve organizasyon gibi farklı alanlardaki bilim insanlarının ortak çalışmalarına zemin hazırlayabilir. Ayrıca beş sorudan oluşan bilgi paylaşma korkusu ölçeğinin bilgi yoğun işletme-

lerde kullanılması, bu konudaki sorunların tespit edilip giderilmesinde yardımcı olabilir. Cornell Üniversitesi 2019 küresel inovasyon raporuna göre Türkiye inovasyon konusunda düşük performans gösteren ülkeler kategorisindedir (Global innovation index 2019). Bilgi paylaşma korkusunun azaltılarak bilgi paylaşımının artırılması, işletmelerin doğrudan teknolojik yeteneklerinin ve karlılıklarının artırılması anlamına gelir.

Bu araştırmada öncelikle bilgi paylaşma korkusu kavramı Türkçe alanyazına tanıtılacak ve ilgili kavramlar incelenecektir. Bilgi paylaşma korkusunun, bireyin sahip olduğu bilgiye dayandığı göz önüne alındığında psikolojik sahiplik teorisi, zengin bir altyapı sunmaktadır. Psikolojik sahiplik teorisine göre sahiplik hissi insanın doğal bir duygusu olup (Yeşil, Bancar ve Budak, 2015, s. 61) sahiplik hissi ev, araba gibi maddi unsurlarda ortaya çıkabileceği gibi fikirlere, sanat eserlerine, hatta diğer insanlara yönelebilir (Pierce, Kostova ve Dirks, 2001). Bilgi paylaşma korkusunun bireysel özelliklere göre farklılaştığı ifade edilmekle birlikte (Atalay ve Özler, 2013; Butt ve Ahmad, 2019; Köseoğlu, Gider ve Ocak, 2011; Lachman ve Weaver, 1998; Ozler, Yılmaz ve Ozler, 2008) bilgi paylaşma korkusuna çok yakın bir kavram olan örgütsel sessizlik konusunda Türkiye’de yapılan alanyazın taramasında, cinsiyete göre tutarlı bulguların olmadığı belirtilmiştir (Yeşilaydın ve Bayın, 2015). Ayrıca yönetici pozisyonunda olmak ve iş kaybetme korkusunun bilgi paylaşma korkusunu tetikleyebileceği iddia edilmektedir (Butt, 2019; Jha ve Varkkey, 2018; Serenko ve Bontis, 2016). Alanyazındaki çalışmalardan ve psikolojik sahiplik teorisinden hareketle bu araştırmanın amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Bilgi paylaşma korkusunun ve ilgili kavramların Türkçe alanyazına tanıtılması
2. Psikolojik sahiplik teorisini temel alarak çalışanların bilgi paylaşma korkusunda cinsiyete göre farklılık olup olmadığının sınanması
3. Psikolojik sahiplik teorisini temel alarak kamu ve özel sektörde yönetici olup olmamaya göre bilgi paylaşma korkusunda farklılık bulunup bulunmadığının incelenmesidir.

Bilgi Paylaşma Korkusu ve İlgili Kavramlar

Bilgi paylaşma korkusu, çalışanın bilgisini paylaştığı takdirde, özgün değerini kaybedeceğine yönelik korkusudur (Renzl, 2008). Bilgi paylaşma korku-

su, bilgi saklama davranışının öncüllerindedir (Razmerita vd., 2016). Bilgi paylaşma korkusunu, yönetim ve organizasyon bağlamında tartışmadan önce, korku kavramı üzerinde durmak gerekir. Korku, hayatımızı şekillendiren en temel duygulardan biridir. Öyle ki modern toplum hayatında, bireyin çok farklı kaynaklardan gelen uyarıcılardan, fiziksel ve ruhsal sağlığına yönelik yoğun tehdit algılaması yaşadığı iddia edilmektedir (Kish-Gephart, Detert, Treviño ve Edmondson, 2009). Korku durumunda birey, durum değerlendirmesi yapar, bu da zihinsel süreçlerin kullanılması anlamına gelir. Değerlendirme sonucunda ise durumla ilgili bir karara varılır (Rogers, 1975). Öfke duygusunun hâkimiyetinde, riskler iyimser bir şekilde değerlendirilirken, korkuda riskler sistematik bir şekilde değerlendirilerek azaltılmaya çalışılır. Bir diğer anlatımla korku durumunda birey, kendisi için ortaya çıkabilecek tehditleri ve riskleri azaltmaya odaklanır (Kligyte, Connelly, Thiel ve Devenport, 2013, s. 299). Korku duygusunun temel özelliği bireyi kaçınmacı savunma davranışına ve kaçmaya motive etmesidir (Öhman ve Mineka, 2001). Korku, diğer duygu durumlarından, refleksler ve sabit eylem kalıplarından farklı olarak devamlılık, öğrenme, derecelendirilebilirlik ve genellenebilirlik gibi çeşitli işlevsel özelliklere sahiptir (Mobbs vd., 2019).

Bilgi paylaşma korkusunda da çalışanlar, sahip oldukları bilgiyi diğer çalışanlarla farklı nedenlerle paylaşmaya korkarlar. Bilen çalışanın bilgisini bilmeyenlerle paylaşması aynı zamanda ikilem de oluşturmaktadır. Çünkü çalışana değer katan bilginin başkalarına verilmesi, bilgiyi alan açısından bir süre sonra bilgiyi verenin değersizleşmesi anlamına gelebilmektedir. Bu durum alanyazında insanın sosyal bir varlık olmasıyla açıklanmaktadır. Eğer birey dayanışmanın zorunlu olduğu toplumsal düzende kaybetmekten korkarsa, bilgisini paylaşmayacaktır (Butt ve Ahmad, 2019). Eğer toplumsal alanda adil bir sosyal düzen tesis edilirse, birey paylaştığı bilgi nedeniyle gelecekte zarar görmeyeceğini düşünür, adil davranılacağını bilir ve bilgisini paylaşmaktan korkmaz (Renzl, 2008). Nitekim Türkçe alanyazında, örgütsel adalet algısının bilmezden gelme şeklindeki bilgi saklama davranışıyla ters yönde ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Dirik, 2019).

Bilgi paylaşma korkusunu açıklamaya yönelik girişimler, genellikle fen bilimleri ve psikoloji alanında yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Evrim teorisindeki bencil gen modeline göre bireyler kendi genlerinin devamlılığını sağlayabilmek için temelde bencil davranırlar. Bu bakış açısıyla çalışanlar,

toplumsal iyiden ya da örgütsel başarıdan ziyade bireysel başarılarını ön plana aldıkları için bilgiyi paylaşmaktan korkacaklardır. Dolayısıyla bilgi, ancak ekonomik çıkar söz konusuysa veya evrimsel bakış açısıyla bireye üstünlük sağlayacaksa paylaşılacaktır (Witherspoon vd., 2013, s. 269) .

Bilgi paylaşma korkusu kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Danimarka'da 114 kobi çalışanı üzerinde yapılan bir araştırmaya göre çalışanların sadece %6'sı bilgilerinin kötüye kullanılacağından, %4,3'ü bilgiyi paylaşılarsa yerlerini bir başkasının alacağından endişe etmektedir (Razmerita vd., 2016). Diğer yandan Arnavutluk'ta gerçekleştirilen bir başka araştırmada yöneticilerin %60'ının bilgiyi paylaşmaktan korktukları, bu durumun temel nedenleri arasında ulusal kültür olduğu bulgulanmıştır. Yine aynı çalışmada katılımcıların %45'i bilgi paylaşma korkularının nedeni olarak iş pozisyonlarını kaybetmeyi göstermişlerdir (Vajjhala ve Baghurst, 2014).

Psikoloji alanındaki yaklaşımlara ve örgüt bilimine göre korku salt olumsuz bir duygu değildir (Keegan, 2015). Korku genellikle olumsuz bir duygu şeklinde algılsa da, aslında insanın varlığını koruması için gerekli temel duygular arasında yer alır. Örneğin sonucunu düşünmeden tehlikeli bir şekilde birden trafiğin yoğun olduğu bir yola koşan çocuk, davranışının olası sonuçları hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadığı için korkmaz. Benzer şekilde korkularına rağmen, bir görevi başaran biri de duygularını yönetebildiği için egemenlik ve mutluluk duyguları yaşayacaktır (Bantinaki, 2012). Bu durum aslında bilgi saklama davranışı ile bilgi saklama korkusu arasındaki ilişkiyi de açıklamaktadır. Bilgi saklama (knowledge hiding), başka biri tarafından talep edilen bilginin gizlenmesini, bireyin sahip olduğu bilgiyi saklamaya veya saklamaya yönelik kasıtlı girişimi olarak tanımlanmaktadır (Connelly, Zweig, Webster ve Trougakos, 2012, s. 65). Bilgi saklama davranışı, bilgi paylaşma korkusu sonucu gerçekleşebilir, bu durumda kaçınmacı savunma stratejisi söz konusudur (Fang, 2017). Bilgi saklama davranışları arasında susma, sorulan sorulara baştan savma cevaplar verme, aptalı oynama, akılcı görünen açıklamalar yapma anlamına gelen rasyonalize saklama yer almaktadır (Demirkasimoglu, 2016). Bilgi saklama, çalışanın hatayla veya bilmediği için bilgisini paylaşmadığı durumları kapsamaz (Connelly vd., 2012). Üretkenlik karşıtı işyeri davranışlarından farklı olarak, bilgi saklama her zaman bir başka çalışana veya organizasyona zarar verme amacıyla yapılmaz. Aslında bilgi saklama, belirli bir duruma verilen genel bir tepkidir (Connelly ve Zweig, 2015, s. 480). Bilgi paylaşma korkusu

her zaman bilgi saklama davranışına dönüşmeyebilir. Aynı durum tam tersi için de söylenebilir. Bilgisini paylaşmayan birinin davranışının tek nedeni bilgi paylaşma korkusu olmayabilir.

Bilgi paylaşma korkusu ile birlikte anılan bir diğer kavram bilgi paylaşmadır. Bilgi paylaşımı, çalışanların yeni bilgiler yaratmak için zımni ve açık bilgilerini karşılıklı olarak değiştirmeleri sürecidir (Razmerita vd., 2016). Bilgi paylaşımında birey kendi fikirleriyle bir sorunun daha iyi anlaşılabilmesi için başkasına rehberlik eder (McDermott, 1999, s. 107). Her ne kadar bilgi paylaşma ve bilgi saklama iki alternatif davranış seçeneği olarak düşünülse de iki kavram birbirinin zıttı değildir (Connelly vd., 2012). Bilgi paylaşma ile bilgi saklamanın motivasyon faktörleri farklıdır. Gagné vd. (2019) bilişsel iş gerekleri ve otonominin bilgi paylaşmanın sıklığını arttırdığını, karşılıklı görev bağımlılığının ise bilgi saklama düzeyini arttırdığını bulmuştur.

Bilgi saklamanın ön koşulları arasında güvensizlik sayılmaktadır (Renzl, 2008). Her ne kadar alanyazında örgüt içi güveni arttırmaya yönelik çabalardan ve önlemlerden bahsedilse de, bir tutum olarak bilgi paylaşma korkusunun oluşması hayatın başka alanlarında ve zamanlarında kazanılmış deneyimlerin sonucu olarak da gelişmiş olabilir (Kish-Gephart vd., 2009). Örneğin okul yıllarında bir konudaki bilgisini paylaştığı için dışlanan bir çalışan, iş hayatında da benzer süreçlere daha duyarlı hale gelebilir. Aynı zamanda bilgi paylaşımına yönelik olumsuz geleneksel yaklaşımlar da bilgi paylaşma korkusunun gelişmesine neden olabilir (Navimipour ve Charband, 2016).

Bilgi Paylaşma Korkusu ve Psikolojik Sahiplik Teorisi

Bilgi, deneyim ve uygulama ile öğrenilen bir dizi kural, prosedür ve işlemle özümsemiş verinin örgütlenmiş bileşimidir (Bhatt, 2001, s. 70). McElroy (1999, s. 5)'a göre bilgi dünya, güzellik ve doğru hakkında varsayımların zihinsel ve sözel formülasyonudur. Bilgi; deneyim, değerler ve uzman bilgisinin bir araya getirilmesi ile anlam oluşturma sürecidir. Bilgi, bilenlerin zihninde oluşur ve uygulamaya aktarılır (Nonaka ve Toyama, 2015). Örgütlerde bilgi sadece örgütsel dokümanlarda saklanmaz aynı zamanda örgütsel rutinlerle, süreçlerle ve normlarla iç içe geçmiştir (Davenport ve Prusak, 1998, s.4). Bilginin insana, ihtiyaçlara ve algılamalara bağlı bir süreç olduğu

göz önüne alındığında da, bilgi paylaşma korkusunun sübjektif bir kavram olarak değerlendirilmesi gerekir. Dolayısıyla bu araştırmada karşılıklı ilişkileri vurgulayan sosyal değişim teorisi yerine, bireyi temele alan psikolojik sahiplik teorisi (Liu, Wang, Hui ve Lee, 2012) kullanılmıştır.

Bilgi saklama konusunda psikolojik sahiplik teorisinin zengin bir altyapı sunduğu ifade edilmektedir (Fang, 2017). Psikolojik sahiplik teorisi felsefe, psikoloji gibi farklı bilim dallarından beslenir ve sahip olmanın insan psikolojisindeki önemine vurgu yapar. Hatta insanın “ben” anlayışının “benim” anlayışıyla bütünleştiğini ifade eder (Pierce vd., 2001, s. 299). Ellis (1985)’in alanyazın taraması sonuçlarına göre sahiplenici davranış, bireyin kendini ve kişisel alanını kapsayacak şekilde, tüm toplumlarda evrensel olarak mevcuttur. İnsan bilerek veya bilmeyerek, isteyerek veya istemeyerek sahip olduklarını benliğinin bir parçası haline getirir (Belk, 1988, s. 139). Bu bağlamda psikolojik sahiplik, bireylerin bir zihin durumu olarak sahiplik hedefini (maddi veya maddi olmayan) ya da onun bir parçasını “kendilerininmiş” gibi hissetmeleridir (Pierce vd., 2001, s. 299). Yönetim ve organizasyon bakışıyla psikolojik sahiplik, bir çalışanın hedefe karşı sahiplenici duygular geliştirdiği psikolojik temelde deneyimlenen bir olgudur (Van Dyne ve Pierce, 2004). Kısaca psikolojik sahiplik, “benim olan ne?” sorusuna verilen cevaptır (Olckers ve Du Plessis, 2012, s. 4). Psikolojik sahipliğin hem bilişsel hem de duygusal yönü vardır. Bireyin sahip olunanla ilgili farkındalığını, düşüncelerini, inançlarını ve duygularını yansıtır (Jussila, Tarkiainen, Sarsedt ve Hair, 2015, s. 123).

Psikolojik sahiplik, birbirleriyle ilişkili üç faktörle ortaya çıkmaktadır. Bunlar hedef üzerinde kontrol, hedefi yakından tanıma ve hedefe yatırım yapmadır (Pierce vd., 2001; Pierce, Kostova ve Dirks, 2003). Hedef üzerinde kontrol faktörüne göre çalışanların yetkin ve ilişkilerinde etkin olmaya yönelik ihtiyacı, onları çevrelerini kontrol etmeye yöneltir. Hedefi yakından tanımaya göre psikolojik sahiplik, öz kimlik algısıyla ilişkilidir, bireyler sahip olduklarını yakından tanır ve onlar üzerinden çevresiyle etkileşime geçer. Hedefe yatırım yapma, bireylerin duygusal açıdan yatırım yaptıkları şeylere daha çok bağlanarak, mekân ve zamanda adeta kendilerini sabitleyebilecekleri bir yere sahip olduklarını ifade eder (Brown, Pierce ve Crossley, 2014, s. 320).

Psikolojik sahiplik perspektifiyle bilgi paylaşma korkusu ele alındığında, çalışanların kendi bilgileri üzerinde-eğer bilgi zimni bilgi ise-neredeyse ta-

ma yakın kontrole sahip oldukları söylenebilir. Çünkü veri işlenmemiş olguları temsil ederken, veriyi işleyerek anlamlı bir hale yani bilgiye dönüştüren insandır (Nonaka ve Toyama, 2015). Örgütler için değerli bilgi, çalışanlar tarafından genellikle başkalarının kopya edilemeyecek şekilde teknoloji, bireysel bilgi, etkileşim, kültür gibi farklı unsurların bir araya gelmesiyle oluşturulur (Bhatt, 2001). Dolayısıyla çalışanın, işyerinde ona yetkinlik ve ilişkilerinde etkinlik sağlama potansiyeli olan bilgisini paylaşmaktan korkması, onun etkinlik ihtiyacından kaynaklanabilir.

Dittmar (1989) kadınlarla erkeklere sahip oldukları en önemli beş şeyi sıralamalarını ve niçin önemli olduklarını açıklamalarını istemiş ve cinsiyetler açısından sahip olunana verilen önem itibarıyla farklılık olmadığını bulmuştur. Bu da psikolojik sahiplik duygusu açısından kadınlar ve erkeklerin farklı olmadığına; ancak attettikleri anlamın farklılaştığına işaret etmektedir. Bilgi paylaşma korkusuna yakın bir kavram olan örgütsel sessizlik konusunda alanyazın taraması yapan Yeşilaydın ve Bayın (2015), örgütsel sessizlik davranışında cinsiyete göre tutarlı bulguların olmadığını belirtmiştir. Demirkasimoglu (2016) bilgi saklama davranışı, Köseoğlu vd. (2011) da bilgi paylaşmayı engelleyen unsurlar açısından cinsiyetler arasında farklılık olmadığını bulmuştur. Alanyazında cinsiyet değişkenini kontrol değişkeni olarak inceleyen çalışmalar (Connelly vd., 2012; Peng, 2013; Siemsen, Roth, Balasubramanian ve Anand, 2009) bilgi saklama davranışı açısından cinsiyetler arasında fark olmadığını ifade etmektedir. Ancak bilgi paylaşma davranışını inceleyen araştırmalarda özellikle kolektivist toplumlarda cinsiyet değişkeninin sorgulanması gerektiği belirtilmektedir (Ardichvili, Maurer, Li, Wentling ve Stuedemann, 2006; Navimipour ve Charband, 2016; Riege, 2005). Türk toplumunun kolektivist ve yüksek güç mesafesine sahip olması (Hofstede, 1984), alanyazında birbirleriyle çelişen sonuçların bulunması nedeniyle bilgi paylaşma korkusunda cinsiyete göre farklılık olup olmadığının sorgulanması gerekmektedir. Korkunun ve psikolojik sahipliğin cinsiyetten bağımsız olduğu göz önüne alınarak aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

- H1: Bilgi paylaşma korkusu, cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.

Psikolojik sahiplik teorisine göre bireyler duygusal açıdan yatırım yaptıkları şeylere daha çok bağlanırlar (Brown vd., 2014, s. 320). Söz konusu kişisel yatırım, zaman, fikirler, yetenekler, fiziksel, psikolojik ve entelektüel enerji gibi pek çok farklı şekilde gerçekleşebilir (Jussila vd., 2015). En belir-

gin ve belki de en güçlü anlamda yapılan yatırım, bireyin o “şey”i yaratmasıdır. Yaratma, onu yaratanın zamanını, enerjisini ve hatta değerlerini ve kimliğini kapsar. “Şeyler” onları yaratan kişiye iliştilir, çünkü kendi varlıklarını ve biçimlerini bireyin çabalarına borçludur; bu nedenle, onları yaratan birey, aynı kendine sahip olduğu gibi onlara da sahip olur (Durkheim, 1957’den aktaran Pierce vd., 2001). Özellikle bilgi alanında çalışanların temel amacı da bilginin yaratılması, dağıtılması ve/veya uygulanmasıdır (Davenport ve Prusak, 1998; Nonaka ve Toyama, 2015). Genel anlamda bakıldığında da çalışanların yaşamları üzerindeki kontrol ve daha büyük amaçlarla bağ kurma ihtiyaçlarını, meslek ve mesleki rolleri üzerinden yaptıkları bulunmuştur (Ikiugu vd., 2012).

Mesleğe ve mesleki rollere yapılan yatırım nitelik ve nicelik açısından arttıkça sahiplik ve kontrol duygusu da artmaktadır. Amerika’da 3.032 yetişkin üzerinde yapılan bir araştırmada örneklem genç, orta ve ileri yaş olmak üzere üçe ayrılmış, ileri yaşta olanların işyerindeki kontrol duygusunun diğer gruplarınkinden fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Lachman ve Weaver, 1998). Bilginin çalışanlar, örgüt ve çevre arasındaki dinamik ilişkilere dayanılarak bireyin zihninde yaratıldığı (Nonaka ve Toyama, 2015) göz önüne alındığında, bu sürece ayrılan zamanın artmasıyla, çalışan ve bilgi arasındaki sahiplik ilişkisinin de artması beklenir. Yapılan araştırmalar da psikolojik sahipliğin yaşla beraber arttığını göstermektedir (Atalay ve Özler, 2013; Ozler vd., 2008). Yönetici pozisyonunda olanların genellikle tecrübeli çalışanlar arasından seçildiği, bunun da yaşla doğrudan bağlantısı göz önüne alındığında, yönetici pozisyonundakilerin bilgi paylaşma korkusunun artması beklenebilir.

Örgütlerde hem astlar hem üstler sahip oldukları bilgi üzerinden kontrol sahibi olmaya çalışırlar, bu nedenle de bilgilerini örgütsel bilgi sistemine yükleme konusunda direnç gösterirler (Gray, 2001). Birleşik Arap Emirlikleri’nde yapılan bir araştırmaya göre yöneticilerin bilgi saklama nedenleri arasında astları üzerinde kontrolü kaybetmeme isteği gelmektedir (Butt ve Ahmad, 2019). Bilgi saklama davranışı hiyerarşik karşılıklı ilişkilerde görülmekle beraber, çalışanlar pozisyonlarına bağlı olarak bilgi paylaşmaktan korkabilirler. Çünkü yönetme isteği insanın en temel istekleri arasında gelmektedir ve yöneticiler nispeten avantajlı konumlarını koruma arzuları nedeniyle bilgi paylaşmaktan korkabilirler (Liu, Zhu Julie ve Lam Long, 2020). Psikolojik sahiplik teorisi açısından ise benlik tanımı “yönetici” po-

zasyonu üzerinden yapıldığında, yöneticilik konumu, işin bir parçası olmaktan öte benliklerine yönelik tehdit algılamasına yol açabilir. Nitekim istismarcı yöneticilerin astlarının bilgi saklamaya yöneldikleri belirtilmektedir (Pradhan, Srivastava ve Mishra Dharmesh, 2019).

Özellikle yüksek düzeyde güç mesafesinin ve kolektivizmin geçerli olduğu ülkelerde, yöneticiler belirsizlik durumunda veya bilmedikleri konularda astlarına danışmamakta, bazı durumlarda astlarını potansiyel rakipler olarak değerlendirebilmektedir (Ghosh, 2011). Diğer taraftan bilgi yönetimi bileşenlerini kamu ve özel sektörde inceleyen McAdam ve Reid (2000) kamu sektörünün karlılıktan önce insanı daha fazla merkeze alması nedeniyle kamunun özel sektörle karşılaştırıldığında informal bilgi yönetim süreçlerini daha etkin kullandığını bulgulamışlardır. Her ne kadar bilgi yönetiminde özel sektör, kamu ile karşılaştırıldığında pek çok açıdan daha başarılı olsa da (Chawla ve Joshi, 2010), etkin ve doğru bilginin paylaşımı güvene dayalı sosyal ağlarla gerçekleşmektedir. Xerox firması da yararlı ve etkin bilginin sosyal ağlar yoluyla taşındığını bulmuştur (Powers, 1999). Ancak söz konusu sosyal ağlar içinde, özel sektörde çalışanlar işlerini kaybetme endişesiyle bilgilerini paylaşmaktan korkabilirler (Labafi, 2017). Çünkü kamuda çalışanlarında iş kaybı performanstan ve rekabetten ziyade kanunlarla belirlenmiş kurallar çerçevesinde gerçekleşirken özel sektörde ekonomik krizler, işletmenin yatırım kararları, diğer çalışanlar gibi pek çok faktör iş kaybına neden olabilmektedir. Nitekim Arnavutluk'ta yapılan bir araştırmaya göre çalışanların %45'inin bilgi paylaşma korkusunun nedeni işteki pozisyonlarını kaybetmedir (Vajjhala ve Baghurst, 2014). Amerika'da akademisyenlerin bilgi saklama nedenleri arasında ticari kaygılar sayılmaktadır (Campbell vd., 2002). Karmaşık ve belirsizliğin yüksek olduğu ortamlarda bilgi saklama davranışı artmaktadır (Webster vd., 2008). Bu nedenle, özel sektörde yöneticilerin yetkin ve ilişkilerinde etkin olmaya yönelik ihtiyacını karşılamak ve konumlarını korumak amacıyla bilgi paylaşma korkusunu daha fazla yaşadıkları ileri sürülebilir. Dolayısıyla aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur:

H2: Kamu ve özel sektörde yönetici olarak çalışıp çalışmamaya göre bilgi paylaşma korkusunda anlamlı düzeyde farklılık vardır.

Örnekleme

Araştırma 2018-2019 akademik yılında Adana Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nde yönetim ve organizasyon tezsiz yüksek lisans programı öğrencilerinden ve onların iş çevresinden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle araştırma verileri için etik onam çıkarılmamış, kolayda ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında yüz yüze anket yönteminden yararlanılmıştır. Öncelikle tezsiz yüksek lisans öğrencileri araştırmaya katılmış, bir kısmı ise araştırmaya destek olmak amacıyla basılmış anketleri alarak iş arkadaşlarına doldurtmuşlardır. Bu grubun örnekleme olarak seçilmesinin nedeni öğrencilerin farklı sektörlerde bulunmalarının yanı sıra yönetici pozisyonunda çalışanlara ulaşmanın kolay olmasıdır. Aynı zamanda maliyet ve zamandan tasarruf sağlanmıştır. Örnekleme büyüklüğü seçiminde kullanılan istatistiksel analizlerin gereklilikleri göz önüne alınmıştır.

Araştırmaya 225 erkek (%58,7), 158 kadın (%41,3) katılmış olup, toplam örnekleme sayısı 383'tür. Araştırmaya katılanların yaşı 18-60 yaş aralığındadır, yaş ortalamaları 34.88'dir ($S_s=7,96$). Araştırma örnekleminde 86 yönetici (%22,5), 297 çalışan (%77,5) bulunmaktadır. Katılımcılar 1 ila 34 yıl arasında tecrübeye sahip olup, ortalama 8,29 yıl çalışmışlardır ($SS=7,88$).

Veri toplama aracı

Bilgi paylaşma korkusunun, operasyonel tanımı çalışanın bilgisini paylaştığı takdirde özgün değerini kaybedeceğine yönelik algısı (Renzl, 2008) olarak kabul edilmiş ve Renzl (2008)'in çalışmasındaki beş ifade ile ölçülmüştür. Çalışmada ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı ,84 olarak raporlanmıştır. Anket formunda cinsiyet, sektör, pozisyon ve yaş bilgileri de yer almıştır.

Verilerin Analizi ve Bulgular

Bilgi paylaşma korkusuna ilişkin verilen ifadeler ile ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de sunulmaktadır. Çalışanların en çok ($X=2,13$) iş arkadaşlarıyla işe ilişkin bildiğim her şeyi paylaşmam ifadesine katıldıkları görülmüştür.

Tablo 1. Bilgi paylaşma korkusuna ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri

Ölçek ifadeleri	X	SS
Eğer işimle ilgili bütün bildiklerimi herkesle paylaşırsam, benim yerime bir başkası geçebilir.	1,93	1,15
Eğer işe ilişkin bütün bildiklerimi paylaşırsam, bundan hiçbir şey elde etmem.	1,91	1,17
İş arkadaşlarımla işe ilişkin bildiğim her şeyi paylaşmam.	2,13	1,35
Eğer işe ilişkin bilgilerimin hepsini paylaşırsam, işyerinde bilgi avantajımı kaybederim.	1,95	1,15
Bilgiyi paylaşmak, güç kaybetmek demektir.	1,77	1,10
Bilgi paylaşma korkusu (toplam)	9,68	4,62

Verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, tüm değerlerin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. “Bilgi paylaşma korkusu, cinsiyete göre farklılaşmamaktadır” hipotezi bağımsız örneklem T testi ile sınanmış ve hipotez desteklenmiştir (Bknz Tablo 2).

Tablo 2. Cinsiyete göre bilgi paylaşma korkusu bağımsız gruplar t testi sonuçları

Gruplar	N	X	SS	t	df	P
Erkek	225	9,98	4,99	1,53	373,80	,13
Kadın	158	9,27	4,02			

“Kamu ve özel sektörde yönetici olarak çalışıp çalışmamaya göre bilgi paylaşma korkusunda anlamlı düzeyde farklılık vardır” hipotezini test etmek amacıyla parametrik 2x2 varyans analizi uygulanmıştır. Ancak faktöriyel varyans analizinin temel sayıltıları arasında örneklem büyüklüklerinin birbirine yakın olması gerekmektedir; öyle ki faktör varyansları homojen olmasa bile her bir gruptaki örneklem sayısı büyük farklılık göstermediği sürece test istatistikleri doğru sonuçlar vermektedir (Boneau, 1960; Kaplan ve George, 1995). Faktöriyel desenlerde her bir faktöre tanımlı minimum örneklem büyüklüğüne dair farklı tavsiyeler sunulmaktadır. Her bir gruptaki örneklem sayısının en az 10 (Hox, 1998) veya 25 (Kotrlık ve Higgins, 2001; Snijders ve Bosker, 1993) olması gerektiği belirtilmektedir. Ancak çalışmada Tip 1 hatayı en aza indirebilmek ve güç analizi gereklilikleri de göz önüne alınarak her bir kategoride 40 örneklem hedefi seçilmiştir (Dziak, Nahum-Shani ve Collins, 2012; McNeish ve Stapleton, 2016). Faktöriyel desende çapraz tablolar incelenmiş ve en az örneklem sayısı özel sektörde yönetici pozisyonunda çalışanlar (n=40) olduğundan, özel sektör-çalışan, kamu-çalışan örneklemelerinden SPSS üzerinden tamamen rastgele alt örneklem belirlenmiş ve örneklem temsili yaş üzerinden izlenmiştir. Örneklem büyüklüğü kriterinin sağlanması ve yaşa ilişkin değerlerin çok büyük

sapma göstermemesi nedeniyle kamuda ve özel sektörde çalışan pozisyonunda olanlar alt örneklemeler üzerinden analize dâhil edilmiştir. Alt örneklemelerin tamamen rastgele seçim kriteri yüzde üzerinden hedef sayıyı sağlayacak oranda hesaplanmış ve yaş değişkeninin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3'te sunulmuştur. Alt gruplar ve tam veri setine gruplar itibariyle T testi yapılmış, ilgili değerler itibariyle alt örneklem örneklemi temsil ettiğine karar verilmiştir.

Tablo 3. Özel ve kamuda çalışanlar ile alt örneklemelerdeki yaş değişkenine ilişkin veriler

	Alt örneklem			Orijinal veri		
	N	X	SS	N	X	SS
Özel sektör-çalışan	(%26)42	31	5,62	160	30,58	5,95
Kamu sektörü-çalışan	(%29)40	35,20	8,92	137	36,04	7,93

Alt örnekleme verilerin dağılımı Shapiro Wilk testi ile sınanmıştır. Bilgi paylaşma korkusunun sektör ve pozisyon göz önüne alındığında ($D(40)=.96$, $p=.15$) normal dağılıma uygun olduğu saptanmıştır. Pozisyon değişkeni yönetici ve çalışan, sektör ise özel ve kamu olmak üzere iki düzeyde incelenmiştir. Pozisyon hariç olmak üzere tüm etkiler %95 güven aralığında anlamlı bulunmuştur. Sektör faktörü için temel etki $F(1,168)=8,4$ $p<.005$ düzeyindedir. Özel sektörde çalışanlar ($X=10,70$, $SS=4,48$) kamuda çalışanlara ($X=8,86$, $SS=3,86$) göre daha yüksek düzeyde bilgi paylaşma korkusu yaşamaktadır. Bilgi paylaşma korkusunda pozisyon faktörünün temel etkisi anlamlı bulunmamıştır, $F(1,168)=1,00$, $p=.32$. Bilgi paylaşma korkusu yöneticilerde ($X=10,01$, $SS=3,99$) ve çalışanlarda ($X=9,50$, $SS=4,54$) birbirine benzemektedir. Sektör ve pozisyona bağlı olarak anlamlı etkileşim etkisi bulunmuştur, $F(1,168)=6,71$, $p=.01$. Özel sektörde yönetici olanların bilgi paylaşma korkusu ($X=11,88$, $SS=4,05$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksektir (Bknz Tablo 4).

Tablo 4. Pozisyon ve sektöre göre bilgi paylaşma korkusuna dair 2*2 faktöriyel ANOVA sonuçları

Varyans Kaynağı	Karelerin Toplamı	Sd	Karelerin ortalaması	F	Anlamlılık düzeyi
Pozisyon	16,99	1	16,91	1,01	,32
Sektör	141,65	1	141,65	8,40	,00
Pozisyon*Sektör	113,18	1	113,18	6,71	,01
Hata	2767,05	164	16,87		
Toplam	19048	168			

Etki boyu büyüklüğünü değerlendirebilmek amacıyla kısmi eta kare değerine (η_p^2) bakılmıştır. Kısmi eta-kare değeri sektör için 0,09; sektör ve pozisyon için 0,07 olarak hesaplanmıştır. Bu değere göre bilgi paylaşma korkusundaki varyansın %9'u sektör, %7,1'i sektör ve pozisyon değişkeni tarafından açıklanmaktadır. Her ne kadar varyans itibariyle ilgili rakamlar zayıf olsa da istatistikî anlamlılık açısından değerlendirildiğinde H2 hipotezi desteklenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada bilgi paylaşma korkusu ve ilgili kavramlar Türkçe alanyazına tanıtılmıştır. Psikolojik sahiplik teorisini temel alarak çalışanların bilgi paylaşma korkusunda cinsiyete, kamu ve özel sektörde yönetici olma durumuna göre farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Beklendiği üzere bilgi paylaşma korkusunda cinsiyete göre farklılık bulunmamıştır. Yine beklediği üzere özel sektörde yönetici pozisyonunda bulunanların bilgi paylaşma korkusu düzeyinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Bilgi paylaşma korkusu, çalışanın bilgisini paylaştığı takdirde, özgün değerini kaybedeceğine yönelik korkusudur (Renzl, 2008). Çalışanların bilgi paylaşma korkusunu açıklamada psikolojik sahiplik teorisi zengin bir altyapı sunmaktadır (Fang, 2017). Bilgi tamamen bireyin zihninde kendisi tarafından oluşturulur (Nonaka ve Toyama, 2015), bu yönüyle de psikolojik sahiplik teorisinde anılan hedef üzerinde kontrol, hedefi yakından tanıma, hedefe yatırım yapma (Pierce vd., 2001; 2003) kavramlarıyla örtüşmektedir.

Çalışan bilgisini özellikle de zımni bilgi ise paylaşma ya da paylaşmama konusunda tam bir kontrole sahiptir. Söz konusu bilgiyi oluşturabilmek için anlamaya ve bilgiyi ortaya koyabilmek için zamanını ve zihinsel enerjisini bilgiye yöneltmek durumundadır.

Bu araştırmada “Bilgi paylaşma korkusu, cinsiyete göre farklılaşmamaktadır” hipotezi desteklenmiştir. Cinsiyete göre bilgi paylaşma korkusunda farklılık olmaması, Yeşilaydın ve Bayın (2015), Demirkasimoglu (2016), Peng (2013), Connelly vd. (2012), Siemsen vd. (2009), Köseoğlu vd. (2011)’nin araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Kuramsal açıdan bakıldığında sahiplenici davranış, bireyin kendini ve kişisel alanını kapsayacak şekilde, tüm toplumlarda evrensel olarak mevcuttur (Belk, 1988; Ellis, 1985). Psikolojik sahiplik, bir zihin durumu olarak bireylerin “şeyleri” kendilerininmiş gibi hissetmesidir ki (Dittmar, 1989; Pierce vd., 2001) evrensel bir yönü bulunmaktadır. Bu durum, kültür ve toplumsal cinsiyet algılamalarındaki farklılıklara rağmen cinsiyetler arasında bilgi paylaşma korkusunda benzerliğe neden olabilir. Araştırma verilerinin beyaz yakalı çalışanlardan elde edildiği göz önüne alındığında, profesyonel iş değerlerinin varlığı, cinsiyetler arasındaki farklılıkları ortadan kaldıran bir diğer faktör olabilir. Bu nedenle bilgi paylaşmaya veya saklamaya ilişkin örgütsel uygulamalarda ve akademik çalışmalarda cinsiyetçi bakış açısının yanlış olacağı düşünülmektedir.

Mesleğe ve mesleki rollere yapılan yatırım nitelik ve nicelik açısından arttıkça sahiplik ve kontrol duygusu da artmaktadır (Lachman ve Weaver, 1998). Bu bağlamda oluşturulan “Kamu ve özel sektörde yönetici olarak çalışıp çalışmamaya göre bilgi paylaşma korkusunda anlamlı düzeyde farklılık vardır” şeklindeki hipotez desteklenmiştir. Özel sektörde yönetici olanların en yüksek düzeyde bilgi paylaşma korkusu yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Söz konusu bulgu, çalışma ortamındaki rekabetin bilgi paylaşımının önünde engel olduğunu belirten Köseoğlu vd. (2011)’nin bulgularıyla paralellik göstermektedir. Aynı zamanda yüksek düzeyde güç mesafesinin geçerli olduğu ülkelerde yöneticiler, belirsizlik durumunda veya bilmedikleri konularda astlarına danışmamakta, hatta bazen astlarını kendi güçlerine rakip olabilecek adaylar şeklinde değerlendirebilmektedir (Ghosh, 2011). Dolayısıyla yüksek güç mesafesi, bilginin paylaşılmasına olanak sağlayan sağlıklı bir iletişim sürecinin önündeki bir engel olabileceği gibi iletişim eksikliği de yüksek güç mesafesi algılamasına neden olabilir (Güğerçin,

2018,s. 91). Neticede iletişim eksikliği, bilgi saklama ve güç mesafesi ilişkisi bir sarmal halini alabilir. Bu noktadan hareketle astlar ve üstler arasındaki karşılıklı ilişkilerde iletişim eksikliği, güç mesafesi ve bilgi saklama değişkenlerini inceleyen çalışmaların alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bilgi paylaşma korkusu sektör açısından değerlendirilirken, kamu çalışanlarında iş kaybının rekabetten bağımsız olarak kanunlarla belirlenmiş net kurallar çerçevesinde gerçekleştiği, özel sektörde ise ekonomik krizler, işletmenin yatırım kararları, diğer çalışanlar gibi pek çok faktörden etkilendiği dikkate alınmalıdır. Nitekim Arnavutluk'ta yapılan bir araştırmaya göre çalışanların %45'i bilgi paylaşma korkularının nedeni iş pozisyonlarını kaybetmeye dayanmaktadır (Vajjhala ve Baghurst, 2014). Bu nedenle, özel sektörde yöneticilerin yetkin ve ilişkilerinde etkin olmaya yönelik ihtiyacını karşılamak ve konumlarını korumak amacıyla bilgi paylaşma korkusunu daha fazla yaşadıkları düşünülmektedir.

Bu araştırmanın temel sınırlılıklarından biri kolayda örneklem yönteminin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Özel sektör ve kamu alanında çalışanlar alt sektörler itibariyle ele alınmamıştır. Oysa ne tüm kamu örgütleri ne de özel sektördeki örgütler sahip oldukları bilgi, bilginin doğası ve paylaşımı itibariyle aynı değildir. Örneğin bilgisayar yazılımı, genetik araştırmalar gibi yoğun bilgi gerektiren işletmelerle, fason imalat yapan tekstil işletmeleri bilgi paylaşma yoğunluğunda ve bilgi paylaşma korkusunda farklılaşacaklardır. İleride yapılacak olan çalışmalarda kamu ve özel sektör arasındaki farklılıkların ortaya konulmasında, benzer faaliyet alanlarındaki örgütlerin seçilmesi daha yararlı olabilir. Çalışmada her ne kadar özel sektör yöneticilerinin istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde daha çok bilgi paylaşma korkusuna sahip oldukları bulgulanmış olsa da, açıklama düzeyi düşük kalmıştır. Bu durum bilgi paylaşma korkusunu daha iyi açıklayan başka değişkenlerin ve/veya sosyal beğenirlik kaygısıyla katılımcıların gerçek davranışlarıyla verdikleri cevaplar arasında farklılık olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim ölçek ifadelerine verilen ortalama değerlerin düşük olduğu görülmektedir. Oysa Çin'de bilişim sektöründe çalışanlar arasında bilgi paylaşma korkusuna ilişkin ifadelerin ortalama değerlerin 2,68 ile 4,32 arasında değiştiği görülmektedir (Hsu, Chang, 2014). Bu nedenle gelecekte yapılacak çalışmalarda sosyal beğenirlik etkisinin dikkate alınması tavsiye edilmektedir.

Araştırmaların genellikle etkin bilgi yönetim sistemlerine (Özdemirci, Aydın, 2007; Metin, 2020) ve bilgi paylaşımına odaklandığı görülmektedir (Göksel, Aydıntan ve Bingöl, 2010; Şentürk ve Carman, 2019). Ancak bilgi saklama ve bilgi paylaşmanın zıt değil farklı kavramlar olduğu göz önüne alındığında, bilgi saklama davranışının ve bilgi paylaşma korkusu gibi öncüllerinin araştırılmasının gerek alanyazına gerekse uygulayıcılara faydalı olacağı düşünülmektedir. Alanyazın incelendiğinde de bilgi paylaşma korkusuna ilişkin Türkçe çalışma olmadığı görülmüştür. Ayrıca bilgi paylaşma korkusunun öncülleri ve bu korkunun davranışa yansması araştırılabilir. İşletmelerde bilgi paylaşma korkusunun ortaya çıkmasına neden olan bireysel ve örgütsel faktörlerin insan kaynakları bölümü tarafından ele alınmasıyla, etkin bilgi yönetim süreçlerinin kurulması da sağlanabilir. Bu süreçte kısa bilgi paylaşma korkusu ölçeği, başlangıç noktası olabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Knowledge Sharing Fear Among Public And Private Sector Employees

*

Bilge Aksay

Alpaslan Türkes Science and Technology University

Core competencies based on knowledge are the most valuable ones. Therefore, ways to increase knowledge sharing are discussed in academic studies (Göksel, Aydıntan, and Bingöl, 2010; Ipe, 2003; Razmerita, Kirchner, and Nielsen, 2016; Şentürk and Carman, 2019). Despite the considerable research on how to increase knowledge sharing in organizations, there is only a limited number of studies on knowledge hiding and its antecedents (Dirik, 2019; Riege, 2005; Witherspoon, Bergner, Cockrell, and Stone, 2013). To the best of the author's knowledge, no Turkish study has been found in Google Academic about "knowledge sharing fear", which is referred to as the perception that the employee will lose his/her original value if he/she shares his/her knowledge. Within the framework of psychological ownership theory, this study aims to introduce the concept of knowledge sharing fear to Turkish literature and to investigate whether knowledge sharing fear differs according to gender and position in public or private sectors.

According to psychological ownership theory, the feelings of ownership are natural for human beings (Green, Bancar, and Budak, 2015, p. 61) and can be related to material elements such as home, car, or even with abstract things such as ideas, works of art, even other people (Pierce, Kostova, and Dirks, 2001). Based on the studies in literature and psychological ownership theory, the objectives of this research were determined as follows:

1. To introduce knowledge sharing fear and related concepts to Turkish literature,
2. To analyze whether there is a gender difference in knowledge sharing fear,
3. To investigate whether there is a difference in knowledge sharing fear, according to hold an administrative position or not in the public and private sectors.

Fear is one of the most fundamental emotions that shape our lives. In case of fear, the individual performs a situational assessment, which means the use of mental processes. As a result of the evaluation, a decision is made regarding the situation (Rogers, 1975). The main feature of the emotion is that it motivates the individual to exhibit defensive behavior (Öhman and Mineka, 2001).

According to Ellis's (1985) field review results, possessive behavior is universally available in all societies, covering the individual's self and personal space. Individuals intentionally or unintentionally make what they possess a part of themselves (Belk, 1988, p. 139). In this context, ownership arises when an individual feels the goal of ownership (material or intangible) or part of it as "his own" as a state of mind (Pierce et al., 2001, p. 299). Psychological ownership, in short, is the answer to the question "What is mine?" (Olckers & Du Plessis, 2012, p. 4). It reflects the awareness, thoughts, beliefs, and feelings of the individual about what is possessed (Jussila, Tarkiainen, Sarstedt, & Hair, 2015, p. 123). Psychological ownership, from the management and organization perspective, is a phenomenon experienced on a psychological basis in which an employee develops possessive feelings towards the target (Van Dyne and Pierce, 2004).

In knowledge sharing fear, employees hesitate to share their knowledge with other employees for different reasons. Sharing the knowledge with others also poses a dilemma. Because there emerges the risk of becoming worthless for the one who shares his/her knowledge in the eyes' of the knowledge receiver. If the individual is afraid of losing the power in which solidarity is mandatory, he will not share his knowledge (Butt and Ahmad, 2019). If a fair social order is established in the social sphere, the individual thinks that he/she will not be harmed in the future because of the knowledge he/she shares, knowing that he/she will be treated fairly in the future (Renzl, 2008). According to a study conducted in Denmark, only 6% of employees were concerned that their knowledge would be misused, and 4.3% were worried that someone else would take their position if they had shared their knowledge (Razmerita et al., 2016). On the other hand, another study made in Albania found that 60% of managers were afraid to share their knowledge and national culture was stated among the main reasons for this high level of fear. In the same study, 45% of respondents referred to losing

their job positions as the reason for their knowledge-sharing fear (Vajjhala and Baghurst, 2014).

Despite no gender difference was reported on knowledge hiding (Connelly et al., 2012; Peng, 2013; Siemsen, Roth, Balasubramanian, and Anand, 2009) in individualist cultures still, there is a need for further research in collectivist cultures (Ardichvili, Maurer, Li, Wentling, and Stuedemann, 2006; Navimipour and Charband, 2016; Riege, 2005).

H1: Knowledge sharing fear does not differ by gender.

In high power distance and collectivist countries, managers do not consult their subordinates in case of uncertainty or on matters they do not have adequate knowledge, considering their subordinates as potential competitors (Ghosh, 2011).

H2: There is a significant difference in knowledge sharing fear according to whether or not to be in an administrative position in the public and private sectors.

The research involved 225 men (58.7%) and 158 women (41.3%) and had a total sample of 383. The age range of the participants in the study was 18-60 years, with an average age of 34.88 (SD=7.96). The research sample included 86 managers (22.5%) and 297 employees (77.5%). Participants' experience in years ranged from 1 to 34 with an average of 8.29 (SD=7.88). Knowledge sharing fear was measured by the scale developed by Renzl (2008).

"Knowledge sharing fear does not differ by gender" hypothesis was tested with an independent sample T-test, and it was supported.

Parametric 2x2 factorial variance analysis was conducted to test H2. Sample sizes were adjusted by random selection in SPSS. The position variable was examined at two levels: administrative position and non-administrative position, and sector as private and public. All effects, excluding position, were found to be significant in the 95% confidence level. The main impact for the industry factor was $F(1,168)=8.4$ $p<.005$. Private sector employees ($M=10.70$, $SD=4.48$) had a higher level of knowledge sharing fear than public employees ($M=8.86$, $SD=3.86$). Similarly private sector executives' knowledge sharing fear ($M=11.88$, $SD=4.05$) was statistically significantly higher than the other groups.

Although the study found that private sector managers had statistically significant higher level of knowledge sharing fear, the explanatory power remained low. This suggests that there may be other variables that better

explain knowledge sharing fear and/or the discrepancy due to social desirability.

Kaynakça / References

- Ardichvili, A., Maurer, M., Li, W., Wentling, T. ve Stuedemann, R. (2006). Cultural influences on knowledge sharing through online communities of practice. *Journal of Knowledge Management*, 10(1), 94-107. doi:10.1108/13673270610650139
- Atalay, C. G. ve Özler, D. E. (2013). A Research to determine the relationship between organizational justice and psychological ownership among non-family employees in a family business. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 99, 247-256. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.492>
- Babcock, P. (2004). Shedding light on knowledge management. *HR Magazine*, 49(5), 46-50. 16 Kasım 2020 tarihinde <https://www.shrm.org/hr-today/news/hr-magazine/Pages/0504covstory.aspx> adresinden erişildi.
- Bantinaki, K. (2012). The paradox of horror: Fear as a positive emotion. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 70(4), 383-392. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6245.2012.01530.x>
- Belk, R. W. (1988). Possessions and the extended self. *Journal of Consumer Research*, 15(2), 139-168. doi:10.1086/209154.
- Bhatt, G. D. (2001). Knowledge management in organizations: examining the interaction between technologies, techniques, and people. *Journal of Knowledge Management*, 5(1), 68-75. <https://doi.org/10.1108/13673270110384419>
- Boneau, C. A. (1960). The effects of violations of assumptions underlying the t test. *Psychological Bulletin*, 57(1), 49-64. doi:10.1037/h0041412
- Brown, G., Pierce, J. L. ve Crossley, C. (2014). Toward an understanding of the development of ownership feelings. *Journal of Organizational Behavior*, 35(3), 318-338. <https://doi.org/10.1002/job.1869>
- Butt, A. S. (2019). Determinants of top-down knowledge hiding in firms: an individual-level perspective. *Asian business and management*, 1-21. doi: 10.1057/s41291-019-00091-1
- Butt, A. S. ve Ahmad, A. B. (2019). Are there any antecedents of top-down knowledge hiding in firms? Evidence from the United Arab Emirates. *Journal of Knowledge Management*. doi: 10.1108/JKM-04-2019-0204
- Campbell, E. G., Clarridge, B. R., Gokhale, M., Birenbaum, L., Hilgartner, S., Holtzman, N. A. ve Blumenthal, D. (2002). Data withholding in academic genetics: evidence from a national survey. *Jama*, 287(4), 473-480.

- Chawla, D.ve Joshi, H. (2010). Knowledge management initiatives in Indian public and private sector organizations. *Journal of Knowledge Management*, 14(6), 811-827. doi:10.1108/13673271011084871
- Connelly, C. E.ve Zweig, D. (2015). How perpetrators and targets construe knowledge hiding in organizations. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 24(3), 479-489. doi:<https://doi.org/10.1080/1359432X.2014.931325>
- Connelly, C. E., Zweig, D., Webster, J.ve Trougakos, J. P. (2012). Knowledge hiding in organizations. *Journal of Organizational Behavior*, 33(1), 64-88. doi:<https://doi.org/10.1002/job.737>
- Çetin, A., Erenler, E.ve Şentürk, M. (2016). Mesleki bağlılık ve mesleki özyeterlik algısının bilgi paylaşma davranışına etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 289-316. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/382472> adresinden erişildi.
- Davenport, T. H.ve Prusak, L. (1998). *Working knowledge: How organizations manage what they know*: England: Harvard Business Press.
- Demirkasimoglu, N. (2016). Knowledge hiding in academia: Is personality a key factor? *International Journal of Higher Education*, 5(1), 128-140.11 Kasım 2020 tarihinde <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1088661.pdf> adresinden erişildi.
- Dirik, D. (2019). Örgütsel adalet algısı ve bilgi saklama davranışı arasındaki ilişkilerde algılanan örgütsel politikanın rolü üzerine bir araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 14(2), 296-312. doi:10.7827/TurkishStudies.14932S
- Dittmar, H. (1989). Gender identity-related meanings of personal possessions. *British Journal of Social Psychology*, 28(2), 159-171. doi:<https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1989.tb00857.x>
- Dziak, J. J., Nahum-Shani, I.ve Collins, L. M. (2012). Multilevel factorial experiments for developing behavioral interventions: Power, sample size, and resource considerations. *Psychological Methods*, 17(2), 153. doi:<https://doi.org/10.1037/a0026972>
- Ellis, L. (1985). On the rudiments of possessions and property. *Social Science Information*, 24(1), 113-143. doi:10.1177/053901885024001006
- Fang, Y.-H. (2017). Coping with fear and guilt using mobile social networking applications: Knowledge hiding, loafing, and sharing. *Telematics and Informatics*, 34(5), 779-797. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.03.002>
- Gagné, M., Tian, A. W., Soo, C., Zhang, B., Ho, K. S. B.ve Hosszu, K. (2019). Different motivations for knowledge sharing and hiding: The role of motivating work design. *Journal of Organizational Behavior*, 40(7), 783-799. doi:<https://doi.org/10.1002/job.2364>

- Ghosh, A. (2011). Power distance in organizational contexts-a review of collectivist cultures. *Indian Journal of Industrial Relations*, 47(1), 89-101. doi:<https://www.jstor.org/stable/23070557>
- Global innovation index. (2019). 25 Aralık 2020 tarihinde <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII2019-keyfinding-E-Web3.pdf> adresinden erişildi.
- Göksel, A., Aydıntan, B.ve Bingöl, D. (2010). Örgütlerde bilgi paylaşma davranış: Sosyal sermaye boyutundan bir bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(04), 87-109. 10.1501/SBFder_0000002185
- Gray, P. H. (2001). The impact of knowledge repositories on power and control in the workplace, *Information Technology and People*, 14(4), 368-384, <https://doi.org/10.1108/09593840110411167>.
- Gurteen, D. (1999). Creating a knowledge sharing culture. *Knowledge Management Magazine*, 2(5), 1-4. 16 Aralık 2020 tarihinde [file:///C:/Users/hp/Downloads/Creating%20a%20Knowledge%20Sharing%20Culture%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/hp/Downloads/Creating%20a%20Knowledge%20Sharing%20Culture%20(1).pdf) adresinden erişildi.
- Güğerçin, U. (2018). *Mentorluktan Ters Mentorluğa*. Ankara: Akademisyen
- Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: International differences in work-related values* (Vol. 5): Sage.
- Hox, J. (1998). Multilevel modeling: When and why. In *Classification, data analysis, and data highways* (pp. 147-154): Springer.
- Hsu, M. H., ve Chang, C. M. (2014). Examining interpersonal trust as a facilitator and uncertainty as an inhibitor of intra-organisational knowledge sharing. *Information Systems Journal*, 24(2), 119-142. <https://doi.org/10.1111/isj.12000>
- Huo, W., Cai, Z., Luo, J., Men, C.ve Jia, R. (2016). Antecedents and intervention mechanisms: a multi-level study of RandD team's knowledge hiding behavior. *Journal of Knowledge Management*. doi: <https://doi.org/10.1108/JKM-11-2015-0451>
- Ikiugu, M., Pollard, N., Cross, A., Willer, M., Everson, J.ve Stockland, J. (2012). Meaning making through occupations and occupational roles: A Heuristic study of worker-writer histories. *British Journal of Occupational Therapy*, 75(6), 289-295. doi:10.4276/030802212x13383757345229
- Ipe, M. (2003). Knowledge sharing in organizations: A conceptual framework. *Human Resource Development Review*, 2(4), 337-359. <https://doi.org/10.1177/1534484303257985>

- Jha, J. K.ve Varkkey, B. (2018). Are you a cistern or a channel? Exploring factors triggering knowledge-hiding behavior at the workplace: evidence from the Indian RandD professionals. *Journal of Knowledge Management*, 22(4), 824-849 [:https://doi.org/10.1108/JKM-02-2017-0048](https://doi.org/10.1108/JKM-02-2017-0048)
- Jussila, L., Tarkiainen, A., Sarstedt, M.ve Hair, J. F. (2015). Individual psychological ownership: concepts, evidence, and implications for research in marketing. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 23(2), 121-139. doi:10.1080/10696679.2015.1002330
- Kaplan, D. ve George, R. (1995). A study of the power associated with testing factor mean differences under violations of factorial invariance. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 2(2), 101-118. doi:10.1080/10705519509539999
- Keegan, S. (2015). *The psychology of fear in organizations: How to transform anxiety into well-being, productivity and innovation*: Kogan Page Publishers. 4 Eylül 2020 tarihinde <https://www.amazon.com/Psychology-Fear-Organizations-Well-being-Productivity/dp/0749472545> adresinden erişildi.
- Kish-Gephart, J. J., Detert, J. R., Treviño, L. K.ve Edmondson, A. C. (2009). Silenced by fear:: The nature, sources, and consequences of fear at work. *Research in Organizational Behavior*, 29, 163-193. doi:<https://doi.org/10.1016/j.riob.2009.07.002>
- Kligyte, V., Connelly, S., Thiel, C.ve Devenport, L. (2013). The influence of anger, fear, and emotion regulation on ethical decision making. *Human Performance*, 26(4), 297-326. <https://doi.org/10.1080/08959285.2013.814655>
- Kotrlik, J.ve Higgins, C. (2001). Organizational research: Determining appropriate sample size in survey research appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 19(1), 43. 11 Ekim 2020 tarihinde <https://rabu.pw/1593987451.pdf> adresinden erişildi.
- Köseoğlu, M. A., Gider, Ö.ve Ocak, S. (2011). Bilgi paylaşımı tutumunu etkileyen faktörler nelerdir? Bir kamu hastanesi örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 215-243. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423880304.pdf>
- Labafi, S. (2017). Knowledge hiding as an obstacle of innovation in organizations a qualitative study of software industry. *AD-minister*, 131-148.<http://dx.doi.org/10.17230/ad-minister.30.7>
- Lachman, M. E. ve Weaver, S. L. (1998). Sociodemographic variations in the sense of control by domain: Findings from the MacArthur studies of midlife. *Psychology and Aging*, 13(4), 553-562. doi:10.1037/0882-7974.13.4.553

- Lin, C.-P. (2007). To share or not to share: Modeling tacit knowledge sharing, its mediators and antecedents. *Journal of Business Ethics*, 70(4), 411-428. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-9119-0>
- Liu, J., Wang, H., Hui, C.ve Lee, C. (2012). Psychological Ownership: How Having Control Matters. *Journal of Management Studies*, 49(5), 869-895. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2011.01028.x>
- Liu, Y., Zhu Julie, N. Y.ve Lam Long, W. (2020). Obligations and feeling envied: a study of workplace status and knowledge hiding. *Journal of Managerial Psychology*, 35(5), 347-359. doi:10.1108/JMP-05-2019-0276
- McAdam, R.ve Reid, R. (2000). A comparison of public and private sector perceptions and use of knowledge management. *Journal of European Industrial Training*, 24(6), 317- 329. <https://doi.org/10.1108/03090590010346424>
- McDermott, R. (1999). Why Information technology inspired but cannot deliver knowledge management. *California Management Review*, 41(4), 103-117. doi:10.2307/41166012
- McElroy, M. (1999). Second-generation knowledge management. *Knowledge Management*, 10(10), 86-88. <http://www.learning-org.com/docs/McElroy2ndGenKM.pdf> adresinden erişildi.
- McNeish, D. M.ve Stapleton, L. M. (2016). The effect of small sample size on two-level model estimates: A review and illustration. *Educational Psychology Review*, 28(2), 295-314. doi:10.1007/s10648-014-9287-x.
- Metin, S. (2020). İşletmelerde bilgi yönetimi ve kurumsal içerik yönetimi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (2), s. 1-8.,doi: 10.46482/ebyuibfdergi.756753.
- Mobbs, D., Adolphs, R., Fanselow, M. S., Barrett, L. F., LeDoux, J. E., Ressler, K.ve Tye, K. M. (2019). Viewpoints: Approaches to defining and investigating fear. *Nature neuroscience*, 22(8), 1205-1216. <https://doi.org/10.1038/s41593-019-0456-6>
- Monteiro, L. F., Arvidsson, N.ve Birkinshaw, J. (2008). Knowledge flows within multinational corporations: Explaining subsidiary isolation and its performance implications. *Organization Science*, 19(1), 90-107. <https://doi.org/10.1287/orsc.1070.0264>
- Navimipour, N. J.ve Charband, Y. (2016). Knowledge sharing mechanisms and techniques in project teams: Literature review, classification, and current trends. *Computers in Human Behavior*, 62, 730-742.:<https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.003>

- Nonaka, I ve Toyama, R. (2015). The knowledge-creating theory revisited: knowledge creation as a synthesizing process. In *The essentials of knowledge management* (pp. 95-110): Springer. https://doi.org/10.1057/9781137552105_4
- Olckers, C.ve Du Plessis, Y. (2012). The role of psychological ownership in retaining talent : a systematic literature review : original research. *SA Journal of Human Resource Management*, 10(2), 1-18.22 Eylül 2020 tarihinde <https://www.ingentaconnect.com/content/sabinet/sajhrm/2012/00000010/0000002/art00014> adresinden erişildi.
- Ozler, H., Yilmaz, A.ve Ozler, D. (2008). Psychological ownership: An empirical study on its antecedents and impacts upon organizational behaviors. *Problems and Perspectives in Management*(6, Iss. 3), 38-47. 26 Kasım 2020 tarihinde [file:///C:/Users/hp/Downloads/prperman_2008_6_3_7%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/hp/Downloads/prperman_2008_6_3_7%20(5).pdf) erişildi.
- Öhman, A.ve Mineka, S. (2001). Fears, phobias, and preparedness: toward an evolved module of fear and fear learning. *Psychological Review*, 108(3), 483-522. doi: 10.1037//0033-295X.108.3.483
- Özdemirci, F., Aydın C. (2007). Kurumsal bilgi kaynakları ve bilgi yönetimi, *Türk Kütüphaneciliği*, 21(2), 164-185, 25 Aralık 2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/815119> adresinden erişildi.
- Peng, H. (2013). Why and when do people hide knowledge? *Journal of Knowledge Management*, 17(3), 398-415. doi:10.1108/JKM-12-2012-0380
- Pierce, J. L., Kostova, T.ve Dirks, K. T. (2001). Toward a Theory of Psychological Ownership in Organizations. *Academy of Management Review*, 26(2), 298-310. doi:<https://doi.org/10.5465/amr.2001.4378028>
- Pierce, J. L., Kostova, T.ve Dirks, K. T. (2003). The State of psychological ownership: Integrating and extending a century of research. *Review of General Psychology*, 7(1), 84-107. doi:10.1037/1089-2680.7.1.84
- Powers, V. J. (1999). Xerox creates a knowledge-sharing culture through grassroots efforts. *Knowledge Management in Practice*, 18(1), 1-4.
- Pradhan, S., Srivastava, A.ve Mishra Dharmesh, K. (2019). Abusive supervision and knowledge hiding: the mediating role of psychological contract violation and supervisor directed aggression. *Journal of Knowledge Management*, 24(2), 216-234. doi:10.1108/JKM-05-2019-0248
- Razmerita, L., Kirchner, K.ve Nielsen, P. (2016). What factors influence knowledge sharing in organizations? A social dilemma perspective of social media communication. *Journal of Knowledge Management*, 20(6), 1225-1246. doi:10.1108/JKM-03-2016-0112

- Renzl, B. (2008). Trust in management and knowledge sharing: The mediating effects of fear and knowledge documentation. *Omega*, 36(2), 206-220. doi:<https://doi.org/10.1016/j.omega.2006.06.005>
- Riege, A. (2005). Three-dozen knowledge-sharing barriers managers must consider. *Journal of Knowledge Management*, 9(3), 18-35. doi:10.1108/13673270510602746
- Rogers, R. W. (1975). A protection motivation theory of fear appeals and attitude change1. *The Journal of Psychology*, 91(1), 93-114. doi:10.1080/00223980.1975.9915803
- Serenko, A.ve Bontis, N. (2016). Understanding counterproductive knowledge behavior: antecedents and consequences of intra-organizational knowledge hiding. *Journal of Knowledge Management*, 20(6), 1199-1224. doi:10.1108/JKM-05-2016-0203
- Siemsen, E., Roth, A. V., Balasubramanian, S.ve Anand, G. (2009). The Influence of psychological safety and confidence in knowledge on employee knowledge sharing. *Manufacturing and Service Operations Management*, 11(3), 429-447. doi:10.1287/msom.1080.0233
- Snijders, T. A. B. ve Bosker, R. J. (1993). Standard errors and sample sizes for two-level research. *Journal of Educational Statistics*, 18(3), 237-259. doi:10.3102/10769986018003237
- Şentürk, F. K.ve Carman, Y. (2019). Örgüt kültürünün ve örgütsel adaletin bilgi paylaşımı üzerine etkisi: Bir devlet üniversitesi örneği. *Alanya Akademik Bakış*, 3(1), 1-18. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.492117>
- Tohidinia, Z.ve Mosakhani, M. (2010). Knowledge sharing behaviour and its predictors. *Industrial Management and Data Systems*, 110(4), 611-631. doi:10.1108/02635571011039052
- Vajjhala, N. R.ve Baghurst, T. (2014). Influence of cultural factors on knowledge sharing in medium-sized enterprises within transition economies. *International Journal of Knowledge Management Studies*, 5(3-4), 304-321. doi:10.1504/ijkms.2014.067235
- Van Dyne, L.ve Pierce, J. L. (2004). Psychological ownership and feelings of possession: three field studies predicting employee attitudes and organizational citizenship behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 25(4), 439-459. doi:<https://doi.org/10.1002/job.249>
- Webster, J., Brown, G., Zweig, D., Connelly, C. E., Brodt, S.ve Sitkin, S. (2008). Beyond knowledge sharing: Withholding knowledge at work. "Research in personnel and human resources management", s.1-37, Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1016/S0742-7301\(08\)27001-5](https://doi.org/10.1016/S0742-7301(08)27001-5)

- Wendling, M., Oliveira, M.ve Carlos Gastaud Maçada, A. (2013). Knowledge sharing barriers in global teams. *Journal of Systems and Information Technology*, 15(3), 239-253. doi:10.1108/JSIT-09-2012-0054
- Witherspoon, C. L., Bergner, J., Cockrell, C.ve Stone, D. N. (2013). Antecedents of organizational knowledge sharing: a meta-analysis and critique. *Journal of Knowledge Management*, 17(2), 250-277. doi:<https://doi.org/10.1108/13673271311315204>
- Yeşil, Ü., Bancar, A.ve Budak, G. (2015). Psikolojik sahiplik kavramına ilişkin bir literatür incelemesi. *Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 59-82. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.57630>
- Yeşilaydın, G.ve Bayın, G. (2015). Türkiye’de örgütsel sessizlik ile ilgili yapılan araştırmalara yönelik literatür incelemesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 103-120. <https://doi.org/10.18037/ausbd.54497>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Aksay, B. (2021). Kamu ve özel sektör çalışanlarında bilgi paylaşma korkusu. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4400-4428. DOI: 10.26466/opus.868237

Ekonomik Büyüme ve Finansal Kalkınma Seviyesine Göre Belirsizliğin Etkisi: Türkiye Örneği

DOI: 10.26466/opus.780239

*

Ecenur Uğurlu Yıldırım *

* Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

E-Posta: ecenur.yildirim@asbu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6465-4781](https://orcid.org/0000-0001-6465-4781)

Öz

Finansal kalkınma düzeyi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, uzun yıllardır tartışmaların odağı halindedir. Ülke belirsizliğin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi ise son yılların ilgi gören konularının başında gelmektedir. Bu çalışmada Türkiye örneklemini kullanarak, finansal kalkınma ve ekonomik büyüme düzeyine göre ülke belirsizliğinin etkisi ampirik olarak incelenmiştir. Ocak 1998- Aralık 2019 zaman aralığındaki dönem için çeyreklerden oluşan zaman serisi verileri kullanılmıştır. Gecikmesi dağıtılmış otoregresif modelden (ARDL) faydalanılarak, ilgili değişkenlerin uzun ve kısa dönem etkileri araştırılmıştır. Sonuçlarımıza göre kısa vadede, belirsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkileri, finansal kalkınma düzeyi arttıkça azalmaktadır. Öte yandan, ekonomik büyümenin düzeyi, belirsizliğin finansal kalkınmaya etkisi üzerinde her hangi bir değişikliğe neden olmamaktadır. Son olarak, Türkiye uzun vadede talep-takibi davranışı gösterirken, kısa vadede arz-liderliği davranışı sergilemektedir. Bu bulgu, Türkiye'nin finansal sisteminin uzun vadede üretken yatırımları belirlemekte ve fonlamakta sorun yaşadığı şeklinde yorumlanabilir. Makalemizin sonuçları, finansal sektörün gelişmişliğinin ve kalitesinin, belirsizliğin olumsuz etkilerini azaltmadaki rolünü göstererek, politika yapıcılara önemli bilgiler sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: belirsizlik, finansal kalkınma, ekonomik büyüme, ARDL

Impact of Uncertainty Depending on the Economic Growth and Financial Development Level: The Case of Turkey

*

Abstract

The relationship between financial development and economic growth has been the focus of discussions for many years. On the other hand, the impact of country uncertainty on macroeconomic variables is one of the most popular topics of recent years. The purpose of this study is to empirically examine whether the impact of uncertainty on economic growth and financial development is changed according to the level of financial and economic development. As a sample quarterly time series data between January 1998 and December 2019 for Turkey were employed. Using the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model, the long and short-term effects of the relevant variables were investigated. According to our results, the adverse effects of uncertainty on economic growth decrease in the short-run as the level of financial development increases. On the other hand, the level of economic growth does not cause any changes on the impact of uncertainty on financial development. Finally, Turkey shows demand-following behavior in the long term, while exhibiting supply-leading behavior in the short term. This finding can be interpreted as Turkey's financial system faces problems to determine the productive investments and funding them in the long-run. The results of our article provide valuable insight to policymakers by showing the role of the development and quality of the financial sector in reducing the negative effects of uncertainty.

Keywords: *uncertainty, financial development, economic growth, ARDL*

Giriş

Ekonomik büyüme ve finansal kalkınma arasındaki ilişki uzun süredir tartışmaların odağında olan bir konudur. Ülke belirsizliğinin, makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisi de son yıllarda ilgi gören bir başka konu haline gelmiştir. Çalışmamızda, Türkiye için ekonomik büyüme ve finansal kalkınma seviyesinin, ülke belirsizliğinin etkisi üzerinde fark yaratıp yaratmadığı ampirik olarak incelenerek, bu iki literatür arasındaki bağlantıya katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Örneklem olarak Türkiye'deki Ocak 1998- Aralık 2019 yılları arasındaki çeyrek dönem zaman serileri kullanılmış olup, gayrisafi yurtiçi hasıla büyümesi, özel sektöre verilen kerdelerin gayrisafi yurtiçi hasıladaki oranı ve Ahir, Bloom, ve Furceri (2018) tarafından hazırlanan ülkelere göre dünya belirsizlik endeksi verileri incelenmiştir. Sınır testi yaklaşımı ile değişkenler arasındaki uzun dönem eşbütünleşmenin varlığı belirlendikten sonra, gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (ARDL) yöntemiyle ilgili değişkenlerin uzun ve kısa dönem etkileşimleri araştırılmıştır.

Makalemizin belirtilen literatürlere katkısı iki ana başlık altında toplanabilir. İlk olarak, belirsizliğin ekonomik büyüme ve finansal kalkınma üzerindeki etkisinin, ekonomik büyüklük ve finansal kalkınmışlık seviyesiyle değişip değişmediğini Türkiye için ampirik olarak gösteren ilk çalışmadır. Bulgularımız, kısa dönem için belirsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisinin, finansal kalkınma arttıkça düştüğünü göstermektedir. Literatüre sağladığımız bir diğer katkı ise, Türkiye'deki belirsizliğin finansal kalkınma üzerindeki uzun dönem ve kısa dönem etkilerini ARDL yöntemi ile sunmaktır. Sonuçlarımıza göre ülke belirsizliğinin finansal kalkınma üzerinde ne uzun ne de kısa dönemde bir etkisi bulunmamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere makalemiz iki ana literatürü ilgilendirmektedir. Bunlardan ilki, ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalardır. Pek çok ekonomist, finansal kalkınmanın ekonomik büyüme üzerinde hiçbir etkisi olmadığını ileri sürse de, son ampirik bulgular, iki değişken arasında pozitif ve çift yönlü bir ilişkinin varlığını gözler önüne sermiştir. Robinson (1952) ve Lucas (1988) gibi bazı ekonomistler finansal sistemin etkisinin abartıldığını ve ekonomik büyümeye pasif olarak tepki verdiğini iddia ederken, Schumpeter (1912) gibi araştırmacılar, finansal sistemin üretken yatırımları belirleyerek ve fonlayarak ekonomik büyümeye

önemli etkileri olduğunu belirtmiştir. Patrick (1966) ise bu tartışmaya, “arz-liderliği ve talep-takibi (supply-leading and demand following)” hipoteziyle katkıda bulunmuştur. Bu hipoteze göre, arz-liderliği davranışı, yeni finansal kuruluşlar ve pazarlar yaratmasından ötürü finansal kalkınmadan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ifade ederken, talep-takibi, ekonomik büyümden finansal kalkınmaya doğru bir nedensellik olduğunu belirtmektedir. Patrick (1966)’ya göre, kalkınmanın erken dönemlerinde arz-liderliği davranışı gözlemlenirken, ülke ekonomik ve finansal olarak geliştikçe talep-takibi davranışı arz-liderliği davranışını domine etmektedir. King ve Levine (1993a, b), finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde ampirik olarak güçlü ve pozitif etkiye sahip olduğuna dair kanıtlar sunan ampirik makaleler dizisiyle mevcut literatürü bir adım öteye taşımaktadır. Teorik modeller, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi iki yolla etkilediğini göstermektedir. Her şeyden önce finansal kalkınmanın tasarruf oranını yükselterek ekonomik büyümeyi arttırdığı ve bunun da mevcut yatırım kaynaklarında bir artışa yol açtığı ifade edilmektedir. McKinnon (1973) ve Shaw (1973), finansal kurumların bilgi asimetrisini azalttıkça, tasarrufları mobilize etme maliyetini düşürdüklerini ve bunun da daha yüksek tasarruf oranlarına ve dolayısıyla daha fazla yatırım ve ekonomik büyümeye neden olduğunu iddia ederek bu görüşü desteklemektedir. İkinci görüşe göre ise, finansal gelişme tasarrufları daha verimli bir şekilde tahsis ederek, diğer bir deyişle yatırımın verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi arttırmaktadır.

Çalışmamızın ilgili olduğu ikinci araştırma grubu ise, belirsizliğin makro-ekonomik göstergeler üzerindeki etkisini konu alan literatürdür. Bir yandan bazı çalışmalar siyasi belirsizliğin, hükümeti kamu yatırımlarına yapılan harcamaları artırmasına neden olan özel yatırımı azalttığı için ekonomik büyümeyi arttırdığını öne sürmektedir (Bui, 2018). Öte yandan, geniş bir literatür, siyasi istikrarsızlığın, yatırımları ve tasarrufları olumsuz yönde etkileyerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini göstermektedir (Barro, 1991, s. 408; Mauro, 1995, s. 681; Alesina ve Perotti, 1996, s.1205; Jong-a-Pin, 2009, s. 15). Yapılan pek çok çalışmada, belirsizliğin yatırım ve ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkileri gözler önüne serilmiştir (bkz. Lensink, 2001, s. 300; Aizenman ve Marion, 1993, s. 207). Yüksek belirsizliğin, olumlu ve olumsuz durumlardaki sonuçları asimetrik olarak etkilediği, talebin beklenmedik şekilde yüksek olduğu zamanlarda firma sermaye stoğunu kolayca arttırabilirken, aksi durumda yatırım kararını geri alamadığından dolayı etkisinin

daha büyük olduğu savunulmuştur (Dixit ve Pindyck, 1994; Lensink, 2001). Çalışmalar belirsizliğin aynı zamanda banka kredileri üzerinde de etkisi olduğunu göstermiştir. Ekonomik politika belirsizliğinin ekonomi üzerindeki etkisinin banka kredi kanalı aracılığıyla meydana geldiğini savunan bu araştırmalar, yüksek ekonomik politika belirsizliğinin banka kredilerini azaltarak ekonomik büyümeyi yavaşlattığını ileri sürmektedir (Gözgör vd., 2019). Çağlayan ve Xu (2019), 18 ülkenin panel veri setini kullanarak, ekonomik politika belirsizliğinin kredi seviyesi, takipteki krediler ve kredi zararı karşılıkları üzerindeki etkisini incelemiş ve belirsizliğin artmasının kredinin kullanılabilirliğini azalttığını ve bankaların takipteki kredilerini ve kredi zararı karşılıklarını artırdığını bulmuşlardır. Çin bankalarını inceleyen Chi ve Li (2017) de benzer şekilde ekonomik politika belirsizliğinin banka kredi riskini arttırmakla kredi büyüklüğünü azalttığı sonucuna varmıştır. Gözgör vd. (2019) ise bu literatüre, Ahir vd.'nin (2018) oluşturduğu dünya belirsizlik endeksinin yurtiçi kredi seviyesi üzerindeki etkisini 139 ülkenin panel veri kümesini kullanarak araştırdığı çalışmasıyla katkıda bulunmuştur. Sonuçları, yüksek belirsizlik seviyesinin yurtiçi kredi seviyesini düşürdüğü yönündedir.

Finansal piyasa gelişimi ve ekonomik büyüme ile ilgili literatür, gelişmiş bir finansal sistemin riskleri daha etkili bir şekilde yönetebilmesinden ötürü, belirsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin bir ülkenin finansal sektörünün gelişimine bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Karaman ve Karaman (2019), 1971 ve 2009 yılları arasında 50 ülkeden oluşan üç aylık periyotlardan oluşan panel veri setini kullanarak enstrümantal değişkenler modeliyle finansal gelişmenin belirsizliğin ekonomik çıktı üzerindeki olumsuz etkisini azaltıp azaltmadığını araştırmıştır. Ampirik bulguları, finansal gelişmenin belirsizliğin ekonomik çıktı üzerindeki olumsuz etkisini azalttığına dair önemli kanıtlar sunmaktadır. Düşük finansal gelişme seviyelerinde, belirsizliğin çıktı üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıyken, yüksek finansal gelişme seviyelerinde, çıktı üzerindeki etkisi önemsizdir. Finansal gelişmişlik düzeyi daha yüksek olan ülkelerde, belirsizlik karşısında hem yatırım hem de tüketim sözleşmelerinin daha az daraldığı gözlemlenmiştir. Bu sonuç finansal kalkınmanın hafifletici etkisinin yatırım kanallarının yanı sıra tüketim kanalları üzerinden de işlediğini göstermektedir. Belirsizliğin ekonomik aktiviteyi finansal sürtünmeler yoluyla bastırdığı durumlarda, düşük finansal gelişmenin sürtünmeleri daha da kötüleştirerek olumsuz etkiyi arttıracığı vurgulanmıştır. Daha az gelişmiş bir finansal sektörün, firmaları ve

hane halklarını etkileyen kredi kısıtlamalarının olasılığını arttıracak ve bununla birlikte dış finansman maliyetinin artacağı belirtilmiştir. Belirsizliğin etkisi ihtiyati teşvikler yoluyla gerçekleştiği durumlarda ise, zayıf bir finansal sektörün ihtiyati teşvikleri şiddetlendireceği vurgulanmıştır. Finansal kalkınma düzeyinin düşük olması belirsizlik döneminde karlı projelerin ertlenmesine neden olurken, gelişmiş bir finans piyasası kaynakların zamanlararası yeniden tahsisi yoluyla tüketimin yumuşatılmasına izin vererek durgunluklardan kurtulmayı kolaylaştıracak belirtilmiştir (Karaman ve Karaman, 2019).

Finansal kalkınma ve belirsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda teorik çalışma olmakla birlikte, konuyla ilgili ampirik makale sayısı kısıtlıdır. Bu makale, politika belirsizliği ile finansal gelişme literatürünü birbirine bağlayarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Çalışmamızın sonucunda, Türkiye için belirsizliğin uzun dönemde ekonomik büyümeye etkisi olmamakla birlikte, kısa dönemde belirsizliğin artmasının ekonomik büyümeyi azalttığı gösterilmiştir. Ancak finansal kalkınmanın bu negatif etkiyi azalttığı gözlemlenmiştir. Diğer bir taraftan, belirsizliğin finansal kalkınma üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Son olarak, Türkiye'nin 1998-2019 seneleri arasında uzun dönemde talep-takibi hiptezini desteklerken, kısa dönemde arz-liderliği davranışı sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Makalemizin bundan sonraki bölümü yöntem ve örneklemden bahsederken, üçüncü bölümde ampirik bulgular ortaya konmaktadır. Son bölümde ise çalışmaya ait sonuçlar belirtilerek, politika yapıcılar ve yatırımcılar için öneriler sunulmaktadır.

Yöntem

Çalışmamızda, Pesaran ve Pesaran (1997) ve Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından ortaya konulan gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (ARDL) yaklaşımı kullanılmıştır. ARDL yaklaşımının diğer yaklaşımlara göre bazı avantajları vardır. İlk olarak, kullanılan seri durağan olmak zorunda değildir. Bu yaklaşım, $I(0)$, $I(1)$ olmalarına veya karışık olarak hem düzeyde hem de birinci derecede durağan olmalarına bakılmaksızın $I(2)$ 'den düşük bütün serilere uygulanabilmektedir (Pesaran ve Pesaran, 1997). İkincisi, küçük örneklemle bile, verimli eşbütünleşme ilişkileri belirlenebilmektedir (Ghatak ve Siddiki, 2001). Son olarak, durağan olmayan zaman serisi verilerinin sifra

doğru eğilimli sahte regresyon katsayılarına yol açtığı bilinmektedir (Stock and Watson, 2003). Laurenceson ve Chai (2003), ARDL'nin yaklaşımının durağan olmayan zaman serisi verilerinden kaynaklanan bu gibi problemlerin de üstesinden geldiğini bildirmektedir.

ARDL yöntemi üç adımdan oluşur. İlk adım, sınır testi yaklaşımı kullanılarak değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığını test edilmesidir (Pesaran ve Pesaran, 1997; Pesaran vd., 2001; Sari, Ewig, Soytas, 2008). Bu test, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenlerin uzun dönem ilişkisini göstermektedir. Uzun dönemli ilişkinin varlığını test etmek için, aşağıda yer alan regresyon modelleri kullanılmıştır:

$$\begin{aligned} \Delta GSYİHB_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^n b_1 \Delta GSYİHB_{t-i} + \sum_{i=0}^n b_2 \Delta KREDİ_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^n b_3 \Delta WUI_{t-i} + \sum_{i=0}^n b_4 \Delta ENTFK_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^n b_5 \Delta ENFLASYON_{t-i} + \omega_1 GSYİHB_{t-1} \\ & + \omega_2 KREDİ_{t-1} + \omega_3 WUI_{t-1} + \omega_4 ENTFK_{t-1} \\ & + \omega_5 ENFLASYON_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (1)$$

$$\begin{aligned} \Delta KREDİ_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^n b_1 \Delta KREDİ_{t-i} + \sum_{i=0}^n b_2 \Delta GSYİHB_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^n b_3 \Delta WUI_{t-i} + \sum_{i=0}^n b_4 \Delta ENTEB_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^n b_5 \Delta ENFLASYON_{t-i} + \omega_1 KREDİ_{t-1} \\ & + \omega_2 GSYİHB_{t-1} + \omega_3 WUI_{t-1} + \omega_4 ENTEB_{t-1} \\ & + \omega_5 ENFLASYON_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (2)$$

Yukarıdaki denklemlerde, GSYİHB, KREDİ, WUI, ENTFK, ENTEB ve ENFLASYON, sırasıyla ekonomik büyüme, finansal olmayan sektöre sağlanan toplam kredilerin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, belirsizlik endeksi, finansal kalkınma için etkileşim terimi, ekonomik büyüme için etkileşim terimi

ve enflasyonu belirtmektedir. b parametreleri kısa dönem katsayılarını gösterirken, ω sembolü uzun dönem çarpanını ifade etmektedir. Denklem 1 ve 2 için “eşbütünleşme yoktur” hipotezi ($\omega_1 = \omega_2 = \omega_3 = \omega_4 = \omega_5$) test edilmiştir (Peseran ve Peseran, 1997; Peseran, 2001; Sari vd., 2008).

İkinci adımda, ilk adımda tanımlanan uzun dönemli ilişkilerin katsayıları tahmin edilmektedir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiler (yani eşbütünleşme) bulunduktan sonraki adımda uzun vadedeki ilişkinin katsayıları seçilmiş ARDL ($f, g, h, z, r,$) modelleri kullanılarak tahmin edilmektedir.

$$\begin{aligned}
 GSYİHB_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^f \beta_i GSYİHB_{t-i} + \sum_{i=0}^g \gamma_i KREDİ_{t-i} \\
 + \sum_{i=0}^h \delta_i WUI_{t-i} + \sum_{i=0}^z \theta_i ENTFK_{t-i} \\
 + \sum_{i=0}^r \tau_i ENFLASYON_{t-i} + \varepsilon_t
 \end{aligned} \quad (3)$$

$$\begin{aligned}
 KREDİ_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^f \beta_i KREDİ_{t-i} + \sum_{i=0}^g \gamma_i GSYİHB_{t-i} \\
 + \sum_{i=0}^h \delta_i WUI_{t-i} + \sum_{i=0}^z \theta_i ENTEB_{t-i} \\
 + \sum_{i=0}^r \tau_i ENFLASYON_{t-i} + \varepsilon_t
 \end{aligned} \quad (4)$$

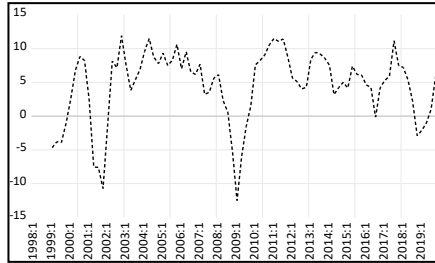
f, g, h, z, r gecikme uzunlukları literatüre dayanarak Schwartz Bayesian Kriteri kullanılarak belirlenmiştir (Peseran ve Peseran, 1997). Veri setimizi çeyrek periyotlar oluşturduğu için, bir seneye tekabül eden maksimum 4 gecikme kullanılmıştır.

Son olarak üçüncü adımda kısa dönem dinamikleri belirlemek amacıyla ARDL hata düzeltme modeli test edilerek kısa dönem katsayıları tahmin edilmiştir (Sari vd., 2008). Hata düzeltme teriminin katsayısı (ECT), uzun dönemde, kısa dönemde oluşan bir dengesizliğin düzeltme miktarını ifade etmektedir. Bu sayının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olması istenmektedir (Akel ve Gazel, 2014).

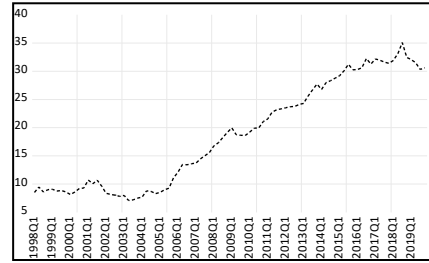
Tablo 1. Tanımlayıcı istatistikler

	GSYİHB	KREDİ	WUI	ENFLASYON
Ortalama	4.544	18.760	39.723	21.846
Medyan	5.915	18.626	1.451	9.557
Maksimum	11.899	35.087	766.681	99.274
Minimum	-12.526	7.069	-87.260	4.344
Standard Sapma	5.299	9.243	136.695	23.564
N	84	88	87	88

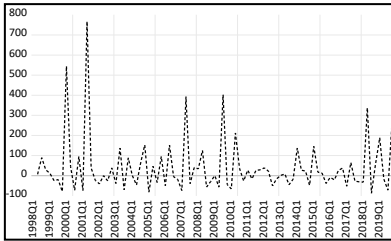
Not: Tablo 1’de kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri sunulmuştur. GSYİHB, KREDİ, WUI, ENFLASYON sırasıyla gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme, finansal olmayan özel sektöre sağlanan kredilerin toplamının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, belirsizlik endeksi değişimi, ve enflasyonu belirtmektedir. N ise gözlem sayısıdır.

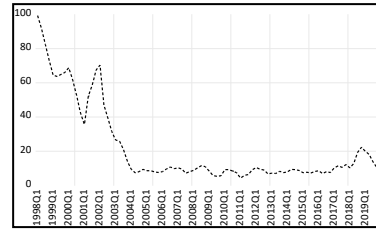
(a) GSYİHB

(b) KREDİ

(c) WUI

(d) ENFLASYON

Şekil 1. Türkiye’nin Ocak 1998- Aralık 2019 tarihleri arasındaki gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme, finansal olmayan özel sektöre sağlanan kredilerin toplamının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, belirsizlik endeksi değişimi, ve enflasyon verilerinin tarihsel değerleri.

Örnekleme

Çalışmamızda Türkiye için Ocak 1998 ve Aralık 2019 arası çeyrek periyotlardan oluşan zaman serisi veri seti kullanılmıştır. Ekonomik büyümeyi ölçmek için, literatürü takip ederek gayrisafi yurtiçi hasıla büyüme oranı (GSYİHB) kullanılmıştır (bkz. King ve Levine, 1993a, b; Calderon ve Liu, 2003, s.321). Finansal kalkınma göstergesi olarak da, yine literatürde sıkça kullanılan bankalarca finansal olmayan sektörlere verilen toplam özel kredilerin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı değişkeni (KREDİ) kullanılmıştır. Bu değişken, bankaların aracılık aktivitelerini gösterirken, finans araçlarının hizmet kalitesi hakkında fazla bilgi vermemektedir. Fakat literatürde finansal kurumların kalitesiyle açıkça ilgilenen daha iyi bir finansal piyasa göstergesi bulunmadığı için bu değişken tercih edilmiştir (Leninsk, 2001). Belirsizlik verisi olarak, Ahir vd.'nin (2018) oluşturduğu ülke bazında dünya belirsizlik endeksinin değişim oranı (WUI) kullanılmıştır. 1996 senesinden itibaren her çeyrekte 143 ülke için oluşturulan bu endeks, üç ayda bir çıkan "Economist Intelligence Unit" ülke raporlarında "belirsizlik" kelimesinin sıklığı kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışmamızda ayrıca, ENTFK (KREDİ*WUI) ve ENTEB (GSYİHB*WUI) etkileşim terimleri de kullanılmıştır. Kontrol değişkeni olarak ise modele, literatürü takriben enflasyon oranı (ENFLASYON) eklenmiştir. KREDİ dışındaki bütün veriler OECD veri bankasından¹ elde edilirken, KREDİ verisine Federal Reserve Bank of St. Louis Economic Data (FRED)² web sitesinden ulaşılmıştır.

Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler, Tablo 1'de gösterilmiştir. Değişkenlerin grafikleri ise Şekil 1'de sunulmuştur. Buna göre, hiçbir değişken dönersellik göstermemektedir. KREDİ değişkeninde yukarı yönlü, Enflasyonda ise aşağı yönlü eğilim dikkat çekmektedir.

Bulgular

Yukarıda da belirtildiği üzere, ARDL metodolojisinin uygulanabilmesi için, serilerin ikinci derecede durağanlıktan daha az bir durağanlığa sahip olması gerekmektedir (Peseran vd., 2001, s. 289-300). Bu nedenle, ilgili değişkenlerin

¹ OECD (2010)

² Retrieved from FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/>.

durağanlık derecelerini bulmak amacıyla, literatürde sıkça kullanılan Augmented Dickey Fuller (ADF) (1979) ve Im- Peseran- Shin (IPS) (2003) birim kök testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir. Buna göre, KREDİ dışında bütün değişkenler düzeyde durağanken, KREDİ birinci derecede durağandır. ARDL modelinden yararlanmak için bir engel bulunmamaktadır.

Tablo 2. Birimkök test sonuçları

	IPS		ADF	
	İstatistik	Gecikme	İstatistik	Gecikme
<i>Panel A: Düzey</i>				
GSYİHB	-2.810*	4	-3.288**	4
KREDİ	-0.117	0	-0.590	0
WUI	-11.646***	0	-8.747***	1
ENTFK	-9.241***	1	-8.712***	1
ENTEB	-9.350***	0	-11.247***	0
ENFLASYON	-2.709*	5	-6.971***	8
<i>Panel B: İlk fark</i>				
GSYİHB	-8.357***	3	-8.065***	3
KREDİ	-8.893***	0	-7.794***	0
WUI	-8.604***	4	-7.224***	4
ENTFK	-11.605***	2	-11.327***	2
ENTEB	-9.556***	2	-10.102***	2
ENFLASYON	-3.758***	4	-3.214**	4

Not: Tablo 2’de kullanılan değişkenlerin birim kök testi sonuçları sunulmuştur. GSYİHB, KREDİ, WUI, ENTFK, ENTEB, ENFLASYON sırasıyla gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme, finansal olmayan özel sektöre sağlanan kredilerin toplamının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, belirsizlik endeksi değişimi, finansal kalkınma etkileşim terimi, ekonomik büyüme etkileşim terimi, ve enflasyonu belirtmektedir. IPS, Im- Peseran- Shin testini, ADF ise Augmented-Dickey Fuller testini ifade etmektedir. *, **, *** sırasıyla yüzde 1, yüzde 5, ve yüzde 10 seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3. Sınır testi sonuçları

Eşbütünleşme Hipotezleri	F İst..
$F(\text{GSYİHB}_t/\text{KREDİ}_t, \text{WUI}_t, \text{ENTFK}_t, \text{ENFLASYON}_t)$	4.325***
$F(\text{KREDİ}_t/\text{GSYİHB}_t, \text{WUI}_t, \text{ENTEB}_t, \text{ENFLASYON}_t)$	5.237***

Not: Tablo 3’de iki model için sınır testi sonuçları sunulmuştur. GSYİHB, KREDİ, WUI, ENTFK, ENTEB, ENFLASYON sırasıyla gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme, finansal olmayan özel sektöre sağlanan kredilerin toplamının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, belirsizlik endeksi değişimi, finansal kalkınma etkileşim terimi, ekonomik büyüme etkileşim terimi, ve enflasyonu belirtmektedir. *, **, *** sırasıyla yüzde 1, yüzde 5, ve yüzde 10 seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.

ARDL modelinin ilk aşaması olan uzun dönem eşbütünleşmenin varlığı, sınır testi yaklaşımıyla belirlenmiştir. Sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur. F istatistiği, her iki model için de kritik üst sınırdan büyük olduğu için, H_0 reddedilmiştir (Peseran vd., 2001). Bu nedenle, ekonomik büyümenin bağımlı değişken olduğu modelde de, finansal kalkınmanın bağımlı değişken olduğu modelde de ilgili değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla, ekonomik büyüme, finansal kalkınma, ülke belirsizliği, enflasyon ve etkileşim terimleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı söz konusudur.

Uzun dönemli eşbütünleşmenin varlığı sınır testi yaklaşımıyla tespit edildikten sonra, ARDL metodunun ikinci aşaması olan ilk adımda belirlenen uzun dönemli ilişkilerin katsayıları, üçüncü ve dördüncü denklemler test edilerek tahmin edilmiştir. Ekonomik büyümenin bağımlı değişken olduğu denklem 3’ün analiz sonuçları, Tablo 4’ün A Panelinde sunulmuştur. Bu sonuçlara göre, uzun dönemde, ekonomik büyümeyi kendi gecikmesi ve enflasyon değişkeni dışında anlamlı olarak etkileyen başka bir faktör bulunamamıştır. Uzun dönemde enflasyonun artması, ekonomik büyümeyi azaltmaktadır. Bu sonuç, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki negatif ilişkiye işaret eden literatürle örtüşmektedir (Fischer,1993; Barro, 1995; Grimes, 1991). Finansal kalkınmaya diğer ilgili değişkenlerin uzun dönem etkileri ise, Tablo 5’de A panel’inde gösterilmiştir. Sonuçlar, GSYİHB’nin katsayısının anlamlı ve pozitif olduğunu, dolayısıyla uzun vadede ekonomik büyümenin finansal kalkınmayı arttırdığını ortaya koymuştur. Bu sonuçlara göre, Türkiye incelenen periyot için uzun vadede, talep-takibi davranışı sergilemektedir (Patrick, 1966). Belirsizliğin ne ekonomik büyüme ne de finansal kalkınma üzerinde uzun dönemli anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Bu da politika yapımcılar, şirketler ve hanehalkı tarafından belirsizliğe anlık tepkiler verildiği, bu nedenle uzun dönemli etki gözlemlenemediği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4. ARDL modeli tahmin sonuçları (Bağımsız değişken: DGSYİHB)

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standard Hata	t-istatistiği	Olasılık
<i>Panel A: ARDL Modeli Uzun Dönem Tahmin Sonuçları- Bağımsız Değişken GSYİHB</i>				
C	5.1822	1.3967	3.7104	0.0005
GSYİHB _{t-1}	-0.3459	0.0954	-3.6265	0.0006
KREDİ _{t-1}	-0.0609	0.0454	-1.3406	0.1852
WUI _{t-1}	0.0106	0.0130	0.8157	0.4180
ENTFK _{t-1}	-0.0007	0.0007	-1.0578	0.2945
ENFLASYON _{t-1}	-0.0782	0.0280	-2.7961	0.0070
<i>Panel B: ARDL Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları- Bağımsız Değişken GSYİHB</i>				
DGSYİHB _{t-1}	0.3655	0.1170	3.1250	0.0028
DGSYİHB _{t-2}	0.1078	0.1207	0.8934	0.3753
DGSYİHB _{t-3}	0.2612	0.1134	2.3029	0.0248
DKREDİ _t	-1.0062	0.4727	-2.1286	0.0375
DKREDİ _{t-1}	-0.4011	0.4449	-0.9016	0.3709
DKREDİ _{t-2}	-0.2727	0.4482	-0.6085	0.5452
DKREDİ _{t-3}	-1.0025	0.4432	-2.2619	0.0274
DWUI _t	-0.0022	0.0057	-0.3835	0.7027
DWUI _{t-1}	-0.0115	0.0057	-2.0345	0.0464
DENTFK _t	0.0000	0.0003	0.1407	0.8886
DENTFK _{t-1}	0.0008	0.0003	2.3817	0.0205
DENFLASYON _t	-0.2191	0.1026	-2.1346	0.0370
DENFLASYON _{t-1}	0.3026	0.0920	3.2904	0.0017
DENFLASYON _{t-2}	-0.1172	0.0982	-1.1928	0.2377
DENFLASYON _{t-3}	0.2435	0.0881	2.7643	0.0076
ECT(-1)	-0.3459	0.0652	-5.3057	0.0000
Düzeltilmiş R ²	0.4643			

Not: Tablo 4’de Panel A’da ARDL modeli uzun dönem tahmin sonuçları verilirken, Panel B’de ARDL hata düzeltme modeli tahmin sonuçları sunulmuştur. GSYİHB, KREDİ, WUI, ENTFK, ENFLASYON sırasıyla gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme, finansal olmayan özel sektöre sağlanan kredilerin toplamının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, belirsizlik endeksi, finansal kalkınma etkileşim terimi, ve enflasyonu belirtmektedir. C sabit katsayıdır. Hata düzeltme terimi ECT ile gösterilmiştir.

Çalışmamızın son aşamasında, ilgili değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisi, ARDL Hata Düzeltme Modeli yardımıyla tahmin edilmiştir. Değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki kısa dönem etkisi, Tablo 4-Panel B’de sunulmuştur. Sonuçlar uzun dönemden bir hayli farklıdır. Öncelikle, belirsizliğin ekonomik büyümeyi anlamlı ve negatif olarak etkilediği belirlenmiştir. Bu sonuç, istikrarsızlığın yatırımları ve tasarrufları olumsuz yönde etkileyerek ekonomik büyümeyi azaltacağını iddia eden literatürle örtüşmektedir (Barro, 1991; Mauro, 1995; Alesina ve Perotti, 1996; Jong-a-Pin, 2009). Bu çalışmalardan farklı olarak, finansal kalkınma ve belirsizliğin etkileşim terimi olan ENTFK’nın kısa dönem katsayısı da anlamlı ve pozitif bulunmuştur.

Buna göre, belirsizliğin ekonomik büyüme üzerinde neden olduğu negatif etki, finansal kalkınmanın artmasıyla azalmaktadır. Bu sonuç, 50 ülke için panel veri setini kullanarak finansal gelişmenin, belirsizliğin ekonomik çıktı üzerindeki olumsuz etkisini azalttığını gösteren Karaman ve Karaman (2019)'ın çıkarımlarının kısa vadede Türkiye için de desteklendiğini göstermektedir. Bunlara ek olarak, finansal kalkınmanın ekonomik büyümeyi, uzun vadenin aksine, kısa dönemde etkilediği bulunmuştur.

Tablo 5. ARDL modeli tahmin sonuçları (Bağımsız değişken: DKREDİ)

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standard Hata	t-istatistiği	Olasılık
<i>Panel A: ARDL Modeli Uzun Dönem Tahmin Sonuçları- Bağımsız Değişken KREDİ</i>				
C	0.4248	0.3292	1.2902	0.2011
KREDİ _{t-1}	-0.0119	0.0105	-1.1392	0.2583
GSYİHB _{t-1}	0.0442	0.0196	2.2481	0.0276
WUI _{t-1}	0.0012	0.0010	1.1404	0.2579
ENTEB _{t-1}	0.0001	0.0002	0.6780	0.4999
ENFLASYON _{t-1}	-0.0099	0.0059	-1.6880	0.0957
<i>Panel B: ARDL Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları- Bağımsız Değişken KREDİ</i>				
DGSYİHB _t	-0.0151	0.0284	-0.5306	0.5973
DWUI _t	-0.0002	0.0006	-0.2505	0.8029
DENTEB _t	0.0001	0.0001	0.9510	0.3448
DENFLASYON _t	-0.0031	0.0229	-0.1356	0.8925
ECT(-1)	-0.0113	0.0652	-5.3057	0.0000
Düzeltilmiş R ²	0.1656			

Not: Tablo 4' de Panel A' da ARDL modeli uzun dönem tahmin sonuçları verilirken, Panel B' de ARDL hata düzeltme modeli tahmin sonuçları sunulmuştur. GSYİHB, KREDİ, WUI, ENTFK, ENTEB, ENFLASYON sırasıyla gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme, finansal olmayan özel sektöre sağlanan kredilerin toplamının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, belirsizlik endeksi, ekonomik büyüme etkileşim terimi, ve enflasyonu belirtmektedir. C sabit katsayıdır. Hata düzeltme terimi ECT ile gösterilmiştir.

Değişkenlerin finansal kalkınmaya kısa dönem etkileri ise Tablo 5- Panel B' de gösterilmiştir. Sonuçlar, modele dahil edilen hiçbir değişkenin, kısa vadede finansal kalkınmaya anlamlı bir etkisi olmadığı yönündedir. Ekonomik büyüme dahi, uzun dönemde finansal kalkınmayı arttırırken, kısa dönemde anlamlı olarak etkilememektedir. Bir diğer deyişle, Türkiye incelenen zaman dilimi için kısa vadede, arz-liderliği davranışı sergilemektedir (Patrick, 1966). Finansal kalkınmanın kısa dönemde ekonomik büyümeyi etkileyip uzun vadede etkilememesi, finansal sistemin uzun vadede üretken yatırımları belirlemekte ve fonlamakta sıkıntı yaşıyor olabileceği şeklinde de yorumlanabilir.

Her iki kısa dönem model için de, hata terimi katsayısı beklenildiği üzere anlamlı ve negatiftir. Dolayısıyla, kısa vadede oluşan dengeden sapmalar, uzun vadede dengeye yaklaşmaktadır. Buna göre, ekonomik büyümenin bağımlı olduğu model için, kısa dönem şoklarının neden olduğu uzun vade denge-
sinde oluşacak sapmalar bir dönemin ardından %34.59 giderilebilecekken, bu rakam finansal kalkınmanın bağımlı değişken olduğu model için çok daha yavaş ve %1.13 civarındadır (bkz. Akel ve Gazel, 2014, s. 37).

Tartışma ve Sonuç

Ekonomik büyüme ve finansal kalkınma arasındaki ilişki, çok uzun süredir üzerinde tartışılan bir konudur. Belirsizliğin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi ise son yıllarda yoğun tartışmaların odağı olmuştur. Çalışmamız, ekonomik büyüme ve finansal gelişmişlik düzeyinin, belirsizliğin etkileri üzerinde bir fark yaratıp yaratmadığını araştırarak, bu iki literatür arasındaki boşluğu doldurmayı hedeflemiştir. Örneklem olarak, Türkiye için Ocak 1998-Aralık 2019 arasındaki dönem incelenmiştir. Uzun dönem eşbütünlüğünün varlığı için sınır testi yaklaşımından yararlanılırken, uzun dönem ve kısa dönem için ilgili değişkenlerin etkisi, gecikmesi dağıtılmış oto-regresif model (ARDL) yöntemiyle tahmin edilmiştir.

Ampirik analizlerimizin bulgularına göre, belirsizliğin ekonomik büyüme üzerinde uzun vadeli bir etkisi bulunmazken, belirsizliğin artması kısa vadede ekonomik büyümeyi azaltmaktadır. Ancak bu olumsuz etki, finansal kalkınma arttıkça düşmektedir. Bu sonuç, Leninsk (2001) ve Karaman ve Karaman (2019)'un bulgularını destekler niteliktedir. İyi gelişmiş bir finansal sistem, riskleri daha etkin bir biçimde yöneterek, belirsizliğin olumsuz etkisini törpülemektedir. Zayıf bir finansal sistemin varlığında ise, belirsizlik ekonomik büyümeye çok daha fazla zarar vermektedir (Leninsk, 2001). Belirsizliğin ekonomik aktiviteyi finansal sürtünmeler yoluyla bastıracağı koşullarda, az finansal gelişmişlik, sürtünmeleri daha da kötüleştirerek negatif etkiyi arttırmaktadır (Karaman ve Karaman, 2019). Öte yandan çalışmamızda, belirsizliğin finansal kalkınma üzerinde kısa veya uzun vadede anlamlı bir etkisi saptanamamıştır. Aynı zamanda, ekonomik büyümenin de belirsizliğin finansal kalkınma üzerindeki etkisinde bir değişikliğe yol açmadığı gözlemlenmiştir. Bu sonuç, ekonomik politika belirsizliğindeki artışın kredi kullanılabilirliğini

azalttığını ortaya koyan Çağlayan ve Xu'nun (2019) bulgularıyla örtüşmektedir. Son olarak, ekonomik büyüme ve finansal kalkınma arasındaki ilişkiyi incelediğimizde, Türkiye'nin incelenen dönem için uzun vadede, taleptakibi davranışı gösterdiği bulunurken, uzun dönemde arz-liderliği davranışı sergilediği gözlemlenmiştir. Finansal kalkınmanın kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkisi varken, uzun dönemde anlamlı bir etkinin gözlemlenememesi, finansal sistemin uzun vadede üretken yatırımları belirlemede ve fonlamakta sorun yaşıyor olabileceği ve bunun finansal sistemin kalitesiyle ilgili bir problemin varlığına işaret ediyor olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Sonuç olarak çalışmamız, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki politika yapıcılar için önemli çıktılar sunmaktadır. Finansal sistemin görece daha az gelişmiş olduğu bu ülkelerde, belirsizliğin ekonomik büyüme üzerinde çok daha yıkıcı etkileri olacaktır. Politika yapıcılar tarafından, finansal sektörün gelişmişliğini ve kalitesini arttırmaya yönelik atılacak adımlar ise, belirsizliğin çıktı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak adına büyük önem arz etmektedir. Bu da finansal sektörün, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Impact of Uncertainty Depending on the Economic Growth and Financial Development Level: The Case of Turkey

*

Ecenur Uğurlu Yıldırım*
Social Sciences University of Ankara

The relationship between economic growth and financial development has been at the center of discussions for a long time. The impact of the uncertainty of a country on macroeconomic indicators has also become another subject of interest in recent years. In this study, it is aimed to contribute to the link between these two literatures by empirically examining whether the level of economic growth and financial development makes a difference on the effect of country uncertainty for Turkey.

The contribution of this article to the aforementioned literature can be grouped under two main headings. First, it is the first study that empirically shows whether the impact of uncertainty on economic growth and financial development has changed with economic growth and level of financial development for Turkey. Our findings show that the negative impact of uncertainty on economic growth for the short term decreases as financial development increases. Another contribution we provide to the literature is to present the long-term and short-term effects of uncertainty on financial development in Turkey by ARDL method. According to our results, country uncertainty has no effect on financial development in neither the long nor short run.

Time series data for the period between January 1998 and December 2019 on a quarterly basis for Turkey are used as a sample. Following the literature, in order to measure economic growth, the gross domestic product growth rate (GDPR) is used (see King and Levine, 1993a, b; Calderon and Liu, 2003, p.321). As a financial development indicator, total private loans given to the non-financial sectors by banks to gross domestic product ratio (CREDIT) is employed. As a uncertainty variable, change in the World Uncertainty Index (WUI) constructed by Ahir et al. (2018) is employed. Moreover, the interaction terms ENTFK (CREDIT * WUI) and ENTEB (GDP * WUI) are also included to the model. As a control variable, the inflation rate (INFLATION), is

employed. While all data except CREDIT is obtained from the OECD data bank, CREDIT data is gathered from the Federal Reserve Bank of St. Retrieved from the Louis Economic Data (FRED) website.

The existence of long-term cointegration, which is the first step of the ARDL model, is determined by the Bounding test approach. Results have shown that there is a cointegration relationship between the variables in interest for the model in which economic growth is the dependent variable and for the model in which financial development is the dependent variable. Therefore, it is concluded that there is a long-term relationship between the economic growth, financial development, country uncertainty, inflation and interaction terms for Turkey.

After determining the existence of long-run cointegration between variables with the Bounding test approach, the long and short-run relationship between variables are examined by employing Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model. According to the findings of the empirical analysis, uncertainty does not have a long-run effect on economic growth, while increasing uncertainty decreases economic growth in the short run. However, this negative effect decreases as financial development increases. This result supports the findings of Leninsk (2001) and Karaman and Karaman (2019) that state a well-developed financial system mitigates the negative impact of uncertainty by managing risks more effectively. In the presence of a weak financial system, uncertainty causes more damage to economic growth (Leninsk, 2001). Under conditions where uncertainty suppresses economic activity through financial friction, lower financial development increases the negative effect by worsening friction (Karaman & Karaman, 2019). On the other hand, in this study, no significant effect of uncertainty on financial development in the short nor long-run is detected. At the same time, it is observed that economic growth does not change the impact of uncertainty on financial development. This result does not coincide with the findings of Çağlayan and Xu (2019), which revealed that the increase in economic policy uncertainty decreases loan availability. Finally, when we examine the relationship between economic growth and financial development, it is observed that Turkey performs demand-following behavior in the long-run, while it exhibits a supply-leading behavior in the short-run for the period examined. While financial development has an effect on economic growth in the short-run, the inability

to observe a significant effect in the long-run indicates that the financial system may be having trouble identifying and funding productive investments in the long term, and this may indicate the existence of a problem with the quality of financial system provision.

As a result, our study provides important outcomes for policy makers, especially in developing countries. In these countries where the financial system is relatively less developed, uncertainty will have even more devastating effects on economic growth. The steps to be taken by policy makers to increase the development and quality of the financial sector are of great importance in order to reduce the negative effects of uncertainty on output. This once again emphasizes the importance of the financial sector, especially for developing countries.

Kaynakça / References

- Ahir, H., Bloom, N., ve Furceri, D. (2018). *The world uncertainty index*. Mimeo, http://www.policyuncertainty.com/media/WUI_mimeo_10_29.pdf. Sitesinden alındı.
- Aizenman, J. ve Marion, N.P. (1993). Macroeconomic uncertainty and private investment. *Economic Letters*, 41, 207-210.
- Akel, V., ve Gazel, S. (2014). Döviz kurları ile BIST sanayi endeksi arasındaki eşbütünlme ilişkisi: Bir ARDL sınır testi yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-41.
- Alesina, A. ve Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European Economic Review*, 40, 1203-1228.
- Barro, R.J. (1991). Economic growth in a cross-section of countries. *Quarterly Journal of Economics*, 106, 407-443.
- Barro, R.J. (1995). Inflation and economic growth. *Bank of England Quarterly Bulletin*, 35, 407-443.
- Bui, D. T. (2018). Fiscal policy and national saving in emerging Asia: Challenge or opportunity? *Eurasian Economic Review*, 1-18.
- Caglayan, M., ve Xu, B. (2019). Economic policy uncertainty effects on credit and stability of financial institutions. *Bulletin of Economic Research*, 71, 342-347.
- Calderon C. A. V., ve Liu, L. (2003). The direction of causality between financial development and economic growth. *Journal of Development Economics*, 72, 321-334.
- Chi, Q., ve Li, W. (2017). Economic policy uncertainty, credit risks and banks' lending decisions: Evidence from Chinese commercial banks. *China Journal of Accounting Research*, 10, 33-50.

- Dickey, D.A., ve Fuller, W.A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Society*, 75, 427–431.
- Dixit, A.K. ve Pindyck, R. S. (1994). *Investment under Uncertainty*. Princeton University Press.
- Fischer, S. (1993). The Role of Macroeconomic Factors in Growth. *Journal of Monetary Economics*, 32, 485-511.
- Ghatak, S., ve Siddiki, J. (2001) The use of ARDL approach in estimating virtual exchange rates in India. *Journal of Applied Statistics*, 28, 573–583.
- Gozgor, G., Demir, E., Belas, J., ve Yesilyurt, S. (2019). Does economic uncertainty affect domestic credits? An empirical investigation. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 63.
- Grimes, A. (1991). The Effects of inflation on growth: Some international evidence. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127, 631-644.
- Im, K.S., Pesaran, M.H. ve Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
- Jong-a-Pin, R. (2009). On the measurement of political instability and its impact on economic growth. *European Journal of Political Economy*, 25, 15–29.
- Karaman, K. K., ve Karaman, S. Y. (2019). How does financial development alter the impact of uncertainty? *Journal of Banking and Finance*, 102, 33-42.
- King, R.G. ve Levine, R. (1993 a). Finance and growth: Schumpeter might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108, 717-38.
- King, R.G. ve Levine, R. (1993b). Finance, entrepreneurship, and growth: Theory and evidence. *Journal of Monetary Economics*, 32, 513-42.
- Laurenceson, J., ve Chai, J.C.H. (2003). *Financial Reform and Economic Development in China*. Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Lensink, B. W. (2001). Financial development, uncertainty and economic growth. *De Economist*, 149, 299-312.
- Lucas, R. E. Jr. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Mauro, P. (1995). Corruption and growth. *Quarterly Journal of Economics*, 110, 681–712.
- McKinnon, R. (1973). *Money and capital in economic development*. Brookings Institution. Washington, DC, USA
- Patrick, H.T. (1966). Financial development and economic growth in underdeveloped Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 14, 174-189.
- Pesaran, M.H. ve Pesaran, B. (1997), Working with Microfit 4.0. Camfit Data Ltd, Cambridge.

- Pesaran, M.H., Shin, Y. ve Smith, R.J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289–326.
- Robinson, J. (1952). The generalization of the general theory. *Rate of Interest and Other Essays* içinde, London: Macmillan.
- Sari, R., Ewig, B. T., ve Soytas, U. (2008) The Relationship between disaggregate energy consumption and industrial production in the United States: An ARDL Approach. *Energy Economics*, 30, 2302-2313.
- Schumpeter, J.A. (1961). The theory of economic development. Leipzig: Dunker and Humblot, 1912; çeviri REDVERS OPIE. Oxford University Press.
- Shaw, E. S. (1973). *Financial deepening in economic development*. Oxford University Press, New York
- Stock, J.H., ve Watson, M.W. (2003). *Introduction to econometrics*. Addison Wesley, Boston.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Uğurlu Yıldırım, E. (2021). Ekonomik büyüme ve finansal kalkınma seviyesine göre belirsizliğin etkisi: Türkiye örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4429-4449 DOI: 10.26466/opus.780239

Matematiğin Kökenlerini Muhasebede Aramak

DOI: 10.26466/opus.885195

*

Hasan Gül*

*Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ezine MYO Muhasebe ve Vergi Bölümü
E-Posta: hasangul17@gmail.com ORCID: [0000-0003-4775-8698](https://orcid.org/0000-0003-4775-8698)

Öz

İnsanoğlunun matematiği neden geliştirdiğine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, matematiğin, ekonomik etkinliğin artması dolayısıyla geliştirilmek zorunda kaldığını savunmaktadır. Bir diğer görüş matematiğin insanoğlunun entelektüel tutkusunun bir sonucu olarak geliştirildiğini söylemektedir. Bir başka görüş ise dini inanışlar ve astronomik merak dolayısıyla matematiğin geliştirildiğini iddia etmektedir. Bu araştırmanın amacı, matematiğin gelişiminde muhasebe yapma ihtiyacının etkisi olup olmadığını ve bu etkinin hangi boyutta olabileceğini ortaya koymaktır. Bu amaçla tarihsel kanıtlardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Ekonomik aktivitelerin gelişimi, ilk muhasebe uygulamaları ve matematiksel işlemlere ait ilk kayıtların içeriği, tarihsel bir analizle ele alınmaya çalışılmıştır. Tarım devrimi sonucu çeşitlenerek genişleyen ekonomi ve sosyal yaşam kayıt tutma ihtiyacı yaratmıştır. M.Ö. sekizinci milenyumda, -ki henüz matematiksel gelişimden söz edilemez- kilden yapılmış farklı şekillerde küçük nesnelere bir çeşit muhasebe kayıt sistemi geliştirilmiştir. Soyut düşünce- nin önemli aşamalarından biri olan bu buluş, matematiksel gelişime giden yolda önemli bir dönemeç oluşturmuştur. İlk matematiksel işlemler ekonomik nitelikte problemlerle ilgilidir. İlk yazılı metinler büyük oranda muhasebe uygulamalarına dönüktür. Dolayısıyla muhasebe ihtiyacının, matematiğin gelişiminde önemli bir etkisi olduğu düşünmek son derece olasıdır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe tarihi, Muhasebe teorisi, Muhasebenin gelişimi, Muhasebenin başlangıcı, Matematiğin gelişimi

Seeking the Origins of Mathematics in Accounting

*

Abstract

There are different opinions about why human beings developed mathematics. The first of these argues that mathematics had to be developed due to the increase in economic efficiency. Another approach says that mathematics was developed as a result of the intellectual passion of human beings. Another view claims also that mathematics was developed due to religious beliefs and astronomical curiosity. The purpose of this study is to reveal whether the need for accounting has an effect on the development of mathematics and dimension of this effect. By this purpose, historical evidence has been utilized. The development of economic activities, the first accounting practices and the content of the first records of mathematical operations have been tried to be handled with a historical analysis. The economy and social life that diversified and expanded as a result of the agricultural revolution created the need for record keeping. In the eighth millennium B.C. -which is not yet a mathematical development- a kind of accounting recording system was developed via small objects in different shapes made of clay. This invention, which is one of the important stages of abstract thinking, has created an important turning point on the way to mathematical development. The first mathematical operations were on problems of an economic nature. The first written texts are mostly for the accounting practices. Therefore, it is seen that is a very possible to think that the need for accounting has a significant impact on the development of mathematics.

Keywords: *History of accounting, Accounting theory, Development of accounting, Beginning of accounting, Development of mathematics*

Giriş

Matematik -ister bir keşif ister bir icat olsun- insan türünün bilişsel kapasitesinin en önemli ve sıra dışı ürünlerinden biridir. Bütün bilimsel alanların yanında, sanatın ve gündelik hayatın içindedir. Matematiğin büyüğü bir yönü olduğu çoğunlukla kabul gören bir görüştür. Hatta matematiğin tanımının dili olduğu şeklinde bir metafor da sıklıkla kullanılmaktadır.

Sarton (1936, s. 142-144) matematiğin önemini ve matematik tarihini anlamamanın zorluğunu özetle şu şekilde ifade etmektedir: Matematik, bilimin içsel birliğini ve bağlılığını sağlar; onun yerini tutabilecek başka bir şey yoktur. Matematiğin tarihini anlamak ve anlatmak son derece güçtür. Matematik diğer bilimlerden çok daha ezoteriktir ve tarihi de ancak seçkin bir gruba anlatılabilir. Matematik tarihi, bilim tarihinin bütünleyici bir parçası değil onu bir arada tutan iskelettir. "Tarihsel açıdan bilimin gelişimi bir giz ise matematiğin tarihsel gelişimi iki kat daha gizlidir". Isaac Asimov da, Boyer ve Merzbach'ın (2011) *A History Of Mathematics* kitaplarına yazdığı önsözde matematiği insan düşüncesinin benzersiz bir yönü olduğunu ve matematik tarihinin diğer tüm bilimlerin tarihlerinden farklı olduğunu ifade etmiştir.

Günümüze kadar ulaşan birtakım kanıtlar olmasına rağmen matematiksel gelişimin tarihi hala gizemini korumaktadır. Başlangıçta pek çok medeniyet "bir", "iki" ve "çok" ayrımını yapmanın ötesine geçememiştir.. Bazı medeniyetler sayıları soyut kavramlar olarak tanımlamayı, sayıları ifade eden özel kelimeler türetmeyi, sayılar için semboller kullanmayı hatta daha büyük sayıları ifade edecek yöntemler geliştirmeyi başarmıştır. Başka bir medeniyet ise aritmetiğin dört işlemini ve çok sınırlı olmakla birlikte kesir kavramını bulmuştur. Fakat matematiğin ilk adımları son derece yavaş; üstelik matematiği olmayan çok sayıda medeniyetin varlığı, bu bilimin ne kadar seyrek üretildiğine kanıt oluşturmaktadır (Kline, 1990, s.21-22).

Bununla birlikte insanlar günlük yaşamın pratik işlerini yaparken kendiliğinden matematiksel düşünme türlerini hayatlarına dahil ederler. Bu, insan doğasına özgü ve farklı kültürlerde ortak olan *mathematica* adlı bir düşünce tarzıdır. En basit şekliyle; sayma, kare ve daire gibi yaygın şekiller, herkes için aynı anlama gelmektedir (Cooke, 2005, s.3).

İnsanoğlunun matematiği neden geliştirmeye başladığına ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Görüşlerden ilki sayı kavramının netleşmesini ve matematiğin ortaya çıkışını tarım, ticaret ve zanaatların gelişiminin zo-

runlu bir sonucu olarak diğer bir ifadeyle ekonomik olduğunu savunmaktadır. (Kline, 1990, s. 32; Struik, 2002, s. 27). Bir başka görüş ise matematiğin ortaya çıkarılmasının ana kaynağını insanoğlunun doymak bilmez merakı ve entelektüel maceralara duyduğu şiddetli arzusunun bir sonucu olarak görmek eğilimindedir (Sarton, 1936, s.150). Diğer bir görüş ise matematiğin gelişimini, insan türünün dini inanışları ve astronomi merakıyla ilişkilendirmektedir. Bu görüşe göre eski insanlar dini amaçlarla ve genellikle kutsal günleri bilebilmek için astronomik gözlemler yaptılar. Göklere gözlemlerken bulunan modellerde matematiksel bir düzen bulunmaktadır (Evans, 2014, s. 5-6).

Bu araştırma, matematiğin gelişiminde muhasebe yapma ihtiyacının etkisi olup olmadığını ve bu etkinin hangi boyutta olabileceğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Muhasebe ile matematik arasında zaten koparılamaz bir bağ bulunmaktadır. Çünkü modern muhasebe matematiksel sembollerle ve matematiksel işlemlerle yapılmaktadır. Varlıkların veya yükümlülüklerin ölçülmesi, kar veya zararın hesaplanması, bir şeyin bugünkü ya da gelecekteki değerinin hesaplanması gibi temel muhasebe işlemleri günümüzde hep matematikle yapılmaktadır. Dolayısıyla genel kanaat, muhasebe uygulamalarının, matematiğin gelişiminden sonra başladığı yönündedir.

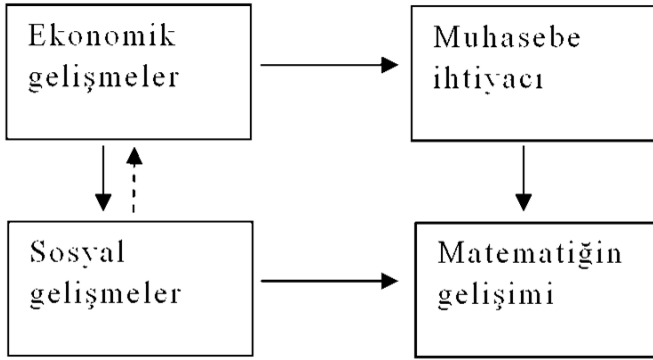
Fakat bu araştırma öncül değişkenin muhasebe yapma ihtiyacı olduğu hipotezi üzerine kurulmuştur. Muhasebe yapma ihtiyacı; matematiği daha büyük sayılar üretmeye, yeni semboller geliştirmeye, basit toplama çıkarmanın ötesinde işlemler yapmaya, hatta bilinmeyenlerle işlem yapmayı keşfetmeye zorlamış olmalıdır.

Matematiğin gelişimi ile muhasebe yapma ihtiyacı arasında bir ilişki kurulacaksa muhasebeyi daha ilkel bir formda ele almak gerekmektedir. Nasıl matematik binlerce yıl içerisinde gelişim göstermiş ise muhasebe de benzer şekilde gelişip dönüşmüştür. Fakat değişmeyen gerçek, hangi biçimiyle olursa olsun muhasebenin ekonomik nitelikteki işlemlerle ilgili olduğudur. O halde en basit formuyla bile muhasebe, ekonomik nitelikteki olgulara ilişkin hesap yapma, kayıt tutma ve sonuç çıkarma işlemi olarak tanımlanabilir. Binlerce yıl içerisinde muhasebenin yöntemi ve kullandığı araçlar değişmiş olmasına rağmen tanımının ve amacının çok değiştiğini söyleyemeyiz.

Eğer muhasebe yapma ihtiyacının matematiğin gelişimine etkisi olmuşsa öncelikle muhasebe yapma ihtiyacını ortaya çıkaracak tarihsel koşulların

oluşması gereklidir. Muhasebe yapma ihtiyacı ancak servet, varlık, borç, alacak gibi kavramların olgunlaşmaya başladığı bir çağda ortaya çıkmış olmalıdır. Bu da avcı-toplayıcı bir yaşam biçiminden, bir merkez çevresinde örgütlenmiş bir yaşam biçimine geçmekle mümkün olmuş olmalıdır. Böylece insanoğlu ekonomik varlıklar üzerinde sahiplik ilişkisi kurmayı öğrenmiş; kısaca “ekonomik bir canlı” olmuş demektir.

Üretim biçiminin (alt yapı) değişmesi ile birlikte sosyal yapı (üst yapı) değişecek, bu defa değişen sosyal yapı ekonomik yapıyı etkileyecek ve nihayetinde matematiksel gelişim kendini gösterecektir. Şekil 1’de, muhasebe yapma ihtiyacının, matematiğin gelişimini etkileyebileceği koşul modellenmeye çalışılmıştır.

Şekil 1. Muhasebe ihtiyacının matematiğin gelişimine etkisi

Muhasebe yapma ihtiyacının matematiğin gelişimine etkisinin söz konusu olduğu bir durumda aşağıda sayılan koşulların oluşması beklenebilir:

1. Öncelikle muhasebe yapma ihtiyacını ortaya çıkaracak ekonomik yapının oluşması gerekir. Bunun anlamı üretim ve tüketim ilişkilerinde geçmişe oranla belirgin farklılıkların oluşmasıdır.
2. Değişen alt yapı sosyal yapı değişimi getirmelidir. Bunun anlamı ise -en azından- matematiğin gelişimini sağlayacak bir süre boyunca toplumun görece refah ve istikrar içinde yaşaması gerektirir.
3. Matematiğin gelişimine kanıt olarak gösterilen bulgular içerisinde muhasebe işlemlerine ve muhasebe kavramlarına ait bilgiler bulunmalıdır.

Bu araştırmada tarihsel kanıtlardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle ekonominin kısa tarihi, muhasebenin kısa tarihi ve mate-

matematiğin kısa tarihi ele alınmıştır. Üç kavrama ilişkin tarihsel kesit olarak - başlangıç dönemi olarak ifade edilebilecek- insan türünün ortaya çıktığı zamanlardan yaklaşık M.Ö. 600'e kadar olan dönem ele alınmıştır. Bunun sebebi M.Ö. 600'den itibaren klasik Yunanlılarla birlikte matematiğin artık organize, bağımsız ve gerekçeli bir disiplin olma hüviyeti kazanmasıdır (Kline, 1990, s. 21). Ayrıca matematiğin gelişiminden bahsederken Mezopotamya (Sümer ve Babil uygarlıkları) ve Mısır uygarlıkları ele alınmış, Hint ve Çin uygarlıkları kapsam dışı tutulmuştur. Sümer, Babil ve Mısır uygarlıklarının seçilmesinin sebebi, ilk defa bu uygarlıklara ilişkin arkeolojik buluntularda cebir, aritmetik ve geometrik hesaplamalara ilişkin kanıtlar bulunmasıdır. Hint ve Çin bilimlerinin araştırma kapsamı dışında tutulmasının sebepleri ise gerek kronolojileri gerekse kökenleri bağlamında tereddütler bulunması ve bu uygarlıkların matematik ve astronomide çeşitli dönemlerde Mezopotamya'dan etkilendiğinin bilinmesidir. Ayrıca Hint ve Çin uygarlıklarında önemli çalışmalar yapılmış olsa da günümüz bilimi ile arasında kesintisiz bir ilişkiden söz edilememesi onların kapsam dışı tutulmasının bir başka sebebini oluşturmaktadır (Türker-Küyel, 1996, s. 1). Son bölümde muhasebe yapma ihtiyacının matematiğin gelişimine etkisini gösteren tarihsel kanıtlar üzerinden konu tartışılmaya çalışılmıştır.

Ekonomik Gelişimin Kısa Tarihi: Başlangıçtan Antik Döneme

İlk insanların Doğu Afrika savanalarının ılıman ikliminde yaklaşık 2,5 milyon yıl önce ortaya çıktığı düşünülmektedir. Fakat sayısız nesil boyunca çevreyi paylaştıkları diğer organizmalardan belirgin davranış farklılıkları göstermediler (Harari, 2015, s. 17). Bu ilk insanlar büyük etoburlardan kaçınmaya çalışırken bulabildikleri her şeyle beslendiler (Spier, 2015, s.185).

Modern insan olarak bilinen Homo Sapiens'in ise yaklaşık 200 bin yıl önce Afrika'da ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Hala aydınlatılmaya ihtiyaç duyulan genetik değişiklikler sayesinde bu insanlar, üstün dil ve iletişim becerileri yanında teknolojik ve sanatsal açıdan da olağanüstü yetenekliydi-ler. 130 bin yıl önceden başlayarak Homo Sapiens'in ilk üyeleri Afrika dışına göç etmeye başladılar (Spier, 2015, s.200).

Tüm bu süreç boyunca insanlığın gelişimi son derece yavaş ilerledi. Taşın ham madde olduğu ve ekonominin bütün yönlerini ilgilendirdiği bu çok uzun dönem, eski taş anlamına gelen paleolitik diye adlandırılmaktadır.

(Maillet, 1989, s. 15). Alet üretimine ilişkin ilk kanıtlar olarak gösterilen ve insan eliyle yapılmış en eski araçlar -emin olmamakla birlikte- yaklaşık 2,5 milyon yıl öncesine ait çakmak taşından yapılmış nesnelere (Auerswald, 2017, s. 13; Harari, 2015, s. 23; Spier, 2015, s.190).

30.000 ila 10.000 yıl önce, insan nüfusu yoğunluğu çoğu yerde hala çok düşüktü. Erken modern insanlar, madde ve enerji akışlarını takip etmek zorunda olduğundan göçebe yaşam tarzı egemendi. Bu göçebe toplayıcıların ve avcılarının sosyal organizasyonu genellikle 25 ila 50 kişilik aile gruplarından oluşurdu. Bazen aile grupları, 500 kişiyi bulabilen daha büyük grupların parçası oluyordu. Böylesine geniş bir sosyal düzen içinde, belirli zamanlarda alışverişler olmaktadır (Spier, 2015, s. 203-204).

Avcı-toplayıcı grupları kolektif bir hayat sürer, ihtiyaç duydukları her şeyi kendileri yapardı. Grup üyelerinin bazılarında çeşitli uzmanlıklar olsa bile iyilik ve zorunluluklara dayalı bir ekonomik sistemle ürettiklerini paylaşırlardı. Fakat kendi bölgelerinde olmayıp nadir bulunan bazı şeyler için takas yöntemiyle bir çeşit -sınırlı- ticaret yapılıyordu (Hariri, 2015, s. 179). Bu şekildeki ticaretin izlerini M.Ö. 12.000 yılından itibaren Doğu Akdeniz etrafında görmek mümkündür (Barbier, 2015; Smith, 2008, s. 19).

Yaklaşık M.Ö. 10.000 yıllarında insanlar yerleşip, bitki ve hayvanları evcilleştirmeye başladıkça dünyada radikal bir dönüşüm başladı (Smith, 2008, s. 14). Yaşam zorluklarının en sık karşılaşılan problemlerini çözmeyi sağlayan, sosyal kurallar inşa edilmesini ve yeni bir ekonomik sistemin oluşmasının önünü açan ilk köyler ortaya çıkmaya başladı (Auerswald, 2017, s. 16; Seabright, 2010, s. 18).

Yüz binlerce yıl boyunca avcı-toplayıcı olarak yaşamış insanlar günümüzde servet unsurları olarak ifade edilen şeyleri biriktirmekle neredeyse hiç ilgilenmemişlerdi. Avcı-toplayıcıların yerini çiftçiler ve çobanlar aldığında belirgin biçimde servet yaratımı ve mülkiyet kavramı başladı (Barbier, 2015). Taşın işlenmesinde en iyi teknikleri geliştirmek, en iyi avlanma yöntemlerini bulmak veya çanak çömleği ve dokumacılığı icat etmek insanların varoluş koşullarını kökten değiştirmesini gerektirmiyordu (Maillet, 1989, s. 23-24). Fakat tarımsal üretim biçiminin ortaya çıkması ve yerleşik hayata geçiş insanı gerçek bir ekonomik varlık haline getirecek devrimin başlangıcını oluşturdu.

Yeni düzen mübadelenin büyük oranda artışına sebep oldu. İnsanlar ticari faaliyetler için kavşak olan yerlerde bir araya gelmeye başladılar. Özel-

likle Anadolu ve Mezopotamya gibi bölgelerdeki bazı merkezler bunun için son derece uygundu. Bu süreçte geçim için bir birine bağlı olmayan tarımcılarla, avcı-toplayıcılar arasında pek çok ürün değiş tokuş edilmeye başladı. Ticaret, genelde tanıdıklar arasında, fayda maliyet analizinden çok sosyal ittifakların motive edici etkisiyle yapılıyordu (Smith, 2008, s. 14).

M.Ö. 6.250 ile 5.400 yıllarında Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesinde bulunan Çatalhöyük dünyanın bilinen en büyük yerleşim yeri idi. Çatalhöyük'te bulunan, Akdeniz'den gelen kabuklar ve farklı türlerde egzotik taşlar geniş bir coğrafi sınır içinde yoğun bir ticaretin başladığını göstermektedir (Smith, 2008, s. 15). Sürecin getirdiği birikim, yeni merkezlerin, yeni işlerin ve uzmanlıkların oluşmasını sağlamaya başladı. Ekonomi değişirken, birbirini besler biçimde sosyal ve politik yapı da değişiyordu. Böylece insan ihtiyaç ve isteklerine, yeni boyutlar katılmaya başladı.

Arkeolojik kayıtların gösterdiği gibi prestij öğelerinin gittikçe artan önemi, sonraki Neolitik toplumlarda ortaya çıkan önemli bir sosyal-politik değişime işaret etmektedir. Avcı-toplayıcılar ve ilk çiftçilerde sosyal hiyerarşi yoktu. Servetin temin edilmesi ve dağıtılması, belirgin iktidar yapılarının - ve sınıfların- ortaya çıkmasını sağlamış oldu (Smith, 2008, s. 17).

M.Ö. beşinci milenyumun sonunda Ön Asya'nın pek çok noktasında, büyük ve yoğun insan kalabalığı, devasa kamu binaları, özel mal üretimi ve belirgin sosyal hiyerarşilerin olduğu büyük ve karmaşık kentler oluşmaya başladı. İçinde 50.000 kişiye kadar insan yaşadığı tahmin edilen Mezopotamya'daki Uruk şehri bu anlamda en önemli merkezlerden biriydi. Anıtsal ölçekte tapınakların inşa edilebilmiş olması, tarımsal ürün fazlalığının, zenginliğin, güçlü liderliğin veya hükümet örgütlenmesinin varlığına işaret etmektedir. Seri üretilen çanak çömlekler, ince işlenmiş taş vazolar ve heykel gibi ürünler ekonominin çeşitli özel sektörlerle farklılaştığını gösteriyordu (Stiebing Jr. ve Helft, 2017, s. 36-37). Bu döneme ait Uruk'ta bulunan yüzlerce kil tablet, yazının¹ erken kullanımının (en eski yazı biçimi) burada başladığı konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği yaratmıştır (Boyer ve Merzbach, 2011, s. 22; Clayton, t.y.).

¹ İlk "tam yazı sistemlerinin" M.Ö. 3.400'lerden itibaren Mezopotamya'da ve M.Ö. 3.200'lerden itibaren Mısır'da ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Clayton, t.y.). Mezopotamya'da ortaya çıkana -ıslak kil tabletler üzerine bir çeşit sıvri uçlu malzeme ile kama şeklinde biçimlerle yazıldığı için- çivi yazısı (Charpin, 2010, s. 7), Mısır'da ortaya çıkana -resim benzeri sembollerden oluştuğu için- hiyeroglif denilmektedir.

M.Ö. 4000'lerden itibaren ise Mısır'da ve Mezopotamya Vadisi'nde, yazının, çark ve metallerin kullanılmaya başlandığı yüksek bir medeniyet düzeni görmek mümkündür (Boyer ve Merzbach, 2011, s. 21). Sümer, Babil ve Mısır medeniyetlerinin yükselişini, artan şehirleşme, devletlerin doğuşu ve yazının icadı karakterize etmektedir (Blois ve Spek, 2008, s. 9). Bir başka ortak özellik ise bu medeniyetlerde, büyük oranda saray ve/veya tapınak tarafından kontrol edilen bir yeniden dağıtım ekonomisi² bulunmasıydı (Blois ve Spek, 2008, s. 53).

Sümer'de (M.Ö. 4000 - M.Ö. 2000), ekonominin büyük oranda tapınak, saray ve özel ailelerce kontrol edilen bir yapı bulunmaktaydı. Ana zenginlik kaynağı olan toprakların büyük kısmı tapınak ve saraya aitti (Stiebing Jr. ve Helft, 2017, s. 59). Topraklar işçiler, yarı bağımlılar ve kölelerce işlenirdi (Çiğ, 2020). Hayvancılık, dokumacılık ve ticaret gelişmişti (Stiebing Jr. ve Helft, 2017, s. 59). Bunun yanında duvarcılar, marangozlar, kuyumcular, balıkçılar, fırıncılar, bira ve şarap üreticileri gibi her türlü sanat erbabından insanlar bulunmaktaydı (Çiğ, 2020). Farklı türde malların mübadele edildiği yerel pazarlar vardı (Carmona ve Ezzamel, 2005, s. 4). Ekonominin gelişmesine paralel olarak değerli metallerin –özellikle gümüşün- kullanıldığı ilkel bir para sistemi oluşmaya başladı (Stiebing Jr. ve Helft, 2017, s. 60). Faizle borç alıp verme yaygındı. Faiz oranları borcun koşullarına göre değişiklik gösterebiliyordu (Akrep, 2017, s. 468-469). Sümerler tapınaklarında ve saraylarında hesaplar tutmak, dini ve edebi metinler oluşturmak için yazı sanatını yoğun biçimde kullandılar. Heykel, mimari, dini imgeler, edebi tarzlar ve krallık, hukuk ve toplum hakkındaki görüşler ilk Sümerler tarafından geliştirilmiştir. Aritmetik, astronomi, botanik ve tıp dahil pek çok bilimsel disiplinin temelini atmışlardır (Blois ve Spek, 2008, s.16).

Mezopotamya'da, Sümer uygarlığını takip eden ve onunla ciddi kültür akrabalığı olan diğer bir uygarlık Babil'dir (M.Ö. 1894 - M.Ö. 1600). Babil, sulama ve sabanlı tarımın gelişmesi sebebiyle eski dünyanın en zengin tarım bölgelerinden biri olmuştur. Toprakların mülkiyeti –tıpkı Sümer'de olduğu gibi- bir bakıma saray ve tapınağa aitti. Hayvancılık, ticaret ve zanaat gelişmişti. Alışverişlerde –sahteciliği önlemek ve standardı sağlamak için-, tutarlılığı ve birbirine basit dönüşüm özelliğiyle dikkat çeken bir dizi

² Saray ekonomisi (Palace economy veya Redistribution economy) olarak da isimlendirilir. Yeniden dağıtım ekonomisi, üretim fazlasının bir merkezin kontrolünde toplanarak (saray, tapınak, politbüro vb.), yeniden o merkezce dağıtılmasıdır.

ağırlık ve ölçü sistemi geliştirmişlerdi. Gümüş standart hale geldi. Faiz oranları yasal olarak sabit olmasına rağmen bu oran gümüşte %5 ile %25 arasında, arpada %20 ile %40 arasında değişebiliyordu. Babil uygarlığında Hammurabi kanunları ile sembolleşmiş bir hukuk sistemi vardı. Borç ve kiralama gibi ekonomik karakterli ilişkilerin düzenlenmesine özel bir önem verilmiştir (Mendires, 2010). Babil’de ticaret, kiralama faaliyetleri, kredi verilmesi ve toprak kullanımı konusunda uzmanlaşmış özel girişimler bulunuyordu (Blois ve Spek, 2008, s. 11-55).

Mısır (M.Ö. 3100 – M.Ö. 332) , Mezopotamya uygarlıklarına komşu şekilde gelişti. Nil nehri sayesinde çok verimli toprakları vardı ve görece dış müdahalelere karşı Mezopotamya uygarlıklarından daha şanslı idi (Blois ve Spek, 2008, s. 11-13). Bu özelliği sayesinde Mısır, uzun barış ve istikrar dönemleri yaşarken, ekonomik ve sosyal yapı da hızla gelişti (O’Connor ve Robertson, 2000). Mısır’da, saray tarafından kontrol edilen bir yeniden dağıtım ekonomisine sahipti. Devlet, vergiler yoluyla tarım fazlasını topluyor; daha sonra din adamları, memurlar, kraliyet mezarlarında çalışan işçiler, tapınaklar için hediyeler şeklinde yeniden dağıtıyordu. Toprak parselleri ödeme aracı olarak kullanılıyordu. Yüksek rütbeli memurlara ve askerlere geçimlerini sağlamak için mülkler veriliyordu. Uzun mesafelere dayanan ticaret gelişmişti (Blois ve Spek, 2008, s. 53-55). Mezopotamya’da olduğu gibi farklı türde ürünlerin ticaretinin yapıldığı yerel pazarlar bulunmaktaydı. Madeni para şeklinde olmasa da alışverişlerde takas değerine karşılık keten, bakır, gümüş, altın ve tahıl gibi mallar kullanılıyordu (Ezzamel, 2012, s.33). Gemicilik, çömlükçilik gibi faaliyetler öne çıkmıştı. (Shaw, 2004). Saraya doğrudan bağlı veya sarayın finanse ettiği son derece organize pek çok iş ve girişim vardı (Blois ve Spek, 2008, s. 56-58).

Tarım devrimi, daha fazla insanın belirli bir bölgede daha uzun süre yerleşik kalabilmesini ve daha fazla insanın dikkatini gıda üretimi dışındaki faaliyetlere yoğunlaştırmasını sağladı. İnsanlar tüm bu süreç boyunca ihtiyaçları doğrultusunda farklı alanlarda uzmanlaştılar. Pek çok yeni meslek, kamu hizmeti ve din adamlığı müessesesi oluştu (Blois ve Spek, 2008, s. 10). Günümüzde hala varlığı devam etmekte olan pek çok kamu ve özel girişim faaliyetlerinin temeli o günlerde atılmıştır.

Mezopotamya ve Mısır uygarlıkları; yaklaşık aynı dönem içinde benzer ekonomik, sosyal ve politik yapının oluştuğu coğrafyalardır. Onlar, -tarımsal üretim biçiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan yerleşik hayatın

yarattığı- yeni ekonomik ve sosyal yapının kurumsallaştığı ilk uygarlıklardır denilebilir.

Muhasebenin Kısa Tarihi: Başlangıç

Avcı-toplayıcı ve göçebe toplumlar genellikle küçük gruplar halinde yaşıyor ve neredeyse herkes kendi ihtiyaçlarını görüyordu. Bu tarz bir yaşam biçiminde ürün stoklamak zahmetli ve gereksiz bir eylemdi. Hareketlerini kısıtlamamak ve enerjilerini en üst seviyede kullanmak için sadece hayati önem sahip veya taşınması külfet yaratmayan eşyalarını yanlarında bulunduyorlardı. İnsanlar seyrek de olsa nadir ürünler için takas yöntemiyle ticaret yapıyorlardı. Bu ürünlerin değeri muhtemelen karşılıklı rıza ve birebir eşleştirilerek belirleniyordu. Gerek insanların kaydını tutmayı gerektirecek kadar varlık edinmemeleri, gerekse ticaretin yaygın ve sıklıkla yapılan bir eylem olmaması muhasebe ihtiyacını yok denecek kadar az seviyede tutmuştu. Muhtemelen bu ihtiyaç da basit sayma veya gruplama işlemiyle halledilebiliyordu.

Fakat tarımsal üretim ve yerleşik yaşamın başlamasıyla birlikte insanlar farklı ürün ve hizmetler için yaygın ticaret, mülkiyet, servet, borç alacak gibi iktisadi olgularla tanıştılar. Dolayısıyla bu noktadan itibaren belirgin bir muhasebe ihtiyacının doğmaya başladığı söylenebilir.

Muhasebe, saymanın nesneye özgü olduğu biçimi olan “somut sayma” yoluyla başladı. Yani beş tekne, beş elmadan farklı bir kelime veya nesne ile temsil edilmeliydi (Babington, 2017). Süreç, artan kayıt ihtiyacının daha pratik bir yöntem geliştirilerek giderilmesini zorunlu kıldı.

Tarım devriminin başlamasından bir süre sonra mülklerin, ticaretin, borçların veya diğer işlemlerin kaydını tutmak için küçük, şekillendirilmiş kil parçaları (token³) kullanılmaya başlandı (Stiebing Jr. ve Helft, 2017, s. 43). Schmandt-Besserat'ın arkeolojik araştırmaları ile anlamını bulan bu küçük kilden nesnelere M.Ö. 8000'den M.Ö. 3000'e, hatta daha sonrasına bile tarihlenebilmektedirler (Mattessich, 2000, s. 24; s. 45). Bir çeşit sayaç olarak kullanılan kil tokenlerin her biri, yiyecek, giyecek ve hatta emek gibi belirli miktarlarda farklı meta türlerini temsil ediyordu (Babington, 2017). Çoğunlukla, koniler, diskler, kürecikler ve diğer geometrik şekillerde üretilen tokenlerin

³ Token, bir değeri, bir hizmeti veya bir ürünü temsil eden varlıklardır. Geçmişte somut nesnelere kullanılırken günümüzde daha çok dijital temsiller şeklinde kullanılmaktadır.

kullanımı yakın doğunun büyük bir kısmına yayıldı. Tokenlerin büyük kısmı Mezopotamya ve batı İran bölgesinde bulunmuştur (Stiebing Jr. ve Helft, 2017, s. 43).

M.Ö. 4000'lerde tokenler, bulla adı verilen içi boş kil toprakların içine konularak mühürlenmeye başladı. Bullaların dış yüzeyine, içindeki tokenlerin şekillerini ve sayısını gösterecek biçimde baskı yapılıyordu (Stiebing Jr. ve Helft, 2017, s. 43). Bir çeşit kilden zarf olarak düşünülebilecek bullaların çapı yaklaşık 10 cm idi ve yüzeyindeki işaretler içeriği hakkında bilgi verirken hızlı tanınmasını da sağlıyordu. Bu şekilde bir kayıt tarihteki en eski muhasebe sistemlerinden biridir (Mattessich, 2000, s. 25-26).

Çivi yazının icadıyla birlikte insanlar kendileri için önem teşkil eden konuları ve olayları tabletlere yazmaya -kaydetmeye- başladılar. Bu yazıların çok büyük kısmı ekonomik nitelikteki işlemlerin niteliğini ve niceliğini anlatmaktadır. Mezopotamya'da yapılan kazı çalışmaları çeyrek milyondan fazla tablet ve tablet parçasının ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Bilimsel araştırmalar, -buluntuların tahmini %1 ini oluşturan- ve büyük ölçüde edebi içeriği bulunan tabletlere odaklanmıştır. Makbuzlar, satış sözleşmeleri, işçi listeleri, ücretler ve doğal kaynaklar gibi ekonomik faaliyetlerle ilgili olan tabletlere ezici çoğunluğuna çok daha az ilgi gösterilmiştir (Auerswald, 2017, s. 25-26).

Mezopotamya'da kayıt tutma sistemi çoğunlukla makbuzlara, harcamalara, listelere ve sözleşmelere dayanan çok basit bir sistemdi. Buna rağmen tapınakta, sarayda veya özel işletmelerde herhangi bir para veya mal alındığında mutlaka kaydı yapılırdı. Ticari sözleşmeler, ortaklıkların kurulması ve feshi, kiralar, satışlar kaydedilirdi. Mezopotamyalılar ticari kayıtlarını büyük oranda makbuz formatında hazırlanmış tabletlere yapıyorlardı. Bu makbuz tabletlerde; alınan para, mal gibi şeylerin miktarı ve türü, kimden geldiği, alıcının adı ve tarih gibi en temel muhasebe kayıt bilgileri bulunurdu (Keister, 1963, s. 372).

Benzer gelişmeleri antik Mısır uygarlığında da görmek mümkündür. Mısır'da katiplerin papirüslere yazdıklarının çoğu muhasebeyle ilgiliydi. Yazı başlıkları, tahıl ambarı, sığır, hazine, gümüş, altın, tarlalar, ilahi adaklar yanında; muhasebe müfettişi ve kraliyet belgeleri gibi daha doğrudan muhasebe ile ilgili başlıklardan oluşuyordu (Ezzamel, 2012, s. 50-51). Eski Mısır'da kraliyet sarayı için tutulan kayıtlardan çok az kaldı. Bu papirüslerde, teslimatlar, bakiyeler, hesap beyanları, tedarik emirleri, teklif listeleri, resmi

rapor ve belgeler gibi pek çok ekonomik nitelikte veri kayıt altına alınıyordu (Carmona ve Ezzamel, 2007, s. 190).

Matematiğin Gelişimi: Başlangıç

Gelişmiş hayvan türleri, ilkel insanlar, küçük çocuklar; azlık çokluk, bir küme içerisinde farklı olanın ayırt edilebilmesi gibi niceliğe ve uzaya ilişkin temel kavramlara yabancı değildir (Boll, 2003, s.13). Buna rağmen binlerce yıl boyunca avcı - toplayıcı bir yaşam biçimine sahip insanlar sayısal değerleri ve mekansal ilişkileri anlamada çok az gelişim gösterebildiler (Struik, 2002, s.25).

İnsan türünün sayı ve biçime ilişkin kavramlarla tanışması Yontma Taş Devrine denk düşmektedir (Struik, 2002, s.25). Bu dönemde insanlar, bazen mağara duvarlarına çizikler çizmiş, bazen bir ağaç dalına veya kemik parçasına çentikler yapmış, bazen de ipe düğüm atarak veya çakıl taşlarını kullanarak sayma ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Göker, 1989, s.20; Struik, 2002, s.29). Fakat gelişim çok yavaş gerçekleşti. Gece ile gündüzün veya bir çift hayvanın "iki" sayısının örnekleri olduğunun bulunması yüzyıllar sürdü⁴ (Boll, 2003, s.14). İnsanlığın sayılar hakkında düşündüğüne ilişkin en eski kanıtlardan bir tanesi, Afrika'daki 35.000 yıl öncesine kadar tarihlenen çentikli kemiklerdir (Boyer ve Merzbach, 2011, s. 3). Ancak bunu, matematikten ziyade sadece sayma ve çeteleme olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır ("Prehistoric Mathematics", t.y.).

Muhtemelen M.Ö. 6000'li yıllardan başlayarak Sümerler nesne gruplarını tanımlamak için semboller kullanan belki de ilk uygarlık oldu. Sonrasında ise belirli bir sayıdaki her hangi bir şey için daha soyut sembollerin kullanımına geçildi ("Sumerian/Babylonian Mathematics", t.y.). Böylece çivi yazısının mucitleri olan Sümerler M.Ö. dördüncü milenyumun ortalarından itibaren sayıların gösterilmesinin de yolunu buldular. Sümer yazıtları hem ondalık hem de altmışlık sayı sistemlerinin kullanımını göstermektedir. Bu durum yüksek derecede matematiksel bir kavrayışın gelişmekte olduğuna delalet etmektedir (Cajori, 2014, s. 6). Sümerler, numaralandırmanın on ve altının dönüşümlü adımlarıyla ilerlediği "altmışlık" bir sisteme sahipti

⁴ Günümüzde bile Güney Afrika'nın tenha bölgelerinde yaşayan kimi insan topluluklarının sayı dağarcığı "bir", "iki" ve "çoktan" ibarettir (Boll, 2003, s.14). Yine ilk sayısal kavramların niceliği değil niteliği gösterdiğinin ipuçlarını Yunanca ve Keltçe gibi bazı dillerde görmek mümkün olmaktadır(Struik, 2002, s.27).

(Edzard, 2003, s. 61). M.Ö. 3000'den itibaren Sümerlerde karmaşık bir metroloji (ölçüm) sisteminin geliştiğine; çarpma ve bölme tabloları, kareler, kare-kökler ve küp kökler tablolar oluşturulduğuna, geometri ve bölünme problemlerine ilişkin alıştırmalar yapıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır ("Sumerian/Babylonian Mathematics", t.y.).

Matematisel gelişimin çok daha fazla kanıtla izlenebileceği diğeri bir Mezopotamya uygarlığı Babil'dir. Onların uygarlığı ve matematiği hakkındaki temel bilgilerin çoğu M.Ö. 1800-1600'lerden kalma dört yüzden fazla kil tablet şeklindeki metinlerden çıkarılmaktadır (Tez, 2008, s. 19). Babil matematik sistemi, pek çok tarihi ve bölgesel geleneğin birleşimidir. Matematisel ve astronomik metinlerde altmış tabanlı sayı sistemini kullanmalarına rağmen başka sayı sistemleri de kullanmışlardır. Tamsayıları ve kesirleri yazmanın sistematik bir yolunu geliştirmeleri tarihsel olarak aritmetiği oldukça ileri bir aşamaya taşımalarını sağlamıştır. Bilinmeyenler için özel terimler ve semboller kullanarak ve özellikle ikinci derecede denklemlerin çözümünü geliştirerek cebirde bir başlangıç oluşturdular. Somut sayılar ve problemlerle çalışsalar da bazı prosedürlerin belirli denklem sınıfları için tipik olduğunu kabul etmeleri soyut matematiğin kısmen kavrandığını göstermektedir (Kline, 1990, s. 24-35). Babiller, sınırlı matematik bilgileriyle, uzunlukları ve ağırlıkları ifade etmeyi, alan ve hacimleri hesaplamayı, basit ve bileşik faiz hesaplamayı, vergileri hesaplamayı, hasadı paylaştırmayı, arazileri ve mirası bölmeyi, kök bulmayı ve trigonometriyi geliştirmeyi başardılar (Kline, 1990, s. 31-32; Tez, 2008, s. 19). Babiller yıkıldıkları tarihe kadar matematikte bilgi, gelenek ve uygulama devamlılığı sağlamışlardır (Kline, 1990, s. 35).

İlk çağda matematiğin gelişimine önemli katkıları vermiş bir başka uygarlık ise Antik Mısır'dır. Hatta bütün antik Yunanlı yazarlar matematiğin icadında önceliği Mısır'a atfetmek konusunda hem fikirdir (Cajori, 2014, s. 10). Aritmetik ve geometrinin Mısır'ın ilk tarihi dönemlerinde itibaren ilerlemiş olduğu görülmektedir. Antik Mısır'da aritmetik ve diğeri bilimlerin gelişiminin ilhamı Mezopotamya bölgesine dayandığı kabul edilmektedir (İnan, 1992, s. 236). Bununla birlikte Mısırlıların on tabanlı sayı sistemini kullanmaları, gerek tam sayıları gerekse kesirleri hesaplama yollarının Mezopotamya uygarlıklarından farklı oluşu, cebirin neredeyse gelişmemiş olması matematiğin bu uygarlıklar arasında farklı gelişim gösterdiğinin ipuçlarını vermektedir (Türker-Küyel, 1996, s. 7). Mısır'da rakamların yazılışını çok

eski tarihlerden itibaren bulmak mümkündür. Rakamlar, yan yana yukarıdan aşağıya düz çizgiler çizilerek gösteriliyor daha büyük sayılarda farklı şekiller kullanılıyordu (İnan, 1992, s. 237). Mısırlıların hayatında Nil nehri- nin yükselmesi ve alçalmasının etkileri çok önemliydi. Nehrin ne zaman yükselip alçalacağını bilmesi, sular çekilince arazilerin yeniden ölçülerek eski sahiplerine verilmesi gibi konular Mısırlıların matematik ve geometride ilerlemelerine vesile olmuştur (İnan, 1992, s. 238). Mısırlılar matematiği devlet ve kilise işlerinin yönetmek, işçilere ödenen ücretleri belirlemek, tahıl ambarlarının hacimlerini ve tarlaların alanlarını bulmak, arazi alanına göre hesaplanan vergileri toplamak, bina ve rampa inşa etmek, Nil'in hareketle- rini öngörebilmek ve takvim geliştirmek gibi amaçlarla kullandılar (Evans, 2014, s. 7-8; Kline, 1990, s. 47; O'Connor ve Robertson, 2000).

İlişkiler ve Kanıtlar

İnsanoğlu var olduğu tarihin çok uzun bir bölümünü avcı-toplayıcı ve gö- çebe biçimde yaşayarak geçirdi. Neredeyse tamamen doğanın merhametine kalmış bir şekilde ve çoğu zaman ancak temel ihtiyaçlarını giderebilecek kadar ürün temin ederek yaşadılar. Küçük gruplar halinde hareket ediyor- lardı ve ticaret son derece sınırlıydı.

Bununla birlikte insanoğlu muhtemelen yüz binlerce yıldır basit sayma işlemini yapabiliyordu. Bu, kelimenin tam anlamıyla basit bir saymaydı. Çünkü bugün bile, Amazon'da son derece izole biçimde yaşayan avcı- toplayıcı kabileler yalnızca "bir", "iki" ve "çok" kelimelerini kullanmakta veya yalnızca beşe kadar sayıları olan kabileler bulunmaktadır ("Prehistoric Mathematics", t.y.). y

Fakat tarım devrimi ile birlikte insanlık, tarihinde ilk defa artık ürün (tü- ketebileceğinden fazla ürün) olgusuyla tanıştı. Buna ek olarak bir çiftçi veya çobanın genellikle en fazla birkaç çeşit tarımsal ürün üretmesi, başkaları tarafından üretilen mal ve hizmetlere olan talebi geçmişle karşılaştırılama- yacak oranda arttırdı. Böylece ticaret, önemli ve yaygın bir faaliyete dönü- ştü. Başlangıçta takas yöntemiyle yapılan ticaret zaman içerisinde çeşitlenen mal ve hizmet alışverişleriyle genişledi. İnsanların mal ticareti yaptıkları- nda, malları saymanın ve bu malların maliyetini hesaplama ihtiyaçları doğdu (Bell, 2020).

Göçebe yaşam biçiminde mülkiyet kavramından söz etmek pek mümkün değilken yerleşik hayatla birlikte mülkiyet ve zenginlik gibi kavramlar oluştu. Zamanla yerleşik hayatın baskın model olması yeni sosyal roller, sınıflar, uzmanlıklar ve devlet gibi yapıların oluşmasını sağladı. Değişen üretim biçimi sosyal yapıyı da değiştirdi. Artık, gıda için daha az zaman harcayan veya ticaret yoluyla ihtiyaçlarını temin edebilen insanlar, çiftçilik ve çobanlık dışında farklı alanlarda da faaliyet göstermeye başladılar. Üstelik bazı faaliyetler sonucu ortaya çıkan hizmetler tıpkı mallar gibi alınıp satılabiliyordu.

Tarım devriminden yaklaşık birkaç bin yıl sonra ön Asya'da, nüfusu on binlerle ifade edilebilecek şehirler oluşmaya başladı. Muhtemelen bu şehirlerin sakinlerinden biri, artan ticaretin gereksinim duyduğu muhasebe ihtiyacını karşılamak için -her biri farklı bir varlığı veya işlemi temsil eden farklı şekillerde küçük kilden yapılmış nesnelere kullanmayı akıl etti.

Fakat her geçen gün büyüyen ve çeşitlenen ekonomik işlemleri kilden nesnelere ifade etmek gittikçe zorlaşmış olmalı. Zamanla, farklılaşan malları ve hizmetleri, onların değişen miktarlarını, köle ticaretini, kredili işlemleri ve gelecek opsiyonlu işlemleri kayıt altına almak mevcut sistemin kapasitesini zorladı düşünülebilir. Farklı her hesabın farklı bir tokenle temsil edilmesi muhtemelen yüzlerce farklı kilden nesne üretimini zorunlu kılıyordu. Ayrıca bu kilden nesnelere üretilmesi, taşınması ve saklanması da önemli bir maliyet unsuru yaratmıştır. Buna rağmen kilden tokenlerle kayıt sisteminin kullanımı neredeyse beş bin yıl sürdü.

Aslında mali nitelikteki bir işlemi veya varlığı çamurdan nesnelere ifade etmek insanın bilişsel zaferlerinden biridir. Henüz yazının ve soyut matematiğin olmadığı bir çağda, gerçekte olan bir şey, herkesin kabul edeceği ve anlayacağı bir sistemle kayıt altına alınarak muhafaza edilebilirdi.

M.Ö. 4.000'lerden itibaren Mezopotamya bölgesi, pek çok bölgeden insanın yaşadığı, ticaret merkezleri bulunan, şehir devletlerinden oluşan bir yapıya bürünmüştü. Büyük oranda saray ve tapınağın güdümünde bu ekonomilerde her anlamda artan bir kayıt tutma ihtiyacı oluşmuştu. Devlet vergi topluyor, ekonomiyi düzenliyor, aldığı mal ve hizmetler karşılığında ödeme yapıyordu. Ticaret, borç alacak, sözleşmeler gibi ekonomik nitelikteki işlemlerle birlikte evlilik, nüfus gibi sosyal nitelikteki olayların da kaydı gerekiyordu. Gelişen ve çeşitlenen ekonomik ve sosyal yapıya eşlik eden görece istikrarın muhasebe ihtiyacını büyüttüğü söylenebilir. Alt ve üst yapı

gelişip karmaşıklaştıkça kayıtların tutulması; mallar takas edildikçe hesaplamalar yapılması gerekiyordu. Başlangıçta sayma ihtiyacı doğdu; ardından işlemleri kaydetmek için yazı ve rakamlara ihtiyaç duyuldu (O'Connor ve Robertson, 2000). Gelişen kapsamlı ticaret operasyonlarının, büyük ölçeklere ulaşan saray ve tapınak faaliyetlerinin ayrıntılı bir kayıt tutma sistemi olmadan yürütülebileceğini varsaymak mantıksız olur (Keister, 1963, s. 371).

Yaklaşık M.Ö. üçüncü milenyumun ortalarında Mezopotamya'da matematiksel gelişim kendini göstermeye başladı. Mezopotamyalılar geliştirdikleri matematiği, uzunlukları ve ağırlıkları ifade etmek, para ve mal takası yapmak, basit ve bileşik faizi hesaplamak, vergileri hesaplamak; bir hasadın paylarını tapınak, saray ve çiftçiye bölüştürmek için kullandılar. Matematik içeren çivi yazısı tabletlerinin çoğu ekonomik işlemlerle ilgiliydi. Eski dönemlerde ekonominin matematiğin gelişimi üzerindeki etkisine dair hiç şüphe yoktur (Kline, 1990, s. 31).

Muhasebe ihtiyacı, o dönem gelişmiş bir diğer uygarlık olan Mısır'da da kendini güçlü şekilde hissettirmekteydi. Antik Mısır'da üretim fazlası, vergiler yoluyla ekonomiden çekiliyor, sonra yeniden dağıtılıyordu. Saray tarafından yönetilen bu devasa ekonominin kontrolü ancak işlemlerin kayıt altına alınması ile mümkün olabilirdi. Muhasebenin, devletin vergi gelirlerinin düzenli kaydını tutmak için ortaya çıktığına ilişkin yaygın bir görüş bulunmaktadır. Antik Mısır bunu destekler yönde ipuçları vermektedir. Devletin ortaya çıkmasıyla neredeyse eksiksiz bir biçimde icadı tamamlanan antik Mısır yazısının başlangıçta vergi muhasebesiyle ilgili olduğu görülmektedir (Ezzamel, 2012, s. 33)

Sonuç olarak matematik, büyük ölçüde ekonomik ve bürokratik ihtiyaçlara cevap olarak –ticaret yapılması, toprak parçalarının ölçülmesi, bireylerin vergilendirilmesi gibi- gelişti ve bu ilk olarak Mezopotamya'daki Sümer ve Babil medeniyetleri ile eski Mısır'da görüldü. ("Prehistoric Mathematics", t.y.). Günümüzde tarihçiler, çoğunlukla, yazı ve dolayısıyla matematiğin geliştirilmesinin birincil sebebinin, ticaret ve ticari işlemlerin kaydedilmesi ihtiyacı olduğunu varsaymaktadırlar (Bell, 2019). İnsan yazıp okuyabiliyor ve hesap yapabiliyorsa bunu muhasebenin kaydetme ihtiyacına borçludur denilebilir (Şeker ve Şeker, 2018, s. 808).

Sonuç

Matematiğin hangi gerekçe ile geliştirildiğini kesin olarak söylemek oldukça zordur. Ekonomik gelişmelerin zorlamasıyla olabileceği gibi, insanoğlunun entelektüel tutkularının bir sonucu olarak veya dini inançları ve astronomi merakı dolayısıyla olmuş olabilir. Belki de bir tesadüf matematiğin gelişiminin önünü açmıştır. Belki sayılan tüm faktörlerin az ya da çok etkisi olmuştur. Belki de farklı coğrafyalarda farklı sebeplerle kendini göstermiştir.

Buna rağmen üzerinde daha çok uzlaşılan ve akla daha yatkın görülen seçenek, ekonomik gelişmelerin ve ona bağlı olarak değişen sosyal yapının matematiksel keşiflerin yolunu açtığıdır. Burada ekonomik gelişme ile kastedilen daha çok muhasebe ihtiyacıdır. Çünkü ancak muhasebe ekonomik nitelikteki işlemleri doğru şekilde anlamamıza ve kanıt oluşturmamıza yardım edebilir.

Muhasebe ihtiyacı, büyüyen bir ekonomiden ziyade çeşitlenen bir ekonomide ortaya çıkar. Yoksa iki tip malın artan miktarlarda değiş tokuşu, belirgin bir muhasebe ihtiyacı yaratmayabilir. Oysa farklı mal ve hizmetlerin değiş tokuş edildiği, farklı opsiyonların ve farklı enstrümanların kullanıldığı bir ekonomi mutlaka muhasebeye ihtiyaç duyacaktır. Bu ölçüde bir muhasebe ise ancak matematiksel ifadelerle ve matematiksel yöntemlerle yapılabilir. Bu düşünüş biçimi ve eldeki kanıtlar, matematiğin gelişiminin büyük oranda muhasebe yapma ihtiyacından kaynaklandığı sonucuna götürmektedir.

Matematik gibi büyümlü bir alandaki gelişimi, muhasebe ihtiyacının başlattığını duymak muhasebeyle ilgilenen herkesin hoşuna gidecektir. Şimdilik bunun aksini düşünmemizi gerektirecek güçlü bir kanıt bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Seeking the Origins of Mathematics in Accounting

*

Hasan Gül

It is extremely difficult to understand and describe the history of mathematics. Mathematics is much more esoteric than the other sciences. Although there is some evidence today, mathematical development has kept remains a mystery in history. In the beginning, many civilizations could not go beyond making the distinction between "one", "two" and "many". There are different opinions about why human beings developed mathematics. The first of these argues that mathematics had to be developed due to the increase in economic efficiency. Another approach says that mathematics was developed as a result of the intellectual passion of human beings. Another view claims also that mathematics was developed due to religious beliefs and astronomical curiosity.

Since there is an inextricable link between accounting and mathematics, modern accounting is carried out with mathematical symbols and mathematical operations. The purpose of this study is to reveal whether the need for accounting has an effect on the development of mathematics and dimension of this effect. This research has been conducted in order to reveal whether the need for accounting has an effect on the development of mathematics and to what extent this effect may be.

This research is based on the hypothesis that the primary variable is the need for accounting. The need for an accounting must have forced mathematics to produce larger numbers, to develop new symbols, to perform operations beyond simple addition and subtraction, and even to discover how to operate with unknowns. In this research, historical evidence has been utilized. The development of economic activities, the first accounting practices and the content of the first records of mathematical operations have been examined with a historical analysis.

The economy and social life that diversified and expanded as a result of the agricultural revolution created the need for record keeping. Mathematics has evolved largely in response to economic and bureaucratic needs — trading, dying of land, taxing individuals — and this was first seen in the Sumerian and Babylonian civilizations in Mesopotamia and ancient Egypt. There is a widespread view to entering that accounting arises for regular record keeping of government tax revenues. In the eighth millennium B.C. - which is not yet a mathematical development- a kind of accounting record-

ing system was developed via small objects in different shapes made of clay. This invention, which is one of the important stages of abstract thinking, has created an important turning point on the way to mathematical development. The first mathematical operations were on problems of an economic nature and the first written texts are mostly for the accounting practices. Economic development and the changing social structure due to it paved the way for mathematical discoveries. What is meant by economic development here is the need for accounting more. Because accounting only helps us to understand the economic transactions in the most accurate way and to create evidence.

It is seen that is a very possible to think that the need for accounting has a significant impact on the development of mathematics. It is possible to say that the economic developments affect mathematical development. What is meant by economic development here is the need for accounting more. Because only the accounting helps us to understand the economic transactions in the most accurate way and to create evidence. The need for accounting arises in a diversified economy rather than a growing economy. An economy in which different goods and services are exchanged and different options and instruments are used will definitely need accounting. Accounting to this extent can only be made with mathematical expressions and mathematical methods. This way of thinking and the available evidence lead to the conclusion that the development of mathematics is largely due to the need for accounting. The need for accounting arises in a diversified economy rather than a growing economy. Otherwise, the exchange of two clue commodities in increasing amounts would have not created a distinct accounting need. However, an economy of different functions and different services exchange, different options, and different instruments will definitely need accounting. An accounting of this extent can only be made with mathematical expressions and mathematical methods. This way of thinking and the available evidence lead to us the conclusion that the development of mathematics is largely due to the need for accounting. Anyone interested in accounting would enjoy hearing that the need for accounting initiated the development in a magical field such as mathematics. For now, there is no strong evidence to suggest otherwise.

Kaynakça / References

- Akrep, M.Y. (2017). Sümer ekonomisinde tapınak faktörü. *Mavi Atlas*, 5(2), 458-473.
- Auerswald, P. E. (2017). *The code economy: a forty-thousand year history*. Oxford University Press
- Babington. (2017). *A brief history of accounting: Where did it start?* <https://babington.co.uk/blog/accounting/brief-history-of-accounting/>
- Barbier, E. B. (2015). *Nature and wealth: overcoming environmental scarcity and inequality*. New York: Palgrave Macmillan
- Bell, M. (2019). *History of accounting from ancient times to today*. <https://www.thoughtco.com/history-of-accounting-1991228>
- Bell, M. (2020). *An A-to-Z history of mathematics*. <https://www.thoughtco.com/history-of-mathematics-1992130>
- Blois, L. ve Spek, R. J. (2008). *An introduction to the ancient world*. Taylor & Francis Group
- Boll, M. (2003). *Matematik tarihi*. (B. Gözkan, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Boyer, C. B. ve Merzbach, U. C. (2011). *A history of mathematics*. (3. Basım). John Wiley & Sons.
- Carmona, S. ve Ezzamel, M. (2005). "Accounting and forms of accountability in ancient civilizations: Mesopotamia and ancient Egypt. *Working Papers Economia* 05-21, Instituto de Empresa, Area of Economic Environment.
- Carmona, S. ve Ezzamel, M. (2007), Accounting and accountability in ancient civilizations: Mesopotamia and ancient Egypt, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 20(2), 177-209. <https://doi.org/10.1108/09513570710740993>
- Cajori, F. (2014). *A history of mathematics*. New York: The Macmillan Company
- Charpin, D. (2010). *Writing, law, and kingship in old babylonian mesopotamia*. ProQuest Ebook Central <https://ebookcentral.proquest.com>
- Clayton, E. (t.y.). *Where did writing begin?* British Library. 02.01.2021 tarihinde <https://www.bl.uk/history-of-writing/articles/where-did-writing-begin#> adresinden erişilmiştir.
- Cooke, R. L. (2005). *The history of mathematics: a brief course*. (2. Basım). John Wiley & Sons.
- Çığ, M. İ. (2020). *Sümer'de işçi sınıfının durumu*. <https://bilimveutopya.com.tr/sumerde-isci-sinifinin-durumu> adresinden erişilmiştir.
- Edzard, D. O. (2003). *Sumerian Grammar*. BRILL, ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/canakkale/detail.action?docID=253677>.
- Evans, B. (2014). *The development of mathematics throughout the centuries: a brief history in a cultural context*. John Wiley & Sons.

- Ezzamel, M. (2012). *Accounting and Order*. Taylor & Francis Group, ProQuest Ebook Central,
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/canakkale/detail.action?docID=1101336>.
- Göker, L. (1989). *Matematik tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan tanrılara sapiens*. (40. Baskı). İstanbul: Kolektif Kitap
- İnan, A. (1992). *Eski Mısır tarih ve medeniyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Keister, O. R. (1963). Commercial record-keeping in ancient Mesopotamia. *The Accounting Review*, 38(2), 371-376
- Kline, M. (1990). *Mathematical thought from ancient to modern times*. New York: Oxford University Press
- Maillet, J. (1989). *Başlangıçtan 18. Yüzyıla ekonomi tarihi*. (E. Tokdemir ve M. Bolak, Çev.) İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi
- Mattessich, R. (2000). *The beginning of accounting and accounting thought: Accounting practice in the Middle East (8000 B.C to 2000 B.C.) and accounting thought in India (300 B.C. and the Middle Ages)*. New York: Routledge
- Mendires, B. (2010). *Mezopotamya kavimlerinde sosyal ve ekonomik hayat (Sumer, Babil ve Asur)*. Y. Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi,
<http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/3095311/mezopotamya-kavimlerinde-sosyal-ve-ekonomik-hayat-sumer-babil-ve-asur> adresinden erişilmiştir.
- O'Connor, J. J. ve Robertson, E. F. (2000). *An overview of Egyptian mathematics*.https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/HistTopics/Egyptian_mathematics/ adresinden erişilmiştir.
- Storyof mathematics. (t.y.) Prehistoric Mathematics.
<https://www.storyofmathematics.com/prehistoric.html> adresinden erişilmiştir.
- Sarton, G. (1936). *Matematik tarihi üzerine bir inceleme*, (M. D. Gökdoğan, Çev.) Dört Öge, 4, 141-164.
- Seabright, P. (2010). *The company of strangers : a natural history of economic life*. New Jersey: Princeton University Press
- Shaw, I. (2004). *Ancient Egypt: A very short introduction*. New York: Oxford University Press
- Smith, R. L. (2008). *Premodern trade in world history*. Taylor & Francis Group
- Spiers, F. (2015). *Big history and the future of humanity*. John Wiley & Sons.
- Stiebing Jr., W. H. ve Helft, S. N. (2017). *Ancient near eastern history and culture*. Milton: Taylor & Francis Group.
- Struik, D.J. (2002). *Kısa matematik tarihi*. (Y. Silier, Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık

Story of Mathematics. . (t.y.) *Sumerian/Babylonian Mathematics*
<https://www.storyofmathematics.com/sumerian.html>

Şeker, S. ve Şeker, F. (2018). Soyut hesaplamamanın ortaya çıkışında muhasebenin etkisi.
Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20 (Özel Sayı), ös790- ös809

Tez, Z. (2008). *Matematiğin kültürel tarihi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık

Türker-Küyel, M. (1996). *Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda matematik, astronomi ve tıp adlı eserinin muhtasarı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gül, H. (2021). Matematiğin kökenlerini muhasebede aramak. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37),4450-4472. DOI: 10.26466/opus.885195

Fuzzy Multi Criteria Group Decision for Determining the Relative Importance of Critical Success Factors in Accounting Information Systems

DOI: 10.26466/opus.869767

*

Rozi Mizrahi* – Berna Tektaş** – Aygülen Karakul***

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, İzmir/Türkiye

E-Posta: rozi.mizrahi@ikcu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7173-4456](https://orcid.org/0000-0001-7173-4456)

** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, İzmir/Türkiye

E-Posta: berna.tektas@ikcu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0379-5916](https://orcid.org/0000-0002-0379-5916)

*** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, İzmir/Türkiye

E-Posta: aygulen.kayahan@ikcu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8310-1709](https://orcid.org/0000-0002-8310-1709)

Abstract

An effective Accounting Information System (AIS) will support the effectiveness of management functions in an enterprise. So, the aim of this research is to construct a prioritization-based taxonomy of critical success factors using fuzzy multi criteria group decision method: Fuzzy Group Analytical Hierarchy Process (FGAHP). In order to identify critical success factors of AIS, firstly, a deep literature survey was done. Then, a group of academic experts has been chosen from the accounting branch for pairwise comparison of critical success factors of AIS. After then, these chosen accounting experts evaluate the relative significance of critical success factors of the AIS which were defined from the literature. The results of the FGAHP analysis show that the most important success criteria of an AIS is the technological factors with weight 54%, and the external factors are the least important main success criteria for an AIS with weight 9%. Also, FGAHP evaluation of accounting experts decisions about sub criteria indicate that "security of knowledge" is the most important sub criteria with the weight 19%, "software supporting systems" with weight 14% is the second important one, and. "R&D activities and improvement" criteria with weight 8% is the third important sub criteria.

Key Words: Accounting Information Systems (AIS), Critical Success Factors, Multi Criteria Decision Making, Fuzzy AHP

Bulanık Çok Kriterli Grup Kararı Verme Yöntemi ile Muhasebe Bilgi Sisteminde Kritik Başarı Faktörlerinin Göreceli Öneminin Belirlenmesi

*

Öz

Etkili bir Muhasebe Bilgi Sistemi (MBS), bir kuruluştaki yönetim işlevlerinin etkinliğini destekleyecektir. Dolayısıyla, bu araştırmanın amacı, bulanık çok kriterli grup karar yöntemi: Bulanık Grup Analitik Hiyerarşi Süreci (FGAHP) kullanarak kritik başarı faktörlerinin önceliklendirmeye dayalı bir taksonomisini oluşturmaktır. MBS'nin kritik başarı faktörlerini belirlemek için ilk olarak kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Ardından, MBS'nin kritik başarı faktörlerinin ikili olarak karşılaştırılması için muhasebe anabilim dalından bir grup akademik uzman seçilmiştir. Daha sonra, seçilen bu muhasebe uzmanları, literatürden tanımlanan MBS'nin kritik başarı faktörlerinin göreceli önemini değerlendirmişlerdir. FGAHP analizinin sonuçları, bir MBS'nin en önemli ana başarı kriterinin % 54 ağırlık ile teknolojik faktörler olduğunu ve % 9 ağırlık ile bir MBS için dış faktörlerin en az önemli ana başarı kriterleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca, muhasebe uzmanlarının alt kriterlere ilişkin kararlarının FGAHP yöntemiyle değerlendirilmesine göre, %19 ağırlık ile "bilgi güvenliği" en önemli alt kriter, %14 ağırlık ile "yazılım destek sistemleri" ikinci ve "Ar-Ge faaliyetleri" ise %8 ağırlık ile üçüncü önemli alt kriterdir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Bilgi Sistemi (MBS), Kritik Başarı Faktörleri, Çok Kriterli Karar Verme, Bulanık AHP.

Introduction

Enterprises need qualified information in order to preserve their existence in the repetitive world of business life. Qualified information helps to make strategic decisions under uncertainty of markets and it is generated in the Accounting Information System (AIS) of the enterprise. In this sense the critical success factors of AIS must be examined in order to generate true and qualified information. In this research the critical success factors of AIS that is identified in the literature before, has been prioritized by using the advanced Multi Criteria Decision Method (MCDM) fuzzy Analytical Hierarchy Process (AHP) with a group decision of experts. The method Fuzzy AHP enables to handle the qualitative critical success factors of AIS and fuzziness enables to cope with vagueness of the experts. The defined relative weights of Critical Success Factors would help to enterprises to use the AIS more efficiently.

Fuzzy AHP with group decision is widely used method in MCDM problems. Büyüközkan and Feyzioğlu (2004) used fuzzy AHP in the new product development activities for enterprises Meixner (2009) used it for evaluation of energy sources, Sagedhi, Azar and Rad (2012) used fuzzy AHP to prioritize the factors affecting High technology SMEs in Iran, Jiao (2016) made a prioritization of risk evaluation of AIS with fuzzy AHP, Bahadır, Çebi, Kahraman and Kaloğlu (2013) used an integrated method of axiomatic design and fuzzy AHP for smart clothing system for blinds. Demircan-Keskin (2020) used Chang's algorithm on triangular fuzzy numbers in fuzzy AHP for resilient supply chain network design.

This paper is organized in five sections. In Sect.2 the conceptual framework is given, in Sect.3 methodology is explained in details, Sect.4 provides the results of application of Fuzzy AHP, finally, the conclusions are given in Sect.5.

Conceptual Framework

Having true and qualified information in an enterprise means to have power against the unknown and uncertain world. Information is an output that has been obtained after the processing operation and has an organized meaning and satisfies advantages to its users (Karagül, 2005, p.59-87). The importance

of information for enterprises are not equal. Information must be true, relevant, complete, well timed, accessible, and confidential and cost effectively in order to be important for an enterprise (Çukacı, 2005, p.11-19).

AIS is a business information system that collects, keeps and redesign the data in order to convert it to information for internal and external stakeholders (Karahana,2020). The main function of the AIS is to generate information for the purpose of planning and developing the organizations as well as improving the operational and financial situation. In addition, the information that is generated by AIS are reported to the internal shareholders like managers and owners of the enterprise, also to the external shareholders like state and partners. So AIS has a vital role to prepare transparent, accountable and responsible financial reports since it is an effective management tool and helps to make true decisions by the system (Dinç and Abdioğlu, 2009, p.157-184).

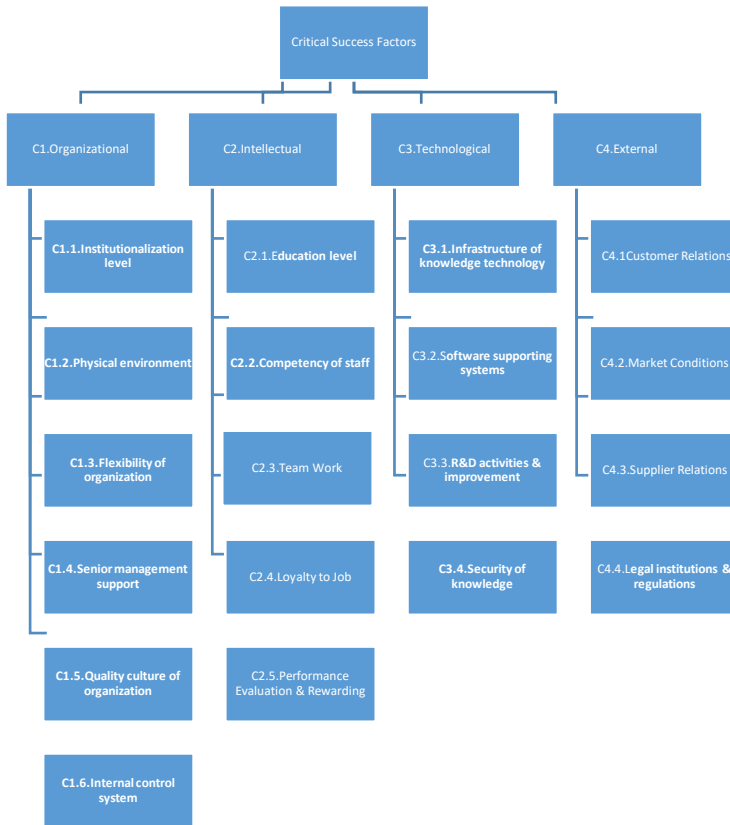
It is very important to identify and determine the relative weights of the critical success factors that affect the quality of information in AIS. The defined importance degree of critical success factors would guide to business managers to improve the quality of system and to generate qualified information.

Critical success factors are firstly defined by Rockart(1979) from Massachusetts Institute of Technology in order to determine the information needs of top managers. Enterprises are effected by many internal and external factors. It is so difficult to examine all those factors. Instead, the critical success factors that affect the activities of enterprises must be determined since they directly influence the future of the enterprises (Ergin, 1997, p.8). Those factors are key areas to help to managers to reach to targets (Bullen and Rockart, 1981). The points that the managers focuses to conduct their enterprises perfectly are called critical success factors (Rockart, 1982: , p.).

In this study; AIS information quality factors determined by Acar and Özçelik(2011) and Xu et all (2002) are grouped under four main titles of “Organizational Factors”, “Intellectual Factors”, “Technological Factors” and “External Factors”.

Under the first main title of “Organizational Factors” 6 subgroups are constructed as institutionalization level, physical environment, flexibility of organization, senior management support, quality culture of organization and

internal control system. Under “Intellectual factors” are 5 subgroups are constructed as education level, competency of staff, team work, loyalty to job, performance evaluation & rewarding. Under the title of “Technological factors” 4 subgroups are constructed as infrastructure of knowledge technology, software supporting systems, R&D activities & improvement, security of knowledge. Under the main title of “External factors” 4 subgroups are constructed as customer relations, market conditions, supplier relations, legal institutions & regulations. The hierarchical expression of the problem is expressed in the Figure 1.

Methodology

Decision Making with Fuzzy AHP

In AHP method it is aimed to weight the criteria and the alternatives of a problem in order to make a decision with mathematical modelling of the thoughts, choices, and experiences of experts by expressing the problem in a hierarchical structure (Kahraman, 2018, p.293-297). Moreover fuzzy theory that is added to multi criteria decision making approach facilitates modelling the linguistic variables in human brain better than the classical methods with more success in coping with the vagueness. Using a committee of experts with a separate assessment and an aggregation operator of those separate choices within the mathematical model also helps to handle the problem in multi view perspective. There are various kinds of fuzzy AHP algorithms, improved from the first versions from 1980s like van Laarhoven-Pedrycz and Buckley algorithms. Those improvements are based on the selection of alternatives by using the fuzzy set theory and hierarchical analysis (Demirel et al., 2008). In this research Chang's fuzzy AHP algorithm that is based on the triangular fuzzy numbers and pairwise comparison scale is used (Chang, 1996, pp.649-655). In the AHP method the scale of 1-9 options is used with 1-3-5-7 represent the "just equal", "weakly important", "strongly more important", "very strongly more important", "absolutely more important" The numbers 2-4-6-8 represents values between the lower and upper values (Bahadır et al, 2013-279-292) can be seen from Table 1. Also the reciprocal values form 1/ 9 to 1 are possible for the pairwise comparison scale (Saaty, 1995).

Table 1. Fuzzy Transformation Scale

Linguistic Scale	Triangular Fuzzy Scale	Triangular Fuzzy Reciprocal Scale
Just Equal	(1,1,1)	(1/1,1/1,1/1)
Weakly important	(2,3,4)	(1/4,1/3,1/2)
Strongly more Important	(4,5,6)	(1/6,1/5,1/4)
Very Strong more Important	(6,7,8)	(1/8,1/7,1/6)
Absolutely more important	(8,9,9)	(1/9,1/9,1/8)

Chang's fuzzy AHP algorithm consist of the following steps.

Step 1. Construct the fuzzified decision matrix A_{ij} with $a_{ji} = a_{ij}^{-1}$ by using the scale in Table 1.

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} (1,1,1) & \cdots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & \cdots & (1,1,1) \end{bmatrix}$$

The elements of matrix A_{ij} are triangular fuzzy numbers as $a_{ij} = (l_{ij}, m_{ij}, u_{ij})$.

Step 2. Apply the operations in the Eqs 1-4.

$$\sum_{j=1}^m M_{g_i}^j = (\sum_{j=1}^m l_j, \sum_{j=1}^m m_j, \sum_{j=1}^m u_j) \tag{1}$$

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j = (\sum_{i=1}^n l_j, \sum_{i=1}^n m_j, \sum_{i=1}^n u_j) \tag{2}$$

$$\left[\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \right]^{-1} = \left(\frac{1}{\sum_{i=1}^n u_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n m_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n l_i} \right) \tag{3}$$

$$S_i = \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \otimes \left[\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \right]^{-1} \tag{4}$$

Hence the obtained S_i are the fuzzy synthesis values for each DMs.

Aggregation of Group Decisions

There are so many aggregation operations. In this research the geometric mean operation is used, formula is given in the Eq. 5 (Lin, 2020).

$$l_{ij} = (\prod_{k=1}^K l_{ijk})^{1/K}, m_{ij} = (\prod_{k=1}^K m_{ijk})^{1/K}, u_{ij} = (\prod_{k=1}^K u_{ijk})^{1/K} \tag{5}$$

Defuzzification

There are various kinds of defuzzification operations. In this research centroid method derived from Yager (1981) is used and its formula is given the Eq. (6).

$$w_i = \frac{S_{li} + S_{im} + S_{ui}}{3} \quad i = 1, \dots, n \tag{6}$$

Normalization

The normalization formula is given in the Eq. (7) which enables to make the sum of the weights equal to 1.

$$Nw_i = \frac{w_i}{\sum_{i=1}^n w_i} \quad i = 1, \dots, n \tag{7}$$

Application of Fuzzy AHP on Critical Success Factors

The main critical success factors and their sub-criteria that affect quality factors in AIS is determined as in Figure 1.

The pairwise comparison matrices for three experts on main criteria of the problem are given in the Eqs (8).

$$\begin{aligned}
 A_1 &= \begin{bmatrix} (1,1,1) & (1/4,1/3,1/2) & (1/7,1/6,1/5) & (2,3,4) \\ (2,3,4) & (1,1,1) & (1/4,1/3,1/2) & (4,5,6) \\ (5,6,7) & (2,3,4) & (1,1,1) & (7,8,9) \\ (1/4,1/3,1/2) & (1/6,1/5,1/4) & (1/9,1/8,1/7) & (1,1,1) \end{bmatrix} \\
 A_2 &= \begin{bmatrix} (1,1,1) & (2,3,4) & (1/4,1/3,1/2) & (1,1,1) \\ (1/4,1/3,1/2) & (1,1,1) & (1/6,1/5,1/4) & (1,1,1) \\ (2,3,4) & (4,5,6) & (1,1,1) & (1,1,1) \\ (1,1,1) & (1,1,1) & (1,1,1) & (1,1,1) \end{bmatrix} \\
 A_3 &= \begin{bmatrix} (1,1,1) & (1/8,1/7,1/6) & (1/7,1/6,1/5) & (3,4,5) \\ (6,7,8) & (1,1,1) & (1/8,1/7,1/6) & (6,7,8) \\ (5,6,7) & (6,7,8) & (1,1,1) & (7,8,9) \\ (1/5,1/4,1/3) & (1/8,1/7,1/6) & (1/9,1/8,1/7) & (1,1,1) \end{bmatrix} \quad (8)
 \end{aligned}$$

Then Chang Algorithm applied to each matrix and the fuzzy weights of each criteria is found then the aggregation operation is applied. Obtained weights can be seen from Table 2.

Table 2. The Fuzzy Weights of Main Criteria According to Each DM and Fuzzy Weight of Group Decision

	DM1	DM2	DM3	Fuzzy Weight
C1.Organisational	(0.06,0.13,0.21)	(0.14,0.21,0.31)	(0.09,0.12,0.17)	(0.09,0.15,0.22)
C2.Entellectual	(0.13,0.28,0.42)	(0.08,0.10,0.13)	(0.26,0.34,0.45)	(0.14,0.21,0.29)
C3.Technological	(0.26,0.54,0.77)	(0.37,0.56,0.82)	(0.38,0.50,0.66)	(0.33,0.53,0.75)
C4.External	(0.03,0.05,0.69)	(0.11,0.13,0.16)	(0.03,0.03,0.04)	(0.04,0.06,0.17)

The pairwise comparison of sub criteria and the calculated fuzzy weights of the criteria according to the group decision are given in the Table 3.

Table 3. Aggregated Fuzzy Weights of Sub Criteria

	C1	C2	C3	C4
C1.1	(0.06,0.09,0.13)	C2.1 (0.06,0.08,0.13)	C3.1 (0.11,0.16,0.24)	C4.1 (0.13,0.19,0.27)
C1.2	(0.03,0.05,0.07)	C2.2 (0.17,0.26,0.37)	C3.2 (0.16,0.24,0.35)	C4.2 (0.05,0.07,0.10)
C1.3	(0.09,0.13,0.18)	C2.3 (0.14,0.21,0.31)	C3.3 (0.10,0.13,0.19)	C4.3 (0.13,0.20,0.27)
C1.4	(0.12,0.17,0.25)	C2.4 (0.11,0.20,0.31)	C3.4 (0.21,0.33,0.50)	C4.4 (0.36,0.49,0.75)
C1.5	(0.15,0.23,0.36)	C2.5 (0.08,0.11,0.16)		
C1.6	(0.18,0.26,0.37)			

The pairwise comparison of sub criteria and the calculated fuzzy weights of the criteria according to the group decision are given in the Table 3.

Fuzzy weights of sub criteria are multiplied by the global weights of the main criteria then the defuzzification rule is applied. The importance degree are given in the Table 4.

Table 4. Weights of Main Criteria and Sub Criteria

	C1 = 15 %	C2= 22 %	C3= 54 %	C4 = 9 %
C1.1	0,02	C2.1 0,02	C3.1 0,09	C4.1 0,02
C1.2	0,01	C2.2 0,06	C3.2 0,14	C4.2 0,01
C1.3	0,02	C2.3 0,05	C3.3 0,07	C4.3 0,02
C1.4	0,03	C2.4 0,05	C3.4 0,19	C4.4 0,05
C1.5	0,04	C2.5 0,08		
C1.6	0,04			

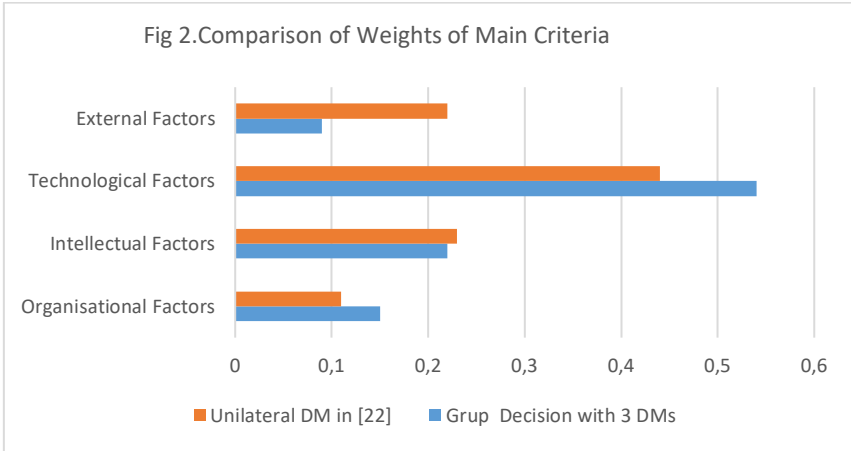
According to the results the “organizational factors” has importance degree of 15 %, The “intellectual factors” has importance degree of 22%, “technological factors” has importance degree of 54 % , “external factors” has importance degree of 9 %.

According to the committee of DMs the most important sub criteria is C3.4 “Security of knowledge” with the weight 19 %. Secondly C.3.2 “Software supporting systems” with weight 14 % is important. Thirdly C3.3. “R&D activities and improvement” with weight 8 %.

Conclusion

Group decision is modelled with Fuzzy AHP on the relative importance of Critical Success Factors. The method enables to use qualitative criteria, with

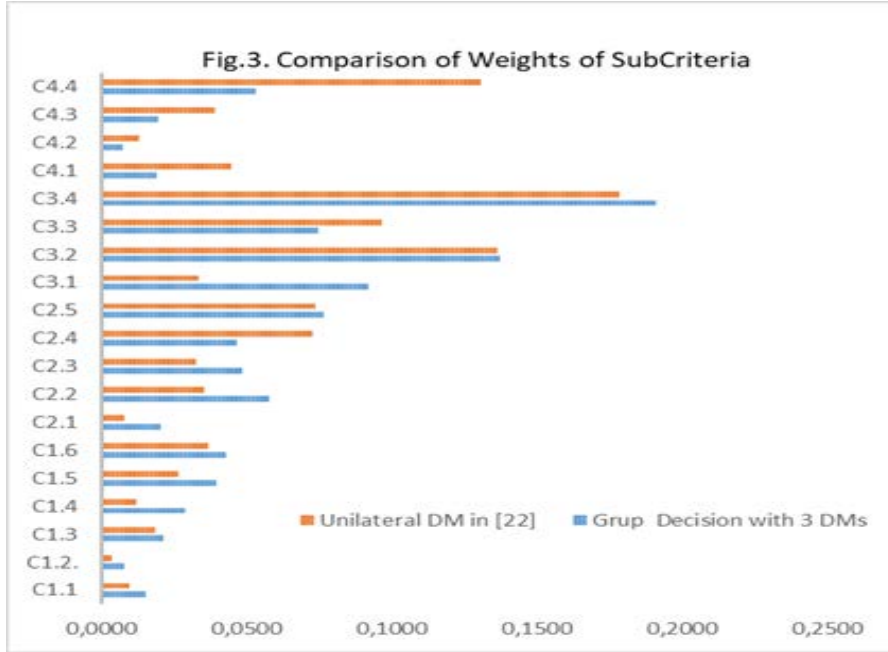
more success to cope with vagueness as well as the practically usage of linguistic transformation scale. The comparison of the weights that are constructed from the group decision with the weights that are constructed by a single DM decision in (Mizrahi et al., 2020: 1407-1414) can be seen from the Figure 2 and Figure 3.

According to Figure 2, the weights of external factors and intellectual factors are decreased with the group decision while the other weights are increased. Moreover the prioritization of main criteria was technological factors, intellectual factors, external factors and organizational factors respectively in Lin (2020). According to group decision in this research the prioritization of main criteria are technological factors, intellectual factors, organizational factors and external factors respectively.

According to group decision of DMs; the most important main criteria is found to be the technological factor. In addition to this result, it is observed that the relative importance of intellectual and organizational factors follow the technological factor. The necessary technology investments first must be made to provide quality accounting information. The allocation of the necessary budget for the purchase of these technologies has been defined as the most important quality factor. Intellectual factors are the second most important main criteria in determining the quality of accounting information. In this context, it would be extremely beneficial for the enterprise to invest in the

training and development of its employees. According to group of DMs external factors have less effect on the quality of accounting information.

According to Figure 3 the relative importance degree of the sub criteria C2.4, C3.3, C4.1, C4.2, C4.3, C4.4 has decreased while the others has increased when compared with Lin(2020).

According to results the most important sub-criteria for group of DMs are security of knowledge, software supporting systems and legal institutions and regulations. According to this result, it is critical to establish and control the information security infrastructure of the system in AIS in enterprises. Making the necessary investments to increase the efficiency of software support systems is the second important sub-criterion that will affect the quality of the output to be produced from the system. Considering these factors in the investment plans of the managers, making the necessary technological investments will increase the information quality of AISs and increase the efficiency of the system.

Legal Institutions and regulations have been identified as the third critical success factor determining the quality of information in AISs. Although external factors are the main criteria with the least impact, legal Institutions and regulations under external factors have been identified as the third critical sub-criteria determining the quality of information in AISs. Because financial accounting information produced in AIS is directly affected by changing legal regulations and accounting practices.

Group decision of experts in Accounting branch empowered or changed some of the results of the unilateral DM's decisions in Lin (2020). This is the advantage of Group decision with fuzzy AHP against the single DM. The qualitative criteria are easy modelled in the fuzzy AHP by using the pairwise comparison scale and Linguistic transformation of judgments of DMs to fuzzy numbers.

References

- Acar, D. and Özçelik, H.(2011). Critical success factors that affect the quality of information which is produced by accounting information systems. *The Journal of Accounting and Finance*, 49, 10-23.
- Bahadır, S.K., Çebi,S., Kahraman, C. and Kaloğlu, F.(2013). Developing a smart clothing system for blinds based on information axiom. *International Journal of Computational Intelligence Systems*, 6(2), 279-292.
- Bullen, V.C. and Rockard, J.F.(1981). *A primer on critical success factors, center for information system research working paper* (1220-81). Sloan School of Management, Massachussets Institute of Technology.
- Büyüközkan, G. and Feyzioğlu, O.(2004). A fuzzy-logic-based decision- making approach for new product development. *Int. J. Production Economics*, 90, 27-45.
- Chang, D.Y.(1996). Applications of the extent analysis method on fuzzy AHP. *European Journal of Operational Research*, 95(3), 649-655.
- Çukacı, Y.C.(2005). The evaluation of information as an economic value in terms of business and general economy. *Eastern Anatolia Region Studies*, 3(3), 11-19.

- Demirel, T., Çetin-Demirel, N. and Kahraman, C.(2008). Fuzzy analytical hierarchy process and its application. In *Fuzzy Multi-Criteria Decision Making: Theory and Applications with Recent Developments*. (Ed. C. Kahraman), Springer.
- Dinç, E. and Abdioğlu, H.(2009). Relationships between corporate governance and accounting information systems on businesses: An empirical research on ISE– 100 Companies, *Balikesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 12(21), 157-184.
- Ergin, H.(1997). *Strategic management accounting*. Kütahya: Nadir Publishing House.
- Jiao, F.(2016). Risk assessment and control for accounting information system based on fuzzy analytic hierarchy process. *Eighth International Conference on Measuring Technology and Mechatronics Automation*, 11-12 March 2016, Makao China, 580-583.
- Kahraman, C.(2018). A brief literature review on fuzzy AHP. *International Journal of the Analytic Hierarchy Process*, 10(2), 293 -297.
- Karagül, A.A.(2005). Information management, corporate source planning and accounting education in the perspective of accounting information systems. *XXIV. Accounting Education Symposium Proceedings Book*, 59-87.
- Karahan, M.(2020). The relationship between pricing strategies and accounting information quality in tourism enterprises. *International Journal of Society Researches*, 15(26), 4664-4685.
- Keskin, D.F.(2020). A fuzzy integrated approach for resilient supply chain network design problem. *Süleyman Demirel University Journal of Vizyoner*, 11(28), 770-789.
- Lin, C.H.(2020). Optimal Core Operation in Supply Chain Finance Ecosystem by Integrating the Fuzzy Algorithm and Hierarchical Framework, *International Journal of Computational Intelligence Systems*, 13(1), 259–274.
- Meixner, O.(2009). *Fuzzy AHP group decision analysis and its application for the evaluation of energy sources*. Vienna, Austria: Institute of Marketing and Innovation.
- Mizrahi,R., Tektaş, K., and Karakul-Kayahan, A. (2020). A Fuzzy AHP based prioritization and taxonomy of information quality factors in accounting information systems. In *Intelligent and Fuzzy Techniques: Smart and Innovative Solutions. Proceedings of the INFUS 2020 Conference*, Istanbul, Turkey, July 21–23, Springer, (2020), 1407-1414.

- Rockard, J.F.(1979). *Chief executives define their own data needs*. Harward Business Review, 57(2), p.81.
- Rockard, J.F.(1982). *The changing role of the information systems executive: a critical success factors perspective*. Sloan Management Review, 24(1), 1-33.
- Saaty, T.L.(1995). *Decision making for leaders. the analytic hierarchy process for decisions in a complex World*. Pittsburgh: RWS Publications.
- Sagedhi, A., Azar, A., and Rad, R.S.(2012). Developing a fuzzy group AHP model for prioritizing the factors affecting success of high-tech SME's in Iran: A Case Study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 62, 957 – 961.
- Xu, H., Koronios, A. and Brown, N.(2002). *Managing data quality in accounting information systems*. Idea Group Inc.
- Yager, R.R.(1981). A procedure for ordering fuzzy subsets of the unit interval. *Information Sciences*, 24 (2), 143-161.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Mizrahi, R., Tektaş, B. and Karakul A. (2021). Fuzzy multi criteria group decision for determining the relative importance of critical success factors in accounting information systems. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4473-4486. DOI: 10.26466/opus. 869767

Banka Kredileri, Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği

DOI: 10.26466/opus.873635

*

Filiz Yetiz* – Ayşe Ergin Ünal **

* Dr. Öğretim Üyesi- Akdeniz Üniversitesi,UBF, Finans ve Bankacılık Bölümü
E-Posta: filiz.yetiz@gmail.com ORCID: [0000-0001-5480-9268](https://orcid.org/0000-0001-5480-9268)

** Dr. Öğretim Üyesi, Tarsus Üniversitesi,UBF, Finans ve Bankacılık Bölümü
E-Posta: ayseerginunal@tarsus.edu.tr ORCID: [0000-0001-6551-8933](https://orcid.org/0000-0001-6551-8933)

Öz

Bankalar ekonomide tasarrufların toplanması, fon fazlasının ihtiyacı olan ekonomik birimlere aktarılması, para ve sermaye piyasasının geliştirilmesinde çeşitli finansal hizmetler sunan kurumlardır. Bankaların büyümeyi destekleyici etkin kredi kanalıyla para arzı genişlemekte, tasarrufların ise verimli yatırımlara dönüştürülmesi sağlanarak yeni istihdam olanakları yaratılmaktadır. Diğer bir deyişle banka kredileri sürdürülebilir ekonomik büyüme için önemli bir unsurdur. Çalışmanın amacı, veri alınan dönemde Türkiye'nin ekonomik büyümesine yönelik finansal borçluluğu temsil eden banka kredileri ve uygulanan para politikalarının yönünü gösteren para arzı etkisinin tespit edilmesidir. Bu nedenle çalışmada banka kredileri, para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada, banka kredileri, para arzı ile ekonomik büyüme ilişkisi 2005:01-2020:11 dönemi aylık veriler kullanılarak Türkiye ekonomisi için analiz edilmiştir. Çalışmada ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmış ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılmasında Toda-Yamamoto Nedensellik testi yaklaşımı uygulanmıştır. Analizden elde edilen bulgulara göre, hem uzun hem de kısa dönemde bankacılık sektörü kredilerindeki artışın Türkiye'de ekonomik büyümeyi desteklediği, para arzındaki artışın ise kısa dönemde ekonomik büyümeyi sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Banka Kredileri, Para Arzı, Ekonomik Büyüme, ARDL Sınır Testi, Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Relationship Between Bank Loans, Money Supply And Economic Growth: Turkey Example

*

Abstract

Banks are institutions that provide various financial services in the collection of savings in the economy, the transfer of funds to the economic units they need, and the development of the money and capital market. Banks' money supply expands through effective loans to support growth, while savings are transformed into efficient investments, creating new employment opportunities. In other words, bank loans are an important element for sustainable economic growth. The aim of the study is to determine the effect of money supply indicating the direction of bank loans and monetary policies implemented, which represent financial indebtedness to Turkey's economic growth during the period of data retrieval. Therefore, the causality relationship between bank loans, money supply and economic growth was investigated in the study. In the study, bank loans, the relationship between money supply and economic growth were analyzed for the Turkish economy using monthly data for the period 2005:01-2020:11. In the study, ARDL boundary testing approach was used and Toda-Yamamoto Causality test approach was applied in the investigation of causality relationship between variables. According to the findings obtained from the analysis, it was found that the increase in banking sector loans in both the long and short term supported economic growth in Turkey, while the increase in the money supply provided economic growth in the short term.

Keywords: *Bank Loans, Money Supply, Economic Growth, ARDL Boundary Test, Toda-Yamamoto Causality Test*

Giriş

Para politikası faaliyetlerinin reel ekonomiye aktarılmasında oldukça önemli görevler alan banka kredi kanalı finansal sistem içerisinde bankaların işlevliliğini artıran, dolayısıyla onların kullandığı kredilerden kaynaklı olarak ekonominin gelişmesine de katkı sağlayan bir mekanizmadır (Kashyap ve Stein,1993:3-5). Bankalar kredi fonları ile parasal aktarım mekanizmasının işleyişinde önemli bir yere sahiptir ve ekonominin büyümesi için gerekli fon kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadırlar. Ayrıca ekonomik büyüme, finansal hizmetlere yönelik talebi arttırmakta ve finansal sistemin gelişmesini hızlandırmaktadır (Robinson, 1952). Para arzı ile büyüme arasındaki ilişki ise genişletici veya daraltıcı para politikalarıyla ilgilidir. Para arzını artırma amaçlı uygulanan para politikaları genişletici para politikası olarak, para arzını düşürmeye yönelik para politikaları ise daraltıcı para politikalarıdır (Arıcan ve Okay,2014, s.4). Genişletici bir para politikası, ekonomide faiz oranlarının düşmesine ve yurtiçi yatırımların hızlanarak ulusal gelirin artmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada, banka kredileri ve para arzının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmanın amacı, veri alınan dönemde Türkiye'nin ekonomik büyümesine yönelik finansal borçluluğu temsil eden banka kredileri ve uygulanan para politikalarının yönünü gösteren para arzı etkisinin tespit edilmesidir. Ayrıca Türkiye de banka kredilerdeki gelişmeye bağlı olarak mı ekonomik büyüme gerçekleşiyor, ekonomik büyümenin sonucunda mı banka kredi hacmi ya da para arzı artıyor, ekonomik büyüme ile para arzı ve banka kredileri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi var mıdır sorularına yanıt aramaktır. Bu sorulara yönelik olarak elde edilen tespitler ışığında sunulan öneri ve tavsiyeler ile çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada 2005:01-2020:11 dönemlerini kapsayan aylık veriler kullanılmıştır. Banka kredileri, para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi kapsamında bağımlı değişken olarak büyüme oranını temsilen sanayi üretim endeksi, bağımsız değişken olarak ise para arzı ve toplam kredi miktarlarını temsilen banka kredileri değişkenleri seçilmiştir.

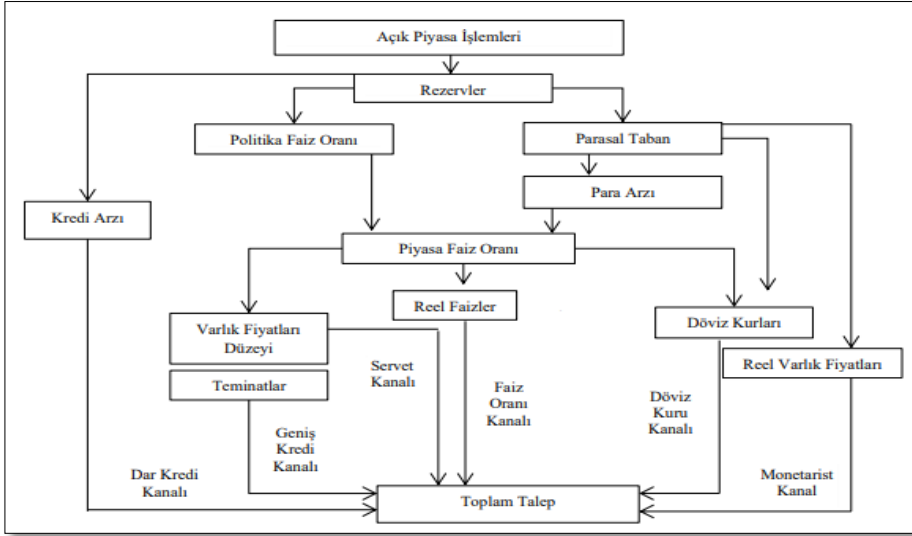
Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi tespiti için ARDL sınır testi yaklaşımı ve nedensellik ilişkilerini incelemek için ise Toda-Yamamoto Nedensellik testi yaklaşımı uygulanmıştır. Çalışmada kredilerin ekonomik bü-

yüme açısından önemi, parasal aktarım mekanizması çerçevesinde para arzının krediler ve ekonomik büyüme üzerine etkisi teorik açıdan değerlendirilmiştir. Banka kredileri, para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarla ilgili yaklaşımlar literatür kısmında özetlenmiştir. İzleyen bölümlerde veri seti ve yöntem hakkında bilgilere yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular tartışılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Parasal Aktarım Mekanizması: Banka Kredileri Kanalı

Parasal aktarım mekanizmaları para politikasındaki değişikliklerin ekonomik etkilerini reel üretime aktaran kanallardır. Literatürde en sık karşılaşılan parasal aktarım mekanizmaları; varlık fiyatları kanalı, faiz oranı kanalı, döviz kuru kanalı ve kredi kanalıdır. Kredi kanalı mekanizması çerçevesinde para politikasının ekonomi üzerine etkisi banka kredileri kanalı ile ortaya çıktığı bilinmektedir. Kredi mekanizması literatüründe para politikası uygulamaları, banka kredi hacmini bankanın kullanılabileceği fon miktarını değiştirerek etkiler. Ayrıca para politikası bankaların kullanılabilecekleri fonların maliyetlerini de etkilemektedir. Bu bağlamda, fon maliyetleri değiştiğinde bankaların kredi verme yönündeki istekliliği de değişecektir (Öztürkler ve Çermikli,2007, s.58-59).

Parasal aktarım mekanizmalarının temelinde kredi ve para olmak üzere iki temel görüş bulunmaktadır. Aktarım mekanizmaları bu iki temel görüşün, para ve paraya çevrilebilecek kredinin üzerinden aktarımın yapılması üzerine şekillenmiştir. Para politikaları, ekonomik gelişmeyi destekleyici ve ekonomik büyümeye yönelik olarak kullanılmaktadır. (Türkmen,2020, s.19,104). Bankacılık sisteminde fon arz edenler ile fona talep edenler arasındaki ilişkiler krediler aracılığıyla kurulmaktadır. Para arzının belirlenmesi için uygulanan politikalar ise parasal aktarım mekanizması yoluyla kredi kanalını etkilemekte ve bu etkiler reel ekonomiye yansımaktadır.

Şekil 1. Parasal Aktarım Mekanizmasının İşleyişi (Kuttner ve Mosser, 2002, s.16)

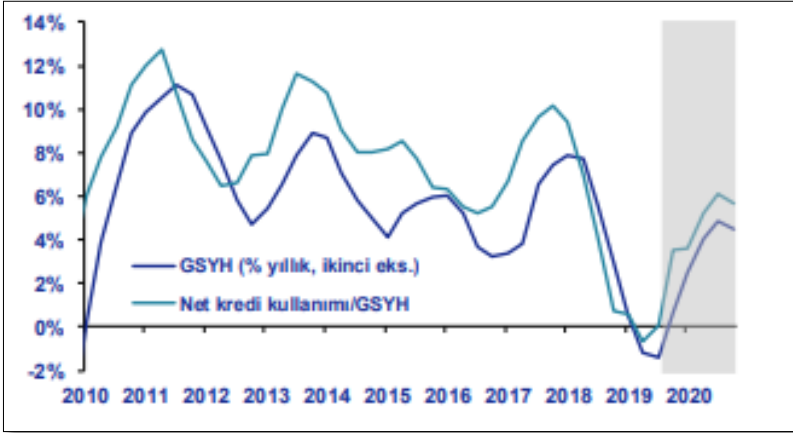
Kuttner ve Mosser (2002)'e göre Şekil 1'de parasal aktarım mekanizmasının farklı kanallardan işleyişi özetlenmiştir. Parasal aktarım mekanizmasında dar ve geniş anlamli bankaların borç verme kredi sistemleri gösterilmiştir. Banka kredileri kanalının işleyişinde para politikası uygulaması banka rezervlerini değiştirerek bankaların kredi verme olanaklarını etkilemektedir. Kredi kanalı para politikalarıyla bankaların kredi verme imkanlarını hem genişletip hem daraltarak ekonomide harcama ve yatırım kararları ile hasılayı, büyümeyi etkilemektedir (Holtemöller, 2002, s.4).

Banka Kredileri, Para Arzı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Bankacılık sektörünün sağladığı krediler, ekonomik büyümenin devamlılığının sağlanması için önemli bir finansal kaynaktır. Ekonomideki kurumlar veya şirketler gelişmek ve büyümek için bankalardan aldıkları krediler ile fon ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar (Şahin, 2011, s.9).

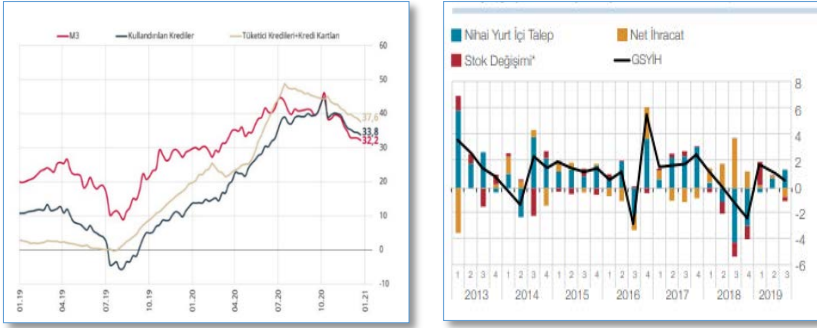
Banka kredilerindeki azalma ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde özellikle kriz dönemlerinde bankacılık sektörü likit kalmayı tercih etmekte ve bu dönemlerde geri dönmeyen

kredilerin miktarı artmaktadır. Bu bağlamda bankalar kredilendirme aşamasında titiz ve seçici davranmakta, mevduatların ortalama vadeleri düşmekte bu durum da uzun vadeli kredilendirme sürecini zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak büyüme yavaşlamakta ve de bankalarca verilen toplam kredi miktarı azalmaktadır (İşcan, 2003, s.14).

Şekil 2: Kredi kullanımı ve GSYH büyümesi(TÜİK, BDDK, QNB Finansbank)

Şekil 2’de Türkiye ekonomisindeki net kredi ve büyümenin gelişimi gösterilmiştir. Türkiye ekonomisi için finansal sistemin gelişimiyle birlikte 2010 yılından günümüze banka kredilerinin artışı ve GSYH büyümesi arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Ekonomide genişletici bir para politikası para arzını artırıcı faiz oranını düşürücü bir etki yapmaktadır. Faiz oranlarına bağlı olarak iç yatırımlar artacak bu da milli geliri yükseltecektir. Milli gelirin yükselmesi ise yabancı mal ve hizmetlere olan talebi artırmaktadır. Böylece, döviz talebi artar ve serbest değişken döviz kur sisteminde döviz kurunu yükselterek ulusal paranın değer kaybetmesine neden olmaktadır. Ulusal paranın değer kaybetmesi net ihracatı artırarak ulusal geliri artırır (Oktar ve Dalyancı,2012, s.3).

Şekil 3: M3 Para Arzı, Verilen Krediler GSYİH'in Gelişimi (Yıllık % Büyüme) (TCMB, 2019, s.1; 2021, s.21).

TCMB, finansal istikrar raporuna göre; ilk çeyrekteki kredi büyümesinin devam ettiği ve yıllık büyümenin pozitif yönde etkilendiği görülmektedir. Bu dönemde finansal oynaklık ve belirsizliklerdeki azalışla birlikte kredi kullanımındaki artışa bağlı olarak ta yurt içi talep desteklenmiştir. Bu durum bankaların vermiş oldukları kredi miktarlarının arttığını göstermektedir. M3 geniş para arzının ise kredilerdeki artışla paralel bir seyir izlediği ve büyüdüğü söylenebilir.

Literatür İncelemesi

Bu alandaki literatür incelendiğinde, banka kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar daha çok finansal gelişme ile ekonomik büyüme şeklindedir. Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların bir kısmı aşağıda özetlenmiştir. Ampirik çalışmalarda elde edilen bulgular kullanılan değişkenler, uygulanan metotlar ile ülkeler özelinde farklılık göstermektedir. Literatürde yapılan çalışmalarda, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin tek yönlü olduğu, iki değişken arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu, bazı çalışmalarda ise iki değişken arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Para arzı ile ekonomik büyüme arasında ne tür bir ilişkinin olduğunu açıklayan ampirik çalışmalarda bu kısımda yer verilmiştir. Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği yönündeki çalışmalara, King ve Levine (1993), Rajan ve Zingales (1998), Levine ve

Zervos (1998), Calderon ve Liu (2002), Jalilian ve Kirkpatrick (2002), ile Beck ve Levine (2004) örnek gösterilebilir. Banka kredileri, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran literatür çalışmaları Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Kredi Hacmi, Para Arzı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatür

Yazar/Yazarlar	Seçilen Ülke/Ülkeler	Ekonometrik Yöntem	Değişkenler	Sonuç
King ve Levine (1993)	Seçilmiş 80 ülke-1960-1989	Panel regresyon modeli	Banka kredileri, Para arzı ve GSYİH	Finansal gelişme, ekonomik büyüme ve para arzı arasında güçlü bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Kar ve Penticost (2000)	Türkiye-1963-1995	Eş-bütünleşim ve vektör hata düzeltme modelin	Para arzı, Mevduatlar, Özel Sektöre Açılan Krediler ve Toplam Kredilerin Gelire Oranı ile Ekonomik Büyüme	Para arzı dışındaki diğer değişkenler için ekonomik büyümeden finansal gelişmeye tek yönlü bir nedenselliğin varlığını göstermektedir.
Shan ve Morris (2002)	Çin ve 19 Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü Ülkeleri/1985-1998	VAR Modeli, Granger Nedensellik Testi ve Toda-Yamamoto Nedensellik Testi	Toplam krediler/GSYİH, Borçlanma ve faiz oranları ile Ekonomik Büyüme	Bazı ülkelerde nedenselliğin yönünün ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru olduğu yönünde ve değişkenler arasında çift yönlü nedenselliğin bulunduğu yönünde sonuçlar tespit edilmiştir.
Jalilian and Kirkpatrick (2002)	42 ülke	Panel Regresyon	Banka kredileri ve GSYİH	Finansal gelişme ekonomik büyümeyi etkilemektedir.
Aslan ve Küçükaksoy (2006)	Türkiye 1970-2004	Granger Nedensellik Testi	Özel sektör finansal aracılık hizmetleri, özel sektör kredi hacmi büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme	Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedenselliğin olduğu sonucu bulunmuştur.
Öztürkler ve Çermikli (2007)	Türkiye-1990-2006	VAR Analizi	Para politikası ölçüm aracı olarak seçilen faiz oranları ve Banka Kredileri	Para politikası şoklarından bankaların verdikleri kredilere doğru tek yönlü bir ilişki, kredi ile sanayi üretimi arasında iki yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Banka Kredileri, Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği

Öztürk (2008)	Türkiye -1975-2005	Eşbütünleşme Testi, VAR Analizi ve Granger Nedensellik	Özel sektör kredileri/ GSYİH ve Ekonomik Büyüme	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki olmadığını tespit etmiştir.
Ceylan ve Durkaya (2010)	Türkiye 1998-2008	Hata düzeltme modeli, Granger Nedensellik modeli	Banka kredi hacmi ve Ekonomik Büyüme	Banka kredilerinden büyümeye doğru nedensellik ilişkisi tek yönlüdür.
Ndako (2010)	Nijerya-1961-2007 ve Güney Afrika/1983-2007	VAR ve VECM Modeli, Genelleştirilmiş Darbe Tepki Fonksiyonları ve Varyans Ayrıştırması	Özel sektör banka kredisi, likit yükümlülükler ve özel sektör yurtiçi kredisi, piyasa kapitalizasyonu, ciro oranı ve işlem gören hisse senetleri ve Ekonomik Büyüme	Ülke özelinde ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi sonuçları bulunmuştur
Demirhan vd. (2011)	Türkiye/ 1987-2006	Vector Error Correction Modeli	Banka kredileri ve GSYİH	Banka kredileri ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişki tespit edilmiştir.
Vurur ve Özen (2013)	Türkiye/1998-2012	Granger Nedensellik testi	Banka kredileri, Mevduat ve GSYİH	Ekonomik büyümeden krediye doğru, mevduatlardan ekonomik büyümeye ve mevduatlardan krediye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Turgut ve Ertay (2016)	Türkiye/2003-2013	Granger nedensellik ve Eşbütünleşme modeli	Banka kredileri ve Ekonomik Büyüme	Bankacılık sektöründen ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Çeştepe ve Yıldırım (2016)	Türkiye/1986-2015	VEC modeli ve Granger nedensellik analizi	Banka kredileri, para arzı ve reel GSYİH	Finansal gelişme ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi çift yönlüdür.
İnançlı, Altıntaş ve İnal (2016)	D-8 ülkeleri/1997-2014	Delta Testi ile Westerglund-Edgerton Eşbütünleşme Testi	Özel sektöre verilen krediler ve Ekonomik Büyüme	Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Karamelikli ve Keskingöz (2017)	Türkiye/1998-2014 dönemi üçer aylık verileri	Granger Nedensellik Analizi, Toda Yamamoto Yöntemi	Banka Kredileri, Borsa İstanbul'un piyasa değeri, Para arzı (M2) ve GSYİH	Krediler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi çift yönlüdür.
Kamacı, Ceyhan ve Peçe (2017)	Türkiye- 2005-2017	Nedensellik ve DOLS ve FMOLS testleri, Eşbütünleşme	Para arzı, Yurtiçi Kredi Hacmi ve Ekonomik Büyüme	Para arzı değişkeninden yurtiçi kredilere ve ekonomik

					büyümeden ise yurtiçi kredilerine doğru nedensellik ilişkisinin tek yönlü olduğu sonucu bulunmuştur.	
Sağlam ve Sönmez (2017)	Seçilmiş Ülke/ 2014	9 2006-	Panel Veri Analizi, Delta Testi ve Hurlin Panel Nedensellik Testi	Banka likit rezervleri/ GSYİH, Banka özel sektör yurtiçi kredileri/ GSYİH, M2 para arzı/ GSYİH, faiz yayılması/ GSYİH, özel sektör yurtiçi kredileri/ GSYİH ve Ekonomik Büyüme	Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	
Akın (2019)	Türkiye- 2018	2006-	Granger Testi Nedensellik	M2 para arzı, piyasa kapitalizasyonu/ GSYİH, Ticari bankalar tarafından özel sektöre verilen krediler/ GSYİH ve Ekonomik Büyüme	Uzun dönemde ekonomik büyümeden finansal gelişmeye, kısa dönemde finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.	
İdris (2019)	Nijerya-1980-2017	2017	Eşbütünleşme, Granger Nedensellik Testi	Para arzı, Ekonomik Büyüme	Para arzından büyümeye doğru nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	
Baykuş (2020)	Türkiye/205-2019	2019	Gecikmesi Otoregresif (ARDL) modeli	Dağıtılmış Model	M3 Para Arzı, Özel Sektör Kredileri/ GSYİH, Yurtiçi Krediler/ GSYİH, Özel Sektör Kredileri/ Yurtiçi Krediler ve Ekonomik Büyüme	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun dönemde pozitif yönlü ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Tablo 1’de, yapılan çalışmalarda Kar ve Pentecost (2000), Shan ve Morris (2002), Vurur ve Özen (2013), çalışmalarında ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu, Aslan ve Küçükaksoy (2006), Ceylan ve Durkaya (2010), Turgut ve Ertay (2016), Sağlam ve Sönmez (2017) ise çalışmalarında finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşımlardır. Ayrıca Shan ve Morris (2002), Demirhan vd. (2011), Çeştepe ve Yıldırım (2016), Karamelikli ve Keskingöz (2017) çalışmalarında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Son olarak yapılan literatür taramasında uzun dönemde Öztürk (2008), finansal gelişme

ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan Idris (2019) para arzından ekonomik büyümeye uzanan tek yönlü nedenselliğin varlığını tespit etmiştir. Kamacı vd, (2017), çalışmalarında para arzı, yurt kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir eş bütünleme ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

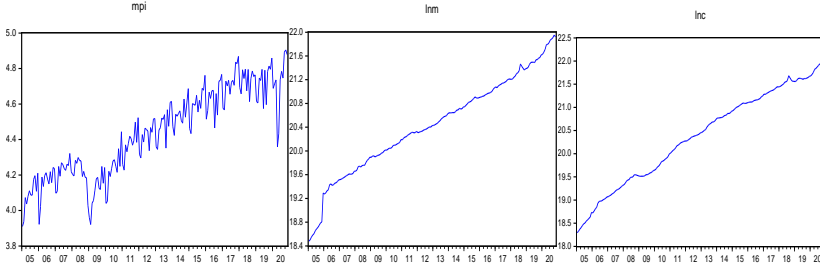
Ekonometrik Analiz

Çalışmanın bu bölümünde banka kredileri, para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin test edildiği ekonometrik analize yönelik gerekli olan veri seti özellikleri, model, yöntem ve bulgulara ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Veri Seti ve Model

Çalışmada model 2005:01-2020:11 dönemlerini kapsayan aylık veriler kullanılarak tahmin edilmiştir. Banka kredileri, para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi kapsamında bağımlı değişken olarak büyüme oranını temsilen sanayi üretim endeksi (mpi), para arzını temsilen (lnm) ve banka kredilerini temsilen kamu özel banka ayrımı yapılmaksızın Türkiye' deki toplam kredi miktarlarına (lnc) ait ilgili dönem verileri kullanılmıştır. Diğer yandan tüm değişkenler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)' ndan edinilmiş olup logaritmaları alınarak analize dahil edilmişlerdir. Analize ilişkin model ve grafikler aşağıdaki gibidir;

$$mpi = \beta_0 + \beta_1 lnm + \beta_2 lnc + \varepsilon_t$$

Şekil 4. Analize İlişkin Grafikler

Yöntem ve Bulgular

Ekonometrik yöntemler kapsamında zaman serisine dayalı çalışmalarda yapılan ilk değerlendirme değişkenlerin birim kök durum tespitinin yapılması olup birim kök problemi yaşanan değişkenlerde sahte regresyon ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesine yönelik ADF (Augmented Dickey- Fuller) birim kök testi yapılmaktadır. Çalışmanın diğer kademesinde değişkenler arasındaki eşbütünleşme varlığının tespiti yapılmakta olup verilerin durağanlık durumlarına bağlı olarak uygulanabilen ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmış ve yine değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto Nedensellik testi kullanılarak sınanmıştır.

Ampirik analizlerde seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti doğrultusunda pek çok yöntem kullanılmaktadır. Engle-Granger (1987), Johansen (1988), Johansen-Juselius (1990) bunlardan birkaçı olup bu yöntemlerde değişkenlerin seviyede durağan olmaları ya da aynı seviyede durağan olmaları gerekmekte iken değişkenlere uygulanan fark alma işlemi veri kaybına neden olmaktadır (Koçak, 2014, s.68). Söz konusu testlere alternatif olup Peseran vd. (2001)' e ait çalışmada geliştirilen ARDL (Gecikmesi Dağıtılmış Otor regresif Modeller) modeline dayalı sınır testi yaklaşımıyla değişkenlerin durağanlık seviyeleri göz ardı ederek eşbütünleşme ilişkisi sınanabilmektedir (Peseran, 2001, s.290). Bu bağlamda çalışmada ARDL yaklaşımı kullanılmış olup modele ilişkin denklem şu şekildedir;

$$\Delta Y_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{2i} \Delta X_{t-i} + a_3 X_{t-1} + a_4 X_{t-1} + \varepsilon_t$$

Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin sınındığı ARDL Sınır Testi Yaklaşımı üç temel adımdan meydana gelmektedir. İlk adımda değişkenler arası uzun dönemli ilişkinin varlığı test edilmekte, eşbütünleşme ilişkisinin tespiti halinde ikinci ve üçüncü adım olan kısa/uzun dönem esneklikler sınanmaktadır (Yılcı, 2015, s.37). Analizde gecikme uzunluğunun belirlenmesinden ardından değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi varlığı test edilmektedir. Hesaplanan F istatistik değerinin, alt sınır I(0) ve üst sınır I(1) kritik değerlerinden yüksek olması durumunda eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmektedir.

Eşbütünleşme durum tespitinin ardından yapılacak nedensellik analizinin değişkenler arasındaki ilişkiyi daha açıklayıcı hale getireceği düşünülmekte olup bu çalışmada nedensellik ilişkisi, serilerin durağanlık seviyelerini gözardı ederek analizin yapılmasına imkan veren Toda-Yamamoto nedensellik testi ile araştırılmıştır. Bu test kapsamında VAR modeli aracılığı ile gecikme uzunluğu (k) belirlenmekte ve bulunan gecikme uzunluğuna en yüksek bütünleşme derecesi (dmax) eklenerek analiz yapılmaktadır (Öztürk, 2020: 116). Diğer aşamada kullanılan çeşitli bilgi kriterleri veri alınarak uygun gecikme uzunluğu belirlenirken farklı birim kök testleri ile de maksimum bütünleşme tespit edilebilmektedir. Toda Yamamoto nedensellik testi metodolojik sıralamasında ilk olarak sistemde yer alan serilerin tümleşme derecesinin tespiti yapılmakta sonrasında ise sistem tahmin edilmektedir. Birim kök ve eşbütünleşme özelliklerinin tespitinde kullanılan potansiyel eğilimli ön testlere ihtiyaç olmaması yöntemi diğer nedensellik testlerine göre farklılaştırmakta olup (Kılıç ve Çütcü, 2018: 245) tahmin edilen eşitlikler aşağıdaki gibidir.

$$Y_t = a_0 + \sum_{i=1}^{p+dmax} a_{1(i+d)} Y_{t-(i+d)} + \sum_{i=1}^{p+dmax} a_{2(i+d)} X_{t-(i+d)} + \varepsilon_t$$

$$X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p+dmax} \beta_{1(i+d)} Y_{t-(i+d)} + \sum_{i=1}^{p+dmax} \beta_{2(i+d)} X_{t-(i+d)} + \varepsilon_{2t}$$

Yukarıdaki modellerden ilki öncül hipotez X değişkeninin, Y değişkeninin Granger nedeni olmadığını temsil ederken alternatif hipotez ise X'in Y'nin Granger nedeni olduğunu ifade etmektedir. p serbestlik dereceli χ^2 dağılıma uygunluk gösteren Wald testiyle test edilmektedir (Yılanlı ve Özcan, 2010, s.28).

Bulgular

Değişkenlerin durağanlığını sınamak üzere uygulanan ADF birim kök testlerine ait hipotezler aşağıdaki şekildedir;

H₀: Birim kök vardır, seri durağan değildir.

H₁: Birim kök yoktur, seri durağandır.

Tablo 2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitli ve Trendli		Birinci Fark	
	Düzyey			
<i>mpi</i>	-2.579725	(0.2902)	-4.883757	(0.0005)*
<i>lnm</i>	-4.179354	(0.0058)*	-	
<i>lnc</i>	-2.944548	(0.1511)	-11.27007	(0.0000)*

NOT: *, **,*** değerleri sırasıyla %, %5 %10 anlam seviyelerinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir.

Tablo 2’de yer alan ADF birim kök testi sonuçları, *mpi* ve *lnc* değişkenlerinin birinci farklarında I(1) durağan *lnm* değişkeninin ise düzeyde durağan I(0) olduğunu göstermektedir. Değişkenlerin birim kök testi sınaması öncesi trend içerip içermedikleri kontrol edilmiş ve söz konusu değerlerin her üç değişkende de 2.38 ‘den büyük olduğu belirlenerek sabit ve trendli değerleri raporlanmıştır. Bir sonraki aşama olan gecikme uzunluğunun belirlenmesine ilişkin bilgiler Tablo 2’ de yer almaktadır.

Tablo 3. Gecikme Uzunluklarının Tespiti

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	75.87287	NA	9.05e-05	-0.796425	-0.743810	-0.775098
1	1038.926	1884.006	2.68e-09	-11.22324	-11.01278*	-11.13793
2	1057.332	35.40389*	2.42e-09*	-11.32603*	-10.95773	-11.17674*
3	1058.845	2.859628	2.63e-09	-11.24420	-10.71806	-11.03093
4	1065.909	13.12595	2.68e-09	-11.22305	-10.53906	-10.94580
5	1074.706	16.05573	2.69e-09	-11.22084	-10.37900	-10.87960
6	1082.507	13.98176	2.73e-09	-11.20773	-10.20805	-10.80251
7	1088.342	10.26748	2.83e-09	-11.17314	-10.01562	-10.70394
8	1092.466	7.119867	2.99e-09	-11.11984	-9.804480	-10.58666

Çalışmada uygun gecikme sayısı Tablo 3’ den hareketle “2” olarak belirlendikten sonra ARDL sınır testi yaklaşımıyla değişkenler arasındaki eşbü-tünleşme ilişkisi sınanmaktadır.

Tablo 4. ARDL Sınır Testinin Sonuçları

k	F İstatistiği	Alt Sınır (%10, %5, %1)	Üst Sınır (%5)
		4.19	
2	13.08364	4.87	
		5.79	
		6.34	

Not: k, bağımsız değişken sayısını göstermektedir.

Tablo 4' deki ARDL sınır testi sonuçlarında sırasıyla %5 %10, %5 ve %1 anlamlılık seviyelerinde F istatistik değerinin (13.08) üst sınır değerlerinden büyük olduğu görülmekte olup bu sonuçlar değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin varlığını göstermektedir. Çalışmanın bir sonraki aşaması ARDL (2,4,2) modeli kapsamında kısa ve uzun dönem ilişkileri tahmininden oluşmaktadır.

Tablo 5. Kısa Dönemin Analiz Sonuçları

Değişken	Katsayılar	t istatistik değerleri	Olasılık Değerleri
<i>D(mpi(-1))</i>	-0.149202	-2.017500	0.0452
<i>D(lmm)</i>	0.023752	0.111350	0.9115
<i>D(lmm(-1))</i>	-0.605193	-2.214195	0.0281
<i>D(lmm(-2))</i>	-0.425207	-1.901049	0.0589
<i>D(lmm(-3))</i>	0.354929	2.189070	0.0299
<i>D(lnc)</i>	0.172119	0.379645	0.7047
<i>D(lnc(-1))</i>	0.862925	1.902832	0.0587
<i>D(@TREND0)</i>	0.001462	1.218098	0.2248
<i>CointEq(-1)</i>	-0.512957	-6.243914	0.0000

Not: * ve ** değerleri sırasıyla %1 ve %5 anlam seviyelerinde serilerin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Hata düzeltme modelindeki katsayının negatif ve anlamlı olması durumunda analiz edilebilecek olan kısa dönem ilişkisi beklenen düzeydeki gibi olduğundan yorumlanabilmektedir. Hata düzeltme katsayısına (-0.51) göre kısa dönemdeki meydana gelen sapmanın %51' i bir sonraki dönemde düzeltilmektedir. Buna göre, bir dönem önceki büyüme oranındaki azalış bugünkü büyüme oranını 0.14 birim azaltmakta iken kısa dönemde para arzı ve büyüme arasında ilk iki dönemde artan para arzı büyümeyi azaltırken üçüncü dönemde para arzındaki %1'lik artışın büyümeyi % 35 arttırdığı tespit edilmiştir. Diğer yandan banka kredilerindeki %1' lik artışın büyümeyi % 0.86 oranında arttırdığı bulgular arasındadır. Tablo 5'teki kısa dönem sonuçlarından sonra uzun dönem analiz sonuçları Tablo 6' da yer almaktadır.

Tablo 6. Uzun Dönem Analiz Sonuçları

Değişken	Katsayılar	t istatistik değerleri	Olasılık Değerleri
<i>lmm</i>	-0.303954	-2.712947	0.0073
<i>lnc</i>	0.312557	2.367305	0.0190
<i>c</i>	3.990297	1.524411	0.1292
<i>trend</i>	0.002850	1.221750	0.2234

Çalışmanın bu kısmında uzun dönemli analiz sonuçları incelenmekte olup her iki değişkende anlamlıdır. Bu bağlamda uzun dönemde para arzındaki %1'lik değişim büyümeyi %30 oranında azaltırken banka kredilerindeki %1'lik değişim büyümeyi %31 artırmaktadır. Kısa dönem ve uzun dönem eş-bütünleşme analizleri sonrası yapılan Toda- Yamamoto Granger Nedensellik test sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 7. Toda Yamamoto Nedensellik Test Sonuçları

Değişkenler	Sonuçlar	İlişki ve Yönü	
<i>mpi</i> (Bağımlı Değişken)	Ki-Kare P-değeri	<i>lm</i>	<i>mpi</i> →
<i>lm</i>	0.0001	<i>lm</i>	<i>mpi</i> →
<i>lnc</i>	0.0290	<i>lnc</i>	<i>mpi</i> →

Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi sonuçları, para arzı ve banka kredi değişkenlerinin, ekonomik büyümenin Granger nedeni olup değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir.

Sonuç

Türkiye ekonomisinde banka kredileri ve para arzının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri büyümenin istikrarlılığı, artışı ve yavaşlaması şeklinde olabilmektedir. Bankacılık sektörü kredi hacmindeki artış, para arzını etkileyerek üretimi ve istihdamı arttırmaktadır. Parasal aktarım mekanizması kanalıyla da banka kredileri ve para politikalarına göre değişen para arzı ekonomik büyümenin devamlılığını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Banka kredileri, para arzı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü üzerine literatürde seçilen ülke ve dönemler özelinde çok farklı sonuçların olduğu görülmektedir. Bu konudaki çalışmalardan bir kısmı banka kredilerindeki genişlemenin ekonomik büyümeye yol açtığını desteklerken, bir kısmı ekonomik büyümenin banka kredi artışını desteklediği, diğer bir kısım çalışmalarda ise ekonomik büyüme ve banka kredileri gelişiminin karşılıklı olarak birbirini etkilediğini ileri sürmektedir. Ayrıca para arzının ekonomik büyüme değişkenini ne yönde etkilediği de literatürde merak edilen bir konudur. Bu konu ve tartışmalar banka kredileri üzerinden ekonomik büyümeyi sağlamayı amaçlayan para politikalarının etkinliği açısından önemlidir. Çalışmanın amacı yukarıda belirtilen farklı ampirik sonuçları Türkiye ekonomisi için analiz etmektir. Bu kapsamda banka kredileri, para arzı

ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 2005:01 ile 2020:11 dönemi içerisinde incelenmiştir. Analiz yöntemi olarak ARDL sınır testi yaklaşımı ve Toda-Yamamoto Nedensellik testi tercih edilmiştir.

ARDL sınır testi sonuçlarına göre, kısa dönemde para arzı ve büyüme arasında ilk iki dönem incelendiğinde artan para arzının büyümeyi azalttığı, üçüncü dönemde ise para arzındaki %1'lik artışın büyümeyi % 35 arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Banka kredilerindeki %1' lik artışın ise büyümeyi % 0.86 oranında arttırdığı tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise para arzındaki %1'lik değişim büyümeyi %30 oranında azaltırken banka kredilerindeki %1'lik değişim büyümeyi %31 artırmaktadır. Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi sonuçları banka kredileri, para arzı ve büyüme değişkenleri arasında nedensellik ilişkisinin tek yönlü olduğunu göstermektedir.

Analiz sonuçları banka kredilerinin hem kısa hem de uzun dönemde büyümeyi desteklediğini göstermektedir. Bankacılık sektörü kredi büyümesinin, literatürdeki bazı çalışmalar ile benzer şekilde yani Türkiye'deki büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucu tespit edilmiştir. Bankacılık sektörü kredilerinin ekonomik büyümeyi destekleyebilmesi için kredilerin işletme sermayesini ihtiyaçlarını finanse etmek dışında verimli yatırım alanlarına aktarılması oldukça önemlidir. Para arzı ise kısa dönemin ilk iki aşamasında büyümeyi azalttığı üçüncü dönemde ise ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Türkiye ekonomik büyümede para arz ziyade banka kredilerinin etkin olduğu görülmektedir. Elde edilen veriler, son dönemlerde Türkiye ekonomisinde büyümede banka kredilerinin daha etkin olduğu, para arzı artışının ise ekonomik büyüme üzerinde baskın olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle Türkiye' de uygulanan genişletici para politikaları kapsamında artan banka kredilerinin büyümeye ivme kazandırdığı görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta Ortodoks politikalar kapsamında farklı çeşit para politikası araçları yerine bankalara yönelik araçların kullanılması tercihidir. Keza çalışmada ekonomik büyümede banka kredileri ağırlığının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Son olarak sağlanan büyümenin sürdürülebilirliği önem arz etmekte olup söz konusu banka kredilerinin kullanım amacı doğru değerlendirilmelidir. Çalışmadan elde edilen sonuçların bundan sonraki yapılacak farklı çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Relationship Between Bank Loans, Money Supply
And Economic Growth: Turkey Example**

*

Filiz Yetiz - Ayşe Ergin Ünal
Akdeniz University-Tarsus University

Banks are institutions that provide various financial services in the collection of savings in the economy, the transfer of funds to the economic units they need, and the development of the money and capital market. Banks' money supply is expanding through effective loans supporting growth, while savings are transformed into efficient investments, creating new employment opportunities. In other words, bank loans are an important element for sustainable economic growth. The increase in the banking sector loan volume affects the money supply and increases production and employment. Credit and money are the basis of monetary transfer mechanisms. Monetary policies are classified as expansionary and narrow monetary policies. Monetary policies are used to promote economic development and towards economic growth.

It is seen that there are very different results in terms of countries and periods selected in the literature on the direction of the causality relationship between bank loans, money supply and economic growth. Some studies support that the expansion of bank loans leads to economic growth, while others suggest that economic growth supports bank loan growth, while others suggest that economic growth and the development of bank loans affect each other mutually. In addition, how money supply affects the economic growth variable is a question in the literature. These issues and discussions are important for the effectiveness of monetary policies aimed at ensuring economic growth through bank loans. In this study, the impact of bank loans and money supply on economic growth was investigated. The aim of the study is to determine the effect of money supply indicating the direction of bank loans and monetary policies that represent financial debt to Turkey's economic growth during the period of data retrieval. In addition, it is to look for answers to the questions of

whether there is an economic growth due to the development of bank loans in Turkey, whether bank loan volume or money supply is increasing as a result of economic growth, and whether there is a two-way causality relationship between economic growth and money supply and bank loans. It is thought that the study will contribute to the literature with the suggestions and recommendations presented in the light of the findings obtained for these questions. Monthly data covering the periods 2005:01-2020:11 were used in the study. Within the scope of the examination of the relationship between bank loans, money supply and economic growth, industrial production index representing the rate of growth as dependent variable and bank loans variables representing money supply and total loan amounts were selected as independent variables. ARDL boundary test approach for the determination of co-conjunction relationship between variables and Toda-Yamamoto Causality test approach was applied to examine causality relationships. In the study, the importance of loans in terms of economic growth and the effect of money supply on loans and economic growth within the framework of monetary transfer mechanism were evaluated theoretically. According to the results of the ARDL boundary test, when the first two periods between money supply and growth were examined in the short term, it was concluded that increased money supply reduced growth, while a 1% increase in money supply increased growth by 35% in the third period. The 1% increase in bank loans was found to increase growth by 0.86%. In the long term, a 1% change in money supply reduces growth by 30%, while a 1% change in bank loans increases growth by 31%. Toda-Yamamoto Granger causality test results show that the causality relationship between bank loans, money supply and growth variables is one-way. The results of the analysis show that bank loans support growth in both the short and long term. It has been determined that banking sector credit growth has a positive effect on growth in Turkey, similar to some studies in the literature. In order for banking sector loans to support economic growth, it is very important that loans are transferred to efficient investment areas other than financing their working capital needs. It is seen that the money supply reduces growth in the first two stages of the short term and positively affects economic growth in the third period. It is seen that bank loans are more effective in economic growth in Turkey than in the supply of money. The

data obtained reveals that bank loans have been more effective in the growth of the Turkish economy in recent times, while the increase in money supply is not dominant on economic growth. In other words, it is seen that increasing bank loans have accelerated growth within the scope of expansionary monetary policies implemented in Turkey.

Kaynakça / References

- Akın, M.T. (2019). *Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin nedensellik analizi: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, S.B.E. Edirne.
- Arıcan E. ve Okay G. (2014). *Ekonomik İstikrarsızlık Ortamında Merkez Bankalarının Uyguladığı Para Politikaları ve Türkiye Örneği*. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*,1(1), 1-50.
- Dai, F., Liang, L. and Wu, S. (2013) Money supply and economic growth under environmental pressure: the strategy for re-growth, *Int. J. Monetary Economics and Finance*, 6, (1).55–80.
- Aslan Ö. ve Küçükaksoy İ.(2006). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 4, .12-28.
- Baykuş, S. (2020). *Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik analizi: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, S.B.E. Bandırma.
- Beck, T. ve Levine, R. (2004), Stock markets, banks, and growth: panel evidence. *Journal of Banking & Finance*, 28,423-442.
- BDDK (2021). *Bankacılık Sektörü Verileri*. [https://www.bddk.org.tr/\(29.01.2021\)](https://www.bddk.org.tr/(29.01.2021)).
- Calderón, C. ve Liu, L. (2002), *The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth*, Central Bank of Chile, Working Papers No 184.
- Ceylan S. ve Durkaya M. (2010), Türkiye’de kredi kullanımı-ekonomik büyüme ilişkisi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 21-35.
- Çeştepe, H. ve Yıldırım, E. (2016). Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, 12-26.
- Demirhan E., Aydemir O. ve İnkaya A.,(2011).The Direction Of Causality between Financial Developmentand Economic Growth: Evidence from Turkey, *International Journal of Management*. 28.(1),3-19.
- Holtemöller, O. (2002). *Identifying a Credit Channel of Monetary Policy Transmission and Empirical Evidence for Germany*. 1-19.

- Idris, M. (2019). Interactive mechanism of money supply and economic growth: Analysis of the causal relationship in Nigeria. *International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences*, 9(7), 324-338.
- İnançlı, S.; N. Altıntaş, V. İnal (2016). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: D-8 Ülkeleri. *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14,36-49.
- İşcan, A. (2003). *Banka kredilerindeki daralmanın ekonomik etkileri ve krizlerdeki gelişimi*. Ankara: TCMB.
- QNB Finansbank (2021). *Kredi büyüme eğilimi, tüketici kredileri ile hızlandı*. <https://www.qnbfinansbank.com/medium/document-file-2490.vsf> (29.01.2021).
- Jalilian, H. ve Kirkpatrick, C. (2002), Financial Development and Poverty Reduction in Developing Countries. *In ternational Journal of Finance and Economics*, 7, 97-108.
- Kamacı, A. Ceyhan, M. S., ve Peçe, M.A.(2017). Kredi hacminin para arzı ve ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 400-409.
- Karamelikli, H. ve Keskingöz, H. (2017). Finansal gelişme bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 683-701.
- Kar, M. ve Pentecost, J. E. (2000). Financial Development and Economic Growth in Turkey: Further Evidence on the Causality Issue. Loughborough University Department of Economics, *Economic Research Paper* No 00/27.
- Kashyap, A.K. ve Stein, J. C.(1993). Monetary Policy and Bank Lending, *NBER Working Paper* No. w4317, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=227020>.
- King, R. G. ve Levine, R. (1993). Finance and growth, schumpeterer might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 717-737.
- Koçak, E. (2014). Türkiye’de çevresel Kuznets eğrisi hipotezinin geçerliliği: ARDL sınır testi yaklaşımı. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 62-73.
- Kuttner, K.N. ve Mosser, P.C. (2002). The monetary transmission mechanism: Some answers and further questions. *Federal Reserve Bank of New York Economic Policy Review*, 15-26.
- Levine, R. ve Zervos, S. (1998), Stock markets, banks, and economic growth. *American Economic Review*, 88, 537-558.
- Ndako, U.B. (2010). *Financial development, economic growth and stock market volatility: evidence from Nigeria and South Africa*. Doctor of Philosophy, University of Leicester, Leicester, England.

- Oktar, S.&Dalyancı, L. (2012). Türkiye ekonomisinde para politikasının ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 32(1), 1-18.
- Öztürkler, H. ve Çermikli, A. H. (2007), Türkiye’de bir parasal aktarım kanalı olarak banka kredileri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, Dergisi*, 44(514),57-68.
- Öztürk, İ. (2008). Financial development and economic growth: Evidence from Turkey, *Applied Econometrics and International Development*, 8(1), 85-98.
- Öztürk, S. ve Pehlivan, Ö. S. (2020). Türkiye’de demokrasi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilişkisi: toda-yamamoto nedensellik analizi (1974-2018). *Balkan Journal of Social Sciences/Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 113-118.
- Pesaran, M. H., Yongcheol, S. ve Richard J. S.. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
- Rajan, R. G. ve Zingales, L. (1998), Financial Dependence and Growth, *The American Economic Review*, 88(3),559-586.
- Robinson, J. (1952), The generalization of the general theory. In *The Rate of Interest and Other Essays*, London: Macmillan Press.
- Sağlam, Y. ve Sönmez F.E (2017) .Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Avrupa geçiş ekonomileri örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (1), 121-140.
- Shan, J. ve Morris, A. (2002).Does financial development ‘lead’ economic growth?, *International Review of Applied Economics*, 16(2), 18.
- Şahin, A. (2011). *Türkiye’de banka kredileri ve büyüme ilişkisi üzerine bir uygulama: 1995 – 2010*.Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TCMB (2019). *Yıllık Faaliyet Raporu 2019*, <http://www3.tcmb.gov.tr/yillikrapor/2019/files/tr-full.pdf>(30.01.2021).
- TCMB(2021),*Kasım Ayı Parasal Gelişmeleri*, 30 Aralık,2020/ [https:// www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fbd95ed0-30d3-4333-9b687d069b83e21/Parasal+Geli%C5%9Fmeler.pdf?](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fbd95ed0-30d3-4333-9b687d069b83e21/Parasal+Geli%C5%9Fmeler.pdf?)
- Türkmen, E. (2020), *Parasal aktarım mekanizmalarından kredi kanalının büyüme üzerine etkisi: Bir Uygulama*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- TÜİK (2021), *İstatistikler*, <https://www.tuik.gov.tr/>(29.01.2021).
- Turgut, A. ve Ertay, H. İ. (2016), Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine nedensellik analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4), 114-128.

- Vurur N.S. ve Özen. E. (2013). Türkiye’de mevduat banka kredisi ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (3), 117-131.
- Yılancı, V. ve Burcu, Ö.. (2010). Yapısal kısımlar altında Türkiye için savunma harcamaları ile gsmh arasındaki ilişkinin analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1): 21-33.
- Yılancı, V. (2015). *Zaman serileri analizi sakarya ekonometri semineri*. Ders Notları, Sakarya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yetiz, F. ve Ergin Ünal, A. (2021). Banka kredileri, para arzı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4487-4509. DOI: 10.26466/opus.873635

Banka Çalışanlarında İşe Yabancılaşma, İş Doyumu Ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki

DOI: 10.26466/opus.821059

*

Kasım Kaya *

* Dr.Öğr.Üyesi, Harran Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

E-Posta: kkaya@harran.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8942-4659](https://orcid.org/0000-0001-8942-4659)

Öz

İşe yabancılaşma, bireyin çalıştığı örgütte kariyer, ücret, üstleri tarafından tanınmama, teknolojinin artışıyla yaptığı işi anlayamama ve sık sık görev değişikliği ile uyum sorunu yaşamaması gibi çeşitli sebeplerden dolayı işine karşı bıkkınlık, isteksizlik, hayal kırıklığı hissetmesidir. İş doyumu, bireyin iş yaşamını değerlendirmesi neticesinde hissettiği tatmin duygusudur. Bireylerin iş doyumunun sağlanması işe olan ilgilerinin ve örgüte olan bağlılıklarının artmasını sağlar. Tükenmişlik bireyin çeşitli nedenlerden dolayı kendisini bitkin, bıkkın, mutsuz, huzursuz, başarısız, umutsuz ve çaresiz hissettiği ve duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık şeklinde ortaya çıkan psikolojik bir hastalıktır. Bu çalışma, Şanlıurfa'da faaliyet gösteren bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi, iş doyumu düzeyi ve tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırma amacı doğrultusunda oluşturulan anket 214 banka çalışanına gönüllülük esası ile uygulanmıştır. Katılımcıların işe yabancılaşma, iş doyumu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan spearman korelasyon analizi sonucunda işe yabancılaşma ve iş doyumu arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu, işe yabancılaşma ve tükenmişlik düzeyleri arasında pozitif ve orta bir ilişki olduğu ve iş doyumu ve tükenmişlik düzeyi arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşe Yabancılaşma, İş Doyumu, Tükenmişlik, Banka Çalışanları

The Relationship Between Job Satisfaction, Alienation And Fatigue In Bank Employees

*

Abstract

Alienation is an individual's feeling of boredom, unwillingness and disappointment towards her/his job due to various reasons such as career in the organization she/he works, wage, not being recognized by her/his superiors, inability to understand her/his job with the increase of technology usage, and frequent adjustment problems. Job satisfaction is the feeling of satisfaction felt by an individual as a result of her/his evaluation of work life. Providing job satisfaction of individuals increases their interest in work and their commitment to the organization. Fatigue is a psychological illness in which the individual feels exhausted, bored, unhappy, restless, unsuccessful, hopeless and helpless due to various reasons, and emerges as emotional exhaustion, depersonalization and personal failure.

This study was carried out to reveal the relationship between job alienation, job satisfaction and fatigue of individuals working in banks operating in şanlıurfa. The questionnaire, which was created in line with the purpose of the research, was applied to 214 bank employees on a voluntary basis. As a result of the spearman correlation analysis conducted to determine the relationship between job alienation, job satisfaction and fatigue levels of the participants, it was found that there was a negative and low relationship between job alienation and job satisfaction, a positive and moderate relationship between job alienation an

Keywords: *Alienation, Job Satisfaction, Fatigue, Bank Employees*

Giriş

Hızla değişimin yaşandığı dünyada değişen koşullarla hayatta kalma mücadelesi dünyada var olan herkes için korkutucu olsa da vazgeçilmez bir sistemdir. Şüphesiz ki bu değişimden en çok insanlar etkilenmektedir. İnsan olgusunun etkilenmesi demek düzen içinde var olan diğer varlıklarında etkilenmesi anlamına gelmektedir. Bu etkileşimin sonucu maddi ve manevi birçok değişim ve sonucu beraberinde getirmektedir. İşe yabancılaşma, iş doyumu ve tükenmişlik kavramları da bu değişimlerin etkileri arasındadır. Bireyleri önce psikolojik olarak etkileyip daha sonra maddi ve manevi birçok kayıp yaşamalarına neden olan durumlardır.

İşe yabancılaşma, insanın çeşitli nedenlerden dolayı kendi özüne dönmektedir. Kısaca yalnızlığın ifadesidir. İnsanın çalıştığı işten, yakın çevresinden uzaklaşarak yabancılaşmasını ifade eder. Kişi verilen görevi yaparken kendi varlığı ile çatışmasıdır. Kendi varlığı yalnızlığı kabul etmişken çalışmak zorunda olması yaptığı işin anlamsız bulması sonucunu doğurur. İşinde hissettiği mutsuzluk ve uzaklaşma durumu işe yabancılaşmanın özüdür (Mottaz, 1981, s. 515).

İş doyumu, bireyin çalışmakta olduğu iş ile kendi duygu düşünceleri arasındaki orantılı ilişkinin özetidir. Birey işini severek yapıyor olması iş doyumunun sağlandığının göstergesidir. İş doyumu kavramı duygusal nitelikli bir kavramdır bu sebeple de hissiyat önemlidir. Duygu ve hislerin bir bütün olarak değerlendirilmesi, kişinin fiziksel ve ruhsal olarak iyi durumda olması zihinsel açıdan iş doyumunun sağlandığının ifadesidir. Fiziklen iyi olmak, genç olmak, iyi bir gelire sahip olmakta iş doyumuna pozitif etki eder (Osahbemi, 2000, s. 746).

Tükenmişlik ise bir çeşit hastalıklı ruh halidir. Kişinin kendini mutsuz, huzursuz, bitkin, bıkkın, çaresiz hissetmesidir. Tükenmişlik kişisel olarak tüm kaynakların tüketildiği, yaşam enerjinin bittiği ve artık ne yaparsa yapsın bir şeylerin düzelemeyeceği inancının ağır bastığı psikolojidir. Psikolojik belirtilerle beraber uykusuzluk problemleri, baş ağrıları gibi çeşitli ağrılar da bunlara eşlik etmektedir. Bütün bu duygular biranda ortaya çıkmayıp zamanla artarak devam etmektedir (Farber, 1984, s. 325).

İşe yabancılaşma, iş doyumu ve tükenmişlik kavramları sadece bireyi etkilemekle kalmayıp örgütlere de ciddi zararlar vermektedir. Bireylerin daha verimli ve kaliteli bir hayat yaşamaları, örgütlerin de hedeflerine ulaşabilmesi

adına bu kavramları tanıyıp onlarla mücadele konusunda bilinçlenmesi önem arz etmektedir. Literatürde bu kavramları ayrı ayrı ya da kavramlar arasındaki ilişkiyi ikili yöntemle inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu üç kavram arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmanın literatürde yer alması çalışmayı önemli kılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

İşe Yabancılaşma

Yabancılaşma kökeni Farsça bir kelime olan Türkçe karşılığı ise yaban olan bir sözcükten gelmektedir. Yaban, boş ıssız yer, yabancı yerden olan gibi malar taşımaktadır (Eyüboğlu, 1995, s. 714).

Yabancılaşma insanın kendi özünden uzak yaşamayı seçmesidir. Kendi özünden uzak yaşaması demek çevresinden toplumundan ayrı düştüğü bir dönem demektir. Yabancılaşma, insanın kendinden uzaklaşarak yalnızlığa ve çaresizliğe sürüklenmesiyle birlikte kendine ve çevresine olan güvenini kaybetmesine neden olan bir çeşit psikolojik rahatsızlıktır. Psikolojik etkileriyle beraber psiko-sosyal etkileri olan çoğunlukla da sosyal ilişkilerde varlığını hissettiren bir durumdur (Şimşek, Balay, & Şimşek, 2012, s. 54).

Yabancılaşma bir vazgeçştir. Bireyin kendinden, çevresinden ayrı düşmesi uzak durmayı tercih etmesi vazgeçişin simgesidir. Çevresiyle sıcak ilişkiler kurmaktan vazgeçişi kendinden vaz geçmişliğinin sonucudur. Birey toplumsal bir varlık olması sebebiyle kendinden vazgeçmesi toplumdan vazgeçmesine neden olur. Kısacası kendi özünde başlayan yabancılaşmanın çevresine yansımadır (Bademci, 2001, s. 29).

İşe yabancılaşma ise, bireyin çalıştığı örgüte çeşitli sebeplerden dolayı bıkkınlık, isteksizlik, hayal kırıklığı hissetmesidir. Örgüt tarafından kariyer, ücret, üstleri tarafından tanınmama gibi beklentileri karşılanamayan çalışanın örgütüne karşı hissettiği doyumsuzluk haline işe yabancılaşma diyebiliriz. Bu duygularla beraber teknolojinin artışıyla çalışan ne iş yaptığının tam olarak farkına varamadığından örgütünden soğumaya başlar. Psikolojik olarak uzaklaşan birey süreç içerisinde kendini geri çekerek örgütten uzaklaşır ve yabancılaşır (Günsal, 2010, s. 76).

İş yaşamındaki hareketlilik, sık sık çalışan görevlerini değişmesiyle birlikte çalışanın uyum sürecinde yaşadığı sıkıntılarla örgütteki görevinden uzaklaşmaya ve kendi kabuğuna çekilmesi sürecini işe yabancılaşma olarak

tanımlanmaktadır. Değişimler ve teknolojik ilerlemeler bireyin kendini göstermesine fırsat vermeyeceğinden kişi başarılı olma gayretinden vazgeçer ve örgütünden uzaklaşır (Şimşek, Çelik, Akgeçici, & Fettahlıoğlu, 2006, s. 569). Çalışanın örgütünden uzaklaşmaya başlamasına rağmen para kazanma güdüsü sistemde çalışmasının zorunluluğu ile işine devam eder. Çalışmaya sistem tarafından mecbur bırakılan birey isteksizlik ile işe yabancılaşma sürecine dâhil olur (Atiker, 1998, s. 96).

İşe Yabancılaşmanın Nedenleri

İçinde yaşadığımız çağın insanlar üzerinde etkisi işe yabancılaşmanın nedenleri arasındadır. Teknolojinin gelişmesiyle insanların hızlı değişim karşısında sergileyeceği tutum ve davranışlar işe yabancılaşma üzerinde etkilidir. Aynı şekilde doğanın tahrip edilmesi ve kentleşmenin artması, sanayileşmenin etkileri insanlara yansımaktadır. Kentleşme ile birlikte insanların evleriyle iş yerleri arasında ulaşım problemleri, yaşadığı bölgenin kültürel yapısı çalışma koşulları kişi üzerinde stres faktörünü artırarak işe yabancılaşmasına neden olmaktadır (Güçlü, 2003, s. 74; Aytaç, 2005, s. 325).

Çalışılan kurumun yönetim şekli, iletişim ağı, verilen görevlerin içeriği, çalışılan yerin fiziksel şartları, kazanılan ücret miktarı, terfi ve kariyer imkânları, çalışma süresi, fazla iş yükü verilmesi bireyi doğrudan etkilemektedir. Yeterli imkânları sunamayan kurumlar, çalışanlarını işe yabancılaşmaya iten faktörlerin başında yer alır (Çakır, 2006, s. 112 ;Dinçer, 1998, s. 5).

İşe yabancılaşma olgusuna belirttiğimiz bu nedenlerle beraber kişinin kişisel özellikleri etki etmektedir. Kişinin çalıştığı kurumdan ne beklediği, hayata karşı bakış açısı, işini sevmesi ve benimsemesi, diğer çalışanlara karşı tutum davranışları, içinde bulunduğu ruh hali işe yabancılaşmaya doğrudan etkilidir (Başaran, 2008, s. 222).

İşe Yabancılaşmanın Sonuçları

İşe yabancılaşma en başta bireyi etkileyen ona bağlı olarak da çalıştığı kurumu etkileyen bir döngüdür. İnsanın yaşamdan, ilişkilerinden giderek uzaklaşması örgütlerde makinelerin etkin konuma gelmesiyle de insanın etkinliğini kaybetmesine neden olur. Etkinliği kaybolan birey işe yaramadığını düşünerek mutsuz olur ve verimsiz çalışır, düşük motivasyon sergiler, işten soğur ve iş doyumunu kaybeder (Tutar, 2004, s. 183).

Yabancılaşan birey yaratıcılık özelliklerini kaybeder. İnsanlarla iletişim kurmak ona yük olarak gelir. Sorumluluk almak istemediği için önemli kararlar alınırken geri planda durur bu da onu pasif bir kişiliğe dönüştürür. Hayattan zevk almaz ve her şeyden sürekli olarak şikâyet eder. İş yaşamında faydalı olamayacağına bir süre sonra işten ayrılmaya niyetlenir. İşten ayrılmaya niyetlenmesine rağmen o işte çalışmak zorundaysa o işten ayrılmıyorsa çareyi kendini dış dünyaya kapatmakta bulur (Ehtiyar & Yanardağ, 2008, s. 59).

Örgütsel yabancılaşma olgusunun iş tatmini üzerine etkisinin incelendiği çalışmada işe yabancılaşmanın iş doyumunu negatif yönde etkilediği gözlemlenmiştir. İş doyumunu arttıkça işe yabancılaşmanın azaldığı sonucu elde edilmiştir (Koyuncu ve Yalçın, 2014, s. 92)

İş Doyumu

İnsanlar günlük hayatlarını devam ettirebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek belli bir statüye ulaşmak adına bir işte çalışmaktadırlar. Bireyin çalıştığı iş bütün hayatını etkilemektedir. Bireyin iş hayatında yaşadığı olumlu ya da olumsuz duygular özel hayatını etkilediği gibi özel hayatında yaşadıkları da iş hayatına etki etmektedir. Bireyin işyerlerinde karşılaştıkları durumlar karşısında sergilediği tutum ve davranışlar iş doyumunu simgeler. İş doyumunu duygusal tepkilerin bütünü olduğundan soyut bir kavramdır. Bireyin işine karşı ne hissettiğini ifade eder. Olumlu duygular iş doyumunu olarak tanımlanır (Erdoğan, 1996, s. 231).

İş doyumunu bireyin yaptığı işin özellikleri ile kendi isteklerinin benzeşmesidir. Bireyin yaptığı işten duyduğu hazzı ifade eder. İşini yaparken mutluydu iş doyumunu, mutsuz ise iş doyumsuzluğu yaşanmaktadır. Kısaca bireyin işine karşı verdiği duygusal tepkilerin karşılığıdır. İşini yaparken mutlu olan birey yüksek performansla çalışır, işine olan bağlılığının artışıyla yaratıcılığı artar ve örgütüne daha fazla faydalı olur. Yaptığı işi anlamlı bulan birey kendini de değerli hisseder bu da iş doyumunu artırır (Keser, 2006, s. 105).

İş Doyumunu Etkileyen Faktörler

İş doyumunu etkileyen faktörlerden birisi örgütsel faktörler diğeri ise bireysel faktörlerdir. Bireysel faktörlerin başında kişinin doğuşundan kaynaklanan kişilik özellikleri gelmektedir. Öz güveni yüksek, her durumda pozitif

düşünebilen ve yaratıcılık özelliği yüksek bireyler ortak değerler sahip olduğu bireylerle bir arada çalışması ise iş doyumunun artışı sağlar. Kişilik özellikleri ile birlikte ortak değerlere ve inanca sahip olmak iş doyumuna olumlu etki eder (Erkmen & Şencan, 1994, s. 144).

Kişilerin zamanla kazandığı tecrübeler bir diğer bireysel faktörü oluşturmaktadır. İşinde tecrübe kazanmış bireyler karşılaştıkları sorunların çözümünde daha başarılı olduklarından iş doyumları yüksektir. Tecrübeyle bağlantılı iş doyumunu etkileyen bir diğer faktör ise bireyin yaşıdır. Bireyin yaşının artışıyla da iş doyumunu doğru orantılı olarak artmaktadır (Sevimli & İşcan, 2005, s. 57).

Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde ise erkeklerin mi bayanların mı daha fazla iş doyum elde ettikleri konusunda tutarsız sonuçlar bulunmaktadır (Korman, Akhun, ve Alkan, 1978, s. 179).

İş doyumunu etkileyen örgütsel faktörler ise çalışılan işin kendisi başta olmak üzere çalışma koşulları, örgütün yönetim biçimi, örgütte çalışan diğer personellerin tutum ve davranışları, ücret politikaları, kıdem ve terfi olanakları iş doyumunu doğrudan etkileyen faktörlerdir. İşin yapısının bireyin kişilik özellikleri ile uyumlu olması, işin zorluk derecesiyle başa çıkabilme potansiyelinin bireyde olması, adaletli bir şekilde terfi sisteminin işleme ve buna paralel adaletli ücret politikalarının uygulanması çalışanın iş doyumunu artırır. Alınan ücret ne kadar yüksekse iş doyumunu doğru orantılı olarak artış gösterir (Kolasa, 1969, s. 455).

İş Doyumunun Önemi ve Sonuçları

Bireyin çalıştığı iş tüm hayatına etki ettiğinden son derece önemlidir. Bireyin psikolojik ve fiziksel olarak etkilemektedir. Bu etki sonuçları hem maddi hem de manevi olarak kendini göstermektedir. İş doyumuna ulaşan bireyin iş ve özel hayatı olumlu olarak etkilenirken, doyumsuzluk yaşayan bireyin özel hayatında da sorunlar yaşadığı ve psikolojik sorunlar yaşadıkları görülür (Başaran, 2008, s. 222).

İş doyumunun örgüte kattığı faydaların yanı sıra iş doyumsuzluğunun olumsuz etkilerinin maliyeti de örgüt için oldukça fazladır. Başarılı bir şekilde yönetilen, insan ilişkilerine önem veren örgütlerin iş doyumunu yakaladıkları ve huzurlu iş ortamını sağladıklarından iş doyumunu gerçekleştirir. İyi yönetilmeyen örgütlerde ise görülen iş doyumsuzluğu sonuçlarında örgütte ani

grevler yaşanması, iş yavaşlatma, verimsiz çalışma, disiplinsiz davranışlar ve örgüt içi çatışmalara sebep olmaktadır. İşverenlerin tavırları çalışanlar üzerinde doğrudan etki etmektedir. Personelin işten ayrılmasının ve yeni personelin eğitilmesi sürecinin yeni maliyetleri getirileceği gibi diğer personellerin motivasyonunun düşüşüne sebep olduğu da düşünülerek yöneticilerin sorumluluğu artmaktadır (Çalışkan, 2005, s. 10).

Sağlık çalışanlarının tükenmişlik, iş doyumunu ve yaşam doyumları incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada iş ve yaşam doyumunu düşük olan çalışanların tükenmişlik oranlarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Tekir, Çevik, Arık, ve Çetin, 2016, s. 61).

Devlet üniversitesi idari personellerin katılımıyla yapılan çalışmada iş doyumunu ve işe yabancılaşma arasında sıkı bir bağın olduğu ortaya konulmuştur. İş görenlerin iş doyumunu azaldıkça işe yabancılaşmanın arttığı gözlemlenmiştir (Turan ve Parsak, 2011, s. 16).

Tükenmişlik

Tükenmişlik bireyin çeşitli nedenlerden dolayı bitkin, bıkkın, mutsuz, huzursuz, başarısız, umutsuz ve çaresiz hissettiği psikolojik bir hastalıktır. Tükenmişlik insan ilişkilerinin aktif olduğu sektörlerde ortaya çıkan bireylerarası duygusal tükenme sendromudur. Duygusal tükenmeyle ortaya çıkan psikolojik bir rahatsızlıktır (Maslach ve Jackson, 1981, s. 99).

Tükenmişlik, gitgide artan bir süreç olup bir süre sonra içinden çıkılmaz bir durum haline gelmektedir. Zaman içinde bu duruma alışan birey bu şekilde yaşamayı kabul eder ve toparlanmak için hiçbir çaba sarf etmek istemez. Yaratıcılığın kaybolması, başarısız olmayı kabul etmek, iş arkadaşlarından ve çevresinden uzaklaşmak ve en önemlisi bu duygularla yaşamayı kabullenmek tükenmişliği tanımlar (Çam, 1992, s. 155).

Tükenmişliğin ortaya çıkmasında bireysel ve örgütsel nedenler bulunmaktadır. Bireyin yaşı, medeni durumu, eğitim seviyesi, aile yaşantısı, arkadaşlık ilişkileri, işine bakış açısı, hayattan beklentisi, kendine olan saygısı, özgüveni ve diğer kişilik özelliklerini bireysel nedenler arasında sıralayabiliriz (Sürgevil, 2006, s. 50).

Örgütsel nedenler olarak ise bireyin çalıştığı işin cinsi, çalışma şekli, çalışma zamanı, aldığı ücret, bulunduğu pozisyon, yöneticilerin çalışanlara

karşı tutumu, diğer çalışanlarla birey arasındaki iletişim tükenmişlik üzerinde etkilidir (Izgar, 2003, s. 168).

Tükenmişliğin Belirtileri

Tükenmişliğin fiziksel, davranışsal, psikolojik ve ruhsal birçok belirtisi bulunmaktadır (Kaçmaz, 2005, s. 30)

Fiziksel Belirtileri: Fiziklen kişinin kendini hastalıklı hissetmesi halidir. Sürekli olarak uyku ihtiyacı hissetmesi, ciddi baş ağrıları, her an yorgunluk hissetmesi, kramplar şeklinde oluşan kas ağrıları, hastalıklarla baş edebilecek gücü kendinde bulamaması gibi genel belirtiler tükenmişliğin fiziksel belirtileri arasındadır.

Davranışsal Belirtileri: Aniden öfkelenmesi ve ağlama krizlerinin ortaya çıkması, alıngan davranıp içine kapanmaya başlaması, hiçbir eleştiriyi kabul etmemesi, işinden soğuması ve işe gitmemek için bahaneler yaratması, başarısız olurum korkusu ile adapte olamaması, her şeyden şüphe etmesi davranışsal belirtilerdir

Psikolojik ve Ruhsal Belirtiler: iş yerinde başlayan sorunlar özel hayata yansıyor aile içi sorunlarla kendini göstermektedir. Yaşanılanların etkisiyle uykusuzluk problemleri, depresyon ve birçok psikolojik hastalığın belirtileri ortaya çıkmaktadır.

Tükenmişlikle Baş Edebilmenin Yolları

Tükenmiş bireyi sessiz sedasız ele geçiren bir düşman veya hastalık gibi tanımlamak onunla mücadele etmekte kolaylık sağlayacaktır. Hastalık ortaya çıktıktan sonra yapılan mücadele çok fazla işe yaramayacağını düşünecek olursa tükenmişliğin ortaya çıkmadan gerekli önlemleri almamız daha faydalı olacaktır. Bu önlemleri almak en başta bireyin kendi görevi olmalıdır çünkü bu durumdan en fazla etkilenen bireydir.

Birey kendi sağlığı her şeyden önemli olduğunu düşünerek moral ve enerjisini sürekli yüksek tutmaya çalışmalıdır. Fiziki egzersizlerle beraber müzik, resim, dans gibi çeşitli sosyal faaliyetleri hobi edinmesinde fayda görülmektedir (Torun, 1997, s. 49)

Birey çalışma zamanlarında mola sürelerinde mola vermeli, hafta sonu tatillerinde tatil yaparak geçirmeli ve yıllık izinlerini mutlaka kullanmalıdır. Bireyin doğru zamanlarda verdiği çalışma molalar yaşam kalitesini artırarak

tükenmişliğe engel olmaktadır. Örgütte daha başarılı ve verimli çalışma ortamlarının yaratılması adına yöneticiler çalışanların uygun olduğu işlerde çalışmalarını konusunda desteklemeli, grup toplantıları düzenleyerek iletişim ağının güçlenmesine destek olmalı, iş rotasyonlarını düzenleyerek personelin gelişimine aracılık etmesi stres faktörünün artışını engellediği gibi tükenmişliğin yaşanmasına da engel olacaktır (Levinson, 1996, s. 161).

Tükenmişlik ile ilgili yapılan çalışmalarda tükenmişlik sendromunun işe yabancılaşmanın bir sonucu olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlamda da iki kavramın birbirini etkilediğini görmekteyiz (Özler & Dirican, 2015, s. 296)

Beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik ve iş doyumunu açısından incelendiği çalışmada mesleki tükenmişlik arttıkça iş doyumunun azaldığı belirlenmiştir (Gençay, 2007, s. 778).

Araştırma Metodolojisi

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Şanlıurfa'da faaliyet gösteren bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi, iş doyumunu düzeyi ve tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmıştır.

Örnekleme Süreci

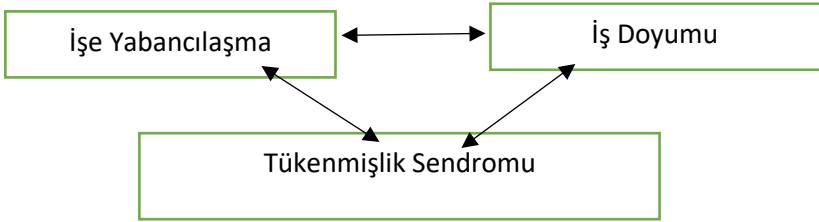
Verilerin toplanmasında zaman, maliyet ve verilerin eskimesi gibi kısıtlar nedeni ile örnekleme yoluna gidilmiştir. Araştırmanın ana kütlesi Şanlıurfa'da bankalarda çalışan bireyleri kapsamaktadır. Verilerin toplanmasında online anket yöntemi ve kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Anketler 15.06.2020 ile 15.08.2020 tarihleri arasında iki ay süre ile Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan 214 bireye gönüllülük esasına göre uygulanmıştır.

Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırma için gerekli olan birincil veriler, anket metodu uygulanarak toplanmıştır. Araştırma için hazırlanan anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Çevik (2019) tarafından "Örgütsel Sağlığın İşe Yabancılaşma Üzerine Etkisi Kahramanmaraş Çelik Fabrikalarında Bir Uygulama" isimli çalışmada kullanılan 24 maddelik işe yabancılaşma ölçeği yer almaktadır. İkinci

bölümde, Orhaner Gündüz (2016) tarafından “Banka Çalışanlarında İş Doyumu ve İş Doyumunun Örgütsel Bağlılığa Etkisi” isimli çalışmada kullanılan 14 maddelik iş doyumu ölçeği yer almaktadır. Üçüncü bölümde, Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen 22 maddelik Maslach Tükenmişlik Ölçeği yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise, cinsiyet, medeni durum, yaş, ortalama gelir düzeyi, eğitim düzeyini ve toplam çalışma süresini ölçen 6 demografik faktör sorusu yer almaktadır. Ölçekler 5'li likert ile ölçülmüştür.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli doğrultusunda geliştirilen hipotezler şu şekildedir:

- H1: Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi, iş doyumu düzeyi ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H1a: Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi ve iş doyumu düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H1b: Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H1c: Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan bireylerin iş doyumu düzeyi ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama) kullanılmıştır. Verilerde normal dağılıma uygunluk Q-Q Plot çizimi ile incelenebilir. Ayrıca, kullanılan verilerin normal dağılım göstermesi çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmasına bağlıdır. Normal dağılım uygunluk nor-

mallik testleri ve basıklık çarpıklık değerleri ile kontrol edilmiştir. Veriler değerlendirildiğinde normal dağılım varsayımının sağlanmadığı tespit edilmiştir.

Verilerin analizinde normal dağılım varsayımı sağlanmadığı için sürekli verilerde ilişkinin incelenmesi için Spearman korelasyon analizi yapılmıştır.

Yapılan testlerin ve sonuçların güvenilir olabilmesi için ölçeklerin güvenilir olması gerekmektedir. Bu bağlamda ölçeklere ve alt boyutlara ilişkin güvenilirlikler Cronbach Alpha ile incelenmiştir. Ayrıca ölçeklere ilişkin açıklayıcı faktör analizi yapılarak yapı geçerliliği test edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

“Banka Çalışanlarında İşe Yabancılaşma, İş Doyumu ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki” konulu çalışmam ile Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’na başvurulmuş olup, 09.06.2020 tarih ve 2020/44 sayılı karar ile etik açıdan çalışmanın yapılmasının uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Güvenilirlik Analizi

Tablo 1. Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Faktör Adı	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
İşe Yabancılaşma	,858	24
İş Doyumu	,874	14
Tükenmişlik Sendromu	,901	22

Eğer; Cronbach Alpha değeri $.00 < \alpha < .40$ ölçek güvenilir değil, $.40 < \alpha < .60$ ölçeğin güvenilirliği düşük, $.60 < \alpha < .80$ ölçek oldukça güvenilir ve $.80 < \alpha < 1.00$ ölçek yüksek derecede güvenilirdir yorumu yapılmaktadır (Arslan ve Nur, 2018, s.342). Bu durumda kullanılan ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Açıklayıcı Faktör Analizi

Tablo 2. İşe Yabancılaşma Düzeyine Yönelik Değişkenlere İlişkin KMO Örnekleme Yeterliliği Ölçeği ve Bartlett Küresellik Testi Değeri

KMO	,816	
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	5134,693
	Df.	276
	Sig.	,000

Tablo 2’de, KMO değeri (0,816) ve Bartlett testi Significance = 0,000 olduğundan ve $p < 0.05$ koşulunu sağlamasından dolayı verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Analiz sonucunda, işe yabancılaşma ölçeğindeki ifadelerin beş ayrı boyutta toplandığı görülmüştür.

Tablo 3. İşe Yabancılaşma Düzeyini Ölçmeye Yönelik Değişkenlere İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek Alt Boyutları	Maddeler	Yük De- ğerleri	Açıklanan Varyans (%)
Güçsüzlük	Yapacağım işlerin içeriği benim dışındaki kişiler tarafından belirleniyor.	,856	40,138
	Yaptığım işlerin kıymetsiz bir parçası haline geldiğimi hissediyorum.	,899	
	İşlerimle ilgili ortaya çıkan sorunlarla mücadele etme gücümü yitirdiğimi hissediyorum.	,767	
	Yaptığım işlerde kontrolün tam olarak bende olmadığını düşünüyorum	,684	
Anlamsızlık	İşletmede gerçekleşen olayların birçoğuna anlam veremiyorum.	,848	18,496
	Uygulanan kuralların gerçekten anlamlı olmadığını düşünüyorum.	,810	
	İş hayatında dürüst olup olmamak başarılı olmak açısından herhangi bir anlam ifade etmiyor	,858	
	İşletmede yapılanların doğru veya yanlış olduğuna tam olarak karar veremiyorum.	,735	
	İşletmede ortaya konulan doğrular anlamlı bulmuyorum.	,595	
Kuralsızlık	Önemli amaçlara ulaşabilmek için gerekirse kurallar gözardı edilebilir	,867	9,171
	Gerektiğinde kurallara uymayabileceğime inanıyorum	,561	
	İşler görüldükten sonra kurallara uyulup uyulmadığı çok önemli değildir	,718	
	İşletmede bulunan birçok kuralın beni kısıtladığını düşünüyorum.	,601	
	Başarılı olabilmek için bazen kuralların dışına çıkılması gerektiğini düşünüyorum.	,674	
Toplumsal Ya- bancılığa	Çevremdeki insanlara kendimi yabancı gibi hissediyorum	,713	4,870
	Kendimi çevremdeki insan topluluğunun bir parçası olarak göremiyorum.	,858	
	Çevremdeki insanların yanında kendimi yalnız hissediyorum.	,694	
	Çevremdeki insanların çok önem verdiği şeylerin benim için o kadar da önemli olmadığını düşünüyorum	,582	
	Yaptığım işin, bana hayata kendimi kanıtlama fırsatı vermediğini düşünüyorum.	,788	

Kendine	Yaptığım işin beni ifade etmediğini düşünüyorum.	,806	3,927
Yabancılaşma	Yaptığım iş ile yaşam tarzımın uyuşmadığını düşünüyorum	,703	
	Daha iyi yaşamak için çalışan değil de sadece çalışmak için yaşayan birine dönüştüğümü düşünüyorum	,725	
	Hayattan beklentilerimin sürekli değiştiğini fark ediyorum	,734	
	Gelecekte beklediğim ile içinde bulunduğum koşulların uyuşmadığını düşünüyorum	,728	

Toplam Açıklanan Varyans (%): 76,602

Tablo 4. İş Doyumu Düzeyine Yönelik Değişkenlere İlişkin KMO Örnekleme Yeterliliği Ölçeği ve Bartlett Küresellik Testi Değeri

KMO	,841	
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	2250,108
	Df.	91
	Sig.	,000

Tablo 4'te, KMO değeri (0,816) ve Bartlett testi Significance = 0,000 olduğundan ve $p < 0.05$ koşulunu sağlamasından dolayı verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Analiz sonucunda, işe doyumu ölçeğindeki ifadelerin tek boyutta toplandığı görülmüştür.

Tablo 5. İş Doyumu Düzeyini Ölçmeye Yönelik Değişkenlere İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek	Maddeler	Yük Değerleri	Açıklanan Varyans (%)
Güçsüzlük	Şu an çalıştığım iş beni tatmin ediyor	,657	59,022
	Aldığım maaş beni tatmin ediyor	,645	
	İşimi yaparken edindiğim kişisel gelişim beni tatmin ediyor	,700	
	İşyerinde görüştüğüm ve çalıştığım insanlardan memnunum	,777	
	İşyerinde gördüğüm saygı ve adil davranışlar beni memnun ediyor	,672	
	İşimi yaparken zaman harcamaya değer başarılar elde edeceğimi düşünüyorum	,634	
	İşyerinde farklı insanlar tanıma şansını elde ediyorum	,646	
	Üstlerimden gördüğüm destek ve yönlendirmelerden memnunum	,711	
	İşime gösterdiğim katkı karşılığında aldığım ücretten memnunum	,737	
	İşimde bağımsız olarak düşünebilir ve hareket edebilirim	,684	

Çalıştığım kurumun geleceğim açısından güvenli bir yer olduğunu düşünüyorum	,697
İşimde başka insanlara yardım etme şansı beni tatmin ediyor	,824
İşimdeki zorluk derecesi beni tatmin ediyor	,702
İşimde bana gösterilen amirlik seviyesinden memnunum	,677

Tablo 6. Tükenmişlik Sendromu Düzeyine Yönelik Değişkenlere İlişkin KMO Örneklem Yeterliliği Ölçeği ve Bartlett Küresellik Testi Değeri

KMO	,801	
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	4739,832
	Df.	231
	Sig.	,000

Tablo 6’da, KMO değeri (0,801) ve Bartlett testi Significance = 0,000 olduğundan ve $p < 0.05$ koşulunu sağlamasından dolayı verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Analiz sonucunda, tükenmişlik sendromu ölçeğindeki ifadelerin üç ayrı boyutta toplandığı görülmüştür.

Tablo 7. Tükenmişlik Sendromu Düzeyini Ölçmeye Yönelik Değişkenlere İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek	Maddeler	Yük Değerleri	Açıklanan Var- yans (%)
Duygusal Tükenme	İşimden soğuduğumu hissediyorum	,707	36,705
	İş dönüşü kendimi ruhen tükenmiş hissediyorum	,803	
	Sabah kalktığımda bir gün daha bu işi kaldırmayacağımı hissediyorum	,808	
	Bütün gün insanlarla uğraşmak benim için gerçekten çok yıpratıcı	,752	
	Yaptığım işten yıldığımı hissediyorum	,673	
	İşimin beni kısıtladığımı hissediyorum	,590	
	İşimde çok fazla çalıştığımı hissediyorum	,594	
	Doğrudan insanlarla çalışmak bende çok fazla stres yaratıyor	,770	
	Yolun sonuna geldiğimi hissediyorum	,648	
	Kişisel Başarı	İşim gereği hizmet verdiğim insanların ne hissettiğini hemen anlarım	
İşim gereği hizmet verdiğim insanların sorunlarına ne uygun çözüm yollarını bulurum		,668	
Yaptığım iş sayesinde insanların yaşamına katkıda bulunduğuma inanıyorum		,709	
Çok şeyler yapabilecek güçteyim		,751	
İşim gereği hizmet verdiğim insanlarla aramda rahat bir ortam yaratıyorum		,586	

	İnsanlarla yakın çalışmadan sonra kendimi canlanmamış hissedirim	,618	
	Bu işte kayda değer birçok başarı elde ettim	,646	
	İşimdeki duygusal sorunlara serinkanlılıkla yaklaşırım	,712	
Duyarsızlaşma	İşim gereği hizmet verdiğim bazı kimselere sanki insan değillermiş gibi davrandığımı hissediyorum	,683	7,758
	Bu işte çalışmaya başladığımdan beri insanlara karşı sertleştim	,620	
	Bu işin beni giderek katılaştırmasından korkuyorum	,645	
	İşim gereği hizmet verdiğim insanlara ne olduğu ne olduğu umurumda değil	,555	
	İşim gereği hizmet verdiğim insanların bazı problemlerini ben yaratmışım gibi davrandıklarımı hissediyorum	,681	

Toplam Açıklanan Varyans (%): 69,755

Demografik Bulgular

Tablo 8. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	113	52,8
	Erkek	101	47,2
Medeni Durum	Evli	163	76,2
	Bekar	51	23,8
Yaş	18-28	10	4,7
	29-38	148	69,2
	39-48	53	24,8
	49-58	3	1,4
Eğitim Durumu	Ön lisans	13	6,1
	Lisans	177	82,7
	Lisansüstü	24	11,2
Aylık Gelir Durumu	3000 TL ve altı	36	16,8
	3001 TL- 4000 TL	51	23,8
	4001 TL- 5000 TL	48	22,4
	5001 TL- 6000 TL	21	9,8
	6001 TL ve üzeri	58	27,1
İş Tecrübesi	1-3	30	14,0
	4-6	91	42,5
	7-9	44	20,6
	10-12	35	16,4
	13-15	4	1,9
	16-18	7	3,3
	19 ve üzeri	3	1,4

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 8’de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde araştırmaya konu olan banka

çalışanlarının %52,8'i kadın %47,2'si erkek; %76,2'si evli ve %23,8'i bekar bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların %69,2'sinin 29-38 yaş aralığında olduğu; %82,7'sinin lisans eğitim düzeyinde olduğu; %27,1'inin 6000 TL ve üzerinde gelire sahip olduğu ve %42,5'inin 4-6 yıl arasında iş tecrübesi olduğunu görmekteyiz.

Hipotezlerin Test Edilmesi

- H1: Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi, iş doyum düzeyi ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H1a: Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi ve iş doyum düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H1b: Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H1c: Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan bireylerin iş doyum düzeyi ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 9. İşe Yabancılaşma, İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Spearman Korelasyon Analizi Sonucu

		İşe Yabancılaşma	İş Doyumu	Tükenmişlik Sendromu
Spearman's rho	İşe Yabancılaşma	Correlation Coefficient 1,000	-,401*	,553**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	214	214
İş Doyumu		Correlation Coefficient -,401**	1,000	-,452**
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	214	214
Tükenmişlik Sendromu		Correlation Coefficient ,553**	-,452**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	214	214

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde önemlidir (2 kuyruklu).

Katılımcıların işe yabancılaşma, iş doyum ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan spearman korelasyon analizi sonucunda işe yabancılaşma ve iş doyum arasındaki ilişkiden elde edilen sig. (p) değeri ,000'dır. $P < ,05$ koşulunu sağladığı için bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Korelasyon katsayısı yani rho 0,00-0,25 arasında ise çok zayıf, 0,26-0,49 arasında ise düşük, 0,50- 0,69 arasında ise orta, 0,70-0,89 arasında ise güçlü ve 0,90-1,00 arasında ise çok güçlü bir ilişki olduğu yorumu yapılabilir (Arslan, 2018:108; Küçük, Arslan ve Nur,

2018:53; Nur, Arslan ve Küçük, 2020:18). Korelasyon katsayısı (rho) $-0,401$ olmasından dolayı bu iki değişken arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır. Yani işe yabancılaşma düzeyi arttıkça iş doyumunu düzeyi azalmaktadır. İşe yabancılaşma ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiden elde edilen sig. (p) değeri $,000$ 'dir. $P < ,05$ koşulunu sağladığı için bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Korelasyon katsayısı (rho) $,553$ olmasından dolayı aralarında pozitif ve orta bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır. Yani işe yabancılaşma arttıkça tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. İş doyumunu ve tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişkiden elde edilen sig. (p) değeri $,000$ 'dir $P < ,05$ koşulunu sağladığı için bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Korelasyon katsayısı (rho) $-0,452$ olmasından dolayı aralarında negatif ve düşük bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır. İş doyumunu arttıkça tükenmişlik düzeyi azalmaktadır. H1, H1a, H1b ve H1c hipotezleri desteklendi.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa'da faaliyet gösteren bankalarda çalışan bireylerin işe yabancılaşma düzeyi, iş doyumunu düzeyi ve tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaçla hazırlanan anket online olarak Şanlıurfa'daki bankalarda çalışan 214 bireye gönüllülük esasına göre uygulanmıştır.

Çalışmada verilerin normal dağılımlı olup olmadığına yönelik yapılan analizler sonucunda verilerin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Çalışmada yer alan işe yabancılaşma ölçeği, iş doyum ölçeği ve tükenmişlik sendromu ölçeklerine güvenilirliklerini belirlemek için Cronbach Alpha Analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada yer alan ölçeklere ilişkin açıklayıcı faktör analizi yapılarak yapı geçerliliği test edilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda, işe yabancı ölçeğindeki ifadelerin beş boyutta, iş doyumunu ölçeğindeki ifadelerin tek boyutta ve tükenmişlik sendromu ölçeğindeki ifadelerin ise üç boyutta toplandığı belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda araştırmaya konu olan banka çalışanlarının $\%52,8$ 'i kadın $\%47,2$ 'si erkek; $\%76,2$ 'si evli ve $\%23,8$ 'i bekar bireylerden

oluştugu tespit edilmiştir. Katılımcıların %69,2'sinin 29-38 yaş aralığında olduğu; %82,7'sinin lisans eğitim düzeyinde olduğu; %27,1'inin 6000 TL ve üzerinde gelire sahip olduğu ve %42,5'inin 4-6 yıl arasında iş tecrübesi olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların işe yabancılaşma, iş doyumu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan spearman korelasyon analizi sonucunda işe yabancılaşma ve iş doyumu arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Yani işe yabancılaşma düzeyi arttıkça iş doyumu düzeyi azalmaktadır. İşe yabancılaşma ve tükenmişlik düzeyleri arasında pozitif ve orta bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Yani işe yabancılaşma arttıkça tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. İş doyumu ve tükenmişlik düzeyi arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İş doyumu arttıkça tükenmişlik düzeyi azalmaktadır. Araştırma amacı doğrultusunda belirlenen H1, H1a, H1b ve H1c hipotezleri desteklenmiştir.

Literatür incelendiğinde İşe Yabancılaşma, İş Doyumu ve Tükenmişlik kavramları tek tek ya da kavramlararası ikili ilişki veya etkiyi araştırma amaçlı çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu üç kavram arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yapılan bu çalışma literatüre katkı sağlayacaktır.

Yapılan bu çalışma ile bundan sonra yapacakları çalışmalarda akademisyenlere rehberlik edilmeye ve karar verici konumunda bulunan banka yöneticilerine uygulayacakları stratejilerde yardımcı olmaya çalışılmıştır. Banka çalışanları üzerine yapılan bu çalışma daha geniş kitlelere ve farklı sektörlerde çalışanları kapsayacak şekilde yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship Between Job Satisfaction,
Alienation And Fatigue In Bank Employees**

*

Kasım Kaya
Harran University

In rapidly changing world, the struggle to survive under the changing conditions is an indispensable systematic order, although it is frightening for everyone in the world. Undoubtedly, people are the most affected by this change. The fact that the human phenomenon is affected means that other beings existing in the order are affected. The result of this interaction brings along many material and spiritual changes. The concepts of job alienation, job satisfaction and fatigue can be counted as the effects of these changes.

Work alienation is the return of a person to his own essence for various reasons. In short, it is an expression of loneliness. It refers to the alienation of a person by moving away from his work and immediate environment. It is the conflict with one's own existence while performing the task. The fact that he has to work while his own existence accepts loneliness causes him to find his job meaningless. Job satisfaction is the summary of the proportional relationship between the job in which the individual is working and his own emotional thoughts. The fact that the individual likes his job is an indication of his job satisfaction. The concept of job satisfaction is an emotional concept, so emotion is important. The evaluation of feelings and feelings as a whole, and the person's physical and mental well-being is an expression of mental job satisfaction. Fatigue is a kind of sick mood. It makes a man feeling unhappy, restless, exhausted, bored and helpless. Fatigue is a psychology where all resources are consumed personally, life energy is exhausted and it gives a belief that nothing can improve no matter whatever he does. Along with psychological symptoms; various pains such as insomnia problems and headaches also accompany them.

This study was carried out to reveal the relationship between job alienation, job satisfaction and fatigue of individuals working in banks operating in Şanlıurfa. Due to limitations such as time, cost and data aging, the data were sampled. The main body of the research covers individuals working in banks

in Şanlıurfa. Online survey method and convenience sampling method were used for data collection. The surveys were applied on a voluntary basis to 214 individuals working at banks in Şanlıurfa between 15.06.2020 and 15.08.2020. The primary data required for the research were collected by applying the survey method. The questionnaire prepared for the research consists of four parts. In the first part, there is a 24-item job alienation scale used by Çevik (2019) in the study titled "The Effect of Organizational Health on Work Alienation An Application in Kahramanmaraş Steel Mills". In the second part, there is a 14-item job satisfaction scale used in the study titled "The Effect of Job Satisfaction and Job Satisfaction among Bank Employees on Organizational Commitment" by Orhaner Gündüz (2016). In the third part, the 22-item Maslach Fatigue Scale developed by Maslach and Jackson (1981) is included. In the fourth part, there are 6 demographic factor questions measuring gender, marital status, age, average income level, education level and total working time. Scales were measured with a 5-point Likert.

The data obtained in the study were analysed using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 program. Descriptive statistical methods (number, percentage, average) were used while evaluating the data. Compliance with normal distribution in the data can be examined with the Q-Q Plot drawing. In addition, the normal distribution of the data used depends on the skewness and kurtosis values between ± 3 . Normal distribution was checked with congruence normality tests and kurtosis skewness values. When the data were evaluated, it was found that the normal distribution assumption was not fulfilled. Since the normal distribution assumption was not fulfilled in the analysis of the data, Spearman correlation analysis was performed to examine the relationship in continuous data. In order for the tests and results to be reliable, the scales must be reliable. In this context, the reliability of scales and sub-dimensions was examined with Cronbach Alpha. In addition, explanatory factor analysis of the scales was performed and the construct validity was tested.

In the study, it was determined that the data did not show normal distribution as a result of the analysis made to determine whether the data were normally distributed. Cronbach's Alpha Analysis was applied to determine the reliability of the job alienation scale, job satisfaction scale and fatigue syndrome scales in the study. As a result of the analysis, it was found that the scales used in the study had high reliability. In addition, explanatory factor

analysis was performed for the scales in the study and the construct validity was tested. As a result of the factor analysis, it was determined that the statements in the foreigner to work scale were collected in five dimensions, the statements in the job satisfaction scale in one dimension, and the statements in the fatigue syndrome scale in three dimensions.

Frequency analysis of the demographic characteristics of the participants in the study was made. As a result of the analysis, 52.8% of the bank employees subject to the study are women, 47.2% are men; and it was determined that 76.2% were married and 23.8% were single individuals. 69.2% of the participants are in the 29-38 age range; 82.7% of them are at the undergraduate education level; and it was determined that 27.1% had an income of 6000 TL and above and 42.5% had 4-6 years of work experience.

As a result of the spearman correlation analysis conducted to determine the relationship between job alienation, job satisfaction and fatigue levels of the participants, it was found that there was a negative and low relationship between job alienation and job satisfaction. In other words, as the level of alienation increases, the level of job satisfaction decreases. It was concluded that there is a positive and moderate relationship between job alienation and fatigue levels. In other words, as job alienation increases, the level of fatigue increases. It was concluded that there is a negative and low relationship between job satisfaction and burnout level. As job satisfaction increases, the level of fatigue decreases.

With this study, it will be tried to guide academics and bank managers in the strategies they will implement.

Kaynakça / References

- Arslan, B. (2018). Marka aşkının tüketicilerin rasyonel olmayan satın alma davranışına etkisi: hazır giyim sektöründe bir uygulama. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 8 (2), 97-118
- Arslan, B., ve Nur, E. (2018). Teknolojinin yeni çocuğu: K kuşağı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 329-347.
- Atiker, E. (1998). *Modernizm ve kitle toplumu*. Vadi.
- Aytaç, Ö. (2005). Modern bürokrasiler ve yabancılaşma ethosu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 320, 321-326

- Bademci, V. (2001). Türkiye'deki okullar ne işe yarar. *Konferans. Düzenleyen: Ankara Türk Telekom Anadolu Teknik L. Ankara: Başkent Öğretmenevi Konferans Salonu*, 9.
- Başaran, İ. E. (2008). *Örgütsel davranış: İnsanın üretim gücü*. Ekinoks Eğitim Danışmanlık.
- Çakır, Ö. (2006). *Ücret adaletinin iş davranışları üzerindeki etkisi*. Kamu-ış.
- Çalışkan, Z. (2005). İş tatmini: Malatya'da sağlık kuruluşları üzerine bir uygulama. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 9-18
- Çam, O. (1992). Tükenmişlik envanterinin geçerlik ve güvenilirliğinin araştırılması. *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları El Kitabı*, 155-166.
- Dinçer, Ö. (1998). Stratejik yönetim ve işletme politikası (5. Baskı). *İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım*.
- Ehtiyar, R., ve Yanardağ, M. (2008). Organizational silence: A survey on employees working in a chain hotel. *Tourism and Hospitality Management*, 14(1), 51-68
- Erdoğan, İ. (1996). *İşletme yönetiminde örgütsel davranış*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi.
- Erkmen, T., ve Şencan, H. (1994). Örgüt kültürünün iş doyumunu üzerindeki etkisinin otomotiv sanayide faaliyet gösteren farklı büyüklükteki iki işletmede araştırılması. *İÜ İşletme Fakültesi Dergisi*, 23(2), 107-125
- Eyuboğlu, İ. Z. (1995). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. Sosyal yayınlar.
- Farber, B. A. (1984). Stress and burnout in suburban teachers. *The Journal of Educational Research*, 77(6), 325-331
- Gençay, Ö. A. (2007). Beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumunu ve mesleki tükenmişliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 765-780
- Güçlü, N. (2003). Örgüt kültürü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 61-85.
- Günsal, E. (2010). Algılanan örgütsel adalet ile örgütsel yabancılaşma arasındaki ilişki ve bir araştırma
- Izgar, H. (2003). Çalışanlarda Stres ve Tükenmişlik. *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi*, Ed: Hüseyin Izgar, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya.
- Kaçmaz, N. (2005). Tükenmişlik (burnout) sendromu. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 68(1), 29-32
- Keser, A. (2006). Çağrı merkezi çalışanlarında iş yükü düzeyi ile iş doyumunu ilişkisinin araştırılması
- Kolasa, J. B. (1969). İşletmeler İçin Davranış Bilimlerine Giriş, Çev. Kemal Tosun ve Diğ., *İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları*, (42).

- Korman, A. K., Akhun, İ., ve Alkan, C. (1978). *Endüstriyel ve organizasyonel psikoloji*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Küçük, F., Arslan, B., ve Nur, E.. (2018). Hizmet kalitesi algısı ile memnuniyet düzeyi arasındaki ilişki: Harran Üniversitesi öğrencileri üzerine bir uygulama. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 40-56.
- Levinson, H. (1996). Burnout. *Harvard Business Review*. July-August, 153-161.
- Maslach, C., ve Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of organizational behavior*, 2(2), 99-113.
- Mottaz, C. J. (1981). Some determinants of work alienation. *Sociological Quarterly*, 22(4), 515-529.
- Nur, E., Arslan, B. ve Küçük F. (2020). *Teknoloji ve...* Edi. Aztimur, H. ve Arslan, B., Bölüm Adı: Sanal Kaytarma Davranışları ile Çevrimiçi Satınalma Davranışları Arasındaki İlişki: Kadın Sağlık Çalışanlar Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Litvanya: SRA Akademik Yayınlar.
- Oshagbemi, T. (2000). Is length of service related to the level of job satisfaction?. *International Journal of Social Economics*.
- Özler, n. d. e., ve Dirican, m. ö. Örgütlerde yabancılaşma ile tükenmişlik sendromu arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. *Dumlupınar üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, (39).
- Sevimli, F., ve İşcan, Ö. F. (2005). Bireysel ve iş ortamına ait etkenler açısından iş doyumunu. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 5(1), 55-64.
- Sürgevil, O. (2006). *Çalışma hayatında tükenmişlik sendromu: Tükenmişlikle mücadele teknikleri*. Nobel Yayın.
- Şimşek, H., Balay, R., ve Şimşek, A. (2012). İlköğretim sınıf öğretmenlerinde mesleki yabancılaşma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 53-72.
- Şimşek, M.Ş., Çelik, A., Akgemci, T., ve Fettahlıoğlu, T. (2006). Örgütlerde yabancılaşmanın yönetimi araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 569-587.
- Tekir, Ö., Çevik, C., Selma, A. R. I. K., ve Çetin, G. (2016). Sağlık çalışanlarının tükenmişlik, iş doyumunu düzeyleri ve yaşam doyumununun incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 18(2), 51-63.
- Torun, A. (1997). Stres ve Tükenmişlik, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi. Baskı, Editör: Suna Tevrüz, *Türk Psikologlar Derneği ve Kalder Derneği Ortak Yayını*, İstanbul.
- Turan, M., ve Parsak, G. (2011). Yabancılaşma ve iş tatmini ilişkisi: Bir devlet üniversitesi idari personeli üzerinde araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 1-20.

Tutar, H. (2004). *İş yerinde psikolojik şiddet*. Platin Yayınları.

Yalçın, İ., ve Koyuncu, S. C. (2014). Örgütsel Yabancılaşma Olgusunun İş Tatmini Üzerine Etkisi: Niğde İlinde Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(1), 86-94.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kaya, K. (2021). Banka Çalışanlarında işe yabancılaşma, iş doyumu ve tükenmişlik arasındaki ilişki. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4510-4534. DOI: 10.26466/opus.821059

Web Sayfası Canlı Desteğin, Web Sayfası Güven ve Web Sayfası Kullanım Kalitesine Etkisi: Online Alışveriş Siteleri Üzerine Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.687398

*

Emine Aydınhan* – Serhat Erat **

*Gebze Teknik Üniversitesi

E-Posta: emineaydinhan@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0479-2506](https://orcid.org/0000-0002-0479-2506)

** Doç. Dr., Gebze Teknik Üniversitesi

E-Posta: erat@gtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0227-8914](https://orcid.org/0000-0003-0227-8914)

Öz

Online alışveriş sitelerinin artması ve internete kolay erişim sağlanması, online ortamda rekabetin de artmasına sebep olmaktadır. Her geçen gün müşteriler için seçenekler artarken, e-perakendeciler için müşteri kazanmak zorlaşmaktadır. Bunun en temel sebeplerinden biri güven ve kalitedir. Satıcı güvenilir olduğunu ve kalitesini kanıtlayarak müşteri kazanmak, tüketiciler ise istek ve ihtiyaçlarının karşılanacağından emin olmak istemektedir. Tüketiciler ve satıcılar arasında kolay bir iletişim olması kendilerini ifade edebilmeleri açısından önemlidir. Canlı destek sistemi, çevrimiçi müşterilere gerçek zamanlı ve isteğe bağlı destek sağlamak için yenilikçi bir araçtır. Bu çalışmanın amacı online alışveriş sitelerinde canlı destek sisteminin web sayfası kullanım kalitesi ve web sayfası güveni üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Canlı desteğin web sayfası kullanım kalitesi ve web sayfası güveni üzerindeki etkisi ve aralarındaki ilişki temel olarak 8 hipotez sınaması ile incelenmektedir. Araştırma e-ticaret sitelerini kullanan 346 katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler literatürde çok sık kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri olan anket yöntemi ile toplanmış, SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde canlı destek, web sayfası güven ve web sayfası kullanım kalitesi arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuş ve ortaya konulan hipotezler doğrulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Canlı Destek Algılanan Yarar, Web sayfası Güven, Canlı Destek Güven, Canlı Destek, Web Sayfası Kullanım Kalitesi

The Impact of Live Support on The Web Page Trust and Web Page Usage Quality: A Research on Online Shopping Sites

*

Abstract

Increasing online shopping sites and providing easy access to the internet, also increases competition in the online environment. While the options for customers are increasing day by day, it is getting harder to gain customers for e-retailers. One of the main reasons for this is trust and quality. The seller wants to win customers by proving their reliability and quality, while the consumer wants to make sure that their wishes and needs will be met. Easy communication between consumers and sellers is important for them to express themselves. The live support system is an innovative tool to provide online customers with real-time and on-demand support. The aim of this study is to examine the effect of live support system on web page usage quality and web page trust at the online shopping sites. The effect of live support on web page usage quality and web page trust, and the relationship between them which is mainly examined through 8 hypothesis testing. The research was realized on 346 people which are using online shopping sites. Data were collected with a questionnaire which is a frequently used data collection method in the literature, analyzed with SPSS package program. When the research results are examined, positive relationships were found between live support, web page trust and web page usage quality, the hypotheses which is put forward were confirmed.

Keywords: *Live Support Perceived Benefit , Web Page Trust, Live Support Trust, Live Support, Web Page Usage Quality*

Giriş

İnternet, her zaman her yerden her şeye erişmenin en uygun yoludur. Böylece online alışverişe yol açmaktadır. Son yıllarda, online alışveriş, iş alanında rekabeti artırarak zirveye ulaşmıştır. Çevrimiçi alışveriş yapmanın avantajlarına rağmen, tüketiciler, web sitelerinin güvenilirliği, bilgi gizliliği, ürün kalitesi ve ayrıca satın alma sonrası hizmet gibi çeşitli faktörler nedeniyle web sitelerinden satın alma konusunda isteksizdir. Bunlardan kaçınmak için, en önemli yol web sitelerine olabildiğince çok müşteri çekmek, tüketici bir kez web sitenizi görüntüledikten sonra ona güven aşlamak ve onlardan sadakat beklemektir (Saini ve Khandelwal, 2019). Tüketicilere güven aşlamak ve isteklerinin karşılanabileceğini ona kanıtlamak için müşteri ile iletişime geçmek önemlidir. Bu durumda tüketicilere çevrimiçi alışverişlerinde yardımcı olmak için bazı teknikler mevcuttur. Online ortamda satıcılar temel ürün veya hizmet bilgilerinin paylaşım, tüketici görüşlerini forum siteleri veya kendi siteleri üzerinden paylaşabilmektedirler. Buna ek olarak, bazı alışveriş siteleri tüketiciler ve satıcılar arasındaki iletişimi kolaylaştırmak için canlı destek hizmetlerini kullanmaktadır (Stanley, 2005).

Canlı destek, satıcılarla iletişim yoluyla ürün bilgileri sağlayarak ve satıcının varlığını artırarak tüketicilerin ürün, şirket ve web sitesi hakkındaki belirsizliğini azaltmasına yardımcı olur. Tüketiciler ürün bilgisi için satıcılarla canlı sohbet aracılığıyla iletişim kurarak önemli bilgiler elde ederler, böylece web sitelerine veya satın alacakları ürünle/hizmetle ilgili güvenleri ve kalite inançları artar. Sosyal etkileşim dolayısıyla kullanıcının sosyal varlık içindeki etkisi artar. Sosyal varlık üzerindeki etki, bir yandan da samimiyet algısı üzerinde olumlu etkisi yaratır (Ou, Pavlou ve Davison, 2014). Online alışveriş sitelerinde canlı sohbetin kullanımı tüketiciler ve satıcılar arasındaki karşılıklı farkındalığı kolaylaştırarak, konuşmayı geleneksel yüz yüze iletişime benzer hale getirerek sosyal varlığı artırır (Jiang, Chan, Tan ve Chua, 2010). Artan sosyal varlık ve algılanan etkileşim güveni de artırır (Lu, Fan ve Zhou, 2016). E-ticaret web sitelerinde kullanılmak üzere canlı destek sistemine ilgi son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Sosyal etkileşimi artırarak, tüketici sorularına yanıt vermeyi ve alışveriş deneyimini kişiselleştirmeyi amaçlayan online alışveriş siteleri bunu satın alma riskini azaltmanın en uygun maliyetli yollarından biri olarak görmektedir. Ancak literatürde canlı destek sisteminin etkileri

ile ilgili yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır (Andrews, 2010). Canlı sohbet ortamının alışveriş sitelerinde kullanımı yaygınlaşmasına rağmen böyle bir ortamın tüketiciler tarafından kullanımı ile ilgili araştırma miktarı hala yetersizdir (Kang, Wang, Tan ve Zhao, 2015). Bu çalışmada, canlı destek sisteminin web sayfası güveni ve web sayfası kullanım kalitesi üzerindeki etkilerini inceleyerek bu araştırma boşluğunu doldurmak amaçlanmaktadır.

Teorik Altyapı

Canlı Destek

Canlı destek, işletmelerin Web sitelerini ziyaret edenlerle gerçek zamanlı olarak iletişim kurmalarına veya sohbet etmelerine olanak tanıyan bir Web hizmetidir. Canlı destek uygulamaları, müşterilere anında müşteri desteği ve bilgi sağlamak için yaygın olarak kullanılır. Canlı desteğin kesin özellikleri ve işlevleri uygulamaya göre değişiklik gösterebilir, ancak genel olarak canlı bir sohbet uygulamasından gerçek zamanlı ziyaretçi izleme, özel sohbet pencereleleri, görünmez trafik analizi, web sitesi entegrasyonu ve güvenli yönetim kontrolleri sunmasını beklenir. Canlı desteğe, canlı yardım veya canlı sohbet de denebilir (Elmorshidy, 2011). Bu çalışmada canlı destek değişkeni iki alt boyut ile incelenmektedir. Bunlar algılanan yarar ve güven boyutlarıdır.

Güven: Canlı sohbet, göndericiden alıcıya metin tabanlı mesajların anında iletilmesini sağlayan internet üzerinden her türlü iletişimi ifade edebilir (Elmorshidy, 2013). Web tabanlı bir canlı destek sistemini temel amacı, müşterilere müşterinin sorgusuyla ilgili bilgi sağlamaktır (Turel, Connelly ve Fisk, 2013). Canlı destek temsilcisinin açık, güncel, ilgili, doğru, eksiksiz ve güvenilir bilgiler verdiğine ve bu bilgilerin yüksek kalitede olduğuna inanılmaktadır (Guo, Ling ve Liu, 2012). Müşteri hizmetleri, bir kurum içinde önemli rol oynayan en yoğun kaynak kullanan departmanlardan biridir (Cui vd., 2017). Canlı destek sistemlerinde müşterilere yanıt verme süresi, yanıt sayısı ve müşteri temsilcisinin tüketicinin bilgi taleplerini karşılayabilme oranı tüketicilerin sonraki davranışlarını etkiler. Ürün bilgisi perspektifinden, satıcıların hızlı bir şekilde yanıt vermesi, bilgi arayanların özel sorunlarını derhal yanıtlayabilmesi tüketicinin düşünce ve davranışının daha net olmasına yardımcı olur (Weiss, Lurie ve MacInnis, 2008). Müşteriler bir web sitesinde canlı

destek temsilcilerinin kendilerinin aradığı bilgiyi karşılayabilecek nitelikte olmasını ve verdiği bilgilerin güvenilir olmasını beklerler (Flanagin ve Metzger, 2007). Hizmet kalitesi açısından online alışveriş ortamında canlı destek temsilcisinin verdiği bilgilerin kalitesine güven, önemlidir (Anantharanthan Parasuraman, Berry ve Zeithaml, 1991).

Algılanan Yarar: Müşteriye sunulan hizmetin kalitesi, müşteri memnuniyeti ve rekabet edebilirliği sağlamada en önemli faktörlerden biridir (Ray, Muhanna ve Barney, 2005; Szymanski ve Henard, 2001). Online alışveriş siteleri, müşteri memnuniyetini artırmak ve rekabet avantajı sağlamak için tüccarlar ve müşteriler arasında birebir ilişkiler formüle etmek için canlı sohbet gibi yenilikçi araçlar içeren yeni modeller tanıttılar (Brohman, Watson, Piccoli ve Parasurama, 2003). Canlı destek sistemi, çevrimiçi müşterilerin sorularına gerçek zamanlı yardım ve isteğe bağlı yardım sağlayacak şekilde geleneksel müşteri hizmetleri kanallarını genişletti. Çevrimiçi müşteriler, sorularına çevrimiçi olarak anında yanıt almak için canlı sohbet özelliğini kullanır. Bu aracı kullanmak, e-ticaret web sitelerinin fiziksel mağaza alışveriş deneyimini taklit etmesini sağlar ve tüketicilere satış temsilcileriyle iletişim kurmaları ve ürün beklentilerini ifade etmeleri için bir kanal sağlar (Goes, Ilk, Yue ve Zhao, 2012). Canlı sohbet servislerinin sayısız potansiyel avantajı olmasına rağmen, bu tür sistemlerin başarısı kullanım sırasında karşılaşılan deneyime bağlıdır (Gebauer, 2007; Turel vd., 2013).

Geleneksel telefon çağrılarını yanıtlama yöntemine kıyasla, çevrimiçi sohbet hizmeti interneti kullanır ve bu nedenle düşük maliyetli olarak kabul edilir. Buna ek olarak, bu sanal hizmet genellikle uzun saatler boyunca sunulur ve normal çalışma saatlerinin ötesinde kullanıcılara ek hizmet sunmanın etkili bir yoludur (Schiller, 2016). Canlı destek sistemi işlem maliyetlerini 1,25 \$ 'dan (telefonla) 0,25 \$ 'a (canlı sohbet yoluyla) düşürdüğü ve çevrimiçi alışverişleri% 41 artırdığı bildirilmiştir (Zinkhan, Kwak, Morrison ve Peters, 2003). Telefon ve geleneksel e-posta hizmetleriyle karşılaştırıldığında, canlı sohbet tüketicilerin ve satıcıların birbirleriyle etkileşimli ve verimli bir şekilde anında iletişim kurmalarını sağlar (Tezcan, 2011).

Web Sayfası Güven

Güven, yaşam akışıyla başa çıkmak için önemli bir husustur. Farklı endüstrilerin, müşterinin güvenilirliğini kavramak için belirli kriterleri vardır. Mesela banka ve sigorta şirketleri için şeffaflık ve bilgi politikaları önemliyken, çevrimiçi bir şirket için markasının ve ürünlerinin kalitesini daha fazla önemli olabilir. Bir satıcı için güven oluşturmak, iş dünyasında olumlu sonuçlara yol açar. Güvenin temel yararı, müşteri ile daha uzun vadeli bir ilişkiler kurma, potansiyel müşterilerin daha büyük bir payına erişme ve ağızdan ağıza pazarlamaya yol açan müşteri sadakatidir (Saini ve Khandelwal, 2019). Güven, uzun soluklu ve kârlı ilişkilerin elde edilmesi üzerindeki etkisi nedeniyle özellikle pazarlama literatüründe özel ilgi görmüştür (Andaleeb, 1996; Grönroos, 1996; Muir ve Moray, 1996; Sirdeshmukh, Singh ve Sabol, 2002). Gelecekte güven, bir kişinin belirli nitelikler hakkındaki algılarından türetilen bir grup inanç olarak tanımlanmış; pazarlamada ise güven, marka, ürün veya hizmetleri, satış görevlilerini ve ürün veya hizmetlerin satın alındığı kuruluşu içerir (Ganesan, 1994).

Birçok çalışma, web sitesi bileşenlerinin kullanıcı güvenini etkileyebileceğini kanıtlamıştır. Chang ve Fang (2013), bir web sitesinin beş bileşenini veya özelliğinden bahsetmektedir. Bunlar; web sitesi navigasyonu ve sunumu, bilgilerin yararlılığı ve doğruluğu, marka gücü, siparişi yerine getirme durumu ve gizlilik politikasıdır. Bahsedilen bu beş bileşenden üçü kullanıcıların güvenini etkileyebilmektedir. Bunlar navigasyon ve sunum, marka gücü ve siparişlerin yerine getirilmesidir.

Web Sayfası Kullanım Kalitesi

Bir web sitesinin kalitesi tüketicilerin yararlılığına katkıda bulunan özellikleri olarak tanımlanabilir. Literatür incelendiğinde web sayfası kullanım kalitesi; bilgi kalitesi, kullanım kolaylığı, estetik, tepki süresi, güven oluşturma teknolojileri ve duygusal çekicilik gibi çok sayıda boyut ile belirlemektedir (Aladwani ve Palvia, 2002; Barnes ve Vidgen, 2001; Ranganathan ve Ganapathy, 2002; Vishwanath ve Barnett, 2005). Bu çalışmada web sayfası kullanım kalitesi üç boyuta ayrılarak incelenmektedir. Bunlar verimlilik, tepki süresi ve kullanım kolaylığı boyutlarıdır.

Verimlilik: Görsel estetik ve online sitenin verimliliği, kullanıcı tercihi ve web sitesi kullanımında önemli bir rol oynamaktadır. Verimlilik, minimum israfla üretim olarak tanımlanır. Web sitesi verimliliği ise zaman veya enerji harcamadan bir web sitesindeki bir görevi veya görevleri tamamlayabilmeyi ifade eder. Web sitesi verimliliğini ikiye ayırabiliriz biri mekanik verimlilik ve diğeri kullanıcı verimliliği olarak. Mekanik verimlilik, web sitesinin yüklenme hızı, bilgi verimliliği, tasarım ve programlanma verimliliğini içerir (Heath, 2017). Kullanıcı verimliliği ise bir kullanıcının belirli bir görevi ne kadar iyi ve ne kadar hızlı gerçekleştirdiğini ifade eder. Yani bir kullanıcının gezinme yapısı veya bir ürün sipariş etme süreci gibi bir web sitesinin öğelerini işleme ve kullanma verimliliğini ifade eder (Leuthold, Schmutz, Bargas-Avila, Tuch ve Opwis, 2011).

Kullanım Kolaylığı: ISO 9241'e göre BT sistemlerinde kullanım kolaylığı, kullanıcıların belirli ortamlarda belirli hedeflere ulaşmalarında verimlilik, etkinlik ve memnuniyetleri şeklinde açıklanır. Bir web sitesinde kullanılabilirlik, sitede gezinmenin veya internet üzerinden alışveriş yapmanın algılanan kolaylığını yansıtır (Abbott, Chiang ve Hwang, 2000). Web sitesi kullanılabilirliği, kullanıcının sistemi yönetmeyi ve temel işlevleri öğrenebilme kolaylığını, sitenin tasarım verimliliğini, hatadan kaçınma derecesini ve kullanıcının genel memnuniyetini içerir (Nielsen, 1994). Web sitesi kullanılabilirliği, kullanıcı arayüzlerinin ne kadar kolay kullanılacağını değerlendiren bir kalite özelliği şeklinde de açıklanmaktadır (Nielsen, 2003). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere kullanım kolaylığı kavramı ile kullanılabilirlik aynı kavramlardır. Literatürde özellikle e-ticaret literatüründe kullanılabilirlik terimi daha sık kullanılmaktadır (Flavián, Guinalú ve Gurrea, 2006).

Tepki Süresi: Web servislerinin kullanıcıları tarafından verilen işlemlere hızlı bir şekilde yanıt vermesi gerekir (Amannejad, Krishnamurthy ve Far, 2016). Bir iş sürecinde iş sürecinin başlaması ile tamamlanması arasındaki süre, operasyonel verimliliğini değerlendirmek için yararlıdır. Döngü süresi olarak adlandırılan bu süre, genel kullanıcı deneyimine, üretkenliğe, organizasyonel gelire ve marka imajına önemli bir katkıda bulunur. Online ortamda sektörde, uzun tepki süreleri müşteriler beklemek zorunda kaldıkları için rahatsız edici olabilir. Bir e-ticaret sitesinin online ortamdaki uzun döngü süresi,

müşterilerin kaybedilmesine veya davranışın olumsuz sonuçlanmasına neden olabilir. Tepki süresi web sayfası kalitesi için bir performans ölçütü olarak kullanılır (Ramakrishnan ve Kaur, 2020). Algılanan bekleme süresi arttıkça, bireyin duyuşsal tepkileri gittikçe olumsuz hale gelmektedir (Hui, Thakor ve Gill, 1998).

Değişkenler Arası İlişkiler

Canlı Destek ile Web Sayfası Güven Arasındaki İlişki: Canlı destek sistemi, ürün, web sayfası navigasyonu, satış ve satış sonrası süreçler hakkında belirsizlikleri azaltmak için kullanıcıların canlı destek temsilcisi ile gerçek zamanlı iletişime geçerek sorularının yanıtlanmasına olanak tanıyan bir sistemdir (Chattaraman, Kwon ve Gilbert, 2012; Go ve Sundar, 2019). Güven, çevrimiçi işlemlerde yer alan belirsizlik derecesinden ötürü, özellikle e-ticaret bağlamında müşterilerle alışverişlerinde merkezi bir rol oynayan çok boyutlu bir yapıdır (Pavlou, 2003). Canlı destek sistemi sayesinde oluşturulan sosyal varlık, satıcılara duyulan güven yoluyla doğrudan veya dolaylı olarak ürün belirsizliğini azaltabilir. Aynı zamanda canlı sohbet tüketicilerin, kendilerini sıcak ve memnun hissetmelerini sağlayarak tüketicilerin duygusal katılımını uyaran ve tüketicilerin sadakati ve tutumu üzerinde olumlu bir etki yaratan, satıcıların tutumlarını incelemelerine yardımcı olabilir (Jiang vd., 2010; Song ve Zinkhan, 2008). Canlı destek temsilcisi, müşterilerin sorularını anında gerçek zamanlı olarak yanıtlayarak müşterilerin memnuniyet düzeyini artırır. Memnuniyet devamında sadakat ve güveni getir. Dolayısı ile müşteriler online alışveriş sitesinde canlı sohbet düğmesini görseler dahi satış sonrasında da sorularını yanıtlayabilecek bir kişiye kolayca ulaşabileceklerini bilirler (Elmorshidy, 2011). Canlı destek sisteminden ulaşan müşteriye, satıcıların hızlı bir şekilde yanıt vermesi, bilgi arayanların özel sorularını derhal yanıtlamaları da web sayfası ve ürünlerle ilgili kapsamlı bilgi ve güvenin gelişmesine yardımcı olur (Weiss vd., 2008). Online alışveriş sitelerinin çoğu, müşterilerini çevrimiçi ortamda tutmak için canlı destek uygulamalarını desteklemektedir. Çünkü canlı destek bağlantısının web sitesinde bulunması web sayfasına duyulan güveni arttırmaktadır (Aydınhan ve Serhat, 2019).

Canlı Destek ile Web Sayfası Kullanım Kalitesi Arasındaki İlişki: Web tabanlı canlı sohbet sistemleri bilgisayar aracılı teknolojik işlevlerdir ve müşterilerin teknolojik işlevlerden beklentileri sürekli artmaktadır. Bu nedenle bu sistemin kullanım kolaylığı ve kalitesi genel müşteri deneyimini ve web sayfasının kalitesini etkileyebilir (McLean ve Wilson, 2016). Web tabanlı canlı sohbet olanakları, müşterilere, aranan bilgileri netleştiren çevrimiçi anlık web desteği sağlar (Chattaraman vd., 2012). Brown ve Chin (2004) canlı destek temsilcilerinden memnuniyetin algılanan hizmet kalitesini doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Canlı destek sisteminin beklenen hizmeti karşılama oranı, o sistem tarafından sağlanan hizmet kalitesini ve müşteri memnuniyet derecesini belirleyecektir (Elmorshidy, 2013).

Web Sayfası Kullanım Kalitesi ile Web Sayfası Güven Arasındaki İlişki: Literatürde web sayfası kalite özelliklerinin kullanıcı algıları üzerindeki etkisini inceleyen bazı araştırmacılar, web sitesi kalitesinin çevrimiçi satıcılara olan güveni önemli ölçüde etkileyebileceğini bulmuşlardır (Belanger, Hiller ve Smith, 2002; Fung ve Lee, 1999; McKnight, Cummings ve Chervany, 1998; Pavlou ve Gefen, 2004). Diğer çalışmalar, algılanan web sitesi kalitesinin şirket için algılanan ilk güven ile önemli bir pozitif ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır (Gefen, Karahanna ve Straub, 2003; Koufaris ve Hampton-Sosa, 2004; McKnight, Choudhury ve Kacmar, 2002).

Metodoloji ve Hipotezler

Araştırma Örnekleme

Bu çalışmada Ana Kütle online alışveriş sitelerini kullanan kullanıcılardan oluşmaktadır.

Veri Toplama Yöntemi ve Ölçümü: Bu çalışmada web sitesinde çevrimiçi canlı desteğin, web sayfası güven ve web sayfası kullanım kalitesine etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Veri toplama yöntemi olarak daha önceki çalışmalarda da sıkça kullanılan anket yöntemi kullanılmıştır. Online alışveriş sitelerini kullanan 346 kullanıcı kişi 43 soruluk anket formuna katılmıştır. Ankette kullanılan sorular için yararlanılan ölçekler;

Web sayfası kullanım kalitesi değişkeni: Ananthanarayanan Parasuraman, Zeithaml ve Malhotra (2005)'nin geliştirdiği E-s Qual; Loiacono, Watson ve Goodhue (2002)'nin geliştirdiği WebQual ve son olarak Wolfenbarger ve

Gilly (2003)'nin geliştirdiği eTailQ ölçeklerinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Web sayfası kullanım kalitesini ölçmek için üç boyutlu bir ölçek kullanılmıştır. 8 ifade ile web sitesi verimliliği, 20 ifade ile web sayfası kullanım kolaylığı ve 3 ifade ile tepki süresi ölçümlenmiştir.

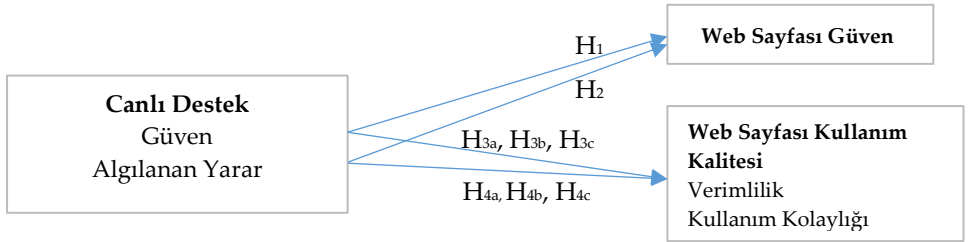
Web sayfası güven değişkeni: Loiacono vd. (2002)'nin geliştirdiği WebQual ölçeğinden yararlanılmıştır. Web Sayfası Güven ölçeği kullanılarak ölçümlenmiştir. 3 ifadeden oluşmaktadır.

Canlı destek değişkeni: İki boyutlu McLean ve Osei-Frimpong (2017) 'un araştırmasında yararlandığı ölçekler kullanılmıştır. Canlı destek güven boyutu 4 ifade ile, canlı destek algılanan yarar boyutu 5 ifade ile ölçümlenmiştir.

Bu çalışmada kullanılan tüm ölçekler (1= Kesinlikle Katılmıyorum 5= Kesinlikle Katılıyorum) şeklinde 5 aralıklı Liker tipi ölçeklerdir. Ayrıca anketin küçük bir kısmında demografik bilgiler yer almaktadır. Anketi cevaplayanlardan istenen demografik bilgiler cinsiyet, eğitim seviyesi, yaş, meslek, gelir durumu şeklinde dir.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Araştırma konusuna bağlı olarak yapılan literatür çalışması neticesinde şekil 1'de ki model kurulmuştur. Sekiz hipotez test edilmektedir.

şekil 1. Araştırma Modeli

Hipotezler

H1: Canlı Destek Güven Boyutu, Web Sayfasına Güven Boyutunu pozitif etkiler.

H2: Canlı Destek Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfasına Güven boyutunu pozitif etkiler.

- H_{3a}: Canlı Destek Güven Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik Boyutunu pozitif etkiler.
- H_{3b}: Canlı Destek Güven Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Kullanım Kolaylığı Boyutunu pozitif etkiler.
- H_{3c}: Canlı Destek Güven Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Tepki Süresi Boyutunu pozitif etkiler.
- H_{4a}: Canlı Destek Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik Boyutunu pozitif etkiler.
- H_{4b}: Canlı Destek Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Kullanım Kolaylığı Boyutunu pozitif etkiler.
- H_{4c}: Canlı Destek Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Tepki Süresi Boyutunu pozitif etkiler.

Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

Araştırma verileri SPSS programını kullanarak analize tabii tutulmuş ve sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmada ilk olarak 346 kişiden oluşan katılımcıların demografik bilgilerine yer verilmiştir. Bu kapsamda Tablo 1’de elde edilen verilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde %
Cinsiyet	Erkek	213	62
	Kadın	133	38
Toplam		346	100
Yaş	18-25	138	40
	25-34	133	38
	35-44	48	14
	45 ve üzeri	27	8
Toplam		346	100
Eğitim Durumu	İlköğretim	24	7
	Lise	62	18
	Üniversite	227	66
	Lisansüstü	33	9
Toplam		346	100
Meslek	Öğrenci	114	33
	Kamu Çalışanı	39	11
	Özel Sektör Çalışanı	127	37
	Serbest Meslek Çalışanı	66	19
Toplam		346	100
Aylık Gelir	1000 TL’den az	123	35
	1000-2000 TL	67	19

2001-3000 TL	61	18
3001-5000 TL	62	18
5000 TL'den fazla	33	10
Toplam	346	100

Faktör Analizleri

Araştırmada kullanılan ölçeğin yapısal geçerliliğinin test edilmesinde sıkça kullanılan bir yöntem olan faktör analizi ile ölçeği meydana getiren soruların birbirleriyle nasıl kümelendikleri belirlenir. Tablo 1’de araştırmaya dahil edilen örneklem yeterliliğini gösteren Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı ve değişkenler arasında genel olarak anlamlı korelasyonlar olup olmadığını gösteren Barlett’s küresellik test sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. KMO ve Barlett’s Test Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,938
Barlett’s Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6451,266
	Df	861
	Sig.	,000

SPSS programı ile analiz edilen bu araştırmada KMO değeri 0,938 olarak bulunmuştur. Bulunan değer, örneklemin uygun olduğunu ve örneklemin yapılacak faktör analizi açısından çok iyi derecede yeterli olduğu söylenebilir (Field, 2009).

Yapılan Barlett’s testinde ki-kare değeri 6451,266 ve anlamlılık ise 0,000 ($P < 0,05$) bulunmuştur. Bu değer ise değişkenler arasında faktör analizine uygun ilişkilerin var olduğunu gösterir ve araştırma da kullanılan verilerin faktör analizine uygunluğunu belirtmektedir.

Araştırma da yapılan keşifsel faktör analizinde, araştırmada kullanılan 43 soru öngörüldüğü gibi 6 faktöre ayrılmıştır. Bu faktörler Canlı Destek Güven ve Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfasına Güven ve Web Sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik, Kullanım Kolaylığı ile Tepki Süresi boyutlarıdır. Bu amaçla yapılan faktör analizi değerleri Tablo 3’de yer almaktadır. Açıklanan toplam varyans ise tüm değişkenler için %78,499 tur.

Tablo 3. Faktör Analizi Sonuçları

CANLI DESTEK		
Güven		
1.	Canlı sohbet temsilcisinin davranışı güven aşılar.	,756
2.	Canlı sohbet temsilcisi ile görüşmelerimde kendimi güvende hissedirim.	,762
3.	Canlı sohbet temsilcisi sürekli olarak kibar davranır.	,735

Web Sayfası Canlı Desteğin, Web Sayfası Güven Ve Web Sayfası Kullanım Kalitesine Etkisi:
Online Alışveriş Siteleri Üzerine Bir Araştırma

4.	Canlı sohbet temsilcisi sorularımı cevaplamak için gereken bilgiye sahiptir.	,707
Algılanan Yarar		
1.	Canlı sohbet sistemi hızlı bir şekilde görevleri yerine getirmeme sağlıyor.	,825
2.	Canlı sohbet sistemi performansımı artırıyor	,872
3.	Canlı sohbet sistemini kullanmak verimliliğimi artırıyor.	,863
4.	Canlı sohbet sistemini kullanmak, etkinliğimi artırıyor.	,872
5.	Canlı sohbet sistemi faydalıdır.	,769
WEB SAYFASI GÜVEN		
1.	Web sitesindeki işlemlerimde kendimi güvende hissediyorum.	,708
2.	Kişisel bilgilerimi güvende tutmak için Web sitesine güveniyorum.	,741
3.	Web sitesi yöneticilerine, kişisel bilgilerimi kötüye kullanmayacağına inanıyorum.	,570
WEB SAYFASI KULLANIM KALİTESİ		
Verimlilik		
1.	Bu site ihtiyacım olanı bulmayı kolaylaştırıyor.	,554
2.	Bu site herhangi bir yere ulaşmayı kolaylaştırır	,625
3.	Bir işlemi hızlı bir şekilde tamamlamamı sağlar.	,704
4.	Bu sitedeki bilgiler iyi organize edilmiştir.	,709
5.	Bu site sayfalarını hızlı yükler.	,746
6.	Bu sitenin kullanımını kolaydır.	,677
7.	Bu site hızlı bir şekilde açılır.	,743
Kullanım Kolaylığı		
1.	Web sitesinin organizasyonu ve düzeni, ürünleri aramayı kolaylaştırır.	,742
2.	Bu sitede ne yapmak istediğinizi bulmak çok kolay.	,748
3.	Site zamanımı boşa harcamıyor.	,749
4.	Sitede iyi düzenlenmiş kategoriler var.	,757
5.	Web sitesi mantıklı bir şekilde ortaya konmuştur.	,793
6.	Ne istediğime hızlıca geçebilirim.	,825
7.	Bu web sitesinde bir işlemi tamamlamak hızlı ve kolaydır.	,799
8.	Bu web sitesinde indirme hızlıdır.	,783
9.	Web sitesinde ürünlerin resimleri iyidir.	,681
10.	İstediğimi minimum sayıda tıklama ile bulabilirim.	,791
11.	Site her zaman düzgün çalışıyor.	,788
12.	Bu web sitesinde arama fonksiyonu yararlıdır.	,835
13.	Web sitesi gerektiği gibi çalışır.	,786
14.	Bu web sitesinde alışveriş yaparken tüm seçeneklerimin ne olduğunu biliyorum.	,781
15.	Sitenin düzeni kusursuz ve basittir.	,774
Tepki Süresi		
1.	Web sitesini kullandığımda, eylemlerim ile Web sitesinin yanıtı arasında çok az bekleme süresi var.	,739
2.	Web sitesi hızlı bir şekilde yüklenir.	,732
Açıklanan Toplam Varyans %78,499		

Yapılan faktör analizinde, web sayfası kullanım kalitesi verimlilik boyutunun 8. sorusu, web sayfası kullanım kalitesi kullanım kolaylığı boyutunun 1, 2, 3, 19 ve 20. soruları ile web sayfası kullanım kalitesi tepki süresi boyutunun 3. Sorusu kendi faktörlerine yüklenmedikleri için korelasyon ve regresyon analizlerinde kullanılmamıştır.

Tüm değişkenler için korelasyon analizi:Araştırma değişkenlerine ait; ortalama, standart sapma ve güvenilirlik değerleri (Cronbach Alpha) Tablo 4’de yer almaktadır. 346 katılımcının ortalamaları değerlendirildiğinde, 5’li likert yapısı kullanıldığı dikkate alındığında ortanca değer (2,5) üzerinde bir değer olduğu görülmektedir. Cronbach Alfa ise 0.903 ile 0.976 arasında değişmekte olup bulunan bu güven aralığı 0,70’in üzerindedir (Nunnally ve Bernstein, 1994).

Tablo 4. Korelasyon Analizi

	ort	SS	CrA	1	2	3	4
1 Canlı Destek Güven	3,49	1,020	,928				
2 Canlı Destek Algılanan Yarar	3,44	1,042	,959	,699**			
3 Web Sayfası Güven	3,30	1,031	,903	,631**	,534**		
4 Web sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik	3,82	,930	,944	,437**	,468**	,562**	
5 Web sayfası Kullanım Kalitesi Kullanım Kolaylığı	3,78	,901	,976	,542**	,567**	,634**	,870**
6 Web sayfası Kullanım Kalitesi Tepki Süresi	3,31	,899	,914	,484**	,462**	,635**	,683**

**P<0.01

Korelasyon katsayı değerlerine bakıldığında bütün değişkenler arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir.

Regresyon Analizi: Çalışmada belirtilen hipotezlerin test edilmesi amacıyla çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

Canlı Destek Boyutlarının Web Sayfası Güven Üzerindeki Etkisi

Araştırma da ortaya koyulan Model 1 anlamlı (F:43.321, P<0.01) olup, modelde iki adet hipotezin testi gerçekleştirilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenin varyansını açıklama değeri, $R^2 = 0.406$ olarak tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda canlı destek güven boyutu ($\beta=0,504$; $p<0,01$) ve canlı destek algılanan yarar boyutu ($\beta=0,181$; $p<0,01$) ile web sayfasına güven arasında pozitif yönlü ve anlamlı etkinin olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları Tablo 5’de belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre H₁ ve H₂ hipotezleri desteklenmiştir.

Tablo 5. Canlı Destek Güven ve Algılanan Yarar Boyutlarının, Web Sayfası Güven Üzerine Etkisi

Model 1	Web Sayfası Güven		
	Beta	t	Sig.
Canlı Destek Güven	,504	5,212	,000**
Canlı Destek Algılanan Yarar	,182	1,977	,031*
R ²	.406		
F	43.321		
Sig	.000		

*P<0.05, **P<0.01

Canlı Destek Boyutlarının Web Sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik Boyutu Üzerindeki Etkisi

Araştırma da ortaya koyulan Model 2 anlamlı (F:19.553, P<0.01) olup, model de iki adet hipotezin testi gerçekleştirilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenin varyansını açıklama değeri, R² = 0.230 olarak tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre canlı destek güven boyutu ($\beta=0,215$; p<0,05) ve canlı destek algılanan yarar boyutu ($\beta=0,318$; p<0,01) ile web sayfasına kullanım kalitesi verimlilik boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamlı etkinin olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları Tablo 6’da belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre H_{3a} ve H_{4a} hipotezleri desteklenmiştir.

Tablo 6. Canlı Destek Güven ve Algılanan Yarar Boyutlarının, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik Boyutu Üzerine Etkisi

Model 2	Web sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik		
	Beta	t	Sig.
Canlı Destek Güven	,215	1,96	,026*
Canlı Destek Algılanan Yarar	,318	2,888	,002**
R ²	.230		
F	19.553		
Sig	.000		

**P<0.01, *P<0.05

Canlı Destek Boyutlarının Web Sayfası Kullanım Kalitesi Kullanım Kolaylığı Boyutu Üzerindeki Etkisi

Araştırma da ortaya koyulan Model 3 anlamlı (F:19.553, P<0.01) olup, model de iki adet hipotezin testi gerçekleştirilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenin varyansını açıklama değeri, R² = 0.353 olarak tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre canlı destek güven

boyutu ($\beta=0,286$; $p<0,01$) ve canlı destek algılanan yarar boyutu ($\beta=0,367$; $p<0,01$) ile web sayfasına kullanım kalitesi kullanım kolaylığı boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamlı etkinin olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları Tablo 7’de belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre H_{3b} ve H_{4b} hipotezleri desteklenmiştir.

Tablo 7. Canlı Destek Güven ve Algılanan Yarar Boyutlarının, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Kullanım Kolaylığı Boyutu Üzerine Etkisi

Model 3	Web sayfası Kullanım Kalitesi Kullanım Kolaylığı		
	Beta	t	Sig.
Canlı Destek Güven	,286	2,830	,002**
Canlı Destek Algılanan Yarar	,367	3,636	,000**
R ²	.353		
F	34.769		
Sig	.000		

**P<0.01

Canlı Destek Boyutlarının Web Sayfası Kullanım Kalitesi Tepki Süresi Boyutu Üzerindeki Etkisi

Araştırma da ortaya koyulan Model 4 anlamlı (F:19.553, $P<0.01$) olup, model de iki adet hipotezin testi gerçekleştirilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenin varyansını açıklama değeri, $R^2 = 0.252$ olarak tespit edilmiştir Regresyon analizi sonuçlarına göre canlı destek güven boyutu ($\beta=0,314$; $p<0,01$) ve canlı destek algılanan yarar boyutu ($\beta=0,242$; $p<0,05$) ile web sayfasına kullanım kalitesi tepki süresi boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamlı etkinin olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları Tablo 8’de belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre H_{3c} ve H_{4c} hipotezleri desteklenmiştir.

Tablo 8. Canlı Destek Güven ve Algılanan Yarar Boyutlarının, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Tepki Süresi Boyutu Üzerine Etkisi

Model 4	Web sayfası Kullanım Kalitesi Tepki Süresi		
	Beta	t	Sig.
Canlı Destek Güven	,314	2,830	,002**
Canlı Destek Algılanan Yarar	,242	3,636	,013*
R ²	.252		
F	21.874		
Sig	.000		

*P<0.05, **P<0.01

Hipotezlere İlişkin Sonuçlar

Araştırma da ortaya koyulan modellerle ilgili olarak yapılan regresyon analizleri ile elde edilen hipotez sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır. Bu sonuçlara göre test edilen tüm hipotezler desteklenmiştir.

Tablo 9. Hipotez sonuçları

HİPOTEZLER	SONUÇ
H ₁ Canlı Destek Güven Boyutu, Web Sayfasına Güven Boyutunu pozitif etkiler.	Desteklendi
H ₂ Canlı Destek Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfasına Güven Boyutunu pozitif etkiler.	Desteklendi
H _{3a} Canlı Destek Güven Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik Boyutunu pozitif etkiler.	Desteklendi
H _{3b} Canlı Destek Güven Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Kullanım Kolaylığı Boyutunu pozitif etkiler.	Desteklendi
H _{3c} Canlı Destek Güven Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Tepki Süresi Boyutunu pozitif etkiler.	Desteklendi
H _{4a} Canlı Destek Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Verimlilik Boyutunu pozitif etkiler.	Desteklendi
H _{4b} Canlı Destek Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Kullanım Kolaylığı Boyutunu pozitif etkiler.	Desteklendi
H _{4c} Canlı Destek Algılanan Yarar Boyutu, Web Sayfası Kullanım Kalitesi Tepki Süresi Boyutunu pozitif etkiler.	Desteklendi

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde online alışveriş siteleri hızla artmakta ve bu alana talep de oldukça yoğundur. Çevrimiçi müşterilerin daha talepkâr olduğu ve sorularına ve endişelerine anında cevap verilmesi gereken bir dönemdeyiz (Elmorshidy, 2013). Bu yoğun sistem içinde müşteri talep ve isteklerinin anlaşılması ve karşılanması rekabet avantajı yakalayabilmek açısından büyük öneme sahiptir. Bunun için de tüketiciler ile iletişim kurmanın hesaplı ve işlevsel bir yöntemleri aranmaktadır. Bu yöntemlerden biri de online alışveriş sitelerinde canlı destek sistemi sağlanmasıdır.

Canlı sohbet araçları, satıcılar ve alıcılar arasında senkron iletişimi teşvik etmek için bir kanal olarak ortaya çıkmıştır (Daniel ve Klimis, 1999). Canlı destek sistemi aynı anda birçok müşteriye yanıt verebilmesi açısından yararlı bir sistemdir. Canlı sohbet hizmeti, işletmeler tarafından müşteri deneyimini geliştirmek için sağlanan nispeten yeni bir araçtır (McLean ve Osei-Frimpong, 2017). Ancak literatürde canlı destek sisteminin etkileri ile ilgili yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır (Andrews, 2010). Son yıllarda e-ticaret web sitelerinde canlı destek sisteminin kullanımı önemli ölçüde artmıştır. Canlı destek sisteminin online alışveriş sitelerinde kullanımının yaygınlaşmasına rağmen böyle bir ortamın tüketiciler tarafından kullanımı ile ilgili araştırma

miktarı hala yetersizdir (Kang vd., 2015). Bu sebeple literatürdeki bu boşluğu doldurmak amacı ile bu çalışmanın amacı canlı desteğin web sayfası kullanım kalitesi ve web sayfası güveni üzerindeki etkilerini analiz etmek ve arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Sosyal etkileşimi sağlayan, tüketici sorularına yanıt vermeyi ve alışveriş deneyimini kişiselleştirmeyi artıran bu sistem belirsizliği azaltmanın uygun maliyetli bir yolu olarak görülmektedir. Canlı destek sohbeti, müşterilerin sorularını anında, gerçek zamanlı olarak yanıtlayarak müşterilerin memnuniyet düzeyini artırır. Canlı sohbet müşterilerde güveni artırır (Elmorshidy, 2013). İşletmeler için canlı sohbet hizmetleri, müşterilerle iletişim kurmak için mükemmel bir yöntemdir (Elmorshidy, M Mostafa, El-Moughrabi ve Al-Mezzen, 2015). Online alışveriş sitelerinde canlı destek sistemi gerçekten müşterilerle bir güven bağı oluşturmaya yardımcı olur (Ogonowski, Montandon, Botha ve Reyneke, 2014). Basso, Goldberg, Greenspan ve Weimer (2001) çevrimiçi mağazada canlı destek üzerine bir deney yapmıştır. Bunun sonucunda web tabanlı anlık mesajlaşma özelliğine sahip çevrimiçi mağazaların, bu araçlara sahip olmayanlardan daha fazla güven yarattığını tespit etmişlerdir. Bu araştırma istatistikleri incelendiğinde de literatürde desteklendiği üzere canlı destek ile web sayfası güven arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yine bu araştırma verileri incelendiğinde online alışveriş sitelerinde canlı destek sistemi ile web sayfası kullanım kalitesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Åberg ve Shahmehri (2000) canlı destek performansını değerlendirmek için bir prototip sistemi geliştirdiler. Canlı web desteğinin, çevrimiçi mağazaların alaka düzeyi, etkinlik, tutum ve öğrenilebilirlik açısından kullanılabilirliğini geliştirebileceğini buldular. Canlı destek temsilcileri kullanıcılara profesyonel bilgi veya tavsiye verebilirlerse, bu online web sitesinin kalitesini yükseltecektir. Buna bağlı olarak da, müşterilerin web sayfasına güvenini artıracak ve daha yüksek satın alma eğilimi sağlayacaktır (Tan, Wang ve Tan, 2016).

Canlı destek sistemi, temsilcilerinin aynı anda üç ila on sohbet oturumunu izleyebilmesi açısından da yararlı bir sistemdir (Elmorshidy vd., 2015). Canlı destek sistemi online alışveriş sitelerine sosyal boyut kazandırmaktadır (Wang, Baker, Wagner ve Wakefield, 2007). E-ticaret web sitelerindeki canlı sohbet hizmetleri, satın alma işlemi sırasında müşterinin sosyal etkileşim gereksinimlerine yanıt verir (Childers, Carr, Peck ve Carson, 2001). Bu etkileşim

müşteri sadakatini artırmaya ve olumlu müşteri ilişkileri kurmaya yardımcı olur (Salomonson, Åberg ve Allwood, 2012). Tüketiciler için, canlı sohbet hizmetleri web tabanlı satın almada riskleri azaltır(Elmorshidy, 2011; McLean ve Osei-Frimpong, 2017). Canlı sohbet düğmesinin varlığı kullanıcıları rahatlatır ve web sitelerinin ilk izlenimlerini artırır (Elmorshidy, 2011). Bu sonuçlara göre tüketicilerin web sayfasına güven duymaları ve web sayfası kullanım kalite algılarını iyileştirmek için canlı destek sisteminin online mağaza içerisinde bulunması işletmeler ve tüketiciler için pozitif bir durumdur. Günümüz dünyasında özellikle online alışveriş bağlamında rekabetin sürekli arttığı bir gerçektir. Bu ortamda işletmelerin rekabet avantajı ve farkındalık sağlayabilmeleri, online alışveriş sitelerinde kullanım kalitesi ve web sayfası güvenini artırmaları için bu araştırmayı kanıt sayarak bu alanda gelişmeleri bir zorunluluktur.

EXTENDED ABSTRACT

**The Impact Of Live Support On The Web Page Trust
And Web Page Usage Quality: A Research on Online
Shopping Sites**

*

Emine Aydinhan – Serhat Erat

Gebze Technical University

Considering the advantages of online shopping for business in recent years, competition in online shopping has rapidly increased and reached its peak. Although the advantages of shopping online, consumers are reluctant to purchase from websites due to various factors such as website reliability, information confidentiality, product quality, after-purchase service. The most important way to avoid all of these in terms of e-commerce businesses is to pull as many customers to their website and after consumers view the website once, to give confidence to them and expect loyalty from them (Sani and Khandelwal, 2019). It is important to get in contact with the consumeristic in order to instill confidence in them and to prove that their wishes can be met. In the online environment, sellers advertise their products by sharing basic product or service information. Consumers share their opinions on forum sites or their own sites. In addition, some online shopping sites use live support services to facilitate the communication between consumers and sellers (Stanley, 2005).

Live support basically communicates with the sellers and provides consumers the information that they are curious about the product. Moreover, live support increases visibility of sellers and helps consumers by reduce uncertainty about the product, company, website. By communicating with sellers via live support about product information, consumers (as the ones looking for information) receive important information and their confidence and perception about quality in the sellers' website or the product/service increase. Consequently, user's influence in social interaction goes up. The increase of the consumer's in the social being also affects the development of the sense of sincerity (Ou, Pavlou and Davison, 2014). Effi-

cient usage of live support increases reciprocal awareness between consumers and sellers, making conversation similar to traditional face-to-face communication, which increases social being (Jiang, Chan, Tan and Chua, 2010). Increased social interaction also increases confidence (Lu, Fan and Zhou, 2016). The interest in the live support system, especially for use in e-commerce sites, has increased to a considerable extent in recent years. On-line shopping sites aim to respond to consumer questions, and personalize shopping experience by increasing sosyal interaction. They perceive this as one of the optimum relevant cost methods to decrease the risk of purchasing. However, research in the literature with the impacts of the live support system are very limited. (Andrews, 2010). Although the usage of live support environments on shopping sites has become widespread, the amount of research on the usage of such an environment by consumers is still insufficient (Kang at all., 2015). At that research, it is purposed to fill the void of this research by examining the effects of live support system on web page trust and web page usage quality.

Main population of this study consists of users using online shopping sites. The questionnaire method is used which was frequently used in previous studies as a datum gathering method. 346 users of online shopping sites participated in a questionnaire with 43 questions. In consequence of the literature research, eight hypotheses are tested depending on the research subject.

The survey datum was checked up by using the SPSS programme and the results have been obtained. At the study, the demographic information of the participants, consisting of 346 people, was firstly included. Factor analysis which is commonly used to test the structural validness of the module used in the research has been performed. It was specified how the questions that make up the scale were come together in heaps with each other with this analysis. Kaiser-Meyer-Olkin ((KMO) parameter test, which shows the sample adequacy included in the study, and Bartlett's test of sphericity, which shows whether there are generally significant correlations between the variables, were employed. KMO value was found to be 0.938. Considering the established value, sayable that the sample is suitable and the sample is very sufficient in terms of factor analysis (Field, 2009). The square value in Bartlett's test was 6451,266 and the significance was found 0,000 ($P < 0.05$). That valuation specifies that suitable relationships available

among the variables, and indicates that the datum using in the research is convenient for factor analysis.

In the heuristic factor analysis handled at the research, 43 questions that make up the variables were separated into 6 factors. These factors are Live Support Confidence and Perceived Benefit Dimension, Web Page Using Quality Efficiency, Ease of Handling, and Response Time. The total variance explained is 78.499% for all variables.

Regarding the research variables; average, standard deviation, and reliability values (Cronbach Alpha) were calculated. When the averages of 346 participants are evaluated, considering the five-point Likert scale structure is used, it is seen that the median value is above 2.5. Cronbach Alpha is ever-changing between 0.903 and 0.976, and this confidence interval found is over 0.70 (Nunnally and Bernstein, 1994). When examined the correlation coefficient values, it has occurred that an affirmative connection between all variance is available.

Multiple regression analysis has used to test the hypothesis stated at the research. The consequence of regression analysis shows which all tested hypotheses were supported.

The statistics of the survey indicate that an important connection between live support and web page confidence is available.. A significant relationship was established between live support and web page usage quality. According to these results, having a live support system in the online store in order to ensure that consumers confident about the web page and improve their perception of web page usage quality is a positive situation for businesses and consumers. In the world we live in today, that is a real thatcompetition is constantly increasing, especially in the case of online shopping. In this environment, it is a necessity for businesses to gain competitive advantage and awareness, to increase the quality of usage and web page confidence in online shopping sites, and to consider this research as evidence and to improve in this field.

Kaynakça / References

- Abbott, M., Chiang, K.-P. ve Hwang, Y.-s. (2000). The process of on-line store loyalty formation. *ACR North American Advances*.
- Åberg, J. ve Shahmehri, N. (2000). The role of human Web assistants in e-commerce: an analysis and a usability study. *Internet Research*, 10(2), 114-125.

- Aladwani, A. M. ve Palvia, P. C. (2002). Developing and validating an instrument for measuring user-perceived web quality. *Information & Management*, 39(6), 467-476.
- Amannejad, Y., Krishnamurthy, D. ve Far, B. (2016). *Predicting web service response time percentiles*. Paper presented at the 2016 12th International Conference on Network and Service Management (CNSM).
- Andaleeb, S. S. (1996). An experimental investigation of satisfaction and commitment in marketing channels: the role of trust and dependence. *Journal of retailing*, 72(1), 77-93.
- Andrews, D. C. (2010). Georgetown University. Online customer service chat: Usability and sociability issues. *www.arraydevcom/commerce/jim/0203-01.htm*.
- Aydınhan, E. ve Serhat, E. (2019). Web sayfasına güven ve canlı desteğin yeniden satın alma niyeti üzerine etkisi: Online alışveriş siteleri üzerine bir araştırma. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 123-140.
- Barnes, S. J. ve Vidgen, R. (2001). An evaluation of cyber-bookshops: the WebQual method. *International Journal of Electronic Commerce*, 6(1), 11-30.
- Basso, A., Goldberg, D., Greenspan, S. ve Weimer, D. (2001). *First impressions: Emotional and cognitive factors underlying judgments of trust e-commerce*. Paper presented at the Proceedings of the 3rd ACM conference on Electronic Commerce.
- Belanger, F., Hiller, J. S. ve Smith, W. J. (2002). Trustworthiness in electronic commerce: the role of privacy, security, and site attributes. *The journal of strategic Information Systems*, 11(3-4), 245-270.
- Brohman, M. K., Watson, R. T., Piccoli, G. ve Parasurama, A. (2003). Data completeness: a key to effective net-based customer service systems. *Communications of the ACM*, 46(6), 47-51.
- Brown, S. P. ve Chin, W. W. (2004). Satisfying and retaining customers through independent service representatives. *Decision Sciences*, 35(3), 527-550.
- Chang, Y.-S. ve Fang, S.-R. (2013). Antecedents and distinctions between online trust and distrust: Predicting high-and low-risk internet behaviors. *Journal of electronic commerce research*, 14(2), 149.
- Chattaraman, V., Kwon, W.-S. ve Gilbert, J. E. (2012). Virtual agents in retail web sites: Benefits of simulated social interaction for older users. *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2055-2066.
- Childers, T. L., Carr, C. L., Peck, J. ve Carson, S. (2001). Hedonic and utilitarian motivations for online retail shopping behavior. *Journal of retailing*, 77(4), 511-535.

- Cui, L., Huang, S., Wei, F., Tan, C., Duan, C. ve Zhou, M. (2017). *Superagent: A customer service chatbot for e-commerce websites*. Paper presented at the Proceedings of ACL 2017, System Demonstrations.
- Daniel, E. ve Klimis, G. M. (1999). The impact of electronic commerce on market structure: An evaluation of the electronic market hypothesis. *European Management Journal*, 17(3), 318-325.
- Elmorshidy, A. (2011). *Benefits analysis of live customer support chat in E-commerce websites: dimensions of a new success model for live customer support chat*. Paper presented at the 2011 10th International Conference on Machine Learning and Applications and Workshops.
- Elmorshidy, A. (2013). Applying the technology acceptance and service quality models to live customer support chat for e-commerce websites. *Journal of Applied Business Research*, 29(2), 589-595.
- Elmorshidy, A., M Mostafa, M., El-Moughrabi, I. ve Al-Mezen, H. (2015). Factors influencing live customer support chat services: an empirical investigation in Kuwait. *Journal of theoretical and applied electronic commerce research*, 10(3), 63-76.
- Flanagin, A. J. ve Metzger, M. J. (2007). The role of site features, user attributes, and information verification behaviors on the perceived credibility of web-based information. *New media & society*, 9(2), 319-342.
- Flavián, C., Guinalú, M. ve Gurrea, R. (2006). The role played by perceived usability, satisfaction and consumer trust on website loyalty. *Information & Management*, 43(1), 1-14.
- Fung, R. ve Lee, M. (1999). EC-trust (trust in electronic commerce): exploring the antecedent factors. *AMCIS 1999 Proceedings*, 179.
- Ganesan, S. (1994). Determinants of long-term orientation in buyer-seller relationships. *Journal of marketing*, 58(2), 1-19.
- Gebauer, H. (2007). An investigation of antecedents for the development of customer support services in manufacturing companies. *Journal of business-to-Business Marketing*, 14(3), 59-96.
- Gefen, D., Karahanna, E. ve Straub, D. W. (2003). Trust and TAM in online shopping: An integrated model. *MIS quarterly*, 27(1), 51-90.
- Go, E. ve Sundar, S. S. (2019). Humanizing chatbots: The effects of visual, identity and conversational cues on humanness perceptions. *Computers in Human Behavior*, 97, 304-316.

- Goes, P., Ilk, N., Yue, W. T. ve Zhao, J. L. (2012). Live-chat agent assignments to heterogeneous e-customers under imperfect classification. *ACM Transactions on Management Information Systems (TMIS)*, 2(4), 1-15.
- Grönroos, C. (1996). Relationship marketing logic. *Asia-Australia marketing journal*, 4(1), 7-18.
- Guo, X., Ling, K. C. ve Liu, M. (2012). Evaluating factors influencing consumer satisfaction towards online shopping in China. *Asian Social Science*, 8(13), 40.
- Heath, M. (2017). *The effect of multi-device design on website efficiency and user preference*.
- Hui, M. K., Thakor, M. V. ve Gill, R. (1998). The effect of delay type and service stage on consumers' reactions to waiting. *Journal of consumer research*, 24(4), 469-479.
- Jiang, Z., Chan, J., Tan, B. C. ve Chua, W. S. (2010). Effects of interactivity on website involvement and purchase intention. *Journal of the Association for information systems*, 11(1), 1.
- Kang, L., Wang, X., Tan, C.-H. ve Zhao, J. L. (2015). Understanding the antecedents and consequences of live chat use in electronic markets. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 25(2), 117-139.
- Koufaris, M. ve Hampton-Sosa, W. (2004). The development of initial trust in an online company by new customers. *Information & Management*, 41(3), 377-397.
- Leuthold, S., Schmutz, P., Bargas-Avila, J. A., Tuch, A. N. ve Opwis, K. (2011). Vertical versus dynamic menus on the world wide web: Eye tracking study measuring the influence of menu design and task complexity on user performance and subjective preference. *Computers in Human Behavior*, 27(1), 459-472.
- Loiacono, E. T., Watson, R. T. ve Goodhue, D. L. (2002). WebQual: A measure of website quality. *Marketing theory and applications*, 13(3), 432-438.
- Lu, B., Fan, W. ve Zhou, M. (2016). Social presence, trust, and social commerce purchase intention: An empirical research. *Computers in Human Behavior*, 56, 225-237.
- McKnight, D. H., Choudhury, V. ve Kacmar, C. (2002). The impact of initial consumer trust on intentions to transact with a web site: a trust building model. *The journal of strategic Information Systems*, 11(3-4), 297-323.
- McKnight, D. H., Cummings, L. L. ve Chervany, N. L. (1998). Initial trust formation in new organizational relationships. *Academy of management Review*, 23(3), 473-490.

- McLean, G. ve Osei-Frimpong, K. (2017). Examining satisfaction with the experience during a live chat service encounter-implications for website providers. *Computers in Human Behavior*, 76, 494-508.
- McLean, G. ve Wilson, A. (2016). Evolving the online customer experience... is there a role for online customer support? *Computers in Human Behavior*, 60, 602-610.
- Muir, B. M. ve Moray, N. (1996). Trust in automation. Part II. Experimental studies of trust and human intervention in a process control simulation. *Ergonomics*, 39(3), 429-460.
- Nielsen, J. (1994). Usability Engineering published by Morgan Kaufmann. *San Francisco*.
- Nielsen, J. (2003). Usability 101: Introduction to usability. In.
- Nunnally, J. ve Bernstein, I. (1994). Psychometric Theory 3rd edition (MacGraw-Hill, New York).
- Ogonowski, A., Montandon, A., Botha, E. ve Reyneke, M. (2014). Should new online stores invest in social presence elements? The effect of social presence on initial trust formation. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 21(4), 482-491.
- Ou, C. X., Pavlou, P. A. ve Davison, R. (2014). Swift guanxi in online marketplaces: The role of computer-mediated communication technologies. *MIS quarterly*, 38(1), 209-230.
- Parasuraman, A., Berry, L. L. ve Zeithaml, V. A. (1991). Refinement and reassessment of the SERVQUAL scale. *Journal of retailing*, 67(4), 420.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Malhotra, A. (2005). ES-QUAL: A multiple-item scale for assessing electronic service quality. *Journal of service research*, 7(3), 213-233.
- Pavlou, P. A. (2003). Consumer acceptance of electronic commerce: Integrating trust and risk with the technology acceptance model. *International Journal of Electronic Commerce*, 7(3), 101-134.
- Pavlou, P. A. ve Gefen, D. (2004). Building effective online marketplaces with institution-based trust. *Information Systems Research*, 15(1), 37-59.
- Ramakrishnan, R. ve Kaur, A. (2020). Performance evaluation of web service response time probability distribution models for business process cycle time simulation. *Journal of Systems and Software*, 161, 110480.
- Ranganathan, C. ve Ganapathy, S. (2002). Key dimensions of business-to-consumer web sites. *Information & Management*, 39(6), 457-465.
- Ray, G., Muhanna, W. A. ve Barney, J. B. (2005). Information technology and the performance of the customer service process: A resource-based analysis. *MIS quarterly*, 625-652.

- Saini, B. ve Khandelwal, S. (2019). Trust Is an Important Factor Affecting Consumer Behaviour While Shopping Online. *Available at SSRN 3473688*.
- Salomonson, N., Åberg, A. ve Allwood, J. (2012). Communicative skills that support value creation: A study of B2B interactions between customers and customer service representatives. *Industrial Marketing Management*, 41(1), 145-155.
- Schiller, S. Z. (2016). CHAT for chat: Mediated learning in online chat virtual reference service. *Computers in Human Behavior*, 65, 651-665.
- Sirdeshmukh, D., Singh, J. ve Sabol, B. (2002). Consumer trust, value, and loyalty in relational exchanges. *Journal of marketing*, 66(1), 15-37.
- Song, J. H. ve Zinkhan, G. M. (2008). Determinants of perceived web site interactivity. *Journal of marketing*, 72(2), 99-113.
- Stanley, M. (2005). *China internet-creating consumer value in Digital China*. In.
- Szymanski, D. M. ve Henard, D. H. (2001). Customer satisfaction: A meta-analysis of the empirical evidence. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 29(1), 16.
- Tan, X., Wang, Y. ve Tan, Y. (2016). The value of live chat on online purchase.
- Tezcan, T. (2011). Design and control of customer service chat systems. *Available at SSRN 1964434*.
- Turel, O., Connelly, C. E. ve Fisk, G. M. (2013). Service with an e-smile: Employee authenticity and customer use of web-based support services. *Information & Management*, 50(2-3), 98-104.
- Vishwanath, A. ve Barnett, G. A. (2005). An empirical investigation into the structure of bidding in online auctions. *Electronic Markets*, 15(3), 261-268.
- Wang, L. C., Baker, J., Wagner, J. A. ve Wakefield, K. (2007). Can a retail web site be social? *Journal of marketing*, 71(3), 143-157.
- Weiss, A. M., Lurie, N. H. ve MacInnis, D. J. (2008). Listening to strangers: whose responses are valuable, how valuable are they, and why? *Journal of marketing research*, 45(4), 425-436.
- Wolfinger, M. ve Gilly, M. C. (2003). eTailQ: dimensionalizing, measuring and predictingetail quality. *Journal of retailing*, 79(3), 183-198.
- Zinkhan, G. M., Kwak, H., Morrison, M. ve Peters, C. O. (2003). Web-based chatting: Consumer communication in cyberspace. *Journal of Consumer Psychology*, 13(1-2), 17-27.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aydınhan, E. ve Erat, S. (2021). Web sayfası canlı desteğın, web sayfası güven ve web sayfası kullanım kalitesine etkisi: Online alışveriş siteleri üzerine bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4535-4562. DOI: 10.26466/opus.687398

Serbest Stil Güreşçilerde 8 Haftalık Core Egzersizlerinin Maksimal Kuvvet, Dikey Sıçrama Ve Esneklik Üzerine Olan Etkisinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.856167

Ercan Tural* - Sedat Kahya** - Abdullah Tiryaki***

Mehmet Çebi**** - Levent Ceylan****

**** Dr.Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

E-Posta: ercant@omu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3894-7761](https://orcid.org/0000-0003-3894-7761)

* Dr.Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Fakültesi/Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü/Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, Samsun/Türkiye

E-Posta: sedatkayha58@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1169-2642](https://orcid.org/0000-0002-1169-2642)

**Öğretmen, Sivas Ahmet Ayık Spor Lisesi, Sivas/Türkiye

E-Posta: atiryaki380@gmail.com

ORCID: [0000-0002-2294-5131](https://orcid.org/0000-0002-2294-5131)

***Öğretmen, Sivas Ahmet Ayık Spor Lisesi, Sivas/Türkiye

E-Posta mehmet.cebi@omu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4055-728X](https://orcid.org/0000-0002-4055-728X)

**** Doç., Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi/Rekreasyon Bölümü/Rekreasyon Anabilim Dalı, Samsun/Türkiye

E-Posta leventceylan@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3045-1211](https://orcid.org/0000-0002-3045-1211)

Öz

Bu çalışmada amaç; Sivas merkez Ahmet Ayık Tematik Spor Lisesinde öğrenim gören 15-17 yaş arası serbest stil müsabık sporculara uygulanan 8 haftalık kor egzersizlerinin maksimal kuvvet, (bacak, sırt ve kavrama kuvveti) dikey sıçrama ve esneklik üzerine olan etkilerini incelemektir. Çalışmaya yaşı 15,80±0,616 ve spor yaşı 4,05±1,538 olan 10 antrenman ve 10 kontrol grubu olmak üzere toplam 20 serbest stil müsabık güreşçi katılmıştır. Çalışmaya katılanlardan sporcuların boy uzunluğu, vücut ağırlığı, kor gücü ve stabilitesi, dikey sıçrama, uzan eriş ve sırt, bacak ve kavrama kuvveti ön test ve son test olmak üzere ölçümleri alınmıştır. Antrenman ve kontrol gruplarının egzersiz öncesi ve sonrası değişimin belirlenmesinde Wilcoxon testi ve betimsel analiz testi uygulanmıştır. Antrenman grubunun antrenman öncesi ve sonrası sırt kuvveti, boy ve VKİ değişkeninde anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Kor kuvveti antrenman öncesi ve antrenman sonrası kilo, uzan eriş, bacak, sağ ve sol kavrama ve kor kuvveti anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Sonuç olarak 8 haftalık kor kuvveti antrenmanlarının serbest stil erkek güreşçilerin sırt kuvveti üzerine olumlu etkileri olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kor antrenman, Serbest stil güreş, Kuvvet, Sıçrama, Esneklik.

Investigation of The Effects of 8 Weeks of Core Exercises on Maximal Strength, Vertical Jump and Flexibility in Free Style Wrestlers

*

Abstract

The purpose of this study; To examine the effects of 8-week core exercises on maximal strength (leg, back and paw strength), vertical jump and flexibility, applied to freestyle contestant athletes between 15-17 years of age at Sivas Ahmet Ayık Thematic Sports High School. A total of 20 freestyle wrestlers, 10 training and 10 control groups, with an age of 15.80 ± 0.616 and sports age of 4.05 ± 1.538 , participated in the study. The measurements of the athletes' height, body weight, core strength and stability, vertical jump, reach and back, leg and claw strength as pre-test and post-test were taken. Wilcoxon test and descriptive analysis test were used to determine the change in training and control groups before and after exercise. A significant difference was found in the variables of back strength, height and BMI of the training group before and after training. There was no significant difference in weight, reach, leg, right and left hand claw and core strength before and after the core strength training. As a result, it can be said that 8-week core strength training has positive effects on back strength of freestyle male wrestlers.

Keywords: Core training, Freestyle wrestling, Strength, Bounce, Flexibility

Giriş

Sportif performansın geliştirilmesinde kor kuvvetinin iyileştirilmesi antrenman biliminde üzerinde sıklıkla tartışılan bir konudur. Güçlü kor kasları, günlük rutin faaliyetlerimizi sürdürebilmemizin yanı sıra başarılı bir sportif performans için de gereklidir (Becer ve Eliöz, 2020, s.891). Kor, güçlü alan olarak bütün hareketleri başlatan vücudun ana merkezi olarak tanımlanır. Kor kuvveti, omurganın fonksiyonunu sürdürebilmesinde önemli kassal bir yapıdır (Karacabey, Tetik, Kartal, Çağlayan, ve Kaya, 2016, s.63). Kor, vücudun lumbopelvik bölgesi veya gövde kısmı için kullanılan (Sever, Kır ve Yaman, 2017, s. 3023) ön tarafta karın kasları, arkada sırt kasları, ön üstte diyafram ile altta pelvik taban kaslarını içeren geniş bir kastır (Gür ve Ersöz, 2017, s. 130). Bu kassal yapının özellikle egzersizler yardımıyla kuvvetlendirilmesi sportif performans için oldukça önemlidir. Kor kuvveti egzersizleri, kalça ve omurgayı dengeleyen ve çoğu kuvvet çalışmalarında sıklıkla kullanılan bir metottur. Diğer taraftan kor egzersizleri, sporcunun bir direnç karşısında ki kuvvetini de geliştiren bir uygulamadır (Atan, Kabadayı, Eliöz, Çilhoroz, ve Akyol, 2013, s. 74). Günümüzde kor, atletik performans geliştirmek için popüler bir hedef olmasının yanı sıra (Reed, Ford, Myer ve Hewett, 2014, s. 697) proksimal sabitlik için distal hareketliliğe de yardımcı olan bir yapıdır (Kibler, Press ve Aaron, 2006, s. 189). Kor egzersizleri, sakatlıkları önlemek ve uygun bir performans için yapılması zorunlu bir uygulamadır (McGill, 2020, s. 34). Bir çok spor branşında büyük bir öneme sahip olan kor, özellikle dünyanın en popüler spor branşlarından biri olan güreşte (Bayati, Majelan, Mirzeali ve Barbas, 2019, s. 40) sporcunun hem alt hem de üst vücut için büyük bir kuvvet ve kas gücü üretmesi (Bal, Singh, Singh ve Singh, 2018, s. 100) sportif performans, motor kapasite, denge gelişimi, rehabilitasyon ve sakatlıkların önlenmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir (Afyon, 2014, s. 1275; Küçük, 2020, s. 54; Küçük ve Erim, 2021, s. 2).

Ayrıca kor egzersizleri, dinamik denge ile fonksiyonel kuvvetin artırılmasına da destek sağlamaktadır (Samson ve Sandery, 2007, s. 41). İnsanlık tarihinin büyük fiziksel aktivitelerinden olan güreş (Mirzaeli, Curby, Rahmanı-Nia ve Moghadasi, 2009, s. 2339) ani şekilde itme, çekme ve yere düşme gibi hareketlerin sıklıkla uygulanmasının yanı sıra müsabakaların ve antrenmanların yapıldığı zeminin de yumuşak yapıda olması sebebiyle iyi bir denge performansı için güçlü bir kor kuvveti geliştirmede önemli bir faktördür (İri

ve Aktuğ, 2018, s. 81). Özellikle serbest stil güreş, vücudun üst ve alt bölümlerini içeren kısa süreli, aralıklı ve yüksek yoğunluklu bir faaliyet olması bakımından (Demirkan, Kutlu, Koz, Özal, ve Favre, 2014, s.246) kor kuvveti için büyük önem arz etmektedir.

Kor antrenmanın birçok branşta olduğu gibi Güreş branşında da önemli etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmamızın amacını, özellikle 15-17 yaş arası serbest stil müsabık güreşçilerin 8 haftalık kor egzersizleri sonrası maksimal kuvvet, dikey sıçrama ve esneklik seviyelerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Düzenli kor egzersizlerinin serbest stil güreşçilerde maksimal kuvvet, esneklik, dikey sıçrama becerileri ile ilişkisinin tespit edilmesi genç sporculara uygulanacak antrenman programlarının tespit edilmesi açısından önemlidir. Bu sebeple yapılan çalışmada amaç serbest stil güreş antrenmanlarından sonra yapılan düzenli kor egzersizlerinin maksimal kuvvet, esneklik ve dikey sıçrama becerilerin üzerine etkisini tespit etmektir.

Yöntem

Araştırma Grubu

Araştırmaya, 2019-2020 eğitim öğretim yılında aralık ayı itibariyle Ahmet Ayık Tematik Spor Lisesinde öğrenim gören yaş ortalaması $15,80 \pm 0,616$ ve spor yaşı $4,05 \pm 1,538$ olan serbest stil müsabık sporcular alınmıştır. Çalışmaya okulun güreş salonunda düzenli güreş antrenmanı yapan müsabık sporcular, tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak 20 serbest stil güreşçi, 10 antrenman ve 10 kontrol grubu olmak üzere çalışmaya dahil edilmiştir.

Boy Uzunluğu ve Vücut Ağırlığı Ölçümü

Çalışmaya katılan sporcuların, boy uzunlukları ve vücut ağırlıkları çalışma öncesi ve sonrası olmak üzere 2 kez ölçülmüştür. Ağırlık ölçümünde Blue-light marka BYF10 model ± 100 gr hassasiyetli dijital baskül ve boy ölçümünde ise holtain marka, hassasiyeti ± 1 mm boy ölçer kullanıldı. Ölçümler sonucunda elde edilen değer cm (boy) ve kg (kilo) cinsinden kayıt altına alınmıştır. Vücut kitle indeksi (VKİ) ise vücut ağırlığının kilogram (kg) değerinin, boy uzunluğu metre (m) ölçümünün karesine bölünmesi ile (kg/m^2) hesaplanmıştır.

Sırt Kuvveti ve Bacak Kuvveti

1-RM kuvvet testi protokollerine uygun olarak sırt ve bacak kuvveti ölçümü için Takei marka ölçüm cihazı kullanılmıştır. (ölçüm aralığı 20 ile 300 kg) Sırt kuvveti için sporculardan ayaklarını dinamometrenin üzerine yerleştirerek sırt düz öne hafif eğilerek dizler maksimum şekilde sırt ekstansiyon yapana kadar dinamometreyi çekmeleri istenmiştir. Bacak kuvveti ise aynı şekilde sporcuların ayaklarını dinamometrenin üzerine yerleştirmeleri suretiyle bacaklarını maksimum şekilde ekstansiyon yapana kadar (sırt kuvvetini kullanmadan) çekmeleri istenmiştir. Uygulama dinlenme aralıkları verilerek en az 2 deneme şeklinde gerçekleştirilmiştir. En iyi dereceleri kg olarak kaydedilmiştir. Hareketin uygulanmasında hatalar görüldüğü an çalışma durdurulmuştur.

Kavrama Kuvveti

2-0286 Basline marka el dinamometresi yardımıyla sporcuların sağ ve sol elleri olmak üzere kavrama kuvvetleri ölçülmüştür. Sporculardan kavrama aletini, tam kavrayacakları şekilde ayarlamaları istenerek maksimum şekilde aleti sıkmaları istenmiştir. Dinlenmek suretiyle en az 2 deneme hakkı verilerek en iyi dereceleri kg olarak kaydedilmiştir. Hareketin uygulanmasında hatalar görüldüğü an çalışma durdurulmuştur.

Uzan Eriş Testi

Uzan-eriş sehpa, ayakların yerleştirildiği yerden başlayarak 0 noktasından 15cm'lik bir çıkıntıya sahip bir araçtır. Uzan-eriş sehpa kullanılarak sporculardan ayak tabanlarını uzan-eriş sehpa'nın duvar kısmına yerleştirerek dizlerini sıkı bir şekilde bükmeden sehpa'ya dayayarak iki eli ile ileriye doğru uzanabildiği kadar uzanmaları istenmiştir. Ardından orta parmağın ulaştığı en uzun nokta cm olarak kaydedilmiştir. Dinlenme aralıkları verilerek sporculara en az 2 deneme hakkı verilmiştir. Hareketin uygulanmasında hatalar görüldüğü an çalışma durdurulmuştur.

Dikey sıçrama

Sporcuların dikey sıçramaları, Takei Jump Meter marka cihaz ile ölçülmüştür. Sporcunun alet üzerinde sabit kalması suretiyle bedenini maksimal şekilde yukarıya doğru fırlatmasıyla hareket gerçekleştirilmiştir. Uygulama iki

kez yapılarak ve en iyi sonuç cm cinsinden kaydedilmiştir. Hareketin uygulanmasında hatalar görüldüğü an çalışma durdurulmuştur.

Sporcuların Kor Gücü ve Stabilitesi Ölçümü

Mackenzie, (2005) tarafından geliştirilen Core Muscle Strenght and Stability testi ile ölçüm gerçekleştirilmiştir. Testin uygulanması düz bir zeminde, mat, kronometre ve bir yardımcı ile yapıldı. Kor stabilizasyon testinin uygulanması süresince hareketler plank pozisyonunda yapılmıştır. Plank pozisyonu bozulduğu anda test sona erdirilmiştir. Testin uygulanması toplam 8 aşamadan oluşmuştur. 180 saniyelik süre içerisinde test gerçekleştirilmiştir. Sporcular, testin bütün aşamalarını tamamladığı zaman başarılı sayılmışlardır.

Verilerin Toplanması

Test uygulanmadan önce kurumla görüşülerek ve gerekli izinler alınmıştır. Ardından çalışmaya katılacak olan öğrencilere yapılacak testlerin amacı ayrıntıları ile anlatılmış gerekli bilgiler verilmiştir. Çalışmaya alınan denek grubu, güreş antrenörü ve çalışma sorumlusu personel eşliğinde 8 hafta boyunca rutin güreş antrenmanları sonrası önceden belirlenen Kor egzersiz programına alınmıştır. Kontrol grubu ise 8 hafta boyunca rutin güreş antrenman programlarını uygulamışlardır. Denek grubuna ilk antrenmandan 1 hafta önce çalışmadan tam verim alabilmek için antrenman programındaki kor egzersizleri deneme amaçlı sırası ile uygulanmıştır. Hatalar düzeltilmiş ve hareketlerin istenilen şekilde yapılması sağlanmıştır. Bu şekilde sporcular, ortak egzersiz hareket kabiliyeti kazanma yönünde senkronize edilmişlerdir. Ayrıca çalışma ve kontrol gruplarının 8 haftalık egzersiz programının başında ve sonunda olmak üzere iki kez antropometrik ölçümleri (vücut ağırlığı ve boy uzunluğu), maksimal kuvvet ölçümleri (bacak kuvveti, sırt kuvveti ve kavrama kuvveti), esneklik (uzan eriş), dikey sıçrama ve kor stabilizasyon kuvvet ölçüm skorları alınmıştır.

Çalışmada Uygulanan 8 Haftalık Kor Egzersiz Programı

Bu araştırmada kullanılan kor antrenman programı Willardson'ın (2014), "Developing the Core" isimli kitabı temel alınarak oluşturulmuştur. Antrenman programı 8 hafta boyunca haftada 3 gün (pazartesi, çarşamba ve cuma) gerçekleştirilmiştir. Kor antrenmanın esas hareketi olan Plank pozisyonunun

gövde bölgesinin ön, yan ve sırt adalelerini çalıştıran değişik seçenekleri sabit stilde uygulanmıştır.

Tablo 1. Haftalık kor antrenman programı

Kor Egzersiz Sayısı	Hafta	Gün	Set	Tekrar	Süre/Sn	Dinlenme/Sn
12	1	3 gün	1x	2	2x30''	2x45''
12	2	3 gün	1x	2	2x30''	2x45''
12	3	3 gün	1x	2	2x30''	2x45''
12	4	3 gün	1x	2	2x30''	2x45''
12	5	3 gün	1x	2	2x45''	2x60''
12	6	3 gün	1x	2	2x45''	2x60''
12	7	3 gün	2x	2	2x45''	2x60''
12	8	3 gün	2x	2	2x45''	2x60''

İstatistiksel Analiz

Araştırmada Shapiro-Wilk testi neticesinde verilerin normal dağılım göstermediği tespi edilmiştir ($p<0,05$). İstatistiksel yöntem olarak verilerin normal dağılmadığı bulunmuştur. Antrenman ve kontrol gruplarının Egzersiz öncesi ve sonrası değişimin belirlenmesinde non parametrik testlerden Wilcoxon testi ve ortalamaların alınması için de betimsel test uygulanmıştır. İstatistiksel önem düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışma, B.30.2.ODM.0.20.08/870 sayılı OMÜ KAİK 2020/739 karar nolu Ondokuz Mayıs Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından etik açıdan onaylanmıştır.

Bulgular

Tablo 2. Antrenman grubunun ölçüm öncesi ve sonrası fiziksel parametrelerinin ortalamaları

Değişkenler	n	Antrenman Öncesi Ortalama±SS	Antrenman Sonrası Ortalama±SS
Boy	10	170,60±6,61	171,70±6,701
Kilo	10	64,40±6,80	64,10±6,20
VKİ	10	22,12±1,46	21,73±1,34
Bacak Kuvveti (kg)	10	117,80±32,17	120,55±23,19
Sırt Kuvveti (kg)	10	105,80±25,41	124,55±24,38
Sağ El Kavrama Kuvveti (kg)	10	37,35±6,23	38,96±4,66
Sol El Kavrama Kuvveti (kg)	10	38,58±5,32	38,38±4,95
Uzan Eriş (cm)	10	43,75±7,83	46,45±5,98
Dikey Sıçrama (cm)	10	60,90±11,47	55,30±7,18
Kor Kuvveti (sn)	10	158,20±24,48	168,10±12,62

Tablo 2’de katılımcıların kor kuvvet antrenmanından önce ve sonrası yapılan fiziksel ölçümlerin ortalamaları verilmiştir. Antrenman sonunda bu parametrelerden kilo, VKİ ve sol el kavrama kuvveti ortalamalarının düştüğü, diğer parametrelerin arttığı görülmüştür.

Tablo 3. Antrenman grubunun ölçüm öncesi ve sonrası fiziksel parametrelerinin karşılaştırılması

Antrenman Öncesi ve Sonrası Parametreler	n	Ortanca	Toplamları	Z	P	
Boy	Negatif Sıralama	0 ^a	,00	,00	-2,232	,026
	Pozitif Sıralama	6 ^b	3,50	21,00		
	Aynı değer	4 ^c				
	Toplam	10				
Kilo	Negatif Sıralama	4 ^a	3,38	13,50	-,647	,518
	Pozitif Sıralama	2 ^b	3,75	7,50		
	Aynı değer	4 ^c				
	Toplam	10				
VKİ	Negatif Sıralama	7 ^a	4,71	33,00	-2,100	,036
	Pozitif Sıralama	1 ^b	3,00	3,00		
	Aynı değer	2 ^c				
	Toplam	10				
Bacak kuvveti	Negatif Sıralama	5 ^a	5,20	26,00	-,153	,878
	Pozitif Sıralama	5 ^b	5,80	29,00		
	Aynı değer	0 ^c				
	Toplam	10				
Sırt kuvveti	Negatif Sıralama	2 ^a	3,50	7,00	-2,091	,037
	Pozitif Sıralama	8 ^b	6,00	48,00		
	Aynı değer	0 ^c				
	Toplam	10				
Sağ El Kavrama Kuvveti	Negatif Sıralama	5 ^a	4,80	24,00	-,357	,721
	Pozitif Sıralama	5 ^b	6,20	31,00		
	Aynı değer	0 ^c				
	Toplam	10				
Sol El Kavrama Kuvveti	Negatif Sıralama	5 ^a	4,60	23,00	-,059	,953
	Pozitif Sıralama	4 ^b	5,50	22,00		
	Aynı değer	1 ^c				
	Toplam	10				
Uzan Eriş	Negatif Sıralama	2 ^a	2,75	5,50	-1,755	,079
	Pozitif Sıralama	6 ^b	5,08	30,50		
	Aynı değer	2 ^c				
	Toplam	10				
Dikey Sıçrama	Negatif Sıralama	7 ^a	6,00	42,00	-1,481	,139
	Pozitif Sıralama	3 ^b	4,33	13,00		
	Aynı değer	0 ^c				
	Toplam	10				
Kor Kuvveti	Negatif Sıralama	3 ^a	4,00	12,00	-840	,401

Pozitif Sıralama	5 ^b	4,80	24,00
Aynı değer	2 ^c		
Toplam	10		

- Antrenman sonrası < antrenman öncesi
- Antrenman sonrası > antrenman öncesi
- Antrenman sonrası = antrenman öncesi

Tablo 3’de antrenman öncesi ve antrenman sonrası ölçüm değerlerine baktığımızda aynı boyda olan birey sayısı 4, pozitif olan birey sayısı ise 6 olmuştur. Antrenman grubunun aynı kiloda olanlar 4, kilosunu negatif yönde azalan 4 ve pozitif yönde artan 2 olmuştur. VKİ değerleri aynı olan 2, negatif yönde azalan 7 ve pozitif yönde artan 1 olmuştur. Bacak kuvveti ve sağ el kavrama kuvveti değerleri negatif yönde azalan 5 ve pozitif yönde artan 5 olmuştur. Sırt kuvveti değerleri negatif yönde azalan 2 ve pozitif yönde artan 8 olmuştur. Sol el kavrama kuvveti değerleri aynı olan 1, negatif yönde azalan 5 ve pozitif yönde artan 4 olmuştur. Uzun eriş değerleri aynı olan 2, negatif yönde azalan 2 ve pozitif yönde artan 6 olmuştur. Dikey sıçrama verileri negatif yönde azalan 7 ve pozitif yönde artan 3 olmuştur. Kor kuvveti aynı olan 2, negatif yönde azalan 3 ve pozitif yönde artan 5 olmuştur. Sırt kuvveti, boy ve VKİ değerlerinde anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Bireylerin diğer değişkenleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4. Kontrol grubunun ölçüm öncesi ve sonrası fiziksel parametrelerinin ortalamaları

Değişkenler	n	Ön Test Ortalama ± Son Test Ortalama ± SS	SS
Boy	10	178,30±7,40	179,30±6,89
Kilo	10	81,50±20,30	81,20±18,68
VKİ	10	25,37±4,38	25,07±4,43
Bacak Kuvveti	10	133,80±33,59	153,50±44,02
Sırt Kuvveti	10	127,85±35,76	148,85±30,62
Sağ El Kavrama Kuvveti	10	39,39±13,15	44,85±9,31
Sol El Kavrama Kuvveti	10	37,64±15,31	41,82±8,86
Uzun Eriş	10	39,45±10,19	42,20±8,20
Dikey Sıçrama	10	49,60±12,66	46,90±5,08
Kor Kuvveti (sn)	10	142,30±21,06	159,80±28,12

Tablo 4’de kontrol grubunda yer alan sporcuların fiziksel ölçümlerin ortalamaları verilmiştir. Ön testte alınan parametrelerden kilo, VKİ ve dikey sıçrama ortalamalarının son testte düştüğü, diğer parametrelerin arttığı görülmüştür.

Tablo 5. Kontrol grubunun ölçüm öncesi ve sonrası fiziksel parametrelerinin karşılaştırılması

Antrenman Öncesi ve Sonrası Parametreler		n	Ortanca	Toplamları	Z	P
Boy	Negatif Sıralama	3 ^a	5,33	16,00	-1,217	,223
	Pozitif Sıralama	7 ^b	5,57	39,00		
	Aynı değer	0 ^c				
	Toplam	10				
Kilo	Negatif Sıralama	3 ^a	3,67	11,00	-,108	,914
	Pozitif Sıralama	3 ^b	3,33	10,00		
	Aynı değer	4 ^c				
	Toplam	10				
VKİ	Negatif Sıralama	5 ^a	6,20	31,00	1,007	,314
	Pozitif Sıralama	4 ^b	3,50	14,00		
	Aynı değer	1 ^c				
	Toplam	10				
Bacak kuvveti	Negatif Sıralama	1 ^a	5,00	5,00	-2,293	,022
	Pozitif Sıralama	9 ^b	5,56	50,00		
	Aynı değer	0 ^c				
	Toplam	10				
Sırt kuvveti	Negatif Sıralama	1 ^a	1,00	1,00	-2,547	,011
	Pozitif Sıralama	8 ^b	5,50	44,00		
	Aynı değer	1 ^c				
	Toplam	10				
Sağ El Kavrama Kuvveti	Negatif Sıralama	1 ^a	7,00	7,00	-2,090	,037
	Pozitif Sıralama	9 ^b	5,33	48,00		
	Aynı değer	0 ^c				
	Toplam	10				
Sol El Kavrama Kuvveti	Negatif Sıralama	4 ^a	4,75	19,00	-,866	,386
	Pozitif Sıralama	6 ^b	6,00	36,00		
	Aynı değer	0 ^c				
	Toplam	10				
Uzan Eriş	Negatif Sıralama	1 ^a	7,50	7,50	-1,779	,075
	Pozitif Sıralama	8 ^b	4,69	37,50		
	Aynı değer	1 ^c				
	Toplam	10				
Dikey Sıçrama	Negatif Sıralama	5 ^a	6,20	31,00	-1,007	,314
	Pozitif Sıralama	4 ^b	3,50	14,00		
	Aynı değer	1 ^c				
	Toplam	10				
Kor Kuvveti	Negatif Sıralama	2 ^a	2,25	4,50	-1,893	,058
	Pozitif Sıralama	6 ^b	5,25	41,50		
	Aynı değer	2 ^c				
	Toplam	10				

a. Antrenman sonrası < antrenman öncesi

b. Antrenman sonrası > antrenman öncesi

c. Antrenman sonrası = antrenman öncesi

Tablo 5’de antrenman öncesi ve antrenman sonrası ölçüm değerlerine baktığımızda kontrol grubunda boy değişkeninde negatif yönde azalan 3 ve pozitif yönde artan 7 olmuştur. Antrenman grubunun aynı kiloda olanlar 4, kilosu negatif yönde azalan 3 ve pozitif yönde artan 3 olmuştur. VKİ ve dikey sıçrama değerleri aynı olan 1, negatif yönde azalan 5 ve pozitif yönde artan 4 olmuştur. Bacak kuvveti ve sağ el kavrama kuvveti değerleri negatif yönde azalan 1 ve pozitif yönde artan 9 olmuştur. Sırt kuvveti ve uzan eriş değerleri aynı olan 1, negatif yönde azalan 1 ve pozitif yönde artan 8 olmuştur. Sol el kavrama kuvveti değerleri, negatif yönde azalan 4 ve pozitif yönde artan 6 olmuştur. Kor kuvveti değerleri aynı olan 2, negatif yönde azalan 2 ve pozitif yönde artan 6 olmuştur. Sırt, bacak ve sağ kavrama kuvveti değerlerinde anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Kontrol grubunun diğer değişkenleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada güreşçilere uygulanan 8 hafta kor kuvvet antrenmanının etkisi incelenmiştir. Antrenman sonunda yapılan fiziksel ölçümlümler sonucunda, sporcuların boylarının uzaması ve anlamlı farklılığın oluşması sporcu grubunun gelişim çağında olmasından dolayı oluşabileceği düşünülmektedir (Tablo 3). VKİ değişkeninde anlamlılık sporcuların boy değişkenindeki artıştan kaynaklandığını düşünmekteyiz. Çalışmada uygulanan kor kuvvet antrenmanının, bireyler üzerinde sırt kuvvetine olumlu etkisi olduğu söylenebilir.

Kor kuvvet antrenmanının kilo, uzan eriş, bacak, sağ ve sol el kavrama, dikey sıçrama ve kor bölgesi kuvveti değişkenlerinde sporcularda antrenman sonunda ortalamaları değişse de olumlu etkisi olduğunu söyleyemeyiz.

Durna (2017) güreşçilere 8 haftalık kor egzersizlerin bazı performans parametrelerine etkisini araştırmak amacıyla çalışma yapmıştır. Bu çalışma sonucunda istatistiksel olarak vücut ağırlığına ve VKİ değerlerine istatistiksel olarak anlamlı bir etki etmediği belirlenmiş olmasına rağmen, kontrol grubunda vücut ağırlığında ve VKİ değerlerinde anlamlı olmayan bir düşüş gerçekleşmiştir. Antrenman grubunda vücut ağırlığında bir artış meydana geldiği ve VKİ değerlerinde anlamlı bir değişiklik olduğu tespit edilmiştir. Doğan, Mendiş, Akcan ve Tepe (2016) 8 haftalık kor antrenmanının futbolcuların

fiziksel ve fizyolojik parametreleri üzerine etkisi araştırmışlar ve vücut kompozisyonu, bacak kuvveti, sırt kuvveti, esneklik, dikey sıçrama ölçümleri almışlardır. Antrenman grubunun ön test ve son test değerleri karşılaştırıldığında tüm parametrelerde anlamlı bir iyileşme gözlenmiştir. Kontrol grubunun ön test ve son test değerleri karşılaştırıldığında VKİ, vücut ağırlığı, dikey sıçrama, bacak ve sırt kuvveti değerlerinde anlamlı bir iyileşme gözlenmiştir. Gruplar arası farklarda; ağırlık, VKİ, esneklik, bacak ve sırt kuvveti çalışma grubunun lehine anlamlılık saptanmıştır. Hançerlioğulları (2020) 6 haftalık pliometrik ve kor egzersizlerinin bireysel ve takım sporcularının üzerine yaptığı çalışmada, Bireysel spor yapanların ön test ve son test değerlerinin karşılaştırılmasında vücut ağırlığı, VKİ, sol ve sağ kavrama kuvveti, esneklik, dikey sıçrama ve denge parametresinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Dilber vd. (2016) , yapmış olduğu çalışmada 16 futbolcuya 8 haftalık kor antrenmanı uygulamış, çalışma sonucunda motorik özelliklerde; sağ el kavrama, denge, dikey sıçrama mesafesi, esneklik, anaerobik güç sırt kuvveti, plank, t testi ve illinois testi ölçüm sonuçları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Dedecan (2016) çalışmasında adolesan erkek öğrencilerde 8 haftalık kor antrenmanları uyguladı. Antrenman öncesi ve sonrası boy uzunluğu, vücut ağırlığı, bacak ve sırt kuvveti, sağ ve sol el kavrama kuvveti, durarak uzun atlama, deri altı yağ kalınlığı, dikey sıçrama, 20 metre mekik koşusu (Shuttle Run Test), 1dk. şınav ve mekik, ölçümleri ve testleri uygulandı. Antrenman grubunun ön test ve son test değerleri karşılaştırıldığında aerobik güç hariç tüm parametrelerde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark gözlemlenmiştir. Bu çalışmayla Doğan vd. (2016) çalışması arasında antrenman grubunun bacak kuvveti değişkeni arasında farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Bu farklılık Doğan vd. (2016) çalışmasında kullanılan antrenman yönteminden kaynaklandığı söylenebilir. Kor egzersizle ilgili çalışmalar incelendiğinde bu çalışmanın bulgularıyla benzerlikler mevcuttur (Durna, 2017, s.35; Doğan vd., 2016, s.10 ; Hançerlioğulları, 2020, s.14). Bu benzerliklerin kor antrenman yönteminin birçok spor branşında yaygın olarak kullanılması ve kor antrenmanın sporcu gruplarında kuvvete, esnekliğe ve sıçrama yeteneğine olumlu etkilerinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Güreşte fiziksel uygunluk parametreleri maksimal dinamik kuvvet, izometrik kuvvet, patlayıcı kuvvet ve kuvvette devamlılık yüksek seviyedeki güreş performansı ile yakından ilgilidir (Chaabene vd., 2017, s. 1411). Tüm

bunlar dikkate alındığında güreşte performansın kor bölge kuvvetini yansıtan gövde stabilitesi, fonksiyonel hareketlilik ve üst ekstremité dengesinden etkilenmektedir. Güreşçilerde performansın artışı desteklemek statik ve dinamik postürlerini korumak için yüksek performansa aday sporcularda kuvvet, esneklik, dayanıklılık, kor bölge çalışmalarına sporcuların ihtiyacına göre yer vermeleri gerektiğini göstermektedir (Alper ve Erođlu-Kolayış, 2020, s.48).

Bu çalışmadaki kontrol grubu ön testte alınan parametrelerden kilo, VKİ ve dikey sıçrama ortalamalarının son testte düştüğü, boy, uzan eriş, bacak, sırt, sağ ve sol el kavrama ve kor kuvveti ortalamalarının artışı görülmüştür (Tablo 4). Ayrıca kontrol grubunda sırt, bacak ve sağ kavrama kuvveti değerlerinde anlamlı bir farklılık vardır. Kontrol grubunda anlamlı farklılığın olması, bu grubun haftada 6 gün güreş antrenmanı yapmasından kaynaklanabileceğini söyleyebiliriz. Kontrol grubunun VKİ, kilo, boy, dikey sıçrama, uzan eriş, sol el kavrama ve kor kuvveti arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (Tablo 5).

Sonuç olarak 8 haftalık kor kuvvet antrenmanlarının serbest stil erkek güreşçilerin sırt kuvveti üzerine olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Çalışma sonucunda kuvvet gelişimi hedeflenen güreşçi gruplarına bu çalışmada uygulanan antrenman program uygulanabileceği önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of The Effects of 8 Weeks of Core Exercises on Maximal Strength, Vertical Jump and Flexibility in Free Style Wrestlers

*

Ercan Tural – Sedat Kahya – Abdullah Tiryaki-Mehmet Çebi - Levent Ceylan
Ondokuz Mayıs University, Sivas Ahmet Ayık Sports High School, Sivas Cumhuriyet University

Improving core strength in the development of sportive performance is a topic that is frequently discussed in training science. Strong core muscles are essential for a successful sportive performance as well as our ability to maintain our daily routine activities. Core is defined as the main center of the body that initiates all movements as the strong field. Core strength is an important muscular structure in maintaining the function of the spine. The core is a large muscle that is used for the lumbopelvic region or body part of the body, including the abdominal muscles in the front, the back muscles in the back, the diaphragm in the front and the pelvic floor muscles below. Strengthening this muscular structure with the help of exercises is very important for sportive performance. Core strength exercises are a method that balances the hip and spine and is often used in most strength exercises. On the other hand, core exercises are an application that also improves the strength of the athlete against resistance. Today, core is a popular target for improving athletic performance, as well as a structure that helps distal mobility for proximal stability. Core exercises are a mandatory practice to prevent injuries and for a proper performance. Core, which has a great importance in many sports branches, especially in wrestling, one of the most popular sports branches in the world, the athlete's ability to produce great strength and muscle power for both the lower and upper body is great in terms of sportive performance, motor capacity, balance development, rehabilitation and injury prevention, has an importance.

In addition, core exercises provide support to increase functional strength with dynamic balance. Wrestling, which is one of the great physical activities of human history, is an important factor in developing a strong core strength

for a good balance performance due to the frequent application of movements such as pushing, pulling and falling to the ground, as well as the soft structure of the ground where the competitions and training are held. Especially freestyle wrestling is of great importance for core strength as it is a short-term, intermittent and high-intensity activity involving the upper and lower parts of the body.

We can say that core training has important effects on Wrestling as in many other branches. The aim of our study is to examine the maximal strength, vertical jump and flexibility levels of freestyle wrestlers between the ages of 15-17 after 8-week core exercises. It is important to determine the relationship between regular core exercises and maximal strength, flexibility and vertical jumping skills of freestyle wrestlers in terms of determining the training programs to be applied to young athletes. For this reason, the aim of the study is to determine the effect of regular core exercises performed after freestyle wrestling training on maximal strength, flexibility and vertical jumping skills.

The purpose of this study; To examine the effects of 8-week core exercises on maximal strength (leg, back and paw strength), vertical jump and flexibility, applied to freestyle contestant athletes between 15-17 years of age at Sivas Ahmet Ayık Thematic Sports High School. A total of 20 freestyle wrestlers, 10 training and 10 control groups, with an age of 15.80 ± 0.616 and sports age of 4.05 ± 1.538 , participated in the study. The measurements of the athletes' height, body weight, core strength and stability, vertical jump, reach and back, leg and claw strength as pre-test and post-test were taken. Wilcoxon test and descriptive analysis test were used to determine the change in training and control groups before and after exercise. Considering the averages of the physical measurements of the participants after the core strength training, it was seen that the averages of weight, BMI and left hand grip strength decreased and other parameters increased. When we look at the measurement values before and after training, there is a significant difference in back strength, height and BMI values ($p < 0.05$). There was no significant difference between the other variables of the individuals ($p > 0.05$). When we look at the averages of physical measurements of the athletes in the control group, it was seen that the average weight, BMI and vertical jump of the parameters taken in the pre-test decreased in the post-test, and the other parameters increased. When we look at the measurement values before and after training, there is a significant

difference in back, leg and right grip strength values in the control group ($p < 0.05$). There was no significant difference between other variables of the control group ($p > 0.05$). As a result, it can be said that 8-week core strength training has positive effects on back strength of freestyle male wrestlers.

Kaynakça / References

- Afyon, Y. A. (2014). Effect of core training on 16 year-old soccer players. *Academic Journals*, 9, 1275-1279.
- Alper, E. ve Eroğlu-Kolayış, İ. (2020). Yıldız güreşçilerde güreş performansı ile gövde stabilitesi, dinamik denge ve fonksiyonel hareketlilik değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(1), 48-66.
- Atan, T., Kabadayı, M., Eliöz, M., Çilhoroz, B. T. ve Akyol, P. (2013). Effect of jogging and coretraining after supramaximal exercise on recovery. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 15, 73-77.
- Bal, B. S., Singh, L., Singh, G. ve Singh, B. (2018). Norms and grades under normal distribution for basic movement patterns of freestyle wrestling player. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 4, 100-108.
- Bayati, R., Majelan, A. S., Mirzeali, B. ve Barbas, I. (2019). The Effect of 12 weeks of wrestling warm-up program on functional movement screen scores in cadet westlers. *Ann Appl Sport Sci*, 7, 40-46.
- Becer, E., ve Eliöz, M. (2020). Elit Düzey erkek yüzücülerde 16 haftalık core egzersizlerinin solunum fonksiyonlarına etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13, 891-894.
- Chaabene, H., Negra, Y., Bouguezzi, R., Mkaouer, B., Franchini, E., Julio, U. ve Hachana, Y. (2017). Physical and physiological attributes of wrestlers: An update. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 31(5), 1411-1442
- Dedecan, H. (2016). *Adolesan dönem erkek öğrencilerde core antrenmanlarının bazı fiziksel ve fizyolojik özellikleri üzerine etkisi* (yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Demirkan, E., Kutlu, M., Koz, M., Özal, M. ve Favre, M. (2014). physical fitness differences between freestyle and greco-roman junoir wrestlers. *Journal of Human Kinetics*, 41, 246-250.
- Dilber, A.O., Lağap, B., Akyüz, Ö., Çoban, C., Akyüz, M., Taş, M. ve Özkan, A. (2016). Erkek futbolcularda 8 haftalık kor antrenmanının performansla ilgili fiziksel uygunluk değişkenleri üzerine etkisi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(2), 77-82.

- Doğan, G., Mendes, B., Akcan, F. ve Tepe, A. (2016). Futbolculara uygulanan sekiz haftalık core antrenmanın bazı fiziksel ve fizyolojik parametreler üzerine etkisi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1-12
- Durna M. (2017). *8 haftalık core egzersiz programının güreşçilerde denge, esneklik ve çeviklik düzeyleri üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Antrenörlük Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Gür, F. ve Ersöz, G. (2017). Kor antrenmanın 8-14 yaş grubu tenis sporculrının kor kuvveti, statik ve dinamik denge özellikleri üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *Spormetre*, 15, 130-137.
- Hançerlioğulları B. (2020) *6 haftalık pliometrik ve core egzersizlerinin bireysel ve takım sporcularında denge faktörü üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Antrenörlük Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- İri, R., ve Aktuğ, Z. B. (2018). 12-15 yaş arası güreşçilerde 8 haftalık denge antrenmalarının denge çeviklik ve sürat performansı üzerine etkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 3, 81-90.
- Karacabey, K., Tetik, G., Kartal, R., Çağlayan, A., ve Kaya, K. (2016). Analysis on the effect of core training program on some physical and motoric characteristics for female volleyball players aged 8-11. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11, 63-68.
- Kibler, W. B., Press, J. ve Aaron, S. (2006). The Role of core stability in athletic function. *Sport Medicine*, 36, 189-198.
- Küçük H. (2020). Kadın futbolcularda statik ve dinamik dengenin mevkilere göre karşılaştırılması. *Uluslararası Spor Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi*, Supp.(4), 53-56.
- Küçük, H. ve Erim, V. (2021). Elit judo ve güreşçilerin denge performanslarının karşılaştırılması. *ROL Spor Bilimleri Dergisi*, 2021, 2(1), 1-7.
- Mackenzie, B. (2005). *101 performance evaluation tests*. London: Electric Word plc 67-71 Goswell Road London EC1V 7EP.
- McGill, S. (2020). Core training:evidence translating to better performance and injury prevention. *National Strength and Conditioning Association*, 32, 33-46.
- Mirzaeli, B., Curby, D. G., Rahmani-Nia, F., ve Moghadasi, M. (2009). Physiological profile of elite iranian junior freestyle wrestlers. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 23(8), 2339-2344.
- Reed, C. A., Ford, K. R., Myer, G. D. ve Hewett, T. E. (2014). The effect of isolated and integrated core stability training on athletic performance measures. *Sports Medicine*, 42 (8), 697-706.

- Samson, K. M. ve Sandery, M. A. (2007). A core stabilization training program for tennis athletes. *Human Kinetics*, 12, 41-46.
- Sever, O., Kır, R. ve Yaman, M. (2017). 11-13 yaş arası erkek tenisçilerde periyotlanmış core antrenman programının isabetli servis hızına etkisi. *Journal of Human Sciences*, 14(3), 3023-3030.
- Willardson, J. (2014). *Developing the core*. NSCA: National Strength and Conditioning Association.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Turan, E., Kahya, S., Tiryaki, A. ve Çebi, M. Ceylan, L.(2021) Serbest stil güreşçilerde 8 haftalık core egzersizlerinin maksimal kuvvet, dikey sıçrama ve esneklik üzerine olan etkisinin incelenmesi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 17(37), 4563-4580. DOI: 10.26466/opus.856167

Görsel Marka Kimliğinin Instagram'daki Yansıması

DOI: 10.26466/opus.891515

*

Zuhal Akbayır* – Betül Kılıç Taran**

* Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi

E-Posta: zuhal.akbayir@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7267-4184](https://orcid.org/0000-0001-7267-4184)

** Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi

E-Posta: betul.taran@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4753-001X](https://orcid.org/0000-0003-4753-001X)

Öz

Görsel kimlik, bir kurumun ya da markanın kim olduğunu ifade eden tüm görsel bileşenleri kapsar. Planlı iletişim çabalarıyla oluşturulan ve markayı doğru tanımlayan görsel kimlik, sembolik anlamlar yoluyla markanın duygusal ve işlevsel niteliklerini çekici ve farklı kılar, böylece hedef kitlenin markayla bağ kurmasına yardım eder. Günümüzün en yaygın iletişim ortamlarından Instagram, sosyal medya kullanıcılarına, görsel hikayeler yoluyla kendini ifade edebilme fırsatı tanır. Bu durum markalar açısından değerlendirildiğinde; Instagram, markanın görsel kimliğinin yansıtılması, benimsetilmesi ve görsel öğeler yoluyla hedef kitlesiyle iletişim kurmasına yardım eder. Bir markanın Instagram'da görsel iletişimini başarılı yürütmesi; görsel marka kimliği unsurları ile Instagram'ın kendine özgü iletişim dilini bütünlendiren bir yaklaşımı hedef almasıyla mümkündür. Bu bakış açısından hareketle, çalışmada Instagram'da görsel kimliğin yansıtılması ve sürdürülmesi bağlamında markaların iletişim yaklaşımlarını belirlemek amaçlanmıştır. Buna göre, BoomSocial Ocak 2021 istatistiklerine göre, Instagram'da teknoloji alanında en yüksek takipçi-etkileşim performans ölçümüne sahip ilk 5 şirketin sayfası örneklem olarak belirlenmiştir. Bu şirketler şunlardır: NVIDIA GeForce Türkiye, Deezer, Xiaomi Türkiye, Baykar Savunma ve Vodafone Türkiye. Söz konusu işletmelerin Instagram sayfaları, görsel marka kimliği bileşenleri ve Instagram'ın görsel iletişim unsurlarından oluşan kriterler odak alınarak, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma, incelenen işletmelerin renk, logo, isim, tipografi ve slogandan oluşan görsel marka kimliği bileşenlerini; kompozisyon, tema, kılavuz ve görsel tutarlılık olarak belirlenen Instagram'ın görsel iletişim unsurlarına entegre etme yaklaşımında bulduklarını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Görsel Kimlik, Görsel Marka Kimliği, Görsel İletişim, Instagram

Reflections of Visual Brand Identity on Instagram

*

Abstract

Visual identity refers to all visual components that depict what an institution or brand looks like. Visual identity, which is created with planned efforts of communication and defines the brand accurately, renders the emotional and functional qualities of the brand attractive and different by means of symbolic meanings and therefore helps the target audience to establish bonds with the brand. One of the most common ways of communication today, Instagram provides the users of social media with the opportunity to express themselves through visual stories. From the viewpoint of the brands; Instagram helps the brand to communicate with its target audience through the reflection and recognition of visual identity and with the visual elements of the brand. It is possible only when the brand embraces an approach that integrates the visual identity components and the specific communication language of Instagram that the brand can fulfill its visual communication on Instagram. Based on this point of view, the study is intended determine the communication approaches of brands in the context of reflecting and maintaining the visual identity on their Instagram pages. The samples in the study comprise the Instagram pages of the top 5 companies with the highest number of followers and interactivity performance in the field of technology, according to BoomSocial January 2021 Statistics. These companies are NVIDIA GeForce Türkiye, Deezer, Xiaomi Türkiye, Baykar Savunma and Vodafone Türkiye. The Instagram pages of these companies are analyzed using the content analysis method, with a focus on the criteria consisting of visual brand identity components and visual communication elements of Instagram. The study reveals that the companies addressed adopt an approach to integrate the visual brand identity components, e.g. the color, logo, name, typography and slogan, with Instagram's visual communication elements, which are defined as composition, theme, guideline and visual consistency.

Keywords: *Visual Identity, Visual Brand Identity, Visual Communication, Instagram*

Giriş

Kurumsal kimlik kavramı, bir kurumun kendini nasıl gördüğü ve dış dünyanın onu nasıl tanımlamasını istediğiyle ilişkilidir. Kurum kimliği, kurumsal davranış, kurumsal iletişim ve görsel kimlik öğelerinin bileşkesinden oluşur (Balta Peltekoğlu, 2018, s. 520). Bu durum kurumların markaları için de böyledir. İşletmeler, hedef kitlenin algılamasını istedikleri imajı oluşturmak için, kurumsal kimliklerini ve onun bir parçası olan marka kimlik öğelerini tasarlamayı amaçlarlar (Elden, 2009, s.114).

Kimlik göstergeleri, kurumların ve markaların algılanmaları üzerinde etkiye sahiptir. Bu yaklaşım, imaj ve kimlik arasındaki ilişkiyi ifade eden bir döngüyü tanımlar (Balta Peltekoğlu, 2018, s. 530). Baker ve Balmer'a (1997, s. 381) göre, zayıf bir görsel kimlik, kurumsal marka iletişiminde var olan güçsüzlüğün belirtisidir. Görsel kimlik, kurumsal itibarın oluşumunda önemli rol oynar (Van den Bosch, De Jong ve Elving, 2005). Bu nedenle görsel kimlik bir markanın dünya ile kurduğu iletişim anlamına gelir ve görsel kimlik bileşenlerini doğru tasarlayarak yönetmek stratejik öneme sahiptir.

Markaların görünür kimlikleri olarak ifade edilen görsel kimliklerini var oldukları her alana yansıtılmaları, görsel iletişimin kemikleşmiş kurallarındanadır. Ancak görsel iletişim sisteminin, dijital dünyada varlığını sürdürmek isteyen bir marka için yalnızca görsel kimlik unsurlarından ibaret olduğunu düşünmek yanlış olur. Markaların, tıpkı suyun bulunduğu kabın şeklini alması gibi, içinde varlığını sürdürmek istediği mecranın kalıbına tam uyum sağlaması gerekir. Aksi halde zaman-mekan sorunu yaşayan her marka hedeflerinden bir veya birkaç adım geri kalacaktır.

Instagram artistik ve etkileyici görsel unsurların ilgi çektiği, gerçek yaşam deneyimlerine ilişkin videoların ve görsellerin paylaşıldığı bir sosyal medya ortamıdır. Marka iletişimi açısından istatistikler, Instagram'da markalarla etkileşimin Facebook'tan 10 kat, Pinterest'ten 54 kat ve Twitter'dan 84 kat daha yüksek olduğunu göstermektedir ("brandwatch.com", 2019). Bu durumda sosyal medyayı tutarlı kullanmak isteyen markalar açısından Instagram; hem görsel kimlik bileşenlerinin konumlandırılması hem de söz konusu bileşenlerin Instagram'ın kendi görsel şablonu ve niteliklerine göre düzenlenmesinin oldukça önemli olduğu bir iletişim ortamıdır.

Bu yaklaşımdan hareketle çalışmada, öncelikle görsel kimliği oluşturan isim, logo, slogan, renk ve tipografik bileşenler ele alınacak ve ardından Instagram'da markalar açısından görsel kimliğin yapılandırılması konusu tartışılacaktır. BoomSocial Ocak 2021 istatistiklerine göre, teknoloji kategorisinde Instagram'da yüksek takipçi-etkileşim performans ölçümüne sahip beş marka örneklem olarak belirlenerek, markaların bu platformdaki görsel kimlik çalışmaları içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Instagram'da görsel marka kimliğini ele alan akademik çalışmaların sınırlı olması dikkate alınarak, elde edilen bulgulardan hareketle, görsel marka kimliğini odağına alan bir yaklaşımla, Instagram'da görsel içerik yönetimine ilişkin genel bir bakış açısı sunulacaktır.

Teorik Arka Plan

Görsel Marka Kimliği ve Bileşenleri

Görsel kimlik; bir markanın konumunu, kişiliğini ve küresel akışını görsel öğeler aracılığıyla göstermenin en somut yollarından biridir (Lelis, Leitão, Mealha ve Dunning, 2020, s. 3). Markalar açısından bu öğelerin değişimlere uyarlanabilir biçimde, kolay hatırlanabilir, anlam ifade eden ve başka kültürlerle transfer edilebilen nitelikte tasarlanması önem taşımaktadır (Ural, 2009, s. 50). Çünkü görsel kimliğini doğru tanımlamış markalar, hedef kitlelerle derin ve anlamlı ilişkiler geliştirerek, kurumsal performansın artmasını hedeflerler (Park, Eisingerich, Pol ve Park, 2013, s. 180).

İsim, renk, logo, yazım stili ve sloganlar marka kimliğini somutlaştırarak tanımlayan görsel öğelerdir (Dowling, 1994). Bu göstergelerin her birinin diğerini bütünleyecek ve marka kimliğini tanımlayacak biçimde tasarlanması ve planlı iletişim çabalarıyla hedef kitlelere benimsetilmesi, alıcıda olumlu duygusal tepkilerin yaratılması açısından değerlidir.

İsim, bir markanın hatırlanmasının ve tartışılmasının birincil yoludur (Lelis vd., 2020, s. 7). Kurum ya da marka adı görsel kimlik tasarımının merkezine oturan bir kavramdan ya da simgeden oluşabilir ancak burada önemli olan kurumun resmi adının, kurumun yaygın tanınma biçimiyle örtüşmesidir (Balta Peltekoğlu, 2018, s. 528). Glynn ve Abzug'a (2002) göre, kurum isimleri anlamın ve örgütsel kimliğin temel özelliklerini kodlarlar.

Kohli, Leuthesser ve Suri'ye (2007, s. 415) göre; marka adı, bir ürüne temel kimliğini verir, imajın dayanağıdır ve kolayca değiştirilemez. Marka isimleri,

kulağa çekici gelmeli, markanın temel faydalarını yansıtmalı ve tercihen küresel pazarın çok dilli taleplerini karşılamalıdır (Wänke, Herrmann ve Schaffner, 2007, s. 2). Bir marka ya da kurum adının, kolay telaffuz edilebilmesi ve işletmenin genel misyonunu temsil etmesi marka isminin başarısı için önemli kriterlerdir. Çünkü güçlü tasarlanan bir marka ismi, hedef kitleyi işletmenin sunduğu her mesajı duymaya hazır hale getirir.

Logolar ise, bir kurumun ve markanın imzası gibidir. Page ve Thorsteinsson'a (2009, s. 11) göre, etkili ve tanınabilir bir logoya sahip olmak, güçlü bir marka kimliği oluşturmanın önemli bir parçasıdır. Logolar, kurum veya marka isminin, görsel sembolü olan bir amblem ile yuvarlak, kare, oval, dikey ve yatay olmak üzere çeşitli şekillerde tasarlanması ve renk bileşeni ile ayırt edici bir biçimde bir araya getirilmesiyle oluşur (Pira, Kocabaş ve Yeniçeri, 2005, s. 123). Marka logoları, marka bağlılığı ve kurumsal performans üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Bunun nedeni ise marka logolarının; hedef kitlenin öz kimliğinin ifadesini kolaylaştırması, bir markanın işlevsel faydalarını temsil etmesi ve estetik çekicilik sunmasıdır (Park vd., 2013, s.180).

Bir logo, marka adını tek başına içerebileceği gibi (örneğin Intel, Ford, Samsung, IBM), benzersiz bir görsel sembolle birlikte de tasarlanabilir (örneğin McDonald's altın kemeri, Mercedes-Benz'in üç köşeli yıldızı gibi). Bu ikinci durumda, semboller gerçek marka logoları olarak hizmet eder ve marka adları, sembollerin yanında tamamlayıcılar olarak işlev görürler (örneğin Apple'ın elması gibi) (Park vd., 2013, s. 181). Ancak hangi koşulda olursa olsun kurumsal bir logonun sahip olması gereken temel nitelikler vardır. Logoda, ilk bakışta verilmek istenen mesajın anlaşılabilir olması, çok fazla şekil, renk, imge ve resim içermemesi, kurumun ve markanın görsel kimliğini hedef kitleye yansıtabilmesi, akılda kalıcı ve anlamlı olması, renklerden bağımsız olarak görsel açıdan bir değer taşıması, boyut değişikliklerinde özelliğini ve etkisini yitirmemesi, vektör ve piksel tabanlı farklı ölçü ve formlarda tasarlanması, tipografik kurallara dikkat edilmesi, bütün görsel tasarım yazımlarında ve her ortamda kullanılmaya uygun tasarlanması bu niteliklerdendir (Elden ve Özdem, 2015, s. 124).

Görsel kimliğin bir diğer tanımlayıcı unsuru renkler; duygu ve düşünceleri etkilemede, bilgi aktarmada, kalıcı kimlik oluşturmada ve sembolik değer yaratmada rol oynar (Balta Peltekoğlu ve Akbayır, 2020, s. 47). Renk, rasyo-nellikten çok duygulara hitap edebilen, ikna gücüne sahip bir araçtır ve marka imajının oluşumunda önemli role sahiptir. Renkler yoluyla bir marka,

müşterilerine iletmek istediği mesajı gönderebilir. İster Coca-cola'nun kırmızısı, ister Shell'in sarısı olsun, hepsi farklı tüketiciler için farklı renk değerlerine sahiptir (Singh, 2006, s. 785-786).

Jenkins'e göre (1991, s. 163), renk bileşeni kurumu doğal fenomenlerle ve kültürel referanslarla ilişkilendirmesi nedeniyle görsel kimliğin ifadesinde önemlidir (Baker ve Balmer, 1997, s. 370). Bir markaya özgü renk kimliği aracılığıyla markanın kendini tanımlaması, kurumsal marka sadakatinin oluşumunda önemli etkilere sahiptir (Jin, Yoon ve Lee, 2019, s. 57).

Sloganlar; bir markanın bir iddia ile ilişkilendirildiği genel bir yapıyı yansıtır (Dahlén ve Rosengren, 2004, s. 153). Sloganlar, marka kimliğinin temel unsurudur, marka değerine katkıda bulunur ve marka imajını güçlendirir. Markanın tanınmasına, hatırlanmasına ve marka farkındalığının oluşumuna yardımcı olurlar (Kohli vd., 2007, s. 415). Sloganlar, kurum ve markaların hedef kitlelerini motive edebildikleri güçlü araçlardır. Görsel ve sözlü olarak bir markanın faydasını ve önemini ifade ederler. Bu bakımdan, en iyi slogan anında tanınandır (Zuliana, 2013, s. 2). Kohli ve arkadaşlarına (2007, s. 420) göre, etkili slogan yaratımı geleceğe yönelik uzun vadeli bir bakış açısını gerektirir. Her slogan markayı net bir şekilde konumlandırmalı ve marka ile güçlü ilişkisini açığa çıkarmalıdır. Sloganlarını tutarlılıkla kullanan markalar, aynı zamanda en yüksek hatırlanma oranlarını da elde etmektedirler.

Görsel kimliğin son unsuru olan tipografi ise, yazılı veya görsel bir iletişim mesajındaki kelimelerin ve cümlelerin biçimi, aralığı ve düzeniyle ilgilenir (McCarthy ve Mothersbaugh, 2002, s. 664). Childers ve Jass (2002, s. 94) tipografii, yazılı sözcükler aracılığıyla iletişimi tasarlama sanatı ya da becerisi olarak tanımlamaktadır. Tipografi, belirli bir form halinde yazma ile ilişkilidir (Kılıç Taran, 2014, s. 44). Tipografi, dili görsel olarak şekillendirmeyi içerir. Böylece biçim ve anlam, iletişim kurmak için birlikte çalışırlar. Bu bağlamda, görsel iletişim sistemindeki harf formları ve düzenlemeleri zaman içinde anlam ve değerlerle daha da demlenirler (Lelis vd., 2020, s. 6). McCarthy ve Mothersbaugh, tipografik tasarımın unsurlarını; yazı tipi özellikleri, aralık ve düzen olmak üzere üçe ayırmaktadır. Yazı tipi özellikleri, gerçek harf formlarının görünümünü etkileyen faktörlerle ilgilenir. Aralık; sözcükler arasındaki, sözcüklerin içindeki harfler arasındaki ve metin satırları arasındaki mesafeyle ilgilidir. Düzen ise, kelimelerin ve metin bloklarının konumlandırılmasıyla ilişkilidir (2002, s. 666). Tipografinin bu özelliklerinin farklı değerleri birleştirilerek, farklı tip stiller oluşturulabilir (Childers ve Jassise, 2002, s. 94).

Özetle; görsel kimlik unsurlarından marka ismi, logo, renk, slogan ve tipografi markanın kimliğine ve kişiliğine ilişkin karakteristik mesajlar içerir. Marka ismi, görsel kimliğin en belirgin tanımlayıcısı olup, hedef kitlede olumlu çağrışımlar yaratacak niteliklere sahip olmalıdır. Logo, renk bileşeni ile bir araya gelerek akılda kalıcılığın sağlanmasında merkezi rol oynar. Renkler ise önemli mesaj taşıyıcıları olup, hedef kitlede duygusal etki yaratma potansiyeline sahiptir. Sloganlar, marka kimliğinin ve marka vadinin sözcüklerle ifadesine katkıda bulunur. Tipografi ise, markanın vurgulamak istediği mesajın yazı formu olarak görselleştirilmesini sağlar. Bu nedenle tüm bu bileşenler, marka kimliğinin güçlü bir pekiştiricisi olarak görsel iletişim sistemi içinde önemli rol oynarlar. Söz konusu görsel kimlik unsurlarının markanın kişiliğiyle tutarlı bir biçimde oluşturulmasının yanı sıra marka iletişimde yararlanılan geleneksel mecralarda ve internet platformlarında tek sesli bir biçimde yansıtılması ise markanın hedef kitesi ile anlamlı ilişkiler sürdürmesine yardımcı olurken, olumlu imaj ve itibarın oluşumuna katkı sağlar.

Instagram'da Görsel Marka Kimliği ve Görsel İletişim

Lelis ve arkadaşlarına göre, farklı medya özellikleri; markaların görsel kimliklerini hedef kitlelerine sunma biçiminde farklılıkları içerirler. Bu bağlamda, görsel iletişimin temelini, iyi yapılandırılmış görsel öğeler oluşturmaktadır. Görsel kimlik unsurlarının bütünü markanın doğal ve özgün bir parçası olarak kabul edilerek sosyal medya da dahil olmak üzere tüm mecralarda bu kimliğin yansıtılması, markalaşma için değerli bir rehber olmalıdır (2020, s. 5).

Instagram; 2010 yılında sosyal medya aracı olarak kullanıma sunulan, özellikle kullanıcılarına görsel paylaşım yapmalarını kolaylaştıran bir mobil uygulamadır (Sing ve Diamo, 2017, s. 223). Instagram, kurum ve kişilerin fotoğraflarını dünyanın geri kalanıyla paylaşmasına olanak tanıyan bir sosyal medya platformudur (Kennedy, 2015, s. 56). Instagram ayrıca, marka bilinirliğinin sağlanmasına hizmet eder. Instagram'da marka oluşturmanın farklı birçok yolu olabilir, ancak en etkili yolu, marka stratejisinin görsel tutarlılığına dayanmaktadır (Jurišová, 2020, s. 121).

Kullanıcı tarafından belirli bir markanın Instagram profili ziyaret edildiğinde; mesajı ilk bakışta net bir biçimde iletebilmesi ve iyi bir izlenim bırakması önemlidir. Çünkü kullanıcıların profili takip edip etmeyeceğine profildeki içeriklerin bütünü belirleyecektir. Profil ismi, ulaşılabilir olması açısından markanın ismi ile eşleşmelidir. İsim meşgul ise kolay bağlantı kurulabilecek bir alternatif geliştirilmelidir. Profil resimleri, Instagram’da daire formundadır. Resim alanına tanınabilir biçimde markanın logosu ya da amblemi yerleştirilmelidir. Bilgi kısmı ise markayı kısaca tanıtmalıdır. Bu tanımlama alanında hesabın ziyaretçileri tarafından takip edilmesini sağlayabilmek için mesaj ya da slogana yer verilebilir, markanın web sitesi bağlantısı eklenebilir (Goodwin, 2016, s. 12, 13).

Sosyal medyada kullanılacak en iyi görseller; merak uyandıran, eğlendiren, göze çarpan, sürükleyici bir mesaj aktaran veya duygu uyandıran görüntülerdir. Söz konusu görüntülerin marka ile ilgili deneyim sunup sunmamasının ötesinde, önemli olan; hedef kitlenin marka ile ilişkilendirilmesi istenen duygu türlerinin pekiştirilebilmesidir (Macarthy, 2013, s. 54). Bu noktada markanın kendisi için belirlediği ve görsel kimliğini tamamıyla yansıtan duygu durumu, o markanın temasını oluşturacaktır. Doğru oluşturulmuş tema; Instagram sayfalarına eşsiz bir tarz sergileyerek markayı unutulmaz kılmasının yanı sıra markanın görsel iletişimini bütünleştirecektir. Instagram’da temalar; neşeli, üzgün, karamsar, tropikal, eğlenceli, minimalist vb. gibi çeşitlendirilebilir (Jurišová, 2020, s. 121).

Instagram, markalar için görsel içeriklerinde tutarlı hikaye temaları kullanarak hedef kitleleriyle etkileşime geçebilmeleri imkanını sunar (Sing ve Di-amo, 2017, s. 224). Markalar hedef kitlelerine; başarının, özgüvenin, farklılaşmanın, bireyselliği ifade etmenin ve hayattaki geçişlere yardım etmenin bir yolu olarak hikayelerini sunmaktadırlar (Escalas, 2004, s. 170). Sosyal medya kullanıcısı ise ilgi çekici bir hikayeye her daim tepki vermeye hazırdır. Dolayısıyla markaların; ürünlerini (mal veya hizmet) Instagram’ın kullanım biçimine göre hedef kitesine sunması, mesajlarını iletme ve tanınma noktasında iyi bir yöntem olacaktır (Macarthy, 2013, s. 43, 44). Instagram’da hikaye anlatımlarının fotoğraflardan oluşan bir kompozisyon çerçevesinde oluşturulması markanın görsel iletişim yapısına tutarlılık sağlayacaktır (Jurišová, 2020, s. 124).

Diğer taraftan Instagram’da yazı tipinin kullanımı, marka kimliğine dayalı olmalı ve tüm iletişim kanallarında tutarlılık içinde yansıtılmalıdır

(Jurišová, 2020, s. 121). Bu bağlamda görsel kimliğin önemli bir tanımlayıcısı olan tipografinin Instagram'da hem görseller üzerinde yer alan ifadeler de hem de metin içeriklerinde görsel kimlikle uyumlu bir biçimde kullanılmasına dikkat edilmelidir.

Fotoğraf ve video içeriklerinde tutarlı bir görünüm ve üslubun kullanılması, Instagram'da markanın varlığı için oldukça önemli bir unsurdur (Instagram Business Ekibi, 2019, https://business.instagram.com/blog/a-step-by-step-guide-planning-and-creating-content-consistently?locale=tr_TR). Instagram'da paylaşılan görsel içeriklerin her biri, kendi içinde bir kompozisyona sahip olmalıdır. Başka bir ifadeyle; estetik değerlerle uyumlu, basit kompozisyon kuralları ile görsel unsurların yeri ve düzeninin dengeli biçimde oluşturulması gerekmektedir.

Markalar görsel paylaşımlarını "bileşik fotoğraf düzeni" oluşturarak da gerçekleştirebilirler. Birbirinden farklı fotoğraflar; sözde oluşturulan ızgaraya belirli bir düzenle yerleştirilerek birleşik bir görsel izlenim oluşturabilir. Bu kılavuz sisteminden farklı olarak birbirini takip eden ancak ızgara görünümünde bütün oluşturmayan, art arda gelen sıralı paylaşımlar da yapılabilir. Bu kılavuz sistemleri markalar için Instagram sayfalarında görsel açıdan tutarlılık oluşturmaya yardımcı olacaktır (Jurišová, 2020, s. 124). Türkiye'den @twitburcc astroloji sayfası kılavuz kullanımına sıklıkla yer veren bir hesap olarak örnek gösterilebilir.

Görsel paylaşımlar uygun anahtar kelimeler ile hashtag (#) kullanılarak görünür hale getirilebilir. Genel hashtag kullanımları, o kelime ile arama yapan kullanıcıların marka sayfasını ziyaret etmeleri olasılığını kuvvetlendirecektir (Goodwin, 2016, s. 15). Marka ile bütünleşmesi istenen mesaj ve sloganlar da hashtag olarak kullanılabilir.

Yukarıda anlatılanlar ışığında, Instagram'ın yapısına ilişkin bir marka sayfasında kurumların görsel kimliğini yansıtacak olan dört unsurun varlığından söz edilebilir. Bunlar; kompozisyon, tema, kılavuz ve görsel tutarlılıktır. Görsel kimliği temsil eden isim, logo, renk, slogan ve tipografi bileşenlerinin, Instagram'ın söz konusu görsel iletişim yapısı içinde yer alması, Instagram'da görsel kimliğin ifadesini sağlarken, sosyal medya içerik yönetimi kapsamında kimlikle bütünleşik ve tutarlı bir iletişim yapısı oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırma

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmada markaların Instagram'da görsel kimliklerini yansıtmaları ve sürdürmeleri konusundaki yaklaşımların ortaya konulması amaçlanmıştır. Instagram'da görsel marka kimliğini ele alan akademik çalışmalar sınırlı olduğundan, odağına görsel marka kimliğini alan bir yaklaşım ile gerçekleştirilen bu çalışma, Instagram'da görsel içerik yönetimine ilişkin genel bir bakış açısı sunulacaktır. Çalışmanın markalar açısından görsel kimlik unsurlarının Instagram'daki temsili konusuna farklı bir bakış açısı getirerek katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belirlenen kapsamda markaların görsel kimlikleri ile örtüşen öğelerin, Instagram sayfalarında hangi yöntem ve unsurlar aracılığıyla yansıttıkları konusu araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, çalışmanın teorisinde yer verilen, kurumsal kimlikle tutarlı bir sosyal medya yönetiminin önemine vurgu yapan; Goodwin (2016), Jurišová (2020) ve Instagram Business Ekibi (2019) çalışmalarından yola çıkılarak aşağıdaki araştırma soruları belirlenmiştir.

1. Markalar, Instagram sayfalarındaki profil ismini kurumsal isimlerine uygun bir biçimde kullanmakta mıdır?
2. Markalar Instagram sayfalarında sloganlarına yer vermekte midir?
3. Markalar logolarına Instagram sayfalarında görsel kimlikle uyumlu bir şekilde yer vermekte midir?
4. Markalar kurumsal kimliklerinde belirlenmiş renk ve renk paletini Instagram sayfalarında kullanmış mıdır? Hakim renk olarak kurumsal renklerden bahsedilebilir mi?
5. Markalar Instagram sayfalarındaki görsel içeriklerinde, kurumsal kimliklerinde belirlenmiş tipografik yapıları mı kullanmıştır?
6. Markanın Instagram sayfasındaki paylaşımlarında yer alan görsel öğeler, estetik kaygı gözetilerek, markanın hizmet alanına işaret eden bir kompozisyon içinde verilmekte midir?
7. Markanın kimliğine işaret eden bir veya birden çok tema, Instagram sayfasının genelinde görsel unsurlarla desteklenmekte midir?
8. Markanın Instagram sayfasındaki paylaşımlarının genel görünümünde; kılavuz sistemiyle birbirini takip eden ve/veya bir blok olarak değerlendirildiğinde belirli bir bütünü oluşturan görsel içerikler bulunmakta mıdır?

9. Markalar Instagram sayfalarının tamamında, görsel tutarlılık kavramıyla ifade edilen görsel kimlik bütünlüğünü yansıtmakta mıdır?

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Teknoloji günlük yaşamda eğitim, eğlence, sağlık, iletişim gibi pek çok alanda birey yaşantısının vazgeçilmezi haline gelmiştir. Teknolojinin günlük yaşamdaki bu öneminden hareketle, teknoloji alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların sosyal medya hesaplarının görsel kimlikle bütünlük oluşturacak şekilde kullanılması konusunda lokomotif işlevi görmeleri gerekir.

Sosyal medyada yer alan işletmelerin sektörel olarak performans ve etkileşim düzeylerini ölçümleyen ve elde ettiği verileri düzenli olarak kamuoyunun bilgisine sunan bir sosyal medya raporlama ve analiz platformu olan BoomSocial'ın (BoomSonar, 2021) "teknoloji şirketleri" kategorisinde yer alan toplam 264 Instagram hesabı araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. BoomSocial'ın 2021 yılı Ocak ayı istatistiklerine göre, "teknoloji" kategorisinde bulunan, takipçi sayısı ve etkileşim düzeylerine göre yapılan ölçümleme sonucunda en yüksek performans gösteren ilk 5 marka ise araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemi oluşturan markaların takipçi sayıları ve etkileşim düzeyleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. BoomSocial istatistiklerine göre, 2021 Ocak döneminde, Instagram'da en iyi performans gösteren ilk beş marka

Marka adı	Takipçi sayısı	Etkileşim Düzeyi
NVIDIA GeForce Türkiye	246.836	245.773
Deezer	261.952	609.724
Xiaomi Türkiye	315.861	151.949
Baykar Savunma	130.133	190.842
Vodafone Türkiye	196.189	142.926

(Boomsocial,2021)

Araştırmanın Sınırlılıkları

Markaların sosyal medya hesaplarında görsel kimliğiyle bütünlük oluşturup oluşturmadığı ve eğer oluşturuyorsa hangi niteliklerden destek aldığı bu araştırmanın temel sorunsalıdır. Bu bağlamda araştırma; zaman ve maliyet kısıtları da göz önünde bulundurularak teknoloji alanında hizmet veren 5 marka ile sınırlandırılmıştır. Bunun yanı sıra görselliğe yoğun biçimde vurgu

yapan sosyal medya uygulamalarından yalnızca Instagram hesaplarının ele alınması da araştırmanın bir diğer kısıtını oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen bir diğer sınırlılık ise; yalnızca görsel kimlik bileşenlerinden isim, logo, renk, slogan ve tipografi unsurları ile Instagram'da kompozisyon, tema, kılavuz ve görsel tutarlılık kriterlerinin ele alınmasıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında belirlenen markaların Instagram sayfaları analizi, 2019, 2020 ve 2021 yılı Ocak ayındaki paylaşımları kapsayacak şekilde yapılmıştır. Araştırma 2021 yılı Şubat döneminde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan Instagram sayfaları görsel kimlik unsurları ve bulunduğu mecranın iletişim dilini bütünleştiren hibrit bir iletişim yaklaşımı gözetilerek içerik analizine tabi tutulmuştur.

Nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan içerik analizi; elde edilen sözel veya yazılı metin ya da görsel betimlemelerin içerik açısından değerlendirilmesini kapsar. Bu şekilde veriler; belirlenen ölçekler dikkate alınarak analiz edilir (Kozak, 2014: s. 138).

Yapılan içerik analizinde yanıtı bulunmak istenen araştırma soruları; isim, slogan, logo, tipografi, renk, kompozisyon, tema, kılavuz ve görsel tutarlılık başlıkları altında incelenmiştir.

Instagram yapısı gereği kare formatında içerik yüklemeye imkan tanımaktadır. Birden fazla görsel ele alındığında tercih edilen görsel bloğu, yine kare formatında görünümüne imkan sunan 9'lu görsel bloklardır. Bu görünüm sözde ızgara (so-called grid) olarak nitelendirilen bir görsel tasarım yöntemidir. Bu çalışmada da içerik analizlerinde markalar 9'lu görsel bloklar halinde incelenmiş ve kimi kriterler sözde ızgara yönteminden hareketle yorumlanmıştır.

Araştırmanın Analizi

Araştırma kapsamında Instagram sayfaları incelenen markalara yönelik içerik analizleri aşağıdaki gibidir:

NVIDIA GeForce Türkiye Instagram Sayfası Analizi

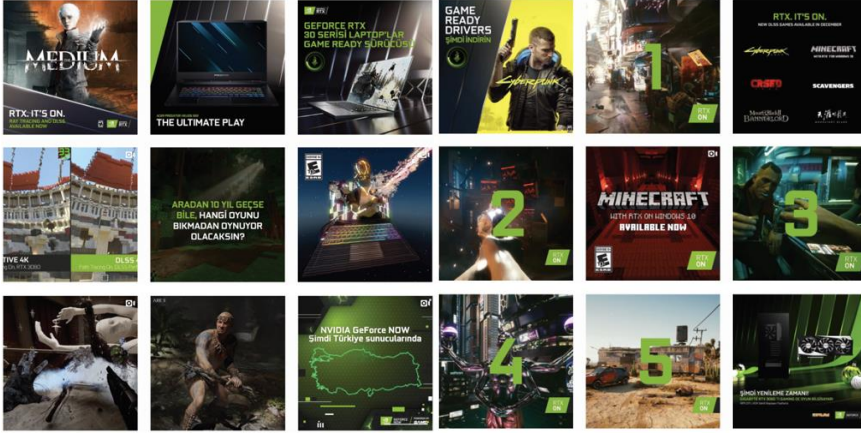
NVIDIA, oyunlar için ekran kartı üreten bir firmadır. GeForce RTX ise en üst düzey ray tracing ve yapay zeka platformlu bir ekran kartıdır. Bilgisayar oyunu tutkunları için oyunun yarattığı simülatif ortama tam adapte olabilmeleri için yüksek teknolojik özelliklere sahip ekran kartlarının önemi oldukça büyüktür.

Şekil 1. NVIDIA Logosu (Nvidia, 2021)

Markanın kurumsal logosu; amblem ve tipografik formu ile yeşil ve siyah renklerinden oluşmaktadır. (Bkz. Şekil 1.)

Şekil 2. NVIDIA GeForce Türkiye Instagram Sayfası (Nvidia, 2021)

NVIDIA GeForce Türkiye; Instagram sayfasındaki ismini, Türkiye ayağı olan birçok uluslararası markanın uyguladığına benzer biçimde “tr” eklentisi ile kullanmaktadır. “RTX. It’s on.” olan sloganına ise marka bilgilerinin bulunduğu metin alanında hashtag ile yer vermiştir. Bunun yanı sıra görsellerde de slogana rastlanmaktadır.

GFX Türkiye, Instagram profil resmine mevcut logosunu konumlandırmıştır. Dar alanda karmaşa oluşturmamak adına arka planın 1/3’ü amblemin yeşil rengi, geri kalanını ise yine logoda yer alan siyah rengi oluşturmaktadır. Logo; amblem ve tipografisi ile bu zemin üzerine beyaz renkle yerleştirilmiştir. Logodaki siyah, yeşil ve beyaz renkleri tüm sayfaya yayılmıştır. Aynı şekilde logodaki font da tüm sayfada içeriklerde kullanılan ana karakter olarak belirlenmiştir. Görsellerde kullanılmış olan diğer font aileleri, görselde yer alan oyunun orijinal karakterlerini yansıtmaktadır.

Görsel içeriklerin tamamının; (fotoğraf, ekran görüntüsü, afiş, vs.) grafik tasarım ilkelerinin gözetildiği, oldukça dengeli kompozisyonlar ile oluşturulduğu görülmektedir. Marka; kompozisyonlarında yüksek çözünürlüklü görüntü kalitesine daima vurgu yapmıştır. GFX ile tadına varılacak oyunlar, içerik görsellerinin merkezinde yer almıştır. Dolayısıyla sayfanın temasının dijital eğlence olduğu ifade edilebilir.

Birbirinden ayrı görseller arasında izlenebilir bir bağlantı oluşturmak amacıyla belirli bir tasarım şablonunun art arda kullanıldığı görülmektedir. Bu görseller bir bütünün parçası olmasa da devam duygusu düşünülerek oluşturulduğu için sayfada zaman zaman kılavuz takibine yer verilmiştir.

NVİDA GeForce Türkiye Instagram Sayfası'nın bu koşullar göz önüne alınarak görsel tutarlılığa sahip, kurumsal kimliğinin devamı niteliğinde tasarlanmış bir sayfa olduğu söylenebilir.

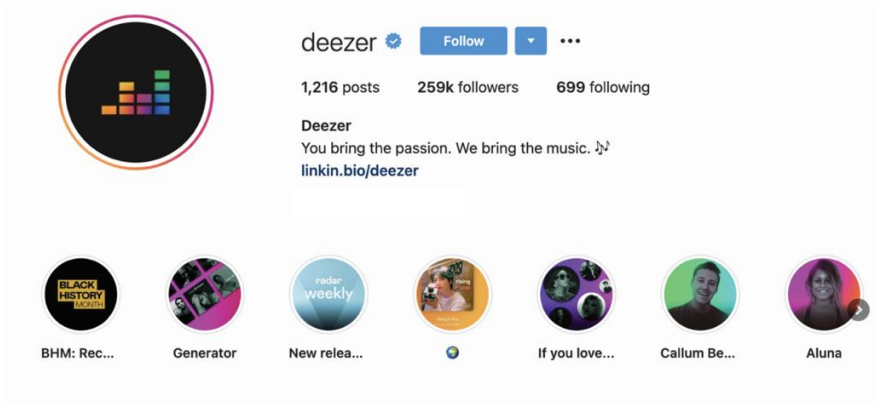
Deezer Instagram Sayfası Analizi

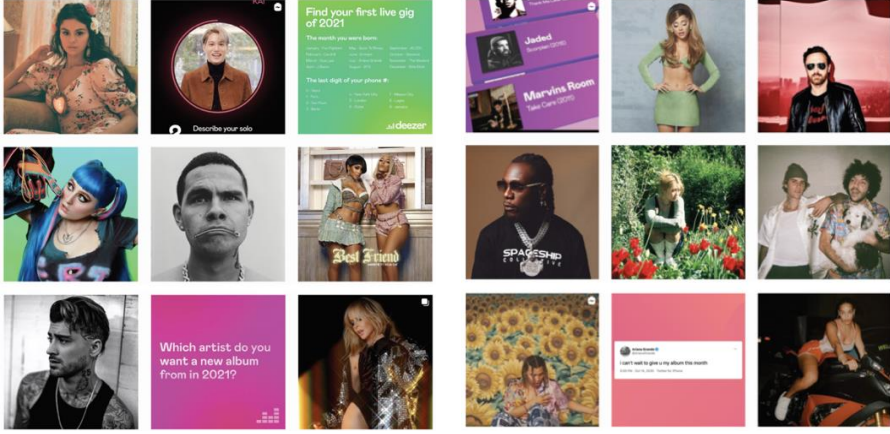
Deezer müzik uygulama markasıdır. Kullanıcısına müzik dinlemeyi kesintisiz bir keyifle sürdürebilmesini hedefleyen bir uygulamadır. Uygulamaya e-posta adresi ve şifre tanımla süreçlerinin tamamlanması sonrasında erişilebildiği gibi, sosyal medya hesapları ile de giriş yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Deezer'ın kullanıcılarına sağladığı erişilebilirlik kolaylığı, bu uygulama sayesinde istenilen müziğe her an ulaşılacağı izlenimini yaratmaktadır.

Şekil 3. Deezer Kurumsal Logo (Deezer, 2021)

Deezer logosu, ışık tayfındaki birçok rengi barındıran amblem ve siyah renkli marka isminin yer aldığı tipografiden oluşmaktadır.

Şekil 4. Deezer Instagram Sayfası (Deezer, 2021)

Deezer'ın ulaşılabilirliğindeki kolaylık, sosyal medyada da kendini orijinal ismini kullanarak göstermektedir. Slogan ise marka bilgilerinin yer aldığı metin alanında bulunmaktadır. "Sen tutkunu göster. Biz müziği verelim."/"You bring the passion. We ring the music."

Deezer markası; Instagram sayfasında profil resmi olarak amblemini kullanılmıştır. Amblem, ışık tayfındaki birçok renge sahiptir. Markanın ismi, orijinal logosunda siyah ve etli bir karakterle yazılmıştır. Bu bilgilerden hareketle Instagram profil resminde siyah fon üzerine amblemin yerleştirilerek kullanılması, logo ile bağlayıcılığı kuvvetlendirmektedir.

Logonun barındırdığı renk paleti sayfanın tamamına dengeli biçimde yayılmıştır. İçerik görsellerinde kompozisyonlar estetik kaygı gözetilerek oluşturulmuştur. Kurumsal kimliğiyle uyumlu olarak doğal renklerden neon renklere kadar hemen hemen her tonu içinde barındıran görseller, genellikle kendi içinde harekete yönelik bir devinim göstermektedir. Bu durum sayfanın temasını enerjik ve eğlenceli kılmaktadır. Özellikle birbirini takip eden bileşik fotoğraf düzeni kullanılmamıştır.

Çoğunlukla profesyonel biçimde çekilmiş şarkıcıların fotoğraflarından oluşturulmuş sayfada ara ara göze çarpan tipografik öğelerin karakterlerinin, birbirlerine yakın ya da aynısı olmasına dikkat edilmiştir. Font seçimlerindeki farklılığın ancak dikkatle bakıldığında algılanabilecek düzeyde olduğu düşünülmektedir. Öyle ki siyah bir şarkıcının fotoğrafında, yine siyah renkli giysisinin üzerinde beyaz renkli yazının karakterinin bile marka fontuyla

uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, üzerinde tipografik çalışma yapılmamış görselde bile markanın, en yüksek kontrast olan siyah-beyaz renklerinin dikkat çekiciliğinden yararlanarak görseldeki yazının fontuna özenildiğini düşündürmektedir.

Deezer Instagram sayfasında, öne çıkan marka hikayeleri dahil olmak üzere paylaşılan tüm görsel içeriklerde markanın renk paletine büyük oranda sadık kalınmıştır. Genel görünüm itibari ile sayfanın her noktasına marka kimliğinin iz bıraktığı ve böylece görsel tutarlılığın sağlandığı görülmektedir.

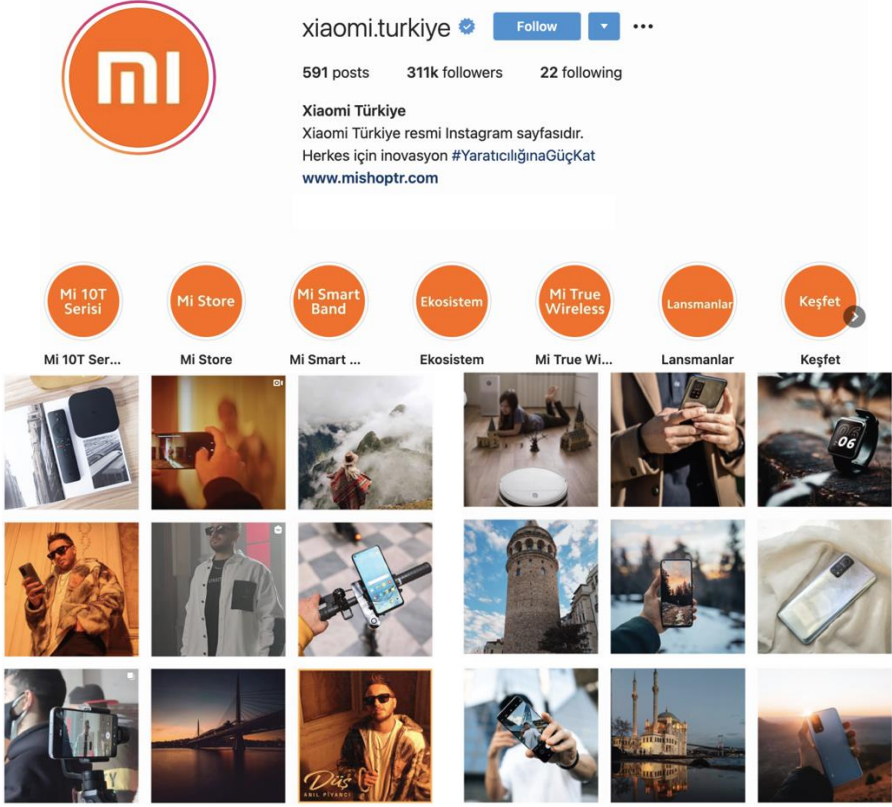
Xiaomi Türkiye Instagram Sayfası Analizi

Xiaomi, akıllı cihazlar üreten bir elektronik şirkettir.

Şekil 5. Xiaomi Logosu (Xiaomi, 2021)

Markanın logosu; isminin sonundaki "mi" hecesi ile tasarlanmış amblemden oluşmaktadır. Markanın kurumsal rengi için teknoloji ürünlerinde sıklıkla tercih edilen mavi renginin kontrastı olan turuncu tercih edilmiştir. Renk farklılığıyla rakipleri arasından kolaylıkla ayırt edilebilen turuncu, içinde barındırdığı tonlar dolayısı ile sıcak bir yapıya sahiptir. Amblemin içindeki "mi" formu beyaz renkte uygulanmıştır. Turuncu üzerine uygulanan beyaz form, lekesele olarak okunmaktadır. Birlikte kontrast değeri zayıf olan bu vb. ikililer; genellikle koyu renk üzerinde beyaz yazı uygulamalarında okunmayı güçleştiren bir etkiye sebep olurlar. Bu sebeple okuyucunun ana renge dikkatinin çekilmesi istendiğinde güzel bir etki yaratır. (Bkz. Şekil 5)

Şekil 6. Xiaomi Türkiye Instagram Sayfası Genel Görünüm (Xiaomi Türkiye_2021)

Xiaomi Türkiye, Instagram'daki hesabını "xiaomi.turkiye" ismi ile görünürlük kılmaktadır. Markanın global hesabında da benzer yazım şekli kullanılarak bir nevi kurumsal bütünlük oluşturulmuştur. Xiaomi'nin Instagram sayfasında kurumsal ya da marka sloganına rastlanmamıştır. Fakat görsel içeriklerin açıklama metinlerinde hashtag ile sloganvari kullanımlar mevcuttur.

Xiaomi, Instagram sayfasındaki profil resmine logosunu konumlandırmıştır. Sayfada yer alan kayıtlı marka hikayelerinin görünümüleri logodaki renk hiyerarşisi gözetilerek oluşturulmuştur. Yukarıda değinilen sebeplerden ötürü hikaye başlıklarında yer alan tipografik karakterler, net okunmaya imkan vermemektedir. Ancak hikaye görsellerinin altında bulunan açıklama isimlerinde başlıklar tekrar kullanılarak mevcut problemin önüne geçilmesi sağlanmıştır.

Şekil 7. Xiaomi Türkiye Instagram Sayfası Paylaşım Örnekleri (Xiaomi, 2021)

Hikaye görsellerindeki başlıklar ve Atatürk'ü anma günü, deprem, bayram, yeni yıl gibi özel günlerin yer aldığı görseller haricinde tipografik öğelere yer verilmemiştir. Bu görsellerdeki yazı karakterleri birbirleriyle kısmen uyumludur denilebilir. Ancak özel günlere ilişkin belirli bir şablon tasarımı söz konusu değildir, her biri birbirinden bağımsız görsel içeriklerdir (Bkz. Şekil 7).

Xiaomi, Instagram sayfasında, mecranın özelliğine uygun biçimde yalın formda, salt fotoğraf kullanmayı benimsemiştir. Kullanılan fotoğrafların tamamı profesyonel çekimlerin sonucudur. Kompozisyonda tasarım dengesi gözetilmiştir. Sayfadaki fotoğraflara uzaktan bakıldığında art arda gelen özel bir paylaşım biçimi ya da ızgara görünümü oluşturabilecek paylaşımlara rastlanmamıştır. Ürün bazında detay fotoğraflarına, ürünün özelliklerini yansıtacak fotoğraflara, şehrin tarihi mekanları ve yüksek mühendislik ürünü yapılarına, sanata ve doğaya yer verilmiştir. Ürün fotoğraf kadrajlarına zaman zaman insanlar ve hayvanlar da girmektedir. Teknolojinin yansıttığı metalik gri tonlar canlı varlıklarla yumuşatılmaya, dengelenmeye çalışılmıştır. Markanın kurumsal renginin (turuncu) sıcaklığı hissiyatının, ancak sayfadaki görsel içeriklerde ürünlerin canlılarla temasında açığa çıktığı söylenebilir. Sayfaya teknoloji teması hakimiyet kurmuştur. İçinde doğa, geçmiş ve gelecek barındırsa da bu üç unsuru birbirine bağlamanın yolunun, Xiaomi teknolojik ürünleriyle mümkün olacağı fikrinin Instagram kullanıcılarına içerikler vasıtasıyla yansıtılmaya çalışıldığı düşünülmüştür.

Farklı konseptlerde birbirinden bağımsız fotoğraflardan oluşan görsel içerikler genel olarak tutarlı bir görünüme sahip değildir. Çok dikkatli bakıldığı takdirde nadiren benzerlik görülebilir.

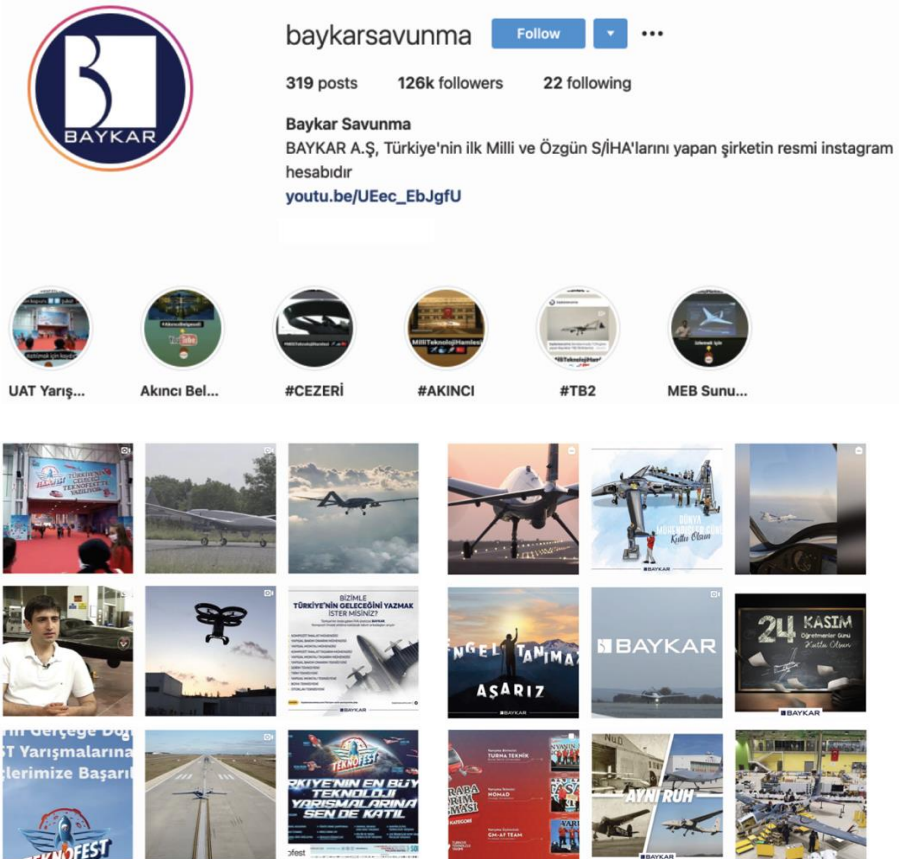
Baykar Savunma Instagram Sayfası Analizi

Baykar, Türkiye menşeli bir savunma teknolojileri firması olup, insansız hava aracı üretimi sahasında faaliyet göstermektedir.

Şekil 8. Baykar Kurumsal Logo (Baykar, 2021)

Baykar'nın kurumsal logosu lacivert zemin renk üzerine beyaz tipografinin ve amblemin yer aldığı dikdörtgen şekle sahiptir. (Bkz. Şekil 8)

Şekil 9. Baykar Instagram Sayfası Genel Görünümü (Baykar Savunma, 2021)

Baykar, Instagram sayfasındaki profil resmine, amblem ve tipografisi ile bütün bir logosunu konumlandırmıştır. Profil ismi ise şirketi diğer eş sesli hesaplardan ayırabilmek ve şirketin savunma ile alakalı olduğunu vurgulayabilmek için “baykarsavunma” olarak belirlenmiştir.

Markaların kurumsal kimliklerinin yapıtaşı niteliği taşıyan kurumsal renkleri ve yazı karakterleri; markayı temsil eden her alanda aktif biçimde kullanılması, bütünlük oluşturması markanın sürdürülebilir olması için büyük önem taşımaktadır. Bu durum dikkate alındığında Baykar'ın Instagram sayfasında kurumsal bütünlüğün sağlanamadığı görülmektedir.

Sayfa, tasarım algısı gözetilmeksizin oluşturulmuş görsel içeriklerle doldurulmuştur. Görseller tek tek değerlendirildiğinde ya da sayfanın bütünündeki kompozisyon ele alındığında estetik kaygıya yer verilmediği, sadece konunun anlam içeriğinin önemsendiği ifade edilebilir. Görsellerin arasında profesyonel fotoğrafçılar tarafından pozlanmış enstantenelerin varlığından bahsedilebilse de amatörce yerleştirilmiş video görüntüleri, birbirinden oldukça farklı tasarım şablonlarına yerleştirilmiş logolu görseller vs. bütünü karmaşık hale getirmektedir. Bu durum, Baykar Savunma Instagram sayfasını kurumsal bir şirket hesabından ziyade havacılık teknolojisini yakından takip eden ve milliyetçi duygularla çalışmalarını sahiplenmiş kişisel bir hesap görünümüne büründürmektedir.

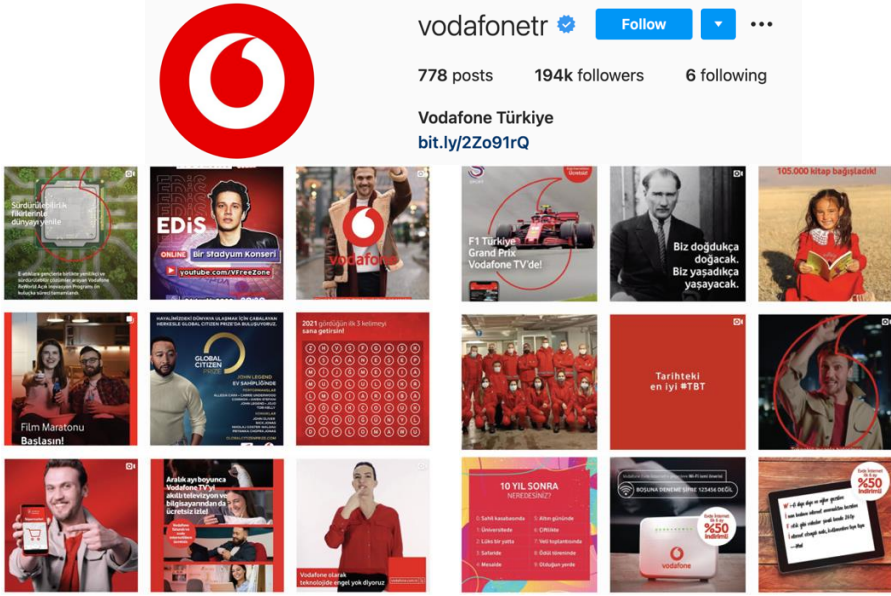
Vodafone Türkiye Instagram Sayfası Analizi

Vodafone Türkiye, mobil işletim şirkettir. Markanın logosu; amblem ve tipografiden oluşmaktadır. Kurumsal rengi, dikkat çekici olmasıyla bilinen kırmızıdır.

Şekil 10. Vodafone Logosu (Vodafone, 2021)

Vodafone logosu; yuvarlak zemin üzerinde ters virgül şeklinde bir amblem ve marka adının bulunduğu tipografiden oluşmaktadır. Kurumun renkleri kırmızı ve beyazdır.

Şekil 11. Vodafone Türkiye Instagram Sayfası Genel Görünüm (VodafoneTR, 2021)

Vodafone Türkiye, Instagram profil resmine amblemini konumlandırmıştır. İsim seçimi Türkiye uzantılı hesaplara benzer nitelikte “tr” eklentisi ile belirlenmiştir.

Marka 2017 yılında mevcut sloganını yenilemiştir. Toplumun dönüşümünde teknoloji ve dijital hizmetlerin pozitif bir rol üstleneceği öngörüsüyle; “The future is exciting. Ready?”/“Gelecek heyecan verici. Hazır mısınız?” sloganıyla hedef kitlesinin karşısına çıkmıştır (digitalage.com.tr, 2017).

Şekil 12. Vodafone Türkiye Instagram Sayfası Paylaşım Örnekleri (VodafoneTR, 2021)

Görsel içeriklerde amblemdaki ters virgülle bütünleştirilerek kullanılan slogan, tasarımda bir şablon haline getirilmiş ve amblemin bu şekilde kullanımını sürdürülmüştür. Slogan, hali hazırda kullanılmasa da söz konusu kullanım biçimi ve zaman zaman slogandaki "Hazır mısın?" ifadesinin tekrarı, sloganı yaşatır kılmaktadır (Bkz. Şekil 12).

Markanın kurumsal rengi, Vodafone Türkiye Instagram sayfasının tamamına hakimdir. Kırmızının olmadığı bir kare neredeyse yoktur. Görsellerin her biri kendi içinde düzgün ve dengeli kompozisyona sahiptir. Markanın kendi ürettiği görsel içerik tasarımlarında kullanılan yazı karakterleri, logo-daki tipografik karakterin font ailesini kapsamındadır.

Görsel içerikler bütünüyle ele alındığında ızgara kullanımına Kasım 2019'da 3 karede yer verildiği görülmektedir. Bunun haricinde birbirinin devamı niteliğinde kılavuz sistemi içeren ancak bir bütünüün parçaları olmayan paylaşımlar da mevcuttur.

Şekil 13. Vodafone Türkiye Instagram hesabı kılavuz kullanım örneği (VodafoneTR, 2021)

Kurumsal rengin hakimiyetindeki, üzerinde güzel çalışılmış tasarımların hayat bulduğu, enerjik bir temaya sahip olan Vodafone Türkiye Instagram sayfasında görsel tutarlılığın varlığından bahsedilebilir.

Araştırmanın Bulguları

Tablo 2. Instagram Sayfalarının Markaların Görsel Kimliklerine Uygunluğu Açısından İncelenmesi

	NVIDIA GeForce Türkiye	Deezer	Xiaomi Türkiye	Baykar Savunma	Vodafone Türkiye
İsim	✓	✓	✓	✓	✓
Slogan	✓	✓	-	-	✓
Logo	✓	✓	✓	✓	✓
Tipografi	✓	✓	-	-	✓
Renk	✓	✓	-	-	✓

Belirlenen markaların Instagram sayfalarının görsel kimlik unsurlarına uygunluğuna göre;

- Markaların %100'ü Instagram sayfasında logo kullanımından yararlanmıştır.
- Markaların %100'ü kurumsal ismini Instagram kullanıcı ismi olarak kullanmıştır.
- Markaların %60'ı tipografi, slogan ve renk bileşenlerinden yararlanmıştır.

Tablo 3. Markaların Görsel kimliklerinin Instagram'ın Görsel Yapısına Uygunluğu Açısından İncelenmesi

	NVIDIA GeForce Türkiye	Deezer	Xiaomi Türkiye	Baykar Savunma	Vodafone Türkiye
Kompozisyon	✓	✓	✓	-	✓
Tema	✓	✓	✓	✓	✓
Kılavuz	✓	-	-	-	✓
Görsel tutarlılık	✓	✓	-	-	✓

Belirlenen markaların Instagram sayfalarının bulunduğu mecranın yapısına uygunluğuna göre;

- Markaların %100'ü Instagram sayfalarında faaliyet alanlarıyla ilişkili temalardan yararlanmıştır. Markaların en fazla yararlandıkları kriterin "tema" olduğu görülmüştür.
- Markaların %80'i Instagram sayfalarında kompozisyon oluşturan görsel içeriklerden yararlanmıştır. "Tema" dan sonra markaların en fazla özen gösterdikleri kriter "kompozisyon" kriteridir.
- Markaların %60'ı Instagram sayfalarında görsel tutarlılığı sağlamıştır.
- Markaların en az özen gösterdikleri kriter ise %40 oranla "kılavuz" kriteri olmuştur.

Araştırmanın Değerlendirmesi

İsim Kullanımı

- Hesapların resmi profil sayfası olduğunu ifade eden "mavi tik" kullanımı Baykar Savunma dışındaki tüm markalarda mevcuttur.

- Markaların görsel kimliklerini ifade eden profil isimlerini, “tr” eklentisi gibi hizmet verdiği ülkeyi temsil eden kısaltmalarla kullandıkları görülmüştür (Bkz. NVIDIA GeForce ve Vodafone). Bazı markalar ise “marka-adı.türkiye” eklentisi ile Instagram hesaplarını isimlendirmişlerdir. Bu isimlendirmeyi tercih eden markaların global hesaplarıyla aynı formatı koruyarak, kurumsal bütünlüğe sadık kalmayı tercih ettikleri dikkati çekmiştir (Bkz. Xaomi).
- Markaların profil ismi olarak doğrudan marka isimlerini kullandıkları görülmüştür. Bunun sebebinin, markanın kullanıcıya vadettiği erişim kolaylığını sosyal medya stratejisi ile hedef kitlesine yansıtmaya çalışması olduğu düşünülmüştür (Bkz. Deezer).
- Markaların profil ismi olarak; marka isimlerine hizmet alanlarını daha niteliksel vurgulamaya yarayan ifade biçimlerini ekleyerek kullandıkları görülmüştür (Bkz. Baykar Savunma).

Slogan Kullanımı

- Markaların hashtag aracılığıyla kurumsal sloganlarına yer verdikleri görülmüştür (Bkz. NVIDIA GeForce Türkiye ve Vodafone Türkiye).
- Bazı markaların kurumsal sloganlarını görsel içeriklerinin üzerine yerleştirdikleri dikkati çekmiştir (Bkz. NVIDIA GeForce Türkiye ve Vodafone Türkiye)
- Bazı markaların hesap açıklaması kısmına sloganlarını yerleştirdikleri görülmüştür. Bunun markalarca görsel kimliklerini ve sloganlarını daha belirgin bir biçimde vurgulamak ve ziyaretçilerine hatırlatmak amacıyla yapıldığı düşünülmüştür (Bkz. Deezer)
- Instagram'da kurum kimliğini temsil eden sloganlardan yararlanmayan, ancak içeriklerini sloganvari ifadeler ile konumlandırmaya çalışan markaların da olduğu görülmüştür (Bkz. Xaomi Türkiye)

Logo Kullanımı

- İncelenen tüm markalar logolarını Instagram'da kullanmaktadır.
- Tüm markaların logolarına Instagram profil resimleri üzerinde yer verdikleri görülmüştür.

- Kullanıcı görüntüsü olarak bazı markaların logolarını bazılarının ise sadece amblemlerini kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Ancak bu konseptte bile logo ile bağlantı sağlayan görsel öğelerden yararlandıkları dikkati çekmiştir (Bkz. Deezer).
- Markaların logolarının barındırdığı renk paletlerini sayfalarında yaymaya çalıştıkları dikkati çekmiştir (Bkz. Deezer, Vodafone Türkiye).

Renk Kullanımı

- Markaların logolarında yer alan renkleri sayfada paylaşılan görsel içeriklerde hakim renk olarak veya logodaki renk hiyerarşisine uygun bir biçimde kullanmaya çalıştıkları gözlenmiştir (Bkz. NVIDIA GeForce Türkiye, Deezer, Xiaomi Türkiye, Vodafone Türkiye).
- Markaların kendi ürün gamları ya da hizmet alanları dışında paylaştıkları doğa, şehir, hayvan, insan gibi farklı temalara sahip fotoğraflarda dahi kurumsal renkten ya da kurumsal renk paletinden yararlandıkları dikkati çekmiştir (Bkz. Xiaomi Türkiye, Vodafone Türkiye).
- Diğer tüm markalardan farklı olarak yalnızca Baykar Savunma'nın kurumsal renk bütünlüğünü sayfaya yansıtma çabası içinde olmadığı ortaya konmuştur.

Tipografi Kullanımı

- Bazı markaların logolarında yer alan yazı karakterlerini hem görsel hem yazılı içeriklerde ana karakter olarak kullandıkları görülmüştür (Bkz. NVIDIA GeForce Türkiye, Vodafone Türkiye).
- Bazı markaların ise sayfalarında kullandıkları fontları tam anlamıyla olmasa da kurumsal tipografilerine en yakın şekilde kullanmaya dikkat etmektedir (Bkz. Deezer, Xiaomi Türkiye).
- Markalar, sayfalarında tipografiden genel olarak faydalanmaktadır. Kurumsal yazı karakterleri ile kısmen bütünlük oluşturma çabası içinde oldukları görülmüştür.
- Tipografiden yararlanan diğer marka sayfalarından farklı olarak, Baykar Savunma sayfasında kullanılan yazı karakterlerinin sayfada bütünlük içermediği görülmüştür.

Kompozisyon Oluşturma

- Bazı markaların görsel içeriklerinde grafik tasarım ilkelerine dikkat ettikleri ve dengeli kompozisyonlar oluşturdukları ortaya konmuştur (Bkz. NVIDIA GeForce Türkiye, Vodafone Türkiye, Xiaomi Türkiye)
- Oluşturulan kompozisyonlarda estetik kaygaların gözetildiği dikkati çekmiştir (Bkz. Deezer)
- Markaların kompozisyonlarında yüksek çözünürlüklü görüntü kalitesinden yararlandıkları görülmüştür. Bu durum görsel açıdan estetik kaygularla içerik oluşturdukları izlenimini yaratmıştır (Bkz. NVIDIA GeForce Türkiye, Xiaomi Türkiye).

Tema Oluşturma

- İncelenen tüm markaların ürün ve hizmetleri ile ilişkili temaları Instagram hesaplarında yansıttıkları görülmüştür.
- Markaların kendi kimlikleriyle uyumlu olacak şekilde belirledikleri temalar çerçevesinde içerik paylaştıkları görülmüştür. Örneğin Deezer, hizmet alanı olan müzik kavramını, NVIDIA GeForce Türkiye ise hizmet alanı olan oyun kavramını eğlence konseptleriyle bütünleştirmiştir.
- Bazı markaların ürün ya da hizmet gamından bağımsız kent, tarihi doku, insan, hayvan, sanat, doğa gibi pek çok farklı konuda görsel açıdan etkileyici ve birbirinden bağımsız içerik paylaşımlarına yer verseler bile, hizmet verdikleri alanı hatırlatan temalarla Instagram kullanıcılarına görsel mesajlar iletmeye çalıştıkları dikkati çekmiştir (Bkz. Xiaomi Türkiye).

Kılavuz Oluşturma

- Bazı markaların paylaştıkları görsel içeriklerini bir bütünün parçası şeklinde oluşturmayıp, devam duygusu yaratma amacı gözetilerek belli bir kılavuz takibinden yararlandıkları düşünülmüştür (Bkz. NVIDIA GeForce Türkiye).
- Bazı markalarda ise kılavuz sistemi oluşturabilecek paylaşımlarına hiç rastlanmamıştır (Bkz. Xiaomi Türkiye, Deezer ve Baykar Savunma).

- Belirli bir sıralamayı takip eden, kılavuz sistemine uygun görsel paylaşımlarının yanı sıra görünümde sözde ızgara ile bütün bir görsel oluşturduğuna da nadiren rastlanmıştır (Bkz. Vodafone Türkiye).

Görsel Tutarlılık Oluşturma

- Markaların büyük oranda Instagram sayfalarında görsel tutarlılık sağlamayı ve kurumsal kimliğin devamı niteliğinde bir profil oluşturmayı amaçladıkları görülmüştür.
- Görsel tutarlılığı sağlayan markaların görsel kimlik unsurlarını dengeli ve düzenli bir biçimde yansıttıkları çalışmada ortaya konan başka bir bulgudur.
- Markaların Instagram'ın özelliğine uygun olarak yalın formda ve görsel unsurlardan oluşan bir içerik yönetimine sahip oldukları gözlenmiştir. Çoğunlukla profesyonel çekimler ile elde ettikleri fotoğraflardan yararlandıkları dikkat çekmektedir.
- Diğer tüm hesaplardan farklı olarak Baykar Savunma'nın görsel tutarlılık ve görsel kimlik bileşenlerini dikkate alan bir yaklaşımda bulunmadığı ortaya konmuştur. Markanın Instagram sayfasındaki takipçi sayısı ve etkileşim düzeyindeki performans başarısının nedeninin, şirketin insansız hava aracı sahasında ortaya koyduğu vizyon ve değerlerle ilişkili olduğu düşünülmüştür.

Tartışma ve Sonuç

Görsel dilin sözcüklerden çok daha önemli olduğu bir çağdayız. Bu görsel dil aracılığıyla, markalar sembolik anlatımlardan yola çıkarak hedef kitlelerinin zihninde yer edinmeye ve rakiplerinden ayrılmaya çalışmaktadır. Görsel marka kimliği isim, renk, logo, slogan ve tipografi bileşenleri yoluyla marka ve paydaşları arasında kurulan görsel iletişim dilini ifade eder. Bu bileşenler birbirlerini anlamsal açıdan tamamladıkları ve birbirleriyle uyum içinde varlıklarını sürdürdükleri ölçüde, halkla ilişkiler açısından görsel kimliğin olumlu imajla bütünleşen ve itibara yansıyan sinerjik etkisinden söz etmek mümkündür.

Markalar, rekabetin günden güne zorlaştığı evrende var olabilmek ve farklılıklarını gösterebilmek için sürekli dönüşümde olan teknolojiye ayak

uydurmak mecburiyetindedirler. Markaların, bilgisayar çağına gözlerini açmış bir neslin zihinlerindeki varlıkları ise ancak dijital dünyadaki varlıklarıyla ilişkilidir. Bu durum markaları sosyal medyayı etkin kullanmaları gerekliliğine itmiştir.

Sosyal medyada görsel içeriklere vurgu yapan Instagram uygulaması son zamanların en çok kullanılan mecrası haline gelmiştir. Instagram; görsel içerikler yoluyla, markalara vadettiği değeri ve konumlandırmasını kullanıcılarına iletme imkanı tanımaktadır. Bu noktada görsel çekicilik sağlaması ve sınırsal paylaşımlara olanak tanınması nedeniyle Instagram'ın, kurumsal iletişim ve marka iletişimi çabaları içinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Instagram'ın kendi yapısındaki görünümünün markalarca doğru değerlendirilmesi, onlara mevcut müşterilerle ilişkisini kuvvetlendirebilmesinin yanı sıra potansiyel müşterilere erişebilme fırsatı da sunmaktadır. Instagram'ın görsel çekiciliğe ve yaratıcılığa olanak sağlayan yapısı, çift yönlü iletişimi desteklemesi takipçilerini, paydaşlara dönüştürmede önemli bir etkidir. Dolayısıyla, markalar açısından Instagram'da hedef kitlelerce kolayca tanınabilmeleri, genel görünüm itibarıyla aktarılmak istenen temayı doğru yansıtabilmeleri ile mümkündür.

Araştırmada görsel kimliğin temel ilkeleri ile Instagram'ın yapısı gereği görsel iletişime katkı sağlayarak bütünlük oluşturacak unsurlar ele alınmıştır. Bu bağlamda marka takipçi ve etkileşim performansı analizlerine aylık sistemle yer veren BoomSocial'ın Ocak 2021 istatistiklerine göre teknoloji kategorisinde yer alan ilk 5 şirket incelenmiştir. Belirlenen markaların görsel kimliklerini Instagram sayfasında yansıtmaları için içerik analizi yöntemiyle ortaya konulmuştur.

Araştırmada markaların Instagram sayfalarının görsel kimlikleri ile uygunluğu; isim, slogan, logo, tipografi ve renk ölçek alınarak değerlendirilmiştir. Markaların görsel kimliklerinin Instagram'ın kendine özgü yapısına uygunluğu ise; kompozisyon, tema, kılavuz ve görsel tutarlılık ölçekleri ile irdelenmiştir. Araştırmada incelemeye tabii tutulan işletmeler BoomSocial sıralamasına göre en çoktan aza doğru şunlardır: NVIDIA GeForce Türkiye, Dezer, Xiaomi Türkiye, Baykar Savunma ve Vodafone Türkiye.

Araştırma, markaların görsel kimlik unsurlarını Instagram sayfalarında, bütüncül iletişim yaklaşımları çerçevesinde vermeye çalıştıklarını göstermiştir. Bu iletişim yaklaşımlarından biri markanın kullanıcılarına vadettiği değerdir. Dezer'in "erişim kolaylığı" olarak nitelendirilebileceğimiz marka vaadini

Instagram’da sürdürmek amacıyla, profil ismini hiçbir eklenti olmaksızın kullanması buna örnek gösterilebilir. Araştırmada yer alan diğer markaların da kurumsal isimleri ile örtüşen profil isimlerini kullandıkları görülmüştür. Bazı hesapların “tr” ya da “Türkiye” eklentilerinin varlığı, kullanıcıya o markaların global ölçekte markalar olduğu bilgisini yansıtmaktadır.

Bütüncül iletişim yaklaşımlarından bir diğeri konumlandırma olarak kabul edildiğinde, Instagram’ın genel sayfa görünümünün marka konumlandırmasına hizmet ettiği araştırma ile ortaya konmuştur. Şöyle ki; ele alınan bütün markalar en temel görsel unsurları olan logolarını profil resimlerinde kullanmışlardır. Profil ismi ile erişim sağlanan sayfada, alışıla gelen okuma biçimi gereği kullanıcının bakacağı ilk yer sol üst köşe olan profil resim alanıdır. Bu alandaki logo kullanımı ile marka, ziyaretçisini kurumsal görünümüyle selamlar. Kullanıcının bakış sırasını profil isminin de yer aldığı bilgi bölümü takip eder. Bu alanın markalarca vermek istedikleri mesaj ile ya da mesajı hatırlatacak bir ifade ile biçimlendirmelerinin, markalaşma yönünde akılcıca bir kullanım olduğu düşünülmektedir. İncelenen markalar arasında bu alanda sloganı direkt veya hashtag ile kullanan üç marka vardır; NVIDA GeForce Türkiye, Deezer ve Xiaomi Türkiye. Bu üç markanın aynı zamanda yüksek takipçi-etkileşim performansı sıralamasında ilk üç marka olması dikkati çekmektedir.

Instagram sayfaları; profil resmi, ismi ve bilgi alanı dışında, tercihen kullanımı sağlanabilen öne çıkan hikayeler kısmı ile görsel içeriklerin yer aldığı kare formdaki alanlardan oluşmaktadır. Araştırmada incelenen markalardan yalnızca Vodafone Türkiye hikaye kullanımına yer vermemiştir. Hikaye kullanımına yer veren markalardan da sadece Baykar Savunma logosu ile uyum göstermeyen bir görünüm sergilemiştir.

Analizlerde değerlendirilmesi yapılan pek çok ölçek ise görsel içerik paylaşımlarının yapıldığı kare formlu alanlarla ilişkilidir. Genel görünümde sayfanın neredeyse %70’ini kaplayan bu alanda markanın kimliğini doğru biçimde yansıtabilmesinin markalaşma adına çok kıymetli olduğu söylenebilir. Ancak yine de görsel tutarlılığın bu araştırma kapsamında en önemli ölçek olduğu düşünülmektedir. NVIDA GeForce Türkiye ve Vodafone Türkiye görsel kimlik bütünlüğünde aranan tüm maddeleri karşılamıştır. Deezer ise sadece kılavuza özen göstermemiştir. Söz konusu bu üç markanın, kimliklerini görsel tutarlılık ile yansıttığı tespit edilmiştir. Xiaomi Türkiye ve Baykar Savunma Instagram sayfalarının takipçi sayısı- etkileşim düzeyi ilişkisi ile

alakalı yakaladıkları başarıda görsel kimlik uyumundan ziyade farklı faktörlerin olabileceği düşünülmüştür. Örneğin, Baykar, savunma sanayinde ön plana çıkan araştırma geliştirme yatırımlarıyla adından söz ettirmektedir. Xiaomi Türkiye ise ulaşılabilir, çeşitliliği fazla ve kaliteli teknolojik ürünlerinin varlığı ile dikkat çekmektedir.

Son söz olarak; araştırma, büyük oranda görsel kimlikle bütünleşen Instagram sayfasına sahip markaların benimsedikleri görsel iletişim yaklaşımları ile yüksek oranda takipçi etkileşiminde gösterdikleri başarının birbiriyle ilişki içinde olduğunu düşündürmüştür. Başka bir ifadeyle; markalar açısından sosyal medyada içerik yönetimi, takipçilerle etkileşim kurulmasının yanında, görsel marka kimliğinin mecranın diline uygun olarak yansıtıldığı anlayışın bir bütün olarak ele alındığı bir sistemi ifade etmektedir. Bu önem dolayısıyla, başta araştırmanın evrenini oluşturan ve teknoloji alanında etkinlik gösteren işletmeler olmak üzere, rekabet koşullarında varlıklarını sürdürmek isteyen tüm markalar için, Instagram'da görsel kimliğin etkili yansıtılmasının; potansiyel ve mevcut hedef kitlelerin dikkatlerini markaya yöneltmede değerli bir araç olduğu unutulmamalıdır. Özellikle sosyal medya kullanımının Z kuşağı tarafından tercih edildiği dikkate alındığında, markaların Instagram'ı, bu kuşağın gereksinimlerini ve beğenilerini göz önüne alarak, görsel iletişim unsurları doğrultusunda yönetmeleri büyük önem taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Reflections of Visual Brand Identity on Instagram

*

Zuhal Akbayır – Betül Turan Kılıç
Marmara University

The concept of corporate identity is related to how an institution perceives itself and how it wants the outside world to define it. Corporate identity consists of the combination of corporate behavior, corporate communication and visual identity elements (Balta Peltekoğlu, 2018, p. 520). Businesses aim to create the image they want the target audience to perceive by designing their corporate identity and the elements of their brand identity that are a part of their corporate identity (Elden, 2009: 114).

According to Baker and Balmer (1997, p. 381), a weak visual identity is a sign of weaknesses in the way the corporate brand manages corporate communication. Visual identity plays an important role in the formation of corporate reputation (Van den Bosch, De Jong, & Elving, 2005). Therefore, visual identity means the communication a brand establishes with the world and it is of great strategic importance to design and manage the visual identity components correctly.

Visual identity is one of the most concrete ways to show the position, personality and global flow of a brand through visual elements (Lelis, Leitão, Mealha, & Dunning, 2020, p. 3). For brands, it is important to design these elements in a way that can be adapted to changes, easily remembered and is meaningful and transferable to other cultures (Ural, 2009, p. 50). Because brands that have correctly defined their visual identity aim to increase corporate performance by developing deep and meaningful relationships with target audiences (Park, Eisingerich, Pol, & Park, 2013, p. 180).

Name, color, logo, writing style and slogans are visual indicators that define the brand identity by concretizing it (Dowling, 1994). Designing each of these indicators in a way that complements the other and defines the brand identity and adopting them to target audiences through planned communication efforts is valuable in terms of creating positive

emotional responses in the buyer. Name, color, logo, writing style and slogans in the study have been explained by relying on the sources by Lelis et al. (2020), Balta Peltekoğlu (2018), Glynn and Abzug (2002), Kohli, Leuthesser and Suri (2007), Wänke, Herrmann and Schaffner (2007), Page and Thorsteinsson (2009), Pira, Kocabaş and Yeniçeri (2005), Elden and Özdem (2015), (Balta Peltekoğlu and Akbayır (2020), Singh (2006), Jenkins (1991), Jin, Yoon and Lee (2019), Dahlén and Rosengren (2004), Zuliana (2013), McCarthy Mothersbaugh (2002), Childers and Jass (2002), Kılıç Taran (2014).

It is among the rooted rules of visual communication that brands reflect their visual identity, which is expressed as their visible identity, to every field they exist. However, it would be incomplete to think that the visual communication system consists only of visual identity elements for a brand that wants to survive in the digital world. For example; Instagram for brands that want to use social media consistently; is a communication platform where both the positioning of the visual identity components and the arrangement of the said components according to Instagram's own visual template and qualities is very important. In addition, Instagram is an application that makes it easier for users to share visuals and allows these images to be shared with the rest of the world (Sing & Diamo, 2017, p. 223), (Kennedy, 2015, p. 56). According to Escala (2004, s. 170), brands present to target audiences their stories as a way of success, self-confidence, differentiation, expressing individuality, and helping with transitions in life. What is important in these posts is to reinforce the types of emotions that are desired to associate the target audience with the brand (Macarthy, 2013, p. 54). At this point, the correctly formed theme will integrate the visual communication of the brand by displaying a unique style on the Instagram page, as well as making the brand unforgettable.

The research aimed to reveal the approaches for brands to reflect and maintain their visual identity on Instagram. Since academic studies addressing visual brand identity on Instagram are limited, this study, which is carried out with an approach that focuses on visual brand identity, will present a general perspective on visual content management on Instagram. It is thought that the study will contribute by bringing a different

perspective to the representation of visual identity elements on Instagram for brands.

The method and elements used to reflect the elements that are in alignment with the visual identities of the brands within the specified scope on the Instagram pages constitute the problematic of the research. The questions of the research were determined by way of emphasizing the importance of a social media management consistent with corporate identity, which is included in the theory of the study, in line with the purpose of the study; based on the studies of Goodwin (2016), Jurišová (2020) and Instagram Business Team (2019).

Brands in the "technology" category of BoomSocial (Boom Sonar, 2021), a social media reporting and analysis platform that measures the sectoral performance and interaction levels of companies in social media and regularly presents the data they obtain to the public, constitute the universe of the research. According to the statistics of BoomSocial for January 2021, the top 5 brands in the "technology" category that show the highest performance as a result of the measurement made according to the number of followers and interaction levels constitute the sample of the study (<https://www.boomsocial.com/Social-brands/2021/Ocak/Instagram/teknoloji>, 2021) These companies are as follows: NVIDIA GeForce Turkey, Deezer, Xiaomi Turkey, Baykar Defense and Vodafone Turkey. Considering a hybrid communication approach that integrates the visual identity elements of the Instagram pages and the communication language of the medium; it was subjected to content analysis (Kozak: 2014: p. 138), which is among the qualitative research methods.

For the brands examined in the research, the following addresses were used in February 2021. <https://www.instagram.com/baykarsavunma/>, <https://www.baykarsavunma.com/>, <https://www.instagram.com/deezer/>, <https://www.deezer.com/tr/>, <https://www.instagram.com/nvidiageforcetr/>, <https://www.nvidia.com/tr-tr/>, <https://www.instagram.com/vodafonetr/>, <https://www.vodafone.com.tr/>, <https://digitalage.com.tr/vodafoneun-yeni-marka-stratejisi-ve-slogani/>, <https://www.instagram.com/xiaomi.turkiye/>, <https://www.mi.com/tr/>.

By virtue of its structure, Instagram allows to upload content in square format. When handling more than one visual, the preferred visual block

is 9-visual blocks that also allow a square format view. This view is a visual design method, a so-called grid. In this research, in content analysis, brands were examined in visual blocks of 9 and some criteria were interpreted based on the so-called grid method. Research questions to be answered in the content analysis have been examined under the titles of name, slogan, logo, typography, color, composition, theme, guideline and visual consistency.

Research result has revealed that the investigated brands tended to integrate their visual identity components consisting of color, logo, name, typography and slogan into the visual communication components of Instagram determined as composition, theme, guide and visual consistency. In addition to this, the research has been carried out by brands that have an Instagram page that mostly integrates with visual identity and includes artistic elements; showed that this visual consistency they created influences the follower interaction performance on Instagram. Therefore, it should not be forgotten that Instagram is a valuable tool in directing the attention of potential target audiences to the brand in terms of effective reflection of visual identity for brands. Considering especially the knowledge that Instagram is used by the Z generation, it is of great importance that brands make best use of Instagram's structure that allows visual appeal applications in line with the needs and tastes of this generation.

Kaynakça / References

- Baker, M. J., ve Balmer, J. M. (1997). Visual identity: trappings or substance?. *European Journal of Marketing*, 31(5/6), 366-38.
- Balta Peltekoğlu, F. (2018). *Halkla ilişkiler nedir?*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Balta Peltekoğlu, F. ve Akbayır, Z. (2020). The Perception of Istanbul's Chromatic Identity through Urban Furniture: A Study on College of Communication Students, F. Ayhan (Der.), *Local Governance and Regional Development: Current Perspectives* içinde (s.45-60). Berlin: Peter Lang.
- Baykar Savunma Instagram Sayfası (2021). *Instagram*. <https://www.instagram.com/baykarsavunma/> adresinden erişildi.
- Baykar Savunma Web Sayfası (2021). *Baykar Savunma*. 11 Şubat 2021 tarihinde <https://www.baykarsavunma.com/> adresinden erişildi.

- BoomSocial, (2021, Ocak). *Social Brands*. 2 Şubat 2021 tarihinde <https://www.boom-social.com/Social-Brands/2021/Ocak/Instagram/teknoloji> adresinden erişildi.
- BoomSonar (2021, Mart). *Boom Sonar* 22 Mart 2021 tarihinde <https://www.boom-sonar.com/tr/sosyal-medya-olcumleme-analiz/> adresinden erişildi.
- Brand Watch (2019). *Brand Watch*. 20 Ocak 2021 tarihinde <https://www.brand-watch.com/blog/instagram-stats/#:~:text=Engagement%20with%20brands%20on%20Instagram,do%20so%20than%20non%20Dusers> adresinden erişildi.
- Childers, T. L. ve Jass, J. (2002). All dressed up with something to say: Effects of type-face semantic associations on brand perceptions and consumer memory. *Journal of consumer psychology*, 12(2), 93-106.
- Dahlén, M., ve Rosengren, S. (2005). Brands affect slogans affect brands? Competitive interference, brand equity and the brand-slogan link. *Journal of Brand Management*, 12(3), 151-164.
- Deezer Instagram Sayfası (2021). *Instagram*. <https://www.instagram.com/deezer/> adresinden erişildi.
- Deezer Web Sayfası (2021). *Deezer*. 5 Şubat 2021 tarihinde <https://www.deezer.com/tr/> adresinden erişildi.
- Digital Age, (2017, 5 Ekim). *Vodafone'un yeni marka stratejisi ve sloganı*. 12 Ocak 2021 tarihinde <https://digitalage.com.tr/vodafoneun-yeni-marka-stratejisi-ve-slogani/> adresinden erişildi.
- Dowling, G. (1994). *Corporate reputations: Strategies for developing the corporate brand*. London: Kogan Page
- Elden, M. (2009). *Reklam ve reklamcılık*. İstanbul: Say Yayınları.
- Elden, M. ve Özdem, Ö. O. (2015). *Reklamda görsel tasarım taraticılık ve sanat*. İstanbul: Say Yayınları.
- Escalas, J.E. (2004), Narrative Processing: Building consumer connections to brands. *Journal of Consumer Psychology*, 14(1/2), 168-180.
- Glynn, M.A. ve Abzug, R. (2002). Institutionalizing identity: symbolic isomorphism and organizational names. *Academy of Management Journal*, 45(1), 267-280.
- Goodwin, M. (2016). *Instagram marketing for business: How to get more targeted followers and build a brand on Instagram*. Philipp Klinkner, e-book.
- Instagram Business Ekibi (2019). *Instagram*. 3 Ocak 2021 tarihinde https://business.instagram.com/blog/a-step-by-step-guide-planning-and-creating-content-consistently?locale=tr_TR adresinden erişildi.
- Jenkins, N. (1991). *The business of image*. London: Kogan Page.

- Jin, C., Yoon, M. ve Lee, J. (2019). The influence of brand color identity on brand association and loyalty. *Journal of Product & Brand Management*, 28(1), 50-62. <https://doi.org/10.1108/JPBM-09-2017-1587>
- Jurišová, V. (2020, Haziran). Building brand identity on instagram. *Proceedings 7th European Conference on Social Media ECSM 2020*, 119-126.
- Kennedy, G. (2015). *Social media: Master social media marketing – Facebook, Twitter, YouTube & Instagram*. United Kingdom: CreateSpace Independent Publishing Platform, e-book.
- Kılıç Taran, B. (2014). *Plastik sanatlarda tipografi*. Saarbrücken: Türkiye Alim Kitapları.
- Kohli, C., Leuthesser, L., ve Suri, R. (2007). Got slogan? Guidelines for creating effective slogans. *Business Horizons*, 50(5), 415-422.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lelis, C., Leitão, S., Mealha, Ó., ve Dunning, B. (2020). Typography: the constant vector of dynamic logos. *Visual Communication*, 1-20, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1470357220966775>
- Macarthy, A. (2013). *500 Social Media Marketing Tips: Essential Advice, Hints and Strategy for Business*. UK: CreateSpace Independent Publishing Platform.
- McCarthy, M. S. ve Mothersbaugh, D. L. (2002). Effects of typographic factors in advertising-based persuasion: A general model and initial empirical tests. *Psychology & Marketing*, 19(7-8), 663-691.
- Nvidia GeForce Instagram Sayfası (2021). *Nvidia*. <https://www.instagram.com/nvidiaageforcetr/> adresinden erişildi.
- Nvidia Web Sayfası (2021). *Nvidia*. 12 Şubat 2021 tarihinde <https://www.nvidia.com/tr-tr> adresinden erişildi.
- Page, T. ve Thorsteinsson, G. (2009). Brand power through effective design. *i-Manager's Journal on Management*, 4(1), 11-25.
- Park, C. W., Eisingerich, A. B., Pol, G. ve Park, J. W. (2013). The role of brand logos in firm performance. *Journal of Business Research*, 66(2), 180-187.
- Pira, A., Kocabaş, F., ve Yeniçeri, M. (2005). *Küresel pazarda marka yönetimi ve halkla ilişkiler*. İstanbul: Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri.
- Sing, S. ve Diamo, S. (2017). *Sosyal medya pazarlaması*. (Başdaş, A.V. Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Singh, S. (2006). Impact of color on marketing. *Management Decision*, 44(6), 783-789.
- Ural, T. (2009). *Markalamada yol haritası*. Ankara: Nobel Yayınları.

- Van den Bosch, A.L.M., De Jong, M.D.T. ve Elving, W.J.L. (2005). How corporate visual identity supports reputation. *Corporate Communications: An International Journal*, 10(2), 108-116. <https://doi.org/10.1108/13563280510596925>
- Vodafone Türkiye Instagram Sayfası (2021). *Instagram*. https://www.instagram.com/vodafone_tr/ adresinden erişildi.
- Vodafone Web Sayfası (2021). *Vodafone*. 9 Şubat 2021 <https://www.vodafone.com.tr/> adresinden erişildi.
- Wänke, M., Herrmann, A., ve Schaffner, D. (2007). Brand name influence on brand perception. *Psychology & Marketing*, 24(1), 1-24.
- Xiaomi Türkiye Instagram Sayfası (2021). *Instagram*. https://www.instagram.com/xiaomi_turkiye/ adresinden erişildi.
- Xiaomi Web Sayfası (2021). *Xiaomi*. 12 Şubat 2021 tarihinde <https://www.mi.com/tr/> adresinden erişildi.
- Zuliana, N., Tanjung, F., ve Ardi, H. (2013). An analysis of language style used in the slogan of advertisement that found in the internet. *Abstract of Undergraduate Research, Faculty of Humanities, Bung Hatta University*, 2(2). 20 Ocak 2021 tarihinde <https://ejurnal.bunghatta.ac.id/index.php?journal=JFIB&page=article&op=view&p> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akbayır, Z. ve Taran Kılıç, B. (2021). Görsel marka kimliğinin Instagram'daki yansımaları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(35), 4581-4618. DOI: 10.26466/opus.891515

Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğretmenlerin Teknoloji Kullanım Durumlarının İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.903870

*

Mehmet Başaran* – Irmak Gül Ülger** - Merve Demirtaş***
Elif Kara****- Ceylan Geyik***** – Ömer Faruk Vural*****

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Gaziantep/Türkiye

E-Posta: mehmetbasaran@outlook.com ORCID: [0000-0003-1871-520X](https://orcid.org/0000-0003-1871-520X)

** Öğretmen, Şehit Ümüt Özcan İlkokulu, Gaziantep/Türkiye

E-Posta: ulgergull@gmail.com ORCID: [0000-0003-4799-5802](https://orcid.org/0000-0003-4799-5802)

*** Öğretmen, İpekyolu Ortaokulu, Şanlıurfa/Türkiye

E-Posta: mervedemirtas2010@hotmail.com ORCID: [0000-0001-6994-7364](https://orcid.org/0000-0001-6994-7364)

**** Uzman, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep/Türkiye

E-Posta: melifkara@hotmail.com ORCID: [0000-0002-1854-2508](https://orcid.org/0000-0002-1854-2508)

***** Öğretmen, Merveşehir Ortaokulu, Gaziantep/Türkiye

E-Posta: geyikceylan71@gmail.com ORCID: [0000-0001-5013-964X](https://orcid.org/0000-0001-5013-964X)

*****Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sakarya/Türkiye

E-Posta: omervural@sakarya.edu.tr ORCID: [0000-0002-1520-3762](https://orcid.org/0000-0002-1520-3762)

Öz

Bu araştırmanın amacı, günümüze kadar zorunluluk haline gelmeyen eğitimde teknoloji kullanımının, Covid-19 pandemisi sonrasında zorunluluk haline gelmesiyle birlikte öğretmenlerin yaşadığı sorunlar, teknolojik yeterlilikleri, teknolojiyi kullanma becerileri ve hazır bulunuşluklarının ne düzeyde olduğunu ortaya koymaktır. Çalışma 2020-2021 eğitim öğretim yılında ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan farklı branştaki 20 öğretmen ile yürütülmüştür. Çalışma nitel olarak yürütülmüş ve araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile veriler toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizinden yararlanılmıştır. Öğretmenler uzaktan eğitim sürecinin başlarında Zoom vb uzaktan eğitim araçlarının kullanımında zorluk yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Öğretmenler basit düzeyde sunum ve görsel materyal hazırladıklarını, gerektiği durumlarda derslerinde hazır sunum kullandıklarını ve Web 2.0 araçlarını ise kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler uzaktan eğitimde işlenen derslerin açık, net, anlaşılır ve verimli işlendiğini belirtmiştir. Öğretmenlerin teknolojik yeterliliklerinin eksik olduğu gözlenmiş ve teknoloji kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitim almadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin teknoloji kullanımına ve uzaktan eğitim araçlarını kullanmaya yönelik hizmet içi eğitim almaları faydalı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, öğretmenlerin teknolojik yeterlilikleri, Covid-19 pandemisi

Investigation of Teachers' Use of Technology in the Distance Education Process

*

Abstract

The aim of this study is to reveal the problems faced by teachers, technological competencies, technology use skills, and readiness as the use of technology in education, which has not become a necessity until today, has become a necessity after the Covid-19 pandemic. The study was carried out with 20 teachers from different primary, secondary and high schools in the 2020-2021 academic year. The study was conducted as qualitative research, and data were collected with a semi-structured interview form prepared by the researchers. Content analysis was used to analyze the data. Teachers stated that they had difficulties using distance education tools such as Zoom at the beginning of the distance education process. Teachers stated that they prepared simple level presentations and visual materials, used prepared presentations in their lessons when necessary, and did not use Web 2.0 tools. Teachers stated that the lessons taught in distance education are taught understandably and efficiently. It was observed that the teachers' technological competencies were lacking, and they did not receive in-service training on technology use. It may be beneficial for teachers to receive in-service training on using technology and using distance education tools.

Keywords: *Distance education, technological competence of teachers, Covid-19 pandemic*

Giriş

21. yüzyıl dünyasında teknoloji hayatın her alanında kullanılmakta ve hızla değişime uğramaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde gerçekleşen değişimler her alanı olduğu gibi eğitim sistemini de etkilemektedir. Teknolojideki ilerlemeler eğitim sisteminin ve öğretmenlerin mesleki becerilerinin değişmesini mecburi kılmaktadır. Öğretmen ve öğrencilerin bu yeniliklere uyum sağlaması, bilgiye ulaşma için farklı öğretim ortamları düzenlenmesi gereklidir. Bu nedenle teknoloji öğrenme sürecinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur (Kurbanoglu ve Akkoyunlu, 2002). Bilgi ve iletişim teknolojileri öğrenme ve öğretme süreci boyunca kullanılmaktadır ve bu da sürecin verimliliğini arttırmaktadır (Akkoyunlu, 1995).

Teknolojideki yenilikleri takip etmek ve bunları günlük yaşantımızda doğru bir şekilde uygulayabilmek herkesin kazanması gereken bir beceridir. Eğer bu beceriye öğretmenler sahip değilse öğrencilere bu becerilerin kazandırılması çok zordur (Kaya, 2006). Öğretmenlerin teknolojiyi etkili olarak kullanmaları ve öğrenciye model olmaları için bilgisayar konusunda bilgi sahibi olmaları ve bu konuda kendilerini yeterli hissetmeleri gerekir (Kurbanoglu ve Akkoyunlu, 2002).

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri hem sınıf ortamlarında hem de uzaktan eğitim sürecinde kullanılmaktadır. Uzaktan eğitim; sınıf içi etkinliklerin yapılamadığı durumlarda, öğretmen ile öğrenciler arasında çeşitli ortamlar yoluyla yapılan öğretme yöntemidir (Alkan, 1981). Uzaktan eğitim geçmişten günümüze mektupla, radyo ve televizyon aracılığıyla, bilgisayar ve internet yoluyla gelişerek gelmiştir. Günümüzde uzaktan eğitim en çok web tabanlı olarak yapılmaktadır (Dinçer, 2016). Ülkemizde de özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren teknolojik gelişmelerle uzaktan eğitim olanakları artmış ve birçok öğrenciye ulaşarak eğitimin bir parçası olmuştur (Bozkurt, 2017).

Özellikle dünyada yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle uzaktan eğitim kullanımı yaygınlaşmıştır. Çin'in Wuhan şehrinde 2019 yılının aralık ayında ilk kez görülen Covid-19 salgını, kısa sürede tüm dünya ülkelerini olumsuz etki altına almış pandemidir. Bu salgın tüm gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri; sağlık, taşımacılık, ticaret, tarım, bankacılık ve finans, eğitim gibi sektörler başta olmak üzere birçok sektörde etkisi altına almış, sonuçları ağır olan birtakım sorunlarla yüz yüze bırakmıştır (Ertuğ, 2020).

Eğitime etkisine bakacak olursak bulaşıcılık ve ölüm risklerini yüksek derecede taşıdığından COVID-19 salgını tüm dünya ülkelerinde bir korku ve panik havası yaratmış, “evde kalın” çağrısı ile salgını kontrol altına almak isteyen tüm diğer ülkeler gibi Türkiye de eğitim sürecine geçici süre ara vermiştir ve bunun yerine öğrencilerin teknolojik araçlar ile uzaktan eğitim şeklinde devam etmeleri tüm ülkelerce karara bağlanmıştır (Üstün ve Özçiftçi, 2020).

Bu süreçte birçok öğretmen uzaktan eğitimin nasıl yürütüleceğine dair tedirginlikler yaşamış ve uzaktan eğitim sürecinde birtakım zorluklar çekmiştir. Bu sebeple, öğretmen yetiştiren kurumlarda sürekli ve teknoloji ile entegre olmuş kursların, öğretmenlerin teknoloji bilgilerini en verimli ve etkili şekilde kullanabilmesi ve değişen çağa ayak uydurabilmesi için öğretmenleri yetiştirmeleri gerekliliği vurgulanmıştır (Akınar, 2003).

Covid-19 salgını bizlere göstermiştir ki, eğitim ve teknoloji her zaman iç içe olmalı; öğretmenler her an bu bilgi teknolojileri kullanımına açık ve hazır bulunmalıdır. Ancak; Türkiye'deki eğitim fakültelerine baktığımızda, öğretmeni çağın bilgi teknolojileri kullanımına hazırlamada yetersiz olduğu görülmektedir (Göktaş, Yıldırım ve Yıldırım, 2010). Okullarda çalışmaya devam eden öğretmenlerin ve hala öğrenimine devam etmekte olan öğretmen adaylarının sürekli gelişen ve değişen teknolojiye açık olması, çağın teknolojik bilgi ve becerilerini kazanması ve bilgiyi öğrenciye aktarma sürecinde teknoloji kullanımını benimsemesi gerekmektedir (Keleş ve Güntepe, 2018). Kendilerini ve öğrencilerini çağın teknoloji ile entegre edilmiş eğitim sistemine ayak uyduracak şekilde yetiştirecek olan öğretmenlerin, teknoloji tabanlı eğitim sistemini benimseyerek, bilgiyi öğrencilerine en güncel şekliyle aktarması için Millî Eğitim Bakanlığı'ndan alacakları hizmet içi eğitimlerle kendilerini sürekli yenilemeleri ve geliştirmeleri gerekmektedir (Demirel ve Budak, 2003).

Eğitim teknolojileri; öğrenme sürecinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi işidir (Alkan 2005, s.13). Farklı bir deyişle eğitim teknolojisi; öğretim sürecinin nasıl olması gerektiğini sorgulayan, uygun materyalleri, araç ve gereçleri seçmeyi amaçlayan bir bilim dalıdır (Vural 2004, s.25). Eğitim teknolojisinde kullanılan araçlar arasında basılı materyaller, resim, harita, grafik, modeller, yazı tahtaları, televizyon, projektörler, bilgisayar, internet sayılabilir. Günümüzde ise bilgisayar yazılımları, etkileşimli videolar, telekonferans, elektronik haberleşme eğitim teknolojilerinde önemli

yer tutmaktadır (Akkoyunlu ve Tandoğan, 1998). Önceden sınıflarda kullanılan yazı tahtası, tepegözlerin yerine teknolojinin ilerlemesi ile akıllı tahtalar, bilgisayarlar, internet kullanılmaktadır.

Eğitim teknolojileri geliştikçe ve bu teknolojilerin öğrenme sürecini etkili kıldığı görüldükçe farklı araç ve gereçler kullanılmaktadır (Somyürek, Atasoy ve Özdemir, 2009). Bu nedenle öğretmenlerin teknoloji kullanımıyla ilgili becerilerini belirlemek için sahip olmaları gereken çeşitli standartlar oluşturulmuştur. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Birliği ISTE (International Society for Technology in Education) öğretmenler için aşağıdaki teknolojik yeterlilikleri belirlemiştir (ISTE, 2012).

1. Öğretmenler öğrenmeyi kolaylaştırmak için teknolojiden yararlanır,
2. Öğrencilerin başarısını desteklemek, öğrenme ve öğretmeyi geliştirmek için liderlik yapar,
3. Öğrencilerin dijital dünyaya uyum sağlamaları için rehberlik yapar,
4. Öğretmenler uygulama geliştirmek, kaynakları ve fikirleri keşfetmek, sorunları çözmek için meslektaşları ve öğrencileri ile iş birliği yapar,
5. Öğretmen bireysel farklılıklara uygun öğrenci odaklı ortamlar tasarlar,
6. Öğretmenler; öğrencilerin ISTE standartlarına ulaşması için teknolojiyi kullanarak öğrenmeyi kolaylaştırır,
7. Öğretmenler; öğrencilerin öğrenme hedeflerine ulaşmalarını desteklemek için verileri anlar ve kullanır.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında güncellenen Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri; mesleki bilgi, mesleki beceri, tutum ve değerler olarak üç yeterlik alanından oluşmaktadır. Bu alanların altında 11 yeterlik ve 65 gösterge bulunmaktadır (MEB, 2017). Öğrenme ve öğretme süreci yeterliğindeki öğretmen göstergelerinden biri de öğrenme ve öğretme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin olarak kullanır şeklinde belirlenmiştir (MEB, 2017).

Geçmişten günümüze öğretmenlerin bilgi teknolojileri kullanımının eğitimde yeterli olup olmadığı üzerine yapılan araştırmaların incelenmesi sonucunda aşağıdaki şekilde sorunlar saptanmıştır:

- Taş, Özel ve Demirci (2007)'nin yaptığı araştırma sonucunda öğretmenlerin derslerinde teknolojik araçların kullanılmasını önemsedikleri fakat ileri seviyede grafik tasarlama, simülasyon hazırlama gibi bilgisayara yönelik teknolojileri kullanamadıkları bilgilerine ulaşılmıştır. Bu araştırmaya ait anket katılımcı öğretmenlere e-posta yoluyla iletilmiş ve

bu anketi öğretmenlerin sadece yüzde beşi aynı yolla ankete cevap verebilmiştir. Bu da katılımcı öğretmenlerin internet ve bilgisayar kullanma becerilerinin hala yetersiz olduğunu göstermiştir.

- Teknoloji alanındaki gelişmeler ve değişimler eğitime de yansımıştır ve bu bağlamda her öğretmen adayının ve görevini sürdüren öğretmenin gelişen teknolojiye ayak uydurabilmesi ve mesleki gelişmelerine önem vermelidir. Öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimlerinin yetersizliğinden dolayı, öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinin olması gerekmektedir. Teknoloji çağının gerektirdiği özelliklere sahip, donanımlı bireyler yetiştirilmesi için bu hizmet içi eğitimlerin sürekliliği gereklidir (Arıbaş, Kartal ve Çağlar, 2012).
- Cüre ve Özdenler (2008) yaptıkları çalışma sonucunda öğretmenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) kullanımının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunun Word programı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları; hatta sayfa kenar boşlukları ayarlarını yapmadıkları, sayfa numarası ekleyemedikleri görülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin büyük bir yüzdeliğinin projeksiyon ve tarayıcı gibi teknolojik aletleri kullanamadıkları ortaya konmuştur.
- Kara (2011) ise araştırmasında öğretmenlerin genel olarak sunum programlarına ve sunum slaytlarına hâkim olduğunu fakat animasyon, film gibi özelliklerde eksiklikleri olduğunu bulmuşlardır. Genel olarak ise öğretmenlerin sunum programlarını kullanma yetisi yeterli düzeydedir. İnternet kullanma becerisine bakıldığında öğretmenlerin yeteri düzeyde oldukları gözlemlenmiştir. Öğretmenler rahatlıkla internette bilgi arayıp, dosyaları indirip kaydedebilmiştir.

Türkiye de diğer ülkeler gibi, eğitimde teknoloji çağına ayak uydurmak ve teknolojiyi eğitimin bir parçası haline getirmek için adımlar atmaktadır. Atılan adımların en önemlileri Fatih Projesi ve EBA eğitim platformudur. Fatih Projesi akıllı tahtalar her ne kadar tüm Türkiye'ye ulaşmasa da bu proje ile sınıf içinde teknoloji kullanımı ile eğitimde verimliliğin artırılması amaçlanmıştır (Dursun, Kırbas ve Yüksel, 2015). EBA eğitim platformu ile de okul dışında da öğrencinin bilgiye ulaşım sağlaması ve eğitimin sürekli hale gelmesi planlanmıştır fakat yine de birçok öğretmen geleneksel öğretim yöntemlerine devam etmiş, teknoloji kullanımını arka plana atmıştır (Aktay ve Keskin, 2016). Covid-19 pandemisinin Türkiye'de görülmesi üze-

rine, Millî Eğitim Bakanlığı'nın kararı ile yüz yüze eğitim sona ermiş ve teknoloji tabanlı öğretim öğretmenler için mecburi hale gelmiştir. Birçok öğretmen ilk kez bu sistem ile tanışmış ve teknoloji kullanımında bazı sorunlar ile karşı karşıya gelmiştir.

Bu araştırmanın amacı, günümüze kadar zorunluluk haline gelmeyen eğitimde teknoloji kullanımının, Covid-19 salgını sonrasında zorunluluk haline gelmesiyle öğretmenlerin yaşadığı sorunlar, teknolojik yeterlilikleri, teknolojiyi kullanma becerileri ve hazır bulunuşluklarının ne düzeyde olduğunu ortaya koymak ve değerlendirmeler sonucunda önerilerde bulunmaktır.

Araştırmanın problemi Covid-19 pandemisi ile zorunlu hale gelen uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin teknoloji kullanım yeterlilikleri hakkındaki görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırmanın alt problemleri şu şekilde sıralanabilir:

- Öğretmenlerin internet ve bilgisayar kullanımı alanındaki becerileri hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Uzaktan eğitim sürecinde, öğretmenlerin EBA ve diğer eğitim platformlarını kullanma becerileri hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Öğretmenlerin canlı derslerde görsel, işitsel materyaller ve sunum hazırlama becerileri hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Öğretmenlerin uzaktan eğitim araçlarına ve teknoloji kullanımına yönelik hizmet içi eğitim almalarının gerekliliği ve faydası nedir?
- Öğretmenlerin uzaktan eğitim süresince karşılaştıkları temel sorunlar nelerdir?

Teknoloji-Eğitim ve Teknoloji-Öğretmen konuları ile ilgili kapsamlı bir literatür oluşmuştur. Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının teknolojik yeterlilikleri, bilgisayar okur yazarlıkları, eğitimde teknoloji kullanımları gibi konuların farklı yönlerden ele alındığı çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışma, öğretmenlerin teknolojik yeterlilikleri konusunda gelişmekte olan literatüre katkı sağlaması ve pandemi nedeni ile teknoloji kullanımını her bir öğretmene mecbur kılan uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin hazır bulunuşluklarını, teknolojik yeterliliklerin ve karşılaştıkları sorunları ele alan ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Aynı zamanda; öğretmenlerin teknoloji yeterliliklerinin mevcut durumunu ortaya koymak ve eğitim-öğretim sürecinde teknolojinin yerini hatırlamak açısından önem taşımaktadır.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, katılımcılar, araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği, veri toplama aracı, veri toplama süreci ve veri toplama analizinden bahsedilecektir.

Araştırma Deseni

Bu araştırmada, uzaktan eğitim süresince öğretmenlerin teknolojik yeterlikleri hakkında çeşitli branştaki öğretmenlerin görüşlerinin alınmıştır. Öğretmenlerin sayısı pandemiden nedeniyle erişim problemlerinden dolayı sınırlı tutulmuştur. Araştırmada veriler, uzaktan eğitimde öğretmenlerin teknoloji yeterliliği ve karşılaştıkları sorunları hakkında farklı branşlara sahip yirmi öğretmenin görüşleri üzerinden derinlemesine anlamaya çalışıldığından dolayı olgubilim (fenomenoloji) çalışmasıdır. Olgubilim çalışmalarında bir olgu hakkında çalışmaya katılanların deneyimleri üzerinden olgular hakkında bilgi sahibi olunur (Creswell, 2007).

Katılımcılar

Araştırma, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında iki farklı ilde ilkököl, ortaokul ve lisede görev yapan farklı branşlardaki yirmi öğretmenle yürütülmüştür. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesine göre seçilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme; oluşturulan örneklemede çalışılan problem durumuna farklı taraf olabilecek kişilerin seçilerek çeşitliliği maksimum düzeyde göstermeyi amaçlamaktadır. Bu çeşitlilik çalışılan problemin farklı boyutlarını görmeyi sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2003). Araştırmanın katılımcılarına ait demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Görev Süreleri	Katılımcıların Branşı
Ö1	Kadın	1-10 yıl	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Öğretmeni
Ö2	Kadın	1-10 yıl	İngilizce Öğretmeni
Ö3	Kadın	1-10 yıl	Bilişim Teknolojileri Öğretmeni
Ö4	Kadın	11-20 yıl	Türkçe Öğretmeni
Ö5	Kadın	1-10 yıl	İngilizce Öğretmeni
Ö6	Kadın	1-10 yıl	Fen Bilimleri Öğretmeni

Ö7	Kadın	1-10 yıl	İngilizce Öğretmeni
Ö8	Erkek	1-10 yıl	İngilizce Öğretmeni
Ö9	Erkek	1-10 yıl	İngilizce Öğretmeni
Ö10	Kadın	1-10 yıl	İngilizce Öğretmeni
Ö11	Kadın	21-25 yıl	Sınıf Öğretmeni
Ö12	Kadın	21-25 yıl	Sınıf Öğretmeni
Ö13	Erkek	21-25 yıl	Sınıf Öğretmeni
Ö14	Kadın	11-20 yıl	Sınıf Öğretmeni
Ö15	Erkek	11-20 yıl	Sınıf Öğretmeni
Ö16	Kadın	1-10 yıl	Görsel Sanatlar Öğretmeni
Ö17	Kadın	1-10 yıl	Fen Bilimleri Öğretmeni
Ö18	Kadın	1-10 yıl	Sınıf Öğretmeni
Ö19	Kadın	1-10 yıl	Görsel Sanatlar Öğretmeni
Ö20	Kadın	1-10 yıl	Görsel Sanatlar Öğretmeni

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme yöntemi belirli bir konu hakkında derinlemesine soru sorarak, cevap yeterli bulunmadığında veya açıkça belirtilmediğinde yeniden sorarak konuyu daha net hale getirdiğinden araştırmacılar tarafından avantajlı bulunan bir yöntemdir (Çepni, 2009). Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşmeler testlerdeki ve anketlerdeki sınırlılığı ortadan kaldırmış ve araştırmacılara esneklik sağlamıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Bu araştırmada, araştırmacılar tarafından sekiz soru belirtilmiş olup soruların kapsam geçerliliğinin sağlanması için bu sorular alan uzmanına sunularak alınan dönütlerle gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun sorularının düzeltilmiş hali tekrar üç alan uzmanına inceletirilmiştir. Uzman görüşlerinden elde edilen dönütler sonrasında görüşme soruları son halini almış ve uygulamaya uygun hale getirilmiştir. Araştırmaya gönüllülük esasına göre katılan öğretmenlerin kişisel bilgilerini elde edebilmek amacıyla demografik sorular sorulmuştur.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada nitel verileri toplamak amacıyla; görüşme formu farklı branştaki ilkökul, ortaokul ve lisede 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz döneminde görev yapan yirmi öğretmene uygun oldukları bir zaman diliminde

uygulanmıştır. Görüşmeden önce öğretmenlere görüşme formu ve soruların yanıtlanmasında dikkat edilecek hususlar hakkında bilgi verilmiştir. Öğretmenler ile görüşmeler Covid-19 pandemisi nedeniyle Zoom programı üzerinden veya yüz yüze olarak, görüşme saati belirlenerek araştırmacı tarafından yapılmıştır. Görüşme soruları öğretmenlerin bazı demografik soruları ile başlamış daha sonra sekiz maddelik görüşme sorularına geçilmiştir. Görüşme formu, her bir öğretmen ile yaklaşık yirmi dakika sürmüştür. Yapılan görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizindeki amaç; elde edilen verilerin düzenlenmesi ve daha sonra sınıflandırılıp karşılaştırılması ve verilerden teorik sonuçların elde edilmesidir (Stemler, 2000). 2020 yılının mart ayında Türkiye'de görülen Covid-19 pandemisi nedeniyle bu çalışma için araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme soruları öğretmenlerin bir kısmıyla yüz yüze görüşülebilmüş, bir kısmı ile ise online ortamda görüşme yapılabilmıştır. Görüşme yapılırken katılımcılar tarafından tam olarak anlaşılamayan kısımlar araştırmacılar tarafından açıklanmıştır. Ses kaydına alınan görüşmeler yazılı metne dönüştürülmüş, yeniden okunmuş ve problemine uygun bulunmayan veriler çıkarılmıştır. Araştırmacılar farklı zamanlarda elde ettikleri ham verilerin analizini yapmışlardır. Yapılan analiz sonucunda farklı tema ve kodlar bulunmuştur. Elde edilen tema ve kodlar bulgular kısmında detaylı olarak verilmiştir. Araştırmada elde edilen kodların frekans dağılımları tablolarda ayrıca belirtilmiştir. Öğretmenlerin görüşlerini belirtirken görüş sahibi öğretmenlere Ö1, Ö2, Ö3... gibi kodlar kullanılmıştır.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Nitel araştırmada geçerlilik ve güvenilirlik; inandırıcılık, tutarlılık, aktarılabirlik ve teyit edilebilirlik kavramları ile sağlanmaktadır (Denzin ve Lincoln, 1994). Araştırmacılar, nitel araştırmalar üzerine yeterliliğini arttırmak, araştırmayı sürdürürken doğru bir yol izlemek ve araştırmanın güvenilirliğini arttırmak amacıyla yaptıkları araştırma öncesinde nitel araştırma yöntemleri konusunda eğitim almışlardır. Çalışmanın inandırıcılığını sağlamak

amacıyla eğitim alanında üç uzman görüşüne başvurulmuştur. Sorulara yönelik araştırmanın amacına uygun olup olmadığına yönelik gelen geri bildirimler ile gerekli olan düzenlemeler ve düzeltmeler yapılarak, soruların geçerli ve son hali araştırma yapılmadan önce dört öğretmen ile pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma süreci sonrası araştırmanın amacına hizmet etmediği düşünülen bir soru silinmiş ve anlaşılmasında sıkıntı olan sorular düzenlenmiştir. Katılımcıların teyidi için yapılan görüşmelerden sonra kayıt altına alınan görüşmeler yazıya çevrilmiş ve katılımcılara gönderilmiştir ve okumaları istenip onayları alınmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler araştırmacılar tarafından analiz edilmiş ve çeşitli tema ve kodlar elde edilmiştir. Bu tema ve kodlar üç araştırmacı tarafından karşılaştırılmıştır. Analizlerin son şeklini almasında Miles ve Huberman'ın (1994) geliştirdiği formül kullanılmıştır (Güvenirlilik=görüş birliği/görüş birliği+görüş ayrılığı). Araştırmacılar arasında uyum güvenirliliği 0.79 olarak bulunmuştur. Kodlamacılar bir araya gelip görüş farklılıklarını kendi aralarında tartışıp kodlara son halini vermişlerdir. Bu görüşme sonrası uyum güvenirliliği 0.87 bulunmuştur. Elde edilen güvenirlilik değeri yapılan bilimsel çalışmalara uygun bir değer olarak görülmektedir (Miles & Huberman, 1994). Güvenirliliği arttırmak amacıyla öğretmen görüşlerini hiç değiştirmeden, doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Etik Kurul Raporu

03.02.2021 tarihli ve E-61923333-050.99-11407 sayılı Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı Uygunluk-onay belgesine göre bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde bilim etiğine aykırı bir durum yoktur.

Bulgular

Çalışmaya katılan öğretmenlerin görüşme sorularına verdikleri cevaplar soru bazında incelenmiş ve okuyucuya sunulmuştur. Öğretmenlerin görüşmenin birinci sorusuna verdikleri yanıtlar doğrultusunda oluşan tema, kod ve alıntılar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmenlerin “Uzaktan eğitim süreci öncesinde derslerinize teknolojiyi entegre ediyor muydunuz? Nasıl?” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşan tema ve kodlar

Tema 1: Uzaktan eğitim öncesi derslerde kullanılan teknolojik araçlar		
Kodlar	Frekans-Öğretmenin Kodu	Alıntı
Akıllı tahta	(11) Ö1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 16, 17, 19	Ö3 – “Akıllı tahtaları ve EBA’yı kullanarak dersleri işliyordum.”
Bilgisayar	(7) Ö8, 11, 12, 13, 14, 15, 18	Ö13 – “Sınıfımızda bilgisayar, projeksiyon gibi teknolojik aletleri kullanıyordum.”
Video	(7) Ö2, 7, 8, 10, 12, 18, 19	Ö18 – “Görsel sunum, video izletip somutlaştırabiliyordum.”
Sunum	(6) Ö5, 6, 7, 8, 11, 18	Ö5 – “Derste ünite ile ilgili sunumları açıyordum.”
Projeksiyon	(5) Ö8, 11, 12, 13, 15	Ö11 – “Derslerde daha çok bilgisayar ve projeksiyon aleti kullandık.”
Dinleme parçaları	(5) Ö2, 7, 8, 9, 10	Ö8 – “Örneğin videolar, ses kayıtları, dinleme parçalarını kullanıyordum.”
E-kitap	(3) Ö4, 6, 10	Ö6 – “Akıllı tahta uygulamalarında e-kitaplarımız vardı.”
EBA	(2) Ö1, 3	Ö1 – “Uzaktan eğitim süreci öncesinde sadece EBA’yı ve akıllı tahtayı kullanıyordum.”

Tablo 2 incelendiğinde, “Öğretmenlerin uzaktan eğitim öncesinde sınıflarında kullandıkları teknolojik aletler” teması altında sekiz kod oluşmuştur. Bunlar; akıllı tahta, bilgisayar, video, sunum, projeksiyon, dinleme parçaları, e-kitap ve EBA’dır. Öğretmenler yüz yüze eğitimde sınıflarında imkânlar doğrultusunda akıllı tahta, bilgisayar ve projeksiyonu kullanmaktadır. Tabloya göre öğretmenlerin sunum, video kullandıkları ve e-kitap ve EBA platformunu kullananların ise az olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin görüşmenin ikinci sorusuna vermiş oldukları cevaplardan elde edilen tema, kod ve alıntılar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlerin “Uzaktan eğitime başlarken teknolojiyi kullanma yeterliliği açısından ne tür zorluklarla karşılaştınız?” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşan tema ve kodlar

Tema 2: Uzaktan eğitim sürecinde zorluk yaşama durumu		
Kodlar	Frekans-Öğretmenin Kodu	Alıntı
Zoom vb uzaktan eğitim araçlarında ders tanımlama	(13) Ö2, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20	Ö17 – “Ders tanımlamada zorluklar yaşadım.”
Uzaktan eğitim araçlarını etkin kullanma	(12) Ö2, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 20	Ö5 – “Öğrenci adları nereden değişiyor, içerik nasıl çocuklara yansıtılıyor onu bile bilmiyordum.”

EBA kullanma	(10) Ö2, 6, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20	Ö12 – “EBA ve Zoom da yönergeleri uygunlanmada sıkıntılar yaşadım.”
Kullanılan programlarda alt yapı eksikliği	(5) Ö5, 9, 10, 16, 17	Ö9 – “EBA’ya yüklenme olduğu için çokme oluyordu ve ders yapamıyorduk.”
Zorluk yaşamama	(5) Ö3, 7, 8, 14, 15	Ö14 – “Bu konuda çok zorlukla karşılaşmadım.”
Kullanılan programlarının dilinin İngilizce olması	(3) Ö4, 17, 19	Ö19 – “Dil probleminde dolayı zorluklar ile karşılaştım.”
Office programları kullanma	(2) Ö1, 5	Ö1 – “Özellikle Excel konusunda eksikliğini fark ettim.”

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin ikinci soruya verdikleri cevaplar “Uzaktan eğitim sürecinde zorluk yaşama” teması altında toplanmıştır. Frekans sayılarına göre öğretmenler en fazla Zoom vb. uzaktan eğitim araçlarında ders tanımlama, uzaktan eğitim araçlarını etkin kullanma, EBA kullanmada zorluk yaşamışlardır. Bunların yanında kullanılan programlarda alt yapı eksikliği, kullanılan programlarının dilinin İngilizce olması ve Office programlarını kullanmada zorlanmışlardır. Zorluk yaşamadığını belirten beş öğretmen de bulunmaktadır. EBA platformunda yaşanan zorlukların ise alt yapı eksikliğinden kaynaklandığını, EBA’ya çok fazla giriş olmasından dolayı sitenin bunu kaldıramadığını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin görüşmenin üçüncü sorusuna vermiş oldukları cevaplardan elde edilen tema, kod ve alıntılar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Öğretmenlerin “Uzaktan eğitim süresince teknolojik yeterlilikleriniz, bilgisayar ve internet kullanma becerileriniz hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşan tema ve kodlar

Tema 3: Bilgisayar ve internet kullanma becerileri		
Kodlar	Frekans-Öğretmenin Kodu	Alıntı
Web sitelerini kullanabilme	(18) Ö1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20	Ö14 – “Okulistik, eğitimhane gibi sitelerden etkinlikleri indirerek kullanıyorum.”
Uzaktan eğitim araçlarını kullanabilme	(17) Ö1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20	Ö11 – “Uzaktan eğitim aracı olarak EBA ve Zoom programlarını kullandım.”
Office programlarını kullanabilme	(16) Ö2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20	Ö14 – “Bilgisayarda Office programlarını kullanıyorum.”
Sunum hazırlayabilme	(13) Ö3, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20	Ö13 – “Bilgisayardan etkinlik, sunu hazırlayabiliyordum.”
Video hazırlayabilme	(13) Ö3, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20	Ö6 – “Video ve sunumlarımızı etkin bir şekilde hazırladık.”
Web 2.0 araçlarını kullanabilme	(5) Ö6, 7, 8, 10, 14	Ö10 – “Web2 araçlarını daha etkin bir şekilde kullanmaya başladım.”

Tablo 4 incelendiğinde, öğretmenlerin üçüncü soruya verdikleri cevaplar “Bilgisayar ve internet kullanma becerileri” teması altında toplanmıştır. Öğretmenlerin sunum hazırlayabilme, Office programlarını kullanabilme, video hazırlayabilme, uzaktan eğitim araçlarını kullanabilme, web sitelerini kullanabilme, web 2.0 araçlarını kullanabilme şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Tabloya göre öğretmenlerin bilgisayardaki Office programlarını kullanabildikleri, bilgisayarda sunum ve video hazırlayabildikleri görülmektedir. Öğretmenler uzaktan eğitim aracı olarak EBA ve Zoom programlarını kullanmaktadırlar. Eğitim içerikli web sitelerinden faydalanmaktadırlar. Web 2.0 araçlarını kullanabilen çok az öğretmen olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin görüşmenin dördüncü sorusuna vermiş oldukları cevaplardan elde edilen tema, kod ve alıntılar Tablo 5’ te sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin “Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlere yönelik teknolojiyi kullanma yeterliliği ile ilgili bir hizmet içi eğitim verildi mi?” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan elde edilen tema ve kodlar

Tema 4: Teknoloji kullanımı ile ilgili eğitim		
Kodlar	Frekans-Öğretmenin Kodu	Alıntı
Eğitim verilmedi	(12) Ö1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 17, 18, 19, 20	Ö19 – “Hizmet içi eğitim verilmedi.”
Okul tarafından yapılan bilgilendirme toplantıları	(4) Ö6, 8, 13, 15	Ö15 – “Okulda bilgilendirici toplantılar oldu.”
Hizmet içi	(2) Ö10, 14	Ö10 – “Bakanlığın EBA üzerinden açmış olduğu kurslar ve seminerler vardı.”
Bilişim öğretmenlerinden alınan destek	(2) Ö10, 11, 16	Ö16 – “Bilişim öğretmenlerinden destek aldık.”

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmenler “Teknoloji kullanımı ile ilgili eğitim” teması altında; eğitim verilmedi, hizmet içi eğitim, okul tarafından yapılan bilgilendirme toplantıları, bilişim öğretmenlerinden alınan destek şeklinde kodlar oluşmuştur. Öğretmenler EBA ve uzaktan eğitim araçlarıyla ilgili okul tarafından bilgilendirici toplantılar ve videolardan faydalandıklarını belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili hizmet içi eğitim alan öğretmenlerin az olduğu ve hizmet içi eğitim alanların EBA üzerinden kursa katıldıkları görülmektedir.

Öğretmenlerin görüşmenin beşinci sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen tema, kod ve alıntılar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Öğretmenlerin “Sizce öğretmenlerin teknolojiyi eğitime entegre etme alanında hizmet içi eğitim alması şart mıdır? Faydası olur mu?” sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen tema ve kodlar

Tema 5: Hizmet içi eğitimin gerekliliği		
Kodlar	Frekans-Öğretmenin Kodu	Alıntılar
Zorunlu olmalıdır	(13) Ö1, 2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 19, 20	Ö8 – “Hizmet içi eğitimin kesinlikle yapılması lazımdır.”
Faydası olur	(7) Ö3, 6, 9, 14, 15, 17, 18	Ö3 – “Dersler bu eğitimler sayesinde daha akıcı işlenir ve öğrencilere faydası olur.”
Tema 6: Hizmet içi eğitimin faydaları		
Kodlar	Frekans-Öğretmenin Kodu	Alıntılar
Dersin anlaşılabilirliği ve verimliliği artırma	(13) Ö2, 3, 4, 7, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20	Ö4 – “Öğretmene bu eğitimler verilsen dersler daha verimli geçerdi.”
Zoom vb. araçları kullanabilme	(6) Ö2, 5, 6, 8, 17, 20	Ö17 – “Ders esnasındaki programı kullanma yetim daha iyi olurdu.”
EBA kullanımında kolaylık	(4) Ö10, 11, 17, 20	Ö10 – “EBA’nın bu kadar farklı alanlara hizmet edeceğini ve zengin içeriğe sahip olduğunu bilmiyordum.”
Materyal hazırlama	(4) Ö1, 13, 16, 17	Ö1 – “Hizmet içi eğitim olsaydı çocuklara görsel olarak daha iyi materyaller sunulurdu.”
Bilgisayar kullanımında kolaylık	(3) Ö8, 11, 18	Ö11 – “Bilgisayara hâkim olmadıktan sonra EBA gibi platformları da kullanamıyorsun.”
Çevrim içi sınıf yönetimi	(2) Ö6, 7	Ö6 – “Eğlence anlayışı farklı kişiler sunumumuza girerek küfür, hakaret, nefret içerikli paylaşımlar gerçekleştiriyorlar.”

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmenlerin “Hizmet içi eğitimin gerekliliği” teması altında verdiği yanıtlar “faydası olur” ve “zorunlu olmalıdır” şeklindedir. Öğretmenlerden bazıları hizmet içi eğitimin zorunluluğu üzerinde durmamış, alırsa faydalı olacağını belirtmiştir. Öğretmenlerden on üç tanesi hizmet içi eğitimin öğretmenler için zorunlu olması gerektiğini, yedi tanesi ise faydalı olacağını belirtmiştir.

Öğretmenlerin verdiği cevaplara göre “Hizmet içi eğitimin faydaları” teması altında; dersin anlaşılabilirliği ve verimliliği artırma, Zoom vb. araçları kullanabilme, EBA kullanımında kolaylık, materyal hazırlama, bilgisayar kullanımında kolaylık, çevrimiçi sınıf yönetimi kodları oluşmuştur. Öğretmenlerin çoğu hizmet içi eğitimin faydalı olacağını düşünmektedirler. Özellikle uzaktan eğitim araçlarını daha etkin kullanabileceklerini ve derslerin verimliliğini arttıracaklarını düşünmektedirler. Bilgisayar becerilerine

sahip olmadan bu araçları kullanmada zorluk yaşayacaklarını ve bilgisayarla ilgili hizmet içi eğitim alınmasının faydalı olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca uzaktan eğitimde yaşanan istenmeyen olayları önlemek açısından eğitimin faydalı olacağını da belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin görüşmenin altıncı sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen tema, kod ve alıntılar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Öğretmenlerin “Yeteri kullanım becerisine sahip olmadan EBA veya diğer uzaktan eğitim platformları üzerinden işlenen derslerde konular net, açık ve anlaşılır şekilde işlenebildi mi?” sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen tema ve kodlar

Tema 7: Uzaktan eğitimde işlenen derslerin durumu		
Kodlar	Frekans-Öğretmenin Kodu	Alıntılar
Dersler açık ve netti	(13) Ö1, 3, 6, 7, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20	Ö3 – “Kendi açımdan açık ve net işleyebildim derslerimi.”
Dersler anlaşılırdı	(13) Ö1, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17	Ö12 – “Derse katılan öğrenciler dersi anlıyor ve bir sıkıntı yaşamıyorlar.”
Dersler verimliydi	(5) Ö2, 7, 10, 12, 15	Ö10 – “Bazı kademelerde uzaktan eğitimde derslerimin daha verimli geçtiğini fark ettim.”
Dersler açık, net, anlaşılır ve verimli değildi	(4) Ö5, 8, 13, 18	Ö5 – “Konuların net ve anlaşılır biçimde işlenebileceğini ve yüz yüze eğitim gibi verimli olacağını düşünmüyorum.”

Tablo 7 incelendiğinde, “Uzaktan eğitimde işlenen derslerin durumu” teması altında, öğretmen görüşleri sonucunda; dersler açık ve netti, dersler anlaşılırdı, dersler verimliydi ve dersler açık, net, anlaşılır ve verimli değildi şeklinde dört kod oluşturulmuştur. Öğretmenlerin çoğu dersi açık ve net bir şekilde işleyebildiklerini fakat bunun hiç bir şekilde yüz yüze eğitimin yerini tutmadığını belirtmişlerdir. Bununla ilgili Ö17, “Dersim Fen Bilgisi olduğu için çocuklara somut kavramları ifade edebilmek adına görsellerle, sunu ve videolarla dersimi açık ve net şekilde işlemeye çalıştım. Ama yüz yüze eğitimdeki kadar anlaşılır olduğunu düşünmüyorum.” şeklinde ifadede bulunmuştur. Öğretmenlerden beş tanesi derslerin verimli geçtiğini belirtirken dört tanesi de verimsiz geçtiğini belirtmiştir.

Öğretmenlerin görüşmenin yedinci sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen tema, kod ve alıntılar Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Öğretmenlerin “İşlediğiniz derslerde dersi aktif kılabilmek için sunum ve görsel materyalleri hazırlarken zorluk yaşadınız mı?” sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen tema ve kodlar

Tema 8: Uzaktan eğitimde görsel materyal ve sunum hazırlama durumu		
Kodlar	Frekans-Öğretmenin Kodu	Alıntılar
Hazır sunum kullanma	(13) Ö1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 16, 17, 18	Ö18 – “Hazır sunum kullanıyorum.”
Basit düzeyde sunum hazırlama	(11) Ö4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 19, 20	Ö4 – “Sadece power point ile basit düzeyde sunum hazırlayabilirdim.”
Görsel materyal hazırlama	(10) Ö3, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 19, 20	Ö16 – “İşlediğim derse uygun görsel materyalleri internette bulamadığım zaman kendim hazırlayıp ekrana yansıttım.”
İyi düzeyde sunum hazırlama	(6) Ö3, 8, 9, 10, 15, 17	Ö3 – “Kendim kolaylıkla sunum hazırlayabiliyorum.”

Tablo 8 incelendiğinde, uzaktan eğitimde “Görsel materyal ve sunum hazırlama durumu” teması altında; hazır sunum kullanma, basit düzeyde sunum hazırlama, iyi düzeyde sunum hazırlama, görsel materyal hazırlama kodları oluşturulmuştur. Öğretmenlerin çoğu uzaktan eğitim sürecindeki derslerinde hazır sunum kullanmıştır. Ö2, “*Şu an sunum hazırlayamadığım için hazır sunum kullanıyorum.*” şeklinde, Ö5 ise “*Hazır sunum kullanıyorum. Hazır olmasa çok büyük sorun yaşadım. Kullandığım sunularda her türlü etkinlik var. Ben hazırlayamazdım.*” şeklinde görüş belirtmiştir. Öğretmenler arasında çoğunluk basit düzeyde olmak üzere iyi düzeyde sunum hazırlayabilenler de vardır. Görüşme yapılan yirmi öğretmenin yarısı görsel materyaller hazırlayabildiğini belirtmiştir. Ö11, “*Daha çok kartonla, ev araç gereçleriyle görsel materyaller hazırlıyorum. Matematikte sayma çubukları olarak çöp şişleri kullanıyorum, fasulye, nohut kullanıyorum. Kartondan görseller hazırlıyorum, çıktı alıp keserek kuklalar hazırlıyorum. Bilgisayardan bulup kopyala yapıştır ile örneğin horoz resmini alıp yanına 'üüüü' yazarak materyal hazırladım.*” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Öğretmenlerin görüşmenin sekizinci sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen tema, kod ve alıntılar Tablo 9’de sunulmuştur.

Tablo 9. Öğretmenlerin “Öğretmenlerin uzaktan eğitim süresince karşılaştıkları temel sorunlar nelerdir, nasıl düzeltilmelidir?” sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen tema ve kodlar

Tema 9: Uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlar		
Kodlar	Frekans-Öğretmen kodu	Alıntılar
Teknolojik cihaz eksikliği	(15) Ö6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20	Ö6 – “Evlerinde tablet veya bilgisayarın olmaması bu süreci biraz daha zorlaştırdı.”
İnternet sıkıntısı	(15) Ö1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17	Ö13 – “Tablet ulaştırılan o evde internet yoksa bir faydası olamayacak.”
Öğrenci katılımı eksikliği	(9) Ö1, 5, 6, 7, 10, 12, 13, 15, 17	Ö7 – “Derslere hiç gelemeyen öğrenciler var ve biz bu öğrencilere aylardır ulaşamıyoruz.”
Teknolojik eğitim yetersizliği	(7) Ö1, 2, 3, 4, 8, 9, 19	Ö1 – “Öğretmenlerin teknolojik açıdan yetersiz olması da sorun.”
Öğrencilerin ders motivasyonu düşüklüğü	(3) Ö7, 8, 10	Ö7 – “Öğrencileri motive etmek sıkıntı olabiliyor.”

Tablo 9 incelendiğinde, “Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlar” teması altında en büyük iki sorunun; teknolojik cihaz eksikliği ve internet sıkıntısı olduğu buna bağlı olarak da öğrenci katılımı eksikliği görülmüştür. Ayrıca teknolojik eğitim yetersizliği ve öğrencilerin ders motivasyonu düşüklüğü gibi sorunların da yaşandığı görülmüştür. Öğretmenlerin çoğu temel sorun olarak teknolojik cihaz eksikliği ve internet eksikliği gibi maddi sıkıntıları görmektedir. Öğrenciler bilgisayar ve tablet eksikliğinden ya da evlerinde internet olmayışından derslere katılamamaktadırlar. Maddi sıkıntılar ya da aile ilgisizliği nedeniyle de öğrencilerin bir kısmının derslere katılmadığını ve bunun sorun olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca derslerin uzaktan olmasının bazı öğrencilerde motivasyon eksikliği oluşturarak sıkıntı yarattığını belirtmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin teknolojik yeterliliklerinin araştırıldığı bu çalışmanın bulguları alan yazın ışığında tartışılarak sunulmuştur.

Uzaktan eğitim süreci öncesinde öğretmenlerin bilgisayar, akıllı tahta, projeksiyon ile EBA, sunum, vb. araçlarla teknolojiyi derslerine entegre ettikleri gözlenmiştir (Tablo 2). Bu konuda Kuzgun ve Özdiç (2017) yapmış olduğu çalışmada eğitimde teknoloji kullanımında çoğunlukla kullanılan teknolojilerin bilgisayar, internet ve projeksiyon gibi geleneksel araçlar olduğunu belirtmiştir. Burada elde edilen veriler öğretmenlerin imkânları ve

okulun bulunduğu imkân ve koşulları dahilinde derslerine projeksiyon, bilgisayar, internet, akıllı tahta gibi teknolojiyi dahil ederek derslerinde verimliliği ve çeşitliliği sağladıkları gözlenmiştir.

Öğretmenler uzaktan eğitim sürecine başlarken teknolojiyi kullanma açısından bazı zorluklar yaşamışlardır. Öğretmenler bu zorlukları; EBA ve Zoom gibi uzaktan eğitim araçlarını kullanmada yaşanan zorluklar, kullanılan programlardaki altyapı eksikliği nedeniyle yaşanan zorluklar, bilgisayar programlarını kullanmada yaşanan zorluklar olarak belirtmişlerdir. Ayrıca bazı uzaktan eğitim araçlarının kullanım dilinin İngilizce olması nedeniyle zorluk yaşadıklarını da belirtmişlerdir (Tablo 3). Tutar (2015) yaptığı çalışmada öğretmenlerin EBA platformunu kullanma oranlarını %44.8 olarak belirtmiştir. Öğretmenler uzaktan eğitime geçildiğinde EBA platformunu canlı dersler yapmak amacıyla da kullanmaya başlamış ve uzaktan eğitim öncesine göre yoğun bir kullanım gerçekleşmiştir. Bu da EBA platformunun alt yapısı ile ilgili sorunları gündeme getirmiştir. Doğan ve Koçak (2020), yaptıkları çalışmada uzaktan eğitimde öğretmenlerin EBA platformunun alt yapı eksikliğinden kaynaklanan sorunlar yaşadığını belirtmiştir.

Öğretmenlere uzaktan eğitim sürecindeki teknoloji kullanım yeterlilikleri sorulmuştur ve uzaktan eğitim araçlarını, bilgisayarda Office programlarını kullanabildiklerini, sunum ve video hazırlayabildiklerini belirlenmiştir (Tablo 4). Web 2.0 araçlarını kullanabilen öğretmen sayısı ise az olduğu görülmektedir. Öğretmenler uzaktan eğitim araçları olan EBA ve Zoom programlarını sürecin başında zorluk yaşasalar da kullanabilmektedirler. Programlarda ders tanımlama, dersi başlatma ve içerik paylaşma yapabilmektedirler. Korucu ve Karalar (2017)'in yaptığı araştırma sonucuna göre öğretim elemanları Web 2.0 araçlarının derslerde aktif olarak kullanılmasının öğrencinin öğrenimine katkısının olacağına inanmaktadırlar fakat öğretim elemanları Web 2.0 araçlarını derslerinde yeteri kadar kullanmamakta ve gelecekte de kullanmak istememektedirler.

Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlere zorunlu bir hizmet içi eğitim verilmemiştir. Öğretmenlerin bir kısmı EBA üzerindeki hizmet içi eğitim alırken birçoğu okul tarafından bilgilendirici videolar ile süreç hakkında bilgi sahibi olmuştur. Bunların dışında okuldaki bilişim öğretmenlerinden de destek almışlardır (Tablo 5). Arık (2020) yaptığı çalışmada EBA ve kullanımı ile ilgili tüm bilgilerin EBA web sitesinde bulunduğunu belirtmiştir.

Gönen ve Kocakaya (2006)'ya göre yapılan araştırmalar sonucunda öğretmenlerin çağın yeniliklerine uygun yöntem ve tekniklerin derslerde uygulanması hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarına rağmen hizmet içi eğitim uygulamalarının tam anlamıyla gerçekleştirilemediği ortaya çıkmış ve hizmet içi eğitimlerin arttırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Öğretmenler teknoloji eğitimiyle ilgili hizmet içi eğitimin gerekli olduğunu ve faydaları olacağını belirtmektedirler. Hizmet içi eğitimin; bilgisayar kullanımında, EBA, Zoom, vb. programları kullanmada, çevrimiçi sınıf yönetiminin daha etkili olmasını sağlamada, çevrimiçi materyal hazırlayabilme ve dersin anlaşılabilirliğini, verimliliğini arttırmada faydalı olacağı düşünülmektedir (Tablo 6). Yıldırım (2020) yaptığı çalışmada öğretmenlerin teknoloji ve çevrimiçi eğitim ortamlarına yönelik becerilerini arttırmak için eğitim verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Öğretmenler uzaktan eğitimde işlenen derslerin açık, net, anlaşılır ve verimli işlendiğini belirtilmiştir (Tablo 7). Geleneksel eğitim modelinin aksine uzaktan eğitimde öğretmenlerin görsel ve işitsel kaynaklar kullanarak işlenen derslerde pek çok duyu organına hitap etmesi derslerin anlatımını daha etkin ve verimli kılmıştır. Bu şekilde çeşitli materyaller işlenen derslerde öğrencilere daha kalıcı öğrenme sağlar ve bu tür bir öğretme modeli yüz yüze eğitime nazaran daha etkili bir öğrenme ortamı sağlar. Akyürek (2020) yaptığı çalışma sonucunda uzaktan eğitimin öğretmen ve öğrenci etkileşimi ile etkili ve faydalı olabileceğini belirtmiştir.

Öğretmenler işlediği derslerde dersi aktif kılabilmek adına sunum ve görsel materyalleri hazırlarken zorluk yaşamadıklarını, hazır sunum kullandıklarını ve sunum hazırlayabildiklerini belirtmişlerdir (Tablo 8). Öğretmenlerin derslerini daha verimli ve aktif kılabilmek adına materyal ve sunum hazırladıkları, sunumların genelde hazır sunum olduğu ve kendi hazırladıkları sunumların basit düzeyde olduğu görülmektedir. Kara (2011)'nin çalışmasına göre; öğretmenler sunum programlarına ve slayt hazırlamaya hâkimler ve sunum programlarını yeterli düzeyde kullanmaktadırlar ancak animasyon, film gibi özelliklerde eksiklikleri bulunmaktadır.

Uzaktan eğitimde yaşanan temel sorunların başında teknolojik cihaz eksikliği, internet sıkıntısı, derslere öğrenci katılımında eksiklik, teknolojik eğitim yetersizliği ve öğrencide motivasyon düşüklüğü gelmektedir (Tablo 9). Başaran, Doğan, Karaoğlu ve Şahin (2020) yaptıkları araştırmada uzak-

tan eğitimin faydaları yanında öğrenci katılımının az olması, teknik aksaklıklar yaşanması, alt yapı ve içerik materyal eksikleri olduğunu belirtmişlerdir.

Öneriler

Uzaktan eğitim süreciyle öğretmenlerin teknolojiyi kullanmaları zorunluluk haline gelmiştir. Öğretmenler bu süreçte EBA ve Zoom gibi uzaktan eğitim araçlarını kullanmakta, derslerde kullanmak üzere sunum, video, görsel materyaller hazırlamaktadırlar. Öğretmenler bu süreçte birçok sorun yaşadıklarını da ifade etmişlerdir. Bu nedenle öğretmenlerin teknoloji kullanımına ve uzaktan eğitim araçlarını kullanmaya yönelik eğitim almaları faydalı olabilir. Bu eğitimler yalnızca bu araçları kullanmaya yönelik değil günümüz bilgi çağının gerekliliği olan 21. yüzyıl becerilerini destekleyecek şekilde etkili ve aktif kullanmayı sağlayacak nitelikte olmalıdır. Öğretmenlere Web 2.0 araçları ile ilgili eğitimler verilmeli ve bu araçları derslerinde kullanmaları teşvik edilmelidir. Uzaktan eğitim süreci halen kullanılmakta ve yaygınlaşmakta olduğu için öğrenme ortamları ile öğrenci ve öğretmen arasındaki etkileşimin kalitesi artırılmalıdır. Bunun için öncelikle uzaktan eğitimin alt yapı eksiklikleri giderilmeli, öğrenci ve öğretmenlerin bilgisayar ve internet sorunları çözülmeli, öğretmenlerin temel teknoloji kullanımına ve uzaktan eğitim araçlarının etkin kullanımına yönelik hizmet içi eğitim verilmelidir.

Öğretmenlerle ilgili bağımsız değişkenlere (yaş, cinsiyet, okul türü, branş) göre yapılacak çalışmanın farklı sonuçlar elde edilmesi olasılığından çalışılması önerilmektedir. Ayrıca bu araştırma nitel bir araştırma olarak yürütülmüştür. Karma ya da nicel araştırmalarla daha farklı sonuçlar alınarak araştırma güçlendirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of Teachers' Use of Technology in the
Distance Education Process**

*

Mehmet Başaran – Irmak Gül Ülger – Merve Demirtaş

Elif Kara – Ceylan Geyik – Ömer Faruk Vural

*Gaziantep University, Şehit Ümüt Özcan Primary School, İpekyolu Secondary School, Merveşehir
Secondary School, Sakarya University*

This research reveals the difficulties, problems, technological competencies, technology use skills, and readiness experienced by teachers and students while integrating technology, which became mandatory after the Covid-19 epidemic. In the 2020-2021 academic year, a study was conducted with 20 teachers from different branches working in primary, secondary, and high schools. The study was prepared by collecting data with a semi-structured interview form prepared by the researchers using the qualitative research technique. Content analysis was used to analyze the data.

In the 21st century, technology is used in all areas of life and is rapidly changing. Especially the changes in information and communication technologies affect the education system as well as every field. Advances in technology necessitate changes in the education system and teachers' professional skills. Different teaching environments should be arranged for teachers and students to adapt to these innovations and access information. For this reason, technology has become an indispensable part of the learning process. To use technology effectively and be a model for students, they should know about computers and feel competent. The use of distance education has become widespread, primarily due to the Covid-19 epidemic in the world. The Covid-19 outbreak, which was seen for the first time in December 2019 in Wuhan, China, is a pandemic that adversely affected all world countries in a short time. In Turkey, the education process has been suspended temporarily, and instead, it has been decided by all countries that students will continue their distance education with technological

tools. In this process, many teachers experienced uneasiness about conducting distance education and had some difficulties in the distance education process.

Teachers stated in detail that they had difficulties using Zoom and EBA and distance education tools at the beginning of the distance education process, and these problems were experienced. The Covid-19 outbreak has shown us that education and technology should always be intertwined; Teachers should be open and ready to always use this information technology. Teachers have difficulties using distance education tools such as EBA and Zoom, difficulties experienced due to the lack of infrastructure in the programs used, and difficulties in using computer programs. They also stated that they had difficulties because the language of some distance education tools is English.

Teachers stated that they prepared simple presentations and visual materials to be able to process the lesson more permanently and effectively, they used ready-made presentations in their lessons when necessary, and that they did not use Web 2.0 tools. It is seen that the number of teachers who can use Web 2.0 tools is low. Teachers can use EBA and Zoom programs, which are distance education tools, even if they have difficulties at the beginning of the process. In the programs, they can define, start the course, and share content. They believe that the active use of Web 2.0 tools in the lessons will contribute to the student's learning, but the instructors do not use Web 2.0 tools enough and do not want to use them in the future.

Teachers stated that the lessons taught in distance education are handled more clearly, understandably, and efficiently with the prepared presentations, videos, and visual materials. It was observed that teachers' technological competencies were lacking, and it was determined that they did not receive in-service training at school on the use of technology.

With Covid-19, developments and changes in technology have also reflected in education, and in this context, every teacher candidate and continuing teacher should keep up with the developing technology and pay attention to their professional development. While some of the teachers received in-service training on EBA, many of them were informed about the process by the school through informative videos. Apart from these, it was observed that they learned with the support of the IT teachers at the school. Teachers say that in-service training on technology education is necessary

and will have benefits. In-service training: in computer use, EBA, Zoom, etc. It is thought that it will be beneficial in using the programs, making the online classroom management more effective, preparing online materials, and increasing the course's clarity and efficiency. Continuity of these in-service pieces of training is necessary to raise well-equipped individuals with the features required by the age of technology.

Before the distance education process, the main problems experienced in the distance education process are the lack of technological devices, since the same opportunities that teachers provide efficiency and diversity in their lessons by including technology such as projection, computer, internet, smartboard in their lessons within the opportunities and conditions of the school, are not in the distance education process. There are internet problems, lack of student participation in classes, lack of technological education, technical problems, lack of material, and students' low motivation.

Teachers also stated that they experienced many problems during this process. For this reason, it may be beneficial for teachers to receive training on using technology and using distance education tools. These pieces of training should be qualified not only to use these tools but also to ensure effective and active use in a way that supports the 21st-century skills that are the necessity of today's information age. Teachers should be trained about Web 2.0 tools, and they should be encouraged to use these tools in their lessons. Since the distance education process is still used and spreading, the quality of the learning environments and the interaction between students and teachers should be increased. First, infrastructure deficiencies of distance education should be eliminated, computer and internet problems of students and teachers should be resolved, in-service training should be provided for teachers to use essential technology and effective distance education tools.

Kaynakça / References

- Akkoyunlu, B. (1995). Bilgi teknolojilerinin okullarda kullanımı ve öğretmenlerin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(11), 105-109.
- Akkoyunlu, B. ve Tandoğan, M. (1998). *Çağdaş eğitimde yeni teknolojileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Akpınar, Y. (2003). Öğretmenlerin yeni bilgi teknolojileri kullanımında yükseköğretim etkisi: İstanbul okulları örneği. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(2), 79-96. ISSN: 1303-6521.
- Aktay, S. & Keskin, T. (2016). Eğitim bilişim ağı (EBA) incelemesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 27-44. <http://dergipark.org.tr/en/pub/mead/issue/56310/7111904>
- Akyürek, M. (2020). Uzaktan eğitim: bir alan yazın taraması. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-9. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mead/issue/56310/711904>
- Alkan, C. (1981). *Açıköğretim: Uzaktan eğitim sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Alkan, C. (2005). *Eğitim teknolojisi* (7. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Arıbaş, S., Kartal, Ş., ve Çağlar, İ. (2012) İngilizce öğretmenlerinin hizmet içi eğitim faaliyetlerine ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(195), 100-117.
- Arık, B. M. (2020, Mart 24). *Türkiye’de koronavirüsün eğitime etkileri-II, uzaktan eğitim nasıl olacak ve bu süreçte neler dikkate alınmalı?*. 08.01.2021 tarihinde <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-ii-uzaktan-egitim-nasil-olacak-ve-bu-surecte-neler-dikkate-alinmeli/> adresinden erişildi.
- Başaran, M., Doğan, E., Karaoğlu, E., ve Şahin, E (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinin getirisi olan uzaktan eğitimin etkililiği üzerine bir çalışma. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi* 2020,5(2), 368-397. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitim/issue/54643/753149>
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 85-124.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*, 2nd Ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.
- Cüre, F. & Özden, N. (2008). Teachers’ information and communication technologies (ICT) using achievements and attitudes towards ICT. *Hacettepe University Journal of Education*, 34, 41-53.
- Çepni, S. (2009). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (4. bs.). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Demirel, Ö. ve Budak, Y. (2003). Öğretmenlerin hizmetiçi eğitim ihtiyacı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 9(1), 62-81.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (1994). *Handbook of qualitative research*. California, USA: Sage Publications.
- Diñer, Ö. G. S. (2016). Bilgisayar destekli eğitim ve uzaktan eğitime genel bir bakış. *Adana, Seyhan, Türkiye*.

- Doğan, S. ve Koçak, E. (2020). EBA sistemi bağlamında uzaktan eğitim faaliyetleri üzerine bir inceleme. *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(14), 111-124.
- Dursun, A., Kırbas, İ., ve Yüksel, M. E. (2015). Fırsatları artırma ve teknolojiyi iyileştirme hareketi (FATİH) projesi ve proje üzerine bir değerlendirme. *Türkiye'de İnternet Konferansı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul*.
- Ertuğ, C. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Göktaş, Y., Yıldırım, Z., ve Yıldırım, S. (2010). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim fakültelerindeki durumu: Dekanların görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 33(149), 30-50.
- Gönen, S. & Kocakaya, S. (2006). Fizik öğretmenlerinin hizmet içi eğitimler üzerine görüşlerinin. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(19), 37-44
- International Society for Technology in Education (ISTE). (2012). *National educational technology standards*. 14.11.2020 tarihinde <http://cnets.iste.org> adresinden erişildi.
- Kara, S. (2011). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin bilgi ve iletişim teknolojileri yeterliliklerinin belirlenmesi, İstanbul örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, Z. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Keleş, E. ve Güntepe, E. T. (2018). Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının teknolojiyi öğrenme-öğretme sürecine entegrasyonu. *Sakarya University Journal of Education*, 8(3), 142-157.
- Korucu, A. ve Karalar, H. (2017). Sınıf öğretmenliği öğretim elemanlarının Web 2.0 araçlarına yönelik görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 456-474. DOI: 10.24315/trkefd.304255
- Kurbanoglu, S. ve Akkoyunlu, B. (2002). Öğretmen adaylarına uygulanan bilgi okuryazarlığı programının etkiliği ve bilgi okuryazarlığı becerileri ile bilgisayar öz yeterlik algısı arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(22), 98-105.
- Kuzgun, H. ve Özdiç, F. (2017). Okul öncesi eğitimde teknoloji kullanımına yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 83-102
- MEB (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri*. 15.12.2020 tarihinde http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRET-MENLYK_MESLEY GENEL_YETERLYKLERY.pdf adresinden erişilmiştir.

- Miles, B. M. ve Huberman A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book*. California, USA: Sage Publications.
- Somyürek, S., Atasoy, B. ve Özdemir, S. (2009). What makes a board smart? *Computer-sand Education*, 53(2), 368–374.
- Stemler, S. (2000). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research and Evaluation*, 7(17), 1-6. <https://doi.org/10.7275/z6fm-2e34>
- Taş, H. İ., Özel, A., ve Demirci, A. (2007). Coğrafya öğretmenlerinin teknolojiye bakış açıları ve teknolojiden yararlanma seviyeleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 31-51.
- Tutar, M. (2015). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) sitesine yönelik olarak öğretmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Üstün, Ç. ve Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1), 142-153.
- Vural, B. (2004). *Eğitim-öğretimde teknoloji ve materyal kullanımı*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2020). İstisnai bir uzaktan eğitim öğretim deneyiminin öğrettikleri. *Alanyazın Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi*, 1(1), 7-15.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Başaran, M., Ülger, I. G., Demirtaş, M., Kara, E., Geyik, C. ve Vural, Ö.F. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin teknoloji kullanım durumlarının incelenmesi. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(37), 4619-4645. DOI: 10.26466/opus.903870

Teoriden Uygulamaya Bilimsel Sorgulama ve Bilimsel Sorgulamanın Doğası

DOI: 10.26466/opus.861829

Eda Erdaş Kartal* - Günkut Mesci**

* Dr., Kastamonu Üniversitesi

E-Posta: erdaseda@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1568-827X](https://orcid.org/0000-0002-1568-827X)

** Dr., Giresun Üniversitesi

E-Posta: gunkutmesci@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0319-5993](https://orcid.org/0000-0003-0319-5993)

Öz

Günümüzde birçok ülkenin fen öğretim programının ana vizyonu bilim okuyazarı bireyler yetiştirmektir. Bilimsel sorgulama ve bilimin doğası bilim okuyazarlığının temel bileşenlerindedir. Bilimsel sorgulama çoğunlukla bilimin doğası ile karıştırılmakta ya da aynı kavrammış gibi ele alınmaktadır. Bilimsel sorgulama bilimsel bilginin üretildiği süreç, bilimin doğası ise bu süreç sonunda ortaya çıkan bilimsel bilginin özellikleridir. Bilimsel sorgulama beceri ve anlayış kazandırma olarak iki boyutta ele alınmaktadır. Bilimsel sorgulamanın beceri boyutu ile ele alınması tek başına bilimsel sorgulama hakkında anlayış kazanmayı garantilememektedir. Bilimsel sorgulama hakkında anlayış kazandırma, öğrencilere bilimsel sorgulama sürecinin özellikleri hakkında yani bilimsel sorgulamanın doğası hakkında anlayış kazandırmaktır. Bilimsel sorgulamanın doğası hakkında yapılan çalışmaların çoğu hem öğrencilerin hem de öğretmen ve öğretmen adaylarının bilimsel sorgulamanın doğası hakkında yetersiz görüşlere sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bilimsel sorgulamanın doğasının konu içeriği olarak ele alınıp içerik tabanlı veya klasik etkinliklerle açık/yanıtıcı yaklaşımlarla öğretilmesi, öğretimde bilimsel sorgulamanın sınıf içi etkinliklerde uygulanması kadar önemlidir. Bu bağlamda öğrencilerin, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının bilimsel sorgulamanın doğası görüşlerinin geliştirilmesi için araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: bilimsel sorgulama, bilimsel sorgulamanın doğası, bilimsel okur yazarlık

Scientific Inquiry and Nature Of Scientific Inquiry From Theory To Practice

Abstract

The main objective of science education programs of many countries is to raise scientifically literate individuals. Scientific inquiry and nature of science are essential components of science literacy. Scientific inquiry is often confused with nature of science or handled as if it is the same concept. Scientific inquiry is the process by which scientific knowledge is produced, while nature of science is the characteristics of scientific knowledge that produces at the end of this process. Scientific inquiry is considered in two dimensions as gaining skill and understanding. Dealing with scientific inquiry with the skill dimension alone does not guarantee an understanding of scientific inquiry. To gain an understanding about scientific inquiry is to give students an understanding of the features of the scientific inquiry process. Most of the studies on the nature of scientific inquiry reveal that students, in-service teachers and pre-service teachers have insufficient views about the nature of scientific inquiry. Taking the nature of scientific inquiry as subject content and taught with explicit/reflective approaches with content-based or classical activities as important as applying scientific inquiry in classroom activities. In this context, it is recommended to conduct more studies to develop the nature of scientific inquiry understanding of students, in-service teachers and pre-service teachers.

Keywords: *scientific inquiry, nature of scientific inquiry, science literacy*

Giriş

Araştıran, sorgulayan, üreten ve değişime ayak uydurabilen, st dzey düşünme becerilerine sahip bilim okur yazarı bireylerin yetiştirilmesi; çeşitli ülkelerin ğretim programlarının öncelikli hedefi olduğu gibi (American Association for the Advancement of Science (AAAS), 1993; National Research Council (NRC), 2011; New Generation Science Standarts (NGSS), Lead State, 2013), lkemizin fen ğretim programının en temel hedefi ve vizyonudur (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2018). Bilimsel okuryazarlık aslında bilimsel bilgileri bilmek, bilimsel bilginin doğasını ve bu bilgilerin nasıl üretildiğini anlamak, bilim teknoloji ve toplumun birbirini nasıl etkilediğinin farkında olmak, bilim ve teknoloji ile ilgili olumlu tutum ve değer yargılarına sahip olmak, bu bilgilerini ve farkındalığını gündelik hayatında kullanabilmektir (NRC, 1996). Tanımlardan anlaşılabilceği ve fen eğitimcilerinin vurguladığı gibi bilimin doğası ve bilimsel sorgulama bilim okuryazarlığının temel bileşenlerinden ikisidir (Flick ve Lederman, 2006; Deniz ve Akerson, 2013; Lederman, Antink ve Bartos, 2014; Lederman ve Lederman, 2012; Lederman, Lederman ve Antink, 2013; NGSS, 2014).

Son olarak 2018 yılında yeniden güncellenen fen ğretim programımızda; bilim okuryazarı bireyler yetiştirmek doğrultusunda belirlenen özel amaçlar arasında “doğanın keşfedilmesi ve insan-evre arasındaki ilişkinin anlaşılması sürecinde, bilimsel süreç becerileri ve bilimsel araştırma yaklaşımlarını benimseyip bu alanlarda karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek” ve “bilim insanları bilimsel bilginin nasıl oluşturulduğunu, oluşturulan bu bilginin geçtiği süreçleri ve yeni araştırmalarda nasıl kullanıldığını anlamaya yardımcı olmak” bulunmaktadır. Bu zel amaçlardan da anlaşılabilceği gibi ğretim programında hem bilimsel sorgulamanın kullanılmasına hem de bilimsel sorgulama süreçlerinin özellikleri olarak tanımlanan bilimsel sorgulamanın doğasının anlaşılmasına ilişkin özel vurgular yer almaktadır (MEB, 2018). Ancak uygulamalarda bilimsel sorgulamanın sınıf içi fen öğretimindeki yeri, tam olarak neyi kapsadığı, hangi uygulamaların bilimsel sorgulama olduğu veya olmadığı konusunda çeşitli tartışmalar ve yanılığlar bulunmaktadır (Bybee, 2000; Crawford, 2014; Duschl, Schweingruber ve Souse, 2007). Çoğu zaman, bilimsel süreç becerilerinin kullanıldığı her uygulamalı bilimsel etkinlikte, bilimsel sorgulama yapıldığı düşünülmektedir (Lederman vd., 2014). Bazı durumlarda ise, bir etkinliğin bilimsel sorgulama olabilmesi için,

mutlaka öğrencilerin öğretmen rehberliğinden uzak bir şekilde, araştırma problemlerini kendilerinin belirlemesi gerektiği anlayışı mevcuttur (Crawford, 2014). Diğer taraftan yapılan çalışmaların azımsanmayacak bir kısmında, bilimsel sorgulamanın doğasını anlamak (knowledge about nature of scientific inquiry) için bilimsel sorgulama yapmış olmak (doing inquiry) yeterli bulunmaktadır. Bilimsel sorgulamanın doğasını anlamak bilimin doğasını anlamak ile karıştırılmakta ya da birbiri ile eş tutulmaktadır (Lederman vd., 2014). Özetle bilimsel sorgulamanın öğretimi düşüncesi fen eğitiminde uzun bir tarihi geçmişe sahip olmasına rağmen, bilimsel sorgulamanın öğretimi ile neyin kastedildiği konusunda günümüzde hala bir karmaşa bulunmaktadır (Bell, Smetena ve Bills, 2005; Bybee, 2000; Lederman vd., 2014). Bu karmaşadan kurtulmak için bilimsel sorgulamanın tam olarak ne olduğu ve neleri kapsadığının açık bir şekilde ifade edildiği, bilimsel sorgulamanın bilimin doğasından hangi yönleri ile farklılaştığının ortaya konulduğu teorik çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde de benzer bir şekilde bilimin doğası uzun yıllardır çalışılıyor olmasına rağmen, bilimsel sorgulamanın sınıf içi fen öğretiminde neye karşılık geldiği, öğrencilerin veya öğretmenlerin bilimsel sorgulama hakkındaki anlayışlarının tespit edilmesi, bir taraftan bilimsel sorgulama yaptırılırken diğer taraftan bilimsel sorgulamanın doğası hakkında anlayışların nasıl geliştirilebileceği konusunda araştırmacıların ve öğretmenlerin faydalanabileceği oldukça sınırlı doküman bulunmaktadır (Mesci ve Erdaş-Kartal, 2021). Bu çalışma, ulusal alan yazındaki bu boşluğu doldurmaya yönelik hazırlanmış kuramsal bir araştırmadır.

Bilimsel Sorgulama ve Bilimin Doğası Arasındaki İlişki

Bilimsel sorgulamanın ve bilimin doğasının belirli nitelikleri ile bunların mevcut fen öğretimine ve fen programına entegrasyonu konusunda öğretmenler ve fen eğitimcileri hala çeşitli belirsizlikler yaşamaktadır (Flick ve Lederman, 2006; Park, 2008). Bilimsel sorgulama ve bilimin doğası kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır (Lederman vd, 2014). Bilimin doğası ve bilimsel sorgulama her ne kadar birbiri ile yakın ilişkide olsalar da birbirinden farklı yapılarıdaki kavramlardır (Flick ve Lederman, 2006; Lederman, 2019).

Bilimin doğası, bir insan performansı olan bilimsel sorgulama sonucunda üretilen bilimsel bilgilerin kullanımını ve ontolojik durumunu sınırlayan ve

sınırlamayan belirli özellikleri ifade etmektedir (Flick ve Lederman, 2006). Daha anlaşılır bir ifade ile bilimin doğası, bilimsel sorgulama sürecinde üretilen bilimsel bilginin üretiminin ve gelişiminin doğasında var olan değerler ve varsayımlardır (Lederman, 1992). Bilimsel sorgulama, bilim insanlarının işlerini nasıl yaptıkları ve ortaya çıkan bilimsel bilginin nasıl üretilip kabul edildiğine ilişkin somut süreçleri ifade ederken; bilimin doğası, bilimsel bilginin nasıl geliştirildiğinden yola çıkarak türetilen *bilimsel bilginin özelliklerine*, bilimi din ve tarih gibi disiplinlerden ayıran özelliklerine atıf yapmaktadır (Nehring, 2019; NGSS, 2013; Lederman, 2006; Lederman vd., 2014).

Peki bilimsel sorgulama nedir ve ne değildir? Bilimsel sorgulama sınıf içi fen öğretiminde tam olarak neye karşılık gelmektedir? Şimdiye kadar yaptığımız uygulamalı fen etkinliklerinin bilimsel sorgulama olduğundan ne kadar eminiz? Bu sorulara cevap bulabilmek için öncelikle bilimsel sorgulamanın tanımını net bir şekilde yapmak ve sınıf içinde yapılan bilimsel sorgulama faaliyetleri ile ilgili çeşitli mitlere değinmek gerekmektedir.

Anderson (2002) sorgulamanın üç farklı anlamda kullanıldığının altını çizmektedir. Buna göre alan yazında bilimsel sorgulama kavramı; (1) bilimsel araştırma (bilim insanlarının doğal dünyayı inceledikleri çeşitli yollar), (2) sorgulayıcı öğrenme (öğrencilerin fen kavramları hakkındaki bilgilerini bir araya getirdikleri ve bilimin doğasını öğrendikleri bir süreç), ve (3) sorgulama öğretimi (geniş anlamda, öğretmenlerin öğrencileri sorgulamaya dahil ettiği pedagoji olarak tanımlanır) kavramlarına karşılık gelen anlamlarda kullanılmaktadır. Bilimsel sorgulama, basit tanımıyla, bilim insanlarının dünyayı anlamak ve açıklamak için yürüttükleri sistematik araştırma aktivitelerinin bütünüdür (Lederman ve Lederman, 2012; NRC, 2000). Bilimsel sorgulama süreci; araştırılacak konu ile ilgili sorular sormayı, araştırmayı planlamayı ve uygulamayı, matematiksel düşünmeyi, verileri analiz etmeyi ve yorumlamayı, bulguların paylaşılması ve tartışılması kısmında olguların delilleriyle birlikte açıklanmasını ve bu doğrultuda iletişim becerilerinin etkili bir şekilde kullanılmasını içermektedir (NRC, 2012; Pedaste vd., 2015). Bilimsel sorgulama deneyimleri bireylere bilimsel bilgi ve iddiaların doğası ve sınırları hakkında düşünebilecekleri temel deneyimler sağlamaktadır (Lederman, 2006). Bilimsel sorgulama geleneksel bilim süreçlerini içermekte, fakat aynı zamanda bilimsel bilgi geliştirmek için bu süreçlerin bilimsel bilgi, bilimsel akıl yürütme ve eleştirel düşünme ile birleştirilmesini ifade etmektedir (Lederman, Antink ve Bartos, 2014).

Bilimsel sorgulama daha net bir ifadeyle, öğrencilerin araştırma sorularını veri analizi yoluyla yanıtladıkları aktif bir öğrenme sürecidir (Bell, Smetena ve Bills, 2005; Crawford, 2014). Öğrencilerin kendi sorularını bağımsız olarak yapılandırdıkları ve topladıkları verileri analiz ederek bu soruları yanıtladıkları etkinlikler bilimsel sorgulama olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin araştırma sorusunu ve yöntemi belirlediği, öğrencilerin ise verileri analiz edip kendi sonuçlarını çıkarttıkları araştırmalar da sorgulamaya dahil edilmektedir. Bir etkinliğin bilimsel sorgulama olarak kabul edilebilmesi için önemli olan bir araştırma sorusuyla başlaması ve bu sorunun yanıtlanması amacıyla toplanan verilerin analizinin yapılmasıdır (Bell, Smetena ve Bills, 2005). Fen öğretiminde sınıflarda yapılan etkinliklerin bir kısmı önemli olmakla birlikte araştırma sorusu belirlemeyi ve veri analizini içermektedir. Öğretmenlerin sorgulamaya dayalı öğretimin uygulamalı (hands-on) veya kit-tabanlı (kit-based) öğretim materyallerinin kullanımı ile basit bir şekilde sağlanabileceğine yönelik yanlış bir algıları bulunmaktadır. Ancak uygulamalı etkinlikler fen eğitiminde önemli olmakla birlikte bir araştırma sorusuna yanıt aranmadığı ve bu doğrultuda veri analizi yapılmadığı durumlarda sorgulama olarak kabul edilmemektedir (Crawford, 2014). Bir atom modeli, hücre modeli oluşturmak veya basit bir teleskop yaptırmak fen öğretimi için ideal ve önemli etkinlikler olabilirler; ancak bu etkinlikler sınıflardaki geleneksel yaptırılış şekilleriyle bir araştırma sorusu içermemektedir. Dolayısıyla bu tür etkinlikler bilimsel sorgulama olarak kabul edilemezler. Yine belli bir beceriyi sergilemeyi ve geliştirmeyi hedefleyen mikroskopta bitki ve hayvan hücresinin görüntüsünü elde etmek gibi etkinlikler de fen öğretimi için gerekli ancak araştırma sorusu içermeyen etkinliklerdir. Dolayısıyla bu tarz etkinlikler de bilimsel sorgulama olarak kabul edilemezler (Bell, Smetena ve Bills, 2005). Sorgulama etkinlikleri, bir araştırma sorusuna yanıt aramanın yanı sıra, öğrencilerin veri analizi yapmasını gerektirmektedir. Burada bahsedilen bir konu hakkında öğrencileri kütüphanelerden, kitaplardan veya çeşitli internet kaynaklarından bilgi toplamaya yönlendirmek değildir. Çünkü öğretmenin yaptırdığı böyle bir etkinlikte öğrenciler çoğunlukla sadece bilgi toplarlar ve bu bilgileri analiz etmezler (Bell, Smetena ve Bills, 2005). Burada kritik nokta, bu aktivitenin bilimsel sorgulama kabul edilebilmesi için öğrencilerin topladıkları verileri araştırma problemlerine yanıt oluşturmak amacıyla analiz etmelerinin gerektiğidir. Bu süreçte öğrencilerin veri toplaması şart değildir. Öğretmen tarafından kendilerine sunulan hazır

verileri, araştırma problemlerine yanıt oluşturacak şekilde analiz etmeleri bilimsel sorgulamanın yapılış olmasý için yeterlidir (Bell, Smetena ve Bills, 2005). Buna karşılık alan yazında bilimsel sorgulamanın sınıf içi uygulamaları ile ilgili çeşitli mitler ve kavram yanılışları bulunmaktadır. Bunlar beř maddede özetlenebilir:

1. Tüm fen konuları bilimsel sorgulamayla öğretilmelidir.
2. Doğru bilimsel sorgulama öğrencilerin kendi sorularını oluşturmalarını ve süreci kendilerinin yönetmelerini gerektirir.
3. Bilimsel sorgulama uygulamalı ve kit tabanlı ğretim materyalleri kullanılarak kolay bir şekilde gerçekleştirilebilir.
4. Öğrencilerin uygulamalı etkinliklere katılımı sorgulamaya dayalı ğretimi ve bilimsel sorgulamayı öğrenmeyi garantiler.
5. Bilimsel sorgulama konu alanına önem vermeden kullanılabilir ve ğretilebilir (Crawford, 2014).

Bilimsel Sorgulamanın Düzeyleri

Bilimsel sorgulama ile ilgili mevcut mitlerde de yer verildiği gibi doğru ve gerçek bilimsel sorgulamanın sadece öğrencilerin sorularını kendilerinin ürettikleri ve süreci kendilerinin yönettikleri durumlarda yapıldığına yönelik yanlış bir algı bulunmaktadır (Crawford, 2014). Evet bu bir sorgulamadır; ancak sorgulama düzeylerinden sadece bir tanesidir. Tüm sorgulamaların aynı düzeyde yapılmadığını veya yapılmak zorunda olmadığını kavramak önemlidir (Bell, Smetena ve Bills, 2005). Sorgulamanın farklı düzeylerde yapılabilceği ilk kez Schwab (1962) tarafından ifade edilmiş, akabinde Herron (1971) sorgulama sürecinde nelere yer verildiğine bağlı olarak 3 farklı sorgulama düzeyi tanımlamıştır. Rezba, Auldridge ve Rhea (1999), Herron'un çalışmasını temel alarak dört farklı sorgulama düzeyi tanımlamıştır. Bu dört sorgulama düzeyi ile ilgili ayrıntılı bir değerlendirmeye Sorgulama ve Ulusal Fen Eğitimi Standartları'nda (Inquiry and the National Science Education Standards) yer verilmiştir (NRC 2000, akt: Bell, Smetena ve Bills, 2005).

Bilimsel sorgulamanın, öğrencilere sağlanan bilgi ve yaptırılan sorgulamanın karmaşıklığına göre doğrulama (confirmation), yapılandırılmış sorgulama (structured inquiry), rehberli sorgulama (guided inquiry) ve açık sorgulama (open inquiry) olmak üzere dört düzeyi bulunmaktadır (Rezba, Auld-

ridge ve Rhea, 1999). Doğrulama düzeyindeki sorgulamada öğrenciler araştırma sorusu, bu soruyu çözüme kullanacakları yöntem ve sorunun olası çözümleri hakkında sorgulama öncesinde bilgi sahibidir. Yapılandırılmış sorgulamada öğrencilere araştırma soru ve yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Rehberli sorgulamada sadece araştırma sorusu verilmekte iken açık sorgulamada araştırma sorusu da öğrenciler tarafından belirlenmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Sorgulama Düzeyleri ve Özellikleri (Rezba, Auldridge ve Rhea, 1999; Bell, Smetena ve Bills, 2005)

Sorgulama Düzeyi	Tanım	Araştırma sorusu	Yöntem	Sonuçlar
Doğrulama	Sonuçları önceden bilinen bilimsel bir etkinliğin doğrulanması amacıyla yapılan bilimsel sorgulamalardır.	Öğretmen	Öğretmen	Öğretmen
Yapılandırılmış	Öğretmen tarafından verilen bir araştırma sorusunun öğretmen tarafından tanımlanan prosedürlerin izlenmesi ile gerçekleştirilen sorgulamalardır. Öğrenciler sonuçlar hakkında önceden bilgiye sahip değildir.	Öğretmen	Öğretmen	Öğrenci
Rehberli	Öğretmen tarafından verilen araştırma sorusu ile ilgili varsa hipotezlerin öğrenciler tarafında üretildiği, araştırma sorusunun öğrencilerin kendi tasarladıkları prosedürlerle izlenerek yanıtlanmaya çalışıldığı sorgulamalardır.	Öğretmen	Öğrenci	Öğrenci
Açık	Tanımlanmış bir konuyla alakalı yapılacak araştırmanın tamamen öğrenci tarafından tasarlandığı, yani araştırma sorusunun ve izlenecek prosedürlerin öğrenci tarafından belirlendiği, olası sonuçların önceden bilinmediği sorgulamalardır.	Öğrenci	Öğrenci	Öğrenci

Doğrulama düzeyindeki ve yapılandırılmış düzeydeki bilimsel sorgulamalara hem sorunun hem de sorunun çözümünde takip edilecek prosedürün adım adım öğrenciye sunulduğu geleneksel laboratuvar etkinlikleri örnek verilebilir (Bell, Smetena ve Bills, 2005). Bu tarz sorgulamalar basit düzeyde sorgulama sağlamakla birlikte, bir araştırma sorusu ve bu araştırma sorusunu çözmeye yönelik elde edilen verilerin analizini gerektirdiği için sorgulama olarak kabul edilmektedirler. İkisinin arasındaki fark doğrulama düzeyinde yapılan sorgulamaların genellikle konu içeriği öğrenildikten sonra

yaptırılması yani öğrencilerin araştırma sorusunun olası cevapları konusunda bilgi sahibi olmalarıdır (Bell, Smetena ve Bills, 2005; Buck, Bretz ve Towns, 2008; Bunterm vd., 2014). Ders kitaplarında sunulan mevcut fen laboratuvar uygulamaları çoğunlukla bu iki düzeyde sorgulamayı içermektedir. Düşük düzeydeki sorgulamaların kullanılmasının, daha karmaşık ve yüksek düzeydeki sorgulamaları müfredattan dışlamadığı sürece, bir zararı bulunmamaktadır. Hatta alt seviye sorgulamalardan başlanıp, dönem boyunca yaptırılan sorgulama düzeyinin aşamalı bir şekilde arttırılması, öğrencilerin sorgulama hakkında kendilerine bir temel oluşturmalarını sağlayabilir (Bell, Smetena ve Bills, 2005).

Öğretmen, doğrulama düzeyindeki sorgulamayı konu öğrenilmeden öncesine çekerek, yapılandırılmış düzeyde bir sorgulamaya; yapılandırılmış düzeydeki sorgulamayı ise, bu sorgulamada adım adım izlenmesini istediği prosedürleri kaldırarak, rehberli sorgulama düzeyine taşıyabilmektedir (Banchi ve Bell, 2008; Bunterm vd., 2014). Açık sorgulama düzeyindeki etkinliklere bilim şenliklerinde sunulmak üzere hazırlanan bilim projeleri örnek verilebilir. Burada araştırma sorusu da öğrenciler tarafından belirlenmekte ve araştırma süreci tamamen öğrencilerin kontrolüne bırakılmaktadır (Bell, Smetena ve Bills, 2005; Martin-Hansen, 2002; Rezba, Auldrige ve Rhea, 1999; Sadeh ve Zion, 2009). Fen öğretiminde amaç öğrencileri açık sorgulama düzeyine çıkarmak olsa da kademeli ilerleyişin öğrencileri bu düzeydeki bir sorgulamaya hazırlama rolü göz ardı edilmemeli, sınıf içindeki sorgulamaya dayalı tüm fen etkinliklerinin açık sorgulama düzeyinde yapılması beklenmemelidir (Bell, Smetena ve Bills, 2005).

Sorgulama Olarak Fen Öğretimi

Bilimsel sorgulama, öğrencilere bilimin ne olduğunu öğretmek için kullanılan bir öğretim yaklaşımı olarak da görülmektedir (Abell, Smith ve Volkman, 2006; Flick ve Lederman, 2006; Lotter, Harwood ve Bonner, 2006). Burada aslında bahsedilen bilimsel sorgulama değil sorgulama olarak fen öğretimidir. Sorgulama olarak fen öğretimi; öğrencilerin bilimsel sorgulamayı öğrenmeleri konusunda destekleyen, bilimsel kavramlar hakkındaki bilgilerini ve sorgulama süreçlerinin doğası hakkındaki bilgilerini geliştirmeyi amaçlayan pedagojik bir yaklaşım olarak tanımlanabilir (Crawford, 2014).

Bilimsel sorgulamaya dayalı öğretim yaklaşımı öğrencilerin yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak bilgi ve becerilerini aktif bir şekilde oluşturmalarına imkân sağlamaktadır (Minner, Levy ve Century, 2009). Bu yaklaşım öğrencilerin etraflarında olup bitenleri anlamlandırma sürecinde mantıklı ve alternatif açıklamalar üretebilmelerini, bu süreçte sorgulayıcı ve eleştirel bir bakış açısı kazanmalarını sağlamaktadır (Anderson, 2002). Sorgulamaya dayalı öğretimin temelinde soru sorma, problem çözme ve eleştirel düşünme yer almaktadır. Bir araştırma sorusu ile başlamayı ve bu araştırma sorusuna yanıt aramak üzere toplanan veya öğrencilere hazır verilen verinin analiz edilmesini gerektirmektedir (Bell, Smetena ve Bills, 2005). Öğrenci merkezli bir yaklaşım olan sorgulamaya dayalı öğretim, öğrencilerin çağımızdaki hızlı değişim ve gelişime uyum sağlamalarını kolaylaştıracak becerileri kazanmalarını sağlamaktadır (Branch ve Solowan, 2003). Özellikle öğrenciler için çoğunlukla soyut kalan kavramların yoğun olduğu fen derslerinde, soyut kavramların somutlaştırılması ve kalıcı öğrenmenin sağlanması için bilimsel sorgulama yaklaşımının bu dersin ayrılmaz bir parçası olması önemlidir (Koyunlu-Ünlü, 2020; Bell, Urhahne, Schanze ve Ploetzner, 2010). Araştırmalar sorgulamaya dayalı fen öğretiminin geleneksel yaklaşımlara göre daha etkili bir yaklaşım olduğunu (Hodson, 2014; Oğuz-Ünver ve Yürümezoğlu, 2014; Wilson, Taylor, Kowalski ve Carlson, 2010), öğrencileri öğrenme sürecine daha fazla dahil ettiğini ve öğrencilerin öğrenme deneyimleri hakkında olumlu tutum kazanmalarını sağladığını ortaya koymaktadır (Anderson, 2002).

Fen öğretiminde sınıf içi sorgulamaların derecesinin, bilim insanları tarafından profesyonel bir şekilde yapılan sorgulamaların derecesinden farklı olduğu bilinen bir durumdur. Ancak zaten öğrenciler bilim insanlarının konu alanı ile ilgili sahip oldukları kadar derin bir bilgiye ve teknik uzmanlığa ulaşmak zorunda değildir (Crawford, 2014). Bu nedenle bilim insanlarının yaptıkları otantik sorgulamalarla, sınıf içi sorgulamaların hedefleri birbirinden farklılaşmaktadır. Araştırmacıların sorgulama olarak fen öğretiminden kastettikleri öğrencilerin bilimsel bir keşifle çözülen bir problemi kavramsallaştırmalarına izin vermek ve ardından cevapları kendilerine söylenmeden önce problemin olası cevaplarıyla boğuşmaya zorlamaktır (Bybee, 2006). Sorgulama olarak fen öğretiminin amacı, öğrencileri nasıl düşüneceklerini öğrenmeleri konusunda desteklerken bilimsel düşünme modelini kullanmaktır (AAAS, 1989). Öğrenciler bilim insanlarının bilimsel açıklamalar üretirken

yaptıkları gibi, modellerin nasıl yapılandırıldığını öğrenebilirler. nemli olan öğrencilerin düzeyine uygun bir sorgulama etkinliği planlamaktır (Crawford, 2014).

Sorgulama olarak fen öğretiminin; proje temelli (project-based), problem temelli (problem-based), otantik fen uygulamaları (authentic science), vatan-daş bilimi (citizen science), model temelli sorgulama (model-based inquiry) gibi eşitleri bulunmaktadır (Crawford, 2014). Hangi eşidi kullanılırsa kul-lanılıns sorgulama olarak fen öğretiminin hem sorgulama yapmayı (doing inquiry, practices) hem de bir içerik olarak bilimsel sorgulamanın doğasını (nature of scientific inquiry) ğrenmeyi içerdiğini unutmamak oldukça kri-tiktir (Crawford, 2014). Çünkü sorgulama olarak fen ğretiminde; çoğu za-man öğrencilerin bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki bilgilerinin geli-şip gelişmediği ayrı olarak değerlendirilmemekte ve öğrenciler sorgulama yaptıklarında bilimsel sorgulamanın doğasını öğrendikleri varsayılmaktadır (Lederman vd., 2014). Halbuki bilimsel sorgulama becerileri ile, bilimsel sor-gulamanın özellikleri hakkında bir anlayışa sahip olma arasında fark vardır (NRC, 2000). Bilimsel sorgulama yaptırmak ve bilimsel süreç becerilerine sah-hip olmak elbette önemlidir ancak, öğrenciler bilim insanlarının çalışmalarını nasıl ve neden sürdürdüklerini bilmeden de bilimsel sorgulama yapabilirler (Lederman vd., 2019). Bir içerik olarak bilimsel sorgulamanın doğasını (na-ture of scientific inquiry) ğrenme boyutu göz ardı edildiğinde, sorgulama olarak fen öğretiminin amacına tam olarak ulaştığı söylenemez.

Bilimsel Sorgulamanın Doğası

Yukarıdaki bölümde de bahsedildiği üzere sorgulama olarak fen öğretiminin iki temel çıktısı bulunmaktadır. Bunlar bilimsel süreçleri yapabilme ve bu s-reler hakkında bilgi (bilimsel sorgulamanın doğası) sahibi olmadır. Ulusla-rarası ğretim dokümanlarında da bilimsel sorgulamanın beceri ve anlayış olarak ayrı ayrı vurgulanması gerektiği ifade edilmektedir (NGSS, 2013).

Öğrencilerin bilimsel sorgulamanın doğasını anlamadan (knowledge about nature of scientific inquiry), bilimsel sorgulama prosedürlerini bilme-leri (knowledge about scientific inquiry) ve basit sorgulama deneyimlerine katılmaları (do scientific inquiry) onların bilimin epistemolojisini anlamaları-nın sağlanması ve sorgulama olarak fen ğretimi ile hedeflenen kazanımlara tam olarak ulaşılması açısından yeterli değildir (Lederman, 2006; Metz, 2004;

Wong ve Hodson, 2010). Sahip olduğumuz bilgilerin kaynağını ve bu bilgilere neden inandığımızın açıklanması, sadece bilimsel bilginin oluşturulması sürecinin değil, aynı zamanda bu sürecin özelliklerinin de öğretilmesini, yani bilimsel sorgulamanın özellikleri/bileşenleri hakkında yeterli düzeyde anlayış kazandırılmasını gerektirmektedir (Schwartz, 2004; Osborne, 2014). Bireylerin ne yaptıkları hakkında bir anlayışa sahip olmaları; onların araştırma/uygulama yapma yeteneklerini geliştirebilir ve bu bilimsel bilgi ile birleştirildiğinde, bireylerin bilimsel temelli kişisel ve toplumsal konularda daha bilinçli kararlar vermelerini sağlayabilir (Lederman vd., 2019).

Bilimsel sorgulamanın doğası; bilimsel sorgulama sürecinin özelliklerini ifade etmektedir (Deniz ve Akerson, 2013; Lederman vd., 2014; Schwartz, 2004). Bu özelliklerin ne olduğu ile ilgili araştırmacıların ortak bir görüş benimsedikleri söylenebilir (Lederman vd., 2014; Osborne vd., 2003; Schwartz, Lederman ve Lederman, 2008). Buna göre bilimsel sorgulamanın bileşenleri 8 maddede özetlenebilir (Lederman vd., 2014; Lederman vd., 2019):

Tüm bilimsel araştırmalar bir soru ile başlar ancak her zaman bir hipotez test etmesi gerekmez: Bilimde gözlemler önemlidir ancak bilimin gözlemden ibaret olmadığını bilmek önemlidir. Yani tek başına bir şeyleri gözlemlemek bilim değildir. Bu gözlemlerin bilim olması için, gözlemlere rehberlik edecek bir araştırma sorusunun olması gerekmektedir. Bilimsel araştırmalar öğrencilerin merak ettikleri bir konuda bir soru ile başlayıp ulaştıkları bulguları var olan bilgilerle kıyaslamalarını gerektirmektedir ancak bilimsel araştırmaların mutlak suretle bir hipotezi test etmesi gerekmemektedir.

Tüm bilimsel araştırmalarda kullanılan tek ve adım adım takip edilen bir bilimsel yöntem yoktur: Bilimsel araştırmalar bilimsel yöntem gibi algılsa da bilimsel araştırma, deney yapmanın dışında, gözlem yapmak gibi değişik yollarla da gerçekleştirilebilir. Öğrencilerin bu yolların neler olduğunu bilmeleri tek başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra bilimsel araştırmalarda kullanılan tek ve adım adım takip edilen bir bilimsel yöntem olmadığını kavramak da önemlidir. Bunu sağlamak amacıyla öğrencilere farklı yöntemler tasarlamaları ve yürütmeleri konusunda fırsatlar verilmelidir.

Bilimsel sorgulama sürecine araştırma soruları rehberlik eder: Bilimsel araştırmalarda yöntem olarak farklı prosedürler tasarlanabilse de bunların belirlenen soruyu yanıtlamaya uygun olmaları önemlidir. Yani öğrencilerin araştırma sorularını yanıtlamaya uygun, araştırma sorularına veri, ulaşmayı bekledikleri sonuçlara delil üretebilecek bir eylem planı hazırlamaları gerekmektedir. Bu yönüyle öğrencilerin tasarlayacakları prosedürlere araştırma sorularının yön vermesi gerektiği hakkında bir anlayışa sahip olmaları önemlidir.

Aynı işlemleri yapan tüm bilim insanları aynı sonuçlara ulaşamayabilirler: Bilim bir insan performansıdır. Bireysel farklılıklarımız, geçmiş araştırma deneyimlerimiz, ilgi alanlarımız, yetişmiş olduğumuz sosyoekonomik ve kültürel çevre farklı olabileceğinden dolayı, bir bilimsel araştırma sırasında elde edilen verilerin yorumlanmasında yorum farklılıklarının oluşması kaçınılmaz bir durumdur. Bu nedenle araştırmacılar aynı araştırma sorusuna aynı prosedürleri kullanarak yanıt arasalar bile farklı sonuçlara ulaşabilmektedirler.

Bilimsel sorgulama prosedürleri sonuçlar üzerinde etkili olabilir: Bir bilimsel araştırmada verilerin nasıl toplandığı, değişkenlerin nasıl ölçüldüğü ve analiz edildiği elde edilen sonuçları etkilemektedir. Örneğin teknolojik gelişmelerin veri toplama araçlarını ve yöntemlerini farklılaştırması, araştırmacıların elde ettikleri bulguları tarih boyunca değiştirmiştir. Bilimsel sorgulama olarak fen öğretiminde hedeflenen öğrencilerin yalnızca verileri analiz etme ve yorumlama konusunda beceri kazanmaları değil, aynı zamanda farklı yöntemlerle üretilen farklı veri setlerinden elde edilen sonuçları karşılaştırabilmeleridir. Bu doğrultuda öğrencilerin kullanılan farklı araştırma prosedürlerinin farklı sonuçlar üretebileceği hakkında bilgi sahibi olmaları da önemlidir.

Araştırma bulguları ve toplanan veriler arasında tutarlılık olmalıdır: Bir bilim insanının iddiasının gücü, onu destekleyen delillerin üstünlüğü ile değerlendirilmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin bilimsel araştırma sonucunda ürettikleri argümanların topladıkları verilerle tutarlı olması ve topladıkları verilerle desteklenmesi gerektiğini bilmeleri gerekmektedir.

Bilimsel veri ve bilimsel delil aynı şey değildir: Veriler bir bilimsel araştırma sırasında, araştırmacı tarafından elde edilen gözlemlerdir. Deliller ise topla-

nan bu verilerin analizi ve yorumlanması ile elde edilen, araştırmacının iddialarını desteklemek amacıyla kullandığı ürünlerdir. Öğrencilerin veri ile delil arasındaki ayrımı anlaması, ortaya atılan iddialar ile ilgili hata kaynaklarını belirleyebilmeleri açısından önemlidir.

Bilimsel açıklamalar önceden bilinenler ve toplanan veriler ışığında geliştirilir: Bir bilimsel araştırma sonucunda üretilen argümanlar; araştırmacının araştırma sürecinde elde ettiği verileri, o konuda bilgi sahibi olduğu ve doğruluğu önceki araştırmaların bulgularıyla kabul görmüş açıklamalarla birleştirilmesiyle ortaya koyulmaktadır. Örneğin dinazor kemikleri bulan bir paleontolog bu kemikleri iskeletin yapısı hakkında daha önceden bildiği bilgilerden yola çıkarak birleştirme girişiminde bulunmaktadır. Öğrencilerin bilimsel sorgulamanın doğasının bu bileşeni hakkında bilgi sahibi olmaları, kendi bulgularının önceki araştırmaların doğruluğu konusunda uzlaşmış bulguları ile tutarlı olması gerektiği konusunda bir farkındalığa sahip olmaları açısından önemlidir.

Araştırmacılar ve uluslararası reform dökümanları öğrencilerin bilimsel sorgulama yapma becerilerinin geliştirilmesinin önemini yanı sıra, onların bilimsel sorgulama sürecinin yukarıda verilen özellikleri hakkında anlayış sahibi olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (NRC, 2000; Lederman vd., 2019).

Bilimsel Sorgulamanın Doğasının Öğretimi

Bilimsel sorgulamanın doğası hakkında eğitim genellikle ilköğretimde başlamakla birlikte araştırmalar; erken çocukluk döneminde, yani okul öncesi dönemden itibaren ilk öğretimin ilk yıllarında da öğrencilerin bilimsel sorgulamanın bazı özelliklerini anlayabilme kapasitesine sahip olduklarını, dolayısıyla bu eğitimin mümkün olan en erken yaşta başlaması gerektiğini ortaya koymaktadır (Lederman, 2012; Lederman vd, 2019; NSGG, 2013; Tytler ve Peterson, 2003).

Yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği gibi öğrenciler bilim insanlarının çalışmalarını nasıl ve neden sürdürdüklerini bilmeden de bilimsel sorgulama yapabilmektedir (Lederman vd., 2019). Bu nedenle araştırmalar; bilimsel sorgulama yaptırma ile öğrencilerin bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki anlayışlarını dolaylı (implicit) bir şekilde geliştirmenin etkililiğini ciddi anlamda sorgulamaktadır (Lederman, Bartels, Liu ve Jimenez, 2013; Lederman

ve Lederman, 2004; Schwartz vd., 2002; Schwartz, Lederman ve Crawford, 2004). Bilimin doğası ve bilimsel sorgulamanın doğasının epistemolojik ve pedagojik olarak birbiriyle ilişkili kavramlar olduğu düşünüldüğünde, uzun yıllardır bilimin doğası öğretiminde kullanılan yaklaşımlarla elde edilen sonuçlara bakarak bilimsel sorgulamanın doğası öğretiminde kullanılacak yaklaşımlarla ilgili çıkarımda bulunmak mümkündür. Bu bağlamda, bilimsel sorgulamanın doğasının öğretimi sürecinde bilimsel sorgulamanın bileşenlerini açık/yansıtıcı (explicit/reflective) bir şekilde vurgulamak önemlidir (Lelebicioğlu vd, 2020; Lederman, 2019; Mesci, Çavuş-Güngören ve Yesildag-Hasancebi, 2020). Öğrenci merkezli bir yaklaşım olarak değerlendirilen açık/yansıtıcı öğretim yaklaşımı (Khishfe ve Abd-El-Khalick, 2002), öğrencileri bilimsel bir araştırma sırasında ne yaptıkları, bu süreçte yapılanların bilim insanlarının çalışmalarını ve üretilen bilimsel bilgiyi nasıl etkilediği hakkında bağlantı kurabilmeleri, öğrencilerin bu süreçte elde ettikleri bilgileri önceki öğrenme deneyimleri ile ilişkilendirebilmeleri ve öğrencilerin öğrenmelerine açık geri bildirimler ile değerlendirme sürecidir. Bu yaklaşımla öğrencilerin bilimsel sorgulama yaparken aynı zamanda bilimsel sorgulamanın doğası hakkında anlayışlarını da geliştirebilmektedir (Khishfe ve Abd-El-Khalick, 2002).

Bilimsel Sorgulamanın Doğası İle İlgili Görüşleri Belirlemeye Yönelik Geliştirilen Araçlar

Yukardaki bölümlerde bahsedildiği gibi, bilimin doğası ve bilimsel sorgulamanın doğası çoğu zaman benzer kavramlar gibi algılanmış ve birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu iki kavramın net bir şekilde birbirinden ayrılması nedeniyle, araştırmacılar çoğunlukla bilimin doğası ile ilgili ölçekler geliştirmiş ve çalışmalar yapmıştır. Abd-El-Khalick (2014), kişilerin bilimin doğası anlayışlarını değerlendirmek için geliştirilen ölçeklerle ilgili yaptığı literatür çalışmasında bazı ölçeklerde bilimin doğası ve bilimsel sorgulamanın doğası özelliklerinin birlikte yer aldığını ve bunlarında çoğunlukla Likert tarzı nicel ölçeklerle değerlendirilmeye çalışıldığını ortaya koymuştur (örn; NOSS; Kimball, 1968; SUSSI; Liang vd., 2006). Bu ölçekler arasından yukardaki bölümlerde bahsedilen çerçeveye uygun olarak sadece bilimsel sorgulamanın doğasına odaklanan iki ölçek bulunmaktadır (VOSI; Schwartz vd., 2008; VASI; Lederman vd., 2014). Her iki ölçekte aynı araştırmacı grup tarafından

geliştirilmiştir ve kişilerin bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki görüşlerini açık uçlu sorularla ölçmeyi hedeflemiştir. Bilimsel Sorgulamanın Görüşleri (VOSI; Schwartz, 2004; Schwartz vd., 2008) anketi aslında öğrencilerin, öğretmenlerin ve bilim adamlarının bilimsel araştırmanın doğası hakkındaki anlayışlarını ölçmek için geliştirilmiş bir araçtır. Belirtildiği gibi, değerlendirilen bilimsel araştırmanın yönleri, fen eğitimcileri ve diğer araştırmacıların çalışmaları ile birlikte çeşitli reform belgelerinin kapsamlı bir incelemesiyle belirlenmiştir (Schwartz vd., 2008). VOSI'nin ilk sürümü, bilimsel sorgulamanın beş yönünü ele alan beş soruluk, açık uçlu ankettir. VOSI'nin ayrıca uygun okuma ve yazma becerileri olmayan kişiler için bir sözlü protokolü de mevcuttur. Her ne kadar VOSI ölçeği araştırmacılara geçerli ve güvenilir sonuçlar verese de, bilimsel sorgulama ile ilgili güncellenen reform dokümanlarında (NGSS leads state, 2013) ve yukardaki bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanan, bilimsel sorgulamanın doğası özelliklerinin tüm yönlerini içermediği belirlenmiştir. Bu nedenle Lederman vd. (2014) VOSI' yi güncelleyerek daha kapsamlı bir ölçek olan VASI (Lederman vd., 2014) ölçeğini meydana getirmişlerdir. VASI ölçeği, Ulusal Bilim Eğitimi Standartları (NRC, 2000) tarafından tanımlanan ve yukardaki bölümlerde belirtilen bilimsel araştırmanın farklı yönlerine dayanan, bağlamsal hale getirilmiş yedi açık uçlu soru içermektedir. Ölçeğin uygulandıktan sonra yarı yapılandırılmış takip edici mülakatlar ile desteklenmesi ve katılımcıların görüşlerinin daha ayrıntılı anlaşılması önerilmektedir (Schwartz vd., 2008; Lederman vd., 2014). Ayrıca, VASI anketi de enstrümanın geliştiricileri tarafından yürütülen bir uluslararası proje doğrultusunda Türkiye'deki başka araştırmacılarla çevirisi-geri çevirisi-pilot uygulaması yapılarak Türkçe'ye çevrilmiştir (Lederman et al, 2019).

Bilimsel Sorgulamanın Doğası İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Yapılan araştırmalar; bilimin doğası ve bilimsel sorgulamanın aynı kavramlar gibi algılanması (Lederman vd., 2014), bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki görüşleri ortaya koyacak ölçme araçlarının yetersiz olması (Lederman vd., 2019), sorgulama yapmayı sorgulama hakkında anlayış sahibi olmakla eşitleyen inançlar (Lederman vd., 2014) ve bu inanca bağlı olarak yapılan çalışmaların büyük bir kısmında bilimsel sorgulama etkinliklerinin et-

kililiğine odaklanması (Şenler, 2017) nedeniyle, öğrencilerin ve öğretmenlerin bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki görüşlerini araştıran ve bu görüşleri geliştirmeyi amaçlayan çalışmaların oldukça sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Alan yazın incelendiğinde yapılan çalışmaların çoğunlukla ortaokul/lise öğrencileri ve öğretmen adayları ile yapıldığı görülmektedir. Daha küçük yaşlardaki çocuklarla yapılan sınırlı sayıdaki çalışmaların bulguları bu çocukların bilimsel sorgulama hakkındaki görüşlerinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır (Lederman, 2012; Lederman, Bartels, Liu ve Jimenez, 2013; Lederman ve Lederman, 2004). Benzer şekilde orta okul (Doğan, Han-Tosunoğlu, Özer ve Akkan, 2020; Lelebicioğlu vd., 2019; Lederman vd., 2014; Lederman vd., 2019; Şenler, 2015; Yang, Park, Shin, ve Lim, 2017) ve lise düzeyinde yapılan çalışmalar (Anggraeni, Adisendjaja, ve Amprasto, 2017; Aydeniz, Baksa ve Skinner, 2011; Bell, Blair, Crawford ve Lederman, 2003; Lelebicioğlu, vd., 2020) öğrencilerin bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki görüşlerinin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Yine öğretmen adayları ile yapılan çalışmalarda öğretmen adaylarının bu konudaki görüşlerinin yetersiz olduğunun vurgulandığı görülmektedir (Baykara ve Yakar, 2020; Baykara, Yakar ve Liu, 2018; Bostan-Sarioğlu, 2018; Crawford, Zembal-Saul, Munford ve Friedrichsen, 2005; Doğan, 2017; Haefner ve Zembal-Saul, 2004; Karışan, Bilican ve Şenler, 2017; Mesci, Çavuş-Güngören ve Yeşildağ-Hasancebi, 2020; Schwarz, 2009; Şenler, 2017).

Bilimsel sorgulamanın derslerde benimsenmesi ve öğrencilerin bu konudaki görüşlerinin geliştirilmesi sürecindeki en kritik aktör bunu bir öğretim yaklaşımı olarak kullanacak öğretmenlerdir (Bostan-Sarioğlu, 2018). Bir konuyu tam anlamıyla bilmeden onu başkalarına öğretmek veya bir öğretim yaklaşımını bilmeden derslerde kullanarak istenen verimi almak mümkün değildir (Baykara ve Yakar, 2020; Karışan, Bilican ve Şenler, 2017). Bilimsel sorgulama hakkındaki anlayış eksikliği, öğretmenlerin bilimsel sorgulama derslerini uygulamadaki engellerinden biridir (Roehring ve Luft, 2004). Bu sebeple, öğretmenlerin, bilimsel bilginin temelini oluşturan ve bilimsel araştırmalara yön veren bilimsel sorgulamanın doğasını anlamaları, bilimsel sorgulama uygulamalarını gerçekleştirebilmeleri için büyük bir önem arz etmektedir (Zion ve Mendelovici, 2012).

Öğretmenlerin bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki görüşlerinin araştırıldığı ve geliştirilmeye çalışıldığı çalışmaların bulguları genel olarak incelendiğinde; öğretmenlerin görüşlerinin yetersiz olduğu (Akerson ve Hanuscin, 2007; Crawford, Capps, Meyer, Petel ve Ross, 2010; Dudu, 2014; Wang ve Zhao, 2016), öğretmenlerin bilimsel sorgulamanın doğasını öğretmeyi ana hedef olarak görmedikleri, daha çok bilimsel sorgulama yapmaya ve bu konudaki becerileri geliştirmeye odaklandıkları (Strippel ve Sommer, 2015), öğretmenlerin bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki görüşlerini geliştirmeye yönelik yapılan çalışmaların öğretmenler üzerinde genellikle pozitif bir etki oluşturduğu (Bahbah vd., 2013; Çiğdemoğlu ve Köseoğlu, 2019; Lederman ve Lederman, 2004; Lotter, Harwood ve Bonner, 2006); ancak öğretmenlerle yapılan çalışmaların genel anlamda oldukça sınırlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bilimsel sorgulama bilim okuryazarlığının temel bileşenlerinden biridir. Dolayısıyla bilimsel sorgulamanın sınıf içi etkinliklerde uygulanması ve bilimsel sorgulamanın doğası özelliklerinin konu içeriği olarak ele alınıp içerik tabanlı veya klasik etkinliklerle öğretilmesi önemlidir (Akerson ve Hanuscin, 2007; Mesci ve Erdaş-Kartal, 2020). Herhangi bir fen konusunun kazanımlarının ders içinde kendiliğinden yani dolaylı bir şekilde öğrenilmesinin beklemediği gibi, bu bileşenlerin de yapılacak bir fen dersinin içinde dolaylı olarak öğrenciler tarafından kendiliğinden anlaşılması beklenmemelidir. Dolayısıyla bilimsel sorgulamanın doğası özelliklerinin fen konularının gölgesinde kalmamasına dikkat edilmelidir. Yapılan araştırmalar dolaylı öğretimin hem bilimin doğasının hem de bilimsel sorgulamanın doğasının öğretiminde pek işe yaramadığını desteklemektedir (Khishfe ve Abd-El-Khalick, 2002). Bu konuda bilimin doğası ile ilgili oldukça fazla çalışma olmasına rağmen, bilimsel sorgulamanın doğasının öğretiminde dolaylı veya açık-yansıtıcı yaklaşımın etkilerinin araştırılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç hala devam etmektedir.

Alan yazındaki araştırmalar, bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki çalışmaların yetersizliğini, var olan çalışmalar ise katılımcıların genel olarak bilimsel sorgulamanın doğası hakkında gelişmemiş görüşlere sahip olduklarını göstermektedir. Bu nedenle, özellikle okul öncesinden üniversiteye kadar

Öğrencilerin, bilimsel sorgulamanın doğası öğretiminin uygulayıcıları olacak ğretmen ve ğretmen adaylarının bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki görüşlerinin geliştirilmesi ile ilgili çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Açık/yansıtıcı yaklaşımın farklı uygulamalarını bilimin doğası ile ilgili yapılan çalışmalarda görmek mümkündür (PCK-tabanlı NOS ğretimi; Mesci, 2020). Bu bağlamda benzer uygulamaların bilimsel sorgulamanın doğası ile ilgili yapılması önerilmektedir.

Yapılan çalışmalar ve uluslararası dökümanlar bilimsel sorgulamanın bilgi ve beceri boyutunda ayrı ele alınması gerektiğini vurgularken, bilimsel sorgulama yaptırıldığında bilimsel sorgulamanın doğası hakkındaki görüşlerin kendiliğinden gelişeceğini beklemek zaman kaybı olacaktır. Bu nedenle öğretmenlerin öncelikle sınıflarında yaptırđıkları uygulamalı bilim etkinliklerinin bilimsel sorgulama olup olmadığını çalışmamızda sunulan kriterleri göz önünde tutarak değerlendirmeleri, bilimsel sorgulama olduğuna karar verdikleri etkinliklerde de bilimsel sorgulamanın doğasının bileşenlerine açık-yansıtıcı bir şekilde değinmeye zen göstermeleri önerilmektedir. Bu anlamda öğretmenler sınıflarında yaptıracıkları bilimsel sorgulamaları öğrencilerin düzeyine göre *planlamalı*, öğrencilerin sorgulama becerilerini makalede sunulan sorgulama düzeylerini dikkate alarak aşamalı bir şekilde geliştirmeyi hedeflemelidir. Öğretmenlerin “gerçek sorgulamanın sadece açık sorgulamalardan oluştuğu” algısından sıyrılması; sınıf içinde sorgulama yaptırmanın zor ve zahmetli bir süreç olduğu düşüncesiyle bu uygulamalara mesafeli yaklaşmamaları ve ilk uygulamada yaşadıkları başarısızlıktan yola çıkararak öğrencilerinden beklentilerini düşürmemeleri açısından önemlidir. Öğretmenler sınıf içindeki gündelik bilim uygulamalarına yapacakları ufak dokunuşlarla ve iyi bir planlama ile zaten halihazırda yaptıkları birçok uygulamayı öğrencilerin sorgulama becerilerini geliştirecek ve bilimsel sorgulamanın doğasını kavramalarını sağlayacak şekilde zenginleştirebilir. Araştırmacıların görevi ise; öğretmenlerin bahsedilen kavramlar hakkında sahip oldukları kafa karışıklıklarını giderecek ve pratikte işlerine yarayacak örnek planlar veya etkinlikleri içeren kaynak sunmaları, bu amaçla planlanan ğretmen eğitimi çalışmalarında ise onların pratikleri arttıracak uygulamalara yer vermeleridir.

Bu çalışma ülkemiz fen eğitimi literatürüne, öğrencilerin, öğretmenlerin, ğretmen adaylarının, fen eğitimcilerinin ve araştırmacıların ana dilinde oku-

yup bilimsel sorgulamayı ve bilimsel sorgulamanın doğasını anlayabilecekleri bir kaynaktır. Bu yönüyle bu çalışmanın; sınıf içi uygulamalarında öğretmenlere, bilimsel sorgulamanın doğası ile ilgili ülkemizde yapılacak araştırmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Scientific Inquiry and Nature Of Scientific Inquiry
From Theory To Practice**

Eda Erdaş Kartal- Günkut Mesci
Kastamonu University, Giresun University

The primary goal of the science curricula in many countries as well as Turkey is to raise science literate individuals who are researching, questioning, producing and adapting to change and having high level thinking skills. (Ministry of National Education (MEB), 2018, NGSS Lead States, 2013). Although the idea of teaching scientific inquiry has a long history in science education, today there is still a confusion about what is meant by teaching scientific inquiry (Bell, Smetena, & Bills, 2005; Bybee, 2000; Lederman et al., 2014). In order to get rid of this confusion, it is thought that there is a need for theoretical studies that reveal what exactly scientific inquiry is and what it covers, and which aspects of scientific inquiry differ from nature of science. Similar to other countries, although nature of science has been studied for many years in our country as well, there are limited evidence about what scientific inquiry corresponds to in classroom science teaching, determining the understanding of students or teachers about scientific inquiry, and developing students' understanding about nature of scientific inquiry (Mesci and Erdaş-Kartal, 2021). This study is a theoretical research paper to fill this gap in the national literature.

Teachers and science educators still face various uncertainties regarding the particular characteristics of scientific inquiry and the nature of science and their integration into existing science teaching and science curriculum (Flick & Lederman, 2006; Park, 2008). The concepts of scientific inquiry and the nature of science are often used interchangeably (Lederman et al., 2014). Although nature of science and scientific inquiry are closely related, they have different structures (Flick & Lederman, 2006; Lederman, 2019). Nature of science refers to certain characteristics that limit and do not limit the use and ontological foundation of scientific knowledge produced as a result of scientific inquiry, as a human enterprise (Flick & Lederman, 2006). To put it

more clearly, nature of science is the values and assumptions inherent in the production and development of scientific knowledge produced in the process of scientific inquiry (Lederman, 1992). While scientific inquiry expresses the concrete processes about how scientists do their work and how the resulting scientific knowledge is produced and accepted; nature of science refers to the characteristics of scientific knowledge derived from how scientific knowledge is developed, and the features that distinguish science from disciplines such as religion and history (Nehring, 2019; NGSS, 2013; Lederman, 2006; Lederman et al., 2014).

Nature of scientific inquiry expresses the characteristics of the scientific inquiry process (Deniz & Akerson, 2013; Lederman et al., 2014; Schwartz, 2004). Researchers mostly have a common view about what these features are (Lederman et al., 2014; Osborne et al., 2003; Schwartz, Lederman, & Lederman, 2008). Accordingly, the components of scientific inquiry can be summarized in 8 categories (Lederman et al., 2014; Lederman et al., 2019): (a) all scientific research starts with a question, but it doesn't always have to test a hypothesis, (b) there is no single and step-by-step scientific method used in all scientific research, (c) research questions guide the scientific inquiry process, (d) even all scientists perform the same procedures may not achieve the same results, (e) scientific inquiry procedures have an impact on the results, (f) there should be consistency between research findings and data collected, (g) scientific data and scientific evidence are not the same, (h) scientific explanations are developed in the light of previously known and collected data.

It is important to apply scientific inquiry in classroom activities and to consider the nature of scientific inquiry as subject content and to be taught with content-based or classical activities (Akerson & Hanuscin, 2007; Mesci & Erdaş-Kartal, 2020). Just as the acquisitions of any science subject are not expected to be learned indirectly in the course, it should not be expected that the components of nature of scientific inquiry will be understood by students indirectly in a science lesson. Therefore, it should be taken not to overshadow nature of scientific inquiry by science subjects. Studies support that implicit approach does not work well in teaching both nature of science and nature of scientific inquiry (Khishfe and Abd-El-Khalick, 2002). Although there are many studies on teaching of nature of science, there is still a

need for studies to investigate the effects of implicit or explicit-reflective approach in teaching of nature of scientific inquiry.

Research in the literature indicates the inadequacy of studies on nature of scientific inquiry, and existing studies show that participants generally have naive views about nature of scientific inquiry. Therefore, there is a need for studies on the development of the views of teachers and teacher candidates, who will be the practitioners of teaching nature of scientific inquiry, especially from preschool to university, on nature of scientific inquiry. It is possible to see different applications of the explicit/reflective approach in studies on nature of science (PCK-based NOS teaching; Mesci, 2020). In this context, it is suggested that similar studies should be conducted regarding teaching of nature of scientific inquiry.

This study is a resource for national science education literature, where students, teachers, teacher candidates, science educators and researchers may read in their native language and understand the nature of scientific inquiry and scientific inquiry. Also, it is thought that this study will guide to conduct future research about nature of scientific inquiry.

Kaynakça / References

- Abd-El-Khalick, F. (2014). The evolving landscape related to assessment of nature of science. In *Handbook of Research on Science Education* içinde (s. 621-650). Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203097267>
- Abell, S. K., Smith, D. C., ve Volkmann, M. J. (2006). Inquiry in science teacher education. In *Scientific inquiry and nature of science* içinde (s. 173-199). Dordrecht: Springer.
- Anggraeni, N., Adisendjaja, Y. H., ve Amprasto, A. (2017). Profile of high school students' understanding of scientific inquiry. *Journal of Physics: Conference Series*, 895, 1-5.
- Akerson, V. L., ve Hanuscin, D. L. (2007). Teaching nature of science through inquiry: Results of a3-year professional development program. *Journal of Research in Science Teaching*, 44(5), 653- 680.
- American Association for the Advancement of Science [AAAS]. (1989). *Science for all Americans*. Washington, DC.
- American Association for the Advancement of Science [AAAS]. (1993). *Benchmarks for science literacy*. NewYork: Oxford University Press.
- Anderson, R. D. (2002). Reforming science teaching: What research says about inquiry. *Journal of Science Teacher Education*, 13(1), 1-12.

- Aydeniz, M., Baksa, K., ve Skinner, J. (2011). Understanding the impact of an apprenticeship-based scientific research program on high school students' understanding of scientific inquiry. *Journal of Science Education and Technology*, 20(4), 403-421.
- Bahbah, S., Golden, B. W., Roseler, K., Elderle, P., Saka, Y., ve Shoutherland, S. A. (2013). The Influence of RET's on elementary and secondary grade teachers' views of scientific inquiry. *International Education Studies*, 6(1), 117-131.
- Banchi, H., ve Bell, R. (2008). The many levels of inquiry. *Science and Children*, 46(2), 26-29.
- Baykara, H., Yakar, Z., ve Liu, S. Y. (2018). Preservice science teachers' views about scientific inquiry. *European Journal of Education Studies*, 4(10), 128-143.
- Baykara, H., ve Yakar, Z. (2020). Preservice science teachers' views about scientific inquiry: The case of Turkey and Taiwan. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 11(2), 161-192.
- Bell, R. L., Blair, L. M., Crawford, B. A., ve Lederman, N. G. (2003). Just do it? Impact of a science apprenticeship program on high school students' understandings of the nature of science and scientific inquiry. *Journal of Research in Science Teaching*, 40(5), 487-509.
- Bell, R. L., Smetana, L., ve Binns, I. (2005). Simplifying inquiry instruction. *The Science Teacher*, 72 (7), 30-33.
- Bell, T., Urhahne D., Schanze S., ve Ploetzner R. (2010). Collaborative inquiry learning: Models, tools, and challenges. *International Journal of Science Education*, 32(3), 349-377.
- Bostan-Sarioğlan, A. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının öğretim deneyimlerinden sonra bilimsel sorgulama hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 136-159.
- Branch, J.L., ve Solowan, D.G. (2003). Inquiry-based learning: The key to student success. *School Libraries in Canada*, 22(4), 6-12.
- Buck, L. B., Bretz, S. L., ve Towns, M. H. (2008). Characterizing the level of inquiry in the under- graduate laboratory. *Journal of College Science Teaching*, 38(1), 52-58.
- Bunterm, T., Lee, K., Ng Lan Kong, J., Srikoon, S., Vangpoomyai, P., Rattavongsa, J., & Rachahoon, G. (2014). Do Different Levels of Inquiry Lead to Different Learning Outcomes? A comparison between guided and structured inquiry. *International Journal of Science Education*, 36(12), 1937-1959. doi:10.1080/09500693.2014.886347

- Bybee, R. W. (2000). Teaching science as inquiry. J. Minstrell & E. van Zee (Eds.), *Inquiry into inquiry learning and teaching in science* içinde (s. 20-46). Washington, DC: American Association for the Advancement of Science.
- Bybee, R. W. (2006). Scientific inquiry and science teaching. L. Flick & N.G. Lederman (Eds.) *Scientific inquiry and nature of science* içinde (s. 1-14). Springer, Dordrecht.
- Crawford, B (2014). *From inquiry to scientific practices in the science classroom*. In N. G. Lederman & S. K. Abell (Eds.), *Handbook of research on science education* (Vol 2, pp. 515– 541). New York: Routledge.
- Crawford, B. A., Capps, D., Meyer, X., Patel, M., ve Ross, R. M. (2010, April). *Supporting teachers in complex situations: Learning to teach evolution, nature of science, and scientific inquiry*. A paper presentation at the American Educational Research Association Annual Meeting-Denver, Colorado.
- Crawford, B. A., Zembal-Saul, C., Munford, D., ve Friedrichsen, P. (2005). Confronting prospective teachers' ideas of evolution and scientific inquiry using technology and inquiry-based tasks. *Journal of research in science teaching*, 42(6), 613-637.
- Çiğdemöğlü, C., ve Köseoğlu, F. (2019). Improving science teachers' views about scientific inquiry. *Science & Education*, 28, 439-469.
- Deniz, H., ve Akerson, V. (2013). Examining the impact of a professional development program on elementary teachers' views of nature of science and nature of scientific inquiry, and science teaching efficacy beliefs. *The Electronic Journal for Research in Science & Mathematics Education*, 17(3), 1-19.
- Dogan, N. (2017). Blending problem based learning and history of science approaches to enhance views about scientific inquiry: New wine in an old bottle. *Journal of Education and Training Studies*, 5(10), 99-112.
- Doğan, N., Han-Tosunoglu, Ç., Özer, F., ve Akkan, B. (2020). Ortaokul öğrencilerinin bilimsel sorgulama görüşleri: Cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü değişkenlerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49, 162-189.
- Dudu, W. T. (2014). Exploring South African high school teachers' conceptions of the nature of scientific inquiry: a case study. *South African Journal of Education*, 34(1), 1-18.
- Duschl, R. A., Schweingruber, H. A., ve Shouse, A. W. (2007). *Taking science to school: Learning and teaching science in grades K-8*. Washington, DC: National Academies Press.

- Flick, L. B., ve Lederman, N. G. (2006). *Scientific inquiry and nature of science; Implication for teaching, learning and teacher education*. Dordrecht: Springer.
- Haefner, L. A. ve Zembal-Saul, C. (2004). Learning by doing? Prospective elementary teachers' developing understandings of scientific inquiry and science and learning. *International Journal of Science Education*, 26 (13), 1653-1674.
- Herron, M.D. (1971). The nature of scientific inquiry. *School Review* 79(2), 171-21
- Hodson, D. (2014). Learning science, learning about science, doing science: Different goals demand different learning methods. *International Journal of Science Education*, 35 (15), 2534-2553.
- Karışan, D., Bilican, K., ve Şenler, B. (2017). Bilimsel sorgulama hakkında görüş anketi: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 326-343.
- Khishfe, R., ve Abd-El-Khalick, F. (2002). The influence of explicit reflective versus implicit inquiry-oriented instruction on sixth graders' views of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching*, 39(7), 551 – 578.
- Kimball, M. E. (1968). Understanding the nature of science: A comparison of scientists and science teachers. *Journal of Research in Science Teaching*, 5, 110- 120.
- Koyunlu-Ünlü, Z. (2020). Improving pre-service teachers' science process skills and views about scientific inquiry. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi [Journal of Theoretical Educational Science]*, 13(3), 474-489.
- Leblebicioğlu, G., Abik, N. M., Capkinoglu, E., Metin, D., Eroglu Dogan, E., Cetin, P. S., ve Schwartz, R. (2019). Science camps for introducing nature of scientific inquiry through student inquiries in nature: Two applications with retention study. *Research in Science Education*, 49(5), 1231-1255.
- Leblebicioğlu, G., Çapkinoglu, E., Peten, D. M., ve Schwartz, R. S. (2020). Views of nature of scientific inquiry of students in different high schools. *Education & Science/Eğitim ve Bilim*, 45(201), 143-165.
- Lederman, J. S. (2012). *Development of a valid and reliable protocol for the assessment of early childhood students' conceptions of nature of science and scientific inquiry*. A Paper Presented at the Annual Meeting of the National Association of Research in Science Teaching, Indianapolis, IN.
- Lederman, J. S., Bartels, S. L., Liu, C., ve Jimenez, J. (2013). *Teaching nature of science and scientific inquiry to diverse classes of early primary level students*. A Paper Presented at the Annual Meeting of the National Association for Research in Science Teaching (NARST), San Juan, PR, USA.
- Lederman, J. S., ve Lederman, N. G. (2004). *Early Elementary Students' and Teacher's Understandings of Nature of Science and Scientific Inquiry: Lessons Learned from*

- Project ICAN*. Paper Presented at the Annual Meeting of the National Association for Research in Science Teaching, Vancouver, British Columbia, April, 2004.
- Lederman, J. S., Lederman, N. G., Bartos, S. A., Bartels, S. L., Meyer, A. A., & Schwartz, R. S. (2014). Meaningful assessment of learners' understandings about scientific inquiry—The views about scientific inquiry (VASI) questionnaire. *Journal of Research in Science Teaching*, 51(1), 65-83.
- Lederman, J.S., Lederman, N.G., Bartels, S., Jimenez, J., Akubo, M., vd. (2019). An international collaborative investigation of beginning seventh grade students' understandings of scientific inquiry: Establishing a baseline. *Journal of Research in Science Teaching*, 56(4), 486-515.
- Lederman N. G. (1992). Students' and teachers' conceptions of the nature of science: a review of the research, *Journal of Research in Science Teaching*, 29, 331-59.
- Lederman, N.G. (2006). Research on nature of science: reflections on the past, anticipations of the future. *Asia-Pasific Forum Science Learning and Teaching*, 7 (1), 1-11
- Lederman, N. G. (2019). Contextualizing the relationship between nature of scientific knowledge and scientific inquiry. *Science & Education*, 28, 249–267.
- Lederman, N. G., Antink, A., ve Bartos, S. (2014). Nature of science, scientific inquiry, and socio-scientific issues arising from genetics: A pathway to developing a scientifically literate citizenry. *Science & Education*, 23(2), 285-302.
- Lederman, N. G. ve Lederman, J.S. (2004). Project ICAN: A professional development project to promote teachers' and students' knowledge of nature of science and scientific enquiry. In *Proceedings of the 11th Annual SAARMSTE Conference*. Cape Town, South Africa.
- Lederman, N., ve Lederman, J. (2012). Nature of scientific knowledge and scientific inquiry: Building instructional capacity through professional development. In B. J. Fraser, K. Tobin & C. J. McRobbie (Eds.), *Second International Handbook of Science Education* (24th ed.), (pp. 335–359). Dordrecht: Springer
- Lederman, N. G., Lederman, J. S., ve Antink, A. (2013). Nature of science and scientific inquiry as contexts for the learning of science and achievement of scientific literacy. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 1(3), 138-147.

- Liang, L. L., Chen, S., Chen, X., Kaya, O. N., Adams, A. D., Macklin, M., ve Ebenezer, J., (2006). Student understanding of science and scientific inquiry: revision and further validation of an assessment instrument. In Paper presented at the Annual Conference of the National Association for Research in Science Teaching (NARST). San Francisco, CA.
- Lotter, C., Harwood, W. S., ve Bonner, J. J. (2006). Overcoming a learning bottleneck: Inquiry professional development for secondary science teachers. *Journal of Science Teacher Education*, 17(3), 185-216.
- Martin-Hansen, L. (2002). Defining inquiry: Exploring the many types of inquiry in the science classroom. *Science Teacher*, 69(2), 34-37.
- Mesci, G. (2020). The influence of PCK based NOS teaching on pre-service science teachers' NOS views. *Science & Education*. Doi: 10.1007/s11191-020-00117-7
- Mesci, G. ve Erdas-Kartal, E. (2021). Science teachers' views on nature of scientific inquiry. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 10(1), 69-84. <https://doi.org/10.1016/buefad.797246>
- Mesci, G., Çavuş-Güngören, S., ve Yesildag-Hasancebi, F. (2020). Investigating the development of pre-service science teachers' NOSI views and related teaching practices. *International Journal of Science Education*, 42(1), 50-69.
- Metz, K. E. (2004). Children's understanding of scientific inquiry: Their conceptualization of uncertainty in investigations of their own design. *Cognition and Instruction*, 22(2), 219-290.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Fen bilimleri dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Minner, D. D., Levy, A. J., ve Century, J. (2010). Inquiry-based science instruction—what is it and does it matter? Results from a research synthesis years 1984 to 2002. *Journal of Research in Science Teaching*, 47(4), 474-496.
- National Research Council [NRC] (2000). *Inquiry and the national science education standards*. Washington, DC: National Academy Press.
- National Research Council [NRC] (1996). *National science education standards*. Washington, DC: National Academic Press.
- National Research Council [NRC] (2011). *A framework for K-12 science education: Practices, crosscutting concepts, and core ideas*. Washington, DC: National Academy Press.
- National Research Council [NRC] (2012). *A framework for K-12 science education: Practices, crosscutting concepts, and core ideas*. Washington DC: National Academy Press.

- Nehring, A. (2019). Naive and informed views on the nature of scientific inquiry in large-scale assessments: Two sides of the same coin or different currencies? *Journal of Research in Science Teaching*, 57, 510–535. <https://doi.org/10.1002/tea.21598>
- NGSS Lead States. (2013). *Next generation science standards: For states, by states*. Washington, DC: The National Academy Press.
- NGSS Lead States (2014). *Next Generation Science Standards: For states, by states*. Washington, DC: National Academies Press.
- Oğuz Ünver, A., ve Yürümezoğlu, K. (2014). Primary science students' approaches to inquiry-based learning. *International Online Journal of Primary Education*, 3 (2), 76-84.
- Osborne, J. (2014). Scientific practices and inquiry in the science classroom. In N. Lederman & S. Abell (Eds.), *The handbook of research on science education*, vol. II (pp. 579–599). New York: Taylor and Frances Group.
- Osborne, J. F., Ratcliffe, M., Collins, S., Millar, R., ve Duschl, R. (2003). What 'ideas-about- science' should be taught in school science? A Delphi Study of the 'Expert' Community. *Journal of Research in Science Teaching*, 40(7), 692-720.
- Park, J. (2008). Discussions for linking the nature of science (NOS) with scientific inquiry. *Journal of the Korean Association for Science Education*, 28(7), 749-758.
- Pedaste, M., Mäeots, M., Siiman, L. A., de Jong, T., van Riesen, S. A. N., Kamp, E. T., et al. (2015). Phases of inquiry-based learning: Definitions and the inquiry cycle. *Educational Research Review*, 14, 47-61.
- Rezba, R.J., T. Auldridge, and L. Rhea. (1999). *Teaching & learning the basic science skills*. Available online at www.pen.k12.va.us/VDOE/instruction/TLBSSGuide.doc
- Roehrig, G. H., ve Luft, J. A. (2004). Constraints experienced by beginning secondary science teachers in implementing scientific inquiry lessons. *International Journal of Science Education*, 26(1), 3-24
- Sadeh, I., ve Zion, M. (2009). The development of dynamic inquiry performances within an open inquiry setting: A comparison to guided inquiry setting. *Journal of Research in Science Teaching*, 46(10), 1137-1160.
- Schwab, J.J. (1962). The teaching of science as inquiry. In J. J. Schwab and P. F. Brandwein (Eds.), *The teaching of science* (pp. 3–103). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schwartz, R.S. (2004). *Epistemological views in authentic science practices: a cross-discipline comparison of scientists' views of nature of science and scientific inquiry*. Unpublished doctoral dissertation, Oregon State University, Corvallis, Oregon.

- Schwartz, R. S., Lederman, N., ve Crawford, B. A. (2004). Developing views of nature of science in an authentic context: An explicit approach to bridging the gap between nature of science and science inquiry. *Science Education*, 88, 610–645.
- Schwartz, R. S., Lederman, N. G., ve Lederman, J. S. (2008, March). *An instrument to assess views of scientific inquiry: The VOSI questionnaire*. Paper presented at National Association for Research in Science Teaching Conference, Baltimore, US.
- Schwartz, R. S., Lederman, N., Khishfe, R., Lederman, J. S., Matthews, L., ve Liu, S., (2002) *Explicit/ reflective instructional attention to nature of science and scientific inquiry: Impact on student learning*. Paper presented at the 2002 Annual International Conference of the Association for the Education of Teachers in Science. Charlotte, NC.
- Schwarz, C. (2009). Developing preservice elementary teachers' knowledge and practices through modeling-centered scientific inquiry. *Science Education*, 93(4), 720-744.
- Şenler, B. (2015). Middle school students' views of scientific inquiry: An international comparative study. *Science Education International*, 26(2), 166-179.
- Şenler, B. (2017). Examination of pre-service science teachers' science teaching self-efficacy beliefs and views about scientific inquiry. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 50-59.
- Strippel, C., ve Sommer, K. (2015). Teaching nature of scientific inquiry in chemistry: how do German chemistry teachers use labwork to teach NOSI? *International Journal of Science Education*, 37(18), 2965-2989.
- Tytler, R., ve Peterson, S. (2003). Tracing young children's scientific reasoning. *Research in Science Education*, 33(4), 433-465.
- Wang, J., ve Zhao, Y. (2016). Comparative research on the understandings of nature of science and scientific inquiry between science teachers from Shanghai and Chicago. *Journal of Baltic Science Education*, 15(1), 97.
- Wilson, C. D., Taylor, J. A., Kowalski, S. M., ve Carlson, J. (2010). The relative effects and equity of inquiry-based and common place science teaching on students' knowledge, reasoning, and argumentation. *Journal of Research in Science Teaching*, 47 (3), 276-301.
- Wong, S., ve Hodson, D. (2010). More from the horse's mouth: What scientists say about science as a social practice. *International Journal of Science Education*, 32(11), 1431-1463.

- Yang, I. H., Park, S. W., Shin, J. Y., ve Lim, S. M. (2017). Exploring Korean middle school students' view about scientific inquiry. *Eurasia Journal of Mathematics Science and Technology Education*, 13(7), 3935-3958.
- Zion, M., ve Mendelovici, R. (2012). Moving from structured to open inquiry: Challenges and limits. *Science Education International*, 23(4), 383-399.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdaş-Kartal, E. ve Mesci, G. (2021). Teoriden uygulamaya bilimsel sorgulama ve bilimsel sorgulamanın doğası. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4646-4676. DOI: 10.26466/opus.861829

Sanat Sosyolojisi Açısından Nuruosmaniye Camisi

DOI: 10.26466/opus.866536

*

Duygu İlkhan Söylemez*

* Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Konya/Türkiye
E-Posta: duyguilkhan@gmail.com ORCID: [0000-0002-5707-1542](https://orcid.org/0000-0002-5707-1542)

Öz

Nuruosmaniye Camisi, 1748-1755 yılları arasında inşa edilmiş dönemin en önemli ticaret merkezi olan Kapalıçarşı girişinde yer alan ve baroklaşmaya doğru bir gidişatın görüldüğü ilk camidir. Bu araştırmanın temel amacı, Nuruosmaniye Camisi kültürel aidiyet kodları ile sanatın sosyolojik olarak diyalektik bir yöntemle irdelenmesidir. Burada analitik önermelerin sentetik önermeler ile ne ölçüde özdeşleşeceği toplumsal beklentiler ve toplumun sanat anlayışı ile yakından ilgilidir. Bir diğer sosyolojik faktör ise Nuruosmaniye'nin yapıldığı yıl ile bugün arasındaki kültürel değişimdir. Nuruosmaniye Camii ile ilgili toplumsal alımlamalar ve anlamlandırmalar arasındaki ilişki dairesel ve doğrusal olmak üzere iki yönlüdür. Caminin görünen sanatsal yönü doğrusal, fizik ötesi ise daireseldir. Bu nedenden dolayı sanat-sosyolojisi olarak değerlendirmeler analitik önermeler ile sentetik önermeler arasındaki medcezir gibidir. Araştırmada sanat sosyolojisinin temel amacı, insanın özünde var olan güzellikleri görme eğiliminin, ruhun manevi doyuma ulaşmasındaki katkının düşünsel kısa bir analizidir. Nuruosmaniye Camisi, insanı içerisinden dışına kadar kuşatacak estetik bir sanat anlayışının simgelemektedir. Bu sanat anlayışı, tüm toplum hayatına yayılacak manevi bir kültür oluşumunu da beraberinde getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: sanat sosyolojisi, sanat tarihi, Nuruosmaniye Camisi

Nuruosmaniye Mosque in Terms of Art Sociology

*

Abstract

The purpose of this research is to examine the cultural belonging codes of Nuruosmaniye Mosque and art with a sociologically dialectical method. Here, to what extent analytical propositions will be identified with synthetic propositions are closely related to social expectations and the art understanding of society. Another sociological factor is the cultural change between the year the Nuruosmaniye was built and today. The relationship between social receptions and interpretations about Nuruosmaniye Mosque is two-way, circular and linear. The visible artistic aspect of the mosque is linear, while its beyond physics is circular. For this reason, evaluations as art-sociology are like the median between analytical propositions and synthetic propositions. The main purpose of art sociology in this research is a short intellectual analysis of the tendency to see the inherent beauty of the human being and the contribution of the spirit to spiritual satisfaction.

Keywords: *sociology of art, art history, Nuruosmaniye Mosque*

Giriş

Sanatı siyaset dışı estetik değerler ile değerlendirmenin algı sınırları, sosyo-ekonomik, diakronik, demografik yapı, lokasyon ve epistemolojik bileşenler ile mümkün olabilir. Zira “sanat” tarihi süreçte “yeniden üretim” tezahürü içerisinde, toplumun kültürel, zihinsel algılarına ve anlamlandırmalarına katkı sağladığı âşikardır. Bu durum toplumu sanatın metafizik ve onkolojik unsurlarını keşfetmeye yönlendirecektir.

Nuruosmaniye Camisi gerek mimarisi, gerekse süslemeleri ile batı ve islam kültürü sentezinin bütünlüşmesi olarak görebiliriz. Camiler toplumun zahiri ile batınî arasındaki bağlantıyı bulup çıkarmasında eğitici bir öneme sahiptir.

İnsanlık tarihindeki her gelişme ve değişim toplumların yaşam tarzları üzerinde yen bir yön vermiş olup (Söylemez ve Şahin, 2018: 323) bu değişim ve gelişmeler yeni fırsatlar sunar ve insanın kendini keşfederek kentsel yaşamda yeni sayfalar açmasına yardımcı olur (Söylemez, 2021: 85). Demografik yapısı itibarı ile camii çevresinde yaşayan insanlar, tarihi süreç içerisinde değişim göstermiş olup, “sanat”ı üretim ve tüketim kavramaları ile, modernlik ve materyalist odaklı fikirlerle görmeye başlamışlardır. Sosyolojik olarak “sanat”, tarihi anlayış içerisinde değişime uğramakla birlikte, sanat toplum ilişkisi bakımından “sanat” sanat içindir veya sanat toplum içindir bağlamında değerlendirilmesi, düşünsel ve duygusal olarak fiziki olanın dışına çıkılmaktadır/çıkılmamaktadır.

Sosyolojik olarak fiziki olanın metafiziğini bulmak insanın doğasında bulunan meraklarından, anlayışlarından kaynaklanmaktadır. Zira toplumlar ibadethaneleri ile yaşarlar ve bu nedenledir ki oralarda sanatın mükemmeliyeti zuhur eder.

Araştırmaya İlişkin Yöntem

Nuruosmaniye Camisini kültürel aidiyet kodları ile sanatın sosyolojik olarak diyalektik bir yöntemle irdelenmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. Burada analitik önermelerin sentetik önermeler ile ne ölçüde özdeşleşeceği toplumsal beklentiler ve toplumun sanat anlayışı ile yakinen ilgilidir. Bir diğer sosyolojik faktör ise Nuruosmaniye'nin yapıldığı yıl ile bugün arasındaki kültürel değişimdir.

Nuruosmaniye Camii ile ilgili toplumsal alımlamalar ve anlamlandırmalar arasındaki ilişki dairesel ve doğrusal olmak üzere iki yönlüdür diyebiliriz. Caminin görünen sanatsal yönü doğrusal, fizik ötesi ise daireseldir. Bu nedendir ki sanat-sosyolojisi olarak değerlendirmeler analitik önermeler ile sentetik önermeler arasındaki medcezir gibidir.

Araştırmada sanat sosyolojisinin temel amacı, insanın özünde var olan güzellikleri görme eğiliminin, ruhun manevi doyuma ulaşmasındaki katkının düşünsel kısa bir analizidir.

Sanat Sosyolojisi Olarak Fiziki Dünyanın Metafizigi Üzerine Yaklaşımlar

Sanatı sosyolojik olarak anlama ve anlamlandırma çabası, çıplak gözle görünen gerçekliğin ötesinde sanatın metafizigi nerede sorusunda yatmaktadır. Bu bakış açısı kültürel, geleneksel ve zamana bağlı olarak yorumlama biçimi olup, biz buna disiplinler arası bir bakış açısı da diyebiliriz. Mülayim'e göre (2012: 100); sanat sosyolojisi "çok disiplinli olmanın ötesine geçerek ve bilim felsefesini de zorlayarak gelişecektir" Ne var ki bağımlı dünyada kültürel aidiyet kodlarının değişimi veya erozyona uğraması, kuşkusuz bu değişim kendisini sanat anlayışında da gösterecektir.

18. yüzyıla kadar sanat sosyolojisi disiplininin odak noktasını felsefe oluşturmaktadır. Sanatın sosyal yapı içerisindeki yeri, irdelenmesi, diğer disiplinler ile etkileşimi, fonksiyonu, metodolojisi 19. yüzyılda farklılaştığını söyleyebiliriz (Ulusoy, 1993, s.248). Ancak sanat sosyolojisinin amacı sanat üzerindeki gizem perdesini aralamak ise, sanat tarihçileri sosyolojiyi fazlasıyla genellemeci ve belirlemeci bulmakta ve sadece sanat eserlerinin içsel niteliklerine vurgu yapmaktadırlar (Değirmenci, 2017, s.5). Her ne kadar bu düşünce tarzına zahiri olarak olumlu bakılsa da, sanat toplumla vardır. Zira sanat eser toplumun bakış açısı ile "yeniden üretimden" başka bir şey değildir. Burada toplum bireylerinin "yeniden üretimi" diye nitelememiz analitik önermeler içerisinde sanatın metafizik ve ontolojik unsurları ile ilgilidir. Her ne kadar metafizik ve ontolojik kavramlar birbiri ile çakışsa da birbirinden mutlak bir şekilde ayırt edilmelidir.

Sanat Sosyolojisi Açısından Bilim İnsanlarının Genel Yaklaşımları

- a) Sanat eserleri içinde buldukları sosyal koşullarla belirlendiği ve onların sonuçları olduğudur. Bu nedendir ki üretim biçimindeki değişimler, sanatın tarihi ekonomik konuma göre şekil alır (Karl Marx bkz. Ulusoy, 1993, s.249). Sanat bir bakıma toplumun yansıması olarak da görülmektedir. Zira, her kültür basamağı kendi toplumsal değerleri açısından anlamlı bir sanat geleneğini ortaya koyar (Mülayim, 2012, s.107)
- b) Max Weber ise, sanatın kaynağını dine bağlayarak, din ve sanat arasındaki nedensel ilişkiyi ön plana çıkarır. Dinin sanatsal aktiviteleri harekete geçirdiğini söyler (Ulusoy, 1993, s.251).
- c) 18. Yüzyıl'ın ikinci yarısında devrim niteliğindeki değişimle modern bir orta sınıf oluşmuş ve yeni bir sanat akımı doğmuştur. (Ulusoy, 1993, s.250)
- d) 1800'lerde ortaya atılan bir diğer görüş, sanatın ve edebiyatın politik düşüncelerle uyum içerisinde olduğudur (Ulusoy, 1993, s.252).
- e) Antik Yunanistan'da ise sanat taklitle özdeş bir temsil aracı olarak görülür.
- f) Sanatı ticari maksatla metanın dağıtım ve reklamı için gören birçok görüş de ortaya atılmıştır (Değirmenci, 2017:3).
- g) Immanuel Kant "yargı yetisinin eleştirisi" adlı eserinde kendi fikri ile kavramsallaştırılan sanat eseri arasında bir bağlantı kurar (Değirmenci, 2017:4). Ona göre sanattaki temel unsur özgürlük ve özgünlüktür. Sanatta kuralları koyan, araştıran sanatçının kendisidir ve doğayı asla taklit etmez. Zira doğa zaten onun kendisidir. Bu nedenle Kant'a göre tutkun fiziksel varlıkta değil düşüncede yatar.

Sanatın sosyolojik olarak değerlendirmeleri konusunda burada zikredilen/edilmeyen bilim insanlarının görüşleri bir bakıma "sanatı", zamanı anlamlı kılan hareketlilik ve üretkenlik olarak sağlam bir düşünce temelinde kurgulamışlardır. Sanatı diyalektik bakış açısı ile değerlendirmişler, toplumsal bir farkındalık ile sanat anlayışına ilişkin ontolojik/metafizik unsurları ve materyalist düşünce tarzının insan tarafından idrakini sağlamışlardır.

Sanatın siyasal otorite tarafından belirlenmesi veya materyalist düşüncenin hâkim olması, özgür düşüncüyü yok eder ve bu tahribat nihilizme yol açabilir.

Fotoğraf 1. Nuruosmaniye Camisi genel görünüm

Nuruosmaniye Camisinde İslam ve Batı Sanatına İlişkin Örneklemeler

Nuruosmaniye Camisi (Fotoğraf 1), harimi tek kubbeyle örtülü, klasik dörtgen bir camiidir. Bir başka deyişle camide mekânsal bir barok özelliği görülmemektedir (Ögel, 1992, s.270). Buna mukabil, 1753'te cami inşaatını yerinde gören Le Roi adlı Fransız bir mimar kubbenin yapımı sırasında Rum mimarın kullandığı basit ve kullanışlı yöntemi övmektedir (Kuban, 1981, s.273). Yarım daire kasnak üzerine oturan kubbe mekân boyutlarına göre Sinan dönemine kıyasla kubbe basıklığının azaldığı, Avrupa'daki aynı dönem yapılarının kubbe yüksekliklerine yaklaşıldığı görülmektedir (Bakır,1999, s.267). Genel olarak Nuruosmaniye Camisine baktığımızda baroklaşmaya doğru bir gidişatın görüldüğü ilk camidir. İlklerin görüldüğü Nuruosmaniye Camisi kendisinden sonra inşa edilen camiler için örnek teşkil etmektedir. Örneğin; hünkâr mahfiline giriş dıştan rampalı olup L şeklinde pencereleli bir koridorun oluştuğu bir geçiş ile sağlanmaktadır (Cezar, 2002, s. 154) (Fotoğraf-2). Yapıyı aydınlatan pencereler alçıdan ve barok stilindedir (Doğru, 1987, s.154). Barok üslubun etkisiyle meydana gelen yapının iç avlusu klasik plan esastan farklı olup, ortasında şadırvan yoktur ve avlu yarım oval şeklinde yapılmış on iki sütuna dayanan on dört kubbeli olarak inşa edilmiştir. Bu avludaki revakları ve kubbeleri taşıyan büyük mermer sütunlar Bergama'dan ve muhtemelen Kızıl Avlu adlı Roma yapısından getirtildiği söylenir (Tanyeli ve

Tanyeli, 1989, s.27) (Kuban, 1995, s.160). Caminin diğeri bir özelliği de mihrabın planda bir çıkıntı teşkil eden niş yerleştirilmiş olmasıdır. Gabriel'in bu asır camilerinin karakteristiği olarak gösterdiği bu çıkıntı genel olarak diğeri camilerde dikdörtgendir. Burada poligonal olarak çıkmakta ve yarım kubbe ile örtülerek apsidal bir şekil almaktadır (Kuban, 1954, s.121) (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 2. Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampası

Fotoğraf 3. Nuruosmaniye Camisi mihrap çıkıntısı

Selçuklu, klasik ve geç Osmanlı döneminde kullanılan bitkisel süslemelerden birisi olan “Palmet” ilk örnekleri Babil’de II. Nabukadnezar’ın (M.Ö. 605-562) yaptırdığı yazlık sarayın taht salonu duvar bezemelerinde görülmüştür (Anonim, 1997, s.1424). Farklı uygarlıklarda görülen palmetler özellikle Sümer, Mısır, Yunan ve Roma eserlerinde kullanılmış, Helenistik akım yoluyla da doğu sanatına girmiş ve Abbasilerle birlikte İslam sanatında yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür (Özbek, 2002, s.534). M.Ö. 3000 yılında Mısır’da görülen palmet motifinin 2000 yılında Anadolu’ya geçmiştir (Kuru (Çakmakçoğlu), 1997, s.39). Kronolojik açıdan özde aynı olan palmetler, çeşitli uygarlıklarda bazı farklılıklar gösterirler. Bitkisel motif olarak süslemelerde yer alan palmetin literatürde değişik tanımlarını saptayabiliriz: Palmetin hurma veya palmyeden stilize edildiğini ve Kur’anda cennette tasvir olunan hurma ağacından ilham alınarak yapılmıştır (Özbek, 2002, s.533). Nuruosmaniye Camii cümle kapısı duvar kalınlığı içindeki yan nişlerin en alt bölümünde yer alan palmetler ters dönmüş şekilde tasarlanmıştır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. Nuruosmaniye Camisi yan nişlerin en altındaki ters palmet motifi

18. ve 19. yüzyılın hem Avrupa hem de İslam coğrafyası olan Anadolu’da en geniş yer bulduğu süsleme öğelerinden birisi de “Akantus Yaprağıdır.” İlk olarak eski Mısır’da sütun başlıklarında görülen akantus motifi Emeviler yolu ile Roma Bizans’tan İslam sanatına girmiş ve Yunan ve Roma sanatında da sıklıkla kullanılmıştır. Ancak bazı kaynaklarda bu üslubun ilk kez antik

Yunan sanatında kullanıldığı belirtilmektedir (Kürkçüoğlu, 1998, s.177; Sözen ve Tanyeli, 1999, s.15). Nuruosmaniye Camisi cümle kapısındaki barok mukarnasta, cümle kapısının duvar kalınlığı içine açılan yan nişlerin alınlığında ve güneybatısındaki çeşmede akantus yapraklarına rastlanmaktadır. Cümle kapısındaki dokuz bölümlü mukarnasın her bir bölümünde yaprak sayıları ve şekilleri farklı akantuslar vardır. Bu motifin benzerini yine aynı caminin avluya girilen doğu ve batı kapısında görmekteyiz. Cümle kapısının duvar kalınlığı içine açılan yan nişlerin alınlıklarında ve sütun başlıklarındaki akantuslarda, yaprak uçlarının içbükey şekilde kıvrıldığı görülür (Fotoğraf 5-6). Güneybatısında yer alan çeşmenin yanlarındaki küçük sütunların başlıklarında da akantuslar yer almaktadır (Fotoğraf 7). Burada görülen akantusların benzerleri yine aynı caminin cümle kapısındaki sütun başlıklarında karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 5. Nuruosmaniye Camisi cümle kapısının barok mukarnaslı kavsarası

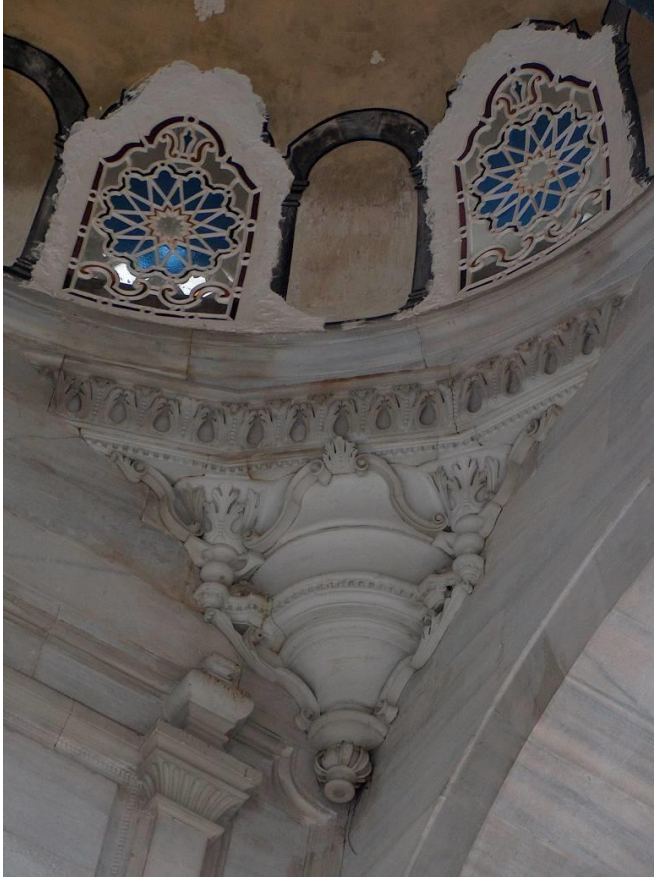

Fotoğraf 6. Nuruosmaniye Camisi yan nişlerin alınlığı

Fotoğraf 7. Nuruosmaniye Camisi güneybatı cephesindeki çeşme

Antik Yunan ve Roma dönemi yapılarında görülen “Diş Sırası” süslemeleri Osmanlı mimarisinde de yerini almıştır. Eşit aralıklarla yerleştirilmiş yukarıdan aşağıya doğru düşey şekilde sarkan küçük dikdörtgen veya karelerden oluşan çıkıntı ve yivlerden müteşekkil diş benzer süslemelerdir. Bu süslemeler dor düzeni tapınaklarında trigliflerin altında ve üstünde, metop’unda üstünde görülmektedir (Hasol, 2002, s.134). Nuruosmaniye Camisi’nin aşağıdan yukarıya doğru daralan ve dokuz sıra olan barok mukarnaslı cümle kapısının birinci sırasında, kavsara yanlarındaki vazoların üstünde ve cümle kapısı üzerinden kubbeye geçişlerde yer alan vazoların üstünde diş sıraları bulunmaktadır (Fotoğraf 5 ve 8).

Fotoğraf 8. Nuruosmaniye Camisi cümle kapısından kubbeye geçişteki süsleme elemanları

Geç dönem yapılarında sıklıkla karşımıza çıkan “S ve C kıvrımları” Avrupa mimarisinde de kullanılmış olup, Osmanlı mimarisinde barok üslubu adı altında zengin ve abartılı bir motif olarak benimsenmiştir. S- C kıvrımlarının birlikte kompoze edilmesi binaya gösteriş ve hareketlilik kazandırmaktadır. Nuruosmaniye Camisi’nin hünkâr mahfil koridorundaki pencerelerde (Fotoğraf 9), galeri kemerlerinde (Fotoğraf 10), güneybatı cephede çeşmenin alınlığında (Fotoğraf 7), cümle kapısının kavsarasında, alınlığında, kavsara başlangıcındaki ve de kubbeye geçişlerde yer alan vazolarda (Fotoğraf 5 ve 8), cümle kapısı duvar kalınlığı içindeki yan nişlerin alınlığında da S ve C kıvrımları görülmektedir (Fotoğraf 6). Son olarak da saçak kornişleri de S- C kıvrımlı olarak yapılmışlardır.

Fotoğraf 9. Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfil koridorundaki pencere

Fotoğraf 10. Nuruosmaniye Camisi dış yan galerisi sütunları ve kemerleri

İslam sanatında sıkça karşımıza çıkan, Petekler dizisi ya da hücreler halinde istiflenmiş görüntü veren “Mukarnas”, bulunduğu yerde hem taşıyıcı hem süsleyici işlev gördüğünden statik ve plastik görevleri birlikte üstlenerek diğer süsleme elemanlarına göre çok farklı bir özellik taşır (Mülayim, 2006, s.126). Düşey bir yüzeyden daha taşkın bir yüzeye geçmek için yan yana ve üst üste gelen prizmatik öğeler, derece derece taşmalar yapacak biçimde istiflenmiş, ışık-gölge oyunları ile özdeşen görünümü, mukarnasın İslam kültürünün yayıldığı tüm bölgelerde geliştiği görülmektedir (Hasol, 2002, s.332; Ödekan, 1997, s.1306). İslam sanatına özgü olan üç boyutlu mukarnas bezeme tekniğinin ilk olarak çıkışı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. 11. yüzyılda Mısır’da doğup oradan Orta Asya’ya doğru yayıldığı kabul edildiği gibi, en erken örneklerinin 9. ve 10. yüzyılda Nişabur’da bulunduğunu kabul edenlerde bulunmaktadır (Mülayim, 2006, s.126-127). İlk örnekleri alçı ve tuğladan olan mukarnasların daha sonra taş ve ahşap üzerine uygulandığı görülür. 11. yüzyıldan itibaren doğudan batıya doğru yayılan bu taşıyıcı ve süsleyici eleman bir gelişim göstermiş, 14. ve 15. yüzyıldan sonrada giderek karmaşık bir sistem gösteren mukarnasların, püskül ya da sarkıtlar halinde

zenginleştiği görülmektedir (Mülayim, 2006, s.127). Geç dönem camileri içerisinde en farklı mukarnas Nuruosmaniye camisinde bulunur. Farklı bir biçim verilen cümle kapısı, dokuz bölümlü ve her bir bölümün akantus yapılarıyla süslediği, S ve C kıvrımlarından oluşan “barok mukarnas” türünün tek örneğidir diyebiliriz. (Fotoğraf 5).

Süsleme sanatında kullanım eşyası olan “Vazo”, mimaride de karşımıza çıkmaktadır. Türklerin Çin ile olan yakın temasları sonucu bu motif Türk sanatına girmiş ancak, 13. ve 14. yüzyılda Anadolu’da fazla rağbet görmemiştir. 15. yüzyılda Osmanlı hâkimiyeti ile Anadolu ve İstanbul’da yeni sanat hareketi ile birlikte süslemelerde çiçek ve vazolar yer almaya başlar. 18. ve 19. yüzyıl’da Batı ve Türk motiflerinin karışık kullanılması sonucu millî kimliğimize uygun yepyeni bir üslubun ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Akar, 1969, s.268-269). Nuruosmaniye Camisi’nin (1755) cümle kapısında barok kavsaranın her iki yanında (Fotoğraf 10), kubbeye geçiş yerlerinde (Fotoğraf 8), duvar kalınlığı içindeki yan nişlerde de vazo ve kâse motifleri görülmektedir (Fotoğraf 6).

Selçuklu ve Osmanlı’nın her döneminde görülen, mimarinin bir parçası olmasının yanı sıra beden duvarlarını da güzelleştirip monotonluktan kurtaran diğer bir süsleme öğesi de “kuş evleri”dir. Hayvan sevgisinin göstergesi olan kuş evlerinin Türkiye’de oldukça erken tarihlere indirilen örnekleri vardır. Osmanlı dönemi bu tür yapılar açısından zenginlik arz etmektedir (Barışta, 2000, s.133). Nuruosmaniye Camisi’nin ağırlık kulesine, dilimli kemerleri olan pencereler açılmıştır. Bu pencereler aynı zamanda kuş evi olarak da tasarlanmıştır (Fotoğraf 11). Buna benzer örnek Doğu Beyazıt’taki İshak paşa Sarayında yer alan kuş evidir ve Nuruosmaniye Camisi’ndeki ile büyük benzerlik göstermektedir (Bektaş, 2003, s.58).

Fotoğraf 11. Nuruosmaniye Camisi ağırlık kulesi

Eski çağlardan itibaren farklı coğrafya ve kültürlerde kullanılan, yeniden doğuş, ikinci hayat gibi anlamsal değerler yüklenen diğer bir süsleme elemanı da “İstiridye Kabuğu”dur. Üst paleolitik dönemde mezarlarda cesetlerle birlikte istiridye kabuklarına rastlanması yeniden doğuş kültürünün toplumsal yansımasıdır. Orta Asya’da, İskitlerin eserlerinde istiridye motifi görülmüştür. Hunların daha sonraki dönemlerde istiridyeden gerdanlıklara sahip oldukları saptanmıştır. Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte 11. yüzyılda istiridyeyi Suriye, Mezopotamya ve Mısır’daki eserlerde kullandıkları görülmektedir. Binaların cephelerinde, kapılarında, mihrap ve kubbeye geçiş elemanlarında farklı bir üslupla istiridye motifini kullanmışlardır. Örnek olarak, Harput Ulu Camii (1165) ve Diyarbakır Mesudiye Medresesi (1223) avlu mihraplarının kavsarası, Kayseri Gevher Nesibe Sultan Medresesi’nde (1205) oda kapılarında, Niğde Alâeddin Camisi’nin (1223) mihrap önü kubbesine geçişleri sağlayan tromplarda istiridye kabuğu süslemeleri gösterilebilir (Kuru (Çakmakoğlu), 2008, s.112-117). Nuruosmaniye Camisi’nin cümle kapısında (Fotoğraf 5), cümle kapısı duvar kalınlığı içerisindeki yan nişlerin alınlığında (Fotoğraf 6) ve güneybatı cephesindeki çeşmede istiridye kabuğu motifi bulunmaktadır (Fotoğraf 7).

Batı kökenli olan, aynı zamanda barok üslubun vazgeçilmesi olan “Girland”, yaprak, çiçek, kumaş ve meyve motiflerinin iki nokta arasına asılmış

bir kabartma şeklindeki süslemedir. Antik Yunan, Roma mimarisinde, Rönesans, Barok üslubunda görülür ve Türk mimarisine Batılılaşma sonrasında girmiştir (Sözen ve Tanyeli, 1999, s.91). Nuruosmaniye Camii minaresinin külah altında da iki katlı olarak yapılmış kumaş kıvrımlarından oluşan girland motifi yer almaktadır. Girlandların bağlı olduğu üst bölümde daire motifi yer alır. Aralarından da damla motifi sarkar (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12. Nuruosmaniye Camisi minaresinin külah altı

Nuruosmaniye camisi aynı dönemlerde yapılmış tüm camilerden her anlamda farklıdır. Nuruosmaniye'yi Osmanlı ve Batı sanatını bileşkesi üzerine kurulan bir kimliğin taş üzerine uygulanması şeklinde de değerlendirebiliriz.

Batıda görülen tüm unsurların Nuruosmaniye Camisi'nde hayat bulması, Osmanlıda batılılaşma eğiliminin bir göstergesidir: "Şekilli bir kornişle birleşen sütun başlıkları olan gömme sütunlar, deniz kabuğu motifleri, burmalı ve yuvarlak silmeler, içbükey ve dışbükey cepheler, çok sayıda pencere ve bunların yuvarlak ve çok dilimli kemerleri, hünkâr mahfili ve külliye'nin dış kapısındaki barok çeşme" (Hammadeh, 2010, s.315, 317) örnek gösterilebilir.

Batı etkisi dışında, Osmanlı bu camiye aşevi, sebil, kütüphane ve dükkânlardan oluşan bir külliye ile kendi kültürel kimlik damgasını da vurmuştur.

Osmanlı geç dönem süsleme sanatında sade üslup özelliklerinin yavaş yavaş kaybolduğunu, Osmanlı'daki kültürel değişimin sanata yansıdığını saptayabiliriz. Vazo içerisindeki çiçek ve meyve motiflerinin 18. yüzyıl mimarisinde ilk defa taşta uygulanması gibi.

Prizmatik öğelerden meydana gelen mukarnaslar, içbükey ve dışbükey silmelere dönüşerek "Barok Mukarnas" olarak adlandırılan süsleme elemanı Nuruosmaniye Camisinde karşımıza çıkmaktadır. Bu şekildeki uygulamaların sadece Nuruosmaniye Camisinde görülmesi ve diğer camii süslemelerinde fazla yaygın olarak yer almaması, bir bakıma bize bu dönemin özelliğini göstermektedir.

Sonuç itibarı ile, Nuruosmaniye Külliyesi dönem içerisinde yapılan genellemelerin ilkeler doğrultusunda, ilkelerin de kültürel miras ve Batı etkisi ile gelişerek melez Avrupalı bir kültür ve sanat anlayışı şeklinde görüldüğü nadir yapılardandır.

Camilerde uygulanan süsleme sanatlarının menşei farklı uygarlıklardan olsa bile Türk İslam sentezi ile yoğrulmuş ve bir kültürel miras olarak sanat tarihinde yerini almıştır. Bu bakış açısı ile akantuslar, palmetler ve diğer çiçek süslemeleri İslam'a uygun olduğu için cami süslemelerinde görülmüştür. Ayrıca mukarnas süslemelerinde İslam'ın mistik anlamı, evrensel birlik ve denge düşüncesi de kurgulanmaktadır.

Algı ve Olgu Olarak Nuruosmaniye Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Nuruosmaniye külliyesi Eminönü ilçesinde, Çemberlitaş'ın kuzeybatısında, Bizans döneminde Constantinus Forumu olarak adlandırılan alanda, Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye Kapısı'nın doğu tarafında yer almaktadır (Gören, 1997, s.64).

Nuruosmaniye külliyesi yüksek bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Yunan sanatında kiliselerde ve binalarda görülen dik açılı üçgeni ile yükseklik verilmiş, Osmanlıda ise şehrin her tarafından görülebilecek yerlere yapılarak caminin ulviyeti topluma yansıtılmıştır.

Ticaret merkezinin içerisinde kapalı çarşının karşısında yer alan camii sosyolojik olarak ticaret erbabının, camii ile yakın irtibatı sayesinde cami ihtiyaçlarının giderilmesinde, o bölgede veya dışarıdan gelen ihtiyaç sahiplerine iâşe temininde, yemek verilmesinde büyük katkıları olduğu aşikârdır. Ayrıca külliye de bulunana müştemilat ile oradan gelip geçen halka, ticaret erbabının

ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Nuruosmaniye ile toplum arasında eş zamanlı bir ilişki vardır. Bu bağlamda konuyu Macionis şu şekilde bir ifade ile değerlendirmektedir: “Eğer gerçek anlamda sosyolojik boyutuyla bir kurumdan bahsediyorsak cevap verilen temel bir insani ihtiyaç bulunmalıdır ve bu cevapla kurumun ontolojik dayanağı açığa çıkmalıdır” (Akman, 2013, s.147).

Sanatın Nuruosmaniye’de ve diğer camilerde halkın himayesiyle, himmeti ile kurumsallaştığını, vakıflar ve diyanet ile onların ontolojisinin belirlendiğini saptayabiliriz.

Nuruosmaniye Camisinin yerinde daha önce Fatma Hatun’un mescidi vardır. Zamanla eskijen ve yıkılmaya mahkûm olan mescidin mahalle halkı tarafından Padişah’tan tamiri istenmiş ve o günün şartlarında tamirâtı uygun görülmemiştir.

Külliyenin tarihi süreç içerisinde incelendiğinde Sultan III. Ahmet ile başlayan serüven Sultan II. Mahmud ile devam etmiş ve kardeşi III. Osman döneminde tamamlanmıştır (Ongül, 1962, s.127).

Camiye kendi adına izafeten Nuruosmaniye adı verilmiş olup, kelimenin diğer çağrışım yapan yan anlamları ise “Nur” ve “Osmanlı İmparatorluğu” dur. Nur suresinde “Allah göklerin ve yerin nurudur. O’nun nuru içinde ışık bulunan bir kandil yuvası gibidir”. Sosyolojik olarak değerlendirildiğinde Nuruosmaniye gelişigüzel bir isim olmayıp, bir zihnin düşünülmüş düşünceyi ihata etmesidir.

Külliyede bulunan cami, kütüphane, çeşme, medrese ve avlu toplumsal beklentilerin önemsendiğini göstermektedir. Külliye’nin toplumun yoğun olduğu bir bölgede yer alması, halkın orada alışveriş öncesi ve sonrası dinlenmesi, dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarını giderebileceği bir yapı taşı oluşturmaktadır. Caminin güneyinde ve kuzeyinde bulunan iki cümle kapısı Kapa-lıçarşı’nın giriş kapısı gibidir. Çarşıya giren ve çıkanlar bu kapılardan geçerek cami avlusunda geçerler (Bahaaddin, 1966, s.62).

Camide namaz mekânının klasik dörtgen şeklinde baldakendir olması, kalabalık bir cemaatin rahatlıkla ibadetlerini yerine getirebileceğini göstermektedir. Osmanlı dönemine genel olarak bakıldığında ibadethanelere, çeşmelere, hamam ve kütüphanelere ayrı bir önem verildiği görülür. Bununla bir bakıma toplumun sağlığı önemsenmiş olup, ibadethaneler (camiler) ruh, kütüphaneler zihin, çeşmelerle halk susuz bırakılmayıp hayatın kaynağı olmuş, hamamlar vücut temizliği ile sağlıklı bir toplumun yaratılması öngörülmüştür.

Barok erken dönemi içerisinde İstanbul'da en iyi camileri arasında gösterilen Nuruosmaniye'dir. Bu durum I. Mahmut'un barok ve rokoko sanatına ilişkin duyduğu sempattir (Cezar, 2002, s.272-273). Caminin barok eserleri arasında nadide bir eser olarak gösterilmesi, barok ve rokoko unsurlarının birleşmesi olarak görülebilir. Diğer taraftan Avrupa'dan barok mimarisinde getirilen şekiller klasik Türk biçimlerinin üzerine işlenmiş, camiinin ruhuna dokunulmamıştır (Kuran, 1963, s.418).

Barok üslubunun etkisiyle meydana gelen bu yapının iç avlusunda şadırvan bulunmamaktadır. Ancak güneybatı cephede, bugün camiye giriş olarak kullanılan kapının sağ tarafında çeşme bulunur. Çeşmenin sütun başlığı üzerinde akantus yaprakları ile sarmal kıvrımlar yer alır. Köşelerde ve ortada daire biçiminde yapılmış vazolar vardır. Çeşmenin kitabe yeri boş bırakılmış olup, çeşmenin teknesi ise rokoko üslubunda yirmi bir dilimli istiridye kabuğu bulunmaktadır (İlhan Söylemez, 2010, s.81-82).

Caminin cümle kapısının her iki yanında bulunan sütuncelerin kaidesinde akantus yaprakları bulunmaktadır. Bu akantuslar yukarıya doğru dışbükey şeklinde kıvrılarak sarmal kıvrım oluşturmaktadır.

Süsleme sanatında kullanılan çiçek motifleri evrensel olmakla birlikte, İslamiyet'e özgü zihnin, kalbin ve aklın yansımalarını taşır. Çiçekler kokusu ve görünüşü ile güzeli, duruşu ile "sabır" temsil eder. Zira nebatat âlemi hayvanat âlemi gibi nesebi peşinde koşmaz ve her şey kendi ayağına gelir. Hak ve hakikati düşünen insan her şeyin yaratıcı tarafından kendisine verildiğini idrak eder. Nebatat gibi olmak düşüncesinin taşıdığı anlam, nasibinde olan her şey sana mutlaka gelecektir. Bu nedenledir ki camilerde ki süsleme sanatı topluma ontolojik bir özgürlük bahşetmektedir diyebiliriz.

Camide ise çok sayıda pencere olup, pencereler strüktürel öğeler arasında kalan duvar yüzeylerine yerleştirilmiştir (Gören, 1997, s.68). Sanata ilişkin ilgi ve sempati Osmanlı padişahının İslam sanatında yer almayan barok üslubunu Nuruosmaniye'de uygulaması, sanatın ulusal ve uluslararası camiada özne konumunda olduğunu ve yeni perspektiflerin üretimine ruhsat verdiği anlamındadır. Bu durum tarihsel değişim ve dönüşüm süreçlerini başlattığını, İslami sanat anlayışında yeni sanat kültürünün benimsendiğini söyleyebiliriz. Bu nedenledir ki sanat kültürünün yasalarını belirleyen sadece sanatçı ve toplum olmayıp, aynı zamanda padişah, daha doğrusu siyasi otoriteler olduğunu da ifade edebiliriz.

Nuruosmaniye Türk-İslam sentezi ile bütünleşen Barok ve Rokoko üslubu Türk Barok üslubunun doğmasına ve bir bakıma İslam'ın sınırları içerisinde özgürlük anlayışına da vurgu yapmaktadır. Zira akantus yapraklarının Hristiyanlığın ilk sembolü olarak kullanılması Osmanlı için bir engel teşkil etmemiştir. Hatta Hristiyanlığın semavi bir din olarak görülmesinin de tezahürüdür diyebiliriz.

Sonuç ve Değerlendirme

Sanatın, toplum, sanatçı ve siyasi otorite üçgeninde vücut bulması, miras olarak bırakılan Nuruosmaniye üzerinden düşünülmesi, yeniden yorumlanması, yeni bir ruh ve heyecan katması toplumun kültürel ve manevi değerlerini kuşkusuz yüceltecektir. Bu hakikat ve hakikate uygun toplum merkezli medeniyet, Nuruosmaniye Camisinde, sebillerle kütüphane ve abdest alma çeşmeleri ile kendini göstermektedir.

Tarihin her döneminde camilerin ve sanatın yasaları değişmemiş, her dönemde camiler fizikteki etki ve tepki şeklinde gerek ontolojik gerekse metafizik düşünce olarak irdelenmiştir.

Nuruosmaniye Camisi, insanı içerisinden dışına kadar kuşatacak estetik bir sanat anlayışının simgelemektedir. Bu sanat anlayışı, tüm toplum hayatına yayılacak manevi bir kültür oluşumunu da beraberinde getirmektedir.

Bu bakımdan, sanat toplumların ontolojik özgürlüklerinin korunmasında önemli bir role sahiptir. Sanatı, sosyolojik olarak anlamlandırmak, yaşanan hayat tarzı ve kültür içerisinde karşılığı ile ilgili olup, genel geçerli alımlamalar farklılık gösterebilir. Nuruosmaniye camisinin yapısı, konumu ve süslemeleri ile "canlı bir kültür"e sahiptir. Zira sosyolojik anlamda estetik değerlerden ziyade, Nuruosmaniye külliyesinin insanların yaşamlarını kolaylaştırdığı gerçeği yadsınamaz.

Şehir hayatının içerisinde yer alan Nuruosmaniye Camisi, sosyolojik dönüşümlere meydan okurcasına bir simge olarak durmakta, insanda niçin var olduğumuzu ve olmamız gerektiğine dair bir düşünce uyandırmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Nuruosmaniye Mosque in Terms of Art Sociology

*

Duygu İlhan Söylemez
Selçuk University

We can see the Nuruosmaniye Mosque as the integration of western and Islamic culture with its architecture and decorations. Mosques have an educational importance in finding and extracting the connection between the apparent and the batini of the society.

Due to its demographic structure, the people living around the mosque have changed in the historical process and have started to see "art" with the concepts of production and consumption, with modernity and materialist-oriented ideas.

The main objective is to examine art in a sociologically dialectical way with cultural belonging codes of Nuruosmaniye Mosque. Here, to what extent analytical propositions will be identified with synthetic propositions are closely related to social expectations and society's understanding of art. Another sociological factor is the cultural change between the year the Nuruosmaniye was built and today.

We can say that the relationship between social perceptions and interpretations about Nuruosmaniye Mosque is two-way, circular and linear. The visible artistic aspect of the mosque is linear, while the postphysical aspect is circular. For this reason, evaluations as art-sociology are like the median between analytical propositions and synthetic propositions.

The main purpose of art sociology in this research is a short intellectual analysis of the tendency to see the inherent beauty of the human being and the contribution of the soul to spiritual satisfaction.

The effort to understand and make sense of art sociologically lies in the question of where is the metaphysics of art beyond the reality visible to the naked eye. This perspective is a cultural, traditional and temporal interpretation, and we can call it an interdisciplinary perspective.

When we look at the Nuruosmaniye Mosque in general, it is the first mosque to see a trend towards baroque. Nuruosmaniye Mosque, where the firsts are seen, is an example for the mosques built after it. For example; The

entrance to the sultan's loge is externally ramped and is provided by a passage consisting of an L-shaped windowed corridor.

The fact that all the elements seen in the west came to life in the Nuruosmaniye Mosque is an indication of the westernization trend in the Ottoman Empire: The segmented arches, the sultan's loge and the baroque fountain on the outer door of the complex are examples.

Apart from the Western influence, the Ottomans left their mark on this mosque with a social complex consisting of soup kitchens, public fountains, libraries and shops.

Nuruosmaniye Complex is one of the rare buildings in which the principles are seen as a hybrid European understanding of culture and art, developing with cultural heritage and Western influence in line with the principles of generalizations made during the period.

Even though the origin of the decorative arts applied in mosques is from different civilizations, it has been kneaded with the Turkish-Islamic synthesis and has taken its place in art history as a cultural heritage. With this point of view, acanthus, palmettes and other flower decorations were seen on mosque decorations because they are suitable for Islam. In addition, the mystical meaning of Islam, the idea of universal unity and balance are set up in muqarnas decorations.

Nuruosmaniye complex was built on a high hill. In Greek art, the height was given with the right angle triangle seen in churches and buildings, and in the Ottoman Empire, the sublimity of the mosque was reflected in the society by building it in places that can be seen from all sides of the city.

The mosque, which is located in the trade center opposite the covered bazaar, sociologically, thanks to its close contact with the mosque, it is obvious that the merchants have a great contribution in meeting the needs of the mosque, in providing food to the needy people in that region or from outside. In addition, the outbuilding in the complex meets the needs of the tradespeople. There is a simultaneous relationship between Nuruosmaniye and society. In this context, Macionis evaluates the issue with a statement as follows: "If we are talking about an institution with a truly sociological dimension, there must be a basic human need to be answered, and with this answer, the ontological basis of the institution must be revealed."

We can determine that art has been institutionalized in Nurusmaniye and other mosques with the patronage and patronage of the people, and their ontology is determined by the foundations and religious affairs.

Baroque and Rococo style, which is integrated with Nuruosmaniye Turkish-Islamic synthesis, also emphasizes the emergence of the Turkish Baroque style and, in a way, the understanding of freedom within the borders of Islam. The use of acanthus leaves as the first symbol of Christianity did not pose an obstacle for the Ottoman Empire. We can even say that it is a manifestation of Christianity being seen as a heavenly religion.

Nuruosmaniye Mosque symbolizes an aesthetic understanding of art that will encompass people from inside to outside. This understanding of art brings along a spiritual cultural formation that will spread to the whole community life.

In this respect, art has an important role in protecting the ontological freedoms of societies. Making sense of art sociologically is about life style and its counterpart in culture, and generally valid perceptions may differ. Nuruosmaniye mosque has a "vibrant culture" with its structure, location and decorations. It is undeniable that the Nuruosmaniye complex makes people's lives easier, rather than sociologically aesthetic values.

Located in city life, the Nuruosmaniye Mosque stands as a defiant symbol of sociological transformations and awakens an idea of why we exist and should be.

Kaynakça / References

- Akar, A. (1969). Tezyini sanatlarımızda vazıo motifleri. *Vakıflar Dergisi*, 8, 267-286.
- Akman, M.K. (2013). İctimai bir müessese olarak sanatın işleyişi sanat sosyolojisi'nin fikri dairesi içinde bir analiz. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 145-148.
- Anonim (1997). Palmet. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 3, 1424.
- Bahaddin, O. (1966). Nuruosmaniye Camii. *Hayat Tarih Mecmuası*, 2(11), 58-62.
- Bakır, B. (1999). XVIII. yüzyılda Türk Baroku Camileri. *Osmanlı Ansiklopedisi Kültür ve Sanat*, 10, 265-275.
- Barışta, H.Ö. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu dönemi İstanbul'unda kuş evleri*. 1. Baskı, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları,
- Bektaş, C. (2003). *Kuş evleri*. 1. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Cezar, M. (2002). *Osmanlı başkenti İstanbul*. (1. Baskı). İstanbul: Erol Kerim Aksoy Vakfı.

- Değirmenci, K. (2017). Sanat sosyolojisi üzerine: Belirli kavramsal Gerilimler ve ikilikler. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 17, 1-9.
- Doğru, M. (1987). *Eminönü camileri*. 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Eminönü Şubesi Yayınları, İstanbul.
- Gören, A.K. (1997). Nuruosmaniye Külliyesi. *Art Decor*, 4(47), 64-74.
- Hammadeh, S. (2010). *Şehr-i sefa 18 yüzyılda İstanbul* (Çev.: İ. Güzel), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hasol, D. (2002). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. Yem Yayınevi, İstanbul.
- İlkhan Söylemez, D. (2010). *Batılılaşma dönemi İstanbul Cami cephelerinde taş süsleme (1703-1839)*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kuban, D. (1954). *Türk barok mimarisi hakkında bir deneme*. 1. Baskı, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D. (1981). Notes on the Building Technology 18th Century: *The Building Mosque of Nur-u Osmaniye at İstanbul According to Camii Şerifi Nur-u Osmânî*, 2nd International Congress on the History of Turkish-Islamic and Technology, 14-18 Eylül, İTÜ Yayınları, 271-293.
- Kuban, D. (1995). Türk ve İslam sanatı üzerine denemeler. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kuran, A. (1963). XX. Yüzyıl' da batı mimarisıyla Türk mimarisinin gelmesi hususunda mukayeseli bir çalışma. *Türk Sanatı Araştırma ve İncelemeleri*, 1, 415-422.
- Kuru Çakmakçoğlu, A. (1997). Orta Asya Türk sanatında palmet ve lale motiflerinin değerlendirilmesi hakkında bir deneme. *Belleteri*, 61-37, 52.
- Kuru Çakmakçoğlu, A. (2008). İkonografik açıdan ortaçağ Türk mimarisinde yer alan istiridye motifi. *Erdem Dergisi*, 52, 111-124.
- Kürkçüoğlu, C. (1998). *Şanlıurfa islam mimarisinde taş süsleme*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Mülayim, S. (2006). Mukarnas. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31, 126-128.
- Mülayim, S. (2012). Sanat sosyolojisi girişimleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 21(1), 97-109.
- Ongül, A. (1962). Tarih-i Câmî-i Nuruosmânî. *Vakaflar Dergisi*, 5, 127-146.
- Ögel, S. (1992). *18. ve 19. yüzyılların Osmanlı Camilerinde geleneksel anlama katkıları*. Semavi Eyice Armağanı, 269-280.
- Özbek, Y. (2002). *Osmanlı Beyliği mimarisinde taş süsleme (1300-1453)*. 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Söylemez, A. (2021). Yerel Yönetimler ve Erişilebilir Kentler: Sağlıklı Kentler Birliği'ne Üye Belediyeler Örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13 (24), 78-88. DOI: 10.20990/kilisiibfakademik.886650, 78-88.

- Söylemez, A., Şahin, A. (2018). Türkiye'nin Sanayi Politikası, *Türkiye'de Kentsel Alan ve Çevre Politikası Analizleri* (Ed: E.Akman, C. Babaoğlu), Ekin Basım Yayın, 323-348.
- Sözen, M., Tanyeli, U. (1999). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul.
- Tanyeli, G, Tanyeli, U. (1989). Osmanlı mimarlığında devşirme malzeme kullanımı (16-18. Yüzyıl), *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4, 23-31.
- Ulusoy, D. (1993). Sanat sosyolojisinde temel yaklaşımlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 247-259.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

İlkhan Söylemez, D. (2021). Sanat sosyolojisi açısından Nuruosmaniye Camisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4677-4701. DOI: 10.26466/opus.866536

Örnek Olay Üzerinden Mantıksal ve Eleştirel Bakış Açısı

DOI: 10.26466/opus.872707

*

Dilek Başerer *

* Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi

E-Posta: dilek.baserer@atauni.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7098-3645](https://orcid.org/0000-0001-7098-3645)

Öz

Doğru düşünmenin aracı olarak mantık, aynı zamanda tutarlı düşünme, sistemli düşünme ve eleştirel düşünmeyi de beraberinde getirmektedir. Mantık kural ve ilkelerine uygun düşünme türü olan mantıksal düşünme bu noktada ortaya çıkmaktadır. Mantıksal düşünme, çeşitli akıl yürütme ilke ve kuralları ile doğru kararlar vermede, bir problem ile karşılaşıldığında o probleme eleştirel ve akılcı yaklaşımda etkili olmaktadır. Bu nedenle de yapılan çalışma ile mantıksal muhakeme gücünü kullanılırken hangi yolların izlenmesi gerektiği ele alınmıştır. Bununla birlikte izlenen yolda eleştirel bakış açısının hangi noktada ortaya çıktığına da değinilmiştir. Böylece mantıksal akıl yürütmenin eleştirel bakış açısıyla değerlendirilmesini gösteren örnek olay ile ele alınması ile çalışmanın amacı ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi olarak literatür taraması yapılmıştır. Veriler mantıksal ve eleştirel düşünme ile ilgili çeşitli makale ve kitaplardan yararlanılarak toplanmış ve yorumlama ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda örnek olay ve örneklerden hareketle mantıksal ve eleştirel düşünme için bir probleme karşı nasıl yaklaşılması gerektiğine değinilmiştir. Özellikle bir olayla karşı karşıya kalındığında artı ve eksi yanlarının hepsinin değerlendirilmesi, düşünmeden acele karar verilmemesi, alternatif yolların ve uzman desteğinin es geçilmemesi ve yeterli kanıt elde edilene kadar sonuç çıkarmamak gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mantık, mantıksal düşünme, akıl yürütme, eleştirel düşünme

Logical and Critical Perspective on Case Study

*

Abstract

Logic, as a tool for correct thinking, also brings along consistent thinking, systematic thinking, and critical thinking. Logical thinking, a type of thinking in accordance with logic rules and principles, emerges at this point. Logical thinking is effective in making correct decisions with various reasoning principles and rules, and in approaching a problem critically and rationally when it is encountered. For this reason, the methods to follow when using logical reasoning power are discussed with the study. However, it was also mentioned at what point the critical perspective emerged on the path followed. Thus, the aim and importance of the study was tried to be revealed by addressing the logical reasoning with a case study showing the evaluation of it from a critical perspective. As a method in the study, a literature review was made as a qualitative research method. The data were collected from various articles and books on logical and critical thinking and analyzed with interpretation. At the end of the study, it is mentioned how to approach a problem for logical and critical thinking based on case studies and examples. It was concluded that especially when faced with an incident, all of its pros and cons should be evaluated, not to make hasty decisions without thinking, alternative ways and expert support should not be omitted, and conclusions should not be drawn until sufficient evidence is obtained.

Keywords: *Logic, logical thinking, reasoning, critical thinking*

Giriş

Mantıksal Düşünme

Aklın bağımsız ve kendine özgü eylemi olan düşünme; bağlantıları ve biçimleri kavrama, karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme yetisidir. Düşünme; içinde bulunulan durumu anlayabilmek amacıyla yapılan aktif, amaca yönelik, organize zihinsel bir süreçtir (Demirel, 2005). Mantık ise kesin yargılara varmak için araç görevi gören kanıtların incelenmesidir. Doğru düşünme aracı olan mantık, kişilere doğru, tutarlı, sistemli düşünme yollarını göstermektedir. Bu düşünme yollarını da bir düşünme türü olarak mantıksal düşünme ortaya koymaktadır. Mantıksal düşünme, problem çözebilmeyi, kavramsal analizlerde bulunabilmeyi, akıl yürütmeyi gerçekleştiren yolları kullanabilmeyi, soyut yapıları tanıyabilmeyi, iki durum arasındaki ilişkiyi ayırt edebilmeyi ve çeşitli kıyas ve çıkarımlar yaparak mantıklı kararlar verebilmeyi sağlayan bir düşünme türüdür (Başerer, 2017).

Piaget, mantıksal düşünmeyi somut ve soyut işlemler aşamasında gözlemlenen bir yetenek olarak tanımlar. Somut işlemler aşamasındaki öğrenciler, somut problemlerin çözümünde mantıksal düşünme becerilerini kullanabilirler. Soyut işlemler aşamasında bu öğrenciler mantıksal düşünme açısından yetişkin düzeyine ulaşırlar (Bozdoğan, 2007). Bu yetenek, bireyin bir problemi zihinsel işlemleri kullanarak çözebilme veya belirli genellemeler veya soyutlamalar yaparak ilke ve kurallara ulaşma yeteneğini ifade eder (Korkmaz, 2002). Bu şekilde görüldüğünde, mantıksal düşünme yetenekleri doğru ve tutarlı olarak gelişmiş davranış gerektirir.

Mantıksal düşünme süreci, bir problemin fikirlerini, gerçeklerini ve sonuçlarını elde etmek ve bunları ardışık bir sıraya koymak demektir. Mantıksal düşünme, çocuğun "bilmiyorum, bu çok zor" demesini engeller. Bu yetenek, çocuğun daha iyi kavramasına ve daha derinlemesine düşünerek çözüme tek başına ulaşmasına olanak sağlar (Cıbık, 2006).

Eleştirel Düşünme

Eleştirel düşünme, bilginin daha iyi öğrenilmesi, yeni durumlara uygulanması ve değerlendirme yeteneğinin geliştirilmesidir. Kendi düşünce sürecimizin bilincinde olarak, başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutarak, öğrendiklerimizi uygulayarak kendimizi ve çevremizde yer alan olayları

anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve düzenli zihinsel süreçtir (Semerci, 2003; Cüceloğlu, 2003). Aynı zamanda eleştirel düşünme, kendi düşüncelerimizi ve başkalarının fikirlerini anlayabilmek ve düşünceleri açıklayabilmek becerimizi geliştirmek için etkin, örgütlü ve işlevsel bir bilişsel süreçtir. Bir problem durumunu bilimsel, kültürel ve sosyal standart ölçütlere göre, tutarlılık ve geçerlilik bakımlarından yargılama ve değerlendirmede ise koşulan tavır, bilgi ve süreçlerin bütünüdür (Kazancı, 1989; Zayıf, 2008).

Eleştirel düşünme, kendi düşünmemizi ve başkalarının düşüncelerini dikkatlice inceleyerek dünyamızı yorumlamak için gösterdiğimiz aktif, amaçlı ve örgütlü çabalarımızdır. İnsanın neye inanacağına ya da neye karar vereceğine odaklanan, mantıklı ve dikkatli düşünme olan eleştirel düşünme, özel bir düşünce alanına ya da biçimine ilişkin kusursuz düşünceyi ortaya çıkaran disiplinli ve öz denetimli düşünce biçimidir. (Şahinel,2002; Koç, 2011).

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak eleştirel düşünmenin; bireyin problem çözme, karar verme gibi düşünme süreçleri ile sahip olduğu düşünme becerilerinin farkında olması ve bu zihinsel süreci etkin olarak gerçekleştirmesi şeklinde genel bir tanım yapılabilir. Aynı zamanda mantıksal akıl yürütmeyi içermesi ile eleştirel düşünme, doğru kararlar verme konusunda mantıksal düşünme ile bağlantılı olan bir düşünmedir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı mantıksal akıl yürütme becerilerini geliştirirken eleştirel bakış açısı ile bu becerileri ortaya çıkarmaktır. Mantıksal muhakeme becerileri, birinin fikrini anlamada, amaçlar için nedenler üretmede, başkaları tarafından verilen nedenleri değerlendirmede, neyi yapıp yapmamaya karar vermede, hangi bilgileri kabul veya reddedileceğine karar vermede etkilidir. Eleştirel düşünme becerisi ise, yargılarda bulunma becerisidir. Bu beceriler göz açıp kapayıncaya kadar ortaya çıkan ani yargılar değil, dikkatli muhakeme gerektirenlerdir. Bu nedenle de mantıksal düşünme ile bağlantılıdır.

Nitelikli muhakeme, mantıksal akıl yürütme veya eleştirel düşünme olarak adlandırılabilir. Mantıksal akıl yürütme, öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir beceridir. Mantıksal muhakemenin zıttı eleştirel olmayan düşünmedir. Bu nedenle de çalışmada mantıksal akıl yürütmeye paralel olarak eleştirel bakışa da yer verilmiştir. Bu çalışmada amaç, mantıklı olmanın, mantıksal olarak

akıl yürütmenin ne anlama geldiğini açıklanmak ve örnek olay ve örnekler üzerinden eleştirel düşünme ile ilişkisine değinmektir. Çalışma aynı zamanda kişinin kendi hayatı hakkında daha etkili kararlar vermenin bir yolu olarak mantıksal muhakemenin yararlılığını göstermekte ve kişinin neye inacağı ve ne yapacağı ile ilgili eleştirel olarak kararlar verme konusunda fikir sunmaktadır. Çalışma, cümlelerdeki tutarsızlığı görmek, önermelerdeki netliği, eksikliği, sorunları, yanlışları tespit etmek ve önlemek (muhakeme hataları) ile kanıtlarla açıklamalar üretmek ve geliştirmek adına önem taşımaktadır.

Yöntem

Örnek olaylardan hareketle bir olay karşısında mantıksal ve eleştirel olarak nasıl bakılacağını göstermeye ve yorumlamaya dair bir çalışma olduğundan yöntem, literatür taraması ile oluşturulmuştur. Literatür taraması, belirli bir konuda yayınlanmış araştırma sonuçları ve kuramsal yazınların sistemli bir şekilde aranması, taranması ve yorumlanması olarak tanımlanmaktadır (Cooper, 1989; Bruce, 1994; Caspers, 1998; Afolabi, 1992).

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın veri toplama araçlarını, alan yazında yer alan mantıksal düşünme ve eleştirel düşünme ile ilgili olan makale ve kitaplar oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada alan yazın incelemesi arama, tarama, derleme ve yorumlama olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilmiştir.

Arama Süreci: Bu süreçte literatür taraması yapmak amacıyla mantıksal düşünme ve eleştirel düşünme ile ilgili makale ve kitap araştırmaları yapılmıştır.

Tarama Süreci: Arama sonucunda çalışmanın amacına uygun bulunan makale ve kitaplar bir tarama çerçevesi oluşturularak taranmıştır.

Derleme Süreci: Bu aşamada, alınan notlar ile temalara ulaşılmıştır. Makalelerin incelenmesinden ortaya çıkan temalar şu başlıklarda toplanmış ve

isimlendirilmiştir: mantık, mantıksal düşünme, akıl yürütme, mantıksal muhakeme, eleştirel düşünmedir.

Yorumlama Süreci: Tarama sürecinin tamamlanmasının ardından örnek olay ele alınan temalar çerçevesinde yorumlanmıştır.

Bulgular

Örnek Olay

Bu durumu hayal edin. İki arkadaşınız ile ulusal bir vahşi yaşam parkında dört günlük sadece bir sırt çantalı gezintidesiniz. Yaz havası harika, manzara egzotik ve iyi vakit geçiriyorsunuz. Bölgeye ulaşmak için birkaç saat araba sürdünüz ve sonra şu anki kamp yerinize altı saat yürüdünüz. Üçünüz tüm yiyeceklerinizi, suyunuzu, uyku tulumlarınızı ve çadırlarınızı taşıdınız. Dün gece, birinin yanlışlıkla büyük su kabını kırdığını keşfettin. Bu nedenle de yanınızda su bulunmamakta. Yakınlarda bir akarsu olmasına rağmen, normalde bir dereye içmiyorsunuz ve su sterilizasyon tableti paketlerinizin son dakikada evde bıraktığınız diğer ceketinizin cebinde olduğunu hatırladınız. Üçünüz susadınız ve dört elma dışında sadece susuz yiyecekler yanınızda bulunmakta. Bu durumda ne yaparsınız? Bu arada kimse cep telefonu getirmedi. Bağırabilirsin, ama bu pek yardımcı olmaz; yolculuk başladığından beri başka yürüyüşçü görmediniz. Arkadaşlarınızdan biri bir fikri olduğunu söyler. Bu da deredeki suyu kaynatılabilineceğine dair bir fikirdir. Su soğuduktan sonra içip kahvaltı yapıp güzel zaman geçirmeye devam edebilirsiniz. Sonra diğer arkadaşınız park yerinde bir tabela gördüğünden bahseder. Tabela bir uyarı içermektedir. Bu uyarı Giardia adında bir paratizin bölgedeki birçok dereye bulunduğu ve sterilizasyon tabletlerinin kalmadığına dair bir uyarıdır. Ayrıca tabeleda Giardia sizi hasta eden bir mikroorganizmadır, şeklinde başka bir uyarı daha bulunmaktadır. Sen ve arkadaşın bunu daha önce hiç duymadınız. Fakat diğer arkadaşın suyu kaynatmanın yaratıkları öldüreceğine bahse girmeye hazır olduğunu söylüyor. "Ayrıca, derimizde Giardia olmayabilir. İlk olarak suyu ben içeceğim der. Ama diğer arkadaşın "Hayır, bunu yapma," diye tepki vermektedir. Nedeni ise bunu içen başka birinde kronik ishal, karın krampları, şişkinlik, yorgunluk ve kilo kaybı gibi semptomların görülmesidir. Ayrıca,"Giardia ile ilgili park levhaları muhte-

melen organizmalar kaynatılarak öldürülemediği için asılmıştır." diyor. Ancak, işareti yorumladığından emin olmadığını itiraf ediyor, bu yüzden çoğunluğun istediği şeyi yapmaya karar veriyor. Üçünüzün yürüyüş yaparken ve yardımcı olabilecek biriyle, belki Giardia hakkında daha fazla bilgi sahibi olan veya fazladan su sterilizasyon tabletleri olan bir yürüyüşçüyle tanışırken şanslı olabileceğinizi ekliyor. Sonra tekrar, o kadar şanslı olmayabilirsiniz; yolda kimseyi görmediniz. Bu nedenle de ikinci arkadaşın çoğunluğun kararına uymayı kabul ediyor. Kalmak istiyor ama tek başına değil. Yine de ilk arkadaşının nedenlerine ikna olmamış durumda. Bu nedenle "Bakın" diyor, "Eğer dere zehirli olsaydı, içindeki her şey ölü görünürdü. Dere su örümcekleri ve bitkiler var. Bu ölüm tuzağı değil." Bu noktada hayatın küçük kararlarından biriyle karşı karşıyasınız: Bu durum hakkında ne yapıyorsunuz? (Dowden, 2019).

Örnek olay değerlendirildiğinde yapılacak olan şey mantıksal muhakemedir. Çünkü mantıklı bir muhakeme yapmak daha rasyoneldir. Mantıksal muhakemenin ilk adımı genellikle iyi bir tavsiye almaktır. Zaten bir tavsiyeniz var, ancak bunun iyi olup olmadığına nasıl karar verirsiniz? İyi bir tavsiyeyi belirlemenin en iyi yolu iyi nedenlerle yedeklenebilmesidir. İlk arkadaşınızın eve geri dönme tavsiyesi şu nedenlerle desteklenmektedir: Giardia almanın sonuçları oldukça kötüdür ve postalanan işaretler muhtemelen kaynamanın işe yaramayacağını göstermektedir. Maalesef kaynama konusunda emin değil. Yani yük omuzlarınıza düşüyor. O yapmasa bile mantığını yedekleyebilir misin? Ya da mantığının iyi olmadığını gösterebilir misin?

Bir ifadeyi desteklemenin bir yolu, bunu yapan kişinin bir uzman olduğunu belirtmektir. Yani arkadaşlarının kimlik bilgilerini düşünüyorsunuz. Bakalım, ilk arkadaşın psikoloji alanında okuyan bir öğrenci ve ikinci arkadaşın iletişim öğrencisi ve bir evcil hayvan dükkanında çalışıyor. Bu onları Giardia ve içme suyunun güvenliği konusunda yetkili yapar mı? Hayır. Yani bir uzmana ihtiyacınız varsa, başka bir yerde arama yapmanız gerekecektir. Ama kendinize soruyorsunuz, bir uzmandan daha fazla bilgi aramak gerçekten zahmete değer mi? Arama muhtemelen park yerinin yakınındaki korucu istasyonuna geri gitmeyi gerektirecektir. Ayrıca, uzmanın tavsiyesi sterilizasyon tabletleriniz olmadığı sürece kaynamış suyu içmekten kaçınmaksa, diğerlerine anlatmak için kampa geri dönmeniz ve ardından paketlenme ve yürüyüş sürecini başlatmanız gerekir. Bu nedenle ilk arkadaşınızın toplanıp gitme tavsiyesine uymak çok daha kolay olurdu.

Peki ne yapmaya karar veriyorsun? Diyelim ki daha fazla tavsiye aramaya karar verdiniz ve suyu kaynatıp soğuduğunda içmenizi tavsiye ediyorsunuz. Şimdi kararınızın arkasındaki nedenleri arkadaşlarınıza vermeye borçlusunuz. İlk sebebiniz, ikinci arkadaşınızın akarsuyun zehirli olması durumunda içindeki her şeyin ölü görüneneğine dair sözünü dikkate almamanızdır. Ölümcül şeyler canlı olabilir ve sağlıklı görünebilir. İkinci sebebiniz, bekçi istasyonundaki o tabelayı tekrar gözden geçirmenizdir. Giardia'yı öldürmek için hiçbir şey işe yaramazsa, o zaman parka girmenize izin verilmez ya da şahsen uyarılırdınız. Tabelada istasyonda sterilizasyon tabletlerinin bulunmadığı belirtilmekte ve bu da suyun sterilize edilmesinin onu güvenli hale getireceğini ima etmektedir. Bu durum ne kadar güvenli olabilir? Sterilizasyon, tüm canlı organizmaları öldürmek veya uzaklaştırmak anlamına gelir, ancak tüm zararlı kimyasalları değil. Benzin içeren suyu sterilize etseydin, bu içmeyi güvenli yapmazdı. Yani sorun kesinlikle mikroorganizmalardır. Artık korucular, yürüyüşçülerin suyu kaynatıp sterilize etme eğiliminde olduklarını kesinlikle biliyorlar. Kaynatma işe yaramazsa, tabelada öyle olacağını düşünüyorsunuz. O zaman Afrika'daki insanlara kolerayı önlemek için içme suyunu kaynatmaları söylendiğini duyduğunuzu belli belirsiz hatırlıyorsunuz ve koleraya bir parazit, bakteri veya suda yaşayan bir şey olduğunu düşünüyorsunuz. Kolera Giardia'dan çok farklı olabilir mi merak ediyorsunuz. Bütün bunları düşündüğünüzde, kaynamanın işe yarayacağı sonucuna varıyorsunuz. Dolayısıyla, ilk arkadaşının Giardia gibi kötü bir hastalığa yakalanma tehlikesi konusundaki endişesi, hastalığa yakalanma olasılığının düşük olmasıyla fazlasıyla telafi ediliyor.

Kararını böyle verdin diye düşünelim. Bu durum mantıklı mı? Evet, çünkü çok nitelikli muhakemeye dayalıdır. Bu, sizin yerinize bir uzmanın vereceği en iyi karar mı? Bunu bilmiyorsunuz, ancak evet, uzmanlar, bir veya iki dakika kaynatırsanız dere suyunun güvenli olacağını söylüyor. Giardia'ya yüksek sıcaklıkta uzun süre yaşayamayan protozoa neden olur. Diğer mikroorganizmalar bu ısınmadan sağ çıkabilir, ancak genellikle herhangi bir insan hastalığına neden olmazlar. İnsanların su arıtma tabletlerini kullanmasının nedeni, kolaylık sağlamak içindir. Tabletlerin kullanılması, suyun kaynaması ve ardından içme sıcaklığına kadar soğuması için ekstra zamanın olmasını önler (Dowden, 2019).

Şimdi örnek olayda kullanılan mantıksal akıl yürütme ilkelerine dönelim. Hepimiz bu ilkeleri her gün kullanıyoruz, bu nedenle bu tartışma zaten bildiklerinizi hatırlatmaktan başka bir şey değil. Bir ilke, yeterince iyi nedenleriniz yoksa bir sonucu kabul etmeden önce nedenleri sormaktır. Benzer şekilde, insanlardan kendi sonucunuzu kabul etmelerini bekliyorsanız, onlara takdir edebilecekleri nedenler sunmak sizin sorumluluğunuzdur. Bu sözü inceleyelim. Herhangi bir sırayla bir veya daha fazla sebeple desteklenen bir sonuca, muhakemeci tartışma olmasa bile kanıt denir. Mantıklı olmak, başkalarının kabul etmesini bekliyorsanız, sonucunuzu desteklemek için bir kanıt vermeniz gerektiği anlamına gelir. İnsanlara anlayabilecekleri nedenlerle tartışmalar ortaya koyun, aşırı teknik terimlerle tartışmaya girmeyin. Aksi takdirde, anlamsız konuşuyor olabilirsiniz. Nedenlerinizi hedef kitlenize göre uyarlayın. Bir kanıt sunarken amacınız, nedenlerinizi izleyicilerinizin görmesi için tasarlamak olmalıdır. İnsanlardan kendi sonucunuzu kabul etmelerini bekliyorsanız, onlara takdir edebilecekleri nedenler sunmak sizin sorumluluğunuzdur. Bunu söylemenin bir başka yolu da, dinleyicilerinizin sonucun onu desteklemek için verilen nedenlerden kaynaklandığını görmesi gerektiğidir (Toulmin, 1958).

Mantıksal akıl yürütme ilkelerine devam edildiğinde örneğin, kamp gezisi hikayesinde, hem ilk arkadaşınızın söylediklerine hem de ikinci arkadaşınızın söylediklerine dikkat ettiniz ve Giardia hakkında soru soracak bir park bekçisi olmasını dilediniz. Uyguladığınız temel ilke, daha alakalı bilgilere sahip olmanın değerini kabul etmektir. Kamp durumunda, toplanıp eve gitmeyi seçmek mantıksız olmazdı, ama muhtemelen en iyi karar da olmazdı. Önemli olan, ilgili kanıtları değerlendirmeye yönelik ciddi bir girişim temelinde kararınızı vermektir. Bunu, gitmenin veya kalmanın artılarını ve eksilerini tartarak olasılıklara ve sonuçlara dikkat ettiğinizde yapabilirsiniz. Bu artı ve eksi yanları değerlendirilirken aşağıdaki olasılıklar ele alınabilir:

- Olası hareket tarzlarını göz önünde bulundurmamak (toplanıp dışarı çıkmak, suda kalmak ve suyu kaynatmak, su elde etmek için bir dut ağacı veya ıslak bir yaprak aramak),
- Çeşitli eylemlerin sonuçlarını tahmin etmemek (susamak, kamp gezisine devam etmemek, hastalığa yakalanmak),
- Bu sonuçları değerlendirmemek (susamak olumsuzdur, kamp gezisine devam etmek olumludur, Giardia'dan hastalık kapmak korkunç olur),

- Bu çeşitli sonuçların gerçekten ortaya çıkma olasılıklarını göz önünde bulundurmamak (dereden içtikten sonra susamamanız yüzde yüz olasıdır, ancak içerseniz bir hastalığa yakalanmanız çok az olasıdır).

Neye inanacakları ya da ne yapacakları sorusuyla karşı karşıya kalan mantıksal akıl yürütenler, zamanları varsa artıları ve eksileri tartmaya çalışırlar; Olumsuz herhangi bir şeyi bilerek saklarken, kendi çıkarımlarını destekleyen nedenler için etrafta arama yaparlar. Yani, konu hakkında belirli bir pozisyon almanın nedenlerini belirlerler ve bu pozisyonu almalarına karşı olan nedenleri tespit ederler; sonra iki neden kümesini tartarlar ve adil bir şekilde bir sonuca varırlar.

Eleştirel düşünmelerde, her zaman artıları ve eksileri tartma yöntemi kullanılmaz. Artıları ve eksileri tartmak, yalnızca potansiyel eylemlerinizin önemli sonuçlarının bilindiği ve bu sonuçları değerlendirmek için yeterli zamanın olduğu sınırlı durumlarda kişiye iyi bir yanıt verir. Çoğu durumda, en iyi düşünce, kısa yollar kullanmayı gerektirir. Örneğin; hızlı tahminler yapmak veya güvenilir bir arkadaşınızın sizin adınıza karar vermesine güvenmek gibi (Akar, 2007). Eleştirel düşünmek, kişinin kendi güçlü kanıtlarını oluşturmasında yardımcı olacaktır. Bu da değerlendirilen kanıtlara dayanarak ileri sürülen tüm iddiaları sunabilmek ve gerekçelendirebilmek anlamına gelir. Eleştirel düşünme, çeşitli problemleri çözmede ve bu problemlere daha mantıklı kanıt geliştirmeye olanak sağlayan bir düşünmedir. Kişinin kendi akantve fikirlerini haklı çıkarmak için kanıtları kullanabilecek ve bunlardan yararlanabilecek formu oluşturması adına eleştirel düşünme mantıksal düşünmeden yararlanır (Postigo, Hardy, ve Foster, 2015).

Aynı şekilde biraz kömür gördünüz diyelim. Bu bir UFO inişinin iyi bir kanıtı değildir. Benzer şekilde, size "dün öğleden sonra markette arkadaşım 'A' ile tanıştım" denilse, bunun böyle olduğuna dair çok az kanıt istenir. Ancak, size şu söylense, "son on yıldır ölmüş olan arkadaşım 'A' ile dün öğleden sonra markette tanıştım" muhtemelen yalan söylendiği düşünülür. Söylenilenleri doğru olarak kabul etmeden önce kesinlikle iyi kanıtlar istenir. Bu durumda ortak arkadaşların onayı bile yeterli delil olmayacaktır. Ancak bunun yerine şöyle denilebilir. Dün öğleden sonra markette arkadaşım 'A' ile tanıştım. Tahta bir ayağı var ve dün çiftler tenis maçında iki set kazanmış. O, Avrupa tenis takımının en iyi oyuncusudur. Bu ifade, onun on yıldır ölmüş olması ifadesi kadar tuhaf değildir. Eğer bu cümle doğruysa, insanları bu ger-

çeğe ikna etmek daha kolay olacaktır. Mantıksal akıl yürütme ilkelerine güvenmemekle, bazı insanlar, Ay'da antika uçakların olduğuna, UFO'ların birinin arka bahçesine indiğine ve ölü arkadaşların hayata döndüğüne çok kolay inanma hatasına düşebilir. Bütün bunlar olmuş olabilir, ancak şu anda mevcut olan kanıtlar son derece zayıf durumdadır. Bunlara inanmanın tek nedeni, birkaç kişinin bunların gerçekleştiğini söylemesidir. Ve bunların muhtemelen gerçekleşmediğini düşündüren birçok arka plan inancı ve sağduyu bulunmaktadır. Nedenlere olan güvenin derecesi, bu nedenlerden çıkarılan sonuca verilen güven derecesini doğrudan etkiliyorsa, bu mantıklı olmanın bir işaretidir (Booth, Colomb & Williams, 1995).

Mantıksal akıl yürütme kurallarına uymak bazı insanlara diğerlerinden daha kolay gelir. Fakat mantıklı olmak, yüksek nitelikli kararlar almanın tek yolu değildir. Bazen bu kararlar kazara alınır; bazen bir yıldız falına uymak gibi mantıksız yollarla yapılabilir. Mantıksal akıl yürütme genelde işe yarayan bir yön taşır. Örneğin; uzman, "O şeyi içme; seni öldürebilir" dediğinde, bu durum kişiye mantıklı ve akılcı gelecektir. Bu nedenle de kişi içmeyi bırakacaktır. Fakat mantıklı düşünemeyen kişi, "Geçmişte uzmanlar yanıldı; ben yine de içiyorum" diye düşünecektir. Herkes en iyi kararların gerçeklere dayandığını bilir, ancak gerçeklerin kişiye söylenen şeylerden nasıl ayırt edilebileceği konusu önemlidir. Bu noktada tutarsızlıkları kabul etmekten kaçınmak gerekir. Çünkü mantıklı ve akılcı kararlar almak, tutarlı olmaya bağlıdır (Doğanay & Ünal, 2006). Örnek olayda ele alınan konuda bir arkadaşınızın kamp gezisini sonlandırma tavsiyesinin, diğer arkadaşınızın devam etme tavsiyesiyle tutarsız olduğunu fark edildiği anda bu mantıksal akıl yürütme ilkesinden yararlanılmış olmaktadır. Bir tutarsızlığı tespit etmek, hatanın nerede olduğunu ortaya çıkarmaz, ancak bir hatanın mevcut olduğunu söyler. Birisi Neptün'ün yüzeyinin sıfırın altında ortalama 200 dereceden daha soğuk olduğunu söylüyorsa ve kız kardeşi neredeyse o kadar soğuk olmadığını söylüyorsa, ikisinden biri gerçekler hakkında yanılıyor olması gerekir. Neptün hakkındaki gerçekler bilinmese bile bu durum ayırt edilebilir. Dolayısıyla mantıksal muhakemenin temel ilkelerinden biri şudur: Kendi muhakemenizde tutarlı olun ve başkalarının muhakemesinde tutarsızlığa dikkat edin. Sadece anlam olarak hepsinin doğru olamayacağını anlarsanız, ifadeler mantıksal olarak birbirleriyle tutarsız olur. Mantıksal olarak tutarsız değilse, bir grup ifade mantıksal olarak tutarlıdır. Bir ifade genellikle bildirim cümlesiyle

yapıldığından, birbirleriyle tutarlı veya tutarsız cümlelerden bahsedilir (Toulmin, 1958).

Bu noktaya kadar, karar gerektiren durumlarda mantıksal olarak akıl yürütmenin önemi ele alınmıştır. Burada ya ne yapılacağına ya da neye inanılacağına dair bir karar oluşmuştur. Yol boyunca, iyi bir muhakeme, yani yüksek nitelikte muhakeme için çeşitli temel kurallar verilmiştir. Peki gündelik hayatta mantık hangi durumlarla değerlendirilebilir?

Gündelik Mantık: Kanıt, İnançlar ve Doğru Düşünme

Her zaman, her yerde ve herhangi birinin yetersiz delil üzerine herhangi bir şeye inanması yanlıştır. (Clifford, 1879, s.186). İngiliz filozof ve matematikçi W. K. Clifford'un iddiası kişi yeterli kanıtı sahip değilse herhangi bir şeye inanmak da etik değildir. Birçoğu, Clifford'un iddiasının çok güçlü olduğunu ve gerekli kanıtlara sahip olunmayan şeylere inanmanın kabul edilebilir olduğunu savunmaktadır. Clifford ile kesinlikle aynı fikirde olsun ya da olmasın, iyi bir noktayı ortaya koyduğu aşikârdır. Her gün milyonlarca insan yetersiz kanıtı dayalı kararlar vermektedir. Bu iddiaları gerekçelendirmek için gerekli zamanı, çabayı ve araştırmayı harcamadan bir takım şeylerin doğru veya yanlış olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. İnsanların, üzülmeğe başlayana kadar aynı iddialarda bulunmaya devam ettikleri veya tartışmaya yeni bir şey eklemeyen sadece konularını yeniden ifade etmeye devam ettikleri bir tartışmalar olmaktadır. Bu durumlar genellikle, "Pekala, sanırım sadece katılmayacağımızı kabul edeceğiz" veya "Senin fikrini alma hakkın var ve benim hakkım var ve biz onu öylece bırakmak zorunda kalacağız. "bu noktada insanlar kendisine şu soruyu sormalıdır. "İnsanlar gerçekten istedikleri herhangi bir fikre sahip olabilir mi?" Eleştirel düşünme bakış açısından, cevap hayırdır. İnsanlar yasal olarak inançlarına ve fikirlerine hak kazanmış olsalar da, mantıksal akıl yürütme ve kanıtlarla desteklenmeyen bir fikre hak kazandıklarını hissetmeleri entelektüel açıdan sorumsuz olacaktır. Bu iddiada bulunan insanlar, ifade özgürlüğünü düşünce özgürlüğüyle birleştirmektedir. Basit bir örnek bu noktayı açıklayacaktır. Birinin Ay'ın yeşil peynirden oluştuğuna inandığını varsayalım. Ay'ın yeşil peynirden yapıldığına dair inancına yasal olarak hakkı olsa da, bu inanca rasyonel olarak hakkı yoktur, çünkü inanmak için birçok neden ve Ay'ın yeşil peynirden oluşma-

dığını gösteren çok sayıda kanıt vardır. İyi düşünürler sürekli olarak inançlarını sorgular ve inançlarının doğru olduğundan emin olmak için birçok kanıt kaynağını inceler. Elbette, insanlar genellikle garanti edilmiş gibi görünen ancak daha sonra doğru olmadığı anlaşılan, örneğin dünyanın düz olduğu, bebek beşiklerini kurşun boyayla boyamanın kabul edilebilir olduğu gibi inançlara sahiptir. Bununla birlikte, iyi bir düşünür, bu görüşlerin yanlış olduğu kanıtlandığında görüşlerini değiştirmeye istekli olan kişidir. Birisinin bir konu hakkında belirli bir görüşe veya pozisyona hakkı olduğunu iddia etmek için yerine getirilmesi gereken belirli kriterler vardır. Ayrımın çok net olmadığı başka örnekler de var. Örneğin, bazı insanlar kadınların erkeklere boyun eğmesi gerektiğine inanır. Bu inancı pek çok nedenden dolayı savunurlar, ancak baskın olan, belirli dinlerin durumun böyle olduğunu iddia etmesidir. Dini bir metnin kadınların erkeklere hizmet etmesi gerektiğini iddia etmesi, bu iddiaya inanmak için yeterli kanıt sağlıyor mu? Birçok insan bunun olmadığına inanmaktadır. Ancak, dini metinlerini bu şekilde yorumlayan birçok kişi, bu metinlerin bu tür iddialar için yeterli kanıt sağladığını iddia edecektir (Postigo, Hardy, & Foster, 2015).

Neyin yeterli kanıt oluşturduğuna dair zor ve hızlı tanımlamalar yapmanın tehlikesini ve zorluğu burada görülmektedir. Kitaplardaki yazılı kelimelerin doğrudan ilahi kaynaklardan geldiğine inanılırsa, bu kelimelere kanıtlarının gücü açısından en yüksek güvenilirliği vermeye eğilimli olunur. Bununla birlikte, yazılı kelimeler yazarları tarafından sunulan kanıtlar olarak görülürse, o zaman metin, sunulan kanıt ve mantığa dayanarak analiz edilir. İkinci durumda, bu insanların yanlış olduğunu ve sadece kültürel olarak erkek egemen çevrelerine dayanarak iddialarda buldukları görülür.

Tabii ki, tüm insanlar istediklerine inanma özgürlüğüne sahiptir. Ancak, hak sahibi olmak bir gerekçe olarak düşünülürse, o zaman tüm insanların kendi görüş ve inançlarına hakkı olduğunu söylenemez. Bu noktada neye neden inanıldığını düşünmek gerekir. Eğer inancınız yoksa fikirleriniz için nedenler veya destekleyici kanıtlar, bulmaya çalışmalısınız. Kanıt olmadan tartışmalara kapılmamalıdır. En önemlisi, iyi bir düşünür olarak, çeşitli konuların, özellikle de kendi sorunlarınızdaki güçlü ve zayıf yönlerini kabul etmeye istekli ve muktedir olmak gerekir. Aynı zamanda, kanıt arayışında karşı konumun daha güçlü olduğu fark edildiğinde, kendi konumunuzu değiştirmeye istekli olunmalıdır. Başkalarının kanıtları veya mantıksal akıl yürütme ile desteklenmediğinden şüphelenildiği takdirde yargılamayı askıya

almak da doğru düşüncenin bir işareti olacaktır. Yargılamayı askıya almak kişiyi hatalardan ve olumsuz sonuçlara yol açan aceleci kararlar almaktan koruyabilir.

Sonuç

Mantıksal akıl yürütme, iyi kararlar almak ve gerçeği yalandan ayırmak için bir rehberdir. Bu çalışmada birkaç mantıksal akıl yürütme vakası incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca muhakemede bazı yaygın hatalara da işaret edilmiştir. Ele alınan örnek olaydan ve örneklerden mantıksal akıl yürütmenin aşağıdaki ilkeleri çıkarılabilir:

Bir sonucu kabul etmeden önce nedenler istemek, sonucunuzu desteklemek için bir kanıt sunmak, hedef kitleye nedenleri belirlemek, tasarım sonucu ima etmek için nedenleri ele almak, daha alakalı bilgilere sahip olmanın değerini kabul etmek, bir durumun artıları ve eksilerini tartmak, olası eylem yollarını değerlendirmek, çeşitli yolların sonuçlarına bakmak ve sonuçları değerlendirmek, bu çeşitli sonuçların gerçekte ortaya çıkma olasılıklarını irdelemek, önemli kararlar verme konusunda acele etmemek, durumun ışığında söylenenleri değerlendirmek, arka plan bilginizi ve sağduyunuzu kullanarak sonuçlara varabilmek, olağanüstü ifadelerin olağanüstü derecede iyi kanıt gerektirdiğini unutmamak, uzmana danışmak, neden sonuç ilişkisini göz ardı etmemek, kendi muhakemenizde tutarlı olmak, kendinizin ve başkalarının muhakemelerinde tutarsızlık olabileceğini düşünerek hareket etmek, açıklamaların tüm ilgili gerçeklere uyup uymadığını kontrol etmek, alınan karar doğru ise alternatif açıklamalar olduğunu göstererek rakibinizin açıklamasını daha az inandırıcı yapabilmek, konuya sadık kalmak ve yeterli kanıt elde edene kadar bir sonuç çıkarmamaktır.

Bunun yanında eleştirel bakış ile mantıksal muhakemede bulunmak veya mantıksal düşünmeyi gerçekleştirmeye çalışmak da gerekir. Çünkü eleştirel düşünmek, fikirleri incelemek, onları bilgiye göre değerlendirmek ve değerleri hakkında kararlar vermektir. Eleştirel düşünmenin amacı, "nesnel" bir konumu korumaya çalışmaktır. Eleştirel düşünülürken, bir tartışmanın tüm yönlerini tartar ve güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilir. Dolayısıyla, eleştirel düşünme becerileri, iddiaları desteklemek için kullanılan kanıtın sağlamlığını test eden iddiaların sağlamlığını test eden bir kanıtın tüm yönlerini aktif

olarak araştırmaktır. Eleřtirel dűřünürken amaç, okuduğunuza veya dűřündüğünüz Őeye nesnel bir Őekilde yanıt vermektir. Bu noktada açık fikirli olmak ve yazarın iddialarını sorgulamaya hazır olmak gerekir. Bununun nasıl yapılacağı konusu ile ilgili sorular ne okunulduğu ve neden okunulduğuna bağlı olarak değişecektir. Sonuç olarak eleştirel dűřünme, bir okuyucu olarak okuduğunuz Őeydeki kanıtları değerlendirmeye ve sahte veya mantıksız akıl yürütmeyi tanımlamanıza olanak tanıyacaktır. Bu nedenle de mantıksal akıl yürütme ile eleştirel bakış açısı birbiri ile paralel olan dűřünme tarzını ele vermektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Logical and Critical Perspective on Case Study

*

Dilek Başerer
Atatürk University

The aim of this study is to reveal these skills with a critical perspective while developing logical reasoning skills. Logical reasoning skills are effective in understanding someone's opinion, generating reasons for goals, evaluating reasons given by others, deciding what to do and not to do, and deciding what information to accept or reject. Critical thinking skill is the ability to make judgments. It is therefore linked to logical thinking.

Qualified reasoning can be called logical reasoning or critical thinking. Logical reasoning is a skill that can be learned and developed. The opposite of logical reasoning is uncritical thinking. For this reason, in parallel with logical reasoning, critical perspective is also included in the study. The purpose of this study is to explain what it means to be logical, reasoning logically, and touch upon its relationship with critical thinking through case studies and examples. The study also demonstrates the usefulness of logical reasoning as a way of making more effective decisions about one's own life, and offers insight into making critical decisions about what to believe and do. The study is important in terms of seeing the inconsistency in sentences, detecting and preventing clarity, deficiency, problems, errors in the statements (reasoning errors) and producing and developing explanations with evidence.

Since it is a study about showing and interpreting how to look at an event logically and critically based on case studies, the method was created with a literature review. Literature review is defined as the systematic search, screening and interpretation of research results and theoretical literature published on a particular subject (Cooper, 1989; Bruce, 1994; Caspers, 1998; Afolabi, 1992).

The data collection tools of the study are composed of articles and books on logical thinking and critical thinking in the literature.

In this study, the literature review was carried out in four stages: search, scanning, compilation and interpretation.

Search Process: In this process, articles and books were researched on logical thinking and critical thinking in order to search the literature.

Screening Process: The articles and books found suitable for the purpose of the study were scanned by creating a scanning frame.

Compilation Process: At this stage, the themes were reached with the notes taken. The themes that emerged from the review of the articles were collected and named under the following headings: logic, logical thinking, reasoning, logical reasoning, critical thinking.

Interpretation Process: After the screening process was completed, the case study was interpreted within the framework of the themes discussed.

Imagine this situation. You are on a four-day backpacking ride through a national wildlife park with two friends. The summer weather is great, the scenery is exotic and you are having a good time. You drove a few hours to get to the area and then walked six hours to your current camp site. The three of you carried all your food, water, sleeping bags and tents. Last night, you discovered that someone accidentally broke the large water bowl. For this reason, there is no water with you. Although there is a stream nearby, you normally don't drink from a stream, and you remembered that your water sterilization tablet packs were in the pocket of your other jacket you left at home at the last minute. Three of you are thirsty and you only have dehydrated food with you, except for four apples. What would you do in this situation?

Logical reasoning is a guide to making good decisions and to distinguish truth from lies. In this study, several logical reasoning cases have been tried to be examined. It has also pointed out some common mistakes in reasoning. The following principles of logical reasoning can be deduced from the case and examples discussed:

Asking for reasons before accepting a result, providing evidence to support your conclusion, identifying reasons to the target audience, addressing reasons to imply a design result, recognizing the value of having more relevant information, weighing the pros and cons of a situation to evaluate possible paths of action, to look at the results of various paths and to evaluate the results, to examine the likelihood of these various consequences in reality, not to rush to make important decisions, to evaluate what is said in the light of the situation, to draw conclusions using your background knowledge and common sense, extraordinary expressions Remembering that it requires

good evidence, consulting an expert, not ignoring cause and effect relationship, being consistent in your own judgment, acting in the mind that there may be inconsistency in your own and others' reasoning, checking whether the explanations fit all relevant facts.

Kaynakça / References

- Afolabi, M. (1992). The review of related literature in research. *International Journal of Information and Library Research*, 4(1), 59-66.
- Akar, C. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde eleştirel düşünme becerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Başerer, D. (2017). Bir düşünme türü olarak mantıksal düşünme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(41), 433-442.
- Booth, W., Colomb, G.G., Williams, J.M. (1995) *Making good arguments: an overview*. in *The Craft of Research*, London: The University of Chicago Press.
- Bozdoğan, A. (2007). *Fen Bilgisi çalışma yapıları ile öğretimin öğrencilerin fen bilgisi tutumuna ve mantıksal düşünme becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Bruce, C. S. (1994). Research student's early experiences of the dissertation literature review. *Studies in Higher Education*, 19(2), 217-229.
- Caspers, J. S (1998). Hands-on instruction across the miles: using a web tutorial to teach the literature review research process. *Research Strategies*, 16(3), 187-197.
- Clifford, W. K. (1879) The Ethics Of Belief. In L. Stephen & F. Pollock (Eds.), *Lectures and Essays* (Cambridge Library Collection - Philosophy, p. 177-211). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139149884.007
- Cooper, H. M. (1989). *Integrating research: A guide for literature reviews*, (2nd ed.), Newbury Park, Calif: Sage Publications.
- Cüceloğlu, D. (2003). *İyi düşün doğru karar ver*. İstanbul: Sistem.
- Çıbık, A. S. (2006). *Proje tabanlı öğrenme yaklaşımının fen bilgisi dersinde öğrencilerin mantıksal düşünme becerilerine ve tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Demirel, Ö. (2005). *Öğretme Sanatı*. (8. Baskı). Ankara: Pegem A.
- Doğanay, A. ve Ünal F. (2006). Eleştirel düşünmenin öğretimi. A. Şimşek (Ed). *İçerik Türlerine Dayalı Öğretim*. Ankara: Nobel.
- Dowden, B. (2019). *Logical Reasoning*. USA: Wadsworth Publishing.
- Kazancı, O. (1989). *Eğitimde Eleştirici Düşünme ve Öğretimi*. Ankara: Kazancı Hukuk.
- Koç, C.(2011), aktif öğrenmenin okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme üzerindeki etkileri, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(1), 28-37.

- Korkmaz Baylav, H. (2002). Fen eğitiminde proje tabanlı öğrenmenin yaratıcı düşünme, problem çözüme ve akademik risk alma düzeylerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Postigo G., Hardy, J. ve Foster, C. (2015). *With good reason: A guide to critical thinking*. Bridgepoint Education,
- Şahinel, S. (2007). *Eleştirel düşünme*. Ankara: Pegem A.
- Semerci, Ç. (2003). Elestirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 27(127), 64-70.
- Toulmin, S. (1958). *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press,
- Zayıf, K. (2008). *Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Başerer, D. (2021). Örnek olay üzerinden mantıksal ve eleştirel bakış açısı *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4702-4720.
DOI: 10.26466/opus.872707

Sosyolojik Yaşamak

DOI: 10.26466/opus.736124

*

Behçet Batur *

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

E-Posta: behcetbatur@yahoo.com

ORCID: [0000-0001-6965-6313](https://orcid.org/0000-0001-6965-6313)

Öz

İnsanoğlu, toplumsal olarak var olmaya başladığından bu yana kendisinin de bir parçası olduğu toplumsal dünyasını sürekli bir anlama ve açıklama çabasında olmuştur. Başlangıçta daha çok dini ve felsefi düzlemde gerçekleşen bu çaba, zaman içerisinde bilimsel-sosyolojik bir aşamaya ulaşmış ve yaşadığı toplumsal dünyayı artık bilimsel bir şekilde anlamlandırmaya ve açıklamaya devam etmiştir. Toplumsal hayat, insanoğlunun ilk varlığından bu yana var olmasına rağmen, insanın içinde yaşadığı topluma sosyolojik bakış ve kavrayış biçimi modern zamanların bir ürünüdür. Toplumsal hayata ilişkin bilgi edinme çabasının bu yapısal dönüşümü ve kurumsal gelişimi bireyin toplumsal hayatına farklı açılardan bakabilmeyi ve insan hayatını daha bilinçli ve kaliteli bir hale getirmesine katkıda bulunması beklenmektedir. Sosyolojiyi yaşamak, toplumsal hayata dair edinilen bu bilimsel bilginin birey ve toplum hayatına yön verebilmesi demektir. Günümüzde, sosyolojik bilgi, bireyin içinde bulunduğu toplumsal dünyasının pozitif bilgisi olduğundan, bu bilgi son derece önemli bir yaşamsal rehberlik kaynağı konumundadır. Sosyoloji biliminin kurucuları ve genelde tüm sosyologlar yerel veya küresel, kısmi ya da genel olsun giriştikleri tüm çabaları, içinde buldukları toplumsal dünyanın anlaşılması ve açıklanması çabasıdır. İnsanoğlu, antropolojik olarak anlam ve eylem oluşturma kabiliyetine sahip olduğundan ve bu anlam ve eylem oluşturma faaliyeti –toplum özelinde- artık sosyolojik bilginin de ışığında olduğundan bu anlamda sosyolojinin yaşanabilmesinden söz edilebilir. Kısacası, sosyolojik yaşamak, sosyolojik bilginin insan düşünce ve eylemlerini etkilemesi ve bunlara yön verebilmesi demektir. Bu yönüyle sosyoloji sadece bir okuma ve araştırma etkinliği değil aynı zamanda bir yaşama biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, sosyolojik bilgi, sosyolojik yaşamak

Sociological Living

*

Abstract

Although the history of the views and approaches to understanding and explaining the social life can be traced back to the early periods of human history, the form of understanding of society, which we can call sociological, started with Ibn Khaldun in the 14th century, followed by Western thinkers in the 18th and 19th centuries (Karl Marx Emile Durkheim, Max Weber, etc.) is a product of developed sociological thinking. All forms of understanding, understanding and explaining the social world are valuable in their own historical and social context, whether from a religious, philosophical or scientific point of view. The common point of all these perspectives is the structure, functioning, change, etc. of the society in which we live. to understand the elements and to create a life position or intervention style accordingly. In this respect, the production or discovery of sociological knowledge is aimed at building a better and quality social world and contributing to the possibility of living. As long as one does not end the search for purpose and meaning, which is impossible. Sociological knowledge can also contribute to a more robust belief and worldview consistent with the empirical social world.

Sociology or society is a science that works on the interaction of science, society and man. Social (sociological) research extends from the relationships between different individuals who encounter on the street to the global social processes. This discipline focuses on why and how people live regularly in a society as well as how individuals or members of unions, groups or institutions live. The structure, functioning and changes of social phenomena are subject to a regular and regular causal relationship. There is no place for chance in social events. One of the important factors leading to the change of societies is the structure of knowledge in the society in question and the legitimacy of this knowledge. In other words, as the structure and content of knowledge in society change, so do societies. Since knowledge affects individual consciousness and perceptions, it will indirectly affect and direct social behaviors

Keywords: *Sociology, sociological information, live sociological*

Giriş

Toplumsal hayatın anlaşılması ve açıklanmasına ilişkin görüş ve yaklaşımların tarihi her ne kadar insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar götürülebilirse de sosyolojik diye adlandırabileceğimiz topluma yönelik kavrayış biçimi, 14. yüzyılda İbn Haldun'la birlikte başlayan akabinde 18. ve 19. yüzyılda Batılı düşünürlerce (Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber vb.) geliştirilen sosyolojik düşüncenin bir ürünüdür. Topluma yönelik gerek din temelli gerek felsefi gerekse de bilimsel bakış açısıyla olsun, toplumsal dünyayı anlama, kavrama ve açıklama biçimlerinin tümü kendi tarihsel ve toplumsal bağlamında değerlidir. Tüm bu bakış açılarının ortak noktası yaşanan toplumun yapı, işleyiş, değişim vb. unsurlarını anlama ve buna göre bir yaşam pozisyonu veya bunlara müdahale biçimi oluşturabilmektir. Bu açıdan sosyolojik bilginin keşfi de daha iyi ve kaliteli bir toplumsal dünya inşa ve yaşam imkânına katkıda bulunulmasına yöneliktir. İnsan amaç ve anlam arayışını sonlandırmadığı müddetçe -ki bu imkânsızdır- bu böyledir. Keza sosyolojik bilgi ampirik toplumsal dünyadan hareketle tutarlı ve daha sağlam bir inanç ve dünya görüşüne de katkıda bulunabilmektedir.

Sosyoloji toplumsal yapı ve insanlar arasındaki etkileşim üzerine çalışan bir bilim dalıdır. Sosyal bilimsel araştırmalar sokaktaki farklı bireyler arasındaki etkileşimlerden tutun küresel toplumsal işleyişlere kadar oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Bu bilim, insanların nasıl ve neden toplum içinde düzenli bir şekilde yaşadıkları kadar kişilerin veya grup üyelerinin nasıl oluştuklarına da odaklanmaktadır.¹

Toplumsal olguların yapı, işleyiş ve değişimleri kurallı ve düzenli bir nedensellik ilişkisine tabidir. Toplumsal olaylarda tesadüfe yer yoktur. Toplumların değişimine yol açan önemli etkenlerden biri de söz konusu toplumdaki bilginin yapısı ve bu bilginin meşruiyet gücüdür. Başka bir ifadeyle, toplumdaki bilginin yapısı ve muhtevası değiştikçe toplumlar da buna paralel olarak değişmektedir. Bilgi, bireysel bilinç ve algıları etkilediğinden dolaylı olarak toplumsal davranışları da etkileyecek ve bu davranışlara yön verecektir.

İnsan içinde yaşadığı sosyal çevresinde yaşananları anlayabilmek amacıyla bazı faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetler sırasında gerek günde-

¹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyoloji>

lik olsun gerekse de sistematik bilgi düzeyinde olsun, çeşitli bilgilere ulaşmaktadır. Ulaştığı bilgiler, hem kişinin hem de toplumun çevresini kuşatmakta ve kültürel unsurlarla ilişkiye girmektedir. Bu etkileşim içerisinde toplumca benimsenmiş ve değer verilmiş olan bilgi türleri varlıklarını sürdürürken, çeşitli nedenlerle işlevselliğini yitirenler terk edilmektedirler. Bu bağlamda toplumsal yapı incelendiğinde ya da geçmişteki toplumsal yapılar hakkında yapılan çalışmaların bulguları, günümüz toplumlarının yapıları ile karşılaştırıldığında toplumların değişim aşamaları izlenebilmektedir. Bu değişim sürecinde, değişimi sağlayan unsurlar arasında bilgi ve bilgi türlerinin rolü ve önemi ortaya çıkmaktadır. (Sinanoğlu, 2012: 20).

Bu çalışmanın amacı, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan toplumsal dünyayı anlama ve açıklama çabasının (teolojik, felsefi ve ya pozitif), insan ve toplum hayatına farkındalık ve nitelik sunduğunu ve sosyolojinin de böyle bir fonksiyonunun bulunduğunu ortaya koymaktır. Sosyolojik faaliyet toplumsalın her türlü bilgisini konu edindiğinden ve amacı bu toplumsal olgunun anlaşılması ve açıklaması olduğundan, üreteceği pozitif bilgi insan ve toplum hayatına bilinç ve kalite katacaktır. Bilimsel düşünce, bireylerin doğaya, tarihe ve topluma yönelik açıklama ve anlamlandırma biçiminin tezahürüdür.

Sosyoloji okumanın veya sosyolojik bilginin kişilere -mesleki unvan dışında- ne kazandıracığı sorusu oldukça önemlidir. Bir meslek olarak sosyolojilik ile bir düşünme biçimi olarak sosyolojik düşünce arasında önemli farklar vardır. İlki bazı teknik bilgi ve kuramlara dayanmakta ve kamu yönetiminin öngördüğü bir takım görevleri yerine getirmek üzerine kurgulanmıştır. İkincisi ise topluma ilişkin bir kavrayış biçimidir ki, işte bu noktada kişinin bakış açısı, zihniyet dönüşümü ve buna paralel olarak sosyal hayata ilişkin tutum ve davranış değişikliğiyle ilgilidir. Bu çalışmada daha çok sosyolojinin burada bahsi geçen ikinci boyutu üzerinde yoğunlaşılacak ve sosyolojinin bu bağlamda yaşanılabilirliği üzerinde durulacaktır.

Sosyolojik Bilginin Tarihsel Gelişimi

İnsanlığın bilim ve düşünce serüveni kuşkusuz belirli bir dönemde ve belirli bir yerde başlamış değildir. İnsanoğlu tarihin başlangıcından bugüne dek gerek kendini gerek içinde bulunduğu doğayı gerekse de içinde yaşadığı toplumu ve dönemi sürekli olarak anlamak ve açıklamak gibi bir çabanın

içinde olmuştur. Bu çabalar farklı bölge ve dönemlerde değişik biçimlerde ortaya çıkmışsa da bilim ve bilimsel düşünce birikimi insanlığın ortak çabasının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu endenle bilim, bilimsel düşünce, ürün ve buluşlar belirli bir kişi, toplum veya dönemle sınırlandırılmaz. Bilimin evrensel kimliği bu gerçekliği açığa vurmaktadır. Keza insanoğlu yaşadığı müddetçe düşünce ve bilim tarihi de varlığını sürdürecektir (Batur, 2019, s.91)

Sosyolojinin öncüsü ve kurucusu olan İbn Haldun başta asabiyet kavramı olmak üzere, bedevi ve hadari toplum kuramları ile siyaset, ekonomi, din vb. kurumlar hakkında yapmış olduğu gözlem ve çözümlemeleriyle sosyoloji literatürüne katkıda bulunmuştur. İbn Haldun'un 14. yüzyılda sosyal bilimsel düşüncenin yapısı ve dinamikleri hakkında yapmış olduğu bilimsel çözümlemeler, Müslüman dünyada takipçisi ortaya çıkmadığından kurumsallaşamamış ve genel anlamda kendisiyle sınırlı kalmıştır. Sosyolojik düşünme, okuma ve araştırma faaliyetleri farklı bir tarzda da olsa 16. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında yeniden ortaya çıkmış ve gelişmeye devam etmiştir (Batur, 2019, s.93)

Toplumsal olguların ve olayların açıklanmasına ilişkin kavram, kuram ve yaklaşımlar çok daha eski dönemlere götürülebilirse de modern anlamda sosyolojik bilgi, İbn Haldun'dan sonra, Batı'da yaşanan Rönesans, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, Aydınlanma vb. bir takım tarihsel ve toplumsal değişim faktörlerinin etkisi altında ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Çağdaş sosyolojik bilgi, kentleşmiş, sanayileşmiş ve hatta küreselleşmiş modern toplumların bilimsel ele alınışlarının bilgisidir. Bu, sosyolojinin kırsal veya geçmiş toplumlarla ilgilenmediği anlamına gelmez Sosyoloji bunlarla dolaylı olarak ilgilenir. Çünkü sosyolojik ilginin merkezinde çağdaş kentsel ve küresel toplum vardır.

Avrupa'da yaşanan sosyal, ekonomik, bilimsel gelişmelerin ve siyasi olayların akademik bir disiplin olarak sosyolojinin kurulmasında önemli bir etkisi olmuştur. Modenleşme ve sanayileşmenin toplumsal hayatta yarattığı büyük değişimi anlayıp yorumlama ve açıklama ihtiyacı sosyoloji biliminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Batı'da sosyoloji, kendine özgü ve özel krizine entelektüel bir karşılık olarak kurulmuştur denebilir. (Kuyucuoğlu, 2015, s.675).

Modern sosyal bilimlerin ortaya çıkışı, Fransız İhtilali'nin neden olduğu sosyal ve kültürel çalkantıların ardından ortaya çıkmıştır. Devrimin ardın-

dan yaşanan hızlı siyasal ve sosyal dönüşüm, sosyal hayatın doğal düzen çerçevesinde ele alınmasını yetersiz bırakmıştır. Bu bağlamda çözümün, egemenlik kaynağı olarak görülen toplumun yaşadığı radikal sosyal değişimin örgütlenmesi ve rasyonelleştirilmesinden geçtiği düşünülmüştür. Bu değişimin kontrol edilebilmesi için değişimin toplumsal düzeyde örgütlenmesi, bu örgütlenmenin gerçekleştirilebilmesi için de değişimin incelenmesi ve bu değişime yön veren yasaların keşfedilmesi ve anlaşılması gerekiyordu. Sonuçta yeni bir toplumsal düzen ihtiyacı hasıl olmuştu ve bu düzenin istikrarı için kesin bilgileri sağlayacak olan sosyal bilimlerdi. Bu bilimleri doğuran temel etken, işte bu ihtiyaçtı. (Bayram, 2009, s.17-18).

Modern sosyoloji her ne kadar Batı'da ve Batı'nın toplumsal sorunlarına çare bulmak için ortaya çıkmışsa da, günümüzde hemen hemen her ülkenin üniversitelerinde sosyoloji bölümleri ve sosyolojik araştırmalar mevcuttur. Modernleşme ve küreselleşme dinamikleri sosyal bilimlerin de yayılmasını ve küresel ölçekte kabul görmesini sağlamıştır. Modern sosyoloji, başta Batı toplumlarını anlama ve açıklama güdüsüyle hareket etmiş olmasına rağmen, bugün her toplum kendi sosyolojik araştırma ve incelemesini yapmak durumundadır. Böyle bir araştırma ve inceleme sonucunda ortaya çıkan sosyolojik bilgi ve bulgular, gerek bireysel gerekse de toplumsal alandaki bilincin gelişmesine önemli katkılarda bulunacaktır.

Geçmiş veya modern öncesi toplumların, toplumsal olgu ve olaylara ilişkin açıklama biçimleri daha çok mitolojik, felsefi ve dinsel idi. Bilim, bu açıklama biçimlerinde dolaylı olarak yer almaktaydı. Dolayısıyla da geleneksel toplumlar ağırlıklı bir şekilde felsefi, mitolojik ve dinsel toplumsal anlama ve açıklama biçimlerine sahiptiler. Bu yapı tarihsel bağlamında son derece yararlı ve işlevsel idi. Başka bir ifadeyle, günümüzde sosyolojik bilginin sağladığı yarar ve yerine getirdiği işlevi, geçmişte mitoloji, felsefe ve din yerine getirmekteydi.

Tarihi kaynaklar, bireysel olmaktan çok kolektif unsurlar taşıyan ilk bilgilerin mitoloji ve inançlarla birlikte kullanıldığını tespit etmişlerdir. En eski toplumlar ulaştıkları din, efsane ve büyü ile karışmış kestirme bilgileri ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirmişler, toplumların kültürel dokularının örülmesi ve değişiminde rol oynamışlardır. (Sinanoğlu, 2012, s.20).

Ortaçağ dönemlerinde de toplumsal bilginin oluşumunda mitoloji, felsefe ve din etkinliğini sürdürmekteydi. Ancak, bu dönemde, özellikle Batı'da Hristiyanlığın yönlendirdiği ve şekillendirdiği toplumsal bilgi yapısına yö-

nelik çeşitli eleştiri ve sorgulamalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Rönesans ve reformun ilk adımlarının da atıldığı bu dönem, deney ve gözleme dayalı bilgi teorisinin temellerinin de atıldığı bir dönem olmuştur.

Orta çağ Batılı toplumlarda, ilerleyen zaman diliminde Hristiyanlaştırılmış antik düşünce eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiri safında yer alan düşünürler, Doğu ve İslam coğrafyasından aktarılan bilgilerin katkılarıyla, insanın iç yapılanması ve doğa ile olan ilişkilerinde yenileşmeyi ön plana alarak, kendilerine özgü bir bilgi-yöntem anlayışı geliştirerek, toplumsal düşüncenin yeniden biçimlenmesi için bir çaba içerisinde görünmektedirler (...). Empirist-septikler, doğuştan bilgi olamayacağı görüşüyle, insan idrakini aşan bilgilerle uğraşılması gerektiğini ifade etmek istemişlerdir. Bu anlayışın toplum içerisinde yaygınlaşması ile beraber, Batılı toplumların doğadaki olayları sistematik bir biçimde gözlemlemeye başladıkları anlaşılmaktadır. (Sinanoğlu, 2012, s.23).

Geçmişte, pozitif anlamda, sistematik bir deney, gözlem, analiz, sentez, istatistik vb. süreçler yoktu. Bu araştırma ve inceleme biçimleri modern dönemlerin bilgi teorisini oluşturmaktadır. Günümüzde felsefe, din ve mitoloji varlıklarını yer yer sürdürseler de bilimsel bilginin ortaya çıkmasıyla farklılaşmakta ve konumlarını yeniden gözden geçirmektedirler. Somut olguların (doğa ve toplum) incelenmesi doğa ve toplum bilimlerine devredilirken din ve felsefe belki de asli fonksiyonlarına dönmektedirler. Başka bir ifadeyle geçmişte tüm bilgileri şemsiyesi altına alan din ve felsefe tarihsel süreç içerisinde, bilimsel bilginin ortaya çıkması ve böylece kurumsal farklılaşması sonucunda, bu alanları bilime devrettiklerini söyleyebiliriz. Bilimsel bilgi çağdaş toplumların gerek bireysel gerekse de toplumsal düzlemde temel bilgi kaynağı konumuna gelmiş bulunmaktadır. İnsanlık tarihinin toplumsal kavrayışa ilişkin olarak günümüzde ulaştığı sosyal bilimsel düşünce düzeyinin temelde sosyoloji okuruna ve camiasına nasıl bir katkıda bulunabileceğine değinilmesi ve bunun analiz edilmesi gerekmektedir.

Sosyolojik Yaşamak

Bilginin insan hayatına biçim ve yön verme kabiliyeti herkes tarafından bilinmektedir. Sosyolojide bilgi sosyolojisi dalının çıkış kaynağı da zaten budur. İnsan eylemlerine yön veren bilgiler ister dini, ister felsefi isterse de bilimsel kaynaklı olsun, bu açıdan bilgiler insani eylemlere rehberlik etme

niteliğine sahiptir. Geçmişte, bu rehberlik, ağırlıklı olarak din, mitoloji ve felsefe üzerinden yerine getirilmekteydi. Bilimlerin gelişmesiyle, özellikle de sosyal bilimlerin gelişmesiyle, bu rehberlik dizisine bilimler de dâhil oldular. Bu noktada konumuz açısından sosyoloji biliminin sağladığı pozitif bilginin bireysel ve toplumsal alanda yararlılığı ve uygulanabilirliği üzerinde yoğunlaşmak gerekir.

Deney ve gözleme dayalı pozitif bilimler özellikle Batı'da gelişme ve yayılma imkânı bulmuş, daha sonra ise bu bilim ve bilgiler hızla küreselleşmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda sosyal bilimler ve sosyoloji de toplumsal olguların ve olayların hem anlaşılması hem de açıklanmasında temel referans kaynağı olmuştur. Bu durum özellikle Batılı toplumlarda ve kültürlerde belirgindir. Batı'da sosyolojinin sağladığı yararlar ve yerine getirdiği işlevlerden tüm dünya toplumları da etkilenmiş ve böylece sosyoloji küresel bir bilim ve etkinlik haline gelmiştir.

Entelektüel izleri Rönesans ve Aydınlanma'ya dek uzanan modern dönemin bilimsel gelişmeleri, insan aklının her şeyi daha iyiye doğru değiştirebileceği inancını güçlendirmişti. Doğada doğa bilimlerinin rehberlik edeceği bu değişim, toplumsal alanda sosyal bilimler tarafından yerine getirilecekti. Oldukça geniş bir literatüre sahip olan modernleşme ister tarihsel bir olay ister sosyal bir proje olarak ele alınsın bilimler, modernlik olgusunun önemli bileşenleri arasında yer almıştır (Bayram, 2009, s.2).

Modern birey-toplumun oluşumunda pozitif bilimlerin yeri ve önemi yadsınamaz. Hangi inanç, din, felsefi görüş olursa olsun, pozitif sosyal bilimler ve sosyoloji, birey ve toplum hayatına ciddi anlamda katkılar sunmaktadır. Bu katkılar, hem bilişsel hem de eylemsel düzlemde kendini göstermektedir. Zaten, diğer tüm bilimlerde olduğu gibi sosyolojiden de bu beklenmekte ve beklenmelidir de. Bir bilimsel faaliyet birey ve toplum hayatına ışık tutmakla, insanın hayatı anlamlandırma faaliyetine katkıda bulunmakla ve sağlıklı ve tutarlı bir yaşam sürmesine katkıda bulunmakla önem ve değer kazanır. Bu husus tüm bilgi yapıları için de geçerlidir. Başka bir ifadeyle, sosyoloji, insanın nasıl yaşaması gerektiğine yönelik, dinsel veya ahlaki bir vaazda bulunmaz ancak içinde bulunduğu ve sürdürdüğü hayatının toplumsal yapısını, kültürel değerlerini, tarihsel değişimleri kavram, kuram ve yaklaşımlar aracılığıyla daha bilinçli ve kaliteli bir hale getirmesine katkıda bulunabilir. Hayatı bilinçli bir biçimde yaşamının gösterilen çabaya değdiğini düşünen herkes için sosyoloji hararetle sıkılan bir yardım

eli olacaktır (Bauman, 2016, s.25). Bu, sosyolojinin insanlığın tüm sorunlarını çözeceği iddiasını taşımaz, aksine, sosyoloji toplumsal hayatı olduğu gibi çözümlenmekle, yaşanan toplumsal dünyayı daha görünür kılmakta ve böylece farkındalığı arttırmaktadır. Sosyoloji toplumun yapısını, temel dinamiklerini, toplumsal kurum, değişim, kültür, din, ahlak, sanat, hukuk vb. unsurlarını bilimsel yolla çözümlenmekle kişiye, sosyal-varoluşsal imkan, sınır ve seçeneklerini göstermeye yardımcı olur. Bu anlamda sosyoloji topluma ve tarihe ışık tutan fener gibidir. Sonuçta sosyoloji insan dünyası hakkında bir düşünme biçimidir (Bauman, 2016, s.17). Bu yolla kişi önünü daha geniş açıdan, sağlıklı ve doğru bir şekilde görebilir.

Sosyolojik tahayyül gücünün ilk verimi –ve onu meydana getiren sosyal bilimin ilk dersi- bireyin yalnızca kendisini yaşadığı dönem içerisinde konumlandırarak kişisel tecrübesine anlam verebileceği ve geleceğini tayin edebileceği, yalnızca kendi durumundaki diğer bütün insanların sahip olduğu fırsatlardan haberdar olarak kendi yaşam fırsatlarını öğrenebileceği düşüncesidir (Mills, 2019, s.16).

İnsanların sosyoloji bilimini ansiklopedik bir şekilde; toplum, toplumsal kurumlar, yapı, grup, statü, rol vb. temel kavramlarla anımsaması bu bilime haksızlık yapmaktır. Çünkü sosyoloji; bilhassa değişen ve dönüşen sosyal yaşamın niteliklerini ve aktörlerini geçmiş, bugün ve gelecek bağlarıyla anlama, kavrama ve açıklama becerisi kazandırmada oldukça önemli bir entelektüel zemini bireylere aktarma gibi önemli bir işleve sahiptir. Epistemolojik olarak oldukça kapsamlı bir bilişsel alana ve vizyona sahip olan sosyoloji, farklı alanları kendine özgü bilimsel yaklaşımlarıyla inceleyebilmekte ve yaptığı analizlerle toplumsala dair bilimsel veriler üretebilmektedir. Sosyolojinin bu önemi üretebildiklerine ve üretiminin toplumsalın açıklanmasındaki efektif katkılarına bağlı olarak gerçekleşmektedir (Eraslan, 2011, s.2).

Sosyolojik okuma ve düşünme sadece sosyoloji lisansı gören öğrenciler için değil herkes için toplumsal bir aydınlanma ve anlama kaynağı olmalıdır. Çünkü herkes, toplum içinde yaşamak, diğerleriyle ilişki kurmak ve çeşitli roller yerine getirmek zorunda olduğu için, sosyolojik bilgi her meslek için yararlıdır. Söz gelimi gazetecilik, öğretmenlik, avukatlık, din adamlığı, satıcılık, iş yönetimi, siyaset gibi pozisyonlar insanlarla ilgilenen mesleklerdir. Bunlar toplumdaki insan ilişkileri konusunda sıradan bilgiden daha fazlasını gerektirirler. Hatta sıradan aile, komşuluk ve diğer grup içi

ilişkiler dahi sosyolojik bilgi üzerine bina edildiğinde daha başarılı sonuçlar verebilir (Fichter, 1997, s.15).

Öte yandan sosyal bilimler, salt toplumsal dünyanın doğası, yapı ve işleyişiyle sınırlı kalmamıştır. Sosyoloji, toplumsal olguların nesnel incelemesi olduğu kadar kültürel değerlerin de toplumsal hayattaki yerini incelediğinden, bu inanç ve değerler de sosyolojik ilgiden bağımsız değildirlir. Sosyolojinin toplumsal değerlere olan ilgisi, iyi-kötü- ve ya doğru-yanlış şeklindeki ahlaki bir ilgi olmayıp, bu değerlerin bireysel-sosyal hayattaki yeri, önemi ve işlevi şeklinde olmaktadır. Dolayısıyla, bu açıdan, toplumsal inanç ve değerler de sosyolojik bir inceleme konusu olmaktadır (Bayram, 2009, s.10). Kültürel görecelik, dini ve ahlaki farklılıkların tarihsel ve toplumsal kökenlerine değinmekle sosyoloji bu açıdan da kişiye önemli bakış açıları kazandırır.

Toplumsal tüm düşünüş ve davranışlar belirli bir amaç, inanç, değer, bilgi vb. bir kaynaktan beslenirler. Çünkü akıl sahibi olmak (insan) bunu gerektir. Bu sav, insanın biyolojik varlığını yadsıamaz. Biyolojik yasalar hükmünü zorunlu olarak (gayri iradi) icra ederler. Kişi doğa yasalarına uymadığında anında karşılığını görür. Sosyal bilimsel yasalar ise doğa yasalarından ziyade hukuk yasalarına benzer. Uyduğunda fayda uymadığında ceza görmeyen büyük olasıdır.

Bilimsel bilginin ayırt edici niteliği, daha çok akla dayan(dırma)ması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu önermeden diğer bilgilerin akla dayanmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Arada bir nüans vardır. Bilimsel bilgi deney ve gözlem çerçevesinde salt akla dayanmakta ve konusu somut olgulardır. Diğer bilgilerde akıl, daha çok ikincil düzeyde kalmaktadır. Felsefe de salt akla dayanmakla birlikte normatif niteliğinden ve daha çok soyut-ahlaki konularla ilgilendiğinden dolayı bilimsel bilgiden ayrılmaktadır. Bu bağlamda, çağdaş toplumlarda bilimsel bilgi vazgeçilmez ve başat bir bilgi kaynağı olarak kendini göstermektedir. Öte yandan, sosyoloji, bilgi üretim etkinliğinde bulunurken, toplumsal değerleri etkilediği gibi bu değerlerden de etkilenmektedir. Bu etkileşim, sosyolojik faaliyetin doğasında mevcuttur. Sosyolojinin araştırma nesnesi kabaca toplum ve kültür olmasından dolayı sosyolojik bakış, bir taraftan toplumu ve kültürü etkilerken kendisi de bunlardan etkilenmektedir. Bu etki, kendisini kavram, kuram, yaklaşım, paradigma vb. oluşturma düzleminde göstermektedir.

Bilimsel bilginin en önemli niteliklerinden biri olan rasyonel gerekçelendirme ve bu gerekçelendirmenin dayandığı akıl, bilim ve toplum ilişkisi doğal olarak bizi Aydınlanma olgusuna götürür. Aydınlanma düşüncesi, en genel anlamıyla akıllı, bilhassa özgürleşme adına insan hayatının tüm boyutlarında uygulanması gereken bir unsur olarak görmüştür. Dolayısıyla bu çağın düşünürleri, batıl inanç ve dogmaların karşıtı olarak aklın, özgür ve adil bir toplum için mutlak bir temel oluşturduğuna inanmışlardı. Bu çerçevede sosyal bilimlere merkezi bir rol verilmişti. Osborne, sosyal bilimlere iki açıdan Aydınlanmayla ilişkilendirmektedir: Aydınlanmanın özneli olarak sosyal bilimler ve modern toplumların aydınlanacak nesnesi olarak sosyal bilimler. Yani sosyal bilimler aydınlanmanın hem öznesi hem de nesnesi idiler (Bayram, 2009, s.8).

Bilim ve toplum ilişkisine baktığımızda, geçmiş dönemlerde daha çok toplum merkezli, uzmanlaşmamış, farklılaşmamış ve bilimin görece daha pasif ve yönlendirilen bir konumu vardı. Oysa modern toplumların uzmanlaşmış ve farklılaşmış yapılarında bilim daha aktif ve yön veren bir konuma ulaşmıştır. Bilimler arasında gündelik sosyal hayata dokunan sosyolojinin yeri de bir hayli önem kazanmıştır. Günümüzde, ister doğrudan isterse de dolaylı olsun, yoğunluğu değişebilmekle birlikte, hemen hemen her birey sosyolojik kavram, kuram, yaklaşım, araştırma vs. olgularla karşılaşmaktadır. Bu açıdan sosyolojik bilgi ve bulgularla temas modern bireyin kaçınmayacağı bir olaydır.

Toplum, bilimlerin ortaya çıktığı kabul edilen Antik Yunan döneminden bu yana, bilimin yönelimini belirlerken, özellikle sanayi toplumlarında bilim de toplumu etkilemeye başlamıştır. Bu etkilemede merkezi rol sosyal bilimlere aittir. Sosyal bilimlerin temel araştırma birimi kişilerdir (sosyal bireyler); çünkü kişiler (sosyal bireyler), sosyal dünyada olup biten her şeyin nedenidirler. Bilindiği üzere sosyal bilimler sosyal dünyadaki süreç ve işleyişleri anlama ve açıklama çabasıdadırlar. Bu çabada sosyal bilimcinin, toplum üyelerinin kendi dünyalarıyla ilgili anlayışlarının ötesine geçmesi ve kavrayışın yeterliliğini sorgulaması gerekmektedir. Sosyal süreçler, üyelerin (grupların) eylemlerinin ürünü olduğundan ve üyelerin bu süreci, yanlış anlama ihtimalleri bulunduğundan bu açıdan sosyal bilim, potansiyel olarak aydınlatıcı ve özgürleştirici bir rol üstlenebilir. (Bayram, 2009, s.14-15).

Sosyolojik bilgi, sosyal yaşam dünyasına sarmal olarak girer ve çıkar; bu sürecin tamamlayıcı bir parçası olarak hem kendini hem de söz konusu

dünyayı yeniden şekillendirir. (...). Ayrıca sosyal bilimlerin ve sosyal kuramların uygulamadaki etkisi de oldukça büyüktür ve sosyolojik kavram ve bulgular modernliğin ne olduğu konusuna yapıcı şekilde dahil olmaktadır (Giddens, 2014, s.23).

Sosyolojik bilgi ve bulgular, sadece, bireysel anlamda kişinin düşünce ve davranışlarına olumlu yansımaz, aynı zamanda devletlerin sosyal politika ve planlama çalışmalarına da katkıda bulunur. Sosyolojik bilginin, toplumsal sorun çözebilme, toplumsal müdahale ve diğer toplumsal içerikli çalışma alanlarında da, özellikle uygulayıcılara önemli yararlar sağlamaktadır (Batur, 2011, s.169). Günümüzde başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, hemen hemen tüm ülkeler yönetim ve planlama işlerinde sosyolojik bilgi ve araştırmalardan yararlanmakta ve bu sayede daha başarılı olabilmektedirler. Böylece sosyolojik bilgi hem bireysel hem de toplumsal düzlemde yararlı etkisini gösterebilmektedir.

Politika-yapımına yönelik bilimlere uygulamalı bilimler denir. Buradaki amaç temel bilimler alanında üretilen bilimsel bilgiyi doğanın ya da toplumun bir sorununun çözümü için kullanabilmektir. Politika-yapıcı sosyolog için öncelikle önemli olan hayatın içinde ortaya çıkan sosyal sorunlara, bazen alet çantasını bazen de doktor çantasını kullanarak çözümler üretebilmektir. Sosyologun doktor çantasını kullanması, onun hayata organizmacı bir yaklaşımla yaklaştığı ve kendisini de toplum doktoru gibi gördüğü anlamına gelmektedir. Alet çantasını kullanması ise hayatı mekanik bir yapı olarak gördüğüne işaretler; bu örnekteki sosyolog ise kendini toplum mühendisi gibi görmektedir. (...). Politika-yapıcı sosyolog üretilen bilimsel bilgiyi sorun alanına taşımakla, sorunun çözümünde bir araç olarak kullanmakla, dolayısıyla bilgiyi hayata uygulamakla görevlidir. Politika-üretim etkinliği, kamu kaynakları kullanılarak yürütülen bilim etkinliğinin topluma olan borcunu kısa vadede ödemenin bir yoludur. Politika-üretim etkinliği büyükten küçüğe ve doğal, sosyal ve teknik her boyut ve düzlemdeki hayat alanına akli ve ahlaki bir müdahaledir denebilir. (Çelebi, 2008, s.71).

Toplumsal mühendislik faaliyeti, sosyolojik bilginin toplumsal hayata uygulanmasıyla ilgilidir. Eskiden pek çok sosyal planlama deneme-yanılma veya tahminlere dayalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Her aile, dini kurum, okul, işyeri, dernek ve belediye geleceğe ilişkin planlamalar üzerinde çalışır, sorunlarını çözmeye yönelir, personelinin eğitir ve sosyal hedeflerini belirler. Bu, toplumsal mühendislikten başka bir şey değildir. Bu işlevleri geliştiren

zel, deneme-yanılma yöntemleri yerine, sosyolojinin sağladığı rasyonel ve geniş bilgi temeli üzerine kurmak daha akıllıca ve daha verimli olabilir (Fichter, 1997, s.15).

Sosyolojinin modern toplumsal hayatta oynadığı önemli rol, modern kültürün bilimsel düşünceyle olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Modern kültürün önemli bileşenlerinden biri de rasyonel düşünce biçiminin başat konumda olmasıdır. Bu haliyle rasyonel düşünce, sosyolojik davranışın da çıkış noktasını oluşturmaktadır. Son aşamada, toplumsal hayata yönelen sosyolojik ilgi ile modern kültürün rasyonel karakteri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Sosyolojinin modernliğin düşünümSELLİĞİNDEKİ esas yeri, modern toplumsal yaşam üzerindeki en genel düşünce türü olarak oynadığı rolden ileri gelmektedir. (...). Sosyoloji ile diğer toplum bilimlerinin kavram, kuram ve bulguları, sürekli biçimde, ilgili oldukları alanların içine girip çıkarlar. Bunu yaparken de sosyolojik düşünceyi kendiliğinden öğrenmiş olan inceleme konularını düşünümsel olarak yeniden yapılandırır. Dolayısıyla modernliğin kendisi aslen ve derinden sosyolojiktir (Giddens, 2014, s.46-47).

Sonuç

Genelde sosyal bilimlerin, özelde ise sosyolojinin birey ve toplum hayatındaki yeri ve önemine değinilen bu çalışmada, sosyolojik araştırma, inceleme ve düşünme sonucunda elde edilen sosyolojik bilgi ve bulguların günümüzde birey ve toplum hayatına sağladığı yararları değinildi.

Toplumsal düşünce ve bilgilerin geçmişi çok eskilere götürülebilirse de, bu bilgi ve düşünce biçiminin sosyolojik bir düzeye ulaşması öncelikle 14. Yüzyılda İbn Haldun'la başlamasına karşılık kurumsal ve disiplinler bir faaliyet haline gelmesi ise yakın zamanların (19. yy.) bir ürünü olmuştur. Başka bir ifadeyle toplumsal düşünce ve bilgiler geleneksel ve geçmiş toplumlarda daha çok görgül veya felsefi bir düzlemde iken, sosyolojik düşünme ve bilgi biçimi modern toplumların bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Topluma yönelik bilişsel merak her zaman ve her yerde vardı. Ancak bu merakın bilimsel bir düzlemde gelişmesi yakın zamanların bir ürünüdür.

Toplumsal olguların ve olayların sosyolojik olarak incelenmesi ve bunun sonucunda üretilen pozitif bilginin sağladığı yararlar, hem bireysel hem de

toplumsal yaşam alanlarında kendisini göstermektedir. Bireysel düzlemde, birey, içinde bulunduğu toplumun yapısını, kültürünü, değişim biçimini ve yönünü, başat değerleri, toplumsal normları vs. öğrenme sayesinde, -bu öğrenme sosyalizasyon sürecinde daha çok aktarılma şeklinde olmaktadır-, daha bilinçli ve tutarlı bir hayat oluşturma sürecinde önemli katkılarda bulunabilmektedir. Keza, sosyolojik bilgi, kamusal alanda da, özellikle sosyal politika ve planlama çalışmalarında sağladığı bilimsel bilgi sayesinde, daha akılcıca ve başarılı adımların atılmasında önemli bir rol üstlenebilmektedir.

Nihayet, sosyolojik yaşamak, modern toplumlarda yaşayan insanların sosyal bilimsel bilgi ve bulgular ışığında bireysel ve toplumsal yaşamını sürekli gözden geçirerek, düşünümsel bir çerçevede, içinde bulunduğu ve yaşamını sürdürdüğü toplumsal dünyanın özfarkındalığını arttırmak, yönünü belirlemek ve kalitesini yükseltmek anlamına gelmektedir. Sosyolojinin sağlayabileceği tüm bu yarar ve katkıların ortaya çıkabilmesi için, insanların ve toplumların sosyolojik yaşamaya karar vermesine bağlı olduğunu da belirtmek gerekir.

EXTENDED ABSTRACT

Sociological Living

*

Behçet Batur

University of Gaziantep Islam, Science and Technology

Although the history of views and approaches to understanding and explaining social life can be traced back to the early periods of human history, the way of understanding society, which we can call sociological, started with Ibn Khaldun in the 14th century, followed by Western thinkers in the 18th and 19th centuries (Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber etc.) is a product of sociological thought developed. All forms of understanding, understanding and explaining the social world, whether from a religious, philosophical or scientific point of view, are valuable in their own historical and social context. The common point of all these perspectives is the structure, functioning, change and so on of the society we live in. to understand the elements and to form a life position or a way of interfering with them accordingly. In this respect, the discovery of sociological knowledge is aimed at contributing to the possibility of building a better and better social world and living. As long as man does not end his search for purpose and meaning, which is impossible, this is so. Likewise, sociological knowledge can contribute to a coherent and stronger belief and worldview, based on the empirical social world.

Human beings carry out some activities in order to understand what happens in the social environment in which they live. During these activities, he / she reaches various information, whether on a daily basis or at a systematic level of knowledge. The information it reaches encompasses the environment of both the person and the society and interacts with cultural elements. While the types of knowledge that are adopted and valued by society survive in this interaction, those who lose their functionality for various reasons are abandoned. In this context, when the social structure is examined or the findings of the studies about the social structures in the past are compared with the structures of today's societies, the stages of change of societies can be traced. In this process of change, the role and im-

portance of information and information types among the factors that provide change emerge.

The question of what sociology reading or sociological knowledge will bring to people - other than professional titles - is very important. There are important differences between sociologist as a profession and sociological thinking as a way of thinking. The first is based on some technical knowledge and theories and is built on fulfilling a number of duties stipulated by the public administration. The second is a way of understanding about society, at this point it is related to the person's perspective, mentality transformation and parallel to this, the change of attitude and behavior towards social life. In this study, the second dimension of sociology mentioned here will be focused on and the livability of sociology in this context will be emphasized.

Although the history of social thought and knowledge can be traced back to very old times, the fact that this knowledge and way of thinking reached a sociological level began with Ibn Khaldun in the 14th century but became an institutional and disciplinary activity in recent times (19th century). In other words, while social thoughts and knowledge are on an empirical or philosophical level in traditional and past societies, sociological thinking and knowledge form emerges as a characteristic of modern societies. Cognitive curiosity towards society has always been present everywhere. However, the development of this curiosity on a scientific level is a product of recent times.

The sociological examination of social facts and events and the benefits provided by the positive information produced as a result are manifested in both individual and social life spheres. At the individual level, the individual knows the structure, culture, mode and direction of change, dominant values, social norms etc. Through learning - this learning is more in the form of being transferred in the socialization process - it can make important contributions to the process of creating a more conscious and coherent life.

Finally, sociological life means increasing the self-awareness of the social world in which they live and live, in a reflexive framework, by constantly reviewing the individual and social life of people living in modern societies in the light of social scientific knowledge and findings, determining its direction and improving its quality. It should also be noted that for all these

benefits and contributions that sociology can provide, it depends on the decision of people and societies to live sociologically.

Kaynakça / References

- Batur, B. (2019). Bilim tarihinde bir dönemeç: İbn Haldun'da sosyal bilim düşüncesinin doğuşu. *Antakiyat*, 2(1), 90-115.
- Batur, B. (2011), *Sosyal devlet bağlamında sosyal politika ve projelerin sosyolojik bir incelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bauman, Z. (2016). *Sosyolojik düşünmek*. çev: A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayram, A. K. (2009). Modernlik ve sosyal bilimler: Bilgi, iktidar, etik ve toplum. *Afyon Kocatepe Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 1-26
- Çelebi, N. (2008). Sosyoloji sosyologun yaptığı işe. *H.Ü. Türkiyat Araştırmaları*, 8, 69-80..
- Eraslan, L. (2011). Sosyolojik metaforlar. *Akademik Bakış Dergisi*, 27, 1-22
- Fichter, J. (1997). *Sosyoloji Nedir?*, Çev: N. Çelebi, Ankara: Attila Kitapevi
- Giddens, A. (2014). *Modernliğin Sonuçları*, çev: Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Kuyucuoğlu, İ. (2015). Sosyolojinin kuruluşunu etkileyen düşünce akımları ve sosyolojide yöntem tartışmaları. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 674-687
- Mills, C. W. (2019). *Sosyolojik tahayyül*. çev: Öç Küçük, İstanbul: Hil Yayınları.
- Sinanoğlu, A. F., (2012). Sosyo-kültürel yapının biçimlenmesinde bilginin rolü. *Batman University Journal of Life Sciences*, 1(1), 19-27

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Batur, B. (2021). Sosyolojik yaşamak. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4721-4737. DOI: 10.26466/opus.736124

Sosyal Devlet Olabilmenin Anahtarı: Sosyal Politikalar Geliştirebilmek

DOI: 10.26466/opus.902955

*

Hasan Yılmaz* – Alpcan Acar**

* Dr.Öğr.Üyesi, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Malatya/Türkiye

E-Posta: hyilmaz@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9212-8084](https://orcid.org/0000-0001-9212-8084)

** Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Malatya/Türkiye

E-Posta: alpcan.acar@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2314-6702](https://orcid.org/0000-0002-2314-6702)

Öz

Sosyal devlet politikaları devlet ve birey açısından hayati öneme sahiptir. Bu kapsamda toplumun refah seviyesinin artırılması ve toplumdaki kesimler arası farklılıkların ortadan kaldırılması sosyal devlet anlayışının hedeflediği temel yaklaşımlardan olmuştur. Sosyal devlet, yaygın kabule göre, toplumda sosyal adaleti sağlamak için, devletin her türlü müdahaleleri yapması gerektiğini öne süren bir devlet anlayışı olarak; devletin elinde bulundurduğu kaynakları sosyal, politik ve ekonomik olarak adil dağıtmasını, toplumdaki tüm kesimlere ulaştırmasını ve güvenli bir hale getirmesini zorunlu kılmaktadır. Eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik ve gelirin adil dağılımı başta olmak üzere birçok konuda bireyler arası eşitsizlikleri önlemeye yönelik ortaya çıkan sosyal politikaların, söz konusu alanlarda sorunları gideremediği sonucuna dayanarak, etkili ol(a)madığı söylenebilir. Dolaylı ve alıntısal araştırma yöntemi esas alınarak yürütülen bu çalışmada, sosyal devletin tanımına, temel ilkelerine ve sosyal politika kavramına yer verilmiştir. Bu kavramlar üzerinden sosyal politikalar üretmenin hayati öneme sahip olduğu, sosyal devletin ancak bu şekilde gelişebileceği öne sürülmüştür. Çalışmanın sonunda ise sosyal devlet olabilmenin anahtar koşulunun; sosyal politikalar üretebilmek, uygulayabilmek ve yayabilmek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Politika, Sosyal Devlet, Sosyal Politika.

The Key To Being A Socialstate: Developing Social Policies

*

Abstract

Social state policies are of vital importance for the state and the individual. In this context, increasing the welfare level of society and eliminating the differences between segments in society were one of the approaches aimed at the understanding of the social state. In generally, Welfare state, in order to achieve social justice in society, suggesting that the state must do with any kind of government intervention as a state in possession of the resources of social, political, and economic justice necessitates a safe place to make transport and distribute to all sectors of the community. It can be said that social policies that emerged to prevent inequalities between individuals in many areas, especially education, health, housing, social security and fair distribution of income, could not be effective based on the result that they could not solve the problems in these areas. In this study, which is carried out on the basis of indirect and citational research methods, the definition of the social state, its basic principles and the concept of social policy are included. It has been argued that it is of vital importance to produce social policies based on these concepts, and that the social state can only develop in this way. At the end of the study, the key condition of being a social state; it has been concluded that social policies can be produced, implemented and spread.

Keywords: *State, Politics, Social State, Social Policy*

Giriş

İnsanlar yaşamları boyunca toplum içinde birbirinden farklı statülerde yer almaktadır. İnsanlığın tarih boyunca geçirdiği evrelere bakıldığında bu durumu görebilmek mümkündür. İnsanların yaşadığı farklılıklar onların temel haklarında eksilme veya yok olmalara neden olmamalıdır. Bu olumsuzlukları gözetip, sorunları çözebilecek mevki; buldukları toplumun en üst iktidarı olan devlet olmalıdır. Zira devletin ortaya çıkışında toplumların bir arada yaşama arzusu olduğu aşikârdır. Devlet; vatandaşını koruyan, kollayan ve ona insan onuruna layık bir şekilde yaşama hakkı sunan bir yapıda olmalıdır. Devletler ise sosyal ve ekonomik gelişmelerden etkilenen bireylerin yaşadıklarına karşı politikalar üretebilmeli, sorunları zamanında çözebilmelidir. Nitekim dünyanın birçok ülkesinde anayasa ve kanunlarda sosyal devlet ve işleyişine ait ibareler yer almaktadır. Böylelikle devletler hukuksal statüsünü kazandırdığı sosyal devlet ilkesinin sorumluluğunu da almaktadır.

Tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar birçok devlet tanımı yapılmış ve bu kavramlar detaylı olarak incelenmiştir. Kimi düşünürlere göre devlet, birlikte yaşama zorunluluğundan doğmuştur, kimilerine göre doğal bir oluşumdur, kimine göre ise bir toplum sözleşmesidir. İnsanların bir arada yaşama zorunluluğundan ortaya çıktığı kabul edilen devlet kavramına ait yaklaşımlar farklılıklar göstermektedir. Devlete ait yaklaşımlarda; devletin ortaya çıkış nedeni, halkların gelenek ve göreneklerine göre ele alınmış ve dolayısıyla devletin toplumla olan ilişkisi göz ardı edilmemiştir.

Devletin vatandaşına birtakım hizmetler sunması, hayat standartlarını yükseltmek istemesi ve bu yönde çalışması, devlete ait yaklaşımları da etkilemiş ve devlete farklı görevler yüklemiştir. Her alanda vatandaşın fırsat eşitliğini, gelir dağılımında adaleti, asgari yaşam standartlarını sağlaması gibi görevler devletin önemli ve öncelikli konuları haline gelmiştir. Bireyin temel haklarını savunması, özgürlüklerini koruyucu rol üstlenmesi, kamu kaynaklarını kullanılırken adalet ilkesine göre davranması ve diğer tüm hizmetlerde eşit davranması devletin sorumlulukları arasındadır. Refah devleti ve sosyal devlet anlayışının oluşmasında bu sorumlulukların daha ileri taşınması ve bireyin yaşam standartlarının yükseltilmesi ana hedef olmaktadır.

Sosyal devlet anlayışında toplumun önemli bir kesimi, devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahale etmesini istemiş ve bunu siyasi ve hukuki olarak

bir vazife olarak kabul etmiştir. Devletin varlığının zorunlu olarak kabul gördüğü bu anlayışta devlet, bir jandarma görevi üstlenerek, bireylerin can ve mal güvenliğini koruyan ve özel mülkiyeti, saldırılara karşı savunan yapıdadır.

Günümüzde sosyal devlet anlayışına sahip ülkelerin varlığı gelişmişlik düzeyi ile açıklanabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde her ne kadar ideolojik açıdan farklı bir durum söz konusu olsa da vatandaşın refahı gözetilerek yapılan hizmetler, yani sosyal devlet anlayışı görülmektedir. Bazı kaynaklarda İsveç, Norveç ve Finlandiya gibi örneklerin gösterilmesi bunu ifade etmektedir. Devletin rejimi, ideolojik yapısı, siyasal sistemi yerine ekonomisi ve vatandaşına verdiği değerle ifade edilmektedir.

Toplumsal sorunlar ve ekonomik kaygıların arttığı dönemlerde bireylerin devletten beklentileri de aynı oranda artış göstermektedir. Özellikle sorunlu olarak atfedilen dönemlerin aşılmasında devletin oynayacağı öncül rol son derece kıymetlidir. Toplumsal yapı da vatandaşını korumayı, kalkındırmayı ve olumsuz koşulların bertaraf edilmesini hedefleyen devletlerin uygulayacağı politikalar ana belirleyici rolü üstlenmektedir. Bu çalışmada sosyal devlet olmanın anahtar kavramı olarak görülen sosyal politikaların literatür taraması neticesinde genel bir çerçevesinin çizilmesi esas alınmıştır. Dolaylı ve alıntısız araştırma yöntemini esas alarak yürütülen bu çalışmada sosyal devlet olabilmenin ana unsuru olan sosyal politikaların nitelik ve kapsamı çizilmeye çalışılmıştır.

Sosyal Devlet

Sosyal devlet kavramının ortaya çıkışı 20.yy Batı demokrasilerine dayandırılıyor olsa da, kavramın kökenleri daha eskilere uzanmaktadır. Sosyal devlet kavramı, tedrici bir şekilde 1940'lı yılları takiben Avrupa'da önem kazanarak geçerliliğini kazanmıştır. Kavramın artan önem ve geçerliliği Dünya ekonomisinde meydana gelen dönemsel değişimler ve kırımlardan etkilenerek sorgulanmaya başlamıştır (Türkoğlu, 2013, s.278). Kavramsal olarak ilk kez İngiliz Başpiskopos Williem Temple tarafından 1941 yılında kullanılan sosyal devlet, ekonomide devletin rolü ve müdahalesi ile sosyal refahın oluşabileceğini işaret etmiştir. Bu bakımdan sosyal devlet aynı zamanda müdahaleci, yeniden dağıtıcı, düzenleyici ve girişimci devlettir (Aktan, 1995, s.73- 74).

M.Ö. ikinci yüzyılda Mısır medeniyetinde dul ve yetimlere yapılan yardımlar ilk sosyal yardım uygulamaları (Şenocak, 2009, s.416) olsa da kavramın sosyal devletçilik yönü bu dönemde oluşmamıştır. Diğer bir göze çarpan uygulama örneği ise Hz. Yusuf'un yedi yıl süren bolluk yılında depoladığı tahılı arkasından gelen yedi yıl kıtlık süresince Mısırlılara dağıtmasıdır (Richardson, 1970, s.4). Bu ve benzeri sosyal yardımların birleşerek güvenlik ve ekonomik gerekçeleri de içeren bir yapıya dönüşmesi ile birlikte devletler, zorunlu politikalar üretmek ve sosyal devlet anlayışını sahiplenmek zorunda kalmıştır. Uygulama örneklerinin çoğalması ve bir insan hakkı olan sosyal güvenlik ve sosyal adalet gibi fikirlerin önem kazanması sosyal devlete temel oluşturmuştur.

Ayrıca İngiltere'de din görevlilerinin bazı yaklaşımlarında coğrafya, tarih ve kültürün etkileri anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; İngiltere'de yoksul yasaları diye bilinen (PoorLaws) kurallar öncesinde merkantalist yaklaşım ön planda olmuş ve genel olarak elit gruplar, çalışmadan yaşayan herkese "yoksul" "poor" olarak yaklaşmıştır. Bu bakımdan yoksullar halkın bizzatı kendisi olarak kabul edilmiştir (Polanyi, 1986, s.104).

Sosyal devlet anlayışı 20. yüzyılda önemini artırmıştır. Almanya kabul ettiği Weimar Anayasası ile (1919) sağlık, çalışma, aile ve eğitim haklarını güvence altına alarak bu konuda önemli bir mesafe almıştır. Diğer önemli gelişmeler; II. Dünya Savaşı sonrasında 1947 İtalya, 1949 Almanya ve 1958 Fransa'da anayasal düzenlemelerdir (Bulut, 2003, s.176-177). Böylelikle Avrupa'da sosyal devlet anlayışının hukuksal çerçevesi oluşturulmuştur. Sonraki yıllarda ise özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda birçok ülkede dikkat çekici büyüme hızı görülmektedir. Belirli dönemlerde gece bekçisi, kanun ve düzen koruyucusu, militarist ve hatta totaliter yönetimin baskıcı organı sayılan devletler, artık ağırlıklı bir şekilde toplumsal refahın üretimi ve dağıtımını ile meşgul olan kurumlar haline gelmiştir (Andersen, 1990, s.1). Toplumsal refah ve sosyal adalet ilkesini edinen devletlerin özellikle küresel sosyo-ekonomik yapı içerisindeki mücadelesi bu dönemden sonra daha da zorlaşmıştır.

Geçtiğimiz yüzyılın önemli olaylarından 1929 Ekonomik Buhranı sosyal devlet için dönüm noktası olmuştur. Krizden hemen sonra Keynesyen ekonomik model önem kazanmış ve yaşanan para krizlerini aşabilmek için yöntemler aranmıştır. Bununla birlikte 1945-1975 arası dönem sosyal devlet anlayışında altın çağ olarak ifade edilir. Bu dönemde devletlerin temel öncelikleri hayat standartlarını yükseltmek ve sosyal politikalar geliştirebilmek

olmuştur (Durdur, 2009, s.42). Buradan anlaşılacağı gibi kurumsal mekanizmaların ortaya çıkması ve devletlerin sosyal politikalar geliştirebilmesi sosyal devlete önem kazandırmıştır. Bir başka açıdan Keynes'in ortaya koyduğu felsefe, devletin konumunda ve işleyişinde köklü bir değişim başlatmıştır. Bu sırada devletlerin sosyal ve ekonomik hayatta elde ettiği roller ile ilgili liberal öğretilerde de değişimler yaşanmıştır (Şaylan, 2003, s.98).

Modern dönemde refah devletinin temelleri arasında İngiltere'de temel eğitimi düzenlemek için yapılan yasal düzenlemeler örnek gösterilmektedir. Modern refah devletinin başlangıcı olarak kabul edilen bir diğer yaklaşım ise, 1883 ile 1889 yılları arasında Bismarck tarafından uygulamaya konulan sosyal sigorta uygulamasıdır. Sosyal sigorta tekniği adı verilen yöntem ile gelişen sosyalist akımlara karşı, geleneksel yöntemler ile mücadele ederken diğer taraftan sosyal politika alanında reform hareketleri başlatmak amaçlanmıştır (Özmen, 2017, s.602-603). Söz konusu teknik, literatürde refah devleti anlayışının temel taşı olarak kabul edilmektedir.

Devletler kurulduğundan itibaren vatandaşına hizmet amacıyla çeşitli politikalar üretmek ve vatandaşını korumak istemektedir. Bu durum devletin varlık koşuludur. Sosyal politika anlayışının temelinde vatandaşı korumak ve kollamak fikri yer almaktadır. Vatandaşını her türlü zorluğa karşı koruyan devlet, sosyal devlet kavramına uygun bir devlet örneği teşkil etmektedir. Bu nedenle sosyal devletin yapısı, nitelikleri ve vatandaşına öngördükleri önem arz eden bir durum olmuştur. Böylelikle sosyal devlet, ilkesel olarak ortaya çıkan bir devlet yaklaşımı olmaktadır.

İlkesel olarak sosyal devlet anlayışı iktidarlara farklı sorumluluklar yüklemektedir. 20. Yüzyılın sonlarına doğru sosyal devlet anlayışının getirmiş olduğu sosyal refah uygulamaları yoğun eleştirilere ve tartışmalara maruz kalmıştır. Bu yoğun eleştirilerin temelini ise, sosyal refah uygulamalarının giderek artması sonucu kamu bütçesinde oluşan maliyetler ve bunun bir yük haline geldiği tartışmasıdır. Bu durum devletin kamu hizmetlerini tam anlamıyla yerine getirmesinde engel teşkil edebilmektedir (Bulut, 2003, s.173). Böylelikle devletlerin sosyal politikalar uygulaması ile aşırı büyümesi sonucu ekonomik ve siyasal sorunların beraberinde gelebileceği öngörüsü oluşmaktadır.

Sosyal Devletin Tanımı

Sosyal devletin kuramsal temeli 1930'lu yıllar olsa da olgunlaşma dönemi İkinci Dünya Savaşı sonrası olarak bilinmektedir. Öncelikle sosyal yardım hizmetleri, daha sonra sosyal güvenlik hizmetleri bu kurumsallaşma sürecine dâhil olurken, kavramsal olarak sosyal devlet; savaş sonrasında olgunlaşma sürecine girmiştir. Sosyal devlet ilkesinin temel hatlarında devletin sahip olduğu yetkiler bulunmaktadır. Bu minvalde devlet çeşitli yollar ve enstrümanlarla toplumsal hayata ve ekonomiye müdahalede bulunma yetkisine sahiptir. Netice itibariyle sosyal devlet ilkesi üzerinden devlet, ekonomiye ve toplumsal hayata müdahalede yetkili mercii olarak belirlenmektedir. Devlet bu yetkilerini kullanırken finansman olarak vergi uygulamalarını kullanabilmektedir. İkinci olarak devletin sahip olduğu yetki çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu çok boyutlu yapıda devletin fiyatları denetleme, Kamu İktisadi Teşebbüsleri vasıtasıyla üretici konumunda bulunabilmesi ve fiyatların belirlenmesindeki rolleri ön plana çıkmaktadır. Bu yetkilerin altında yatan temel amaç sağlık, eğitim, istihdam ve birçok alandaki ihtiyaçların toplumun tamamına açık ve ulaşılabilir olmasının devlet kanalıyla güvence altına alınmasıdır (Güler, 2006, s.3-4). Devlet, kamusal araçlar ve devlet olmanın verdiği yetkiler ile vatandaş nezdinde bölüşümü adil yapmakla sorumlu olduğu için sosyal devlet kavramı kapsamında müdahaleci bir rol üstlenmektedir.

Sosyal Devlet veya Refah devleti; toplumda barış ve sosyal adaleti sağlamak için, devletin her türlü müdahaleleri yapması gerektiğini öne süren bir devlet anlayışıdır (Özbudun,2010, s.135). Ayrıca devletin elinde bulundurduğu kaynakları sosyal, politik ve ekonomik olarak adil dağıtması, toplumdaki tüm kesimlere ulaştırması ve güvenli bir hale getirmesi ifade edilmektedir (Bell, 2016, s.3-4). Diğer yandan, sosyal devlet, sosyal güvenlik ve sosyal adaleti tesis etmeye çalışırken, sosyal eşitsizlikler, yoksulluk ve işsizlik gibi konular ile de mücadele edendevidettir. "Sosyal Devlet" veya "Refah Devleti" dar çerçevede ele alındığında, geleneksel sosyal iyileşme alanı olarak tanımlanarak; gelir transferleri, sosyal hizmetler ve belirli ölçüde bireylerin barınma sorunlarına eğilen bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Daha geniş çerçevede ise, genellikle politik ekonomi alanından hareketle; devletin ekonomiyi yönetme ve organize etme konusundaki büyük rolüne odaklanmaktadır. Bu doğrultuda istihdam, ücretler ve makro-mikro ekonomik konular refah devleti kompleksinin ayrılmaz bileşenleri olarak kabul edilmektedir

(Andersen, 1990, s.1-2). Refah devleti veya sosyal devlet anlayışı ilk hukuksal adımlarını atarken, sosyal yardım programları da bu adımlara eşlik etmektedir.

İngiltere’de başlayan sonra Avrupa’ya ve dünyaya hızla yayılan sosyal programlardan birçok devlet etkilenmiştir. Özellikle iş kazası sigortası ile örneklenen yardım programları daha sonra işverenleri ve kurumları ortak etmiş ve kanuni düzenlemeler yapılmıştır (Sallan Gül, 2006, s.145). Sosyal devlet genel olarak kendi içerisinde ikili veya üçlü yapıda literatüre aktarılmaktadır. Bu alana ait bir görüş; minimal ve kurumsal olarak sosyal devleti ikiye ayırırken (Abrahamson, 1999, s.395-396), diğer bir görüş ise pozitif, sosyal güvenlik ve sosyal refah şeklinde üç gruba ayırmaktadır (Özdemir, 2007, s.129).

Sosyal refah devleti yaklaşımı, devletin sosyo-ekonomik alana müdahalesi anlayışı, bireyleri koruyucu tutumu, demokratikleşme hareketleri ile beraber sosyal-ekonomik ve özgürlüklerin anayasal güvence altına alınması, sosyal refah devletinin yaklaşık yarım asırlık bir “altın çağ” yaşamasına neden olmuştur. Bu doğrultuda eşitlikçi ve paylaşımcı değerlerle kurgulanan sosyal refah devleti, ekonomik kalkınmanın ve beraberinde toplumsal refahın tahsis edilmesinde devleti anahtar kavram olarak benimsemiştir (Acar, 2017, s.250-251). Bireyin mutlak özgürlüğü üzerine kurulan ve sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan toplumsal karşıtıklara değinmeyen klasik liberal anlayışa getirilen eleştiriler, sosyal devletin düşünsel temellerini oluşturmuş ve uygulama alanının oluşmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan anlayış çerçevesinde devlete atfedilen rol, özgürlük konularında etkisi artırmak; yani vatandaşlara kişisel ve siyasal haklar tahsis edip kenara çekilmemekle beraber sosyal ve ekonomik hakları içeren çeşitli faaliyetlerde bulunmaktır (Bulut, 2003, s.175).

Literatürde önemli bir kesime göre; refah devleti veya sosyal devlet, tepkisel olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre kapitalist ekonomilerin sanayileşme sonrası oluşturduğu sorunlar, artan eşitsizlikler ve sosyal güvenlik sorunları karşısında siyasal hakları öne çıkararak, devleti bu süreçte seyirci kalmaması ve müdahale etmesi fikrinden oluşmuştur. Bu açıdan bakıldığında sosyal devlet, bireylere asgari geçimi sağlamaya yönelik güvence veren, sosyal güvenliği sağlayan, toplumdaki tüm kesimlere eşit düzeyde eğitim, sağlık, barınma gibi hizmetler üretebilen devlet modelidir (Şenkal, 2005: s.275- 276). Çünkü sosyal devlet, bireylerin temel hak ve özgürlükleri başta olmak üzere,

medeni hakları, mülkiyet hakları, siyasal hakları, anayasal katılımları gibi konularda belirli ölçüde özellikleri belirleyen (Craig, 2002, s.670) bir yapıda olmalıdır.

Sosyal Devlet Anlayışının Temel İlkeleri

Devletler karakteristik özellikleri bakımından, buldukları dönemlerin ideolojik hareketliliğinden ve döneminin şartlarından etkilenecek şekilde değişebilmektedir. Sanayi Devrimi ve devrimin oluşturduğu etkiler sonucunda, modern devlet ortaya çıkmaya başlamıştır. Modern devletin karşılaştığı dönüm noktaları arasında Dünya Savaşları ve 1929 dünya ekonomik krizi örnek gösterilebilir. Sosyal devletin ortaya çıkış süreci ve takiben gelişimiyle yaşanan kurumsallaşma, sosyal devletin II. Dünya savaşı sonrası 1970'li yıllara kadarki süreci "Altın Çağ" olarak tasvir edilmiştir (Gümüş, 2010a, s.118). 1973 yılında yaşanan petrol krizi ve beraberindeki ekonomik dalgalanmalar yalnızca ekonomik eksenli etkilerle sınırlı kalmamıştır. Bu bağlamda yaşanan birçok gelişme ve sonuçlar devletler özelinde de yeni yaklaşımlar ve politikaların ele alınmasına yol açmıştır. Bu süreçten sosyal devlet anlayışı da derinden etkilenmiştir. Özellikle 1980'li yıllarda ABD ve İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı neo-liberal ekonomi politikaları ile piyasa ekonomisi kapsamında devletin ekonomi ve sosyal alandaki rolü farklı bir zemine taşınarak sosyal devlet ilkesi tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların temelini attığı yaklaşımda ise, devletin ekonomik ve sosyal yönünün azaltılması temel motivasyondur (Türkoğlu, 2013, s.277).

Sosyal devlet ilkesi, ülkelerin temel anayasal ilkelerinden biri olarak kabul edilebilmektedir. Devletin nesnel olarak sahip olunan haklarından yararlanamayacak durumda olan ve güçsüz olarak nitelendirilebilen kesimleri koruma görevi olarak tanımlanmaktadır (Venckienė, 2014, s.33-34). Bu bağlamda refah devleti ile ilgili tartışmaların ortak iki noktası vardır. İlk olarak, sosyal yurttaşlığın genişlemesi ile sınıfın belirginliğinde bir azalma söz konusu olacak mı? Yani refah devleti kapitalist toplumu temelden dönüştürebilir mi? İkinci olarak ise, refah devletinin gelişimini tetikleyen nedensel güçler nelerdir? (Andersen, 1990, s.9). Söz konusu tartışmalar sonrası oluşan kanaatler esasen sosyal devletin temel ilkelerini ortaya koymaktadır.

Sosyal devlet ilkesinin dört temel özelliği bulunmaktadır. Bu dört temel özellik şu şekilde sıralanabilir (Gümüş, 2010b, s.188):

- “İnsan onuruna yaraşır hayat standardının sağlanması”,
- “Sosyal adaletin sağlanması”,
- “Devletin piyasaya müdahalesi ve adil gelir dağılımının sağlanması”,
- “Sosyal ve ekonomik hakların sağlanmasıdır”.

Kapitalizmin sistemsel olarak ortaya çıkardığı güç-refah dağılımındaki eşitsizlikler sistemin sorgulanmasına ve daha güçlü bir muhalefetle karşılaşılmasına yol açmıştır. Kapitalizmin beraberinde getirdiği sorunlar ve bu sorunların derinleşmesi, artması ve tepki çekecek boyutlara ulaşması sosyal güvence ve insana yatırım gibi uygulamaları zorunlu hale getirmiştir. Tüm bunlar ele alınarak bakıldığında kapitalizm, kendi geleceği için birtakım temel ilkelerini de göz ardı ederek içerisinde devlet müdahalelerini barındıran sosyal devleti, kendisi muhatap etmek zorunda kalmıştır (Ertürk, 2016, s.155). Sosyal devletin ana hatlarında, vatandaşların kanunlar karşısında sahip oldukları eşit hakları güvence altına almak, bu hak ve özgürlüklerin sosyal-ekonomik eşitsizlikler nedeniyle uygulanmasının önündeki engellerin kaldırılması yatmaktadır. Böylece devlet, vatandaşlarının temel bireysel hak ve özgürlüklerini daha işlevsel bir yapıya kavuşturabilmektedir. Sosyal devlet, üretim kapasitesini artırarak (ekonomik büyüme sağlanarak) toplumsal refahın da aynı paralelde artacağını öngörmektedir. Bu çerçevede devletin ekonomiye müdahalesi ekonomik büyüme, kalkınma ve toplumsal refahın artırılması için gerekli görülmüştür. Sosyal devletin ekonomideki ve beraberinde ortaya çıkan sosyal yapıdaki temel müdahalelerinin altında yatan etmenler arasında işsizliğin önüne geçilerek tam istihdamın sağlanması, sosyal dengenin korunması, gelecek güvencesinin oluşturulması, yardıma muhtaç olarak nitelendirilen bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, çalışan bireylerin durumunun iyileştirilmesi gibi etmenler bulunmaktadır. Tüm bu yaklaşımların uygulanması ve ele alınması ülkeden ülkeye değişiklikler gösterebilmektedir (Yay, 2014, s.149-150).

Sosyal devlet olmanın kriterleri ve temel argümanları ise şu şekilde sınıflandırılabilir (Ören, 2011, s.10-11):

- Sosyal devlet, hukuk devleti kavramı ile iç içe geçmiş ve hatta daha ileri bir evresi olarak vatandaşlarının sosyal ve ekonomik alanlarda temel yaşam standardının “onurlu” bir seviyeye çıkarılmasını esas almaktadır. Böylece sosyal devlet toplum içerisinde zayıf olarak kabul edilen kesimlerin toplum içerisinde ötekileştirilmesini ve ezilmelerini engeller.

- Sosyal devlet, emek kesimlerinin toplum içerisinde uygun bir yaşamsal koşula sahip olabilmeleri için adil düzeylerde ücret almaları ve bu standardın oluşturulması ile sorumludur. Bu doğrultuda sosyal devlet işsizliğin giderilmesi sürecinden istihdam üzerine kurgulanan eğitimlerin verilmesine kadar sorumlu görülmektedir. Bu kapsamda belirli şartlar neticesinde ilgili kesimlere işsizlik yardımı veya işsizlik sigortası gibi destekler sağlanması gerekir.
- Sosyal devletin temel değerleri arasında bireylerin çeşitli haklarını güvence altına almak bulunmaktadır. Bu kapsamda sosyal devlet tüm kesimlerin bireysel özgürlüklerinden din ve vicdan özgürlüğüne kadar temel haklarını koruyucu rolüne sahiptir.
- Sosyal devlet hayatın dinamik yapısının oluşmasından çalışan nüfusun niteliğine kadar ilgilenmekle sorumludur. Bu bağlamda sosyal devlet kadın ve çocukların çalışma koşulları üzerinde temel düzenleyici role sahip olarak, bünyeleriyle orantısız işlerde çalıştırılmasının önüne geçmekle sorumludur. Bununla beraber sosyal devlet çalışanların ölüm, emeklilik ve benzeri durumlarıyla da ilgilenmektedir.
- Sosyal devlet özellikle sosyal yaşam, eğitim, ekonomik ve istihdam gibi konularda dezavantajlı kesimlerin yanında yer alarak ilgili kişilerin topluma kazandırılmasında öncül role sahiptir.
- Sosyal devlet toplum ve birey üzerindeki ekonomiden sosyal hayata kadar olan tüm süreçler üzerindeki düzenleyici ve yapıcı rolünü en etkili bir şekilde kullanabilmesi için “müdahaleci” bir politika izler.

Sosyal devlet olma ölçütlerinin, devletlerin görev ve sorumluluklarını artırdığını belirtmek mümkündür. Bu kapsamda devletlerin toplum hayatında daha belirgin hale gelmesi ve aktif bir role bürünmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Sosyal devlet yaşadığı dönüşümler ve gelişmelerle Montesquieu'nün “Kanunların Ruhü” adlı kitabında “Jandarma Devlet” olarak tasvir ettiği ve devletin sadece güvenlik, savunma, adalet, eğitim ve diplomasi görevlerini yerine getiren (Montesquieu, 2015) ve piyasaya herhangi bir müdahalede bulunmayan klasik liberalizmin devlet anlayışından ayrılmaktadır. Bu kapsamda devlete atfedilen anlayış genişleyerek sosyo-ekonomik olaylar üzerinde de devlet, müdahaleci bir konumda ele alınmıştır (Ergenç, 2009: s.36).

Sosyal devlet ilkesinin kullandığı araçlardan biri kuşkusuz demokrasidir. Toplumsal eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin giderilmesinde demokrasinin işlevselliği önemli bir yere sahiptir. Demokrasinin temel taşları arasında bulunan siyasal eşitlik yaklaşımı, “sosyal eşitlik” beklentisini harekete geçirerek, devleti bu kapsamda daha faal bir rol üstlenmeye sevk eder. Demokratiklik ve ekonomik açıdan gelişmekte olan ülkelerde, tek başına gerçekleştirilen sosyal gelişmeler veya demokratik gelişmeler devletin sosyal devlet olarak kabul edilebilmesi için yeterli değildir. Sosyal devlet, yapısı bakımından uzun vadeli ve belirli amaçlara hizmet edecek politikalar üretilmesini içermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen “popülist” politikalar kısa vadeli, o günkü koşullara göre şekillenen ve mevcut dengenin bozulmasına hizmet ettiği için bu politikaların sosyal devlet olarak adlandırılması mümkün görünmemektedir. Sosyal devlet olmak için ihtiyaç duyulan planlı ve uzun vadeli politikalar yerine kısa vadeli popülist politikalar geliştiren ülkeleri “vaatler devleti” olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Sağlam temellere oturtulmadan ve geçici bir zeminde kurgulanan politikalara sahip “vaatler devleti” tanımına uygun ülkeler, küreselleşme sürecinde neo-liberal politikalara daha fazla maruz kalarak günümüzde bu kısa vadeli yaklaşımlarından da vazgeçmiş bir görüntü çizmektedirler (Koray, 2012, s.77-78).

Sosyal Politika

19. yüzyılda yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmelerin bir ürünü olan sosyal politika kavramının literatüre girmesi görece daha yeni sayılmaktadır (Özdemir, 2007, s.13). Genel bir sosyal politika tanımı yapmak gerekirse; devletin vatandaşlarının refah, huzur ve mutluluğunun sağlanması bakımından birçok alanla ilgili kararlar ve uygulamalar bütünü olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede sosyal politika eğitim, istihdam, sosyal yapı ve benzeri birçok alan üzerine oluşturulabilmektedir (Bedir, 2015, s.3). Toplumun refah seviyesini artırabilmek için sosyal planlamalar ve devletin her türlü müdahalesi sonucu ortaya çıkan politikalar (Cahnman, 1958, s.330) olarak da tanımlanabilir. Sosyal politika kavramı; toplumda adaleti sağlamak için sınıflar arası farklılıkları ortadan kaldırılabilmek adına ortaya konan çalışmalar ve hizmetler şeklinde de ifade edilebilir.

Sanayi devrimi ve sonrasındaki süreçte toplumsal yapıda değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bağlamda özellikle işçi sınıfının mevcut durumu ve

toplumsal ayrışmadaki artış, devletlerin bu problemleri alana müdahalesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Ortaya çıkan toplumsal çatışmalar ve işçi sınıfının mevcut yapıda karşılaştıkları zorluklar gönüllü sigorta uygulamalarını doğurmuştur. Bu uygulamalar zamanla kalıcı hale gelmiş ve sosyal sigorta kavramı ortaya çıkmıştır. Böylece devletlere ilişkin sosyal politikalar ön planda yerini almıştır (Koray, 2012, s.27-28). Bunun yanı sıra emeklilik, sakatlık, işsizlik ve hastalık gibi faktörler sosyal sigortalar anlayışının gelişmesine ve hatta zorunlu olmasına neden olmuştur (Rosanvallón, 2000, s.11).

Başarılı sosyal politika uygulamalarından bahsedilebilmesi için bazı zeminlerin oluşması gerekmektedir. Devletlerin başarılı sosyal politikalar üretebilme ve uygulayabilme düzeyleri, mevcut rejimleri ile yakından ilintilidir. Devletlerin mevcut rejimlerin sosyal politikaları tanıyacakları hareket alanı başarılı bir sosyal politika için son derece önemlidir. Bu çerçevede demokratik teamüllerin baskın olduğu ülkelerde, sosyal politikalar daha geniş bir hareket alanına sahip olurken, demokratik kaidelerin yerleşmediği ülkelerde sosyal politika ve sosyal adaletin işlevsellik kazanması mümkün görünmemektedir. Sosyal politikaların kâr amacı üzerine kurgulanmaması ve kamu yararını hedeflemesi temel değerleri arasındadır (Ören, 2011, s.31-32).

Sosyal politikalar sanayileşmenin etkisiyle sistemin daha insani nitelik kazanmasını sağlamaya yönelik denge anlayışı olarak belirginlik göstermektedir. Sosyal politikanın varlığı kimilerince sistemin devamlılığı için çalışan bir mekanizma olmakla büyük bir kesim tarafından da kapitalizmin vicdanı olarak ele alınmıştır. Keynesyen iktisat anlayışının kamusal müdahalelere olanak tanınması neticesinde devletin sosyal niteliği gelişme imkânı bularak refah devletine giden yolu oluşturmuştur (Özaydın, 2008, s.164).

Sosyal politikaların kapsamını ve özelliklerini belirleyen bazı önemli etkenler bulunmaktadır. Bunlar arasında devletin ekonomik yapısı, siyasal yönetim anlayışı, sosyal politika uygulayıcısı kurumların özellikleri ve ilgili toplumun sosyal ve kültürel faktörleri yer almaktadır (Aysan, 2020, s.10). Söz konusu temel etkenler sosyal politikanın şeklini ve içeriğini belirler. Eğitimden sağlığa, sosyal hizmetlerden barınmaya ve sosyal güvencelere kadar tüm konuların içeriği oluşmaktadır. Diğer yandan sosyal politikaların hedefleri ise şöyle sıralanmaktadır (Ergenç, 2009, s.38):

- Sosyal politikalar, “ihtiyaç sahibi” tanımlanmasına sahip bireylerin sosyal ve ekonomik yapılarında sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetler gibi uygulamalarla iyileştirmeler yapmayı hedeflemektedir. Bu

çerçevede ihtiyaç sahibi olarak görülen bireylerin sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesi ön plana çıkmaktadır.

- Sosyal politikalar neticesinde toplumsal düzenin ve adaletin sağlanması öncelikli hedefler arasındadır.
- Devletin sosyal politikalar vasıtasıyla toplumun tüm kesimlerine ulaşabilmesi ve toplumun tüm kesimlerinin her türlü riskten korunması için sosyal güvenlik kapsamına dahil edilmesi,
- Sosyal politikalar neticesinde makro ve mikro boyutta verim elde edilmesi ve fırsat eşitliğinin de ön plana çıkarılması hedeflenmektedir. Bununla beraber toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve tam istihdam öncelikler arasında yer almaktadır.
- Sosyal politikalar neticesinde toplumun mevcut yapıya ve sisteme olan inancının sağlanması ve korunması temel hedefler arasında bulunmaktadır.
- Sosyal dayanışma kültürünün oluşması ve toplumun her kesimine sivil örgütlere katılım olanaklarının tanınmasıdır.

Sosyal hakların yurttaşlık kavramıyla olan ilişkisi uzun temellere dayanmaktadır. Sosyal haklar çerçevesinde sorunlu alanlar olarak görülen sosyal eşitlik ve sosyal adalet konularına yeni bir bakış açısı getirilmiştir. Bu doğrultuda sosyal haklar serbest piyasa ekonomisine müdahaleyi öngörmekle beraber, vatandaş piyasa ekonomisine indirgemeyerek piyasanın vatandaş üzerindeki ezici ve yıkıcı etkilerinden arınılmasını da içermektedir. Hak temelli düzenlemeleri temel alan sosyal politikalar, toplumu bir bütün olarak ele almaktadır (Metin, 2011, s.181-182). Halkı bir bütün olarak ele alan bu kavram, beraberinde toplumsal tabakada bir bütünleşmeyi ve aidiyet duygusunun artmasına da olanak sağlamaktadır.

Sosyal politika kavramı daha çok sosyal güvenlik, sosyal sigortacılık, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler uygulamaları kapsamında ele alınmaktadır. Fakat sosyal politika belirli kurumsal ilkeler çerçevesinde ortaya çıkmış ve daha sonra da kurumsallaşmıştır. Bu kurumsallaşma süreci, batılı ülkelerde meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerden oluşmaktadır. Bu bağlamda merhamet duygusu üzerinden şekillenen ve isteğe bağlı olarak toplumsal yardımlaşma yerini, eşit haklar çerçevesinde bireylerin toplumsal risklere karşı korunduğu ve bu korunmanın kurumsal yollardan gerçekleştirildiği sosyal politikaya bırakmıştır (Sunal, 2011, s.284).

Sosyal politikanın kabul gördüğü tanımı ve uygulama alanı, ülkeden ülkeye çeşitli farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak kavram üzerinde büyük çoğunluğun uzlaştığı nokta sosyal politikanın başlangıcının sanayileşme, kapsamının ise sanayileşme sonucu işçi sınıfının yaşadığı sorunlara müdahale stratejisinin olduğudur. Sanayileşme başlı başına dünya üzerinde yoğun etkilere neden olmuştur. Özellikle siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda önemli bir geçiş dönemi olarak tasvir edilmektedir. Bununla beraber sanayileşmenin karşılık bulamadığı daha doğrusu yoğun dönüşümün sefalete zemin hazırlaması dikkat çeken bir diğer husus olmuştur. Bu minvalde sanayileşmenin toplumsal zeminde daha olumlu bir iz bırakması adına sosyal politikalar bir nevi denge aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Yıldırım, 2018, s.32).

Sosyal politika, genel hatlarıyla devlet tarafından uygulanan ve idare edilen bir yapıdır. Fakat devlet dışında toplum tarafından oluşturulan vakıf, sendika, kooperatif gibi sivil örgütlerin tedbir ve politika geliştirmesi mümkündür. Oluşturulabilecek bu tedbirlerin çerçevesini ise yasal düzenlemeler çizmektedir. Sosyal politika kapsamına giren konularda alınacak herhangi bir tedbir veya uygulamanın sosyal politika olarak nitelendirilebilmesi için düzenli, sürekli, planlı ve hukuki kurallar nezdinde gerçekleştiriliyor olması gerekmektedir (Bedir, 2015, s.10). Sosyal devlet ilkesi üzerine inşa edilen devlet politikaları, “uzlaşma aracı” olarak da devletin elini güçlendiren bir niteliğe sahiptir. Bu politikaların içerdiği eşitlik ve adaletin sağlanması kavramları, toplumsal bütünleşmeyi teşvik edici olmakla beraber vatandaşın mevcut sisteme olan inancını da artırmaktadır (Koray, 2012, s.79).

Sosyal politikalar özellikle gelişmekte olan ülkelerde geçici uygulamalar olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda ele alınan politikalar devletin vatandaşlarına yaptığı bir yatırım olarak görülmekten ziyade devlet gideri olarak görülmektedir. Sosyal politikanın bu çerçevede uygulanması, toplumun belirli kesimleri arasındaki yapısal uyumsuzluğu gidermek için tasarlanan bir dizi sınırlı tedbir olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda ele alınan sosyal politikalar önemli ölçüde ihmal edildiğinde, devletin desteğine ihtiyaç duyan ve bekleyen kesimlerin sosyal sorunlar altında ezilmelerine yol açmaktadır (Yolcuoğlu, 2012, s.156).

Tartışma ve Sonuç

Sosyal devlet veya refah devleti anlayışı, toplumda refah seviyesinin arttığı ve sınıfsal farklılıkların yaşanmadığı durumlarda söz konusu olabilmektedir. Liberal öğretinin tersine devlet koruyucu, kollayıcı, düzenleyici ve denetleyici bir anlayış ile hizmet etmektedir. Kapitalizmin dünyaya armağan ettiği ve neredeyse her şeyi küreselleştirdiği sosyal ve ekonomik yapıda sosyal adaletin nasıl sağlanacağı ve ne kadar sürdürülebilir olacağı merak konusudur. Bu bağlamda kimi otoriteler, sosyal adaletin tesis edilememesini sosyal politikaların başarısızlığı olarak değerlendirmektedir. Dünyada sosyal politikaların bu denli etkisiz olması küresel sermaye odaklarının iştahını daha çok kabartmaktadır. Küresel sermaye gruplarına karşı çaresiz kalan kimi devletler sosyal politikaları sadece sözde veya kâğıt üzerinde savunabilmektedir.

Toplumsal yapıda yaşanan hızlı dönüşümler, kapitalizmin yayılması ile birleşince sosyal politikalara ihtiyaç artmıştır. Devletler niceliksel anlamda yaşanan bu değişimlere, gelirin adil dağıtılmamasından dolayı toplumda oluşan sınıflar arası çatışmalara çözüm bulamamış veya yetersiz kalmıştır. Devletin bu sorunlara çözümünü yine sosyal politikalar ile olacaktır ve bu nedenle sosyal politika kavramı önemini her dönem korumaktadır. Devletlerin esas görevleri arasında ideal bir sosyal adaleti tesis etmek olduğu düşünülürse bu durumda sosyal politikaların popülist olmak yerine topluma fayda sağlayan bir yapıda olması beklenir. Ancak bu şekilde devletler sosyal adaleti tesis ederek toplumdaki eşitsizlikleri en aza indirmeyi, mümkünse ortadan kaldırmayı başarır ve sosyal devletin bir gereği olan sosyal politika üretmede amacına ulaşabilir.

Unutmamak gerekir ki, tarih boyunca devletin egemenliği, varlık nedenleri gibi konuların yanında devletin görevi ve kapsamı da sık sık tartışılmaktadır. Devlete yüklenen görevler, ondan beklenenler zaman ve mekân kavramlarına göre değişmiş olsa da esasen toplumun en üst otoriteden beklentisi benzerlik gösterir. Devletin toplum üzerindeki etkisi ve rolü bu anlamda oldukça önemlidir. Farklı ideolojik görüşlerin de etkisiyle devletin yapısı da değişime uğramıştır. Devletin nasıl konumlanacağı, sosyal, ekonomik ve siyasal yapısını nasıl belirleyeceği tarihsel süreçte tartışılmıştır. Ancak şu bir gerçektir ki, devlet, vatandaşın ihtiyaçlarını karşılayabilen bir konumda olmalıdır. Dünya üzerinde genel olarak, gelir adaletsizliğinin artması, toplum-

daki sınıfsal farklılıklar ve bireylerin ekonomik sorunları mevcut sosyal politikaların yetersiz olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle sosyal devlet anlayışında anahtar kavram, sosyal politikalar geliştirebilmek ve bu süreci güncel tutabilmektir. Devletlerin yapmış olduğu bazı ayni ve nakdi yardımdan daha öte kalıcı ve sürdürülebilir politikalar üretebilmek adına toplumun her kademesindeki kesimlerle sorunlar güncel olarak istişare edilmeli, kalıcı çözümler bulunmalıdır. Devlet sosyal yardımda bulunurken mevcut sorunun kalıcı çözümüne odaklanarak sürdürülebilir sosyal politikalar üretebilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Key To Being A Socialstate:
Developing Social Policies**

*

Hasan Yılmaz – Alpcan Acar
İnönü Üniversitesi

The state's provision of certain services to its citizens, its desire to raise its living standards and its work in this direction also affected the state's approaches and imposed different duties on the state. Duties such as ensuring the citizens' equality of opportunity in every field, justice in income distribution, and minimum living standards have become important and prioritized issues of the state. It is among the responsibilities of the state to defend the fundamental rights of the individual, to take a role to protect their freedom, to act by the principle of justice when using public resources, and to act equally in all other services. In the formation of the welfare state and social state understanding, it is the main goal to carry these responsibilities further and to increase the living standards of the individual.

Since their establishment, states have wanted to produce various policies and protect their citizens to serve their citizens. This is the existing condition of the state. The idea of protecting and watching over the citizen lies at the heart of the social policy approach. The state, which protects its citizens against all kinds of difficulties, constitutes an example of a state by the concept of a social state. For this reason, the structure of the social state, its qualities and what it predicts for its citizen has become a matter of importance. Thus, the social state is a state approach that emerges on principle.

Social state understanding has increased its importance in the 20th century. The Weimar Constitution (1919), which Germany adopted, secured the rights to health, work, family and education, and made significant progress in this regard. Other important developments; II. After World War, 1947 Italy, 1949 Germany and 1958 are constitutional regulations in France (Bulut, 2003, p.176-177). Thus, the legal framework of the social state understanding in Europe has been established. In the following years, a remarkable growth rate is observed in many countries, especially in

the 1960s and 1970s. States, which were regarded as night watchmen, protectors of law and order, militarist and even the repressive organ of totalitarian rule, have now become institutions that are heavily engaged in the production and distribution of social welfare (Andersen, 1990, p. 1). The struggle of the states, which have adopted the principle of social welfare and social justice, especially within the global socio-economic structure, has become more difficult after this period.

The social welfare state approach, the understanding of the intervention of the state in the socio-economic sphere, the protective attitude of the individuals, the democratization movements and the constitutional guarantee of social-economic and freedoms have caused the social welfare state to experience a "golden age" for about half a century. In this direction, the social welfare state, built with egalitarian and sharing values, has adopted the state as the key concept in the allocation of economic development and social welfare (Acar, 2017, p. 250-251). The criticism of the classical liberal understanding, which is based on the absolute freedom of the individual and does not refer to the social antagonisms that emerged after the industrial revolution, formed the intellectual foundations of the social state and provided the application area. The role attributed to the state within the framework of the understanding that emerged in this direction is to increase its influence on freedom issues; that is, to allocate personal and political rights to citizens and not stand aside, but to engage in various activities involving social and economic rights (Bulut, 2003, p.175).

The introduction of the concept of social policy, which is a product of the economic and social developments experienced in the 19th century, into the literature is considered relatively new (Özdemir, 2007, p. 13). If it is necessary to make a general definition of social policy; It can be expressed as a set of decisions and practices about many areas in terms of ensuring the welfare, peace and happiness of the citizens of the state. In this framework, social policy can be formed on education, employment, social structure and many similar areas (Bedir, 2015, p.3). It can also be defined as social planning and policies that emerge as a result of any intervention of the state to increase the welfare level of the society (Cahnman, 1958, p. 330). The concept of social politics; can also be expressed in the form of

works and services put forward to eliminate the differences between classes to ensure justice in society.

It should not be forgotten that in addition to issues such as the sovereignty of the state and the reasons for its existence, the duty and scope of the state are frequently discussed throughout history. Although the duties assigned to the state and what is expected of it differ according to the concepts of time and space society's expectations from the highest authority are similar. The influence and role of the state on society are very important in this sense. The structure of the state has also changed under the influence of different ideological views. How the state will be positioned and how it will determine its social, economic and political structure has been discussed in the historical process. However, it is a fact that the state must be in a position to meet the needs of the citizen. In general, the increase in income inequality, class differences in social and economic problems of individuals all over the world point out that the current social policies are insufficient. Therefore, the key concept in social state understanding is to develop social policies and to keep this process up-to-date. To produce permanent and sustainable policies beyond some in-kind and monetary aid provided by the states, the problems should be consulted with all segments of the society and permanent solutions should be found. While providing social assistance, the state should be able to produce sustainable social policies by focusing on the permanent solution to the present problem.

Kaynakça / References

- Abrahamson, P. (1999). The Welfare modelling business. *Social Policy & Administration*, 33(4), 394- 415.
- Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve sosyal refah devleti ekseninde üçüncü yol yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 248-263.
- Aktan, C. C. (1995). *21.yüzyıl için yeni bir devlet modeline doğru optimal devlet, kamu ekonomisinin ve yönetiminin yeniden yapılanması ve küçültülmesine yönelik öneriler*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Andersen, G. E. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity Press.
- Aysan, M.F. (2020). *Geleceğin Türkiye'sinde sosyal politikalar*. İstanbul: İlke Yayınları.

- Bedir, E. (2015). Sosyal politikaya ilişkin genel bilgiler ve sosyal politikanın araçları (4. Baskı.). A. İ. Oral, & Y. Şişman (Ed.), *Sosyal Politika* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Bell, L. A. (2016). Theoretical foundations for social justice education. (Edt: M. Adams, L.A. Bellwith D.J. Goodman, K.Y. Yoshi) *Teaching For Diversity And Social Justice*, 3. Edition. Routledge: New York.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: sosyal devletin sonu mu? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(2), 173-197.
- Cahnman, W.J. (1958). Man and economy: essays and discussion of the economic theory and policy. *The American Journal of Sociology*, 64(3), 320-331.
- Craig, G. (2002). Poverty, social work and social justice. *British Journal Of Social Work*, 32, 669- 682.
- Durdu, Z. (2009). Modern devletin dönüşümünde bir ara dönem: sosyal refah devleti. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 37-50.
- Ergenç, S. (2009). Sosyal politikalarda ve sosyal hizmetlerde değişim süreci (yeni bir model önerisi). *Denetim*, (1), 35-41.
- Ertürk, A. S. (2016). *Küreselleşen dünyada küreselleşemeyen sosyal adalet*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Güler, B. A. (2006). Sosyal devlet ve yerelleşme. *Memleket Siyaset Yönetim-Dört Aylık Kurumsal Dergi*.
- Gümüş, A. T. (2010a). Sosyal devlet anlayışının gelişimi ve dönüşümü. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 117-158.
- Gümüş, A. T. (2010b). *Sosyal devlet anlayışının gelişimi ve dönüşümü*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Koray, M. (2012). *Sosyal politika* (4. Baskı.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Metin, O. (2011). Sosyal politika açısından Akp dönemi: sosyal yardım alanında yaşananlar. *Çalışma Ve Toplum Dergisi*, 28, 179-200.
- Montesquieu, B. (2015). *Kanunların ruhu üzerine*. (Fehmi Baldaş, Çev.). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Ören, K. (2011). *Sosyal politika*. Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- Özaydın, M. M. (2008). Küresel etkilerle şekillenen sosyal politika anlayışı ekseninde sosyal politikaların geleceğini tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 163-180.
- Özbudun, E. (2010). *Türk anayasa hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

- Özmen, Z. (2017). Avrupa'da sosyal güvenlik sisteminin finansmanı: farklı refah devletleri üzerine bir inceleme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 600-620.
- Polanyi, K. (1986). *Büyük dönüşüm: çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri*. (Ayşe Buğra,Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Rosanvallon, P. (2000). *The new social question: rethinking the welfare state*. New Jersey: Princeton University Press.
- Richardson, J. H. (1970). *İktisadi ve mali yönüyle sosyal güvenlik*, (Turan Yazgan,Çev.), İstanbul: İÜ. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Sallan Gül, S. (2006). *Sosyal devlet bitti, yaşasın piyasa! yeni liberalizm ve muhafazakârlık kaskacında refah devleti*. Ankara: Ebabel Yayınları.
- Sunal, O. (2011). Sosyal politika: sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 66(3), 283-305.
- Şaylan, Gencay. (2003). *Değişim, küreselleşme ve devletin yeni işlevi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Şenkal, Abdülkadir. (2005). *Küreselleşme çağında sosyal politika*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şenocak, H. (2009). Sosyal güvenlik sistemini oluşturan bileşenlerin tarihi süreç ışığında değerlendirilmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 56.
- Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.
- Venckienė, E. (2014). Some aspects of the Image of social state under the rule of law in the interwar period in Lithuania. *International Journal of Arts and Commerce*, 3(2), 33-42.
- Yay, S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye'de sosyal devlet. 21. *YüzyıldaEğitim ve Toplum*, 3(9), 147-161.
- Yıldırım, B. (2018). Endüstrileşme ve sosyal politika arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 18(1), 30-44.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012). Türkiye'de sosyal politika ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 145-158.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yılmaz, H. ve Acar, A. (2021). Sosyal devlet olabilmenin anahtarı: sosyal politikalar geliştirebilmek. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4738-4759. DOI: 10.26466/opus.902955

Determination of Quality Standards for Management and Administrative Services in Science Teacher Training Programs¹

DOI: 10.26466/opus. 893880

*

Adem Yılmaz* - Seyit Aydın**

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kastamonu/Türkiye

E-Posta: yilmazadem@kastamonu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1424-8934](https://orcid.org/0000-0002-1424-8934)

** Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Ankara/Türkiye

E-Posta: seyitaydin@ybu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7880-9780](https://orcid.org/0000-0001-7880-9780)

Abstract

A country's competitiveness and development efforts are determined by the qualified manpower it has trained. Reaching qualified manpower is possible with a good higher education. At this point, quality and competencies of higher education institutions come to the fore. In this direction, families are constantly researching for their children to have a good university education and take into account quality indicators to make a good choice. In this study, science teacher training programs, which are higher education programs, were examined in terms of quality standards for management and administrative services. A quality standard scale has been developed within the scope of the research. The survey method, which is one of the quantitative research methods, was used in the research process. While determining the research sample, criterion sampling and appropriate sampling types were preferred. 1352 people participated in the study voluntarily and willingly. As a data collection tool, a Likert-type scale with 7 factors and 58 items was used by the researchers. The data obtained within the scope of the research were analyzed using SPSS 20.0 and LISREL 9.2 package programs. As a result of the exploratory factor analysis of the developed scale, it was seen that the factor loads varied between .402 and .907. The Kaiser-Meyer-Olkin value was determined to be .817. It was found that the total variance explained was 55.93% and Cronbach's Alpha value was .907. As a result of the confirmatory factor analysis, it was found that X^2/Df value was 1.93, RMSEA value was .04, NNFI value was .95, SRMR value was .07 and AGFI value was .75. According to the results of the research, a valid and reliable scale was developed and it was determined that the stakeholder opinions (prospective teachers, teachers, faculty members) contributed to the quality standards at "a very significant" level.

Key Words: Science teacher education program, management and administrative services, quality standards, scale development

¹ *Bu araştırma 18-22 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen 27th International Conference on Educational Sciences (ICES UEBK) kongresinde sözlü (özet) bildiri olarak sunulmuş olup birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Fen Bilgisi Öğretmen Yetiştirme Programlarında Yönetim ve İdari Hizmetlere Yönelik Kalite Standartlarının Belirlenmesi

*

Öz

Bir ülkenin rekabet edebilme gücü ve kalkınma çabaları yetiştirmiş olduğu nitelikli insan gücü ile belirlenmektedir. Nitelikli insan gücü ise iyi bir yükseköğrenim ile mümkün olmaktadır. Bu noktada yükseköğrenim kurumlarının niteliği, kalitesi ve yetkinlikleri ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda aileler, çocuklarının iyi bir üniversite eğitimi almaları için sürekli araştırma yapmakta ve iyi bir seçim yapmak için kalite göstergelerini dikkate almaktadır. Yapılan bu çalışmada, bir yükseköğretim programı olan fen bilgisi öğretmen yetiştirme programları yönetim ve idari hizmetlere yönelik kalite standartları açısından incelenmiştir. Araştırma kapsamında bir kalite standardı ölçeği geliştirilmiştir. Araştırma sürecinde nicel araştırma yöntemlerinden olan tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma örneklemini belirlerken ölçüt örnekleme ve uygun örnekleme türleri tercih edilmiştir. Araştırmaya gönüllü ve istekli olarak 1352 kişi katılmıştır. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen likert türünde 7 faktörlü ve 58 maddeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler, SPSS 20.0 ve LISREL 9.2 paket programları kullanılarak çözümlenmiştir. Geliştirilen ölçeğin açıklayıcı faktör analizi sonucu faktör yüklerinin .402 ile .907 arasında değiştiği görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin değerinin ise .817 olduğu belirlenmiştir. Açıklanan toplam varyansın %55.93 ve Cronbach's Alpha değerinin ise .907 olduğu bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda X^2/Sd değerinin 1.93, RMSEA değerinin .04, NNFI değerinin .95, SRMR değerinin .07 ve AGFI değerinin .75 olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre geçerliği ve güvenilirliği sağlanan bir ölçek geliştirilmiş ve paydaş görüşlerinin (öğretmen adayları, öğretmenler, öğretim üyeleri) kalite standartlarına "oldukça önemli" düzeyinde katılım sağladıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fen bilgisi öğretmen yetiştirme programı, yönetim ve idari hizmetler, kalite standartları, ölçek geliştirme

Introduction

A country's competitiveness and development efforts are determined by the qualified manpower it has trained. Reaching qualified manpower is possible with a good higher education (Adıgüzel, 2008). The quality of education and training services has an important place in the development, growth, development and creation of qualified manpower of a country (Özden, 2000). Countries that have developed and proven themselves in the field of technology in this regard make large investments in education systems every year (Bakioğlu and Ülker, 2015). Because the most important and last step that individuals have taken before starting their professional life is higher education (Ayaydın, 2010; Kalaycı, 2008).

The structure, working style, quality indicators and competitiveness of higher education institutions are changing with each passing day (Güleş, 2013). Thanks to the internet, people can examine the whole world and be aware of all developments. This situation also affects the universities and higher education programs that families will choose for their children. Families are now comparing universities and prefer the ones that have proven themselves in terms of quality, standards and competences (Yılmaz, 2018). An important component of universities that have proven themselves with respect to their competence is education faculties and teacher training units. Teachers are groups that direct society and play an active role in the creation of qualified manpower, especially from the onset of childhood (Eacute and Esteve, 2000). For this reason, teacher training programs in higher education institutions should have a structure that can keep up with the needs of the age and operate at certain standards (Yanpar-Yelken, Çelikkaleli, and Çapri, 2007). Some new concepts emerge in line with these purposes in higher education. These are; quality, accreditation, standards, evidence and indicators (European Network of Quality Assurance Agencies [ENQA], 2008).

Among these concepts, only the concepts of quality and standard have been mentioned in accordance with the research subject. The concept of quality has many equivalents in the literature. According to the Turkish Language Institution (TDK, 2021a), quality is defined as “*Qualification*”, while the concept of Qualification is defined as “*the feature, qualification,*

and arbitrariness that indicates how something is and that separates it from other things." As it can be understood from the related definition, it is not possible to use the concept of quality in all scientific fields with a single definition. Therefore, it is necessary to handle the concept of quality in education separately. Quality education can be defined as follows it is the coexistence of many features such as perfection (free from mistakes), functionality (ability to address many disciplines), economy (gain from time, space and workforce) and keeping up with the era (Delfino and Persico, 2007; Saç, 2016).

It goes without saying that, it is inevitable for a quality education to have certain standards (Bakioğlu and Ülker, 2015). Especially having standards that are valid all over the world and assuring certain competencies will seriously affect the quality of education. The notion of "standard" according to TDK (2021b) is *"the rule put in order to determine a product, a working method, the amount to be produced, the amount of money in the budget"* in an enterprise. The equivalent of this concept in educational sciences can be defined as all kinds of indicators, concrete outputs and general expressions given to the services provided in order to determine the competencies of an educational process and to examine its responsiveness to the needs (Hesapçioğlu, 2003). The first large-scale study on determining quality standards in teacher training programs in our country was carried out in 1998. Council of Higher Education (CoHE/YÖK) and the World Bank (WB) conducted this project entitled "Teacher Education Standards and Accreditation in Turkey" and a number of accreditation and standard criteria were determined then (YÖK, 1998, 1999a, 1999b).

As for quality standards in higher education studies in Turkey they seem to have accelerated after 1998. First of all, quality and accreditation procedures were performed in engineering programs and with the achievement of satisfactory results, these practices were also used in teacher training programs (Turan, 2013). Science education and science teacher training programs have a special place among teacher training programs in our country. Because science education is an important branch of science that contains many different disciplines and prepares the individual for life. Understanding and applying the innovations and technological developments required by the age is basically possible with science edu-

cation. For this reason, determining the quality standards of science teacher training programs would be an appropriate attempt. Many studies have been conducted on science teacher training programs. These studies take the form of various shape like; comparison studies (Ersoy, 2006; Kocakaya, 2015; Korkmaz, 2013), research on professional competence (Baştürk, 2008; Seferoğlu, 2004), studies on program development (Demirbaş and Yağbasan, 2005; Özyurt, 2014; Tukur, 2016), teacher problems (Sançmış, 2014), research done for determination of science teacher competencies (MEB, 2002, 2006, 2008) and the ones concentrating upon teacher training policies (Çeliker, 2015; Meraler, 2011). However, it has been observed that there are not enough number of studies regarding quality standards. Therefore, in the study, "Determination of Quality Standards for Management and Administrative Services in Science Teacher Training Programs" was aimed. The following sub-goals are included in the research:

1. Development of a valid and reliable quality standard scale for management and administrative services,
2. Implementation of the developed scale and determination of stakeholder opinions.

Method

In this study, survey method, which is one of the quantitative research methods, was preferred. The survey method is a model that provides in-depth information about an event, fact or situation and aims to describe the situation without intervening in the process (Delice, 2015; Fraenkel and Wallen, 2003). In the literature, it is seen that the survey method is frequently preferred in determining the quality standards in teacher training programs and performing scale development practices (Erişen, 2001; Güleş, 2013; Turan, 2013; Yılmaz, 2018).

The Study Group

The study group of the research was determined by two different sampling methods. These sampling methods are criteria and appropriate sampling. The reason why these sampling methods are preferred is that they

provide researchers with convenience and usefulness in terms of time, effort and cost (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, and Demirel, 2016). The research has two working groups. Initially, 65 science faculty members, 128 science teachers and 217 prospective science teachers participated in the pilot study. In the second and final application, 206 science faculty members, 501 science teachers and 645 prospective science teachers participated.

Ethical Statement and Compliance with Rules

During the development of the quantitative data collection tool used in the research, the necessary permissions were obtained from the rightful authors for the scales used, and references were made within the scientific framework. In addition, the participants were informed and necessary permissions were obtained through the informed consent forms. The entire research process was conducted within the framework of ethical rules.

Development Process of Data Collection Tool and Data Collection

In the research, "Quality Standards Scale for Management and Administrative Services in Science Teacher Training Programs" was used as the data collection tool. These sub-steps were followed in the development process of the scale (Baş, 2008; Karasar, 2006; McMillan and Schumacher, 2006):

- Establishing a conceptual infrastructure,
- Creating an item pool,
- Getting expert opinion,
- Pilot implementation and analysis,
- Making validity and reliability applications,
- Taking expert opinion and finalizing the scale.

Research data were collected over a period of approximately 6 months within the scope of the doctoral thesis study. The results of the data collection tool regarding validity, reliability and application results are explained in detail in the findings and discussion section.

Data Analysis

Research data were analyzed in two stages. First, exploratory and confirmatory factor analysis was conducted during the scale development phase. These analyzes were analyzed with SPSS 20.0 and LISREL 9.2 package programs. In the second stage, the data collected with the help of the developed scale were subjected to descriptive and inferential statistics. Later, because the application data did not show normal distribution, the analyzes were completed using non-parametric tests (Kruskal Wallis and Mann Whitney U).

Findings

In the first stage of the research, a scale development application with validity and reliability was carried out. For this purpose, exploratory and confirmatory factor analyses were performed, respectively. Table 1 presents KMO and Bartlett test results for scale items.

Table 1. KMO and Bartlett test result

KMO Coefficient		.817
Bartlett Test	Chi-square value	14037,129
	Df	1653
	p (p<.05)	.000

When Table 1 is examined, it is seen that the KMO value is .817 and the Bartlett Test value is at the level of $p < .05$ ($p = .000$). These results indicate that the items of the scale can be factored and the sample size is sufficient. Table 2 shows the eigenvalue and variance rates of the scale.

When Table 2 is examined, it is seen that there are 11 factors with eigenvalues of 1 and above. However, while determining the factor structure, it is frequently emphasized in the literature to decide together with the scree plot. The scree plot graph is presented in Figure 1.

Table 2. Eigenvalue and variance rates

Factor	Eigenvalue	Variance (%)	Cumulative (%)
1	10,014	17,265	17,265
2	5,568	9,599	26,865
3	4,706	8,114	34,978
4	3,863	6,661	41,639
5	3,589	6,187	47,826
6	2,462	4,245	52,072
7	2,241	3,863	55,935
8	1,729		
9	1,474		
10	1,293		
11	1,278		

When Figure 1 is examined, it is seen that the breaking point has a 7-factor structure. When both the eigenvalue table and the scree plot results are analyzed comparatively, it can be stated that it would be appropriate for the current scale to have a 7-factor structure. In Table 3, item factor loads and common variance results are presented. In studies on scale development in the field of educational sciences, the part that researchers spend the most time is usually the part where the number of factors is determined (Yılmaz and Aydın, 2017).

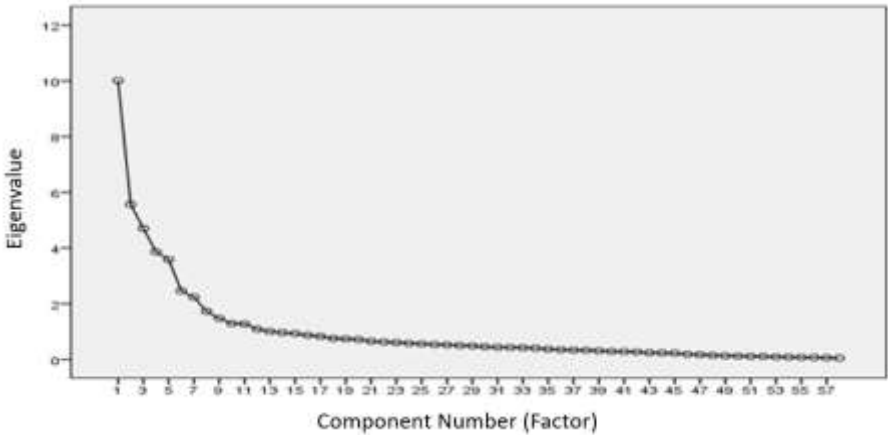

Figure 1. Scree plot graph

It is of great importance to determine the factors whose eigenvalue results are determined by the number of factors and whose eigenvalues are

greater than 1 (Büyüköztürk, 2010). In the relevant literature, being concerned about increasing the quality of the scale and keeping the standards high, it is stated that choosing the eigenvalue ratio of 2 and above significantly affects the quality of the scale (Tabachnick and Fidell, 2007). For this reason, while determining the factor in the scale in question, factors of 2 and above were taken into account.

Table 3. Item factor loads and common variance results

Factor	Item No	Factor Load	Total Variance
Factor 1	S1	.768	17.265
	S2	.722	
	S4	.706	
	S5	.690	
	S6	.690	
	S3	.678	
	S8	.672	
	S10	.666	
	S7	.655	
	S9	.625	
	S11	.618	
	S12	.504	
Factor 2	S11	.862	9.599
	S7	.858	
	S2	.829	
	S8	.803	
	S9	.706	
	S1	.544	
	S3	.460	
	S4	.450	
	S5	.445	
	S10	.420	
S6	.402		
Factor 3	S2	.810	8.114
	S10	.768	
	S11	.753	
	S3	.722	
	S1	.636	
	S6	.572	
	S4	.527	
	S5	.499	
	S7	.484	
	S9	.425	
S8	.422		

Determination of Quality Standards for Management and Administrative Services in Science
Teacher Training Programs

Factor 4	S7	.771	6.661
	S2	.691	
	S5	.667	
	S3	.654	
	S4	.645	
	S6	.630	
	S1	.528	
Factor 5	S2	.819	6.187
	S1	.776	
	S3	.761	
	S6	.750	
	S5	.731	
	S4	.643	
	S7	.616	
Factor 6	S1	.907	4.245
	S4	.890	
	S2	.876	
	S5	.875	
	S3	.754	
Factor 7	S2	.874	3.863
	S5	.836	
	S4	.780	
	S3	.595	
	S1	.554	

In Table 3, item factor loads varied between .504 and .768 for the first factor, between .402 and .862 for the second factor, between .422 and .810 for the third factor, and between .528 and .771 for the fourth factor, for the fifth factor between .616 and .819, for the sixth factor between .754 and .907, and for the seventh factor between .554 and .874 values. In Table 4, within the scope of the reliability analysis, the comparison of the averages of the upper group of 27% of the subgroups, the Cronbach's Alpha values at the item and dimension level, and the item total correlation results are presented.

Table 4. Reliability analysis results

Factor	Item No	t-value of Sub/Up- pergroup mean dif- ference	Item-Total Correlations	Cronbach's Alpha	
				If Item Deleted	Factor
Factor 1	S1	12.741	.572	.887	.901
	S2	8.148	.408	.892	
	S3	10.027	.486	.892	
	S4	14.309	.583	.888	
	S5	9.975	.456	.891	
	S6	10.187	.492	.891	
	S7	8.258	.379	.894	
	S8	7.030	.375	.894	
	S9	9.853	.461	.895	
	S10	12.130	.559	.891	
	S11	9.191	.430	.895	
	S12	7.237	.370	.899	
Factor 2	S1	11.727	.539	.845	.868
	S2	4.595	.214	.848	
	S3	3.749	.209	.863	
	S4	4.960	.266	.861	
	S5	11.126	.480	.857	
	S6	11.064	.515	.850	
	S7	8.825	.400	.859	
	S8	5.307	.307	.865	
	S9	9.196	.462	.864	
	S10	4.275	.236	.859	
	S11	5.374	.238	.854	
Factor 3	S1	2,770	.126	.849	.855
	S2	4.715	.281	.829	
	S3	6.323	.366	.851	
	S4	.779	.036	.855	
	S5	2.795	.170	.854	
	S6	.445	.042	.857	
	S7	4.836	.290	.826	
	S8	5.208	.301	.830	
	S9	4.628	.237	.840	
	S10	6.180	.343	.852	
	S11	4.474	.275	.825	
Factor 4	S1	11.825	.499	.837	.849
	S2	7.640	.383	.826	
	S3	6.902	.338	.832	
	S4	9.505	.430	.830	
	S5	10.809	.543	.821	
	S6	10.804	.494	.831	
	S7	10.717	.477	.818	

Determination of Quality Standards for Management and Administrative Services in Science
Teacher Training Programs

Factor 5	S1	7.213	.391	.845	
	S2	5.107	.269	.844	
	S3	7.513	.403	.844	
	S4	4.291	.251	.869	.872
	S5	6.542	.342	.851	
	S6	5.911	.282	.854	
	S7	6.989	.350	.865	
Factor 6	S1	8.185	.382	.905	
	S2	6.743	.337	.909	
	S3	5.399	.275	.948	.933
	S4	7.084	.340	.912	
	S5	7.219	.350	.912	
Factor 7	S1	4.760	.222	.855	
	S2	9.161	.403	.771	
	S3	5.279	.254	.846	.849
	S4	7.721	.363	.814	
	S5	9.340	.403	.790	
Total Cronbach's Alpha					.907

It is significant at the $p < 0.01$ level.

When Table 4 is examined, it is seen that the reliability levels of all scale items and all factors are within appropriate ranges. In addition, the general Cronbach's Alpha value for the whole scale was found to be .907. It can be said that the item total correlation values are .20 and above, except for a few items, and the items have a sufficient level of correlation. After the applications for the exploratory factor analysis, the results of the confirmatory factor analysis were given. There is the confirmatory factor analysis path diagram in Figure 2 and the index values of the goodness of fit in Table 5.

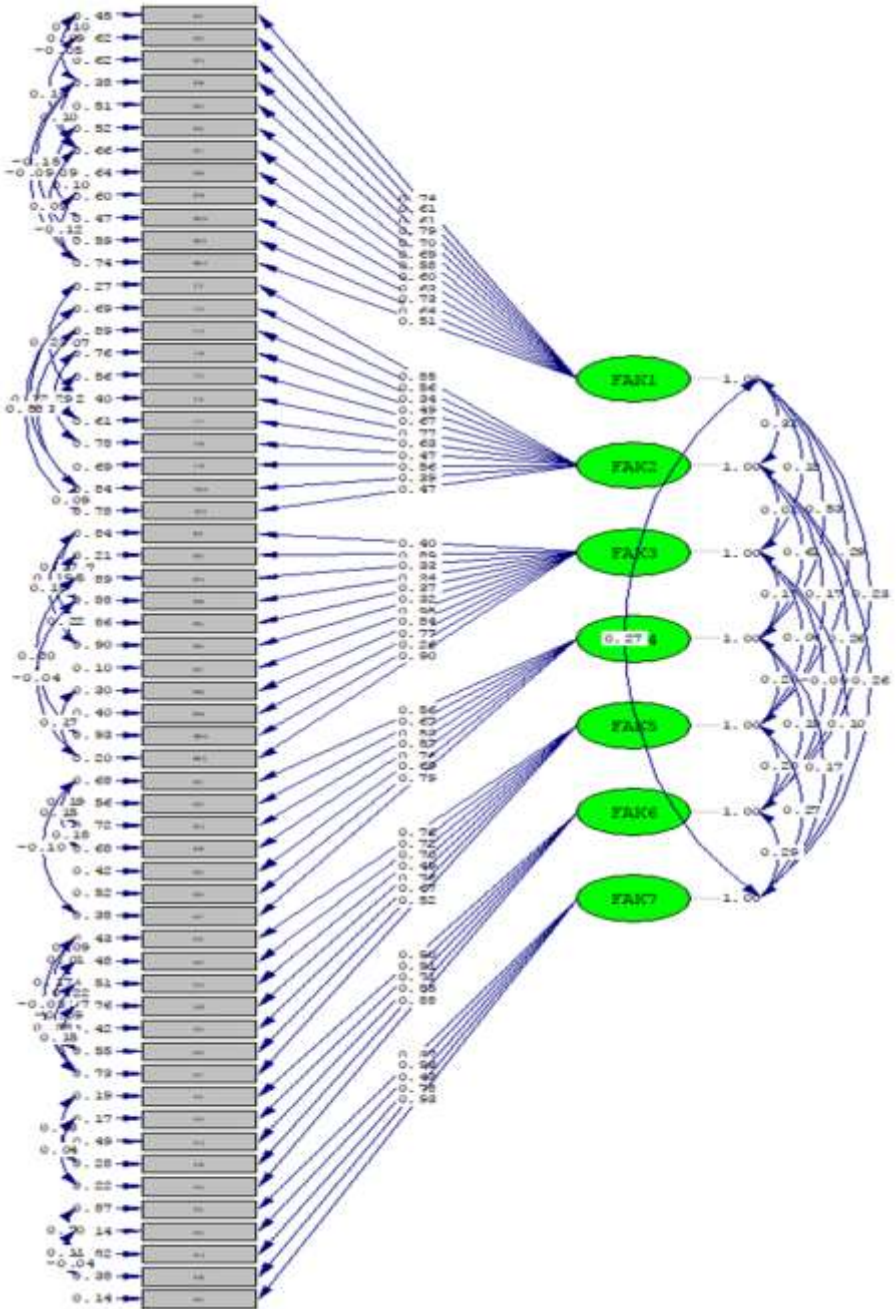

Figure 2. Confirmatory factor analysis path diagram

Table 5. Goodness of fit index values

Fit Indices	Values	Availability Status
χ^2	2961.06	The appropriate value range
Df	1527	The appropriate value range
χ^2/Df	1.93	Perfect fit
<i>P</i>	.052	Perfect fit
RMSEA	.04	Good/Acceptable fit
NFI	.90	Good/Acceptable fit
NNFI	.95	Perfect fit
CFI	.95	Perfect fit
RMR	.08	Good/Acceptable fit
SRMR	.07	Good/Acceptable fit
AGFI	.75	Low fit
GFI	.78	Low fit
CN	190.97	Good/Acceptable fit

When Figure 2 and Table 5 are examined, it is found that χ^2 value is 2961.06, Df 1527, χ^2/Df value is 1.93, *p* significance value is .052, RMSEA value is .04, NFI value is .90, NNFI value is .95, CFI value is .95, RMR value is .08. The SRMR value was found to be .07, the AGFI value to be .75, the GFI value to be .78 and the CN value to be 190.97. When the values of goodness of fit are compared with the criteria in the literature, it is stated that this value is 5 and below is acceptable, 3 and below is at the level of good fit, and a value of 2 and below indicates perfect fit (Calvini, Fini and Ranieri, 2008). When the significance level and the RMSEA index value are controlled, the *p* significance value is expected to be $p > .05$ (Kline, 1994). However, this value is often significant at .05 level $p < .05$. This is a problem arising from the fact that the scale items prepared in likert type are assumed as continuous data (Turan, 2013). When other fit indices were examined, it was determined that they were generally at a good/acceptable or perfect fit level. In the second stage of the research, the developed scale was applied. The research results were evaluated on general factors only.

Table 6. Participant views on the scale sub-factors

Standards	Prospective Teachers	Teachers	Faculty Members	X ²	Df	p	Difference
	(\bar{X})	(\bar{X})	(\bar{X})				
Standards for Management and Organization	4.142	4.186	4.112	21.76	2	.000	2>1, 2>3
Standards for Administrative, Social and Security Services	3.990	4.133	3.925	7.47	2	.024	2>1
Standards for Guidance Services	4.022	4.124	3.931	2.87	2	.237	-
Standards for Human Resources Management	4.074	4.115	4.008	5.04	2	.080	-
Standards for the Library, Technology Center and Facilities	4.064	4.138	4.022	3.17	2	.204	-
Accounting and Finance Standards	4.122	4.258	4.038	14.49	2	.001	2>1, 2>3
Standards to Be Found in Faculty Management	4.118	4.113	4.040	3.20	2	.202	-
Total Mean	4.070	4.149	4.031				

Prospective Teachers: 1, Teachers: 2, Faculty Members: 3

As a result of the scale application, it is seen that teachers have the highest average and faculty members have the lowest average. In addition, it is seen that there is a significant difference in management and organization, administrative, social and security services, accounting and financing categories and no significant difference in other factors. These results show that all participants have a significant level of participation in the scale items.

Discussion, Conclusion and Suggestions

This study, in which a scale for “Determination of Quality Standards for Management and Administrative Services in Science Teacher Training Programs” was developed and applied, was examined in two stages. First, a scale that is thought to serve the purpose was developed. During the development of the scale, a conceptual infrastructure was first established in light of the relevant literature and an item pool was prepared. Conceptual infrastructure and pool of items while creating the “Quality Standards,

Bologna Process, the European Qualifications Framework, Turkey Higher Education Qualifications Framework, General and Specific Qualifications Towards Teaching Profession, Standards and Accreditation studies conducted by the Ministry of Education and Council of Higher Education” were considered and made in this field trials and item structures were examined (Yılmaz, 2018, p. 89). Expert opinion should be obtained after creating the item pool (Erkuş, 2012; Turan, 2013).

After taking the expert opinion, the first application of the scale was performed and the results obtained were interpreted. Accordingly, when Table 1 was examined, it was determined that the KMO value was .817. In studies conducted in the field of social sciences, it is reported that this value's being .50 and above is sufficient (McMillan and Schumacher, 2006; Özdamar, 2016). This situation is expressed similarly in many studies (Alakurt and Keser, 2015; Aydemir, Koçoğlu and Karalı, 2015; Bozdağ, Uğurel and Güzel, 2014; Kaban, 2013). At the same time, it was determined that the Bartlett test result was significant. Significance of both KMO value and Bartlett test result is the first criterion that should be paid attention to (Fraenkel & Wallen, 2003; Tavşancıl, 2006). These results show that the sample of the application is sufficient and the questions from the item pool can be grouped (Özdamar, 2002).

When Table 2 is examined, the results of the eigenvalue and variance ratios are seen. In scale development practices, the eigenvalue of each factor is expected to be 1 and above (Erkuş, 2012). The higher the eigenvalue ratio is determined, the less error tolerant the scale will become and a more qualified scale structure will be developed (Kline, 1994; Lawshe, 1975). Accordingly, it is seen that the developed scale consists of 11 factors with an eigenvalue of 1 and above. In addition to the eigenvalue situation, another point that should be considered is the variance ratio explained. In single factor structures, this ratio is desired to be 30% and above. For structures with more than one factor, the variance ratio should be 40% and above (Büyüköztürk, 2010; Can, 2016). As a matter of fact, this situation was found at similar rates in scale development studies in the literature (Erişen, 2001; Güleş, 2013; Kaban, 2013). When determining the factor structure of the scale, only eigenvalue and variance ratios are not accepted as criteria. In addition to these results, it is recommended to examine the results of the scree plot and to make factorization studies as a result of

comparing these two results (George and Mallery, 2010). When the scree plot graph in Figure 1 is examined, it is seen that the breaking point of the scale starts to lose its slope after 7 factors. When this situation is compared with the eigenvalue table, it is seen that the eigenvalue ratio started to fall below 2 after the 7th factor. Hence, as a result of evaluating both tables together, it is thought that it would be appropriate to accept a scale structure with 7 factors and a variance ratio of 55.93%. Factors named after the scale structure were determined. To that end, studies on quality standards in the field of teacher training (Erişen, 2001; Güleş, 2013; Kaban, 2013; Turan, 2013; Yılmaz, 2018) were examined and the factors were named. Here, factors such as "Management and Organization, Administrative, Social and Security Services, Guidance Services, Human Resources Management, Library, Technology Center and Facilities, Accounting and Finance, Faculty Management" are named.

Several different criteria were taken into account in the process of eliminating the scale items and deciding on the final items. First of all, attention was paid to have item factor loads of .30 and above. When statistics-based sources and graduate studies are examined, it is stated that it is theoretically acceptable to have this value as .30 and above, but it is more appropriate to select the item factor load value as .40 and above (Brown, 2006; DeVellis, 2012). For this reason, attention was paid to select those with a factor load of .40 and above in the study. In addition, item factors that do not have a difference of .10 and above, which are called binary values were also examined. Another criterion in item selection is the examination of correlation matrices. Here, it is recommended that there should not be a relationship of .90 and above yet there needs to be a relationship at a medium level .50 (Field, 2009). As a matter of fact, when the scale items are examined, it is seen that there are results in appropriate value ranges. Finally, for each scale item, 27% lower group upper group averages were compared and non-significant items were determined and removed gradually from the scale. When the item factor loads are examined, it is seen that the lowest item is .402 and the highest item is .907.

When Table 4 is examined regarding the scale structure, it is seen that there are reliability analyses. Accordingly, it was determined that Cronbach's Alpha values were appropriate both at the item level and at the factor level. It is stated that it is acceptable for this value to be .60 and

above in educational sciences and social sciences (Büyüköztürk, 2010; Kane, 2001). Again, it can be stated that the item total correlation values and the lower group upper group averages also have appropriate value ranges. It is possible to find similar results in many studies in the literature. While the lowest reliability factor of the scale was .849, the factor with the highest reliability was determined as .933. The overall reliability coefficient of the scale was found to be .907.

After the reliability results of the scale were found sufficient and the factor structure was determined as suitable, the other application i.e, the confirmatory factor analysis phase was started. At this stage, the construct validity, convergent and divergent validity of the scale were examined. When Figure 2 and Table 5 are examined together, it can be said that item factor loadings, correlation values between factors and sub-items, and index values of goodness of fit are in appropriate and acceptable ranges. It was determined that the X^2/Df value was 1.93 and the p value was (.052). In the literature, it is stated that the acceptable ranges of this value are 5 and below, and if it is 2 and below, it has perfect fit (Şimşek, 2007; Tabachnick and Fidell, 2007). Again, RMSEA, RMR and SRMR values are said to be acceptable if they are .08 and below. NFI, NNFI, CFI, AGFI and GFI values other than these values are expected to be .90 and above (Çokluk, Şekercioğlu and Büyüköztürk, 2014). However, here AGFI and GFI values were found slightly lower than other indexes. It can be said that this value can be tolerated since the goodness of fit results are high due to the general structure of the scale and the construct validity model is accurate. Another result is the CN (Critical Number) value. This value is expected to be 100 and above. When all the goodness of fit index values are examined, it can be stated that the scale is within the appropriate value ranges.

When the convergent validity results are examined, it is seen that the scale items have significant correlations for each factor and the error coefficients are low. When the divergent validity results are examined, it is seen that for each factor, there is no significant correlation between the items in the other factors and the error coefficients are low. Accordingly, it can be said that the scale has both structural, convergent (between items) and divergent (between factors) validity. After a valid and reliable scale was developed, this scale was applied in the second stage. When Table 6 is examined, it is seen that there is a significant difference between the

participants in only 3 factors, and there is no significant difference in the other 4 factors. In general, it is seen that the opinions of the participants are between 3.925 and 4.258 average values. This range indicates that all participants expressed their opinions at a very significant level and that participation rates were high. When the factors with significant differences are examined, it is seen that, in general, teachers have the highest attitude and faculty members have the lowest attitude. There can be many reasons for this situation. Teachers can show a more positive tendency in terms of their professional development, thanks to the related situations and improvement work. As the faculty members are in the academic dimension of this work, they can delve into the critical aspects since they conduct scientific research at deeper levels. This critical point of view can naturally lead to lower expectations from and opinions about standard items. The prospective teachers, on the other hand, have opinions at a medium level. They are neither able to do research in the profession as much as teachers nor can they do research as in-depth as faculty members. Therefore, it can be seen as an expected result that prospective teachers have an intermediate view. As a result of this research, the following suggestions can be made;

- The study was conducted with prospective teachers, teachers and faculty members. By expanding the scope of the research, a more comprehensive study can be conducted that includes lawmakers, politicians, exosystemic bodies such as YÖK and MEB.
- On the basis of science education programs, the rate of implementation of quality standards in education faculties can be determined and controlled practically.
- In this study, only some standard dimensions of science teacher training programs were examined. By expanding the scope of the research, quality standards can be determined in other departments and other fields.
- In the research process, only the undergraduate dimension was considered. Research can be carried out in postgraduate, doctorate, other levels with competence and equivalence in art.
- The scale developed within the scope of the research is recommended to be used by faculties and units affiliated to the rectorate in studies on quality and accreditation.

References

- Adıgüzel, A. (2008). Eğitim fakültelerinde öğretmen eğitimi program standartlarının gerçekleşme düzeyi. Doktora Tezi, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Eskişehir.
- Alakurt, T., and Keser, H. (2015). Bilgi paylaşma davranışları ölçeği: Ölçek geliştirme çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 1033-1054.
- Ayaydın, A. (2010). Görsel sanatlar eğitiminde standart kavramı. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 159-172.
- Aydemir, H., Koçoğlu, E., and Karalı, Y. (2015). Grasha-Reichmann ölçeğine göre öğretmen adaylarının öğrenme stillerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(4), 1881-1896.
- Bakioğlu, A., and Ülker, N. (2015). *Üniversitede akreditasyon*. 1. Basım, Ankara: Nobel Akademi.
- Baş, T. (2008). *Anket nasıl hazırlanır uygulanır değerlendirilir?* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayın Dağıtım.
- Baştürk, R. (2008). Fen ve teknoloji alanı öğretmen adaylarının kamu personeli seçme sınavı başarılarının yordanması. *İlköğretim Online*, 7(2), 323-332.
- Bozdağ, S., Uğurel, I., and Güzel, E. (2014). Matematik öğretmen adaylarının ispat ve ispatlamaya yönelik tutumlarının belirlenmesi: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1585-1600.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis: For applied research*. New York: Guilford.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., and Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 20. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2016). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. (4.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Calvini, A., Fini, A., and Ranieri M. (2008). Models and instruments for assessing digital competence at school. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*, (4)3, 183-193.
- Çeliker, G. (2015). Eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme alan uzmanlarının eğitimde program değerlendirme öz-yeterlik düzeylerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Eskişehir.

- Çokluk, O., Şekercioglu, G., and Büyüköztürk, S. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Delfino, M., and Persico, D. (2007). Online or face to face? Experimenting with different techniques in teacher training. *Journal of Computer Assisted Learning*, 23, 351-365.
- Delice, A. (2015). Karma yöntem desen seçimi. Y. Dede and S. B. Demir (Eds.), *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirbaş, M., and Yağbasan, R. (2005). Türkiye’de etkili fen öğretimi için ilköğretim kurumlarına yönelik olarak gerçekleştirilen program geliştirme çalışmalarının analizi ve karşılaşılan problemlere yönelik çözüm önerileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, (6)2, 53-67.
- DeVellis, R. F. (2012). *Scale development: Theory and applications*. Thousand Oaks. SAGE.
- Eacute, J., and Esteve, M. (2000). The transformation of the teachers’ role at the end of the twentieth century: New challenges for the future. *Educational Review*, 52(2), 197-209.
- Erişen, Y. (2001). Öğretmen yetiştirme programlarına ilişkin kalite standartlarının belirlenmesi ve fakültelerin standartlara uygunluğunun değerlendirilmesi. Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçek ve ölçek geliştirme-I: Temel kavramlar ve işlemler* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ersoy, Y. (2006). TIMSS-R aynasından yansıtımlar-I: Türkiye’de fen bilgisi öğretmenlerinin genel görünüşü. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 3(1), 19-35.
- European Network of Quality Assurance Agencies (ENQA) (2008). *Quality procedures in the European higher education area and beyond: Second ENQA survey*. Helsinki: ENQA.
- Fraenkel, J. R., and Wallen, N. E. (2003). *How to design and evaluate research in education*, (5th Ed.). New York: McGraw-Hill.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (Third Ed.). London: SAGE.
- George, D., and Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference*. Boston: Pearson.
- Güleş, F. (2013). Okul öncesi eğitimde fiziksel çevreye ilişkin kalite standartlarının belirlenmesi. Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Konya.
- Hesapçoğlu, M. (2003). *Eğitim kurumlarında kalite olgusu ve kalite güvence sistemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

- Kaban, A. (2013). Uzaktan eğitim kalite standartlarının belirlenmesi ve Atatürk Üniversitesi uzaktan eğitim sisteminin incelenmesi. Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.
- Kalaycı, N. (2008). Yükseköğretimde uygulanan toplam kalite yönetimi sürecinde gözardı edilen unsurlardan "Tky Merkezi" ve "Eğitim Programları". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Bahar, 6(2)*, 163-188.
- Kane, M. T. (2001). Current concerns in validity theory. *Journal of Educational Measurement, 38(4)*, 319-342.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi* (16. Baskı). Ankara: Nobel.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. UKK Routledge:1990.
- Kocakaya, P. (2015). Türkiye, Fransa ve İsviçre'de öğrenim gören fen alanları öğretmen adaylarının teknopedagojik yeterliklerinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. Doktora Tezi, *Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. Diyarbakır.
- Korkmaz, H. (2013). Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kim fen öğretmenlerinin eğitimcisi olmaktadır? Bir karşılaştırma çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel Sayı (1)*, 256-270.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology, 28*, 563-575.
- McMillan, J. H., and Schumacher, S. (2006). *Research in education: Evidence-based inquiry* (sixth Ed.). Boston: Pearson.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2002). *Öğretmen yeterlilikleri. Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2006). *Ülkelerin öğretmen yetiştirme sistemleri*. Ankara: MEB Yayinevi.
- MEB (2008). *Öğretmen yeterlilikleri: Öğretmenlik mesleği genel ve özel alan yeterlilikleri*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Meraler, S. (2011). Eğitim fakültesi öğrencilerinin yükseköğretimde kaliteye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Şanlıurfa.
- Özdamar, K. (2002). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi 1*. Eskişehir: Kaan Kitapevi.
- Özdamar, K. (2016). *Eğitim, sağlık ve davranış bilimlerinde ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Özden, Y. (2000). *Eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem Akademi.

- Özyurt, Y. (2014). Fen bilgisi öğretmenliği lisans programı dersleri öğrenme çıktılarının fen ve teknoloji öğretmenliği özel alan yeterlikleri ile örtüşme düzeyi. Yüksek Lisans Tezi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Bolu.
- Saç, C. (2016). 2002-2014 yılları arasında öğretmen yetiştirme ve atama politikalarının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Erzurum.
- SançmıŖ, F. (2014). Zorunlu yer deęiŖtirmiŖ öğretmenlerin yaŖadıkları sorunların belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen adaylarının öğretmen yeterlilikleri açısından kendilerini değerlendirmeleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 131-140.
- ŖimŖek, Ö. F. (2007). *Yapısal eŖitlik modellemesine giriŖ: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks.
- Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics (5th Ed.)*. Boston: Allyn ve Bacon.
- TavŖanlı, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi (3. Baskı)* Ankara: Nobel.
- Tukur, M. M. (2016). Fen bilgisi öğretmeni yetiŖtirme programlarından mezun olan yabancı uyruklu öğretmen adaylarının programlar hakkındaki tutumları. Yüksek Lisans Tezi, *Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Elazığ.
- Turan, E. Z. (2013). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen yetiŖtirme programlarına iliŖkin kalite standartlarının belirlenmesi. Doktora Tezi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Konya.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2021a). “Kalite” ve “Nitelik” kavramı nedir? 15-02-2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden eriŖilmiŖtir.
- TDK (2021b). “Standart” kavramı nedir? 18-02-2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden eriŖilmiŖtir.
- Yanpar-Yelken, T., Çelikkaleli, Ö., and Çapri, B. (2007). Eğitim fakültesi kalite standartlarının belirlenmesine yönelik öğretmen adayı görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 191-215.
- Yılmaz, A., and Aydın, S. (2017). Quality standards for the content of the program and admission to the students in science education teacher training programs. *International Teacher Education Conference*, 168-169. Cambridge, USA.

- Yılmaz, A. (2018). Fen bilgisi öğretmen yetiştirme programlarında kalite standartlarının belirlenmesi: Ölçek geliştirme ve uygulama çalışması. Doktora tezi. *Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. Kastamonu.
- Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK). (1998). *Öğretmen eğitiminde akreditasyon: İngiltere ve ABD örnekleri*. Ankara: YÖK.
- YÖK (1999a). *Eğitim fakültelerinde öğretmen yetiştirme programlarının geliştirilmesine yön veren temel ilkeler*. Ankara: YÖK.
- YÖK (1999b). *Türkiye’de öğretmen eğitiminde akreditasyon ve standartlar*. YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi. Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yılmaz, A. and Aydın S. (2021). Determination of quality standards for management and administrative services in science teacher training programs. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(37), 4760-4783. DOI: 10.26466/opus. 893880

Suriyelilerin Sınır Kentlerdeki Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus. 899920

*

İpek Agcadağ Çelik*

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Kilis/Türkiye

E-Posta: ipekagcadag@kilis.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2409-668X](https://orcid.org/0000-0002-2409-668X)

Öz

Bu çalışma, 2011 yılında Suriye savaşına bağlı zorunlu göç hareketi sonrasında Türkiye'ye yerleşen Suriyeli kitlenin toplumsal kabul ve uyum sürecini Kilis, Gaziantep ve Hatay örneği üzerinden açıklamaktadır. Kitlesele zorunlu göç hareketinin üzerinden geçen yıllar beraberinde Suriyelilerin ülkemize toplumsal kabul ve uyum sürecini gündeme getirmektedir. Sadece temel insani ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde, göç eden kitlenin kendi kültürel değerlerini kaybetmeden, ev sahibi toplumun birtakım sosyo-kültürel değerlerini özümseyerek birlikte huzur ve barış içerisinde yaşamalarıyla, toplumsal kabul ve uyum sürecinin ilerlemesinden bahsedilebilmektedir. Ülkemizdeki Suriyeli kitleyle yoğun bir etkileşim içerisinde olan sınır kentlerin (Kilis, Gaziantep ve Hatay) yerel halkının toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin fikir, algı ve tutumları bu nedenle oldukça önemli görünmektedir. Bu noktadan hareketle, nicel araştırma deseniinde tasarlanan çalışmada söz konusu bu üç sınır kentin yerel halkına, toplumsal kabul ve uyuma ilişkin önemli göstergelerin (iletişim, barınma, istihdam, eğitim, evlilik, arkadaşlık, komşuluk, ticaret vd.) gerçekleşme düzeyleriyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Böylece araştırma sonucunda, Suriyeli kitlenin demografik olarak yükünü önemli ölçüde üstlenen sınır kentlerin yerel halkının, Suriyelilerle birlikte yaşama deneyimleri hakkında birçok bulguya ulaşılmıştır. Araştırma bulgularından yola çıkarak Suriyeliler ve sınır kentler halkının sadece yoğun bir etkileşim değil, aynı zamanda bir iletişim ve kaynaşma içerisinde olduğu, toplumsal kabul ve uyum anlamında kat edilmesi gereken bir yol olmakla birlikte, bu yolun sanılandan daha kısa olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu göç, Suriyeliler, sınır kentler, toplumsal kabul, uyum.

A Study on the Social Acceptance and Cohesion Processes of Syrians in Border Cities

*

Abstract

This study explains the social acceptance and cohesion processes of the Syrian population that were involuntarily migrated to, and settled in, Turkey after the Syrian war in 2011 through the examples of Kilis, Gaziantep, and Hatay. The years that have passed since the mass involuntary migration movement have brought forward the social acceptance and cohesion processes of Syrians to our country. Beyond meeting basic humanitarian needs, the progress of social acceptance and cohesion processes can only be spoken of by migrants living together in peace and harmony by absorbing certain socio-cultural values of the host society without losing their own cultural values. For this reason, the opinions, perceptions, and attitudes of the local people of the border cities (Kilis, Gaziantep, and Hatay), which are in an intense interaction with the Syrian population in our country, regarding the social acceptance and cohesion processes seem very important. From this point of view, in this study, which was designed in a quantitative research design, questions were asked to the local people of these three border cities about the realization levels of important indicators (communication, accommodation, employment, education, marriage, friendship, neighborhood, trade etc.) regarding social recognition and adaptation. Thus, as a result of the study, many findings were obtained about the experiences of the local people of the border cities living with Syrians who undertake a significant demographic burden of the Syrian population. Based on the findings of the study, it is concluded that the Syrians and the people of the border cities are not only in an intense interaction, but also in communication and cohesion, and although there is a journey to undertake in terms of social acceptance and cohesion, this journey is shorter than expected.

Keywords: *Involuntary migration, Syrians, border cities, social acceptance, cohesion*

Giriş

Gözlerini dünyaya açtıkları yerleşim yerinde tüm yaşamını geçirip dünyaya gözlerini burada kapayan insanların sayısı dünya çapında azalma göstermektedir. Bu durumun temel sebebi ise, çok çeşitli sebeplerle insanların fiziki olarak yer değiştirmesi başka bir deyişle doğduğu yerden farklı bir köyde, kentte, ülkede hatta kıtada yaşamını sürdürme kararıdır. Bu karar, üzerinde düşünülmüş ve daha iyi yaşam şartlarına kavuşulacağı umuduyla verilmiş olabileceği gibi, yaşadığı yerden farklı bir yerde yaşama arzusu hiç olmamasına rağmen savaş, kıtlık, iklim değişikliği gibi sorunların sebep olduğu çaresizlik nedeniyle zorunlu olarak verilmiş de olabilir. Sebebi her ne olursa olsun göç deneyimi, göç eden kişilerin yaşamını ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik ve bazen hukuki yönden değişikliğe uğratmaktadır. Elbette zorunlu göç deneyiminin kişiler üzerinde gönüllü göç deneyimine göre daha sarsıcı etkileri olabilmektedir. Zorunlu göçe maruz kalan kişilerin kitlesel olarak anavatanlarından farklı bir yerleşim yerinde yeni bir düzen kurma deneyimi ise, sadece göç edenleri değil aynı zamanda onları karşılayan ev sahibi toplumu da etkilemektedir. Uluslararası göç literatürü incelendiğinde ise, bu etkinin yönünün genellikle hem göçmenler hem de ev sahibi toplumlar için negatif olduğu görülmektedir. Zorunlu göç gerçekleştiren kişilerin yerleştikleri yeni topraklarda güvenlik, barınma, istihdam, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının bir şekilde karşılandığı görülmekle birlikte, bu toprakların yerlileriyle birlikte yeni bir yaşam kurma, kendilerini yerlilere bir nevi kabul ettirme süreci tahmin edilenden daha uzun bir zaman diliminde gerçekleşmektedir. Ev sahibi toplum üyeleri açısından ise kendi topraklarında dil, ırk, din, etnik köken, mezhep, kültür ve yaşam tarzı gibi unsurlardan birkaçı veya tümü farklı olan göçmenlerle bir anda birlikte yaşamak zorunda kalmak oldukça farklı ve tedirgin edici olabilmektedir. Bu durum her iki tarafı rahatsız edici bir sürece sevk etmektedir. Toplumsal kabul ve uyum adı verilen bu sürecin nasıl ilerleyeceği ve ne kadar uzun süreceği ise her göç deneyiminde bireysel ve toplumsal boyutta farklılık göstermektedir. Göç eden ve göç alan toplumlar arasında yukarıda sıralanan ırk, din, dil, etnik köken, mezhep, kültür ve yaşam tarzı gibi unsurlardan çoğunun farklı olduğu durumlarda toplumsal kabul ve uyum sürecinin daha uz-

un sürmesi kaçınılmaz olmaktadır. Farklılıklar çoğaldıkça göç edenlerin uyum süreci, yerel halkın ise toplumsal kabul süreci zorlaşacak ve zamana yayılacaktır. Bu sürecin uzaması ve daha sancılı bir hâl alması ise taraflar arasında sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik boyutlarda gerginliklerin yaşanmasına ve huzur ortamının bozulmasına neden olacaktır. Bu noktada, ülkelerin göç yönetimleri ve krizi atlama becerileri/politikaları büyük önem taşımaktadır. Siyasi yönetimler her iki tarafın toplumsal kabul ve uyum sürecini yumuşatacak politikalar geliştirmek ve uygulamakla yükümlü olacaklardır. Geliştirilen plan, program ve uygulamalarla bu süreci hafifleterek ev sahibi toplum ve göçmenler lehine çevirebileceklerdir. Böylece toplumsal kabul ve uyum sürecinin tarafları karşılıklı bir hoşgörü içerisinde aynı topraklar üzerinde birbirlerinin farklılıklarına saygı duyarak yaşamlarını birlikte sürdürebileceklerdir.

Göç ve sonrasında yaşanan toplumsal kabul sürecinin bir örneğine son yıllarda Türkiye şahit olmaktadır. Dünyanın son yıllarda yaşadığı en büyük insanlık krizi olan Suriye savaşına bağlı kitlesel zorunlu göç hareketi 2011 yılından beri dünya gündeminde olmakla birlikte, Türkiye ve Suriye'nin bulunduğu bölge ülkelerinin aşmakla uğraştığı en önemli sorunların başında gelmektedir. Konuya Türkiye özelinde yaklaşıldığında, ülkenin kriz yönetimi sayesinde geçici koruma statüsü kapsamına alınan, güvenlikleri sağlanan ve temel ihtiyaçları hızlı bir şekilde giderilen Suriyelilerin gönüllü geri dönüşlerinin gerçekleşmemesi yeni konuları ülke gündemine taşımaktadır. Türkiye ve özellikle Suriyeli kitlenin demografik olarak yükünü üstlenen sınır kentlerin gündemini toplumsal kabul ve uyum süreci meşgul etmektedir. Sadece temel insani ihtiyaçların karşılanması ötesinde, göç eden kitlenin kendi kültürel değerlerini kaybetmeden, ev sahibi toplumun birtakım sosyo-kültürel değerlerini özümsemenin gerçekleşmesiyle toplumsal kabul ve uyum sürecinin ilerlemesinden bahsedilebilmektedir. Bu nedenle, konuyla ilgili mevcut durumu tespit etmek hem günümüzde gelinen noktayı ortaya çıkaracak hem de gelecek için hazırlanacak program ve politikalara ışık tutacaktır. Yoğun etkileşimin, sağlıklı bir iletişim ve sosyo-kültürel uyum gerçekleşmediğinde, toplumsal kabul konusunda bir avantaj olmaktan öte bir dezavantaja dönüştüğü göz önünde bulundurulduğunda, yerel halkla yapılan saha çalışmalarının önemi daha fazla anlaşılmaktadır. Bu

noktadan hareketle, bu araştırma Suriyeli kitleyle gündelik yaşamda yoğun bir etkileşim içerisinde olan Türkiye'nin sınır kentleri Kilis, Gaziantep ve Hatay yerli halkının toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bulgulara ulaşmayı amaçlamaktadır.

Toplumsal Kabul ve Uyum

Sosyal bilimler alanında göçün önemli bir alt başlık olarak oldukça kapsayıcı bir yerde durması, göç süreçlerinin sosyo-politik anlamdaki merkeziliği ile yakından ilişkilidir. Özellikle mekân ve toplum ilişkilerinin ürettiği bir kategori olarak kimliğin oluşumu konusu, postmodern dönemin önemli tartışma başlıklarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda mekânsal yitimlerin "sürekli kimlik algısı" üzerindeki etkileri konusu, göç-mekân-mekânsızlık etkileşimi bağlamında önem kazanmaktadır. Nitekim göç meselesi, birçok ülkede etki ve sonuçları bakımından ilk etapta genellikle negatif yaklaşımlarla beslenmekte, ayrıca toplumsal temkin ve teyakkuzların da eşlik ettiği bir psikolojiyle ilerlemektedir. Dolayısıyla yerli halkın ekonomik kaygıları, kamu hizmetlerinin tedariki hususunda öne çıkan endişeler, bazen göçmen sayısının fazlalığı gibi etkenlerle bütünleşerek hem göçmenler hem de onları karşılayanlar açısından toplumsal kabul ve uyum sürecini zorlaştırmaktadır (Çakmak, 2018, s.354). Bu anlamda göçlerin, ev sahibi toplumların demografik yapısına, kentsel yerleşim düzenine, kamu hizmetlerine, emek piyasası şartlarına ve istihdam imkânlarına etkide bulunduğu, diğer yandan yeni gruplarla karşılaşmaya, görüş, düşünce ve davranışlarda değişikliğe neden oluşturması yönüyle de sosyal, ekonomik, hatta kültürel bakımlardan da önemli sonuçlar doğurmakta olduğu görülmektedir (Murat, 2007, s.94). Farklı yaşantılara ve farklı dini, sosyal ve kültürel değerlere sahip kişilerin bir arada yaşamaya başlamaları zorlukları da beraberinde getirmekte, bu anlamda, etkileşim her iki taraf için de değişimi zorunlu kılmaktadır (Yardım, 2017, s.177).

Toplumsal kabul ve uyum kavramlarının özellikle son dönemde uluslararası arenada yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerin bir sonucu olarak; sosyolojik bağlamda "göç" kavramı ile birlikte tartışılmasının hız kazandığı görülmektedir. Gerek göç kavramına ilişkin oluşturulan bu türden bir kavramsal sınıflandırma gerekse iç ve dış göç olarak yapılan

genel sınıflama biçimi dikkate alındığında; göçün gerekçesi, göçün farklı alanlardaki bütünleşik etkileri, göçmen davranış ve tutumları, göç edilen bölgedeki yerleşik kesimin göçmenlere karşı tepkileri vb. hususlar her ne olursa olsun toplumsal kabul ve uyum konusu tüm bireyleri kapsamaktadır (Sözer, 2019, s.423). Göç eden kişiler ve göç edilen ülke vatandaşları arasındaki etkileşim, çoğunlukla göçmenlerin kendi kültürlerini gittikleri yeni ülkeye taşımaları nedeniyle kültürel değişim sürecini de beraberinde getirmektedir. Zira göç eylemiyle birlikte farklı kültürlerin karşılaşması söz konusu olmakta ve bu sayede insanların bir arada hayatlarını sürdürme isteği uyum sağlama süreciyle bir arada gerçekleşmektedir. Ancak kimi zaman bu süreç uyumsuzluk ve çatışma boyutuna varabilmekte, kültürler arasında iletişim kopuklukları ortaya çıkabilmektedir. Bu çerçevede, son birkaç yıldır bir arada yaşadığımız Suriyelilerin, Türk toplumuna uyum sağlayabilmesi ve Türk toplumunca da toplumsal kabul görüp görmeyeceği giderek toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları olan bir nitelik kazanmaya başlamıştır (Süleymanov, 2017, s.27).

Uyum, göçmenlerin kendi kültürel kimliğinden vazgeçmeden ev sahibi topluluğa uyumunu ve ev sahibi toplumun da kurumları ile birlikte mültecileri kabul ederek ihtiyaçlarını karşılaması biçiminde iki taraflı bir durumdur. Karşılıklı taraflar “uyum” ve “hoş karşılama” yaklaşımı içinde bulduklarında olumlu bir durum ortaya çıkmaktadır. Göç ve uyum da bu bağlamda göçmenlerin geldikleri yeni topluma alışmaları ve ayrımcılık yaşamamaları konularını içermektedir. Bu noktada “en az yerleşikler kadar o toplum üyesi olma” uyum sürecinin nihai hedefi olarak ifade edilebilir. Uyum süreci göç nedenleri ile doğrudan bağlantılıdır. Ülkedeki emek gücü açığını kapatması için davet edilen göçmenlerle, savaştan canını kurtarıp ülkeye sığınan göçmenlerin uyumu aynı veriler/kavramlar üzerinden analiz edilemeyeceği gibi uyum süreçleri de aynı araçlarla yönetilememektedir (Canbey-Özgüler, 2018, s.1-2). Ayrıca, bu uyum yönetilmesi mümkün bir nüfus büyüklüğü ile sağlanabilmektedir. Ev sahibi toplum içerisindeki göçmen grupların nüfusları, uyum ve toplumsal kabul sürecinde önemli bir noktadır. Ev sahibi toplumda göçmen nüfus oranının artışı yerel halkta endişeye sebep olmakta, ayrıca oran yükseldikçe Türkiye ve özellikle Kilis örneğinde olduğu gibi uyumun çift taraflı olması gerektiği de herkese

apaçık gözükmektedir. Göçmenlerin resmi kabulünden önce onların ev sahibi topluma uyum sürecine yönelik hazırlıklar ve planlamalar yapılması, sürecin yönetimi açısından kolaylaştırıcı olabilir. Ancak, Türkiye örneğinde olduğu gibi beklenmedik şekilde ve sayıca yönetilmesi güç bir kitleyle karşılaşma, önceden planlanamayacak bir durumdur. Yine de toplumsal uyum tartışmalarını daha fazla gecikmeden ele almak önemlidir (Çakırer-Özservet, 2019, s.57-58).

Göçün, temelde bir yerinden olma/edilme ile başlayan fiziksel yönü ile birlikte yerleşik kodların esastan sarsılmasına yol açan tüm psikolojik eşikleri birlikte değerlendirildiğinde, her göç deneyiminin yeni bir yaşam pratiği inşa etme konusunda oldukça sancılı bir sürece karşılık geldiği ifade edilebilir. Özellikle yaşanan yere ait koşulların bütünüyle sarsıldığı, gündelik hayat pratiklerine ilişkin rutinlerin bozulduğu ve göçün zorunlu bir seçenek haline geldiği zorunlu göçmenlik deneyiminde zaman/mekân tasavvurunun kalıcı olarak altüst olması kişiler açısından daha yıkıcı ve onarımı zor bir yerinden edilme tecrübesi üretmektedir (Çakmak, 2018, s.354). Uyum süreci göçmen kitlelerin aşmak durumunda olduğu ve çözüme ulaştırmaları gereken sorunlar bütünüünün en başında gelmektedir. Yabancı olduğu toplumun bir parçası haline gelerek, bütünleşerek yeniden bir toplumsallaşma sürecine dâhil olduğu bir süreçten söz edilmektedir. Bu bağlamda yeniden oluşturulan toplumsal inşa sürecinde gerek göçmenler gerekse de bölge halkı arasında toplumsallığın inşası sırasında toplumsallaşma araçlarının birbiri ile uyum içinde olması uyum sürecinin pozitif yönde ilerlemesi adına önem arz etmektedir (Adıgüzel, 2020). Uyum süreci göçmenin köken ülkesindeki konumu, göç ettiği ülkedeki konumu ve bu konumları belirleyen değişkenlerin etkisi altındadır. Göçmenin, eğitim durumu, mesleği ve statü farklılıkları sürecin yapısında farklı seçeneklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Güven, 1996, s.42-44). Ayrıca uyum süreci üzerinde ekonomik durum, kültürel yakınlık, dil, din gibi faktörlerin etkilerinin yanı sıra, uyum sorunlarının kısa veya uzun vadede çözümünü göç eden bireyler ile yerli halk arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır ki bu da büyük ölçüde tarafların kültür ve ekonomik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Göçmenlerin göç ettikleri yerleşim yerinde özellikle, biyolojik (akrabalık) ve sosyal (kabile, aşiret, vb.) bağlarının olması mekânın benimsenmesi ve yerli halkla ilişki ku-

rulmasında önemli bir rol oynamaktadır (Apak, 2014, s.58-59). Göç eden insanlar ile göç ettikleri ülkenin etnik kökeni, dini inancı, kültürel bağı ve benzerlikleri ne kadar çok ise, bu insanların ülkeye uyumunun da o kadar kolay olması ve o kadar az sorun yaşanması beklenmektedir. Örneğin Türkiye yıllarca Bulgaristan'dan gelen Türk kökenli mültecileri kabul etme ve onlara kolaylık sağlama politikasını takip etmiştir (Türkkoğlu, 2011, s.109).

Göçmenler açısından ev sahibi toplumla birlikte barınma, sağlık, istihdam, eğitim gibi alanlarda bir bütünleşme sağlanamadıkça; içe kapanma, kendi sahip olduklarını daha şiddetle savunur hale gelme, "öteki"ne karşı sürekli tetikte olma, önyargı ve kalıp yargılar oluşturma gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu bağlamda toplumsal bütünleşmenin kaynağının sadece "yeni gelenler" değil, aynı zamanda "ev sahibi" olduğu unutulmamalıdır (Sözer, 2019, s.423). Bu sürecin seyirini göçmenlerin sosyolojik nitelikleri kadar yerel halkın sosyolojik nitelikleri, göçmenlerle ilgili yaşantı, algı ve beklentileri de belirlemektedir. Nitekim göçmenlerin ev sahibi topluma sosyo-kültürel olarak uyum sağlaması kendilerinin çabası ve davranışları kadar, aynı zamanda göç ettiği toplumdaki kişilerin de göçmenlerle ilgili tutum ve davranışları da etkili olmaktadır (Deniz, 2009, s.189). Göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında toplumsal temasın azlığı önyargıyı besleyerek, ayrışma ve toplumsal uzaklığın (sosyal mesafenin) artmasına neden olmakta, toplumsal kabul yerine toplumsal mesafe koymak da ayrımcılığa ve şiddete giden süreci başlatmaktadır (Çuhadar-Gürkaynak, 2012, s.3). Birey ve sosyal grupların fiziki olarak aynı mekânda birlikte yaşamalarına rağmen birbirleriyle sosyal olarak kurdukları ilişkilerin zayıf ve sınırlı kalması durumunu tanımlamak için kullanılan toplumsal uzaklık (sosyal mesafe) kavramı sosyal psikolojide; ırk, din, milliyet gibi farklı sosyal grup üyelerinin birbirlerini kabul etme ya da reddetme derecesi olarak izah edilmektedir (Budak, 2000, s.690). Toplumsal etkileşimin ve temasın olmaması ya da azalması ise, yaşam alanlarının homojenleşmesine ve bireyleri "öteki" gruba karşı ayrımcılık yapmaya hazır hale getirmektedir (Çuhadar-Gürkaynak, 2012, s.3). Ayrıca, göçmenlerin göç ettikleri ülkede nüfusu arttırmalarıyla birlikte, yerli halkın zihninde, göçmenlerin sosyal güvenlik hizmetlerine yük getireceklerine, kamu hizmetlerini aksatacaklarına, iş kaybına ve dolayısıyla gelir kaybına neden olacaklarına, suç

olaylarının artacağına ve bulaşıcı hastalıkların görülme oranının yükseleceğine dair birtakım düşünceler hâkim olabilmektedir. Böylece göçmenlerin toplumsal uyumu, toplumsal kabul dâhilinde güçleşebilmektedir (Tunç, 2015, s.43). Bu olumsuz durumların yaşanmaması, yerel halk ve göç eden kişiler arasında toplumsal uzaklığın azalması ve bir arada huzur içerisinde yaşanabilmesi için toplumsal kabul ve uyum süreci oldukça büyük önem taşımaktadır.

Göç eden kişiler ve göç edilen ülke vatandaşları arasındaki etkileşim, çoğunlukla göçmenlerin kendi kültürlerini beraberinde gittikleri o ülkeye götürmelerinden kaynaklı kültürel değişim sürecini de beraberinde getirmektedir (Akıncı vd., 2015, s.69). Gerek göç eden kişiler, gerekse göç alan ülkeler açısından “uyum” kavramının öne çıkan en önemli boyutu sosyo-kültürel açıdan ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte göçmenler açısından kendi üzerlerine düşen görev, yaşadıkları topluma ve o kültüre kendi öz kültürlerinden kopmadan uyum sağlayabilmek iken, göç edilen ülkeye ve ev sahibi topluma düşen görev ise, uyumun sağlıklı gerçekleştirilebilmesi için doğru altyapının hazırlanması gerektiğidir. Toplumsal kabul ve uyum, bir süreci işaret etmektedir ve sadece tek bir grubun sorumluluğunda değildir. Hem göçmenlerin kendisi hem de ev sahibi devlet, kurumlar ve toplum uyumdan sorumlu olmaktadır (Yavuz, 2013, s. 615-616).

Ülkemizdeki Suriyeli nüfusun yoğunluğu beraberinde farklılıkları da getirmekte, bu farklılıkların yerel halkta meydana getirdiği algının önemi ise, yaşanan bu gerçeği bilimsel olarak araştırma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda bu çalışmada, göçün yerel halktaki algısı ve toplumsal olarak kabul edilirliliğinin yönü (Aktaş ve Gülçür, 2017, s. 241) bir saha araştırmasıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Metodoloji

Göç sonrası toplumsal kabul ve uyum sürecinin çift taraflı olması ve bu sürecin aktörlerinin hem göçmenler hem de yerel halk olması, Suriye savaşına bağlı kitlesel göç hareketi sonrasında yerel halkın Suriyelilerle ilgili düşünce, tutum ve görüşlerini oldukça önemli bir hale getirmektedir. Suriye savaşı sonrası Türkiye’ye göç eden Suriyeli kitlenin ülkemizin dört bir yanına dağılmakla birlikte, anavatanlarına fiziki yakınlığı, sınır

kapılarının varlığı, geçici barınma merkezlerinin bu şehirlerde kurulması gibi nedenlerden dolayı demografik olarak Türkiye'nin sınır kentlerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Suriyeli nüfusun Kilis, Gaziantep ve Hatay sınır kentlerinde yoğunlaşması, söz konusu kitleyle, yerel halkın gündelik yaşamda oldukça fazla bir etkileşime girmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle, zorunlu göç hareketinin üzerinden geçen on yıllık süreçte kalıcılık eğilimi artan geçici koruma altındaki Suriyelilerin ülkemizdeki toplumsal kabul ve uyum süreçleri hakkında yapılacak bir araştırmanın, sınır kentler Gaziantep, Kilis ve Hatay'da yapılması ve bu şehirlerin yerli halkının konuyla ilgili görüşlerinin alınması önemli görülmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine (10.03.2021) göre, Türkiye'deki geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin nüfusa oranla en yoğun oldukları ilk on il sıralaması şu şekildedir; Kilis (%74,62), Hatay (%26,36), Gaziantep (%22,29), Şanlıurfa (%21,57), Mersin (%12,27), Adana (%11,31), Mardin (%10,46), Osmaniye (%8,64), Kahramanmaraş (%8,02), Bursa (%5,85), Kayseri (%5,67) ve Konya (%5,33) dır. Türkiye'de bulunan toplam 3.604.049 Suriyelinin yaklaşık bir milyonuna (991.754 kişi) ülkemizin sadece 3 sınır kenti ev sahipliği yapmaktadır. Nüfusu 141.454 kişi olan Kilis'te 105.560 Suriyeli, nüfusu 1.654.907 kişi olan Hatay'da 436.274 Suriyeli ve nüfusu 2.085.795 kişi olan Gaziantep'te 449.920 Suriyeli yaşamını sürdürmekte, bu demografik baskının bu şehirlerde yaşayan yerel halkın Suriyelilerle ilgili görüş, algı ve tutumlarına etkisinin kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir. Eğitim, istihdam, komşuluk, dostluk, evlilik gibi pek çok konuyu içeren toplumsal kabul ve uyum süreciyle ilgili görüşlerini, algılarını ve tutumlarını öğrenmek için yerli halka ulaşmak gerekmektedir. Özellikle cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim düzeyi gibi demografik özellikleri farklı çok sayıda kişiye ulaşmanın, konuyla ilgili verilerin güvenilirliğini artıracığı düşünülmektedir. Bu nedenle nicel araştırma deseniyle hazırlanan araştırma, Suriyeli nüfusun en yoğun olduğu sınır kentler Kilis, Hatay ve Gaziantep'te gerçekleştirilmiştir.

Görgül nitelikli ve tümdengelim yaklaşımını benimseyen nicel araştırmalar, gözlem ve ölçümlerin tekrarlanabildiği ve nesnelliğin ön plana çıktığı araştırmalardır. Bu tür araştırmalarda, olguya ilişkin ne kadar, ne ölçüde, ne sıklıkla gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Nicel araştırmalarda genellikle sayısal veriler toplanmakta, istatistiksel ve ma-

tematiksel yöntemler kullanılarak analiz gerçekleştirilmekte ve sonuçlara ulaşılmaktadır. Araştırmacının amacının, betimlemeler, genellemeler yapmak ve geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunmaksa nicel araştırmalar uygundur. Nicel araştırmalarda başlıca veri toplama tekniği anket olup bu araştırma türünde genelleme yapabilmek için geniş örneklem ve oldukça yapılandırılmış veri toplama araçları kullanılmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 106). Veri toplama tekniği olarak anketin kullanıldığı bu araştırmada, demografik sorulardan ve Suriyelilerin toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin kapalı uçlu soruların yer aldığı iki bölümden oluşan yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Etik Kurulu'nun 07.01.2021 tarihli ve 2021/01 toplantı sayılı etik kurul izni ile gerçekleştirilen bu araştırmada veriler Şubat 2021 tarihinde toplanmıştır. Katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu bu araştırmada, Covid-19 pandemisi nedeniyle, katılımcıların bir kısmının yüz yüze, bir kısmının da bilgisayar ortamında anketleri doldurması sağlanmıştır. Araştırma evrenini Kilis, Hatay ve Gaziantep'te yaşayan 18 yaşından büyük Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının oluşturduğu araştırmada, 'maliyet', 'zaman' ve özellikle Covid-19 pandemisinin etkili olduğu 'ulaşılabilirlik' kriterlerden dolayı evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için olasılığa dayalı olmayan kolayda örnekleme tekniği kullanılarak toplam 898 katılımcı araştırma örneğine dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizi için SPSS programından faydalanılmış; katılımcılara ait demografik özelliklerin ve toplumsal kabul ve uyuma yönelik görüş, algı ve tutumların tespitinde yüzde ve frekans analizlerinden faydalanılmıştır. Yüzde ve frekans analizlerinin sonuçları doğrultusunda oluşturulan grafiklere aşağıdaki başlıkta yer verilmiştir.

Bulgular

Sosyo-Demografik Bulgular

Türkiye'nin sınır kentleri Kilis, Gaziantep ve Hatay kent merkezlerinde yaşayan yerli halkın Suriyelilere ilişkin toplumsal kabul ve uyum düzeylerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu araştırmanın örneğine 898 katılımcı dâhil edilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların illere göre dağılımı

Şehirler	F	%
Kilis	315	%35,0
Gaziantep	293	%32,6
Hatay	290	%32,4
Toplam	898	%100,0

Katılımcıların il bazındaki dağılımı incelendiğinde, araştırma örneklemini Kilis ilinden 315 katılımcının (%35), Gaziantep ilinden 293 katılımcının (%32,6), Hatay ilinden ise 290 katılımcının (%32) oluşturduğu görülmektedir (Tablo 1). Araştırma verilerinin toplanması sürecinde, katılımcıların iller bazında eşit dağılım göstermesine azami dikkat gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	F	%
Kadın	467	%52,0
Erkek	431	%48,0
Toplam	898	%100,0

Araştırma örnekleminin %52'sini kadın katılımcılar (467 kişi), %48'ini erkek katılımcılar (431 kişi) oluşturmaktadır (Tablo 2).

Tablo 3. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş Grupları	F	%
18-24	198	%22,0
25-29	220	%24,5
30-34	117	%13
35-39	114	%12,7
40-44	86	%9,6
45-49	74	%8,2
50 +	90	%10
Toplam	898	%100,0

Araştırma örnekleminin yaklaşık yarısı 18-29 yaş grubunda yer alan gençlerden oluşmakta, bu durumun sebep olarak araştırma verilerinin

bir kısmının online anket aracılığıyla toplanması ve gençlerin teknolojiye ileri yaş gruplarına göre daha yatkın olması gösterilebilir. Ayrıca saha çalışmasının yüz yüze anket doldurma aşamasında, bu yaş grubunun araştırmaya dâhil olma konusunda diğer yaş gruplarına göre daha istekli oldukları gözlenmiştir. Tablo 3'te katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; katılımcıların %22'si (198 kişi) 18-24 yaş grubunu, %24,5'i (220 kişi) 25-29 yaş grubunu, %13'ü (117 kişi) 30-34 yaş grubunu, %12,7'si (114 kişi) 35-39 yaş grubunu, %9,6'sı (86 kişi) 40-44 yaş grubunu, %8,2'si (74 kişi) 45-49 yaş grubunu ve %10'u (90 kişi) 50 yaş ve üzerini oluşturmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımı

Medeni Durum	F	%
Evli	368	%41,0
Bekâr	530	%59,0
Toplam	898	%100,0

Araştırma örneklemini oluşturan kişilerin medeni durumları incelendiğinde % 41'inin (368 kişi) evli, %59'unu (530 kişi) ise bekâr olduğu görülmektedir (Tablo 4). Bekâr katılımcıların sayılarının fazlalığı, örneklemdaki genç katılımcıların yoğunluğuna bağlanabilir.

Tablo 5. Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımı

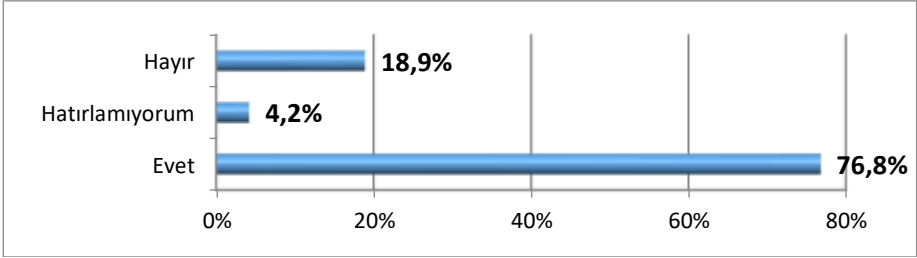
Eğitim Düzeyleri	F	%
Okur-yazar	198	%3,0
İlkokul	220	%20,1
Ortaokul	117	%29
Lise	114	%30,9
Üniversite	86	%17
Toplam	898	%100,0

Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde; katılımcıların %3'ünün (27 kişi) okur-yazar olduğu, %20,1'inin (180 kişi) ilkokul mezunu olduğu, %29'unun (260 kişi) ortaokul mezunu olduğu, %30,9'sının (278 kişi) lise mezunu olduğu ve %17'sinin (153 kişi) üniversite mezunu olduğu görülmektedir (Tablo 5).

Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bulgular

Toplumsal kabul ve uyum sürecinin önemli göstergeleri olan iletişim, arkadaşlık, komşuluk, alışveriş, eğitim, istihdam gibi başlıca unsurlara ilişkin katılımcıların görüş, algı ve tutumları bu bölümde ele alınacaktır.

Sosyal Etkileşim ve İletişim: Ev sahibi toplum üyelerinin, göç nedenleri ve türleri her ne olursa olsun topraklarına yerleşen “yabancı”lar ile iletişime geçmelerinin, toplumsal kabul ve uyum konusunda attıkları ilk adım olduğu düşünülmektedir. Konu ülkemizde yaşayan Suriyeliler özelinde ele alındığında, özellikle araştırma sahası olan Gaziantep, Kilis ve Hatay kentlerinde Suriyeli nüfusun fazlalığı, kamusal alandaki görünürlüklerinin her geçen gün artışı ve yerli halk ile birlikte aynı yerleşim yerlerinde yaşama süresinin fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda yerli halkın bu kişilerle iletişime girme ihtimallerinin oldukça yüksek olduğu düşünülmektedir. Özellikle Kilis’in yüzölçümünün küçüklüğü, şehir merkezinde Suriyeliler tarafından açılan işyerlerinin ve işletmelerinin fazlalığı, Suriyelilerin toplu taşıma sistemini oldukça yoğun kullanmaları, Suriyeli öğrencilerin şehrin okullarına dağılmış olması, kendi açtıkları işyerlerinde ve yerel halkın işyerlerinde aktif olarak istihdam edilmeleri hastanelerde, marketlerde, mağazalarda, şehrin çarşısında kısacası kamusal alanda görünürlüklerinin demografik fazlalıklarından ve şehrin mekânsal anlamda küçüklüğünden dolayı diğer şehirlere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle, araştırmanın anket formuna demografik sorulardan sonra, iletişimin toplumsal kabul ve uyumun ilk adımı olması da dikkate alınarak “Bugüne kadar herhangi bir Suriyeli ile iletişim kurdunuz mu?” sorusuna yer verilmiştir.

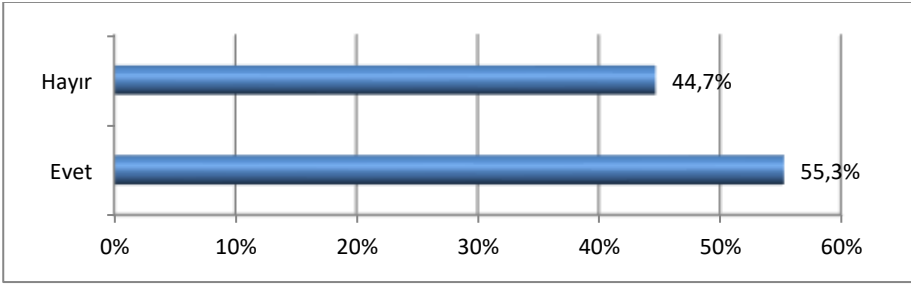
Grafik 1. "Bugüne kadar herhangi bir Suriyeli ile iletişim kurdunuz mu?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar %76,8'i (690 kişi) evet, %18,9'u (170 kişi) hayır ve %4,2'si (38 kişi) hatırlamıyorum şeklinde sıralanmaktadır (Grafik 1). Katılımcıların önemli bir kısmı, Suriye kökenli kişiler ile iletişime girdiklerini belirtmiştir. Anket formunda bu sorunun cevapları arasında yer alan "hatırlamıyorum" seçeneğini işaretleyen arasında da Suriyelilerle iletişim kuranların bulunması muhtemeldir. Yoğun bir Suriyeli nüfusla aynı şehirde birlikte yaşamalarına rağmen bu kişilerle herhangi bir iletişim kurmadıklarını belirten katılımcı sayısı da önemli bir düzeyde olup araştırmanın beklenmedik bir sonucudur. Suriyelilerin ve yerel halkın birbirlerinin ana dillerini bilmemeleri, aralarında kurulacak etkileşim ve iletişimi zayıflatan önemli unsurlardan biri olarak düşünülebilir. Ayrıca, Suriyeli kitle ile iletişim kurmayı gerektirecek şartların henüz oluşmaması ya da yerli halktan bazı kişilerin aralarına sosyal bir mesafe koymasının da iletişimin sağlanmama sebepleri arasında sayılabilir.

Ev sahibi toplum ve geçici koruma altındaki Suriyeliler arasındaki sosyal diyalog ve temasın daha üst seviyelerdeki yansımaları sayılabilecek komşuluk, arkadaşlık ve dostluk ilişkileri de araştırma kapsamında ele alınmıştır. Katılımcılara yöneltilen "Suriyeli komşularınız/arkadaşlarınız/dostlarınız var mı?" sorusuna verilen yanıtların oransal dağılımına Grafik 2'de yer verilmiştir.

Grafik 2'deki veriler incelendiğinde, katılımcıların yarısından fazlasının (%55,3) Suriyelilerle komşuluk/arkadaşlık/dostluk bağı kurdukları, yarısına yakınının (%44,7) ise bu bağı kurmadıkları görülmektedir. Araştırma kapsamında sınır kentlerde yaşayan yerli halktan seçilen örneklemeden hareketle ve araştırma verilerinden hareketle, Suriye

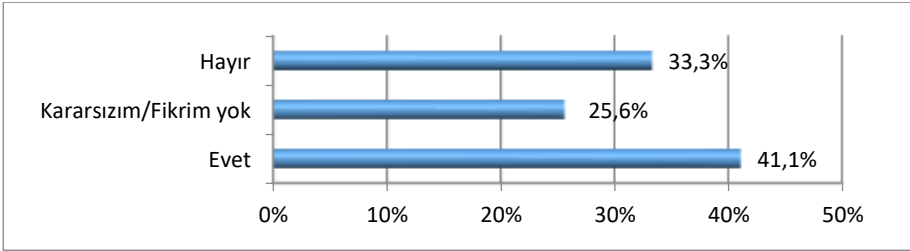
kaynaklı zorunlu kitlesel göç hareketinin üzerinden geçen yıllarla birlikte yerli halk ve Suriyeli kişiler arasındaki ilişkinin kuvvetlendiği söylenebilir. Ancak anket sorusundan yer alan “komşularınız” ifadesiyle yerel halkın yakın ilişki kurdukları ve sosyal diyalog içerisinde oldukları Suriyeli komşularının varlığı anlatılmak istenmiş, araştırma örnekleminin ise herhangi bir sosyal diyaloga girmedikleri sadece aynı mahallede/apartmanda oturdukları Suriyelilerin varlığını dikkate aldıkları görülmektedir.

Grafik 2. “Suriyeli komşularınız/arkadaşlarınız/dostlarınız var mı?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Ev sahibi toplum ve göç eden topluluk arasında iletişimi ve toplumsal kabulü arttıran önemli unsurlardan biri, yukarıda da değinildiği üzere, şüphesiz konuşulan ortak dildir. Ev sahibi toplumun anadilini öğrenmek, göçle gelen kişilere pek çok avantaj sağlamaktadır. İki grup arasında diyalogun gelişmesi, ortak ekonomik, sosyal, kültürel faaliyetlerin yürütülmesi, arkadaşlık ilişkilerinin gelişmesi ve uyum içerisinde bir yaşam sürdürülebilmesi için dil oldukça önemlidir. Özellikle sınır kentlerde Suriyelilere yönelik kamu kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin açtıkları Türkçe dil ve okuma-yazma kursları bulunmaktadır. Bu kurslara Suriyeli kursiyerlerin katıldığı gözlenmektedir. Her kademe eğitim kurumlarında ise Suriyeli çocuklar ve gençler Türkçe müfredata göre yerli akranlarıyla birlikte eğitim almakta, aynı zamanda bu eğitim kurumlarında yerli öğrenciler ve öğretmenlerle kaynaşarak Türkçe öğrenme fırsatı elde etmektedirler. Ayrıca yerli okullarda Suriyelilere yönelik Türkçe hazırlık dil kursları da faaliyet göstermektedir. Yerli halkla gündelik yaşam içerisinde kurulan ilişki de ülkemizde yaşayan

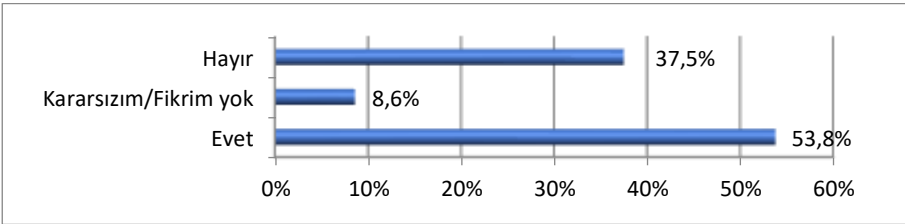
Suriye kökenli kişilere Türkçeyi öğrenme konusunda bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Zorunlu kitlesel göçün üzerinden geçen yılların fazlalığı ve bu süreçte artan kalıcılık eğilimleri de Suriyelilerin Türkçe öğrenme meselesini daha önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda, Suriyelilerin ülkemizde geçirdikleri zaman zarfında Türkçeyi öğrenme konusundaki istek ve hevesleriyle ilgili araştırma örnekleminin gözlemlerine ve görüşlerine başvurulmuştur.

Grafik 3. "Suriyelilerin Türkçeyi öğrenme konusunda hevesli olduklarını düşünüyor musunuz?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

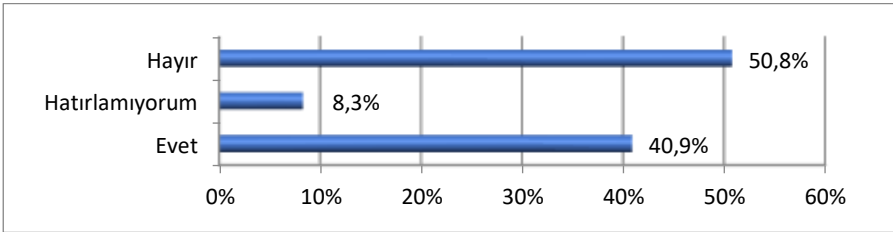
Katılımcıların %41,1'i Suriyelilerin Türkçeyi öğrenme konusunda çaba gösterdiklerini düşünmektedir. Katılımcıların %33,3'ü bu konuda olumsuz görüş bildirirken %25,6'sının Suriyelilerin Türkçe öğrenmeleri ile ilgili isteklerinden ve eylemlerinden haberdar olmadıkları görülmektedir (Grafik 3). Suriyelilerin uyum sürecinde Türkçe dilinin ikili bir önemi olduğu ifade edilmektedir. Bu süreçte Türkçe bilmek bir yandan uyum için çok önemli bir araç ve avantaj teşkil etmekte, diğer yandan dil bilmemek Suriyelilerin Türkiye'de toplumla etkileşim içine girmesini engelleyen, onları izolasyona iten bir unsur ve uyumun önünde duran bir bariyer olarak görülmektedir. Türkçe konuşabilmek bir Suriyelinin Türkiye'ye uyum sağladığını kanıtlayan en temel göstergelerin başında görülmektedir (Erdoğan, 2020; s. 108). Katılımcıların önemli bir kısmının (yaklaşık %60'ının), Suriyelilerin Türkçe öğrenme konusundaki çabalarıyla ilgili olumlu görüş bildirmemesi, toplumsal kabul ve uyumun önünde bir engel teşkil edebilecek önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu noktada, Suriyelilere önemli bir görev düşmekte, Türkçeyi öğrenme çaba ve eylemlerini arttırmaları gerekmektedir.

Ekonomik İlişkiler: Savaşa bağlı kitlesel göç sonrası ülkemize dört milyona yakın Suriyelinin yerleşmesiyle Türkiye’de yaşanan demografik değişim, ekonomik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle sınır kentlerde ikâmet eden Suriyeli kitlenin işgücü piyasasına girişiyle birlikte, yerli çalışanlarla iş ve ücret konusunda rekabet meselesi ortaya çıkmıştır. Suriyeli işgücünün bu şehirlerde çalışma yaşamına dâhil olması ve yerli işverenler tarafından ucuz işgücü olarak etiketlenmeleriyle birlikte, inşaat ve tarım sektörleri başta olmak üzere pek çok işte istihdam edilmeleri söz konusu olmuştur. Bu durum, bu sektörlerde çalışan yerli işgücünün memnuniyetsizliğine neden olmuştur. Aynı zamanda, Suriyeli girişimcilerin özellikle Kilis’te olmak üzere diğer sınır kentlerde de küçük ve orta büyüklükte açtıkları işyerleri, dükkânlar ve mağazalar yerli esnafın hoşuna gitmemiştir. Bu tür dükkânlara Suriyeli kitlenin ‘hemşehricilik’ bağlarından hareketle, yoğun bir talep göstermesi ile birlikte, Suriyeli esnafın yüzü gülmüş ve ticari anlamda bu şehirlerde tutunmayı başarmışlardır. Yerli müşterilerin de zaman zaman bu işletmeleri tercih etmeleri ise beraberinde yerli ve Suriyeli esnaflar arasında rekabeti tutuşturmuştur. Bu ve benzeri yaşanan olaylar sonucunda, Suriyeli göçü, ekonomik anlamda pek çok değişimi beraberinde getirmiştir. Araştırma örneklemine, yukarıda sıralanan konularla ilgili sorular yöneltilerek fikirleri ve tutumları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Katılımcılara yöneltilen “Suriyelilerin yaşadığınız şehirde herhangi bir işte çalışmasından veya işyeri açmalarından rahatsız olur musunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların oransal dağılımı Grafik 4’te yer almaktadır.

Grafik 4. "Suriyelilerin yaşadığınız şehirde herhangi bir işte çalışmalarından ya da işyeri açmalarından rahatsız olur musunuz?" sorusuna katılımcıları verdikleri cevaplar

Katılımcıların %53,8'i yaşadıkları şehirde Suriyelilerin ekonomik faaliyette bulunmalarına sıcak bakmazken, %37,5'inin konuyla ilgili olarak pozitif bir tutuma sahip oldukları, kalan %8,6'sının ise pozitif veya negatif herhangi bir görüşe sahip olmadığı görülmektedir (Grafik 4). Ülkemizde yaşamını sürdüren Suriyelilerin çalışma yaşamına katılması, ekonomik bir faaliyette bulunması ve kendi ekonomik geçimini sağlaması Türkiye'nin Suriyelilerle ilgili yüklendiği ekonomik külfeti azaltacaktır. Geçici koruma altındaki yaklaşık dört milyonluk Suriyeli kitlenin işgücü piyasasına girmemesi, kendi ayakları üzerinde duramamalarına dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti devletine ve Suriyelilere yardım konusunda ülkemize fon sağlayan yabancı yardım kurum ve kuruluşlarına bağımlı bir yaşamı beraberinde getirecektir. Sokaklarda dilencilik yapan çocuk ve yetişkinlerin sayısını da arttıracaktır. Ayrıca istihdam, ülkemize uyum konusunda da önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Suriyelilerin ülkemiz istihdamına katılmaları bu açılarından değerlendirildiğinde oldukça önemli görünmektedir. Ayrıca, yerli ve Suriyeli esnaf arasındaki rekabet, bu yerleşim yerlerindeki müşteriler açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak, konuya yerli çalışanlar ve esnaf açısından bakıldığında, olumsuz bir tablo karşımıza çıkmaktadır. İş ve ücret rekabeti, yerli çalışanları ve esnafı olumsuz etkilemektedir. Anket formunda yer alan bir sonraki soruya verilen cevaplar ise, yukarıdaki soruya verilen cevaplarda olduğu gibi, ekonomik faaliyetler ilgili katılımcıların fikir ve tutum birliği içerisinde olmadıklarını göstermektedir.

Grafik 5. "Suriyelilerin yaşadığımız şehirde açmış oldukları dükkânlardan alışveriş yaptınız mı?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Araştırma kapsamında katılımcılara, "Suriyelilerin yaşadığımız şehirde açmış oldukları dükkânlardan alışveriş yaptınız mı?" sorusu yöneltilmiş ve

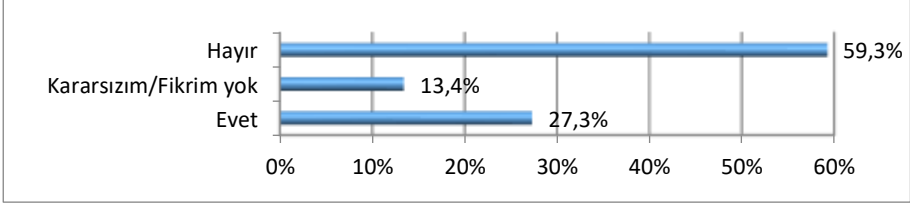
soruya verilen cevaplar; %50,8 (456 kişi) *hayır*, %40,9 (367 kişi) *evet*, %8,3 (75 kişi) *hatırlamıyorum* şeklinde dağılım göstermiştir (Grafik 5). Suriyeli esnaflardan alışveriş yapan yerli müşteriler olmakla birlikte, bu dükkânlardan alışveriş yapmayan yerli müşteriler de bulunmaktadır. Bu durum, yerli esnafın müşterilerinden bir kısmının artık alışverişlerinin bir bölümünü veya tamamını Suriyeli esnaftan yaptığını, böylece yerli esnafın aleyhine bir durumun ortaya çıktığını göstermektedir. Bununla birlikte, Suriyeli esnafın ve çalışanların Türk işgücü piyasasındaki aktifliği, yerli işverenler ve yerli müşterilerle yaşadıkları teması ve etkileşimi arttırmaktadır. Böylece yaşanan bu gelişmeler, yerli halkın Suriyelilere yönelik toplumsal kabul ve uyum düzeylerini arttıran unsurlar olmaktadır. Suriyelilerin ülkemizde ve yoğun olarak sınır kentlerde sürdürdükleri ekonomik faaliyetler, toplumsal kabul ve uyum konusunda önemli bir adım olarak değerlendirilebilmektedir.

Mekânsal Yakınlık: Göç, meydana geldiği yerin nüfus yapısını etkilediği gibi oranın yerleşme yapısını da etkilemektedir (Eşim, 2020, s.97). Ulusal ve uluslararası nitelikte, bireysel ve kitlesel nüfus hareketi olarak gösterilen ve tüm tanımlamalar ile karmaşık bir yapıya sahip olan göç (Çelik, 2012, s.8), belli bir zaman ve mekândaki insanların gönüllü, veya gönülsüz, sosyal veya siyasi nedenlerden dolayı mekan değişikliğini içeren bir eylem olup; bu eylemin sonucunda sosyo-kültürel etkileşimlerin ve değişimlerin meydana geldiği bir sosyal hareketlilik olarak gösterilmektedir (Türkyılmaz vd., 1998, s.3). Ve nihayetinde her değişim belli bir coğrafik alanda gerçekleşmektedir. Bu nedenle mekân boyutu da toplumsal değişimin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Bu bağlamda toplumsal değişimin insan, zaman ve mekân olarak üç temel öznesi bulunmaktadır. (Doğan, 2012, s.224).

Göçün toplumsal ve mekânsal yapıya etkisi göçün gerekçesine göre farklılaşmakta, özellikle zorunlu göçlerde, göçmenlerin kente hazırlıksız gelmesi, geldikleri yeni yerleşim biriminde sosyo-ekonomik birtakım problemler yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durumun en temel sonuçlarından biri de, sosyal ayrışmalardır. Göçmenlerin ve ev sahibi toplumun ayrışmasının mekânsal yapıdaki ifadesi ise, yaşam alanlarının ayrışmasıdır. Bu durumda göçmenler, güvende hissetme güdüsü ile

kendi profillerine benzer insanlarla birlikte yaşama eğilimi göstermektedir. Bu nedenle mekânsal birlikteliklerde etno-kültürel ve/veya sosyo-ekonomik benzerlikler son derece etkilidir (Tümtaş ve Ergun, 2016, s.1353). Bu tespitin özellikle ülkemizdeki Suriyeliler açısından geçerliliğini korumakla birlikte, göç hareketinin ilk yıllarında daha etkili olduğu söylenebilir. Suriyeliler ülkemize giriş yaptıktan sonra bir kısmı geçici barınma merkezlerine yerleşmişler, diğer kısmı şehir merkezlerinde barınmak durumunda kalmıştır. Geçen yıllarla birlikte, bazı geçici barınma merkezlerinin kapatılması, diğerlerinin de kapasitesinin azaltılmasıyla birlikte, Suriyelilerin çok büyük kısmının Türkiye'nin şehir merkezlerine dağıldıkları görülmektedir¹. Sınır kentlerden Kilis, Gaziantep ve Hatay'da Suriyelilerin büyük bir kısmı birbirlerine yakın mahallelerde ikâmet etmekle birlikte, göçün ilk yıllarına göre şehir merkezlerindeki farklı mahallelere dağıldıkları gözlemlenmektedir. Göç sonrası yerleşimin ilk zamanlarında birbirlerine yakın evlerde ve belirli mahallelerde yoğunlaşmakla birlikte, aradan geçen yıllarla birlikte Suriyelilerin hem artan nüfusları hem yaşadıkları şehirleri tanımaları hem de ülkemizdeki kalıcılık eğilimlerindeki artışla birlikte şehirlerin farklı noktalarına dağıldıkları görülmektedir. Ancak yine de etno-kültürel ve sosyo-ekonomik benzerliğe dikkat edilmektedir. Sınır kentlerin yerli halkının Suriyelilerle kurmak durumunda kaldıkları mekânsal yakınlığa dair görüşleri ve tutumları ise, özellikle toplumsal kabul ve uyum noktasında oldukça önemli görülmektedir. Bu durum, toplumsal kabul ve uyumu odak noktasına alan bu çalışmada göz ardı edilmemiş ve araştırma kapsamında hazırlanan anket formuna konuyla ilgili soruların yerleştirilmesini gerekli kılmıştır.

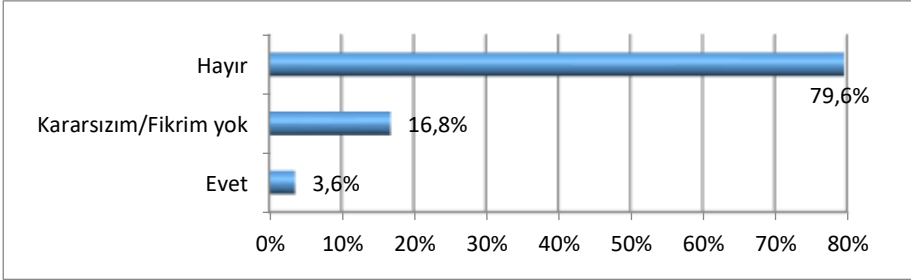
¹ Türkiye'de aktif olarak faaliyet gösteren geçici barınma merkezlerinde yaşamını sürdüren Suriyeli sayısı sırasıyla Adana'da 20.650 kişi, Hatay'da 9.146 kişi, Kahramanmaraş'ta 10.415 kişi, Kilis'te 8.490 kişi ve Osmaniye'de 9.245 olmak üzere toplam 57.946 kişidir (GİGM, 10.03.2021).

Grafik 6. "Suriyelilerin yaşadığınız şehrin bazı mahallelerinde toplu olarak yaşaması gerektiğini düşünüyor musunuz?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Araştırma örneklemini oluşturan kişilere "Suriyelilerin yaşadığınız şehrin bazı mahallelerinde toplu olarak yaşaması gerektiğini düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiş ve verdikleri cevapların yüzdelik dağılımı Grafik 6'da gösterilmiştir. Bu soruya katılımcıların %27,3'ü evet, %13,4'ü kararsızım/fikrim yok cevabını vermiştir. Katılımcıların %59,3'ü ise, Suriyelilerin, yerli halktan ayrı ve kopuk bir şekilde şehrin belirli semtlerinde toplu olarak yaşamalarını doğru bulmamaktadır. Başka bir deyişle, örneklemin yarısından biraz fazlası, Suriyelilerin yaşadıkları şehirlere dağılmaları ve yerli halkla iç içe yaşamaları gerektiğini düşünmektedirler. Ancak, Suriyelilerin yaşadıkları şehirde yerli halktan ayrı semtlerde, mekansal olarak uzakta yaşamalarını gerektiğini düşünen katılımcıların oranının da azımsanmayacak bir düzeyde olduğu görülmektedir. Araştırma sonucunda ortaya çıkarılan bu görüş, toplumsal kabul ve uyum anlamında yerli halkın bakış açısı ve tutumunun yönünü yansıtması açısından önemli görülmektedir.

Kilis, Gaziantep ve Hatay yerli halkından kişilerin oluşturduğu araştırma örnekleminin yarısından biraz fazlası, yukarıda belirtildiği üzere, Suriyelilerin gettolaşmasını uygun bulmamakta doğal olarak bu kişilerle komşu olabileceklerini ifade etmektedirler. Peki, örneklemini oluşturan bu kişiler, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bir apartmanda yaşamak konusunda ne düşünmektedirler?

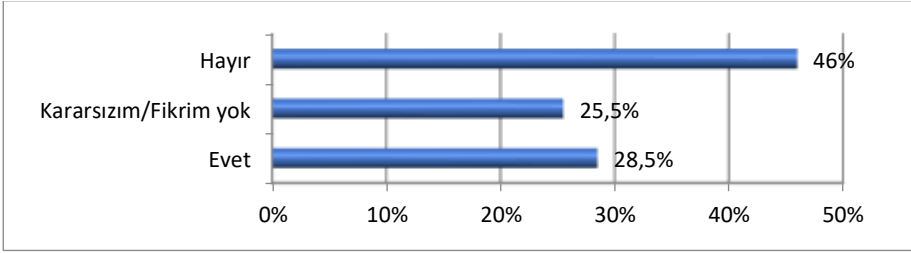

Grafik 7. "Suriyeli ailelerin yoğun olarak yaşadığı bir apartmana taşınmak ister misiniz?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Katılımcıların sadece %3,6'sı bu soruya evet cevabını verirken, %16,8'i konuyla ilgili kararsız kalmıştır. Katılımcıların %79,6'sı Suriyeli ailelerin yoğun olarak yaşadıkları bir apartmana taşınmak istemediklerini ifade etmişlerdir (Grafik 7). Grafik 6 ve 7'de yer alan veriler birlikte değerlendirildiğinde, yerli halkın bir kısmının Suriyelilerin şehrin farklı semtlerinde yaşamalarında doğal olarak komşu olma ihtimallerinde sorun görmezken, yerli halkın büyük bir kısmı aynı apartmanda yaşamaya ve daha fazla bir mekânsal yakınlığa sıcak bakmadıkları söylenebilir. Burada dil, etnik köken, kültür farkı kısacası yaşam tarzı farkı devreye girmekte ve toplumsal kabul ve uyum konusunda Suriyeliler ve yerli halk arasında atılması gereken adımlara ve zamana ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Çocuklarla Yakın İlişki: Yerel halkın aile üyeleriyle Suriyelilerin kuracakları yakın sosyal ilişkilere bakışları da toplumsal kabul ve uyum konusunda önem taşımaktadır. Bu amaçla, araştırma kapsamında örnekleme oluşturan kişilere, aile üyelerinin (çocukları, kardeşleri vb.) ile Suriyelilerin kuracakları arkadaşlık, dostluk, evlilik gibi oldukça yakın teması içeren ilişkilere ne tepki verecekleri sorulmuştur. Bu sorulardan ilki, katılımcıların çocukları ile Suriyeli çocukların bir eğitim kurumunda, aynı sınıfta eğitim görmesinden rahatsızlık duyup duymayacaklarıdır. Bilindiği üzere, Suriyeli çocuklar ve gençler, farklı eğitim kademelerinde yerli akranlarıyla birlikte aynı eğitim kurumlarında aynı sıralarda eğitim görmektedirler. Özellikle sınır kentlerinde faaliyet gösteren okul öncesi sınıflarda, ilkokullarda, ortaokullarda

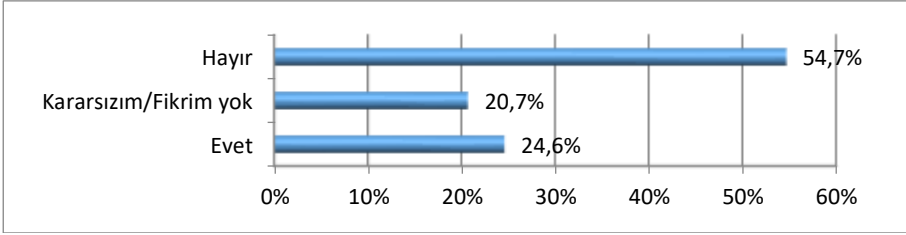
arda, liselerde hatta üniversitelerde oldukça yoğun bir Suriyeli öğrenci kitlesi bulunmaktadır. Bu okullarda, Suriyeli öğrenciler yerli öğrencilerle aynı sınıfta, aynı sınıflarda, Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına göre, Türkçe dilinde, yerli öğretmenlerden Türkçe eğitim almaktadırlar. Böylece Suriyeli öğrencilerin eğitimlerine ara vermeleri engellenmekte, Türk eğitim sistemine entegre edilmelerine çaba sarf edilmekte, toplumsal uyum ve kaynaşma amaçlanmakta, Türkçe dil becerileri artırılmaya çalışılmakta ve kayıp bir nesil olmalarının önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Grafik 8. "Çocuğunuzun, Suriyeli çocukların olduğu sınıfta eğitim görmesinden rahatsız olur musunuz?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Araştırma örneğine, "Çocuğunuzun, Suriyeli öğrenciler ile aynı sınıfta eğitim görmesinden rahatsız olur musunuz?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve verilen cevaplara Grafik 8'de yer verilmiştir. İlgili soruya katılımcıların %46'sı (413 kişi) hayır cevabını, %28,5'i evet cevabını, %25,5'i (229 kişi) ise kararsızım/fikrim yok cevabını vermiştir (Grafik 8). Suriyeli çocuk ve gençlerin, yerli akranlarıyla ve ev sahibi toplumla kaynaşması ve uyumu konusunda önemli bir unsur olan birlikte eğitim konusunda, katılımcıların yaklaşık yarısının konuya pozitif yaklaştıkları görülmektedir.

Araştırma kapsamında örneğin, Suriyeli çocuklarla yerli çocukların arkadaşlık/dostluk kurma konusundaki görüşleri de ortaya çıkarılmıştır.

Grafik 9. "Çocuğunuzun, Suriyeli çocuklarla arkadaş olmasından rahatsız olur musunuz?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Grafik 9'da görüleceği üzere, araştırma örnekleminin %54,7'si (491 kişi) çocuklarının Suriyeli çocuklarla arkadaş olmasından rahatsızlık duymayacağını belirtirken, %24,6'sı (221 kişi) bu ilişkiye sıcak bakmamış, %20,7'si (186 kişi) ise pozitif veya negatif herhangi bir yönde fikir beyan etmemiştir.

Evlilik ve Aile Kurma: Evlilik, ülkesinden ayrılarak göç yoluyla başka bir ülkeye yerleşen kişilerin toplumsal kabul ve uyum sürecinde önemli bir adımdır. Ev sahibi toplum üyeleriyle yapılan evlilikler, söz konusu ülkede göçmen/mülteci/geçici korunan gibi hukuki statülerde bulunan kişilerin kalıcı yasal statüye/vatandaşlığa kabulünde ve toplumsal uyumda oldukça etkili bir yol olarak görülmektedir. Özellikle göçmen kadınların gittikleri ülkede yasal engelleri aşmak ve/veya daha güvenli bir yaşam sürdürebilmek için evliliği tercih etmeleri yaygın olarak görülmektedir. Ülkelerin değişen göç politikalarına bağlı olarak, oturum izni ve vatandaşlık elde etme prosedürleri zorlayıcı olmaktadır. Aile kurumu, eşlerin bir arada kalmasına olanak sağlarken göçmen kadınların göç ettikleri ülkede bulunmalarına yasal dayanak olmaktadır. Evlilik aynı zamanda, yasal ve toplumsal kabulün yolunu açarak güvenlik ihtiyacını karşılayan bir özelliğe sahiptir. Sebepler, farklı göç deneyimlerinde benzer olabileceği gibi, zorunlu göçle birlikte yapılan evlilikler gidilecek başka bir yerin (evin) olmaması gerçeğinden dolayı yasal, toplumsal ve duygusal boyutları bakımından farklılaşmaktadır. Suriye'deki savaş ile başlayan zorunlu göç sonrası Suriye vatandaşı kadınların yaptıkları evliliklerde, evliliğin hangi koşullarda gerçekleştiği, nedenleri, toplumsal ve yasal statüler açısından kazanımları gibi boyutlar birçok yönüyle değişmektedir (Gönül, 2020, s.87).

Türkiye ve Suriye vatandaşlarının zorunlu göç ile farklılaşan ilişkileri, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden çok boyutludur. Zorunlu göç, ülke içinde yaşanan birçok toplumsal sorunun dışında iki halkın arasında yeni bağlar kurmuştur. Aile ve akrabalık ilişkileri yeni olmasa da güçlenen bağlardan biridir. Türkiye ve Suriye vatandaşları arasında gerçekleşen evlilikleri ele aldığımızda karşımıza hem tarihsel olarak sınır illerindeki ilişkiler hem de dinsel ve kültürel ortaklıklar çıkmaktadır. Suriye ile Türkiye'nin sınır illerinde uzun yıllardır süregelen iş ve ticarete dayalı ilişkiler, dinsel ve dilsel ortaklıklar, akrabalıklar gibi tarihsel ilişkilerden dolayı iki toplum arasında evlilikler yeni bir olgu değildir. 2011 sonrasında Türkiye'ye gelen Suriyeli kadınların yerli erkeklerle yaptıkları evlilikleri, bu tarihsel ilişkinin uzantısı olan evliliklerden farklılaştıran nokta ise, yeni evliliklerin savaş ve zor yaşam koşullarına karşı bir çözüm olarak düşünülmesidir (Gönül, 2020, s.86).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yayınladığı Erkek ve Kadının Uyuşuna Göre Evlenmeler Raporu (2009-2020) verileri incelendiğinde, Suriye vatandaşı kadın ve erkeklerin ülkemizde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıyla evlendikleri görülmektedir. Suriye kökenli kadınların özellikle 2012 yılı ve sonrasındaki yıllarda, Türkiye'deki yabancı uyruklu kadınlar sıralamasında ilk sırada yer almaları oldukça dikkat çekicidir. Suriye kökenli erkeklerin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınlarla yaptıkları evlilikler de Tablo 6'da görüleceği üzere, azımsanmayacak düzeydedir.

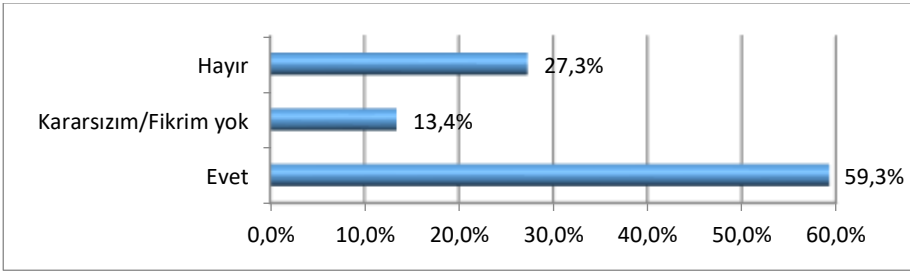
Tablo 6. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin T. C. vatandaşlarıyla Türkiye'de yaptıkları resmi evliliklerin yıllara göre dağılımı (2011-2020)

Yıl	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Kadın	1483	694	873	2049	3569	6495	4074	3637	3142	2798	28.814
Erkek	105	58	106	143	241	377	323	560	760	734	3.047

Kaynak: TÜİK Erkek ve Kadının Uyuşuna Göre Evlenmeler Raporu (2009-2020).

Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarıyla evlilik konusu yukarıda belirtildiği üzere, geçmişten günümüze gelen bir olgu olmakla birlikte, zorunlu kitlesel göç hareketi sonrası farklı boyutlar kazanmıştır. 2011

yılı ve sonrası, farklı etnik köken ve kültürden kişiler arasında yapılan resmi evliliklerin ve kurulan aile bağlarının, Suriyeli gelin ve damatların ülkemizdeki toplum kabul ve uyum süreçlerine olumlu etki yapması beklenmektedir. Bu evliliklerin varlığı ve uyum üzerindeki etkisi ise, konunun araştırma kapsamında ele alınmasını gerekli kılmış ve araştırma örnekleme, "Aile üyelerinizden birinin (çocuğunuz, kız ve/veya erkek kardeşleriniz) Suriye kökenli bir bireyle evlenmesinden rahatsız olur musunuz?" sorusu yöneltmiştir.

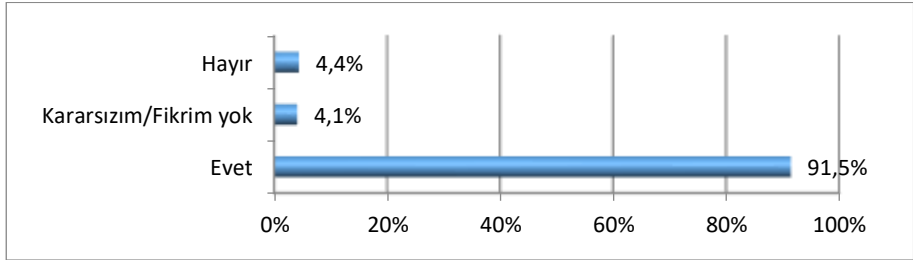

Grafik 10. "Aile üyelerinizden birinin (çocuğunuz, kız/erkek kardeşiniz) Suriye kökenli bir bireyle evlenmesinden rahatsız olur musunuz?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Grafik 10'da, araştırma örnekleminin %59,3'ünün, aile üyelerinin, hayatlarını evlilik bağıyla Suriyeli bireylerle birleştirmesine olumlu yaklaşmadıkları görülmektedir. Örneklemin %27,3'ü çocuklarının ve/veya kardeşlerinin, Suriye kökenli kişilerle evlenmelerinden rahatsızlık duymayacaklarını belirtirken, %13,4'ü konuyla ilgili olarak herhangi bir karara varamamıştır. Örneklem içerisinde kendi çocuklarının ve/veya kardeşlerinin, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerle evlenmesine, bu evlilik neticesinde aileler arası kurulacak yakın temasa ve akrabalık ilişkisine sıcak bakanların yanı sıra konuya nötr yaklaşanların varlığı, araştırma sonucunda toplumsal kabul ve uyum konusunda bir ilerleme sağlandığının varlığına işaret olarak gösterilebilmektedir.

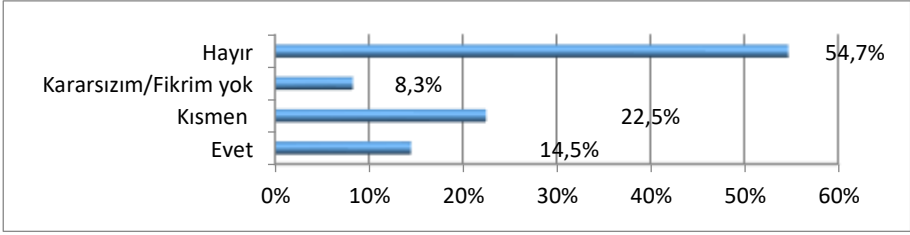
Birlikte Yaşama Kültürü: İlk kafileden bu yana milyonlarca insan Türkiye'ye giriş yapmış ve sınır bölgeleri ağırlıkta olmak üzere Türkiye'nin birçok iline dağılmışlardır. Dört milyona yakın nüfusun ülke

coğrafyasına dağılmış olmasının, onların görünürlüğünü ve etkilerini azaltacağı düşünülse de, Suriyeli kitlenin büyükşehirlerde ve sınırdaki kentlerde yoğunlaşmaları bu durumu tersine çevirmektedir (Orhan ve Gündoğar, 2015, s.16). Suriyelilerin sınır kentlerdeki değişime etkisi konusunda bizzat bu bölgede yaşayan yerli halkın görüşleri bu nedenle oldukça önemlidir.

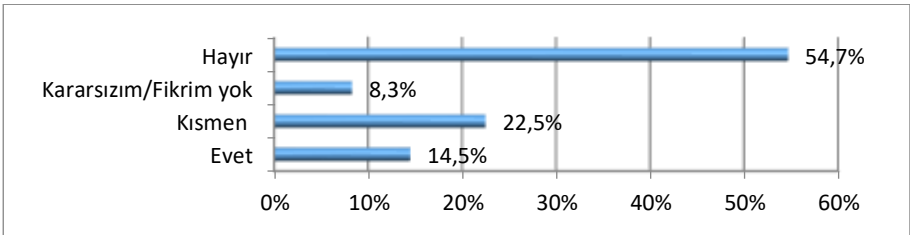
Grafik 11. "Suriyeliler geldikten sonra yaşadığımız şehirde değişiklikler olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Kilis, Gaziantep ve Hatay yerli halkından kişilerin oluşturduğu araştırma örnekleminin %91,5'i, Suriyelilerin gelişlerinin yaşadıkları şehirlerde değişikliklere neden olduğunu, %4,4'ü Suriyeli göçünün, yaşadıkları sınır kentlerde herhangi bir değişikliğe sebep olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların kalan %4,1'inin ise, Suriye kaynaklı zorunlu kitlesel göç sonrası Suriyelilerin sınır kentlere yerleşmelerinin, yaşadıkları şehirlerde bir değişime neden olma konusunda herhangi bir fikre sahip olmadıkları görülmektedir (Grafik 11). Katılımcıların neredeyse tamamı Suriyeli kitlenin şehirlerinin yapısına etki ettiklerini düşünmelerine dolayısıyla bu kişilerin şehirlerindeki varlıklarını kabul etmelerine rağmen, Grafik 12'de yer alan veriler, geçici korunanlarla birlikte yaşamaya alışma noktasında farklı düzeyde oldukları görülmektedir.

Grafik 12. "Suriyeliler ile aynı şehirde birlikte yaşamaya alıştınız mı?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Kilis, Hatay ve Gaziantep şehirleri ve bu şehirlerde yaşayan yerel halk, zorunlu göçün başladığı ilk günden bu yana sürekli artan sayıda Suriyeli ile yoğun bir temas halindedir. Bu zaman diliminde kesintisiz bir şekilde Suriyeliler ile etkileşim halinde olan yerel halkın, şehirlerinde yaşayan bu yoğun Suriyeli nüfusu ile birlikte yaşama deneyimine, ülkemizin diğer şehirlerine oranla daha fazla sahip olmaları beklenmektedir. Bu noktadan hareketle, araştırma kapsamında katılımcılara, "Suriyeliler ile aynı şehirde birlikte yaşamaya alıştınız mı?" sorusu yöneltilmiş, katılımcıların verdikleri cevapların dağılımına Grafik 12'de yer verilmiştir. Bu soruya katılımcıların %14,5'i evet, %22,5'i kısmen, 8,3'ü kararsızım/fikrim yok, 54,7'si ise hayır cevabını vermiştir. Böylece, yerel halkın ikamet ettikleri şehirlerde yoğun bir Suriyeli nüfusu ile birlikte yaşamlarını sürdürmelerine rağmen bir arada yaşama alışma noktasında farklı düzeylerde oldukları tespit edilmekte, soruya "hayır" cevabını verenlerin oranı (%54,7) da göz önünde bulundurulduğunda ev sahibi toplum ve göç eden topluluk arasında tam bir toplumsal kabul ve uyumdan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Katılımcıların anket formunun son sorusuna verdikleri cevapların dağılımı (Grafik 13) da bu tespiti doğrular niteliktedir.

Grafik 13. "Türkiye'de yaşayan Suriyelileri ülkemizin bir parçası olarak görüyorsunuz mu?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı

Araştırma örneğine yöneltilen "*Türkiye'de yaşayan Suriyelileri ülkemizin bir parçası olarak görüyor musunuz?*" sorusuna verilen cevaplar sırasıyla, %54,7 hayır, %22,5 kısmen, %14,5 evet ve %8,3 kararsızım/fikrim yok şeklindedir. Sınır kentlerde yaşayan halkın, savaşa bağlı kitlesel göç hareketiyle birlikte ülkemizde yaşamını sürdüren Suriyelilerin toplumsal kabul ve uyum sürecinde bir yol kat etmekle birlikte, bu yolun tamamlanması için zamana ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Sonuç

Göçün, temelde bir yerinden olma/edilme ile başlayan fiziksel yönü ile birlikte yerleşik kodların esastan sarsılmasına yol açan tüm psikolojik eşikleri birlikte değerlendirildiğinde, her göç deneyiminin yeni bir yaşam pratiği inşa etme konusunda oldukça sancılı bir sürece karşılık geldiği ifade edilebilir. Özellikle yaşanan yere ait koşulların bütünüyle sarsıldığı, gündelik hayat pratiklerine ilişkin rutinlerin bozulduğu ve göçün zorunlu bir seçenek haline geldiği zorunlu göçmenlik deneyiminde zaman/mekân tasavvurunun kalıcı olarak altüst olması kişiler açısından daha yıkıcı ve onarımı zor bir yerinden edilme tecrübesi üretmektedir (Çakmak, 2018, s. 355). Üstelik göç ettikleri yerde yeni yaşamalarını dizayn etme süreçleri sadece göçmenler için değil aynı zamanda ev sahibi toplum için de sancılı geçmektedir. Bu sancılı toplumsal kabul ve uyum sürecine verilecek en güncel örnek ise, 2011 yılında başlayan Suriyeli göçü sonrasında Türkiye'de ve özellikle ülkenin sınır kentlerinde yaşanan gelişmelerdir.

Türkiye'ye yapılan Suriye kaynaklı zorunlu göç akımının başladığı günden itibaren bu hareketten en çok etkilenen şehirlerimiz şüphesiz Kilis, Gaziantep ve Hatay olmuştur. Suriyeliler ülkemize, bu şehirlerde bulunan sınır kapılarından giriş yapmışlar, bir kısmı direkt barınma merkezlerine yerleşmiş, bir kısmı bu üç ilin şehir merkezlerine kendilerine kalacak yer bulmuşlar, diğer kısmı ise bu şehirler üzerinden Türkiye'nin dört bir yanına dağılmışlardır. Üstelik bu süreç henüz sona ermemiş ve göç dalgasının onuncu yılında halen Suriye'den ülkemize girişler devam etmektedir. Bir başka ifadeyle, Suriye'den ülkemize gelen kişiler ya bu üç şehrimize yerleşmekte ya da bu şehirler üzerinden Tü-

rkiye'ye dağılmaktadırlar. Hâl böyle olunca bu şehirlerde Suriyelilere yönelik toplumsal kabul ve uyum göstergeleri önem arz etmektedir.

Kilis, Gaziantep ve Hatay'da gerçekleştirilen saha araştırması sonucunda, yerel halk ve Suriyeliler arasında sosyal etkileşim ve iletişimin arttığı tespit edilmektedir. Suriyelilerin bu şehirlerin farklı semtlerine dağıldıkları gözlenmekte, böylece komşuluk ilişkileri de kurulmaktadır. Suriyelilerin Türkçe öğrenme konusunda çabaları bulunmakla birlikte, bu şehirlerdeki Suriyeli yoğunluğu ve gündelik ihtiyaçlarını karşılamalarına olanak sağlayan market, manav, konfeksiyon gibi çeşitli işletmelerin sahiplerinin hemşehrileri olması, ayrıca hastane gibi kamu kurumlarında istihdam edilen tercümanların varlığı, gündelik yaşamda Türkçeye olan ihtiyacı bu bölgede büyük ölçüde azaltmaktadır. Suriyelilerin bir kısmının Türkçeye hakimiyetinin zayıflığı, yerel halk ve Suriyeliler arasındaki iletişimi sekteye uğratmaktadır. İki grup arasındaki ekonomik ilişkiler incelendiğinde, araştırma örnekleminin yarısının, Suriyelilerin sınır kentlerde açmış oldukları dükkânlardan alışveriş yaptıkları tespit edilmiştir. Suriyelilerin ülkemizde istihdam edilmeleri ve ticari faaliyette bulunmaları konusunda ise diğer pek çok konuda olduğu gibi, yerel halktan destekleyenler olduğu gibi karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Suriyelilerle arkadaşlık, komşuluk ve dostluk kuranlar bulunmakla birlikte, henüz hiç iletişime geçmeyenler de bulunmaktadır. Çocuklarının, Suriyeli çocuklarla aynı sınırlarda eğitim görmelerinden ve arkadaş olmalarından rahatsız olmayacaklarını dile getiren yerli halktan önemli bir kitle bulunmakla birlikte, konu evliliğe ve yakın akrabalık ilişkileri kurmaya gelince yerli halkın negatif bir tavır sergilediği görülmektedir. Benzer bir durum mekânsal yakınlık konusunda da görülmektedir. Araştırma örnekleminin, Suriyelilerin şehrin belli mahallelerinde yerli halktan izole bir yaşam sürmelerinin doğru olmayacağını düşünmekle birlikte, aynı apartmanda yaşama konusunda olumsuz fikir beyan ettikleri ortaya çıkmaktadır. Suriyelilerin sınır kentlerde yaşama deneyimleri sonrasında bu şehirlerde birtakım değişikliklere sebep olmaları konusunda örneklemin neredeyse tamamı fikir birliği içerisinde olmakla birlikte, bu kişilerle bir arada yaşamaya henüz tam anlamıyla uyum sağlamadıkları görülmektedir. Toplumsal kabul ve uyum sürecinin özellikle yerli halk açısından tamamlanmaması, Suriyelilerin ülkemizin bir parçası olduklarına dair bir algının büyük ölçüde

oluşmadığını göstermektedir. Sonuç olarak, göç eden topluluk ve ev sahibi toplum arasında yoğun bir etkileşimin olmasının toplumsal kabul ve uyum sürecine katkısı olmakla birlikte, bu sürecin çift taraflı olduğu ve birlikte geçirilen huzurlu yıllara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Böylece, toplumsal kabul ve uyumun söz konusu tarafların tümü için zor, sancılı ve zamana yayılan bir süreç olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Ancak Türkiye'nin yerli halkının yüklendiği ve her geçen gün artan demografik yükün ağırlığı göz önünde bulundurulduğunda, zamana yayılan bu sürecin zorluğu da anlaşılmaktadır. Bu sürecin daha hafif geçirilmesi noktasında ise, yerli halktan ziyade konuyla ilgili çalışmalar yürüten ve sürece etki edebilecek yetkili makamlara büyük iş düşmektedir. Her geçen gün nüfusları artan ve kalış süresi uzayan Suriyeli kitle ile ilgili siyasi yönetim, yerel yönetimler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, AFAD ve Kızılay gibi süreçte anahtar rol oynayan tüm birimlerin güncel ve daha kapsamlı çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Bu çalışmaların ayrıca bir koordine içerisinde yürütülmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Güvenlik, barınma, eğitim, sağlık, psiko-sosyal destek vb. konunun tüm boyutlarının etraflıca ele alınması ve her biriyle ilgili olarak gerekli planların, programların ve politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Geliştirilecek bu politikaların ise orta ve uzun vadede planlanması ve birbirleriyle ilişki içerisinde olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Uzun vadeli politikaların oluşturulması ve uygulanabilmesi için ülkemizdeki Suriyeli kitleyle ilgili kapsamlı verilerin ilgili resmi birimler tarafından toplanması ve sürekli güncellenmesi gerekmektedir. Türkiye'deki yaşamını sürdüren Suriyeli nüfusun toplumsal kabul ve uyum süreciyle ilgili değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta ise, Türkçe dil becerisi ve yeterliliğidir. Göçmen topluluğun, ev sahibi toplumla ve işleyen tüm sistemiyle bir uyumunun sağlanması için o topraklarda kullanılan resmi dili bilmesi büyük bir ön koşuldur. Türkiye'deki Suriyeli kitlenin Türkçe öğrenme konusunda heveslendirilmesi ve konuyla ilgili mevcut çalışmalara yenilerinin eklenmesi gerekmektedir. Örneğin ilk kademe eğitim hizmetlerine başlamadan önce Suriyeli çocukların, Türkçe dil kurslarından eğitim alması ve belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra kursu tamamlaması sağlanabilir. Böylece küçük yaşlarda Türkçeyi öğrenmesi, eğitim hayatına daha sağlam adımlar başlaması ve başta okuldaki

öğretmenler ve akranları olmak üzere Türk toplumuna daha kolay ve hızlı uyum sağlaması sağlanabilir. Yetişkin Suriyeliler için yerel bazda açılan Türkçe kurslarının sayısının arttırılması ve bu kurslara katılım konusunda yapılan teşviklerin ve desteklerin arttırılması gerekmektedir. Suriye'den Türkiye'ye geçişlerin halen devam etmesi ve Suriyeli ailelerin ülkemizde gözlerini dünyaya açan bebeklerinin sayısının her geçen artmasıyla birlikte Türkiye'deki Suriyeli nüfus artış göstermektedir. Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası nedeniyle her geçen gün Suriye'den ülkemize yeni gelenlerin eklenmesini önlemek mümkün değildir. Bu durumda, Türkiye'de meydana gelen doğumlarla ilgili birtakım nüfus planlamaları yapılabilir. Örneğin sağlık kurumlarına başvuran Suriyeli kadınlara doğum kontrolüyle ilgili daha fazla bilgilendirme yapılabilir. Yapılan bu tür çalışmalara rağmen doğumların devam edeceği, Suriye'den Türkiye'ye geçişlerin sona ermediği, sürekli artan bu kitlenin gönüllü geniş dönüşlerinin de henüz mümkün olmadığı gerçeği birlikte düşünüldüğünde toplumsal kabul ve uyumun büyük önem taşıdığı görülmektedir. Türkiye'deki Suriyelilerin toplumsal kabul ve uyum konusu tüm ülke çapında önemli olmakla birlikte, özellikle Suriyeli nüfusun yoğun olduğu Kilis, Gaziantep, Hatay ve diğer güney sınır kentlerinde daha elzem ve acil olduğu yapılan bu araştırma sonucundan da anlaşılmaktadır. Bu uzun ve sancılı sürecin hem ev sahibi toplum hem de göç eden topluluk açısından bir nebze de olsa kolaylaşması adına benzeri güncel akademik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**A Study on the Social Acceptance and Cohesion
Processes of Syrians in Border Cities**

*

İpek Agcadağ Çelik
Kilis 7 Aralık University

The number of people who spend their entire lives in the settlement where they open and close their eyes to the world is decreasing worldwide. The main reason for this situation is the physical displacement of people for various reasons, in other words, the decision to live in a different village, city, country or even continent from where they were born. This decision may have been considered and made in the hopes of achieving better living conditions, or it may have been made involuntarily due to the helplessness caused by problems such as war, famine, climate change, although there was no desire to live in a place other than where one lived. Whatever the reason, the migration experience changes the lives of migrants economically, socially, culturally, psychologically and sometimes legally. Indeed, involuntary migration experience can have more shocking effects on people than voluntary migration experience. The experience of massively establishing a new order in a different settlement from their homeland affects not only the migrants but also the host society that welcomes them. When the international migration literature is examined, it is seen that the direction of this effect is generally negative for both migrants and host societies. Although it is seen that the basic needs such as security, shelter, employment, education and health are met in the new lands where the people who have involuntarily migrated have settled, the process of establishing a new life with the natives of these lands and making themselves accepted by the natives takes place in a longer period of time than expected. For the members of the host society, having to live with migrants who are different from some or all the elements such as language, race, religion, ethnic origin, sect, culture and lifestyle in their own land can be quite different and disturb-

ing. This situation leads both sides to an uncomfortable process. How this process, which is called social acceptance and adaptation, will progress and how long it will last varies in each migration experience in individual and social dimensions. In cases where most of the factors listed above such as race, religion, language, ethnicity, sect, culture, and lifestyle are different between migrating and migration-receiving societies, it is inevitable that the process of social acceptance and adaptation will take longer. As the differences increase, the adaptation process of the migrants and the social acceptance process of the local people will be difficult and will spread over time. The prolongation of this process and the increase in its painfulness will lead to tension between the parties in social, cultural, economic, and psychological dimensions and to the deterioration of the atmosphere of peace. At this point, countries' migration management and crisis recovery skills/policies are of great importance. Political administrations will be responsible for developing and implementing policies that will moderate the social acceptance and adaptation processes of both sides. With the developed plans, programs, and practices, they will be able to mitigate this process and turn it in favor of the host society and migrants. Thus, the parties of the social acceptance and adaptation processes will be able to live together in a mutual tolerance, respecting each other's differences on the same land.

In recent years, Turkey has witnessed an example of the social acceptance process experienced during and after migration. Although the mass involuntary migration movement due to the Syrian war, which is the biggest humanitarian crisis in the world in recent years, has been on the world agenda since 2011, it is one of the most important problems that Turkey and the countries of the region where Syria is located are struggling to overcome. When the issue is approached specifically in Turkey, the lack of voluntary repatriation of Syrians, who were included in the scope of temporary protection status thanks to the successful crisis management, whose security was ensured and their basic needs were met quickly, brings new issues to the country's agenda. The social acceptance and adaptation processes occupy the agenda of Turkey and especially of the border cities that bear the demographic burden of the Syrian mass. Beyond just meeting basic human needs, it is possible to talk about the progress of social acceptance and adaptation processes

with the actualization of incorporation of certain socio-cultural values of the host society without losing their own cultural values. For this reason, determining the current situation on the subject will both reveal the point reached today and shed light on the programs and policies to be prepared for the future. Considering that profound interaction turns into a disadvantage rather than an advantage in terms of social acceptance when a healthy communication and socio-cultural adaptation does not occur, the importance of field studies with local people is understood more. From this point of view, this research aims to reach the findings regarding the social acceptance and adaptation processes of the local people of Kilis, Gaziantep and Hatay, the border cities of Turkey, who are in a profound interaction with the Syrian mass in daily life.

As a result of the field research conducted in Kilis, Gaziantep and Hatay, it is determined that social interaction and communication between local people and Syrians have increased. It is observed that Syrians are dispersed to different districts of these cities, thus establishing neighborly relations. Although Syrians are making efforts to learn Turkish, the density of Syrians in these cities and the ownership of various businesses such as grocery stores, greengrocers and apparel that enable them to meet their daily needs, and the presence of translators employed in public institutions such as hospitals, greatly reduce the need for Turkish in daily life in this region. The weakness of some of the Syrians' command of Turkish interrupts the communication between the local people and the Syrians. When the economic relations between the two groups were examined, it was found that half of the research sample was shopping at shops opened by Syrians in border cities. As for the employment and commercial activities of Syrians in our country, as in many other issues, there are supporters from the local community as well as those who oppose it. While there are those who establish neighborliness and friendship with the Syrians, there are also those who have not yet communicated at all. Although there is a significant group of local people who stated that they would not be disturbed by their children being educated in the same classrooms and being friends with Syrian children, it is observed that they display a negative attitude when it comes to marriage and establishing close kinship relations. A similar situation can be observed in spatial proximity. Although the research sample thinks that

it would not be right for Syrians to live in isolation from the locals in certain neighborhoods of the city, they expressed a negative opinion about living in the same building. Although almost all the research sample agree on the fact that Syrians caused some changes in these border cities after their experience of living in there, it is seen that they have not yet fully adapted to living together with them. The fact that the social acceptance and adaptation process is not completed, especially for the local people, shows that the perception that Syrians are a part of our country has not been formed to a large extent. In sum, although the profound interaction between the migrant community and the host society contributes to the social acceptance and adaptation process, it is seen that this process is two-sided and peaceful years spent together are needed. Thus, it is necessary to admit that social acceptance and adaptation is a difficult, painful, and time-consuming process for all parties involved. However, considering the weight of the gradually increasing demographic burden imposed by the local people of Turkey, the difficulty of this process that spreads over time is also understood. At the point of making this process lighter, a great deal of responsibility falls on the authorities, who carry out studies on the subject and can influence the process, rather than the local people. All units that play a key role in the process, such as the political administration, local administrations, relevant public institutions and organizations, universities, non-governmental organizations, AFAD and Red Crescent, need to carry out up-to-date and more comprehensive studies regarding the Syrian population, whose population is increasing day by day and whose duration of stay is getting longer. These studies should also be carried out and supported in a coordinated manner. All aspects of the issue such as security, accommodation, education, health, psycho-social support, etc. should be dealt with in detail and necessary plans, programs, and policies should be developed for each. These policies to be developed should be planned in the medium to long term and attention should be paid to their relationship with each other. In order to formulate and implement long-term policies, comprehensive data on the Syrian population in our country should be collected by the relevant official units and updated continuously. Another point to be evaluated regarding the social acceptance and adaptation process of the Syrian population living in Turkey is Turkish

language skills and proficiency. It is a great prerequisite for the migrant community to know the official language used in that land in order to ensure harmony with the host society and its entire functioning system. The Syrian population in Turkey should be encouraged to learn Turkish and new studies should be added to the existing studies on the subject. For example, it can be ensured that Syrian children receive education from Turkish language courses before starting primary education services and complete the course after reaching a certain level. Thus, it can be ensured that children learn Turkish at an early age, start their education life with more solid steps, and adapt more easily and quickly to Turkish society, especially their teachers and peers at school. It is necessary to increase the number of Turkish language courses offered locally for adult Syrians and to increase the incentives and supports for participation in these courses. The Syrian population in Turkey is increasing with the continuing transition from Syria to Turkey and with the increase in the number of babies of Syrian families who open their eyes to the world in our country. Due to the open-door policy implemented by Turkey, it is not possible to prevent the addition of new arrivals to our country from Syria every day. In this case, some population planning can be made regarding births that occur in Turkey. For example, Syrian women who apply to health institutions can be given more information about birth control. Considering the fact that births will continue despite such studies, the transition from Syria to Turkey will not end, and the voluntary repatriation of this ever-increasing mass is not yet possible, it is seen that social acceptance and adaptation are of great importance. Although the issue of social acceptance and adaptation of Syrians in Turkey is important throughout the country, it is understood from the results of this research that it is more essential and urgent especially in Kilis, Gaziantep, Hatay and other southern border cities where the Syrian population is dense. In order to facilitate this long and painful process for both the host society and the migrating community, similar current academic studies are needed.

Kaynakça / References

- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akıncı B., Nergiz, A., ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: göç ve toplumsal kabul, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Aktaş, E. ve Gülçür, İ. (2017). Suriyelilere yönelik toplumsal kabulü uyumu etkileyen sosyo ekonomik faktörler: Mersin ili Mezitli ilçesi örneği. *Toplum ve Demokrasi*, 11(23), 235-248.
- Apak, H. (2014). Suriyeli göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği, *Mukaddime Dergisi*, 5(2), 53-70.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Canbey Özgüler, V. (2018). Göç ve uyum politikaları. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics*, 1(1). 1-10.
- Çakırer Özservet, Y. (2019). Karşılaşma ve uyum bağlamında kent mekânı ve göçmenler. H. Sakız & H. Apak (Der.), *Türkiye’de göçmen kapsayıcılığı sorunundan fırsata dönüşüm önerileri içinde* (ss. 47-70). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çakmak, F. (2018). Zorunlu göç sürecinde mekânın kaybı ve evin yitimiyle başlayan yersiz yurtsuzluğun ürettiği bir travma olarak “kimliğin anonimleşmesi”. *Turkish Studies*, 18(13), 349-364.
- Çuhadar Gürkaynak, E. (2012), Toplumsal temas: Önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi?. K. Çayır & M. Ayan Ceyhan (Der.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (ss. 1-12). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deniz, O. (2009). Mülteci hareketleri açısından Van kentinin durumu ve kentteki mültecilerin demografik profili. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 187-204.
- Doğan, İ. (2012). *Sosyolojik kavramlar ve sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler barometresi 2019 Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Orion Yayın.
- Eşim, İ. (2020). *Balkanlardan Anadolu’ya yönelik göçlerin mekânsal etkileri* (Bursa’daki Bulgaristan göçmenleri örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Gönül, S. (2020). Zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet: Suriyeli kadınların evlilik deneyimleri. K. Biehl & D. Danış (Der.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’de göç araştırmaları içinde* (ss. 80-100). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi.

- Gürbüz S. ve Şahin F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe, yöntem ve analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güven, S. (1996). *Uluslararası işçi göçünün sosyal politika sorunları*, Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Orhan, O. ve Şenyücel, Gündoğar, Ş. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Sözer, M. A. (2019). Göç, toplumsal uyum ve aidiyet. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(28), 418-431.
- Süleymanov, A. (2017). Suriyelilerin Türk toplumunda toplumsal uyum ve sosyal kabul düzeyi, *Türk Yurdu*, 361, 27-30.
- Tunç, A. Ş. (2015). *Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme*, TESAM Akademi, 2(2), 29-63.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türkoğlu, O. (2011). Mülteciler ve ulusal/uluslararası güvenlik. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 101-118.
- Türkyılmaz, A., Çay, A., Avşar, Z. B., Aksoy, M., Pehlivanlı, H. ve Kökrek, Z. (1998). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan terör nedeniyle göç eden ailelerin sorunları, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Yardım, M. (2017). Göç ve entegrasyon politikaları ışığında Fransa'da toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 100-136.
- Yavuz, S. (2013). Göç, entegrasyon ve din: Avrupa'da yaşayan Türkler bağlamında bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (26), 610-623.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ağcadağ-Çelik, İ. (2021). Suriyelilerin sınır kentlerdeki toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4784-4823. DOI:10.26466/opus.899920

Öğretmen Algılarına Göre Okul Öncesi Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışları: Antalya İli Örneği

DOI: 10.26466/opus.892148

*

Begümhan Yüksel *

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üni., Temel Eğitim Böl., Antalya/Türkiye

E-Posta: begumhanyuksel@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0869-9157](https://orcid.org/0000-0002-0869-9157)

Öz

Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki memnuniyetlerini artırmada okul yöneticilerinin önemli rol ve sorumluluğu olduğu dikkate alınarak bu araştırmada, okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan kurum yöneticilerinin etik liderlik davranışlarını incelemek amaçlanmıştır. Betimsel tarama modelinde gerçekleştirilen bu araştırmaya 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Antalya il merkezindeki okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan 163 öğretmen dâhil edilmiştir. Araştırmada verilerinin toplanmasında demografik bilgi formu ve "Etik Liderlik Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada verilerin analizinde okul öncesi öğretmenlerinin, yöneticilerin etik liderlik davranışına ilişkin algı düzeylerini saptamak için aritmetik ortalamaya, standart sapmaya bakılmış, yaş ve mesleki kıdem değişkenlerine ilişkin ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesinde t-testi analizi yapılmıştır. Araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarında görev alan yöneticilerin, iletişimsel etik, iklimsel etik, karar vermede etik ve davranışsal etik bağlamında orta düzeyde etik liderlik davranışlarına sahip oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Öğretmeni, Okul Yöneticisi, Etik Liderlik

Ethical Leadership Behaviors of Preschool Managers According to Teacher Perceptions: Case of Antalya

*

Abstract

Considering that school administrators have an important role and responsibility in increasing the professional satisfaction of preschool teachers, this study aims to examine the ethical leadership behaviors of institution administrators working in pre-school education institutions. 163 teachers working in pre-school education institutions in the city center of Antalya in the 2020-2021 academic year were included in this research carried out in the descriptive survey model. Demographic information form and "Ethical Leadership Scale" were used to collect data in the study. In the analysis of the data, the arithmetic mean and standard deviation were examined in order to determine the perception levels of the preschool teachers regarding the ethical leadership behavior of the administrators, and the t-test analysis was performed to determine the difference between the means for age and professional seniority variables. In the study, it was determined that administrators working in preschool education institutions have moderate ethical leadership behaviors in the context of communicative ethics, climatic ethics, ethics in decision making and behavioral ethics.

Keywords: *Preschool Teacher, School Administrator, Ethical Leadership*

Giriş

Erken çocukluk dönemi 0-8 yaş aralığında bulunan çocukların hızlı gelişim gösterdikleri, öğrenme kapasitelerinin en yüksek düzeyde olduğu ve kişilik özelliklerinin şekillendiği dönem olması sebebiyle kritik öneme sahiptir. Bu dönemde çocukların gelişiminde ailelerin yanı sıra okul öncesi eğitim kurumlarında aldıkları eğitimde aktif rol alan okul öncesi öğretmenlerinin de etkisi büyüktür. Bu bağlamda okul öncesi öğretmenlerinin mesleki motivasyon ve memnuniyet düzeylerinin okul öncesi eğitimin niteliğini etkileyen bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

Öğretmenlerin mesleki memnuniyetlerini ve başarılarını, dolayısıyla da okullarda hedeflenen eğitim başarısını etkileyen en önemli faktörlerden biri kurum yöneticilerinin liderlik özellikleridir. Kurumların başarılı şekilde yönetilebilmesi için yöneticilerin liderlik becerilerine sahip olması gerekmektedir (Bridge, 2003). Araştırmalara (Çetin, 2016; Demirtaş ve Akdoğan, 2015; Gülcan, Kılınç ve Çepni, 2012; Güllü, 2009; Neubert, Carlson, Kacmar, Roberts ve Chonko, 2009; Ruiz-Palomino, Ruiz-Amaya ve Knörr, 2011) göre çalışanların iş doyumlarını, çalışma performanslarını ve kurumlarına bağlılıklarını etkileyen en önemli faktörlerden biri etik liderlik davranışlarıdır. Turnan'ın (2007:7) Sergiovanni'den aktarımına göre okul yönetimindeki liderliğin kalbi, etik liderlik davranışlarıdır.

Evensel olarak kabul edilen etik liderlik değerleri genel olarak, liderlerin kararlar alırken ve bu kararları uygulamaya aktarırken başkalarının haklarına, onuruna saygılı davranmayı, demokratik yönetim anlayışına ve güçlü iletişim becerilerine sahip olmayı ifade etmektedir (Ciulla, 2004; Yılmaz, 2008). Etik liderler, adil kararlar veren, önyargısız ve tarafsız, çalışanları her konuda bilgilendiren, şeffaf, çalışanların haklarını gözeten, etik kuralları içselleştirmiş, dürüst, güvenilir, şefkatli, sabırlı, hoşgörülü, verdiği sözü tutan, yalan söylemeyen, dedikodu yapmayan, başkalarına saygılı liderlerdir (Brown, Trevino, ve Harrison, 2005; Brown ve Trevino, 2006; Mendonca, 2001; Zhu, May ve Avolio, 2004). Resick, Hanges, Dickson ve Mitchelson

(2006) 59 ülkede etik liderlik kavramını inceledikleri kültürlerarası araştırmada etik lider davranışlarını karakter ve doğruluk, etik farkındalık, topluluk / insan odaklılık, motive edicilik, teşvik edicilik, güçlendiricilik ve etik hesap verebilirliği olmak üzere altı boyutta toplandığı ifade edilmektedir.

Yılmaz (2005), okul yöneticilerinin etik liderlik düzeylerini iletişimsel etik, iklimsel etik, karar vermede etik ve davranışsal etik olmak üzere dört grupta ele almıştır. Yöneticinin sabırlı ve alçak gönüllü olması, çalışanlara adaletli, sevgi, şefkat ve saygıyla yaklaşması, merhametli olması, yapılan hizmetlerden dolayı minnet duygusu beslemesi “iletişimsel etik”; kendi işlerini sorumluluk duygusu içinde yaparak öğretmenleri teşvik etmesi, öğretmenlerin çalışmalarını için tartışmalar için uygun, özgür ortam hazırlaması, farklı düşüncelere saygı duyması, okulun kurallarını doğru bir şekilde oluşturması ve öğretmenlerin başarısını adaletli bir şekilde ödüllendirerek mesleki etkinliğini artırmaya yönelik çaba içerisinde olması “iklimsel etik”; okul yöneticisinin okulda yapılan işlerde ölçüyü belirlemesi, çözümler üretmede sistemli yaklaşması, dini, politik, ekonomik konularda kazanç sağlamaya yönelik çalışmalar yapmaması, okulda ortak alınan kararları, etkili biçimde uygulaması, kötü sayılabilecek alışkanlıklara sahip olmaması ve davranışlarının sınırlarını bilmesi “karar vermede etik” ve son olarak doğru sözlü, dürüst olması, yalan söylememesi ve içinde bulunduğu toplumun değerlerine saygı göstermesini “davranışsal etik” olarak açıklamıştır.

Erdoğan, Umurkan ve Kuru'ya (2013) göre günümüzde bürokratik ve yasal otoriteden çok, değer, inanç, duygu ve güven temelli yeni bir liderlik biçimine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda okul öncesi eğitim kurumlarında yöneticilik yapan liderlerin öğretmenleri karar alma sürecine katma, öğretmenler üzerinde güçlü bir etki oluşturma, öğretmenlerin iş amaçlarını gerçekleştirmelerine yardım etme, ahlaki davranışlarıyla örnek olma, etkili iletişim kurma, ahlaki bir vizyon geliştirme gibi özelliklere (Greenfield, 1991: akt. Çelik, 2012; Moorhouse, 2002; Wekesser, 1995) sahip olması gerektiğini söylemek mümkündür.

Etik olmayan liderlik davranışlarının kurum içinde işbirliği, iletişim, yaratıcılık, huzur ve güveni azaltması sebebiyle (Alatlı, 1999; akt. Tombak ve Bakan, 2014: 98), yöneticilerin etik davranışları o kurumdaki çalışanların iş doyumunu, iyi oluş, örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel bağlılık gibi pek çok faktörü etkilemektedir (Bahar, 2019; Mayer, Kuenzi, Greenbaum ve Salvador, 2009).

Etik liderlik, etik değerlere ve ilkelere dayalı ilişkileri sürdürmeyi ve bunları ön planda tutmayı ön gören bir liderliktir (Erdoğan, 2007: 48). Sosyal öğrenme teorisi (Bandura and Walters, 1986) bağlamında düşünüldüğünde kurum yöneticilerinin etik liderlik davranışları sergilemesi, etik liderlik davranışlarıyla çalışanlarına rol model olmasını ve kurumunda etik kültürün oluşmasını sağlayacaktır (Bahar, 2019; Brown, Trevino ve Harrison, 2005). Bu nedenle de gelecek yüzyıldaki eğitim liderlerinin yönetsel başarıların artırılması açısından etik liderlik davranışları eğitimde kaliteyi artırmada etkili olacaktır (Duncan, 1991).

Alan yazın incelendiğinde farklı eğitim kademelerinde etik liderlik konusunu ele alan çalışmalar olduğu görülmektedir (Akdoğan ve Demirtaş, 2014; Aydın, 2002; Bahar, 2019; Erdoğan, Umurkan ve Kuru, 2013; Ergüç, 2002; Gültekin, 2008; Gümüseli, 2004; Karaköse, 2007; Küçükkaraduman, 2006; Tombak ve Bakan, 2014; Turhan, 2007; Yılmaz, 2006). Ancak okul öncesi kurum yöneticilerinin etik liderlik davranışlarını ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Hâlbuki eğitim kademelerinin en önemli basamağını oluşturan okul öncesi dönemde görev yapan öğretmenlerin mesleklerine ilişkin memnuniyet ve iş doyum düzeylerini, örgütsel bağlılıklarını etkileyen en önemli faktörlerden birisi yöneticilerin etik liderlik davranışlarıdır. Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki memnuniyetlerini artırmada okul yöneticilerinin önemli rol ve sorumluluğu olduğu dikkate alındığında bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, okul öncesi eğitim kurumları yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının belirlenmesi, bu kademede kaliteyi etkileyen yönlerin ortaya konması açısından da oldukça önemlidir. Bu çalışmanın okul öncesi yöneticilerinin etik liderlik davranışlarını ele

alacak ileriye yönelik araştırmalara da ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmada okul öncesi eğitim kurum yöneticilerinin etik liderlik davranışları ve etik liderlik davranışlarını etkileyen değişkenleri incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

1. Okul öncesi öğretmenlerinin, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarına yönelik algıları ne düzeydedir?
2. Okul öncesi öğretmenlerinin, okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarına yönelik algıları yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
3. Okul öncesi öğretmenlerinin yöneticilerinin etik liderlik davranışlarına yönelik algıları kıdem yılına değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Okul öncesi eğitim kurumu okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modelindedir. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında Antalya il merkezindeki okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapmakta olan okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur. Uygun örnekleme, kısıtlı bir zaman aralığında hızlı bir şekilde veri toplanmasının gerekli olduğu çalışmalarda örneklemin evrenin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir kesiminden seçilmesi olarak açıklanabilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Veriler toplanmadan önce

Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan izin alınmıştır. Daha sonra kişisel bilgi formu ve Etik Liderlik Ölçeği (ELÖ) Google Forma aktarılmış, katılımcılara ulaştırılmak üzere bir bağlantı oluşturulmuştur. Bahsedilen örnekleme tekniğine göre gönüllülük esasına bağlı olarak ölçme aracına eksiksiz şekilde yanıt veren 163 okul öncesi öğretmeni çalışma grubuna dahil edilmiştir. Araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin %38'i (n=62) 21-29 yaş; %62'si (n=101) 30 yaş ve üstü yaş grubundadır. Katılımcıların %51.5'i (n=84) 10 yılın altında; %48.5'i (n=79) ise 10 yılın üstünde kıdem yılına sahiptir.

Veri toplama araçları

Verilerin toplanmasında, araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi formu ve Yılmaz (2005) tarafından geliştirilen "Etik Liderlik Ölçeği" kullanılmıştır.

Demografik bilgi formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi formunda katılımcılar ile ilgili yaş, cinsiyet, kıdem yılı gibi sosyo-demografik bilgiler yer almaktadır.

Etik liderlik ölçeği (ELÖ): Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları gösterme düzeylerini belirlemek amacıyla Yılmaz (2005) tarafından geliştirilen "Etik Liderlik Ölçeği (ELÖ)" tamamen katılıyorum (5), katılıyorum (4), fikrim yok (3), katılmıyorum (2), kesinlikle katılmıyorum (1) şeklinde cevaplandırılan ve puanlanan 5'li Likert tipi bir ölçektir. Dört faktörden oluşan ELÖ'de birinci faktör (iletişimsel etik) varyansın %21.525'ini (özdeğer: 8.302), ikinci faktör (iklimsel etik) %14.208'ini (özdeğer: 5.480), üçüncü faktör (davranışsal etik) %14.638'ini (özdeğer: 4.165) ve dördüncü faktör (karar vermede etik) ise %10.798'ini (özdeğer: 5.646) açıklamaktadır. Ölçeğin toplam güvenirlik katsayısı .97'dir. Dört alt boyutun kendi içlerinde hesaplanan güvenirlik katsayıları, iletişimsel etik için .95, iklimsel etik için .92, davranışsal etik için .90 ve

karar vermede etik alt boyutu için .94 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tüm boyutlarında 44 maddenin madde-test korelasyonu .68 ile .86 arasında değişmektedir.

Verilerin analizi

Araştırma sürecinde toplanılan verilerin çözümlenmesi sürecinde öncelikle verilerin dağılımına bakılmış, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olduğu görülmüştür. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında kalması durumunda dağılımın normal olduğu kabul edildiğinden (Tabachnick and Fidell, 2013), değişkenlere ilişkin ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesinde t-testi analizi yapılmıştır. Araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin yöneticilerin etik liderlik davranışına ilişkin algı düzeylerini saptamak için aritmetik ortalama ve standart sapmaya bakılmıştır. Beşli ELÖ ölçeğin değer farkının (5-1), değer yargısına (5) bölünmesi ile elde edilen 0.80'lik aralıklar maddelerin benimsenme düzeyinin sınırlarını belirlemektedir. Buna göre ölçeklerden elde edilen aritmetik ortalamalar yorumlanırken 1.00-1.79 "oldukça düşük", 1.80- 2.59 "düşük", 2.60-3.39 "orta", 3.40-4.19 "yüksek", 4.20-5.00 aralığı ise "oldukça yüksek" olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

Okul öncesi öğretmenlerinin okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Etik liderlik ölçeğinden elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistikler

Değerlendirme Ölçeği ve Alt Boyutları (n=163)	\bar{x}	ss
İletişimsel Etik	2.92	1.34
İklimsel Etik	3.01	1.28

Davranışsal Etik	2.99	1.34
Karar Vermede Etik	2.97	1.34
ELÖ Genel	2.97	1.29

Tablo 1 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin yöneticilerin etik liderlik rollerine ilişkin İletişimsel Etik ($\bar{x}=2.92$), İklimsel Etik ($\bar{x}=3.01$), Davranışsal Etik ($\bar{x}=2.99$), Karar Vermede Etik ($\bar{x}=2.97$), ELÖ Genel ($\bar{x}=2.97$) puan ortalamalarının orta seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Okul öncesi öğretmenlerinin ELÖ genelindeki ve alt boyutlarındaki görüş düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılığına yönelik t-testi sonucu

Ölçeğin (n=163)	Boyutları		\bar{x}	ss	t	p
	Yaş	n				
İletişimsel Etik	21-30	62	2.59	1.33	-2.493	.014
	30+	101	3,12	1.31		
İklimsel Etik	21-30	62	2.75	1.30	-2.026	.044
	30+	101	3.16	1.25		
Karar Vermede Etik	21-30	62	2.63	1.33	-2.804	.000
	30+	101	3.22	1.30		
Davranışsal Etik	21-30	62	2.66	1.37	-2.395	.018
	30+	101	3.17	1.30		
ELÖ Genel	21-30	62	2.65	1.30	-2.486	.014
	30+	101	3.16	1.26		

Tablo 2 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin yöneticilerin etik liderlik algılarında yaş değişkenine göre anlamlı farklılıklar olduğu ($t=-2.486$, $p<.05$) görülmektedir. 30 yaş ve üzeri öğretmenlerin 30 yaş altındaki öğretmenlere göre okul yöneticilerinin iletişimsel etik ($t=-2.493$, $p<.05$), iklimsel etik ($t=-2.026$, $p<.05$), karar vermede etik ($t=-2.804$, $p<.05$) ve davranışsal etik ($t=-2.395$, $p<.05$) davranışlarını daha fazla sergilediğine ilişkin görüşe sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 3. Okul öncesi öğretmenlerinin ELÖ genelindeki ve alt boyutlarındaki görüş düzeylerinin kıdem yılına göre farklılığına yönelik T testi sonucu

Ölçeğin						
Boyutları (n=163)	Kıdem yılı	n	\bar{x}	ss	t	p
İletişimsel Etik	1-10 yıl	84	2.61	1.31	-3.104	.002
	+10 yıl	79	3.25	1.30		
İklimsel Etik	1-10 yıl	84	2.72	1.32	-3.043	.003
	+10 yıl	79	3.31	1.17		
Karar Vermede Etik	1-10 yıl	84	2.63	1.33	-3.673	.000
	+10 yıl	79	3.38	1.24		
Davranışsal Etik	1-10 yıl	84	2.66	1.35	-3.193	.002
	+10 yıl	79	3.31	1.25		
ELÖ Genel	1-10 yıl	84	2.65	1.30	-3.310	.001
	+10 yıl	79	3.30	1.21		

Tablo 3'e göre 10 yılın üzerinde mesleki deneyime sahip olan öğretmenlerin ELÖ alt boyutları olan iletişimsel etik ($t = -3.104, p < .05$), iklimsel etik ($t = -3.043, p < .05$), karar vermede etik ($t = -3.673, p < .05$) ve davranışsal etik ($t = -3.193, p < .05$) boyutlarındaki görüş düzeyleri ile ELÖ genelindeki ($t = -3.310, p < .05$) görüş düzeylerinin 1-10 yıl arasında mesleki deneyime sahip olan öğretmenlere göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin bakış açısıyla kurum yöneticilerinin etik liderlik davranışlarını incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada elde edilen ana bulgu okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin orta düzeyde etik liderlik davranışları sergilediği yönündedir. Bu sonuca göre, okul öncesi eğitim kurumlarında görev alan yöneticilerinin etik liderlik temelinde yönetsel davranışlarında eksiklikleri olduğunu söylemek mümkündür. Alan yazın incelendiğinde farklı eğitim kademelerinde öğretmenlik yapan çalışanların kurum yöneticilerinin yüksek/yeterli düzeyde etik liderlik davranışları sergilediğine ilişkin çalışmalara rastlanmaktadır (Acar ve Kaya,

2012; Baştuğ, 2009; Erdoğan, 2007; Gültekin, 2008; Helvacı, 2010; Karagöz, 2008). Araştırmalar okul müdürünün duruşu, bilgisi, becerisi, karakter yapısı ve davranışlarıyla ortaya koyduğu etkili yönetim becerilerinin ve etik liderlik davranışlarının örgüt üyelerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Velasquez and Velasquez, 2002; Yılmaz, 2005). Öğretmenlerin enerjilerini, potansiyel güçlerini okulun amaçları doğrultusunda kullanmaları ve mesleğini severek iş doyum düzeylerinin artmasında çalıştıkları okula bağlı olmaları önemli bir etkindir (Zeren, 2007). Bu bağlamda okul öncesi eğitim kurumlarında yöneticilik yapan liderlerin etik liderlik davranışları geliştirmelerine yönelik destekleyici çalışmalara gereksinim olduğu düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen ikinci önemli sonuç, öğretmenlere göre kurum yöneticilerinin iletişimsel etik, iklimsel etik, karar vermede etik ve davranışsal etik davranışlarının da orta seviyede olduğudur. Alan yazında bu bulguyu destekleyen araştırma sonuçları görülebildiği gibi çelişen araştırma sonuçları da görülmektedir. Örneğin; Uğurlu (2012) ilköğretim yöneticilerinin oldukça yüksek düzeyde iletişimsel etik davranışlar sergilediğini belirtirken, Celep (1992) çalışmasında ilkokul yöneticilerinin iletişimsel davranışlarda konularından gelen gücü hissettirme ve öğretmenlerle aralarına bir sınır koyma davranışları sergilediklerini bulmuştur. Çalışmanın bu sonucu, okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin çalışma ortamında hatalarını kabul etme, tartışmalara tarafsız ve anlayışlı bir şekilde yaklaşma, çalışanlara eşit davranma, alçak gönüllü olma, sabırlı davranma, merhametli olma, çalışanlar arasında arabulucu olma gibi iletişimsel etik davranışları sergileme başarısının, okul öncesi öğretmenlerinin beklediği düzeyde olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda çalışmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin, potansiyel güçlerini sergilemede yöneticilerinden iletişimsel etik liderliği davranışlarına gereksinim duydukları söylenebilir. Okul yöneticilerinin öğretmenlerin sorunlarını algılaması, sorunlara çözüm üretme konusunda duyarlı olmaları, kurumda çalışan öğretmenlerin kurumun hedeflerini benimsenme-

sini kolaylaştırmakta ve üretkenliği artırmaktadır (Zeren, 2007). Eğitim kurumunda lider olan yönetici ile öğretmenler arasındaki olumlu iletişim ve iş birliği, kurumun eğitsel başarısını ve eğitim paydaşı olan öğretmenin iş doyumunu artıran en önemli unsurlardan biridir (Çetinkanat, 2000). Bu açıdan bakıldığında öğretmen ile yönetici arasında kurulan iletişimsel etik davranışlarının güçlenmesi öğretmenlerin kuruma bağlılık düzeylerini etkileyecek, dolayısı ile de kurum yöneticisine ve kurumuna güven duygusunu arttıracaktır.

Okul öncesi eğitimi kurum yöneticilerinin iklimsel etik davranışlarının da orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç okul öncesi öğretmenlerin kurum yöneticilerini, mesleki performanslarını artırma, meslektaşlarının farklılıklarına saygı gösterme, geleceğe yönelik hedeflerde somut olma ve sevgiyi temel alma gibi iklimsel etik davranışlarında yeterli görmediklerini göstermektedir. Helvacı'nın (2010) ve Acar ve Kaya'nın (2012) çalışmasında da iklimsel etik ile ilgili aynı sonuçlara vurgu yapılmaktadır. Uğurlu'nun (2012) çalışmasında ise okul yöneticilerinin iklimsel etik davranışlarının oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir. Çalışmalardan elde edilen farklı sonuçların nedeni her öğretim kademesindeki öğretmenlerin yöneticilerinden beklentilerinin farklı olmasından kaynaklı olabilir. Velasquez ve Velasquez (2002) etik liderlik davranışlarına sahip yöneticilerin öncelikli amaçları arasında kurum çalışanlarının duygusal bağlılıklarını artırıcı okul iklimi yaratmak olduğunu belirtmektedir. Liderlerin yönetsel olarak aldıkları kararlar ve uygulamalarda güçlerini nasıl kullandıklarıyla ilgili bir kavram olan etik liderlik (Akdoğan ve Demirtaş, 2014), çalışanlarının haklarına ve onuruna saygılı bir şekilde liderlik etmeyi ifade etmektedir (Ciulla, 2004). Etik liderlik davranışları sergilenen bir kurumda, sağlıklı ve destekleyici bir okul iklimi oluşur. Oluşan bu okul ikliminde eşitlik, adalet, duyarlılık temelinde inşa edilmiş olur (Haynes, Emons ve Ben-Avie, 1997). Bu açıdan bakıldığında okul öncesi eğitim kurumlarındaki yöneticilerin özellikle eğitime ilişkin kararlarda öğretmenlere yönelik yönetsel davranışlarında eşit ve adaletli davran-

maları, öğretmenlerin okul yöneticilerine duydukları güveni artırarak (Cemaloğlu ve Kılınc, 2012) çalışma motivasyonlarını olumlu yönde etkileyecektir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise okul öncesi kurum yöneticilerinin karar vermede etik davranışlarının orta düzeyde olduğu yönündedir. Bu sonuç araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin kurum yöneticilerini bireysel kazanç sağlamaya yönelik davranışlarda bulunmama, kötü alışkanlıklardan uzak durma, dini kötü amaçlarla kullanmama ve sistematik bir yaklaşımla problemlere çözüm üretme gibi etik liderlik davranışlarını göstermede yeterli görmediklerini ortaya koymaktadır. Helvacı (2010) da çalışmasında benzer bir bulguya ulaşarak ilköğretim okulu yöneticilerinin karar vermede etik davranışlarının orta seviyede olduğunu tespit etmiştir. Öte yandan Baştuğ (2009) ve Uğurlu (2012) ise çalışmalarında tersi bir sonuca ulaşarak okul yöneticilerinin karar vermede etik davranışlarının yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir. Etik olmayan lider davranışlarının çalışanlar arasında işbirliği, iletişim, yaratıcılık, huzur ve güveni yok ettiği (Alatlı, 1999) düşünüldüğünde okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan yöneticilerin etik liderliğin karar verme boyutunda öğretmenlerin beklentilerini karşılamada ve çalışanlar arasında iletişim, işbirliği gibi performansı artırıcı etkenleri sağlamada yeterli olmadıklarını söylemek mümkündür.

Araştırma sonucunda okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin etik davranışlar sergilemede orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç okul öncesi öğretmenlerin kurum yöneticilerini, doğru sözlü olma, dürüst olma, insanların haklarını savunma, kendini eleştirebilme ve içinde bulunduğu topluma ve kültüre saygı gösterme gibi davranışlarda yeterli görmediklerini ortaya koymaktadır. Araştırmadan elde edilen bu sonuca paralel olarak Helvacı (2010) da çalışmasında ilköğretim kurum yöneticilerinin orta düzeyde etik davranışlar gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan Baştuğ (2009) ise çalışmasında okul yöneticilerinin yüksek düzeyde etik davranışlar gösterdiklerini tespit etmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuca dayanarak okul ön-

cesi yöneticilerinin örgüt kültürünün oluşmasında oldukça önemli olan çalışanların haklarının savunulması, dürüst olma gibi önemli etik ilkelerin gösterilmesinde okul öncesi öğretmenlerinin beklentilerini karşılayamadıkları söylenebilir. Hâlbuki öğretmenlerin potansiyel gücünü açığa çıkarmada yöneticilerin öğretmenlerin sorunlarını dinlemesi, anlaması, problemlere çözüm üretmesi, kısacası çalışanlar ile iyi ilişkiler içerisinde olması çok önemlidir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç okul öncesi öğretmenlerinin kurum yöneticilerinin iletişimsel, iklimsel, karar verme ve davranışsal etik liderlik rollerine ilişkin algılarının yaş değişkenine göre 30 yaş ve üzerindeki katılımcılar lehine farklılaştığı yönündedir. Bu sonuca göre 30 yaş ve üzeri öğretmenler yöneticilerin hatalarını kabul etme, tartışmalara tarafsız ve anlayışlı bir şekilde yaklaşma, çalışanlar arası farklılıklara saygı gösterme, eşit davranma ve ayrımcılık yapmama, sorumluluk duygusuna sahip olma, kötü alışkanlıklardan uzak durma, bencil davranmama, inancı kötü amaçlarla kullanmama, dürüst olma, kendini eleştirebilme gibi etik davranışlarda orta düzeyde de olsa yeterli olduğunu düşünmektedir. 30 yaş altındakiler ise yöneticilerinin belirtilen etik liderlik becerilerinde yetersiz olduğunu düşünmektedir. Tombak ve Bakan (2014) da çalışmasında 40-49 yaş aralığındaki öğretmenlerin yöneticilerini etik liderlik bağlamında yeterli olduğunu ifade ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Uğurlu (2012) ise çalışmasında öğretmen yaşı arttıkça yönetici ile öğretmen arasındaki iletişimsel davranışların daha pozitif algılandığını belirlemiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak çalışan yaşı ilerledikçe kurum yöneticileri ile kurulan etkileşimin daha pozitif olarak algılandığı söylenebilir. Yaş arttıkça yönetici davranışlarının daha pozitif olarak algılanmasının nedeni yöneticilerin belli bir yaşa erişmiş öğretmenlere karşı daha hoşgörülü ve toleranslı davrandıklarını akla getirmektedir. Bununla birlikte daha genç öğretmenlerin yönetsel beklentilerinin yaş almış öğretmenlerden daha farklı olduğu da düşünülebilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre yöneticilerinin etik liderlik davranışlarına ilişkin algıda öğretmenlerin kıdem süresinin etkili olduğu

ve kıdem süresi arttıkça yöneticilere ilişkin etik davranış algılarının daha pozitif olduğudur. Bu bağlamda okul öncesi öğretmenlerin yöneticilerinin davranışlarını anlamlandırmalarına ilişkin algılarında mesleki kıdem farklılık yarattığını söylemek mümkündür. Erdoğan, Umurkan ve Kuru'nun (2013) çalışmasında da kıdemi süreleri arttıkça öğretmenlerin yöneticilerin etik liderlik davranışlarına ilişkin algılarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Küçükkaraduman (2006) ve Tombak ve Bakan'ın (2014) çalışmalarında da benzer bir sonuca ulaşılmış, mesleki kıdem arttıkça öğretmenlerin yöneticilerini etik ilkeleri yansıtmada konusunda daha olumlu algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle öğretmenlerin mesleki kıdem yılı arttıkça okul yöneticileri ile iletişimlerinin arttığı, buna bağlı olarak da karşılıklı hoşgörü ve anlayış çerçevesinde ilişkilerin şekillendiği şeklinde yorumlanabilir. Araştırmadan elde edilen bu sonuca göre mesleki deneyimin, yöneticilerinin davranışlarını anlamlandırmaları ve davranış beklentileri konusunda öğretmen algılarında farklılık yarattığını söylemek mümkündür. Ancak Gültekin (2008), Oğuz (2011) ve Yücel'in (2019) yapmış oldukları çalışmalarda yöneticilerin liderlik stillerine yönelik öğretmen algılarında kıdem etkili bir değişken olmadığı belirtilmektedir.

Sonuç olarak, okul öncesi eğitim kademesinde görev alan yöneticilerin eğitimde etik liderlik davranışlarını benimsemelerinin oldukça önemli olduğu söylenebilir. Liderlik becerilerinin sonradan öğretiler olabilir olması nedeniyle (Garcia, 2003; Sternberg, 2005) okul öncesi kurumlarda görev yapan yöneticilerin etik liderlik becerileri boyutunda hizmet içi eğitimlere tabi tutulmalarının öğretmenlerin motivasyonu ve çalışma verimliliğini artırarak okul öncesi eğitim kurumlarının başarısına olumlu etkisi olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda okul öncesi kademedeki görev yapan yöneticilerin etik liderlik davranışlarının önemi ve gerekliliğine ilişkin farkındalıklarının artırılması yönünde hizmet içi eğitimler düzenlenebilir, seminer ve konferans gibi etkinliklere katılımları sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Ethical Leadership Behaviors of Preschool Managers
According to Teacher Perceptions: Case of Antalya**

*

Begümhan Yüksel
Akdeniz University

Early childhood is critical because it is the period in which children between the ages of 0-8 show rapid development, their learning capacity is the highest, and their personality traits are shaped. In this period, preschool teachers who take an active role in the education they receive in pre-school education institutions, as well as families, have a great influence on the development of children. In this context, it is possible to say that the professional motivation and satisfaction levels of preschool teachers are a factor that affects the quality of preschool education. Studies (Çetin, 2016; Demirtaş ve Akdoğan, 2015; Gülcan, Kılınç ve Çepni, 2012; Güllü, 2009; Neubert, Carlson, Kacmar, Roberts and Chonko, 2009; Ruiz-Palomino, Ruiz-Amaya and Knörr, 2011) show that one of the most important factors affecting their satisfaction, work performance and commitment to their institutions is their ethical leadership behavior.

Managers should have universal ethical values such as respect for the rights and dignity of others, democratic management understanding, and strong communication while making decisions about the operation of the institution and putting their decisions into practice (Ciulla, 2004; Yılmaz, 2008). Yılmaz (2005) discussed the ethical leadership levels of school administrators in four groups: communicative ethics, climatic ethics, decision-making ethics, and behavioral ethics.

When the literature is examined, there are studies dealing with ethical leadership at different educational levels (Akdoğan ve Demirtaş, 2014; Aydın, 2002; Bahar, 2019; Erdoğan, Umurkan ve Kuru, 2013; Ergüç, 2002; Gültekin, 2008; Gümüseli, 2004; Karaköse, 2007; Küçükkaraduman, 2006; Tombak and Bakan, 2014; Turhan, 2007; Yılmaz, 2006). However, no study has been found that deals with the ethical leadership behaviors of preschool administrators. However, one of the most important factors affect-

ing the professional satisfaction and job satisfaction levels and organizational commitment of the pre-school teachers, which constitute the most important step of the education levels, is the ethical leadership behaviors of the administrators. Considering that school administrators have an important role and responsibility in increasing the professional satisfaction of preschool teachers, this study aims to examine the ethical leadership behaviors of institution administrators working in preschool education institutions.

163 teachers working in pre-school education institutions in the city center of Antalya in the 2020-2021 academic year were included in this research carried out in the descriptive survey model. Demographic information form and "Ethical Leadership Scale" were used to collect data in the study. In the analysis of the data, the arithmetic mean and standard deviation were examined in order to determine the perception levels of the preschool teachers regarding the ethical leadership behavior of the administrators, and the t-test analysis was performed to determine the difference between the means for age and professional seniority variables.

According to the first finding obtained from the research, Communicative Ethics (\bar{x} = 2.92), Climatic Ethics (\bar{x} = 3.01), Behavioral Ethics (\bar{x} = 2.99), Ethics in Decision Making (\bar{x} = 2.97), ELÖ General \bar{x} = 2.97) mean scores were found to be at a medium level. According to another finding obtained from the research, it was determined that there are significant differences in the ethical leadership perceptions of the preschool teachers according to the age variable (t = -2.486, p < .05) and professional seniority (t = -3.310, p < .05).

As a result of the research, it was determined that administrators working in preschool education institutions have moderate ethical leadership behaviors in the context of communicative ethics, climatic ethics, ethics in decision making and behavioral ethics. According to this result, it is possible to say that administrators working in preschool education institutions have deficiencies in managerial behaviors based on ethical leadership. When the literature is examined, there are studies showing that the managers of the institutions who work as teachers at different educational levels exhibit high / sufficient level of ethical leadership behavior (Acar ve Kaya, 2012; Baştuğ, 2009; Erdoğan, 2007; Gültekin, 2008; Helvacı, 2010; Karagöz, 2008). It is an important factor that teachers use their energies and

potential powers in line with the goals of the school and that they love their job and are attached to the school they work in to increase their job satisfaction (Zeren, 2007). In this context, it is thought that the leaders who are administrators in preschool education institutions need supportive studies to develop ethical leadership behaviors.

According to another result obtained from the study, it was determined that there are significant differences in the ethical leadership behaviors of administrators according to the perceptions of preschool teachers according to the age variable and this difference is in favor of teachers over the age of 30. According to this result, teachers aged 30 and over think that institution administrators are sufficient in ethical behavior, albeit at a moderate level. Those under the age of 30 think that their managers are insufficient in the stated ethical leadership skills. The reason why administrators' behaviors are perceived more positively as age increases suggests that administrators behave more indulgent and tolerant towards teachers who have reached a certain age. However, it can be thought that the managerial expectations of younger teachers are different from those of older teachers. When the literature is examined, studies reveal that as the age of the teacher increases, the communication with the institution administrators is perceived more positively (Tombak ve Bakan, 2014; Uğurlu, 2012). Based on these results, it can be said that as the age of the employee gets older, the interaction with the institution managers is perceived as more positive.

It was determined that the seniority period of the teachers was also effective in the perception of the administrators' ethical leadership behaviors and the higher the seniority, the more positive the perceptions of ethical behavior towards the administrators. In this context, it is possible to say that professional seniority makes a difference in preschool teachers' perceptions of their administrators making sense of their behavior. When the literature is examined, there are studies that have reached the conclusion that as professional seniority increases, teachers perceive their administrators more positively in reflecting ethical principles (Erdoğan, Umurkan, ve Kuru, 2013; Küçükkaraduman, 2006; Tombak and Bakan, 2014). Based on these results, it can be interpreted that as the professional

seniority of teachers increases, their communication with school administrators increases, and accordingly, relationships are formed within the framework of mutual tolerance and understanding.

In conclusion, it can be said that it is very important for administrators who work at the pre-school education level to adopt ethical leadership behaviors in education. In this context, in-service trainings can be organized in order to increase the awareness of the administrators working at the preschool level regarding the importance and necessity of ethical leadership behaviors, and they can participate in activities such as seminars and conferences.

Kaynakça / References

- Acar, G. ve Kaya, M. (2012). Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarına ilişkin beden eğitimi öğretmenlerinin görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14(1), 95-102.
- Akdoğan, A. ve Demirtaş, Ö. (2014). Etik liderlik davranışlarının etik iklim üzerindeki etkisi: örgütsel politik algılamaların aracı rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 107-124.
- Alatlı, A. (1999). *Schrödinger'in kedisi*. İstanbul: Boyut Yayınevi.
- Aydın, İ.P. (2002). *Yönetimsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bahar, B. (2019). Etik liderliğin çalışanlar ve örgütler açısından sonuçları: Kavramsal bir inceleme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2506-2524. DOI: 10.26466/opus.553130
- Bandura, A. and Walters, R. H. (1986). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-hall.
- Baştuğ, İ. (2009). *İlköğretim okulu yöneticilerinin etik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri (Konya ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bridge, B. (2003). *Eğitimde vizyoner liderlik ve etkin yöneticilik*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Brown, M. E. and Treviño, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The leadership quarterly*, 17(6), 595-616.

- Brown, M. E., Treviño, L. K. and Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational behavior and human decision processes*, 97(2), 117-134.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (13.bs.). Ankara: Pegem yayıncılık.
- Cemaloğlu, N. ve Kılınç, A. Ç. (2012). İlköğretim okulu yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin algıladıkları örgütsel güven ve yıldırma arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 37(165), 137-151.
- Ciulla, B. J. (2004). Ethics and leadership effectiveness. J. Antonakis, A.T. Cianciolo and R. J. Sternberg (Ed.). *The nature of leadership* içinde (s. 302-327). London: Sage.
- Çelik, V. (2012). *Eğitimsel liderlik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çetin, D. (2016). *Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının öğretmenlerin iş doyumunu ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zirve Üniversitesi, Gaziantep.
- Çetinkanat, C. (2000). *Örgütlerde güdülenme ve iş doyumunu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirtaş, Ö. ve Akdoğan, A. (2015). The effect of ethical leadership behavior on ethical climate, turnover intention, and affective commitment. *Journal of Business Ethics*, 130(1), 59-67.
- Erdoğan, Ç. (2007). *İlköğretim okulu müdürlerinin etik liderlik davranışları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Erdoğan, M., Umurkan, F. ve Kuru, T. (2013). Okul yöneticilerinin etik liderlik rolleri ile kurum imajı arasındaki ilişkiler. *İZU Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 37-54.
- Ergüç, N. (2002). *İlköğretim müfredat laboratuvar okulları müdürlerinin mesleki etik ilkelere ilişkin davranışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Garcia, V. C. (2003). *A case study of a holistic model for the professional development of school administration*. (A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Education). University of New Mexico, Albuquerque: New Mexico.
- Gülcan, M., Kılınç, A. ve Çepni, O. (2012). İlköğretim okulu müdürlerinin etik liderlik davranışları gösterme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(1), 123-142.

- Güllü, E. (2009). *Sınıf öğretmenlerinin algılarına göre ilköğretim okulu yöneticilerinin liderlik stilleri ile öğretmenlerin iş doyumunu düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gültekin, M. (2008). *İlköğretim okulu yöneticilerinin etik liderlik davranışı gösterme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gümüşeli, A. İ. (2004). Okul müdürlerinin öğretim liderliğini sınırlayan etmenler. *Eğitim Yönetimi*, 2(2), 23-34.
- Haynes, N. M., Emmons, C., and Ben-Avie, M. (1997). School climate as a factor in student adjustment and achievement. *Journal of educational and psychological consultation*, 8(3), 321-329.
- Helvacı, M. A. (2010). İlköğretim okulu yöneticilerinin etik liderlik davranışı gösterme düzeyleri. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(1), 391-410.
- Karagöz, A. (2008). *İlk ve orta öğretim okulu müdürlerinin öğretmenler tarafından algılanan etik liderlik rolleri ile öğretmenlerin örgütsel adanmışlıkları arasındaki ilişki (Bursa ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Karaköse, T. (2007). Okul yöneticilerinin etik liderliği. *Çağdaş Eğitim*, 32(338), 25-30.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçükkaraduman, E. (2006) *İlköğretim okul müdürlerinin etik davranışlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Mayer, D. M., Kuenzi, M., Greenbaum, R., Bardes, M. and Salvador, R. B. (2009). How low does ethical leadership flow? Test of a trickledown model. *Organizational behavior and human decision processes*, 108(1), 1-13.
- Mendonca, M. (2001). Preparing for ethical leadership in organizations. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 18(4), 266-276.
- Moorhouse, J. R. (2002). *Desired characteristics of ethical leaders in business educational political and religious organization from East Tennessee* (Unpublished doctoral dissertation). East Tennessee State University, Tennessee.

- Neubert, M. J., Carlson, D. S., Kacmar, K. M., Roberts, J. A. and Chonko, L. B. (2009). The virtuous influence of ethical leadership behavior: Evidence from the field. *Journal of Business Ethics*, 90(2), 157-170.
- Oğuz, E. (2011). Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları ile yöneticilerin liderlik stilleri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(3), 377-403.
- Resick, C. J., Hanges, P. J., Dickson, M. W. and Mitchelson, J. K. (2006). A cross-cultural examination of the endorsement of ethical leadership. *Journal of Business Ethics*, 63(4), 345-359.
- Ruiz-Palomino, P., Ruiz-Amaya, C. and Knörr, H. (2011). Employee organizational citizenship behaviour: The direct and indirect impact of ethical leadership. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 28(3), 244-258.
- Tabachnick B. G. and Fidell L.S. (2013) *Using multivariate statistics*. (6th edition). Boston: Pearson.
- Tombak, N. ve Bakan, H. (2014). İlköğretim okulu yöneticilerinde etik liderlik: Muğla ili örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 95-121.
- Turhan, M. (2007). *Genel ve mesleki lise yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının okullardaki sosyal adalet üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Uğurlu, C. (2012). İlköğretim okulu öğretmenlerinin yönetici etik liderlik davranışına ilişkin algıları. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 203-213.
- Velasquez, M. G., and Velazquez, M. (2002). *Business ethics: Concepts and cases*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Wekesser, C. (1995). *Ethics*. San Diego, CA: Greenhaven Pres.
- Yılmaz, E. (2005). Okullarda örgütsel güven ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 739-756.
- Yılmaz (2006). *Okullardaki örgütsel güven düzeyinin okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, K. (2008). *Eğitim yönetiminde değerler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yücel, B. G. (2019). *Okul öncesi yöneticilerin liderlik stilleri ile öğretmenlerin iş doyumunu arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Zeren, H. (2007). *İlköğretim okulu müdürlerinin dönüşümcü liderlik stilleri ile bu okullarda görevli öğretmenlerin örgütsel bağlılığı arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yüksel, B. (2021). Öğretmen algılarına göre okul öncesi yöneticilerinin etik liderlik davranışları: Antalya ili örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4824-4846. DOI: 10.26466/opus.892148

Sigorta Acentelerinde Kurumsallaşma Algısı¹

DOI: 10.26466/opus.870983

*

Ali Kahramanoğlu*

* Dr.Öğr. Üyesi Ondokuz Mayıs Üniversitesi Bafra İşletme Fakültesi Samsun/Türkiye

E-Posta: ali.kahramanoglu@omu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8333-9151](https://orcid.org/0000-0002-8333-9151)

Öz

Bu çalışmanın amacı; kurumsallaşma süreci ve markalaşma süreci içerisinde işletmenin uygulanması gereken adımları belirlemek, kurumsallaşma ve markalaşma süreçlerinde izlediği aşamaları ve mevcut durumdaki vaziyetini ortaya koymaktır. Bu çalışmada; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) verilerine göre 2020 yılında Samsun'da aktif olarak faaliyet gösteren 211 Sigorta Acentesinden 124 tanesine anket yapılmış ancak 28 tanesinin cevapları geçersiz sayılmış ve 96'sının cevapları üzerinden analiz yapılmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde; katılımcı işletmelerin bir anayasası olduğu ve personelin bu anayasaya göre hareket ettiği saptanmıştır. Profesyonelleşme açısından incelendiğinde işletmelerin, uzmanlaşmaya ve uzmanlar tarafından yönetilmeye yatkın olduğu, adil ücret politikasının olduğu ancak performans değerlemesinin doğru yapılmadığı saptanmıştır. Örgüt yapısı incelendiğinde, yazılı işletme kurallarını bulunduğu ve çalışanlar tarafından kuralların belirli araçlar aracılığıyla öğretildiği yapıların kurulduğu saptanmıştır. Personel için ödül-ceza yönetmelikleri ve personel terfi kurallarının genel olarak işletmelerde uygulanmadığı ve personelin bu konularda bilgiye ulaşma eksiklikleri olduğu görülmektedir. Yönetim anlayışı ve karakteristiği incelendiğinde, işletmelerin yarısında yazılı misyon ve vizyonlarının bulunduğu ve bu kavramların çalışanlar tarafından içselleştirildiği saptanmıştır. İşlemeler gelecek hedeflerini uzun vadeli yapmalarına rağmen kurumsallaşma kavramlarını genel olarak kullanmadıkları saptanmıştır. Yönetimsel aşamada personellerin görüşlerinin alınması, çalışanların süreçlere dahil edilmesi ve işletme içi demokrasinin uygulanmasında eksiklikler saptanmıştır. İşletme içi iletişim ve iç denetim mekanizmaları incelendiğinde, işletmelerin güçlü ve etkili iletişim kanalları kullandığı ancak çalışanların ortak bir noktada buluşması, çözüm üretmesi ve yöneticilerin çalışanların fikirlerini dinlemesi noktasında eksiklikler bulunmaktadır. İşletmeler iyi bir iletişim kanalını tek taraflı olarak üst yönetimden-alt yönetime doğru kullanmaktadır. Diğer yandan işletme içi denetim faaliyetleri uygulanmasına ve birlikişilerle etkin iletişime rağmen sonuçlar çalışanlarla paylaşılmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, Sigorta Acenteleri, Kurumsallaşma, Kurumsal Kimlik, Kurumsallaşma Ölçütleri

¹ Bu çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi tarafından PYO.BİF.1901.19.001 proje numarası ile desteklenmiştir.

Institutionalization Perception in Insurance Agencies

*

Abstract

The aim of this study is; To determine the steps to be applied by the enterprise in the institutionalization process and branding process, to reveal the stages followed in the institutionalization and branding processes and the current situation. In this study; by the data of Turkey Union of Chambers and Commodity Exchanges (TOBB), there are 211 active as Insurance Agents showing activity in Samsun in 2020. Surveys were conducted on 124 of them, but the answers of 28 were deemed invalid and analysis was made on the answers of 96 of them. When the findings of the research are examined; it has been determined that participating enterprises have a constitution and that the person acts according to this constitution. When examined in terms of professionalism, it was determined that businesses are prone to specialization and to be managed by experts, they have a fair wage policy, but performance evaluation is not done correctly. When the organizational structure is examined, it has been determined that there are written business rules and structures where the employees learn the rules through certain tools. It is observed that the reward-penalty regulations and personnel promotion rules for the personnel are generally not implemented in the enterprises and the personnel have a lack of access to information on these issues. When the understanding and characteristics of management are examined, it has been determined that half of the enterprises have written missions and visions and these concepts are internalized by employees. Although the processes make their future goals long term, it has been determined that they do not use the institutionalization concepts in general. In the managerial phase, deficiencies were identified in taking the opinions of the personnel, including the employees in the processes and in the implementation of internal democracy. When the internal communication and internal control mechanisms are examined, there are deficiencies in the point where the companies use strong and effective communication channels, but the employees meet at a common point, produce solutions and the managers listen to the opinions of the employees. Businesses use a good communication channel unilaterally from top management to sub-management. On the other hand, despite the implementation of internal audit activities and effective communication with experts, the results are not shared with employees.

Keywords: *Insurance, Insurance Agents, Institutionalization, Corporate Identity, Institutionalization Criteria*

Giriş

Küreselleşme süreci ile birlikte hızla gelişen teknolojik ve iletişim çağının uluslararası sınırları ortadan kaldırması sonucunda rekabet koşulları sürekli olarak artmaktadır. Bu durumda işletmelerin varlıklarını koruyarak, rekabet üstünlüğünü sağlayabilmeleri için gerekli değişimleri yapmaları ve kurumsal bir yapıyı oluşturmaları zorunluluk haline gelmiştir. Sosyolojik bir yaklaşım olan kurumsallaşma kavramında kurum; toplumda düzenlenmiş, yerleşmiş, kabul edilmiş prosedürlerin, belli sosyal ilişkilerin düzeni ve topluluğu olarak tanımlanmıştır (Koçel, 2001, s.14). Kurumsallaşma süreci ile “kimlik” kazanma amacına ulaşmaya çalışan işletmeler, sermaye ve teknoloji bileşenlerinin dışında “kurumsal değerleri” çalışanları ile paylaşmaktadır. Bu süreçler hem mali hem de getiri analizi bakımından işletme yöneticileri tarafından takip edilmektedir (Selznick, 1996, s.272). Gelişen küresel ekonomik yapı içinde işletmelerin büyümesi ve aynı anda farklı ülkelerde yatırım yapması çok uluslu şirketlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu şirketlerin denetlenmesi, kontrol altında tutulması ve hedef birliğine yönlendirilmesi amacıyla yönetim standartları oluşturma çalışmaları hız kazanmıştır. Günümüzde bu çalışmaların modern hali olan kurumsal yönetim modeli kullanılmaktadır.

Kurumsal yönetim kavramının oluşmasına 1990'lı yıllarda gündeme gelen şirket skandalları ve ekonomik krizler neden olmuştur. Küreselleşme süreci ile birlikte finansal piyasaların birbiriyle entegre olması sonucu dünyada birçok işletmenin etkilenmesine yol açmıştır. Bu durum işletmelerin krizlere karşı daha güçlü bir yapıya sahip olması gerekliliğini göstermiştir. Örneğin, ABD’de Enron, Worldcom, İngiltere’de Maxwel, İtalya’da Parmalat ve benzeri dev şirketlerin iflasları piyasaya olan güveni sarsmıştır. Bu krizler nedeniyle Dünya Bankası ve OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) “iyi yönetim” olarak bilinen kurumsal yönetim çalışmalarını yeniden gündemine almıştır. Bu kurumlar ilk olarak 1999 yılında yayınlanan ilkeler 2004 yılına gelindiğinde düzeltmeler yapılarak bugünkü halini almıştır. Bu ilkeler; şeffaflık, adil olma, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleri ve alt sistemleri olan, iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi olarak belirlenmiştir. İşletmelere yatırım yapacaklar açısından bu ilkeler güven ortamının sağlanması, aynı zamanda dünya ekonomisinin kalkınmasının artması için belirlenmiş prensiplerdir (OECD, 2004, s.9). Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, “Sarbanes-

Oxley Act" olarak adlandırılan yasayı yürürlüğe koymuş, Almanya kurumsal yönetim ilkelerini yasalaştırmış, Japonya şirketler hukukunu tekrar ele alarak iyileştirmeler gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda ülkeler yürürlükte olan mevzuatlarını kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılandırmaktadırlar.

Kavramsal Çerçeve

Kurumsallaşma; işletmelerin süreklilik değerleri kapsamında varlıklarının devamı ve faaliyetlerin geliştirilmesi açısından belirli kişi veya gruplara bağlı olmadığı etkili bir yapılandırma. Bu amaçla yönetimde bulunan kişilerden bağımsız olarak hazırlanmış işletme için stratejik plan özeti olarak adlandırılan ve uzun vadeli hedefleri belirten "vizyon", temel değerleri ve sorumlulukları belirten "misyon", yaşanacak süreçlerde ve vizyona giden yolda uygulayacağı taahhüdünü verdiği "ilke ve değerler", işletme faaliyetlerini gerçekleştirmiş şekillerini beyan ettiği "politikalar" ve amaçlarına erişmekte aracı olarak kullanacağı "uygulamalar" için standartlaşmış kurallara, temel yetkinliklere ve sürdürülebilirliğe sahip olmasıdır (Künü, 2020, s.68). Kurumsallaşmanın sağlanması için şeffaflık, adil olma, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkelerinden oluşan kurumsal yönetim sürecinin işletilmesini ve tüm organizasyon tarafından benimsenmesi gereklidir. Diğer yandan; kurumsallaşmanın organizasyonda benimsenmesi tüm çalışanlara yönelik 'Kurum Kültürü' çalışmaları yapılması ile mümkün olacaktır.

Kurumsal Yönetim Sürecine Etki Eden Faktörler

Kurumsal yönetim sürecine etki eden faktörler incelendiğinde; Şirket Skandalları, Kurumsal Krizler, Küreselleşme ve Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Hız Kazanması olarak değerlendirilebilir.

Şirket Skandalları; 20. yüzyılın sonlarında Britanya'da görülen ve Amerika Birleşik Devletleri(ABD)' de devam eden, daha sonra da dünyanın farklı bölgelerinde yaygın olarak görülen yanıltıcı ve hileli raporlamaları içeren büyük şirket yolsuzlukları ve iflasların olması kurumsal yönetim anlayışının oluşmasının temel nedenidir. Örneğin, İngiltere'de Maxwell, BCCI, İtalya'da Parmalat, Hindistan'da Satyam ABD'de Enron, Adelphia, Global Crossing vb.

şirketlerde yaşanan skandallar sonucunda düşen veya tamamen sıfırlanan şirket değerleriyle, fon sahipleri zarara uğramış menkul kıymet borsalarına karşı güven zedelenmesi yaşamıştır (Sewe, 2012, s.7). Tüm bu gelişmelerden sonra, ülkelerin kurumsal yönetim çalışmalarına kılavuz olma niteliği taşıyan “kurumsal yönetim ilkeleri” OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) tarafından yayınlanmıştır. Daha sonra çeşitli ülkelerde bu tür skandalları önlemek, kurumsal yönetimi geliştirmek için yeni yasalar çıkarılmıştır. Örneğin, Amerika’da Sarbanes - Oxley Act isimli kanun uygulanmaya başlanmış, Almanya’da bu ilkeler yasalaşarak yürürlüğe konmuş, Japonya’da ise şirketler hukukunda yeniden düzenlemeler yapılmıştır (Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği ve Deloitte, 2007, s.19).

Kurumsal Krizler; Kurumsal yönetim uygulamalarının artışında, şirket skandallarından sonra diğer önemli faktör, çeşitli dönemlerde ortaya çıkan kurumsal krizlerdir. Krizler, işletmenin içi veya işletmenin dışı sebeplerden meydana gelebileceği gibi, her iki etkinin birlikte sebep olduğu krizlerden de olabilir. Bu sebepler içinde, yönetim zafiyeti veya bazı örgütsel problemler, işletmenin çevresel farklılıklara uyum sağlayamaması gibi durumlar krize sebebiyet verebilmektedir (Ataman, 2001, s.242). Örneğin; 20. yüzyılın son çeyreğinde art arda gelen ve İngiltere, ABD ve Meksika’da baş gösteren mevduat ve kredi dengesizliğinin neden olduğu bankacılık krizleri, yüzyılın sonlarında Rusya’daki mali kriz ile başlayan, Endonezya, Güney Kore ve Tayland ile Asya’da yayılan finansal krizlerdir. 21. Yüzyılın başına gelindiğinde bu krizlerin neden olduğu yapısal ve makroekonomik sorunlar, finansal alanda özellikle bankacılık sisteminde çıkan sorunlar, politik istikrarsızlıklar, yabancı sermaye girişlerinin kontrolsüz artışı gibi sorunların yarattığı sonuçlar siyasal ve toplumsal boyutta önemli krizlere neden olmuştur. Örneğin; içinde bulunduğumuz yüzyılın başında Arjantin’de yaşanan krizler sosyal ve toplumsal patlamalara neden olmuş, toplumun bütün kesimlerini etkilemiştir (Delice, 2000, s.57).

Küreselleşme ve Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Hız Kazanması; Küreselleşme ile işletmelerin büyümesini sağlayan, uluslararası finansal kaynak sahiplerinin fon akışlarında meydana gelen arz fazlasının hareketleri sayesinde, kurumsal yönetim olgusunu geliştirmiş ve yaygınlaştırmıştır. Yatırım-

cılar, fonların istikrarlı ve güvenilir yönetimlerde, kurumsal standartlara uyarak kullanılmasını ve bu sayede denetim mekanizmaları aracılığıyla fonlarının güvenliğinin sağlanmasını beklemektedirler. Bu nedenler, küresel fon akışından pay almak isteyen tüm işletmelerin kurumsal yönetim ilkelerini uygulamasını sağlamıştır(Şehirli, 1999, s.41).

Kurum Kültürünü Etkileyen Faktörler

Kurum kültürünü etkileyen faktörler incelendiğinde; Motivasyon Etkisi, İnsan Kaynakları, Kalite, İletişim, Güven, İşletmelerde Etik ve Rekabet kavramları incelenebilir.

Motivasyon Etkisi; Motivasyon kelimesi, güdüleme veya harekete geçirici bir güç kavramlarıyla da tanımlanabilir (Eren, 2001, s.43). Canlıyı hareketlendiren gizli bir güç olarak kabul edilen motivasyon kavramı örgütsel bakış açısıyla değerlendirildiğinde belli durumlarda, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ve hedefe ulaşılması için davranışlarını yönlendirmede, isteklendirmede önemli etkidir. Ancak, yönetim için güç olan konu insan davranışlarının faaliyet alanına girmesidir. Çünkü insanları belirli hedeflere yönlendirmek çok zor bir yönetimdir. Yönlendirici güce sahip olan motivasyonda temel amaç çalışanların istekli çalışarak verimi elde etmesidir. Bilgi ve yeteneklerini bu doğrultuda kullanmalarıdır.

İnsan Kaynakları; Günümüzde işletmeler insan kaynağını organize edebildiği oranda başarılı olabilmekteler. İşletmelerde belirlenen hedeflere ulaşmak için insan kaynaklarını en etkin ve verimli biçimde harekete geçiren, eylemleri oluşturarak yürüten birim insan kaynakları birimidir (Aldemir ve Budak, 2004, s.93). İnsan kaynakları yönetimi, 1960'lı yıllarda dünyanın gündemine, 90'lı yıllarda da ülkemizin gündemine girmiştir. İnsan kaynakları, kuruma alınan çalışanlarının işlere uygun ve yetenekli olmasını esas almaktadır. Ayrıca insan kaynakları alınan personelin yeteneklerinin etkin olarak geliştirilerek istekli çalışmasını sağlamak, ücret ödemeleri, kayıtların tutulması, işletmenin beklentisi ile çalışanın beklentisini dengelemek, kariyer planlaması yapmak gibi görevleri üstlenmektedir. Yani insan kaynakları yönetimi iş

dünyasında önemli bir kaynak haline gelen yetenek, pratiklik, zamanı verimli kullanmak, maharet, liderlik, beceri gibi kavramları kapsamaktadır (Doğan ve Demiral, 2008, s.155).

Kalite; Örgütlerde en iyi olmak en iyisini yapmak isteği hem çalışanı motive ediyor hem de müşteriye en iyisinin gitmesini sağlıyor. Bunun için işletmelerin kaliteli hizmet verebilmeleri ve kaliteli ürün üretebilmeleri için kalite bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Ürünlerin üretimi tamamlandıktan sonra kontrolü yerine, üretimdeki sistemlerin güvence altına alınması fikri Kalite Güvence Sistemlerini oluşturmuştur. Müşteri beklentilerini karşılama- sını amaçlayan sistem gelişerek Toplam Kalite Yöntemini meydana getirmiştir (Şimşek, 2000, s.157). Toplam Kalite Yönetimi'nde yapılan kalite geliştirme çabaları genelde uygun değer inanç ve davranışları benimsemiş kültürlerde daha olumlu olmaktadır. Aynı zamanda devamlı geliştirme felsefesinin yanında öncelikle insan kalitesi önem kazanmaktadır. Kurumlarda rekabetçi bir yapıyı öngören Toplam Kalite Sistemleri, maliyetleri azaltıp, verimliliği artırmaktadır (Gürgen, 1997, s.75). Dolayısıyla kurumların hizmet kalitesindeki bu verim, uluslararası alanda rekabet edebilirliğini sağlayacaktır.

İletişim; İşletme içinde iş görenlerin işlerlik kazanmaları güçlü bir iletişimle sağlanabilir. Ancak güçlü iyi bir iletişim işletmeleri verimli çalışma ile amaçlarına ulaştırabilir(George ve Jones, 1999, s.30).

Güven; çalışanların işletme içinde birlikte güç birliği yapmasına önderlik yaparak kuralların inanç içinde kurumsallaşma sürecine destek olmaktadır. İşletme yapısının doğru yapılanması işletmenin kurucusu, çalışanları ve müşterileri arasında yaratılacak ortak değerler çevresinde oluşmaktadır(Costa, Robert, Taillieu, 2001,s.231). Aynı hedef doğrultusunda bir araya gelmeleri ve hedeflerine ulaşmaları ancak birbirlerine inanarak güvenle sağlanabilir. Güven sağlandıktan sonra da içten bağlılık yani inanç duygusu işletmelerin geleceğini belirleyecektir.

İşletmelerde Etik; Etkili etik kültürüne sahip işletmelerde alınan tüm kararlar davranışlar ve uygulamalar işletmenin en temel kültür öğeleri olan etik kurallarına göre uygulanır. İşletme faaliyetlerinin etik ortamda yürütülmesi so-

nucunda daha çok verim ve kalitenin yüksek olacağı öne sürülmüştür (Arnold, H. ve Arnold K., 2003, s.78). Felsefi bir disiplin olan etiğin tanımı; kişilerin veya işletmenin uyması gereken temel değerleri, normları iyi, kötü veya doğru, yanlış şeklinde kavramlarla nitelendirir, ayrıca dünyayı ne şekilde anladığımızın ortak ürünü olmaktadır (Navran, 2003, s.8).

Rekabet; Herhangi bir işletmenin veya örgütün hedeflerine ulaşması yani başarısı, sürekliliği neye bağlı olarak gerçekleşir veya bütün bu saydığımız temel faktörlerle birlikte başarının özünde olması gereken olarak tanımlanabilir. Rekabet, sadece iş dünyasında değil, sanattan bilime, spordan eğitime, tüm alanlarda bireysel ve toplumsal yaşamın niteliğini belirler. İşletmelerin faaliyetine devam etmesi; güçlü organizasyona sahip olmasının yanında personellerin ve müşterilerin ilişkilerine bağlıdır (Chang, 2003, s.74). Dolayısıyla, rekabet, bizi bir noktadan diğer noktaya taşıyarak geliştiren bir anlayış bir kültür yaklaşımıdır. Kurumlarımızın başarılı olması, dünya pazarlarında rekabet güçlerinin artması ekonomimizin dünya ekonomisi ile entegrasyonunu hızlandıracaktır.

Kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasında başarılı sonuçlar alınabilmesi için öncelikle kurumların kurumsallaşma boyutlarının analizinin yapılması hedeflenmelidir. Bu çalışmanın amacı; Samsun'da faaliyet gösteren sigorta acentesi işletmelerin kurumsallaşma fonksiyonlarının uygulanma seviyesinin belirlenmesi, kurumsallaşma boyutlarının etkinliğini ve İşletmelerin kurumsallaşma düzeyini tespit etmektir.

Literatür

Apaydın (2007) çalışmasında; Kurumsallaşmanın örgütsel performans üzerinde olumlu etkisi olduğunu ve dolayısıyla rekabeti olumlu etkilediğini belirtmiştir.

Öztürk (2010) çalışmasında; işletme yönetiminin tüm çalışanların iş tanımlarını belirlemesi ve bu kapsamda değerlendirme yapmasının çalışan üretkenliğini arttırdığını saptamıştır. Bunun yanında; işletmenin elde ettiği tecrübe ve bilgi birikimlerini daha önceden belirlenmiş vizyon hedefine ulaşmak için kullanılmasının işletme verimliliğini arttırdığını belirtmiştir.

Köroğlu ve Aktaş (2014) Marmaris bölgesindeki turizm işletmelerinin yöneticileri ile yaptıkları çalışmada; iç denetim süreçleriyle kurumsal yönetimin ilkelerinin bağlantılı olduğunu saptamışlardır.

Türk ve Yıldız (2015) çalışmasında; işletmede tüm personelin dahil olduğu yönetim modelleri kullanılarak koordineli iş sahalarının oluşturulması sureti ile kurumsallaşma seviyelerinin artacağını saptamıştır. İşletme genişleme ve faaliyetlerini artırırken kurumsal değerler yerini, kurumsal yönetim gibi belirli çerçevelere ve uzmanların dahil olduğu detaylı planlamalara bıraktığını belirtmiştir.

Koyuncu (2015) çalışmasında; işletme liderlerinin mezuniyet durumları ile sadece yönetim fonksiyonun bağlantılı olduğu, planlama, örgütlenme, koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarında eğitim seviyesinin etkili olmadığını belirtmiştir.

Bindavud (2015) çalışmasında; kurumsal yönetim ilkelerinden biri olan sorumluluk ilkesi ile iç denetim arasında bağlantı olduğunu, diğer ilkelerle iç denetimin etkilenmediğini ortaya koymuştur.

Başkurt (2016) çalışmasında; aile işletmelerinde kurumsallaşma ve insan kaynakları yönetimine verilen önemin hem firma çalışanlarının performansını hem de firma performansını artırdığını ortaya koymuştur. Adana, İzmir ve İstanbul başta olmak üzere Türkiye’de faaliyet gösteren 200 aile şirketi çalışanı üzerinde yapılan bu çalışmada çalışanların performansı değerlendirilmiş ve çalışanların ödüllendirmesi, seçme ve yerleştirme, eğitim çalışmaları firma ve çalışan performansına etki ettiği sonuçlarına varmıştır.

Ahmed (2016) çalışmasında; eğitim seviyesinin yüksek performansla ulaşmada etkili olduğunu ve eğitim almanın verimli çalışmayı artırdığını belirtmiştir. Eğitim programları çalışanlar açısından kendilerinin işletmeye olan katkılarını göstermek için iyi bir araç olduğunu ve bu sayede çalışanların kendini işletmeye ait hissederek tatmin olduklarını sağladığı vurgulanmıştır. Çalışanlar eğitim ile yeni başladıkları işte yöntemlere ve ekipmanlara hızlı ve kolay uyum becerisi göstermekte olduğu, bu durum onların daha üretken olmasını sağladığı, çalışmanın bir sonucu olarak eğitimin çalışanların performansını ve şirketin toplam performansını artırdığı ifade edilmiştir.

Halis ve Adalıoğlu (2017) çalışmalarında; işletmelerin kurumsallaşma çalışmalarını sürecinde, personellerin özgürce düşünceleri ifade etme ve konuşma alanı sağlanmadığını ve bu durumun güven olgusuna zarar verdiğini saptamışlardır.

Aylan ve Koç (2018) çalışmalarında; işletmelerde iş görenlerin, kurumsallaşma algı düzeyleri analiz edildiğinde, hesap verebilirlik, stratejik planlama süreci ve etkin bir iletişim sisteminin oluşturulması boyutlarında uygulama düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Serin ve Şahin (2018) Diyarbakır ili mobilya işletmelerinde yaptıkları çalışmalarında, işletmelerin çoğunluğunun şahıs işletmesi veya aile şirketleri olmasından kaynaklı profesyonel yönetim ve kurumsallaşma eksikliğinin bulunduğunu ve bu durumların işletmelerin zayıf yönleri olarak ortaya çıktığını belirtmişlerdir.

Kamacı, Ünüsan, Gedik (2020) çalışmalarında; İşletmesi sahiplerinin kurumsallaşma konusunda eğitim alması ve bu konuda uzmanlara başvurması ihtiyacını saptamışlardır.

Altunay ve Al-obaidi (2020) çalışmalarında; işletmelerin kurumsallaşma ve iç denetim faaliyetlerinin öneminin tüm çalışanlar tarafından kavranması amacıyla eğitim faaliyetleri yapmalarına ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir.

Gedik ve Özçelik (2020) çalışma sonucunda işletmelerin çoğunda yazılı ve görülür "misyon" ve "vizyon" yazılarının bulunmadığını belirlemişlerdir. Çalışmada işletmelerde alınan kararların kişisellikten uzaklaşması gerektiği ve alınan kararların işletme kurulları tarafından alınması gerektiği işletmelerde kurumsallaşma için önemli olduğu belirlenmiştir. Çalışmada kurumsallaşma yolunda adım atacak işletmelerin işletmelerinde alacakları kararlarda kişisel kararlardan ziyade kurul kararları ile karar alması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca işletmelerinin kurumsallaşabilmesi için katılımcı yönetim anlayışını benimsemeleri, işletmelerinin vizyon anlayışında, misyon anlayışında, amaç ve stratejilerinde ortak bir hedef belirleyerek bunları çalışanlarına benimsetmeleri önerilmektedir.

Akkuş ve Bilen (2020) Şanlıurfa ve Diyarbakır'da yaptıkları çalışmada; iş görenlerin kararlara katıldığı, ödüllendirme sisteminin olduğu işletmelerde kurumsallaşma düzeyinin artacağını belirtmişlerdir.

Kırkıkçı ve Gedik (2020) Marmara Bölgesinde mobilya sektöründe yaptığı çalışmada; kurumsallaşma algısının düşük seviyede algılandığı, kurumsallaşma çalışmalarının içselleştirilemediği ve benimsenmediğini saptamışlardır.

Özbay ve Ellidört (2020) çalışmalarında; İşletme tepe yönetiminin eğitim seviyesi ve tecrübesi arttıkça kurumsallaşma sürecinin hızlandığını saptamışlardır. Ayrıca bu süreçlerin çalışanlar tarafından sadece yönetimin öğrenmesi ve uygulaması gerektiği algısına sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Yöntem

Çalışmada uygulanan yöntem ile ilgili; Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 11.10.2019 tarihli, 45428382-050.99-E.121269 sayılı yazısında belirtilen 2019 – 285 nolu kararı ile uygunluk alınmıştır. Katılımcılara yöneltilen sorular için kapsamlı literatür taramaları yapılmış ve “Aylan, S, Koç, H. (2017) İşletmelerin Kurumsallaşma Kriterlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması” isimli çalışmada kullanılan sorular değerlendirilmiştir. Katılımcılara her bir soru için; Katılmıyorum, Kararsızım ve Katılıyorum şıklarından oluşan üç cevap seçeneği sunulmuştur. Verilen cevaplar Spss 22 paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırma öncelikle örnek hacmi oransal örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir (Newbold, 1995).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1) \sigma^2_{px} + p(1-p)}$$

N: Samsunda 2020 yılında aktif olarak faaliyet gösteren sigorta acenteleri (Araştırma Evreni),

n: Örneklem büyüklüğü

p: Evrendeki kredi kullanan üreticinin gözlenme oranı, (maksimum örnek hacmine ulaşmak için 0,50 alınmıştır)

σ^2_{px} = Varyansı vermektedir.

Bu çalışmada; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) verilerine göre 2020 yılında Samsunda aktif olarak faaliyet gösteren 211 Sigorta Acentesinden 124 tanesine yapılmış ancak 28 tanesinin cevapları geçersiz sayılmış ve 96'sının cevapları üzerinden analiz yapılmıştır. Örnekleme formülü ile %90 güven aralığında ve %6 hata ile örnek hacminin 95 olması gerektiği bulunmuştur.

Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleri olarak cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve mesleki deneyimleri sayı ve toplam katılımcıların yüzdesi olarak araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların %87,50'si erkek %12,50'si kadındır. Eğitim mezuniyet dereceleri incelendiğinde; Lise %25, Ön Lisans %21,88, Lisans %31,25, Yüksek Lisans %19,79 ve Doktora %2,08'dir. Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları (n=96)

Gruplar	frekans	%	Gruplar	frekans	%
<i>Cinsiyet</i>			<i>Yaş</i>		
Erkek	12	12,50%	21-29	14	14,58%
Kadın	84	87,50%	30-39	38	39,58%
<i>Eğitim Düzeyi</i>			40-49	30	31,25%
Lise ve Öncesi	24	25,00%	50 ve üzeri	14	14,58%
Ön Lisans	21	21,88%	<i>Mesleki Deneyim</i>		
Lisans	30	31,25%	1-5 yıl	23	23,96%
Yüksek Lisans	19	19,79%	6-10 yıl	13	13,54%
Doktora	2	2,08%	11-15 yıl	18	18,75%
			16 yıl ve üzeri	42	43,75%

İşletme değerleri incelendiğinde, katılımcı işletmelerin bir anayasası olduğu ve personelin bu anayasaya göre hareket ettiği saptanmıştır. Profesyonelleşme açısından incelendiğinde işletmelerin, uzmanlaşmaya ve uzmanlar tarafından yönetilmeye yatkın olduğu, adil ücret politikasının olduğu ancak performans değerlemesinin doğru yapılmadığı saptanmıştır. İşletmelerin değerler ve profesyonelleşme ile ilgili bulguları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. İşletmelerinin Anayasası ve Profesyonelleşme Değerleri İncelemesi

	Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%
<i>İşletme Anayasası</i>						
1. İşletmemizde iş ve işleyişe ilişkin tüm ilke ve kuralların yazılı olarak ortaya konulduğu bir işletme anayasası vardır.	24	25,00%	8	8,33%	64	66,67%
2. İşletme anayasası, işletmede görev yapan tüm personel için geçerlidir.	8	8,33%	24	25,00%	64	66,67%
3. İşletme anayasasına işletme sahibi aile üyesi olsun veya olmasın tüm personel uymakla yükümlüdür.	16	16,67%	8	8,33%	72	75,00%

Profesyonelleşme

4. İşletmemizde iş ve işlemler alanında uzman kişiler tarafından yerine getirilmektedir.	16	16,67%	16	16,67%	64	66,67%
5. İşletmemizde görev, yetki ve sorumluluk dengesi, uzmanlık esasına göre belirlenmektedir.	24	25,00%	16	16,67%	56	58,33%
6. İşletmemize personel alımında uzmanlığa dayalı bir seçim ve yerleştirme sistemi.	16	16,67%	16	16,67%	64	66,67%
7. İşe yeni alınacak kişilerin belirlenmesinde profesyoneller söz sahibidir.	32	33,33%	8	8,33%	56	58,33%
8. İşletmemizde çalışanların terfi ettirilmesi işi yapmalarına ve yeteneklerine göre yapılmaktadır.	32	33,33%	8	8,33%	56	58,33%
9. İşletmemizde personele yönelik performans ölçümü ve değerlendirme yapılmaktadır.	32	33,33%	24	25,00%	40	41,67%
10. İşletmemizde tüm personele pozisyon ve performansına göre adil bir ücret politikası uygulanmaktadır.	8	8,33%	24	25,00%	64	66,67%

Örgüt yapısı incelendiğinde, yazılı işletme kurallarını bulunduğu ve çalışanlar tarafından kuralların belirli araçlar aracılığıyla öğrenildiği yapıların kurulduğu saptanmıştır. Personel için ödül-ceza yönetmelikleri ve personel terfi kurallarının genel olarak işletmelerde uygulanmadığı ve personelin bu konularda bilgiye ulaşma eksiklikleri olduğu görülmektedir. Bunun yanında yetki devirleri kurallarının ve kişilerin belirli olmasına rağmen yetkisiz sorumluluk verilmesi işletmeler açısından çözülmesi zorunlu başlıklardan biridir. İşletmelerin formel örgüt yapısı ve yetki devri ile ilgili bulguları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Örgüt Yapısı ve Yetki Devri Seviyesinin İncelenmesi

	Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%
Formel örgüt yapısı						
11. İşletmemizde bir işin kim tarafından nerede, ne şekilde, hangi yetki ve sorumluluklar ile yerine getirileceği açık bir biçimde ortaya konulmuştur.	8	8,33%	8	8,33%	80	83,33%
12. İşletmemizde çalışanların görev, yetki ve sorumlulukları yazılı hale getirilmiştir.	24	25,00%	56	58,33%	16	16,67%

13. İşletmemizde prosedürler ve işletme kurallarının anlatıldığı yazılı el kitapçığı bulunmaktadır.	64	66,67%	24	25,00%	8	8,33%
14. İşletmemizde çalışma şartları ve güvenlik gibi konularla ilgili çalışanlar için bilgi kitapçığı bulunmaktadır.	32	33,33%	24	25,00%	40	41,67%
15. İşletmemizde, kimin kime bağlı olduğunu (ast - üst ilişkilerini) gösteren yazılı bir organizasyon şeması bulunmaktadır.	32	33,33%	40	41,67%	24	25,00%
16. İşletmemizde açıkça ve yazılı olarak belirlenmiş personeli seçme ve yerleştirme politikası mevcuttur.	24	25,00%	48	50,00%	24	25,00%
17. İşletmemizde yazılı ödüllendirme ve cezalandırma sistemi mevcuttur.	32	33,33%	16	16,67%	48	50,00%
Yetki devri ve yetkilendirme						
18. İşletmemizde tüm çalışanlara görev ve sorumlulukları doğrultusunda yetki devri yapılmaktadır.	16	16,67%	24	25,00%	56	58,33%
19. İşletmemizde gerektiğinde astlara yeterlilikleri oranında yetki devri yapılmaktadır.	48	50,00%	16	16,67%	32	33,33%
20. İşletmemizde çalışanlar görevlerini yapabilmek için sık sık üstlerinden izin almak zorunda değildir.	72	75,00%	16	16,67%	8	8,33%
21. İşletmemizde astlara verilen sorumluluklar ile yetkiler birbirine denktir.	24	25,00%	24	25,00%	48	50,00%
22. İşletmemizde personel, görevini yerine getirme esnasında sorumluluklarını devredebileceği ya da devralacakları kişileri bilir.	8	8,33%	8	8,33%	80	83,33%

Yönetim anlayışı ve karakteristiği incelendiğinde, işletmelerin yarısında yazılı misyon ve vizyonlarının bulunduğu ve bu kavramların çalışanlar tarafından içselleştirildiği saptanmıştır. İşlemeler gelecek hedeflerini uzun vadeli yapmalarına rağmen kurumsallaşma kavramlarını genel olarak kullanmadıkları saptanmıştır. Yönetimsel aşamada personellerin görüşlerinin alınması, çalışanların süreçlere dahil edilmesi ve işletme içi demokrasinin uygulanmasında eksiklikler saptanmıştır. İşletmelerin yönetim anlayışı ile ilgili bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Yönetim Anlayışı İncelemesi

	Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%
Karar alma şekli						
23. İşletmemizin yazılı bir misyon ifadesi vardır.	32	33,33%	24	25,00%	40	41,67%
24. İşletmemizin yazılı misyon ifadesi herkes tarafından bilinir.	32	33,33%	24	25,00%	40	41,67%
25. İşletmemizin yazılı bir vizyon ifadesi vardır.	24	25,00%	32	33,33%	40	41,67%
26. İşletmemizin yazılı vizyon ifadesi herkes tarafından bilinir.	24	25,00%	32	33,33%	40	41,67%
27. İşletmemizin genel ve özel hedefleri bellidir.	8	8,33%	16	16,67%	72	75,00%
28. İşletmemizde planlar yapılırken her zaman uzun vadeli düşünülür.	8	8,33%	8	8,33%	80	83,33%
29. İşletme içindeki bölümlerde ve farklı (alt/üst) düzeylerde iyi bir amaç uyumu vardır.	8	8,33%	24	25,00%	64	66,67%
Yönetim anlayışı ve yönetime katılma						
30. İşletmemizde çalışanlar işletmenin örgütsel hedeflerini açıkça bilirler.	24	25,00%	32	33,33%	40	41,67%
31. İşletmemizde demokratik bir yönetim anlayışı mevcuttur.	24	25,00%	24	25,00%	48	50,00%
32. İşletmemizde tüm çalışanlar işletme süreçlerine dâhil edilmektedir.	32	33,33%	24	25,00%	40	41,67%
33. İşletmenin genelini ilgilendiren konularda sadece yöneticilerin değil diğer çalışanların da görüşü alınır.	16	16,67%	8	8,33%	72	75,00%
34. İşletmemizde iş ve işlemlere ilişkin kararlar ilgili çalışanların katılımı ile alınmaktadır.	24	25,00%	8	8,33%	64	66,67%
35. İşletmemizde stratejik kararların alınmasında mümkün olduğunca çok çalışanın görüşleri alınır.	24	25,00%	16	16,67%	56	58,33%
36. İşletmemizde kararlar katılımcı ve uzlaşmaya dayalı bir şekilde alınır.	32	33,33%	24	25,00%	40	41,67%

İşletme içi iletişim ve iç denetim mekanizmaları incelendiğinde, işletmelerin güçlü ve etkili iletişim kanalları kullandığı ancak çalışanların ortak bir noktada buluşması, çözüm üretmesi ve yöneticilerin çalışanların fikirlerini dinlemesi noktasında eksiklikler bulunmaktadır. İşletmeler iyi bir iletişim kanalını tek taraflı olarak üst yönetimden-alt yönetime doğru kullanmaktadır. Diğer yandan işletme içi denetim faaliyetleri uygulanmasına ve bilirkişilerle etkin iletişime rağmen sonuçlar çalışanlarla paylaşılmamaktadır. İşletme içi iletişim ve iç denetim ile ilgili bulgular Tablo 5' verilmiştir.

Tablo 5. İşletmenin İletişim ve İç Denetimi İncelemesi

	Katılmıyorum		Kararsızım		Katlıyorum	
	f	%	f	%	f	%
<i>Etkin bir iletişim sisteminin varlığı</i>						
37.İşletmemizde çok yönlü bir iletişim sistemi vardır.	8	8,33%	8	8,33%	80	83,33%
38.İşletmemizde tüm bireyler aracsız birbirleriyle iletişim kurar.	8	8,33%	24	25,00%	64	66,67%
39.Çalışanlar arasında zor konularda bile anlaşma sağlamak kolaydır.	40	41,67%	24	25,00%	32	33,33%
40.Çalışanlar arasında işleri yapmanın doğru ve yanlış yolları ile ilgili açık bir anlaşma vardır.	24	25,00%	24	25,00%	48	50,00%
41.İşletmemizde çalışanlar üstleriyle rahatlıklar iletişime geçebilirler.	8	8,33%	16	16,67%	72	75,00%
42.İşletmemizde departman amirleri tarafından verilen talimatlar kısa bir sürede astlara ulaşır.	8	8,33%	16	16,67%	72	75,00%
43.İşletmemizde yöneticiler çalışanlarla, iş ile ilgili bilgileri verebilmek için sürekli iletişim halindedirler.	8	8,33%	8	8,33%	80	83,33%
<i>İç denetim faaliyetleri</i>						
44.İşletmemizde iç denetim uygulanmaktadır.	16	16,67%	16	16,67%	64	66,67%
45.İşletmemizde işlerin aksamadan yürütülmesi için departmanlar sürekli kendilerini kontrol ederler.	8	8,33%	16	16,67%	72	75,00%
46.İşletmemizle ilgili bilgilere ilgili kişi ve kuruluşlarca ulaşılabilir.	16	16,67%	16	16,67%	64	66,67%

47. İşletmemiz, paydaşlarına (hissedar, müşteri, kamu kurumları vs) karşı her konuda açıklayıcıdır.	8	8,33%	8	8,33%	80	83,33%
48. İşletme ile ilgili sonuçlar herkesle paylaşılır.	24	25,00%	40	41,67%	32	33,33%

Tartışma ve Sonuç

Küresel fon sahipleri belirli standartlarda organize olmuş ve denetime açık işletmelere güvenle yatırım yaparak gelirlerini artırmak amacındadır. Kurumsallaşma ilkelerin anlaşılması ve yöneticilerin yanı sıra çalışanlar tarafından da benimsenmesi sayesinde işletmeler uluslararası sermayelerden fon sağlama konusunda avantajlı duruma geçmektedir. Kurumsal ilkelerin benimsenmesi için yapılan çalışmalar bakıldığında; ön kabul olarak görülen eğitim seviyesinin aslında her zaman bu ilkelerin uygulanması için zorunlu olmadığı görülmektedir. Eğitim seviyesi dışında çalışanlara hizmet içi eğitim ve süreç yönetimi eğitimi verilerek kurumsallaşma adımları atılabilir. Koyuncu (2015) ve Ahmed (2016) çalışmalarında; yönetim fonksiyonu dışında yer alan işletme örgüt yapısında eğitim seviyesinin belirleyici olmadığı hatta kurumda verilen eğitimlerle personel bağlılığın sağlandığını, verimliliğin arttığını ve kurumsallaşma bilincinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Başkurt (2016) çalışmasında; eğitim çalışmalarının firma ve çalışan performansına etki ettiği sonuçlarına ulaşmıştır. Kamacı, Ünüsan, Gedik (2020) çalışmasında; İşletmesi sahiplerinin kurumsallaşma konusunda eğitim alması ve bu konuda uzmanlara başvurması ihtiyacı duyduğunu belirtirken, Özbay ve Elidört (2020) ise çalışmasında; İşletme tepe yönetiminin eğitim seviyesi ve tecrübesi arttıkça kurumsallaşma sürecinin hızlandığını saptamıştır. Buradan hareketle işletmelerin gerektiğinde uzman danışmanlara ve kurumiçi eğitim çalışmalarını artırmaları gerektiği söylenebilir.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde; katılımcı işletmelerin bir anayasası olduğu ve personelin bu anayasaya göre hareket ettiği saptanmıştır. Profesyonelleşme açısından incelendiğinde işletmelerin, uzmanlaşmaya ve uzmanlar tarafından yönetilmeye yatkın olduğu, adil ücret politikasının olduğu ancak performans değerlemesinin doğru yapılmadığı saptanmıştır. Apaydın (2007) çalışmasında; Kurumsallaşmanın örgütsel performans üzerinde

olumlu etkisi olduğunu ve dolayısıyla rekabeti olumlu etkilediğini belirtmiştir. Başkurt (2016) çalışmasında; işletmelerde kurumsallaşmaya verilen önemin yanında çalışanların ödüllendirmesi ve eğitim çalışmaları firma ve çalışan performansına etki ettiği sonuçlarına ulaşmıştır. Kırklıkçı ve Gedik (2020) Marmara Bölgesinde mobilya sektöründe yaptığı çalışmada; kurumsallaşma algısının düşük seviyede algılandığı, kurumsallaşma çalışmalarının içselleştirilemediği ve benimsenmediğini saptamıştır. Akkuş ve Bilen (2020) yaptıkları çalışmada; iş görenlerin kararlara katıldığı, ödüllendirme sisteminin olduğu işletmelerde kurumsallaşma düzeyinin artacağını belirtmiştir. Elde edilen sonuçlar işletmelerin; profesyonel yönetim ve performans değerlendirilmesi konusunda eksikleri olduğunu göstermektedir. Kurumsal yönetim anlayışının çalışanlara ulaştırılabilmesi için dış destek yardımları alınabilir. Bu konuda yapılacak giderler için teşvik politikaların uygulanması ve işletmelerin kamu kurumları tarafından yönlendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Örgüt yapısı incelendiğinde, yazılı işletme kurallarını bulunduğu ve çalışanlar tarafından kuralların belirli araçlar aracılığıyla öğrenildiği yapıların kurulduğu saptanmıştır. Personel için ödül-ceza yönetmelikleri ve personel terfi kurallarının genel olarak işletmelerde uygulanmadığı ve personelin bu konularda bilgiye ulaşma eksiklikleri olduğu görülmektedir. Bunun yanında yetki devirleri kurallarının ve kişilerin belirli olmasına rağmen yetkisiz sorumluluk verilmesi işletmeler açısından çözülmesi zorunlu başlıklardan biridir. Türk ve Yıldız (2015) çalışmalarında; işletmede tüm personelin dahil olduğu yönetim modelleri kullanılarak kurumsallaşma seviyesinin artacağını ve süreç içerisinde kurumsal değerlerin yerini, kurumsal yönetim gibi belirli çerçevelere ve uzmanların dahil olduğu detaylı planlamalara bıraktığını saptamıştır. Halis ve Adaloğlu (2017) çalışmalarında, işletmelerin kurumsallaşma çalışmaları sürecinde, personellerin özgürce düşünceleri ifade etme ve konuşma alanı sağlanmadığını ve bu durum güven olgusuna zarar verdiğini saptamıştır. Aylan ve Koç (2018) işletmelerde, iş görenlerin kurumsallaşma algı düzeylerinin hesap verebilirlik, stratejik planlama süreci, etkin bir iletişim sisteminin oluşturulması boyutlarında yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Serin ve Şahin (2018) çalışmalarında, işletmelerin çoğunluğunun şahıs işletmesi veya aile şirketleri olmasından kaynaklı profesyonel yönetim ve kurumsallaşma eksikliğinin işletmelerin zayıf yönleri olarak ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Bulgular ve literatür sonuçları birlikte değerlendirildiğinde; işletmelerin iletişim ağları ve sistemlerin iyi olduğu ancak çift taraflı iletişimin

sağlanması konusunda eksiklikler olduğu vurgulanmalıdır. Örgüt içerisinde yetki-sorumluluk dengesinin yanında terfi ve ücret dengesinin sağlanması konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Çalışanlara verilen sorumluluğun ücret olarak karşılığının olmadığı görülmektedir. Verimlilik artışının sağlanması için doğru ödül-ceza sisteminin uygulanması suretiyle çalışanlara kurumsal yönetim çalışmaları benimsetilmelidir.

Yönetim anlayışı ve karakteristiği incelendiğinde, işletmelerin yarısında yazılı misyon ve vizyonlarının bulunduğu ve bu kavramların çalışanlar tarafından içselleştirildiği saptanmıştır. İşlemeler gelecek hedeflerini uzun vadeli yapmalarına rağmen kurumsallaşma kavramlarını genel olarak kullanmadıkları saptanmıştır. Yönetimsel aşamada personellerin görüşlerinin alınması, çalışanların süreçlere dahil edilmesi ve işletme içi demokrasinin uygulanmasında eksiklikler saptanmıştır. Öztürk (2010) çalışmasında; işletme yönetiminin tüm çalışanların iş tanımlarını belirlemesi ve bu kapsamda değerlendirme yapmasının ve işletmenin elde ettiği tecrübe ve bilgi birikimlerini daha önceden belirlenmiş vizyon hedefine ulaşmak için kullanılmasının işletme verimliliğini artırdığını belirtmiştir. Gedik ve Özçelik (2020) çalışmalarında; Kurumsallaşma yolunda adım atacak işletmelerin işletmelerinde alacakları kararlarda kişisel kararlardan ziyade kurul kararları ile karar alması gerektiği belirtmişlerdir. Ayrıca işletmelerinin kurumsallaşabilmesi için katılımcı yönetim anlayışını benimsemeleri, işletmelerinin vizyon anlayışında, misyon anlayışında, amaç ve stratejilerinde ortak bir hedef belirleyerek bunları çalışanlarına benimsetmeleri önerilmektedir. Bu verilerin ortak noktası; işletmelerin kurumsallaşma çalışmalarının ilk adımı olarak belirlenmiş misyon ve vizyon hedeflerinin oluşturulması ve çalışanların bunları rahatlıkla anlamasını ve öğrenmesini sağlamaktır. Özellikle aile şirketlerinde görülen tek kişinin veya kaçak bir grubun karar alıcı olmasından ziyade tabana yayılan karar alma süreçlerinin kurumsallaşmaya eğilimi artırdığı görülmektedir. İşletmelerin organizasyonu ve mali yapısı büyüdükçe işletme içi demokrasi kültürünün oluşmakta ve uzun vadeli kararlar daha sağlıklı alınmaktadır.

İşletme içi iletişim ve iç denetim mekanizmaları incelendiğinde, işletmelerin güçlü ve etkili iletişim kanalları kullandığı ancak çalışanların ortak bir noktada buluşması, çözüm üretmesi ve yöneticilerin çalışanların fikirlerini dinlemesi noktasında eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. İşletmeler iyi bir iletişim kanalını tek taraflı olarak üst yönetimden-alt yönetime doğru kullanmakta-

dırlar. Diğer yandan işletme içi denetim faaliyetleri uygulanmasına ve bilirkişilerle etkin iletişime rağmen sonuçlar çalışanlarla paylaşılmamaktadır. Köroğlu ve Aktaş (2014) yaptıkları çalışmada; iç denetim süreçleriyle kurumsal yönetimin ilkelerinin bağlantılı olduğunu saptamışlardır. Bindavud (2015) çalışmasında, kurumsal yönetim ilkelerinden biri olan sorumluluk ilkesi ile iç denetim arasında bağlantı olduğunu, diğer ilkelerle iç denetimin etkilenmediğini ortaya koymuştur. Altunay ve Al-obaıdı (2020) çalışmalarında; işletmelerin kurumsallaşma ve iç denetim faaliyetlerinin öneminin tüm çalışanlar tarafından kavranması amacıyla eğitim faaliyetleri yapmalarına ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde; iç denetim faaliyetlerinin kurumsallaşmanın yapıtaşlarından biri olduğu görülmektedir. İşletmeler iç kontrol faaliyetlerini yaparak kurumsallaşma sağlarken özellikle sonuçları çalışanlarla paylaşmayarak bu sürecin devamında ortaya çıkacak sorunlara zemin hazırlamaktadır. Şeffaf yönetimler stratejik planlarına ulaşmaya çalışırken tüm çalışanlarından olabildiğince verim almalıdır. Çalışan verimliliği için öncelikle iç denetim konusunda eğitici ve bilgilendirici faaliyetler yapılmalı ve her çalışana denetim sonuçları ile ilgili kendi sorumluluğu hakkında gerekli bilgilendirme yapılmalıdır.

Çalışmanın sınırlılıkları sigorta acenteleridir. Farklı işletme türlerinde yapılacak çalışmalar ile ortaya farklı sonuçlar çıkabilir. Bu durumda sektörel farklılıklar ve gelir seviyeleri belirleyici olabilir.

İlerleyen çalışmalarda; uygulayıcılar için kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasında maliyet yönetimi ve işletmeye uygulanmasının getireceği faydaların araştırılması uygun olacaktır. Araştırmacıların ise kurumsallaşmanın sonucu olarak işletmelerin markalaşma stratejileri üzerine çalışmalar yapılması uygun olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Institutionalization Perception in Insurance Agencies

*

Ali Kahramanoğlu
Ondokuz Mayıs University

As a result of the rapidly developing technology and communication age with the globalization process eliminating international borders, the conditions of competition are constantly increasing. In this case, businesses have become necessary to make the required changes and establish an institutional structure to maintain their competitive advantage by protecting their assets. The institution in the concept of institutionalization, which is a sociological approach, is defined as the order and community of established, established, accepted procedures and certain social relations in the society (Koçel, 2001, p.14). Businesses are trying to achieve their goal of gaining "identity" through the institutionalization process share "corporate values" with their employees, apart from capital and technology components. Business managers follow these processes in terms of both financial and return analysis (Selznick, 1996, p.272). In the developing global economic structure, the growth of enterprises and their investments in different countries at the same time has led to the formation of multinational companies. Efforts to establish management standards to inspect, keep under control and direct these companies to target unity have gained momentum. Today, the corporate governance model, which is the modern version of these studies, is used.

Institutionalization; It is an effective structuring that businesses are not tied to certain persons or groups in terms of continuity of their assets and development of activities. For this purpose, the "vision", which is called the strategic plan summary for the enterprise, which is prepared independently from the people in the management and that indicates the long-term goals, the "mission" that states the fundamental values and responsibilities, the "principles and values" that it is committed to implementing in the processes to be experienced and on the way to the vision, Having

standardized rules, essential competencies and sustainability for the "policies" in which it declares its realization and the "practices" that it will use as an intermediary in achieving its goals (Kunu, 2020, p.68). In order to ensure institutionalization, the corporate governance process consisting of transparency, fairness, accountability and responsibility principles must be operated and adopted by the whole organization.

When the factors affecting the corporate governance process are examined; It can be evaluated as Company Scandals, Corporate Crises, Globalization and Acceleration of International Capital Movements. When the factors affecting the corporate culture are examined; Motivation Effect, Human Resources, Quality, Communication, Trust, Business Ethics and Competition concepts can be discussed. In order to achieve successful results in the implementation of corporate governance principles, it should be aimed to analyze the institutionalization dimensions of the institutions.

This study aims to determine the implementation level of the institutionalization functions of the insurance agency businesses operating in Samsun, determining the effectiveness of the institutionalization dimensions and the institutionalization level of the enterprises. In this study, by the Turkey Union of Chambers and Commodity Exchanges (TOBB) data, there are 211 active Insurance Agents showing activity in Samsun in 2020. Surveys were conducted on 124 of them, but the answers of 28 were deemed invalid, and analysis was made on the responses of 96 of them. When the research findings are examined; it has been determined that participating enterprises have a constitution and that the person acts according to this constitution. When discussed in terms of professionalism, it was determined that businesses are prone to specialization and to be managed by experts, they have a fair wage policy, but performance evaluation is not done correctly. When the organizational structure is examined, it has been determined that there are written business rules and systems where the employees learn the rules through specific tools. It is observed that the reward-penalty regulations and personnel promotion rules for the personnel are generally not implemented in the enterprises and the personnel have a lack of access to information on these issues.

When the understanding and characteristics of management are examined, it has been determined that half of the enterprises have written missions and visions, and employees internalize these concepts. Although the

processes make their future goals long term, they have determined that they do not use the institutionalization concepts in general. In the managerial phase, deficiencies were identified in taking the opinions of the personnel, including the employees in the processes and the implementation of internal democracy. When the internal communication and internal control mechanisms are examined, there are deficiencies in the point where the companies use solid and effective communication channels, but the employees meet at a common issue, produce solutions, and the managers listen to the employees' opinions. Businesses use a good communication channel unilaterally from top management to sub-management. On the other hand, despite the implementation of internal audit activities and effective communication with experts, the results are not shared with employees.

When the studies are evaluated, internal audit activities are one of the cornerstones of institutionalization. While enterprises provide institutionalization by performing internal control activities, they prepare the ground for the problems that will arise in continuing this process, especially by not sharing the results with the employees. Transparent administrations should get as much efficiency as possible from all their employees while trying to reach their strategic plans. For employee productivity, educational and informative activities should be carried out on internal audit. The necessary information should be provided to each employee about his / her responsibility regarding the audit results.

Kaynakça / References

- Ahmed, Y. M. (2016). Eğitimin Çalışan Performansı Üzerine Etkileri (Hormuud, Telecom, Somali) Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Akkuş, B. ve Bilen, A. (2020). İşletmelerde İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları İle Kurumsallaşma Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (MÜSBİD),9(1),38-55.
- Aldemir, M. A. ve Budak G. (2004). İnsan Kaynakları Yönetimi, 5. Baskı, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir.

- Altunay, M. ve Al-obaidı, M. (2020). İşletmelerde Kurumsal Yönetim ve İç Denetim Algısı: Isparta'daki Anonim Şirketler Üzerine Bir Araştırma. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi , 10 (1) , 326-346 . DOI: 10.30783/nevsosbiln.646928
- Apaydın, F. (2007). Örgütlerde Kurumsallaşma ve Adaptif Yeteneklerin Pazarlama Eylemlerine ve Örgütsel Performansa Etkileri", Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü. Kocaeli.
- Arnold, H. ve Arnold K. (2003) "Global Business Ethics and Codes", Business ve Professional Ethics Journal, 22(2), 71-88.
- Ataman, G. (2001). İşletme Yönetimi Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar, 5. Baskı, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 242.
- Aylan, S. ve Koç, H. (2017). İşletmelerin Kurumsallaşma Kriterlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(2), 564-585. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziuiibfd/issue/36598/416242>
- Aylan, S. Ve Koç, H. (2018). Otel İşletmesi İş görenlerinin Kurumsallaşma Algılarının Belirlenmesi Ve İşletme Özelliklerine Göre Farklılaşmasının Analizi. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6(4), 733-753.
- Başkurt, G. (2016). Aile Şirketlerinin Kurumsallaşmasında Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Firma Performansına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi.
- Bindavud, M. A. (2015). Kurumsal yönetimin etkinleştirilmesinde iç denetimin rolü: ouargla eyaletindeki işletmeler üzerinde bir örnek çalışma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kasdi Merbah Üniversitesi/İktisadi, Ticari ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Ouargla, Algerie.
- Chang, E. (2003). Composite Effects of Extrinsic Motivation on Work Effort: Case of Korean Employees. *Journal of World Business*, 70-79
- Costa, A.C., Robert A.R. ve Taillieu, T. (2001). Trust within teams: The relation with performance effectiveness. *European Journal Of Work And Organizational Psychology*, 225-244.
- Delice, G. (2000). Uluslararası Finansal Sermaye Akımlarını Belirleyen Faktörler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 55(1), 53-77.
- Doğan, S. ve Demiral Ö. (2008). İnsan kaynakları yönetiminde çalışanların kendilerine doğru yolculuk yöntemi: yetenek yöntemi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, ss. 145-166.
- Eren, E. (2001). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. 12. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- George, J. ve Jones, G.R. (1999). *Understanding and Managing Organizational Behavior*, Second Edition, New York.

- Gürgen, H. (1997). *Örgütlerde İletişim Kalitesi*. Der Yayınları, İstanbul.
- Halis, M. ve Adaloğlu A. D. (2017). Kurumsallaşma düzeyinin örgütsel sessizlik üzerine etkisi: Bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 43-62.
- Kamacı, K., Ünüsan, Ç ve Gedik, H. (2020). Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma Problemleri ve Pazarlamaya Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1) , 358-379 . DOI: 10.33437/ksusbd.525689
- Kırklıkçı, A.ve Gedik, T . (2020). Türkiye mobilya işletmelerinin kurumsallaşma algılarının analizi. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi*, 16(1) , 1-16.
- Koçel, T. (2001). *İşletme Yöneticiliği*. 8.Baskı, Beta Yayıncılığı, İstanbul.
- Koyuncu, H. (2015), *Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma Süreci ve Yönetimi Konya İlinde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Koroğlu, Ç. ve Aktaş, R. (2014). Turizm Sektöründe Kurumsal Yönetim Anlayışı ve İç Denetim İlişkisi: Marmaris Bölgesinde Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 273-273.
- Künü, B. (2020). *Günümüz Rekabet Ortamında Kurumsallaşmanın Örgütsel Dayanıklılığa Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Navran, F. (2003). Ethics and integrity in the Business Sector: Food for Thought. *ODTÜ Meslek ve İş Topluluğu Paneli*, Ankara.
- Newbold P. (1995). *Statistics for Business and Economics*, Prentice-Hall International, New Jersey.
- OECD (Kurumsal Yönetim İlkeleri), (2004). *OECD Principles of Corporate Governance OECD Publications Service*. Paris,p.9.
- Özbay, G. ve Ellidört, K. (2020). Turizm sektöründe aile işletmelerinin kurumsallaşma sorunları: Kocaeli Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3) , 179-195. DOI: 10.18026/cbayarsos.644869
- Öztürk Çınaroğlu, Ç. (2010). *Aile Şirketlerinde Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Firma Performansına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.
- Selznick, P. (1996). Institutionalism Old and New. *Administrative Science Quarterly*, 40(1), 270-277.
- Serin, H. ve Şahin, Y., (2018). Diyarbakır İli mobilya sanayisinin gzfz analizi ile değerlendirilmesi, *Turkish Journal of Forest Science* 2(1): 83-90.
- Sewe, F. (2012). The Sarbanes Oxley Act and Its Impacts on Corporate Finance and Corporate Governance Behavior. *SMC University, SSRN Electronic Journal*. 1-18

- Şehirli, K. (1999). *Kurumsal Yönetim Araştırma Raporu (Yeterlik Etüdü)*. Sermaye Piyasası Kurulu Denetim Dairesi.
- Şimşek, M. (2000). Toplam Kalite Yönetiminin Rekabet Gücüne Etkisi. *Standard Dergisi*. 147-161
- TDYK ve Deloitte (2007). Nedir Bu Kurumsal Yönetim? *Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği ve Deloitte, Kurumsal Yönetim Serisi*.
- Türk, U. ve Gültekin Y. (2015). *İşletmelerin Büyümleri ile Kurumsallaşma Gereksinimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Sakarya İli Örneği*. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3(2).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kahramanoğlu, A. (2021). Sigorta Acentelerinde Kurumsallaşma Algısı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4847-4872. DOI: 10.26466/opus.870983

Sağlık Yönetiminde Hasta Memnuniyeti: Bir Devlet Hastanesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.872579

*

Elçin Güven*

* Dr, Ersin İnanç Mali Müşavirlik A.Ş, Kırklareli/Türkiye

E-Posta: elcinguven@windowslive.com

ORCID: [0000-0003-0920-0861](https://orcid.org/0000-0003-0920-0861)

Öz

Sağlık yönetimi, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, halk sağlığının geliştirilmesi, sağlık hizmetlerinin kaliteli ve verimli olması için gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Sağlık yönetiminin en önemli unsurlarından biri, hasta memnuniyetidir. Hasta memnuniyeti, hastaların; hekiminden, sağlık çalışanlarından ve uygulanan tedaviden memnun kalmasıdır. Hasta memnuniyeti kavramı 1960'larda ortaya çıkmış, 1980'li yıllarda ilgi odağı haline gelmiştir. Hasta memnuniyetini etkileyen faktörlerden bazıları; hastalara tedavi süreçleriyle ilgili gerekli bilgilerin verilmesi, sağlık hizmeti veren çalışanların davranış ve tutumları, zamanlama ve fiyattır. Son yıllarda sağlık yönetimi ve sağlık hizmetleri ile ilgili değerlendirmelerde, hasta memnuniyeti, mevcut kaynakların doğru kullanımı ve karar aşamasında gerekli kanıt olarak görülmektedir. Bu çalışmada, sağlık yönetimi, hasta memnuniyeti ele alınmıştır ve Kırklareli ilinde bulunan bir devlet hastanesinde anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, sağlık yönetimine ve hizmetlerine ilişkin memnuniyet değerlendirmeleri kapsamında, Kırklareli ilinde bulunan hastanelerden birinde anket çalışması yapılmıştır. Araştırma bulguları; sağlık kurumunda memnuniyet temelinde 100 hemşire ile yüz yüze anket yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Yönetimi, Sağlık Sistemi, Hasta Memnuniyeti

Patient Satisfaction in Health Care Management: An Example of Public Hospital

*

Abstract

Health care management has been gaining significance gradually day by day in respect to training qualified workforce, improving public health care services so that such services are performed by highly qualified staff efficiently and effectively by all means. One of the most significant factors of health care management is satisfaction of patients. Patient satisfaction means patients are satisfied with the services of doctors, healthcare professionals and the procedures of health care practices. The concept of patient satisfaction first emerged in 1960s and became a trending topic in 1980s. Some factors with an impact on patient satisfaction includes providing the patients with sufficient information and required documentation on treatment processes, behaviors and attitudes of health professionals as well as timing and pricing. For recent analysis on medical management and medical services, patient satisfaction is considered as a necessary evidence for the right use of resources and for making the right decisions. A questionnaire study was conducted in a public hospital located in Kırklareli Province and health care management as well as patient satisfaction was dealt within the framework of this research. The aim of this study is to examine and reveal patient satisfaction rates within the content of evaluation of those people's satisfaction in regard to health care services management as well as the services performed in one the public hospitals located in Kırklareli Province by conducting a questionnaire research study at site. Research findings were compiled on the basis of retail questionnaire method by having interviews with 100 nurses at site and those obtained findings have been assessed accordingly.

Keywords: *Health Care Management, Health Care System, Satisfaction of Patient*

Giriş

1980'lerden itibaren ekonomik krizlerle savaşılan gelişmekte olan ülkelerin bütçelerinde büyük payı olan sağlık bütçesi, yaşanan krizlerden olumsuz etkilendi (Çağlayaner, 2008, s.55). Sağlık sektörü, son elli yılda, büyüme trendi içinde, gelişme potansiyeli olan bir sektördür. Sağlığın her alanında kullanılan kaynaklar, toplumsal refah için kullanılan kaynakların önemli kısmını oluşturmaktadır (Mutlu ve Işık, 2012, s.1). Grup çalışmaları veya bireysel çalışmaların, ortak amacı gerçekleştirmek için yaptıkları faaliyetlere yönetim denir (Tengilimoğlu vd., 2012, s.33). İşletme yönetiminin yaşanan gelişmelerle beraber, sosyal sistem içinde önemi arttı (Can ve İbicioğlu, 2008, s.254). Genel yönetimden sağlık yönetimine geçildiğinde, sağlık yönetimi; tıbbi bakım ve sağlık hizmetlerinin, kişilere, toplumlara sunulması için, kaynakların planlanması, örgütlenmesi, yönlendirilmesi, kontrolü olarak tanımlanmaktadır (Çimen, 2010, s.136). Memnuniyet, yaşam şekli, kişilerin deneyimleri ve beklentileri, bireysel ve toplumsal değerleri içeren pek çok faktör ile bağlantılı bir kavramdır. Sağlık hizmetlerinin sonuçlarının algılanması ve beklentilerin karşılanması ile ilişkili olan hasta memnuniyeti, farklı kişilerce, farklı zamanlarda farklı şekilde tanımlanabilmektedir (Zaim ve Tarım, 2010, s.9). Hasta memnuniyeti; hasta, hekim ve sağlık yönetimi ve hizmetlerinden oluşmaktadır. Hasta memnuniyetinin ölçümü: hasta ve yakınlarının beklentileri, geri bildirimlerinin değerlendirilmesi, değerlendirilen sonuçları kapsamaktadır (Dinç vd., 2009, s.93). Hasta memnuniyetinin artırılması için, hasta tatminini etkileyen ölçütler olarak hijyen, ilgi, teknolojik alt yapı gibi hizmetin fiziksel özelliklerinin yanı sıra, gereksinim duyulduğunda ulaşılabilen, uygun fiyatta ve uygun kalitede olma kriterleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Hastaların, sağlık hizmetleriyle ilgili beklentilerini etkileyen dört unsur aşağıdadır:

- Hastanın tıbbi gereksinimleri,
- Diğer sağlık kurumlarından elde edilen deneyimler,
- Sosyo-kültürel ve psikolojik durumları,
- Hastaların kalite tanımı

Sağlık kuruluşlarının hasta memnuniyetini artırmak için, sağlık hizmet kalitesinin iki temel değişkenini ön plana çıkarmaları gerekmektedir.

a. Modern tıbbi-tedavi hizmetlerinin gerektirdiği optimal sağlık hizmetinin verilmesi,

b. Hasta hak, istek ve beklentilerinin karşılanması (Tükel vd., 2004:206).

Bu çalışma, sağlık yönetimi, hasta memnuniyeti ve Kırklareli ilinde bulunan bir devlet hastanesinde yapılan anket çalışmasından oluşmaktadır.

Sağlık Yönetimi

Toplum ve birey sağlığının iyileştirilmesi, korunması için sağlık alanında yapılan organizasyon ve faaliyetlere sağlık yönetimi denir. Etkili sağlık yönetimi, yüksek performanslı bir sağlık hizmeti sunum sistemi ve stratejik yönetimin oluşturulması ile gerçekleşir (Linnander vd., 2017, s.555). Sağlık yönetiminde, yöneticilerin yeterli ve profesyonel hizmet verebilmeleri için gerekli donanım ve tecrübeye sahip olmaları gerekmektedir (Stewart ve Wolvaardt, 2019, s.6). Sağlık yönetiminde, ülkelerde, farklılıklar görülmektedir. Örneğin; Amerika'da başlangıçta sağlık kurumları, kurum sahipleri olan hekimler tarafından yönetilirken, daha sonra sağlık yöneticilerine bu işin bırakıldığı fakat son yıllarda hekimlerin yeniden sağlık yönetiminde rol almaya başladığı görülmektedir (Hayran, 2012, s.88). Sağlık alanında da, yönetim, sağlık işletmelerinin temelidir. Etkin yönetimin önemi, sağlık hizmetlerinin sunumunun profesyonel olması, kaliteli olması, sağlık çalışanlarının verimli çalışması, tüm hizmet sürecinin etkin şekilde ilerlemesi, sağlık yönetiminde önemi arttırmaktadır. Toplumda ihtiyacı olan insanlara, sağlık hizmetlerinin ulaştırılması için, sağlık alanında yönetim ekibinin görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Dünyada ve Türkiye'de nüfusun sürekli artışı, sağlık hizmetlerine ulaşma, faydalanma olanaklarının artmasıyla birlikte sağlık yönetimi büyük önem kazanmaktadır. Sağlık yönetimine verilen önemin artması, sağlık hizmet kalitesini artmasını sağlamaktadır. Sağlık çalışanlarının desteklenmesi ve denetlenmesinde yönetim rol almaktadır. Sağlık çalışanlarının çalışma performanslarının değerlendirilmesi sonucunda, performanslarında artış olması için stratejiler belirlenebilir. Bu stratejiler, etkin performans değerlendirme sistemi aracılığı ile olur. Bu aşamaların gerçekleşmesinde yönetimin etkinliği önemlidir (Ürün, 2019, s.46). Sağlık yönetiminde önemli unsurlar, kalite, verilen hizmetlerde sürdürülebilirlik, bilgilendirme, hastane gelişimi, tıbbi maliyetlerin kontrolüdür (Luo ve Gao, 2017, s.1). Sağlık bakımı ile ilgili organizasyon aşamaları, yönetim metotlarına uyumlu olmak zorundadır (Ginter vd., 2018, s.10). Sağlık yönetimi, modern toplumlarda, önemli bir disiplindir. Bu disiplin, klinik hizmet ve servis hizmet sunumlarının kalite-

teli olması, sunulan sağlık hizmetlerine hızlı erişimin sağlanması, ileri teknolojik cihazların hastalıkların tespitinde kullanılması, önemli süreçleri içeren yönetim anlayışını zorunlu hale getirmektedir. Sağlıkta profesyonel yönetim anlayışı, sağlık yöneticilerinin niteliklerinin önemini etkilemektedir (Akdaş vd., 2008, s.1). Ayrıca, sağlık sisteminde ve yönetiminde en önemli bileşen karar destek entegrasyonudur. Elektronik sağlık kayıtlarındaki iyileştirmelerin yönetime katkıları çoktur (Stacy ve Adam, 2019, s.2). Sağlıkla ilgili problemlerin çözümü için, dünyada ve Türkiye'deki sağlık çevrelerinde, sağlık yönetiminin işlevleri önemlidir. Sağlık personeli ve tıbbi teknolojik gereçlerin yetersizliği, sağlık göstergelerindeki olumsuzlukların temelinde, kötü sağlık yönetiminin rol aldığı bilinmektedir. Günümüzde bu nedenlerle; sağlık sigortasıyla birlikte sağlığa talepteki artış, sağlık sektöründeki yeniliklerin meydana gelmesi, sağlık harcamalarının artmasının nedenidir. Sağlık sektöründe kaynakların etkin kullanımı ve büyüklüğü, sağlık hizmetlerinin performansının artması amacının oluşumuna sebep olmaktadır. Sağlık hizmetlerinin hızlı sunulması ve ulaşılabilir olması gerekmektedir. Sağlıkta yönetim unsuru, tüm bunların meydana gelmesi için, önemli hale gelmiştir. Sağlık yönetimi işi, gelişmiş toplumlarda, yönetim alanları, arasında en zor olanlardan biri olarak kabul görmekle birlikte, sağlık kurumlarının yönetim kadrosunda profesyonel yöneticilerin olması gereklidir. Ayrıca; sağlık yönetiminde karar verme, yönetici statüsündeki hekim veya sağlık çalışanları tarafından paylaşılmasıyla, alınan kararların sadece yönetici statüsünde olanlar tarafından alınması doğru değildir. Sağlık yönetiminde kararlar alınırken tüm çalışanların karar aşamasına katılımının sağlanması, uygulanabilirliği arttıracaktır (Yorulmaz, 2015, s.16-17). Sağlık hizmetlerinde rekabetin hızla artması, global dünyada, sağlık yönetiminin önemini arttırmıştır. Ekonomik büyümenin önemli unsurlarından biri olan, sağlık alanında yaşanan gelişmeler, sağlık kuruluşlarını ve dolayısıyla sağlık yönetimini kaliteli, ulaşılabilir, hizmet sunmaya yönlendirmektedir (Kara, 2018, s.53).

Sağlık personelinin hastalarla olan iletişimi ve davranışları alınan sağlık hizmetinin memnuniyetini etkilemektedir. Tarih boyunca, hekim-hasta ilişkisi farklı şekillerdeydi. Geçmişte hasta-hekim arasındaki ilişki, hekimin tek başına yönlendirdiği bir ilişkiydi fakat zamanla, yol gösterici ilişkiye dönüşmüştür. Hekim ve hasta arasındaki ilişkide en temel faktör teşhis ve tedavi sürecinin etkililiğidir. İlişki sürecinde hastanın istekleri, şikâyetleri, hastalıkla

ilgili korkuları belirlenir. Hekim-hasta arasındaki ilişkide, memnuniyet, verilen sağlık hizmetinin başarısı için gereklidir. Teşhis ve tedavinin başarılı şekilde yapılması için hekim-hasta arasında şeffaflık, karşılıklı güven esas olması gerekmektedir. Bu süreçte hastanın hekimlere teşhis ve tedavide tam olarak güvenmesi gereklidir (Gezergün vd., 2006, s.130). Sağlık kuruluşlarının en önemli amacı, hasta memnuniyetidir. Hasta memnuniyeti, bir kalite ölçüsü değil, sağlık hizmeti sunumunun amacıdır (Zavare, 2010, s.118). Hasta memnuniyeti, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğinde önemli bir faktördür (Faezipoura ve Ferreira, 2019, s.149).

Hasta memnuniyeti; sağlık hizmeti almaya karar vermesinden itibaren, başlayan tüm süreçleri içeren beklenti ve faydaların karşılaştırılmasıyla elde edilen sonuçtur. Başka bir tanıma göre; hasta memnuniyeti, hastaların istek ve beklentilerinin karşılanma oranıdır. Hasta memnuniyetini etkileyen faktörler; hastalara gerekli bilgilerin verilmesi, çevresel-fiziksel koşullar, sağlık hizmeti veren çalışanların davranış ve tutumları, zamanlama ve fiyattır (Kılıç ve Topuz, 2015, s.82). Hasta memnuniyeti, sağlık hizmetlerinin kalitesinin önemli bir ölçüsüdür. Hasta memnuniyeti ve memnuniyetsizliği önemli sonuçlar doğurmaktadır (Xesfingi ve Vozikis, 2016, s.1-2). Sağlık hizmetlerinde, müşteri memnuniyetinin karşılığı hasta memnuniyetidir. Sağlıkta kalitenin en önemli göstergelerinden biri hasta memnuniyetidir. Son yıllarda sağlık yönetimi ve sağlık hizmetleri ile ilgili değerlendirmelerde, hasta memnuniyeti, mevcut kaynakların doğru kullanımı ve karar aşamasında gerekli kanıt olarak ifade edilmektedir (Akçakanat ve Çarıkcı, 2019, s.60). Hasta memnuniyeti kavramı 1960'larda ortaya çıkmıştır. 1980'li yıllarda ilgi odağı haline gelen hasta memnuniyeti ile ilgili çalışmalarda son yıllarda artış vardır. 1970'lerde sağlık alanına tüketici davranışlarının yansımalarıyla, rekabetin artması ve kaliteli sağlık hizmet beklentisinin yaygınlaşmasıyla önemli hale gelmiştir. Hasta memnuniyeti kavramı, hizmetin performansını, faydasını, maliyetini ve sunumunu içerir. Sağlık personeli ve hekimle iletişimin önemi, uygun tedavinin uygulanması, sağlık hizmetinden memnuniyeti sağlayan önemli etkenlerdir. Memnuniyet sağlık hizmetlerinin tüm basamaklarında en önemli unsurlardan biridir (Dinç vd., 2009, s.94). Hasta memnuniyet araştırmalarında amaç, hastaların aldıkları hizmetin kalitesini değerlendirmesi, hastaların memnuniyetlerini etkileyen unsurların belirlenmesi, kurumu tercih nedenleri ve aldıkları hizmetten beklentileri, hizmet sunum sürecinde yaşanan olumsuzluklar ve hizmet sunum şeklinin hastaların beklentileri karşılayacak

şekilde tasarlanması şeklinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Yılmaz, 2001:72-73). Hasta memnuniyeti modelinde aşağıdaki maddeler bulunmaktadır: (Hawthorne vd., 2014, s.528)

- Sağlık hizmetlerine uygun erişim, tedavinin gerçekleştiği ortam ve bakım koordinasyon düzeyi
- Hastaların sağlık bilgilerinin sağlanması
- Hasta ve sağlık personeli arasındaki ilişki
- Uygun tedavinin yapıp doğru ilaç tedavisinin uygulanması (Hawthorne vd., 2014, s.528).

Hasta memnuniyeti sağlık kurumlarında hizmet kalitesini değerlendirmede kullanılan temel bir ölçüt olup hastaların sosyo-demografik özellikleri ve tedavi sürecine ilişkin faktörlerden etkilenmektedir (Taşlıyan ve Akyüz, 2010:62). Hasta memnuniyeti çalışmalarının çoğu, zaman içindeki deneyimlerinden ziyade hastaların tek seferlik karşılaşmalarındaki deneyimlerine dayanmaktadır (Thiedke, 2007, s.33).

Yöntem

Anket formunun hazırlanmasında; literatür tarama sonucu elde edilen dokümanlardan, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Emre KOL'UN "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinde Yaşanan Dönüşüm: Eskişehir'de Alt Gelir Grupları Üzerine Bir İnceleme" tezinde kullandığı anket formundan yararlanılmıştır. Gerekli değişiklikler yapılarak son şekli verilmiş ve yüz yüze anket yöntemiyle 6 soru sorularak 100 hemşireye uygulanmıştır. 19 Şubat ve 29 Şubat 2019 tarihleri arasında Kırklareli İl Sağlık Müdürlüğü'nden resmi izin alınarak, Kırklareli ilinde bulunan devlet hastanelerden birinde yapılmıştır.

SPPS 25 (IBM Corp. Released 2017. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0. Armonk, NY: IBM Corp.) istatistik programı ile veriler değerlendirildi. Değişkenlerde, frekans değerleri ve yüzde değerleri kullanılmıştır. Kategorik veriler, Ki Kare testi ve Fisher's Exact Test ile analiz edilmiştir. "Monte Carlo Simülasyon Yöntemi" ile değerlendirme yapılmasının amacı, beklenen frekansların % 20'den küçük olmasıdır. Testlerin anlamlılık düzeyi için $p < 0,05$ ve $p < 0,01$ değeri kabul edilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Hemşirelerin Tanıtıcı İstatistikler

	n	%
Yaş	18-25	30,0
	26-39	29,0
	40-59	25,0
	60+	16,0
Cinsiyet	Kadın	53,0
	Erkek	47,0
Öğrenim Durumu	İlkokul	15,0
	Ortaokul	17,0
	Lise Mezunlu	24,0
	Yüksekokul/Fakülte	40,0
	Yüksek Lisans/Doktora	4,0
Hastanedeki Yönetimden Ve Sağlık Sisteminin İşleyişinden Memnun musunuz?	Evet	55,0
	Hayır	45,0
Hastanelerin Hepsine Ücretsiz Gidebilme İmkânınız Olsaydı Hangi Hastaneyi Tercih Ederdiniz?	Kamu hastaneleri	23,0
	Özel Hastaneler	48,0
	Üniversite Hastaneleri	29,0
En Sık Hangi Sağlık Kurumuna Gitmektesiniz?	Devlet hastanesi	49,0
	Sağlık Ocağı	23,0
	Özel hastaneler	22,0
	Üniversite hastaneleri	6,0
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidilmesi İle Sağlık Hizmetlerine Daha Kolay Ulaşılmaktadır?	Evet	78,0
	Hayır	22,0
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidilmesi İle Sağlık Hizmetlerinin Kalitesi Artırılmıştır?	Evet	66,0
	Hayır	34,0
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidildiği İçin Doktorlar Sağlık Sorunlarına Daha Fazla Zaman Ayırmaktadır?	Evet	45,0
	Hayır	55,0
	Toplam	100,0

Ankete katılanların % 53'ü kadın, % 47'si erkektir. % 15'i ilkokul, %17'si ortaokul, %24'ü lise, % 40'i fakülte, % 4'ü yüksek lisans/doktora mezunudur. Ankette hastanedeki yönetimden ve sağlık sisteminin işleyişinden memnun musunuz? sorusuna % 55 evet, %45 hayır demiştir. Hastanelerin hepsine ücretsiz gidebilme imkânınız olsaydı hangi hastaneyi tercih ederdiniz? sorusuna %23'ü kamu hastanesi, % 48'i özel hastane, %29'u özel hastane olarak cevaplamıştır.

En sık hangi sağlık kurumuna gitmektesiniz? Sorusuna % 49'u devlet hastanesi, % 23'ü sağlık ocağı, % 22'si özel hastane, % 6'sı üniversite hastanesini tercih etmiştir. Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşılmaktadır? Sorusuna %78'i evet, % 22'si hayır de-

miştir. Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerinin kalitesi arttırılmıştır? Sorusuna % 66'sı evet, % 64'ü hayır demiştir. Devlet hastanelerine randevu alınarak gidildiği için doktorlar sağlık sorunlarına daha fazla zaman ayırmaktadır, sorusuna % 45'i evet, % 55 hayır demiştir.

Tablo 2. Çalışmaya Katılan Hemşirelerin Yaş Değişkeni ile Hastane Değerlendirme Kriterleri Arasındaki İlişkiler

		Yaş				Toplam	χ^2	p	
		18-25	26-39	40-59	60+				
Hastanedeki Yönetimden Ve Sağlık Sisteminin İşleyişinden Memnun musunuz?	Evet	n	16	12	15	12	55	5,046	0,179
		%	29,1%	21,8%	27,3%	21,8%	100,0%		
	Hayır	n	14	17	10	4	45		
		%	31,1%	37,8%	22,2%	8,9%	100,0%		
Hastanelerin Hepsine Ücretsiz Gidebilme İmkânınız Olsaydı Hangi Hastaneyi Tercih Ederdiniz?	Kamu hastaneleri	n	5	0	9	9	23	26,507	0,001**
		%	21,7%	0,0%	39,1%	39,1%	100,0%		
	Özel Hastaneler	n	17	21	8	2	48		
		%	35,4%	43,8%	16,7%	4,2%	100,0%		
	Üniversite Hastaneleri	n	8	8	8	5	29		
		%	27,6%	27,6%	27,6%	17,2%	100,0%		
	Devlet hastanesi	n	19	7	13	10	49		
		%	38,8%	14,3%	26,5%	20,4%	100,0%		
En Sık Hangi Sağlık Kurumuna Gitmektesiniz?	Sağlık Ocağı	n	2	7	8	6	23	23,089	0,004**
		%	8,7%	30,4%	34,8%	26,1%	100,0%		
	Özel hastaneler	n	7	12	3	0	22		
		%	31,8%	54,5%	13,6%	0,0%	100,0%		
	Üniversite hastaneleri	n	2	3	1	0	6		
		%	33,3%	50,0%	16,7%	0,0%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidilmesi İle Sağlık Hizmetlerine Daha Kolay Ulaşılmalıdır?	Evet	n	25	19	22	12	78	4,671	0,185
		%	32,1%	24,4%	28,2%	15,4%	100,0%		
	Hayır	n	5	10	3	4	22		
		%	22,7%	45,5%	13,6%	18,2%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidilmesi İle Sağlık Hizmetlerinin Kalitesi Arttırılmıştır?	Evet	n	22	13	19	12	66	8,024	0,04*
		%	33,3%	19,7%	28,8%	18,2%	100,0%		
	Hayır	n	8	16	6	4	34		
		%	23,5%	47,1%	17,6%	11,8%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidildiği İçin Doktorlar Sağlık Sorunlarına Daha Fazla Zaman Ayırmaktadır?	Evet	n	16	7	14	8	45	7,325	0,065
		%	35,6%	15,6%	31,1%	17,8%	100,0%		
	Hayır	n	14	22	11	8	55		
		%	25,5%	40,0%	20,0%	14,5%	100,0%		
Toplam	n	30	29	25	16	100			
	%	30,0%	29,0%	25,0%	16,0%	100,0%			

*p<0,05, **p<0,01

Yaş değişkeni ile hastane değerlendirme kriterleri arasındaki ilişkilere baktığımızda 'hastanedeki yönetimden ve sağlık sisteminin işleyişinden memnun musunuz?' sorusuna %29,1 oranıyla en çok evet cevabı veren kişiler 18-25 yaş aralığıdır. En çok hayır cevabı verenler %37,8 oranıyla 26-39 yaş aralığıdır.

'Hastanelerin hepsine ücretsiz gidebilme imkânınız olsaydı hangi hastaneyi tercih ederiniz?' sorusuna 40-59 ve 60+ yaş aralığı iki grup %39,1 oranıyla kamu hastaneleri cevabını vermiştir.

Özel hastaneleri %43,8 oranıyla en çok tercih eden yaş aralığı 26-39'dur. 18-25, 26-39, 40-59 yaş aralığının üniversite hastanelerini %27,6 oranıyla tercih etmişlerdir.

'En sık hangi sağlık kurumuna gitmektesiniz?' sorusuna devlet hastanesini en çok tercih edenlerin yaş aralığı 18-25 aralığıdır. Sağlık ocağını en çok tercih edenler %34,8 ile 40-59 yaş aralığı, özel hastaneleri %54,5 en çok tercih eden 26-39 yaş aralığı, üniversite hastanelerini %50 ile en çok tercih eden 26-39 yaş aralığıdır.

Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşılmaktadır? sorusuna %78'i evet, % 22 hayır demiştir.

Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerinin kalitesi arttırılmıştır? sorusuna %66'sı evet, %34'ü hayır demiştir.

'Devlet hastanelerine randevu alınarak gidildiği için doktorlar sağlık sorunlarıma daha fazla zaman ayırmaktadır.' Sorusuna %45 evet, %55'i hayır demiştir.

Tablo 3. Çalışmaya Katılan Hemşirelerin Cinsiyet Değişkeni ile Hastane Değerlendirme Kriterleri Arasındaki İlişkiler

		Cinsiyet		Toplam	χ^2	p	
		Kadın	Erkek				
Hastanedeki Yönetimden Ve Sağlık Sisteminin İşleyişinden Memnun musunuz?	Evet	n	35	20	55	5,551	0,018
		%	63,6%	36,4%	100,0%		
	Hayır	n	18	27	45		
		%	40,0%	60,0%	100,0%		
Hastanelerin Hepsine Ücretsiz Gidebilme İmkânınız Olsaydı Hangi Hastaneyi Tercih Ederdiniz?	Kamu hastaneleri	n	11	12	23	0,631	0,727
		%	47,8%	52,2%	100,0%		
	Özel Hastaneler	n	25	23	48		
		%	52,1%	47,9%	100,0%		
	Üniversite Hastaneleri	n	17	12	29		
		%	58,6%	41,4%	100,0%		
En Sık Hangi Sağlık Kurumuna Gitmektesiniz?	Devlet hastanesi	n	27	22	49	3,668	0,305
		%	55,1%	44,9%	100,0%		
	Sağlık	n	15	8	23		
		%	55,1%	44,9%	100,0%		

	Ocağı	%	65,2%	34,8%	100,0%		
	Özel hastaneler	n	9	13	22		
	Üniversite hastaneleri	%	40,9%	59,1%	100,0%		
		n	2	4	6		
		%	33,3%	66,7%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidilmesi İle Sağlık Hizmetlerine Daha Kolay Ulaşılmaktadır?	Evet	n	41	37	78	0,027	0,869
		%	52,6%	47,4%	100,0%		
	Hayır	n	12	10	22		
		%	54,5%	45,5%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidilmesi İle Sağlık Hizmetlerinin Kalitesi Arttırmıştır?	Evet	n	35	31	66	0,001	0,993
		%	53,0%	47,0%	100,0%		
	Hayır	n	18	16	34		
		%	52,9%	47,1%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidildiği İçin Doktorlar Sağlık Sorunlarına Daha Fazla Zaman Ayırmaktadır?	Evet	n	18	27	45	5,551	0,018*
		%	40,0%	60,0%	100,0%		
	Hayır	n	35	20	55		
		%	63,6%	36,4%	100,0%		
Toplam	n	53	47	100			
	%	53,0%	47,0%	100,0%			

*p<0,05

Cinsiyet değişkeni ile hastane değerlendirme kriterleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde Hastanedeki yönetimden ve sağlık sisteminin işleyişinden memnun musunuz? sorusuna kadınların %63,6 evet, %40'ı hayır demiştir. Erkeklerin %36,4 evet, %60'ı hayır demiştir.

Hastanelerin hepsine ücretsiz gidebilme imkânınız olsaydı hangi hastaneyi tercih ederdiniz? sorusuna kadınların %47,8 kamu hastanelerini, %52,1'i özel hastaneleri, %58,6'sı üniversite hastanelerini tercih etmişlerdir. Erkeklerin %52,2'si kamu hastanelerini, %47,9'u özel hastaneleri, %41,4'ü üniversite hastanelerini tercih etmişlerdir.

'En sık hangi sağlık kurumuna gitmektesiniz?' sorusuna kadınların %55,1 devlet hastaneleri, %65,2 sağlık ocağını, %40,9'u özel hastaneleri, %33,3'ü üniversite hastaneleri cevabını vermişlerdir. Erkeklerin %44,9'u devlet hastaneleri, %34,8'i sağlık ocağını, %59,1'i özel hastaneleri, %66,7'si üniversite hastaneleri demiştir. En çok tercih edilen sağlık kurumu sağlık ocaklarıdır.

'Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşılmaktadır?' sorusuna kadınların %52,6'sı evet, %54,5'i hayır demiştir. Erkeklerin %47,4'ü evet, %45,5 hayır demiştir. Genel olarak randevu alınarak gidilmesinin sağlık hizmetlerine kolay ulaşımında fayda sağlamadığı görülmektedir.

'Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerinin kalitesi arttırılmıştır?' sorusuna kadınların %53'ü evet, %47'si hayır demiştir. Erkeklerin %52,9'u evet, %47,1 hayır demiştir.

'Devlet hastanelerine randevu alınarak gidildiği için doktorlar sağlık sorunlarına daha fazla zaman ayırmaktadır.' sorusuna kadınların %40'ı evet, %63,6'sı hayır demiştir. Erkeklerin %60'ı evet, %36,4'ü hayır demiştir. Kadınlar, randevu alınarak hastaneye gidildiğinde doktorların gereken zamanı ayırmadığı cevabını vererek aldıkları sağlık hizmetinden memnuniyetsizliklerini göstermişlerdir.

Tablo 4: Çalışmaya Katılan Hemşirelerin Öğrenim Durumu Değişkeni ile Hastane Değerlendirme Kriterleri Arasındaki İlişkiler

		Öğrenim Durumu					Toplam	χ^2	p	
		İlkokul	Ortaokul	Lise Mezunu	Yüksekokul /Fakülte	Yüksek Lisans /Doktora				
Hastane- deki Yöne- timden Ve Sağlık Sis- teminin İş- leyişinden Memnun musunuz?	Evet	n	14	10	16	15	0	55	20,164	0,001**
		%	25,5%	18,2%	29,1%	27,3%	0,0%	100,0%		
	Hayır	n	1	7	8	25	4	45		
		%	2,2%	15,6%	17,8%	55,6%	8,9%	100,0%		
Hastanele- rin Hepsine Ücretsiz Gidebilme İmkânınız Olsaydı Hangi Has- taneyi Ter- cih Ederdi- niz?	Kamu hastane- leri	n	5	8	6	4	0	23	19,518	0,011**
		%	21,7%	34,8%	26,1%	17,4%	0,0%	100,0%		
	Özel Hastane- ler	n	9	6	10	19	4	48		
		%	18,8%	12,5%	20,8%	39,6%	8,3%	100,0%		
Üni- versite Hastane- leri	n	1	3	8	17	0	29			
	%	3,4%	10,3%	27,6%	58,6%	0,0%	100,0%			
En Sık Hangi Sağ- lık Kuru- muna Göt- mektesi- niz?	Devlet hastane- si	n	12	8	13	14	2	49	17,437	0,129
		%	24,5%	16,3%	26,5%	28,6%	4,1%	100,0%		
	Sağlık Ocağı	n	1	5	4	13	0	23		
		%	4,3%	21,7%	17,4%	56,5%	0,0%	100,0%		
Özel hastane- ler	n	2	2	5	12	1	22			
	%	9,1%	9,1%	22,7%	54,5%	4,5%	100,0%			
Üni- versite hastane- leri	n	0	2	2	1	1	6			
	%	0,0%	33,3%	33,3%	16,7%	16,7%	100,0%			
Devlet Has- tanelerine Randevu Alınarak	Evet	n	14	12	17	32	3	78	3,432	0,488
		%	17,9%	15,4%	21,8%	41,0%	3,8%	100,0%		
	Hayır	n	1	5	7	8	1	22		
		%	4,5%	22,7%	31,8%	36,4%	4,5%	100,0%		

Gidilmesi İle Sağlık Hizmetlerine Daha Kolay Ulaşılmaktadır?	Evet	n	14	10	16	25	1	66	8,604	0,066
		%	21,2%	15,2%	24,2%	37,9%	1,5%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidilmesi İle Sağlık Hizmetlerinin Kalitesi Artırılmıştır?	Hayır	n	1	7	8	15	3	34	14,339	0,005**
		%	2,9%	20,6%	23,5%	44,1%	8,8%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidildiği İçin Doktorlar Sağlık Sorunlarına Daha Fazla Zaman Ayırmaktadır?	Evet	n	12	10	11	11	1	45	14,339	0,005**
		%	26,7%	22,2%	24,4%	24,4%	2,2%	100,0%		
Devlet Hastanelerine Randevu Alınarak Gidildiği İçin Doktorlar Sağlık Sorunlarına Daha Fazla Zaman Ayırmaktadır?	Hayır	n	3	7	13	29	3	55	14,339	0,005**
		%	5,5%	12,7%	23,6%	52,7%	5,5%	100,0%		
Toplam		n	15	17	24	40	4	100		
		%	15,0%	17,0%	24,0%	40,0%	4,0%	100,0%		

**p<0,01

Öğrenim durumu değişkeni ile hastane değerlendirme kriterleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde 'Hastanedeki yönetimden ve sağlık sisteminin işleyişinden memnun musunuz?' sorusuna en yüksek %29,1 oranıyla lise mezunları evet, %55,6 oranıyla yüksekokul/fakülte mezunları hayır demiştir.

'Hastanelerin hepsine ücretsiz gidebilme imkânınız olsaydı hangi hastaneyi tercih ederiniz?' sorusuna verilen cevaplardaki en yüksek yüzdeler; ortaokul mezunlarının %34,8'i kamu hastaneleri, özel hastaneleri yüksekokul mezunlarının %39,6'sı, üniversite hastanelerini %58,6 oranıyla yüksekokul/fakülte mezunları tercih etmektedir.

'En sık hangi sağlık kurumuna gitmektedir?' sorusuna lise mezunlarının %26,5'i devlet hastanesi, yüksekokul/fakülte mezunlarının %56,5'i sağlık ocağı, ortaokul ve lise mezunlarının her ikisi de %33,3 oranıyla üniversite hastanelerine gitmekte olduklarını söylemişlerdir.

'Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşılmaktadır?' sorusuna yüksekokul/fakülte mezunlarının %41'i evet, %36,4'ü hayır demiştir.

Sonuç

Sağlıkla ilgili yapılan anketler hem sağlık hizmet kalitesini hem yönetimin kalitesini ölçmek için kullanılan önemli göstergelerdendir. Geri bildirim ancak bu şekilde sağlanır. Sağlık hizmeti sunan personelin ve yönetim düzeyinde çalışan personelin, tüm kişilik özellikleri hasta memnuniyeti üzerinde önemli rol oynamaktadır (Taşlıyan ve Akyüz, 2010:65). Yaş, cinsiyet, öğrenim durumu kriterleri baz alınarak hemşirelere 6 soru sorulmuştur. Hastane-deki yönetimden ve sağlık sisteminin işleyişinden memnun musunuz? sorusuna, sorusuna % 55 evet demiştir. Cinsiyet değişkeninde, kadınların %63,6 evet, %40'ı hayır demiştir. Öğrenim durumu değişkeninde, %55,6 oranıyla yüksekokul/fakülte mezunları hayır demiştir. Hastanelerin hepsine ücretsiz gidebilme imkânınız olsaydı hangi hastaneyi tercih ederdiniz sorusuna, % 48 gibi büyük bir çoğunluk özel hastane demiştir. Cinsiyet ve öğrenim durumu değişkenlerinde, yüksekokul/fakülte mezunlarının büyük çoğunluğu üniversite hastanelerini tercih etmektedir. En sık hangi sağlık kurumuna gidildiği sorusuna, % 49'u devlet hastanesi, yaş değişkeninde, özel hastaneleri %54,5 en çok tercih eden 26-39 yaş aralığı, üniversite hastanelerini %50 ile en çok tercih eden 26-39 yaş aralığıdır. Cinsiyet değişkeninde, sorusuna kadınların büyük çoğunluğu devlet hastaneleri ve sağlık ocağını, erkeklerin büyük çoğunluğu ise özel hastaneleri ve üniversite hastaneleri demiştir. Öğrenim durumu değişkeninde, yüksekokul/fakülte mezunlarının %56,5'i sağlık ocağı, ortaokul ve lise mezunlarının her ikisi de %33,3 oranıyla üniversite hastanelerine gitmekte olduklarını söylemişlerdir. Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşıp-ulaşılmadığı sorusuna, %78'i evet demiştir. Devlet hastanelerine randevu alınarak gidilmesi ile sağlık hizmetlerinin kalitesi arttırmış mıdır? Sorusuna, % 66'sı evet, diğer değişkenlerde de oran yüksektir. Devlet hastanelerine randevu alınarak gidildiğinde doktorların sağlık sorunlarına daha fazla zaman ayırıp-ayırmadığı sorusuna, % 45'i evet, % 55 hayır demiştir. Kadınların, %40'ı evet, erkeklerin %60'ı evet demiştir. Kadınlar, randevu alınarak hastaneye gidildiğinde

doktorların gereken zamanı ayırmadığı cevabını vererek aldıkları sağlık hizmetinden memnuniyetsizliklerini göstermişlerdir. Öğrenim durumu değişkeninde yüksekokul/fakülte mezunlarının %41'i evet, %36,4'ü hayır demiştir. Genel olarak bakıldığında, büyük çoğunluk hastane yönetiminden ve işleyişinden, aldıkları sağlık hizmetlerinden memnun olduğu görülmektedir. Sağlık kurumlarında verimliliği ve hasta memnuniyetini artırmak, maliyeti azaltmak, sunulan hizmetin kalitesini artırmak için bilgi teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Özellikle, zaman kavramının önemli olduğu bu kurumlarda veriye erişimi hızlandırmak, veri paylaşımı ve süreçlerin daha etkili bir şekilde yönetimi için sağlık bilişim sistemleri her sağlık kurumunda kullanılmalıdır (Çiriş Yıldız vd., 2020:484). Sağlık bilişim uygulamalarının yaygınlaşabilmesi için bu konularla ilgili gelişmeler sağlanmalı ve uygun önlemler alınmalıdır. Bunun yanında hasta memnuniyetini artırmak için sağlık bilişiminin değerini ortaya çıkarmak ve hekimler tarafından sıklıkla kullanılan güvenilir bir sistem haline getirmek için teknik olarak uygun, tıbbi olarak geçerli, geri ödenebilir ve kurumsal olarak desteklenen uygulamalar geliştirilmelidir (Demirhan ve Güler, 2011:20).

EXTENDED ABSTRACT

Patient Satisfaction In Health Care Management: An Example Of Public Hospital

*

Elçin Güven

Ersin İnanç Mali Müşavirlik A.Ş

The assessment of patient satisfaction comprises the expectations of patients and their relatives, evaluation of feedbacks and also the evaluated results (Dinç vd., 2009, p.93). This survey study comprises health care management, patient satisfaction and the questionnaire study conducted in a public hospital in Province of Kırklareli. The method of the study; While preparing the Questionnaire Form, documents obtained as a result of literature review and made use of within this regard, Emre KOL who is a doctorate student at the University of Anatolia, Social Sciences Institute, Department of Labour Economics and Industrial Relations and his research study namely "The Transformation Experienced in Health Care Services in Turkey: A Research on Low Income Groups" Necessary modifications are fulfilled and made use of while preparing the final sketch of the Questionnaire Form. The Questionnaire Form was adapted to the goals of this study and the survey was conducted at a public hospital by asking 100 nurses 6 questions face to face. The necessary permission was obtained from the Health Directorate of Kırklareli Province for the duration of 19-29 February 2019. The obtained data was processed and assessed by using the programme of SPSS 25 (IBM Corporation which was released in 2017 INM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0 Armonk, NY: IBM Corp). Frequency values and percentage values were utilized within the variables. Categorical data were analysed by using Ki Square Test and Fisher's Exact Test. The "Monte Carlo Simulation Model was adopted and utilized due to the fact that the expected values were smaller than 20 % . For the significance level of Tests $p < 0,05$ and $p < 0,01$ values were accepted.

Result of the Survey: It has been observed that those questionnaires adopted and conducted have already proved that the questionnaire conducted on issues related to health care services revealed significant results both to measure the quality of health care services and the quality of the method so they are important indicators within this respect. It has been observed that both the attitudes and personality characteristics of the health care staff and also the personnel who work at the level of management play an important role on patients' satisfaction (Taşlıyan, Akyüz, 2010:65). Nurses were asked six questions by taking their age, gender and their educational background into consideration. 55 % of the nurses replied the question "Are you satisfied with the hospital management and the operation of the health system?" by saying "Yes". In the variable of gender, 63,6 % of the women nurses said "Yes" and 40% said "No". As in the variable of educational background, 55.6 % of those graduates of higher Education Faculty replied the same question "No". When they were asked the question "If you were allowed to go hospitals free of charge, would you prefer the public hospitals or private hospitals, 48% of them, the majority answered the question as private hospitals. By taking into their gender and educational background, majority of the participants of higher education and faculty graduates prefer university hospitals. The question "Which health care institution do you often go to?" was answered like this: 49 % of them preferred public hospitals but in the variable of gender, 54.5 of them who prefer private hospitals were between the range of 26-39 years old. Those who mostly prefer university hospitals are between the range of 26-39 years old. When it comes to the variable of gender, most of the women preferred public hospitals and primary health care centres whereas the majority of men answered the same question by saying private hospitals and university hospitals. When it comes to the variable of educational background 56.5 % of those higher education and Faculty graduates preferred primary health care centres but the graduates of secondary schools and senior high schools both of them said that 33.3 % of them go to university hospitals. The question whether it is easier to reach the health care services on the condition that one gets an appointment prior to the medical examination, 78 % of them answered this question as "Yes". When the question like this was asked, "Did going to public hospitals after arranging a health care appointment increase the quality of

health care services, 66 % of the participants answered the question by saying "Yes". The rate is much higher in the other variables. The question whether the doctors spare more time for their patients or not if the patients go to hospitals after making an appointment, 45 % of them said "Yes" but 55 % of them said "No". 40 % of women answered this question by saying "Yes". But 60 % of men said "No". The women participants said that doctors did not spare enough time for their patients even if they go to hospital after making an appointment and thus they expressed their dissatisfaction from the health care services. When it comes to the variable of the educational background, 41 % of those higher education and faculty graduates said 41 % but 36.4 % of them said "No". Utilization of information technologies should be popularised in order to increase the quality of health care services, patients' satisfaction and fidelity of the health care institutions, to reduce health care costs, especially in those health care institutions where the concept of time is crucial, it is essential to accelerate the data access, data sharing and all sorts of necessary measures must be taken in order to handle such procedures which necessitate establishing departments of information technologies and effective information processing systems in all health care institutions (Çiriş Yıldız, 2020, p.484). Innovative approaches must be encouraged, information applications must be popularized in health care institutions by following new inventions and developments in order to stay updated and suitable measures must be taken within this regard. Besides, technically compatible, effective, reliable and frequently used systems which are utilized by doctors should be provided in order to increase patient satisfaction by all means by taking affordable systems into consideration and applications must be improved and supported institutionally (Demirhan ve Güler, 2011, p.20).

Kaynakça / References

- Akçakant, T., Çarıkcı, H. (2019). *Performansa dayalı ücret sistemi ve sağlık kurumlarında uygulanması*. 1.Baskı, İstanbul: Hiper Yayın.
- Akdaş, A., Sur, H., Şişman, N., Gemlik, N. (2008). İdari Görevi Bulunan Hekimlerin Sağlık Yönetimine Bakış Açıları. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu Dergisi*, 2(5). <http://www.sdplatform.com/Dergi/157/Idari-gorevi-bulunan-hekimlerin-saglik-yonetimine-bakis-acilari> adresinden erişilmiştir.
- Can, A., ve İbicioğlu, H. (2008). Yönetim ve Yöneticilik Yönünden Üniversite Hastanelerinin Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 253-275.
- Çağlayaner, H. (2008). Avrupa’da ve Türkiye’de sağlık politikaları. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 12(1), 55-55.
- Çimen, M. (2010). Sağlık Yönetimi ve Sağlık Yönetim Eğitimi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 136-139.
- Çiriş, Yıldız, C., Başbüyük, M., ve Yıldırım, D. (2020). Klinik Karar Destek 483 Sistemlerinin Hemşirelikte Kullanımı. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 8(2), 483-495.
- Demirhan, A., Güler İ., (2011). Bilişim ve Sağlık. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 4(3), 13-20.
- Dinç, D., Ünalın, P., Topsever, P., ve Özyavaş, S. (2009). Hasta Memnuniyeti ve Yönetim Sistemi: Çözüm Ortağı Hekim. *Türk Aile Hekimi Dergisi*, 13(2), 93-98.
- Faezipour, M., Ferreira, S., (2013). A System Dynamics Perspective of Patient Satisfaction in Healthcare, *Procedia Computer Science*, 16, 148 – 156.
- Gezergün, A., Şahin, B., Tengilimoğlu, D., Demir, C.,ve Bayer, E. (2006). Hastaların Bakış Açısıyla Hekim-Hasta İlişkisi ve İletişimi; Bir Eğitim Hastanesi Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 129-144.
- Ginter, P., Duncan, J., Swayne, L. (2018). *Strategic Management of Health Care Organizations*. 8th Edition, Wiley& Sons Inc., New Jersey.
- Hawthorne, G., Sansonic, J., Hayesb L., Marosszekyf N., Sansoni E., (2014). Measuring Patient Satisfaction with Health Care Treatment Using the Short Assessment of Patient Satisfaction Measure Delivered Superior and Robust Satisfaction Estimates, *Journal of Clinical Epidemiology* 67, 527-537.
- Hayran, O. (2012). *Sağlık Yönetimi Yazıları*. 2. Baskı, Ankara: Sage Yayıncılık, <https://www.researchgate.net/publication/305656763>, adresinden erişilmiştir.
- Kara, B. (2018). Türkiye’de sağlık alanında yapılan stratejik yönetim ile ilgili araştırma sonuçlarının hemşirelik perspektifinden değerlendirilmesi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 51-59.

- Kılıç, T., Topuz, R. (2015). Hastalarla İletişimin, Hasta Memnuniyetine Etkisi: Özel, Devlet ve Üniversite Hastanesi Karşılaştırılması. *Sağlıkta Performans Kalite Dergisi*, (9), 78-95.
- Linnander, E., Mantopoulos, J., Nikole Allen N., Nembhard, L., Bradley, E. (2017). Professionalizing Healthcare Management: A Descriptive Case Study. *Int J Health Policy Manag*, 6(10), 555-560.
- Luo, L., Gao, J., (2017). Inaugural Editorial to Journal of Hospital Management and Health Policy, *J Hosp Manag Health Policy*, 1:1.
- Mutlu, A., Işık, K. (2012). *Sağlık Ekonomisine Giriş*. 1. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Stewart, J., Wolvaardt, G., (2019). Hospital Management and Health Policy—a South African Perspective, *J Hosp Manag Health Policy*, 3(14), <http://dx.doi.org/10.21037/jhmhp.2019.06.01>.
- Stacy, J. P., ve Adam, L. S., (2019). Improving Health and Health Care Efficiency Through Risk Management, *J Hosp Manag Health Policy*, 3(9) <http://dx.doi.org/10.21037/jhmhp.2019.04.0>.
- Taşlıyan, M., ve Akyüz, M. (2010). Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyet Araştırması: Malatya Devlet Hastanesi'nde Bir Alan Çalışması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (19), 61-66.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O., ve Akbolat, M. (2012). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. 5.Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Thiedke, C. (2007). What Do We Really Know About Patient Satisfaction. *Family Practice Management*, 14(1), 33-36.
- Tükel, B., Acuner, A. M., Önder, Ö.R., ve Üzgül, A., (2004). Ankara Üniversitesi İbni Sina Hastanesinde Yatan Hasta Memnuniyeti (Genel Cerrahi Anabilim Dalı Örneği), *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(4),205-214.
- Ürün, Ş. (2019). *Sağlık Yönetiminde Performans Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Yorulmaz, M. (2015). *Türkiye'deki Sağlık Yönetiminin Mevcut Durumu ve Geleceğine Dair Nitel Bir Çalışma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yılmaz, M. (2001). Sağlıkta Bakım Kalitesinin Bir Ölçütü: Hasta Memnuniyeti. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5(2), 69-74.
- Xesfingi, S., ve Vozikis, A., (2016). Patient Satisfaction With the Healthcare System: Assessing The Impact of Socioeconomic and Healthcare Provision Factors, *BMC Health Services Research*, 16(94), DOI 10.1186/s12913-016-1327-4.

Zaim, H., ve Tarım, M., (2010). Hasta Memnuniyeti: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Alan Araştırması, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59(2), 1–24.

Zavare, M., Abdullah, M., Hassan S., Said S., ve Kamali, M. (2010). Patient Satisfaction: Evaluating Nursing Care for Patients Hospitalized with Cancer in Tehran Teaching Hospitals Iran. *Global Journal of Health Science*, 2(1), 117-126.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güven, E. (2021). Sağlık yönetiminde hasta memnuniyeti: Bir Devlet Hastanesi örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4873-4893. DOI: 10.26466/opus.872579